
3 1761 08117067 2

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR

ADOLF SRB

ROČNIK L

1920

V PRAZE
MAJITEL A VYDAVATEL:
NAKLADATELSTVÍ J. OTTO SPOLEČNOST S R. O.

Tiskem České grafické Unie a. s. v Praze.

Obsah 50. ročníku Osvěty.

KRÁSNÉ PÍSEMNICTVÍ.

Verše.

Prósa.

Vzpomínky.

NAUČNÉ STATI.

a Josefa Foerstera, prof. konservatoře hudby a regenschori při chrámu sv. Víta. Tehdy jsem zesnulého poprvé spatřil. Bylo mu již 61 let, tedy v době, kdy se uchyloval z kolbiště politické veřejné činnosti. S politikou však se nikdy nerozloučil, zůstávaje jí věren do posledního dechu a sleduje stále a s největším zájmem běh politických událostí. Psal občas, když za dobré uznával, články do »Politik«, později do »Union« nebo do »Nár. politiky«, vypisoval a srovnával materiál pro pozdější své dílo, týkající se pokusů o vyrovnání s Čechy (v letech 1865—1871).

Postava Zeithammerova byla prostředně vysoká, štíhlá, slabší, skoro hubená, hlava podlouhlá, výrazná (viz portrét Švabinského), oko jasně a směle hledící, nos vysoký zahnutý, dodávající tváři vzezření na první pohled přísného, plnovous mírně přistřižený, vlasy husté, na zad česané, původně tmavé, nyní již bíle prokvétající. Jeho zjev vzbuzoval úctu, jeho opravdová povaha důvěru. Byl mužem společensky vychovaným, dbalý vždy jemného mravu a taktu. Důstojně vystupoval jak v salonu, tak i ve veřejném životě. Dokládám, že v první době, dokud jsem ho řádně nepoznal, zdál se mi příliš sebevědomým a hrdým.

V prvních letech mého pobytu ve Zdechovicích zhusta udával tón rozmluvy; bylo-li potřeba, mluvil za ostatní hosty (na př. přípitky) a vůbec se těšil pozornosti nevšední. Každou svoji řeč zahaloval v přiměřené roucho slovesné; stylistou byl výborným, též improvisované jeho řeči měly svůj lad a sklad.

* * *

V domě Mettalově pěstovala se horlivě hudba, hlavně klavír a zpěv. Hudebním rádcem byl po léta prof. Foerster (starší). Zeithammer byl také hudebně vzdělán, zahrál často z paměti na klavír a zajímal se o veškeré hudební novinky.

Prof. Foerster byl postavy statné, hřmotné, zdraví pevného. Konával delší »zdravotní« vycházky do lesů a Zeithammer jej někdy doprovázel. Poněvadž byl těla křehčího, nesnesl velkých pochodů a býval často unaven. Foerster se jeho slabosti žertovně posmíval, ukazuje na své »kneipováním« otužilé tělo, které prý všecko vydrží. A ejhle! Za několik let prof. Foerster usnul na vždy a Zeithammer jej o dlouhá léta přežil. —

Brzy stal jsem se Zeihammerovi věrným průvodcem na jeho cestách. Často si již do školní síně pro mne přicházel a mne odváděl.

Zeithammer oblékal tehdy hnědý nebo šedivý redingot a nosil obyčejně tvrdý klobouk. Připomínám, že nikdy nenosil cylindru ani kožichu; proti oběma byl zaujat, — nechápal, jak zvláště mladí lidé mohou nositi kožich! —

Cestou vyprávěl, tázal se, pozoroval přírodu. Krajina kol Zdechovic má svůj osobitý ráz: K severu labská rovina se zelenými koberci luk, jimiž vine se zrádný tok labský, místy velice dravý, — k jihu mírný horský hřbet, lesem porostlý, tvořící západní výběžek Železných hor, jenž příkře spadá do rozsáhlé roviny čáslavské.

PAMÁTCE POSLEDNÍHO DEKLARANTA

Chodívali jsme nejraději po kutnohorské silnici k nedaleké myslivně »Strážník« a dívali se k severu a k východu. Pod námi před kladrubským nádražím vyvstávala v polích bažantnice, nejstarší v Čechách, v níž prý svého času Richelieu první české bažanty střílel, blízko ní svítila hladina dvou rybníků. Na severu zdvíhal se na osamělém vyčnívajícím návrší kulatý zámek chlumecký, na východě u Pardubic vypínala se hora Kunětická. Za jasného počasí rýsovaly se v dáli na obzoru mohutné kontury hor Jizerských a Krkonoš; Sněžku bývalo pěkně viděti.

Jestliže jsme vyšli k jihu na Železné hory k loveckému pavilonu »na Vedralce« — tento výlet konali jsme s rodinou Mettalovou nejčastěji vozmo — hleděli jsme v širokém oblouku od Kutné Hory přes Čáslav až k malebné zřícenině Lichnici, kdysi hrdému hradu Trčkovu.

Zeithammer postýskal si často při takových výhledech do nevážnosti vlády vzhledem k zachování a udržování starých hradů českých, jichž jest velká řada a skoro všecky jsou v ubohém stavu. »Jak jiná vážnost,« podotýkal jako jemně vyciťující cestovatel, »jeví se k starým památkám v Německu. Hleďte na Norimberk! Chová v lásce své staré, krásné památky stavitelské a umí dovedně přizpůsobiti staré stavby moderním účelům. Norimberk nechť je vzorem Praze, která svých památek příliš málo si hledí a jich hájí. A což Porýnsko? Na vysokých úbočích a stráních, vinnou révou porostlých, mihnou se nad Rýnem co chvíli malebně dobře udržované hrady, činíce jízdu tamějším krajem zajímavější, — jinak byly by nekonečné stráně jednotvárné, jsouce málo prorývané a výhledu nepřipouštějíce.«

* * *

Zethammer vůbec rád cestoval. Od let studentských až do vysokého věku každoročně aspoň na krátkou dobu podíval se »do světa«.

S humorem líčil svou cestu jako studentík o prázdninách po absolvování prvého ročníku gymnasia píseckého, kde studoval a kde otec jeho Řehoř byl humanitním profesorem.

S vakem na zádech putoval tehdy z Písku do jižní Šumavy. Maličko odpočinuv u strýce Jana Heyrovského — později vrchního nadlesního schwarzenberských lesů — ubíral se dále do srdce šumavských hvozdů, přijímaje u služebního lesního personálu nezřídka zavděk hrnkem smetany a krajíčkem chleba.

Jako posluchač universitní cestoval po Německu, spojuje seznávání měst a poměrů německých se studiem na některé vysoké škole. V kapitole o jeho studiích zmíním se ještě o pobytu ve Vratislavi, Berlíně, Heidelberce a Mnichově.

Se zvláštní oblibou zajížděl zesnulý do mořských lázní a cesty po moři byly mu obzvláštním potěšením. Připojil se — za mé paměti — k rodině zdechovické na cestách do Holandska na ostrov Valchern s lázeňským místem Domburkem; jindy do francouzských lázní Malô les bains u Dunkerque. Posléze zúčastnil se též společné cesty přes Dánsko do Švédska a Norska, lodí podél pobřeží přes ostrovy lo-

fotské do Hamerfestu a laponských osad, kdež seznámila se společnost s biřmujícím tam norským biskupem Mr. Falizem, prozíravým národním hospodářem a ethnopsychologem.

* * *

V rozmluvách vzpomínal Zeithammer s láskou svých rodičů a svého rodiště Písku, kde 5. listopadu 1832 se narodil. Otec jeho Dr. Řehoř Zeithammer byl — jak již vzpomenuto — humanitním profesorem tamního gymnasia, matka Maria byla dcerou manželky Dra lékařství Aloisie Petersové, sestry advokáta Dra Měchury. Byla tudíž matka našeho Zeithammera sestřenkou paní Terezie Palacké, s níž si stále dopisovala, u věrném s ní žijíc přátelství.

Otec Řehoř byl žákem a přítelem Bernarda Bolzana, ideálního lidumila — kněze, kazatele a spisovatele, jehož přednášky byly opakem suchopárných výkladů některých učitelů na filosofii. Bolzano, ač původem Vlach, rozuměl dobře probouzejícímu se vědomí národnímu neboť lásku k vlasti měl za základ a zdroj veškeré snahy. Vychovával si vzdělané řady tak zv. Bolzanistů, kteří pracovali o povznesení národnosti české a život svůj zasvěcovali obecnému dobru.

Řehoř Zeithammer dbal toho, aby myšlenky obrozenské pronikaly do širších vrstev lidových, ať měšťanských, ať řemeslnických. Podnětem jeho založena v Písku lidová knihovna a zřízena dětská opatrovna. Své vážné nazírání vštěpoval i svým dvěma synům, Leopoldovi a našemu Antonínu, jejž první léta doma sám vyučoval. Po čtyři léta studoval pak Antonín na gymnasiu píseckém, od školního roku 1846—7 u piaristů na Novém městě v Praze, maje stipendium a bydle v internátě Pražského konviktu, na nějž s libostí nevzpomínal. V neděli navštěvoval příbuzné v domě Palackého nebo Bernarda Bolzana, jenž utkvěl trvalým dojmem v duši jeho.

Bouřlivého roku 1848 nedostudoval již šestou třídu gymnasijní »retoriku«: prohlášena konstituce a život v konviktě utvářel se bez kázně i bázně. Otevřen arsenál a chovanci vybírali si zbraně. Zeithammer dostal těžkou šavli, která mu dosahovala až po ramena; později po zřízení ozbrojené »gymnasijní kohorty« (měla fialové čapky) zaměnil šavli za pušku. Planouce nadšením studenti tehdy cvičili, patrulovali, na stráž chodili, a — jak Zeithammer poznamenával — »také mnoho kouřili«.

Není divu, že za takových poměrů konvikt byl zrušen a později již neobnoven, žáci v půli semestru domů propuštěni; stipendia byla jim pak řádně vyplácena.

Otec Zeithammerův byl zatím povolán na gymnasium malostranské do Prahy a náš mladý nadšenec ocitl se zase u rodičů, kteří bydlili tehdy na Újezdě. Vojenských úspěchů však se již po vypuknutí svatodušní revoluce nedopracoval. Právě když rodina zasedla k obědu, voláno venku »do zbraně«. Antonín, neokusiv ani kouřící se polévky, sahal po pušce a po čapce; tu otec klidně povstal, beze slova smrtící zbraň mu odňal, do kouta pokoje postavil a syna ke snědení polévky vybídl. Nedlouho potom viděla rodina profesorova ozbrojené houfy choditi po tehdejším nábřeží Františkově — střelba začala. —

Zeithammer výborně dostudoval gymnasium (— »logika« byla zatím zrušena —) a vstoupil na universitu, kde se věnoval filosofii a právům.

Jako člen Akademického čtenářského spolku střetl se povážlivě s policejním ředitelstvím a byl vyloučen ze spolku zároveň se svým přítelem knížetem Rudolfem Taxisem, Janem Palackým a pozdějším advokátem Ludvíkem Aullem. Jen vlivným osobnostem děkovali mladí spolkaři, že vyšetřování proti nim bylo zastaveno. —

Zeithammer studentům vřele doporučoval návštěvu cizích universit; obzor vědění se tím šíří, případně i prohlubuje a srovnávání poznatků cizích s domácími přináší vždycky jen prospěch.

Již v červenci r. 1853 vydal se s přítelem Taxisem — maje doporučující listy — do Vratislavi, kde byli od profesorů srdečně přijati. V rodině profesora Tellkampfa zúčastnili se oba mladí přátelé hudebního večera; velmi se líbily české písně, jež zapěl Taxis, Zeithammer jej doprovázel na klavíru.

Odtud jel do Berlína, kde navštívil mezi jiným přednášky historika Ranke.

V červenci r. 1854 vykonal s Taxisem zase cestu do Německa. Prohlédl si norimberské staré stavby, o nichž rád vyprávěl, pak jel na Mnichov a Heidelberk.

Roku 1855 pobyl celý semestr na universitě v Berlíně, kde poslouchal též E. Curtiovy »Dějiny starověku«.

Často se zmiňoval o tehdejším Berlínu; neměl ani půl milionu obyvatel a život tamní byl dosti klidný, mnohde až idylický. Naše kavárny a časopisy Zeithammerovi tam ovšem velice chyběly.

Roku 1855 vykonal státní zkoušky z dějepisu a působil jako prefekt na vídeňském Theresianu. Po roce přijal profesuru v Záhřebě, kde pobyl do r. 1861; pak byl jmenován na Akademické gymnasium v Praze. Chovám jeho podobiznu z r. 1863 s podpisem: »Oktáva Akademického gymnasia r. 1863.« Mladá, mužná hlava, výrazná tvář, vážně hledící oči nepatří na nás ještě oním pronikavým pohledem, jaký známe na podobenkách pozdějších z jeho činnosti politické.

Nezůstal dlouho při stavu učitelském. Vzdal se již r. 1863 profesury, když vládě Schmerlingově jeho činnost byla nepohodlná. Od té doby politika se stala jeho věrnou družkou a provázela jej po všechen jeho život.

* * *

Poznamenal jsem již shora, že k rodině Palackého a jeho dětem vázala Zeithammera pouta příbuzenská. Podotýkám, že vázala jej k nim i vážnost a oddanost největší. O Palackém, jeho osobě, o významu jeho díla, o jeho činnosti buditelské vůbec, o Dru Riegrovi, svém starším vrstevníku a politickém spolubojovníku, o Riegrovu synu — učeném a skromném Dru Bohuši Riegrovi, — o prozíravém národohospodáři Dru Albínu Bráfovi, zeti Riegrovu, mluvil vždy s vybranou šetrností a úctou. Do ovzduší Palackého života Zeithammer nezřídka v rozmluvách se přenášel, život v Měchurově domu tuze rád vyličuje. Často mi akcentoval, jak mocně Palacký působil na

advokáta Dra Měchuru svým zjevem, vystupováním a povahou, když posléze přece jemu — protestantu, jenž ani neměl pevného povolání — zaslíbil v manželství svoji dceru Terezii. A tu se zmiňoval o zásluhách své babičky (matčiny matky), paní Aloisie Petersové, sestry advokáta Měchury, jež vyjednávala o sňatku Palackého s Terezií a ke svolení bratra svého nabádala. Také rytíř Jeník, hlavně však Dr. Held, horlivý vlastenec český a domácí lékař, Měchurovi domlouval, k tomu poukazuje, že Terezie — dívka tělesně slabá a srdeční vadou trpící — vdá-li se, musí dostati manžela jemných mravů jako jest Palacký.

A Palacký byl své choti, jež často churavěla a velkého šetření zdraví vyžadovala, manželem něžným a vždycky pozorným, probdívaje mnohou noc nad ložem jejím.

* * *

Jiné místo, kde jsem se s Zeithammerem stýkal, byl Rosochatec u Chotěboře, opětně v rodině Dra Mettala.

Také tam, do milé krajiny sázavského rázu, přijížděl vítaný host a oblíbil si k vycházkám půvabné lesnaté okolí.

V Rosochatci jsme dleli několikráte v létě, počínajíc rokem 1894. Zeithammerovi se tam velmi líbilo; pochvaloval si zdravý lesní vzduch i posvátný klid pravého venkovského kraje. K obývání měl pokoj ve východním traktu zámku s výhledem na rybník a lesy. Ježto byl zámek vystavěn na vysokém úbočí táhlé stráně, a pokoj Zeithammerův byl v prvním poschodí, ležel rybník dosti hluboko pod pozorovatelem a skýtal za jasných nocí čarovný pohled na tisíce hvězd v hladině vodní se tetelících. A Zeithammer dovedl vnímati krásy přírodní! Každý strom, každý květ jej dovedl upoutat a potěšit. Často jsme stávali u věkovitého jilmu nebo u starého tisu, jemuž rovna zřel jsem jenom na vrchu Netřebu u Nové Kdýně.

Z Rosochatce konali jsme delší výlety vozmo. Zeithammer rád se jich účastnil a s mladickou pružností sedával celé hodiny na vysokém kozlíku Mettalova hbitého čtyrspřeží. Vzpomínám výjezdu na zříceninu hradu Lipnice, kde Zeithammer projevoval svůj zármutek i nelibost nad vandalismem, nechávajícím pustnouti zajímavé stavby, jež jsou ozdobou krajiny, zvláštního rázu jí dodávajíce.

Jindy jeli jsme do Anenských lázní u Pohledu a k Žižkovu pomníku u Přibyslavě, jindy navštívili jsme v Herálci u Něm. Brodu rodinu Milnerovu, kde Zeithammer také rád prodléval, jindy zajeli jsme přes Chotěboř a Novou Ves do Malče k »starému pánu« — Dru Lad. Riegrovi. Výlet do »Mekky« nazývali jsme jízdu na tichý a milý zámeček malečský, chovající tolik rodinných památek, že zdál se mi museem, láskou a pietou dětí založeným a ochraňovaným.

Vzpomínám jedné návštěvy Malče, kdy stařičký hostitel sám nás při svačině obsluhoval, chutné řezy melounů doma pěstěných od hosta k hostu nosil a k jídlu pobízel. »Starý pán« byl pozornost sama, s každým mile promlouval, záře laskavostí a dobrotou.

Čtvrt století dělí mne od těchto pro mne památných chvil a dodnes jasně vidím každou osobu, každý předmět v rámci rodinného

salonu, z něhož zvláště v mysli mi navždy potrvá velký obraz Palackého jako ženicha s nevěstou Terezií.

Několik dní nato »starý pán« navštívil rodinu Mettalovu v Rosochatci a ježto zatím zavítal na Maleč Dr. Karel Mattuš, vzal jej Rieger s sebou.

Bylo teplé srpnové odpoledne. Palouček pod parkem tonul v moři slunečního jasu a oko rádo spočinulo na měkkém, sytě zeleném jeho pažitu. Ve dřevěném pavilonu na pokraji palouku — poblíže zámku — zasedli horlivě debatujíce tři vůdcové bývalé strany staročeské. Jasně nesly se jejich hlasy a živě pokračovali ve své rozmluvě, když tu Dr. Mettal, hosty provázející, zvolal: »Jen pozor, pánové, ať pavilon na vás nespadne, bylo by po staročeské straně!«

Usmáli se pánové. I ty úsměvy nutno viděti, byly tak výmluvné. Každý z pánů byl svým určitým typem, ač v nazírání politickém bylo mezi nimi tolik souladu.

Rieger byl tělesně mohutný, postavy důstojné, Zeithammer těla slabého, elegantního, Mattuš skoro až drobný, neobyčejně bystrý a pohyblivý. —

Památným jest rodině Mettalově onen pavilon, kde před dvacetipěti lety besedovali tři věrní synové vlasti, její zasloužilí buditelé političtí, z nichž oběma posledním jako kmetům dopřáno bylo dožíti se samostatnosti milovaného svého národa, k níž nesla se všecka jejich práce, všecko poctivé a nezištné snažení.

* * *

Pražský byt Zeithammerův byl ve Štěpánské ul., čís. 5 ve třetím poschodí. Okna dvou jeho pokojů hleděla na chrám sv. Štěpána a na starodávnou při něm zvonici. V pokojích byla knihovna, několik rodinných obrazů a podobenek a Zeithammerův portrét od Švabinského.

K obsluze měl první léta sluhu, později hospodyni; zůstalť neženat.

Dbal ve všem čistoty a pořádku. Věděl o každém svém lístku, o každém svém zápisku; potmě byl by našel v těch četných zásuvkách, obálkách i balíčkách vše, cokoli by hledal. V té příčině stával se ještě přísnějším, čím vyššího dosahoval věku. Později v nemoci mluvil o této své vlastnosti a ukazoval na její výhody. Když nemohl choditi a většinu dne na lože byl upoután, označil jen místo, kde ta neb ona věc ležela a našli jsme ji hravě.

Pamět zachoval si věrnou do posledního dne. Zvláště údaje ze starší doby, ze svých mladších let, dovedl přesně podati. Dvousvazkový jeho spis, roku 1912 a 1913 vydaný, »Zur Geschichte der böhmischen Ausgleichsversuche« a feuilletony »Aus jungen Jahren«, r. 1915 pro »Union« psané, jsou toho nejlepšími doklady.

Několik dní před svou smrtí žádal mne za obstarání některých komisí, jiné věci dal do referátu prof. Hrubému (manželu jeho neteře) a zase jiné svému synovci Fr. Zeithammerovi. Správně pak dotazoval se druhého dne, zda úkol nám daný jsme vyplnili.

Dbal přísné životosprávy. Dokud byl zdráv, stravoval se v restauracích. Za mé paměti chodil do kavárny »Union«, když pak mu nohy

vypovídaly službu, do kavárny »Pařížské«, která byla blíže bytu. Hůře bylo, když neblahá válka dolehla na něho — starce přes osmdesát let. K tomu slabost tělesná dostavovala se tempem zrychleným, takže od listopadu r. 1915 vůbec již z pokoje nevycházel. Trpělivě sedal u psacího stolu, čítal denní listy, prohlížel českou beletrii — zajímaly jej i nové proudy v literatuře — a připravoval tu a tam nějaký článek do novin. V té době pečlivě pořádal bohatou svou korespondenci, třídil ji a řadil a připravoval pro museum, případně pro paní Libuši Bráfovou (listy týkající se Dra. Riegra a příbuzenstva).

Žil skromně, šetrně a prostě. Ve všem konání svém vystupoval jednoduše a také jednoduchost, přesnost, určitost od jiných žádal. Řeči přepjaté, nemírný nadbytek slov ve psaní i mluvení káral. Každý spis, každou knihu hodnotil dle obsahu, jejž rád vídal vyjádřený případnou, ale stručnou formou: »Naši lidé zvykli si nyní mnoho psáti a mluviti«, říkával za posledních let, a jindy při čtení nějakého rozvleklého článku podotýkal: »Kdyby méně psal, napsal by více.«

Jak byl potěšen blahopřáním našeho presidenta k narozeninám (5. listopadu) a jak si pochvaloval prostý sloh gratulace a přece tak srdečný a vřelý!

* * *

Po čtyři léta posedával a polehával ve svém bytu, jenž mu po celou skoro dobu válečnou byl jediným světem: v něm sám a sám dlíval, těše se na návštěvy svých milých — příbuzných i přátel —, v něm tolik strádal touhou po svém synovci, jenž teprve měsíc před smrtí strýcovou z Ruska se vrátil, v něm tolik strádal nešťastnými poměry, jež válka zavinila. Ale jeho »voluntas vivendi« byla mocnější, přenesla jej i přes nejtrudnější chvíle.

Byl jsem šťasten, že jsem mu mohl v letech válečných posloužiti, když toho nejvíce potřeboval.

Ze svého zranění se pozdraviv, byl jsem vojensky zaměstnán v Praze a mohl jsem navštěvovati šlechetného kmeta někdy i denně. Stal jsem se jeho tajemníkem, jeho písařem i poslíčkem, později — když zrak mu nesloužil — jeho předčitatelem. Za to v odměnu otvíral přede mnou dobu svého mládí, svých studií, svých mužných let plných práce; seznal jsem, že při každém díle vlasti nebo vůbec obecnému dobru věnovaném provázela jej láska a nadšení, dodávajíc jeho snahám vytrvalosti a jeho dílu úspěchu.

* * *

Nouze netrpěl. Dobrá jeho hospodyně přinášela mu obědy z jeho známých restaurací, vařila mu »ječmínek« (jak říkával kávě) a pekla chutné, bílé bochánečky, které Zeithammer tak rád do kávy si lámal. S potěšením jsem na něho patříval, jak si dovedl na té kávě pochutnávati. Nějakou tu pomazánku, jablíčko, povidla přinesli mu jeho přátelé a tak Zeithammer vždy měl doma něco na zub. Avšak chyběla mu přece jen domácí kuchyně, která přihlíží k potře-

bám nemocného starce. To jeho hospodyně dobře vidouc, v poslední době sama mu jídlo doma připravovala.

Noviny jsme mu čítali až do smrti.

Zeithammer jevil živý, trvalý zájem o práci a snažení našeho státu. Jako Simeon s plesáním kdysi přivítal v chrámě novorozeného Vykupitele, tak stařičký náš deklarant se zjevným vzrušením plným radosti a díkučinění pozdravil toužně očekávaný den samostatnosti našeho národa a pozdravil i později příchod presidenta T. G. Masaryka.

Chmurné chvíle budování našeho mladého státu připravovaly mu mnoho starostí, ale neztrácel naděje, že u vesla vládního zasednou opravdoví a spolehliví mužové i autority na slovo vzaté, jimž v brzku se podaří přivésti loď jim svěřenou do přístavu bezpečného. —

Tři neděle po smrti věrného druha svého Dra Karla Mattuše (zemřel 24./X. 1919 u věku 83 let) vydechuje vzácnou svoji duši poslední náš deklarant Antonín Otakar Zeithammer, týden po svých 88. narozeninách (zemřel 13. listopadu 1919). —

Dr. *Fr. Fiedler*:

K demokratisaci kapitalismu.

Poválečnou náladu hospodářského světa lze znázorniti jediným slovem: stísněnost. Příčin k tomu jistě hojnost. Že po válce bude třeba obnoviti pořádek ve státních financích, že bude třeba starati se o úhradu neobyčejně vysokých a těžkých dluhových závazků veřejných, že uplyne delší ještě doba, než bude lze nerušeně navázati přerušené hospodářské styky s cizinou, naplniti závodní skladiště surovinami, uvésti stroje a dílny v pořádek i v činnost, že bude nutno válkou rozviklaný aparát státní správy opraviti, snad i obnoviti, že pro hospodářské těleso národa nastanou nejtěžší chvíle, tedy nejvlastnější svízele válečné teprve v okamžiku, kdy zastaveny budou boje na frontách a podepsány mírové smlouvy, toho všeho byla si prozíravější část hospodářského světa již za války dobře vědoma; věděla, že bude nucena přinésti těžké oběti, důvěřovala však také, že podaří se vytrvalou prací v dozírné době následky všeho toho překonati. Konec války přivodil však poměry, na které hospodářský svět připraven nebyl, poměry, které obestírají budoucí vývoj hospodářský mlhou a musí nezbytně šířiti v hospodářských vrstvách pocit nejistoty. Vývoj lidstva nepohybuje se čárou nepřetržitě vzestupující; periody vzestupu přerušovány bývají častěji periodami úpadku. Do takové periody hospodářského, mravního a vůbec kulturního úpadku jsme právě zapadli. Porovnáváte-li jen dnešní život v rodinné domácnosti, dnešní pořádek na ulici, na nádraží, na poštách atd. s předválečnými poměry, čtete-li v novinách tak časté zprávy o různých aférách, stopujete-li, jak musí saháno býti ke krutým hrdelním prostředkům, aby postaveny jakés takés hráze lichvě všeho druhu a stranickému neb třídnímu teroru, dozvídáte-li se co chvíli o stávkách, o poruchách

ve výrobním neb spotřebním koloběhu, čtete-li hesla, za nimiž pohybují se tak časté demonstrační uliční průvody jednou té, po druhé oné skupiny obyvatelstva, vidíte-li kolem sebe, jak poklesla důvěra v autoritu veřejných orgánů, úcta před zákonem a jeho strážci, jak ideové zájmy ustupovati musí zájmům materialistickým, pak teprve změříte, jak rychle šineme se dolů s kulturní, mravní a hospodářské úrovně, ke které před válkou namáhavě jsme byli vystoupili. Dějinné zkušenosti učí, jak v dobách úpadku mysle hospodářsky i mravně vysíleného obyvatelstva jsou zvláště přístupny nejsmělejším plánům převratným — nejkrásnější kapitoly o tom napsal Zola v Germinalu — jak nemohou se lidé dočkati vytoužených spasitelů a vykupitelů, kteří by vyvedli lidstvo z tísní do zaslíbené země blahobytu. V tomto duševním rozpoložení prožívá obyvatelstvo největší části Evropy rozrušenou dobu. Náš československý stát není ostrovem osamělým v širém oceánu, o jehož skalné břehy lámaly by se bezmocně mořské vlny, je naopak státem odevšad přístupným, vydaným všem nárazům ze sousedství jej obklopujícího; všecka politická, hospodářská, sociální vlnobití kolem nás odrážejí se proto v našem životě. Tato vlnobití, všechen ten kvas pracují k tomu, aby rozřešena byla velká otázka, jaká má býti základní forma příštího společenského žití lidského, otázka, má-li signaturou příští doby zůstati jako dosud kapitalismus, či máli jeho místo zaujmouti socialismus. Ve znamení zápasu mezi kapitalismem a socialismem pohybuje se celý hospodářský život u nás i kolem nás; dokud zápas ten nebude rozhodnut, bude život tento postrádati pevné půdy, bude ovládán pocitem stísněné nejistoty.

Jak skončí tento zápas? Je to otázka stará, o které napsány byly knihy. Bezprostředně před válkou, v roce 1913, kdy nebylo lze ještě tušiti, k jaké časovosti a ostrosti se tato otázka vyšine, napsal německý národní hospodář Werner Sombart knihu nadepsanou »Der Bourgeois«, která však správněji mohla býti nadepsána: Vznik a vývoj moderního kapitalismu. Spisovatel končí výhledem do budoucnosti, klada si otázku, jaká bude budoucnost kapitalistického obra. Soudí, že obr ten umdlévá, že kapitalistický duch je na ústupu, zplošťuje se v nasyceném stavu rentiérů, byrokratisuje a mechanisuje se v podnicích, ztrácí hlavní podmínku svého mocenského vzrůstu klesajícími čísly porodními. A končí zajímavou předpovědí: »Co přijde, až jednou kapitalistický duch ztratí svou dosavadní rozpínavost, na tom nám zde nezáleží. Snad bude obr, až oslepne, vyučen k tomu, aby táhl demokratickou káru kulturní. Snad přijde svítání bohů. Zlato vráceno bude Rýnu. Kdož ví?« Sombart nemohl před válkou tušiti, jak rychlým spádem pohybovati se bude vývoj po válce. Proto oděl svoji předpověď do slov hodně zatemnělých. Vybalíme-li ji z této temnosti, je smysl prostý: »Buď demokratisace kapitalismu nebo jeho zánik v nové organisaci hospodářské.«

Jde zde o předpověď národohospodářského učence na slovo vzatého, tedy theoretického odborníka. V pohnuté, materialisticky zladěné dnešní době theoretikové klesli v kursu, odbornictví v určitém odvětví jest dokonce u nás přítěží. Nedejme se však tím zastrašiti.

Zkoumejme, na kolik nazíral správně v budoucnost theoretický odborník.

* * *

Moderní kapitalismus, jako převládající forma hospodářské soustavy, jest dítkem nové doby. Předcházela jí v starověku a ve středověku soustava, kterou Bücher označuje jako soustavu uzavřeného hospodářství domáckého či rodinného, Sombart jako soustavu hospodářství výdajného. Domácnost představuje uzavřené hospodářské těleso, ve kterém vyrábí se vše, čeho členové tohoto tělesa potřebují. Bylo to možné ve starověku, poněvadž stará řecká neb římská domácnost kořistila z práce hojného, pro jednotlivé výkony zvláště vycvičeného otroctva; totéž platí o feudální vrchnosti středověké, o jejíž potřeby starati se musil poddaný lid. I z těchto domácností přicházely přebytečné výrobky na trh cílem tohoto snénného hospodářství nebylo však hromadění zisků a přeměna těchto ve výrobní kapitály, nýbrž aby členům domácnosti zabezpečeno bylo živobytí stavu přiměřené. V těchto poměrech nenastala změna ani tehdy, když od svazku domáckého odloučila se řemesla; neboť dlouho ještě vyráběla tato na objednávky z látek objednavatelem dodaných. Teprve osamostatněním řemeslnické výroby od objednatele tím, že řemeslník převzal i opatření látek na svůj vrub, dále rozvojem směnného hospodářství, jehož předpokladem byl vývoj peněžního hospodářství, konečně přechodem z výroby řemeslné k výrobě tovární položeny byly základy, na nichž vybudována mohla býti soustava moderního kapitalismu, jehož podstatné známky jsou výroba ve velkém s podrobně provedenou dělbou práce uvnitř závodu, výroba pro trh bez přímých styků s konsumenty, snaha po nejvyšším zisku bez ohledu na spotřebu podnikatele, snaha po rozšíření výroby i odbytu. Podmínkou toho jsou velké prostředky výrobní nechť vlastní či úvěrem získané, nechť jednotlivcem či sdružením více osob opatřené, dokonalá soustava peněžní a úvěrní, organisace úvěrního zprostředkovatelství v peněžních ústavech, hlavně v bankách, mobilisace úvěru vtělením úvěrních nároků v různé druhy cenných papírů (směnky, dluhopisy, akcie, bankovky), soustředění obchodu s těmito papíry na bursách. Účinkem této soustavy jest, že vyvinou se dvě třídy účastníků: třída kapitalistů, obsahující podnikatele výrobu řídící i vrstvy úvěrem účastněné, pak třída zaměstnaných dělníků, zřízenců, úředníků. Tři okolnosti jsou to, kterými připraveny byly předpoklady pro moderní rozmach kapitalistické soustavy; vynálezy technické, hlavně stroje; potom nahromadění peněžních prostředků, zvláště drahých kovů; konečně pevný právní řád, kterým celému tomuto složitému aparátu zaručuje se bezpečný a rychlý chod i poskytuje se možnost získati různými společenskými formami prostředky pro podniky nejrosáhlejších rozměrů.

* * *

Zapřisáhlým odpůrcem kapitalismu je socialismus. Dnešní veřejný i soukromý život probíhá pod vlivem sociálních proudů tou měrou, že zdálo by se býti zbytečno vysvětlovati, v čemž záleží podstata so-

cialismu. Ve skutečnosti slovo socialism je nádobou, kterou vyplňuje každý libovolným obsahem. Pro jedny je socialism strašákem, znamenaje takové poměry, aby každý mohl si přisvojiti, čeho by potřeboval, kde by to právě našel. Druhý vidí socialism již v tom, žádá-li zřízenec zvýšeného platu. Také politicky poskytuje socialism pestrý obraz. Anglický socialism se směry fabiovců, federativců, tradesunionistů, francouzský (possibilisté, kollektivisté, blanquisté), německý (vládní, neodvislí, spartakovci), ruský (Kerenský, Lenin, leví eséři) jsou různými typy, jako i u nás najíti lze odlišné směry socialismu nejprve v národním socialismu a sociální demokracii a v této zase různé názory na pravém křídle Modráčkově, na levém Stivínově, mezi kterými vládní střed má též vlastní svoji barvu. Staré rozlišování mezi socialismem, komunismem, kollektivismem, nihilismem, anarchismem pozbylo novodobým vývojem původního významu. Chceme-li, hledíce k dnešním poměrům, přehlížeti jasněji tendence a postup reformních hospodářských směrů, jež zahrnujeme názvem socialistickým, vyvážíme z kaleidoskopu všech různých směrů, jež kryjí se názvem socialismu, přehledný obraz, budeme-li rozlišovati mezi socialismem zásadovým a socialismem oportunistickým. Zásadový socialism znamená plán nového hospodářského řádu dle zásad, jež vytyčil Marx dle svého materialistického světového názoru o pojímání dějin. Oportunistický socialism znamená reformní snahy, jež politické strany, přizpůsobujíce se poměrům vládnoucím v určité době, hledí v rámci možnosti na politickém kolbišti uplatniti.

Obsah a cíle zásadového socialismu jsou jasné. Kapitalism, toť anarchie společenské výroby, zárodek a příčina opakujících se krisí hospodářských, pramen mzdového otroctví, kterým je dělník vykořisťován a udržován v řadách reservní armády průmyslové, z níž kapitalista doplňuje stále dle svých potřeb výkonné síly ve svém podniku. Příčina toho všeho vězí v tom, že v kapitalistickém podniku dělník vyrábí svojí prací vyšší hodnoty, než jaké se mu mzdou nahražují. Rozdíl mezi skutečně vyrobenou hodnotou a hodnotou, již představuje mzda dělníkova, jest nadhodnotou, vlastně nezaplacenou prací dělnickou, kterou osvojuje si kapitalista a která jest dle Marxe se skrovnými výjimkami jediným pramenem všech druhů důchodů, podnikatelského zisku, úroku, rent v jakýkoliv způsobech.

Cílem všech reformních snah musí býti, aby anarchie kapitalistické výroby nahrazena byla úpravou společenské výroby dle plánu beroucího zřetel na potřeby celku i jednotlivců. Prostředky k tomuto naznačeny v Erfurtském, pod vlivem marxismu vypracovaném programu německé sociální demokracie: »Jen proměna kapitalistického soukromého vlastnictví — majetku pozemkového, dolů, hutí, surovin, nástrojů, strojů, dopravních prostředků — ve společenské vlastnictví, proměna výroby zboží ve výrobu socialistickou, provozovanou pro a skrze společnost, mohou způsobiti, aby výroba ve velkém a stále vzrůstající výnosnost společenské práce proměnily se pro třídy dosud vykořisťované z pramene bídy a utlačování v pramen nejvyššího blahobytu a všestranného, souladného zdokonalení.«

Ani Marx, ani sociální demokracie nerozvedla podrobněji, jak vypadal by hospodářský pořádek, kterým by v společenském celku provedeny byly zásady právě uvedené. Učinila tak však věda (nejnázorněji Rodbertus, Schäffle). Bylo by dle toho třeba: *a*) aby organisována byla jednotně celá národní výroba na základě kollektivního vlastnictví celku všech při výrobě účastněných ke všem výrobním prostředkům, jakož aby zabezpečeno bylo jednotné řízení celého postupu výrobního i rozdělení společenských výrobků mezi všechny účastníky; *b*) aby zákonně stanovena byla hodnota všech statků dle měřítka práce; *c*) aby stanoveny byly zvláštní peníze pracovní (poukázky za práci), skrze které by účastníci mohli za svoji práci vyměňovati si potřebné statky; *d*) aby postaráno bylo o soustavu skladištní, prostřednictvím které by takováto hospodářská soustava mohla býti prováděna.

Dle těchto hledisek bylo by lze nastíniti praktický akční program pro politickou stranu, která mínila by se postaviti výlučně na půdu zásadového socialismu marxistického. Sestátnění vlastnictví by v něm obsaženo nebylo, nýbrž sespolečenštění výroby, což jest něco jiného. Hlavním programovým bodem nebylo by však ani tak sespolečenštění vyroby; těžiště akčního programu musilo by spočívati spíše v těch reformách, kterými by nahrazen měl býti veškeren hospodářský koloběh, jaký představuje dnešní směnné hospodářství. Instituce burs, bank, trhů, obchodu, peněz, bankovek, akcií, obligací, směnek musily by býti odstraněny, na jich místo nastoupiti by musily zcela nové instituce, zcela nový pořádek, aby výrobek od toho, který poslední přiložil ruku k jeho výrobě, přecházeti mohl hladce, bez tření a skřípání, do rukou toho, kdo má ho zapotřebí. Tajemství toho, bude-li marxism schopen proměniti se z theoretické nauky v aktuální politický program, závisí právě na tom, dovede-li na místo dnešního směnného hospodářství postaviti organisaci novou, aspoň takovou, aby co do výsledku mohla se rovnati normální organisaci předválečné. To je naučení získané zvláště ze zásobovacích poměrů za války.

Sociální demokracie v Německu, jež v druhé polovici předcházejícího století převzala v socialismu vůbec vedoucí úkol — v první polovici téhož století vedení měla Francie (St. Simon, Bazard, Enfantin, Fourrier, Considerant, Blanqui, Barbès, Louis Blanc atd.) — a jejíž program stal se vzorem pro všechny ostatní země, před válkou nikdy zásadového programu socialistického neformulovala. Její oficielní programy (Eisenach 1869, Gotha 1875, Erfurt 1891) obsahují ve směru politickém sice požadavky demokratického radikalismu, v hospodářském směru však takové praktické požadavky, jež daleky jsou radikálním reformám, odpovídajícím zásadovému socialismu. Po úvodu proklamujícím radikální reformu celé hospodářské soustavy následuje výpočet naléhavých praktických opatření, jež zvykli jsme si označovati jako opatření sociálně reformní a jež z největší části byly postupem doby buď úplně, neb z valné části splněny (normální den pracovní, práce dětská, žen, pracovní odpočinek, noční práce, zákaz truckového systému, úřady pracovní, dělnické komory, dělnické pojištění, koaliční právo). Tento nesouhlas mezi zásadami a politickým

programem německé sociální demokracie lze vysvětliti. Nejprve tím, že strana čítala v řadách svých i příslušníky vrstev maloměšťáckých, jež nechtěla hospodářským radikalismem zakřiknouti. Potom šlo o to, aby pro socialismus získáno bylo anglické dělnictvo, které ve svých trades-unions mělo nechuť a nedůvěru k plánům v Anglii beznadějným. Konečně poměry let osmdesátých a devadesátých nebyly takové, aby v nich mohly uzráti převratné plány; strana byla přesvědčena, že nelze nadíti se rychlého zborcení moderní hospodářské soustavy, že tedy proletariát aspoň prozatím musí přizpůsobiti se pořádku právě platnému. Sociální demokracie německá stála takto před válkou sice na půdě zásadového socialismu, v praktické politice však na půdě sociálně reformní, tedy oportunistického socialismu, prohlašujíc tento jen za své prozatímní, za přechodní vodítko. To vše platí také o české sociální demokracii, která formulovala svůj program společně se sociálně demokratickými stranami ostatních národností v Rakousku na sjezdu vídeňském dle erfurtského programu německého.

* * *

Před válkou hlásal tedy socialismus zásadně rozvrat kapitalistické soustavy hospodářské. Provozoval však ve skutečnosti politiku sociálního oportunismu, politiku sociálních reform. Přísný marxism stal se dogmatem, v jehož neomylnost každý přisahal, bůžkem, před nímž každý uctivě se skláněl, ale jen za bohoslužby ve svatyni. Na konec nejbystřejším, theoreticky nejvyškolenějším hlavám socialistickým nesoulad mezi zevní bohoslužbou v den sváteční a vnitřním přesvědčením ve všedním životě stal se nesnesitelný; Bernstein postavil se v čelo křídla revisionistického, jež otevřeně hlásalo dočasnou nevhodnost přísného marxismu i potřebu omeziti program na požadavky dobově dosažitelné, na sociální reformu.

Jak působila válka a změny po ní následující na vývoj socialismu? Ne všude stejně. Ve státech neutrálních se poměry celkem nezměnily. Ve Spojených státech a v Anglii změnilo se jen tolik, že sociální vrstvy kladou své požadavky ostřejším tonem, setrvávajíce na půdě sociálních reform; domůže-li se tamní socialism většího vlivu ve veřejném životě, dokáží teprve příští volby. Nelze však zamlčeti, že některé zprávy, jichž správnost nelze za dnešních poměrů kontrolovati, hlásají rychlý vzrůst sociálního hnutí ve Spojených státech jako reakci proti bezohlednému kořistění kapitalismu za války. Ve Francii zvítězilo sice uvnitř socialismu radikální křídlo Longuetovo nad oportunistickým křídlem Renaudelovým; ale jako celek vyšel socialism z voleb zeslaben, takže jeho vliv na veřejný vývoj v zákonodárství i správě poklesne. V Italii byl socialismus posledními volbami velmi značně posílen; jaký vliv jeviti to bude na všeobecný vývoj socialistických snah, nelze posouditi, ježto italské socialistické hnutí nevynikalo dosud myšlenkovou samostatností. V státech balkánských, povahou svou agrárních a málo průmyslových, socialism nemá význačného vlivu veřejného. V nově zřízeném Polsku zdálo se nejprve, že připadne socialismu vlivný úkol v organisaci obnoveného státního života, sociální demokrat Moraczewski stál dokonce po nějakou dobu

v čele vlády; z jakých důvodů přešlo vedení do měšťanských rukou, není známo, zdá se, že ve všech směrech obtížná situace polského státu, pak odpor proti ruskému bolševictví, snad i ohled na dohodu, přivodily obrat. Jen s náležitou reservou lze vysloviti úsudek, že v těchto státech, pravděpodobně ani Italii nevyjímajíc, budoucí sociální zápasy změní sotva svůj obsah, spíše jen intensitu.

Pronikavá vítězství slavily socialistické vrstvy v Rusku, Německu, Čechoslovensku, Rakousku. V těchto státech — Uhry, v nichž vítězství socialismu bylo přechodné, k nim nelze počítati — domohly se tyto vrstvy buď výlučného (Rusko), anebo aspoň mocného vlivu v státních záležitostech. Vysvětliti lze to rozhodujícím účastenstvím vrstev k socialismu se přiznávajících při státních převratech. Úspěch převratů závisel na účastenství hromadných, odhodlaných, ukázněných mas. Takové mohly v rozhodujících okamžicích komandovati na ulici socialistické strany; bez těchto měšťanské strany nebyly by měly náležité moci. Mimo to socialistické strany byly si jasně vědomy cíle, ke kterému kráčely; byla jím sociální republika. Měšťanské strany někde (v Německu a Rakousku) chovaly se za převratu passivně, ba až bojácně; jinde (v Rusku) nebyly ani sjednoceny, ba ani ujasněny v cílech. U nás postupovaly socialistické i měšťanské vrstvy jednosvorně; ale masu dodali socialisté, kteří také první se prohlásili pro zřízení republikánské a tím i ostatní za sebou strhli. Vliv socialistů v nových poměrech je důsledkem v první řadě ovšem jejich početné síly, ale také dojista jich vlivného účastenství na převratu. Za jakými ideály, za jakou hospodářskou soustavou půjdou socialisté v státech, jež pomáhali stavěti, aneb aspoň přestavěti?

Vývoj poměrů v československém státu poskytuje již jisté zkušenosti. Za politickými stranami, jež uplatňují názor o společenské, sociální podmíněnosti individuálního hospodářství a jež z toho dovozují požadavek, aby veškerá hospodářská činnost i rozdělení všech výrobků práce uspořádány byly společenským, sociálním řádem, stojí — jak obecní volby projevily — větší polovice voličstva v republice. Třeba formálně strany socialistické samy o sobě nemohou tuto většinu v prozatimních dnešních poměrech ještě uplatniti, každý musí již napřed počítati s tím, že v parlamentu řádně zvoleném strany tyto vládnouti budou vlivem odpovídajícím naznačenému číselnému poměru. Toho jsou si také strany socialistické vědomy i vystupují se svými plány nového hospodářského pořádku, jež označují slovem: socialisace. Chceme-li vystihnouti pravý obsah nového pořádku, který má býti tímto slovem vyjádřen, nesmíme všímati si ani tak různých hesel a projevů, jež mimo parlament na různých schůzích, slavnostech a pod. voličstvu se hlásají. Zkušení politikové a parlamentáři vědí dobře, že jednotliví členové politických stran v agitační své horlivosti rádi přestřelují, chodívají dále, než kam sáhají vážné úmysly strany jako celku. Proto dlužno vlastní úmysly a plány politických stran, jejich ideové směry posuzovati podle vážně míněných parlamentárních akcí a mimoparlamentárních skutků. Jako milníky, jež vytyčují ideový směr českých socialistických stran, označil bych následující iniciativou těchto stran buď již provedené, neb aspoň připravované parla-

mentární reformní akce: osmihodinnou dobu pracovní, zábor velkostatkářské půdy, sestátnění dolů a jiných podniků, zřízení závodních rad. Není úkolem těchto řádek, aby obsah těchto reform po stránce hospodářské, dobové vhodnosti podroben byl věcné kritice; to obstarávají měrou hojnou denní tisk, odborné neb politické korporace. Jde zde toliko o to, aby vystižena byla vůdčí myšlenka těchto reforem, jiným slovem, abychom si ujasnili, zda a pokud takovými reformami dospěje se k hospodářské soustavě, ve které by výroba a distribuce statků byly sespolečenštěny, kapitalismus potlačen, čili k soustavě, již označili jsme jako zásadový socialism.

Osmihodinná doba pracovní, obsažená od erfurtského programu meži sociálně demokratickými postuláty, je dojista významnou sociální reformou, ale nedotýká se nijak podstaty dnešního kapitalismu; snad sníží se touto reformou zisk kapitalistův, ztíží se mu výroba, vývoz, ale z kapitalistického rázu výroby a distribuce nesetře se ni prášku. Snížení pracovní doby na osm hodin za nezměněné mzdy znamená prakticky nepřímé zvýšení podílu, který obdrží dělník za pracovní svůj výkon z kapitalistického zisku. Zábor velkostatkářské půdy jest dojista reformou dalekosáhlého významu, která vypadá hodně socialisticky a protikapitalisticky a byla u nás všeobecně jako krok k novému socialistickému pořádku pojímána. A přece bylo na snadě povšimnouti si toho, že podobné reformy byly pod názvem vnitřní kolonisace v jiných státech již dávnou před válkou prováděny. Dost známa je pruská kolonisace v Poznaňsku prováděná od r. 1886, aby polská velkostatkářská půda rozdělena byla v selské, rentové statky, jež odevzdány by byly do rukou německých přistěhovalců. V Anglii prováděna podobná kolonisace od r. 1881, 1885, 1891 za velkých obětí státních na irském území, aby tamní nájemci získali vlastnictví k najaté půdě; na vlastním anglickém území vydány zvláštní zákony, t. zv. allotments akt (1882, 1887) a small holdings act (1892), aby opatřena mohla býti půda pro dělnické osady a pro zřízení selských statků. V Rusku zřízena již r. 1882 selská banka jako státní ústav, aby zprostředkovala převod půdy velkostatkářské do selského majetku. Podobná reforma prováděna i v Italii a chystána v Uhrách. Socialistický je způsob, jak připraveny předpoklady, aby kolonisace půdy mohla u nás býti prováděna. Kdežto jinde majetkové převody půdy uskutečňují se jen dobrovolně — vyjímajíc jisté případy u anglických allotmentů — u nás odchýlil se zákon od zásady nedotknutelnosti soukromého vlastnictví, vynucuje majetkové převody i proti vůli vlastníka. Mimo to předčiti má tato reforma u nás svými rozměry všechny podobné reformy, jež jinde byly prováděny. Přivodí výsledek této reformy změnu dnešní kapitalistické soustavy dle ideálu zásadového socialismu? Místo dnešních majitelů zaujme velký počet menších majitelů neb zvláštní družstva neb jen nájemci půdy, kteří hospodařiti budou dle týchže kapitalistických zásad jako dosavadní majetníci; budou zaměstnávati pomocníky za mzdu, prodávati přebytečné výrobky na trhu za peníze, platiti za vypůjčené prostředky úroky atd. Zkrátka kapitalistické zřízení zůstane, rozmnoží se však počet pozemkových kapitalistů, t. j. těch, kteří z kapitalistického způsobu

výrobního těží. K podobnému úsudku dospějeme, probíráme-li se ohlašovaným plánem na sestátnění dolů, hutí, velkých průmyslových závodů atd. I v tomto případě socialistickým byl by způsob, jak by přešlo se přes zásadu nedotknutelnosti soukromého vlastnictví. Ale výsledek neměl by vlivu na kapitalistickou dnešní soustavu. Státy postátňovaly již hojně z různých příčin podniky všeho druhu, jako tabákové, solní, sirkové, lihové, pojišťovací, železnice, pošty, telefony atd. atd., kapitalistická soustava v nich zůstala při tom netknuta. Postátnění takové může míti sociální význam v určitém směru; ve státě, ve kterém vrstvy dělníků a zaměstnanců mají rozhodující aneb aspoň silný vliv na správu a zákonodárství, bude lze v sestátněných podnicích sociální reformy prováděti snáze, než v podnicích soukromých, ač poválečný vývoj ukazuje, že schopnost soukromých podniků brániti se takovým reformám byla oslabena; v zápasech o pracovní podmínky mezi podnikateli a zaměstnanými za moderní tuhé organisace posledňějších nebývá podnikatel stranou, která by měla převahu. Ti, kdo v postátnění podniků spatřují podstatu socialismu, nechť poohlédnou se po municipálním socialismu v Anglii. Ani dělnictvo není tam marxistické, městské správy jsou až dosud v rukou nesocialistických a přece »socialisuje« — u nás řekl bych komunalisuje — se tam horečným chvatem. Postátňuje-li stát podniky — a totéž platí o jiných veřejných korporacích — aby spravoval je dále kapitalisticky — a jinak je ani spravovati nemůže, dokud nepřemění se celá soustava hospodářská dle zásad Marxových — nemůže to znamenati zásadový socialismus. Sestátnění není přece ještě sespolečenštění. Čtenář domyslí si dle toho všeho sám, že ani zřízení závodních rad, kterým přiznáno by bylo v podnicích právo jistého vlivu, ani podíl na zisku, který by přiřknut byl zaměstnaným v podniku, neobsahuje ortel smrti nad kapitalismem; podnikatel bude v disposicích svých s podnikem a výtěžkem omezen, ale bude podnik spravovati dále dle zásad kapitalistických.

Nejsou-li uvedené reformy vhodnou zbraní, aby potřen byl kapitalismus a aby nastolena byla na jeho místo nová, ideálům zásadového socialismu vyhovující soustava, snad podaří se dospěti k cíli finanční reformou, dle socialistických plánů provedenou? Je jisto, že ozdravení rozvrácených finančních poměrů vyžadovati bude neobyčejných berních obětí — na to je každý připraven; rovněž jisto, že finanční soustava, stíhající nahromaděné kapitály vysokými, progressivně stoupajícími sazbami, zvláště bezohledná daň majetková, jest s to kapitalistické podniky seslabiti, ba po případě v mnohých odvětvích i znemožniti. Ale měla-li by na rozvalinách kapitalismu berněmi zeslabeného neb znemožněného vykvésti nová, lepší soustava hospodářská, jak by si ji každý přál, musila by pro ni napřed právním řádem a hospodářskými institucemi vzdělána býti půda. Dokud tak se nestane, dokud nevidíme ani příprav, ba ani ujasněného plánu k vybudování takové nové soustavy, dokud slyšíme jen marxistická hesla, aniž prováděn pokus vtěliti hesla ta v možný praktický plán na soustavnou obrodu celého společenského života hospodářského, dotud nevidíme jiné možnosti, než aby hospodářský život přes všechny

těžké oběti, které ho očekávají, vyvíjel se v dosavadním rámci, přizpůsobuje se nutným změnám, jež z úpadkových poměrů vyplynuly a vůči kterým jsme bezmocni.

Bylo by však osudným a neodpustitelným klamem, kdyby reformy sociálními stranami v nezadržitelný chod uvedené měly proto býti podceňovány, že neznamenají potření kapitalismu a nastolení nové hospodářské soustavy v duchu a dle ideí zásadového socialismu. Reformy ty mají svůj význam, a to velký význam, neboť vyjádřují určitou novou cestu, po které hodlá socialismus k svým cílům dospěti, aneb aspoň se přiblížiti. Nelze-li kapitalismus zničiti, tedy postaviti ho do služeb socialismu. Těžiti z výhod kapitalismu nemá býti napříště výsadou kruhů kapitalistických, i vrstvám hromadným má dostati se náležitého podílu, i tyto vrstvy mají na tabuli kapitalismu najíti svůj příbor. Kapitalismus má býti prostě demokratisován. V sestátněných podnicích zabezpečen demokratickým státním řízením nejširším vrstvám podíl na řízení i výhodách podniků. V soukromých podnicích dosáhne se téhož institucí závodních rad. Již dříve pokoušely se socialistické vrstvy soukromým podnikáním tuto cestu nastoupiti nikoliv bez úspěchu formou družstevní; jdou nyní i dále, zakládajíce čile též kapitalistické akciové podniky. I plní se tak předválečná vědecká předpověď Sombartova, třeba za jiných okolností a dříve, než mohl tušiti: kapitalismus zapřahuje se v demokratickou káru.

Maně musí tomu, kdo stopuje dějiny socialismu, toto nastoupení cesty k demokratisaci kapitalismu připadati jako návrat k původnímu směru socialistickému, dokud nebyl ovládán Marxovým učením. První organisátor sociální demokracie v Německu, Lasalle, spatřoval hlavní prostředek, kterým by měla sociální otázka býti řešena, v rozvoji družstevnictví. Dělníci mají za pomoci státní zakládati výrobní družstva, která by je emancipovala od panství kapitalismu, ježto dělníci v nich, jakožto vlastníci podniku, stali by se kapitalisty. Ještě programy Eisenašský (1869) a Gothaiský (1875) formulovány v tomto smyslu; teprve program Erfurtský (1891) opustil myšlenku výrobních družstev, ježto vůči širokým obzorům, které otevřel socialismu Marx, a vůči hlubokému světovému názoru, z něhož nový socialistický program vyrostl, myšlenka tato vypadala malou. K čemu mají dělníci zakládat podniky? K čemu třeba milionové státní podpory? Vždyť kapitalistický pořádek shroutí se sám; kapitálový monopol stane se poutem výroby, soustředění výrobních prostředků a sespolečenštění práce dostoupí bodu, že stane se nesnesitelné, že roztříští samo kapitalistický obal, hodina kapitalistického majetku odbije, expropriatéři budou expropriováni. Tak učil Marx a za ním šlo dělnictvo, neobmezeně mu důvěřujíc. Původní program socialismu vyjadřoval myšlenku: proti kapitalismu měšťanskému postavit dělnický kapitalism; tehdy kapitalism byl ještě mírným, proto družstevnictví mohlo zdáti se dostatečnou zbraní proti němu. V dnešních reformních návrzích socialistických skryta jest táž základní myšlenka; jenže od těch dob poměry hospodářské staly se o mnoho složitější, kapitalism vzrostl do obrovitých rozměrů, proto také k demokratisaci kapitalismu nutno hledati cesty složitosti novodobých poměrů odpovídající. Přísný marxism nebude arciť v této demokra-

tisaci spatřovati konečný cíl sociálních snah, nýbrž jen jednu ze stanic na cestě k cíli. Podobně je zahájená demokratisace kapitálová našimi socialistickými stranami míněna; má býti začátkem, na který připojí se později další, dnes ještě neznámé reformy, jež mají vésti postupně k úplné socialisaci hospodářského života.

Nepřipojuji kritiky, jen vysvětluji; kritický úsudek vytvoří si každý sám se svého zájmového neb třídního stanoviska. »Je ne propose rien, je ne suppose même rien, j'expose seulement«, praví Francouz.

* * *

Nejen u nás, ale i v jiných státech, ve kterých socialistické strany převzaly rozhodující moc a tím i odpovědnost a povinnost, aby podaly důkaz o tvůrčí své státnické schopnosti, tedy v Německu, Rakousku, Rusku, zařídily plachtoví svých lodí dle větru demokratisovaného kapitalismu. Zvláště poučný v tom ohledu jest vývoj v Rusku. Ruský bolševism zahájil boj pod praporem ryzího zásadového socialismu. Theorie sociálního učení Marxova, vrcholící v zásadě bezpodmínečné společenské produkce a distribuce statků, měly býti v této říši naráz provedeny, luzné sny snílků, jež vbásňovány byly do fantastických zemí Ikarie, Utopie, Nové Atlantidy, Oceánie, Země Svobody, měly státi se hmatatelnou skutečností. Vůdcové bolševičtí dobře vycítili, že tak ohromný převrat nebude lze provésti pravidelnou cestou ani tehdy, kdyby jejich směr vládl většinou v parlamentu a vládě. Revolučními prostředky měl tedy proletariát zmocniti se diktatury a vnutiti říši nový, do krajnosti důsledný pořádek; sám sebou měl hotový útvar nového pořádku, jako Athena z hlavy Zevsovy, vynořiti se takřka zázrakem ze starého pořádku, jakmile proletariát ujme se státní moci. Prvé se zdařilo, diktatura sovětů nastolena. Nikoliv však to druhé, krajně zásadový socialistický pořádek; ten se neuskutečnil. Maxim Gorkij vylíčil, jak socialism ztroskotal v nejčetnější vrstvě ruského obyvatelstva, ve vrstvě selské. Ruský mužík šel za bolševíky, dokud rozdělovány latifundie; jakmile však opatřil si odtud půdu, opustil socialism, hájí s plnou houževnatostí své povahy nabytého soukromého vlastnictví a tak bolševictví, nechce-li pozbyti důvěry selského lidu, musí jíti za mužíkem. V Právu lidu pak uveřejnil nedávno dr. V. Růžička své zkušenosti (»Dvouletí sovětové vlády v Rusku«), — potvrzující ostatně i zprávy jiných zahraničních listů — z nichž dočetli jsme se nad jiné zajímavých novin: »Učinímeli souhrn našeho pozorování co do smyslu provádění diktatury v ruském zemědělství a průmyslu, vidíme: diktatura bolševické strany nemá úmyslu uskutečňovati socialism na nynější vývojové fási Ruska. Rusko musí vejíti teprve ve sféru kapitalismu. Vláda dělnictva má úkol, uspíšiti kapitalistický vývoj, a to takovými formami, které jsou nejzpůsobilejší utvořiti možnost budoucího přechodu k socialismu.« Tedy jen »možnost budoucího přechodu«? Co to znamená? Bolševism ustoupil od důsledného provádění zásadového socialismu, dal se na cestu demokratisace kapitalismu, na cestu, kterou socialism u nás nastoupil klidně bez revoluce a krveprolití. I tázati se bude mimoděk čtenář po příčinách toho, že nejen socialism střední Evropy, nýbrž i nej-

krajnější křídlo jeho, bolševism, zužují — aspoň pro tuto dobu — v praktické politice cíle socialismu. Hlavní příčina, která zahrnuje vlastně všechny ostatní, zní krátce: usus tyrannus. Již prastarý indický Manu to řekl ve svém zákonníku: »Starý zvyk jest nejdokonalejším zákonem, schváleným ve svatých písmech a nařízeních božských zákonodárců.« Moderněji řekl to zvláště pěkně W. Humboldt: »Státní řády nelze na lidi vočkovati jako haluze na stromy. Nepracovaly-li příroda a čas napřed, je to, jako bychom přivázali květy nitěmi. Nejprvnější polední slunce je sežehne.« Nade všechny psané zákony mocnějším vládcem jest zvyk, mrav, jsou tradice zděděné, vychováním posílené, z pokolení na pokolení předávané. Tak veliká změna hospodářské soustavy, jakou představuje zásadový socialismus, mohla by býti provedena jen tehdy, kdyby změnily se od základů hospodářské názory lidské v duchu altruistickém. Tak daleko lidstvo ještě není. Byl-li před válkou vyvinut do jisté míry jakýs takýs, třeba nevalný smysl pro altruism, válkou a jejími následky byl smysl tento nejen těžce poškozen, nýbrž přímo ubit.

V blátě a hlíně zákopů ušlapáno útlé kvítko lidského soucitu bratrského. Prach, olovo, dynamit, chrlící zkázu do vojenských řad, proměňující žírné kraje v pustiny, probudily a rozplamenily staré rasové a národnostní nenávisti. Boje o skývu chleba v zázemí přervaly pásky solidarity mezi jednotlivými třídami. Lákavá příležitost k ziskům odpoutala v lidech pod bezvadným povrchem dříve dřímajícího a volnou soutěží tlumeného dravce zištnosti, který tučnil z bídy a nouze všude kolkolem lkající. Kapitalism dopustil se za války tolika křiklavých výstřelků, ukázal se býti tak bezcitným sobcem, svolal na své hlavy tolik kleteb podlomených neb zničených existencí, že s otevřenými náručemi mělo by lidstvo uvítati každou soustavu, která slibovala by mu ochranu před návratem takových poměrů. Ale hospodářské soustavy, založené na altruismu, nemohou vzklíčiti v myslích válečným sobectvím rozvrácených a do vzájemných třídních, národnostních, rasových a jiných bojů vehnaných. V době nejhlubšího mravního úpadku budovati pořádek předpokládající nejvyšší ctnosti, zanícenou odříkavost prvních křesťanů, kdo věřiti může v možnost? Již nejstarší žurnalisté světa, starozákonní israelští proroci, věštili, jak nejděsnějšími hrůzami živelními, ohněm, sírou, povodněmi, zemětřesením, válkami, morem, hladem atd., atd., musí lidstvo napřed býti ztrestáno a očištěno, pak teprve že sestoupiti může s nebes království věčného míru a štěstí. Ani nejvítěznější revoluce v Rusku, jakou lze si jen představiti, ani nejabsolutističtější tamní diktatura proletariátu neměly síly, aby zavedly a udržely soustavu, jež zakotvena musí býti v altruisticky založených a mravně silných duších lidských.

* * *

Cesta k demokratisaci kapitalismu nebude rovná, ani hladká. Bude vyplněna zápasem na dvě fronty. Na první proti dnešním vrstvám kapitalistickým, hájícím svých držav. Na druhé proti radikálnímu socialismu, přisahajícímu na původní dogma. V každém státě má socialismus své krajní křídlo spatřující spásu v diktatuře širokých vrstev,

dle starého zvyku — neprávem však — proletariátem zvaných, a v revolučním postupu, kterým by starý pořádek byl naráz zbourán, aby z jeho trosek vyvstal nový, šťastný socialistický stát budoucnosti. V Německu jest to strana neodvislých socialistů, která, nespokojená s oportunistickým postupem většiny, rozhodla se již po Erfurtském sjezdu pro samostatný postup a za války zesílila; spartakovci jsou nejkrajnějším výběžkem tohoto směru. V Rusku jest to směr levých esérů, kteří vášnivě potírají Leninovo odbočení od původního ryzího socialismu a stupňovali svůj odpor až v zjevný odboj, který v Moskvě musil býti násilně potlačen. Krajní tyto směry nevěří, že by demokratisovaný kapitalismus mohl býti průchodní stanicí k důslednému socialistickému pořádku, naopak obávají se, že přechodní tato stanice promění se v konečnou a zarazí další postup socialismu. V nejposlednější době lze postřehnouti v sociální demokracii totéž třídění duchů pod heslem přístupu k druhé či třetí internacionále. Pro druhou internacionálu v Ženevě jsou ti, kdo přejí si, aby socialistické požadavky uskutečňovány byly klidnými parlamentárními formami. Pro třetí internacionálu s ruskými sověty v čele zase ti, kdo jsou pro postup revoluční, pro diktaturu proletariátu.

Bylo by neskromné a odvážné, pronášeti jakékoliv proroctví, jak tyto zápasy skončí, jaké budou hospodářské řády, jež z těchto zápasů se rodí. Vidíme toliko, že ideové zápasy na poli hospodářském pohybovati se budou mezi dvěma poly, kapitalismem a socialismem. V tomto okamžiku stopovati můžeme jen ideovou výzbroj, s kterou každý z těchto směrů do zápasu vstupuje. Zbývá jen vysloviti přání, aby zápasy ty skončily vítězstvím zásady, kterou zakladatel anglického utilitarismu Priestley vyslovil a kterou vynikající jeho stoupenec Bentham, v jehož duchu demokratická idea tehdejší doby nejčistěji a nejdůsledněji se zrcadlila, vědecky prohloubil: největší blaho pro největší počet.

Miloslav Hýsek:

Bohumil Janda.

Bohumil Janda je z bezprostředních předchůdců básnické družiny Májové, ke které se sám připojil hned v prvním jejím almanachu: první jeho tištěná povídka vyšla r. 1851 v prvním ročníku Mikovcova Lumíra, jehož pravidelným spolupracovníkem zůstal i v ročnících následujících, a byl z předních členů mladé skupiny, sdružené kolem J. V. Friče, když chystal Ladu Niólu, do které přispěl několika drobnými básněmi. A právě tyto Jandovy básně, jak vypravuje Frič v Pamětech (IV. 406 sl.), byly z hlavních záminek k útokům na mladé rašení, a to v obou směrech, pro něž konservativní kritika nejčastěji napadala nové literární proudy. V básničce »Vnada tvá« s naivní smělostí opojen milenčinou krásou si Janda přál ji zlíbat, zbavenou přítěže nádherných šperků, neboť »nač krásu zahalovat?« — a také na tuto báseň ukazovaly vídeňské Lichardovy Slovenské noviny, když

Ladu Niólu obviňovaly z »oslavování kleslosti mravní, oplzlosti v myšlení a chutích.« Drobná druhá básnička »Dnešní resultát« jest upřímnou literární zpovědí Jandovou, který v ní srovnává velkolepé své vidiny s bezmocnou jejich realisací; protože prudkost a smělost svých snů vyjádřil obratem »v duchu stvořím Boha,« napadl vídeňský dopisovatel báňskobystřického Slotova »Cyrilla a Methoda« Ladu Niólu pro její bezbožnost a pohanské smýšlení. A také Václav Zelený v pražském »Obzoru« vyznává, že jeho radost z Jandova talentu je »poněkud zkalena neblahým směrem, jímžto mladý básník kráčí« (str. 63). Zelený však již jasnovidně vytušil, že Janda »zaplaší chmury ducha jeho skličující«, a že se ráz jeho poesie změní. Neboť není bez osudové komiky, že právě Janda byl pokládán za básníka myšlenkové a mravní revoluce básnické: v nikom z tehdejších básníků, a cítil to Janda sám,[1]) nebylo ducha méně převratného, žádný nebyl prodchnut idealismem tak ryzím a opravdovým a žádný necítil tak celou bytostí potřebu lásky čisté a vroucí jako právě on. Poznali to hned mladší jeho druhové z »Máje«. Neruda, hlavní jejich mluvčí, napsal r. 1859 v Obrazech života, posuzuje almanach Kytici, že Janda »neopěvuje nikdy něco vážnějšího, aby to trochu sobě neumírnil«, a prohlásil, že básnicky Janda může působiti jen na povahy sobě příbuzné a na duše stejně naladěné (SS. 2 řada VII. 2. str. 24 sl.), a v jeho posudku Jandova Talafúsa jsou již dokonce slova, která někdejší názor příkrých kritiků Lady Nióly přímo vyvracejí: »Zapředen v lyriku svou dovede i tentokrát dále básniti, když jiní kolem něho rozerváni odkládají tužku a blánu stranou« (tamt. 167). Také Hálek při Talafúsovi jako charakteristický rys Jandových prací označil jejich »souměrný klid« (Zlatá Praha 1864, 145). Janda sám se tehdy ve »Zpomínce na

---

[1]) Je to patrno z toho, jak reagoval na tehdejší vídeňské kritiky. Dvousloková básnička »Vídeňské koterii kritikantů« v Básních str. 133 je označena datem 1856, jež neznačí dobu vzniku, nýbrž vztahuje se na dobu kritik Lady Nióly; byla podle zachovaného prvopisu napsána až po »Matěji hrobaři« r. 1860. V rukopisné pozůstalosti básníkově, jež je majetkem jeho dcery paní Anny Dokupilové, choti odborového přednosty zemského výboru v Praze, která mně ji ochotně zapůjčila, jsou zachovány dvě básničky dosud neznámé, jedna »Incasto omnia incasta« z r. 1855, odpovídající Slovenským novinám, druhá z r. 1859 kritikám almanachu Kytice. V první se prostě hájí a svou báseň vysvětluje:

Pěl jsem píseň, ze srdce mi jdoucí.
Pěl jsem, jak mne vedl čirý cit.
Slyšel jsem při písni srdce tlouci,
jež se chtělo touhou rozskočit.

Prosté, nevinné jen lásce zněla,
od ní ždála sladkou odměnu,
o vnadách spanilé dívky pěla,
o ctném čele, líci ruměnu. —

Žel, když v ústa lhavá se přelila,
mysl zkalená ji pojala,
květy prostoty jí urvala,
duchem svým ji otrávila.

V básni druhé, stejně nedokonalé, vysmívá se »blbé kritice«, že by také »chvalozpěv děvy vykouzlit chtěla«, kdyby pohlédla do jejích očí, a prohlašuje, že »bude o lásce jak dříve pěti«.

Básníkovy rukopisy z dob pozdějších Jandova rodina odevzdala k uspořádání jeho příteli Fr. Zoubkovi, u něhož se ztratily. Alespoň v Zoubkově pozůstalosti v zemském museu jí není.

F. L. Čelakovského« (Zlatá Praha 1864 č. 1.) přihlásil jako obdivovatel poesie pěvce »Ohlasů«, kterou prý poznal jako hoch a kterou později prý si zamiloval nejvíce: »Vyrostl jsem z lidu, žil jsem v lidu a s lidem, cítil a veselil jsem se s lidem — proto jsem zahořel k poesii, jež mi podávala mysl i cit národu v nezkaleném opět rouše národním.«

V literární činnosti Jandově zřejmě jsou patrna dvě období, jejichž mezníkem jest rok 1860.

Období *první*, zabírající celé první desetiletí jeho tvorby a vykazující jak čísla básnická, lyriku a epiku, tak prosaická, povídky ze součastného života, a několik překladů z cizích básníků, je v těsné souvislosti s nejvnitřnějším životem Jandovým. Janda, syn venkovského učitele z Pátku u Poděbrad (nar. 1831), hned v dětství ztratil matku a nepoznal, zvláště když otec přivedl dětem macechu, co je to teplo domova; v Praze, kam byl dán na akademické gymnasium, vydělával si chléb zpěvem na kůře, a ačkoliv při napiatém poměru k maceše často hladověl, od výborných svých profesorů vesměs dostával známku »první s vyznamenáním«. Tehdy již i básnil, mezi jeho rukopisy jest také německá báseň »Worte des Dankes«, věnovaná žáky Klicperovi, jejímž autorem byl jistě Janda. A stejně těžce se probíjel na právech, po jejichž absolvování teprve se mu otevřela možnost lepšího života ne sice hned pro přítomnost, kdy vstoupiv do služeb zemského výboru v Praze praktikoval, ale alespoň nadějí pro budoucnost. Podle rodinné tradice prožil tehdy již první lásku k dceři lesníka z rodného kraje, která skončila zklamáním. V zachovaném zbytku milostné korespondence s dcerou poděbradského měšťana Marií Šeborovou, kterou r. 1856 poznal v páteckém mlýně, jest odhalena clona s jeho tehdejšího intimního života. »Vždyť mne znáte, jak se rád nořívám do říše snivosti«, psal jí hned v prvním nedatovaném listě. A výrazem této snivosti jsou všechny tyto dopisy. Janda ve vroucích, lyricky nesených větách, psaných drobným ženským písmem, jasné děvě, drahému, jasnému ideálu svému, jediné spáse své, vznešenému obrazu krásy, dobrotivé holubince své a jak ještě jinak oslovoval milovanou Marii, zpovídal se s upřímnou prostotou a se srdečnou otevřeností ze všech svých tužeb lásky a snů, z teskných vzpomínek a tichých nadějí; chvěl se stále, jednou již zklamán, mučivými obavami, že ji ztratí, obviňoval se, že jí snad není hoden, podezříval své nepřátele, zvláště macechu, že pomluvami podrývají vzájemnou jejich důvěru, a slibuje nedbati lidských řečí vybízel i ji, aby byla pevná v lásce; svěřoval se s bolestmi své siroby a existenčních bojů, k milence Grünwaldovou německou básní se utíkal se vzpomínkami na mrtvou matku a ujišťoval ji vždy znovu, že jen ona mu může dát štěstí a zachránit ho od černých stínů v duši. »Já neočekával od světa ničeho,« psal v prvním listě, »poněvadž jsem s ním pohrdal tak dlouho, dokud se mi nevrátila víra v lidi, od nichž jsem byl tak často, tak trpce klamán. Když jsem ale při blouzení svém konečně uzřel obraz dobroty a krásy, zapřisáhl jsem se, že těžké budu pokání činit pro svou směšnou pýchu, zapřisáhl jsem se, že ten obraz buď si získám, aneb že zhynu. Obraz ten odháněl spánek od lože mého, on mi odnímal krásy přírody, on mne odcizoval umění a vlasti — poněvadž jsem v něm krásu umění, vlast

a vše, čím duch lidský zahořet může, nalézal.« Citoval básně své i cizí, Máchu, Lermontova, Bodensteina, svěřoval se se svými literárními pracemi, hořce komentoval nespravedlivost, která vládne světem, mluvil o politice, posílal knihy a časopisy, nabádaje k četbě Palackého, a teple i vděčně se zmiňoval o milenčiných rodičích a příbuzenstvu. Až krátce před sňatkem, který se uskutečnil r. 1860, vyjasňuje se jeho obzor a mizí jeho neklid v jistotě příštího blaha; Janda se staral o byt, popisoval jej a líčil nastávající štěstí nabývaje duševní rovnováhy. A výrazem toho všeho jest i jeho tvorba v letech padesátých.

Janda nebyl literární bouřlivák a neměl světoborné ctižádosti. Je to patrno již z jeho skromného a nehlučného vystupování v časopisech, v nichž své práce podpisoval různě, někdy vlastním jménem, jindy pseudonymem B. J. Cidlinský (a v prvním »Máji« V. Lánský) nebo konečně i pouhými šiframi J., B. J., J. B., B. J—a. Tato rozmanitost nesvědčí o výbojnosti ani o touze po slávě. Jandovi tehdy bylo prostě vnitřní potřebou básnicky vyjádřiti, čím žil, co ho bolelo a zneklidňovalo. Většina jeho básní je zachována v rukopisech šesti zápisníkových sešitků; psal nejčastěji tužkou a obyčejně připojil datum. Z těchto zápisů je patrno, že netvořil namáhavě, hojné škrty a opravy jsou jen v básničkách epických, kdežto lyriku veršoval lehce, ale zato leckdy počaté básně neukončil nebo se mu její poslední strofa nepodařila. Psal celkem málo, někdy napsal novou báseň po několika dnech, jindy však uplynuly celé týdny, než vzal tužku do ruky. Básně větší a balady vznikaly po částech v několika dnech. Největší část veršů i poněkud zdařilých otiskl hned v časopisech a almanaších, a jen nepatrný zbytek zařadil až po letech do knižního vydání svých *Básní* (1873), do nichž však nepojal starších otištěných veršů všech. Určitého měřítka připravuje svou knihu však neměl, mezi básněmi nezařazenými jsou i takové, lyrické i epické, jež dobře obstojí vedle zařazených. Snad někdejší útoky byly příčinou, že v »Básních« nejsou zmíněné dvě básničky z Lady Nióly. V obou oddílech drobných básní knihy, »Ze světa« a »Ze srdce«, seskupoval je Janda bez zřetele na chronologii, takže z ní není patrný autorův vývoj, který pro hodnocení literárního jeho zjevu je důležitý.

Neruda nazval Jandu lyrikem, a skutečně je *lyrika* pro první Jandovo období nejvýznamnější. V ní se Janda podával bezprostředně. Janda je z generace, která přišla po Máchovi, Sabinovi a Nebeském, kdy v nadějných a vášnivých zápasech politického života roku osmačtyřicátého pozbyly bolestné otázky o metafysických záhadách na chvíli naléhavosti, ale kdy násilné, náhlé potlačení těchto národních snah znovu dalo žhavě pocítit rozpor ryzího idealismu a touhy po svobodě, prvním předpokladu štěstí, s tvrdou a bezútěšnou skutečností. »Rozpor učil jsem se jenom znáti,« napsal Janda v druhém sonetu »Odpovědi M.«, kterou reagoval na šifrovanou kritiku Zeleného v »Obzoru«. Světobol, vzniklý z tohoto rozporu, zaplavil jeho nitro hořkou vlnou, ale postřeh Zeleného, jenž znal dobře svého žáka z nedávné doby gymnasijní, že Janda nad tímto světobolem zvítězí, měl důvod v celé bytosti mladého básníka. Ač byla tato bytost rozpolcena a Janda ještě r. 1859 ve čtvrté básni »Dumek« po Máchovi

opakoval, že v chaosu jeho myšlenek jedny letí vzhůru a jiné je strhují k zemi, a že »k výším nebes ducha peruť pílí, k zemi táhne nakvašená krev«, přece se od počátku veškerou živelností usilovala zachránit před pádem do tmavých propastí, k jejichž tajemným hloubkám cítila odpor. A tak básník, jenž vášnivě toužil zlíbat nahé milenčino tělo, téměř současně (1856 [1]) v básni »Confiteor« se v boji s vášněmi hlásí za vyznavače občanské solidnosti, podmíněné rozumem a mravností:

Já pak počal klesat v jejich sítě —
a když za ztracena měl jsem sebe,
z temna při té jiskry při zásvitě
vyvedlo mne milostivé nebe.

Janda neměl Máchovy odvahy se zahledět do tajemných hlubin osudu a klást si vraždící otázky. Proto v jeho lyrice není výhledů do kosmických dálek ani závratí poznání ani myšlenkové síly, která proniká k jádru pravdy o lidské hádance. Obráží se v ní pouze nálada doby, promítnutá do citového života jednotlivce, který má dosti poctivosti, aby se přiznal k nedomyšleným svým bolestem, a nesnaží se jim dáti přízvuk velkých tragedií. Obzor Jandovy lyriky je úzký, protože je sevřen úsilím zachránit se před nebezpečím rozvratu. Byla to láska a prosté její štěstí, v němž instinktivně hledal svůj pevný bod v prudkém víření osudových sporů, a v básni »Přiznám se!« Janda upřímně vyznal, že jen v ní se soustřeďuje všechna jeho životní filosofie:

Často ladil jsem své lyry struny
k hlaholům o slavné minulosti,
vždy mne ale svedly lesky luny
zpět k lahodným zpěvům o milosti.

Také na konci tohoto období, v básni »Přání«, otištěné roku 1859 v »Lumíru«, mluví stejně: je sice přesvědčen o svém básnickém poslání, o tom, že je schopen napsat skvělá díla, ale zase se přiznává:

Oželel bych všech těch zpěvů,
jen když ukázal bych světu,
co jsem cítil pro svou děvu
blahé lásky u roznětu.

Milostná Jandova lyrika všechna pramení ze skutečných jeho osobních zážitků. Ať jsou to básně jednotlivé nebo cykly, do nichž jejich část hned při prvním otištění nebo dodatečně v knižním vydání seřadil, »Z dob lásky«, »Dumky« a »Písně děvy«, Janda je psal jako deníkové záznamy, jež i v podrobnostech se shodují s citovými výlevy dopisů, psaných Marii Šeborové. Někdy užil prosté formy lidového popěvku nebo běžné čtyřveršové strofy, jindy napodoboval Jablonského »Písně milosti«, Hálkovy »Večerní písně« nebo sonety Heineovy. Jsou to vyznání lásky, prosby o věrnost, obdiv milenčiny krásy, naděje v příští štěstí, vzpomínky, touhy a obavy před zklamáním vždy v nových, ale podstatou stejných variacích. Milovaná Marie, jejímž pěvcem se nazývá, je ztělesněná dokonalost a básník

[1]) U básní, jež nebyly otištěny v časopisech, uvádím datum podle Jandových zápisků.

vedle ní jen ubohý, osudem pronásledovaný tvor, jehož životu se může dostati významu jen tehdy, podá-li mu svou krásnou a dobrou ručku. Krajinné nálady a jemné dušemalby, prostoupené melancholií nitra unaveného a rozjitřeného, jak je zachytil v některých drobných číslech, jsou jen zádumčivou scenerií tohoto milostného děje; proto k několika básním bolestných reflexí, jež tvořily zárodek »Dumek«, připojil ve vydání knižním další básně erotické: i tyto nálady jsou články citového pochodu, jenž ústí v milostné vzrušení. »Písně děvy« básnil jako obměnu vlastních duševních stavů, snad cítě jednotvárnost stále opakovaných motivů, jež v novém vhodném rámci opět nabývaly působivosti. Posledním číslem Jandovy erotiky je báseň »Marii«, napsaná před sňatkem v červenci 1860, v níž se vracejí všechny jeho dojmy z doby čtyřleté lásky kromě jednoho: píseň jeho vyznívá ve smírné harmonii bez obav a pochybností. S některých básní se Janda snažil setříti jejich příležitostný ráz, stilisovati svůj osobní zážitek a dáti mu širší lyrickou rozlohu. Pátá báseň »Dumek« z r. 1859 se na př. podle prvopisu v jeho zápisníku zřejmě vztahuje na pletichy proti jeho poměru k Marii, o nichž psával ve svých dopisech, a poslední její dvě sloky zněly:

Blázni byli, kordy měli,
sobě víry míti chtějí
a svá slova opakují,
Tobě víry nedopřejí.

Bude-li mi jednou přece
zapotřebí poučení:
půjdu k Tobě a ne k nim víc,
rtem Ty dáš mně přesvědčení.

Místo nich je však v »Básních« (str. 140) strofa:

Stokrát mi to říkávali —
kéž bych byl jen lidem věřil!
Bylť bych si tak vrchovatě
míru strastí nenaměřil.

Měla-li však báseň v původním znění svůj smysl, stala se z ní ve znění druhém nevýrazná rýmovačka o pozdním rozčarování milence či manžela se šablonovitou pointou laciné moudrosti. Básník Janda se nedovedl beztrestně dostati ze začarovaného kruhu subjektivismu.

S milostnou lyrikou Jandovou souvisí cyklus osmi znělek *Hlasy sirotka*, r. 1859 otištěný v almanachu »Máji«; i v něm vyjádřil, co skutečně žil, co ho podle dopisů Marii tížilo. V české literatuře byly tehdy známy dvě básně, oplakávající smrt matčinu, z nichž jedna, Vacka Kamenického »U hrobu mé matky«, jako tyto znělky Jandovy týkala se jejího skonu předčasného a vzpomínala tepla, které básníka jako malé dítě hřálo na jejím klíně. Ant. Markova elegie »U hrobu mateře« je myšlena filosoficky. Jandovi však bezprostředním popudem byla asi zmíněná báseň zapadlého německého veršovce Grünwalda, jiż citoval v dopise Marii z 1. srpna 1857. Grünwald jako Janda srovnává matku s macechou: matka ho něžně hýčkala, macecha však ho vyhání z domova. Jako motto uvádí Janda první verše s příbuzně naladěné lidové písně »Osiřelo dítě«, a pocit osamělosti, stupňovaný právě ostře provedeným, proti maceše útočně zahroceným kontrastem sladkých slov matčiných a její zloby, snaží se jednak promítnouti i do rodného kraje násilným srovnáním s poděbradským zámkem, jednak

opět zbaviti jeho jitřivého hrotu tím, že se jako Kamenický, ale bez jeho přesvědčivosti, uklidňuje vzpomínkami na matčina dávná naučení.

Jandova *epika* prvního období má všechny podstatné známky jeho lyriky, Janda v ní prostě tytéž city vyjádřil příběhem. Je to zase láska, která tvoří osu všech jeho dějů, a to láska nešťastná, buď se končící smrtí nebo se krvavě mstící za své zklamání. Několikrát užil zde Janda lidové formy písňové a událost vylíčil na lyrickém pozadí jen skizzovitě v hlavních rysech. Dívka, švarným myslivečkem svedená a opuštěná; dívka, jež i tehdy miluje, když je předmět její lásky beznadějně ztracen; milenci, zákeřně zavraždění při schůzce odmítnutým nápadníkem; jiní milenci, kteří umírají hořem, protože jejich lásce brání rodiče; starý, kdysi milovanou ženou zrazený muž, jenž na ni nehodnou nemůže zapomenout — to jsou postavy a náměty těchto básní, které vesměs kromě »Zrazeného«, tvořícího již přechod k Jandovým baladám pozdějším, využívají formálních prostředků skladeb lidových a stručný svůj příběh předvádějí stručně, zachycujíce hlavně jeho tragickou náladu. Zde se Janda snažil jít stopami Čelakovského. Ale současně, a to v básních obsáhlejších a významnějších, se postavil pod prapor českého byronismu. Byronovský romantismus mu dával příležitost nakreslit rozpor ideálu se skutečností, jež krutě zasahuje do osudu lidského srdce, v plné jeho hrůze, zde bylo možno stupňovati palčivost erotického hladu a popustit uzdu představám o milostném štěstí, jinak tlumeným střízlivou moudrostí mladého muže, jenž zápasí o duševní rovnováhu. A zde konečně měl i skvělé vzory domácí, zejména Máchu, i cizí, jež ho lákaly zkusit schopnosti překladatelské.

Překlady Jandovy jsou podle rukopisů v jeho zápisnících z polovice let padesátých. Jest to na prvním místě sedm Heineových sonetů z lyrického cyklu »Fresko-Sonette an Christian S.« Na ně se vztahuje, co psal Marii Šeborové v dopise z 26. června 1857: »V dusných chvílích svého samotářství jsem překládal znělky z »Heine«, jichž mám několik opsaných. V příloze Ti je, miláčku, posílám k přehlédnutí. Světla Božího ale neuzří ani tak brzy; kocourové naši by na ně vrčeli. A přece je to jen stilistická hračka, básnické cvičení v přelívání forem.« Otiskl je teprve v »Básních« pod názvem »Divoké znělky«. Janda v nich nacházel náladu příbuznou náladám svým: bolest neklidu a neukojené lásky, hrdé a ironické gesto vůči okolí, dojem bledé tváře rozervaného člověka, vše, čím Heine lákal již J. V. Friče v Ladě Nióle. Z téhož roku je překlad z Berangera »Desátník veterán« otištěný v Lumíru, nevelká melancholická romance z válečných motivů. Nejobsáhlejší a nejvýznamnější je však překlad *Mnicha* od Julia Słowackého. Słowackého znal již Mácha, jenž citoval z něho motta v »Cikánech«, a již r. 1839 psal o něm ve Květech V. Štulc, ale překladatelé se mu vyhýbali. Překlad Jandův znamenal čin odvahou uvésti k nám jednu z větších básní velkého polského romantika, u něhož množství jiskřivých a jako nadechnutých metafor a lehounký, země se sotva dotýkající rytmus jsou obtížným překladatelským problémem. Janda ve vysvětlivkách ke svému překladu, otištěnému v »Básních«, sice prohlašuje, že zachoval i pořadí rýmů v originále, ale není to pravda,

nýbrž si naopak v tom ohledu počínal dosti libovolně. Překlady jeho jsou věcně sice celkem správné, ale v podrobnostech dosti volné, neboť jazyk Jandův neměl potřebné pružnosti a výraznosti.

Vlastní byronovské básně Jandovy se celým svým rázem liší od jeho epiky v duchu lidovém. Látka jejich bývá velmi romantická již svým prostředím, jež volí tak, že vášeň lásky a její tragický osud může vylíčiti nejžhavějšími barvami. Látka »Rybáka« je vzata ze všedního života, rybák se mstí, ač zhyne i sám, za své zklamání. Ale tak, jak vylíčil průběh manželské nevěry s krvavým zakončením ve »Zradě a trestu«, byla situace možná jen někde v minulosti na rytířském hradě. »Otrokyně«, smyslným ovzduším i námětem připomínající pozdější Čechovy »Kandiotky«, má děj vzatý ze života harémového. Tři básně, k nimž v letech šedesátých přibyla ještě čtvrtá a jež podle prvopisu měly tvořiti volný cyklus pod názvem »Cikáni«, kterým navazovaly na Máchu, těžily z volného kočovného života těchto synů přírody, jejichž rousseauovsky přirozený poměr k přírodě znásobuje intensitu vášně i utrpení: jednou je mladá cikánka svědkyní popravy svého milovaného muže, jindy mladý cikán umírá láskou ke vznešené paní, v poslední zabíjí náčelník kmene svou nevěrnou ženu, jež dopadena se mu ještě jako soudci mstí za jeho kruté zacházení tím, že mu rozkošnicky maluje, co prožila. A báseň nejdelší, otištěná r. 1855 v Lumíru, má dokonce látku ze života indiánského. Podnětem, jenž Jandu upozornil na zvláštní zvyky Indiánů, byla mu asi J. J. Kolárova »Libuše v Americe«, knižně publikovaná r. 1854; snad znal i básně Lenauovy s indiánskými motivy. Od básní předcházejicích se »Obět« liší tím, že v ní není smyslnosti, že láska Oleňova a dcery Tukadovy má kouzlo cudné oddanosti a že je ničena osudovou silou, sálající z náboženského mysticismu. Zde se Janda snažil zachytiti tajemnou ponurost neodvratně se blížící zkázy, jíž jest nabita celá příroda. Janda sám nejlépe cítil bolestný svůj básnický problém a vyslovil jej ve dvou strofách básně »Osud písně«: mluví v ní o písni, která mu plným hlasem zvučívá v duši. »Ale jak by kletba na ní lpěla!« Vyslovena je chladná jak led. Znamená to, že jeho básním schází vnitřní rytmus, že Janda marně zápasil o proměnění svých citů a představ ve slova: unikaly mu a nedovedl jich zachytit. Je to patrno zejména na jeho epice, pokud chtěla být prudce žhavá a dusně smyslná. Janda se všemožně snažil, aby z ní sálalo erotické horko, líčil nejsmělejší situace nebo je naznačoval, dával svým osobám mluviti o opojení vášně, ale činil tak tím, že často užíval výrazů chtíč, chlípnost, cizoložiti, v jejichž zvuku vycítíme jen marné úsilí. Básnicky tvárných schopností Janda neměl. Jinak však je jeho řeč značně vybroušená, plyne lehce a přirozeně a má i jistou sílu plastickou; rytmus a rým bývají čisté a správné.

A to platí i o jeho *novellistice* prvního desetiletí. Ve své drobné prvotině »Z památek čápa« jest Janda již celý. Je opět subjektivní. Líčí-li zde nešťastný milostný románek mladého mnicha, jak jej pozoruje čáp ze svého hnízda, staví proti němu hned kontrast v samozřejmosti klidného soužití čápí dvojice, jež podle odvěkých zákonů přírody ve svém hnízdě čeká na potomstvo, krmí je a v prvních

jeho nesmělých letech nachází svou radost. Čápovi nikdo nebrání, aby byl šťasten se svou »čepohlávkou«, a tak pozoruje lidi vyslovuje své přesvědčení: »Blaze nám, že lidé nejsme.« Je to obžaloba lidských předsudků, jež zlomily dvě srdce a jeden život, řeholníkův, a dvacetiletý Janda již zde mluví sám za sebe. Subjektivní jest i forma této prvotiny, psané jako čápův deník. Povídky následující, otiskované v Lumíru, líčí již větší životní okruh, ale hlavním motivem je vždycky láska, jež opět vyznívá ne-li smrtí, alespoň zklamáním. Janda si zde volí nejraději látky ze života intelligence městské i venkovské, a v tom ohledu je pro něho charakteristická dvoudílná novella ze současné doby *Jaroslav*, vydaná r. 1857 v Bibliotéce českých původních románů; ale již tehdy líčil i život lidový. Celý jeho svět je osvětlen romantickou září citových zmatků a ideálních názorů, jež bývají těžce zklamány náhodou nebo obyčejně lidskou zlobou. »Zdali náhoda neb vina?« — tato otázka v titulu jedné z povídek jest pro Jandu významu zásadního. Častěji přisvědčuje její části druhé: byla to vina statkáře Toušenského, která ve »Známostech z venkova« způsobila mstivou intriku bývalé jeho milenky Markéty, jež pak nešetří ani něžných vztahů jeho syna k chudému sirotkovi Anně; byla to hříšná vášeň vdovy Lignerové, majitelky pražského mlýna »Na hořeních loďkách«, jež zamotala osudné tkanivo intrik kolem stárka Bernarda, jenž vida se oklamán ve svých citech k Lidunce se stává vrahem a hyne na popravišti; Aniččin svůdce-myslivec v »Lásce na vsi« svou špatnost zaplatil smrtí a rovněž Anička, jež nezachovala věrnosti svému Vojtěchovi, který se za to mstí; a Aninka, jež majíc již »pana Hynka« ve stejnomenné povídce, koketovala s ruským kapitánem, pozbývá lásky obou. Ale naopak je to osudná náhoda nedorozumění, jež ve »Slovenské rodině« je příčinou dvou vražd a zavinila krutý osud Mariin, a náhoda v humorně psané povídce »Sousedé« způsobila rozchod ideálního mladíka s Julií. Bývá-li tím pravidelně ničena věrnost lásky mladých lidí, provdala-li se za jiného milá řeholníkova nebo Lidunka a podváděla-li svého muže Veronika v povídce »Zda-li náhoda neb vina«, přece jindy pravá láska zvítězila: mladý Toušenský se přes všechny intriky s Annou přece nalezl, téměř beznadějně milující Marjánka získala si srdce i ruky nešťastného Vojtěcha a zejména Baruška ve druhé Jandově humoristicky zbarvené povídce »Choutky kmotřiny« dostala svého Jiříka, ani na chvíli se nedavši oslniti vyhlídkou na sňatek s přihlouplým Tobiášem, jenž poněkud připomíná Vaška z »Prodané nevěsty«. To všechno jsou vlastní Jandovy představy o lásce, jeho víra i pochyby a jeho vnitřní krise. Zvučí do nich i druhý osobní motiv: Janda rád a s láskou líčí sirotky, mladé lidi osamělé a odkázané na cizí pomoc; pro ty, jako pro Annu, Marjánku nebo Jiříka, je pak šťastná láska odměnou za všechna příkoří a všechno utrpení.

Světobolná tehdejší romantičnost Jandova je nejlépe patrna z »Jaroslava«, jenž je pro svou dobu typický. Tím, že Jaroslav je vychovatelem ve šlechtické rodině, že miluje komtessu Eufrosinu a že umírá v její sladké přítomnosti, souvisí s ovzduším pozdějšího Pflegerova »Ztraceného života«. I on si píše deník, i on je nadšen

pro všechno krásné a ušlechtilé. Ale Jaroslav je ještě dítě romantického kvasu a nenašel pevné půdy pod nohama v cítění národním: tento ctitel Máchův je »plný magické zádumčivosti« a působí tím nejen na Eufrosinu, nýbrž i na nevlastní její sestru, opět nalezence Gabrielu, dívku ušlechtilou, moudrou a oddanou. »Jaroslav« je citová autobiografie Jandova, je v ní celý smysl a obsah jeho lyriky, a tak se zde setkáme i s jeho záchrannou hvězdou: »Ano, blažen muž, jehož skráně ověnčila bohyně slávy lichotným vavřínem; blaženější však onen jinoch, v ústraní k výši se pnoucí, po jehož boku se kráčet odhodlala bytost s ním stejně cítící« (str. 76), praví Jaroslav. I v tom je Janda, že Jaroslav není rozervaný pessimista, jenž se v nitru trýzní sebemučivými záchvaty a jenž se je snaží přehlušiti ve víru vášní: Jaroslav je jen blouznivý idealista, jenž se vyhýbá všednosti a životnímu kalu a s naivní samolibostí se domnívá, že nad tvrdou skutečností zvítězí svým čistým srdcem a krásnými řečmi. A tak umírá-li přece, není to zaviněno tímto rozporem se společenským řádem, jako vůbec nebojuje za nějaké velké, světoborné ideje, i jeho smrt je způsobena prostě tím, že v osudné chvíli přišel do cesty zlému člověku, který se dopaden při zločinu chce zachránit, a že jest dost neobratný, aby se vyhnul jeho smrtící ráně. Jaroslavovým kontrastem není tento Tomeš, bývalý sluha barončina svůdce, nýbrž jeho střízlivý přítel Beneš, který však je v ději trpnou osobou. Tomeš není ani ztělesněním principu životního zla: je v masce hraběte M. příliš romanticky výjimečný a není nakreslen důsledně, jsa půl vtělený ďábel, jak neúprosně tyranisuje svou obět, a půl směšná figura ve stilu Lessingova Riccauta z »Minny von Barnhelm«. A tak skutečně celá novela nemá jiného smyslu, než že svým závěrem glorifikuje neplodnou obrazivost mladých snílků: Jaroslav umírá v přítomnosti obou dívek s jejich jmény na rtech a »kliduplné byly tahy jeho — mír, jehož si v životě tak snažně přával, zdál se nyní uhostěn býti v zesinalém smrtí obličeji« (str. 202).

K Jandovi byl osud milosrdnější. Marie Šeborová se r. 1860 stala jeho ženou, a tím jako by s něho rázem spadl všechen mladický světobol. Co Janda vyslovil ve svých verších, stalo se skutkem: jeho život nabyl nyní obsahu. Tepla domácnosti přibylo, když se stal otcem dvou dětí, v úřadě postupoval, hmotné jeho poměry byly dobré. Dovolenou tráviíval u tchána v Poděbradech, kde vášnivě rád chodil na hon, a Jiří Janda ještě r. 1910, když byly jeho pozůstatky převezeny na nový hřbitov, teple vzpomínal na tyto letní zájezdy s otcem. Ale toto klidné štěstí, po němž literárně deset let stále toužil, netrvalo dlouho, Jandovo zdraví bylo již zlomeno a po několikaletém churavění zemřel 29. září 1875 v Poděbradech.

Toto *druhé období* Jandovy literární činnosti je charakterisováno tím, že se osvobodil z básnického subjektivismu a že se z tlumočníka vlastních bolestí stává spisovatelem se širšími zájmy, jenž se k životu staví objektivně a vybírá si z něho látky podle své libovůle s naprostou svéprávností. Znamená to předně, že tvorba jeho básnická ustupuje značně do pozadí vedle zábavné prósy a že Janda na konec psát veršem přestává úplně. Jeho lyrika dřívější vyvěrala z citových

zážitků, jež všechny se sbíhaly v erotickém neklidu; proto nyní, kdy byla touha básníkovy bytosti ukojena, nenapsal již žádné básně milostné a s milostným motivem si jen několikráte zahrál v ohlasech lidové písně, jež nemají vztahu k jeho osobě. Několik lyrických čísel ostatních je tvořeno z dojmů přírodních a zejména z citů vlasteneckých.

Čtyři básně »Z přírody« a báseň »Na Šumavě«, všechny napsané r. 1861, svědčí o tom, že Jandovi scházela schopnost splynout s přírodou, postřehnout v ní tajemný život a zachytit její vnitřní melodii; Janda zde popisuje suše a neosobně a v neorganických závěrech pointuje o svém osudu nebo o vlasti. Tyto pointy o sobě jsou důležité pro jeho literární stanovisko: Janda jakoby cítil, že dosavadní jeho tvorba byla podmíněna vnitřním neklidem, a jednou (»Básně« str. 29) se mu zdá, že smělé jeho naděje jsou pohřbeny, jindy však v něm přece vítězí přesvědčení, že i nový, klidný život má básnické možnosti:

Však se nelekám té doby,
bujných ducha vzletů prosté:
na strništi mnohé ještě
milé polní kvítko vzroste!

Stejného rázu jest i lyrika vlastenecká. Janda způsobem Jablonského opěvuje Prahu, stejně píše pro vypsaný konkurs sokolskou píseň a připíjí šťastné budoucnosti národa (»K novému roku«[1]). V drobné tříslokové básničce »1620«, otištěné r. 1864 v Rodinné kronice, zachytil pochmurnou náladu bělohorskou. Nejvýznamnější je však cyklus osmi sonetů »Česká šlechta«. Napsal jej r. 1863[2]) jako ohlas tehdejší prudké novinářské diskuse o významu šlechty pro český národ a o přípustnosti její účasti v národní politice. Janda se rozhodně vyslovil proti šlechtě. Vytýkal jí nečeskost, lhostejnost k národnímu osudu, nevážnost k jazyku, cizáckost myšlení i jednání, plochost a neužitečnost celého života. A tu, ač opět neuměl svému cyklu vdechnouti sílu a mohutnost a udržeti jeho celek na umělecké výši, přece jeho výtky zní pravdivě, a až do Čechova »Zpěvníku Jana Buriana« nebyly u nás o této otázce napsány sloky tak mužné a česky důstojné, jako některé verše, roztroušené po těchto znělkách. Janda cítil demokraticky a věřil v demokratičnost národa, jenž si sám dovede pomoci:

Náš národ nechce za to žebronit,
by šlechta řadám jeho stála v čele (č. IV.).

Vývoj událostí dal jeho poctivému a nesmlouvavému stanovisku za pravdu:

Nám nová šlechta vzroste z národa,
i nebude jí třeba erbů skvělých (č. VI.).

---

[1]) V »Básních« chybně datováno 1858. Podle Jandových zápisníků báseň vznikla r. 1861.

[2]) V »Básních« nesprávně datováno 1862.

(Dokončení.)

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

Jedním z nejvýznačnějších charakteristik doby, kterou právě prožíváme, je všeobecná žádost po očistě. Zpytujeme svědomí cizí i svoje a hledíme zúčtovati s celou minulostí. V prvé řadě platí ovšem naše očistné úsilí odstranění vad a nedostatků předválečné éry. Našli jsme si pro to přiléhavý výraz: odrakouštit se. Odrakouštit se tam, kde vady vskutku zavinilo jen staré Rakousko, ale i tam, kde jsme vinu nesli také my, nebo po případě jenom my.

Chci zde ukázati na potřebu takového radikálního »odrakouštění« v jednom z nejmladších oborů vědeckých, v praehistorické archeologii. Měl jsem po delší dobu příležitost sledovati z blízka výzkumnou, musejní i publikační práci v tomto oboru v našich zemích a mohu říci, že jsem našel ve všech třech odvětvích poměry v celku velmi neutěšené, které plně opravňovaly stesky tu a tam se ozývající. Nespokojil jsem se ovšem jenom prostým konstatováním smutného stavu, nýbrž pátral jsem přirozeně také po příčinách, které jej zavinily, a prostředcích, jimiž by bylo možno zjednati nápravu. A myslím, že přišla nyní vhodná doba promluviti o obém.

Aby mým poznámkám o příčinách přítomného stavu nemohlo býti se žádné strany špatně porozuměno, podotýkám hned předem, že výtky, které učiním, platí v celku stejnou nebo ještě větší měrou také o jiných zemích střední Evropy a v první řadě ovšem bývalého Rakouska. Uvedu-li některé specielní příklady od nás, bude to jedině proto, že mně přirozeně naše věci leží nejvíce na srdci. Jinak se budu z pochopitelných důvodů raději uchylovati — pokud nepůjde o věci rázu zcela všeobecného — k příkladům cizím.

Uvedl jsem nahoře tři hlavní odvětví praehistorické činnosti, výzkumné, musejní a publikační. Z nich bylo u nás dosud s vědeckého hlediska nejvíce zanedbáváno prvé, výzkum v terénu. Řeknu hned, že podle mého přesvědčení bylo u nás v posledních desetiletích kopáno příliš mnoho, poněvadž bylo většinou kopáno špatně. Pátráme-li po příčinách toho, najdeme hlavně dvě. Je to *jednak nedostatečná odborná příprava kopajících, jednak stavění cílů museálních nad ryze vědecké.* Skvělé výsledky různých velkých vykopávek způsobily, že nastalo všeobecné překotné zakládání sbírek soukromých i veřejných, a *snaha získati co největší a nejznamenitější sbírku zatlačila význam vykopávky jako podniku v prvé řadě vědeckého úplně do pozadí.*

Příklad toho zažili jsme u našeho zemského musea pražského v letech devadesátých. Praehistorické archeologii byly vyhrazeny krásné, veliké místnosti, ale nebylo dosti obsáhlých sbírek, které by je byly naplnily. A tak se začalo kopat, podle jména pro vědu, ve skutečnosti však v prvé řadě pro doplnění sbírek. Kopalo museum samo a kopala za tím účelem celá řada vlasteneckých nadšenců na všech stranách, prokopávána o překot pohřebiště se skrčenými kostrami, popelnicová pole, mohyly, a záhy se podařilo naplniti

vitriny musea do té míry, že se dnes svými praehistorickými sbírkami právem řadí k nejdůležitějším v celé Evropě. Tedy čistě museálního cíle bylo zde dosaženo skvělým způsobem. Ale za jakou cenu! Čteme-li dnes zprávy o jednotlivých vykopávkách, neubráníme se dojmu, že veliký počet jich byl proveden způsobem naprosto nevědeckým, a že tudíž velká část nápisů ve sbírkách je zároveň seznamem míst pro vědu ztracených! Význam těchto ztrát pochopíme, uvědomíme-li si, že jsou mezi nimi Stradonice, Pičhora, Třebická atd. Arci je zde možna námitka, že to byl duch doby, který zavinil, že se kopalo tak a ne jinak, že to je prostě stupeň ve vývoji, bez něhož bychom dnes nebyli tam, kde skutečně jsme. Připouštím, přes to však jsem přesvědčen, že tento »vývoj« byl příliš draze vykoupen, a že mohl státi mnohem méně obětí, kdyby byly příslušné kruhy více uvažovaly o svých úkolech a poslechly varovných hlasů, již tehdy se ozývajících. Je člověku zrovna teskno, navštíví-li na př. česká nebo moravská mohylová pole a vidí, jak tu vlastenecký zápal museální v pravém smyslu slova plenil mohylu za mohylou, jak se zapomnělo, že pietu k hrobu a historickému památníku, jakým každá mohyla přec je, nelze porušiti jen z pouhé žádostivosti po několika předmětech pro museum. Pustoší-li se hroby zašlých pokolení jedině z důvodu, aby ta neb ona sbírka vzrostla o několik čísel, nelze takové kopání nazvati jinak než svrchovaným barbarstvím. A my máme takovým způsobem jen v Čechách rozkopáno na sta mohyl, směle možno říci tři čtvrtiny ze všech dosud »prozkoumaných«. U tří čtvrtin naleznete jámu, vykopanou ve středu mohyly, nebo průkop, který podle představy kopajících nejrychleji vedl k jejímu jádru, tedy způsoby kopání, při nichž o vyhovění vědeckému zájmu nemůže býti řeči. A tak, jako mohyly, máme »probádánu« také většinu pohřebišť ostatních. Všude je viděti snahu získat a rozmnožit v prvé řadě sbírku. Přirozeným důsledkem toho jest, že dnes máme celou řadu velkých i menších, musejních i soukromých sbírek, o kterých platí pokud možná ještě ve větší míře to, co jsem řekl o zemském museu.

K takovým koncům nás přivedla sběratelská vášeň a s ní ruku v ruce jdoucí diletantism. Tento se při dosavadním naprostém nedostatku účelné organisace rozmohl v praehistorii jako snad v žádném jiném oboru. Kdo má jen trochu příležitosti ke kopání a snad také ještě trochu lásky k minulosti, už se cítí k ní povolán. Že svoji pozornost věnuje zpravidla zrovna místům, jichž rozkopáním způsobí vědě citelnou škodu, netřeba ani dokládati. Mezi diletanty dlužno ovšem rozlišovati. Kopá-li někdo bez předchozí odborné přípravy, ale se skutečným zápalem pro vědu, bez postranních motivů a pohnutek zištných, nelze jej proto již předem odsuzovati a není také dobře jej přezírati. Naopak, tu je mravní povinností odborných kruhů podati mu pomocnou ruku a vésti jej na pravou cestu. Takovým způsobem začala celá řada archeologů a propracovala se na odborníky prvého řádu. Nadšenci toho druhu nemají býti odmítáni, ani když náležejí t. zv. nižším společenským vrstvám. Právě z těch lze často vypěstovati znamenité a při tom vždy ochotné spolupracovníky

a zpravodaje. Nezbytnou podmínkou ovšem tu je vrozená inteligence a naprostá nezištnost. Zavržení hodno však jest, vedou-li diletanta k vykopávkám motivy ziskuchtivé. A to bývá, bohužel, častěji než bychom si myslili. Bylo by lze uvésti celou řadu takových vykopávek od nás i z ciziny. Z mimočeských sem patří jako odstrašující příklad třeba prokopání proslulé předhistorické osady v Šipenicích (Bukovina). Majitel naleziště tu kopal přímo na výdělek tím způsobem, že dal nastoupiti řadě dělníků s železnými sondami a tam, kde se podařilo dobýt ze země načervenalý prach z rozdrcených střepů, dal kopati jámy a vybírati celé věci a velké zlomky, bez ohledu na to, jak a kde co leželo, a bez snahy naleziště skutečně vyčerpati. Takové jednání nelze dosti ostře odsouditi. A tím hůře ovšem, dochází-li k němu jako v případě právě citovaném s vědomím a takřka souhlasem museí, která si smlouvou předem zajišťují dodání tolika a tolika nádob nebo beden střepů!

Jak velikou škodu působí takové vědomé plenění nalezišť, okazuje zrovna drasticky právě příklad Šipenic. Bylo to jedno z nejdůležitějších sidlišť velmi zajímavé kultury z konce mladší doby kamenné, v němž, jak se zdá, byla keramika vyráběna přímo na vývoz, tedy obchodní středisko prvého řádu, jehož význam zvyšovalo ještě jeho stáří. Systematický výzkum jeho byl dobře možný. Kdyby se mu byla ona musea — jde tu především o dvorní museum vídeňské a národopisné museum berlínské — věnovala včas a nespokojila se s pouhým diletantským plenem, měli bychom dnes pro kulturu šipenickou (tripolsko-bilečskou) nepochybně místo dosavadního schematického třídění typologického spolehlivé rozdělení stratigrafické, kromě ostatního velikého zisku vědeckého i museálního. Nestalo se tak, ona musea dala přednost pouhému vykořisťování, a dnes lítice války rozryly a rozmetly vrstvy, obsahující kulturní zbytky, takže o nějakém příštím odborném výzkumu nelze již mluviti. A tak dnes máme ve Vídni a v Berlíně, v Černovicích a Bukurešti řadu krásných, materiálem i výzdobou přímo klasických nádob, které nám vlastně jen podávají svědectví, jak nadmíru důležité naleziště zde přišlo nazmar.

To jest jeden z mnoha případů, kde musea a odborné kruhy k nim náležející škodlivé diletantské kopání trpěly a podporovaly tím, že jeho výtěžek kupovaly. Horší však ještě v ohledu mravním jest, berou-li musea takové »badatele« přímo do svých služeb a dávají jim bez odborného dohledu kopati na místech, kde při poměrně malých obětech finančních lze očekávati velkou museální kořist. K posouzení takového jednání je péru těžko najíti pravý výraz. A případy toho druhu se, bohužel, také vyskytují častěji, než by se zdálo. Není tomu dávno, co zemřel jeden z největších představitelů tohoto museálního žoldnéřství. Pečnik bylo jeho jméno a Krajina jeho působištěm. Kopal, tuším, asi tři desetiletí. Zprvu samostatně a prodával svůj plen, jak se dalo, obchodníkům se starožitnostmi i museím, kopal nějakou dobu pro museum lublaňské a přešel konečně do služeb dvorního musea vídeňského, v němž setrval po dlouhou řadu let. Znal celou Krajinu a vypěstoval svůj smysl pro terén do té

míry, že se mu při hledání nových nalezišť vskutku znamenitě dařilo. Plnil vitriny musea, v jehož službách stál, velmi rychle, ale jak nenahraditelné škody způsobil svou činností vědě praehistorické, té, jíž sbírka není cílem, nýbrž prostředkem, nelze vůbec vypsati. A takových Pečniků, pustošících beztrestně naleziště za nalezištěm, bylo by možno uvésti celou řadu. Zodpovědnost za jejich činnost spadá ovšem především na ty, v jichž službách pracují.

Musea se i jinak často prohřešují na svých ideálních úkolech. V prvé řadě nemírnou, někdy až nekalou vzájemnou soutěží. Sem patří hlavně vpadání do cizích území a přeplácení dělnictva. Kam až může taková hrabivá musejní praxe vésti, ukazuje jiný případ vídeňského dvorního musea. Jisté zemské museum objevilo ve svém obvodu důležité naleziště a jalo se je systematicky prokopávati. Dvorní museum vyslalo ihned svého zástupce, kterému se podařilo získati za příslušný peníz pozemek, sousedící bezprostředně s oním, na němž kopalo museum zemské, a začalo tam také kopati. Prokopávalo tedy vědomě druhou část téhož naleziště. Nedosti na tom. Poněvadž mělo zemské museum vycvičené dělníky a tudíž větší naději na zdar své práce, jalo se je druhé museum přepláceti a převedlo je znenáhla všecky na svou stranu. K jakým koncům takovéto jednání vede, je na bíledni. Nejen, že se jím snižuje mravní význam museí jako podniků kulturních, nýbrž i věda se jím citelně poškozuje, poněvadž se ze strachu před konkurencí příliš spěšně a ledabyle kopá a nálezy, representující totéž naleziště a patřící proto také k sobě, se tříští.

Jiným nepěkným zjevem je často se vyskytující řemeslné kopání s příliš velikým počtem dělníků. Kopání takové jest ovšem zavržitelno i při vykopávkách soukromých, naprosto neodpustitelno však jest, dopouštějí-li se ho též musea. Jakých rekordů ta dovedou někdy dosíci, svědčí případ, známý mně z Dalmacie, při němž bylo za dozoru jediného musejního assistenta prokopáno čtyřiceti dělníky několik velikých mohyl ve dvou dnech! Nemusíme ostatně jíti ani tak daleko. Podobným způsobem byla na př. prokopána i naše Pičhora. Následek toho jest, že dnes odtud máme sice bohatou sbírku, ale chcete-li sestaviti obsah jednotlivých hrobů a tím získati úplnější obraz kultury v jejím vývoji a různých otázkách speciálních, ocitnete se velmi záhy v koncích. Že při takovém spěšném, továrenském kopání jest nejen přesné vědecké pozorování, nýbrž i dokonalé vyčerpání naleziště zhola vyloučeno, rozumí se samo sebou.

A podobně, jako musea, poškozují často zájmy vědy také jednotliví odborníci, zejména jsou-li soukromými sběrateli. Obava před konkurencí zavádí je příliš snadno na zcestí, o nichž jsem se právě zmínil. Zvláště povážlivé jsou takové zjevy, jde-li o osoby, které převzaly čestný úkol chrániti nálezy a naleziště před přehmaty, kterých se pak samy dopouštějí!

Vedle museí a jednotlivců-odborníků i diletantů náleží lví podíl na nevědeckém vykořisťování nalezišť také obchodníkům se starožitnostmi. Těm arci neleží na srdci zájem vědy, nýbrž v prvé řadě jejich materielní zisk. Tím si lze vysvětliti, že volí bez rozpaků

i sebe horší methody, jen když je co nejdříve přivedou k cíli. Že proto v jejich službách stojí také značný počet lidí druhu Pečnikova, netřeba dokládati. A nejenom tím, že plení nebo podporují plenění nalezišť, poškozují vědu. Čím bohatší je naleziště, které vykořisťují, tím větší je pravděpodobnost, že při prodeji předmětů v něm získaných zamlčí jeho jméno nebo udají nějaké jiné, naprosto nesprávné, a že také o bližších okolnostech nálezu nepovědí buď vůbec nic, nebo pouhé vlastní smyšlenky. Může-li jich přes to vše býti živa jen v našich zemích celá řada a dělati dobré obchody především s musei, našimi i zahraničními, je to právě často jen důkazem, jak špatně tato musea pochopila svůj úkol.

Podstatně lepší poměry, než při činnosti výkopné, vládnou u nás v oboru činnosti ryze museální. Kult sbírky podnítil myšlenkovou práci do té míry, že dnes můžeme museologii právem považovati za jeden z nejlépe propracovaných oborů archeologických. Máme velký počet dobrých method konservačních, otázka výstavy sbírek a s ní souvisící otázky podružné, jako na př. osvětlení, rozvržení a využití prostoru, větrání a vytápění, jsou probrány s různých hledisek, rovněž tak inventarisace a katalogisace sbírek a j. Tu jsme tedy skutečně dále, a to jak v theorii, tak také v praxi. Přes to však zbývá i zde ještě mnoho práce. Máme sice již dnes sbírky veřejné i soukromé, jichž správy nebo majitelé se opravdu vynasnažují vyhověti v každém směru požadavkům vědy, většina ostatních však jest ve stavu, který jim nijak neodpovídá. Sbírky jsou často uloženy v místnostech vlhkých, špatně osvětlených, skříně nevyhovují, prostoru je buď využito zcela nedostatečně nebo je vše přeplněno, o konservaci vystavených předmětů buď nelze vůbec mluviti nebo je tak nedostatečná, že předměty přece podléhají rychlé zkáze, jinde je zase naopak použito konservačních method, které sice předměty chrání před rozkladem i vnějšími vlivy, ale dávají jim naprosto jiný, nepravdivý vzhled, nebo při kterých už nelze mluviti o konservaci, uchování, nýbrž o renovaci (na př. u nádob). Uspořádání sbírek je často provedeno beze všeho systému, nebo takovým způsobem, že dostávají ráz snůšky kuriosit, inventářů buď vůbec není, nebo jsou vedeny nedostatečně, předměty buď nejsou vůbec označeny čísly inventárními, nebo jsou opatřeny papírovými etiketami, které se mohou každý okamžik odlepit a ztratit atd.

Je-li třeba nápravy i po stránce museální, je tomu tím více ještě po stránce publikační. Činnost publikační je u nás bezmála na téže úrovni jako výkopná. Materiálu se hromadí od let v museích i soukromých sbírkách stále větší množství, ale na jeho řádné uveřejnění čekáme zpravidla marně. A to i u nálezů prvého řádu. Příčiny, proč se tak málo publikuje, jsou v podstatě tytéž, jako u činnosti výkopné. Je to jednak snaha nahromaditi co nejvíce materiálu, pro niž se kopající nedostane k jeho uveřejnění, jednak nedostatečná odborná průprava, která staví svědomité publikaci v cestu nepřekonatelné překážky. Vědě se tím ovšem způsobují ztráty nenahraditelné. Jejich význam pochopíme, uvážíme-li, že v mnohé sbírce je uložena celá životní práce jejího zakladatele, všecka jeho myšlenková

činnost a všecka jeho — mnohdy velmi cenná — pozorování, a že to vše, zemře-li, zachází a hyne s ním, a jako smutný zbytek jeho celého životního snažení že tu zůstane několik němých museálních předmětů nebo trochu střepů!

Nedostatek podrobných prací publikačních způsobuje, že i vědecká synthésa nestojí na té výši, jak bychom právem mohli očekávati. Máme sice již i v tom směru několik dobrých děl, ta se však skoro vesměs mohou pohybovati jen v mezích povšechného vývoje, poněvadž v podrobnostech není dosti stejnoměrně ověřen. Celkový vývoj známe, zavadíme-li však o detail, tápeme co chvíli ve tmách. A přece se u nás tolik »publikuje«! Bohužel však takovým způsobem, že jen velmi malé části těchto »publikací« lze přiznati cenu spolehlivého pramene. Většina jich bývá bud pro přílišný nedostatek odborných znalostí autorových neupotřebitelná, nebo je vlastní část popisná držena v mezích tak všeobecných, že z ní lze vyčerpati podrobností pramálo. Je-li však ryze praktická stránka popisná důsledně zanedbávána, těší se za to tím větší oblibě theorie! Toto pole láká svými dalekými horizonty kdekoho. Zde je možno pustiti uzdu bujné fantasii a nechati ji bloudit po dálavách nekonečných věků. Kdož by odolal! Přirozeno arci je, že tištěné výsledky tohoto bloudění jsou zpravidla zase jen fantasie, postrádající opory skutečného vědeckého poznatku...

Výčet stinných stránek, který jsem zde podal, není sice ani zdaleka úplný, stačí však, aby dokázal skutečnou potřebu radikální nápravy.

Cesty, kterými nápravy lze dosíci, jsou dvě: zdokonalení organisace a zlepšení pracovních method. Oběma chci zde věnovati několik poznámek.

I.

Prvním prostředkem k nápravě neutěšených poměrů jest — jako všude — organisace. Bylo by ovšem ilusí domnívati se, že by závady zde vylíčené mohly býti jakoukoli i sebe lepší organisací odstraněny naráz, přece však je nepochybno, že by se organisací vskutku účelnou dalo v krátké době docíliti rozhodného obratu k lepšímu. Jest jen otázka, jak by měla tato organisace vypadati a jakými prostředky by mohla býti uskutečněna.

V české literatuře byla již podána řada organisačních návrhů, ty se však pro obtíže, spojené s uskutečněním programu rozsáhlejšího spokojovaly vesměs jen s řešením určité otázky nebo určitého souboru otázek a odkládaly ostatní do šťastnějších dob příštích. Řešení tato měla — ať již skutečně nebo zdánlivě — výhodu, že bylo lze počítati s jejich uskutečněním v dohledné době, velikým nedostatkem byla však jejich jednostrannost, která sama sebou již předem vylučovala možnost plného zdaru. To jsme mohli pozorovati při všech dosavadních pokusech o podobná řešení. Bylo jimi sice snad docíleno někdy dočasného zlepšení, to však mělo v poměru k sumě otázek, čekajících na úpravu, význam nepatrný a bylo na-

konec vždy paralysováno nepřízní poměrů. Tak tomu bylo u pokusů, podnikaných vídeňskou ústřední komisí pro ochranu památek, i při samostatných akcích jednotlivých společností odborných. Vůle byla jistě dobrá, ale očekávaný výsledek se nedostavil nebo zůstal pouhým torsem, protože se všecky pokusy dály v měřítku jen velmi omezeném a jednostranném. Vedle jednostrannosti byla také často příčinou nezdaru roztříštěnost podniků, které sice všecky měly za účel nápravu poměrů, ale volily k tomu někdy cesty tak protichůdné, že si bezděčně — ne-li dokonce i zúmysla — navzájem překážely a docílené výsledky svojí konkurencí zmenšovaly nebo i rušily. Tyto konce jsou mně důkazem, že pomocí samostatných programů dílčích skutečné nápravy stěží dosáhneme. Methodičtější a proto také účelnější jest podle mého názoru vybudovati místo nich jednotný program velký, který by řešil všecky otázky sem spadající. Nebude ovšem lze provésti jej hned, přece však bude jeho neocenitelnou předností, že umožní od počátku řadu paralelních podniků větších i menších a vytkne jim kromě cílů také prostředky k jich dosažení. Tím se předejde tříštění sil a vzájemné konkurenci, a všecky podniky se stanou etapami na jedné předem stanovené cestě. Aby toho bylo lze dosíci, musil by ovšem program podávati nejen celkový rámec, nýbrž jíti též do podrobností pokud možná největších, aby celá organisace byla již předem methodicky přesně učleněna a vylučovala možnost akcí protichůdných.

Organisaci, kterou by všecky problémy sem náležející mohly býti řešeny, dělil bych na tři části: na organisaci zákonodárnou, organisaci institucí a organisaci práce. Toto rozdělení jest ovšem čistě schematické, vystihuje však nejdůležitější stránky celkového programu. Z názvů jednotlivých částí je patrno, jaký soubor otázek bych do každé z nich kladl.

Nejdůležitější z nich je přirozeně první část, **zákonitá úprava ochrany pravěkých památek** a otázek s ní souvisících. K úpravě této lze dojíti dvojí cestou: buď jí docílíme v rámci zákona na ochranu památek všech, historických i předhistorických, nebo se jí budeme musiti domáhat samostatně. Prvá eventualita by byla nesporně lepší, přece však dosavadní naše zkušenosti, na př. s návrhem zákona Helfertova,[1]) nás nutí nezavírat očí ani před možností cesty druhé. Tato by snad byla o to schůdnější, že by kruh odpůrců zákonité úpravy byl podstatně menší.

Otázky, vyžadující řešení, lze děliti v celku na dvě skupiny. Do prvé bych kladl všecky ty, jež mají pro ochranu nálezů význam bezprostřední, tedy vlastnictví nálezů, jejich hlášení, povolení k výkopům, právo předkupní a výkupní, zákaz vývozu za hranice a konečně ustanovení trestní, do druhé pak organisaci ochranné služby a výchovy.

---

[1]) Entwurf eines Gesetzes zum Schutze der Geschichts- und Kunstdenkmale. Mitteilungen der Zentralkommission f. D. III F. VIII (1909) 49, 251 a d.; pozměněný návrh Helfertův a Pinińského tamt. X (1911) 84 a d.

Požadavky, které by v zákoně na ochranu památek měly dojíti uplatnění, byly u nás již z velké části tlumočeny v tisku a na přednáškách sjezdových. Patří sem z novější doby hlavně návrhy K. Buchtely, A. Stockého, K. Mašky, F. Černého a j.[1] (Pokračování.)

1. XII. 1918.

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

Tři leta po zčeštěné Kropfově Amalthei vystoupil ve Vídni Ján Václav Pól (1756) se svými novotami jazykovými v Grammatica linguae bohemicae oder die böhmische Sprachkunst, kde v česko-německém Slovnáři věcně seřazeném má od str. 205.—258. as 1700 slov, mezi nimi prvé své i cizí výtvory. Jest jich as 18% ze všech, ostatní jsou správná slova česká. Setkáváme se tam s Rosovou Žižlilou, s jeho Chrvořem a Peronem změněným v Peroně. Také do Přilepku všelikých česko-německých rozmlouvání na str. 259.—340. vpravil Pól nová svá slova. Toto vydání i vydání druhé z r. 1764, jež nezměný otisk vydání prvního, položil k požehnaným nohám převelebně svatého zemského patrona sv. Václava vroucně ho prose, aby nad nimi držel ochrannou ruku svou, ku přijetí takovému by oběma dopomáhal, aby z nich byl prospěch všeobecnému vlasti zdaru i blahu. Uložil si za slušnou povinnost podjíti se této práce s obzvláštní pílí, když Marie Terezie přemilostivě se odhodlala dopřáti jazyku českému v úřadech i ve škole místa. Tehdy Pól vyučoval češtině na c. k. akademii vojenské ve Vídni.

Téhož roku, kdy vyšlo druhé vydání mluvnice Pólovy, začal vycházeti slovník křižovníka Jana Karla *Rohna* nazvaný *Nomenclator*, t. j. *Jmenovatel*, aneb rozličných jmen jak v české a latinské, tak i v německé řeči oznamitel. Vyšel o čtyřech dílech, poslední r. 1768. Nacházíme tam nová slova z jiných slovníků vzatá (austrye = ústřice, ohnížil = mlok, střebikrevka = pijavka, svítedlnice = lucerna a t. d.), zejména ze zčeštěné Kropfovy Amaltheje, ale mnoho také takových, která vyšla z dílny Rohnovy. Uvedu tato: samorostliny nesázejí se ani nesejí, samy se rozšiřují; okolesk Häring může se nazývati, poněvadž oči této ryby v noci jako světlo na moři se lesknou; perlová matka Perlmutter, květoň n. lipan (ryba), protože voní jako thym (= dymián); štokfiš nebo oslík mořský, bělozor n. bílý sokol ein weiszer Falke, kostilomka Steinadler (orel skalní), vijohlav (pták) Drehhals (přešlo do přírodopisů našich), beranorožec das Muffel, lvomořič leoncophona, velbloudohlav, zuboškleb der Zahnbläcker, žába střep-

---

[1]) *K. Buchtela*, přednáška na sjezdu Moravského archeologického klubu v Kojetíně r. 1911 (nebyla autorem uveřejněna). — *A. Stocký*, K uzákonění ochrany památek praehistorických, Pravěk VII (1911) 36 a d. — *K. J. Maška*, Uzákonění ochrany starožitností na Moravě, Pravěk V (1909) 39 a d. — *F. Černý*, Memorandum Moravského archeologického klubu . . ., Pravěk VI (1910) 101 a d.

natá die Schildkrot, rozoudnění těla Zergliederung, připadky (těla lidského zevnitřní) auszerliche Zufälle, židoviny (spánky), zubílužka Zahnlücken, svinina n. divoká vepřovina Schweinen Wildpret; olej šmukýřský Schminköl, patěčky n. zadní víno, samoteč (= -tok), hostínice n. lehanice Schlaffkammer, světločist n. utírák Lichtbutze, vodopiján Wassertrinker, pívodus ein Biersaufer, vínodusové Weintrinker, zázdraví píti (na z. p.), obtáčka (vztuha, e zvl. na klobouku), očizubové Augenzähne (zuby pod očima), podsebitě der obere Bart, zubí maso Zahnfleisch, zažitost Nahrungssaft, nahřbetí n. hrb, soukrvice blutiger Eiter, měsíčník n. noční lezák (= náměsičník), vidourek (= o malých očích), čtvrtačka (= čtverodenní zimnice), dnouzlámání Gicht, chyška zadní n. šunka, ostrovítr Sudostwind, rybyžráč Fischfresser, pukavka Bombe (u Póla), poltrubí canales piscinae (u Póla), čepobití Zapfenstreich, hodin bijení, hlaví řemen der Hauptriemen, slovnice (= skřínka na typy tiskařské), polepšitel corrector, slovičko litera, dělující stěna die Scheidewand, smyky n. sáně, šroubovna Schraubenstock, cechvoda Versammlung vieler Wässer in der Tiefe; rudokupec Erzkaufer, kožošvec, zouzčiti enger machen, věnířik (= vějíř), potníce n. parna Schwitzstube, vlasomast n. pomáda, hlavonoš Parockenstock, vrtadka Bohrer, rytidlo Grabstiechel, knoflíkolítec Knopfgieszer, peřitvoření Federschmuckerkunst, peřítvorce Federschmucker, libopisk fagot, libopiskač fagotista, vyvětřiti (= provětrati), vplivadlo (= plivátko), očískla (= bryle), lužkonosič Sesseltrager, vazák n. láno, skolovadlo die Schlachtbank, křivodrev das Krummholz (= skřipec), vlnopratec der Wollwascher, teplomírna Thermometer, skelřezáč Glasschneider, držaliště der Stiel (řukovět na karabáči), stativo das Gestell, dradržan (= stříbrohlav), spěvohra Gesangkunst, pořeznice Schnitzbank, klaviře Manul Claves (u varhan), větrober n. větrolapač Ventil, odloučicí voda Scheidewasser, ortutiti amalgiren, zubyparadlo Zahnstocher (v Amalthei zuby parátko), odpuštění vojska Urlaub, popravník Handrosz (náruční kůň), rovnomirnost věci proportio, shloučeně schaarweis, mazba Pflaster (= náplasť), slupto dosis (dávka, jedno požření), vlaseník Peruckenmacher, přádci mlynec Spinnmühle, hlubozněc Basgeige (ve Slováři z 1705 hluboznik basa), hlubohudec Basstreicher a j.

Dobrovský soudil,[1]) že Jmenovatel Rohnův nemůže nedostatku slovníkovému pomoci, protože vlastně jen substantiva obsahuje, a ta ani v abecedu nejsou seřazena. Jinde sice uznává shovívavě velikou píli Němce Rohna,[2]) ale vytýká mu, že vkusem své doby sveden do Slovníku přijal nejedno slovo nové cizí nebo vlastní výroby, aniž čtenáře o něm poučil. Ve Slovníku prý chceme najíti slovo běžné, nikoliv nově upečené, jemuž nikdo jiný nerozumí než jeho nálezce. Také Maxim. Šimek vynesl [3]) o Kropfově Indexu a Rohnově Nomenclatoru správný soud: jest tam mnoho nesprávných a nepravých slov, zvláště v Indexu (více jest jich v Rohnovi než v Indexu). Rohnův listonoš, budíček a j. nabyla již občanského práva, sám čerpal z Kropfa

[1]) V předmluvě k Tomsovu Slovníku.
[2]) V úvodu ke svému slovníku.
[3]) V rukověti své Handbuch für einen Lehrer der böhm. Litteratur 1785 na str. 83.).

(vlasoprach, cizoválek, střebikrevka, placeti a j.) a působil na Póla i jeho nohsledy.

Rohn jest zajímavý a milý národnostní zjev. Rodem liberecký Němec oblíbil si řeč českou i českou vlast, všelikou pílí pak pracoval o zdokonalení a čistotu jazyka českého. Matka vdova poslala 11letého synka do Turnova (1722), kde se začal ne bez zájmu učiti česky, rok na to se zdokonaloval v Jičíně, potom v pražském semináři, kde se v jazyce sv. Václava zdokonalil. Přes 40 let se češtinou hmoždil, aby nabyl způsobilosti slovesně o její zdar a prospěch pracovati. Dopracoval-li se doktorátu filosofického, bakalářství bohoslovného; dopial-li se důstojnosti kněžské v řádě křižovnickém, důstojnosti kanovnické, úřadu archivářského a notářského: zaslouží za své dvě Slovníkové práce pozornosti, ba za druhou jistou měrou vděčného uznání. O Jmenovateli, mraveništi i mrvišti Rohnových výměsků puristických, jsem mluvil prve; jest povinnost o díle Rohnově mnohem důležitějším[1]) porozprávěti. Nazval je Analecta, t. j. Spis z mnohých kněh sebraný, protože jeho práce byla, aby z nejrůznějších knih sebral, co mohl nalézti, aby, co tu tam roztroušeno, v pořádek abecední sestavil a po možnosti přirozeně vyložil. A grammatico-historica slovou Analecta, protože kromě hlavního obsahu, jenž by nazván býti mohl slovníkem, zavírají v sobě také mnoho ještě z dějin církevních, světských i přírodních (= z přírodovědy). Tedy jakési jistou měrou lexikon encyklopedické. Práci takovou podniknutou »pro zachování a pomoc českého jazyku« považuje za nezbytnou a přeužitečnou milé vlasti jakož i pohodlí čtenářův. Jazyk náš jest klenot království českého, jest si ho vážiti jako drahé perly, dobře jest jím mluviti, řádně se mu naučiti a v něm se vycvičiti; to vše způsobuje dobrou vůli a přízeň lidu mezi sebou a mysli jeho mile sjednocuje. Dovolávaje se předmluvy Veleslavínovy k Silvě a díla Stránského Respublica Bojema (Cap. IV., pag. 160) i Balbínových Miscellaneí (Dec. I. lib. 3. CXX, § IV.) chválami po nich vynáší jazyk český, jenž prý elegans, copiosus, suavis, gravis et grandis et ad quarumvis materiarum expositionem satis commodus (lepý, sporý, lahodný, mohutný a vznešený jakož i hodně způsobilý vykládati podněty látkové jakékoliv). *Lepý* jest jazyk český, že oplývá tropy i figurami jako jiné řeči a že málem mnoho vystihuje. *Sporý* jest, protože má hojnost jmen i sloves prostých, složených i souznačných. *Lahodný* jest, že podle zásad hudebních upraven libozvučností jazyku italskému se rovná. Příklady, dí Rohn, dolíčiti mohu, že českou řečí lze velmi libezně vycítiti souzvučné pění všelikého ptactva i zvířecí zvuky vysloviti. *Mohutný* a *vznešený* jest, poněvadž mluven k zástupům velkolepou ráznost má.

Tato důležitost Analect, díla o klenotu a perle české vlasti, díla o krásném jazyce sv. Václava, rozněcovala i živila touhu původcovu, aby spatřila světlo. Proto prosil jako humillimus cliens (nejponíženější ctitel) stavův království Českého, plýtvaje pokornými ba podlézavými attributy a superlativy, aby dílo jeho na veřejno vydali. Marně! Reve-

[1]) Analecta grammatico-historica, idiomati triplici boëmico-latino-germanico adaptata.

rendissimi, celsissimi, illustrissimi et excellentissimi, illustrissimi, perillustres et praenobiles domini, domini inclyti Boemiae regni status, patroni et Maecenates gratiosissimi, přes tuto záplavu a zář lichometnosti neviděli ctitele ani neslyšeli snažných prosebníkových proseb. Stavové království Českého! A tak Analecta nakladatele nenašla. Dobrovský toho želel.[1]) Nebožtík rytíř Jan Neuberg jich nabyl koupí a v knihovně po něm zůstalé byla tehdy (1790) ještě uložena. Nyní jest rukopis v c. k. universitní knihovně pražské. Jsou ho dva veliké foliové svazky, prvý o 865 stranách od A po P, druhý o 746 stranách od P—Ž. Kromě tohoto úplného čistopisu jest u I. dílu Registrum, totiž abecední seznam slov pouze českých a zdomácnělých v češtině slov cizích bez výkladu, bez synonym, bez úsloví i přísloví. U každého skoro slova udán pramen (Veleslav., Kom., bible, Hájek a t. d.). Za II. dílem nalézáme svazek, jehož strany jsou očíslovány 1448—1800, jenž se počíná slovem šňurka a končí se slovem žvýkati. Jest to zachovaná část původního, makulaturního zpracování.

Analecta obsahují jména bohův, bohyň, národů, říší, krajů, čelných měst, veškerých moří, řek, ostrovů, hor, živočichů, stromů, bylin i květin, obzvláště předních i jiných měst, klášterů, tvrzí, hor, dolův a řek království Českého, názvy práva krajinského i městského, úsloví a přísloví, konečně pojmenování vojenská, strojnická, hospodářská atd.

Rozeznává tam Rohn trojí třídu slov. Po prvé ta slova, která sice ve starých autořích bývají, však slovního smyslu nemajíce, čpějí němčinou nebo francouzštinou (štráfovati, rufián, rufijánka, fresovati se). Těm dal raději výhost, než aby jimi čtenáře urážel. Do druhé třídy hledí slova, která taktéž spadají do starobylosti, o těch však říkají lidé ve knihách málo honění, že vymizela, že vyšla z užívání, ačkoliv jsou důležitosti převeliké, jsouce buď v právnictví českém za drahokamy jmína i za velevhodná vyjádřiti všelikou sílu zákona, nebo se s nimi shledáváme v jiných rozpravách, které když pak čtenář čte, zarazí se a jest v nesnázích, protože neví, co znamenají. Ano, jsou taková slova nezbytná i velmi vhod, abychom s porozuměním čtli staré knihy. Starožitníci roztouženi pracně je vyhledávají, ba dovedou je vykládati, kdežto jiným jsou záhadou. Třetí třídu tvoří ta, kterými den co den mluvíme. U nich u některých shledáváme, že teď je jinak píšeme než je psávali prve (auřednícy — jinak úřednícy). Do této třídy hledí cizí slova nová, obzvláště z oboru vojenství, oděvnictví, hudby a nových nálezů. Jako latinářům a Němcům způsobují nesnáze majíce býti slovem domácím vyjádřena, tak i Čechům ještě větší tu dělají potíž. A jako latináři a Němci tato nová označení často vykládají nikoliv slovem jediným, ale opisem, tak ani Čechům nesmí býti vykládáno za chybu, jestliže téhož práva a téže výsady užívají. Jsou mezi nimi slova francouzská, italská, španělská, ruská i některá jiná; nejsou však ve slovníku na to, aby v řeči české jimi Čech mluvil, nýbrž aby nabyl možnosti z výkladu ke každému slovu cizímu hned připojenému a pomůcky, jak by platně bylo lze tato slova cizí naším nářečím vyjádřiti.

---

[1]) V předmluvě ke slovníku Tomsovu.

Prameny Analect Rohn udává: Veleslavínova Sylva, Veleslavínovo Dictionarium, které v Analectech vlastně podle abecedy spořádal, Komenského Janua linguarum, Tad. Hájka Mathiolův Herbář, Václ. Hájka Kronika česká, Pavla Stránského Respublica Bojema, Jana Kořínka Staré paměti kutnohorské, Samuele Globice z Bučiny Geometriae in regno Boëmiae libellus de mensuris, staré župní právo české, právo městské, Bohusl. Balbína Miscellanea, staré rukopisy a některé práce menší. Pramenem mu byl též běžný jazyk, toho však pramenem neudává. Prameny vesměs dobré.

V době od Rosova Thesauru jsou Analecta vedle slovníku Vusínova nejlepší slovník až po slovník Tomsův. Marnému, jalovému, zhoubnému purismu modnímu, kterému hověl ve svém Jmenovateli, dal v nich téměř nadobro výhost, stavěje budovu jejich z materiálu zachovaného v přístupných mu slovesných pracích minulosti a v jazyce živém. Jda za Veleslavínovou Sylvou napsal slovník synonymní, fraseologický o slovech příslovími kořeněných. Rohnovo jest, že jeho slovník jest i slovník naučný. Utěšený obrat v Rohnově činnosti lexikografické nestal se asi beze vlivu Dobrovského; ne-li osobního, tedy literárního. Víme, že hotová Analecta Dobrovský jistě znal, že litoval, když nemohla uviděti světla. Kdy je Rohn psal, nevíme, rok není v Analectech udán. Avšak mluvě o jezuitech praví, že řád ten 5. října r. 1773 byl zrušen. Byla tedy psána po r. 1773 a nejpozději r. 1779, kdy Rohn zemřel (28. listop.), byla hotova.

Smetánka v Ottově Nauč. slovníku napsal o Analectech, že mají cenu malou, protože Rohn tam plul v proudech purismu. Toto lze tvrditi o jeho Jmenovateli, ale Analecta neplují poměrně více v proudech purismu než Silva Veleslavínova. Rohn přemnohých slov cizích nepřekládá (perpetuum mobile, metafora, metamorphosis, parlament, melodie, musica, maxima, metaphysica, mathematica, monarchia, paradoxum, laboratorium, labyrint, lak, legenda, letovati, logica a t. d.), jen je zhusta vykládá. Na př. koncipista, kterýžto, co na mysli má, na papíru vyvádí; concert kus, když mnozí spolu proměnně hrají neb spívají, když jeden po druhým se slyšeti dává; publicista, kterýž se k obecnému právu oddává; študent, kterýž k učení mysl přiloží; correctura napravení toho, co zle vytištěno; deklinovati jest nějaké jmeno skrze casus ohejbati aneb proměniti; coloratura čerstvé změnění hlasu, spěšné běhy v zpěvu; dialectica umění, které učí dobře rozmlouvati; diameter prořez n. rovná linie, kteráž cirkl aneb kolo z hůry dolů na dvě dělí. Slov cizích, která českým slovem nahrazuje, jest na dílo takého rozsahu poměrně málo, shledáváme se tedy v Analectech s purismem omezeným, střízlivým. Taková slova jsou dílem správně tvořena, než nevystihují názvu cizího, dílem jsou robena libovolně beze znalosti pravidel a ducha, kterými se spravoval v rozvoji svém jazyk. Čerpal je pak Rohn ze slovařů jiných, z Veleslavínových, z Rosy, z Amaltheje, ze svého Jmenovatele, ba i z Póla, ač se mu sic vyhýbal jako zlému duchu. Ukázky Rohnova purismu v Analectech podávám tyto: clima jmení povětří die Beschaffenheit der Luft; commendant poručník města n. pevnosti; concept první spis; complement uctivé pozdravení, zdvořilost; consequentia závírka; cirkl polední a půlnoční

Süd- und Nordpol; cukrkandyt ledový cukr; Empfindung čitedlnost; čepubití Zapfenstreich; anima sentiens moc čitedlná n. citedlná; Possen reiszen čtveřiti; denunciant žalobník; diametralis zrovna prujdoucí; officina dilnice; diškantista spěváček; Wildpret dívočina (u Póla), divoká vepřovina n. svininina (jinde svinina); ein Langmaul špičohubý; Sanftmut, Geduld dlouhomyslnost; paralysis dnouzlámání; Kargheit držebnost; důkladek supplementum; fideicommissum důvěrka; syllogismus důvodní spůsob; purus dyhnovitý; obmitec (omítač zdi maltou); euphonia utěšený a libý zvuk; fagot libozněc; fagotista libopiskač; flastr mázba; flaše vlahnice; placeti (= záplatovati, látati); frejířka milítka; Zungendrescher, Schwätzer jazykotepec, štěkavec; krevnice (= jelito); Vollmacht plnomoc; grammatica umění řeči; herynk okolesk; hoboj vysoká píšťala; hofmistr mravosprávce, napomínatel; custodes canum psuvodové; kabát prsník, popasní oděv; diarium každodenníček; kočívozka (= kočí kočárový); kočívůz (= kočár); kolibní pás (= povijan); ossifraga kostilomka (pták orlí); kožošvec Säckschuster; visucí ohniště (= krb); lancetka pušťadlo; balneum parna, mytedlna; Schlafkammer lehací komora; Schlafgemach lehanice, hostinice; lector (= domácí učitel); ležací chasa (= loupežná); květovoň (= ryba lipan); lokaj nohsleda; maculatura obalovací papír; honigflieszend medotekoucí; mineralia prejštěniny; místodržictví Statthalterei; tugendreich mnohoctnostný; auctoritas mnohovážnost; facultas sentiendi moc čitedlná n. citedlná; fac. movendi moc hnutedlná n. hýbová; modell podobenství; nadívanina (= klobása); Schmähschrift nařklivý spis; varlata nároky; Schmalz omasta; opera spěvohra n. dívadlo; opticus zběhlý v prohledačství; padalec (malý had jedovatý); piškot cukrový chléb; pítel (= ožralec); Jäter plevač (= pleč); plejvejs olovina; superficies ploska, položitost; plovač (= potápěč); apostata stržek; pohřebnice (= hřbitov, hrobka); polizač, mlaskáček (= labužník); Brustbild poloobraz (= poprsí); poloobuvka (= trepka, pantofel); antinomi právbuřicové; sroň (= záchod); prohledací (= průhledný); simplex prostočistý; mediterraneus prostředzemní; Scheidewasser prožírací voda; behutsam prubycvičný; Unterrichter, Lehrmeister přikazatel; puchaltr kněhdržitel; registrator poznamenatel; registratura kancelářská světnice; fabulator rozpravce; rozprostovlasý (= prosto-); vernünftig rozumělý; pistole ručníčka (Pól ručnínka); rudodělci Schätzer des Erzes; rukávec (= rukávník); rukavičníček, podpažníček (= panenský psíček); Fischfresser rybyžráč, rybyžrout; rypák (= rytec); ale rejpák (u Póla) Rüssel; smyk (= saně); sekundant nápomocník; sklon n. pletka (toto u Póla) = oka na ptáky; smětíprach Müllerbeutler (= prosívač prachu); spolutrávící Tischgenosz; consonantia spoluznění; consonans spoluznící; světločist Lichtputze; světlomuška (= světluška); skořepí ryba Muschelfisch; stavka (= štandrle); štokfiš oslík mořský; tekooký (= komu z očí teče); temenec Wasserquelle; tesanice (= tesané dříví); volenec Kurfürst; třesení srdce Herzklopfen; učenec (= učedlník); sororis filia ujčena; sorosis filius ujčený; umrlina n. umrlec (= mrtvé tělo); uručiti (= rukojmím býti); uručení statku Verbürgung der Güter; vínodus Weinsaufer; vlasenec Haarbeuteli vláseník (= parukář); vřetník, čep (= hřídel); vyručiti (= propustit;

z rukojemství); imitatrix vytvařitelkyně; polypus zarostlina v nose; sinus křivolakost moře; zástavní člověk (= rukojmí); zčernačervený schwarzrot; profanare zobecniti; zobyčejiti in die Gewohnheit bringen; zoctělý (= kyselý); zoctivěti zu Essig werden; Zahnlöcher zubílužka; Zahnfleisch zubímaso (= dásně); zubíparadlo (= štárátlo na zuby); zubítrh n. zubítrhač; Venus zvířednice; zvlečky (= svlečená kůže hadí); ženina (= kuběna); žertýř Possenreiszer; židký (= měkký); židoviny (= spánky na hlavě); župice Mieder, Überhemd.

Veleslavínova, Rosova a jiných mužů chvála jazyka českého byla neochvějné přesvědčení všech, kdo za 18. věku o zdar českého jazyka a jeho písemnictví pracovali. Adauctus Voigt nejen ve svých obzorech literárních (Acta litteraria), ale také zejména v rozpravě,[1]) kterou do světa uvedl (r. 1773) své Effigies virorum eruditorum et artificum (Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler) velebil dokonalost jazyka českého. Ten prý neustoupí ani řečtině, ani latině, ani francouzštině, ani angličtině, ani němčině, žádnému prý jazyku evropskému neuhne bohatstvím, lepostí, ani důrazností slov, ani vhodnými výrazy, ani způsoby vazby, nade mnohé však prý v tom vyniká. Zanedbávati mateřskou řeč jest móda, jest však prý ji vzdělávati po příkladu Poláků a Rusů. Voigt vyslovil tím potřebu vzdělávati jazyk český v duchu slovanském.

Čím více jazyk český v 18. stol. upadal, tím větší byla vynakládána snaha a horlivost, aby se stkvěl a vynikal čistotou a svérázností. Očistná tato práce podniknuta byla na půdě příznivější než byla půda Prahy a Čech, na půdě vídeňské a rakouské, tam také mohla rozbujeti ve zhoubnou buřeň cizopasnou tak, že výsledky její hrozily zničiti utěšenou úrodu na nivách literární minulosti a změniti je u věčný úhor, v širou poušť. Zásluhu o to má rodák královéhradecký vzmíněný již Ján Václav Pól (německy Johann Wenzel Pohl), přídveřný na dvoře vídeňském, jenž učil češtině děti Marie Terézie a šlechtické chovance na vojenské akademii vídeňské. Pólovi nedaly puristické vavříny jeho předchůdců spáti, zejména Rohnův Jmenovatel roznítil v něm myšlenku slavomamnou národ český oblažiti, povznésti a oslaviti dokonalým jazykem novým. Za pět let po Rohnově Nomenclatoru vydal po třetí (1773) svou mluvnici jazyka českého nazvanou Neuverbesserte böhmische Grammatik. Ve chlubném rozvodě pojmu neuverbesserte mluví o dobrém a spolehlivém slov odvozování, takže mluvnice takto prý vyzbrojena rozmanitou významovostí slov českých. Ochrany dílu svému nehledal již na nebesích u sv. Václava, ale vyžádal si záštity srostité na zemi u císaře Josefa II. Prvá dvě vydání mluvnice nebyla uvítána Čechy s nadšením ani zalíbením všeobecným, u znalců dokonce s odporem, vladařský majestát však mohl rozšíření mluvnice vydatně prospěti a panovničí moc kojila as původce nadějí, že nový jazyk tam hlásaný vpraviti by bylo lze do krve, mozku a srdce českého »patrnkou« nebo »vzjevným listem« nebo »vejrčelem« nějakého »zřáznosty«. Pokus o cestu podobnou se opravdu

[1]) Von der Aufnahme, dem Fortgange und den Schicksalen der Wissenschaften und Künste in Böhmen.

potom stal. A tak vyšlo Pólovy mluvnice vydání 3. s přemilostivou c. k. výsadou. Jako Rosa tak i Pól chválami vynáší jazyk český v předmluvě, ukazuje na jeho zvláštní ctnost a prospěšnost, velebí jeho vnitřní dokonalost, čistou výslovnost, bohatství jeho slovní, výraznost významovou. A jako dává průchod radosti, že žádné jiné řeči neuhýbá, ba nade mnohé vyniká, tak těžko nese, že tato řeč na výborných základech zbudovaná a podstatou tak dokonalá za několik let byla utištěna slovy cizími, čímž s vlastními se dostala do nesnází; těžko nese, že ve zmatek byla uvedena, poněvadž její původní pravidla byla zanedbána: proto horlivě usiloval svým dílem nápravu zjednati, řídě se zásadami bezpečnými a dokázanými. Projevuje naději, že, zůstaviv víc než mnoho dobrého způsobilému a velmi zkušenému znalci, nebude míti protivníkem leda neznalého nevědomce nebo svévolného utrhače, jehož bludy pozornosti nezasluhují. Tedy jízlivá, domýšlivá polemika! Tou si vede přídveřník dále i ve zvláštním přídavku (Besonderer Anhang) na konci, kde se zle kasá na několik českých mudrlantů své řeči mateřské neznalých, nezběhlých a necvičených v základech ani ve vlastnostech jejích, kteří se opovážili na jeho dílo nečestně se utrhovati nejen z neznalosti, ale i ze zášti ku věci jim zdánlivě nové. Vědom si své důležitosti a vyvýšenosti přívažčivě se rozkřikuje z Vídně do československé oblasti »v cís. král. věstné řeči čechské od nejvejš vzřízený učitel«: Spisovatel tohoto díla nezaváděl závad ani nedůvodných novot, nýbrž prokázal čest jazyku i národu zásadami a řádem nejednou objasněným. A jestliže by ho někdo naříkal, že slova nová zaváděl, ten ať se napřed pocvičí v původním základu té řeči a v odvozování slov, jak mu učí *toto* dílo! Pak shledá, že jen to mu nové, čeho dříve neznal, co však by tím lépe by bylo lze poznati, kdyby čas dopřával spisovateli věc zevrubněji vysvětliti spolehlivým slovníkem, jehož ne a nemáme. Vedle toho račtež takoví obviňovatelé považiti, že kdyby spisovatel tohoto díla byl dejme tomu některý nedostatek české řeči nahradil, že by za to zasluhoval spíše chvály než hany, jak to bývá mrav u jiných národů dobře zvedených, kteří mateřský jazyk svůj zdokonalují. (Pokračování.)

Dr. *Hugo Richter:*

Otázka souvislosti cyrillo-methodějství s husitstvím.

(Dozvuky k oslavám Husovým.)

U příležitosti každoročních oslav Husových ráda se vrací česká mysl k historii husitské a k jejím problémům, zejména k těm, které vědou sice rozřešeny svádějí stále k novému přemítání a uvažování.

Jedním z nich je otázka, jak dlouho a daleko bylo reformní hnutí husitské připravováno dobou předcházející, zda hnutí toto svými kořeny nezasahuje do dob starších, snad až do doby cyrillo-methodějské, jinými slovy dostavuje se otázka souvislosti husitství s cyrillo-methodějstvím.

Dle mého názoru jest odpověď na otázku znesnadněna prozatímním nedostatkem spolehlivých pramenů, zejména pokud se týče historie konečných osudů slovanské »církve« Methodějovy na Moravě i v Čechách. Vždyť o osudech Moravy po zániku říše velkomoravské, a sice po celé století X. mlčí prameny vůbec. A z této tmy, která o historii Moravy panovala, vyvinul se názor až do nedávných časů ještě platný, že Maďaři vyvrátili říši velkomoravskou z kořene, že zničili vše, co tam bylo, životy lidské i díla lidských rukou. Dnes však nabývá už obraz osudů Moravy, Maďary podmaněné, určitějších tvarů; stále větší pravděpodobnosti a přesvědčivosti nabývá poznatek vědecký, že na půdě bývalé říše Svatoplukovy dělo se to, s čím jinde v historii se potkáváme, totiž, že kulturní národ domácí cizím barbarem politicky podmaněný neztrácí nadobro svého života národního a kulturního, že ho sobě nejen uchovává, ale že i z něho předává podmaniteli, že tento těží z kultury podmaněného živlu ve svůj prospěch, tuto sobě osvojuje, a ji pro své účely dle náklonnosti své rasy upravuje. Tento náš poznatek o Moravě, Maďary podmaněné, prohlubuje se víc a více, čím blíže poznáváme pravé historické pozadí politického a kulturního života maďarského — naše názory z dob dřívějších vyžadují a vyžadovati budou tak stále korektury. Mohlo-li nynější Slovensko, část Velké Moravy, které stejně s Moravou trpělo pod jhem maďarským, ve století XI. svými slovanskými klášterý býti prostředníkem styků mezi slovanským klášterem Sázavským v Čechách a slovanským jihovýchodem dle Pastrnka (viz jeho »Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda«) — přetrvalo-li tedy kulturní dílo Methodějovo maďarskou invasi na půdě uherského Slovenska, pak nemohly poměry na Moravě býti jinými, horšími. S klidným svědomím můžeme připustiti, že zde, na půdě moravské, v zemi, jež byla kolébkou díla Methodějova, se tradice cyrillo-methodějské zachovaly dlouho, déle, než tomu chtějí málomluvné prameny. A bude úkolem příští kritické historie vysvětliti nápadný zjev, proč že Morava v tom dějinném okamžiku, kdy jiskry hranice kostnické přeskočily do Čech a zde vznítily požár pomsty za urážku, jež národu se stala odsouzením nejlepšího jeho syna, oheň nadšení pro svatou pravdu kostnického mučedníka — celá, kromě několika německých měst, se okamžitě přihlásila pro věc Husovu, že přijala odkaz Husův za svůj a stala se husitskou, husitštější snad než byly samy Čechy, neboť v letech 1415 a 1416 dle údaje moravského historika Rudolfa Dvořáka (»Dějiny Moravy«) sotva jedna pětina far moravských zůstala obsazena duchovními katolickými, všechny ostatní byly obsazeny kněži husitskými. Tak byla duševně připravena ku přijetí husitství Morava, které nekázali ani Waldhauser, Milič, Matěj z Janova ani Hus.

Prozatímním nedostatkem spolehlivých pramenů není dost osvětlena ani otázka osudu slovanské liturgie v Čechách, zejména po stránce jejího časového trvání. Naše vědomosti v této věci spočívají namnoze na pramenech, jež vyšly z duševní dílny latinských mnichů a kněží, kteří ze svého stanoviska římsko-latinského církevnictví, ze zjevné nepřízně k dílu Methodějovu slovanskou liturgii v Čechách znáti nechtěli, ji ve svých kronikách prostě umlčeli. Vždyť náš Kosmas

je známým žákem této školy latinských kronikářů staršího středověku. Bohudíky ozývají se už z obce novějších historiků českých hlasy — vzpomínám jen prof. Pekaře — že důkaz »e silentio« Kosmy a jiných nestačí ku tvrzení, že slovanské liturgie v Čechách vůbec nebylo, nebo že jí nebylo už tehdy a tehdy.

Stanovisko, jež na základě dnešních našich historických vědomostí zaujímá *česká* věda historická k otázce souvislosti cyrillo-methodějství s husitstvím, je známo.

Palacký vyslovil se ve věci neurčitě a dost opatrně, když mínil, že »počátky hnutí husitského sahají do starších dob, než se obyčejně za to má«. Pozdější historikové čeští, vedeni Gollem a Kalouskem, odmítli jakoukoliv souvislost husitství s minulostí cyrillo-methodějskou — a tento názor je dnes v české vědě historické všeobecně platným.

Zato se strany ruské, se strany ruských slavjanofilů a celé řady historiků byl a jest obhajován u jeděch silněji, u jiných v míře obmezenější názor o časové kontinuitě husitství s cyrillo-methodějstvím, názor opírající se více méně o svědectví Pavla Stránského, uložené v jeho spise z r. 1633 »De re publica Bojema«.

Tvrzení Stránského, jakoby slovanská »církev« Methodějova byla v Čechách trvala až do doby Karlovy, že by tak tradice cyrillo-methodějské byly se přenesly vývojem událostí až do doby reformního hnutí předhusitského a touto v husitství, jeví se ze zorného úhlu historické kritiky nepřijatelným, poněvadž nedá se prameny doložiti.

Palacký v pozdějším vydání dějin doby husitské vyslovil se o věci ještě jednou, a sice tak, že »obřad slovanský, uvedený od bratří Cyrilla a Methoda, zapustil u starých Čechů hned na počátku kořeny hlubší než myslilo se do nedávna — že však nesluší se z toho uzavírati, jako by články víry řecké, pokud byly rozdílné od latinských, byly došly mezi Čechy nějaké zvláštní obliby, ale že tolik alespoň z toho a z jiných důvodů je jisto, že nalezli se v Čechách po věky lidé, *kteří nedávali se voditi pouhou autoritou stolice římské*«.

Tímto výrokem narazil Palacký na něco, co v přímou thesi kritickou rozvinul ruský historik Hilferding ve svém spise »Hus, jeho poměr k pravoslavné církvi«, a která zní: Mezi husitstvím a dobou cyrillo-methodějskou jest časová souvislost, a to mostem proticírkevní oposice, s níž se v historii české od zániku slovanské liturgie v Čechách r. 1096 až do doby Karlovy stále shledáváme.

Ještě dále šel Denis svým názorem vysloveným v díle »Hus a války husitské«, že tradice řecké (id est cyrillo-methodějské) se v Čechách udržely a nevymizely ani na počátku XIV. věku úplně, ony zůstaly dosti živými, aby udržovaly směr oposiční stolici římské a podporovaly rozličné kacířství, které nemálo starostí způsobilo papežům.

Kdyby se z pramenů dalo dokázati, že tradice cyrillo-methodějské zabarvovaly svým obsahem onu proticírkevní oposici tak, že by se tato jevila časově posloupným přenášením oněch až do doby Karlovy, měli by pravdu Denis i Hilferding.

Pohlédněme blíže oné proticírkevní oposici do očí. Ona vycházela jistě z tradic cyrillo-methodějských, ona se rodila v době, kdy

slovanský obřad v Čechách byl sice ještě užíván, ale stále byl zatlačován víc a více církevním řádem a obřadem římsko-latinským, který zřízením latinského biskupství v Praze nastupoval v Čechách cestu vítěznou. Soustavné útoky latinského a po̍nejvíce cizího ještě kněžstva proti domácímu slovanskému obřadu vyvolávaly nutnou reakci národně-náboženské oposice, jejíž projev spatřujeme už v době panování Boleslava II., a to v onom známém národním hnutí proti biskupování Vojtěchovu. Vojtěch postaven jako latinský biskup do poměrů země, kde palčivou byla stále ještě otázka: církev latinská nebo slovanská, nemohl nestáti v bojovném táboře své církve latinské, ten Vojtěch, který svou výchovou v římsko-německém názoru církevním, v latinské myšlence církevní stál celý v okruhu kulturního světa západního. I kdybychom nechtěli věřiti konečnému přídavku Moskevského rukopisu staroslovanské legendy o Konstantinu a ruském chronografu XV. století, tedy můžeme věřiti spolehlivému autoru monografie »Adalbert von Prag«, H. Voigtovi, který z důvodu osobnosti Vojtěchovy shora stručně vykreslené připouští pravděpodobnost tradice o Vojtěchovi, že on, jako biskup střetnul se ve své diecesi s obřadem slovanským a že zatlačuje tento obřadem latinským, vyvolal proti sobě konflikt se svou diecesí, který byl jednou z příčin jeho odchodu z Čech. Vojtěch, představitel a nositel římsko-latinské myšlenky církevní, vyvolal nutně svou činností v rámci této myšlenky oposici proticírkevní, oposici opírající se o dílo Methodějovo — tuto můžeme vyčísti mezi řádky pramenů, mezi řádky Canaparia, Brunona i Kosmy, třebas tito o této oposici národně-církevní mlčeli.

My můžeme dále potom v historii české stopovati proticírkevní oposici ve století XI., XII., XIII. až do doby Karla IV., kdy ona časově přechází v reformační hnutí předhusitské a jím v husitství. Oposice tato projevovala se různými směry dle různých svých podnětů — ona platila římské kurii a jejím ustanovením, platila římské hierarchii, nižšímu duchovenstvu, řádům a mnichům, ona zachvacovala nejen kruhy národní, laické, ale i kruhy samého kněžstva všech stupňů hierarchických, biskupy nevyjímaje — ona byla nezřídka vedle motivů církevně-náboženských zabarvena motivem národnostním.

Není však dostatek důvodů pro tvrzení, že by po zaniknutí slovanského obřadu v Čechách tradice cyrillo-methodějské svým obsahem dále byly živily proticírkevní oposici v jejím dalším časovém vývoji, že by se byly i dále svým obsahem vtělovaly v myšlenkový obsah oposice — spíše je pravdou, že oposice ona vyplňovala se myšlenkovým obsahem vždy dle toho, jaké byly v daných okolnostech její vnitřní i zevnější podněty, a že tedy tradice cyrillo-methodějské, ztrácejíce postupem času svůj určitý obsah, zůstavily v národě jen zvyk a ducha oposice — jak napověděl už Palacký.

To by byla správná dedukce opřená o prameny. My však pojednou potkáváme se v době Karlově, do níž časově ústí proticírkevní oposice, se zjevem, který poněkud viklá hořejší dedukcí; my potkáváme se tu s oposicí, která jest nesporně zbarvena obsahem tradic cyrillo-methodějských. Jest to hnutí, které vyvolalo založení slovanského kláštera na Novém městě pražském Karlem IV. v r. 1347.

Karel měl v úmyslu založiti a zříditi více slovanských klášterů v Čechách a v krajinách s nimi sousedících — papež Kliment VI. svolil k založení pouze jednoho a ten založil a zřídil Karel IV. na Novém městě pražském v r. 1347 — jest to klášter do dnes zvaný Emauzským čili »Na Slovanech«. Podnětem k tomuto kroku na straně Karlově byla dle vlastního jeho svědectví snaha, aby získáni byli církvi křesťanské oni »schismatikové a nevěřící«, kteří nechtěli rozuměti sv. písmu, když se jim toto učilo, objasňovalo neb hlásalo v jazyku latinském.

Palacký podkládal Karlu motiv jiný, totiž ten, že akce Karlova vyšla z jeho snahy o unii církve západní s církví východní. Jiného názoru byl Kalousek tvrzením, že chtěl Karel založením slovanského kláštera v Praze jednak obnoviti slovanskou bohoslužbu v Čechách, která zde prvotně stávala, jednak oslaviti památku slovanských věrověstů, a že tato jeho snaha vycházela z jeho záliby ve slovanských upomínkách. Ani motivace Palackého ani Kalouskova nezdá se býti správná. Slovanští benediktini, Karlem IV. v klášteře na Slovanech usazení, ani Karel IV. sám celým svým dalším životním působením neprojevili ničím nějakou církevní propagandu ve směru Palackým naznačenou. Založení slovanského kláštera Karlem IV. nevyšlo z jeho záliby ve slovanských upomínkách, — dle Kalouska — ono mělo na straně Karlově motivy hlubší.

V první řadě nešlo Karlovi o založení jediného slovanského kláštera, nýbrž o zakládání klášterů v Čechách a v krajinách s těmito sousedících — s takovou žádostí, kterou dostatečně známe z dopisu papeže Klimenta VI. ze dne 9. května 1346 k arcibiskupu pražskému Arnoštovi, — obrátil se on na papeže. A tuto svou žádost motivoval Karel vůči papeži snahou, aby církvi získáni byli v království českém a jemu sousedících zemích oni »schismatikové a nevěřící, kteří nechtěli rozuměti sv. písmu, když se jim toto učí, objasňuje neb hlásá v jazyku latinském«, a proto že by bylo užitečno, aby slovanští mnichové, t. j. mnichové římského obřadu slovanského sloužící mši a jiné služby boží v národním jazyku slovanském ve Slavonii a některých krajích slovanského jazyka, tu odsud směli býti se svolením papeže Karlem povoláni a usazováni v království českém a pohraničních jeho krajinách.

Z obsahu žádosti Karlovy poznáváme, že byla v době jeho proticírkevní oposice lidí, kteří nechtěli rozuměti sv. písmu latinskému; měla-li tato oposice získána býti zakládáním klášterů slovanského obřadu a chtěl-li tedy Karel založením takového slovanského kláštera obnoviti bohoslužbu slovanskou v Čechách prvotně stávavší, jak správně vykládá Kalousek a jiní badatelé (z posledních i slavista Jagić), tedy poznáváme barvu oné oposice ozývající se hlasy těch »schismatiků a nevěřících«, poznáváme, že to byla oposice, která byla silnou ozvěnou tradic cyrillo-methodějských.

Neudržitelným jest výklad Kalouskův, že motivace Karlova nesmí se bráti doslovně, že prý Karel IV. hledal nějaké záminky, kterou by papeže snáze než svou zálibou ve slovanských upomínkách naklonil k vyplnění žádosti — proto prý ve slovech Karlových o »schisma-

ticích a nevěřících«, kteří by se měli obraceti na víru křesťanskou, zdá se býti pouhá pia fraus se strany Karlovy. Jest sice pravda, co praví Kalousek, že v Čechách za Karla IV. sotva byli by se našli lidé, které bylo třeba obraceti teprve na víru křesťanskou — ale mohli a byli lidé v Čechách, kterým pro jejich odpor proti církvi přezdívalo veřejné mínění při církvi římské věrně stojící »schismatiků a nevěrců« — to nesmělo přece překvapovati historika autority Kalouskovy, tak jako ho nemohlo překvapiti, že již slovanští mnichové sázavští byli stranou jim nepřátelskou římsko-latinskou podezříváni z »kacířství«, jež bylo záminkou pro jich vypuzení ze Sázavy — a že doslovně týmž výrazem »schismatici et infideles« nazval inkvisitor kostnického koncilu v procesu Jeronymově ruský národ obřadu řecko-slovanského!

Ze všech ustanovení a nařízení, týkajících se založeného kláštera, poznáváme, že při něm nešlo Karlu o to snad, aby měl on v Praze »svůj« klášter slovanský pro svou libůstku — on chtěl takových klášterů, jak víme, více pro království české a krajiny s ním sousedící — k vůli jeho osobní libůstce nebylo jistě třeba tak velkého počtu slovanských mnichů, jež on ze slovanského jihu do nově zřízeného kláštera povolal — bylo jich 80—120 dle zpráv uvedených Křížkem v jeho »Nástinu dějů kláštera Benediktinského Na Slovanech« (Památky archeologické I.) — ale šlo o to, aby působení slovanských mnichů slovanským obřadem v zemi bylo také zabezpečeno pro časy budoucí. K tomu směřovala péče Karlova, aby nejen první mnichové kláštera ze slovanského jihu povolaní, ale i jich nástupci, domácí dorost, slovanský obřad a slovanský jazyk bohoslužebný pěstovali a šířili a k tomu účelu aby oni potřebné knihy liturgické staroslovanského jazyka církevního a písma hlaholského nejen s dostatek měli, ale aby jim také rozuměli a jim se učili — ze slovanského jihu povolaní mnichové slovanští měli býti a byli učiteli domácího dorostu, proto Karel sám opatřil pro klášter velké množství liturgických kněh slovanských, učinil nadaci deseti hřiven ročního platu pro písaře k účelu psaní a opisování slovanských kněh liturgických, zřídil při klášteru i zvláštní učiliště, jak uvádí Křížek, v němž domácí dorost český v jazyku církevně-slovanském a v písmě hlaholském měl býti a byl vzděláván. Dokladem pro ten úkol slovanského kláštera a jeho plnění slovanskými mnichy jeví se býti záhadná hlaholská bible z r. 1416 (bible česká písmem hlaholským psaná) i jiné hlaholské texty vyšlé z duševní dílny kláštera.[1])

Měl-li Karel tyto cíle před sebou ve snaze zřizovati v Čechách a jinde slovanské kláštery a ve své péči o zřízený jím klášter pražský, a chtěl-li tedy dle vlastních slov Kalouskových tak obnoviti slovanskou bohoslužbu v Čechách zde prvotně stávavší, pak vycházely tyto snahy toho velikého intelligenta a největšího diplomata své doby, dobrého znalce české historie a upřímného přítele reformy církevní — takové vysvědčení dává Karlovi právem Kalousek — z podnětů jistě

[1]) Viz článek Syrkův a Jagićův »Zur Geschichte des Glagolismus in Böhmen« v Archiv f. slav. Phil. XXI.

hlubších nežli snad z malichernosti nějaké jeho osobní libůstky, ony vyšly jistě u Karla IV. z pravého porozumění poměrům jeho okolí a doby z porozumění národním a církevním potřebám Čech, z porozumění potřebě, jež se ohlašovala hnutím, ať již toto hnutí se projevovalo ústy oněch »schismatiků a nevěrců« nechtějících rozuměti sv. písmu latinskému, anebo formou jinou.[1]) I kdybychom ničeho nevěděli o těch »schismaticích a nevěřících, nechtějících rozuměti svatému písmu latinskému«, museli bychom za daných poměrů z celého toho kvasu počáteční doby Karlovy i doby jeho otce ohlašujícího blížící se bouři,[2]) souditi na existenci hnutí v národě, jež nedavši se voditi — dle Palackého — pouhou autoritou římské stolice a sledováno bystrým postřehem vladařského talentu Karlova přímo vyvolalo založení slovanského kláštera s jeho *tendencí*: obnoviti dílo Methodějovo, *na hnutí zabarvené tradicemi cyrillo-methodějskými.*

A tak máme před sebou zvláštní obraz v historii české: proticírkevní oposice, vycházející už z doby Boleslava II. a přecházející postupem času za Karla IV. časově v reformační hnutí předhusitské, jeví se nám jako most, jehož oba pilíře postranní, doba Boleslava II. a počáteční doba Karlova jsou zabarveny obsahem tradic cyrillo-methodějských, kdežto spojovací oblouk mostu, časové mezidobí, jeví se býti bez této barvy. A tu instinktivně vyciťujeme, že spojovací oblouk nemohl býti asi z jiných kvádrů než byly oba postranní jeho pilíře, ale tento instinkt potlačuje hlas přísné kritiky vědecké, jíž historické prameny jsou desaterem.

Hnutím počáteční doby Karlovy, jež vyvolalo založení slovanského kláštera pražského, přechází časově proticírkevní oposice česká do doby Karlovy a touto do reformního hnutí předhusitského a tím konečně do husitství, aniž by ona těmto oběma předávala svůj vnitřní obsah. Česká reformace XIV. a XV. století naplňuje se obsahem novým, obsahem svým. Ona vycházejíc ze snah po mravním obrození křesťanského světa vybudovala sobě svůj program ze a na vzoru prvotní církve apoštolské po stránce praktické a po stránce theoretické, dogmatické, na písmu svatém, jež obsahujíc v sobě zákon Kristův, bylo jí jediným pramenem víry. Na těchto dvou pilířích, na

---

[1]) O potřebě slovanského kláštera v Praze a jeho kulturního poslání svědčí toto: Starý kostel sv. Kosmy a Damiana, Karlem slovanským mnichům z jihu povolaným ku konání slovanských bohoslužeb vykázaný a odevzdaný — v sousedství vystavěného kláštera — nestačil na dlouho, aby pojal všechen lid ke slovanským bohoslužbám do kostela se stále hrnoucí, to přimělo Karla, že v r. 1371 vystavěl nový, velký kostel klášterní, vysvěcený ke cti slovanských světců Cyrilla, Methoda, Vojtěcha, Prokopa a Jeronyma — jest to dnešní kostel klášterní emauzský — jak vyčísti můžeme ze slov Karlových v listině citované Křížkem v jeho shora uvedeném článku v Památkách archeologických I. Popularita, jíž se slovanský obřad kláštera emauzského těšil u lidu pražského, vrhá ostré světlo nejen na tu vlastnost povahy Karlovy, kterou Kalousek nazval »zálibou v upomínkách slovanských«, ale i na ony schismatiky a nevěrce, nechtějící rozuměti sv. písmu latinskému!

[2]) Připomínám jen dobu biskupa Jana z Dražic (1301—1343), hnutí církevně-národní proti žebravým mnichům německým, jehož ovocem bylo založení českého kláštera augustinianského v Roudnici, vyhrazeného jedině Čechům, biskupem Janem, uvědomělým Čechem.

evangelické minulosti a pravdě, byla vystavěna církevně náboženská stavba husitské reformace, v evangelické minulosti a pravdě mělo husitství svůj argument pro celou svou pravdu, pro celý svůj reformní program. Jest proto vysvětlitelným, že husitství vycházejíc z minulosti evangelické neznalo nějaké časové souvislosti s minulostí cyrillo-methodějskou, a že svůj původ z tradic cyrillo-methodějských nijak neodvozovalo.

Ten jediný argument, který pro časovou spojitost cyrillo-methodějství s husitstvím uvědomělou na straně posledního uvádí Hilferding, totiž Jeronym pražský, nestačí. Jeronym pražský ve své obhajovací řeči přednesené před sborem kostnickým dne 26. května 1416 řekl, že »Čechové odvozují svůj původ od Řeků, a bylo nepřátelství mezi Řeky a Němci (t. j. mezi přívrženci východní a západní církve), až konečně království české dostalo se císaři Karlu IV., který založiv universitu, obsadil v ní jak stolice tak i církevní důstojnosti Němci, takže Čechové byli ode všeho odstraněni, a proti tomu že pozdvihl on, Jeronym, svého hlasu zároveň s Mistrem Janem Husem, kterého vždy pokládal za neohroženého, spravedlivého a svatého muže.«

Ani reformátoři před Husem ani Hus sám, ani pozdější husitští theologové nedovolávají se ve své posloupnosti časové Cyrilla a Methoděje. Tak učinil jediný Jeronym v onom sezení koncilu, ve kterém, odvolav své dřívější odpřisáhnutí se Wiklefa a Husa a přiznav se veřejně k Husovi a k jeho pravdě, spálil za sebou mosty, jsa vědom sobě osudu, jenž ho očekával. Jeroným, jak víme, koketoval s pravoslavím Rusů, tedy s církví řecko-východní, a jestliže on tak mluvil v posledních dnech svého života u vědomí svého konečného osudu, tedy můžeme v těchto jeho slovech spatřovati ani ne tak znalost jeho historickou, jako spíše projev jeho okázalých sympatií k církvi řecko-východní a demonstrativní projev jeho odporu proti Římu; v tom okamžiku mluvil Jeronym jenom za sebe, za svou osobu, projevil své osobní mínění ve věci a nemůžeme z jeho slov souditi na to, že toto jeho osobní mínění bylo všeobecným míněním české reformace.

Ani po stránce ideové nezná husitství nějaké souvislosti s tradicemi cyrillo-methodějskými, nedovolává se těchto pro obhajování obsahu své reformy, ač příležitosti a podnětů k navázání souvislosti zde bylo, a to po stránce národního jazyka bohoslužebného, tedy po stránce liturgické vzhledem k tomu, že husitství o díle Methodějově dost vědomostí mělo a slovanský klášter emauzský byl husitství tak blízkým jak svým založením tak i působením. Dobře vystihuje zde Nejedlý v díle »Dějiny husitského zpěvu« nápadnou mezeru, která dle pramenů dělí právě po stránce ideové souvislosti hnutí husitské od historie slovanského kláštera emauzského.

Vždyť ideová příbuznost a řekněme přímo souvislost zde *v jednom směru byla*, a sice byl to princip národního jazyka bohoslužebného, který sám sebou i ve svých důsledcích byl projevem jedné a téže idee jak v cyrillo-methodějství tak v husitství. Slovanský jazyk bohoslužebný, dílo soluňských bratří, ve spojení s bohoslužebným obřadem vedl k tomu, že mše slovanská přestala býti oním nepochopitelným lidu mysteriem, jež sloužícímu liturgu-knězi propůjčo-

valo nimbus zprostředkovatele mezi bohem a lidem vyvýšeného nad lid, že padala zeď, jež mezi věřící lid slovanský a kněze postavil bohoslužebný jazyk latinský — on způsobil přímou účast slovanského lidu na bohoslužebném konání společnou s knězem jak po stránce duševní probuzenými v duši slovanského lidu city náboženskými, tak po stránce fysické uvědomělou mimikou, hlasitou slovanskou modlitbou a nábožným zpěvem slovanským, on vyrovnával a odstraňoval tak rozdíl mezi knězem a lidem v okamžiku náboženské adorace v mystickém spojení člověka s Bohem, on činil ze slovanské mše bohoslužbu konanou knězem společně *s lidem pro lid,* stavěl tak všemi svými prvky bohoslužbu na základ *lidový a národní* — a contrario hierarchicko-aristokratickému obřadu latinskému. Poslovanštěný obřad byl národním a lidovým zároveň, tím se stal pro slovanské předky husitů národním statkem, který působil na ně neodolatelným kouzlem.

Táž idea projevuje se v náboženském obřadu husitství, v reformách liturgických husitstvím provedených počínaje Janem ze Želiva až po radikálně zreformovanou mši táborskou. Mše husitská živlem národního jazyka lidu stává se srozumitelným všemu lidu aktem, který nekoná výlučně kněz tak, aby lid byl němým divákem, nýbrž aktem, na němž béře lid podíl — lid provádí a pronáší některé úkony a projevy obmezené dříve jen na kněze, lid přináší oběť Bohu, při níž je kněz jen jeho mluvčím, hledá společně s knězem hlasitou modlitbou a zvučným zpěvem liturgickým i lidovým svého spojení s bohem — tak mizí rozdíl mezi knězem a laikem před oltářem a zčeštěný kult husitský stává se *národním a obecně lidovým.*

Tedy týž princip a táž idea projevuje se kultem husitským i kultem cyrillo-methodějským, v této idei vtěluje se jeden a týž duch národa, duch slovanské lidovosti a rovnosti. Na významu této příbuznosti a souvislosti ideové mezi cyrillo-methodějstvím a husitstvím nemění ničeho okolnost, že husitství k idei a jejímu důslednému propracování dospívá svou vlastní cestou, *svým* chodem myšlenkovým — že jeví se tato souvislost idei *bezděčnou.*

Husitství vycházející ze svých podnětů a rozvíjející se svým pochodem myšlenkovým nezná ideové souvislosti své s tradicemi cyrillo-methodějskými v nižádném směru, evangelická minulost a pravda stačí jako argument pro reformní program husitství rodícímu se, rostoucímu jinošskou silou a dospívajícímu k svému zenitu — teprve v době, kdy ono schyluje se k svému večeru, kdy nastupuje cestu poslušného návratu v lůno církve, dostavují se u husitství reminiscence na minulost cyrillo-methodějskou, vzpomínky na dílo Methodějovo a jeho tradice — pozdě sice, ale přec. Kdož ví, nebyla-li to jednou z tragických vin husitského dramatu — kdož zodpoví otázku, jak by byly stály konečně věci, kdyby husitství bylo svůj reformní program založilo a hájilo před církví nejen dogmaticko-biblicky, theoreticky, ale *také* historicko-prakticky, navazováním na slovanskou myšlenku Karlovu vtělenou ve slovanský klášter emauzský a na starší a nejstarší tradice cyrillo-methodějské!

Adolf Srb:

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze dne 15. prosince 1919.

(Situace v naší republice.)

Dokončili jsme prvý rok své státní samostatnosti. Prvé výročí oslavováno velmi okázale, ač poměry nejsou takové, abychom měli příčiny k radosti. Hospodářská tíseň dostoupila takové výše, že hledíme nejbližší budoucnosti s velkými obavami vstříc, a také politické poměry vnitřní i zahraniční jsou velmi, velmi neutěšené. Dočkali jsme se trpkého zklamání. Doufali jsme, že všichni přiložíme radostně ruku k dílu a že si vybudujeme vzorný, proti všem nástrahám zabezpečený stát, a zatím zuří u nás stranický boj a ničí nás lichva a vykořisťování. Národní shromáždění jest rozvráceno a vláda jest malomocna a neví si rady. Zájmy jednotlivých stran kladou se nad prospěch národa, náš stát nemá býti útulným domovem všech stran a vrstev, nýbrž panstvím jedné třídy nad ostatními. Máme více ministerstev než staré Rakousko, a přece veřejná správa vázne ve všech oborech. Ministerstva jsou přeplněna úředníky, o jichž umístění nerozhodovala schopnost, nýbrž protekce a příslušnost k té neb k oné straně. Prvá naše vláda, utvořená z příslušníků všech českých stran, trvala toliko do 8. července. Česko-slovenský klub demokratický odvolal své zástupce: Kramáře, Rašína a Stránského z kabinetu a vystoupil z koalice. Ministři Dr. Soukup, Dr. Vrbenský a Hruban odstoupili. Utvořena nová vláda s Vlast. Tusarem, členem strany sociálně-demokratické v čele, ministrem financí stal se člen strany agrární Dr. C. Horáček, ministrem obchodu člen české strany socialistické Dr. F. Heidler, ministrem spravedlnosti pokrokovec Dr. Veselý, ministři železnic a poštovnictví Stříbrný a Staněk vyměnili si místa, ministrem výživy jmenován Slovák Fedor Houdek. Osobní změny nastaly dne 17. září, kdy na místo Stříbrného jmenován ministrem železnic český socialista Dr. Franke, a 9. října, kdy po Dru Horáčkovi převzal ministerstvo financí agrárník Kuneš Sonntág; dne 6. prosince jmenován Slovák Dr. Milan Hodža ministrem pro sjednocení zákonodárství a organisace správní. V listopadu vypukla opět ministerská krise, ježto národní sociálové hrozili odvoláním svých stoupenců z kabinetu.

Národní sociálové žádali uzákonění svého návrhu na ochranu svobody práce a přesvědčení, sociální demokraté brání se uskutečnění tohoto návrhu, jehož účinky prohlašují za neštěstí pro koaliční svobodu a odborové organisace. Strana národně sociální rozhodla se, odvolati své ministry z kabinetu a vystoupiti z koalice. Osobním zakročením presidenta Masaryka podařilo se krisi prozatím zažehnati. Stalo se po dohodě, že bude vydáno nařízení o utvoření rozhodčího soudu pro urovnání sporů vzešlých z ohrožení svobody práce a přesvědčení.

V socialistickém bloku však trhlina se nezacelila, o čemž svědčí projev sjezdu československé strany socialistické, konaný dne 7. prosince, v němž se zdůraznilo: »Byli jsme loyální součástkou socialistic-

kého bloku. Ale trpké zkušenosti potvrdily jenom naše poznatky z doby válečné i před válkou a poučily nás, že setrvati v užším svazku se stranou sociálně-demokratickou bylo by tolik, jako přinášeti další marné oběti na prospěch samovlády sociálně-demokratické, nejenom na škodu vlastní, ale ještě více na škodu socialismu a republiky. Považujeme tedy úplnou a naprostou samostatnost své strany za nejbezpečnější záruku zdravého vývoje našeho státu v republiku socialistickou.«

Také poměr koalovaných stran, agrární a sociálně-demokratické, stává se stále neutěšenějším. Listy obou stran útočí na sebe zuřivě.

Agrární »Večer« napsal dne 12. prosince, že sociální demokracie poskytuje dnes nejtruchlivější obraz, že její vůdcové dnes nemohou nikomu zaručiti, že jejich stoupenci splní ujednání, která vůdcové učinili s jinými stranami, že v čele vlády stojí sociální demokrat, čtyři ministři jsou ve vládě, že sociální demokracie má velký počet vysokých úředníků v ministerstvech, že však v naší republice není ani jediného sociálně-demokratického časopisu, který by stál za těmito muži, že sociálně-demokratické listy otiskují četné dopisy z venkova, v nichž se proklínají Tusar, Bechyně, Habermann a jiní, o nichž se hlásá, že jsou bezvýznamné loutky v rukou měšťáckých a zrádci socialismu. Nakonec pak se vyslovuje, že, nestane-li se náprava, s takovou rozháranou stranou a s jejími bezmocnými vůdci nebude nikdo ochoten jednati. »Právo Lidu« opět tvrdí dne 14. prosince, že v ágrární straně jest úplný rozvrat, že mezi agrárními předáky zuří hnusné a surové boje, že v Praze a po Čechách vychází řada oposičních agrárních listů, plných úžasných vzájemných obviňování atd. atd.

Finanční stav našeho státu vzbuzuje vážné starosti. Vláda podala *návrh finančního zákona pro rok 1920.* Všeobecné státní výdaje pro rok 1920 stanoveny obnosem 10.416,175.920 K, z toho připadá na řádné výdaje 4.926,691.823 K a na mimořádné 5.489,484.097 K. Na hrazení těchto státních potřeb ustanovují se příjmy obnosem 7.750,750.773 K. Potřeby těmito příjmy nekryté uhradí se finančními operacemi. Když v červnu předložen prvý rozpočet, byla úhrnná potřeba pro rok 1919 preliminována na 6 miliard a 713 milionů korun, avšak potřeba státni zvýšila se na 8 miliard 615 milionů korun. Poněvadž pro letošní rok bylo rozpočteno jenom 3 miliardy 716 milionů korun příjmů, končíme prvý rok své samostatnosti schodkem téměř pěti miliard korun. Známý odborník Dr. Janda vyslovil se o letošním rozpočtu: »Rozpočet ten znamená při výdajích, jež jsou již jen o mil. menší nežli celkové vydání celého starého Rakouska z doby největšího napětí světové války se zdvojnásobeným berním zatížením obyvatelstva a při tom ještě s novými dluhy, kterými bude náš stát zatížen o nové tři miliardy.«

Poměry vyživovací jsou žalostné a jsou odůvodněné obavy, že dojde ke katastrofě. Ač byla letos bohatá úroda, strádáme více než za dob válečných. Pražský starosta Dr. Baxa apeloval ve schůzi obecního zastupitelstva s největším důrazem na vládu, aby konala svou povinnost, a podal o zásobovacích poměrech tento obraz:

Pokud jde o brambory, docházejí do Prahy brambory červené, špatné kvality, které se k jídlu nehodí. Bylo konstatováno, že se lihovarům dodávaly krásné bílé brambory. Petrolej nedošel do konce měsíce prosince žádný. Masa dostává se obyvatelstvu v míře naprosto nedostatečné. Co se týče obcí, nastala katastrofa, obcím Velké Prahy nedostává se ani 70 procent slíbeného přídělu, obyvatelstvo mrzne a není s to, aby si skrovné jídlo uvařilo, elektrické podniky dostávaly místo 40 nejvýše 10 vagonů. Starosta vytkl, že v naší republice je to s vládními sliby právě tak, jak tomu bylo v Rakousku. Jedním z těch nebezpečí — pravil pak — které neleží v nás, je to nesmírné zatěžování republiky v dodávkách cizím státům a zejména Vídni. Žádal s největším důrazem vládu, aby se ohradila proti těmto nemírným nárokům a aby zástupcům čtyřdohody vysvětlila, že, jestliže si Vídeň stěžuje na nedostatky ať v tom či onom, u nás tyto nedostatky jsou daleko větší.

Očekávali jsme, že po válce nesnesitelná drahota pozvolna bude přestávati, ale zklamali jsme se. Ceny všech životních potřeb úporně stoupají, drahota jest nesnesitelná a lichva bují na všech stranách. Zajímavo jest, porovnati ceny nejdůležitějších životních potřeb před válkou a po válce:

	Duben 1914	Prosinec 1919	+%
Hovězí maso 1 *kg*	*K* 1·80	*K* 20·—	1111
Vepřové maso 1 *kg*	» 1·96	» 28·—	1428
Telecí maso 1 *kg*	» 1·96	» 30·—	1526
Skopové maso 1 *kg*	» 1·60	» 24·—	1500
Vepřové sádlo 1 *kg*	» 1·60	» 40·—	2500
Lůj 1 *kg*	» 1·20	» 36·—	3000
Vejce kopa	» 4·80	» 132·—	2790
Máslo 1 *kg*	» 3·20	» 56·—	1750
Rýže 1 *kg*	» —·67	» 5·—	900
Brambory 1 *kg*	» —·07	» 2·—	2857
Cukr 1 *kg*	» —·79	» 3·—	366
Káva 1 *kg*	» 4·20	» 46·—	1095
Mléko 1 *l*	» —·12	» 3·—	2500
Uzenky, párek	» —·10	» 2·60	2600
Husa (as 3 *kg*)	» 6·—	» 65·—	1050
Pivo ½ *l*	» —·16	» 1·—	605
Mýdlo 1 *kg*	» —·76	» 36·—	4730
Uhlí 100 *kg*	» 2·30	» 20·98	912
Mužský oblek (prostřední jakosti)	» 70·—	» 1600·—	2285
Boty	» 16·—	» 240·—	1500
Košile mužská	» 7·—	» 80·—	1140
Pánský límec	» —·50	» 7·—	1400
Ponožky	» —·70	» 16·—	2280
Klobouk mužský	» 10·—	» 80·—	800
Podvlékačky	» 5·—	» 40·—	800

Průměrně zdraženy tedy životní potřeby o 1800%, to jest osmnáctkráte se všechno zdražilo oproti poslednímu mírovému roku.

Velmi palčivou jest záležitost repatriace našich sibiřských legionářů, jichž počet se páčí ještě přes 50.000. Ministr Beneš slíbil, že vláda vše podnikne, aby návrat jejich byl do příštího léta úplně proveden, ač jsou obtíže nesmírné.

Jaká nálada jest mezi sibiřskými hochy, o tom svědčí list náčelníka československé zdravotní služby ve Vladivostoku Dra Pánka. Píše svému příteli do Olomouce: »Československá misse 12. srpna konečně přijela: dávno želaná a vroucně očekávaná. Vítalo se, hrálo se, pělo se, řečnilo se a — slibovalo se. Nás však už sliby nikdo na světě neuspokojí a tak nás ani neuspokojili naši „missionáři". Jediný lék na naši bolavou duši je rychlá doprava nás všech do vlasti. Pouze tento čin bude štěstím pro celé vojsko. Pravíme: *čin* a žádná *slova,* neboť těch už jsme slyšeli statisíce... Nedovedete si ani představiti, co to je sibiřská kampaň. Vy nevíte, že denně stojí naši hoši v raubířských bojích, že padají a mrou jen proto, aby uhájili svůj život, a ubíjeni jsou rukou slovansky sice mluvících, ale nad noc temnějších lidí.«

Z Uherska přicházejí stále zprávy, že tam není nikoho, kdo by věřil, že je Slovensko pro Maďary ztraceno. Předseda nynější vlády i nejvyšší velitel maďarské armády Horthy vyslovil se, že integrita Uherska musí býti znovu dobyta. Tyto plány jsou ovšem v prvé řadě namířeny proti nám. Madaři spoléhají, že na Slovensku samém bude mocný odpor proti naší republice. Veliká část slovenského lidu nemá dosud národního uvědomění, Maďaři agitují usilovně a štvou tajně i veřejně proti Čechům a nadbíhají Slovákům, slibujíce jim hory doly. V Pešti nalepují se plakáty za integritu Uher tištěné v bezvadné slovenčině. Mnoho nadějí skládají Maďaři do našich domácích stranických půtek. Hlavními agitátory proti Čechům jsou Židé, kteří mezi lidem šíří nespokojenost a štvou jej proti Čechům, poukazujíce na předválečný blahobyt.

Maďarští bolševici zahájili dne 19. května válku proti naší republice: vrhli se na Miškovec a zahájili postup na Lučenec. Československá armáda byla zreorganisována a ve dvě bitevní skupiny pod velením francouzských generálů *Mittelhausera* a *Hennocqua* rozdělena. Maďarský vpád byl zastaven a naše vojsko vytlačovalo úspěšně nepřítele. Výzva mírové konference, aby maďarská vláda ihned zastavila nepřátelství, nevedla však k výsledku. Dne 13. června obdrželi jsme prohlášení definitivních hranic se státem maďarským. Konečně dne 27. června přerušeno nepřátelství na všech frontách, a 30. června zahájili Maďaři ústup za hranice.

Otázka *Těšínská* byla a jest příčinou vášnivých sporů a bojů, nejprudších útoků polského tisku proti všemu českému a vedla až k prolévání krve. Po prohlášení naší samostatnosti vtrhli Poláci do Těšínska, když oznámeno usnesení nejvyšší rady spojenecké, že československý stát má býti znovuzřízen v historických hranicích, a když přistoupeno k realisaci tohoto usnesení, vyvolali Poláci boj. Pařížským rozhodnutím byl vytvořen prozatímní stav tím, že byla zřízena mezispojenecká komise v Těšíně. Dne 20. července 1919 došlo ke konferencím v Krakově, kde se sešli naši delegáti se zástupci vlády var-

šavské. Poláci trvali na stanovisku výlučně národnostním, Čechové na stanovisku hospodářském, aby nově vzniklé státy měly všecky záruky samostatného vývoje. Tyto porady nepřivodily konečného rozhodnutí a proto z usnesení nejvyšší spojenecké rady předložen spor zvláštní komisi, která stanovila, aby v Těšínsku bylo rozhodnuto plebiscitem. K nárokům na Těšínsko připojili později Poláci také nároky na *Spiš* a *Oravu* na Slovensku, kde má též dojíti k plebiscitu.

Obzor divadelní a hudební.

Nová dramata. Radostno, jak na začátku sezony hnulo se to s původními novinkami. Nejdříve Městské divadlo Král. Vinohrad přišlo (26. listopadu) s Dvořákovými *Husity*. »Tragédií národa o pěti dějstvích a devíti obrazech« nazval Arnošt Dvořák své dílo, k němuž jeho »Král Václav IV.« jest předehrou, a které myšleno jako prvý díl trilogie slávy i úpadku českého. Autor vysvětluje, že »Husité« jsou pádem české demokracie, po němž přijde »Pád českých měst«, »Bílá Hora« a epilog »Vzkříšení«. Tedy velká historicko-politická a také kulturní idea, dávající národu před oči postaviti v plastických obrazech dramatických smysl jeho dějin od XIV. do XX. století, jeho národní rozmachy a příčinu jich nezdarů, jeho vzestup i pád i obrození. Tedy jakýsi zdramatisovaný Palacký? Do jisté míry, jako každé historické drama české dosud o něj se opíralo nebo z něho vyšlo. Dvořák otvírá knihu českých dějin na té oné stránce, vybírá si motivy, scény, dále jde však vlastní cestou. Ještě více, než »Král Václav IV.«, jsou »Husité« řadou obrazů, tu vypracovaných do detailu, jako tam v tom portrétu lidového krále, tu hozených jen ve velkých rysech, freskovitě. Někdy obě methody až nápadně se odrážejí. Tak pestrý výjev v staroměstské lékárně, připadající nám spíše ve své drobné mosaice kulturní jako Winter než Palacký, a zase Lipany, spiaté jen velkou linií s celkem, v němž bratislavské scény se Zigmundem a pikle Menharta z Hradce proti Bratrstvu ukazují k staršímu dramatu českému, kde neschází však ani Jaroslav Čermák (průvod dětí před Naumburkem), kde chvílemi voní to Jiráskem, ve výstupech Žižkových, ale kde novum dramatické jest vycházeti od Chelčického a do jednoho díla směstnati celou epopej husitskou, nadto dáti jí vztah s dneškem. Úpadek demokracie na pláni lipanské, není-li to varovný hlas do varu našich dní? Po tolika slavných vítězstvích Lipany. Po českých legiích, po Montdidier a ruské anabasi — rozpad české svornosti, třídní nadvláda. Tehdy rozbila národ šlechta. Dnes idea ryzího, všechny spojujícího češství ustupuje socialismu. Ta parallela zdá se přímo vědomě vyplývati a volati z díla Dvořákova. Nechybí v něm ani romantických záblesků: adamitka Jana, Prokopova láska k Magdaleně, snad až příliš do popředí posunutá, jeho sentimentalismus a hrobová poesie v rozhodné chvíli bitvy. Správně nazval Dvořák své dílo »tragédií národa«, neboť není to ani tragédie, ani drama v obvyklém smyslu. Rekem není tu jedinec, dějem nejsou jeho činy a příhody,

není tu soustředěnosti dramatické osnovy ni obvyklého postupu vyvíjející se tragiky. Hrdinou jest celý národ, jednota děje roztříštěna jest na jednotlivé obrazy, jež tvoří jednotu jen potud, pokud vůbec viděti lze jednotu v historii. Zdramatisované dějiny husitství, zdramatisované ovšem moderně, se žhavým smyslem pro život jeviště, nikoli bez dechu poesie, husitská epopej se silnými výjevy dramatickými, to jsou »Husité« Dvořákovi, kteří se dožívají den ke dni většího úspěchu. Na něm mají podíl režie Hilarova, chtějící býti synthetickou, zjednodušující, ale často zdůrazňující nadmíru podrobnost, výprava Vlastislava Hofmana, jejíž moderní kubismus bije se s našimi představami husitského věku, dosahuje však místy, kde není upřílišen, pěkných nálad, konečně v míře neposlední výkony herců, z nichž vynikli pp. Jiřikovský (Žižka), Karen (Prokop), Zakopal (purkmistr Starého města pražského), Vydra (Zikmund), Vojta (Menhart z Hradce), Rozsíval (Rokycana), z dám suggestivností svého umění pí. Iblová (Magdalena), charakteristikou pí. Benoniová (matka Jakubova), temperamentem sl. Mariana Hellerova (Jana). Hraje se s chutí, ale méně křiku znamenalo by často více důrazu a dramatického napětí.

Národní divadlo uvedlo (3. prosince) *Děvín*, »český mythus«, kde v pěti dějstvích předělává Stanislav Lom staré pověsti české, vtiskávaje jim moderní vědecký výklad. Dva principy společenského vývoje lidstva se tu srážejí: řád matriarchální s patriarchálním. Novější úprava rodiny a státu vítězí. Padá Děvín, vzniká Praha, bojovná Vlasta opuštěna pro mírnou a moudrou Libuši, která se sice Přemyslovi také vzepře, chtíc setrvati s dívkami na jich hradě, ač povolila volání mužů po silné vládě mužské, ale nakonec neodolá zákonu přírody a vrací se do náruče Přemyslovy, podléhajíc touze srdce. Ve hře Lomově je mnoho rozumového, ač nejsou vědecky domyšleny ještě všechny momenty pověsti: způsob zvolení Přemysla zůstává stále temný a jest do něho vneseno cosi, co zavání šejdířstvím koňských handlířů. Mnoho se také v jeho »mythu« (Stanislav Lom nedifferencuje mezi mythem a pověstí) mluví a uvažuje, mnoho je tu poesie knižní místo jevištní, více literatury než divadla. Ale básníkovi — a tím Lom přes formální nedostatky svého verše jest — zdařilo se několik scén tak výborně, že přes všecky délky, vědu a politické symboly udržují zájem o hru. Lom totiž podkládá také ještě vedlejší myšlenku svému ději: jako Přemysl opustil svou ornici, jako zradil Vlastu a Libuši miluje pouze na tolik, jelikož dosahuje sňatkem s ní vlády, tak potomkové jeho, vládnoucí rod, opustí a zradí svou zemi, svůj národ. Selanka stadická, lyrické pasáže Vlastiny, výraz jejího bolu, změknutí Libušino, toť jsou vskutku poetická místa, jako výjevy zoufalství a posléze šílenství Vlastino, násilné přerušení zásnubních slavností Libušiných, s tak dobře připraveným kontrastem vášnivého tance Tetčina, celá mužně výbojná postava Přemyslova svědčí o dramatické schopnosti autorově a dobrá stavba děje, logicky od jednání k jednání se vyvíjejícího, o komposiční jeho vloze. — Hráno jest dobře. Pí. Nasková umí spojiti rozhodnost a velebnost kněžny s jemností srdce, pí. Suchánková a pí. Vrchlická, Kaša a Tetka, jsou obě váš-

nivé, každá po svém: ona v hněvu uražené vědmy, tato ve svém sladkém ženství; pí. Dostálová stupňuje účinně tragiku Vlastinu. Mužské úlohy skýtají celou řadu dobrých šarží (pp. Želenský, Hurt, Kolár, Jílovský, Steimar), nad něž dramatickým významem povznáší se role Přemyslova, jež u p. Jičínského octla se v dobrých rukou.

Dolfa, »tragédie nevěstky o třech dějstvích« Jaroslava Marie (matinée vinohradského Městského divadla 23. listopadu), jest tendenční thesovou hrou, jíž autor spíše citově nežli logickými důvody snaží se řešiti jednu z nejobtížnějších otázek lidské společnosti. Obratná faktura nezachraňuje účinu jevištního díla, které jest spíše obhajovacím sermonem, nežli dramatem. Decentní hra pí. Májové a Ptákové zmírnila ožehavost látky.

Národní divadlo pamatovalo k Mikuláši na zábavu maličkých, nastudovavši pohádku V. Baldassariové-Plumlovské *Jura*. Mládež smála se rytíři Breptovi, podivovala se Jurovým zlaťákům a kouzelným proměnám v osly. A to, zdá se, dostačilo k úspěchu.

Dr. *Jaromír Borecký.*

Písemnictví.

Ant. Klášterský: *Na českém jihu a jiné básně.* (Knihy Zvonu 24.) — Plodný náš básník již často ve svých sbírkách hlásil se k svému jihočeskému původu. Zprvu bývaly to vzpomínky rodinné, vížící se k básníkovu rodišti, Mirovicům, později motivy krajinné z Podbrdí, zejména z krajiny kolem Osova, v posledních, pro vzrůst básníkův nejvýznamnějších letech jest to však hlavně kraj písecký, jenž obráží se v jeho poesii a to nejen popisně a náladově, nýbrž i rázovitými svými postavami lidovými, historickými, literárními. Nová kniha Klášterského shrnuje, jak již název naznačuje, především takovéto básně jihočeského ražení do svého rámce, poněvadž básně vznikly však většinou v době válečné, jsou naplněny i horoucím duchem vlasteneckým, úzkostmi a nadějemi českého člověka, i mnohou episodkou dobovou. Jsou tu básně, v nichž, řekl bych, monumentálně vyslovena jest česká láska k vlasti, houževnaté lpění na domácí hroudě, neoblomný vzdor. Tak v lapidární básni úvodní »Na českém jihu«, kde velebnou slohou sapfickou táhnou jako na obrovité fresce velikáni českého jihu, Štítný, Hus, Chelčický, Žižka, vedle nich rázovití sedláci, blatský Kubata, putímský Cimbura, načež básník svou vidinu, jíž sílí se v době, kdy se všech stran ohrožen jest národ český, kdy valí se na vlast chmury s hromovým rachotem, zakončuje obrazem, jejž vidí ve skutečnosti, obrazem, jenž jest realitou i symbolem zároveň a vzhledem k původu básně (z r. 1915) skoro proroctvím:

Statný sedlák pode mnou oře pole.
Nyní stanul, pohléd k těm černým mrakům,
mách však rukou, opratí trh a vzkřikl
na koně »Dále!«

V sedláku vidí Klášterský udržující živel národa, jeho jádro a sílu tvrdou, odolnou, vzdornou, přece však ne bez citu. Básník dívá se, jak sedlák seje.

— — — — — V nebesa
až, zdá se mi, on roste.

Jak světa všeho tíž a bol
by byl vzal na svá bedra,
jak chléb když rozhazuje kol
všem ruka jeho štědrá . . .

Báseň »Jihočeští sedláci« jest ovšem z r. 1915, kdy ještě selský lid nebyl zachvácen lakotnou horečkou vyssávačného keťasství. V »Jihočeské dumě« vzpomíná autor snášelivosti českého lidu. V putímském kostele přijímali v jedné lodi pod jednou, ve druhé pod obojí. Básník přenáší ideu do naší doby a chtěl by, aby úzké zdi kostelíka rozstouply se na vlast celou, aby jiné cesty, jiné názory nevyřizovaly se již zlobou a vzteklými boji. Všichni tápeme, veliký Bůh všech jediné vede bludné kroky naše k pravdě a světlu. — Jemný cit lásky ke zvířeti, zároveň básnický protest proti rekvisicím vyjadřuje povídkově založená báseň »Koně«, jedna z nejkrásnějších celé knihy. Po prvé tištěna byla r. 1916 a ušla tužce censorově, podobně jako téhož genru »Starý učitel«, skutečný příběh, jenž vystihuje ovzduší, ve kterém jsme za války žili ve svém vnitrozemním zajetí, a vlastenectví, jímž proniknuto bylo staré, ještě v obrozenských tradicích vychované učitelstvo. Básník mohl ovšem nyní restituovati původní dvě slova v pointě, která své doby v časopise musila býti z ohledů censurních zamaskována. Proškrtaný kdysi censurou obrázek »Paní kancelistová« může teď v knize rovněž objeviti se ve své úplnosti. Mezi jihočeské motivy možno počítati též »Nedělní jitro Bendla-Stráneckého«, jedna z těch farských idyll, které umí Klášterský tak výborně vypravovati. »Farářovo tajemství« je druhou takovou, neméně krásnou. Krajiny (z nich nejpěknější »Hůrecké lesy« a »Letní odpoledne na Říčkách«, vzpomínky a nálady (»Zas v rodném městě«, »V dešti«), literární motivy (»Adolfu Heydukovi«, »Portrét« Elišky Krásnohorské, »Vzpomínka vánoční« na Boženu Němcovou, »Studentský časopis«) doplňují knihu, jež pak obrací se k motivům pražským (»Ballada o svatováclavském prameni«, ukázka básníkovy speciality: dějinný dokument provroucniti intimností) a k výzvám, satirám, poznámkám a charakteristikám časovým. Z motivů literárních jsou tu však ještě dvě básně, které vysoko vyrůstají původností svou nad to, co se u nás psává. Je to »Noční host«, vidina Jaroslava Vrchlického, a »Causerie o pohřbech literátů«, plná tepla ve své elegičnosti. Z časových vyniká příležitostná báseň »Kameny mluví«, k jubileu Národního divadla psaná, vyjadřující již ty naděje, které kvetly v památných těch dnech nového slovanského sbratření. Zajímavý je sonet, jímž básník krystalisuje si svůj názor na presidenta Masaryka. Vojenskou hymnou, kdyby šťastně byla zhudebněna, mohla by se státi prudce vržená válečná píseň »Česká legie«. A tak mohli bychom se ještě dlouho probírati knihou, vždy našli bychom čísla, jež pominouti mlčením jevilo by se nám křivdou. Jeť sbírka jednou

z knih Klášterského nejucelenějších a nejšťastnějších. Kniha celá svá, rázovitá, česká, s kouzlem původnosti a literární personality, básnicky vyspělá, kniha mužné zralosti. *J. B.*

Dr. Jaroslav O. Hruška: *Na ochranu a povznesení jazyka českého.* Jednota Svatopluka Čecha, jejímž účelem jest pěstovati lásku k jazyku mateřskému a jeho písemnictví, jakož i úctu k památce velkého pěvce, jehož jméno nese, a studium jeho díla, vydává ve volných lhůtách sbírku *České hovory*, určenou pro spisky a úvahy jednak šířící očistné cíle Jednoty, jednak populárně poučující o mluvnických otázkách. K těmto hleděl prvý svazeček, v němž Ignát Herrmann rozmarně rozmlouvá o používání předložky *k*, *ke*, *ku*, v čemž vládne dnes značná anarchie. Onomu úkolu věnováno jest číslo druhé, v němž prof. Hruška uvažuje o příčinách porušování jazyka českého v souvislosti s všeobecným vývojem jazykovým a všímá si stavu, jaký jest v jazycích a písemnictvích cizích, zejména francouzském, anglickém a německém. Úsilí o jazykovou správnost jest mu úsilím mravním, i poukazuje na očistné snahy Husovy, Českých bratří, Komenského. Prof. Hruška dobře ovládá celý stav otázky, zejména historii snah tříbicích, a vykládá přesvědčivě, nabádá a varuje bez upřílišení. —*c*—

Marcel Prévost: *Pán a paní Molochovi.* Přeložila Nina Jehličková-Tučková. (Naše knihy. Sv. XXXVI.) Románová studie předválečného Německa, do posledního bodu potvrzená právě minulými lety. Její dvojí osou jsou jednak manželé Molochovi, jednak Francouz Dubert a německá kněžna. Kol této osy kupí se složky románovější, druhá jest vlastním jádrem studie. Kde v nich pak již není přímo nutných kontrastů, dodává je prostředí. Osoby zastupují tu jednotlivé myšlenkové směry, více či méně přímočaře, podle toho, ke kterému z obou dějových středisk spíše tíhnou. Dualismus románu a studie v díle je však jen vnější. Neboť dobrodružství francouzského vychovatele s německou kněžnou je více než pouhou příležitostí k studii, je rovnocennou její součástí, líčíc ducha germánského v rozporu s gallským, jako v rozporu mezi myšlenkou a mocí ukazován duch ten na professoru Molochovi, stíhaném despotickým knížátkem a majorem Marbachem, šavlí řinčícím Prusem. Řešením obou problemů snaží se autor s naprostou nestranností opraviti a ujasniti vzájemné na se názory dvou národů. Správnost jeho kritiky, že Německo přestává býti zemí duševních velikánů, ale stává se vlastí násilníků, toužících po světovládě své jedinečné »kultury«, dokázal dnešní jeho pád. Některé výroky dodávají spisovateli skoro až nimbu prorockého. Ale to není ani zdaleka jasnovidství, co vede jej k jeho závěrům, nýbrž bedlivé pozorování všeho duševního života v Německu, a to znamená více. Většina takových míst je přímo přejata z německého tisku, jak sám v odpovědi na německou kritiku udává. Ačkoli tamže vytýká, že román je spíše ideologický nežli mravoličný, povahokresba osob hlavních i celé řady vedlejších, z nichž každá však přináší jisté rysy k doplnění studie, tím netratí nikterak na životnosti, což opět potvrzuje

správnost této. Že pestrou krajinomalbou i zachycováním nálad, jakož vůbec svěžestí slohu dovede spisovatel čtenáře upoutati, netřeba ani připomínati při mistru stylistiky, kterým Prévost vždy a všude zůstává. *Mil.*

H. G. Wells: *Osvobozený svět.* Přeložila Anna Plešingrová. (Topičovy dobré knihy přeložené, sv. 21.) Fantastický román, který jest více nežli pouhým oslňováním čtenáře závratnými perspektivami do budoucnosti vědy. Wells řeší tu obrození lidstva po veliké, poslední válce na světě. Poněvadž hrdinou románu je lidstvo samo, neváže se autor na jedinou osobu, která by celý děj prožívala, nýbrž různé faze jeho na různých jednotlivcích ukazuje. Tím forma celku je spíše podobna historii, ač zase některé části zpracovány jsou dosti románovitě. Načrtnuv vývoj lidstva, spisovatel rozvíjí nám před očima obraz světové války vyprávěním poručíka Barneta a líčí pád posledních despotů. Mistrně vystihuje tísnivé ztracení se jednotlivce v moři armád a vůbec válčení moderní. Zde také paraduje svou znalostí věd exaktních. Právě minulé boje dokázaly, s jakou jistotou dovedl Wells z fakt přítomnosti luštiti obraz budoucnosti. V tom směru byla fantasie jeho přímo prorockou, jeho »poslední válka« stala se místy skoro doslovně skutkem právě dokončenou válkou světovou, až na otázku, bude-li tato opravdu poslední . . . Nastíniv pak uspořádání světa po válce, rozřešení všech problemů, které dosud hýbají světem, přesností a tónem skutečného historika, takže čtenáři takřka vsuggeruje, že vše se stalo, rozpřádá v rozhovorech Marka Karenina s jeho lékaři a ošetřovateli dále řadu záhad, dobývaných poznáním, nadhazuje nové a nové možnosti lidského rozvoje, ukazuje mu k hvězdám. A s těmi posledními akkordy v poeticky vystupňovaném slohu, jenž sem dospívá celou stupnicí od nejstřízlivějšího tónu vědeckého výkladu, končí dílo, věnované tentokráte více filosofii vědy nežli její technice. Překlad je pečlivý a výstižný. *Mil.*

Z dětské literatury.

Letošní vánoce opětně přinesly hojnost dětské literatury. Namátkou vybíráme »*Pohádky o stříbrné hvězdě, o lidech i zvířatech*« od Bedřicha Šalouna, vydané podnikavým nakladatelstvím »Zora«. Ze sbírky vidět jemnou duši pisatele, který dobře ví, jak věc svou podat mladistvým čtenářům. Mile vyprávěné pohádky nikde nerozbíhají se příliš do šířky. Stručnost nečiní jich však suchopárnými, naopak právě soustředěností dějovou jistě že se zalíbí útlejší mládeži, pro niž jsou prostotou svou určeny (z té yymyká se jen filosofující »Indická pohádka«). Vtipné obrázky Oldřicha Cihelky zcela vystihují styl pohádek, a tak harmonicky doplňují slovo. Knížka vytištěna jasnými typy na velikém formátě, jak nejlépe se hodí při publikacích toho druhu. *Rad.*

R. 1920. ČÍS. 2.

OSVĚTA

Josef Páta:

Na prahu nových slovanských styků.

Několik poznámek k slovanské vzájemnosti.

Tak jsem nadepsal svůj článek v 42. čísle »Národa« r. 1918 ze dne 24. října a dnes mohu tento nadpis ještě ponechati. Neboť ještě dnes jsme pouze *na prahu slovanské vzájemnosti*, ba dokonce dnes jsme toho prahu více vzdáleni než jsme byli tehdy před převratem. Tehdy za kruté světové války poznali Slované, že jen *v jednotě jest jejich síla*, tehdy se hledali v společném boji proti společnému nepříteli, neboť poznali, že jde o jejich bytí a nebytí, že jde o ujařmení všeho Slovanstva pode jhem germánským . . .

Tehdy pocítili Slované svou pokrevní příbuznost, tehdy zapomněli na všechny své neshody i skutečné či umělé rozdíly a hlásili se k sobě. Neboť tehdy umlklo strannické zaujetí, umlkly všechny spory — velké nebezpečí všechny sblížilo, *srdce slovanské promluvilo!* V bratrské shodě žil ruský mužík s českým člověkem, nadšeně hlásili se Čechové do srbských legií, slovanský cit se nezapřel, slovanští legionáři kteréhokoliv slovanského národa pokládali se venku za bratry, za členy téže rodiny! A stejně tomu tak bylo doma: sjednotili se Čechové na celém území československém doma i za hranicemi, sjednotili se Poláci ve všech záborech, sjednotili se všichni Jihoslované — mimo pobloudilé Bulhary! — aby uhájili svou národnost, aby se zachovali pro věky budoucí. Jen Rusko upadlo do těžkých rozvratů, z nichž posud se nevymanilo, a také nejmenší Slované — Lužičtí Srbové podnes marně zápasí o svou samostatnost a svobodu. Ale jsme přesvědčeni, že Rusko opět se obrodí, vstane silné a mocné, že bude záštitou a ochranou všech Slovanů, a že také Lužičané dočkají se své svobody!

Dnes, bohužel, jsou posud poměry neklidné a neutěšené! Bolestno je v Jugoslavii, kde cizák sahá na národní slovanské území, bolestno jest u nás, kde několikerý nepřítel číhá na vrchol našeho strannického štvaní a osobních rozepří, aby z nich mohl kořistit, bolestno je v celém slovanském světě: Jihoslované posud nezceleni,

neboť Bulharsko vzdáleno je společného stolu, ruský rozvrat vyvolal nekonečný řetěz vnitřních sporů, mezi námi a Poláky posud hluboká propast . . . Jak *daleko jsme dnes vzdáleni úplné jednoty slovanské*, o níž horovali naši buditelé a o níž uvažovali a psali nejlepší naši i slovanští pracovníci! Vracíme se v duchu zpět do těch dob, kdy vznikala myšlenka slovanské vzájemnosti u nejmenších kmenů jihoslovanských, před námi znova se objevují legie hlasatelů slovanské myšlenky a slovanské vzájemnosti . . .

Slovanské uvědomění přimělo Dubrovničana Mavra Orbiniho, že na prahu 17. století napsal svou slovanskou historii »Il regno degli Slavi«, a za ním již ubírali se nadšenci další, všichni členové malého národa, jenž z touhy po zachování a po ochraně ohlížel se po ostatních slovanských bratřích. Toť byla myšlenka, která chorvatského panslavistu Jurija Križaniće vedla do těžkých zápasů v dalekém Rusku, toť byla myšlenka, která stvořila Kačićovu Pismaricu, myšlenka, která prolnula podivuhodným citem práce Gundulićovy, Palmotićovy i druhých Jihoslovanů, a která konečně pod vlivem myšlenek obrozenských dostala u nás v Čechách pevný tvar. Fortunat Durych je zakladatelem studia slovanských věcí a Josef Dobrovský dává pevný směr i program k studiu slovanského jazykozpytu. Slovanská myšlenka je mocným plamenem, jenž zahřívá srdce všech našich buditelů, neboť jim přináší naději na pomoc a posilu v těžkém boji o pouhé zachování života. Myšlenky francouzské revoluce a hesla o právu na samostatný život jak jednotlivce tak celého národa mocně podporují myšlenku národního obrození u jednotlivých Slovanů a mocně podporují i myšlenku slovanské vzájemnosti. Myšlence té dává *Pavel Josef Šafařík* svými vědeckými pracemi o slovanských jazycích, literaturách, starožitnostech a národopise pevný podklad a *Jan Kollár* svými básněmi razí jí cestu k srdcím všech Slovanů.

Jan Kollár svou »Slávy dcerou« stal se mocným hlasatelem *slovanské vzájemnosti*, on také první v letech třicátých minulého století vědomě použil tohoto označení slovanských sjednocovacích snah a on také je na svou dobu poměrně dosti jasně vyslovil ve své německy psané knížce »o literární slovanské vzájemnosti« v roce 1837.[1]) V myšlenkách Kollárových slila se v jeden mocný proud všechna tehdejší hesla o slovanské spolupráci, on nejlépe zachytil a básnicky vyjádřil to, co podepřeli svými pracemi Jungmann, Hanka, Čelakovský, Erben, Doucha a všichni ti nadšenci slovanské myšlenky, kterou tak skvěle vyjádřil Antonín Marek již v r. 1833 svým článkem o Slovanstvu a podle něho básnicky řekl Jan Kollár v básni »Slavjan« (Menší básně):

»Já to cítím, že Slavjanstvo celé
moje jest, a já jsem opět jeho.
To má hrdost, to má pýcha jestiť,
o kterou se připraviti nedám . . .
Můj národ jest spolu i vlast moje;

[1]) Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation. 1837. Česky vydal J. S. Tomíček v roce 1853.

vlast moje má nesmírné hranice,
nepočítá sta, než miliony;
já jsem živý v mnohem větším světě
nežli závist dopustiti může;
já jsem synem silnějšího rodu,
nežli ona pomysliti schopna.
Nad prostrannou milou moií vlastí
krásné slunko nikdy nezapadá;
dá-li pán Bůh a štěstí junácké,
aniž její čest má zahynouti,
nezahyne, pokud budou děti
lásky oběť Slávě přinášeti . . . .«

Ano, takové bylo slovanské smýšlení Kollárovo, že on se cítil především *Slovanem* a pak teprve Čechem. Odtud také vyplynula jeho Rada matky Slávy v Nápisech:

»Co jsi ty? Rus. — Co ty? Srb. — Co ty? Čech. — Co ty? jáť Polák jestem.
Dítky moje: svornost! nechte to, mluvte Slavjan!«

Myšlenka ta se vine všemi pracemi Kollárovými a mocně zvučí v Slávy dceři ve známé znělce:

»Stokráte jsem mluvil, teď už křičím
k Vám, o rozkydaní Slavové,
buďme celek a ne drobtové,
buďme aneb všecko aneb ničím!«

V tom je celý Kollár, v tom také program jeho stoupenců, program ještě dnes neuskutečněný a snad na dlouho neuskutečnitelný!

V tom je zároveň velký bol z nejednotnosti slovanské, jejž tak hluboce procítil a mohutně vyjádřil Julius Zeyer ve své básni »Kořící se Slavii«, v níž básník v zoufalém žalu domýšlí to Kollárovské »aneb ničím«:

»Proč nezemřeš — **tak volá básník k Slavii** — když žíti neumíš,
když duši vdechnout Bůh ti zapomněl?
Ty pořád klečíš jen a skláníš hlavu níž,
ó žebračko, a úsměv nevěstčí
nabízíš všem, jež šlapou na tvou šíj.
O kéž by raděj velký trup tvůj tlel,
jenž od moře se vleče ku moři,
by konec hanby byl! Kéž umoří
dech hniloby tvé aspoň kletou tlupu
psů vyjících a krákajících supů,
jež nenasytná, lační po tvém lupu!«

Jak bolestně je tu vyjádřen žal uvědomělého Slovana a jaká zároveň výstraha všemu slovanskému světu! Ale takového hlasu v době Kollárově nebylo ještě slyšeti. Tehdy všichni žili v jakémsi omámení slovanského nadšení, mnozí čekali od Ruska záchranu a vysvobození. Ovšem na záchranu tu mohli čekati marně! Správně to postřehl *Havlíček* o svém pobytu ruském, proto také Kollárovu myšlenku obrátil a řekl: *nejdříve jsem Čechem*, pak teprve Slovanem. Tak došlo k praktičtějšímu řešení slovanské vzájemnosti u nás, k řešení vzájemnosti aspoň v rámci říše rakouské a slovanský sjezd r. 1848, vedený vůdcem českého národa Fr. Palackým, byl prvním mohutným pokusem o sjednocení Slovanstva, aspoň rakouského.

Nechci zde znova opakovati věcí známých — nechci vyvolávati zklamané naděje slovanské po roce 1848 a zase nové úsilí v letech šedesátých, sjezd v Moskvě r. 1867, divadelní slavnost v r. 1868 a všechny ty radostné i trampotné pokusy i práce další, všechny ty zájezdy a sjezdy až do t. zv. *novoslovanství*, mluvícího o rovnoprávném životě všech slovanských národů a usilujícího *o vzájemné poznání* Slovanů, nechci zde mluviti o tom ušlechtilém a vznešeném úsilí sjednocovacím, jež přineslo posud nejkrásnější ovoce *v práci sokolské*. Svaz slovanského Sokolstva, r. 1908 ustavený, je nejlepším důkazem, že *jest možná slovanská jednota* a že *jest možná účinná slovanská spolupráce*. Proberme jen programy jednotlivých slovanských sjezdů, co tu nadhozeno myšlenek ve všech oborech národního života a ptejme se, co z nich vykonáno! Velmi málo, skoro nic! Jen silné slovanské uvědomění prolnulo našeho ducha a dovedlo otevříti srdce i ostatních Slovanů. Ono se ozývá veverších nejmenších Slovanů — u Lužičana Zejleŕa, jenž v r. 1839 je si vědom toho, že jeho vlastí není jen ten kousek rodné země, nýbrž

»wot Łobja dźe hač k Dunawje,
wot' Černoh' morja k lodowom,
wot Baltiskoh' hač k Kamčatskom' —
to je, to je nas Serbow wótcny kraj!«[1])

Proto také začal Lužičan J. P. Jórdan vydávati v Lipsku první slovanský list (ovšem německy psaný) pro literaturu, vědu a umění, proto také v r. 1847 vznikl v Lipsku »Slovanský spolek«, smetený reakcí let padesátých.[2])

Velmi zajímavý je též ohlas slovanské myšlenky mezi kijevskými Ukrajinci, kde r. 1846 založili Cyrillomethodějské bratrstvo s programem svobodné federace všech slovanských národů. Také tento spolek smeten, ač jeho program podnes je svědectvím značného slovanského uvědomění tehdejší doby.[3])

A uvědomění to se ozývá i u nejjižnějších Slovanů — porobených Bulharů, jehož příslušník Rajko Žinzifov, překladatel Rukopisu královédvorského do bulharštiny, ve vzdáleném Rusku připíjí zdravici také na »bratrství a vzájemnost slovanskou« . . .[4]) A nejmohutněji se ozvalo uvědomění slovanské na jihu v hnutí illyrském, v úsilí o sjednocení všech Jihoslovanů, jež bylo s velikou láskou připravováno mnichem Obradovićem již na sklonku 18. století a jež po válce světové z většiny téměř uskutečněno.

Nehodlám zde vypisovati jednotlivých projevů slovanské vzájemnosti, které tak pečlivě sestavil nadšený pěstitel slovanské vzájemnosti, český slavista *Josef Perwolf*, jenž od první své práce »Vývin idey vzájemnosti u národů slovanských« v r. 1867 věnoval veškeré své snažení myšlence slovanské vzájemnosti, jenž sledoval život všech slovanských národů a všechny projevy slovanského uvě-

---

[1]) Viz můj článek ve Vlčkově Osvětě 1911, str. 357.
[2]) Viz můj článek »Z dějin Luž. Srbů v Lipsku«, Slov. Přehled 1910.
[3]) H. Boczkowski: Z dějin Ukrajiny a ukrajinského obrození. Praha 1919, str. 21.
[4]) Viz v mém článku ve Vlčkově Osvětě 1913, 337.

domění i všechny pokusy o slovanské sjednocení. Odtud vzešla jeho poučná i nabádavá stať o Slovanstvu v Riegrově Naučném Slovníku v r. 1870, stať, kterou doplnil výkladem o slovanské vzájemnosti na poli vědeckém a literárním a kterou pak zpracoval v r. 1873 jako svou ruskou magistrovskou dissertaci pod názvem »Slavjanskaja vzaimnosť z drevnějších vremen do XVIII. věku«. Perwolf práce své stále doplňoval novými a novými články, z nichž četné byly otištěny v naší »Osvětě«, v Časopise musejním, ve Slov. Sborníku, práce, které konečně shrnul ve Varšavě (1886—1890«) do tří velikých svazků: »Slavjane, ich vzaimnyja otnošenija i svjazi«. Tu načrtl dějiny Slovanstva do 18. století a sledoval vývoj slovanské myšlenky v literaturách slovanských až do 18. století, jak to byl učinil hned v prvních svých pracích. Další svazky jeho životního díla chtěly mluvit o slovanské myšlence v politických a kulturních stycích Slovanů rovněž do sklonku XVIII. stol., ale dílo zůstalo torsem. Jen první část, obsahující západní Slovany, vyšla; dále se Perwolf nedostal. Smrt učinila konec jeho neúmornému snažení, v němž vlastně posud pokračováno nebylo. Jen drobnější práce doplňují úctyhodné dílo Perwolfovo, na němž musí stavěti všichni pěstitelé — jak teoretické, tak praktické vzájemnosti slovanské.[1])

Z prací těch uvedu aspoň některé. Tak *Josef Vinař* pojednal v 2. ročníku Meditací (1909) »o předchůdcích Kollárových«, Perwolfa k roku 1848 stručně doplnil *Zd. V. Tobolka* úvodem k své knize »Slovanský sjezd v Praze roku 1848« (1901), on také napsal stať o slovanské vzájemnosti do »Ottova Slovníku naučného« 23. sv. r. 1905. Docela jasně vymezil cesty slovanského sbližování, a tedy slovanské vzájemnosti *Adolf Černý* v článku »O slovanské vzájemnosti v době přítomné« v Naší době XIII., 1906.

Tehdy už bylo ovšem jasno, že slovanské sblížení je možné jen cestou vzájemného poznávání. To už od r. 1881 vycházel *Jelínkův* »Sborník slovanský«, který přinášel věcné a dobré zprávy o Slovanstvu, to již u nás slovanské smýšlení pevně bylo zakotveno. A za osvobozovacích bojů balkánských mnozí čeští dobrovolci tam vykrváceli stejně jako za války světové. Proto se tak líbil *Chocholouškův* »Jih«, proto se zájmem čteny práce táborského ředitele *V. Křížka* o Slovanstvu, proto nadšeně čteny srbské zpěvy, vydané *S. Kapperem*, jakož vůbec jihoslovanské bohatýrské písně, uvedené k nám *J. Holečkem*, jenž i vlastními pracemi budil trvalý zájem o slovanský Jih a slovanský Východ.

To byla doba, v níž vrátil se nový Kollár ve *Svatopluku Čechovi*, jenž stal se nejhorlivějším hlasatelem slovanské myšlenky a myšlenky slovanské vzájemnosti po Kollárovi. Odtud vyplynula jeho báseň »Slavie«, nad níž vznáší se tušení světové bouře, a tušení, že »úkol velkolepý Slavii čeká v té za obnovu světa bitvě svaté«, světové bouře, z níž sjednocení Slované vyjdou vítězně. Básník řekl to

[1]) Viz vzpomínkovou knížku ruského učence *K. J. Grota*, vydanou ve Varšavě 1892 pod názvem: »Pominki-po Josifě Jos. Pervolfě« († 21. dek. 1891). Tu je úplný soupis díla Perwolfova.

již ve své »Zimní fantasii«, v níž viděl mocné sjednocené Slovanstvo, očištěné řadou bojů a prameny krve...

»Mnohé ještě přejdou boje, strastí roje,
a snad budu dávno spáti zapomenut věčný sen —
však den jednou vzejde spasný, kdy sen jasný,
nejkrásnější mého žití slavně bude vyplněn...«

Ale k tomu je třeba svornosti. Proto básník volá k sjednocení, proto varuje před cizáky, proto napomíná: Nevěřme nikomu — my Slované, dějiny i vlastní zkušenosti nás dosti poučují o tom, že nemáme pravých přátel ve světě a dobré opory jen *v samých sobě:*

»Věřme jen sobě, své práci a píli,
věřme jen svatému nadšení v nás,
věřme jen *vítězství slovanské síly*,
která si podepře krajní tu hráz,
věřme, že národ náš, veliká sláva
s korouhví lidskosti za štítem práva
dobude korunu velebných krás!«

Kollárův hlas o mravní hodnotě Slovanstva se tu ozývá. A stejně zní Kollár v krásné Čechově »Slovanské hymně« (v Menších básních):

»Oj, svorně, bratří, dosti už sváru,
dost dlouho vlek' nás do cizích spárů,
dost svalil pohrom na slávské rody —
teď hubme škůdce mečem své shody!
Slované svorně! V tom heslu zdar,
v něm naše volnost a vrahů zmar.

Jak výrazně zachyceny jsou zde myšlenky t. zv. novoslovanství ve verších:

»*S rovnými rovni* k jednomu cíli,
s volnými volni spojme své síly,
ať k nebi témě Slavie zdvihne
a její katy odplata stihne...«

A básník v poslání svém volá:

»Nuž, leťte *svorně* nad hlavy mužné
všech slávských vlastí prapory družné,
dnů lepších zvěsti šumné nám pějte,
vstříc nové slávě vesele spějte!
Slované, *svorně! V tom heslu* zdar,
v něm naše volnost a vrahů zmar!«

Tato slova měla by se státi evangeliem *všech* Slovanů, jako jimi svého času byla slova Kollárova. Ovšem, za dob Čechových bylo naše slovanství uvědomělejší. To již Jelínkův Sborník šířil dobré vědomosti o slovanském světě, v Praze vznikaly slovanské spolky,[1]) k literátům a k učencům družily se i ostatní vrstvy národní, bylo zřejmo, že slovanskou vzájemnost nutno řešiti na základech naprosté rovnosti, svobody a bratrství všech slovanských národů. Prof. Jiří Polívka přesně to vystihl ve své přednášce v Umělecké besedě již r. 1882, když řekl, že »budoucnost Slovanstva, důležitost jeho pro člověčenstvo zakládá se na usilovné práci duševní. Který z kmenů

[1]) O studentských viz ve Všestudentském kalendáři Svazu čsl. stud. na rok 1911—12 na str. 243 a d.

bude v popředí, ten bude první mezi stejnými...« A se stejným heslem zahajoval Adolf Černý r. 1898 první ročník svého »Slovanského Přehledu«, tou nevyčerpatelnou studnicí slovanských vědomostí, z níž čerpali všichni vrstevníci, z níž čerpáme my a z níž čerpati budou všichni další přátelé Slovanstva. To již u nás a od těch dob horlivě, třebas ne dosti soustavně, překládáno ze všech slovanských jazyků, to již vydávány cvičebnice a slovníky téměř všech slovanských řečí, jednotliví pracovníci podávali soustavná díla i drobné články o jednotlivých Slovanech, jako to činili Konstantin Jireček o Bulharsku a Srbsku, Josef Holeček o Srbsku a Jihoslovanech vůbec, Jan Lego o Slovincích, Edvard Jelínek o Polácích, Adolf Černý o Lužičanech, Fr. Řehoř o Rusínech (Ukrajincích) a konečně T. G. Masaryk o Rusku. To již u nás vznikala řada prací, zabývajících se téměř celým Slovanstvem, čímž měla býti aspoň vědecky a literárně doložena slovanská jednota, prací, jichž přibývá čím dále tím více až do samotné války světové. L. Niederle ve svém »Slovanském světě« a »Slovanských starožitnostech« obhlížel celé Slovanstvo, J. Polívka shromažďoval a probíral lidové slovanské povídky a pohádky, J. Máchal studoval slovanské bohatýrské zpěvy, bájesloví a písemnictví, J. Bidlo zabýval se slovanskými dějinami a K. Kadlec slovanským právem, L. Kuba předvedl »Slovanstvo ve svých zpěvech«, V. Hrubý se pokusil svou »Praktickou rukojetí srovnávací« o jazykové sblížení všech Slovanů, ač vyloučil Lužičany a Bulhary, kdežto Fr. Vymazal šířil znalost slovanských jazyků svými »Snadno a rychle« — slovanské vědomosti skutečně rostou. Sborník »Slovanstvo« z r. 1912 je nejlepším svědectvím našeho úsilí o poznání a sjednocení všeho Slovanstva. Tu vidíme, jak se Slované sblížili vědecky, literárně i kulturně, jak vypěstovali vzájemnost (zejména v Sokolstvu, v turistice, v žurnalistice (připomínám tu obětavé vydávání Slovanské korespondence nadšeným šiřitelem slovanské vzájemnosti J. Hejretem) i v jiných oborech, tu vidíme, co je vykonáno a co ještě se vykonati má. Tu jsme na půdě skutečné pravdy, tu vidíme a slyšíme o dobrých i špatných stránkách slovanské povahy, tu slyšíme o poznávání Slovanů, jak si to přál a vyslovil Adolf Černý v citovaném článku »O slovanské vzájemnosti v době přítomné« ve slovích: »Poznávejme se, jací skutečně jsme, nejen po líci, ale i po rubu, se všemi svými vadami a chybami — a na základě toho poznání pracujme o společném, reálném postupu za cíli slovanskými ve smyslu nejčistších ideálů lidskosti« — to jest: opět se tu ozývají hesla Kollárova a Čechova.

Ale hesla ta nebyla prázdnými slovy. Dokázala to válka světová. A dokázal to nynější náš president Masaryk, jenž stal se osvoboditelem našeho národa a jenž stal se nejmocnějším hlasatelem slovanského osvobození. On neunavný poutník a bojovník za svobodu našeho národa, za svobodu všeho Slovanstva i za svobodu celého lidstva, nejúčinněji ukázal na nutnost slovanského celku od Baltu k Adrii. Jeho přednáška »Svět a Slované«, proslovená 22. března 1916 v pařížském Ústavu pro slovanská studia, nejlépe vystihla posud skvělou myšlenku o sjednocení všeho Slovanstva v zájmu jednotlivých jeho

členů i v zájmu všeho lidstva.[1]) A stejně dobře vystihl význam slovanské vzájemnosti Francouz *Louis Eisenmann* v přednášce o »Slovanské vzájemnosti«, proslovené v témže ústavě dne 1. dubna 1916.[2]) Tu je jasně řečeno, že slovanská vzájemnost je fakt, s nímž nutno počítati nejen u Slovanů, ale i u Neslovanů; slovanská vzájemnost přináší záruku svornosti a míru. »Slovanská vzájemnost má právo na existenci, protože slovanské bratrství jest ideálem všech slovanských národů; má na ni tím větší právo, protože jest jednou ze stránek a z etap evropského ideálu, evropského bratrství« — — —

Tu se tedy opět vrací Kollárovsko-Čechovské *mravní slovanství* . . .

Takový byl stav slovanské otázky za války světové. Nutno ovšem přiznati, že to bylo více ještě jen zbožné přání než fakt, neboť Slované byli hodně rozvráceni na prahu světové války a jen zvolna sbírali své síly, jak víme z črt Ad. Černého, seskupených v knihu »Slovanstvo za světové války« (1919); nicméně ta snaha zde byla u všech ušlechtilých Slovanů, a byli jsme jejímu splnění blíže než kdykoliv jindy před tím a než dnes.[3])

* * *

Jaké jsou dnes vyhlídky slovanské vzájemnosti? Nejsou nejhorší, ale také *ne* nejlepší. Staré slovanské spory znova se ozvaly, neboť chtějí býti konečně rozřešeny. Nepadá tu ani tak na váhu jazykový rozdíl mezi jednotlivými Slovany, neboť my se skutečně všichni dobře dorozumíme, hůře je, že jsme tak nešťastně od sebe vzdáleni, že jsme obklopeni cizími, nepřátelskými živly, které na nás bohužel ještě stále až příliš působí, a sen o spojení všech Slovanů, o němž zase více se dnes mluví, je posud snem. A přece je nutné, aby se Slované všichni — svobodní a rovnoprávní — sloučili ve všech oborech svého života, aby vzájemně utvořili mocnou složku kulturní, obchodně-hospodářskou a posléze i politickou a vojenskou, aby skutečně dospěli k *Spojeným státům slovanským*, o nichž se začíná nyní s oblibou mluviti u nás i v Jugoslavii. Je to nutné, neboť Slovanstvo musí se sjednotit, aby odolalo na příště *všem* nájezdům cizím . . .!

Proto hned po převratu zahájena u nás nová práce na poli slovanské vzájemnosti a založena *Společnost slovanské vzájemnosti v Praze*, která má nahraditi bývalý *Slovanský klub* a která všemi prostředky chce se snažiti o úplné poznání a sblížení všeho Slovanstva. Dobře to naznačil *Vratislav Černý* ve své přednášce »O slovanské vzájemnosti v minulosti a přítomnosti« o valné hromadě Společnosti dne 14. března 1919,[4]) při čemž zároveň shrnuje některé

---

[1]) Bylo vydáno 1919 v rozpravách měsíčníku »Nové Čechy«.

[2]) Česky vyšlo v překladu Reichmannově 1919.

[3]) Stručně stav Slovanstva v době mírové konference v Paříži shrnuje dr. *Jan Semerád* v článku »Slovanstvo v hodině dvanácté« v měsíčníku »Jugoslavija« 1919, č. 1.

[4]) Přednáška byla vytištěna jako příloha Stanov Společnosti 1919. Viz též můj článek v Národě č. 12, ze dne 21. III. 1919.

požadavky, podmiňující úspěch slovanského sjednocení. Naším úkolem jest, abychom odstraňovali všechny překážky vzájemného sblížení, abychom prohlubovali posavadní kulturní, osvětové a literární styky, šířili znalost slovanských jazyků, pěstovali osobní styky slovanské, turistiku (zvláště studentskou), abychom organisovali slovanské sjezdy a výstavy, seznamovali se s uměním a vědou všech slovanských národů, dále abychom měli dobré diplomatické a konsulární zastoupení u druhých Slovanů a dobré styky obchodní.

Toť tedy *program*, jejž možno jistě doplniti po mnoha stránkách a jejž vývoj událostí sám upraví, program, který sám o sobě si vyžádá velmi dlouhé doby, neboť nutno jej uskutečniti postupně a aspoň mezi jednotlivými národy slovanskými. Ale hned podotýkám: není třeba budovati nové programy, stačí, vyplníme-li programy dřívější, programy jen z daleka a nesměle naznačené! Vzpomeňme si, že dnes ještě není ani vyplněn Kollárův literární program třicátých let minulého století, že *ještě dnes není* všeslovanských knihkupectví v hlavních městech slovanských, že ještě dnes *není* všeslovanských učitelských stolic, že *není* v čítankách soustavného poučení o Slovanstvu, že *není* všeslovanského časopisu, že *není* veliké slovanské knihovny, že *není* jednotného slovanského pravopisu — čili že ještě dnes jest těch »*není*« takové množství, že mimoděk volají k nám, *co býti má. A v tom* je program: *vykonati* všechno to, co bylo míněno a chtěno na všech těch slovanských sjezdech a zájezdech, co bylo zamýšleno, a oč usilováno bylo zejména u nás: organisace kulturní práce slovanské vůbec, organisace vědecké práce zvláště. Svaz slovanských universit a knihoven, vydávání katalogů a knížek pro jednotlivé Slovany, Svaz slovanských knihkupců a ustavení slovanského knižního trhu, Slovanské národopisné museum, Slovanská banka, Svaz slovanských umělců, studentů, dělníků, pěveckých jednot atd., organisace styků obchodních a hospodářských atd. To všechno bylo již naznačeno a chtěno,[1]) dnes možno přistoupit konečně k uskutečnění toho všeho, vždyť jsme volni a samostatni; dnes možno nanejvýš zevrubně a jasně rozvinouti tento program a prohloubiti jej zejména *po stránce obchodní a hospodářské*. Sborník »Slovanstvo« nedostatkem článků o slovanském obchodu, průmyslu a o hospodářských poměrech nejlépe ukázal, kde je naše slabina. Dobrým, ale zajímavým příspěvkem k těmto otázkám je knížečka inž. O. Páry »Naše spojení s Jugoslavií« z r. 1919. A jen zvolna můžeme pak připravovati *unii politickou a hospodářskou*...

---

[1]) Viz můj citovaný článek »Na prahu nových slovanských styků« v Národě 1918, č. 42 a 1919, č. 12; k tomu se připojují též moje články tamže: »Zavádějte na středních školách učení slovanským jazykům!« v č. 45 (1918), »Slovanská myšlenka u nás« č. 48, »Zakládejte slovanské cestovní nadace!« v č. 50, dále články prof. *J. Polívky*: »Zadržované slovo starého slavisty« v Cestě 1918 č. 8, *J. Pelíška* »Učení slovanským jazykům« v »Národě« ze dne 8. 8. 1918 a *Č. Syrového* ve Věstníku česk. prof. 1919, dále stať *K. Paula* »Úkoly Slovanstva« v Národě 1920, č. 1. a j. Pozoruhodný je též námět dra *J. Jiráska* v Nár. Listech dne 26. dubna 1919 o kulturních a technických přidělencích naší republiky na našich vyslanectvích ve slovanských zemích.

Nutno tedy znáti *posavadní* program a *ten* provádět a uskutečnit. Podmínek je zde pro to dosti. *Svaz slovanského Sokolstva* vzkříšen v den naší revoluce 28. října 1918, opět se ujme slovanského praporu, jejž mocně rozvine o pražském sletu r. 1920.[1]) *Všeslovanský svaz novinářský* může užíti letotošního zájezdu jihoslovanských novinářů k obnovení své činnosti, *studentstvo* o záhřebském kongrese jihoslovanské omladiny v říjnu 1919 zahájilo jednání o Svazu všeslovanského studentstva a v Praze v prosinci o organisaci slovanské turistiky.[2]) *Fr. Žákavec* ve 4.—6. č. »Volných Směrů« (1919) načrtává »Slovanský program *výtvarný*«, naše Ministerstvo *školství* a národní osvěty zvolna, ale jistě pracuje o zavádění slovanských jazyků do českých středních a odborných škol, také vysoké školy pracují v tom smyslu, naše *dělnictvo* po prvé o návštěvě jihoslovanského vojenského poselstva dalo na jevo své slovanské smýšlení, v Praze opět obnoveny jednotlivé slovanské spolky — u nás tedy opět se pracuje o slovanské sblížení. Opětně zde zdůrazňuji nutnost nového »*Slovanského Přehledu*«, odpovídajícího dnešním poměrům a dnešnímu úsilí.

U nás nejvíce se pracovalo o slovanské jednotě, a u nás nejvíce se o ní bude dále pracovati. Ernest Denis to naznačil ve své odpovědi na adresu našeho Národního shromáždění slovy: »Čechy jsou povolány postaviti se v čelo slovanských národů: jim náleží vésti Jugoslavii, pracovat o znovuzřízení Ukrajiny i Rusi, probudit a udržovati v Polácích myšlenku slovanské vzájemnosti.«

Ano, my chceme býti *hlavou* slovanské vzájemnosti, naše Praha chce býti srdcem všeho Slovanstva, tou *zlatou slovanskou Prahou*, *Mekkou všech Slovanů*, kterou v ní viděli všichni slovanští pracovníci od dob obrozenských, jakou ji viděli o všech slovanských sjezdech od r. 1848 až do r. 1912, a jakou ji chceme dále my zachovati.[3]) Praha, zlatá slovanská Praha musí býti vždy v čele všeho Slovanstva svým národním i slovanským smýšlením a cítěním, svým zevnějškem i svou prací.

Denisova slova jsou nejen programem, ale zároveň i úkolem, povinností. Snadno tento program doplníme naší mravní povinností o zachování *Lužických Srbů* a také přispěním pobloudilým Bulharům. Naše posavadní českolužické styky nedovolí nám ponechati Lužičany v německém jhu,[4]) »Českolužický spolek Adolf Černý« rád přijme každého dobrého přítele Lužice a »Českolužický Věstník«, jenž vydává se na pouť světem českolužickým a slovanským, najde jistě své čtenáře.

S *Bulhary* pojí nás rovněž staré přátelství, přátelství s naší strany plné poctivé práce v dobách po osvobození bulharském, přá-

---

[1]) Viz *mé* stati »Sokolstvo a Slovanstvo« v Sokolských Besedách 1919 č. 11—12 a »Co Čech — to Sokol, co Sokol — to Slovan!« v Sokole 1919, č. 9—10.

[2]) Viz k tomu *V. Hroník*: »Sokol — slovanský turista« v »Sokole« 1919 č. 5—7.

[3]) Viz poučné kapitoly arch. *Ant. Balšánka* v »Národě« 1919: »Kultura Slovanstva a poslání Prahy«.

[4]) Viz moji »Lužici« 1919. Sbírka »Za vzděláním« sv. 114 (s mapou).

telství, které musí dnes usilovat o prohloubení slovanské myšlenky též v Bulharsku, a které musí usilovat především o sblížení skutečně *všech* Jihoslovanů.[1])

O podobné sblížení musíme usilovat také s *Poláky*. Není jistě o tom pochybnosti, že jednoho dne musíme se dohodnouti, neboť společný nepřítel nás k tomu donutí. Na naší straně nechybí dobré vůle a okolnosti samy sblížení uspíši. Přesvědčivě o tom mluví prof. *J. Bidlo* ve své brožuře »Poláci a Československá republika« (1919).

Upřímný zájem budí u nás — třebas ne ve všech vrstvách — *Rusko*. Na nové styky českoruské musíme se již dnes připravovati. Nové Rusko bude zase mocnou říší slovanskou a bude zase mocnou ochranou všech Slovanů — doufejme — i *nejmenších*. Nevadí, že *Ukrajina* chce býti samostatná, vždyť nebude v ohromné říši ruské sama v počtu těch, kteří chtějí také více rozhodovat o svém osudu.

Zbývá *Jugoslavie — sjednocené království Srbů, Chorvatů a Slovinců*. Hřejivá vlna nás zaleje. Tuť jsou skutečné sympatie, tuť jsme skutečně již velice blízci praktické i pravé slovanské vzájemnosti. Na poli vzájemnosti českojihoslovanské dá se dnes nejlépe a nejsnáze provésti všechno to, čeho si přejeme na poli vzájemnosti československé, čeho si přejeme ve stycích kulturních, hospodářských, politických i vojenských. Jihoslované nejdříve k nám přispěchali za těžkých dob válečných, společně jsme bojovali a společně také zvítězili. Hned po převratu se ozvalo sjednocené jihoslovanské Sokolstvo se svým kulturním slovanským programem, hned po převratu na tisíc jihoslovanských studentů pílilo k nám do naší republiky, a vojenské poselstvo jihoslovanské nejdříve nás navštívilo. Již obnovuje se všestranné dávné přátelství z dob ilyrských, již utužuje se sblížení ve všech oborech našeho života a bohdá brzy se uskuteční všechny tužby, vyslovené na př. prof. Fr. Drtinou v »Jugoslavii« 1919, č. 3 a d., Ad. Černým v České Stráži 1919 č. 42—43, drem K. Paulem v Národě číslo 47 a 48 t. r. i jinými pracovníky na poli vzájemnosti česko-jihoslovanské. Stačí, uvedu-li obsáhlé i skvělé dílo Kadlcovo »Jugoslavia« »o bojích jižních Slovanů za státní samostatnost«, jakož i jeho propagační brožuru »Jihoslované a naše republika«, stačí, uvedu-li poutavou stať Danešovu »Srbsko a naše osvobození», brožuru O. Páry »Naše spojení s Jugoslavií«, všechna práce léta 1919 a výsledek našich styků a přátelství, jež i dále sleduje veliké množství drobných i větších studií v našem denním tisku i v našich revuích a publikacích vůbec. Upozorňuji i na starší zajímavou brožuru Kuklovu »Srbské peněžnictví a český kapitál«, vydanou v r. 1912, na niž možno ještě dnes navázati, upozorňuji též na stať Dvorského »Jihoslované a my« v 47. č. »Národa« (1919), jakož i na pěkné články Lovrićovy v Národních Listech 23. IX., 22. X., 20. XI., 12. XII. več. 1919, všude k nám mluví srdečné přátelství a upřímné bratrství. Jihoslovanská komise Československého cizineckého úřadu usiluje o soustředění těchto sbližovacích snah, a o jejich co možná největší roz-

[1]) Viz *mých* »Několik kapitol z dějin styků česko-bulharských« v Osvětě 1917.

mach a úspěch, Československý odbor »Jugoslavije« horlivě provádí praktické sblížení českojihoslovanské mezi jihoslovanskou kolonií pražskou a našimi přáteli Jugoslavie. Naše vláda musí býti v čele všeho sbližovacího snažení a celý národ půjde za ní. Ovoce dostaví se bohdá velmi brzy a velmi hojně. Duševní spojení hojně nahradí územní koridor, zatím neuskutečněný . . .

Českojihoslovanské sblížení může býti skvělým začátkem k sblížení všech Slovanů. Může prakticky ukázati možnost krásného snu *Spojených států slovanských* zatím aspoň v jedné části slovanských národů. Jsme-li celkově ještě hodně vzdáleni slovanské Unie, ve stycích českojihoslovanských jsme již skutečně na prahu pevné vzájemnosti a v dohledné době vstoupíme dovnitř do společné součinnosti ve všech oborech i stránkách národního života.

Dr. *Drachovský:*

Finanční stav republiky a prostředky k jeho sanování.

Zákon stoupajících nákladů státních nikde a nikdy tak zřejmě a důtklivě se neprojevil, jako v Evropě v době nynější. Nutnost dalekosáhlých změn v nazírání na úkoly státní, potřeba náhrady statků válkou zničených, kleslá hodnota peněz jsou hlavními příčinami, jež ke zvýšení těchto nákladů přispěly.

Je-li tento zjev v Evropě všeobecný a dotýká se i států, jež dávno před válkou existovaly, ba i těch, jež během války mohly šťastně zachovati neutralitu a vlastně jen z války hospodářsky týti, jeví se silou stupňovanou u států, jež teprve byly válkou utvořeny nebo své samostatnosti znovu dobyly, neboť tam třeba mnoho teprve zařizovati, co dříve zařízeno býti nemohlo, tak zejména službu zahraniční a obranu země, nadto však třeba zařizovati vůbec správu ústřední. Neposledním důvodem jsou ovšem u některých států břemena, jež jim byla uložena smlouvou mírovou, nehledě ani na nutnost převzetí části dluhu starých států, ale zejména na nutnost vykoupení státního majetku a po případě poskytnutí náhrad vůči těm, kdož dříve náklady válečné přímo nesli (na př. ozbrojivše naše legie). Obnosy tyto nejsou posud určeny, ale nebudou nijak nepatrné.

Prvý rozpočet náš končil deficitem kol tří miliard a zvětšil se povoleními dalších úvěrů skoro na výši válečné náhrady r. 1871 Francií Německu poskytnuté; nový rozpočet právě předložený končí deficitem 2·7 miliard K.

Na prvý pohled tyto miliardy, k nimž jest přičísti ještě značné obnosy náhrad a případné potřeby valutové, zdají se vůči poměrům předválečným arci přímo závratnými, ale třeba na ně hleděti s klidem a kriticky. Tak srovnáme-li švýcarský kurs naší koruny, počítejme asi 10 (přesně 9·40), vidíme, že hledě na průměrný kurs předválečný 0·92 až 0·94, jest každou miliardu počítati v předválečné hodnotě

pouze asi 100 miliony, čímž by arci skutečná výše deficitu, nikoli imaginární, byla podstatně snížena na cifry sice značné, ale přece nijak nedosažitelné. Arci s druhé strany počítání toto hledě na effektivní poměry hospodářské nebylo by zcela správné, a to proto, že kupní síla československé koruny, a tím i její hodnota jako měřítka vnitrozemských hodnot, není odvislá výlučně od jejího kursu mezinárodního, neboť třeba bychom byli značnou měrou nuceni kupovati v cizině, v celku přece jen máme obchodní bilanci mezinárodní aktivní, čili dovoz nejen vyrovnáme, ale více než nahradíme vývozem.

Bohužel velká část tohoto vývozu jde do rakouské republiky, jež nemůže ani nám nahraditi ve zboží, co my jí dodáváme, ani v jiných zemích uhražovati zbožím, co tam jsme dlužni, a tak se část definitivního umístění našeho zboží provádí přes bezcenné rakouské koruny, jež sice z části se nám nahražují našimi vlastními aktivy z Vídně (což vlastně jest provedeno často s porušením mírové smlouvy zadržováním hodnot našich státních příslušníků ve Vídni a nevydáním jich majitelům), ale z části přece zase rakouskými korunami resp. aktivy na ně znějícími a v nich splatnými. Tím trpí přirozeně zahraniční kurs naší koruny nejvíce. Jiná věc, jež na kurs naší koruny působí stlačujícím způsobem, jsou nepříznivé zprávy politické a hospodářské, mimochodem řečeno zpravidla nepravdivé, jež se o nás do ciziny kolportují. Bylo by možno ukázati, z jakých pramenů přicházejí, ale bohužel naše vlastní služba informační jednak nestojí na výši doby, jednak musí bojovati se setrvačností zpravodajství a neznalostí jazyka našeho u zpravodajů. I oficielní kruhy dohodové jsou v této příčině špatně informovány, a viděl jsem sám, že zdejší zprávy přicházejí k nim prostřednictvím zdejšího tisku německého. Vydávání vlastního, ale opravdového žurnálu s čerstvými, aktuálními zprávami, v jazyce světovém jest pro nás naprosto nutno, a žurnál ten musí býti také po cizině rozhozen. Ale musí to býti žurnál, jehož zejména hospodářská část jest bezvadná.

Tedy kurs cizozemský naší koruny neodpovídá její effektivní hodnotě[1]) tím méně, že jsme jedním z nemnoha států, v němž se pracuje a vyrábí skutečně zboží v celém světě hledané, a jest jen na naší obchodní znalosti a zdatnosti, aby této okolnosti bylo využito, jež ovšem nemá býti neprozřetelnými a věci neznalými opatřeními správními podlamována a vysíláním nedosti informovaných a mezinárodního obchodu neznalých zástupců diskreditována.

Přes nepříznivé posud poměry hospodářské, zejména pokud jde o výživu, pozorujeme znenáhlé stoupání kupní síly koruny naší ve vnitřním životě hospodářském, a můžeme s jistotou očekávati, že i v obchodě mezinárodním poměrně záhy podobný postup nastane (tíseň arci může se dle rozumného náhledu mírniti pouze tím postupem, jak budou nahražovány ztráty hospodářské pětiletým ničením válečným způsobené). Tu jest přímým důsledkem, že třeba že schodky našich financí mohou býti počítány dle hodnoty vnitřní asi

[1]) Ani s hlediska úvěru schopnosti našeho státu, hledíme-li na státovky naše především s hlediska přechodného dluhu státního.

na pětinu svého obnosu nominálního, za posavadních poměrů valutových jejich vnitřní hodnota automaticky stoupá. Nelze přece zvyšovati břemen poplatnictva neúměrně k hodnotě peněžní, při čemž břemena správy státní zůstávají ve stejném nominale. Proto, aby bylo možno i pro stát získati pevnou základnu kalkulační i možno prospěch bráti ze zlepšení hodnoty této valuty, musím opětně obrátiti pozornost na svůj v tomto listu podaný návrh aspoň početní, plnohodnotné měny naší, připojující se ke měně frankové.

K zažehnání deficitu provedena byla nejnověji některá opatření finanční, z nichž zmíniti se jest o následujících:

Percentuelní zvýšení daní nebylo u nás něčím novým. Již cís. nař. ze dne 28. srpna 1916, ř. z. č. 280, postupovalo podobně. U nás bylo zvyšování inaugurováno zákonem ze dne 20. února 1919 sb. z. a n. č. 97, jímž stanovena možnost vybírání cla nominálně ve francouzských francích, effektivně v československých korunách dle kursu stanoveného ministerstvem finančním. Již před tím dle nařízení ze dne 18. září 1918, ř. z. č. 339, stanoveno placení cla bankovkami se značnou přirážkou, jež dle nař. ze dne 28. ledna 1919, sb. z. a n. č. 44, činí 200 procent.

Hlavním předpisem zvyšovacím jest však zákon ze dne 18. listopadu 1919, sb. z. a n. č. 617, jímž vedle zvýšení daně prostého minima existenčního při dani rentové na 3000 K upraveny přirážky ku přímým daním (mimo Slovensko, pro něž vydán zvláštní zákon) od 10 do 400 proc. podle druhu daně a výše základu. Počítá se se značným zvýšením příjmů, vedle čehož přirážky poplatkové dříve citovaným zákonem zavedené rovněž mají býti nově upraveny. Přirážky tyto působí zpět již pro r. 1919 a povoleny i na r. 1920.

Hledíce na to, co bylo řečeno výše, musíme považovati za přirozené, že kleslou hodnotu úhrad státních placených v korunách málo hodnotných hodlá stát paralysovati zvýšením daně, ale nesmíme zapomínati, že tento zdánlivě logický a jednoduchý prostředek přece jen takovým není. Tak na př. daně osobní vybírají se dle base proměnlivé, a tu, znehodnotí-li se peníze, na stejně hodnotný základ více peněz se napočte, a ježto se zdaňuje prostě dle počtu, zůstává poměr týž, jako před znehodnocením, ba tam, kde zdaňuje se progresivně, jest už tím poměr zhoršen. Proto nutno považovati percentuelní zvyšování dávek za prostředek velmi hrubý, který nutno jak jen nejdříve možno nahraditi přezkoumáním sazeb daňových individuálním, při němž arci hleděti jest nejen na sazbu daně samotné o sobě, nýbrž i na kombinaci sazeb ze skutečných poměrů vyplývající. Nedbání této zásady vede k důsledkům s hlediska finančního a národohospodářského nevítaným: buďto se zdaní dle správného základu, a tím podrývá se přímo existence základu daňového; nebo, a to častěji, zdaňuje se dle základu fingovaného, čímž berní mravnost těžce trpí. V obou případech effekt finanční ze zvýšení je časem značně menší, než bylo lze očekávati, ba často než effekt daně o sazbách nezvýšených.

Široce založená akce soupisová přirozeně z důvodů technických nemohla býti záhy zpracována, bude-li pak zpracována značně pozdě,

budou už skutečné poměry majetkové podstatně jiné, než při soupisu bylo předpokládáno. Právě v otázce techniky tkví pravidelně možnost praktického úspěchu finančních akcí, jako i jiných počinů sociálních, a často praktické potřebě nutno obětovati minuciesní propracovanost a logickou domyšlenost, neboť vede ve svém provedení k nemožným průtahům a důsledkům. Jak bude lze někoho zdaniti ze jmění, které měl 1. března 1919, na př. r. 1921, kdy už ve mnohých případech jmění, poplatníka nebo obou není? Kdy jmění podstatně svou hodnotu změnilo? Kdy změnila svou hodnotu míra hodnot?

Proto bylo saženo prozatím v národním shromáždění k opatřením prozatímním, aby bylo zachyceno zatím aspoň to, co se dá, a plodem této snahy jest zákon právě projednávaný o zajištění daně majetkové.

Ke kritice bylo by možno podotknouti především, že daň majetková měla sloužiti, a to dle správného náhledu, především k účelům valutovým. Mohla by sloužiti také ke krytí základních výdajů našeho státu, vyplývajících zejm. ze smlouvy mírové a z náhrad za osvobození placených. Při zákoně zajišťovacím není o tom prozatím řeči.

S daní ze zisků válečných chtěli jsme se rozloučiti s rokem minulým, ale teď figuruje zase v plánu finančním pro běžný rok. Je to daň jistě mimořádná: v jednom směru velice spravedlivá, chce-li poněkud vyrovnati na jedné straně strádání a na druhé straně majetkové výhody z poměrů válečných a poválečných vyplynulé; s druhé strany však zase nesociální, neboť trestá každého, kdo opováží se míti jmění, jehož dříve neměl, nebo jehož neměli jeho předkové. Ale sám pojem válečných zisků, kdy s jedné strany počítá se důchod a jmění v hodnotě předválečné a s druhé ve znehodnocených korunách, jest pojmem násilně konstruovaným. Jen opravdu veliká tíseň finanční může ospravedlniti udržování finančního útvaru tak nedokonalého a pro nás i národně dosti povážlivého.

Velikou položku úhradní tvoří příplatky na cenu prodávaného cukru do ciziny, jak vyplývají ze smluv, jejichž sláva soudním projednáváním souvislých afér se nezmenšila. V rozpočtu figurují $1^1/_2$ miliardou K, vedle čeho přeplatkový fond komise lihové činí $^1/_2$ miliardy a komise lihové 100 mil. K. Státní podíl na ziscích mezinárodního obchodu, který však sám nikterak bych nechtěl viděti v rukou státních, k jeho provádění naprosto nezpůsobilých, jest dle mého soudu zcela oprávněn, neboť i sama existence mezinárodního obchodu jest podmíněna účinnou součinností a podporou orgánů státních. V době pak nynější přes veliká risika valutová přece rozumně vedený a státem podporovaný obchod mezinárodní může se dařiti, takže by příspěvek jeho k hrazení úkolů státních mohl býti značný. Ale nedávejte jeho konkretní provedení do rukou státních!

Důležitým opatřením finančním má býti zákon ze dne 11. prosince 1919, ob. z. a n. č. 658 (vyk. nař. ze dne 19. prosince 1919, sb. z. a n. č. 659), o všeobecné dani z převodu statků a z pracovních výkonů i o dani přepychové. Výsledek rozpočten na 800 mil. K, což pro případ, že by technika daně byla dosti dokonalá, aby

zachytila co možno mnoho aktů poplatných, není jistě příliš mnoho, neboť daň má obnášeti 1 proc. úplaty všech zdanitelných dodávek a výkonů, daň přepychová však činí 10 a 12 procent z každé koruny úplaty při koupích přepychových předmětů, jejichž pojem jest vzat dosti široce. Vzhledem však k nutnosti technického zasažení veškerého takřka života hospodářského jedná se tu jistě o problém neobyčejně obtížné techniky daňově, a nedá se arci dnes napřed nikterak prorokovati, jak dalece přijatá opatření daňové techniky se v praxi skutečně osvědčí, a jak dalece obmezený počtem a hodně prací zatížený personál správy finanční bude s to, aby tento obrovský úkol zmohl. Od odpovědi na tyto otázky závisí výsledek daně.

K povaze její, pokud nejde přímo o daň přepychovou, možno říci, že se jedná o daň konsumní v nejrozsáhlejším slova smyslu, zasahující všechny potřeby, tedy zejména i potřeby nezbytné. Spotřeba tím bude nesporně zdražena, což v době dnešní bude se pociťovati jistě tíživě. Jest tudíž jen přirozeno, že hleděti jest na daň tuto opravdu jako na výpomoc z nouze, a že bude třeba ji obmeziti na pouhou daň přepychovou, jakmile to finanční stav republiky dovolí.

Vedle uvedených prostředků arci správa státní chopila se celé řady opatření menšího dosahu, tak daně nápojové, nové úpravy (zejm. zvýšením sazeb) různých daní a dávek, úprav řízení (zejm. založení revisního odboru ministerstva finančního) atd.

Neobejdeme se ještě po nějakou dobu beze státních výpůjček, je to přirozené. Je potřeba příliš mnoho zakládati a mnohému se učiti, zejména také oekonomii ve vytýkání úkolů státních a provádění jejich.

Tato poslední myšlenka vede nevyhnutelně k jiné: podstatnou součástkou akce jdoucí za nápravou našich financí jest reforma správní. My s jedné strany máme správu příliš drahou pro hypertrofii zřízenectva, s druhé strany nahromaděné množství práce nemůže ani býti zpracováno po ruce jsoucím personálem, a personál přese všechny úpravy není tak honorován, jak by býti měl. Zde musí nastati radikální změna využitím autonomie, zvýšením zodpovědnosti a samostatnosti a částečně také odbureaukritisováním správy; vstup do státní služby neděj se beze splnění pevných předpokladů kvalifikačních a přípravná praxe budiž pečlivě vybudována. Pak bude možno zmenšiti personál, ale lépe jej honorovati a nadto docíliti podstatných úspor, jako vůbec provedení úspor jest v každém plánu finančním stejné důležitosti, jako vybudování stránky úhradní.

Situace finanční naší republiky jest nesporně vážná, není však beznadějná: stát, v němž je opravdová vůle žíti provázená skutky finance posilujícími, stát, v němž se pracuje, který je z těch nemnohých, jež zboží vskutku mohou vyvážeti a má podstatně aktivní bilanci obchodní, jest hospodářsky i finančně vybaven tak, že přechodné obtíže budou opravdu — nezkazí-li si vše sám — pouze přechodnými.

Ant. Klášterský:

Z denníku velké ženy.

»Má bohyně, můj anděle, má Světlá!«
tak zas mi psal dnes. Neměla ni číst
bych jeho řádků. Každý jeho list
jen vášní sálá, jež mu v srdci zkvetla
divokým mákem. Jak choť věrná měla
bych k muži jít a studem uzardělá
vše říci mu neb zakázat si přísně
to šílenství, ty přísahy i písně —
vždyť také jej přec poutá svazek čistý —
a místo všeho přijímám dál listy
horoucí lásky, jež mi píše v taji,
a odpovídám. Pravda, v jeho žár
vždy liji chlad, vždy přidám výtek pár,
leč vzdát se ho, sil nemám. Po okraji
jdu propasti, jen krok, a v hloub se sřítím,
odvážně hraji se svým vlastním žitím,
svůj klid, své jméno, čest svou dávám v sázku,
a přece, v tvář mu popírajíc lásku,
jdu, musím jíti nad závratným srázem,
kde roste květ, jenž nedýchal mi dosud
v mém žití, které divný spoutal osud
konvenčním svazkem, v němž to studí mrazem.
Je hříchem to snad? Ano, hříchem je-li,
když ptáci dva, jimž na zemi je těsně,
mžik dají spolu v let se k nebi smělý,
na chvíli zasní o nové se vesně,
a potom každý s tichou resignací
se na zemi v své hnízdo opět vrací.
Ne, duší styk svět nikdy nepochopil;
znak hanby by mně vpálil, v kal mne stopil,
a muž? Je dobrý, nes by ránu strašně.
Jít musím pevně, v předstíraném chladu
dál ulivat ten plamen jeho vášně;
snad pozvolna se v tiché teplo změní,
svět, přísný soudce, neshledá v něm zradu,
a sladká bude práce v něm i snění.
Ký v duši vír, když na lože se kladu!

*

Jít nechtěl jiných vyšlapanou stezkou,
zpěv nový zapěl, k metám vyšším tihl,
a vysmáli se jemu, kal ho stihl,
a on jak Mojžíš třískl svatou deskou,
svou lyru rozbil, rozerván a zkyslý,
svou peruť třísní, opíjí své smysly,

šat odraný, se blátem ulic vláčí
a směje se, neb v duši je mu k pláči,
a v loktech hanby zapomnění hledá.
I mne teď viní z chladu, vím, ó běda!
Naň myslím jenom, vidím ho, jak v hoři
se ubíjí a klesá v náruč všedna,
leč i v té chmuře, jež ho svírá bědná,
genia hvězda na čele mu hoří!
Pro ni jej spasím, spasiti ho musím,
národu, lidstvu. Víru v sebe zkusím
zas vdechnouti mu, zvednu jeho duši,
očistím z prachu, ranám najdu zřídla
a k rozletu mu nová připnu křídla,
že povznese se nad vším, co ho kruší.
Z mdlob burcovat ho budu, až se zbudí
zas k práci, počne poklady, jež v hrudi
své skryty nosí, vynášet zas vzhůru.
Nedám mu klidu, planým snům se oddat,
jej výtkami štvát budu, smíchem bodat
vždy výš, vždy výš, až k hvězdám, do azuru.
Zval andělem mne. Nuže, meč svůj tasím.
Já musím spasit jej a já ho spasím.
To může jenom žena, jež je čistá
a věří v něho. A já věřím cele.
Teď nedbám na to již, co svět mi chystá,
jdu zase pevně, netápám již v šeru,
do očí všech se zase dívám směle
a políbení chotě s klidem beru.

*

Již dařilo se krásně moje dílo,
s ním samým v zápas vešla jsem a tuhý,
a teď se k pádu vše zas naklonilo,
co vystavěno. Klesl v bídu, dluhy
a pro ně jít má, běda, do vězení.
Můj Bože, Bože! Což už spásy není?
Má vyjít z pout zas trpčí nežli dříve
a rozerván tím celým světa řádem,
pak ještě hloub v svém věku klesat mladém
a znovu šílit v bolesti své divé?
Zda nemělo by pálit ženy zlato
na rukou, v uších, když on, pěvec boží,
jenž v duši nosí skvostů přebohato,
svou hlavu složit v trní má a hloží?
Vnuknutí nebes! Krásnou jehlici
mám ve svém stolku a v ní zářící
démanty velké . . . Prodám je a vsadit
dám falešné . . . a pošlu . . . ano, ano,

i jemu tajně! Nyní nesmím zradit
přátelství svého! Kéž už vykonáno!

*

Muž našel jeho listy. Konec všemu!
Poslední lístek napsala jsem jemu:
»Buď sbohem a buď šťastnější než já jsem!«
a teď bych měla kajícným snad hlasem
nad sebou plakat, provinilé dítě,
neb výčitek se na sta hrne na mne,
a klevet, pomluv rozpřádá své sítě,
můj zlehčuje se každý krok i snaha,
vše zrádné bylo, ošemetné, klamné,
a stojím jako na pranýři nahá,
co pohled žen, jež cudny tak a ctnostny,
mne bodá na krev špičatými ostny.
A nepláču přec — necítím se vinnou.
Jsem čista, jejich nedotčena špínou,
a nelituji ničeho. V sad stmělý
jsem vešla cizí při měsíčním lesku
a slavíka tam naslouchala stesku,
jenž lkal jej pro mne. To ten hřích můj celý!
A já mu žehnám za cit mocný, vřelý,
jejž poznala jsem. Která žena světa
by litovala, nechť i potom kleta,
když velký duch k ní jedenkrát se skloní,
jí v ohni, jenž sta jisker živých metá,
se zjeví, hvězda lesku nádherného,
a bohatství své celé rozstře pro ni,
a ona smí mžik řídit dráhu jeho?
Jen jednoho mi líto. Poranila
jsem velkou družku stejně kdysi sama,
než dohrála to smutné žití drama...
Boženo, odpusť — odpusť, duše milá!
— — — — — — — —

*

Po dlouhých letech zřela jsem ho zas.
Šel parkem, kam si ráda v létě vyjdu,
šel zvolna, těžce, churav dlouhý čas,
on velký, slavný, miláček teď lidu.
Mne neviděl, já patřila však za ním,
na lávce sedíc, nežli minul roh.
Kol šeptali si jméno jeho, hoch
jej ukazoval hochu, smekal mnohý,
a úsměv na rtech dívkám zkvet a paním.
Sám žitím šel, v tvář vichr bil mu strohý,

trn mnohý zaryl do jeho se čela;
zřel, lehčej laur jak na hlavy rvou jiní,
co jemu ve vous padalo jen jíní —
a přece dostoup', kde jsem zřít ho chtěla.
Mně zdálo se, že slunce před kročeje
mu sype zlatý květ. A v prsou hřeje
mne tichá radost, jak tu sedím zšedlá,
že chvíli já to byla, jež ho vedla
v tu jeho výš, a co jsem o něm snila,
se splnilo. Ba zdá se mi v té chvíli,
že nade vše to, co z mé vzešlo síly,
a proti tomu nic má všecka díla.
Vždy z trnů ženy růže zkvetou svěží!
Co na tom, že teď ve skříni mé leží
šperk s kameny bez záře blýskotavé,
když démanty, jenž on dal lidu svému —
ó, ve zpomínkách znova žehnám jemu! —
tak veliké jsou, zářící a pravé!

Miloslav Hýsek:

Bohumil Janda.

(Dokončení.)

A podobně je tomu s Jandovou epikou. Janda nyní jako by neměl sil k barvitým malbám vášnivých tragedií, jimiž jsou dřívější básně z let jeho byronismu. Nové číslo z cikánského cyklu, jímž se rozloučil se svou myšlenkou, obsahuje jen střízlivé a nevýrazné líčení neblahého osudu těchto přírodních tuláků, a rovněž obě protiturecké básně »Psàros« (Máj 1862) a »Radonič«, první s dějem z řeckého osvobozovacího zápasu a druhá z potyček černohorských, ztratily přes svůj smělý rozmach mnoho z dřívější citové prudkosti a vášnivého rozpětí, ačkoliv jejich látka vybízela k obrazům pestrého koloritu. Janda se totiž snažil přímo popříti svůj starší směr a vyjádřil to v básni »Naše pověsti«, psané k oslavě Boženy Němcové:

Skromnou pověst věk náš přeučený
vytiskuje z tiché chatky lidu,
v náhradu pak pod krov oloupený
uvádí svou hnilobu a bídu.

Proto většina nové epiky Jandovy zpracovává lidové pověsti nebo básní v jejich duchu. Janda všechny tyto pověsti a balady kromě »Trestu smrti« (v Máji 1860) zařadil do »Básní«. Vidíme z nich opět, že Janda neměl tvořivé síly; pod křiklavým rouchem lidového podání, libujícího si v námětech strašidelných, nepostihl dramatické vlny osudové závažnosti ani zákonů nezměnitelného světa mravního nebo lyrických prvků, z nichž básník vykouzlí celé stupnice nálad. V tom ohledu nedovedl býti učelivým žákem Čelakovského nebo Erbeno-

vým, nýbrž ustrnul na starém typu balady Hněvkovského a Šnajdrovy. Motivy těchto básní vesměs se pohybují v začarovaném kruhu látek lomozných z nejnižšího stupně lidové obrazivosti: utopené nekřtěňátko; hříšná tanečnice, kterou v kole provedl sám ďábel; známá slečna Lichnická; utopené děvče, jež přichází pro svého svůdce; lehkomyslné děvče, jež v městě propadlo zkáze mravní i tělesné; opilý hrobař, jenž v kostnici prožívá strašidelné dobrodružství; vášnivé děvče, jež za neprozřetelný výrok pyká ztrátou dítěte — to byl Jandův svět, proti němuž stál básnicky bezradně, zpracovávaje jej zcela šablonovitě tím, že své látky prostě zrýmoval. V básni »Sestry« si pro látku zašel až do literatury polské, ale srovnáme-li jeho zpracování s předlohou, »Malinami« Chodźkovými, jejichž překlad tehdy (r. 1864) v Rodinné kronice otiskl Em. Vávra, vysvitne hned, že báseň Jandova nemá vnitřní melodie a vyčerpává se pouhým líčením.

Počátkem let šedesátých, kdy nové poměry způsobily rozvoj českého besednictví, byly oblíbeným básnickým druhem různé deklamovánky. Také Janda se o ně pokusil. V Besedníku (1864) vyšel jeho »Odrodilec« a překlad Ebertova »Kmotra z Háje«, ale v zápisnících jeho jsou i deklamovánky jiné, jichž neotiskl. Jednu z nich, »Jak se často člověk v světě mýlí«, psanou pro konkurs o cenu Náprstkovou, charakterisoval sám v úvodních verších:

> Odpusťte již, že i já se mísím
> do kruhu mi celkem nezvyklého.

Tím sám naznačil jejich cenu: vážný a přísnýma očima se na život dívající Janda nebyl humoristou, do veselé nálady a do smíchu se nutil a vtip jeho byl proto hledaný, těžkopádný, nepřirozený.

Těžiště Jandova literárního významu je *v prosaických pracích* této doby. Vydával je knižně nebo je uveřejňoval ve všech předních tehdejších časopisech, ve starém Lumíru, v Obrazech života a Rodinné kronice, ve Zlaté Praze, ve Květech a Světozoru. Právě jimi se stal »proslulým romanopiscem českým«, jak jej v úmrtním oznámení nazval nový »Lumír«, k jehož spolupracovníkům již nenáležel. Také nové almanachy generace »Ruchu« vycházely již bez jeho účasti: Janda již patřil ke spisovatelům uznaným, po Hálkovi r. 1865 redigoval »Zlatou Prahu« a měl svou obec čtenářskou. K typu Jaroslava se vrátil ještě jednou v povídce »*Dítě osudu*« (1864); byl to nyní malíř Zikmund, stejný idealista a nepraktický snílek, jenž se zamiloval do komtesy Hermíny a svou lásku zaplatil životem. Ani on nebyl vinen svou tragedií: byla opět dílem zlého člověka doktora Bianchiho, směšného a ješitného zlomyslníka, jenž byl našeptavačem Hermínina ženicha. Janda se však snažil stavovské protivy překlenouti jednak motivem Puškinovy »Slečny selky«, kterou znal ze dvou nedávných překladů v Lumíru (1855 a 1861), jednak demokratičností hraběte, který o šlechtě soudí tak, jako básník protišlechtických znělek. Hrabě vytýkal šlechtě neschopnost postřehnouti novou dobu v evropském myšlení, vytýkal jí bezduchý formalismus, kterým hynou i nejlepší talenty z jejího středu, a svůj úsudek shrnul do slov: »Nezvrátí-li se v brzku směr, za nímž nyní šlechta kráčí, přeroste jí svět

přes hlavu a z bývalých velikánů vzejdou potomci pídimužíci.« Tak se mohl Zikmund státi Hermíniným chotěm alespoň na smrtelném loži. Janda nebyl filosof ani sociolog, ale vývoj lidstva pochopil prostým instinktem demokratického Čecha, jenž poctivě myslil a svůj názor poctivě vyslovil. V tom je také tajemství ceny jeho beletrie, v níž nyní pracoval dvěma směry, v povídce vesnické a historické.

První povídky ze života lidu ještě psal methodou svých povídek z let padesátých. Obraz života v nich komponoval na podkladě milostné vášně, jejíž sílu a význam vystupňoval, a líče její tragický průběh zkresloval tak životní pravdu. Je to způsob, který v povídce ze života statkářského »*Čí vina nejtěžší*« (1862) přivedl ad absurdum: co zde vypravuje o Miladině lásce k Lomnickému, o tom, jak ji zapřela, jak se provdala a jak manželskou nevěrou zavinila, že se její muž stal vrahem, je líčeno úplně bez psychologie, hybným živlem jest jen nevyzpytatelná tajemná vášeň s projevy zcela náhodnými, jichž nevysvětlí ani formulka osudovosti. Ale láska již ani zde nebyla ohlasem vlastního Jandova života a naprosto již neměla měsíčního kouzla ani světobolné jednotvárnosti, jak jsme ji poznali v jeho povídkách dřívějších. Janda jako vyléčený člověk, jenž překonal svou krisi, ale měl stále zájem o její příčiny, pozoroval ji již klidně a zvídavě. I když stále s citlivým porozuměním sledoval úzkosti a zklamání zamilovaných duší, postřehoval již i jiné formy lásky, snažil se proniknouti do niter lehkomyslných a nesvědomitých a přibližoval se stále víc skutečnosti, kde potřeba lásky není jen záležitostí čistého srdce, nýbrž i podvědomých černých pudů tělesných. V povídce »*Z Podskalí*« (1863) není to jen Toník, jenž se zase stal vrahem milenčina svůdce, ani jen Tonička, povrchní parádnice s osudem Aničky z »Lásky ve vsi«, nýbrž celé prostředí pražského předměstí, jež ho zajímá: nešťastné děvče je vlastně obětí panských choutek své matky. A tak ve »*Lhoteckém lomu*« (1861) napsal povídku, jež přes všechny umělecké nedostatky je vážnou psychologickou studií mužského nitra, rozpáleného hříšnou vášní k ženině sestře, pro kterou se stává tento tvrdý sedlák vrahem a hyne nakonec vlastní rukou. Tím, jak tento příběh zasadil do širšího rámce venkovských zvyků a názorů, jak na jeviště postavil několik postav, jež samy o sobě jsou povahopisnými studiemi, jak zachycoval krok za krokem zhoubný plamen Zárubovy vášně a první zárodky pověstí, jež pak rostou a řítí se jako lavina na hlavu pyšného sedláka, odvážil se Janda na pole zcela moderní. V noveletě *Pod zámkem* (1865) jest postava podobná, je to správce, jenž plně využívá své moci před r. 1848, aby se mohl zmocniti mlynářovy Kristýnky. Ve tvrdých povahách Zárubově i správcově zároveň však Janda nakreslil kus venkova, jak jej nejlépe vidíme v pozdějších obrázcích *Odměna sedlákova* (1867) a *Na statku* (1873). Zde Janda je již bezprostředním předchůdcem Hálkovým. Janda, bývalý snílek, jenž tolik trpěl rozporem svých představ a skutečnosti, překonal již svůj sklon romanticky líčiti utrpení zklamaných jednotlivců a pohleděl skutečnosti přímo do tváře: byla tvrdá, zlá, špatná. Způsobovala tragedie: v drobné *Zpomínce z cest* (1864) mu vypravuje hrobník, jak pro otcovu neústupnost, se kterou nutí syna do sňatku

s nemilovanou dívkou, hyne celá rodina, a stejně je tomu v obou těchto povídkách. Sirotek Matěj zachránil rychtářovu dceru, její rodiče se ho ujali, dali ho na studie, ale když se Matěj s Mařenkou milují, probudí se v rychtáři selská pýcha, takže dá bývalého pasáka na vojnu a zaviňuje tragedii jeho i své rodiny. Také starý Bučina se synem Václavem jsou selští furianti a stihne je trest za Maruščinu hanbu. I když zde Janda opět užíval svých starých otřelých prostředků, vraždy nebo sebevraždy, setřel s nich přece celým pojetím bývalou romantickou křiklavost, neboť je odůvodnil psychologickou pravděpodobností. V jeho líčení nyní běží hlavně o kresbu skutečného života a o portréty lidí, kteří buď jsou příčinou tolikeré bídy nebo se snaží zachytiti napřaženou zlou ruku, předejíti bolestem a aspoň je zase vyhojiti. V povídce »Z Podskalí« se Toník na svůdci studentovi nemstí proto, že sám byl zklamán ve svém štěstí, nýbrž proto, že tím byla zaviněna smrt jeho milé; v povídce »Pod zámkem« mlynáře Velebu před úskočným správcem varuje jeho syn, sám zamilovaný do hezké Kristýnky; v »Dítěti osudu« je stará Marjánka a ve „Lhoteckém lomě« první Zárubova žena typem vtělené dobroty malých našich lidí. A ve »Zpomínce z cest« a v »Odměně sedlákově« to byly matky, jež, pokud bylo možno, držely ochrannou ruku nad štěstím svých dětí; v povídce »Na statku« se konečně o Marušku nezištně stará kmotr Doubrava a starý Bučina se nakonec sám snaží napraviti, co se synem na Marušce zavinili. Podle Jandova názoru v boji zla s dobrem vítězí sice zlo, ale zároveň se samo potírá; Janda však nepropadá pessimismu, nýbrž nachází východisko v soucitu, se kterým se blíží k trpícím. Ve *Fantasmagorii života* (1871) starý podivín Josífek, zničený hanbou své dcery, pohřbívá ji ještě s trpkým »pán lump, žebrák lump«, ale »Facír« ze *Dvou vzpomínek* (1874), nejzralejší z těchto povídek, našel po dlouhých letech utrpení duševní rovnováhu, když se s nevěrnou ženou smířil před její smrtí, a může nyní již i sám klidně umříti.

V těsné souvislosti s Jandovými povídkami vesnickými jsou lovecké obrázky, které psal na konci života. Vášnivý lovec, jaký Janda byl, vytvořil jimi v české literatuře nový genre, v němž později našel pokračovatele v J. Seidlovi. Bývalý lyrický básník teprve nyní počal plně chápati přírodu a kořiti se jejím tajemným silám. Na půvaby lovectví ukazoval již v padesátých letech Fr. Špatný v »Zábavách mysliveckých« a oči čtenářům otvíral pro život přírody, jehož jsme organickou částí stejně jako stromy a zvířata, Brehmův obdivovatel Karel Starý svými »Obrazy z přírody«. Janda však znal i Turgeněvovy »Lovcovy zápisky« a v obrázcích *Z loveckého života* (1869, 1873), s nimiž souvisí i několik črt s jinými názvy, vstoupil přímo do jeho šlépějí. Bylo mu radostí toulat se lesem, na blátě nebo na vodě číhat na divoké kachny nebo v houští honit králíky a uměl pro poesii ranní číhané i pro veselý ruch leče nalézti výraz pocitu volnosti a vášnivého napětí. Ale v tomto rámci nelíčil jen zvířata a podrobnosti lovecké nebo nálady krajinné, nýbrž jako Turgeněv i lidi. Byly to obrázky veselé, na př. »Ten se vydařil« ve Dvou vzpomínkách, *Chtěl slout střelcem* (1871) nebo vypravování, jak šli na kachny,

ale také tragické se známými motivy, jaký vsunul na př. do popisu honu na králíky. Vybraný a jemný vypravovací stil Jandův, v němž vždy byl ruch života a jejž uměl přizpůsobiti situacím, dosáhl zde vysokého stupně ohebnosti a náladového půvabu.

Citovaná sloka z básně »Přiznám se!« svědčí, že na historické básně a povídky Janda pomýšlel již v polovici let padesátých. Patřila-li Jandovi v druhém ročníku »Zlatých klasů« šifra J. B., jež podle obsahu ročníku třetího jeho byla, jest v bajce *Dvě knihy* již z r. 1855 zachován jeho názor na historickou povídku. Dvě knihy, povídka a dějepis, rozmlouvají o své ceně, a tu dějepis praví: »Obsah můj je skutečnost a pravda, tvůj ale jenom báj a smyšlenka.« Majitel obou knih skutečně povídku přečetl jen povrchně a půjčoval ji tak, že brzy byla roztrhána, kdežto dějepis si dal pěkně svázat, čítal v něm znovu a znovu a dělal si z něho zápisky, poněvadž měl z něho nejen zábavu, nýbrž i prospěch. A pak by první Jandovou historickou povídkou byli začátečničtí *Švédové v Jihlavě* z téhož roku. Děj je z války třicetileté a jeho podkladem je romantické dobrodružství, přibarvené tragicky, s oblíbeným Jandovým motivem msty a lásky. Marie Pauspertlova zde se však na švédském vůdci Osterlinkovi nemstí za zklamanou lásku, nýbrž za otce, který byl zavražděn, a láska Robertova je komplikována jen tím, že je synem Osterlinkovým a že stoje Marii v cestě a zápase se synovským citem raději jim odejde s cesty a pohřbívá tak možnost šťastné své budoucnosti. Historický jest tu jen kolorit, jinak povídka je z druhu Jandových světobolných povídek tehdejší doby.

Byla-li to láska, jež Jandu podle vlastního přiznání od historických látek odváděla, vrátil se ke staré zálibě, jakmile mohl přestati o lásku se strachovati. A potom se s historickými látkami odehrává týž proces, jako s látkami lidovými: zpracoval je nejprve prósou i veršem a později zůstal jen při próse. Roku 1864 otiskl drobnou romanci »Hynek Boček z Kunštátu« a knižně vydal historickou báseň z polovice XV. století *Jan Talafús z Ostrova*. Talafús byl příznivě přijat Nerudou i Hálkem, a ještě Eliška Krásnohorská v »Obrazu nejnovějšího básnictví českého« (v Musejníku 1877) pokládala jej za vrchol tehdejší historické epiky. Je pravda, co Krásnohorská zdůraznila, že verš Talafúsa je pěkný a vystříbený a že Janda dovedl příjemně vypravovati, ale již Hálek postřehl v básni jistý rozpor, který naznačil politováním, že Janda nepostavil do popředí Talafúsova utrpení z toho, že své síly rozplýtval v cizině, kdy jich bylo potřebí doma. V epilogu Janda vypravuje, že v mládí na svých potulkách »prošel křížem české hory, doly« a že tak poznal i Talafúsův Ostrov na Chrudimsku, a z těchto dojmů že vznikla jeho báseň; pramenem mu byly zvláště Palackého Dějiny (kniha XIV. čl. 7) a H. Jirečkovo pojednání o válečnících českých XV. století (v Musejníku 1859). Užil zde i historických detailů, jako jsou obě episody z pojednání Jirečkova o dobytí Jagru a o statečné dívce, jež dobrovolně sdílí osud milence, u ní překvapeného, a odchýlil-li se jinde od historie, vylíčil-li na př. obranu Košic jako čin ne Jiskrův, nýbrž Talafúsův, a to proto, že, jak sám poznamenal, »psal báseň a použil, co se mu k básni lépe hodilo,«

měl k tomu právo básníka. Rozpor jest jinde: báseň jest ještě dozvukem Jandovy poesie z let padesátých. Talafús po bitvě lipanské odešel na Slovensko za činem; na Slovensku brzy dosáhl válečné slávy; když se po letech vracel do Čech, trpce želel, že svůj život promrhal v cizině a že vlast z něho neměla prospěchu. Ale Talafúsovi přišla do cesty v jeho touze po činu jako Jandovi láska, která lámala jeho síly a zabírala všechno jeho myšlení a cítění. Ať podnikal cokoli, v duši mu stále tesknila nepřemožitelná touha po Hedvice, a když stál nad její mrtvolou, zapomněl i na kritickou situaci, jež mu pak přinesla pád. Dozvukem Jandova byronismu jest i cikán Jůra, jehož životní zpověď by mohla být částí kdysi zamýšleného cyklu o cikánech; a tento Jůra jest nejen oddaným sluhou Talafúsovým, nýbrž i ostrým kritikem jeho jednání. Cikán musí slavnému hrdinovi připomínati, že »tak nejedná, kdo rodem, krví Čech«, a že »nepřítele krev, ne však ženu na mysli má lev«. V tom je zmíněný rozpor, Janda do historie promítl nedávné boje vlastního nitra a nedovedl udržeti rovnováhu mezi objektivní epikou a vtírajícími se sem těmito subjektivními tóny. Jest zde několik míst, jež mohl napsati až v letech šedesátých, tak ve zpěvu prvním apostrofa o následcích bitvy lipanské nebo v sedmnáctém o slávě; jsou to části nového jeho kreda a prosba Talafúsova k vlasti o odpuštění je zároveň Jandovým definitivním rozchodem s někdejším jeho subjektivismem, nad nějž staví nyní literární práci ve službách myšlenky národní. A tento program uskutečňoval nejvíce právě povídkami historickými.

Historické obrazy Jandovy znamenají ve vývoji našeho dějepisného románu pokrok dvojím směrem. Janda četl Palackého, jak je patrno z dopisu Marii Šeborové z 25. dubna 1860, a zaujal k české minulosti ideové stanovisko, a to v duchu pokrokových názorů Palackého. Před Jandou byl historický náš román pouhou kronikou, složenou z příběhů a osobních dobrodružství různých historických nebo vymyšlených a do dějů minulosti postavených osob, kronikou, v níž autoři jako by neviděli mohutného proudu náboženské a mravní reformace, která se stala osudem národa. Nevyhýbali-li se přímo tomuto problému, klonili se s neurčitými a matnými sympatiemi na obě strany a to častěji na stranu katolickou, ale i pak líčili raději jen vnější události, nepokoušejíce se proniknouti k jejich jádru. Janda tak napsal jen první povídku z Plzeňska *Bavůrek ze Švamberka* (Lada 1862) s dějem z r. 1507. Pramenem mu bylo vypravování Palackého, ale jako jeho předchůdci okrášlil základní motiv Bavůrkova nepřátelství s Plzeňskými líčením milostného rytířova poměru ke krásné světoběžnici Heleně a veselého života na jeho sídle Chřenově; přepadení hradu mu dalo příležitost ke hlučné malbě nerovného boje a Bavůrkovo odsouzení k smrti k dobrodružnému pokusu milenčinu o jeho záchranu. I zde, jako v Talafúsovi, užil Janda plně spisovatelské volnosti, a to nejen tam, kde historie mlčí, nýbrž i k libovolné obměně dějepisného fakta: Helenina lest se podařila a Bavůrek byl zachráněn na samém popravišti. V povídkách ostatních však čerpal látku přímo z náboženských bojů, jež kreslil podrobně a důsledně a v nichž se rozhodně postavil na stranu české reformace. A tu se

odvážil k samým kořenům tohoto hnutí, do dob válek husitských. A to je druhý velký význam Jandův: *Janda je první náš romanopisec husitství* v plném smyslu slova.

Před Jandou historičtí naši povídkáři nejraději se uchylovali do dob posledních Přemyslovců, do onoho barvitého ruchu, kdy se podnikaly výpravy za hranice, pořádaly turnaje a vzájemná nevraživost mezi pány vedla ke sporům vždy novým a plným nejsmělejších dobrodružství; později se stejnou zálibou líčili neméně rušné časy pohusitské a první století vlády Habsburků, kdy se i v Čechách obrážel lesk koruny císařské a dvorské pikle způsobovaly zajímavé a nevyčerpatelné zápletky. Dotkli-li se však husitství, stalo se tak, jako u Tyla, jen mimochodem a ryze romanticky, kdežto Ehrenberger se postavil na stanovisko protireformační a Herold ve svém náběhu nepostihl ani zdaleka podstaty celého zápasu. Janda jej postihl a vylíčil v nejvýznamnějších svých pracích, z nichž tři obrazy z válek husitských *Pod Vyšehradem* (1868), *Anna Městecká* (1870) a *Boček* (1871) tvoří trilogii a druhé dvě povídky *Sirotci na Hrádku* (1864) a *Za Krčín Jaroměř* (1869) ji doplňují v jednotném souzvuku.

Obě tyto povídky jsou historie lásky, ale na sytě malovaném pozadí tehdejších poměrů náboženských. V Sirotcích na Hrádku jede r. 1420 poselství dvou rytířů do Polska ke králi Vladislavovi a mladší se ptá staršího: »Zdali pak jsi též jednou miloval?« Jan Kralovec kdysi miloval, ale německý student zavinil dívčinu smrt; Velek z Březnice se nyní zamiluje do fojtovy dcery Anežky na Hrádku, kde jsou vězněni. A když později r. 1425 Sirotci táhnou na Hrádek, uskutečňují vlastně touhu obou rytířů, jednoho, aby si odvezl nevěstu, a druhého, aby se pomstil milenčinu vrahu. Také proti Jaroměři, kde sídlí uchvatitel nejlepší kořisti z Krčína, Evy Boršovy, Hynek Červenohorský, podněcuje r. 1421 Žižku její milenec Přibík a její vysvobození ze zhýralcovy náruče je pro Jandu nejskvělejším efektem husitského tažení. V komposici obou prací jsou však tyto milostné historie jen červenou nití událostí, jejichž význam byl mnohem hlubší. Na kladském Hrádku i v Jaroměři jsou odpůrci husitství mravní bankrotáři, písař Kunc i Hynek Červenohorský, hlavní podněcovatelé proti nenáviděné reformaci, jsou schopni nejhorších zločinů, Hynek přepadl v Krčíně husitskou obec v kostele při bohoslužbách a nejhanebnějším způsobem zneuctil místo slova božího a Evy se chce zmocniti jen z hanebné vášně. Janda se snažil býti objektivní, i mezi kněžími hrádeckými a jaroměřskými vylíčil jednotlivce prodchnuté Kristovým příkazem lásky, ale ti také pykají nejen za vlastní tvrdošíjnou výbojnost, nýbrž i za hříchy své církve. Neboť dochází-li k bojům, k pustošení, ničení a vraždění, jest to následek této katolické nesnášelivosti, jež v rokováních kněží i v krčmách se projevuje v celé nahotě. Není špatnosti, z níž by nepodezřívali husity, a není padoušství, jehož by se proti nim nedopustili; varují-li před takovou nespravedlivostí rozumnější a klidnější jednotlivci, jako je jaroměřský kupec Michal, sveze se i na ně nenávist rozběsněných demagogů, kteří ženou události do krajnosti.

Husitská trilogie Jandova se pojí postavou pana Bočka z Kunštátu k milovanému jeho rodnému kraji. Janda v lyrice opěvoval poděbradský Voskovrch, v povídkách líčil tento kraj a na př. v Odměně sedlákově se přiznával k horoucí lásce, jež v jeho očích jednotvárné Polabí měnila v jeden z nejdramatičtějších koutů Čech, v »Poděbradských elegiích« a v »Hlasech sirotka« melancholicky se zamýšlel nad zašlou slávou poděbradského zámku. A tak dospěl i k historickým látkám z minulosti poděbradských pánů, a to z doby největšího rozmachu české individuality. Janda studoval historii, sbíral dějepisný materiál ke svým pracím, v jeho zápisnících jsou výpisky z Palackého a ze Starých letopisů českých, a v obrázku »Ten se vydařil« výslovně poznamenal, že líčenou příhodu zažil, když na Kostomlatsku sbíral topografická data k »Anně Městecké«. Podle rodinné tradice chystal celou monografii o Poděbradech. Zaujala ho zejména postava strýce krále Jiřího, pana Bočka z Kunštátu, jehož smrt v bráně nymburské mu dala látku ke zmíněné romanci. A Boček jest ústřední postavou celé Jandovy husitské trilogie.

První její část »Pod Vyšehradem« je široká malba ovzduší, jež vedlo ke krvavé bitvě r. 1420, jak ji vylíčil Palacký ve XII. knize článku 2. svých Dějin, a zaujala při práci Jandu tak, že na konci knihy prohlásil, že po tomto obraze budou následovati jiné: »Skvělejšími barvami lesknou se děje České za dnů následujících a vyvolávají touhu po zobrazení. Byť i ruka necítila se mistrnou, sotva odolá touze chopiti se štětce znova.« Na jiném místě (kap. XVI.) sám charakterisoval historickou věrnost své práce: nezkresluje prý tehdejších poměrů. »Barvy, jichž jsem k obrazu užil, jsou, ač řízné, přece střízlivé; přisvědčí mi zajisté, kdo jen poněkud seznámil se s dějinami církevními a politickými i kulturními století XIV. a XV.« Zájem Jandův o dobu husitskou, na niž navázal již svým Talafúsem, nebyl, zdá se, touto trilogií vyčerpán, a rodinné sdělení, že Janda sbíral látku k historickému románu na Slovensku, týká se pravděpodobného záměru vypsat Žižkovu výpravu, ze které se Žižka vracel v »Anně Městecké«, nebo činy Jiskry z Brandýsa. Hlavní rysy všech událostí trilogie jsou z Palackého a Starých letopisů, odkud má Janda také nejeden detail. Románové zápletky ve všech jsou z velké části utkány z milostných citů osob, které spolupůsobily na průběhu líčených velkých dějů, ale i když zvědavost čtenářovu mocně zaujmou, doprovází je taková řada jiných výjevů, zájmů a postav, že starý typ historického románu jest zde vítězně překonán. Do všech částí zvučí cudně sladká melodie erotické písně srdcí Bočkovy schovanky Anežky z Hrádku a mladého Svába z Havraně: v díle prvním ji Šváb musí vysvoboditi ze spárů Zikmundova milce Baltazara z Miškovce, ve druhém k ní ze Žižkova tábora již spěchá jako k rozkošné ženě a ve třetím vystupují již jako šťastní, klidní manželé. Ale kromě nich je tu více dvojic, a to ne pouze s vytouženým šťastným osudem: láska konšela Tkaničky a Elišky Lekšovy z Nymburka vyznívá stejně šťastně, ale ubohý sluha Tomeš, do Elišky zamilovaný, může jen nezištně pomáhati k dosažení štěstí jejího; smrt nebo válečné události rozvádějí jemná pouta, která k sobě pudila srdce Lidmily Ráchelovy a Petra

Meziříčského nebo zlatníka Ješka a Bohunky z Kolovrat. Smrtí milencovou ve chvíli, kdy po krutém osudu se k možnosti štěstí statečně probila Anna Městecká, je zpečetěna její nezlomná věrnost, jež nyní touží pomstít svého Pavla na krutém bratrovi. A v »Bočkovi« alespoň dělostřelec Boček přece dosáhne své Ludmily, jako dřív dosáhl Bobeš Libky. Ale těmito dvojicemi, cítícími a chápajícími lásku podle představ Jandových, nevyčerpává se erotický svět trilogie; Janda se odvážil zase na city složitější, jež jako u osob některých jeho vesnických povídek jsou divoce smýkány smyslnou vášní, a vytvořil tak v části první nejen postavu Baltazarovu, nýbrž také Zuzaninu. Zuzana je protějšek sedláka Záruby, je stejně sžírána prudkým hladem po objetí člověka, kterého miluje, a stejně schopna ve své slepotě spáchati nejhorší zločiny. A nejen vášeň, nýbrž i špinavý kal srdce dávno nečistého páchne z poměru Holanové a Líbala v »Bočkovi«. Tu všude Janda uměl rozehráti celou klaviaturu starých svých nejsladších snů a nejpalčivějších muk, ale činil tak s moudrou znalostí života a jeho skrytých cest, která posuzuje a rozhoduje již s klidem a bez vášnivé zaujatosti duše, jež sama jest mučena a jitřena.

Neboť Janda již věděl, že láska není jedinou hybnou silou života a že vedle ní jsou jiné, neméně palčivé a jistě významnější bolesti, které tíží národ. V husitství viděl snahu vyléčit zejména dvě rány: náboženskou a sociální. Oběma věnoval pozornost způsobem, který svědčí, že Janda měl vzácnou odvahu nevyhýbati se ve své tvorbě problémům nejožehavějším. Celou svou sympatií stál na straně náboženských reformátorů a v postavách mlynáře Lekše, konšela Tkaničky a jejich přátel vylíčil nejkrásnější typy mravního obrození husitského. Jsou to lidé podle vůle boží, poslušní jeho zákona a uskutečňující jej celým životem. Byli týráni a mučeni, ale zůstali věrni; byli klamáni a těžce stíháni ve svých představách o spravedlnosti, ale nezoufali. Celý svět stojí proti nim a tichým svým oddáním se do rukou božích nerovnými zbraněmi skutečně bojovali »proti všem«, a přece zvítězili. Měli zrádce ve vlastních řadách, a přece se na ně usmálo modré nebe milosti. A zde Jandovi náboženská podstata husitství splývala s podstatou sociální. V »Anně Městecké« je silná scéna, jak bratří Bartoš a Bohuslav rozmlouvají o poddanských poměrech. Bartoš prudce útočí na tehdejší sociální nespravedlivost: »My lid pijeme vlastní pot a znoj a tvoji páni za ten pot a znoj pijí sladké víno; my lid nenajíme se do syta otrubů a pro tvé pány musíme krmiti husy a vepře; my z božího nadělení nemůžeme si poříditi ani tolik, abychom pokryli nahotu těla před deštěm a mrazem, a tvoji páni za prodané obilí naše nakoupí si hedvábí a kmentu«. Bohuslav odporuje, omlouvá pány. A tu přichází paní Alžběta Puškova a trýzní je jako lenochy a sladkým slovem přiměje svého slabého manžela, že je dá dopraviti do mučírny. Bohuslav poznává, že má bratr pravdu, a je rovněž získán husitským myšlenkám. Husitství, jak je líčí Janda, mělo právě úkolem osvoboditi malé lidi z libovůle pánů, kteří touží po Zikmundovi, aby mohli zase žít opojným a hříšným dvorským životem. »Chceť se jim pořádku,« praví Žižka o pánech, kteří učinili smlouvu svatohavelskou, k jejich deputaci, »dle kterého

by harcovati mohli opět po šíji obecného lidu, pořádku, jímž by zabednili lidu svědomí, aby sami svědomí slyšeti nemusili . . . pořádku, jímž by lidu otupiti mohli mozek, aby nechápal významu své poroby, pořádku, za něhož by v pitkách a výstřednostech tyli z mozolů lidu, pořádku, při němž by dosyta užili ducha mužů i žen z lidu.« A Žižka chce pořádek jiný, »jak to káže hlas, který byl položen do duše lidské«, a proto »proti jejich svatouškování staví ryzí hlas neporušeného svědomí« a »nechce míti místo lidu zvířat beze všech práv, jimž by oni mohli vyměřovati, pokud dýchati smějí, a jež by šlehati mohli bičem pychu a rozpustilosti«. Proto se na statcích pana Bočka žije jinak a lépe než na statcích Puškových a všichni s pánem tvoří jednu rodinu.

Aby tento nový pořádek Žižka nemohl uskutečniti, užívají proti husitům katoličtí páni všech prostředků. Již v Talafúsovi dělal cikán svému pánu výzvědné služby, ale se zvědy v této trilogii ho nelze srovnati, neboť nasazoval život pro věc dobrou. Ale zvědové katolických pánů, Jestřábek nebo Zádava, jsou schopni nejhorších zločinů. Když Táboři proti Bočkovi najali Líbala, dodatečně se za svůj čin styděli, ale katoličtí páni s nejotrlejším cynismem obchodují s válečnými zajatci a katoličtí kněží pro svůj účel využívají i neštěstí svých bližních. V těchto vrstvách přirozeně není ani pevného cítění národního. A tak Prokop Holý dospívá k trpké kritice české povahy po bitvě u Ústí: »Činíme smlouvy, podáme si ruce, ale srdce při tom zůstane chladné a cizí; druh druhu nerozumí, nepřeje a národ hyne, hyne ve vítězství. Kdekoli jsme se shlukli, tam zdobilo vítězství prapory naše; tolik již vítězství dobyli jsme, a co nám z nich dobrého vzešlo?« Proto povídka o Bočkovi vyznívá odsouzením tohoto statečného druha Žižkova, jenž nakonec také poruší svornost. »Táboři Bočka neztrestali,« praví Janda o jeho smrti, »leč vinu, kterou roztržením síly husitské u Ústí Boček na sebe uvalil, pokáral osud.«

Kritikou české povahy minulosti jsou poslední dvě Jandovy historické povídky *Z komendy strakonické* (1872) a *Pfefferkornové* (1874) a tím se stýkají s Jandovým dramatickým pokusem, jednoaktovým žertem *Rosenberg* (v »Básních« 1873). Rosenberg je současný český zbohatlý měšťák, jenž nesní než o šlechtickém přídomku a řádech; Janda v jeho osobě nelítostně bičuje duševní malost svých vrstevníků, a objeví-li se po dlouhém pátrání, že hrdinovými předky nebyli Rožemberkové, nýbrž že pochází z pokřtěné židovské rodiny, je to zasloužený trest, ačkoliv mírněný vyhlídkou na novopečené baronství. Poměry v Čechách charakterisuje starý kuchař, když Julii vykládá, že »za našich dob vypadá to hůře v Čechách než tehdy, když Hájek psal«. Jaké tehdy byly, ukazují právě obě povídky. Děj první je z r. 1513 a druhé z r. 1610. Ale trpěl-li pro své náboženství strakonický bednář Voliňský, tajný český bratr, trpěl proto, že ho ze msty udal duchovní vrchnosti jeho nejlepší přítel mečíř Kříž; také krvavou tragedii rodu Pfefferkornů, kterou musili projíti ke svému štěstí krásná Kristina a ušlechtilý Petr, způsobil ze zvířecí smyslnosti jeho člen Vilém, který se neostýchal do klidného rodinného zámku přivésti hordy Pasovských. Ovšem i Petr hyne, zasažen ranou

bratrovou, a Kříž se snaží svůj zločin napraviti všemožným úsilím, aby přítele zachránil. Voliňský byl z vězení propuštěn, musila však k tomu spolupracovati přímluva mocného pána a krása jeho sestry; oba milenci dosáhli štěstí, ale po těžkých ranách, které stály členy rodiny životy. I zde mají platnost trpká slova Prokopa Holého o české povaze, neboť všechny ty hrůzy a bolesti byly způsobeny českými lidmi a jejich pomstychtivostí.

Janda nebyl velký básník a nepřekonal v sobě romantických sklonů ani v těchto povídkách posledních, ale snažil se je podříditi románové působitosti a dějovému bohatství svých prací. V tom ohledu nejvýše stojí jeho husitská trilogie. I když její ústřední postavou učinil pana Bočka, přece kolem něho seskupil snad všechny významné činitele tehdejšího hnutí. V části první Žižka ještě nevystupuje, ale zato v díle druhém se zjevuje v celé své velikosti. »Pod Vyšehradem« má obsah nejbohatší, je zde spousta nejrozmanitějších figurek, jež všechny ať vědomě nebo mimoděk působí na velkém díle; jsou zde životní situace nejrůznější, od politických sporů po tichá vyznání lásky, od vražd a dobrodružství po potěšující hovory náboženské, od bitevní vřavy po šťastné chvilky uprostřed rodiny. Také »Anna Městecká« je spíš historií válečných a politických událostí než dramatem hrdého a cudného dívčího srdce. Povídky drobnější jsou víc šablonovité a mělké. Janda pozoroval skutečnost a uměl v ní postřehnouti množství složek, jež často utajeny přece se v ní svým vlivem obrážejí a pomáhají ji tvořit. Vynalézavost jeho a schopnost napínavých kombinací byla rozhodně nadprůměrná a v malbě »Pod Vyšehradem« dostoupila vrcholu. Ale tvárné síly Janda neměl. Koncepce trilogie je smělá a odvážná a Janda dobře uměl v organický celek sepnouti všechny různorodé episody, jež splývají vzájemně a tvoří mohutný dějový proud. V podrobnostech však, v jednotlivých kapitolách a partiích není oné bezprostřednosti a živelnosti, jež věty a slova proměňuje ve znaky života. Jeho hovory mají ráz umělkované konversace, znějí často patheticky a posunují děj, místo aby z něho vyplývaly; proto i »Rosenberg« je zajímavý ideově, ne umělecky. Janda do svého líčení vsunuje celé dlouhé výklady dějepisné, obrací se k »laskavým čtenářům«, poděbradské krajany upozorňuje na zajímavosti města, mluví o svých pražských dojmech — ale to všechno má význam jen podružný. Tragický problém Jandův byl to, o čem kdysi psal v básni »Dnešní resultát«: neměl schopnosti realisovati ve žhavé a barvité plnosti svět svůj citový a představový.

A proto nejvýše dospěl tam, kde se uměl, v celé básnické bytosti spoután svým subjektivním životem, co nejvíce oprostiti z jeho vlivu a svou spisovatelskou vášeň podříditi zřetelům, jež byly mimo něj. Nevytvořil-li sice ani potom díla absolutních uměleckých hodnot, znamenají jeho venkovské povídky a husitská trilogie významný krok ku předu v našem literárním vývoji a jsou více než pouhou lidovou četbou: jsou vážným pokusem o román realistický.

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Pokračování.)

Poměrně nejméně pozornosti — nepochybně z důvodů oportunity — bylo v těchto návrzích věnováno prvému bodu první skupiny, otázce vlastnictví nálezů. Za dřívějších poměrů bylo to zcela na místě. Jinak jest tomu však dnes. Stali jsme se vlastními pány ve svém domě, a tak můžeme přikročiti i k řešení této palčivé otázky. A to k řešení radikálnímu, které by dosavadním nezdravým poměrům udělalo konec. Podle dosavadního právního stavu, daného paragrafem o pokladech (§ 399 všeob. zák. obč., pozměněný dekretem dvorské kanceláře ze 16. června 1846), patří polovice nálezu majiteli půdy, druhá polovice nálezci. To je ovšem stav, se kterým se naprosto nemůžeme a nesmíme spokojiti. Praehistorické nálezy jsou jako pozůstatky dávné minulosti národa a lidstva vůbec kulturním statkem takového významu, že musí býti považovány za majetek veřejný, národní, a nikoli za majetek náhodného držitele půdy nebo nálezce, kteří oba k nim nemají naprosto žádného osobního vztahu. Zde bude nutno vrátit se k právní situaci, která byla před 16. červnem 1846, t. j. než bylo dvorskou kanceláří seznáno, že také archeologické nálezy mohou míti jakousi cenu, a v důsledku toho prostě škrtnouti dodatek, kterým byly tyto nálezy šablonovitě přiřazeny k pokladům. Okolnost, že dvorská kancelář před 70 lety neměla pro archeologické nálezy většího pochopení a pomohla si tímto přílepkem jednoduše z rozpaků, nemůže nás vázati, jestliže jsme jednou došli k správnému pochopení a ocenění jejich kulturního významu. Pokud jsme byli pod cizí vládou, bylo by pro nás bývalo věcí zhola nemyslitelnou, aby byly prohlášeny za majetek státní, poněvadž by to bylo vlastně znamenalo zcizení jich zemi a národu, jemuž patří. Dnes však je situace docela jiná. Máme svůj vlastní národní stát, pojmy »*národní*« a »*státní*«, dříve přímo protichůdné, splynuly v jedno, a tak pozbyl i dříve oprávněný odpor proti prohlášení jich za majetek státní svého podkladu. *Prohlášení toto by se ovšem mohlo vztahovati jen na nálezy, učiněné ode dne platnosti zákona.*

Proti prohlášení nálezů za majetek státu budou ovšem činěny různé námitky, především z kruhů sběratelských. Nejoblíbenější jest námitka, že by vedlo k soustavnému ničení nálezů těmi, kteří by na ně přišli. Na to odpovídám: i kdyby tomu bylo opravdu tak, nemohlo by mne to zviklat v názoru, že to, co je uznaným kulturním statkem národa a lidstva, a nikoli jednotlivce, který jej náhodou najde, musí býti také za veřejný kulturní majetek prohlášeno. A aby nálezy nebyly ničeny, i když si nálezce uvědomí, že nepatří jemu, o to bude právě nutno se také zákonitou cestou starati. *Účinným prostředkem tu budou ne tak tresty, jako spíše odměny, a co hlavně, výchova.* O tom není pochyby, že lidé, kteří dosud dělali s nálezy dobré obchody, snad mnohé v prvé době zničí. Ale procento nálezů jimi zachovaných nebylo v poměru ke všem učiněným nálezům tak velké, aby i případná ztráta padala příliš na váhu, a nebezpečí ztráty bude

krom toho stále zmenšováno nadějí na odměnu. A racionelní výchova dokoná ostatní. Za jednu nebo dvě generace se názor, že archeologický nález je majetkem veřejným, vžije tak, že zákon jistě nebude brán za záminku k ničení nálezů. Bude-li se ho jen užívati rozumně, a bude-li, znovu opakuji, více používáno jeho ustanovení o odměnách než o trestech, nebude pak ničeno víc nálezů nežli nyní, spíše naopak.

A jako bude třeba odměňovati nálezce — mnoho se jich odměny zřekne, podobně jako jich teď mnoho odevzdá svoje nálezy docela zdarma museím nebo i soukromým sběratelům — bude nutno v případě potřeby *odměňovati i sběratele,* t. j. ty, kteří náhodné nálezy zachrání a budou prostředníky mezi nálezci a veřejnými musei. Že takových prostředníků bude ještě dlouho potřebí, rozumí se ovšem při množství nálezů samo sebou. Úkolem zákona nemůže tedy býti vymýtit šmahem všecky sběratele, nýbrž regulovat činnost sběratelskou tak, aby byla ve shodě s veřejnými zájmy kulturními, a ne jako namnoze dosud pouhou ziskuchtivou spekulací. Soukromé sbírání bych považoval za přípustné zejména v případě, že by šlo o skutečné na slovo vzaté odborníky v končinách, kde je nedostatek museí, nebo kde by toho přímo vyžadoval zájem vědy, aby nasbíraný materiál byl ponechán v držení sběratelově za účely studijními. Sběratel by pak arci nebyl vlastníkem, nýbrž detentorem sbírky. Při přejímání sbírky státem bylo by pak ovšem také nezbytno povoliti sběrateli odměnu, která by byla úměrná práci, výdajům i ztrátě času, spojené s pořizováním a udržováním sbírky.

A ještě jedno třeba zdůrazniti. Tím, že budou nálezy prohlášeny za majetek státní, nesmí býti otevřeny brány neodůvodněné centralisaci. Nálezy musí zůstati tam, kam patří, t. j. ve vlastní kulturně-geografické oblasti. Takovou přirozenou jednotnou velkou oblastí jsou na př. Čechy, jinou Morava se Slezskem (alespoň západním), třetí Slovensko. A zase v nich jsou jednotlivé oblasti podružné s vlastními typickými znaky kulturně-geografických celků menších. V důsledcích toho je nepřípustno, aby třeba v Praze bylo zřízeno velké centrální museum, do něhož by se svážely všecky nálezy z celého státu. Pražské museum zůstane střediskem pro Čechy a z ostatních zemí bude musit hleděti získat jen sbírku typů, tak aby sice representovalo praehistorii celého státu, ale nesoustřeďovalo šmahem všecky nálezy z celého státního území. Pro oblast moravskou bude nutno vybudovati středisko v Brně, pro Slovensko v Bratislavě. A podobně jako na tyto tři oblasti velké bude nutno vzíti ohled i na jednotlivé menší samostatné oblasti kulturní. Takovou oblastí je na př. mohylové území jihozápadních Čech, a bude jí pravděpodobně i východní Slovensko. Také v těchto oblastech podružných bude záhodno vytvořit vlastní střediska.[1])

Druhým bodem bude zákonitá úprava povinného hlášení nálezů (nových). Proti úpravě, zamýšlené návrhem Helfertovým, zaujali

---

[1]) Více o tom v. níže.

čeští archeologové stanovisko většinou odmítavé.[1]) Právem, poněvadž by její uzákonění bylo zájmům vědy spíše uškodilo než prospělo. Vina toho nespočívala arci v její vlastní podstatě, v zákonitě stanovené povinnosti hlášení, jak se někteří obávali, nýbrž spíše v její byrokratické formě. Má-li býti zabráněno překotnému ničení celých bohatých nalezišť, které dnes je na denním pořádku, může se tak státi jedině zákonitou úpravou hlášení povinného. Obavy, že by mohl býti kdokoli stíhán pro nehlášený střep, netřeba sdíleti. Je-li však nálezů takové množství nebo jsou-li takového rázu, že i prostému člověku musí býti nápadné, tu je zajisté povinnost hlášení na místě. V tom směru nebude již v praxi těžko najíti dobrou prostřední cestu, už také z toho důvodu, že by přílišným přeháněním zásady zákonem stanovené byl zákon sám přiveden ad absurdum.

Pokud se týče provádění, bude arci potřebí voliti cesty jiné, než navrhoval Helfert. V zákoně bude nutno přesně vytknouti, kdo jest povinen nález hlásiti a komu, a dále, jaká lhůta má býti stanovena pro případné zastavení práce až do odborné prohlídky naleziště. Ve všech těchto otázkách musí býti přirozeně vedle zájmů přísně vědeckých vzat ohled i na hmotné a jiné praktické zájmy nálezce (majitele naleziště). Pochod hlášení nesmí býti komplikován, nýbrž musí býti *co nejjednodušší a nejpřímější*, aby nebylo zbytečných průtahů. Může se díti tak, že nálezce nebo majitel naleziště (zde bude třeba text osnovy stylisovati tak jasně, aby vylučoval možnost vzájemných výmluv) ohlásí nález okamžitě místnímu zpravodaji nebo, kde by ho nebylo, ve škole (více o tom v. níže), odtud pak musí býti zpráva bezodkladně zaslána úřadu pro ochranu pravěkých památek (v. níže). Tomuto mohou býti ve zvlášť důležitých případech hlášeny nálezy také přímo nálezci samotnými. Jako doklad o vykonaném hlášení může sloužiti malá tištěná stvrzenka, kterou příjemce hlášení opatří údajem místa nálezu, jménem hlásícího, datem a svým podpisem.

Všecka příslušná korespondence musí býti prosta poštovného. Dá se nejjednodušeji zaříditi tak, že se všem zpravodajům a školám, k zprostředkování hlášení oprávněným, přidělí pro krátké zprávy větší počet úředních lístků korespondenčních s tištěnou adresou památkového úřadu, na nichž bude jen potřebí naznačiti několika slovy místo a druh nálezu. Tato zdánlivě bezvýznamná okolnost má pro rychlé zasílání zpráv, jak jsem sám v praxi měl příležitost se přesvědčiti, veliký význam, poněvadž nemá rázu stylistických cvičení úředních, k nimž se mnoho lidí těžko odhodlává. *Za hlášení důležitějších nálezů bude záhodno určiti odměnu* pro ty, kteří by si na ni činili nárok. Rozumí se, že zde mám na mysli především hlášení prvé, po objevení naleziště. Obnos, který by se na odměnách do roka vyplatil, nebyl by tak veliký, jak by se na prvý po-

---

[1]) Naprosto zamítavé stanovisko k celému návrhu Helfertovu zaujal Moravský archeologický klub, z odborníků českých pak zejména L. Domečka; srov. Memorandum M. A. K., Pravěk VI, 101 a d., a *L. Domečka*, Předhistorické památky v Helfertově návrhu zákona na ochranu historických a uměleckých památek, tamt. 94 a d.

hled zdálo, nestál by alespoň jistě v žádném poměru k vědeckým ziskům, tím docíleným, a byl by z části nebo zcela kryt pokutami (v. o tom níže).

Vzhledem k zastavení práce bude třeba rozlišovati podniky, které naprosto nestrpí odkladu, od těch, při nichž je přerušení na kratší nebo delší dobu možno. Při podnicích prvého druhu bude nutno předepsati okamžité hlášení památkovému úřadu i jeho místnímu zástupci cestou co nejkratší (na př. telegraficky) a dodatečný průkaz nemožnosti odkladu. V druhých dvou případech třeba stanoviti lhůty, do kterých nesmí býti pokračováno v práci. Také tyto lhůty musí býti určeny s ohledem na obě strany, aby jednak prohlídka byla pro orgány památkové služby fysicky možna, jednak aby přerušení práce nebylo zbytečně prodlužováno.

Jako povinnost hlášení nálezů bude nezbytně nutno upraviti zákonem také otázku povolování vykopávek. Jako proti hlášení, ozve se přirozeně i zde odpor kruhů postižených, nebude však ani tu jiného východiska, má-li býti učiněna přítrž dosavadnímu diletantskému plenění nalezišť. Povolování vykopávek může se díti podle povahy věci a školenosti žadatelovy buď sumárně nebo od případu k případu. Udíleti by je měl památkový úřad ve shodě s památkovou radou (v. níže.) Povolení musí vždy obsahovati ustanovení, co se má státi s nálezy, a musí býti vázáno na podmínku, že bude památkový úřad o průběhu vykopávek a jejich výsledcích zpravován, že má právo také sám postup prací sledovati a v případě potřeby udíleti pokyny a vůbec vykonávati na vykopávky vliv, který by zaručoval jejich vědecké provedení, a dále, že se žadatel zaručuje výsledky vykopávek v době co nejkratší řádně vědecky uveřejniti.

Dalším důležitým odstavcem bude ustanovení o právu předkupním a výkupním.

Nabude-li platnosti prvý odstavec zákona, zde navržený, zůstanou v soukromém vlastnictví jen nálezy a sbírky dříve získané, pokud jsou ovšem provenience domácí, a krom toho vůbec všecky nálezy, pocházející z území cizích. Nejbližším logickým důsledkem bude potřeba, aby také nálezy a sbírky prvého druhu, pokud jsou v rukou jednotlivých sběratelů soukromých, přešly znenáhla do majetku veřejného. V prvé řadě bude tu přihlížeti k sběratelům, kteří se svými sbírkami dělají obchodní spekulaci, a u nichž by byla obava, že budou jednati proti veřejnému zájmu tím, že nové nálezy, pokoutně získané, budou prohlašovati za staré. Badatelé seriosní, kteří jsou sběrateli z pohnutek ryze vědeckých a nikoli z touhy po zisku, a u nichž by proto podobných obav nebylo, mohli by zůstati vlastníky svých sbírek i nadále. A stejně ovšem by tomu bylo i u sbírek veřejných, náležejících musejním společnostem nebo jimi spravovaných, pokud by byly záruky, že tím není stav sbírek nějak vážně ohrožen.

Aby mohla býti zjednána potřebná evidence, bude nutno předepsati *hlášení sbírek* již existujících a všech změn jich majitelů památkovému úřadu, a to jak změn zamýšlených, tak také již uskuteč-

něných. Dále bude třeba stanoviti *právo předkupní*, a to v prvé řadě pro stát, v druhé pro musea a jiné veřejné instituce. K jeho uplatnění bude nutno určiti lhůtu, která by stačila k vyjednávání mezi majitelem sbírky a památkovým úřadem neb institucemi k předkupu oprávněnými, a nebyla zase tak dlouhá, aby ohrožovala vážně zájmy prodávajícího. Majitel by musil býti zavázán učiniti v této době sbírku památkovému úřadu tak přístupnou, aby mohl podniknouti vše potřebné k jejímu řádnému uveřejnění. Jestliže by do konce lhůty zákonem stanovené žádný z činitelů k předkupu oprávněných svého nároku neuplatnil, mohl by býti předsevzat volný prodej sbírky v tuzemsku.

Pro případy, v nichž by byl žádoucí *nucený převod* nálezů nebo celých sbírek do majetku veřejného, bude třeba stanoviti *právo výkupu*. Určení ceny, za niž by byl vlastník povinen požadovaný objekt státu prodati, bude vhodno svěřiti památkové radě; poněvadž lze očekávati, že vlastník nebude vždy s výší ustanovené ceny přejímací srozuměn, bude v zájmu věci přiznati mu právo odvolání k vyšší instanci — ministerstvu osvěty, které by rozhodovalo (do určité lhůty) s platností konečnou.

Okolnost, že nové nálezy domácí budou majetkem státu, kdežto při cizích bude možna soukromá spekulace, bude přirozeně sváděti k obcházení zákona tím, že bude u nálezů domácích předstírána provenience cizí. Proti tomu bude nezbytno učiniti řádná opatření ochranná. K nim by patřil v prvé řadě předpis *osvědčení o dovozu nálezů* z ciziny, které by vydávaly pohraniční úřady celní, dále předpis *hlášení* všech *nálezů toho druhu* památkovému úřadu, a konečně předpis případného *povinného prodeje státu* za modalit obdobných, jako při nálezech domácích.

Jako nálezům samotným, bude třeba v odstavci o právu výkupném věnovati pozornost i *nalezištím*. Pro naleziště, u nichž by byl žádoucí trvalý přechod do majetku veřejného (na př. u hradišť nebo jiných zbytků praehistorických, ranně historických [římských] staveb a j.). bude stanoviti právo výkupu za těchže modalit jako při nálezech. U nalezišť, jichž vědecká exploatace by vyžadovala, aby byla na delší dobu dána k disposici státu, bylo by v prvé řadě povinností památkového úřadu vyjednávati s majitelem o podmínkách, za kterých by byl ochoten tak učiniti. Pro případ, že by dohoda po dobrém nebyla možna, bude nutno pojmouti do zákona ustanovení, že vlastník naleziště jest povinen přenechati je na přiměřenou dobu a za přiměřené odškodné státu k vědeckým vykopávkám. O době, k vykopávkám potřebné, by tu rozhodoval památkový úřad, o výši odškodného soud, příslušný pro obec, do jejíhož katastru naleziště patří (a to třeba v řízení nesporném).

Prodej a vůbec vývoz nálezů za hranice musí v zásadě zůstati zakázán.[1]) Pro výjimečné případy, na př. kdyby se kupec v tuzemí vůbec nenalezl nebo když by se jednalo o výměnu studijního mate-

[1]) Srov. Sbírku zákonů a nařízení státu československého, roč. 1918, částka II. č. 13.

riálu, může býti povolení vyhrazeno památkovému úřadu s podmínkou, že k němu dá souhlas také památková rada.

Vzhledem k tomu, že obchod s nálezy a zejména jejich prodej za hranice byl až dosud hlavně v rukou obchodníků se starožitnostmi, kteří svými tajnými spekulacemi často poškozovali nejen zájmy vědy, nýbrž i státu,[1]) bude třeba věnovati této otázce zvláštní pozornost. Prvním předpokladem bude *prohlášení obchodu se starožitnostmi za živnost koncesovanou.* Dále bude nutný předpis vedení obchodních knih podle určitých formulářů a předkládání jich památkovému úřadu nebo jeho orgánům (na požádání), předpis hlášení nových nákupů, které by se dálo při nálezech zvláště důležitých nebo cenných jednotlivě, jinak sumárně za určitou dobu (na př. měsíčně), a konečně předpis povinné nabídky institucím k předkupu oprávněným.

Důležitou částí zákona bude též odstavec o trestech. Není pochyby, že by drakonické trestání každého malého poklesku znamenalo spíše poškození zájmů vědy než jejich podporu. Památkovému úřadu a jeho orgánům bude proto dlužno vštípiti potřebu mírného, ohleduplného jednání, vedeného snahou vyjíti v každém směru po dobrém a získávati lid pro věc spíše poučováním a po případě odměnami než tresty. Na druhé straně jest však jisto, že zákon na ochranu památek — jako ostatně ani žádný jiný — nesplní svého úkolu, nebudou-li současně stanoveny příslušné tresty za jeho přestoupení. Zvláště přísně bude třeba stíhati vědomé ničení nálezů, jich zcizení a nedovolený vývoz za hranice. Pokud jde o tresty peněžité, bude třeba v zákoně výslovně stanoviti zásadu, že pokuta má býti vyšší než cena prodaných, zcizených nebo zničených předmětů, a že má vzrůstati s opakováním přestupků.

Z výnosu pokut by mohl býti založen zvláštní fond, jehož by se použilo k částečnému krytí obnosu, potřebného *k vyplácení odměn* za hlášení nálezů. Jeho správa by mohla býti svěřena památkové radě.

Zákon, jak si jej tuto představuji, narazí nepochybně v mnohém na odpor. Jak jsem již uvedl, bude to především jeho prvý bod, ale možná i jiné. Tu třeba si však uvědomiti, že by za daných poměrů vzbudil asi nespokojenost na té či oné straně zákon každý, který by chtěl učiniti přítrž dosavadním neblahým poměrům a obral si za úkol hájiti jen a jen kulturní zájem národa a lidstva, bez ohledu na sobecké zájmy jednotlivců. Každý zákon toho druhu bude obsahovati jisté tvrdosti, poněvadž bude jeho účelem odstraniti dosavadní stav úplné takřka bezzákonnosti a libovůle. Aby však tyto tvrdosti nebyly na újmu dobré věci, *nesmí býti při výkladu směrodatnou litera, nýbrž duch zákona.* Nesmí býti šablonovitě jednáno tam, kde třeba rozlišovati, nesmí býti vážný badatel jen proto, že je nebo byl sběratelem, ztotožňován s Pečnikem, nesmí býti při trestání po-

[1]) Stává se velmi často, že nálezce svůj nález zamlčí a prodá potají obchodníku se starožitnostmi. V takovém případě ztrácí nálezce podle dosavadních zákonitých norem právo na polovičku nálezu a nabývá je stát (nebyla-li věc udána, v kterémž případě přechází nárok na udavatele; § 400 všeob. zák. obč.).

stupováno způsobem malicherným, nesmí býti trestáno za každou maličkost atd.

Z výtek proti zákonu bude pravděpodobně nejvíce uplatňována ta, že zákonem se dává orgánům státním do rukou příliš velká moc, které by mohly po případě použíti na škodu věci. Námitku tuto ovšem lze lehko vyvrátiti poukazem na úplně změněné poměry, ve kterých žijeme a které přinutí také orgány státní, aby jinak dbaly svých povinností nežli dříve. A krom toho, i kdyby tyto orgány skutečně chtěly své pravomoci nějakým způsobem zneužíti, bude zde znamenitý regulativ jejich činnosti ve veřejném mínění, které nabude nyní zcela jiného významu než to bylo možno za absolutistické vlády rakouského byrokratismu. Veřejná kritika bude v případě potřeby zárukou, že zájmy věci budou chráněny i proti těm, kterým bude jich ochrana svěřena. Tu tedy není třeba míti obav. Ale je nutno vážně se obávati, *bude-li i za nynějších změněných poměrů ponechána volná dráha libovůli jednotlivců jako dosud, že v nedlouhé době se octneme tak daleko, že nebude pomalu již ani co chrániti.*

Do skupiny druhé jsem zařadil organisaci ochranné služby a výchovy. Oboje bude nutno řešit jednak v rámci zákona na ochranu památek, jednak mimo něj cestou nařizovací. (Pokračování.)

Maryna Fričová:

Odešel vzácný člověk...

Za paní Růženou Svobodovou.

». . . . a odvlekl s sebou vysokostvolou květinu, útlou a čistou duši slastného idealisty, aby ji přesadil do zahrad bez podzimu a bez nocí jako dobrý zahradník, jenž pochopil, že jí nestačí nízké stropy pozemských skleníků« . . .

R. Svobodová, »Milenky« II.

Odešel vzácný člověk. Odešla žena velkého ducha a většího srdce. Osiřel starý dům pod Hradčany »v ulici, ukončené schodištěm, vedoucím pod hrad jako nebeský žebřík Jakubův« . . .

Bledý anděl smrti zachytil pilnou ruku dělníka božího uprostřed horečné práce, zmrazil v teplém, laskavém srdci mladé, dosud nevypučelé květy krásy, jež chystala se rozhoditi s královskou marnotratností novým vonným požehnáním v řadě připravovaných románů a novel, zastavil její hledající, po kráse a po pravdivém naplnění života roztouženou duši, aby převedl ji sám přes řeku Lethe ku pramenům věčného Tajemna, ke stromu Poznání, do krásné zahrady Eden.

Náhle, neočekávaně zašuměl šelest jeho perutí tichou pracovnou velké romancierky — a přece nenalezl ji nepřipravenu.

Bytost svým šťastným nesobectvím dávno odpoutaná od hmoty, bytost žijící srdcem, chápající srdcem a myslící srdcem, bytost radostně vyrovnaných vztahů k životu, ku přírodě i k člověku, bytost

odkojená krásou, jdoucí za krásou a sloužící kráse, jíž Bůh byl »veliký svátek v srdci, radost jasná a bezpříčinná, světlo a krása světa«,[1]) odešla klidně a tiše za oním hlasem, jenž zval ji k dalekým břehům...

Odešel vzácný člověk...

Neblahá noc novoroční vyrvala křišťálové srdce, jasnou pochodeň planoucí lásky českému umění, českému dítěti, českému národu, všem, kteří měli štěstí poznati osobně kouzlo její drahé, nezapomenutelné přítomnosti.

Bylo s ní dobře a volno každému, komu popřáno dýchati s ní alespoň na několik svátečních chvil stejný vzduch. Byla z oněch vzácných duší, s nimiž v prvním okamžiku sblížíš se více a srdečněji, než s jinými za dlouhá léta. Byla z těch, o nichž sama píše v »Historii pošetilé lásky«: »... Tisíce lidí nemá ani jediné odpovědi. Jediná bytost jich má tisíce...«

Mé chudé řádky nechtí býti ničím jiným, než skromnou anemonkou, vhozenou na její rakev...

* * *

Nebudu mluvit o redaktorské činnosti pí. Růženy Svobodové, nesoucí všechny stopy jejího umělecky vytříbeného vkusu, její jemné, produševnělé osobnosti, ani nebudu opakovati vše to, co každému z nás známo o podivuhodném charakterním snažení té, která celým životem vyznávala heslo Emilie Viviani: »... Nejsem než láska. Nemohla bych žíti, kdybych nemilovala. Má duše, mé srdce, všechny mé myšlenky a pocity, všechno, čím jsem, mění se v jediný cit, který přetrvá celou věčnost«...

Pokusím se jen několika větami zachytit čistě subjektivně obraz jejího uměleckého díla tak, jak se v mé ženské srdce vryl.

Kdybych měla krátce charakterisovati uměleckou hodnotu díla paní Růženy Svobodové, řekla bych: »Hluboká, nevšední duší přemyšlená harmonie života a lidí, prostá a jasná moudrost životní, která dostává se darem vyvoleným srdcím, zušlechtěná bohatým životem duchovním, onou vysokou kulturou ducha a srdce, k níž dospívá se lety práce, lety přemýšlení, lety putování za pravdou.« Za zvláštní přednost díla drahé zesnulé považuji — přes silné její idealisování postav — životní pravdivost a psychologickou odůvodněnost duševních procesů, uměleckou ukázněnost a jemně vyciselovaný vkus, který chránil ji vždy před lichým pathosem, před prázdným žonglérstvím krásných slov. Nikdy nepřelhávala sebe ni čtenáře nemožnými city, zmítáním v horečných vytrženích, třeba že vzory její stojí často na samé hranici skutečnosti, před samou branou básnířčina vysněného, krásnějšího a dokonalejšího světa, v němž vznešená duše její měla své »doma«.

Všude, na každé stránce její takřka třicetileté tvorby chvěje se jemná, v pravdě ženská duše v nejkrásnějším významu slova, duše složená ze záhadného, kouzelného fluida citu, aristokraticky jemného a umělecky vyzkoušeného, plná smírné, lahodné filosofie altruismu

[1]) »Hluchavky« (»Pěšinkami srdce«).

v nejušlechtilejší jeho formě, duše opájející se životem, milující život a opěvující jej s hymnickým nadšením.

Růžena Svobodová stvořila novou ženu. Ženu dvacátého století, sensitivní, citovou, ženu zhuštěného duševního života, plnou složité náladovosti, vysokých tužeb a cílů, trpící jich nedosažitelností, neuskutečnitelností nehmotných ideálů . . .

Stvořila pro ni nové formy lásky, hořící očištěnými plameny velikých, osudových vášní, lásky, za něž výkupné celého života není cenou příliš vysokou, stvořila pro ni nové formy života.

»Jako po kobercích po nás půjdou, s písní na rtech,« praví Helena Benešová v »Přítelkyních«, »jako po kobercích půjdou ty nové ženy a milenky. A naše srdce požnou do svých kytic« . . . »Jiné sny,« poznamenává Helenina matka, »ale taky smrtelné! Dej jim, Bože, přejíti bez bolesti, bez zášti, bez utrpení, bez zklamání« . . .

Vycházejíc z umučeného nitra ženina, od batistově jemné tkáně ženských citů, potrhané surovou rukou všední, drsné skutečnosti, (»*Ztroskotáno*« 1893, »*Na písčité půdě*« 1895), od mladé, roztěkané dívčí bytosti, jako složené »z potulného kosmického prachu, z desíti zemřelých světů«, prošedší životem »beze stopy, bez užitku, tiše jako nepronesené slovo, jako nevtělená myšlenka« (»*Přetížený klas*« 1892), obrací se R. Svobodová k bolestným přerodům ženské duše (»*Zamotaná vlákna*« 1899, v Sebraných spisech přezvaná »*Přítelkyně*«, »*Milenky*« 1901, »*Smutné časy*« 1897 ve sbírce »Plameny a plaménky«), k lyrickým tragediím smutného, krásného vášnivého milování (»*Černí myslivci*« 1908, »*Marné lásky*« 1907, »*Posvátné jaro*« I. vyd. 1912), k smutné beznaději zklamaných manželství (»*Po hostině svatební*« 1917, »*Irémská zahrada*«).

Vybírá děj z dnešku, zatíženého smutkem bloudění a rozervaného náladovostí, oživuje junácké postavy dávno dohýřivších »Černých myslivců« z moravských Bezkyd, historií divokých a něžných, veselých i tragických lásek, sálajících ohněm mladistvé bujarosti a vášně, z mrtvých křísí ušlechtilého aristokrata, církevního knížete, vykupujícího »velkou, osvobozující mocí mlčení«, tuhou sebekázní a životem Spinozova mudrce bezohlednou divokost zděděné povahy a tíhu rodových zločinů; nalézá máchovsky romantický tón v legendární »*Povídce o mladém mnichu*« 1901 (»Pěšinkami srdce«), umírajícím s tajemstvím smutné lásky v srdci, i v ponuré scéně z chladného zášeří klášterního chrámu »*Kříž*« (»Posvátné jaro«); světlý kolorit Němcové usmívá se z drobnokresby »*Cikánská svatba*« (1900) a — řekla bych — i z pohádkově jemné povídečky »*O krásné Marii*« (1899) (»Pěšinkami srdce«). Erbenovský tón lidových balad zachvěje se ve »*Větru půlnočním*« (1903) i v příběhu »*O pastýřích, ovečkách a krásné selce*« (1902) (»Plameny a plaménky«).

Umění paní Svobodové má všecky barvy, všecky vůně od azuru nebe italského (»Listy italské« v »Novině« 1908), od hýřivé zeleně lesů a zahrad, od žhavých růží mladé lásky, od jiskřivých perel bujného, radostného života, přes sladkou běl tuberos, přes mírný úsměv velikého vyrovnání, přes světlé legendy duší, nalezších svoji

cestičku, až do těžkého pachu voskovic, rozsvícených nad těly mučedníků a světců . . .

»Cenu člověkovu poznáme po tom, jak dlouze dovede se vhloubit do myšlenky nebo do duše lidské a kolik v nich dovede objevit,« napsala Růžena Svobodová ve svých »Milenkách«.

A jak ona vypěstovaným talentem pozorovacím uměla proniknout život, vynésti na povrch pravdu, dobro a krásu, třeba skryté pod hrubou vnější slupkou, jak znala všecky i nejjemnější záchvěvy srdcí svých hrdinek, v kolik různých postav, v kolik různých typů dovedla se vžít, takřka převtělit se v ně!

Vysoko postavila svůj zářivý ideál dokonalého člověka, člověka — muže, člověka — ženy, vysoko vyvýšila jejich vzájemný duševní vztah — lásku »očištěnou, jako poznání nejvyššího boha bez tváře, beze zloby a bez trestů, boha myšlenky a krásy« (»Přetížený klas«).

Nejkrásnější a nejbolestnější sen lidského žití, ona tajemná, démonická síla, jíž tvoří a pohybuje se život, onen věčný nepokoj srdce nalezl v díle paní Svobodové svou nejsnivější a nejideálnější básnířku.

»*Milenky*«, román krásné světačky, žijící láskou a z lásky a znající ji přece jen v jediné sobecké formě: v lásce k sobě samé, v ješitném zbožnění své vlastní krásy, román její čisté, duchově vyspělé dcery, román dvou rodin, jejichž cesty spletl osud v podivuhodná dramata.

Povídky o srdcích, milujících prostě a tklivě, po celý život, lásky, které jdou až za hrob (»*Historie pošetilé lásky*« — »Marné lásky«), bytosti, přijímající z milované ruky pokorně i zklamání i žal, čekající trpělivě léta na kousek štěstí (»*O pozorném milenci*« — »Posvátné jaro«), démoni, ničící životy svých obětí jako moderní modrovous (»*Povodeň*« — »Posvátné jaro«), lásky zrazené, rozplynulé v mělčině všedních příběhů (»*Pohřby*« — »Přetížený klas« a j. povídky, »*O věrné paní*« — »Posvátné jaro«), milenci, umírající dobrovolně ze strachu předr ozlukou (»*Škrtnuté věty*« — »Přetížený klas« a j.), srdce spiatá silným, krásným citem od kolébky až k smrti, přetrvávající léta odloučení, překonávající sám osud (»*Irémská zahrada*«), manželská zklamání konvenčních sňatků, písečná poušť, šedivá a k smrti prázdná (»*Po hostině svatební*«).

* * *

»Plus que tout votre règne et que ses splendeurs vaines j'aime la majesté des soufrances humaines« . . . »Nade všecko vaše království, nade všechen váš marný lesk miluji velebnost lidského utrpení« . . . Slova Alfreda de Vigny, jichž použila R. Svobodová jako motta k »Milenkám«, mohla by státi v záhlaví téměř všech novel i románů jejích.

Miluje lidské utrpení, které očišťuje a zušlechťuje duši, pozvedá ji ze silničního prachu a přibližuje božstvu, miluje ty, kteří u bolesti se nezastavili, přijímajíce ji jako božský dar nebes k svému vzrůstu, k svému povznesení a kteří jdou přes ni dále . . .

Snivá Rafaela, usmýkaná manželstvím s hrubým, vyžilým egoistou, spasí své zoufalství v lásce prostého a poctivého hocha (»*Jíva*« 1917[1]),

[1]) »Jíva« je přepracované vydání knihy »Ztroskotáno« v novém, symbolicky pointovaném rouše.

Helena Benešová v »*Přítelkyních*« kolébá svou životem unavenou jeseň v hřejivých paprscích dceruščina snažení a mladých úspěchů, rozsvěcujíc svá světýlka před obrazy navždy odešlých, mezi nimiž usmívá se i portrétek křehkého květinového půvabu Markétina, oné koketní, lehkomyslné, do vlastní krásy ješitně zamilované Markéty, která u Heleny, dávné, klidné přítelkyně, dosnila poslední ztišené akordy své překotné písně života . . .

Oddaná věrnost prostého služebného děvčete zachraňuje Blaženu (»*Na písčité půdě*«) v rozhodnou chvíli, kdy již již toužila utéci ze své blátem pošlapané »písčité půdy«, v niž osud ji vsadil a nad niž vyrostla nebezpečně vysoko.

Z bolestí obrozuje se Anna ve »*Smutných časech*«, z hořkého ponížení nejčistších ideálů klíčí poznání »*Blahoslaveného*« (1895), bývalého pasáčka z lesní lučiny, »jemuž kněz vyměnil knihy života«, později mladého řeholního kněze Gilberta, že touze jeho »po vášnivém vztahu ke světu« vyhoví jen »státi se bezejmenným a sloužiti bezejmenným«, »nepatřiti žádné společnosti«, »nenésti tíhu jména a postavení, ani povolání, ani ctižádosti, ani zápasů, ani nenávisti z toho«.

Mezi chudými rybáři na břehu mořském, s nimiž žil jako bratr a jimž sloužil jako bratr — »bezejmenný mezi bezejmennými« — umírá Gilbert o Zeleném čtvrtku za hlaholu zvonů, v krásném jižním jaru, »ne již smutná lidská bytost, ale jediný plamen sladké radosti« . . .

* * *

Kolik ženských portrétů načrtala nesmrtelná ruka zesnulé básnířky, od prosté služtičky do přepychových krasavic, vykvétajících ve vlahém, parfumovaném ovzduší salonů, rafinovaných záletnic a milenek, do vysoce kulturních shelleyovských filosofek, do citově přejemnělých aristokratek; kolik ženských duší chvělo se a krvácelo, jásalo a bouřilo, rodilo se a umíralo pod pitevním jejím nožíkem!

A nade vším, nad veškerým tím neklidem a bojem, zmítáním a potácením, nad veškerou bezuzdností a vášní, nad dramaty života a smrti vítězí ona sladká harmonie, ono veliké vyrovnání, veliké smíření, jímž vyzařuje z díla svého sama duše autorčina, spojená láskou ke všemu, co žije a co umírá . . .

. . . »Veliký je ten, kdo žije mezi lidmi tak čistý a nesmíšený, jako by žil úplně sám, kdo dovede milovat člověka i pro jeho hněv, i pro jeho hořkosti, milovat ho malého, pomateného i neschopného, veliký je ten, kdož dovede se oprostiti od rmutu, pomlouvání a nepravdy, kdo umí milovati člověka malého a křivdícího do hlubin jeho zatemnění i nedokonalosti.

Veliký je ten, kdo se druží s lidmi spravedlivými, usedajícími s námi za večerů a vykládajícími nám obraz světa z hlubin své jasné moudrosti a z poklidu svých nehněvivých duší!« . . . (»Povodeň« — »Posvátné jaro«).

* * *

Jako by část pohanské duše milovaných moravsko-slovenských hor, kde dosud skrývají se pobořené oltáře dávných bohů, kde starý

bača »na pláni, na lučinách plných šťovíku a třezalek, u osamocené, od větru odrané borovice, klaní se východu a modlí se starou modlitbu dědovskou ke slunéčku«,[1]) žila v nitru veliké Moravanky: tak miluje ona boží přírodu, tak lne ke všemu tvorstvu jejímu, tak vroucně chápe její krásu, tajemství, »které jí svěřilo moře, větry východní a jimi rozehrané, nepokojné lesy«,[2]) které slyší ve zpěvu ptáků i v hlase lidském, ve vůni květin, v celé té podivné písni života . . .

Čtěte »*Pokojný dům*«, tuto překrásnou hudbu jasného, míruplného splynutí s přírodou, která snesla by snad jediného jen srovnání s Mrštíkovou »Pohádkou máje«, a bude se vám zdáti, že i vy »nasloucháte pozorně duši země«, že dávno znáte ty šťastné lidi v myslivně, »na samotě, v domě postaveném v hlubokém lese«, cítíte, jak s beder sklouzá všecka tíže všedních starostí, jak duše vaše okřává, zvedá se, napřimuje, roste — a vaše rty šeptají s pisatelkou: »Mír mám v duši a k nikomu na světě zášť, ne, k nikomu na světě zášť« . . .

Hluboké pochopení prosté, primitivní duše lidu, jímž Růžena Svobodová tolik připomínala světlý vzor svůj — Boženu Němcovou — zračí se již na samém počátku literární dráhy mladičké spisovatelky.

»Zatoužila jsem po samotě, po svobodě, po smutku, po bezprostředním, nepokrytém styku s lidmi,« píše ve svých lidových, drobnokresebných studiích »*V odlehlé dědině*« (psaných r. 1894, vyd. I. r. 1898).

»Dojmy a žalobami« nazývá paní Svobodová tyto promyšlené, mladou, vnímavou duší až bolestně procítěné obrázky z chudé, zapadlé moravské dědiny, mezi prostými, národnostně i kulturně zaostalými vesničany, žijícími životem »tak uchvátaným, že nemají kdy ani se vystonat, ani se dát oddat«, kteří »žijí svůj život jako povinnost i jako službu, v níž si nikdo nezasteskne, nikdo sebe chudým nepojmenuje, nikdo druhému nezávidí. Ano, život je tu konán jako obřad i prožíván jako povinnost«...

Šestadvacetiletá básnířka, která si lidi zdejší »nepředstavila jako lidi, nýbrž jako cosi sladce příjemného a nerušivě bezbarvého«, odjíždí »vážně zamyšlena« nad sociální a duševní bídou kraje nejsevernější Moravy, kam »dosud nedolétlo znamení síly z osvobozujícího se středu národního«, a jíž teprve svitne doba, »kdy jejich hořký život sesládne, kdy budou přibráni k vědomé, sebe povznášející práci, kdy vítězná národní síla rozjiskří zašeřenou klenbu nad zapomenutými dědinami.« —

— Ubozí, zklamaní, štěstím zapomenutí, bytosti chudičké a prosté, ti nalezli u paní Svobodové vlídnou, měkkou ruku, srdce laskavé a dobrotivé, které schylovalo se k nim bez vysokomylné pósy, s jemnocitným, neurážlivým soucitem.

. . . «Pochopila jsem odvěká strádání, jež neušetřila ani osamělých vesnic, porozuměla jsem neslyšnému šumění drobných, sbíhajících se pramenů, nad nimiž právě jako nad řekou před východem slunce

---

[1]) »*O pastýři, ovečkách a krásné selce*« (»Plameny a plaménky«).
[2]) »*Blahoslavený*«.

vystupují a zvedají se bílými parami ve shonu dne neviděné starosti a bolesti« . . . (»Smutek života« — »Posvátné jaro«).

* * *

Růžena Svobodová stvořila novou ženu — a stvořila i nový, ryze umělecký typ české literatury dětské.

Žena, jíž dětské utrpení jest »nejstrašlivější, nejbezpomocnější ze všech lidských žalů«,[1]) od níž vyšel podnět k záchraně českého dítěte, která do poslední chvíle svého požehnaného života starala se o osud dítěte slovenského a těšínského, která věnovala všecky své síly tomu, aby vykoupila mladou budoucnost národa, která vykoupila ji z hrozné propasti bídy, když válka dítěti odňala domov, zavřela školy, vyrvala poslední sousto z hubených, zkřehlých ruček — dovedla nalézti svou přímou cestičku k čisté studánce dětských radostí i dětských žalů.

Dětské povídky paní Svobodové, vyšlé jednak v Laichtrově sbírce »Žeň z literatur« pod názvem »*Dětská srdce*«, jednak nákladem »Unie« — (»*Jarní záhony*« 1916), nebyly psány s úmyslem pro děti; vytryskly z bohatých pramenů krásy v duši umělkyně jako všecka ostatní její díla, souběžně s nimi, a byly teprve později vybrány a dětem věnovány.

Jsou to knihy »pro děti a pro umělce«, jak nazval je F. X. Šalda v »Novině«. Nemají nic společného s mravoučnými, čítankovými povídkami pro mládež. Jsou svěží, psané srdečně, s touže láskou k dětem, která mluví již z vypravování o Jasánkovi a Zvonečkovi v »Pokojném domě«, z tichého povzdechu nad marností gracie Diančiny v »Černých myslivcích«, z drobné episodky s nemocnou dceruškou Terezinou »V odlehlé dědině«, i ze známých »*Povídek o Františce*« (vycházely v »Topičově Sborníku«), z tklivého románku mladičké lásky sluhovy schovanky v »Posvátném jaru« (»*Proserpinka*«).

Její děti nejsou malicherné, nastrojené loutky dřevěně uctivého, naučeného chování způsobných dětiček, nejsou kalendářově tklivými sirotky a otrhánky; děti paní Svobodové jsou miniaturní lidé s bohatou škálou citovou, jež nahrazuje i to, co na rozumu dosud chybí jejich třem, čtyřem, šesti a osmi letům.

Její hošíci jsou drobní rytíři, ušlechtilí junáci, její holčičky půvabné malé kouzelnice, něžné lidské květy a utrpením zmoudřelé, předčasně ustarané malé trpitelky.

Všecky dětské povídečky paní Svobodové, tak krásné a výrazné ve své prostotě, v nevtíravém kouzlu pravého citu, mají svůj hluboký, symbolický význam; všecky prozrazují tryskající živý pramen lásky veliké umělkyně k životu »teplejšímu, povýšenějšímu, intensivnějšímu, než jakým žijí obyčejně lidé«.

Přečtěte si o osiřelé Helence s hluchým dědouškem, povídečky o malém Františkovi, přečtěte si historku o koťátku a dvou pošetilých stařenkách, o ošklivém židáčkovi, odnášejícím si radostně do špinavých světniček v páté čtvrti z pražských sadů vyřazené květiny, přečtěte

[1]) »Agave« (z Povídek o Františce« — »Topičův Sborník« 1913.)

si o nadučitelově Růžence, o ubohém »Mukovi«, o »Bramborové Náně«, přečtěte si o Pavlíkovu koníčku, Pepánkově Mozamblikovi — přečtěte si vlastní autorčiny vzpomínky »V rodné vsi« — a vaše teskně krásné, uprchlé mládí hřejivou vzpomínkou chytí vás za srdce!

A to je, myslím, to pravé umění: které dovede chytit za srdce.

* * *

— Krasocitně neobyčejně vyspělá osobnost paní Růženy Svobodové, prostoupená cele onou čistě ženskou líbezností a lahodou, která vyzařuje z jejího díla, ona laskavá, delikátně skromná bytost, neodpouštěla jenom jediného: hrubosti a sprostoty, líného, bezmyšlenkovitého vegetování, a kárala ji ostře vždy a všude.

Již její veselohra »*V říši tulipánků*« (1903) a drobnůstka »*Dámský večer*« (1893) v (»Přetíženém klase a j. povídkách«) jest posměškem obmezenosti a maloměstské malichernosti prázdných hlav. ...»Žili lidé, žili a bůh ví, proč žili«, praví v »*Hluchavkách*« (1895) (»Pěšinkami srdce«) ...»Lhostejná jim byla století a věky. Mohli žíti v pátém, desátém nebo dvacátém. Nikdy neokusili jejich ovoce; žili v největší bídě, neboť neznali velikého opojení údivu. Nebyli nikdy uvedeni do paláce jako Maeterlinckův chudý a jejich život se nepřestal otáčet kolem stolu a lože.

Žili lidé a bůh ví, proč žili; snad jen proto, aby umírali, snad jen proto, aby smrt nakrmili« ...

Estétka, žijící v umění a uměním, toužící viděti svůj národ na nejvyšším možném stupni kultury ducha i srdce, trpěla neporozuměním dobrodiní knihy, neporozuměním pravému umění, jímž dodnes u nás strádají i mnozí tak zvaní inteligenti.

»Jak málo je těch, kteří milují knihu, obraz nebo píseň, a přece jest to pečeť podivuhodná, která ležela na duši nebo na osudu, kouzelná a tajná pečeť, již vtisklo tajemství a kterou dovede sejmouti jen umělec beze škody!« (»Milenky«, II.)

Jemně společensky vychovaná a aristokraticky vyspělým taktem nadaná básnířka znala známý nezpůsob, kterým hřeší u nás i ti, jichž majetkové poměry nikterak neomlouvají: přijíti k uměleckému požitku co možná lacino, z druhé ruky, z vypůjčených knih, jemuž svého času posmál se již Zeyer i Machar. Růžena Svobodová ironisuje jej ve slovech prosté služky ze zapadlého městečka, která pudově toužíc po vzdělání, nikdy nechtěla je přijmouti z cizí ruky, z vypůjčovaných, cizích, ohmataných knih. (»*Nepřipiaté lodi*« — »Posvátné jaro«.) ...»Já chci, aby kniha byla moje. Tamhle silnici přejedou a mýto musí zaplatit každý vůz. A všelijaké daně platí. Jen knihu přečíst chce každý darmo« ... —

* * *

— Mluviti o formální kráse prací autorky »Milenek«, »Černých myslivců« a »Irémské zahrady«, o rytmické hudbě slov, hluboce myšlenkových srovnání, o symbolických obrazech, plných vpravdě poetické náladovosti, zachycovati půvab jejího líčení přírody, psychologickou hloubku kresby osob a dějů, mluviti o tom, jak nesmrtelně

zachytila krásy Prahy, poesii Hradčan, zasněnou romantiku malostranských zákoutí a opuštěných, čarovných zahrad — je věru zbytečno. Její kouzelné pero známe všichni. —

* * *

Odešel vzácný člověk.

Odešel v plném rozmachu sil, stoupaje vzhůru k svému vrcholu. Odešel nehlučně a tiše, tak jak byl žil, usnul nejkrásnější a nejlehčí smrtí, jakou Kostěj nesmrtelný dopřává pozemšťanům — a přece cítíme odchod ten jako bolestnou křivdu . . .

Paní Růžena Svobodová zemřela tak, jak napsala kdysi do svých »Milenek« : »Nemůžeme v životě vykonati mnoho, ale jako květina nebo pták musíme vydati své nejkrásnější schopnosti, a potom třeba uvadnouti, zazpívati pod samým nebem a upadnouti mrtví, jako zmrzlí skřivánci na bílý sníh« . . .

Chladné zdi vyšehradského »Slavínu« sevřely se navždy nad mrtvým srdcem té, která tak milovala širé, volné chrámy přírody, šum lesů, vůni květů a hlasy ptačí, která pro svou estétku Kateřinu v »Marných láskách« snila o hrobě »v městě růží«, o hrobě zarostlém v hustém lese centifolií, o hrobě, jejž by navštěvovali »jenom motýli a ptáci«, »na nějž nikdo nepohlédne kromě putujících oblak a křivých, zářivých, nebesa otvírajících blesků« . . .

Dr. *F. X. Harlas:*

České umění výtvarné.

Přednáška z cyklu »Česká kultura«, pořádaném ústředním sdružením ženského spolku Č. N. D.

Rozhled po kulturním životě národa českého, jak byl přednáškovým cyklem »Česká kultura« učiněn základní myšlenkou, nám znovu uzřejmil, že národ náš je kulturní individualitou. Osobitá jest kultura naše. Víme, že jsme byli kdysi nábožensky velmi hluboce cítící a myslící národ. Známe svou nyní kypivě rozšumělou literaturu a svou zvláště rázovitou hudbu. Položená-li však otázka, »co jsme jako národ dali světu svou kulturou, co jsme přijali, a jaká tedy jest česká kultura, pak není odpověď tak snadná, máme-li zřetel k výtvarnické kultuře české. Uzavřené kapitoly našich dějin zpravují nás o náboženském životě, napsány jsou dějiny české hudby, ale o českém výtvarnictví není domluveno. A nutno se vrátiti opět daleko do minulosti a dotýkati se otázek, o nichž v tomto cyklu byla již řeč, abychom si aspoň ve všeobecných rysech načrtali obraz našeho stupně výtvarnické kultury, k němuž náš zájem nyní se upírá. Je to dosud neuzavřená kapitola, a není tu tolik práce vykonáno, jako na badatelském poli literární, hudební a náboženské historie. Proto mně budiž dovoleno, abych dle svého názoru na umění výtvarné se vracel k některým zde již dotčeným bodům a pokusmo nastínil, jak asi by odpověď na svrchu položenou otázku vypadla.

Co je umění? Definuje se, že to je projev mimořádného duševního rozpoložení mimořádně nadaného jedince. Definice o dionysském stavu tvůrčím, jak jí formuloval Nietzsche. Jiní Němci říkají, že to je vše, co člověk vytvoří, když svou činností ukojil již nutné potřeby životní. Bylo by to tedy něco přes míru sahajícího, zase projev zvláštních schopností lidských ve chvíli odpočinku. Díla architektury, sochařství a malířství dle toho jako by nepatřila k životu těch ostatních, kdyžtě byla vytvořena jednak lidmi abnormálními, jednak z pouhého přepychu. V tom se rozcházím se všemi hlasateli výjimečnosti a nadprůměrnosti umění. Mně se zdá věc mnohem prostší.

Umění považuji za vrozenou schopnost lidskou, za výraz snahy po sdělování. Snaha po sdělování je podstatná vlastnost lidství. Rodí se s člověkem od pravěku. Je to řeč. Člověk se sděluje s člověkem řečí, taktéž od pravěku, o fakta a děje, které by jinak smysly nebyly chapatelny. Snad byl dříve posunek, nežli řeč, snad gesto, mimika tváře, ale jako je umění slovesné a hudební obraceno k sluchu, tak je umění výtvarné obráceno ke zraku. Člověk obrací se veden svou vlastní zkušeností ke smyslům, aby sdělil obsah svého niterného života, své myšlenky, city, nálady. Hraje nějaký děj, tančí, posunkuje, mluví, zpívá, vyluzuje zvuky z předmětů k tomu vhodných, a pracuje rukama svýma, těmito přejemnými a předokonalými nástroji stále v této snaze po sdělení dle možnosti úplném, výmluvném, vyčerpávajícím všecko bohatství duchovního života.

Tak jest mně všecka práce výrazem vrozené lidské vlastnosti po sdělování, — i po sdílení. S počátku byl každý *artefakt* také užitečným dílem a měl by býti podnes. Artefakt, dílo rukou lidských, vždy i slouží, když se stal výrazem, když v něm vtělena myšlenka, ať jakkoliv motivovaná. Tvoření výtvarné je tak přirozené, jako chůze.

Ale ovšem: jako neovládá každý jednotlivec vrozenou schopnost řeči, jako ani v chůzi nejsou si všichni rovni co do ovládání svých končetin, tak vytváří dílo jen ten, kdo *umí* a jak umí. Spočítáno jest, kolika slovy, jakým až úžasně malým počtem slov vyvystačí Křovák, Laponec, venkovan, horal o samotě žijící u porovnání s člověkem vyvinutějšího plemene, měšťáka, vzdělance. A básník? Tenť právě umělec, že nachází slova, tvoří je, umí je vybírat, spojovat, ladit. Jsou vzdělanci, jistě lidé kulturní, a není jim dán dar řeči, jak říkáme, ba ani dar sdílnosti. Nedovedou užívati zásoby slovní k vyjádření dějů ve svém nitru. Všimněme si dětí.

Nečlánkované zvuky, výkřiky, provázené posunky, nějakým tělesným dějem, pak žvatlání, pak řeč, chudá na slova — jak dlouho trvá, než se člověk dovede plynně a srozumitelně sděliti s druhým? A všímejme si jich dále, těch malých lidí: než umí mluvit, táhne za sebou proutek v písku a s velkou vážností pozoruje brázdičku, kterou způsobil, kreslí v písku, hněte z hlíny, hraje si s dřívky, střípky, staví, robí, — tvoří.

Činí tak všecky děti? Víme, že nikoliv. Některé záhy se naučí mluvit, ale nijak si »nehrají«, jiné opakem nemluví, ale robí a hrají

si. A některé dovedněji, než jiné. Dokonaleji. S větší obrazotvorností. Nebo zručněji.

Tedy: K umění tato vrozená schopnost vyjadřovací nemusí vésti, a často nevede. Tu nastupuje zákon přírody, nám tak známý ve svých účincích, tak tajemný ve svých příčinách: Nejsou na světě dva lidé stejně schopnostmi nadaní. Umělec je ten, kdo svých všelidských vrozených schopností dovede zvláště dokonale užívati. Tu stojíme ovšem zase před oním výjimečným člověkem. Ale není abnormit. Výjimka je pouze v tom, že individuum není vybaveno všemi, jinak podstatnými schopnostmi, nebo že u něho nebyly vyvinuty, ano snad potlačeny, jich nedbáno, jich špatně užito. Tu by tedy byl abnormní spíše člověk *bez* těchto schopností. A snad je tomu tak. Dovíme se toho, až lépe poznáme člověka — sebe.

Jaké je teď nadání českého člověka k umění? Jaké jsou jeho schopnosti?

Země, kde národ žije, má vliv na utváření individua — národa. Čechy! — Jeden z nejduchaplnějších českých lidí našeho věku, Jan Palacký, syn historiografa a vůdčího politika českého, krásně definoval Čechy jako středisko a rozhraní mezi severem a jihem Evropy, stanici, vlastně bojiště mezi východem a západem. Je to srdce panny Evropy, jak ji na starých mapách zobrazovali. Vyhoupla se země z moře tlakem tvořících se Alp. Od východu a severovýchodu je přístupnější a tudy sem přišli Slované, proto zde převládli do dneška. Bojištěm zůstala po věky, také do dneška. A sem přišel *národ polí popelnicových* před půltřetím tisícem let. Ne teprve v oné době »stěhování národů« v VI. neb VII. století po Kristu. To nám ukazují nálezy prvních artefaktů v této zemi. Věda o pravěku nám předkládá výrobky kultury lužicko-slezské, knovízské, bylanské. Ty stopy vedou od severovýchodu a severu. Od jihozápadu a jihu sem vnikal národ s kulturou mohylovou — a střetli se. Bojovali.

Boj nepřeje rozmachu uměleckých schopností. Čechy nejsou země krásy a šťastné pohody. Je to země bojů, země *práce.* Vůle k umění, kterou každý národ projevuje, zde byla výtvarnicky chabá. *Zdobivost* byla nejsilnější stránkou výtvarnického nadání národa polí popelnicových — jest podnes nejvyvinutější rys výtvarné kultury naší. Ornament ve všem a všudy má hlavní slovo, smysl pro rhytmus, tak patrný v hudebním nadání kmene, hlásí se vždy a všude k výrazu. Nejsme národ výtvarnicky zvláště nadaný. K tomu jsme byli v těsném styku s národy západu — který styk může býti těsnější, nežli boj? Kmenový ráz slovanský byl záhy stírán. Přijímali jsme více, nežli jsme dávali, v tom jsme Slované, že jsme lehce přístupni všemu cizímu, novému.

Popatřme na středověk. V období románského slohu jsou dokazatelny vlivy italské, a pak hlavně západní. Jsme nejzápadnější Slované, tvrdší, ale také otužilejší, nežli ostatní na východ a na jih od nás. Naučili jsme se bojovat, naučili jsme se tuze pracovat — více, než osatní. Neměli jsme času na umění. Naše gotika je francouzská to již jistě víme. Ale již v těchto dobách vyvinulo se u nás od dřívějška bohatě rozkvetlé umění drobného malířství, knižního, umění

miniatorské. Máme českou školu malířskou XI. století (velké krásné psané a malované knihy: evangelistář krále Vratislava k r. 1086, jiný u Sv. Víta v kapitolní knihovně, jiný v Krakově, jiný v Hnězdně). A přese všecku zkázu válečných časů ve století 15., 16. a 17. zachoval se nám velký počet nádherných miniatur ve zpěvnících i knihách náboženských. Máme psané a malované knihy ještě z 18. století, ano i v 19. píší a malují čeští lidé zpěvníky a knihy modliteb. I Němci mluví pak o české škole malířské ve středověku, ač nám jinak upírají původnost hlavně ve výtvarnictví.

Víme dávno, že u nás lze mluviti o české renesanci, o českém baroku. Genius loci, duch země, působil i na cizince, jichž tolik po všechny časy u nás umělecky pracovalo. A vytvořili jsme umělecké dílo, veliké, a tak krásné, že nemá sobě rovna daleko široko: Prahu.

I když Prahu budovali Němci, Vlaši, Francouzové, i když zde tvořili Nizozemané, Angličané, Španělé, přece proniká hlavně v drobném umění, jak říkáme v uměleckém průmyslu, český rys. Středověké hrnčířství a kamnářství je u nás české, českou majoliku lze sledovati od 16. století, české práce zlatnické jsou známy a znatelny výzdobou z ploše vsazených granátů. A české sklo — jak záhy proslulo nejen jakostí, čirostí, tvrdostí, ale i zpracováním, výzdobou. Řezači kamenů drahých a polodrahých, kteří žili v Praze ve službách Rudolfa II., první počali vyřezávati i sklenice z českého skla. Víme nyní též o českých smaltech ze 16. a 17. stol., jakož vůbec teprve nejnovější dobou nabýváme rozhledu na tomto poli umělecké práce české.

V 18. století již máme své české mistry malíře a sochaře a pak také již stavitele. Slavná jména: Škreta, Brandl, Rainer, Brokof jsou obecně známa. Ale připomínám hned tuto, abychom se nedomnívali, že všichni tito a mnozí jiní umělci z Čech a v Čechách působící tvořili jako národně-uvědomělí Češi. Pojem národa, jak my ho vyslovujeme, je středověku cizí a ještě v 18. stol. neznámý. *Natione Bohemus*, toť »rodem Čech«.

Teprve s 19. stoletím probouzí se vědomí národnosti i mezi výtvarníky. Malíři, sochaři hlásí se k českému jménu, ale jejich díla namnoze jsou jen předmětem, obsahem česká. Malují se české dějiny, maluje se český lid, jako před Jos. Manesem maloval Antonín Dvořák, (1817—1880, profesor kreslení na pražské technice) svoje litomyšlské venkovany, jako K. Javůrek (1816—1908) svoje Husity a české pány, jako Jar. Čermák (1832—78) svoje historické obrazy z českých dějin — ale česká nota zavzní teprve u Josefa Manesa.

Drahé nám jméno — a byl to pražský měšťák, německy vychovaný a až do konce svého života češtinu nedokonale ovládající, ale jak cítil česky! Objevil český lid, českou bohatýrskou minulost. A od jeho časů objevili jsme i my *české umění lidové.*

Tu jsme stanuli před skutečností hmatatelnou. Máme naše národní české výtvarnictví, ale tam dole, v lidu, v horách, v polích úrodné Moravy, na Slovensku. Abychom měli také svoje umění vysoké, jak se říkalo, to bylo naší snahou. Zásluhou však to bylo Josefa Manesa. Ten, ač umřel opuštěn, na duchu pomaten, takřka

bez přítele, nám dal českou národní školu malířskou, ba i sochařskou, neboť on to jest, jenž působil na generaci Národního divadla.

Po prvé zde stojíme před velkým úkolem uměleckým, daném českému umění. M. Aleš, Fr. Ženíšek, J. Tulka, A. Liebscher, pak V. Brožík, Vojt. Hynais, sochaři Myslbek a Wagner, B. Šnirch, za nimi a s nimi jako soutěžníci Jenewein, Pirner, E. K. Liška, Šikaneder se přihlásili s návrhy, a první z nich byli povoláni, aby budovu Zítkovu, Schulzem dokončenou, vyzdobili.

Ovšem, cizina nám odchovala i tyto umělce. V Paříži, v Mnichově, ve Vídni učí se český malíř a sochař svému umění, ale nyní již vědomě se snaží, aby našel pravého výrazu pro své češství. Jako jsme dosud orientováni na západ, jako jsme dosud více přijímali nežli dávali, přece jenom v 19. století lze hlasitě mluviti o českém umění. Je tu již postaráno, aby západnictví naše ve výtvarném umění nevzalo převahu. Moravané a Slováci v našem malířství a sochařství, v architektuře a v uměleckém průmyslu vystupují stále častěji a stále zdatněji. Stačí pročísti seznamy našich výstav: každý druhý umělec je z Moravy, ano nejzvučnější jména poslední generace, nyní dospívající, jsou rodáků moravských (Úprka Joža i Fr., Švabinský, Slavíček, Štursa a j.). Vyrůstají nyní u nás v Praze, cvičí se na našich školách uměleckých. A bude ještě lépe.

Neboť teprve nyní, když nejsme odvislí od přízně cizinců, kteří naše záležitosti spravovali a nás kulturně vedli a mentorovali, teprve nyní nám dána příležitost, abychom ukázali, co v nás jest svého.

Nebude to snadná práce. Na výspě v moři cizoty jsme vydáni příboji, a nezůstali jsme netknuti. Je to náš úděl, abychom se bili s tímto příbojem. Obstáli jsme, a vydáme svědectví, sdělíme se s národy světa o to, co naše jest v nejnitrnějším srdci našem — o naše české umění. Vypěstujeme toto umění, vědomi svého rázu. K tomuto vědomí pak nutno pracovati. Země česká — země práce.

Národ český v této zemi — národ práce.

Antonín Bebr:

Přeludy.

I.

Šeřilo se. Byl jarní, vlahý, březnový večer. Vlídný. Posluchač filosofie Pavel Klimeš zvolna ubíral se po cestách letenské stráně a roztouženým pohledem objímal úžasné panorama Prahy, teď v prvém zašeření jarního večera až chimericky krásné. Úzký, opálově lesklý srpek měsíce visel na bezmračném vychládajícím nebi, k němuž ulétalo hlaholení zvonů. Někde na stráni osamělý kos flétnovým hlasem vytahoval první nesmělé pasáže svých budoucích jarních zpěvů. Večerní romance Prahy.

Klimeš zvolna a zádumčivě sešel na nábřeží, přešel po mostě do klikatiny staroměstských uliček, z nichž propletl se, nepřemýšleje ani o směru své cesty, na hlavní třídu promenádní. Hluk promenády

jako by ho udeřil. Na přeplněných chodnících zvolna se posunovaly husté zástupy. Bílé ovály obličejů svítily v bledém záření elektrických lamp jako sádrové škrabošky. Některé se usmívaly, některé byly zasmušilé, jiné neřestné, některé zlobně podrážděné, jiné zase plny podlosti, ale všechny jako by nesly na sobě rys mučení ať již rozkoší, bídou, hněvem, smyslností anebo prázdnotou a nudou. A sádrové škrabošky pohybují se v řadách za sebou v rytmických vlnách a z jejich úst vylétají slova nudná i veselá, jízlivá i lichotná, vášnivá i chladná, vážná i blasfemická, a slova splývají navzájem a hemží se nad zástupem v nesmyslném chaosu, než umlknou navždy. Je časem cosi strašidelného v zástupu lidském.

Uprostřed nejhlučnějšího davu jako by náhle vládla největší tesknota a nejhlubší osamocení.

Klimeš měl právě takový *nepřátelský* pocit. Na nejbližším rohu snažil se vytratiti se z hlučícího davu, když v tom ho někdo zatahal za rukáv. Ohlédl se. Za ním stál malíř Plas.

»Kam pak tak prudce?«

»Někam do postranních ulic z té maškarády. Pojď se mnou, chceš-li, ale zpátky do toho stáda mne s sebou nevoď.«

Plas se hlučně zasmál. »Jsi nějak zhorka nakvašen, ale neměl bys tolik křičeti, mohla by tě zaslechnouti slečna Matylda, která také tu chodí v tom stádu. Potkal jsem ji už dvakráte.«

»S kým?« zeptal se úsečně Klimeš, ale v tonu otázky chvělo se podráždění.

»Othello?«

Klimeš mávl prudce rukou a zahnul rychle za roh.

»Počkej nemusí přece býti hned tak zle. Vždyť jsem tolik neřekl,« a Plas zavěsil se do ramene Klimešova. Šli nyní méně oživeným Perštýnem.

»Kam jdeš dnes večer?« zeptal se Plas.

»Ještě sám nevím. Domů asi sotva.«

»Pojď tedy se mnou.«

»Kam?«

»Ke mně do atelieru. Mám doma víno a večeři si dáme přinésti.«

»Nemáš žádné společnosti?«

»Ne, jsem dnes sám.«

»Tedy půjdu.«

A chvíli šli oba přátelé mlčky vedle sebe.

»Slečna Matylda včera na tebe čekala u Zárubů. Proč jsi nepřišel?« začal po chvíli Plas.

»Nebylo mi dobře. Ostatně jsem se Zárubovům omluvil již dnes ráno.«

»Měl jsi ale přece jen přijíti. Slečna Matylda zpívala jako cherubín. Víš, že mnoho zpěvu nerozumím, ale jejím zpěvem byl jsem uchvácen až k nehybnosti. Obdiv ji však netěšil, ani překrásné kytice šeříků a růží. Její oči byly neklidné, plné očekávání — a ty jsi nepřišel. Myslím, že nejednáš dobře.«

»Vím, co dělám. Ale prosím tě, nechme už toho hovoru. Nebudeme přece jako ženské stále hovořiti o lásce. Je to nudné a mrzké.«

V témže okamžiku kráčel kolem zubožený, polohlasem hořekující stařec. Slova modlitby byla přerušována výkřiky osobního žalu. Malíř Plas sáhl do kapsy svrchníku a dával starci almužnu, ale ten jako by ani neviděl, kráčel dále modle se a hořekuje.

»Hoře, které nežebrá,« poznamenal Klimeš.

»A kterému snad není pomoci,« dodal Plas.

»A které již asi na lidskou pomoc nespoléhá.«

»A boží pomoci se nedočká.«

»To nevíme.«

Hluboký kovový hlas věžních hodin chrámu svatojakubského osmi dlouhými údery se váhavě snesl do ulice, celé zahalené širokým stínem chrámovým. Chrám rýsoval se obrovitě a hrozivě na bezmračném tmavomodrém jarním nebi. Sousední nízké domy jako by byly k zemi přitlačeny jeho majestátem a u jejich pat v křivolakých uličkách z tmavých, plísní páchnoucích průjezdů se začal ploužiti hřích. Odněkud z krčmy chorým zvukem znělo piano. Chodníky se mdle leskly přízemní jarní mlhou. Zvuk klavíru se toulal po ulici.

»Jaký je dnes měkký, něžný večer,« pochválil si malíř Plas.

»Večer prvního jarního dne,« přisvědčil Klimeš.

»Na náladu takového večera nestačí umění malířské. Vůči takovému večeru ocítám se v rozpacích, jak jej umístiti na plátno. Zvuk klavíru toulající se ulicí klade na všechny předměty zvláštní jímavou hebkost a tesknotu, jakmile ulice na chvíli stala se sídlem prchavé melodie.«

»Chtěl bys vykročiti z mezí a zákonů svého umění, jež v základě je uměním vytvořiti prostor.«

»Ano, prostor viděný pod dojmem určité nálady.«

»Hudební nálady?«

»Třeba.«

»To by bylo nutno k některým obrazům hráti,« poznamenal Klimeš.

»Jsi jízlivý.«

»Ne, jen upřímný. Ty, Jiří, často se pachtíš za nemožným, zatím co věci podávají se naivně a bezprostředně lidem, kteří obdařeni jsou schopností viděti a ovládají moc výrazovou jako ty. Promítnouti pak své vlastní nitro na viděné zjevy, toť předmět onoho posvátného zápalu a úsilí, které slove uměním.«

»Opět jeden z tvých traktátů o umění, a k tomu ještě na ulici.«

»Že na ulici! Má *to* býti námitkou?«

»Ne hlavní a ne jedinou, ale lépe se k tomu hodí útulný kout pod střechou. A hle, již jsme doma. Zde máš klíč od atelieru, já zatím dole v restauraci objednám večeři. Jdi napřed.«

Klimeš vstoupiv do atelieru Plasova a rozsvítiv elektrické světlo, uvítán byl lichotně krásnou šedou, mramorově žíhanou angorskou kočkou, která seskočivši s taburetu, třela se lísavě o jeho nohy.

»Ale, Čičáku, ty jsi sám doma? Máš už asi hlad. No, počkej, pán přijde hned a přinese ti něco k večeři.« Kočka slabě zamňoukavši, vyskočila na pohovku a posadila se vedle Klimeše a vsunujíc mu svou krásnou velikou hlavu pod loket dožadovala se pohlazení.

Vstoupil Plas s číšníkem, přinášejícím na podnose večeři. »Neměli už dole nic než risoto, ale je to lepší než ty věčné vídeňské řízky. Doplníme ostatně večeři rybím salátem a gorgonzolou z mé vlastní spižírny. A na víníčku si, Pavle, pochutnáš. Mám tu ještě asi tucet lahví madeiry. Budeme se míti jako u preláta.«

Sotvaže oba přátelé začali večeřeti, ozval se v předsíni zvonek. Dlouhý trilek zazvonění dával tušiti, že za dveřmi stojí někdo známý. Plas šel otevříti.

»Jste sám?« ptal se ve dveřích ženský hlas.

»Skoro sám. Večeřím s přítelem, ale pojďte dál, Milado.«

Do pokoje vstoupila sličná, svěží, koketně oblečená dívka, asi dvacítiletá.

»Tak sedněte si, Miladko. To je můj přítel Klimeš, mrzout a misogýn. Nemusíte se pranic ostýchati. Přišla jste právě včas, začínáme zrovna večeřeti.«

Usedla naproti oběma přátelům a začala se omlouvati. »Šla jsem kolem a vidím v atelieru světlo, zaskočila jsem tedy na chvíli, ale jen na chviličku.«

»Ale nechte těch omluv a povečeřte s námi,« přerušil ji Plas, stavě před ní příbor.

»Alespoň vám po večeři umyji nádobí.«

»Kde jste byla?« zeptal se Plas.

»Ale u Livory. Jsem celá jako rozlámaná. Maluje strašně velikou plachtu a mám na obraze takovou krkolomnou posici. Musím ležeti na schodišti hlavou dolů, jednu ruku pod hlavou a druhou ruku křečovitě dopředu nataženou. To víte, takového něco udře. Budu míti na kolenou mozoly jako velbloud, než obraz bude hotov.«

»Jaký to bude obraz?«

»Ale něco jako sřícení se slávy, nebo ne, počkejte, zhroucení se na stupních slávy, tak tuším to Livora jmenuje. Strašně veliká plachta. Ale vy máte dobré víno, mistře. To voní!« a napila se hlubokým douškem. »To hřeje,« a oči se jí ohnivě zaleskly. »Jeje a macíčkovi jste nedali nic. Počkej, macíčku, hned ti připravím večeři,« a jala se zbytky jídla shrnovati na talíř. »Tak, pojď, macíčku, umyjeme spolu nádobí v předsíni. Ale ještě se na to napiji,« a znovu se napila notným douškem.

»Jenom ať nic nerozbijete, Miladko, mám těch talířů po čertech málo.«

»Však dám pozor, bez starosti, mistře.«

Za chvíli už z předsíně ozývalo se šplouchání vody a křehký, necvičený soprán modelky, která při umývání talířů si prozpěvovala:

Šel jednou jeden za jednou,
ona mu utíkala.
Padne-li, už ji nezvednou,
červená líčka jí poblednou —
tralala trala-lala.

Když přinesla zpět talíře a příbory, byl již na stole na míse rybí salát a gorgonzola a číše byly znovu naplněny vínem.

»Ale to je jako na nějaké slavnosti,« vyjekla Milada a vycenila drobné, krásné rovné zuby. »A jak to víno šíří vůni! Tohle je skutečně lepší než ležeti na stupních zhroucené slávy. Ještě kdyby nějaká dobrá cigareta byla.«

Klimeš nabídl Miladě mlčky své pouzdro s cigaretami.

»Děkuji. Ale vy jste nějak zasmušilý. Nic nemluvíte. Trápí vás něco? Láska?« a svěží rudá ústa Miladina složila se po této otázce skoro uštěpačně.

»Ale, Milado, nezlobte přítele Klimeše. Je samotář a dnes je vůbec nějak zvláště rozbručen.«

»To však teď býti nesmíte. Já bych chtěla, aby všichni lidé kolem mne byli veselí. Připíjím veselosti,« a upřela po přípitku své zářivé hnědé oči se žlutými tečkami ve zřítelnicích na Klimeše.

»Myslíte, že je život tak zábavná věc?« zeptal se Klimeš.

»Ah, o tom jsem dosud ještě nikdy nepřemýšlela. Na to bude vždy ještě dost času. Mistře, nalejte mi ještě trochu vína,« a postavila svou prázdnou sklenici před Plase.

»Ale, Milado, pozor, ať se nenamočíte!« smál se Plas nalévaje modelce zase plnou číši. »Pijete příliš rychle a víno je silné.«

Modelka však místo odpovědi jen se opět dlouhým douškem napila. Tváře jí zčervenaly. Žádostivé oči její pojednou utkvěly na kytaře, zavěšené na zdi právě za Klimešem.

»Zahrejte mi k tanci,« vyhrkla hlasem horkým a poněkud chraptivým.

»Zahrej, ty umíš, a ona krásně tančí!« vyzýval také Plas Klimeše.

A Klimeš hrál. A začal tanec. Modelka začala se pohybovati lehce jako ranní pára nad lukami, ale vzrůstající tempo hudby roztáčelo rychle do prudkého víření její elastické tělo, které bylo tolik poslušno hudby. Vlasy se jí uvolnily a rozpustily. Vířily kolem její hlavy jako černý mrak, z kterého chvílemi zablýskaly její široce rozevřené, zářivé, žádostivé oči. Sukně jí poletovala vzdorně kolem nohou, odkrývajíc až ke kolenům bezvadný jejich tvar.

»Uchvacující tanečnice,« pochválil si Klimeš.

Usedla ke stolu celá rozbouřená. Její oči měly vlhký, smyslný lesk.

Víno kolovalo.

Dřevěné hodiny ozdobené kukačkou odbíjely jedenáctou hodinu.

»Macíčku, skoč na hodiny a zakousni ptáčka,« volala těžkým jazykem Milada na kocoura, schouleného a spícího na taburetu. A potom chtěla ještě tančiti, ale učinivši jen několik kroků zapotácela se a zachytila se o roh stolu.

»Točí se mi hlava,« řekla těžce a mdle a sesunula se na pohovku vedle Klimeše a zavřela oči.

»Přemohlo ji to,« řekl Plas.

»Zhroucení se na stupních slávy,« poznamenal suše Klimeš.

»Musíme ji zde nechati až do rána na pohovce. Nedošla by chudák domů, bydlí až ve Vršovicích. Pomoz mi ustlati vedle v atelieru na pohovce. Budu spáti tam. Jaká pomoc, a slečince necháme jako společníka macíčka.« A potom uložil opatrně zmoženou modelku na pohovce

a dal jí pod hlavu dvě měkké podušky. Usmívala se opilým úsměvem. Sám pak upravil si lože v druhé místnosti.

»Půjdeš rovnou domů?« ptal se Klimeše.

»Kam bych ještě šel. Mám toho sám také dost plnou hlavu.«

»Přijdeš zítra?«

»Snad. Určitě však nevím.«

»Přijď, budeš-li moci, a teď již dobrou noc!«

Venku chladný vzduch jarní březnové noci ovanul rozpálené skráně Klimešovy. Pohlédl vzhůru k oknům atelieru. Nebylo v nich již světla.

Šel jednou jeden za jednou,
ona mu utíkala.
Padne-li, už ji nezvednou — — —

zanotoval si polohlasem Klimeš a ubíral se klikatými uličkami staroměstskými domů.

II.

Závěrečné akkordy, doprovázející hořekující vyznání Taťaniny první lásky, dozněly pokojem. Nikdo hře ani zpěvu nenaslouchal. Matylda Hollerová hrála a zpívala sama sobě. Byla zcela sama doma. Ukončivši proslavenou arii zůstala nějakou chvíli jako v lethargii. A v pokoji bylo takové ticho, že bylo slyšeti i měkký pád opadávajícího květu rudě rozkvetlé kamelie na tmavou ebenovou desku štíhlého podstavce. Tmavěfialovými storami dopadají šikmé paprsky jarními parami zastřeného slunce mdle na těžký, rudomodrý perský koberec. Dvě štíhlé vitriny šestihranné vězní za silným broušeným křišťálovým sklem na skleněných podstavcích několik kusů čínského a saského porculánu a drobné klenotnické trety. Chaise-longue, potažená akvamarinovým hedvábím, pokryta je v hlavě dvěma slunečnicově žlutými polštáři, vycpanými labutím peřím. Stěny pokoje, potažené tapetami perlové šedi s drobným svěže modrým vzorkem pomněnek, ozdobeny jsou několika rodinnými portréty. Stojatá lampa bronzová blíže krbu přikryta je průsvitným světlým závojem z růžového hedvábí. Veliká oválová deska zrcadla, zasazená ve stříbrném zarámování do zdi nad černým mramorem toiletního stolku, opakuje část prostoru pokojového ještě jednou zvyšujíc tak ztrnulost a nehybnost věcí. V mdlém jarním slunci se věci neurčitě třpytí a lesknou jako utonulé v průzračné hloubce zelenavých vod.

A ta, která uprostřed těch věcí sedí, je chimericky krásná. Vzdorná vlna pyšných rudých vlasů obklopuje hlavu jako koruna. Rovné, sněhobílé čelo je bezvadného tvaru, působí však skličujícím chladem. Římský nos s nervosními chřípěmi svědčí o povaze prudké, energické a nepodajné. Jantarově žluté oči mají výraz až poněkud krutý jako u šelem. Ústa až příliš rudá jsou ironicky zakrojena. Krásný, ale tvrdý obličej. Nyní v hudební lethargii má výraz pusté vroucnosti. Celý obličej působí dojmem sádrové masky s rudými rty bakchantky a potměšilýma očima kočky. Její dvacetiletá krása přitahuje a odpuzuje zároveň. Za tím sněhobílym čelem jako by již vězely mnohé zkušenosti.

A jako by pojednou kouzlo rozlomila, vztyčuje se Matylda u klavíru, zavírá prudce jeho rozevřenou desku, odkládá na taburet výtah »Oněgina« a přistupujíc k zrcadlu jme se strojiti k vycházce. Ve vedlejším pokoji hodiny melodickými kovovými údery odbíjejí desátou hodinu ranní.

Dopoledne velké dámy začíná.

Povoz stojí před domem. Lehký, elegantní, lesklý. Úlisné hedvábí a belgické krajky naplňují kočár. Bílé koně se vzpínají pyšně a směle. Domy se míhají kolem. Slunce překrásně září. Dlažba ubíhá pod koly střelhbitě dozadu. Brzo zaskřípe písek promenádní cesty Stromovky pod kopyty koní a pod otáčením kol. Vzduch vane prudce do tváře. A ta, která před hodinou zpívala vášnivé vyznání Taťany, už nemyslí více na bolest Taťaniny touhy, ale dychtivě se rozhlíží kolem a odpovídá nedbalým pokynem hlavy na smekání mužských klobouků. Veliké pupence v kaštanové aleji se zlatě lesknou na černých naběhlých větvích proti hedvábně modré, jarní, březnové obloze. Lehké, potrhané clony par vznášejí se nad korunami stromů. Kosi protínají svými fletnovými písněmi vzduch vonící hlinou a prozlacený proudy sluneční záře. Je lehko, je svěže, je jasně. Alejí jde řada alumnů, někteří s breviáři v rukou, a Matyldě působí zlomyslnou rozkoš jejich pokradmé pohledy, vrhané chvatně na skvělou krasavici, taženou bílými koni. Věčně ženským pohybem upravila si účes hlavy jako činí skoro vždy ženy, vidí-li, že jsou pozorovány muži.

Marně řečí jímavou a něžnou hovoří jaro k smyslům Matyldiným. Dívá se na vysýchající půdu a posuzuje, zda bude možno již brzy zahájiti na tennisovém courtu opět hry, přerušené v minulém podzimu. Potom zabývá se v duchu kombinací jarních toalet a rozkazuje náhle kočímu, aby ji zavezl ihned ke švadleně, a opouští s lhostejným srdcem něhu a svěžest jarního dopoledne v kaštanové aleji, kde budoucí zelená klenba listí se tísní v zlatých, lesklých pupencích, houpaných větrem rozmarným a hravým.

Na dně jejího srdce leží nuda a těkavost.

A tuto ženu postavil básníkovi osud do cesty jako milenku.

* * *

Když Pavel Klimeš byl uveden do rodiny Hollerovy jako preceptor Vladimírův, gymnasiálního to septimána silně pokulhávajícího v klasických jazycích, jemuž hrozilo z té příčiny osudné ztroskotání v maturitním průplavu, byl zaražen nádherou a skvělostí nového prostředí a jsa sám mlád a velmi nezkušen jevil s počátku stísněnost a neohrabanost vlastní tolik lidem ducha, kteří vyrostli v poměrech stísněných.

Rodina Hollerova byla nečetná. Zakladatel rodiny Jindřich Holler, rozložitý padesátník širokého, červeného obličeje, majitel uhelných dolů, byl málokdy přítomen doma, meškaje značnou část času za obchodem mimo Prahu. Měl vzezření člověka spokojeného sama s sebou, obchodníka vymáhajícího přesně a neúprosně plnění cizích závazků a celkem lhostejného ke kultuře a umění. Jeho žoviálnost byla smíšena s jistou domyšlivostí člověka zbohatlého vlastním přičiněním a šťastným se-

skupením náhod. Jeho malá, světlá, pronikavá očka svědčila o chytrákovi, jenž pěstěním značně již šedivého plnovousu dodává si zdání větší vážnosti, než je třeba. Když se smál, skládala se jeho tvář do celé spletité soustavy jemných vrásek a při tom byl to smích nehlučný, tichý, skoro němý. Chytrák to byl a nebezpečný chytrák.

Paní domu, o málo let jen mladší svého muže, byla, jak na první pohled bylo patrno, žena vrtošivá. Ač vysoká a statná blondýna, měla v sobě neklid a těkavost drobných a hubených žen, což s imposantní její postavou zvláště kontrastovalo. Hovor její přeskakoval s předmětu na předmět. Nedostatek vzdělání byl příliš patrný. A to, co u jejího muže jevilo se jako domýšlivost, vyjadřovalo se u ní vzezřením nadutosti. Byla pobožná až k bigotnosti. Byla paní domu, nikoli však duší domácnosti. Tou byla sestra pana Hollera, Valerie, paní asi čtyřicetiletá, vdova po báňském inženýru Huškovi, jenž hned v druhém roce manželství zahynul při výbuchu v dolech a zůstavil vdovu odkázanou na nepatrnou pensi, na štěstí však bezdětnou. Holler ujal se své sestry a vzal ji k sobě do rodiny, kde zastávala místo jakési gouvernantky obou dětí manželů Hollerových, Matyldy a Vladimíra, a starala se o hospodářskou stránku domácnosti, pro kteroužto činnost paní Hollerové nedostávalo se naprosto talentu a chuti. Byla to osoba neobyčejně čistotná, úslužná, tichá, jakoby životem omráčená a zakřiknutá, ale věčně pilná, stále zaměstnaná, starostlivá a ke každému pozorná. Obě děti Hollerovy si ji velmi zamilovaly, ale poslouchaly ji jen velmi málo.

Matyldu Hollerovu jsme již poznali.

O Vladimíru Hollerovi se dá říci jen velmi málo. Velmi hezký hoch, chatrný student, budoucí bezvadný elegán, znamenitý hráč lawntennisu, lehkomyslný až k záhubě a podnikavec neobyčejný, pokud jde o ženské pohlaví. Charakteru dosud velmi málo, později snad vůbec žádný.

Byt rodiny Hollerovy zařízen byl skvěle, ale s onou paušální a bezduchou nádherou, kterou pro zbohatlé lidi za peníze obstarávají cizí instalatéři a kde osobnost nevyjadřuje se skoro ničím. Výjimku činil pouze pokoj Matyldy, ale to nebylo zásluhou její, nýbrž její tety Valerie.

Matyldě byl nový preceptor Vladimírův s počátku směšným svou ostýchavou neohrabaností. Ačkoliv se chovali k němu všichni velmi zdvořile, bylo přece v chování Matyldině vždy něco impertinence, s jakou se pásla na rozpacích mladého muže. Měla ve zvyku upírati na něho své krásné zářící oči tak dlouho, až nach rozpaků zbarvil jeho čelo a tváře. Bývalo mu nevolno v její přítomnosti v saloně bohatě zlaceném a přepychově zařízeném. Cítil se často až nešťastným, když při společných obědech byl posazen přímo proti Matyldě. Hovoru při stole účastnil se málo a zřídka. Byly to hovory obyčejně velmi ploché a mělké. Rozumovalo se o všem a o ničem způsobem co nejpovrchnějším. Nebyla to ani konversace ani tlach. Často cítíval při takových hovorech až fysickou tíseň a smrtelnou nudu. Cítil se neschopným k hovorům tak mělkým a všeobecným. Bylo mn často jako mezi malými dětmi, s nimiž chceme-li se dobře baviti, musíme

mluviti jejich dětskou řečí a snížiti se k jejich pojmům a výrazům. Nejnepatrnější živá myšlenka v tomto prostředí se ihned ostře odrážela a zdála se skoro neslušností.

Klimeš docházel do rodiny Hollerovy třikráte týdně. Ještě po půl létě svého působení v rodině díval se na Matyldu jako na dámu jemu jen málo přístupného světa. Matylda však už dávno změnila své stanovisko k němu. Z jeho sarkastických odpovědí, stručných poznámek a nevtíravě prozrazených znalostí hudby, literatury a kulturních dějin soudila na hloubku ducha, který je jen poněkud zmaten a stísněn nezvyklým prostředím, ale hlavně její vlastní osobou. Začala se k němu chovati přátelsky. Prvé dva, tři pokusy se však nezdařily. Klimeš, jenž dobře nechápal změnu Matyldina chování a viděl v něm ve své plachosti jen úskok, aby ho vylákala z jeho uzavřenosti, zachoval se zdvořile chladně, což Matyldu až zlobně podráždilo. Ne, už nebyl směšný, rozhodně nebyl směšný. Kdysi se u stolu při obědě mluvilo o vynikajících hercích. Klimeš apaticky naslouchal a tvrdošijně mlčel. Když však Matylda obracejíc se přímo na něho pronesla podivení nad tím, proč znamenití herci nejsou uctíváni po své smrti pomníky, nezdržel se Klimeš déle a dosti živě zvolal: »Pomníky hercům? Ano, ale jen v srdcích rozkochaných paniček a slečen, ale nikdy ne na veřejných náměstích, kde je spíše místo pro pomník vrchního dozorce metařů, jenž dobře dohlížel, aby náměstí vždy čistě bylo zameteno a tím znamenitě prospěl zdraví občanů.« Viděl, jak po jeho odpovědi zajiskřily Matyldiny oči, ale v tom okamžiku mu to bylo zcela lhostejno. Jsa si vědom své převahy, vyložil pak již hlasem zcela klidným, že pomník pro herce je nemožnost a nesmysl jednoduše z toho důvodu, že činnost herců známa je pouze určité třídě lidí současné generace a že odchodem herce s jeviště končí jeho činnost i jeho zásluha a pro generaci příští že zmizelý herec je pouhým mrtvým jménem bez obsahu. Pomník by proto jen působil komicky. Matylda smíchem hleděla zakrýti své rozpaky, ale nezdařilo se jí to dobře.

(Pokračování.)

Adolf Srb:

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze dne 10. února 1920.

(Z Národního shromáždění. — Česko-německá otázka. — Dr. Renner v Praze. — Zásobovací krise. — Prohlášení slovenských poslanců. — Z Maďarska. — Nové bouře v Německu. — Dohoda žádá vydání Viléma II. a jeho spoluvinníků. — Odsouzení vůdce lužických Srbů. — Z Ruska. — Nové zakavkazské republiky. — Nový president a nová vláda ve Francii.)

Národní shromáždění česko-slovenské schválilo po dlouhé a často velmi pohnuté debatě rozpočet a finanční zákon na r. 1920.

President Masaryk vyslovil se vůči korrespondentu vídeňské »N. fr. Presse«, který mu položil otázku, »jak lze odstraniti odpor českých šovinistů proti vyrovnání s Němci«, že »nebudou to šovinisté, kteří provedou vyrovnání«. Tu dovolujeme si skromnou otázku: s kým

mají Čechové provésti vyrovnání, když na německé straně jsou samí šovinisté? Vůdce německých občanských stran Dr. Lodgmann jest právě tak šovinistou, jako vůdce německých sociálních demokratů Seliger! Němci počínají si vůči českým menšinám všude zpupně jako před převratem.

Počátkem měsíce ledna zavítal rakouský státní kancléř Dr. *Renner* s velkou družinou do Prahy, aby vyjednával s československou republikou. Sborník zahraniční politiky, vydávaný československým zahraničním ministerstvem, vyslovil se, že jest to politická událost prvého řádu a že Praha se stane důležitým střediskem, v němž se často budou opakovati mezinárodní jednání důležitého rázu. Dr. *Renner* oznámil oficielně, že jest naděje na vzájemnou politickou a diplomatickou podporu obou republik v případě nějakého ohrožení. Zprávu svou zakončil: »Byť i bezprostřední výsledek pražské schůzky zejména pokud jde o její hospodářskou stránku, málo uspokojoval, tož přece znamená průlom ve zdi nepřátelství.«

Zástupcové Čechů v krajinách národně smíšených shromáždění na důvěrné poradě v Praze dne 18. ledna, dostavivší se ze všech končin oblastí narodních jednot, prohlašují: »Německé obyvatelstvo naší vlasti, kteréž po převratu bylo ochotno přizpůsobiti se novým poměrům a bylo přesvědčeno, že republika československá bude státem národním, českým, změnilo své smýšlení a vrátilo se k staré náladě válečné a předválečné. Stalo se opětně nepřítelem českého národa a zejména našich českých krajanů v území smíšeném sídlících, chová stále tužby po zřízení samostatného území, odvolávajíc se na falešná čísla národního sčítání rakouského a zveličujíc zúmyslně před cizinou počet německého obyvatelstva v našem státě; v obecních zastupitelstvech, v nichž zasedají zástupci českých menšin, přezírána pak naše národnost a nedbá se na mnohých místech ani v nejmenším nejzákladnějších zásad rovnoprávnosti; v obcích a okresích zůstalo postavení českého obyvatelstva stejně nedůstojným a neudržitelným, jako bylo za Rakouska; obecní zastupitelstva v krajích většinou německých usnášejí se na tom, že němčina je výhradní řečí jednací a nepřipouštějí do jednání jazyka českého.«

Ve schůzi městského zastupitelstva v *Liberci* podán od německých nacionálů dotaz, proč dne 28. října, v den státního převratu, pořádáno bylo v městském divadle zvláštní odpolední představení a proč městská spořitelna, ačkoli se na magistrátě úřadovalo, zůstala v onen den zavřena. Starosta prohlásil, že ředitelství divadla se omluvilo, že nutno užiti každé příležitosti, aby bylo docíleno větších příjmů, že však on, starosta, toto stanovisko neschvaluje. Co se týče spořitelny, učinila tak na vlastní vrub a že jí starosta opravil, že k tomu oprávněna nebyla.

Ale nejen tam, kde mají většinu, i v městech, kde jsou v menšině, a to mizivé menšině, počínají si Němci jako by byli všechno vyhráli. Dr. Lodgmann objíždí Čechy a Moravu a štve všude proti republice. V Plzni a v Budějovicích byly jeho schůze Čechy přerušeny.

Ministr pro zásobování lidu Houdek prohlásil, že zásobovací a vyživovací situace jest kritická následkem toho, že se nepodařilo

v cizině zakoupiti větší část mouky. Jest to strašné zklamání. Ještě v posledním roce však podařilo se ovšem při krajní šetrnosti překonati krisi a vystačiti s obilím do příštích žní. Nyní, kdy nemusíme dodávati mouku do Vídně, do alpských zemí a armádě, nyní po velmi dobré úrodě loňské ocitujeme se v krisi již v měsíci únoru. Máme tedy ještě přes půl roku do příští sklizně! Kam se mouka domácí poděla, pan ministr nepověděl, ale oznámil, že bude přikročeno k přísným rekvisicím u těch, kteří nedbajíce opětovaných výzev, starají se jen o sebe a ne o zájem celku. Při tom stoupá drahota všech životních potřeb úžasně, a úřady jsou malomocny proti bující lichvě.

Klub slovenských poslanců usnesl se na resoluci, v níž znova slavnostně manifestoval nezlomnou věrnost všech vrstev slovenského lidu k československé národní jednotě a prohlašuje za zlomyslnou lež každé tvrzení, které by chtělo v zahraničí vzbuditi dojem, jako by na Slovensku byly snahy směřující proti československé státní jednotě.

V *Maďarsku* provedeny volby do Národního shromáždění, při nichž získali malorolníci a křesťansko-sociální sdružení největší počet mandátů. Sociální demokraté vydali heslo, aby se stoupenci strany zdrželi voleb, ale ježto jest také v Maďarsku volební povinnost, odevzdali prázdné lístky.

Dohoda oznámila maďarské vládě, že opětné dosazení dynastie, která ztělesňovala systém potlačování a ovládání jiných ras ve spolku s Německem, nebylo by slučitelno ani se zásadami, o něž se bojovalo, ani s výsledky války, a že mocnosti nikdy nedopustí, aby opětné dosazení habsburské dynastie bylo pokládáno za otázku týkající se výhradně Maďarska.

Maďarské mírové delegaci odevzdána dne 15. ledna mírová smlouva. Ve smlouvě mluví se o přesných hranicích Maďarska vůči Rakousku, vůči Jugoslavii a vůči Čechoslovensku. Maďarsko má uznati naprostou neodvislost Jugoslavie a československého státu a zříci se všech práv a titulů z oněch oblastí bývalé rakousko-uherské monarchie, jež byly těmto státům přivtěleny. Maďarská vláda rozhodla se učiniti pokusy o změnění smlouvy. Z bývalého plošného obsahu 325.000 km^2 zbude Maďarsku asi 100.000 km^2 a z 21 milionů obyvatelstva 8 milionů, což znamená na území ztrátu 75%, na obyvatelstvu 60%.

V *Berlíně* došlo opět ke krvavým bouřím. Komunisté a nezávislí socialisté pokusili se o povstání a prohlášení republiky rad. Pokus ten se nepodařil. V celém Německu prohlášen výminečný stav Partikularistické snahy vystupují s velikým důrazem, zejména v Bavorsku, kde se frakce centra odloučila od celoříšské strany. Také monarchistická agitace ohrožuje jednotu nebezpečně.

Holandsko odmítlo dohodě *vydati bývalého císaře Viléma II.* a německá vláda se usnesla odepříti vydání jeho spoluvinníků. Holandská sněmovna schválila stanovisko vlády.

Vůdce lužických Srbů Arnošt *Barth* odsouzen pro »velezrádu« na tři léta do pevnostního vězení. Byl odsouzen proto, že na mírové konferenci hájil požadavky svých krajanů po připojení k česko-

slovenské republice. Ministr zahraničí Dr. *Beneš* vyslovil se v Národním shromáždění, že lužičtí Srbové jsou oprávněni domáhati se uskutečnění svých snah a že Barth nejednal jinak, než páni Dr. *Lodgmann* a *Seliger*. Slíbil, že podnikne intervenci u spojenců.

V *Rusku* jsou *bolševici* na postupu, armády Denikinova, Judeničova a Kolčakova byly poraženy. Známý předák ruských sociálních revolucionářů *Savinkov* vyslovil se o chybách, kterých se vlády těmito generály representované dopustily. Prvou a nejtěžší chybou bylo, že nebylo dostatečně hleděno k národní různotvárnosti Ruska. K boji proti bolševictví nemělo býti použito jen Rusů a kozáků, ale i ostatních, neruských národů, čítajících v Rusku 70 milionů duší. Těmto národům měla býti slíbena autonomie. Druhou chybou bylo, že vlády carské neuzavíraly spolku s Polskem a Finskem. Kdyby Judeničově armádě byla pomohla armáda finská, byl by Petrohrad padl. Když byl Denikin v Orlu, byla by padla Moskva, kdyby Poláci táhli proti Smolensku. Za třetí chybu jest prohlásiti, že vlády nedovedly sjednotiti ani všech ruských a kozáckých sil. Stranický boj nebyl prohlášen. Za čtvrtou chybu jest pokládati špatnou agrární politiku (to týče se hlavně Denikina). Majitelé velkých statků byli chráněni a půda nepřidělována drobným sedlákům, kteří se boje proti bolševikům neúčastnili. Pátou chybou jest, že vlády neměly hospodářského programu, že podporovali spekulaci a že obyvatelstvo trpělo hladem. Šestou chybou bylo trpění pogromů proti židům, kteří pak podporovali bolševiky.

Dohodová nejvyšší válečná rada uznala nezávislost zakavkazských republik *Georgie* (Gruzińsko), *Armenie* a *Azerbejdžanu*. Do svazu národů přistupují tím tři národy: Gruzinci, Armeni a Tataři. Gruzińská republika má as 100.000 km² plošného rozsahu, $3^1/_2$ milionu obyvatelů a má velké přírodní bohatství: kovy a jiné nerosty, tabák, čaj, bavlnu, hedvábí a víno. Tatarská republika Azerbejdžan obsahuje východní části Kavkazu s naftovým územím Baku a má 4 miliony obyvatelů. Republika Armenie je rozsáhlejší než druhé republiky, ale má jen 2 miliony duší.

Presidentem francouzské republiky zvolen dne 17. ledna *Pavel Deschanel*, dávný přítel českého národa. *Clemenceau* neobnovil svou kandidaturu s ohledem na svůj vysoký věk; jest 74 roků stár. Nový president narodil se r. 1856 a vynikl znamenitou měrou jako spisovatel i jako politik. Po volbě presidenta ustavila se nová vláda, v jejímž čele stojí *Millerand*, jenž zároveň převzal ministerstvo zahraničí. Nová vláda učinila prohlášení, že pokud jde o zahraniční politiku, zůstává věrnou politice provozované ve shodě se spojenci. Smlouva versaillská musí býti úplně provedena. Sněmovna vyslovila vládě důvěru 510 hlasy proti 70.

Písemnictví.

Ke dni 5. února 1920. — Podivným řízením osudu stalo se, že vzpomínáme v těchto dnech takřka současně dvou žen českých, jež dobově dělilo sice skoro celé století, ale jichž srdce byla sestersky blízka v oné veliké lásce všelidské, která hořela v nich vítězným plamenem po všechny dny jejich požehnaného žití, přetrvávajíc všechny rmuty a žaly, všecka zklamání a bolesti, jimiž Osud tak rád právě geniům cestu vystýlá...

Božena Němcová — Růžena Svobodová — — —
Dva krásné, čisté akkordy, splynuvší v jediný souzvuk lásky k životu, lásky k lidstvu, k trpícímu českému člověku...

Jednu před měsícem uložili jsme v posvátnou klenbu »Slavína«, druhé v pamět stých narozenin (5. února 1820) klademe kytičku pozdních květů na vyšehradský rov...

Napsati něco nového o bytosti tak populární a známé, jakou jest autorka slavné »Babičky«, jest dnes — po úspěšných badatelských studiích celé řady literárních historiků a kritiků, z nichž jmenujeme hlavně prof. dra. Václava Tille, Marii Gebauerovou, Vincence Vávru, Zdeňka Záhoře vedle četných jiných interessentů — takřka nemožností.

A proto jest pisateli těchto řádků spokojiti se prostou pietní vpomínkou na první českou průkopnici ženského obrození, ženu stejně neobyčejnou jako nešťastnou, ubíjenou prostředím, dobou, nad niž vyrostla příliš vysoko, již plamenným vzletem svého ducha dávno předstihla...

Illusionistka veliké lásky k bližnímu, kterou toužila překlenouti všechny propasti světských rozdílů a společenských protiv, která z bohaté studnice svého citu štědře rozdávala všem, celému svému světu, světlá kněžka krásy, která rozzářiti, rozhořeti chtěla studenou ztrnulost přemoudřelých sofistů, a jíž souzeno bylo trpké, hrozné pokoření přijímati z ruky jejich ponižující, žebráckou almužnu, aby zachránila sebe a své drahé děti před hladem...

Nádherný rajský pták, v srdci žhavou, plamennou píseň lásky, vězněný v úzké železné kleci, o jejíž mříže marně bije svou krásnou, oklamanou hlavou, který nesl jedinou jen vinu: že sebe obětoval pro jiné, žena nejušlechtilejší, nejjemnější a nejcitovější, jaká zrodila se kdy pod naším chladným, střízlivým českým nebem, připoutána od dětství takřka, pro celý život, k člověku drsnému, hluboko pod ní stojícímu, jenž v hrubém egoismu své nízké povahy dovedl ji opustit v nejhorší době, složit v ubohé, útlé dlaně její přetěžké břímě existenčních starostí o celou četnou rodinu, o dospívající děti...

Byl někdy které ženě podán kalich utrpení trpčího než té, jejíž zhořklé rty zastenaly kdysi v beznadějném postesknutí: »Lásku podávám lidem, a oni mi srdce rozdírají... Že se lásce kořím, nazývají hříchem, že svobodu miluji, za to mne křižují«...?! Dr. *Jan Frič.*

Dr. Jiří Guth: *Kapitoly skoro naléhavé.* Úvahy a feuilletony společenské. — Autor »Společenského katechismu« přišel se svým dílem v dobu, která měla ho nejvýš potřebí. Dvorné mravy

a jemné chování našich babiček a dědečků vymizely, starosvětské idylle odzvoněno, nastala doba shonu, materialismu, zdrsnění, společnost se promíchávala, domácí život zaměnil se hospodským, hrubly mravy v rodině, ve škole, v literatuře, v umění, v politice, v celém veřejném životě a to skoro geometrickou řadou k poměru našeho vzrůstu. Jako dospívající mládež přichází do t. zv. klackovitých let, prochází jimi též společnost, rostoucí z malých poměrů do větších. V národním svém životě mnoho jsme to pociťovali, často jsme si stýskávali na společenskou svoji nevychovanost, ba i mnohý nezdar českých lidí ve světě, nerci-li českého národa slýchali jsme na ni svalovati. Od svých nepřátel i od ostatních lidí, často i od cizinců dobře s námi smýšlejících. Konečně společnost naše počala sama toho pociťovati, toužila se vyprostiti ze své chyby, ohlížela se po nápravě. Jako na zavolanou přišel Dr. Jiří Guth, jenž měl zkušenosti z vyšší společnosti doma i v cizině, a svým spisem dobyl si popularity, stal se autoritou. Dnes zavádějí se hodiny o dobrém chování do výchovných ústavů, konservatoří a dramatických škol, v novinách pěstuje se společenský rádce, věci věnují se feuilletony, konají se přednášky ve spolcích, besedách i v širší veřejnosti. Pí. Marie Laudová je na př. takovou průbojnicí theorií Guthových v praxi.

Loni, v prvém roce státní naši samostatnosti, začal Guth uveřejňovati v Národních listech feuilletony pod názvem »Kapitoly skoro naléhavé«, v nichž doplňkem svého katechismu jal se řešiti různé společenské otázky, které s novými poměry doléhají na veřejný náš život a dožadují se určitých jeho forem. Připojiv některé své články ve Zvonu i jinde uveřejněné, vydává nyní soubor těch feuilletonů pod prvotním jich názvem knižně. Pěkným úvodem jest jim stať Růženy Jesenské »O ušlechtilých mravech«, kde dočítáme se pravdivých slov: »A tak mi připadá, že vypínavé nadnášení se a přezírání druh druha ve všech společenských vrstvách činí onu vzájemnou nelásku, neochotu, bezohlednost člověka k člověku, ať je pán neb sluha, neb prostě člověk vedle člověka. — Schází ona citlivost pro dobrou pohodu chvíle, ať jsme kdekoli, přirozený cit, nepřekážeti si, posloužiti si, vypomoci, potkati se všude s ušlechtilou kázní citovou.« A dále: »Kultura srdce je první podmínkou ušlechtilosti mravů. Kdo má ušlechtilé srdce, nechybí nikdy, byť ho i osud přivedl do nepředvídaných okolností. Jen ptáti se o radu srdce v rozpačité chvíli nezvyklých kluzkých parket... A není třeba obavy.« Tímto základním tónem nesou se též úvahy Guthovy. Jsou demokratické. Nikdy nezabíhají do zkostnatělých a prázdných forem, za nimiž bývá jen společenská lež. Guth vychází od civilisovanosti, od gentlemanství, od ušlechtilosti povahy, citu, od vzdělanosti, ne snad jen co do učenosti, nýbrž v celém dosahu slova. Pro toto vyšší stanovisko dobývají si stati Guthovy důvěry i těch, kdož jinak nakloněni jsou přenášeti se přes formality jako cosi malicherného. Guth vyžaduje a vede k chování se krásnému, t. j. správnému, přesnému, nikoli k nějakému hejskovství. Nové poměry, státní naše samostatnost a z ní vyplývající styky diplomatické, úřední i soukromé s cizinou, společenské povinnosti k jejím representantům stejně jako k představitelům státu

domácím, staví jednotlivce před tolik jindy nebývalých požadavků, do tolika nových situací, že autor mohl se jen kolem sebe porozhlédnouti a našel látky, že jí ani ve svých XXXV kapitolách úplně nemohl vyčerpati. Shromáždil si jí však tolik a rozdělil si ji tak účelně, že podal dílo nejen rozsáhlé, ale i obsáhlé, nejen obsažné, avšak i přehledné. Nejdříve přesvědčivě zodpověděl otázku, proč dlužno si všímati pravidel slušnosti: »Jako na vojáky Napoleonovy s egyptských pyramid hleděly celé věky, zvědavy jsouce, jak si vojsko bude počínati, i na nás teď pohlíží „celý svět", dychtiv jsa prohlédnouti si zblízka domácnost těch Čechoslováků, kteří na poli válečném naplnili jej obdivem. Bylo by pro ostatní svět nepříjemným zklamáním, kdyby shledal v domácnosti naší nelad a nepořádek, urážející jeho zvyklosti, zvyklosti všeho světa vzdělaného. — Byť byl náš vniterný život, naše smýšlení a naše názory kdyby byly zcela cennější, znesnadníme k nim přístup, nevýjdeme-li vstříc těmto zvyklostem a jim-li se nepřizpůsobíme.« Ovšem dodává o tom všímání si pravidel slušnosti, že nemáme činiti to tak, »abychom viděli v nich více nežli jen prostředek k cíli.« Probírá pak náš poměr k hostím z ciziny, jak vésti si při seznamování se s nimi a hoštění jich. Hořkou, ale zdravou pilulku dává našim paním, dívkám a mladým pánům i tak zv. lepší společnosti, nastavuje pravdivé zrcadlo jich chování a zábavám. Nejvítanější jsou pro dnešní dobu pokyny, jak pozdravovati a chovati se vůči presidentovi republiky na veřejnosti, jak vésti si při audienci, jak u paní presidentové, jak u ministrů. Zajímava i včasna je kapitolka o vyslancích našich i cizích; mnohému přinese cenné pokyny kapitola o společenském úboru, ač tu nepřízeň doby staví největší překážky i lidem dobrého společenského chování. Poznámky o českém saloně a české společnosti jsou místy peprné, ale správné a poučné. Rovněž poznámky o Češích za hranicemi a často nemístné jich skromnosti. Velmi správné slovo pronesl autor k otázce šlechtické. Mužné, demokratické a přece šetrné. Některé podrobnosti problemu jsou tu ovšem jen zběžně naznačeny, jaksi jenom napověděny. A tak je v knize mnoho a mnoho otázek, jež namanou se co den v životě, a o něž leckdo klopýtá, nevěda si rady, které jsou tu zodpověděny bezpečně, nabádavě a poučně. Dovíš se tu, jak počínati si při recepcích, jak psáti a hovořiti, jak pozdravovati, dovíš se o hostinách, stolování, pořadu podle precedence, o různých ceremonielech, jak se představovati, jak býti dochvilným, jak odcházeti ze společnosti atd. atd. I pokynů tak praktických, jako jest návod, jak mluviti telefonem, neboť i tento moderní dorozumívací prostředek má svou etiketu. Spisovatel zakončuje dílo slovy, jež by si měl každý vštipiti: »Učeným nemůže býti každý, ale slušným a mravným má býti každý!« *—or—*

Josef Šimánek: *Hudba Acherontu.* V »nehistorickém příběhu ze starého Řecka« podal autor opět nový mistrovský kus své prósy, jež, hýříc barvami, přec vystupuje z nich jasnou plastikou, a aniž by zabíhala ve strojenost, rhythmem myšlenek, vzdávajících se harmonii nálady, stává se poesií. Ačkoli problem, jímž se tu spisovatel zabývá,

je povahy spíše všeobecné (milenec snaží se duševně ztotožniti se s mrtvým soupeřem, avšak jest jím pak chvílemi ovládán, takže v podvědomí zabije svou milenku), chápeme, proč právě řeší jej v lidech řecké dekadence, stojících na vrcholu a tím i srázu kultury. Hrdina, který neobyčejnou silou vůle, stále ovšem v harmonii ducha s tělem, proniká do nejtajnějších záhybů nitra druhého, stojí zde ve svém pravém ovzduší, jež plně zachyceno jak v osobách ostré charakteristiky, tak v rozvitých výjevech, ba i v bohatém líčení přírodním, jež tvoří široké pozadí. Spisovatel rád nasadí kontrast, aby rozvedením ho v harmonii celku tuto zdůraznil. Proto také značně rozsáhlá episoda o zlatovlasé Kleo nijak neruší v poměru k dosti soustředěnému ději, naopak zvyšuje napětí. Celek zajímá jemností psychologické analysy i střídáním náladových obrazů. Vším pak prozařuje autorova láska k antice a jejím ideálům. *Mil.*

Jan Havlasa: *Souostroví krásy.* Rovněž kniha, zahrávající si okkultně-psychologickými záhadami. Kdežto u Šimánka nalézáme je transponovány do starého Řecka, zde jsou to exotické krajiny a vyvrženi tam trosečníci života, na nichž autor je studuje. Nejrůznějšími zaměstnáními prošlý dobrodruh Fiala, zprvu dosti ležérně příběh svůj vyprávějící, setká se s pobláznem Wormem, blouznícím dostat se mimo prostor a čas za ženou svého snu. Podivínství vzájemného poměru obou jest hlavní tón první části románu, jenž v dalším, když Fiala podlehne vlivu Wormovu, skutečně přesmykne se mimo prostor a čas, v ovzduší polynésských bájí. Tu smělá autorova fantasie i radost z výstřednosti vymaňují se i z volné uzdy dosavadní. Barvitost líčení stále vzrůstá, přibývá jí komplikovanosti a žhavosti, až do běla přecházející v blesku i odlesku báječných tajemství. A právě v bájích svých hluboce se jevící duše přírodního člověka, i zase zklamáním a nejistotou drásaná psycha v životě ztroskotalých (zde tušení i dohady obou spojeny v jediný sen) jsou dva kontrastující akkordy, jejichž překvapujících obratů je Havlasa mistrem. — Jeho jméno dovoluje nám v souvislosti uvítati první svazek cizineckým úřadem vydávané knihovny anglických překladů z naší literatury, jíž otvírá se tak většina vzdělaného světa. Podle předmluvy p. Domina chce seznamovati hlavně s mladšími autory. A není nikterak bezvýznamno, že právě k zahájení volena kniha, v níž viděti názor českého člověka na cizinu. Havlasovy »Čtyři japonské povídky« lehce načrtnutými kresbami doprovází mistr Šaloun. (Od něho též illustrace »Souostroví krásy«.) Přejeme mnoho zdaru šťastnému počinu. Kéž bychom se v brzku dočkali podobných knihoven i v jiných jazycích světových! *Rad.*

R. 1920. ČÍS. 3.

OSVĚTA

Božena Augustinová:

Činnost Marie Riegrové-Palacké v otázkách socialních.

Žijeme ve velké době převratů. Na národ náš nedávno teprve osvobozený doléhají se všech stran těžké úkoly. Nová hesla ozývají se kolem nás, volá se ku práci sociální, zakládají se nová zřízení, vše se přetvořuje, zdokonaluje.

Jest přirozeno, že se v tomto víru nepřihlíží dosti vděčně ku práci již vykonané a že vše, co zavedeno bylo v dobách národního utrpení, nedochází v dnešní šťastnější době náležitého ocenění — neníť dnes ještě klidu k objektivnímu soudu o těchto věcech.

Ale právě v oboru sociální péče vykonala se u nás v Praze v minulém století veliká práce, i můžeme mladým našim pracovnicím ukázati na zářivý příklad vlastenecké ženy, kteráž v těžkých dobách politických zápasů vybudovala v Praze významné dílo na hmotnou i národnostní ochranu českého dítěte. Máme-li spravedlivě posuzovati práci předchůdcův, musíme se především seznámiti s tehdejšími poměry a uvážiti, že každý krok na dráze této znamenal tehdy zápas; byl to boj slabého národa s přesilou nepřátelskou. Nestačil organisátorský duch, bylo třeba ohromného napětí vůle, vytrvalé trpělivosti, nadšeného přesvědčení. Jen tak bylo tehdáž možno zbudovati trvalé dílo za nesčíslných obětí.

Na tomto chmurném, temném pozadí zvedá se před námi vážná postava Marie Riegrové-Palacké.

Nevnikly bychom v hlubinu povahy vzácné této ženy, kdybychom se neseznámily do jisté míry s jejím dětstvím a prvním mládím.

Marie Riegrová-Palacká narodila se 18. dubna 1833 v Praze jako druhorozené dítě slavného našeho historiografa Františka Palackého a jeho choti Terezie, rodem Měchurové. Matka často churavěla a trávívala zimní měsíce na Rivieře — v Nizze — s dceruškou, jejíž vychování sama řídila. Děvčátko nezdědilo matčina živého, veselého temperamentu, ani společenského nadání; bylo úplně povahou po otci, vážné, pilné — na dítě až příliš opravdové. Učitel náboženství

P. František Schneider, stoupenec Bolzanův, říkával o své žačce: »Márinka má jedinou chybu, schází jí trochu lehkomyslnosti.«

Každý z nás jest povahově tím, čím učinily jej dědičné schopnosti a okolí, v němž život jeho se vyvíjel. V Marii Riegrové-Palacké vlastnosti silného rodu Palackých, přísných protestantských myslitelů, potomkův Českých bratří, převážily zjemnělý rod Měchurův, a půvab společenský, v něm panující. Časté churavění matčino samo k tomu přispívalo. Jak často slýchala jsem z úst paní Riegrové: »Když si vzpomínám na své dětství, vidím spuštěné záclony, pološerý pokoj a slyším, jak mi šeptají: »chovej se tiše, neběhej, maminka stůně.« A tento šerý závoj, zastírající často mysl dětskou, nepřispíval k obveselení a přirozenému vývoji mladé bytosti — tlumil mladistvou živost a podporoval *vážnou* stránku povahy. V rodině, kde nemohlo se rozléhati veselé švitoření, hledala si probouzející intelligence nadaného dítěte jiné cesty a malá Márinka oddala se učení se vší opravdovostí vážné povahy. Učitelé její W. W. Tomek, v hudbě Smetana, Vogel a mnozí jiní, vesměs vzdávali chválu pilnosti a svědomitosti její. Ač matka byla vychována po německu, dělo se vyučování Marie Palacké po česku, dle nařízení a za dohledu otcova a ve čtrnácti létech ovládala stejně tři jazyky slovem i písmem. Vidíme to v dopisu Palackého, jenž těší se, že mu dceruška tak pěkně česky píše, »při čemž jí maminka nemohla pomáhati,« i z dopisu děda Dra Měchury, chválícího vnučku, že má pěkný německý sloh; »budeš-li takto pokračovati, může býti z Tebe spisovatelka,« i konečně z deníčků česky a francouzsky psaných, v nichž jeví se lehkost francouzského slohu. Za častých pobytů na francouzské Rivieře, kdež i ústav navštěvovala, stala se jí řeč tato milou a obvyklou. Deníky mladé dívky jsou psány česky a francouzsky, nikdy však německy.

Mládí Marie Palacké plynulo v dobách předbřeznových, spjatých tolikerými řády, předsudky stavovskými, nedostatkem individuelní svobody v ohledu náboženském i národnostním. Vše ubíralo se přesně vymezenými cestami — veřejnost i život rodinný. Přísné názory určovaly směr životní, a bez odporu podrobovali se všichni. Nikdo nezůstal ušetřen; ani nejosvicenější, samostatně myslící a soudící neubránili se mohutnému proudu. Teprve revoluční rok 1848 rozrazil těžké okovy a přinesl první vánek volného vzduchu, s ním pak mnohou vážnou změnu v životě našem národním i rodinném. V době té vyvíjela se mladá bytost Marie Palacké, a jako pravá dcera vlasteneckého otce, vedle upřímné zbožnosti vzrůstala v horlivou, nadšenou vlastenku.

Dnešní mládeži zní to již jaksi všedně — s útrpným úsměvem slyší mluviti o vlastenectví jako o vzácné zásluze — leč před sedmdesáti léty vzdělaná společnost pražská nebyla *českou* společností, a v létech padesátých v minulém století byl pranepatrný počet českých žen, které by byly znaly správně spisovný jazyk náš. I uvědomělé Češky korrespondovaly německy. Proto dopis patnáctileté dívky, psaný za hřmění děl v červenci 1848 z Lobkovic do Prahy otci, jest vzácným zjevem vroucího citu vlasteneckého: »Nemohu Vám popsati smutek a hrůzu v duši mé, mám tolik strachu o Vás, drahý otče, o zdraví své

matky, pak o naši Prahu. Bojím, ano třesu se, by naše národnost mnoho neztratila, kdyby vojsko docela zvítězilo, že se svobody pro nás Čechy zmenší a že nás pak vídeňské ministerstvo, když se brániti více moci nebudeme, připojí mocí k Německu a že starý stav potlačování naší národnosti opět začne. A náš sjezd slovanský — co stane se s tím? Prosím Vás, otče, ve jménu co Vám nejdražšího, totiž vlasti naší, byste se ho ujal, by se nerozešel bez resultátu a bez účinku, bez očistění se z viny, která se mu klade.«

Roku 1851 matka její psala Palackému z Nizzy: »Marie jest má největší radost, není více dítětem, stává se přítelkyní; hledí nyní na svět jiným zrakem než dříve. Jen jest trochu příliš vášnivou patriotkou; zde jí lidé nejsou vhod, poněvadž jim tato vlastnost namnoze schází, vyjímajíc Francouze.« A v jiném listě píše: »Z Marie budeš míti radost, více vpravuje se do světa a je patriotkou až skorem přes příliš, vyvinuje se v rozhodný karakter, je silnější nežli já, ale má přece jedno dědictví po mně, příliš mnoho citu. Ona mne ovládá.«

Příklad otcův vzbudil v duši mladé dívky lásku k národu i vědomí, stavící nad prospěch osobní snahy ideální pro obecné blaho, a tento vážný názor životní utvrzován byl i učitelem jejím P. Schneidrem, horlivým následovníkem ušlechtilého Bernarda Bolzana. Pater Schneider byl muž železné vůle, ujišťující, že člověk zmůže vše, co opravdu chce. Dříve jako professor, později jako ředitel reálky vychovával mládež v duchu Bolzanově, jenž vždy obracel se k vůli a žádal činy. A v tomto hluboce vážném, opravdovém silném okolí vyrůstala a dospívala Marie Palacká.

Sňatkem, jejž v dvacátem roce uzavřela s Dr. Františkem Ladislavem Riegrem, vešla opět do ovzduší velikého, vážného snažení a cílů neosobních — i vykázán jí osudem úkol těžký, úkol osobního sebezapírání pro blaho národa. Dr. Rieger psal nevěstě své do Nizzy: »Povznášejíc se vzhůru lehkou nohou, odstrkujete od sebe svět se vším prachem a kalem jeho. Vy jste příliš velká básnířka v srdci svém — musíte se již konečně odhodlati vstoupiti do tohoto světa hříšného a poznati lidi také, jací jsou. Troufáte si s mým průvodem na tento hluk světa se vydati?«

V prvních létech manželství žila Marie Riegrová tichým životem rodinným a prvních těchto osm let bylo nejklidnější dobou života jejího; avšak od r. 1861, kdy začal u nás život politický, uložen byl i jí těžký úkol. S otcem a s manželem prožívala zápasy veřejné, kteréž těžce snášela, neboť hluboká »povaha její nedovedla setřásti a zapuditi trapných myšlének.« »Mně politika teď tolik dojímá, že někdy nemohu ani spáti,« píše z jara 1861 svému choti a k uklidňujícímu dopisu Palackého odpovídá: »Já se přičiním co možná, abych tak živě na politice nebrala podílu, ale ono to nejde tak lehce.« A v prosinci téhož roku píše manželu svému: »Denně za Tebe se modlím a Boha prosím, bys bojoval šťastně a zmužile za ubohý národ náš! Jak mnohé bezpráví se nám děje — kéž bys jednou opět stesky naše vykřikl, aby se to rozléhalo po zemích a Evropě — kdo ví, nenastane-li opět doba dlouhého mlčení, doba utrpení nového, kdež nebude nám ani popřáno ozvati se, hlásiti se k svému. Dejž Ti Bůh

zmužilosti a moudrosti. Celý národ — pravil mi otec právě — a my zde v Praze všichni, s touhou a napnutostí jen čekáme na to, co se díti bude, jen k Vám a k tobě pohlížíme. Protož buď šťasten, miláčku, — nezadej národu svému ničeho — a čeká-li pak na tebe i pronásledování a trampoty všeliké, najdeš zajisté odměnu ve svédomí svém a poněkud náhradu v tiché opět domácnosti, v upřímné lásce rodinné... Což myslíš, že mne nedojímá myšlenka, jak opět nepřátelé se na tebe shrnou a nešlechetně zacházeti budou s tím, kdož mi tak milým jest? Zdá se mi při tom, jako kdyby někdo drsnou rukou sahal na ránu v srdci otevřenou. Avšak čím lépe se brániti dovedeme, čím obětavější budeme, tím spíše vzejde snad i národu našemu slovanskému slunce jasné a nastanou nám přece jednou doby utěšené a blahé. Naše věc jest tak spravedlivá, že konečně zvítěziti musí — a nedočkáme-li této doby — pracujmež ku prospěchu pokolení mladšího.«

I vidíme, jak po celý život ovládána byla zásadou, že musí podříditi zájmy rodinné zájmům národním. Píše svému manželu, že heslem jejím musí býti: »obětuj a zapírej se,« a jindy: »Musím si počínat jako vdova, můj muž mi odumřel — on žije jen pro vlast a národ, a musím si pomáhat, jak mohu...«

Zájmy národní vyvedly i Marii Riegrovou, milující zátiší života rodinného, z bezpečného úkrytu na kolbiště veřejné. Nesla těžce neuvědomělost žen našich a psala r. 1859 svému manželu: »Bylo by dobře, aby se v ženské mládeži budil trochu smysl vyšší a národní. Takových ženských, jaké u nás bohužel jsou v tom ohledu, nenajde snad nikde jinde.« Pomýšlela na zřízení vzdělávací jednoty ženské, vypracovala i návrh stanov, leč k věci nedošlo, snad proto, jak praví dcera její v životopise matčině, že v té době pan Vojta Náprstek sám horlivě se ujal otázky této a zařídil přednášky pro dámy.

Prvním krokem do veřejnosti bylo účastenství její na loterii pro Zdeňku Havlíčkovou, na kteréž pracovala s velikým úspěchem, dále na sbírkách pro chrám sv. Cyrilla a Methoděje v Karlíně a na vydávání Zlaté knihy dívek českých v Písku.

Avšak vystupovati veřejně příčilo se povaze její, ji vábila činnost tichá, a tu nalézala v oboru humanitním.

Častým pobytem ve Francii měla Marie Riegrová příležitost seznámiti se s dobročinnými institucemi tamějšími i toužila, abychom i u nás měli podobná zařízení. Hlavně tanula jí na mysli potřeba vyučiti dcery pražské chudiny práci výživné. Vzdělání dívčí před padesáti lety bylo úplně zanedbáváno. Až do r. 1865 byly v Praze pouze trojtřídní školy obecné pro dívky, nebylo ani jediné průmyslové školy ženské, ano i vyučování ručním prácem na školách bylo na nízkém stupni.

Paní Riegrová opatřila si z Francie a z Italie zprávy o dobročinných tamějších institucích, čímž dán základ jejím stykům s filantropickými kruhy francouzskými, z nichž čerpala poučení na prospěch podobných zařízení u nás.

V Praze existoval tehdáž jediný ženský spolek sv. Ludmily, jenž založen byl r. 1851 na podporu chudých vdov potravinami, a kde

v odpolední škole třikrát za týden vyučovány byly chudé dívky pletení a šití.

Marie Riegrová váhala, má-li založiti nový spolek, aneb přetvořiti spolek sv. Ludmily, do kterého vstoupila r. 1864, a jenž tehdáž velice již byl poklesl v činnosti své, maje pouze asi 7—8 členů vskutku činných.

Marie Riegrová vypracovala po úradě se znalci a odborníky nové stanovy a získala veliký počet českých paní pro spolek. Ve valné hromadě v r. 1865 přednesla pak jménem těchto paní zvláštní ohražení, uvádějíc, že před zápisem nových členů jest třeba objasniti a vyjednati vzájemný poměr. »Spolek sv. Ludmily,« pravila, »nelíbil se nám pouze jménem svým vlasteneckým, ale spatřovaly jsme v něm základy k blahodárné činnosti. Spolek ten jest jediný snad v Praze, kde se paní bezprostředně stýkají s chudinou. Organisovaná návštěva chudých žen slibovala nám poučení o prostředcích, jak by tu nejzdárněji skutkové lásky díti se měli. Spolek tento má i školu; zvelebování této školy hlavním pak bylo přáním naším. Každá z nás zajisté zná smutný stav ženy a děvčete, nevynikajícího zvláštními schopnostmi, spočívá-li výživa jejich pouze v jehle. Co tu bývá často vzdechů, slzí a probdělých nocí, aby mohl býti ukojen hlad osiřelé rodiny . . . Soudíme, že ve chvíli této nejlepším skutkem lásky bude škola dívčí, která by od poměrů těchto osvobodila část našeho pohlaví . . . Plán školy byl námi již předložen . . . Nám nejde o boření, nám jde o stavbu novou . . . Potřebí nám jistoty, že myšlenky naše dojdou svého uskutečnění. Žádáme tedy spolek sv. Ludmily, by uvážil naše přání a žádosti, chce-li neb může-li nám vyhověti. Dobrovolnou úmluvou a smlouvou budiž náš poměr ustanoven. Kdyby však názory naše se neshodovaly, a shoda v úmyslech docílena nebyla, tu nechť se rozejdeme v lásce a bez hluku, bychom nový úl si zakládajíce pracovaly každá strana o sobě dle vlastního nejlepšího přesvědčení svého ve skutcích lásky k bližnímu.«

Návrh na zřízení průmyslové školy byl přijat; paní Riegrová zvolena jednatelkou spolku, jehož předsedkyní byla hraběnka Kristina Schönbornová, a vyhradila si hned, aby ve plánu školním vytknuto bylo, že vyučování musí býti vždy české. Hlavně snažila se, aby zařízena byla průmyslová škola pro dívky škole odrostlé, což podařilo se jí, když sbor obecních starších povolil místnosti ve staré škole sv. Haštalské, a škola byla otevřena v květnu 1865. Spolek vybíral si žačky z rodin nejnuznějších, mravně zachovalých; dívky přijímány bezplatně a podělovány byly o vánocích úplným oděvem. Spolek vyhradil si právo dozoru nad žačkami do 18. roku, umísťovati je a uzavírati smlouvy služební.

Ve škole vyučovalo se dopoledne učení liternímu, odpůldne šití a kreslení. Na podzim r. 1866 byl zahájen odbor šicí, později i škola malířská, kde se dívky cvičily v malbě na porculáně, na skle, na dřevě, na plátně atd. Byla to první dívčí škola malířská v Rakousku, kteráž ovšem zápasila tehdy s nevšímavostí a neporozuměním obecenstva a s nepřízní německého továrnictva. Průmyslová škola zkvétala, ale ve spolku sv. Ludmily nebylo pravé půdy. Bylať ve spolku vznikla

silná strana, která nikdy nepřála škole průmyslové, litovala nákladu na školu a pokládala rozdělování potravin chudým ženám za záslužnější. Utrakvistické tyto proudy ve spolku chtěly odevzdati školu sestrám sv. Karla Boromejského aneb školním sestrám; tomu opřela se paní Riegrová, obávajíc se, že by nebylo dosaženo účelu výdělkového a výrobního. Vůbec odstrašovaly mnohé členy spolku nesnáze a trpké zkušenosti v tomto boji o rozšíření ženské práce, pro kteroužto myšlenku nebylo tehdáž porozumění. Dívky, vycvičené na př. v účetnictví, nebylo možno umístiti. Ani v závodech nebylo míst pro vycvičené krejčové; mužské dělnictvo bouřilo se proti tomu. Také výrobky malířské školy zápasily s obtížemi prodejními. Spolek byl nucen pořádati výstavy maleb na porculánu na radnici a tak rozprodávati hotové výrobky. Když předsedkyně hraběnka Schönbornová napsala paní Riegrové, že svěří vyučování jeptiškám, oznámila paní Riegrová resignaci jako školní matka a účinkující úd spolku sv. Ludmily, kterýmžto krokem zamezila povolání sester.

Škola malířská byla však na podzim 1873 zrušena a zůstal pouze odbor šicí, jenž pracoval až do r. 1885. Po zrušení školy malířské vzdala se Marie Riegrová činnosti ve spolku sv. Ludmily, ač i nadále provázela spolek účastenstvím, ano i v radě městské po letech prosila za přízeň k zájmům jeho.

Rozbolestněna, ale nepouštějíc se zřetele dobro chudiny v hlavním městě, soustřeďovala paní Riegrová činnost k novým velikým úkolům, k ochraně dětí chudiny ve věku nejútlejším. Za doby svého působení ve spolku sv. Ludmily, při nesčíslných návštěvách v bytech rodin, těžce zápasících o uhájení potřeb životních, seznala, že nejbídnější, nejopuštěnější v třídě této jsou mladé bytosti, sotva se ve světě objevivší. Matky po celý den meškající mimo dům na práci, nemohou se věnovati dětem a děti pak ponechávají se buď starším sourozencům, někdy dobrosrdečným sousedkám, vždy však bez náležité péče, bez dozoru. Viděla, jak mnoho dětí hyne v bídě, nečistotě, nedostatkem přiměřené potravy, špatným vzduchem, jak nezdravé tyto poměry podrývají zdraví těch, které nezmaří nadobro, jak mnoho dětí propadá budoucí zkáze mravní. Majíc ve společnosti veliký vliv jménem otce i chotě svého, šířila paní Riegrová myšlenky svoje na místech rozhodujících.

V zastupitelstvu městském nalezla muže ochotné ku pomoci. Pan Vojta Náprstek přednáškami svými razil r. 1865 cestu myšlenkám filantropickým, upozorňoval na potřebu zřízení dobročinných, uváděl příklady anglické péče o mládež. Paní Riegrovou poutala víc filantropie francouzská, která »mluví víc k srdci nežli anglická, víc rozumová«. Ve článku, jejž bez podpisu uveřejnila r. 1868 ve Světozoru »*Podstatné rozdíly opatroven německých a francouzských*« podrobně a vystižně vylíčila názory svoje. Také článek »*Průmyslové dívčí školy ve Francii*« (Světozor 1867), dále »*Péče o blaho pracující třídy ve Francii a v Paříži zvláště*« (Musejník 1868 a 1869) a řada článků »*Veřejná dobročinnost města Paříže*« (Světozor 1868) svědčí o hlubokém zájmu jejím pro francouzskou filantropii. Cestujíc po Německu a Francii sebrala množství materiálu, jejž pak bedlivě propracovala.

Majíc na mysli založiti v Praze opatrovnu, obracela se o radu k známým filantropům v cizině, zejména k holandskému filantropu *Suringarovi*, jenž *v Zupthenu* založil ústav polepšovací pro hochy. Ústav ten stal se vzorem dobročinných ústavů v Evropě. Suringar působil osobně mezi chudinou, kteréž porozuměl a pravdivě dovedl oceniti její potřeby. S francouzskou lidumilkou Mme Hortense Cornu, později s pedagogickou spisovatelkou paní Marii Pape-Carpentier, inspektorkou francouzských opatroven, dopisovala si pilně. Neúnavné horlivosti její podařilo se, že městská rada vypravila do Paříže dvě kandidátky, které měly tam studovati zřízení opatroven a připraviti se tam ku práci této v Praze. Avšak paní Riegrové příčilo se otrocké napodobování cizích vzorů, cítila příliš hluboce individualitu národní a věděla, že každé zřízení musí se přizpůsobiti povaze lidu.

Komise zvolená od města navrhovala zřízení opatroven po vzoru Fröblovském v Německu. Paní Riegrová, přirovnávajíc dětské zahrádky Fröblovy, školku Svobodovu a opatrovny francouzské, vytkla tyto rozdíly: Svoboda viděl úkol opatrovny ve hmotné i mravní podpoře dítek a v přípravě dětí k návštěvě školní, Fröbl kladl důraz na to, aby se dětem záhy vštípila zásada práce, opatrovny francouzské měly pak na zřeteli blaho chudé mládeže a ochranu její před zkázou mravní. Zřízení jejich má původ v dobročinnosti, hledí k mravnímu vychování dítek, dbá o zdárné vyvinutí těla. Zahrádky dětské nemohou postačiti potřebám dítek, jichž rodinné vychování jest zanedbáno, rodině zámožnější není pak třeba ústavu, jako jest opatrovna francouzská, neboť tam odcizovati dítě po celý den kruhu rodinnému bylo by hříšné. Výsledkem jest přesvědčení, že pokud nedostává se Praze opatření pro nejnešťastnější část mládeže, potud nutno starati se o zařízení opatroven dle vzorů francouzských. Paní Riegrová studujíc všecky tyto methody, shledala u Fröbla příliš velikou přítěž učenosti, filosofie a symboliky, nepřiměřenou v prvních počátcích vychování nejútlejší mládeže; vroucí její cit náboženský a vlastenecký vzpíral se napodobování Fröbla, obávaje se, že bychom tím přijímali příliš mnoho zárodků německého ducha. Přihlížejíc ku potřebám chudé české mládeže tvrdila, že zavedení francouzské methody s použitím školky Svobodovy *nejlépe* osvědčí se u nás. Píše v listě Mme Cornu: »Ačkoli věřím na oživující a přetvořující vliv studií o zřízeních vzorných v zemích cizích, věřím přece též, že každá národnost má právo své individuality, kteráž tvoří její vlastní život a že jest to v jejím prospěchu, aby vzory oprav vyhledávala spíše u národa generosního, jenž nemá příčiny býti jí nepřátelským, než aby přispívala ke zvětšování nadvlády intelektuální národa nepřátelského a národa sil s našimi nerovných, kteráž nadvláda by délkou doby nutně měla následky osudné i pro samu jeho existenci.«

V Čechách zřízena byla přičiněním nejvyššího purkrabí hraběte Chotka r. 1832 první opatrovna na Hrádku, kterouž řídil známý přítel útlé mládeže a osvědčený pedagog J. Svoboda. Po 30 letech r. 1862 zřídilo město druhou opatrovnu u sv. Štěpána, řízenou učitelem, jenž měl ku pomoci dvě chůvy.

Když pak se paní Riegrová domáhala zařízení nové, modernější opatrovny, podal školní odbor návrh radě městské, aby k účelu tomu najaty byly místnosti v klášteře u sv. Jakuba a aby ústav zařízen byl dle vzoru Fröblových zahrádek. V návrhu se žádalo, aby rada ustanovila jednoho učitele, jednoho podučitele, dvě pomocnice a dvě opatrovnice, manželky učitelů. Tato opatrovna měla býti vzorem pro pozdější ústavy. Dověděvši se o tomto návrhu, vystoupila paní Riegrová odhodlaně proti němu a hájila nadšeně svůj ideál české opatrovny. Neschvalovala zařízení školského, jí leželo na srdci, aby zřízen byl útulek dětem chudiny, kde by dýchaly čistý vzduch, dostávaly vývýživnou potravu a zároveň, aby péče o malé dítě svěřena byla ženě. Píše o tom do Paříže Mme Cornu: »Chtěla jsem vyrvati hlavní péči o zřízení opatroven z ruky mužů, aby také naše pohlaví mělo šťastnou příležitost dokázati svou lásku a svou obětavost pro dobro obecné, pro blaho třídy dělnické a to ve věci, jež tak z blízka se dotýká srdce ženy a matky. Ale také leželo mi na srdci, abych se opřela mocné propagandě zřízení Fröblových zahrádek dětských, jichž věrné napodobení dle mého intimního přesvědčení nemůže prospěti té nešťastné třídě dítek, pro které opatrovny mají býti zřízeny.«

Dnes, kdy ženám otevřeny jsou veškeré dráhy činnosti, nemůžeme se ani vmysliti do názorů, panujících u nás před šedesáti lety. Tehdáž nebylo ještě ani jediné světské učitelky na veřejných školách městských a proto mnozí členové rady vzpouzeli se povolání ženských učitelek na opatrovnu jako řídících; chtěli je připustiti pouze jako výpomocné.

K naléhání paní Riegrové ujal se Dr. Rieger v organisačním odboru této otázky a k jeho přímluvě přijata zásada, aby se ze Svobodovy, Fröblovy a francouzské methody užilo, co v nich nejprospěšnějšího, a zároveň usneseno, aby se vyslaly dvě kandidátky na cesty do ciziny, do kursu pařížského a dohled nad ústavem i péče o stravu aby svěřeny byly dámskému komitétu za předsednictví člena obecních starších, zkušeného ve věcech školských. V městské radě přijaty všecky tyto návrhy, avšak odmítnut návrh na vyslání kandidátek do Paříže za příčinou výloh.

Paní Riegrová nevzdala se však své myšlenky, zápasila v soukromí dále a konečně podařilo se jí, že v únoru r. 1868 vypravila rada městská sl. Barb. Ledvinkovou a sl. Marii Müllerovou do Paříže na 5 měsíců.

V létě rada městská oznámila místodržitelství, že od října otevře nový ústav. Odpověď došla teprve v listopadu a zněla zamítavě, jelikož »v oboru školství národního cestou zákonodárnou připravují se změny, které také opatroven se budou dotýkati«.

Zadán městskou radou nový program, jejž vypracoval dozorce, městský radní P. Václav Nikles, načež v prosinci místodržitelství zřízení nové opatrovny »vzalo na vědomí«. Dnem 1. ledna 1869 otevřena městská opatrovna v klášteře sv. Jakuba na Starém městě.

Paní Riegrová oznámila to Mme Pape-Carpentier a vysvětlila jí příčiny tohoto odkladu: »Pomalé vyřizování v městské radě, rozličné intriky a konečně formální zákaz vlády otevříti opatrovnu. Shledaliť, že obvykly program opatroven je rozšířen a nechtěli dovoliti, aby

tato opatrovna vydávána byla za vzornou. Je snadno nalézti toho příčinu. Odeslání našich dvou kandidátek do Paříže dotklo se strany německé, která v obdivu dětských zahrádek Fröblových jde až do krajnosti a libuje si v tom prohlašovati inferioritu národního vyučování ve Francii. Zdá se tedy, že z této strany bylo působeno na vládu, neboť vláda dala věděti městské radě, že tato větev vyučování národního je předmětem studia ve Vídni, a že je třeba vyčkati, co o tom bude usneseno, než by se přikročilo ke zlepšování a k novotám. A považte, Madame, že jde o ústav dobročinný, na který stát nepřispívá ani oboli! Městský úřad byl nucen ustoupiti v některých punktech a program poněkud súžený znovu zadati ke schválení vlády, kteréž bylo uděleno teprve v prosinci. Abych Vám podala příklad starostlivosti vlády, stačí, sdělím-li Vám, že bylo uznáno za vhodné uděliti našemu starostovi důtku za to, že poslal kandidátky přímo do Vašeho ústavu a žádost k ministerstvu vyučování, aniž by byl požádal o prostřednictví rakouského vyslanectví. To je, Madame, ta svoboda, jaké zde požíváme a již Němci tak rádi vychvalují.

Pevnou oporou v zápase tomto byl paní Riegrové tehdejší starosta JUDr. Karel Klaudy, jenž otázce té všemožnou péči věnoval Vedle něho pedagogický dozorce opatroven P. Václav Nykles horlivě pracoval v tichosti a urovnával překážky v cestu se stavící.

Tak po dlouhých přípravách a mnohých nesnázích zahájena byla konečně činnost opatroven r. 1869 a otevřena tím nová cesta ženské práci. Vychování dětí odevzdáno bylo ženským pěstounkám a v oboru chudinském zavedena neobvyklá u nás forma — totiž sdružení soukromé péče ženského komitétu — s péčí veřejnou. Osmnáct dám z předních rodin českých skupilo se kolem paní Riegrové, aby s ní pracovaly na novém díle. Úkol byl nesnadný tehdáž, ale dařil se, neboť v čele stála bytost nadšená pro dobro jiných, ideální vůdkyně, silná organisátorka. Opatrovna svatojakubská nebyla nikterak pouhým napodobením vzoru pařížského; byla přesazena do naši půdy a zde přerozena. Sloučiloť se zde v jeden celek, co převzato bylo ze školky Svobodovy s tím, co přijato bylo z Francie a z Německa.

Upuštěno od vyučování čtení, jak se dělo ve školce Svobodově i v opatrovnách francouzských, a dítky poučovány názorně, aby se budila vnímavost mysli a zušlechťovala srdce dítěte.

Zřízení opatroven vniklo brzo mezi lid, v zámožných třídách neozývalo se však poznání potřeby této. Paní Riegrová neměla důvěry k reklamě veřejné, za to však soukromě nepřestávala upozorňovati rozhodující kruhy na důležitost opatroven a ve výročních zprávách kladla důraz na zařizování dalších ústavů, neboť jí ležel na srdci význam národní. Bedlivě sledovala práci Němců pražských, tichou, ale významnou. Německý spolek jeslí, podporován subvencí 8000 zl. na rok z Lämmlovské nadace, zařídil na Malé straně jesle s dětskou zahrádkou a přispěl spolku »Deutsch-paedagogischer Verein« 2000 zlatými, aby mohl rozšířiti jesle svoje pro 100 dětí, a r. 1876 zřídil zahrádku dětskou při svých jeslích staroměstských a tím způsobem snažil se upoutati české děti, strhnouti je později do škol německých. Vážnost tohoto nebezpečí vycítila paní Riegrová a r. 1870 psala

členu rady městské: »Volkskindergarten v Hurtovské ulici jest již otevřen. Berou se tam české děti a učí se německy. Myslím, že by městská rada měla se cítiti znepokojena touto snahou Němců vychovati v Praze mládež německou. Chtějí své práci dopřáti pevného základu — nevinné mládeži, která nic zlého netuší, přisvojiti němčinu a sice hrou a zábavou, aby se jí řeč stala milou. Že se jim tou cestou práce lépe podaří, než jakoukoli jinou, neodepře nikdo, kdo o tom přemýšlí, a tato cesta je pro Němce také výhodnější; vždyť tu je v Praze škol dost a dost — za to co se týče opatroven — jaký to nedostatek.« A v zadání k radě městské napsala: »Komitét dam vidí v městských školkách hlavně prostředek bojovati proti takovému odnárodňování a myslí, že právě svým směrem dobročinným působiti může k tomu, aby rodičové i dítky vždy s větší a větší láskou lnuli k ústavům městským.«

Trvalo však plných sedm let, nežli město otevřelo druhou opatrovnu v domě Zbraslavském v lednu r. 1876. V březnu téhož roku podala pí. Riegrová přehled sedmileté činnosti komitétu a podala žádost za subvenci na stravování, za místnosti pro kuchyni a šatnu. Žádosti po některém průtahu bylo vyhověno a v květnu 1877 začalo se vařiti ve Školské ulici. Tímto rokem začala se rychle rozvíjeti činnost komitétu. Komitét počal stravovati dítky v opatrovně svatoštěpánské, na jaře otevřena velká opatrovna ve Školské ulici a u sv. Petra, na podzim na Malé straně, takže koncem r. 1877 komitét dám pečoval o 6 ústavů. Od r. 1882, kdy starostou byl JUDr. Tomáš Černý, pokračoval rozvoj ústavů velmi rychle. Od roku 1882—1887 založeno devět ústavů a r. 1889 zřízena opatrovna již šestnáctá. Rozvoj tento nezastavil se ani po r. 1891 úmrtím zakladatelky paní Riegrové. Potřeba nových ústavů jevila se nutnou i vznikly ještě dva nové ústavy v VII. části, na Studánce a v Zátiší, po připojení Libně ku Praze převzaty tamější dvě opatrovny a založena třetí, takže dnes má hlavní naše město 21 ústav městský, kromě opatrovny, založené bytovým družstvem v VII. části za podpory města, kteráž na místě subvence dosadila do ústavu dvě učitelky.

I nebude od místa zmíniti se zde, že právě letos doplnil komitét dám padesátiletí činnosti, kterouž r. 1869 v život uvedla paní Marie Riegrová a bude snad i zajímavo, uvedeme-li několik statistických dat na osvětlení této práce.

Od r. 1869—1919 ošetřováno bylo v městských opatrovnách, školách mateřských a jeslích 141.960 dětí. Polední stravou podporovány byly 54.563 děti, jimž rozdáno 18,072 665 porcí polévek a kaší a rozkrájeno 400.773$^1/_2$ bochníku chleba. Ošaceno bylo 68 406 dětí. Celkem vydalo se za 50 let 1,675.320 korun. Vaření obstarávají 4 kuchyně. (Dokončení.)

Jozef Kuffner:

Právota pravdy.

Kolem našich nejstarších památek.[1])

Slova, živoucí bytosti! Má i slovo svoji přírodu. Mění časem podobu i význam jako věci v přírodě mění barvu a náladu. Říkalo se kdysi v Čechách *pravda*, čemu dnes říkáme *právo* a dnešní naše pravda slula tehdy *istina*, jako dosud jinde ve Slovanech. Istina, jistina, co je zjištěno, poznáno. Dnes už »jistina« má zase jiný význam. Proudí život, přináší své změny. *Dnes* právo, *kdysi* pravda, vždycky *drahé* věci. Těžko, jich dobývat, nacházet je, zjišťovat a poznávat i hájit. Mnoho práce to stojí, mnoho času, sporů i zápasů. Byly spory právní, že se vlekly celá století, a bývají pochody pravdy ještě zdlouhavější. Století minula, co hvězdáři zjistili poměr vlastní mezi sluncem a zemí, však postup pravdy podnes není ukončen. Milionům lidstva podnes země pevně stojí zasazéna do veřejí vesmíru a slunce nad ní denně vychází a zapadá. Tak těžko poznatek si razí cestu ke své platnosti! Bratři Slováci, obklopeni svými horami, zachovali tak mnohý obrat staré slovanštiny jako vzácný poklad nejdávnějších časů. Pro postup práva, který vymáhá času a práce, mají své krátké a řízné slovo: *právota*. Muž, jehož úkolem je, dovést věc práva k žádoucímu konci, náš cizácký *advokát*, jim po slovensku slove *pravotár*. Ctihodné slovo! A tak případné! Náleží mu zjednat novou platnost. Právota! Postup práva. Tedy i — pravdy.

Kdož z našich vlastenců doby buditelské byl by se nadál, ještě po stu letech že nerozřešena vraceti se bude otázka našich starých památek! Vzpomínáte, kterak za mladých let sami jste stáli k věci tak vrtkaví a nevědomí. Památky nikterak nepřirostly vám k srdci, nezamlouvaly se žádným smyslem, nelahodily vašemu vkusu. Leda volky nevolky podávali jste se vnůkám oslavného kolem nich hluku. V tichosti pro sebe pěstovali jste svoje chvíle dotěrných nápadů a pochyb. — Kterak že hrdina starověké básně oslovuje svého druha? »Aj, Záboji, ty udatný *lve*«..? Lev obrazem síly a udatnosti v Čechách devátého či desátého století? Nemožno! Naši pohanští předkové že by byli měli a vůbec mohli míti už nějakou *představu* o králi pouště? Jakým způsobem byli by se k ní dostali? Všecky naše vědomosti příčí se takovému předpokladu... Báseň, která obsahuje tak nehoráznou nesrovnalost, *nemohla* být stará a pravá. Takové rozpaky nám rozeklávaly mladé nitro.

Časem, arci, dostavovaly se zkušenosti. Někdejší představy dávného minula znenáhla *nově* se utvářely. Domnělé naše vědomosti docela selhávaly. Není-li v samotném *znaku* země české už od časů dávných bílý *lev* v červeném poli? Arci, teprv od třináctého věku. Leč, znak, symbolický obraz! A má-li jakého smyslu, aby za symbol voleny bývaly obrazy a představy nové, obecně neznámé neb málo

---

[1]) Z paběrků k otázce slovanského dávnověku »Věda či báchora«, řada třetí. Viz r. 1912 a 1917 F. Topič, Praha.

známé? Jistě *představa* o lvu, králi zvířat, byla v Čechách už známa a běžna daleko dříve, nežli *obraz* lva umístěn byl ve znaku země. Sama pověst o Bruncvíkovi tomu nasvědčuje. A před tím? Jak bývalo asi za prvních dob temného středověku? A ještě dříve! Už tehdy západní Slované a Němci žili v těsném sousedství s oblastmi světovládného kdysi Říma. Kočovné zvěřince bezpochyby ještě neputovaly tehdy od města k městu šířice znalosti zámořské zvířeny po končinách staré Evropy. Však dobře za to byly sousedům známy římské zvyky a obyčeje. Vědělo se dobře, jakou roli na veřejných divadlech i v zápasech hrály tu africké šelmy, jak lvové a tygři zapřahováni bývali do vozů triumfálných a krásné ukázky ochočených dravců, přislané darem od vládců na Východě, že bývalo vídat u nohou Césarů usedajících na trůně. Ani občanský švihák nebo módní dáma vedoucí na řetízku ochočené mládě nebyli řídkým zjevem na ulici starého Říma. A světová móda, nic jinak nežli dnes, ze skvělého sídla Césarů rychle si razila cestu k nejvzdálenějším dvorům barbarských knížat. Není-li nápadno, že *lev* všemi slovanskými jazyky zván je stejně? A spolu s německým *löwe* není-li tak nápadně blízký románskému *leonu?* Ta příbuznost názvů neukazuje-li do hlubin věků až nedohledných? Co je proti tomu nějaké deváté století našich — starých zpěvů? V jakou malichernost rozplývalo se tu vaše domnělé právo na pochybnůstky!

A paprsků světla k otázce znenáhla přibývalo, nových a nových. Není konečně jen *lev!* Jsou i druzí představitelé zámořské zvířeny. Kterak vysvětlit na příklad, že i *slon*, maje u všech slovanských národů název totožný, znám byl Slovanům patrně už za dob *jednotnosti* jazyka, tedy za časů nejdávnějších? Jakou cestou dostali se naši předvěcí předkové k té známosti? Název tropického veletvora není u Slovanů odnikud vypůjčen, je *samostatný*. Němcům a Románům náš *slon* je *elefantem*. Slované zcela o své újmě si tvora jménem označili, tudíž jej i zcela o své újmě *poznali*. Kdy a jak se to stalo? Či snad už dříve, nežli se Slované vůbec se západními sousedy svými poznali? Jaké mlhoviny, jaké zástěry! A ještě záhadnější číslo přírodnického názvosloví! Divoký africký kůň, žebrovitě žíhané srsti, všemi vzdělanými jazyky souhlasně zvaná *zebra!* Pojmově i zvukově jen slovanštinou výsvětný příznak: zebra = žebra! Či snad mořeplavní Portugalci, Španělé, Francouzi, Angličané, Němci a Holanďané teprv od suchoputných Slovanů byli by dostávali *první zprávu* a s ní i vnější dojem i malebnou představu afrického koně? Anebo africká *gazella!* Není-li vlastně nejbližší příbuzná starého slovanského — *kozla?* Záhada na záhadu! Neselhávají-li tu všecky vaše domnělé »vědomosti« o stáří jazyků, o vzdělanostních poměrech národů? Do jakých nicot propadá se vaše ubohá námitka, jakým že právem u staročeského skladatele básně směla se vyskytnouti také nějaká představa — lva!

*

Jazyk, bytost mnohotajná! Znáš slovo, denně ho užíváš, připadá ti tak všední, skoro prázdné! A znenadání, nějakým obratem, všední slovo objeví se ozářeno světlem netušeného dosahu.

Kdysi za mladých let — bylo ještě v německé společnosti! — řeč se náhle smekla stranou od předmětu. Váhavě jste pronesli domněnku, slovo »Grenze« že bezpochyby asi *není* — německého původu. Proč a jak? Neuměli jste povědět. Připadalo vám tak. Je sice německé slovo, ale tak tuze nápadně blízké slovanskému »granice«.

Naproti, rozumí se, byl oheň na střeše. Prý, jaká bláhovost! Hranice! Takový předůležitý pojem společenského života! Němci, nejpřednější mezi národy na pochodu za vzdělaností. Svoje slova a výrazy tvořili vždy z vlastní idejné potřeby, z vlastní jazykové hmoty. To mějte na paměti! Nikdy nestálo němectví v takovém poměru ke Slovanům, aby bylo nuceno bývalo od nich se něco dlužit pro denní potřebu. Naopak! Poměr býval vždy spíše obrácený. To je známo a jisto.

Nedovedli jste odporovat. Samy vaše vědomosti shodovaly se s názorem. Slova »Grenze« užívá se po celém Německu. Platí jak v úředním tak i v lidovém jazyce, platí po všem písemnictvu. Dá li se myslet, aby německá vzdělanost, tak všestranná a důkladná, pro všední svou obživu byla kdy konala půjčky u své mladší a chudší sousedky slovanské? Známo přece, jak ta byla zaostalá a málo dosud vyvinutá? Svoji potyčku v otázce slovozpytného rázu jste tehdy v očích všech účastníků nadobro prohráli.

Po čase, arci, mimoděk se vám zas vybavila na mysli vzpomínka dávného sporu. Jednou v německé listině patnáctého století napadlo vám místo:

— Und uff das haben sich alle Manschafft, Ritter und Knechte . . . mit ihrem Hauptmanne... zu Felde *an der grenitz* zu sein...[1])

V patnáctém století po německu zní ještě *grenitz*. Tedy už rozhodně bližší slovanskému tvaru, nežli dnešní *grenze*. Ne-li? Nevolány, nehledány pak a v jiných listinách a dokladech se vyskytly dokonce tvary ještě bližší: *granitz, graniczen* a pod. Nebylo už pochyby. Němčina *užívala* kdysi a to v plném znění slovanského výrazu *granice*. Prouděním času teprve oblázek slova otřen, omlet a zakulacen na dnešní svoji podobu: gränze = grenze. Původ a jádro jsou najisto slovanské.

A ukázalo se časem, že slovo *grenze* není dokonce *samo*. Je takových pojmů a slov, vydlužených a přijatých, pojmů běžných v životě německého národa společenském i státním, přijatých ze slovanské zásoby, *nejen* více, ale je jich dokonce i celé *množství*.

Hle, hned symbol panovnické moci a slávy ve státě: koruna! Odkud má německý jazyk svoji *krone*? První myšlenka, rozumí se, je na snadě. *Románský* původ! Francouzsky la couronne, vlašsky *corona* a ovšem i latinsky. Německé císařství přišlo z Říma a odtud i německá koruna. Však věci nejsou tak prosté a zřejmé, jakými se někdy zdají. Césarové starého Říma sice *věnčili* své skráně vítězným *laurem*, nekladli však *žádné koruny* na své hlavy. Kde se tedy vzala německá *krone*? Dějepis nic o tom nepraví.

Za to — jazyk!

---

[1]) Palacký, Urkundliche Beiträge . . .

Původně koruna nebyla ani symbolem ani ozdobou, nýbrž prostě *ochranou* hlavy. Korona, chorona, *chrana*.

Dať tvej hlavě přísporek milosti a oslavnú korunú *zachráni* tě!

České zlomky glagolské.

My Čechové chráníme, zachraňujem, ochraňujem, Rusové *chóroní*, pochoroňují. Podobně i Jihoslované praví o svém nebožtíku »bio je zahranjen« (pohřben). Také my Čechové jsme kdysi své mrtvé *chránili* = pochovávali. Dosud dáváme zvonit *hrana* (chrana), rusky *pochorony*. Rodokmen slova *chránit* je tak rozvětven po vší slovančině! Lebka chrání mozek, je mu chranou, schranou, *skrání*. Slovo přešlo v tom smysle i do jiných jazyků, bez vlastní vývojové zde souvislosti: crane = lebka, cranologie etc. Pevné kryty, jež sobě stavěl člověk pro svoji bezpečnost i své pohodlí, zval rovněž chranami, schránami, schránkami, chránisky.

— Umínili jsme sobě doma nějakou *schránku* aneb barák na svůj vlastní sousedský náklad vystavěti . . . zaznamenává do svých Pamětí ještě vlastenec z konce 18. věku.[1])

Polákům horská chata dodnes slove *schroniskem*. A nejen vlastní tělo a osobu, i jiné věci bylo třeba chránit. Stravu na cestu obaloval si poutník ochrannou látkou, přehazuje tak přes ramena svůj *chranec*, ranec (Ranzen!) Tak opatřená strava zvána vůbec *chranou*, ochranou života. U Jihoslovanů posud *hrana* = strava. Nádobí, šatstvo i náčiní různá ukládána po domácnosti ve *schranách* rozmanitých tvarů (skráň, skříň, escrigna, écrin, Schrein etc.). Ba i své lůžko, do něhož se na noc ukládal, jmenoval hospodář původně svou *schraní*:

Neb na paláci neby pokojová schrána,
ale tu jim všem by postel ustlána,
tu král na jednej straně
ležéše s královú v tej *schráně* . . .

Tristran a Isolda.

Slavnostnější budovy bohoslužebné znenáhla z obecných *chran* se ustálily na vznešenějším názvu *chrámy*, jako z prostého *domu* vyvelebil se časem honosnější *dóm*. Za to nepevné stánky kočovných obchodníků vešlo časem v obyčej přezývat *krámy*. Marně německý mluvozpyt snaží se z němčiny vyložit domněle původní německý název — *krämer*! Budky a kletky stavěné pro domácí drůbež a jiné ptactvo sluly rovněž *chramce*. Kdo vyvodí přesně, kterak ke svému německému jménu (*Krametz*-Vogel) dostala se přeletavá — kvíčala? Slovanské obyvatelstvo z okolí asi tou chutnou ptačinou opatřovalo panské kuchyně německých strážných hradů a měst, když podzim nadešel. A čím dál pojem »chrany« se rozrůstá a odosobuje. Sám prostor určitě vymezený obklopen či chráněn (vyhraněn) je svými *hranami*. Tvrdší předmět na dotek svým povrchem zůstavuje dojem *hranatosti* (granat!). Různého smyslu okresy a okrsky odděleny jsou svými *hranicemi* (chránice, granice). Staré hranice zemské, táhnoucí většinou lesem, bylo třeba označovat zásekami. Název časem s myslené čáry se přesmykl na složené podél ní dřevo (hranice dříví!).

[1]) Paměti Fr. J. Vaváka (1770—1816).

Rozplemu pojmů a názvů nevidět konce! Místo, jež nebylo dovoleno přestoupit, označováno pevnými překážkami ze dřeva či jiné hmoty. Vznikaly nové *schránky* = šraňky (Schranken!). Stejně zvána-i ohrada (rozhrada) pro rytířské kolby a turnaje. S někým »do šraňků vejít« (in die Schranken eintreten) dodnes Němcům znamená, pustit se v zápas co možná rytířský.[1])

> . . . a on v své ruce zlatú korúhev držieše,
> pod nížto vesele do *šrankóv* pudieše . . . Štilfríd.

Tak rody a odstíny *představ* znenáhla vytvářejí a ustalují své odstíny *názvů*. Tak úplná pokrývka hlavy dala *chranu*, choronu (koronu), za to jen lehce *ovinutá* hlava kvítím, lupením neb jinou látkou vykazovala *vijenec* = věnec = *chranec* (kranz!) Tak v tělese jazyka pevně zachyceny a otištěny jsou dávné *děje a vztahy* rozvíjející se *vzdělanosti*. Jak nevědomy jsou tu psané Dějiny lidstva! Co vědí ony o tom, jak polovice základních pojmů a představ vzdělanostních přešla do německého ducha a jazyka ze zdroje — slovanského! A přece skutek je bezpečně a nesporně otištěn ve hmotě jazyka, jako obraz geologického děje neklamně je zjištěn svědectvím zkamenělin. Jako zřejmé slovanského původu jsou slova i tudíž pojmy *grenze* a *krone*, kranz i ranzen, schrein i schranke, tak i neméně dokladně je *lanze* stará *klánice*,[2]) pflanze — plánice (planý, pláň, plíti), schanze — ždánice, ganz = konec (konati), glanz = glanec (glinuti, glinec) a p. Přijali Němci od Slovanů pojmy panovničí moci a nádhery kol knížecího *stolce* (stolz!) i znak právní moci *pečeť* (petschaft) i představu honosného příbytku, *paláce* (pfalz), budovy z *palic* a ožehaných břeven proti nuzným chatám z hlíny a proutí, tak i představa a název *dvora* (hov = chov), domácnosti knížecí se vším příslušenstvem obřadnosti, osob jemnějších mravů, dvořanů a zdvořilosti (Hofleute, Höflichkeit) i představou přiživné čeládky, která v ochraně dvora si vede svůj povalečný život (Hof-*schranzen* = žranice!) . . . A jako ty a podobné ukázky z oboru státního a vrcholně společenského života, tak i množství jiných z oborů nejrůznějších vede neklamně k poznatku: dnešní t. zv. německozápadnické vzdělanosti, která vystřídala v dějinách starou latinsko-řeckou, nezbytně *předcházela* jiná *starší* vzdělanost,

---

[1]) Jako zapomenut původ slova »šraňk«, tak poetové středoněmeckých rytířských básní nevěděli si rady ani s odbornickým tehdy patrně názvem »rozgrad«. Přebásnili ho dle svého rozumu na — *Rosengarten*, jako naši prostomyslníci starověké »sfingy« si po svém upravili na makavější — »svinky« a. pod. Odtud nejapná skládačka rytířského eposu středověkého (Rosengarten), kde hrdinové dle přání jemnocitné kněžny, odbývají své kolby uprostřed — růžového sadu. A jiný přežitek! Slovanský živel sáhal kdysi z Benátska přes Tyroly k Rýnu. Obyvatelé údolí dnešního Bolzana ve strmých srázech horstva na severu viděli jistou *hranici*. Nazývali ji *rozgradem*. Pozdější němečtí osadníci převzali jméno a přizpůsobili slovo svým způsobem. Skalnatá temena rozeklaných velehor na severu města zvou podnes *Rosengarten*. Nevědí ovšem proč. Vymyslili také nějakou pohádku o »růžovém sadě« v holých skalách, aby si název vysvětlili.

[2]) ». . . vezmúc staré Čechy, ježto zatknúce *klanici* za škorni, netoliko o boží při, ale i o svú bili sú se . . .«

Jan Žižka v listě Domažlickým v září 1422.

která panovala Evropě za doby historicky neznámé. A to byla *slovanská* vzdělanost. Bylo tak, protože dle dokumentů jazyka, zjevných a neklamných, nemohlo býti jinak.

*

Zásluhou nevědomé německé vědy naše představy o vzájemném poměru obou jazyků, němčiny a slovančiny, jsou docela zvráceny. Ryze slovanské výrazy, jež němčina během časů sobě osvojila, platí dnes i nám za přímé a zákonité německé vlastnictví. Není vzdělaného našince, který by se nechtěl dušovat vědectvem, že naše *špička* je původní německá *Spitze.* Tak jistě a nepochybně německá, jako jsou *německá* slova spielen, Spiel, Stück, Stock, Spuck a pod. A zatím? Ani *spitz* ani *spiel* nemá v němčině kořene. *Špice* není než licho vyslovené *spíče*, vlastně *vzpíče*, co se vzpíčilo, vypíčilo, co *píchá*, bodá. Náslovné sp, st rádi si tak zpohodlňujeme na šp, št. Místo *spalek* říkáme *špalek,* místo vztěkat štěkat. Říkalo se kdysi *spíle*, začlo se vyslovovat *špíle*, přešlo do němčiny a platí už dnes za kovanou němčinu. A přece je vznik a základ slova i pojmu tak jasný! Pílit, pílet = spěchat, usilovat, těkat. Píle, pilnost, pilný! Pil, pel, pyl = co letí, se vznáší, prach, střela (pilum, pfeil!). Kde tu jaký *německý* kořen? Za stara v Čechách pilně se *spílelo*:

> Druhý, jenž bohem *pospílé*
> ano jemu tiem nic *nepílé* . . .
> anebo jeho svatými,
> bóhť ot *spíle* takým, věř mi . . .
>
> Desatero káz. bož.

anebo

> Co je svatý Prokop upomínáše,
> Němců sě vždy *spíle* (žert) zdáše . . .
>
> Leg. o sv. Prok
>
> Na to Němci nic netbachu
> na *spíli* to obrátichu . . . Tamže.

Spíle = žert, hra, kratochvíle. *Spíleti* = jisté úsilí soustředit, jistou *píli*, lehkou sílu, na jistý účel spolu obrátit. Odtud i *spilka* (špilka), prostor, nádoba, kde tekutina splývajíc se shromažďuje. Ze spílet, stékat = *spilj*, jako ze slíjet, slévat = *sluj*. Spíle z pílit, jako slib z líbit, smil z milovat a pod. U nás *spílet* a *spíle* vymizelo, ujalo se v němčině a vrátilo se odtud k nám už jako svatosvatě německé *špíl*, ačkoli je *tam* jen *cizorodý* štěp, bez vlastního příbuzenstva. Nejsou podobné toulky a návraty zabloudilých slov zakuklenců z oblasti do oblasti nijakou zvláštností. Náš *špendlík*, vyklovavší se z německé *špenádle*, vzniklé původně ze starého slovanského *spinadla*, je tu vzorkovou ukázkou. Jenom otázka času a způsobu zůstává zastřena neproniklou mlhou. *Kdy a kterak* ze slovanského *spínati*, spinadlo ustáleny *románské* tvary *spinula*, épineux, épine = pichlavina, bodlo, osten, jehla? Spinalo ze spinadlo, jako selo ze sedlo, kupalo z kupadlo, motovilo z motovidlo! Pochod zřetelně vyložen. Děj sám dávno zahlazen, zapomenut. Ba ani ne rozeznáván.

Zbývá leda, srovnávat zjevy, dohadovat se souvisu. Nápadna je zkušenost získaná z jiného oboru starožitnictva. Starověké hroby,

mohyly a žároviště! *Předměty* zde nalezené, zbraně a ozdoby, cetky a drobnůstky z kovu, kamene neb jiné látky, na místech od sebe nejvzdálenějších vykazují přece tak shodné *tvary*, namnoze docela *totožné*! Na severu a jihu, na západě i východě, přes hory, země i moře daleko rozptýleno a přec jako by *z téže* společné *dílny* byly vyšly! A ještě nápadnější věc! I *názvy* toho předvěkého zboží, ač různojazyčné, ukazují k *jednotnému* kdysi zvuku a společnému původu. Tu jsou z drahého i prostého kovu spinadla (Spenadel, spinula, épin), jehlice (igla, igel) a sponky (Spangen), kružidla (krug!), obroučky (ob-ruku), rinky (ręka = ruka, ozdoba na ruku), stonky (Stangen), hřivny (náhrdelníky, griva = hrdlo, rivy, rivièry!) náušky, cety (ketten, ozdoby šíje), okovy (kufen), kamy (gemmen), prsteny z kovu a *jantaru* (pršten = peršten = bernstein!), hrany (gran, granat) a pod.

Pod Tatrami na Slovensku nacházejí se prastaré doly (Báňská Bystřice, Křemnice, množství Rudných a p.) na železo a měď, na zlato, stříbro i olovo. Dolováno zde už za dob před Kristem a zprávy starých (Ptolomeus a j.) o bohatých dolech na horním Dunaji sem ukazují.[1]) Kde kovy dobývány, bývaly i zpracovány. Starověké zprávy uvádějí za obyvatele končin dnešního Slovenska »národy« Cottinů a Quadů (kutany, kotnovy, kovády, kováče), názvy, označující lid podle druhu práce, kterou se baví. Podnes rozeznávají na Slovensku drotary, olejkáry, plťary, šafraniky podle zboží, jakým se drobní obchodníci zabývají. Kutani, Kovadi byli asi obyvatelé kovodělných okresů podtatranských. Vedle dolů a tavíren byly jistě výrobny kovových předmětů. Dodávky hotového zboží odtud jako z průmyslového ústředí ubíraly se na všecky strany do končin nejvzdálenějších. Z potřeby života i práce v lůně věků rodí se zvyky a obyčeje lidu. Kterak vysvětlit, že milí naši dráteníčkové z chudé trenčanské stolice známi jsou po všem vzdělaném světě? Pronikli do nejvzdálenějších končin naší pevniny a vedou svůj obchod se všemi evropskými národy a pěstují všecky jazyky. Mají své obchodní vědomosti a praktiky, své rodinné i kmenové zákony a mravy s tím potulně obchodním životem související, své staré tradice a s nimi ustálené už názory a zvyklosti. To nejsou cesty života *vyšlapané* teprve *od včerejška!* Obchodníkům s drátěnými košíky a pasťmi na myši nebyl by se dojista tak ochotně a do široka *otevíral svět*. Vše ukazuje na *dávný* starý původ a *slavnější* počátky. Dnes, pravda, naši obchodníci z Trenčína ve Švýcarech, ve Francii, v Holandsku, v Rusku i v Americe neprovozují svoji živnost jen drátováním hrnců, zavedli si obchod namnoze se zbožím výnosnějším. Neméně však je jisto, že drotařství *nebylo* první a *původnou* živností, která obyvatele chudého horského chotáru obrátila na *světové* obchodníky. Tak průbojnou, dobývací sílu mohlo svého času prokázat jen *zboží* mnohem *vzácnější* a lákavější. Což brání

[1]) Viz pozoruhodné zprávy *Pavla Križka* a jiných o slovenském »baníctvu« ve Slov. Pohladech r. 1890—1900. Slovenská věda v otázkách starověkých vede si vůbec mnohem samostatněji, než naše česká, vždy tak úzkostně se ohlížející po výhodném souhlase něčího společenství neb mocné blahovůle.

usuzovat, že dnešní drotarství není bezpochyby než *zbytek*, než úpadková forma živnosti, kdysi *mohutně* rozkvetlé, o jejímž vrcholícím stavu není dnes už pravého ponětí. Leda tiché *sledy* jeho a *památky* nacházíme ve skříních dnešních musejí, veřejných i soukromých sbírek starožitných. Podle názoru německé vědy a vší úřední učenecké společnosti byli prý hotoviteli všelikých kovových památek ze starých hrobů a popelnic nějací *Keltové*. Slované prý teprv v šestém století zaujali svá dnešní sídla a to jako holí divoši. Keltové pak docela zmizeli beze stopy. Názvosloví života státního, dvorského, rytířského, vojenského, námořského a vůbec života vyšších oborů vzdělanosti u národů západních je však plno ryze *slovanských* jazykových prvků a kořenů. Jak to přišlo? Kdy se odehrál ten podivuhodný, neodklidný a nesmazný vplyv? Po Karlu Velikém začal už slovanský Východ sám podléhat vplyvu čerstvé, tehdy klíčící německé vzdělanosti. Co však bylo před tím? Dodávali snad »Keltové« pro mladou německou domácnost potřebné do začátku — slovanské výrazy? Čím to, že Francouzům slovo *trinquer* (trenké!) znamená pozvednout u stolu číši a někomu *připít*? Jakýs slavnostní způsob uhlazeného společenského mravu. Němci praví *trinken* všemu pití vůbec. *Vysvětlen* je děj společenského obyčeje — narážet plným pohárem významně o pohár svého protějšku! — teprv onomatopoëtickým *slovanským* výrazem *drnkat*. Staří Slované *drnkali* patrně číšemi za slavnostní chvíle na počest hostů. Od nich teprv naučili se Němci slušně *z nádob*, sklenic a pohárů — píti (před tím ze dlaně či střepu bylo lze leda *schlürfen* nebo *saûfen*!), čemu dnes způsobně říkají *trinken*. Také Francouzi hostům způsobně na zdraví za-trénkají (drnkají). Naši bratři podtatranští, kteří nám po horských dolech a stráních dosud v plné čistotě zachovali tak mnohý dokument starověké původní vzdělanosti, dodnes přípitkům jinak nepraví, než *štrngnút*, *štrngat!* Mrav, připíjet číšemi ve společnosti znám je ostatně už Homérovi. Děj vštípeného slova a pojmu z oblasti evropského jazyka do druhé mohl se udát ne později, než někdy za doby označované dnešní úřední vědou — prý za *keltickou*. Učili tedy Keltové německé a francouzské vrstvy společenské slovům a mravům — *slovanským?*

*

Positivisté tolik si zakládají na své formuli: poznáváme, o čem nás přesvědčila zkušenost smyslů! Ubohé smysly! Kéž by jen tolik nepodléhaly všelikým — přeludům!

R. 1879 vydal V. A. Šembera svůj obrněný spis proti pravosti Libušina Soudu. Jak došel vlastenecký badatel svého »kacířského« názoru? Sám o tom vykládá:

— Kdo sobě osvojil *dokonalou znalost* čisté češtiny, tomu *protiví se* v L. S. každé *nečeské* slovo a jeho ucho *uráží* každá nečeská konstrukce a fráze: ot, pášú, ruby strojá, po zákonu, ideže, mútit vodu, ustavit nález atd. má v sobě *měřítko neomylné*, že taková báseň česká *nemůže být* pravá . . .

Vynikající muž a zasloužilý národní pracovník, nevěda jak, stal se hříčkou lichých dojmů a představ! Především, sama sebe pokládá

za »dokonalého znalce« jazyka! Své vědomosti má za všeobsáhlé, svůj jazykový cit prohlašuje za »neomylné měřítko«! Jaké přeludy! Na svoji dobu byl Šembera dojista vzácným znalcem příslušných látek. A přece jen, jak nedostatečné bylo jeho domněle tak »dokonalé« znalectví! Považoval za »nečeská« slova a konstrukce, které dnes už pevně a nepochybně známe jako pravé a hojně doložené staročeské obraty. Věřil, že »ot, pášú, ruby strojá, mútit vodu« a pod. jsou slova a tvary *vymyšlené* smělými padělateli. A zatím? Mútit se či nemútit? Na každé téměř stránce staročeských skladeb »mútí se« nějaký živel, ať venku v přírodě nebo uvnitř v mysli lidské.

— Aj, tuť krev sě v mnichovi *zamúti* . . .

Živ. sv. J. Ev.

— Nebo mnozí Sasícové a Němci jiní vtrhujíce do země, Čechy tak hrozně *smútichu* . . . Pulkava.

— Vida to patron *sě múti*,
slyše, že nechce vyvěnuti
od smrti, k niejž sě byl blíže . . . Alexandreis.

— ale ten ješčer . . . svým smrdutým
duchem všie povětřie *zamútieše* . . .

Leg. o sv. Jiří.

Ovšem trvalo celé století, nežli doklady byly sneseny, srovnány, nežli umožněn byl přehled, jaký *nám* šťastlivečkům už dost pohodlně naskytuje se dnes. Nemohli to všecko znát už naši milí starovlastenci a tak bezděky podléhali (někteří!) přeludu svých »vědomostí«, v něž plnou víru skládali. Přelud vědectví, vzniklý z holé nevědomosti. A, ovšem, z domýšlivosti tak lidské! Je život už tak plný protiv a rozporů! Našli se horlivci, kterým Libušin Soud už proto byl podezřelým, že obsahoval známá slova: »nechvalno nám v Němcech iskať *pravdu!*«

— *Pravda* ve smyslu *právo*? rozhorlovali se učeně. To tě zjevný *rusism*! volali. V Čechách slova »pravda« nikdy v tom smyslu *nebylo* užíváno! . . .

Ubohá učenost![1]) O doklady opačného stavu věci dnes žádná nouze. Jak na Rusi tak stejně i v Čechách slulo *právo* kdysi obecně *pravdou*.

— Léto Božie 1268 král Otakar kázal jest všecky váhy a miery obnoviti, aby sě každému *pravda* dála . . . Pulkava.

A nejen jazykomilci a tvarozpytci podléhali přeludům své nevědomé obraznosti! Neméně i horlivci a zájemníci odlehlejších oborů domnívali se nacházet pozoruhodné, ba křiklavé neshody a nesrovnalosti. Milovník hudby přichvátal se strašným odhalem svého neuprosného mračnopozoru.

— V hrdinské básni R. K. mluví se o zvuku »lesních rohóv«. Jaké nedopatření! Ve století dvanáctém neb třináctém »lesní rohy« nebyly vůbec ještě ani známy! . . .

Technika výroby a průmyslu všeho druhu arci stále se vyvíjí a přeměňuje. Hudební nástroje hotovené do nedávna továrnami bratří

[1]) První, jak známo, pronesl tu lichou námitku sám Dobrovský.

Cervených v Králové Hradci nebo v Kyjevě nebyly svými dnešními tvary a vlastnostmi ve století dvanáctém neb třináctém bezpochyby ještě známy. Jisto však je, zvuky *rohů* všelikých že ozývaly se po horách a dolinách, v polích i v lesích už za časů nejstarších. Dokladů z literatury středo- i starověké je nazbyt. Zvukem rohů bořil už Jozue hradby Jericha. Lovecké výpravy s loveckými psy a loveckými troubami znázorněny jsou už na deskách egyptských a assyrských. Zvuky trub a rohů v poli a v lese nebyly, rozumí se, neslýchány ani ve starých Čechách.

Prostřed noci náhle vstachu,
jakž *trubačí hlas* pozňachu . . .

Zl. Alexandreidy.

Nejeden tu komoň hržal
nejedny *zubrové trúby*
v skalách své prostřely hlasy . . .

Tamže.

— V tom král s zástupem myslivcûov a stádo psûov okolo sebe maje . . . a troubcûom na *trouby lovčí* a štěkániem k oltáři přišiel . . .

Jan Mirotický (v zemi Mor.)

Tak z lichých představ liché úsudky se rodí a klamných názorů se dospívá.[1]) Okolnosti nalehnou a z holého *předsudku* stane se třeba uznaný — vědecký princip. Tak řetězem utkvělých prostomyslností došlo na stejně urputný jak žalostný předsudek německé vědy o německém prvenství a nějaké prý slovanské zaostalosti u velikém *vzdělanostním* pochodu lidstva.

— Nějaké památky že se našly? A staré slovanské vzdělanosti že nasvědčují? Nemožno! Nesmysl! Nebylo žádné takové vzdělanosti. Známe jedinou starou vzdělanost a o té víme bezpečně, odkud přišla. Tu jsme přijali a k novému většímu rozkvětu ji přivedli *my*, Němci! A u nás teprv a hodně později na hostině obecné vzdělanosti trochu se přiživili dosud zcela zanedbaní ve své prvotnosti Slované! . . .

Tak usoudila německá věda. A po ní papouškoval a přisahal téměř všechen ostatní »vědecký« svět. Rusům, rozumí se, teprv Petr Veliký otevíral známé »okénko« do Evropy. Jihoslované do Černého Jiří a ruskoturecké války byli ubohá turecká ráje. A jak to vypadalo se vzdělaností národa u nás ještě před padesáti lety, ví každé dítě. Arci byla před tím Bílá Hora, byl »zlatý věk«, byl Jiřík Poděbrad

[1]) Zaslechli jste kdysi uštěpačnou filipiku proti »módní slabůstce« očišťovat jazyk. Také slovo *pochodeň* prý je takový modernism. Za let čtyřicátých a šedesátých minulého věku panoval prý obyčej, na počest oslavenců pořádat večerní dostavenička se sborovým zpěvem a pochodňovým průvodem. Jako všechen lepší zvyk a mrav, bylo prý to k nám z *Němec* doneseno. Tam se tomu říkalo fackelzug. U nás se nechtělo říkat fakule a tak si *usmysleli*: pochodně! Zjevný prý *novoslov* a ke všemu, ani *ne* tuze přiléhavý. Odsudek byl hotov, ale byl také docela falešný. V pravdě je pochodeň staré slovo a výraz docela původní. V Drkolenském rukopise »Pašije Pána našeho« z poloviny XIII. stol. čte se: »Když Jidáš k zahradě pojide a za ním lid oděný s *pochodněmi*« . . . (Č. Č. M. článek A. Patery r. 1888.) A podobných dokladů dalo by se jistě najíti množství, nemluvě ani o tom, že i Polákům slovo *pochodeň* je známo. Tedy *starý slovanský* výraz zcela původně vzniklý z denní potřeby života, ať už vojenského, cestovního neb jinakého.

a byli Otakarové, byli Komenští, Žerotínové, Husové, Štítní! Ale to všecko vyšlo z křesťanství, přišlo k nám z Říma, tedy z Němec...

— A před tím, dříve, mnohem dříve? Jak bylo na slovanském Východě, na Severu a Jihu, jak bylo u nás v Čechách ne před několika *sty*, ale *před tisíci* a dvěma tisíci lety?...

Není zpráv! A o čem nejsou *zprávy*, o tom se nemluví. Věda o tom nemluví. *Nebyla* tedy žádná vzdělanost. A pakliže se vyskytly nějaké památky, *tedy* — nejsou pravé. A *nevědomost* jaksi úředně prohlášena za rozhodčího v otázkách — *vědy*. (Dokončení.)

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Pokračování.)

Úprava služby na ochranu praehistorických památek, jak byla projektována za rakouského režimu, spočívala v tom, že měl býti prostě jednotlivým zemským konservatorátům přidělen praehistorik, který by obstarával příslušnou agendu. To ovšem bylo řešení zcela pochybené. Jeho důvodem byl především systém úsporný, arci jen domněle úsporný, a rakouská snaha po uniformitě, spojená s jistým přezíráním potřeb vědy praehistorické. K rakouskému řešení pro válku nedošlo. Řešení naše musí vycházeti ze zcela jiných předpokladů a vésti také k jiným důsledkům.

Pro spojení agendy umělecko-historické a praehistorické by mohla býti jako důvod uváděna jenom potřeba jednotné ochranné praxe. Kdo však se touto praxí skutečně delší dobu zabýval, ví, že ta žádaná jednotnost spočívá vlastně jen v povšechných, obecně uznávaných zásadách, kdežto praxe sama je v obou oborech naprosto rozdílná, zrovna jako předměty, jimiž se obírá. Tento důvod tedy odpadá. Zato však mluví velmi závažné důvody pro zřízení samostatné ochranné služby pro praehistorii. Tato jest vědou úplně samostatnou, ve své podstatě odchylnou od dějin umění, má jiné potřeby než tyto a užívá také jiných pracovních method. Krom toho je v zájmu věci, aby vedle oněch obecně platných zásad bylo dbáno také o nezbytnou jednotnost celé ochranné praxe praehistorické, která by roztříštěním na jednotlivé umělecko-historické konservatoráty nutně trpěla. Oba tyto důvody jsou tak rozhodujícího významu, že už stačí samy o sobě, i když pomineme jiné rázu čistě praktického, aby dokázaly skutečnou potřebu samostatné instituce pro ochrannou službu praehistorickou. Instituce tato měla by býti zřízena vzhledem k velké řadě úkolů, které vyžadují brzkého řešení, v době co možná nejkratší. A poněvadž není naděje, že by vedle ní v dohledné době mohl býti zřízen také ještě zvláštní archeologický ústav pro ryze vědeckou činnost výzkumnou, bylo by nejlépe řešiti věc tak, že by obé — vědecká práce výzkumná i vlastní praxe ochranná — bylo spojeno v ústavě jednom. Spojení toto má

mimo stránku praktickou i svoje plné vnitřní oprávnění, poněvadž je mezi obojí činností velmi úzká souvislost, tak úzká, že vlastně spojení obou odpovídá mnohem více potřebám vědy než jich rozluka. Jak instituci, ve které budou spojeny, nazveme, zda úřadem pro ochranu pravěkých památek, či archeologickým ústavem nebo ústavem pro vykopávky, je už věcí vedlejší. Budu ji zde krátce zváti, jako jsem již učinil výše, památkovým úřadem.

Úkoly, které tomuto úřadu připadnou, lze děliti na dvě skupiny. charakterisované slovy: vykopávky a inventarisace. Do prvé patří jednak praxe ochranná, t. j. dozor na veškerou činnost vykopávkovou ve státě a záchrana pokud možná všech nálezů ať úmyslným kopáním či náhodně získaných, jakož i jich příděl museím, jednak vlastní vědecká práce výzkumná a její publikace ve Věstníku úřadu, do druhé soupis všech movitých i nemovitých památek praehistorických na území republiky.

Aby všem těmto úkolům mohl vyhověti, bude třeba úřad jak po stránce osobní, tak také věcné příslušně vypraviti. Přidělené síly odborné musí míti plnou theoretickou i praktickou kvalifikaci. Jako conditio, sine qua non, bych tu považoval doktorát filosofie, získaný na některé z tuzemských universit (hlavní obor: praehistorická nebo klassická archeologie), a doklady o studiu pravěkých dějin, ethnologie a anthropogeografie, a pokud možná též anthropologie. Po stránce věcné by byla pro úřad nezbytností řádná odborná knihovna vědecká a pokud možná dokonalé zařízení fotografické a zeměměřičské, jakož i vlastní dotace pro potřeby běžné praxe, vykopávky, služební cesty úředníků, drobné subvence a odměny a pod.

Sídlem úřadu může býti z ohledů ryze věcných (sbírky, knihovny atd.) jedině Praha. Se vzrůstem agendy bude potřebí exponovati určitý počet úředníků na Moravu a Slovensko a zříditi zde znenáhla ústavy pobočné. Pokud by stačilo pouhé exponování úředníků, mohli by tito býti z důvodů praktických přičleněni k zemským konservatorátům pro památky historické, při čemž by arci musili zůstati v každém směru přímo podřízeni svému úřadu ústřednímu.

U přidělených sil odborných bude ovšem nezbytno, aby zůstaly na příslušné vědecké výši a dovedli udržeti krok se současnou kulturní cizinou. K tomu cíli bude nutno žádati od nich odbornou činnost literární a vysílati je na studijní cesty do ciziny.

Ode všech přidělených sil bez rozdílu bude třeba v zájmu věci a vážnosti úřadu požadovati také závazek, že si nebudou ani oni ani členové jejich rodiny pořizovati vlastních praehitorických (ranně-historických) sbírek. Důvody toho netřeba tuto šíře vykládati. Kdo chce státi nad stranami, je pro něho samozřejmé, že se nesmí sám státi stranou.

Pro potřeby praktické činnosti na ochranu památek bude nutno zříditi co nejrozsáhlejší síť zpravodajskou. Podle svých dosavadních zkušeností považuji za nezbytno zavázati k hlášení nálezů v prvé řadě učitelstvo a podržeti i nadále jmenování okresních konservátorů a zpravodajů památkového úřadu (praehistorického). Úřad konservátorů a zpravodajů si ovšem představuji i v budoucnosti jako

funkci čestnou. První by byli jmenováni ministerstvem osvěty na návrh památkového úřadu, druzí památkovým úřadem samotným, a to obojí jen podle skutečných zásluh, a obojí jen na omezenou dobu dvou nebo tří let. Aby se nemohly opakovati různé smutné zkušenosti z minulých dob — jsou na př. známy případy, že konservátoři-sběratelé využívali své úřední funkce v konkurenci s jinými sběrateli, nebo že si dokonce dali v této funkci různé věci darovat a pak je s ostatní svojí sbírkou prodali — bylo by žádoucno, aby se konservátoři obdobně jako členové památkového úřadu zavazovali, že po dobu své funkce nebudou zakládati nebo rozmnožovati vlastních sbírek, pokud tyto spadají do oboru jimi zastupovaného. Tento nezištný závazek by povznesl úctu k úřadu konservátorskému a neminul by se jistě se znamenitým výchovným účinkem na širší lidové vrstvy.

Pokud se týká učitelstva, získá se jím, bude-li zavázáno k zpravodajství, pro ochrannou činnost památkovou kulturní činitel významu přímo neocenitelného, který svým bezprostředním stykem s lidem učiní násilné zakročování orgánů politické moci a především četnictva tím, čím v zájmu záchrany památek se musí státi — poslední pomocí z nouze. Pro případy skutečně nutné musí ovšem býti památkovým orgánům také pomoc státních i samosprávných úřadů zajištěna.

Podávání zpráv, jak jsem již uvedl, bude třeba zaříditi tak, aby skutečně svůj úkol plnilo a nebylo jen pouhou formalitou, mající sloužiti spíše jako známka života toho neb onoho zpravodaje. Musí býti především okamžité a bezprostřední, bez jakýchkoli průtahů »úředních« cest. A stejně musí odpadnouti také všecka tradiční byrokratická zdlouhavost a psavost při vyřizování u památkového úřadu. Tímto musí býti každá záležitost vyřízena co nejrychleji, pokud možná okamžitě. Aby to bylo možno, musí se také jemu dostati *práva nedbati předepsaných »úředních« cest a korespondovati v otázkách ochrany památek se všemi státními i samosprávnými úřady přímo.* Jen tak může býti jeho činnost provázena skutečným zdarem. Že důkazem pilné a zdárné činnosti nemusí býti počet protokolárních čísel a tloušťka aktů, nepotřebuji dokládati.

Vedle památkového úřadu bude podle mého soudu nezbytno zříditi zvláštní památkovou radu, sestávající z vynikajících odborníků v praehistorické neb klassické archeologii a vědách příbuzných. Obor působnosti památkové rady bych si ovšem představoval podstatně širší, než u bývalé rakouské památkové rady. Mám za to, že bude v zájmu ochrany památek i památkového úřadu samotného, bude-li jí kromě funkce poradního sboru dána též aktivní účast na přímé práci záchranné tím, že se jí svěří úřední odhad při výkupu sbírek a nalezišť (v. výše). Bude-li úkol tento přidělen sboru na slovo vzatých odborníků, dalekých všeho strannictví, ulehčí se znamenitě postavení památkového úřadu vzhledem k jeho stálému styku se stranami, a snahám ochranným se velmi poslouží. Z těchže důvodů bude záhodno, aby památkový úřad byl vázán na souhlas rady i při povolování vykopávek a vývozu nálezů za hranice. Postup úředního jednání musí tu ovšem býti tak upraven, aby věc netrpěla zbytečnými průtahy. Památkové radě může býti svěřena též správa fondu z výnosu pokut.

Aby mohla památková rada plně dostáti úkolům zde vytčeným, bude potřebí, aby se stala všeobecně uznávanou autoritou v otázkách vědecké i praktické ochrany památek. Toho lze docíliti jedině tím, budou-li do ní povoláváni pouze odborníci se zvláště vysokou odbornou kvalifikací. Předpokladem jmenování měl by býti i zde učiněn závazek, že se členové zřeknou na dobu své činnosti v radě obdobně jako členové památkového úřadu zřizování nebo po případě rozmnožování vlastních sbírek praehistorických. Pokud se týče počtu členů, bude dobře stanoviti toliko jeho minimum, jinak jej však neomezovati, aby bylo kdykoli možno povolati odborníky, mající potřebnou kvalifikaci. Funkční období musí býti i zde jen omezené, na př. na pět let, a nové jmenování bude třeba i zde učiniti odvislým od toho, zdali a jak odstupující člen svůj úřad vykonával. Při podrobné stylisaci tohoto bodu bude nutno vzíti v úvahu také opatření, jež by znemožnila opanování rady stoupenci jediného směru.

Členství památkové rady bude ovšem rovněž funkcí čestnou.

Druhé oddělení druhé skupiny tvoří otázky výchovy, pokud na ni zákonem a cestou nařizovací možno vykonávati vliv, tedy především *otázky výchovy školské.*

Z řad českých archeologů vyšlo již několik podnětů k zavedení praehistorie do škol. Dlužno tu především citovati návrhy Koudelkův, Štorchův a Procházkův [1]. Navrhovatelé pochopili jako pedagogové správně veliký význam, který by mělo pojetí této nauky do osnovy vyučovací jak pro vědu samu, tak i pro výchovu a vzdělání žactva. Koudelka a Štorch se proto v podstatě souhlasně přimlouvají za to, aby jí byla věnována pozornost při vyučování dějepisu, Procházka pak žádá, aby jí bylo na učitelských ústavech vyučováno po jeden semestr samostatně, podobně jako hygieně a somatologii. Souhlasím s nimi, pokud se týče významu praehistorie jako nauky školské, mám však za to, že se nesmíme spokojiti s požadavky tak příliš skromnými, které právě pro svoji skromnost poskytují málo naděje na zdar věci, nýbrž musíme jíti dále a vyvoditi ze svého přesvědčení všecky logické důsledky. Podle mého názoru bude třeba žádati, aby byla praehistorie pod názvem *„nauka o pravěku lidstva" zavedena jako samostatný učebný předmět na všech školách, které mají poskytovati žactvu všeobecné vzdělání, tedy především na školách obecných (měšťanských) a středních (ve vlastním smyslu), dále na ústavech učitelských a těch školách odborných, které jsou přípravou pro různé obory zemních prací.*

Nepochybuji, že tento návrh bude se mnohému zdáti upřílišněný, a že hlavním argumentem proti němu bude, že by jeho uskutečnění znamenalo nové zatížení beztak již velmi obsáhlé učebné osnovy. Jsem také sám přesvědčen, že dosavadní učebné látky je mnoho, na středních školách na př. jistě až příliš mnoho, a že právě její pří-

[1]) *J. Koudelka,* Českoslov. Letopisv Musejní II. 2, Sjezd na ochranu památek (Čáslav 1910) 32 a d.; srov. k tomu Druhý sjezd na ochranu památek v Praze 1913 (IV. sjezd českých archeologů a spolků musejních, Praha 1915) str. 11 a d. — *Ed. Štorch,* Archaeologie a školní dějepis, Pravěk VI (1910) 136 a d. — *Al. Procházka,* Archaeologie ve škole, tamt. 131 a d.

lišný nadbytek je příčinou, že se vyučování nepotkává vždy s žádoucím zdarem. Navrhuji-li přes to další rozšíření osnovy, nechci tím dosíci jejího rozšíření kvantitativního, nýbrž spíše kvalitativního.

Nechci, aby do učebné osnovy byla prostě k dosavadní látce přibírána ještě nová, považuji však za nezbytně nutno, aby byla především osnova škol, které mají poskytovati všeobecné vzdělání, zmodernisována tím způsobem, že by do ní byla nauka o pravěku lidstva — vedle jiných moderních nauk, které jsou také dosud zcela macešsky odbývány — pojata jako rovnocenný předmět, a za to že by po příslušné revisi celé učebné látky byl vymýcen balast, kterým je osnova zbytečně zatížena. Že by to bylo velmi dobře možno, uzná každý, kdo si vzpomene, jak veliká část toho, co mu třeba učitelé na střední škole vpravili do hlavy, ustoupila nesmírně záhy a důkladně »pod práh vědomí«. Naučili jsme se na př. znát spoustu tyčinek a pestíků, příroda však ve své neskonalé velebnosti a kráse zůstala nám knihou zavřenou, překlad latinského a řeckého textu musil býti do nekonečna opakován, nezbylo však času k řádnému vylíčení i pochopení antických kultur, dovedli jsme vypravovat o řadě válek o různá dědictví a vypočítat nekonečné množství podmínek mírových, které snad vůbec nikdy nevešly v život, nezvěděli jsme však ničeho — namnoze ovšem ani zvěděti nesměli — o myšlenkových a kulturních proudech, které tvořily podklad dějin celých staletí!

Stačilo by tedy jen provésti řádnou revisi učebných osnov, vymýtiti zbytečnou přítěž a nahraditi ji úměrným množstvím poznatků věd dosud zanedbávaných. Jak jsem již uvedl, není to nauka o pravěku lidstva sama. Pokud jde o střední školy, měly by vedle ní do učebné osnovy býti pojaty jako samostatné předměty také na př. astronomie, geologie a palaeontologie. Všecky tyto nauky by výchovu středoškolskou doplňovaly ve směru, který byl dosud poměrně velmi zanedbáván. Působí-li předměty dosud pěstované, v prvé řadě na př. filologie a mathematika, vedle positivního vědění žákova ve veliké míře také na rozvoj jeho inteligence i povahu samu tím, že svojí přísnou zákonitostí prohlubují jeho schopnost logického myšlení a učí jej ukázněné práci, *podporovaly by tyto nové nauky neocenitelným způsobem duševní vývoj žákův především svými nesmírnými horizonty, které by podněcovaly jeho vážnou myšlenkovou činnost a daly růsti jeho charakteru do velkých rysů jako žádný z oborů na střední škole dosud pěstovaných.* To by byly zisky, které by už samy o sobě byly dostatečným důvodem pro zavedení jich jako předmětů samostatných. Ovšem by musily býti přednášeny způsobem značně jiným, než jak se dosud zpravidla středoškolské vědění žáku podávalo. Musila by přirozeně býti též probrána určitá suma detailů, avšak detail by nesměl udusiti velký rys, podrobností by musilo býti právě jen tolik, aby mohly poskytnouti kostru budově velkých rozměrů.

Pokud se týče nauky o pravěku lidstva, nutno vedle zmíněného právě významu výchovného zdůrazniti i její význam vzdělávací jako nauky tak eminentně vlastivědné, že již i z toho důvodu by bylo její zavedení do škol velmi žádoucí.

Kromě stránky ryze pedagogické však jejího pojetí do školských osnov vyžaduje i *zájem vědy samotné*. Při rázu kulturních památek pravěkých a náhodném způsobu, jakým se na ně přichází, bude vskutku racionelní záchrana jejich možna teprve tehdy, až pronikne zájem o ně a alespoň povrchní znalost jich do nejširších vrstev lidových. Znalost tato bude ostatně také předpokladem pro zákonné ustanovení o povinném hlášení. Má-li mu býti vskutku učiněno zadost, bude zavedení nauky o pravěku lidstva do obecných (měšťanských), středních a těch odbôrných škol, které se obírají zemními pracemi, jeho nezbytným logickým důsledkem. Z toho důvodu bude potřebí pojmouti příslušné ustanovení o výchově školské již i do památkového zákona samého.

Pokud se týče rozsahu učebné látky, je v zájmu věci, aby se na školách středních, jak jsem se již zmínil, mimo obraz celkového vývoje zašlo také poněkud do podrobností, kdežto u škol obecných by se vyučování omezilo na pouhé rudimenty. Na všech školách by se dobře mohlo spojiti s vyučováním názorným a vycházkami do přírody nebo museí.

Aby se vyučování mohlo potkati se zdarem, bude nutno postarati se o *odborně školené síly učitelské*. Toho lze dosíci jednak zařazením předmětu do osnovy učitelských ústavů, jednak jeho spojením s některým jiným předmětem v novou zkušební skupinu pro kandidáty učitelství středoškolského. Na ústavech učitelských by ovšem nestačilo vyučování po jeden semestr, nýbrž musila by tu býti celá látka rozvržena alespoň na dva roky, a musela by z ní býti vzhledem k důležité úloze, která má učitelstvu při ochraně památek připadnouti, také dělána maturitní zkouška. Ovšem je přirozeno, že by zvýšení požadavků, na učitelstvo kladených, musilo odpovídati také příslušné zlepšení jejich materielních podmínek životních.

Pokud se týče studia universitního,[1]) bude možno kombinovati praehistorii s několika předměty jinými, poněvadž užívá method historických i přírodovědeckých. Nezbytnou podmínkou pro odbornou výchovu učitelů středoškolských bude, aby *při každé naší universitě* byl vybudován *praehistorický ústav*, který by poskytoval kandidátům učitelství nejen přípravu theoretickou, nýbrž i praktickou, a to v míře co možná největší (praxe v terénu, methody konservační, exposice sbírek atd.). Musil by proto býti opatřen dobrou odbornou knihovnou a vzorně zařízeným (malým) museem, které by především musilo obsahovati sbírku typů, ať již v originále či v odlitku. Vedle archeologie domácí by musila býti ve sbírkách každého ústavu zastoupena příslušnou měrou i archeologie srovnávací, a to jak předměty celými, tak hlavně též zlomky a jmenovitě střepy, které by umožňovaly důkladné studium materiálu co do jeho složení, zpracování, pálení,

---

[1]) Pokud mně známo, byl u nás v tomto směru učiněn dosud jen jednou positivní pokus o nápravu alespoň částečnou, a to návrhem prof. Dr. *L. Niederle* (podaným pražské zkušební komisi pro učitelsví na středních školách při posledním jednání o úpravu nového zkušebního řádu), aby pro kandidáty učitelství středoškolského bylo předepsáno též kolokvium z praehistorické archeologie.

lomu atd. Pro učitelstvo středních, odborných i obecných škol by měly ústavy pořádati kursy pravidelně se opakující, v nichž by je seznamovaly s pokroky vědy.

Bude-li způsobem zde naznačeným postaráno nejen o výchovu, nýbrž také o nutné životní podmínky vědeckého dorostu, bude tím získán další velmi důležitý faktor pro vývoj vědy praehistorické, ježto pak přestane býti oborem, vyžadujícím velkých materielních obětí a odkázaným proto především na náhodné záliby diletantů. Že se i organisace výzkumné práce dá na tomto podkladě daleko snáze a účelněji provésti, netřeba ani dokládati.

Jako druhou část programu jsem uvedl **organisaci institucí**. Jak bych si představoval zařízení památkového úřadu, památkové rady, služby zpravodajské a ústavů universitních, jsem již naznačil. Zbývá mně tudíž přičiniti ještě několik poznámek k organisaci spolkové, musejní a tiskové.

V prvém směru byly u nás v posledních letech před válkou poměry dosti pestré. Vedle Archeologické komise akademie věd a Archeologického sboru zemského musea pražského jsme měli dva archeologické kluby, český a moravský, Praehistorický odbor při Společnosti přátel starožitností a celou řadu větších i menších musejních společností, jichž činnost sice ne veskrze, přece však měrou podstatnou byla věnována též praehistorii. Na nedostatek odborných společností a institucí jsme tedy naříkat nemohli. Spíše naopak. Čeho se však u nás naprosto nedostávalo, bylo cílevědomé spětí, soustředění celé té roztříštěné, více náhodné než systematické práce. Jakýsi náběh byl k tomu sice učiněn spojením obou archeologických klubů, i s toho však sešlo, když byl český klub rozpuštěn. Po jeho rozchodu nastala brzy stagnace i v klubu moravském, a s vypuknutím války počala — nehledíme-li k občasným schůzím sboru musejního a komise při akademii — stagnace všeobecná.

Tabula rasa, kterou dlouhá válka způsobila, má jednu dobrou stránku: můžeme začíti znovu na jiných, širších, methodičtějších základech. Čeho je v prvé řadě potřebí, je utvoření jednotné »Československé společnosti praehistorické«, která by soustředila všecky naše praehistoriky a přívržence praehistorie v našich zemích i mimo ně ke společné práci, tuto práci, theoretickou i praktickou, organisovala a representovala celý český svět archeologický vědecky i prakticky na venek.

K dosažení jejích cílů budou společnosti sloužiti sjezdy, odborné schůze a výlety, přednášky, výstavky, vydávání odborných prací, udržování odborné knihovny atd.

Sjezdy budou míti dvojí účel, jednak vědecký — informovati členstvo o pokrocích vědy doma i v cizině a podporovati jeho vzájemné styky a s nimi spojenou výměnu myšlenek, jež bývá často znamenitou vzpruhou vědecké práce, jednak praktický — buditi a udržovati zájem členů pro podniky, snahy a potřeby společnosti. Oba tyto účely vyžadují pravidelného opakování sjezdů, a to vzhledem ke známé zkušenosti, že zájem pro ně nezadržitelně utuchá, konají-li se v přestávkách příliš dlouhých, nejlépe každého roku. Mohou se

konati spolu s valnými schůzemi pokaždé v jiné krajině. Podobné cíle jako sjezdy budou sledovati v menším měřítku též odborné schůze společnosti. Tyto bude dobře konati na podzim a v zimě v pravidelných, předem stanovených lhůtách čtrnáctidenních ,nebo nejdéle měsíčních, kdežto měsíce jarní bude třeba vyhraditi společným výletům na různá důležitější naleziště, k vykopávkám a pod. Veřejné odborné přednášky a výstavky bude záhodno konati jako sjezdy v různých městech našich zemí. Vedle cílů ryze vědeckých bude při nich sledovati též cíle popularisační.

Jedním z nejdůležitějších úkolů společnosti bude vydávání prací z oboru praehistorie našich zemí i všeobecné. Bude proto potřebovati vlastního *časopisu.* V tom směru jsou dnešními okolnostmi dány dvě možnosti: buď se rozhodnouti pro Památky archeologické, nebo založiti samostatný časopis nový. Prvá eventualita byla by z důvodů tradičních i praktických vhodnější. Arci by musil býti program Památek potud pozměněn, že by odpadlo omezení na pouhá bohemica, a krom toho by se po stránce věcné i technické doporučovalo rozděliti časopis na dvě samostatné části, praehistorickou a uměleckohistorickou. Myslím, že za nynějších poměrů bude lze v obou směrech bez obtíží docíliti dohody. V případě, že by se to nezdařilo, nezbylo by ovšem než založiti časopis nový, neboť naši *praehistorikové potřebují nezbytně vlastní tribuny i pro práce z oboru archeologie všeobecné*, *aby se nemusili utíkati s nimi jako dosud do časopisů*, *sloužících zájmům jiných oborů*, *nebo po případě i cizojazyčných.* Jsem přesvědčen, že by při vhodné agitaci výnos členských příspěvků spolu s veřejnými subvencemi dostatečně zajistil finanční existenci nového časopisu, a že by se při účelné organisaci práce nebylo ani obávati nedostatku materiálu. Prvé řešení bych ovšem měl, jak jsem se již zmínil, už vzhledem k tomu, čím Památky českým archeologům dosud byly, za žádoucnější. Ostatně by z něho kynul prospěch i Památkám samotným, ježto by se jím při organisaci, jak mně zde tane na mysli, podstatně zvýšil i počet jejich odběratelů.

Další důležitou úlohou společnosti bude pečovati o vybudování co možná úplné odborné knihovny. Vzhledem k tomu, že budeme míti v Praze po zřízení památkového úřadu asi tři takové knihovny (musejní, universitního ústavu a památkového úřadu), bude dlužno vzíti v úvahu, nebylo-li by účelnější věnovati raději všecky síly podpoře některé z nich, než zakládati novou knihovnu vlastní. Ovšem s podmínkou, že bude členům společnosti také umožněno užívati knihovny, pro kterou se společnost rozhodne. Literárně činným členům bude třeba statutárně uložiti závazek, že odvedou také do této knihovny obvyklé dva povinné exempláře každé své nové práce.

Společnost bude musiti v zájmu věci udržovati co nejužší styky jak s universitami a musei, tak také s památkovým úřadem, jemuž bude musiti poskytovati co nejúčinnější podporu v jeho ochranných snahách. Na venek bude přirozeně potřebí udržovati styky i se společnostmi cizími, což se bude díti především vzájemnou výměnou tisku a návštěvou sjezdů. O informaci ciziny o stavu české vědy bude nutno pečovati jednak pořádáním přednášek na cizích sjezdech,

jednak uveřejňováním přehledných zpráv v cizích časopisech. Rozumí se, že společnost nabídne cizím společnostem a jejich členům také svoje členství.

Jako sídlo společnosti přijde ovšem v úvahu z důvodů vědeckých i čistě praktických jedině Praha, přirozené středisko všeho našeho kulturního života. Vzhledem k zvláštnostem jednotlivých oblastí bude však nutno uvážiti, nebylo-li by v zájmu věci utvořiti několik odboček, snad se sídlem v Brně a Bratislavě a po případě též v Košicích.

1. XII. 1918. (Pokračování.)

Aug. Eug. Mužík:

Naše řeč.

Než všecko počato, co národ národem
co rod zde rodem utvoří,
zda byl to pouhý cit, jenž stejným původem
a krví k bratru láskou zahoří?
Ne — bylo cosi zde, co jako duše s nebe
do těla země vjelo z božích úst,
co sílu ze hmoty a život z prachu střebe
však za to dává moc jim být a růst.

Toť jiskra ohnivá, jež z nitra v nitro kmitne
a novou bytost zanítí,
a vesmír chvěje se — v něm nová hvězda svitne
to žhavé prvky věky zasvítí —
tu zvukem ozvala se napřažená struna
a nepoznala už slast pokoje,
a bleskem obzoru kás psala ruka mlunná
stav vyšší, zákon vývoje.

Tu chaos beztvárný měl náhle pocit těla,
a povinnosti čestnou mez,
a věčná noc své zraky otevřela
a pohleděla různých do nebes.
Kdos velel: »Zůstaň!« Potom děl: »Jdi zase!«
A ona poslechla tak mocný kyn,
a z temné matky náhody se rodí v jase
řád soucitu a lásky — boží syn!

A lidské první ozvalo se slovo
to Bůh jím řekl: »Vstaň a buď!«
v tom vůle byla, čin a heslo člověkovo,
jenž z tvůrce béře život ve svou hruď,
Bůh vzdal se tím své vlády svrchované,
už jeho hrom víc v postrach nehřímá,
a místo slova úděsu, jak voláno dřív: »Pane!«
on sladký název: »Otče!« přijímá.

Ta první lidská řeč je slavnou smlouvou práva
již uzavírá s lidmi Bůh,
ta náboženstvím se a svatým kultem stává,
jenž zem i nebe v pevný pojí kruh,
tu každý cítí tvor, že *jeho* pronesena
je řečí ona velká zvěst,
že v tom je jeho čest a všecka příští cena,
že v ní zde jeho celý život jest!

Pod pásem nebeským ať různé větry víří,
ať různé hory v nebeční,
jak střelka magnetu to v centrum jedno míří
a harmonií svornou zní.
Neb nemůž' nikomu zde života víc býti,
než jak jej značí řečí svou!
Jen v ní on pojem svého boha cítí,
a spojení s ním modlitbou.

Čím jsme, svou řečí jsme, jen jí se vyslovíme,
jeť ona živý proud, i hřbitov mluví dál,
neb i ten mrtvý jenom ticho dříme
však slouchá, jak by mezi námi stál —
od chvíle početí a porodu, až k smrti,
přes celé žití zvučí její zvon,
zvon řeči mateřské, jej nikdo nerozdrtí,
jen v Bohu jednou rozplyne se v skon.

Ó svatá řeči má, ty ne, jak každá jiná,
ač každá řeč zas jiným svatou jest!
Když člověk umírá, když v posled ruce vzpíná,
ať vítá smrt jak odměnu či trest,
i když sám, uvězněn, vzlyk vzpurně v srdci tlumí,
on v divý chorál bratří spojí se,
toť pomsty křik, a Bůh mu porozumí,
a spravedlnost záhy zjeví se!

A vděčné nebesům pak hymny hlaholení,
kdy pod bičem se nechví stádo sluh,
kdy meče vražedné se na srp blahý mění,
a děla člověk ková v stroj a pluh,
jak Satan »počátek« děl »lidské krve proudů«,
tak »konec!« poveli teď Bůh,
a lidstvo sedne ku přísnému soudu
a splacen bude každý dluh!

Pak slova posvátná a velká zazní světem:
»Mír!« jak to kdysi Ježíš děl,
a »Volnost!« jak ji šeptal v odkaz dětem
svým vojín, který za věc cizí mřel,

už Rovnost ruší všecky robství svazky,
čas ve starém se toku zastaví,
a novou dobu bratrství a lásky
svět nový jásotem: »Dík, Bože!« pozdraví.

Jan Sajíc:

Sloky.

Teď duše v tónech spolu hovoří...
Je slavná chvíle vzkříšení,
kdy blesky na nebi se rozhoří
a my jsme svazkem živé krve spojeni.

Ó drazí, kolik měl jsem úzkostí
a kolik žalu v srdci mám,
co všechno nesu v duše skrytosti
a všechno nesu mlčky, navždy sám a sám!

Své touhy nesu v duše útrobách,
by nikdo mi jich nevyrval...
A cítím v těchto hudby modlitbách
že tiše, bez bolesti bych snad umíral!

Rekviem.

Svět řítí se a země mořem zalita je...
Třesk fanfár zmaru na ssutinách pýchy bouří!
Dech spravedlivé pomsty nad chaosem vlaje
A trůny hoří zahaleny v dusném kouři.

Vy obři myšlenky a lásky mučedníci,
kdož hynete jak oběť smíření i viny,
vám plane hrdá neústupnost v bledé líci
a požehnání pro nás i pro naše syny.

Ne věčná smrt, leč genius se nad vás sklání,
ne plytký žal, však obdiv nad hrobem tu stojí;
zní tryzna za spáchané hříchy na pokání
a vstává umřít v spravedlivém boji.

Na noc.

Pod mraky všecka krajina,
večer již v dálce zhasíná,
smutek se do duše vkrádá;
šedými kolem mlhami,
za lesy, poli, horami
nesmírná únava padá.

Domove sladký, pohádko,
měl jsem tě jenom na krátko,
nyní tu v samotě pláči —
vzpomínky doby blažené
ve chvíli této zšeřené
srdce mé úzkostí tlačí.

Vzpomínka.

(Za přítelem Rudolfem Fürstem.)

Je smutný den. Už k podzimu se léto chýlí
a chladný vítr honí mraky óblohou.
Můj příteli, ty dni už také loni byly.
Jak. rychle léta uplovou!

Tys sedal u mne — zřím tvůj profil v zamyšlení,
i hovor slyším klidný nebo vzrušený;
těch starých míst v mém životě již dávno není,
tkvím jinde svými kořeny.

Jak dnešní den, tak mnoho dní jsme prožívali.
Déšť ostrý padal v sad a šlehal do oken,
my utvořili kolem sebe ráj si malý
a snili jsme v něm krásný sen.

To pamatuji. Dole zažloutal trs vína,
list každý svítil v barvách, na dešti se chvěl;
to nejsou chvíle, na které se zapomíná,
to doby jsou, jichž jest mi žel.

Ty dávno ležíš se svými sny v mrtvé zemi,
já v cizím kraji vzpomínám těch zašlých dob,
a nevím ještě, kdy mě s nadějemi všemi
můj osud složí v tichý hrob . . .

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Pokračování.)

V tomto vydání na str. 255.—430., tedy na 175 stranách jest *Slovnik řeči české*, v němž seřazeno podle oborů věcných skoro 6000 slov. Na str. 431.—551. vytištěn *Přílepek všelikých rozprávek*, a v těch najdeme leckteré slovo nové ve slovníku neobsažené. Proti vydání 1. a 2. má vydání třetí o víc než 4000 slov více, neboť Pól slovník rozšířil nejen správnými slovy z jiných slovníkův, ale také některými nesprávnými slovy jiných puristův a přemnohými výtvory svými. Byla-li to mocná záštita ušlechtilého panovníka či odbyt dobrý

či agitace původcova či úpadek citu, ducha i vkusu jazykového či úhrn všech těchto složek, že mluvnice Pólova vyšla za krátko u vydání čtvrtém, o tom nehodlám rozhodovati. Bohužel se to stalo, a to již r. 1776. Vydání má titul Die böhmische Sprachkunst bestehend in 4 Theilen etc. Tím chlubný výklad pojmu neuverbesserte ve vydání třetím uvedený s titulního listu nezbytně zmizel.

Nezměněný to téměř otisk vydání z r. 1773 o tomtéž počtu stran (551), jen název změněn podle prvých dvou vydání a vynechán Extrakt aus dem kaiserl. königl. Privilegio, kterým ve 3. vydání patisk rozšiřovati bylo zapověděno a pokutováno 10 markami zlata ryzího. Vydání z r. 1773 tiskla vídeňská tiskárna von Ghelenova, knihkupec neudán; ve vydání z r. 1776 tiskárna udána není, jen knihkupectví Gräfferovo. Z těch typů lze souditi o téže tiskárně.

»Úzkostlivý, nejasný překlad latinské gramatiky Rosovy« (Dobrovský), pracně a robotně pořízený gramatickým břidilem prvního řádu — ba co dím! — prvního neřádu, měl osudem usouzeno tolik štěstí, o kolik se nesnilo původcům mluvnic v našem jazykù nejznamenitějších ani před Pólem ani po něm — ani Blahoslavovi, ani Nudožerskému, ani Dobrovskému: na ostudu a hanbu českého jazyka i mluvnictví spatřilť světlo ve Vídni za 7 let (1783) po páté o názvě témž jako vydání z r. 1773, tedy zase s honosivým vysvětlením přívlastku neuverbesserte. Dobrovský o tom titulu děl, že jest ješitná chlouba, protože kniha neplní toho, co titul slibuje.

Také v tomto vydání vynecháno privilegium privatum, zato však jest o 7 stránek větší, než každé obojí vydání z r. 1773 a 1776. Dedikace Josefovi II. nezměněna, v předmluvě pak změněn v 5. vydání jen konec, konec zvláštního přídavku poněkud zkrácen zjinačenou stilisací zmírněnou. *Slovník Řeči české* jde od str. 283. do 470., má tudíž o 12 stran více než slovník posledního vydání dvojího; nejedno slovo z tohoto nenašlo milosti ve vydání pátém, které zato obohaceno slovy jinými, takže jeho Slovník zabírá též asi 6000 slov větším dílem dobrých, z jiných slovníků vybraných, leč dosti slov nesprávných, kterých si Pól něco vypůjčil od puristů předešlých, mnoho však jich narobil a nasmolil a nakul sám.« Nová některá slova Pólova najdeme i v Přiłepku Wſſelikych Rozpráwek na str. 471.—558. a v textu mluvnice.[1])

[1]) Gebauer v universitních přednáškách svých a ti, kdo o Pólovi psali, uvádějí čtvero vydání mluvnice jeho, totiž z l. 1756, 1764, 1773 a 1783. Píše r. 1915. článek o Pólovi do Osvěty, všiml jsem si, že Dobrovský v Liter. Mag. von Böhm. u. Mähr. na r. 1787. na str. 138. třetího oddílu referuje též o vydání z r. 1776 takto: »Vyšla tedy Neuverbesserte böhmische Grammatik o tituli nekonečně dlouhém a mnohoslibném von Ghelenovou tiskárnou ve Vídni 1773, 8°, 551 stran. Se zjinačeným listem titulním vyšla r. 1776 ve Vídni v knihkupectví Gräferově. Nový titul jest: Die böhmische Sprachkunst . . . verfaszt und nun aufs neue verbessert von J. W. Pohl. Leč to jest zjevný podvod, protože v cele knize jediný list není proměněn.« Nikdy vydání z r. 1776 neviděv, ani o něm neslyšev, považoval jsem údaj Dobrovského za omyl, zvláště když sám v dějinách čes. liter. (1792), na str. 208 udává vydání jen čtvero (1756, 1764, 1773, 1783). Až když jsem v únoru 1917 vydání z r. 1776 našel v knihovně musejní (sign. 56 F 58), uznal jsem, že Dobrovského zpráva jest pravá, že tedy mluvnice Pólova dostoupila vydání patera, nikoliv jen čtvera; t. r. 1756, 1764, 1773, 1776 a 1783.

Pól čerpal z temenisk různých. Správná, dobrá, stará slova česká vážil sotva z děl odborných, spíše ze slovníku nějakého; jak se zdá byla to Veleslavínova Sylva quadrilinquis, oblíbený zdroj lexikální také učitelům češtiny na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Jiným pramenem mu byla řeč lidová, jak ji slyšel ve Vídni, odtud se potkáváme ve slovníku Pólově se slovy na Moravě běžnými. Sotva mu byl útočištěm jiný jazyk slova.ský, neboť slova ruská barabán, barabánik nevzal z ruštiny, spíše jest pokládati za pravdu, že je slyšel ve Vídni od některého as ze svých žáků. Nová slova na očistu jazykovou potřebná dílem vybral z puristů bývalých, z Rosy, Slováře, z Kropfovy Amaltheje, z Rohnova Jmenovatele, větším daleko dílem však si jich narobil sám.

Pravdu dí Zlobický, že Clenius má mnoho slov vyumělkovaných jako Pól, pravdu má jistou měrou Dobrovský řka, že Rozkochanius byl Pólovi výborným učitelem. Rajhradského slovníku Pól neznal, ale měl ve Vídni možnost poznati Trialog a snad i Dictionarius z r. 1513 mu tam byl přístupný, slovníky to, které souvisí se slovníkem Rajhradským i Prešpurským stejnými slovy novými stejně tvořenými. Kmenotvorná přípona -lik, již shledáváme ve slovníku Prešpurském (bodlik, okolik, sperlik) i Rajhradském (pečlik, strašlik) byla zrovna koníček Pólův; znetvořená číslovka dvo- ve složeninách jest Pólových (dvokopík, dvomyslný) i ve složeninách slovn. Prešp. (dvořečina dialectica); způsob tvoření se nese opravdu na obou stranách týmž duchem urážlivým a bědným, že se věru vtírá dojem, jako by duch Pólův se byl vnořil do ducha puristů ze stol. 14. Návod na tvorbu nových slov daly dále Pólovi Rosova Čechořečnost, Doležalova Grammatica slavico-bohemica, pak slovníky cídilů jiných; sice šel cestou svou.

Pól přijal slova bývalá nebo běžná nezměněná (božec, dělo, madlo, stoka, struha, břek, břekyně, tlumok, vazba, líska, kurka, vír, břevno, bubny, bubeník, řest, jesen, prejz, bajka, povídka, zřízek atd.), nebo je změnil a) buď po stránce hláskové (ber m. bér, tronik, šíběnce, požháry, truba, cejn, štědrob, ukol, uloha, prejšť, žhláza, zcháza, suzba, kladba, pudka, lahvičnik, hníz, losoz, přilpic, povězt, prohlížka, šejd, loh, šem, tapouch, tuť, myslinky, vejjímka, dělna, aul, blo, bydli, bahřina, čechský, vlachský, vúbecný, zhlazím, vyhlaziti, zasaziti, cezím, šknu, vztížuji, uvěsíti, veji, vzlaště a j.), b) nebo po stránce rodové (jích, ulev), c) nebo po významové (šašek, toně, střed, sen, skryt, sloh, stávka, hlemejžď, lotr, čepeni), d) nejvíce však po stránce kmenoslovné.

Pól různí hláskami: hospodin — hospozín, nadvorník — nádvorník. Proti témuž tvaru dává různý význam: setnik = der Hauptmann i der Zentner, sled jest der Erfolg i das Gefege.

Pól zamítal substantiva verbalia, místo nich chtěl míti kmeny na -o bez přípon kmenotvorných: zmat, vzvěd, skoum.

Kmeny na -a: všeha, stata; na -ja: kýže, snáze.

Za adjektiva substantivní platnosti, j. domacský (nyní domácí), chtěl míti jen substantiva, t. domáččan. Proti tomu m. pečeně má prý se říkati pečité.

Kmenotvorné přípony -ьba a -ьva jsou zvláštní na př. ve pškotba, přičinba, skovečba, brazva.

Podle samec as utvořil směšné znamec, slamec.

Slova čekánče, vyhnánče jsou tvořena podle Doležala.

K masc. správec jest femininum správčice.

Kmenotvorné přípony -och Pól platnost rozšířil: nejen lenoch, ale také sbednoch, žádnoch, vratoch, zlatoch, kradoch.

Kmenotvorná přípona -oška, také -ožka: sedloška, větroška, skrbožka, prachožka. Na -ák má své vozák, sledák.

Kmenotvornou příponou -ik tvořena jsou nejvíc jména činná: zháškik, náspik, skrovík, žehnivík, pobočik, neznalik, sladik, smolnik, kámnik, odřkotnik, nuznik, palnik, skornik, skáčnik, slovnik, slednik, pamětinik, skoušnik (kdo zkouší), nádvornik, řečitelnik a j.

S kmenotvornou příponou -tedln- mají substantiva na -ik význam trpný: řečitedlnik proti aktivnímu řečitelnik, kázatedlnik — kázatelnik. Také jménům přídavným dodává -tedl- významu trpného, -tel- však činného: spasitedlný — spasitelný, hojitedlný — hojitelný. Působil tu Rosa a Doležal.

Proti činným jménům podstatným na -ik bývají někdy trpná na -ín: skoušnik — skoušenín. Nemívá však přípona -ín toho významu, jak svědčí: svobozín, hospozín, přednín, názevnín, nasvěcenín, ostkvín, ponastupin, ponarozín, osvítlín, zetín, vystupin, zaručin. Subst. ovérnín (obdařený lénem) jest významu trpného proti subst. ověrnitel (dárce léna); poznesenín (kdo povýšen býti má) znamená trpnost budoucí proti trpnosti hotové v subst. povznešenec. Taktéž čekánečnín, vyhnánečnín (kdo čekán, vyhnán býti má) proti aktivnímu čekánče (čekatel) a proti trpnému v přítomnosti vyhnánče (vyhoštěnec). Účinkovala tu nauka Doležalova.

Souhláska -l- hraje častou úlohu v Pólově kmenosloví. a) V masculinech na -ik: čarlik, duslik, ředlik, vejtažlik, sprostlik, krovlik, rušlik, náhroblik, stonlik, žlahlik, náramlik, prachlik, práhlik, přisazlik, náseplik, nešporlik, štětlik, nočlik, znamlik, nohlik, vinovlik, obrublik, točlik, obvrtlik, ozdravlik, plochlik, předsrublik, podševlik, pověstlik, prodloužlík, vrutlik, zavrtlik, šiplik, mastilik, svatostlik, veřejlik, varlik, sponlik, rukávlik, stoliberlik, pevlik, přeramlik, vázlik a j. Také v mrolín. b) Ve femininech: tabačlice, svitlice, postřevlice, ozdoblice, strunlice, ušlice, vrhlice, vežovlice, náramlice, zaznamlice, žlovlice, žíněnlice, vodlice, přetvárlice, památlice, plstlice, chlazlice. — c) v neutrech kmenů na -ьjo: časli, časoslovli, čtvrtli, dobli, spusobli, dnoli, tvárli, chutli, jitroli, okrčli, lístli, stavečli, měrovli, místli, snidánli, větrli, mravecli, námístli, nářadli, palečli, vahli, vlahli, nárožli, těhli, neduvěrli, noclehli, oblehli, učli, třebli, zatemli, odarli, pořadli, všeobecli, sejtli, třeťli, prsli, zákamli, temli, zatemli, potravli, všeli, srubli, vejbřevli, rozkošli, vejhledli, vejbrazli, rozprávli, spropitli, osobli, směli, předměrli, předloďli, prúlhutli a j. — Kromě substantiv: vrhlivý, nutlivý, zažijlivý, zajatlivý, trhatlivý (podle Rosy), podševliti, pučliti se, zatišliti, věclivě.

Příponou -el si utvořil, snad podle účel: nárčel, vejrčel, občel, názřel.

Podle kovadlo zrobil slova: stlakadlo, nástrojadlo, hubadlo.

Substantiva, jež značí dějiště, na -ьna: stlukna, stupna, sněmna, střelna, smetna, strážna, sluchna, spovědna, sudna, serna, stromírna, stříbrnna, svátostna, řeholna, zástavna, vzáctna.

Podle okoun si ukul prstoun, pukoun.

Příponou -yně tvořil feminina, j. tulákyně, žebrákyně, hráčkyně.

Subst. na -ář v mluvnicích měl nezavrhuje jich; až teprve ve Pravopisnosti (1786) je odsuzoval uče, že místo kovář, pekař, řezbář jest říkati kováč n. kujíř, pekatel n. pečíř, řezbitel n. řezbíř. Ošklivost ku příponě -ář v Pólovi vznikla, že svoje krasovědné nazírání na jazyk byl prohloubil přičiněním prý Vídeňanů, kteří se mu pro -ař vysmívali;[1]) neboť ař znamená v němčině řit, proto pryč s ním z češtiny.

Abstracta na -ost: srdnost, prohnutnost, prostranost, tekutnost, slušetnost, vytrželost, větrotelnost.

Pólova výhrada jest kmenotvorná přípona -nosta. Slovo měšťanosta našel u kteréhosi předešlého řestiče, i zalíbilo se mu v něm tak, že příponou -nosta vyznamenával vyšší ouřadnosty: ctinosta, předsednosta, potravnosta, psárnosta, domnosta, hodnosta, dvornosta, soujezdnosta, farnosta, hradnosta, pořádkonosta, staveninosta, strážnosta, obročnosta, počástnosta, kněhnosta, ředlnosta, komornosta, sedlnosta, varnosta, lovnosta, vejhovnosta, věstinosta, zamřežnosta, přednosta a j.

Přípona -it- proti zvyku jest ve vlastitný, vlastitě.

Zálibu má Pól v kmenotvorné příponě -ot: skokot, sopot, libot, pisot, mravot, novot, znamot, zvukot, přikrot, vejpškot. Z nich lze odvozovati substantiva jinými příponami kmenotvornými: zvukotnik, skokotnosta.

Příponou -tel vytvořil svá masculina žrátel, hrátel, vyplacitel.

Podle dubový si zrobil popelový.

Přídavná jména pospichajičný, volajičný, okolostojičný jsou novoty podle Rosy a Doležala, adjektivum jedenkráterý jest Pólovské jako zdetmý.

Neméně libovolně nakládal Pól se slovesy: chřadám, řadám, předměrám, chozím, chozvím, jezi jezti, tlukám, stonám, tepám, klubám, žhu žhýti, zhryzám, šlapám, sluchám, sypám, zuvi zuviti, lesknám, pletám pletaný, shlasám shlasím prohlasím, mazám, smatám, rozřezám, snářím, měřčím, strknu, ohrazím, vlhnám, strmácovati se, studám studati, studnu studnouti, stydám stydati, svatím, svořím nesvořím, posluším, zbraničím, kýžím kýžiti, tamním tamniti, lesknám se, rozkotati se. Má však správné stražím stražiti proti nynějšímu chybnému střežím střežiti. Inu, i slepá slepice zrno najde.

Adverbia na -ě robil nad potřebu: všespusobně, společně, poslezně, potomně, potahně, přitomně, nápotomně, povzdárně, náštěstně, nynějšně, skratně, pokusmě (po kusech).

Zásadu purismu provedl nedůsledně maje i slova cizí (punt, jitroli, krušpát) a tvoře slova cizí příponou -uňk (postavuňk, zastavuňk, návštěvuňk, živuněk).

Převáděje cizí slova na česko překládal je doslova, což jsme poznali již u puristů věku 14. Na př. loučeni voj. divise (latin. dividere

---

[1]) Psal to Dobr. Rybovi (Rybay) 11. V. 1786.

loučiti), běžva (fugere), souzněvka (σὺν φόνος), rozvídka (roz-vedu dividere), spočinatel (concipist), spočnouti (concipere), učastenka (particeps), naprotka (Gegen-Schein naproti), spolka (Compagnie) etc.

Jako puristé věku 14. tak i Pól slepoval kusé kmeny ve slova složená: vše-kořecli, steh-nožka, smyslo-braz, spis-osob, pol-ostrov. V Prešp. slovníku: duchoprod simonia, duchoprodnik simoniacus (nepro-dav-, jak chce Menšík), kozvar ecloga, přiroznama phisonomia a j.

Ze základních prvků slov složených tvořil slova: zo-šem-etný vybral šem u významu Falschheit, z něho pak vedl slova šemnik, šemetka, šemný, šemně, šemniti, šemeciti. Ze složeniny ne + řest vybral řest a z něho utvořil sloveso řestiti.

Ukázky Pólových složenin: mečopás, měrověst, stolozlužan, stolokryč, rukohřik, slamotrus, zvukoměr, zvukohra, zeďoper, světobrazva, mezohrabě, stonároh, stopčisklenka, učlibajka, sklopřelka, rokodník, letodník, mírnožíl, srdcotluk, oknikmen, Lichočech, svatostatky, měkovyslovnost, Rejnohrabě, zlobřev, zlobřemnik, slovhojný, řečidíl, řečismysl, všeobčan, samosobnost, samosobně, samomocnárstvi, samolastni, palisklo, paličidlo, plujibojka, raniváčka, ranivačlik, zslezbyt, stříbřipěna, zbyčas, marnojednáni, měnodruchlivý, přítomnobyl, žebřechudý, zemiplaz, předbyvatel, předjezdce, předkop, předloďli, předsloň, předeslanec, předsrublik, přeníknost, předvzíti, kromředlný, nábřemka, zanenínka (z verba finiti modi není), zaneňka (z partikule ne), minojíti, mimojíti, vzdyněkdy, kolemkolo, lichoznamenavě.

Pól prý není takový vinník, za jakého jej míváme;[1]) nelze prý už pochybovati, že mnohé podivné novoty své bral jistě z takových slovníků, jichž má naše literatura značné množství. Z těch bral celkem málo nových slov, o mnoho více jich tvořil sám. Co z nich bral, byl jen některý způsob tvoření. Puristé 14. věku mohli míti jen česká díla rukopisná, a z těch dostupných jim bylo jen málo. Zákony, jak slova tvořiti, nebyly nikým vystopovány ani stanoveny. Za doby Pólovy honosilo se písemnictví české množstvím spisů v přerozmanitých oborech lidského vědění, množstvím spisů tištěných, bůh ví oč přístupnějších než byly památky rukopisné za věku 14. Kromě toho do doby Pólovy poučoval již pěkný počet mluvnic o tvarech a tvořivosti pravosti jazyka českého. Kdo si vybral úkolem opravovati a zdokonalovati jazyk, toho povinnost byla nejsvědomitější jazyk ten dokonale znáti, v ducha, srdce i ledví jeho se zasvětiti, posvátnou úctou se kochati jeho krásami a velebnými taji, je vynášeti na jasné slunce všeobecného vědomí, aby známy byly národu všemu. To nebylo možné beze znalosti bohaté literární minulosti, beze znalosti hotových tehdy nauk v jazyce českém. Pól však zpupně zavrhl všecku cennou literární minulost českou, Pól pohrdl českým jazykem, který byl odě věků hlasatelem českého snažení ušlechtilého, a na jeho místo nastoliti hleděl hastroše, dílo své nevázané, potrhlé obrazivosti. Pól chtěl národu českému vyrvati jeho jazyk a vpraviti mu zrůdný ústroj neústrojný vlastní výroby. Pól byl vinník, a veliký vinník! Svou »zřestěnou češinou« páchal na českém národě neřest, za kterou mu na soudě dějin

[1]) Prusík Fr. ve Věstníku král. čes. společnosti nauk z r. 1893.

nikterak nelze dojíti odpuštění. Libý, ladný, úpravný, krásný sad jazyka našeho, jak jej byly založily, vypěstily a vyzdobily rozvaha, láska i krasojemný vkus pokolení minulých, stál nevzdělávän více téměř, zarůstala jej plevel a bureň, pustl. Rodák královéhradecký do něho vešel, aby jej vyčistil, obnovil, omladil, ozdobněji zkrášlil, ačkoliv ústrojí ani života rostlinného neznal, umění zahradnickému nerozuměl, krasochutí ni vkusem neoplýval. Cesty tam rozkopal, trávníky rozryl, květiny pošlapal, keře zlámal, stromy oklestil, na ně nalepil a neústrojně narouboval větve, ratolesti a snítky jiné, života neschopné, takže sadu mízu květonosnou a plodonosnou udusil, moci vzrůstové jej zbavil, život mu zchromil. Odloučiv půdu jeho od oživných a posilných zdrojů minulých a sklenuv nad ním husté mraky své tušivé domýšlivosti a úřední moci odňal sadu vláhu i teplo i jas: připravil sadu s nohsledy svými úplný zánik.

Od zkázy ho uchránil ostražitý národní duch, jenž přirozenými svými silami chtěl žíti život nový, a síly ty tužil a osvěžoval Dobrovský. Grammaticulus und Sprachverderber dostával od Dobrovského za svůj přemrštěný a zhoubný purismus po zasloužených výtkách.[1]) O tom jest napsáno v Osvětě na r. 1916 pod názvem »Zřestěná češina Jána Václava Póla a Josef Dobrovský«, i nebudu zde o věci této mluviti; jen si sestavme zásady znalcovy tam porůznu pronesené. Shledáme:

1. Jazyku, kterým mluví miliony duší, patří moc zákonodárná, jen jemu. Opírá se tu jazyk o všeobecný zvyk mluvní, pak o analogii a etymologii. — 2. Všeobecný zvyk mluvní jest v jazyce svrchovaný zákonodárce a velitel, podle něho se upravuje život jazykový, jemu každý se musí podrobiti, sice se jazyku odcizuje. — 3. Analogie i etymologie mlčte, může-li rozhodnouti zvyk mluvní; své právo mohou ku platnosti přiváděti až pak, kdy všeobecný zvyk mluvní rozhodnouti nemůže. — 4. Platný jest jazyk tou zásobou slov, ke které svým dějinným rozvojem dospěl, skutečnou zásobou slov, která všecek národ přijal a kterým občanské právo udělil. Jen o tuto skutečnost se smí slovník opírati. — 5. Tuto skutečnou zásobu nahrazovati vymyšlenými, vyumělkovanými slovy proti duchu jazykovému tvořenými, proti analogii a etymologii, tím zaváděti novou řeč, řeč jinou, nesrozumitelnou, ostudnou a směšnou, jest úsilí zbytečné, neplodné a škodné. — 6. Nevymycujme cizích slov přijatých a zdomácnělých ať přizpůsobených ať nepřizpůsobených duchu českému, zvláště ne terminů technických v uměních a vědách. — 7. Českou řeč lze slovy novými obohacovati. Tu lze čerpati a) z domácí literatury starší, proto hodně nahlas Dobrovský vybízí, aby novotičové pilně čtli staré spisy české; b) z nářečí československých (na př. Korytnačka); c) z jiných řečí slovanských (želv), ale jest šetřiti povahy jazyka českého; d) ze kmenů daných památkami literárními a živým jazykem a z těch pak jest tvořiti podle pravidel mluvnických v duchu češtiny slova nová; však

[1]) V Böhm. Litteratur na r. 1779, str. 164, 255, 256, 329—330; v Böhm. und Mähr. Litteratur na r. 1780, II. Band, 2. Stück, str. 93—111; v Litter. Magazin na r. 1781, str. 97—99, 113; v Litt. Mag. na r. 1786, str. 165; v Litt. Mag. na r. 1787, str. 137—139.

ne ledabylo a nazdařbůh, a pak jen tehdy, když v jazyce na řeč novou slova nemáme. Tvorby nových slov se smí odvážiti jen znalec řeči české, zároveň filosof, který vnikl v ústrojí a v ducha jazyka českého; pouhý gramatik nebo lexikograf se té práce nepodjímej, dokonce již ne člověk se do takové práce nevnucujž, kterého pudí pouze nevědomost, choutky novotářské, přílišný purismus a vrtošivost!

Také v dopisech Dobrovský dává průchod nevoli své. Tak napsal 2. srpna 1798 Zlobickému: »Pohl nadělal mnoho škod a zmatků, neboť Moravan na př. není si téměř nikdy jist, které slovo v Čechách jest obvyklé a které utvořeno nové.«

Jiného »uznavu« než tento »pražský uměni známečného spisovatel« byl vídeňský »v cis. král. věstne řeči čechské od nejvejš vzřizeny učitel« Ján Václav Pól v polemickém svém na Dobrovského pamfletě »Pravopisnost řeči čechské ředlně založená, též i dúkazmi obraněná k užitečné potřebě cis. král. urozenínské věstny vídenské, a veškerého obecli vydaná, Vídni 1786.« Místo »potřepování a úštipek« na Rosu a na jiné učitele češtiny — myslí sebe a své nohsledy — byl prý by Dobrovský lépe udělal, kdyby se byl lépe vyučil. Vytýká na 33. str. Dobrovskému, že za nejvyššího »zákonodátele« stanoví »vesemný običej«, který v sešlé řeči české bývá nezřídka klamný a nezávažný. Dobrovský prý nepovážil, že obyčej, buď jakýkoli, nikdy přece nemůže řeči býti svrchovaným vládcem, nýbrž toliko náměstkem trpěným na místě, které jest uprázdněno zaniklým řádem zákonným. Oblast zvyku mluvního prý jenom neznalce zabírá, jeho křeslo i moc padá, jakmile se předeň postaví zákonný řád založený na povaze řeči a na zdravém rozumu, aneb jakmile s něho strhneme ošemetnou škrabošku. Na str. 41. opakuje zásadu svou: »običej nikdy základní pravidlo, nybř jenom zatimni strp jest dotud, až ředlné v základu řeči a pravým rozumu založené *nezvrhlivé pravidlo* se vyskitne, jichžto před časy prvniho učitele našeho Rózy málo k nalezeni jest.« Jakým tedy prý právem ti odpůrcové řeč naši na takových obyčejích jako dům na bahně zakládají, ti lidé, kteří nic podstatně obranného z vlastního mozku důvodem udati nemohou nežli obyćej, ať jakýkoli, z milosti trpěný nebo chybný. Hledíc k veliké neznalosti vlastenské řeči naší jest prý litovati, že málokterý z Čechů našich, také z těch, kdo jí vyučují, se opírá o základní pravidla její správně a úplně, ba že někteří z nich bez důvodů podstatnějších zavrhují pravidla od učitelů důvodně ustanovená; ti domnělou znalost svou řeči české prý čerpají z lecjakých starodávních obyčejů, které zlepšené češtině doby Polovy již nevyhovují, a dovolávají se nedůvodných obyčejů »něhdejšich českomoravských bratru, i krajino hubných Žiščanu«, kteří však byli »ne učitelove nibř rovně običejnici« takoví, jakými se jeví tito neznalci. Jak prý se mohou odpůrcové opovážiti novou mluvnicí pražskou rozhlašovati, že nauky mluvnické není, když on, Pól, z lásky k vlasti své, veden jsa »dúkaznými dúvodmi«, jí na památku to zanechává, co shledal pravé a náležité uče přes třicet let řeči české osoby »v umělostech vzběhlé«, členy nejjasnějšího rodu, ba i samého Nejjasnějšího panovníka! Jakým prý právem nazývají »slovkujířmi« ty, kdo řeč vlastenskou tak náramně zanedbalou obohacují zase slovy jí patřícími? Ti neuvažují, že »kujíř«

vděku zasluhuje a odměny, kdo však řeč o slova okrádají, ti že zasluhují trestu. Končí ironií: Jestliže všechno právo tam směřuje, aby daremné obyčeje byly vypleněný; jestliže právní všeobecná zásada výslovně zní: »Staň se spravedlnost, byť i svět měl zahynouti!«: jak snáze prý protivníci Pólovi jeho domnělé provinění ponesou, než by strpěli zkázu světa veškerého. Na str. 38. velí se varovati slov »cizořečnich« a kárá proto původce některých úředních nařízení, káře noviny pražské i pražské mluvnice, že slov cizích nevymycují a že zaniklá slova někdy nesrozumitelná zbytečně zavádějí, nezřídka chybně je opisujíce a nesprávný význam jim podkládajíce (institutum m. ustanovení, cihlu m. dlažky, plech m. lupně, šmakuje, trefím, vinšuju atd., tejkalost věci m. občelu, hmotnost m. čli n. počátli věci n. čliny); ti a takoví lidé prý všeho mají raději nechati, dokud se lépe nenaučí a dokud jiných, prostých lidí, nenakazí. Vzdorem i sebevědomím domýšlivým odbyl Dobrovského: Vzmíněný pisálek může býti ujištěn, že my za toho času, kdy všichni osvícenější národové řeči své zlepšují, se nepoddáme a ode dláta k sekeře se nenavrátíme!

Vidíme, co roznítilo Pólovu choutku tvořiti slova nová. Lze tudíž s Jakubcem svatě míti za anekdotu,[1]) co napsal Dobrovský Rybayovi 11. května 1786, jako by Pól proto nová slova byl robil, že se mu dvořané ve Vídni leckdy smávali z české řeči pro mnohá v ní slova německá.

Jsou tedy zásady Pólovy, podle nichž bylo vzdělávati jazyk, tyto: 1. Všeobecný zvyk mluvní není svrchovaný zákonodárce a nemusíme se mu podrobovati. Smí býti jen z milosti trpěn, pozbude vlády i moci ihned, jakmile jsou ustanovena nezvratná řádná pravidla, založená na povaze řeči a na zdravém rozumu. — 2. Vzorem a pramenem nám tedy nemohou býti slovesné památky dob minulých, protože jazyk v nich byl jen zvykový. — 3. Nezavádějme zaniklých slov, zvláště jsou-li nesrozumitelná. — 4. Slova cizího původu buďtež vymycována a nahrazována slovy domácími, jež tvořena buďte podle nezvratných těch řádných pravidel založených na povaze řeči a na pravém rozumu.

Úřední Vídeň a literární Praha stály na protivných pólech vzdělávání jazykového. Přídveřník Pól zatratil všecku literární minulost českou, s ní zaklel potupně její jazyk do tmy pomíjejícnosti a bezprávnosti, odsoudil, stoje v póze komisního vrátnosty, průkopníky české vzdělanosti, že si vzali do zvyku z živého jazyka vytvořiti literární jazyk všeobecně platný, nenávist jeho stihla zvláště písemnictví husitské a bratrské. Chtěl nekalou i nepovolanou rukou přervati živoucí a životvorné svaly i čivy, kterými se obrozoval národ z minulé své vzdělanosti na kulturní rozmach budoucna, a počíti novou éru jazyka českého »tak náramně zanedbalého«, znešvařeného »nákaznými običeji a starožitnou hrubatostí«. Těch nešvar českou řeč zbaviti a »zřestěný pořádek« v ni zavésti velel prý mu závazek povinnosti a láska k řeči mateřské — opravdu o mnoho víc, ba snad jenom slavomam; leč ne herostratovský, nýbrž plané domýšlivosti a

[1]) V úvodě ke Korrespondenci Dobrovského s Rybayem vydané Ad. Paterou.

úřední samolibosti slavomam. Vídeňský »zamřežnosta« zavrhl jazyk přítomnosti i minulosti, protože v něm vládl zvyk; ale kdykoliv mu nestačila jeho kulhavá i děravá obrazivost nízkých obzorův na tvorbu nových slov, pokaždé bral ze zásoby minulé i přítomné. Místo jazyka platného, právem přirozeným i historickým potvrzeného, láskou milionů posvěceného vnucovati se odvážil úřední až i cestou těmto milionům jazyk umělý, útvar přeludné fantasie, nicotnou nestvůru kartáčem purismu vycíděnou, komickou, až směšnou, proto protivnou a z té duše odpornou. O zákonech svého tvoření si tušil mnoho; »dústatečně vynaučeni« prý jsme o nich »prostředkem řečni kněchy« (= mluvnice) jeho. Tam prý jsou »řed« i »ředka«, tam si najdeš »nezvrhlivá pravidla ředlně v základu řeči a pravým rozumu založena«, kterými jest »češinu vzlepšovati a řestiti«, tam poznáš bohatství ryzích slov českých a přesvědčíš se, že »řeč naše slovhojná samosobně tak žebřechudá nejni, by jako chudý žebrák z nedostatku vahnějšiho čisla slovmi cizořečnimi a netvárnými błami vyskuhřiti musiła.«

Zvláštní Pólova slova česká jsem spořádal podle abecedy a vyložil. Také slova cizí Pólem zčeštěná jsem seřadil do abecedy.

(Pokračování.)

Adolf Velhartický:

Silný.

Bitva u Pharsalu byla dobojována, kolo osudu řítilo se nezadržitelně vpřed. Pompejus, ještě ráno slavený a mocný, s nebezpečím života unikl ze svého tábora, jehož se zmocnili vítězní legionáři Caesarovi, vyhladovělí a zmožení útrapami. Na útěku vzpomínal svého bohatstvím kypícího tábora, stanů okrášlených myrtou a vystlaných drahocennými koberci, všech příprav k hostině, na níž měl býti uvítán jako vítěz. Tak pevná byla víra všech v porážku Caesarovu, jenž od svého nezdaru u Dyrrhachia stále ustupoval a vyhýbal se bitvě, že před srážkou se přeli o různé hodnosti, jež jim měl Pompejus uděliti, ba Spinter, Domitius a Scipio se již ucházeli o úřad veleknězův, ač pontifex maximus žil dosud v osobě Caesarově!

A hle, stačilo několik hodin a veškery naděje byly ztraceny, Pompejus poražen, jeho hrdá a skvělá jízda, v níž byl soustředěn výkvět římských rodů, byla rozdrcena a rozprášena, legiony ráno nedočkavě vybízející k boji byly rozdupány v prach bojiště, nebo zjímány a tisíce raněných plnilo svým nářkem dusný vzduch. A on, Pompejus Magnus, přemožitel Parthů, vítěz nad Tigranem, dobyvatel Jerusalema, byl na útěku!

A zatím co spěchal přes Larissu a údolím Tempe k moři, prohlížel jiný veliký Říman dobytý tábor a žasl, vida bohatě ozdobené stany, se stoly pokrytými lahůdkami a vínem. Takové byly tedy přípravy *k boji s ním?* K boji s Caesarem, podrobitelem Gallie! Cítil uspokojení a hořkost. Jeho genius zvítězil, jako již tolikráte, ale při pohledu na tolik nadbytku vzpomněl strádání svého vojska, jež často

hladovělo, jež rozmílalo kořínky bylin a peklo z nich nezáživný chléb, jež před jeho zrakem zmíralo nemocemi, až teprve dobytím města Gomphi přestaly útrapy. A toto vojsko, vyhladovělé, ale prodchnuté jeho duchem, zvítězilo nad nepřítelem mnohem silnějším, žijícím v nadbytku. Němé pohnutí sevřelo mu hrdlo, mezi jeho legionáři byli mužové, již bojovali s barbarskými Britty na rozbouřeném pobřeží, již zažili s ním porážku u Gergovie, kdy se zdálo, že vlny vítězných Gallů je pohltí, a hle, on neztrácel naděje ve svou sílu a ve svého genia a v nové rozhodné bitvě u Alessia zničil nepřítele a zajal Vercingetoria.

Jeho cíl zářil mu jasně před zrakoma: Roma, jeho milovaná Roma měla vládnouti nad celým světem a on měl seděti u kormidla a říditi směr lodi za bouří a uprostřed skalisk. Chtěl býti ovšem sám a nemohl vedle sebe strpěti soka, ale jeho ctižádost nebyla sobecká, byla prolnuta láskou k zlatému městu nad Tiberou a jeho pevná ruka měla pomstíti pohanu, již utrpěl Řím smrtí Crassovou od divokých Parthů. To byly sny, jež vířily Caesarovi pod mohutným čelem, jež ho neopouštěly ani na chvíli a po jejichž uskutečnění prahla jeho silná ctižádostivá duše.

Osud, jenž přeje silným a smělým, byl mu přízniv: druhý triumvir byl zničen. A Caesar, rychlý a rozhodný, neztrácel času. Popřál svému vojsku odpočinku, ale pak s malým svým loďstvem vyplul k Helespontu, kde zastihl Pompejova admirála Caja Cassia Longina, chystajícího se odplouti do Pontu Eusinu. Vyzval ho, aby se vzdal, připomínaje mu osud Pompejův a Longinus uposlechl. Nyní byl Caesar bez obav, loďstvo, jež se mu mohlo státi nebezpečným a jehož Pompejus po bitvě u Dyrrhachia tak málo uměl použíti, bylo v jeho moci. A rychle nyní táhl malou Asií, aby se zajistil proti Pompejovi.

Ten zatím nerozhodně váhal, nevěda, kam se obrátit, až konečně přistal u ostrova Lesbu, kde vzal na loď svou zdrcenou choť Kornelii a svého malého synka. Ale osud jeho byl již zpečetěn, když po plavbě na ostrov Cyprus se odhodlal plouti do Alexandrie, kde v době té panoval spor o egyptský trůn mezi sličnou Kleopatrou a bratrem jejím. Pompejus pln důvěry plul do města Alexandrova, ale byl od dvořanů královýcb téměř před očima své choti podle zavražděn, dříve ještě, než jeho noha se dotkla břehu.

Caesar, zvěděv o zákeřné smrti svého velikého soka, vzplanul hněvem. Pompejus byl tedy odstraněn! Ale nepadl v boji s ním, byl zákeřně usmrcen od těch, k nimž se v důvěře uchyloval, jako k přátelům a spojencům Říma. Tento národ neměl práva mísiti se do sporu dvou Římanů, osoba každého Římana měla býti všem posvátna. A proto se Caesar rozhodl pomstíti smrt Pompejovu.

Odplul ihned s třemi tisíci legionářů a osmi sty jezdců do Alexandrie. Přicházel jinak, než kdysi Pompejus: neprosil o pohostinství, ale jeho noha stanula na břehu rozmařilého města s postojem mstitele a vládce. Jeho purpurová toga, odrážející se od rouch Egypťanů, jako by vydychovala dusný zápach krve podrobených národů. A neptal se, kde bude jeho sídlo, ale dustojně a směle vešel do královského paláce, obklopeného zahradami, v nichž šuměly fontány.

A tam podal mu Theodotus, jeden z bídníků, již určili smrt Pompejovu, hlavu velkého triumvira. Při pohledu na zkrvavenou tvář muže, jenž býval kdysi jeho přítelem a zetěm a posléze sokem, jenž prohrál velikou hru na rovině pharsalské, zahalil si Caesar tvář, aby udusil slzy, deroucí se mu z očí, a zapudil Theodota prudkými slovy. Netrestal ihned, neboť byl opatrný, ale ponechal si pečetní prsten Pompejův, do něhož byl vyryt vzpřímený lev, držící v tlapách obnažený meč, jako šťastné omen, a rozkázal, aby hlava Pompejova byla pohřbena s nádherou a poctami, hodnými velikého Římana. Současně vyzval umělce, aby vypracovali návrh na chrám bohyně Nemesis, jenž se měl zdvíhati nad hrobem.

Tak prozatím uctil památku Pompejovu, neboť pomsta měla přijíti později. Stál sám s hrstkou legionářů v městě bohatém a mocném a malá ukvapenost mu mohla zasadit velkou ránu.

Kleopatry nebylo v městě, neboť Potheinus ji zapudil, obávaje se jejího silného ducha a vládl na místě slabého dítěte, Ptolemaea Dionysa. Silné vojsko u Pelusia zabraňovalo návratu Kleopatřinu, ale tato vědouc o přítomnosti Caesarově, snažila se dorozuměti s velikým Římanem, u něhož doufala najíti více opory, než u zbabělého Potheina.

Tento tušil nebezpečí, jež mu hrozilo pobytem Caesarovým v městě. A nemoha se odvážiti duševního zápasu s vítězem nad Pompejem, hleděl ho přiměti k odchodu a proto pravil k němu jednoho dne:

»Nečiníš dobře Caesare, že nečinně dlíš v Alexandrii. Zde není místa pro tvé činy. Zatím co zde maříš drahocenný čas, chystají se tvoji nepřátelé k novému boji. Pompejus je mrtev, ale jeho synové žijí. Znič je dříve, než se stanou nebezpečnými!«

Caesar stihl kleštěnce pohledem plným opovržení. Zvolal:

»Caesar nepotřebuje tvých rad, statečný zákeřníku. Kdo srazil orla, spoutá i orlíky. Nebojím se udatných protivníků, neboť jdou proti mně a ne za mnou. To si pamatuj! Neodejdu dříve z Alexandrie, dokud nezavládne mír mezi bratrem a sestrou. Nezapomínej, že otec Kleopatřin v závěti své doporučil dítky i zemi v ochranu římského národa. A mými ústy mluví Řím!«

»Dionysos nepotřebuje Říma!« odpověděl Potheinus téměř hrozivě, vida, že Caesar nehodlá upustit od svých plánů. »Egypt není římskou provincií a dědic trůnu Lagovců sám rozhodne o svém osudu.«

»Příliš směle zní tvá slova! Kdo může mluviti ještě o *svém* osudu, když moji legionáři jsou v městě? Buď jist, že nedovolím, aby dědictví Alexandrova diadocha se dostalo do rukou kleštěnců. Závěť králova ustanovila za vládce Kleopatru a Dionysa. Tys vypudil královnu a sám se zmocnil vlády a tím pohanil Řím. A přicházím, abych splnil vůli královu!«

»Kleopatra nesmí zpět,« pravil Potheinus, »protože usilovala o život bratrův!«

»Nebuď starostliv o život jiných,« řekl krátce Caesar. »U Pompeja ses příliš nerozmýšlel a nebyl tvým nepřítelem!«

A obrátiv se, dal Potheinovi najevo, že rozmluva jest skončena.

Po jeho odchodu procházel se Caesar zamyšleně pracovnou. Byl vyrušen z díla, a nyní mu zněla slova Potheinova stále v sluch, jako

temné hučení moře. Měl přece odejíti? Neboť Egypťan měl pravdu, řka, že synové Pompejovi pomýšlí na pomstu. Ale i Asie byla neklidna a opustí-li Alexandrii dříve, než zjedná pořádek a pomstí smrt Pompejovu, utrpí Řím větší porážku, než prohranou bitvou. Neboť tam bojoval za svůj osobní prospěch, ale zde by utrpěla vážnost Říma. Tušil v silném duchu Kleopatřině svého spojence, ta dívka, jejíž tělo rozkvétalo panenskou krásou, byla obdařena duchem, jímž nemohl se honositi mnohý zkušený muž. Ale měl pro cizí zájmy zapomínati svého cíle, jemuž se již tak přiblížil? Měly býti všechny ty oběti marny, jež přinesl, aby se uskutečnil jeho opojný a veliký sen, jenž vznikl, když překročil hory pokryté sněhem a ledem a zanesl ho až na bouřné pobřeží Brittanie?

A maně pohlédl na svitky ve vázách Tam byla jeho Válka gallská, a nyní pracoval na Válce občanské. Národ římský měl býti přesvědčen, že vše, co podnikal, činil pouze pro velikost Říma. A přece tu a tam mocně probleskl jeho genius a jeho tajný sen zazářil mezi střízlivě psanými řádky oslepujícím plamenem.

A Caesar se rozhodl, že setrvá v Alexandrii, neboť tak velela čest vlasti. A když za několik dní přivedli mu stráže muže, jenž se vydával za posla Kleopatřina, dychtivě přečetl svitek, jejž muž vyňal ze záhybů svého roucha. Za čtení několikráte se změnil výraz jeho obličeje, husté brvy pod mohutným čelem, jež vyklenul silný duch, se svraštily a pojednou zahořel v temných zornicích náhlý blesk. Ale pak usedl, vzal destičky potažené voskem a rydlem napsal jedinou větu:

»Kdo chce s Římem vyjednávati, musí přijíti sám!«

Podal destičky poslovi, jenž udiveně naň zíral, ale když Říman neřekl ani slova, uschoval je a stráže ho odvedly zase k moři, kde vsedl do člunu a odrazil od břehu.

A Caesar osamotněv, četl znovu vzkaz Kleopatřin. Nabízela mu pomoc svého vojska, ale jako podmínku kladla své dosazení na trůn. A rozvíjela před ním svůj plán: pod zdáním samostatnosti měl býti Egypt věrným spojencem Říma a skýtati mu opory v bojích proti Armenii a dosud nepřemoženým Parthům. Apostrofovala ho jako vyvoleného mstitele Crassova, jenž měl vysvoboditi ukořistěná sigma z rukou barbarů a zanésti vítězné orly až ku břehům Indu a jíti dále, než kam došel Alexandr.

S rozkoší, jež mu rozechvívala krev, nořil se Caesar do těch vět, a když si uvědomil, že ta, jež takto dovede psáti, je dívkou, jež teprve před několika roky přestala býti dítětem, tu zatoužil po ní jako mladík horoucně a prudce. S takovou ženou po boku, jež by mu plně rozuměla a svou vlastní ctižádostí podněcovala jeho smělé sny a veliké cíle, kdyby mohl kráčeti životem!

A zatím co v zdánlivé bezstarostnosti pořádal hostiny, sledoval nedůvěřivě konání Potheinovo a jeho dvou spojenců, jež každým dnem vzrůstalo ve zřejmé nepřátelství. Lstivý Potheinus hleděl probudit nespokojenost v kohortách Caesarových, dodával jim zkažené obilí a na stížnosti odpovídal posměšně, že mohou býti vděčni za to, čeho se jim zdarma a dobrovolně poskytuje. A chtěje vzbudit zdání, že město a země jsou vykořisťovány, ukryl zlaté a stříbrné

stolní náčiní a nahradil je dřevěným a hliněným, řka, že zlato a stříbro musí býti vydáno Caesaru na úhradu dluhu, jímž zatížil zemi zemřelý král, když se stal přítelem národa římského.

Jedné noci, když hymnus moře vnikal do pracovny Caesarovy, jako temné dunění vzdálené bouře, vešel legionář a hlásil, že nějaký muž, obtížený nákladem koberců, žádá býti vpuštěn. Diktátor rychle skryl do řas svého roucha malou dýku a pokynul legionáři, aby ustoupil. A po chvíli vešel veliký silný muž a sotvaže stanul před Římanem, zbavil se pozorně svého břemene. Položil koberce opatrně na zem a rozpínal řemení a Caesar k svému nesmírnému údivu zřel pojednou, že ta mrtvá hmota oživuje a náhle, jako z temné kukly vzlétá zářivý motýl, vztyčila se před ním vnadná postava ženy zářící krásou a mládím! Kleopatra smějíc se odhodila poslední kus koberce a zvolala, když osamotněla s Caesarem:

»Nuže, zde jsem, ačkoliv tvé pozvání neznělo příliš zdvořile!«

Překvapený Caesar zíral na královnu zrakem, v němž světélkovala vášeň, neboť lehký šat, jímž byla oděna, byl uveden do neladu jejím dobrovolným zajetím v kobercích a sesmeknuv se s jednoho ramene, odhaloval božskou plnost hrdla a hebkou linii prsu. Konečně řekl:

»Toť příchod hodný Kleopatry!«

A vyňav opět dýku, položil ji na citrusový stolek.

Kleopatra se usmála a rozhlížela se kolem sebe. V pozadí pracovny bylo prosté polní lože z koberců a na něm hedvábná purpurová pokrývka, po každé straně citrusového stolku vyvýšené lehátko. V jednom rohu zpozorovala měch s vínem a na ozdobné konsole několik pohárů.

Caesar sledoval její zraky: »Zdá se ti býti příliš prostým mé sídlo v nádherném paláci Lagovců! Ale tys přišla a budeš vládnouti a nyní i já rád se podrobím tomu, co vykouzlí tvá ruka. Neboť bylo-li obtížno přijíti ke mně, věz, že obtížnější by bylo odejíti. Nenechám tě odejíti. Zůstaneš zde a já sám ti vtlačím jménem Říma korunu obojího Egypta na tvou vnadnou hlavu!«

Polédla naň svýma krásnýma velkýma očima mandlového tvaru, pohledy její sálaly horoucností, jež rozchvívala její dosud panenské tělo a pak ulehnuvši zpola na lehátko, promluvila hlasem, jehož hudební měkkost činila Caesara žádostivým:

»Ne, nejsem překvapena. Jsi jen trochu starší, než jsem si tě představovala. Ale lépe než vlasy, zakryje tvou lysinu vavřín. Ano, snila jsem o tobě dříve ještě, než jsi zvítězil nad Pompejem; do mladých mých snů plných ctižádosti přicházela tvá postava za bezesných nocí, když jsem se zmítala na loži bezmocná a zoufalá ubohostí svého okolí. Slyšela jsem o tvých vítězstvích v Gallii, o pochodu na Řím a byla jako smrtelnou ránou zasažena, když kupci přinesli zprávu o tvém nezdaru, ba více, o tvé rozhodné porážce u Dyrrhachia. Plakala jsem tenkráte úzkostí, bolestí i strachem, zdálo se mi, že kdybych já byla u tebe, že bys musil vítěziti. Obětovala jsem Arovi rohatého berana a Afroditě párek hrdliček a prosila všechny bohy, aby ti popřáli vítězství. Neprosila jsem nadarmo. Následující noci jsem tě viděla vítězného, obklopeného zlatými orly uprostřed nepřátelských mrtvol.

Byla jsem opět klidna a s novou nadějí jsem očekávala kupce plující od řeckého pobřeží. A jednoho dne mi přinesli zprávu tak dlouho čekanou; že u Pharsalu byl Pompejus poražen! Pocit nesmírného štěstí naplnil mi hruď, byla jsem toho dne tak laskava ke všem kolem mne, že mne stíhaly jen vděčné pohledy. A já, já žhavě toužila býti u tebe a klesnouti na tvou hruď, v níž bije tak veliké srdce!«

Caesar naslouchal těmto slovům, jež tak směle plynuly s těch měkkých, rozkošnicky vykrojených rtů, s pocitem dosud neznámým. Tak nemluvila k němu ještě žádná žena, ani taková, jíž nejopojnější dary lásky nebyly tajemstvím. V Gallii tiskl mnoho žen na svá prsa, zlíbal mnoho úst, z nichž vycházela slova opravdového obdivu, ale zde mluvila k němu dívka v rašicím půvabu mládí a její slova prozrazovala utajené sny duše, žíznící po slávě a velikosti.

A usedl k ní a objal vášnivou rukou její hebký pas. Pravil:

»Očekával jsem královnu dychtící po trůnu a našel jsem milenku. Ty mne tedy miluješ! Tvou mladou duši zpíjí sláva mého jména. Ale nezdá se ti nebezpečno býti v mé moci? Víš přec, že Caesar nepodléhá kouzlům ženských půvabů tak, aby zapomněl na svůj cíl!«

Přivinula se k němu sladkou něhou svého rozkvetlého těla:

»Já toužila po tobě a proto jsem přišla. Rozmyslila jsem si dobře vše. Nedej se mýliti mým mládím, jež se ti snad zdá býti nezkušené. Ó nikoli! I má duše má své sny, jež se rovnají tvým. A také mne neučiní láska slaboškou. Vím, že tě neodvrátí od tvé cesty krása ženina. A vím, že je nebezpečno přijíti k tobě v noci, býti s tebou samojediná a ležeti odevzdaně na tvém srdci. Nezapomínám, že jsi mužem, jehož vlastní vojáci volali, vcházejíce železným krokem do přemožených měst: — Gallové, skryjte své ženy, holohlavý přichází! — To vše vím a přece jsem toužila býti u tebe! Jako tobě ukovaly hrdé sny a cíle čelo mohutně vyklenuté, tak má ctižádostivá duše vlila sílu do mého těla; v mém nitru vane horký vítr vášně, má ňadra zdouvají se touhou, ale přece neklesnu slabošsky na prsa muže, jehož duch není veliký, ale dobrovolně, jako kořist se vzdám s nesmírnou rozkoší dobyvateli světa a s něžným posunkem oddanosti mu nabídnu své panenské tělo, aby zkrásnělo a dozrálo v sálavém plameni jeho síly, jako hrozen v horkém slunci!«

Tu uchopil ji Caesar pevně do náruče a lehce zvrátil její hlavu. Vlasy se jí rozpletly a roztekly jako mohutný černý proud po šíji a ramenech, v zornicích míjely záblesky něhy i krutosti a smyslné její rty vlhly a rozkvétaly rozkoší. Vtiskl dlouhý, vášnivý polibek na ten rudý, krvavě rozpuklý květ, jako by chtěl vyssáti její duši. Pak povstal a maje ruku ovinutu kolem jejího sladce se vzdávajícího těla, přistoupil k oknu. Odhrnul těžkou látku a svěží proud vzduchu ovanul jim horká čela. Nesmírný oddech moře plnil vesmír. Indichový plášť noci zářil, jsa protkán hvězdami, jichž mihotavé odlesky se zmítaly v objetí moře. A tehdy zírali němě tváří v tvář mohutné velebě a zdrcující velikosti vesmíru, ale prsa obou zdvíhal mocný oddech, jehož rytmus jako by se rodil z písně hučícího moře. A Caesar pravil hlasem, v jehož ztlumené něze se ozývalo ono podmanivé kouzlo, jež hnalo legionáře slepě do boje:

»Přišla jsi ke mně oddaně a důvěřivě, jako milenka a pozdravuji tě jako královnu. Neslibuji více, než mohu dáti, neboť jsem mužem činu. Vidíš, jak Pharos jasně září a vrhá proudy světla na tmící se moře? Tak jasně září mi můj cíl v bouři života, mezi skalisky překážek. Má loď nenarazí na zrádnou mělčinu. Neznám překážek a dovedu vítěziti i nad sebou. Jsi stejně silná, jako já. Nuže učiňme smlouvu, neboť silní mají býti spojenci. Učiním tě královnou, vpletu do tvých vlasů mystický uraeus, jenž zdobil kdysi čela faraonů, a až vyplním svůj slib a potrestám vrahy, půjdu zase tam, kam Roma mne zavolá. A jakým darem mne odměníš za královský vínek ty, luzná a silná?

Vyvinula se z jeho paže a náhlým pohybem, jenž vyjadřoval velikost daru, strhla s těla halící ji šat a stála před ním v oslnivé mladé kráse, v podmanivém půvabu vítězného ženství, v nahé kráse, jež jest nesmrtelna. Rozpiala oddaně náruč a Caesar uchopil tu sladkou kořist, zatím co dole hučelo slavnostně moře jako mohutný svatební paián a oheň Pharu plápolal jako Hymenova pochodeň.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Zpráva, že Kleopatra je u Caesara v královském paláci, rozšířila se rychle městem a vzbudila u všech nesmírný úžas. Její stoupenci byli oslněni tímto smělým činem a radostně volali po ulicích její jméno, žádajíce, aby se ujala sama vlády s bratrem, ale Potheinus, v jehož rukou byla moc, potlačil rychle tyto projevy pomocí oddaného vojska, jemuž velel Achillas. Ale poznávaje, že příchod Kleopatřin je vítězstvím Caesarovým, ustal ve svých nepřátelských projevech vůči legionářům a snažil se vzbudit zdání, že není nepřítelem Říma. Ale když byl o samotě s Achillem a Theodotem, tu dal průchod své nenávisti a zlobě slovy plnými zášti. Přesvědčoval oba své spojence, že je nutno odklidit s cesty Caesara i Kleopatru, má-li Egypt zůstati svobodnou zemí, a že nutno jednati rychle, dříve než oba získají přívrženců v městě a Římanovi přijde pomoc odjinud. Caesar musí býti vlákán do pasti, v níž zahyne i s nehodnou Kleopatrou, jež nestoudně se vrhla cizinci do náruče.

A zatím co zákeřná trojice kula pikle, získávala obratná Kleopatra pomocí Apollodora, jenž ji přinesl k Caesarovi v kobercích, stále více přívrženců. Vyvracela tvrzení Potheinovo, že Egypt se má státi římskou provincií a ona královnou z milosti Říma, tvrdila naopak, že Řím sám se uchází o přátelství Egypta a takové spojenectví že by učinilo zemi silnou a zabezpečilo ji proti nepřátelům. A protože měla několik přátel mezi bohatými kupci, již byli odkázáni na přátelství Říma, neboť téměř veškerá přístavní města mu patřila, vznikla znenáhla silná strana, jež si důrazně přála smíru obou sourozenců. A Potheinus vida, že nepřátelé jeho vždy více nabývají půdy, zdánlivě se smířil s myšlenkou, že odevzdá vládu do rukou Kleopatřiných a Dionysových.

Ale i Caesar sledoval vše bystrým zrakem a neušlo mu konání Kleopatřino, ani zavilého Potheina. Oné nemohl nedůvěřovati, protože se mu stala sladkou milenkou, jež dlela stále v jeho blízkosti a dávala se unášeti svým obdivem i svou láskou, jež ji zachvátila jako vír, do něhož byl stržen i on, vždy silný a bezohledný. Nalézal v ní

každým dnem nového půvabu, její duch ho okouzloval, zatím co její mladé tělo ho opojovalo vášní. A nespěchal příliš, aby došlo k smíru, oddaloval tu chvíli, aby mohl býti u ní, neboť večery, jež s ním trávila v hovoru, náležely k nejradostnějším hodinám jeho života. Její úsudek o všem byl výstižný a správný, její pružný, silný duch vnikal s obdivuhodnou lehkostí do nejsplet tějších otázek, a často, když seděl s ní uprostřeď svých tribunů a centurionů a hovořili o budoucích výpravách, dávala na jevo takovou znalost poměrů, že uváděla všechny v úžas. A přece byla teprve dívkou sotva sedmnáctiletou! A její úspěchy ho naplňovaly hrdostí, neboť jemu patřila ta obdivuhodná bytost, složitá i prostá, něžná i krutá, jež sledovala svůj cíl s touže vytrvalostí jako on.

Nedůvěřoval Potheinovi a věděl, že za jeho zdánlivou ústupností se skrývá nový úklad. Také Kleopatra řekla jednoho večera:

»Potheinus se zklame: domnívá se, že nás přelstí. Ale zapomíná, že již jednou nabízel pohostinně ruku, co druhá zákeřně tiskla smrtící zbraň. Na Caesara a Kleopatru nestačí duch kleštěncův!«

Ale když jednoho dne Potheinus sám přišel s mladým králem do královského paláce, tu nemohl se Caesar vyhnouti. Potheinus se dobrovolně zříkal moci a odevzdával vládu nad Egyptem Kleopatře a Dionysovi. Caesar jako zástupce Říma potvrdil je jako vladaře a jeho hlasatelé ohlásili smír po ulicích alexandrijských. Večer měla se konati hostina a oslaviti tato událost, jež vracela Alexandrii její rušný a rozmařilý život, do jejich přístavů mohly zase plouti lodě obtížené bohatstvím. Zástupci obou stran měli přijíti, nesměl scházeti ani Achillas, velitel egyptské armády.

Zástup otroků zdobil hodovní síň, rozvěšoval věnce po mramorových stěnách a střel květy po mosaice. Lehátka: Caesarovo. Kleopatřino a Dionysovo byla symbolicky okrášlena.

Blížila se hodina hostiny, když Kleopatra rozrušena vstoupila k Caesarovi. Přivítal ji radostně a dlouhým polibkem spojily se jejich rty. Pravil s úsměvem:

»Jsi nějak rozčilena, Kleopatro. Což královský vínek tě tak dovede změnit? Měl bych se skorem hněvati, že tak nedočkavě vítáš tuto chvíli a přece víš« — dodal ztlumeněji, »že to znamemá urychlení mého odchodu!«

»Pak měla bych děkovati bohům za zprávu, již ti nesu, neboť ta jistě prodlouží tvůj pobyt zde a připoutá tě ke mně. Ne, vínek královský mne nerozrušil. O tebe se chvěji. Dostala jsem neurčité zprávy, že Potheinus tě chce odstranit!«

»Rád věřím, že by chtěl,« řekl Caesar klidně, »ale nedostane se mu cti, býti mým vrahem. I já mám zprávy, a určitější, než máš ty!«

Výraz překvapení zračil se v krásném obličeji Kleopatřině.

»Není tě možno překvapit,« zvolala téměř nevrle. »Mé srdce bušilo nepokojem a tys kliden. Snad jsi věděl dříve než já o úmyslu svých nepřátel a nezmínil ses ani slovem. Mlčel jsi z nedůvěry? A kdo je ten, jenž mne předešel?«

»Příliš mnoho otázek, Kleopatro. Jak mohl bych tobě nedůvěřovati? Tobě, sestře svých snů a sladké milence? Mlčel-li jsem, nebyla

to nedůvěra, ale opatrnost, abych tě neznepokojil a aby tvůj nepokoj neprozradil, že něco tušíme. Divíš se, že vím více, než ty. V Gallii jsem často zvěděl podrobnosti útoku, nebo výpadu, že zajatí nepřátele byli překvapeni, když jsem je vyslýchal a usvědčil ze lži. Pak teprve mluvili pravdu. Kom, Atrebat, jehož jsem jmenoval králem, byl mým nenahraditelným průvodcem v Brittanii. Oslňovala ho moc Říma o domníval se, že bohové mi pomáhají. Ale když bouře rozbila mé loďstvo a on viděl, že římští vojáci naříkají stejně, jako by naříkali barbaři, tu vplížila se nedůvěra v naši nepřemožitelnost do jeho srdce a jeho duše počala míti vlastní sny. Ale byl sláb je uskutečnit. To vše pravím jen proto, abys pochopila, že jsem se naučil býti nedůvěřivvm a opatrným a zvláště v cizí zemi jsem bedlivě pátral po myšlenkách nepřátel. Neboť k vítězství nestačí pouhá statečnost. A kdo tě předešel? Můj otrok. Ale nevím dosud vše, vím jen, že Potheinus chce dnes večer o hostině usmrtiti Caesara. O Kleopatře jsem nezvěděl ničeho.«

»Protože smrt Caesarova je zároveň smrtí mou!« řekla Kleopatra. »A nechtěla bych žíti, kdybych měla býti odsouzena, zříci se všeho, co s tebou jsem ujednala. Nejsem stvořena pro klidný život.«

»Nuže jdi a připrav se k hostině. Buď bez obav, dal jsem již svým tribunům a centurionům potřebných rozkazů, a dnešní noc upevní tvou moc. Kdo chce panovati, musí zvykati na nebezpečí a zvláště chce-li býti spojencem Caesarovým.«

Políbil ji lehce do vlasů. Zavěsila se mu vášnivě kolem šíje, a líbala jeho tvrdé, klenuté čelo. Pak odkvapila a dala se obléci k hostině. — (Pokračování.)

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

Jednou Matylda ve výkladní skříni knihkupecké mezi novinkami spatřila sbírku básní vydaných Pavlem Klimešem pod titulem »Venus vulgivaga«. Okamžitě si knihu koupila. Pavel-básníkem! A neprozradil se dosud ani slovem. Kniha na ni působila mohutně. Byla jakoby utkána z květů, duhových křídel, růžových jiter a krvácejících západů, horeček a visí. Čekala celý měsíc, zda učiní jen jedinou zmínku o své knize. Ale nedočkala se. To ji naplnilo obdivem. Pavel pozoroval změnu v chování se Matyldině ne již s takovou plachou nedůvěrou jako dříve. Viděl často, jak obrací se k němu s planoucíma očima. Vanulo z ní kouzlo vznešenosti i nenuceného chování.

Kdysi ubíraje se v poledne poněkud opozděně do hodiny k Hollerovům, byl nucen čekati na rohu ulice na vůz elektrické dráhy. Pojednou zaslechl svoje jméno hlasitě zavoláno. Otočil se podle zvuku hlasu, ale v tom již stanul přímo před ním lesklý elegantní kočár a z něho se usmívala Matylda. »Vstupte, svezu vás s sebou. Máme stejnou cestu.« Vstoupil rozpačitě a usedl vedle Matyldy. Byla skvělá!

Její zářivé oči ho přímo pohlcovaly. »A přisedněte si blíže vedle mne, nesedte v koutku jako lokaj.« Zarděl se hněvem. Viděl, jak zbledla překvapením. A náhle cítí, jak její ruce, obě v šedých rukavičkách, se kladou na jeho pravou ruku položenou na sedadle a slyší prosbu: »Nehněvejte se na mne!« A je to uprostřed hlavní promenády krátce před polednem v překrásném říjnovém dni. Nerozumí ničemu a je zmaten. Ale obě ruce v hebkých šedých rukavičkách leží dosud na jeho pravé ruce. Něžný, měkký dotek těch rukou jde přímo k srdci. Bezděčně pohlédne do očí Matyldiných. Jak září! Ještě nikdy neviděl je tak zářiti. Jako hvězdy o půlnoci. A kolem svítí lesklé výkladní skříně, po obou chodnících sunou se pestré husté zástupy lidí, z otevřených oken zní klavíry jásavými melodiemi, temně modrá obloha klene se nad střechami a sytá, dukátová, zlatá záře sluneční polévá domy a dlažbu. Pyšné, bílé koně je unášejí. Celou cestu již nepromluvili ani slova. Když však vystoupili a kráčeli po schodišti, uchopil náhle její ruku a vroucně ji políbil. A jak ji líbal, cítil, jak ruka Matyldina se sama prudčeji přitiskla k jeho žádostivým rtům.

Takový byl vznik jejich lásky.

Večer pak vítězný úsměv hrál na tváři Matyldině, když před spaním na loži předčítala si ze sbírky básní »Venus vulgivaga« verše závěrečné:

Spleen, hoře neplodné, stesk padá do duše
z tvých marných kouzel všech a z her tvých, Venuše.
A muž, jenž diadem má potu kol svých skrání,
za hry tvé nesmění dne velké požehnání.

* * *

Zářící a posměvačný přelud lásky přemohl Pavla. Jak podivná to byla láska. Někdy jako tichá tlumená hudba, jindy křiklavá jak život na tržišti. Někdy tiché přemítavé hodiny v osamělém koutě obrazáren nebo uměleckých sbírek a jindy pachtící se třeštění v banálním osvětlení tanečních sálů. Kolika nadutým hlupcům byl již nucen podati ruku kráčeje po boku Matyldy, co zbabělých kompromisů uzavříti.

Oh, kolikráte už odsoudil svou zbabělou lásku, ale nemohl se jí vyrvati z vášnivého objetí. Když konečně ukončil přípravu Vladimírovu ke zkoušce a přestal docházeti do rodiny Hollerovy, doufal, že nyní podaří se mu nabýti opět klidu a rovnováhy. Odejel na nějaký čas ke svým rodičům na venkov, ale ještě dříve než za měsíc sám již vyhledal Matyldu. Byla pyšná a upiatá. To zvýšilo jen jeho vášeň. Vídali se nyní jen zřídka a jako náhodně. Pavel bojoval stále svůj hrozný zápas. Viděl, že Matylda se ho kdysi chopila jen ze zvědavosti, snad jen proto, aby zahnala nudu, která u ní doma stála za každým křeslem v bohatě zlaceném salonu i ve všech ostatních síních smutných a nádherných. To pomyšlení vhánělo mu často slzy rozhořčení a hanby do očí. Cítil, jak všechny jeho myšlenky churaví a jak pracuje těžce a přerývaně. Vždy a znovu zjevoval se mu zářící a posměvačný přelud jeho lásky. Zápasil se zuřivostí fantomu veškerou chladnou silou svého intelektu. A konečně podařilo se mu fantom spoutati.

Jednoho rána po noci dusné a plné divokého smutku a zoufalství, kdy Matyldina dávná slova jako živé bytosti přicházela důvěrně k jeho sluchu, kdy usměvy Matyldiny se rozsvěcovaly v pusté tmě jako krásná záře, probudil se ráno po několikahodinném snů prostém spánku svěží a silný.

Venku bylo jarní, březnové ráno. Zlaté a modré. A pokoj, který ještě včera v noci byl galejí a mučírnou, je dnes tichou, vlídnou, sluncem ozářenou pracovnou.

S bohem, lásko, sbohem, marnosti!

III.

Téhož zářivého jarního dopoledne, kdy Matylda v nedbalé pýše a chladné hrdosti projížděla alejemi Královské Obory, plížila se modelka Milada váhavým, provinilým krokem vršovickými ulicemi domů. Čím blíže přicházela k domovu, tím více zvolňovala krok. Hlava jí bolela, oči pálily a v srdci vzrůstal nepokoj a strach. Konečně zahnula do ulice, v níž bydlila.

Dlouhá, špatně dlážděná ulice periferie i nyní v krásné záři jarního slunce působila svou bezvýrazností dojmem ubohosti, teskné opuštěnosti a těžkého rmutu. Milada šla nyní již velmi zvolna. Jízlivé vrzání soustruhu z krámu soustružníka naplňovalo vzduch ostrým, ironickým zvukem. Hrubý, přechodem do mužství zasažený hlas truhlářského učedníka vykřikoval z podzemní dílny jarmareční píseň o milování. Zápach mydlinek a klihu zvedal se ulicí a dráždil čivy. Zaprášené, dlouho nemyté okenní tabule opalisovaly v záři sluneční mdlými dehtovými barvami jako stojaté vody přístavů. Mříže stok byly polity a plny kuchyňských odpadků. Za četnými okny rozvěšeno bylo zchátralé prádlo, ubohé a často spravované. Odněkud ze dvora zaznívala křiklavá váda žen. Z kteréhosi otevřeného okna v přízemí, plakalo ryčně a zuřivě churavé nemluvně. Veliký, ohyzdný pes vzezření hyeny procházel se zádumčivě po ulici. Šicí stroj zpíval svou nudnou, hrčivou píseň, zatím co holubi jednotvárně vrkali na střechách nízkých domů. Široká melodie nudy a všednosti. Všechno tu bylo ohyzdné a nízké. Jarní záře slunce byla tu bolestně ironická jako by padala na nevyléčitelné vředy malomocenství. Zdi domů měly veliké, vlhké skvrny jako ohyzdné vyrážky. Jarní, teplý vítr způsoboval na několika místech miniaturní cyklony, které ve svých vířivých kotoučích zdvíhaly a unášely rmutné smetí špinavého dláždění. Apaticky a nehnutě stál strážník prostřed všeho toho. Vysoko a cize klenula se modrá obloha.

Na konci ulice stálo několik malých hochů kolem jednoho, jenž usilovně snažil se na nerovném dláždění prudkým šleháním biče uvésti do tančivého víření jasně červenou káču. Ctižádostivé toto snažení však zůstávalo bezvýsledným, a hoch unaviv se konečně ve svém zápalu předal bič jednomu z přihlížejících hochů a zaujal stanovisko kritického pozorovatele. Opřel se o patník průjezdu právě vedle hokynářského krámu své matky, kde nad širokým vchodem visela bílá

tabule s červenými písmenami: Milada Balounová — obchod potravinami. Po chvilce pozorování svého nástupce v pachtění se s káčou poskočil na jedné noze a vyjeknuv prudce do krámu: »Mami, Milada už jde«, rozběhl se rychle naproti své sestře, která šla pomalu a váhavě. Doběhnuv až k ní chopil ji za ruku a táhl za sebou.

»To jsi hodný, Karlíčku!« pochválila ho plaše Milada »A co maminka, hubovala?« zeptala se provinile. »Hubovala, a moc!« přisvědčil ochotně Karlík.

Milada jenom tlumeně povzdechla a pak s bratrem vkročila do krámu. Pozdravila nesměle, tiše. Matka na ni ostře pohlédla a rozkázala úsečným hlasem: »Jdi dozadu do pokoje. Příjdu hned za tebou.« Milada vklouzla do místnosti za krámem, a Karlík, tuše asi věci málo lákavé, vytratil se rychle z krámu, aby účastnil se venku na ulici znovu lákavé hry s káčou.

Široce a resolutně vkročila matka Balounová za dcerou do pokoje. »Tak že už konečně jednou, holka, jdeš« začala hlasem, v němž cítiti bylo násilně potlačovanou zlost. »Už jsem myslela, že tě přivede policajt! Kde jsi byla celou noc? Nemohla jsi trefit domů, či co? Ty si myslíš, že domov je nějaký holubník? A ta ostuda! Co mám říc' sousedkám, když se po tobě ptají? Nemohu jim přeci namluvit, že jsi jela na cestu do Italie, nebo že jsi se stala v ňákým hraběcím domě gubernantkou! Proč mne jen, bože, tak trestáš« vybuchle pojednou plačtivým hlasem. »Ach kdyby byl nebožtík táta — dej mu pánbu věčnou slávu — živ, ten by tě roztrhl jako hada, jako žábu! Ale co já ubohá, slabá ženská?« A slabá ženská, které do metrického centu chybělo jen několik málo kil, silnou pádnou pěstí vrazila dceři do zad několik důkladných ran, že to jen zadunělo. »Kde jsi byla, couro, celou noc? Mluv, co mlčíš jako pařez? Ztratila jsi řeč? To by ryba už dřív promluvila!«

»Já, já jsem byla«, začala Milada třesoucím se hlasem, »včera v Národním divadle. Dostala jsem od Boženy Bartákovic, co zůstává v Jirchářích, lístek na balkon a byla jsem tam s ní. Kus trval moc dlouho, až do jedenácti. Když jsme vyšly z divadla, už tramwaye odjely, tak jsem šla k Bartákovům spat.«

Omluva dceřina matku Balounovou poněkud zarazila, ale to bylo jen na chvilku. Ihned se vzpamatovala a inkvisitorsky se zeptala: »A co hráli včera?« Na to však Milada nebyla naprosto připravena a tak jen nazdařbůh vyhrkla: »Lohengrina, operu.« »Cože? Lohelohe —« snažila se opakovati matka Balounová neobvyklé pro ni jméno, ale nato ihned rychle veběhla do krámu a přinesla s sebou do pokoje včerejší noviny, v nichž, nasadivši si brejle, hledala oznámení divadelních představení.

Trvalo to delší chvíli, než našla, co potřebovala.

»Lžeš!« zaznělo najednou jako když vystřelí z jejích požehnaných úst. »Lžeš, couro, můro noční!« a uchopivši noviny strkala je Miladě přímo před oči, ukazujíc tlustým ukazováčkem na titul divadelní hry, dávané předešlého dne. »Včera dávali Čarostřelce a ne toho Lohe — lohe — čertovo jméno, ani vyslovit se to nedá. Takovej kus ani žádnej není. To ty sis sama vymyslila, abys napálila starou mámu.

Ale já se, holečku, napálit nedám.« A nové pádné údery pěstí do zad trestaly ihned nepředloženou lež zaražené a usvědčené Milady. »Ale počkej«, bouřilo to dále světnicí, »už je toho lítání dost. Dočkala jsem se na tobě pěknejch věcí. Pořád jen sedíš u těch zatracenejch mazalů a už ti na to nestačejí ani dni a musíš nastavovat noci. Rychle se holka ženeš kupředu, takhle doběhneš brzo až k Apolináři. Ale ne, abys mi potom s něčím přišla na krk. Vyženu tě, to ti povídám, vyženu, na dláždění vyhodím a prokleju. Vlastní krev svou prokleju, prokleju — prokleju!« A znovu chystala se se zaťatými pěstmi vrhnouti se na dceru. Ta však náhle sesula se před ni na kolena a sepnuvši nad skloněnou hlavou za svou šijí ruce zakvílela prosebným hlasem: »Maminko, bijte mne, zabte mne třeba, ale čest svou jsem neztratila, ne, tady u vašich nohou vám to přísahám. Nezahodila jsem se!« A náhle v hysterických křečích začala sebou škubati a skácela se v mdlobách matce k nohám. Matka Balounová úžasem ohromena spustila v pěsti zaťaté ruce podle těla a pak rychle vrhla se na zem k dceři s kvílením: »vzpamatuj se, má děvečko drahá!« Když dcera dále ležela ve mdlobách, začala matka Balounová zmateně pobíhati po světnici shánějíc ocet a studenou vodu, a pak přikleknuvši na zem k dceři začala ji omývati obličej octem a polévati vodou. Za chvíli Milada otevřela oči a strhaným pohledem zadívala se na matku. Tato ihned ji sevřela do náruče a začala ji líbati po čele, tvářích a ústech vzlykajíc huhňavě a přerývaně: »Děvečko zlatá, odpusť svojí mámě hloupý, já to tak nemyslela. Já jsem se jen o tebe bála, já měla o tebe strach, odpusť svojí mámě hloupý!«

»I vy odpusťte, maminko«, vydechla tiše Milada a ovinula obě ruce kolem krku své matky. Slzy jako hrachy koulely se matce Balounové po tlustých červených tvářích.

Napřed v krámě v záři slunce křišťálovým hlasem zpíval kanárek.

IV.

Dvoupatrový dům architekta Záruby ve vilové čtvrti nedaleko Královské Obory svítil jasně zářícími okny do modravé jarní noci dubnové. Chvílemi tlumeně linula z osvětlených prostor hudba do nočního ticha. Stíny míhaly se na průsvitných záclonách oken.

V rozsáhlé jídelně byla shromážděna společnost asi deseti mužů. Ostatní hosté byli rozptýleni v několika dalších pokojích buď při hře v karty, buď ve skupinách debatujících a pomlouvajících. V jídelně bylo nejhlučněji. Seděli tam vytrvalci při zákuscích a silných nápojích. Závoj modravého kouře točil se kolem bohatě zlaceného lustru stoupaje a klesaje v houstnoucích pásech nad hlavami rozjařených hodovníků a nad květinami uvadajícími zvolna v bohatých vásách.

Krátké výbuchy smíchu praskaly jako výstřely v zamlženém vzduchu. Cinkot číší zněl stálým hudebním doprovodem nepravidelnému, mnohohlasému a těkavému hovoru.

Na rohu stolu blízko širokého mramorového krbu advokátní koncipient doktor Ulrych zvoněním na číši stále se dožadoval ticha a pozornosti; ale nikdo toho nedbal a proto konečně spokojil se tím, že uchopiv své dva sousedy za cípy výložek kabátových límců vysvětloval jim svou ideu nadčlověka, jak on ji právě předešlé noci pojal, když navštívil ho sen opojný a mystický.

V koutě jídelny u malého stolku seděl z jakési mračné zatvrzelosti zcela o samotě mladý hubený človíček neobyčejně hustých a dlouhých černých vlasů. Vedle něho na zemi stál dvoulitrový korbelík plzeňského piva, z něhož zasmušilý samotář v krátkých intervalech si statně přihýbal. Samotářský piják byl redaktor krajinského časopisu »Hvězda«, Branda, jenž pro jakési nedorozumnění byl nucen okamžitě svého místa v časopise se vzdáti a žil nyní v Praze čekaje a hledaje, kde by se uchytil. Jsa člověkem nadmíru dráždivým uchýlil se hned po skončené společné večeři do svého ústraní, když několik neomalených narážek padlo od doktora Ulrycha na jeho okamžité a nucené vystoupení z redakce »Hvězdy.« Aféra ta byla poněkud temná a delikátní. Redaktor Branda zrudl v obličeji jako krocan, zaškubal prudce svými hubenými rameny a prohlásil slavnostně a rozhořčeně, že odchází.

»Nebuď dětinský, Ferdinande!« obrátil se na něho malíř Plas. »Ostatně kam bys chodil. Klíč od atelieru ti nyní dáti nemohu a mně samotnému ještě se domů nechce.« Rozhořčený redaktor uznal pádnost malířových důvodů a prohlásil, že tedy ještě počká, ale u jednoho stolu že »s tím člověkem« seděti nemůže. Marně snažil se architekt Záruba smířiti rozvaděné strany. Doktor Ulrych se jen jízlivě smál a rozčilený redaktor stále jen opakoval, že je to necitelný cynik a nekritický autoritář. Sporu byl učiněn konec tím, že redaktor Branda najednou resolutně prohlásil, že chce seděti tamhle v koutě sám a zachytiv kolem běžící služku, kyprou to dívčici, poručil jí, aby jemu nosila pivo zvlášť tamhle do toho kouta, kam se ihned odebral pádnými, ale trochu kolísavými kroky, sebrav s sebou se stolu celou krabičku egyptských cigaret. Usmyslil si patrně čekati na malíře Plasa hodně dlouho.

Doktor Ulrych vytrvale vykládal oběma sousedům svou theorii o nadčlověku, nedbaje nic na to, že soused po pravici, bankovní úředník Moucha, povážlivě škytal a soused po levici, lékař Nikodém, ještě povážlivěji zíval.

Hostitel, architekt Záruba, byl v živé politické debatě s vysloužilým podplukovníkem Šrámkem a zvěrolékařem Habětínem. Habětín, jenž se hnal mocně za kandidaturou v agrární straně, odříkával právě jednu ze svých kandidátních řečí, když tu z rohu »Nadčlověka« padla jasná, určitá, úsečná, neobyčejně zvučně pronesená věta:

»Ty jsi pakůň!« — Budoucí poslanec v toku své kandidátní řeči se zarazil, zarputilý samotářský redaktor »Hvězdy« nechal hlasitě sklapnouti víčko dřevěného korbele zdviženého již až k žíznivým rtům, malíř Plas ustal v pečlivé přípravě bowle položiv stranou rozkrojený ananas a obrátil se zvědavě od zářivého mramoru kredence, lékař

Nikodém přetrhl násilně svoje heroické zívnutí a tázavé ticho rozhostilo se jídelnou.

»Pánové, snad nejsme v zoologické zahradě?« přerušil ticho architekt Záruba. Malíř Plas vytáhl z květované vesty veliké, starobylé, stříbrné hodinky a dodal suše: »Ještě není ani jedenáct.«

Doktor Ulrych ukazoval svým exofthalmickým pohledem a čerstvě zapálenou viržinkou na svého souseda Mouchu se slovy: »Už mu tu půl hodiny vykládám a vysvětluju pojem nadčlověka a on se mne najednou zeptá — — —«

V témže okamžiku však rozhrnula se těžká sametová portiéra sousední místnosti a do jídelny vstoupila hostitelka, paní Zárubová, rozkošná to žena, sotva třicetiletá v překrásné bílé atlasové toaletě. Štíhlá a subtilní. Její snědý obličej byl nápadný hustým hnědým obočím, jehož oba oblouky se nad kořenem nosu stýkaly, dodávajíce takto svým útvarem mírnému a ušlechtilému obličeji výrazu poněkud exotického. Těžké, hnědé pletence hustých, bohatých vlasů ležely jako kovová masa na souměrné, malé, tvrdé hlavě. Oči zářily plavým leskem zlata, zlata ukrytého v polostínu.

»Pánové, račte do salonu; slečna Hollerova zpívá«, zvala paní Zárubová melodickým hlasem přítomné muže.

Nastalo odstrkávání křesel, krátké odkašlávání a potom všichni tlumenými kroky brali se po tlustých kobercích do salonu, kde již byla shromážděna ostatní společnost.

V rozlehlém barokním saloně na rudých křeslech a pohovkách seděly ženy. Za nimi v polokruhu stáli černě odění muži.

Všichni napiatě mlčeli. Od žen bylo slyšeti lehký šelest hedvabí a sotva zachytitelný skřípot korsetů. Vůně heliotropu nesla se vzduchem. U rozevřeného černého, lesklého klavíru stála Matylda Hollerova. Majestátní ale ztepilá její postava byla obepiata šatem barvy bleděfialové. Obnažená její šíje a část prsou zářila jako z mramoru. Žádný skvost nezdobil její tělo. Jediná růže, sněhobílá růže zatknuta byla v rudé spoustě jejích vášnivě zvlněných vlasů.

První akordy průvodu vytryskly do ticha. A za nimi píseň vstoupila do soustředeně mlčící prostory jako po vzdušném nádherném schodišti.

Ne píseň, hoře Isoldino v těžkém purpurovém plášti! Chimerický přelud lásky ještě jednou a naposled zjevuje se očím Isoldiným do minulosti obráceným. Měsíční noc v královské zahradě v Kornwallu s tajemně se chvějícími stíny staletých jilmů a platanů.

»Svit záře zhas,
noc tmí se v kráse!«

Dráždivě fata morgana lásky vznáší se nad mrtvolou Tristanovou. Neskonalý zármutek spouští svůj šerý závoj jako smutný podzimní dešť přes chimericky lesknoucí se přelud mrtvé lásky. V smrtelném zaštkání hroutí se Isolda na mrtvolu Tristanovu. S takovýmto hořem nelze žíti dále. Musí býti překonáno šílenstvím a smrtí. Záře šílenství počíná. Tristan není více mrtev. Horečné oči Isoldiny to zří:

»Usmívá se
tiše, jemně,
zrak mu ohněm
září temně —
Zda to zříte,
přátelé?«

Otázka zní teskně, bojácně. Ale hned za ní následuje příliv jistoty:

»Zář se line
s jeho tváře,
stiní hvězdy;
slunce jas!
Zříte to?«

A radost a opojení na křídlech písně krouží spirálovitě do závratných výšek, co doprovod za ní jako nádherná vlečka vlní se hustými a stkvoucími barvami.

Ne, není více smrti. Je překonána. Touha ji překročila. Touha vykoupená bolestí vyúsťuje v božský naprostý klid a odlétá dlouhým pyšným obloukem od země a její strasti, opouštějíc bezduché tělo Isoldino.

Matylda zpívajíc zdála se zcela odosobněna. Vedle zdvižené černé desky klavíru stála jako bleděfialový plamen šlehající kolmo do výše, na jehož vrcholi kvete rudá záře s pronikavým, sněhobílým květem růže zatknuté do neukrotitelné spousty rudých vlasů. Bylo v ní cosi vlnivého, poletujícího, vznášejícího se. Při posledním vítězném zalkání naklonila hlavu dozadu jako k věčnému polibku. Těžká bílá růže svezla se jí s vlasů á dopadla dutým úderem na koberec. Jako by hvězda slétla.

Potlesk zazněl sálem banální a drsný a zlomil kouzlo. Hosté se opět rozcházeli do různých místností. Ohnivé terče cigar a cigaret objevily se před zrudlými obličeji mužů. Ženské smíchy a hlasité výkřiky zněly teplým vzduchem. Víno se perlilo v číších na všech stolech, zátky vybuchovaly, hovor šuměl. Pavel Klimeš, jda kolem místa u klavíru, kde před chvíli stála Matylda, shýbl se pojednou nepozorovaně k zemi a zvedl krásnou sněhobílou růži.

Isoldo!

* * *

V jídelně usadila se opětně táž společnost jako dříve, rozmnožena byvši ještě Pavlem Klimešem, jenž odchodem klenotníka Rubeše pozbyl spoluhráče v šachu a bloudil chvíli v různých pokojích od skupiny ke skupině, ale odevšad zase rychle odcházel, až konečně vešel do jídelny, kde byl ihned bouřlivě uvítán. Zde se nenudili. Hovor zdál se tu tryskati rovnou z vinných číší. Veliká ananasová bowle jiskřila se uprostřed stolu, pýcha to malíře Plase, jenž byl v oboru tom proslulým odborníkem. Sportsman Dynybyl dobíjel už šestého divokého kance a chystal se znovu k vypravování nějakého dobrodružného loveckého příběhu. Budoucí agrární poslanec horlivě přesvědčoval své posluchače, že zákaz dovozu srbského vepřového dobytka je nutným pro rozkvět monarchie. Na to reagoval doktor Ulrych, že Rakousku po prasatech nic není, to že se má říditi zá-

sadou: »Tu felix Austria nube.« Bývalý právník, později bývalý theolog a nyní adept hereckého umění Bureš citoval a přednášel svému sousedu polohlasem monolog Hamletův: »Být, či nebýt —« a přicházeje do pathosu při slovech: »Tak skety činí svědomí z nás všech«, převrhl plnou sklenici vína.

Harlekýnsky pestrý průvod nápadů poskakoval kolem stolu. Pře, sázky a přesvědčování zaznívaly současně. Klimeš, jenž seděl apaticky u stolu, opanován dosud kouzlem slyšeného zpěvu a hudby, slyšel ze všeobecného hučení, hovoru jakoby skrze mlhu a z dálky výroky takové:

— Pražské železo není spekulační, ale těžký ukládací papír.

— Salambo, ach, jaká úchvatná věc!

— Co, román?

— Román? Nevím, ale film.

— Trest smrti musí zmizeti z celého světa, čím dříve, tím lépe.

— Offenbach! Nemá morálky ani kontrapunktu.

— To už řekl dávno Wagner.

— Říkám já něco jiného?

— Sen muže o ženě je vždycky cudnější, než žena sama.

— Věčný zápas hmoty a síly lze aplikovati na všechny jevy sociální a zcela bez obavy i na politiku.

— Vynálezy již mnoho nepřekvapují. Dobytí vzduchu, žárný to sen Leonarda da Vinci, zanechalo svět celkem chladným.

— Takového psa, jako je můj Pluto, neměl nikdo na celém honě.

Pojednou Klimeš ucítil na svém rameni ruku. Ohlédl se. Za ním stál Matyldin bratr. »Sestra vás prosí, abyste k ní na chvíli přišel.« Překvapen vstal a šel s bratrem Matyldiným. (Pokračování.)

Adolf Srb:

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 15. března 1920.

(Oslavy presidenta Masaryka Výklad presidentův o republice. — Ústava československa. — Vypsání voleb do Národního shromáždění. — Poměry na Těšínsku. — Zvolení říšského správce v Uhrách. — Státní převrat v Německu.)

President Masaryk dovršil dne 7. března sedmdesátý rok věku svého. Byl to slavnostní den pro celý český národ, který skvěle a jednomyslně osvědčoval svou vděčnost a svou lásku svému Osvoboditeli. Přejeme-li mu, aby se ve zdraví a v duševní svěžesti zachoval ještě dlouhá léta, přejeme tak hlavně českému národu, který jediný má dosti autority, aby mladé, stranickými vášněmi a zápasy do základů zmítané republice zabezpečil trvání a zdárnou budoucnost. Vykonal dílo veliké, ale velká práce jej ještě očekává. Kamkoli v našem státě pohlédneme, všude jeví se nám smutný obraz a pramálo toho, co by nás potěšiti mohlo. Finanční stav republiky vzbuzuje vážné obavy, stesky na nedosti silnou ruku vlády se množí, drahota stoupá do závratné výše. K tomu druží se ohrožování naší republiky na Tě-

šínsku a na Slovensku. Ministr Beneš vyslovil se, že situace jest taková, že hrozí násilnými těžkými bouřemi. »Bratři« Poláci řádí na Těšínsku bestiálně, a zástupce polské vlády v Těšínsku prohlásil, že by válka proti Čechům byla Polákům nejpopulárnější.

Maďarská agitace na Slovensku děje se pod záštitou maďarské vlády, která zjevně prohlašuje, že musí opět nabýti ztracená území. Naši Němci počínají si stále zpupněji a netají se svým nepřátelstvím vůči republice a jejich vůdcové dr. Lodgmann a Seliger neustávají ve svém štvaní proti ní. U nás samých nadšená nálada z prvních dnů republiky nadobro vymizela a skleslost mysli povážlivě se šíří. Naděje naše upínají se na presidenta Masaryka: Kéž se jeho moudrosti, jeho vážnosti v cizině a jeho všeobecně uznané autoritě doma podaří uvésti naši bouřemi zmítanou státní loď do bezpečného přístavu!

President Masaryk přijal dne 7. března členy Národního shromáždění v slyšení a zodpověděl blahopřejný projev sněmovního předsedy Tomáška obšírným výkladem. Pravil, že přijal humanitní program našich buditelů s plným přesvědčením a že se k němu hlásí po všech hrůzách této války. Válka byla v pravém slova smyslu světovou: stálo proti čtyřem centrálním mocnostem 27 států všech dílů světa. Centrální mocnosti representovaly 5·6 % celého lidstva, spojenci 86 %, neutrálních zůstalo 8·4 %. Světovost této války spočívá právě v tom, že celé lidstvo si uvědomilo její dosah a že se vědomě rozhodlo k reorganisaci světa a politiky. Do Svazu národů vstoupilo již 85·4 % všech národů. Potockého »světová centralisace« se uskutečňuje. Dále pravil president: »Pro českou politiku je teď jenom jedno pravidlo: býti evropskou, býti lidskou, býti světovou, tudíž v pravdě českou a slovanskou... Mírem versaillským Evropa nebyla organisována přesně dle zásady národnostní. Tato zásada byla sice vedoucí, ale vedle ní uplatnil se ještě ve značné míře princip historický. A právě naše republika ukazuje v praxi, jak princip národnostní a historický při jejím zbudování byly sloučeny. Máme značné části jiných národů mezi námi. Pro náš vzájemný poměr platí program humanitní. Naše minority mohou býti orgánem pravé mezinárodnosti. Vzájemné poznávání, vzájemné obcování hospodářské a kulturní může a má udělat z naší republiky vzor Evropě a celému lidstvu. Otázka jazyková a přirozené obtíže jejího řešení nemohou nic odstranit. Jazyk je velmi podstatná část národnosti, ale nevyčerpává pojmu a obsahu národnosti. Pro stát moderní, pro stát demokratický má jazyk hlavně význam administrační. My správně rozřešíme problém jazykový a minoritní, když jazyková otázka nebude otázkou především politickou, nýbrž když se stane otázkou administrační.« O republikánském zřízení vyslovil se: »Já pokládám republikánskou formu státu za velikou vymoženost a za politický ideál. Je to ohromná věc, že jsme dosáhli republiky. Ne, že bych neznal vady a nebezpečí republiky a demokracie, ale přes to rozhodl jsem se pro republiku docela vědomě. Když jsem v prosinci 1914 odcházel z Prahy, byla pod dojmem ruských úspěchů všeobecná nálada pro dynastii ruskou. Já jsem byl proti tomu, ale loyálně jsem v cizině referoval o smýšlení u nás. Dle vývoje války a politické situace jsem už z jara 1916 Spojeným

státům vyslovil své přesvědčení, že v národě našem dozrává přesvědčení republikánské. Věřím, že jsme pro republiku zralí.« Svůj výklad zakončil: »Stojíme před volbami. Těším se s Vámi, že máme svou ústavu a s radostí uznávám ústavu slušnou. Teď půjde o to, ve smyslu této ústavy ve všech oborech postupovati. Volby jsou jen prvním krokem. Budeme míti svůj první lidový parlament, musíme zvolit poslance, kteří dovedou dělati politiku evropskou a světovou!«

Po několikadenní tuhé debatě byla *ústava československé republiky* v Národním shromáždění v noci z 28. na 29. února schválena povětšině jednomyslně. Jen ustanovení, proti nimž strana národně-demokratická vedla tuhý boj hlavně v otázce jazykové (žádala, aby český jazyk byl prohlášen jazykem státním a ne »oficielním«), aktivního volebního práva 26letých do senátu a v otázce vázaných listin volebních, přijata byla proti hlasům národních demokratů.

Národní shromáždění usneslo se na *tomto úvodě k ústavě:*

»My, národ československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požehnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 ústavu pro československou republiku. Při tom my, národ československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země byly prováděny v duchu moderních zásad obsažených v hesle sebeurčení, neboť chceme se přičleniti k společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.«

V ústavní listině vytčena jsou tato všeobecná ustanovení. Lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice československé. Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou jest volený president. Území československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem. Národní shromáždění skládá se ze sněmovny poslanecké a ze senátu. Zákonodárná a správní činnost zemských sněmů zrušena. Sněmovna poslanců má 300 členů, kteří se volí podle všeobecného, rovného, přímého, tajného hlasovacího práva podle zásady poměrného zastoupení. Právo aktivní mají všichni občané bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 21. rok věku svého, volitelni jsou občané bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli aspoň 30. rok věku svého. Volební období poslanecké sněmovny trvá 6 let. Senát má 150 členů. Právo voliti mají všichni občané bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 26. rok věku svého, volitelni jsou státní občané bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli 45. rok věku svého; volební období senátu trvá 8 let. President jest volen Národním shromážděním, musí býti alespoň 45 roků stár. Ku platnosti volby jest třeba přítomnosti nadpoloviční většiny úhrnného počtu členů sněmovny i senátu a třípětinné většiny přítomných. Nevedla-li dvojí volba k cíli, koná se užší volba mezi kandidáty, kteří obdrželi nejvíce hlasů. Volební období trvá sedm let. Kdo byl presidentem po dvě po sobě jdoucí období, nemůže býti opět volen, dokud od skončeného posledního období neuplyne sedm let; ustanovení toto nevztahuje se na prvního presidenta republiky.

Ježto byly *ústavní osnovy*, o nichž se Národní shromáždění usneslo, dne 6. března presidentem schváleny, staly se zákonem a vláda rozepisuje prvé volby do Národního shromáždění republiky československé s vyloučením území plebiscitu na Těšínsku, ve Spiši a Oravě, dále území Podkarpatské Rusi, okresu Hlučínského, Vítorazska a Valčic. Volby konají se do poslanecké sněmovny dne 18. a do senátu dne 25. dubna.

Velmi ponuré vylíčení *poměrů na Těšínsku* podal ministr Beneš v Národním shromáždění. Pravil: »Situace jest taková, že hrozí tam násilnými těžkými bouřemi. Konstatuji, že Poláci všechny rozbroje sami začali, že se organisovaly polské bandy, které soustavně obyvatelstvo terorisují a že ohrožují provedení plebiscitu. Aby zamezily projevy pro republiku československou, hledí polské kruhy zastrašiti obyvatelstvo výhrůžkami, hrubým násilím a bezohledným potlačováním práva shromažďovacího i tisku nám přátelského. Ministerstvu bylo hlášeno v době od 3. do 25. února neméně než 35 věrohodně zjištěných terroristických činů. V brožurách, letácích a propagačních obrázcích, rozšiřovaných na Těšínsku i na Slovensku, dopouštějí se polští agitátoři věcí, které jsou osvobozeného národa naprosto nedůstojné. Nejen že mluví o národu československém způsobem krajně sprostým, že demagogicky zneužívají lživých událostí, kreslíce na př. soustavně českého vojáka jako zloděje, který napořád všecko plení, ale jdou tak daleho, že rozšiřují hanlivé pamflety na hlavu českého státu. Situace na Těšínsku jest taková, že tamní obyvatelstvo žádá bezpodmínečně ochrany. Činím apel na spojenecké státy, aby tomuto obyvatelstvu poskytly plné ochrany.« Dne 10. t. m. zažilo Karvínsko den nejhroznější. O půl osmé hodině večerní začali Poláci stříleti z kulometů, a střelba potrvala do půlnoci. Poláci chystali velký plánovitý útok na Ostravu, kterýžto úmysl byl dohodovým vojskem zmařen.

Uherské národní shromáždění zvolilo dne 1. března říšským správcem admirála *Mikuláše Horthyho* téměř jednohlasně. Horthy jest bezohledný stoupenec monarchistického principu a bývalého císaře Karla. Po pádu bolševické hrůzovlády Bely Kuna vtáhl v čele vojska do Budapešti. Pro opětné nastolení Habsburků otevřeně agitoval a rozdmychoval mezi Maďary hnutí za účelem opětného vydobytí ztracených území.

V *Německu* proveden dne 13. března *státní převrat*. Již od delší doby vyvíjely se tam poměry znepokojujícím způsobem. Na různých místech byli důstojníci a vojáci francouzští insultováni a jeden zastřelen. Poražení generálové Vilémovi byli oslavováni jako národní hrdinové. Monarchistická strana zdvíhala stále zpupněji hlavu a ukazovalo se, že část německého národa nepokládá smlouvy mírové za závazné. V noci na 13. března vtáhlo monarchistické vojsko do Berlína a obsadilo úřední čtvrt, dosavadní vláda uprchla do Drážďan. Vojsko a policie nepostavily se ani na odpor. Říšským kancléřem prohlášen šl. *Kapp*, a generál *Lüttwitz* ujal se výkonné moci nad Berlínem a celým Braniborskem. Šl. Kapp vydal vyhlášku, v níž obviňuje vládu, že nebyla s to zabrániti bolševickému nebezpečí a jako program nového režimu stanoví silnou státní moc. Státní převrat však se nezdařil.

Obzor divadelní a hudební.

Národní divadlo vypravilo od posledního našeho přehledu dvě původní novinky dramatické, Viktora Dyka hru o pěti dějstvích s proslovem *Ondřej a drak* (23. prosince 1919) a Karla Čapka tříaktovou komedii *Loupežník* (2. března 1920). Obě hry jsou symbolické, obě ironicky přehodnocují tradiční pojímání, v tom se podobají. Jinak rozcházejí se diametrálně jak letorami svých autorů, tak slohem a uměleckými prostředky zvolenými k výrazu tendence zcela různé. Dyk staví na hlavu pohádku o hrdinství drakobijcově a tím i hrdinství samo a činí to s ironií tak krutou, že z pohádky stává se tragika veřejného působení vůbec, podle toho, nač si ji applikujete, na činnost národní, politickou, či na tvorbu uměleckou. Z celé vesnice odváží se vyjíti na draka a zachrániti Madlenku, která má býti obětována, jediný Ondřej. Ale draka nebylo, tudíž ani domnělého nebezpečí. Kdežto v pohádkách chvástávají se hrdinové činy, jichž neprovedli, a dávají se slaviti za skutky jiných, Dykův Ondřej má poctivost, a řekněme, i odvahu, projeviti pravdu. Učeným drakem, jenž posílal vesnici své fermany na destičkách napsané, byl Váša, dívkami opovrhovaný mládenec, který si chtěl takto nejkrásnější děvče z vesnice vyzískat. Ondřej se smíchem ho vytáhne z dýmající dračí sluje, ale upadne proto v nemilost ostatních, kteří teď v nitru hanbí se za svou zbabělost. Autor je také takovým Ondřejem. Byloť opravdu odvahou zbásniti tak řiďounký, třeba sebe vtipnější motiv do pěti jednání. Autor musil záhy nastavovati děj, totiž zdvojnásobiti motiv a vypraviti Ondřeje ještě jednou proti drakovi, aby již byl konec historie, která se úplně obrátila proti Ondřejovi. Lid chce míti své legendy. Chce míti za každou cenu hrdiny. Nejde-li to pravdou, aspoň lží. Ondřej *musí* draka zabíti. Zabije ho po svém způsobu: odstraní definitivně posměchem všechno další bájení o něm. Hra má vtipný dialog, jenž její prosťounký děj zpestřuje. Prostý sloh, lidově pohádkový tón, chutné jádro národně výchovné moudrosti, skryté v jinotaji, jsou přednostmi poetického díla, kterému režie Hurtova i zaměstnaní umělci, zvláště sl. Ostrčilová, vybavivší Madlenku kouzlem marionettního primitivismu (umělkyně jest u nás jeho průkopnicí), pp. Deyl (Ondřej) a Roland (drak-Pazourek) věnovali veškeru péči.

Čapkův *Loupežník* náleží do onoho myšlenkového okruhu, kterýž od let devadesátých žije ve všech možných variantech v českém písemnictví, kam se dostal z Německa. Zprvu hlásáno vítězné mládí *kritikou*, manifesty, bojem proti »starým«. Býti mlád znamenalo vše. Mladý = nadaný, pokrokový, moderní, vynikající. Po kriticích přišli *básníci*; veršem, prosou i dramatem opěvovali horkou jeho krev, jeho výsady. Všechny přednosti přičteny a všechna práva přisouzena *mládí*. Typem toho směru stal se Fráňa Šrámek. Teď Karel Čapek vstupuje v jeho šlépěje. Mládí smí vše, co je napadne, smí utrhnouti vše, čeho se mu zachce, je velkým loupežníkem, který smí sáhnouti po všem, je vždy krásné, dobré, prostě tím, že jest, beztrestné — tím, že chce. S Dykem spojuje Čapka jinotajný ráz. Čapek

zasazuje však svou allegorii všemocného mládí v realistický rámec, a to místy až drsně realistický, vytloukaje ze silných slov odměnu spokojenosti a smíchu obecenstva. Tato cesta humoru a komiky je příliš laciná a u nás často využívaná prostředními autory. Karel Čapek bohudík mezi ně nepatří, a jsou v jeho komedii na štěstí cennější stránky, kde humor a jemná ironie povznášejí se nad triviální komiku. Nejúplněji děje se tak od chvíle, kdy z útočníka stane se obránce. Dojde k tomu touto cestou. Rodiče, jimž starší dcera utekla s milencem, střeží pozorně mladší svou dceru, aby se nemohl opakovati případ. Ale kde se vezme, tu se vezme bezejmenný vetřelec s rozcuchanou kšticí, zahlédne krásný dívčí květ, zatouží po něm, chytře vše vyzví na jejím nápadníkovi myslivci, jejž svými zpupnými řečmi vydráždí až k nerozvážnosti, že po něm střelí. Mimi »loupežníka« ošetří, zranění na štěstí není těžké, a neznámý ještě téže noci přichází pod okna dívčina. Chůva, která má za nepřítomnosti rodičů nad dívkou bdíti, usne, a Mimi vyklouzne k neznámému, který odvážil se pro ni života a který umí tak krásně mluviti. Byl-li prvý akt, plný rušnosti, realistickým obrázkem venkova, kde jen poesie lesní samoty udržela trochu rovnováhy s všední realitou, druhé jednání proměnilo se v lyrický dvojzpěv mládí a lásky. Vrací se však otec, zkostnatělý professor a pedantické stáří, se svou manželkou. Srazí se dva principy. Při prvé srážce putuje mládí za mříže. Ale sotva se jitro rozbřesklo, je tu »loupežník«, Mimi hned seběhne k němu, rodiče za ní, loupežník použije vhodné chvilky, veběhne s Mimi do villy, těžká vrata za nimi zapadnou, professor se ženou stojí vyhoštěni z vlastního domu před vraty jako před pevností, jejímž pánem i s Mimi je teď »loupežník«, prohlašující, se zbraní v ruce, že kořisti své nevydá a živ se nevzdá. Professor přivolá pomoc z obce, nastane obléhání. Žena přidá se na stranu mládí, také v ní revoltuje po létech ještě vzpomínka na ztracené jaro života. Professor je osamocen — avšak tu ku podivu a na škodu dramatičnosti láme se dosavadní vypiatá linie dramatu mládí. V autorovi zvítězila spravedlnost filosofa, který chce smířiti obě protivy. Návrat ztroskotavší dobrodružky lásky, starší dcery Loly, zkomplikuje osnovu, z konfliktu mládí stává se konflikt lásky se všemi jeho sociálními stíny (Lola vrací se s děckem), a komedie, která již již hrozí překotit se v drama, končí jako život — kompromisem mezi oběma principy: ideální volností mládí a rozumem spoutanou ukázněností stáří. Životní pravda zvítězila nad krásnou vidinou idey, spravedlivý filosof nad básníkem. Ale ještě i v tomto přelomu rozhazuje Karel Čapek plnou hrstí skvělé nápady a pozorovatelské podrobnosti vzácné obraznosti. Práce Čapkova je svěží a svérázná. Na vybavení hry nebylo ničeho věnováno, měl tudíž režisér její p. V. Novák těžký úkol, přece však se ho čestně zhostil. Hlavními představiteli jsou v titulní úloze p. Rud. Deyl, Mimi pí Eva Vrchlická, professor a jeho choť p. Želenský s pí Pštrosovou, chůva pí Hübnerová, která ze všech z úlohy své vytěžila nejvíce.

Na Vinohradech v Městském divadle viděli jsme Adama Zimy (pseudonym dr. Edmunda Konráda) pětiaktovou hru z válečného ovzduší *Návrat mládí* (poprvé 16. ledna t. r.). Hra je rovněž sym-

bolická, jako obě shora uvedené, ztížila však svůj problém tím, že není jen symbolem mládí a jeho věčného kouzla, také všech jeho mravních povinností a to hned povinností dvojího směru. Nejen k vlastní budoucnosti, k vybudování vlastního života, duševně plného a krásného, nýbrž i povinností k celku, k národu a lidské společnosti. Idea ethické odpovědnosti mládí a čisté krásy duševní řešena jest na případu zál. praporčíka Radima Bechyně, ideálně jej zbožňující Zdisy Donátovy a reální lásku mu věnovavší lehkovážné Irmy. Zdisa vychová jejich syna, o nějž nemanželští rodiče nepečovali, vychová jej ve vznešených zásadách, stavíc se býti jeho tetou, a utvoří v něm ideální představy o světě, o nepoznaných rodičích, o národě a vlasti. Světová válka spojí celý tento čtyřúhelník zvláštních poměrů lidských na frontě. Radim je přidělen k armádnímu velitelství na jihozápadním bojišti, Irma zapadne do téhož městečka jako vojenská zřízenka a milenka majora generálního štábu, hraběte Salvis-Geraldiho, Zdisa přijde tam náhodou za svým bratrem setníkem (budiž hned poznamenáno, jedna z nejsympatičtějších, poněvadž životná postava kusu). Syn Radimův byl také při mobilisaci odveden, při prvé příležitosti zajat a vstoupil do legií. Zevní děj jest zcela prostý: přivedou zajatce a mezi nimi československého legionáře. Jest jím syn Radimův. Otci připadá těžký úkol výslechu. Všechny pokusy o záchranu jsou marny. Ale za syna, jenž jde na šibenici, otec, setník Prokop Donát i jiní odcházejí za zvuků jeho umíráčku k »nepříteli«, bojovat v jeho řadách za svou pravou vlast, ne tu širokou, vnucovanou rakouskou, v níž Češi a Slované vůbec jsou raby, donucovanými dávati životy za nadvládu němectví nad sebou i nad světem. Radim a Irma očišťují se mravně svým utrpením a obětí — mládí, čisté, volné, vznešené, mládí duší se k nim vrací. Hra vřele národně cítěná a ethicky promyšlená jeví dosti scénické obratnosti spisovatelovy a jest obsažná v dialogu. Trpí jen stále se vtírajícím rozporem reality a symboličnosti, neuspokojujíc následkem této rozeklanosti v žádné z obou úplně. Reální stránka má několik pěkných šarží (na př. staří dovolenci, těšící se domů, zdržovaní formalitami a nalézající smrt), ale počítá často příliš na tklivost a massivní effekty. Symbolická stránka pak nemůže se dosti samostatně poeticky projádřiti, působíc v svém reálném okolí nepřirozeně, příliš deklamačně, emfaticky a verbalistně. Od prvé hry autorovy (»Žluté růže«) je to však rozhodný pokrok, práce dobyla si živého úspěchu a mnoha repris. Příjemně působilo, že autor dovedl udržeti míru v rozdělení světla a stínu mezi zástupce obou vojenských stran. Kdyby byl i v ostatnim nalezl stejnou míru, bylo by to práci jeho jen prospělo. Z herců vynikla pí Iblová jako Zdisa, delikátností svého podání přiblíživši tuto nejméně životnou postavu hry životu, pí Ptáková, jež byla spíše jen divadelně nežli životně účinnou Irmou, ač postava jest poměrně dosti pravdivá, pp. Vydra (Radim), Jiřikovský (Donát), Tůma (zajatec), kteří snažili se vesměs co nejlépe uplatniti své role, v zdařilých šaržích dovolenců pak pp. Vojta a Hlavatý.

Originální režii p. Hilarově podařilo se vzkřísiti druhdy zakazovanou thematickou hru Jaroslava Hilberta *Pěst* (původně

»O Boha«). Náboženský problem hry nepřestal býti zajímavým, i když její vnitřní stavba a zvláště řeč dnes již nevyhovuje. Problem však byl na autora, když před lety k němu přistupoval, ještě příliš veliký. Chváliti zbývá jen odvahu, že se ho vůbec odvážil. Je tu však mnoho zbytečně nervosního, hlučného, exaltovaného, planě mluveného. Vinohradskému souboru přispěla pí L. Dostálová jako host, učinivši Milenu v její hysteričnosti životně přijatelnou.

Z cizích novinek, jež často bez dostatečného důvodu zaplavují repertoar obou předních našich divadel, jmenuji z Národního obě vtipné hry Shawovy, »*Černá dáma sonetů*« a »*Perusalemský Inko*«, z nichž prvá vyniká duchaplností, druhá je spíše jen karikovaným žertem, pak veliký a na mnoha místech dramaticky strhující historický obraz Merežkovského, *Smrt cara Pavla I.* za výstižné režie p. Hurta. Vinohradští záslužně si vzpomněli klassické veselohry německého repertoaru, Lessingovy stále ještě svým rozšafným humorem působící »*Míny z Barnhelmu*«. Pí Friedlová v hlavní úloze a pí Baldová jako komorná byly roztomilé. Dr. *Jaromír Borecký.*

Písemnictví.

L. N. Zvěřina: *Slovenské písně.* Nová sbírka básníkova vznikla z horké současnosti. Ze Slovenska se radujeme, o Slovensko se třeseme, za ně jsme krváceli, k němu odnášejí se naše sny o lepší budoucnosti naší vlasti, z něho čekáme nové duševní a národní osvěžení. Divno, že básníci spěchají, jako kdysi Heyduk, načerpat plodných vznětů z krás kraje, z rázovitostí lidu, z novosti vzájemných styků a poměrů? Divnější by bylo, kdyby se tak nedělo. L. N. Zvěřina přistoupil k poetickému vyjádření české lásky k Slovensku se srdcem vroucím, s očima otevřenýma pro vše krásné. Slovensko je mu zemí zaslíbenou, jíž zpívá své hymny, slovenská žena jest mu ve své prostotě tak velkou, že koří se její moudrosti, zpívá o jejích teplých zracích. Časové ódy a palinodie střídají se tu se svěží, prostou písní, líčení přírody s motivy válečnými, idylky s krajinným genrem, a vše je tak upřímně cítěno. Ať básník lká nad Milanem Štefanikem, héroem, jemuž nebylo souzeno vrátiti se v osvobozenou vlast, leda jen k věčnému odpočínku, ať hlásá nerozlučnost československé vzájemnosti, ať nad štítem legionářovým přemítá o svaté epopeji hrdin, již položili za vlast život, ať povzbuzuje do boje za ochranu práva, či notuje si jen písničku někde na slovenském hřbitůvku, nebo ve vůni lesního mlází, kolébán slovenským zpěvem, vždy je to upřímný výraz, veliká, horoucí láska, která mluví z jeho plynného, moderně volného, ale vždy zharmonisovaného verše. Kniha drobná, ale sporá. *J. B.*

R. 1920. ČÍS. 4.

OSVĚTA

Anna Tesková:

Vladimír Sěrgějevič Solovjov, filosof-mystik.

Náčrtek.

(Předneseno v Česko-ruské jednotě.)

Ruská filosofie liší se podstatně od filosofie západní Evropy. Tkví v povaze ruského člověka, že mu nestojí nic tak blízko jako *živá lidská duše*, že na nic nereaguje víc, než na ni. Dokladem toho je ruská literatura všech dob: vždy je jí námětem *člověk* v tom, co cítí, myslí, trpí, kam míří a spěje.

A tento rys charakterisuje i ruské filosofické myšlení. Netvoří žádných systémů myšlení jen pro myšlení, žádných theorií mimo život a člověka. Ruská filosofie je dedukována ze života, stojí na půdě života a ve svých cílech se nese opět k životu.

Proto setkáváme se v ruském filosofickém myšlení s tolika pracovníky na poli sociálním, politickém a zejména na poli ethickém. Sklon k ethice je nejsilnější a s tím asi souvisí mysticism, pronikající až na nepatrné výjimky všecko ruské myšlení.

Největším představitelem ruské mystické filosofie je Vladimír Sěrgějevič Solovjov. Ba Lopátin o něm dokonce praví: »On se první u nás počal zabývati problémy a předměty filosofie, a nikoli míněními západních filosofů o nich; proto je také prvním ruským filosofem.«

Máme-li přiznati ruskému národu poslání messiánské v lidstvu — je Vladímír Solovjov tohoto poslání výrazem. Vnáší opravdu messiánské hodnoty.

A vybuduje-li nám, ostatním Slovanům, Rusko někdy speciální slovanskou kulturu, nemůže ji postaviti na jiné základy, nežli na základy Solovjovovy, protože obsahují přímo prvky slovanské duše: bezmeznou svobodu, plnost lásky, devoci před Velikým a Věčným a bezelstnou pravdivost, a protože jsou učením největší potřeby Slovanstva — jsou učením *jednoty*.

Vladimír Solovjov postavil svým dílem největší *synthesu*, jaká vůbec může být myšlena. *Všecko* spěje u něho jednotnou vzestupnou linií vývoje k souladu, k věčné harmonii.

Ničeho nevyjímá z kosmického celku. Celý vesmír — příroda lidstvo, duch i hmota — všecko tvoří u něho *jednotný celek*, dosud ovšem rozladěný a v části rozdělený.

Jen evoluce všeho společně, evoluce ve smyslu *kosmologickém*, vede ke konečnému bodu smíření *všeho* se *vším* v čisté harmonii — *všejednotě*.

Píše na př. ve »Smyslu lásky«:

»Náš přerod je nerozlučně svázán s přerodem vesmíru, s přetvořením jeho forem, prostranství, času. Naše osobní záležitost, pokud se zakládá *na pravdě*, je *společnou záležitostí celého světa* — realisací a individualisací všejednotné idey a zduchovněním hmoty. Připravuje se kosmickým processem ve světě přírodním, pokračuje a realisuje se historickým processem v lidstvu.

Všejednotná idea se může konečně realisovati jen v plnosti *dokonalých* individualit, tedy posledním cílem *všeho* je nejvyšší rozvoj *každé* individuality v nejplnější jednotě *všech*. A to zahrnuje samozřejmě i náš životní cíl, který následovně není proč, ba není ani možno oddělovati, isolovati od cíle všeobecného. Jsme světu potřebni právě tak, jako on je potřeben nám. Zájmem vesmíru je od věků uchování, rozvoj a zvěčnění všeho toho, co nám je vpravdě nutným a žádoucím, všecko kladné a důstojné v naší individualitě, a nám zbývá jen, abychom brali co nejvědomější a nejčinnější účastenství ve všeobecném historickém processu — pro sebe samy a pro všecky jiné *nerozdílně*.«

Nebo v »Kritice abstrahovaných počátků«:

»Lidstvo jde k veliké synthese, k realisování positivní všejednoty v životě, vědě a tvoření, která se ovšem nebude realisovati v oblasti filosofických theorií, a ne úsilím jednotlivých lidských rozumů, ale musí býti ve své pravdě jednotlivými rozumy uvědoměna.«

Podkladem i cílem celého učení Solovjovova — ne v liteře a slově, ale v duchu a v pravdě — je nejsvětlejší postava dějin — Ježíš Kristus — »všesjednocující smysl vesmíru« podle Solovjova.

Ježíš Kristus je Solovjovovi *cestou* i *pravdou* i *životem*. Za každou myšlenkou vyjádřenou v jeho díle, třebaže zřídka vyslovena, tyčí se gigantická postava Toho, jenž *láskou*, *pokorou* a *silou ducha* přemohl svět.

Náboženská idea je centrální ideou Solovjovovou, ohniskem všech snah celého jeho života.

Jako Sokrates i Solovjov čeká spásu výhradně od *oživení náboženského principu*. Náboženství Solovjovovi nebylo dogmatem, byl mu to *život sám*.

V křesťanství viděl nejvyšší stupeň vývoje lidstva; k němu od prvních dob chaosu tíhl celý process evoluce, k němu se nesla i historie a jemu, realisování jeho v životě lidí — neboť lidstvo dosud do křesťanství nevniklo a nepřijalo je — slouží všecky obory práce ducha ať vědomě či nevědomě.

A jako mu nebylo náboženství dogmatem, tak mu nebyla filosofie theorií. Hlavní cena její tkvěla mu v tom, co prakticky pro lidstvo vykonala. Historický postup její vidí, v stručném přehledu, takto:

V Indii, straně neosobnosti a poroby individua, ve straně rozdělení (kasty), proneslo několik myslitelů první filosofické slovo: *vše jest jedno.* Slovo z úkrytu upanišád přešlo v náboženství a stalo se majetkem *všech* i nejzhrdanějších. Buddhism prohlásil *důstojnost člověka, bezpodmínečnost lidské osobnosti.* Vědomí člověka, zřeknuvši se hrubě materiálního procesu života, jenž se mu protížil, domnívalo se, že se tím zříká *každého* bytí, a nabylo tak svobody čistě *negativní* — došlo k Nirvaně.

Další krok na půdě filosofie náležel Řecku. Sofisté stejně jako buddhisté odmítají vnější bytí a vnější bohy a stejně vkládají nejvyšší význam do lidské osobnosti; stejně však pro osvobozenou lidskou osobnost nenalézají žádného obsahu. Ale na rozdíl od buddhistů zachovali si osobní energii, a jejím jménem domáhají se vlády nad množstvím — spějí k tyranii. Osvobození je tu jen *subjektivní.*

Objektivní, skutečné osvobození žádá, aby osobnost osvobozená od vnějšího bytí našla *vnitřní obsah.*

Přináší ho platonism v harmonické říši idey, v ideálním kosmu. Leč proti tomuto stojí tu hmotný svět v příkré oddělenosti, a platonism žádá po člověku, aby z něho jako z »vězení, pout a hrobu duše« odešel. Do ideálního světa však může vejíti jen svým rozumem, osobní vůle a přírodní život zůstávají ve hmotném světě. Výsledkem je dualismus, jenž tříští i samu bytost člověka.

Křesťanství v osobě Kristově tuto dvojitost smiřuje. Kristus nepopírá světa jako Buddha a neodchází ze světa jako platonik, ale přichází na svět, aby ho spasil.

Ideální kosmos přechází v království Boží, živé a činné a dokonce ne lhostejné ke hmotnému bytí, ale usilující sjednotiti skutečnost tohoto světa se svou pravdou, *realisovati se ve světě.* Ideální osobností je tu vtělený Bohočlověk, stejně vlastní nebi i zemi a smiřující obé, realisuje v sobě dokonalou plnost života skrze vnitřní sjednocení lásky se všemi a ke všem.

Kristus zanechal svou pravdu na zemi ve smíšeném a různorodém prostředí, ve vnějším i vnitřním chaosu, kterým byl tehdejší svět. A tímto chaosem měla pravda svládnouti, přizpůsobiti si ho a vtěliti se v něm.

Části tehdejšího historického lidstva se křesťanská pravda dotkla, ale vědomě svobodně si jí tehdejší lidstvo osvojiti nedovedlo. Pravda křesťanská jim byla vyšší silou, jež ovládla *je,* jíž však neovládli oni. A tu se křesťanská síla — faktické skutečnosti si ještě nepřizpůsobivši — objevila sama ve způsobě fakta; neproduchovnivši ještě vnějšího světa, objevila se sama jako *vnější* síla se hmotnou organisací — v katolické církvi.

Pravda oděla se autoritou, požadující slepé důvěry a podrobení. Jevíc se jako *vnější* síla, vnější zřízení, nemohla církev zesíliti a faktických poměrů v lidstvu idealisovati a produchovniti.

A tak člověk, osvobozený jednak křesťanstvím od podrobenosti chabým a chudobným živlům světa, upadl do nové, hlubší poroby *vnější* duchovní moci.

Křesťanská pravda v nepravdivé formě vnější autority a církevní moci potlačovala sama lidskou osobnost a současně ji nechávala na pospas vnější světské nepravdě.

Tím byl dán dvojí úkol: a) osvoboditi křesťanskou pravdu od neodpovídající jí formy vnější autority a hmotné síly a b) obnoviti lžikřesťanstvím neuznaná a porušená práva člověka.

Úkolu toho podjala se filosofie. Veliký rozvoj filosofie západní způsobil dvě historické věci: náboženskou reformaci XVI. věku, jež rozbila pevnost katolické církve, a politickou revolucí XVIII. věku jež rozrušila staré řády společenské.

Mystická filosofie prohlásila *božský princip v bytosti člověka*, vnitřní bezprostřední pouto člověka s Božstvím — a vnější prostřednictví hierarchie stalo se nepotřebným, význam církevní moci poklesl. Vnější církevností potlačené vědomí náboženské nabylo svobody, a křesťanská pravda, zaniklá v historických formách, nabyla znovu své životní síly.

Filosofie racionalistická prohlásila *práva rozumu*. Jaký to má vztah ke křesťanství? Božský obsah křesťanské pravdy si člověk musí osvojiti samostatně, vědomě a svobodně, k tomu samozřejmě je třeba rozvití člověka jako *svobodné rozumové bytosti*. A tomu právě sloužila racionalistická, filosofie.

Naturalistická a materalistická filosofie obnovila a rozvinula význam materiálního počátku ve světě — nevědouc, posloužila křesťanské pravdě, povznešši jeden z nezbytných živlů světa jednostranným spiritualismem a idealismem zavržený. Obnovení práv hmoty bylo zákonným aktem v osvobozujícím processu filosofie, neboť jen uznáním hmoty v jejím *pravém* významu osvobozuje se od nevolničení hmotě, od porobujícího materialismu.

Filosofie tedy od počátku osvobozovala lidskou osobnost od vnějšího násilí a dávala jí vnitřní obsah. Kácela lživé bohy a rozvíjela v člověku vnitřní formu pro zjevení pravého Božství.

Dvojatá síla, dvojatý process — rušící a tvůrčí — je podstatou člověka: kdykoli duch lidský kácí starou modlu, již tím dává jakýsi výměr toho, co chce.

Proto filosofie dělá člověka plně člověkem: realisujíc právě *lidský* počátek v člověku, slouží počátku *božskému* i *hmotnému*, uvádějíc oba ve formu *svobodné lidskosti*.

Lidským počátkem míní Solovjov počátek *racionalistický*, jenž je v člověku pojítkem počátku božského (*mystického — náboženského*) a počátku hmotného (*přírodního*). Těmto třem počátkům odpovídají tři sféry lidského bytí: *poznávací* (theoretická), *tvůrčí* (esthetická) a *mravní* (praktická). Z nich plyne *Dobro*, *Pravda* a *Krása* — jež jsou heslem na štítu Solovjova, pracovníka pro velikou ideu všelidského bratrství a kosmické harmonie.

Je patrno, že filosofie a náboženství stály si u Solovjova velmi blízko, ba shledával je *totožnými dle podstaty* a různými jen dle formy.

Základním tónem filosofie Solovjovovy je mysticism.

O reálnosti mystických jevů a o možnosti tvůrčího vztahu ku světu věčného bytí nikdy nepochyboval. Jevy vůbec dělil na *fysické*,

psychické a mystické analogicky třem počátkům, tvořícím bytost člověka.

V jevech mystických viděl konkretní opodstatnění své víry ve spojení a vzájemné působení onoho světa na svět konečného a omezeného bytí.

Spiristických jevů sice nepopíral, ale media v něm budila nedůvěru.

Jeho uznání reality mystických jevů vyplývalo z uznání závislosti bytí konečného od absolutna, jehož existence mu byla axiomatem víry.

Nejsilnějším výrazem jeho mysticismu je ovšem idea náboženská.

Do jejích služeb postavil celou svou obrovskou erudici. Asijští i evropští mystikové všech dob, antičtí filosofové, védy i upanišády, kabbála, thora i talmúd, církevní otcové i nezávislí myslitelé západní — všichni jsou složkami jeho erudice, Ale právě jen *složkami erudice*, nezasahují nikde rušivě do originálnosti jehó díla.

Vladimír Sěrgějevič Solovjov narodil se v Moskvě r. 1853. Rostl v krajně příznivých okolnostech. Ovzduší jeho dětství bylo ovzduší lidí intelektuálních, ovzduší myšlenky a práce. Otcem jeho byl slavný historik Sěrgěj Michajlovič Solovjov, matka inteligentní Ukrajinka, jež čítala mezi své předky filosofa Grigorija Savviča Skovorodu.

Vývoj malého Solovjova pokračoval nepřirozeně rychle. Možno o něm říci jako o bohatýru z pohádky, že duchem rostl »ne po dnech, leč po hodinách«.

Maličký znal již zpaměti spoustu národních písní a básní. Do 7 let znal zeměpis i dějiny své vlasti, přečetl mnoho vážné četby, sám skládal povídky a jevil neoblomnou pevnost vůle v sebeovládání.

Není divu, že při takovém tempu vývoje dospěl ve 14 letech k duševní krisi. Byl zachvácen atheismem, materialismem, nihilismem a jinými »-ismy a bůžky na způsob Renana«, jak sám připomíná.

Duševní revoluce mladého Solovjova trvala čtyři léta. Ale na rozdíl od podobných revolucí neomezovala se negací a popíráním. Solovjov hledal usilovně odpovědi na všecky své otázky, podepření svých »pro« i »kontra«. Hledal zejména ve studiu přírodních věd a filosofů.

V tu dobu spadá jeho ukončení gymnasia a vstup na universitu; nejprve na fakultu fysicko-mathematickon, potom na historicko-filosofickou.

Později doznává, že přírodní vědy mu osvětlily nejednu duchovní pravdu, a s oblibou užívá ve svých výkladech příkladů z toho oboru.

Z filosofů prokázal mu v době duševního kvašení velikou službu Spinozza.

V roce 1897, tedy tři léta před smrtí, napsal Solovjov článek, »Pojem o Bohu« na obranu Spinozzovy filosofie jako odpověď profesoru Vveděnskému ke stati »téhož« O atheismu ve filosofii Spinozzy.

Solovjov dokazuje, že statický pantheism Spinozzův byl nezbytný jako předpoklad pro vzniknutí historického pantheismu Heglova, a posléze i křesťanské filosofie, a byť i Spinozzovu pojmu Boha scházelo mnoho — přece je z něho jasno, že *atheistou* nebyl. Článek končí slovy: »Tato krátká apologie byla mi vnuknuta především citem vděčnosti za to, čím jsem byl povinen spinozzismu za přechodné doby své mladosti nejen ve filosofickém, ale i v *náboženském* ohledu.«

V některých lidech vyvolal článek ten představu, že Bůh Solovjovův je bohem patheistickým. Patrně tak soudili z okolnosti, že nazval Solovjov Boha bytostí *nadosobní*.

Srovnáním jiných výroků o témž předmětu však je jasno, že *nadosobní* tady neznamená *neosobní*. Vždyť v »Opodstatnění dobra«, jež vyšlo později, mluví o Božství v duchu *theismu*, stačí mu zde pojem *živého Boha* v náboženském vědomí a hlubší analyse nevyžaduje.

V přednáškách »O boholidství« píše: » . . . *absolutní* nemůže býti *jen* osobností. Božství je bytost *individuální* a *všezahrnující*.«

Tedy *nadosobní*, ale *individuální* a rozhodně ne pantheistická.

Ve 20 letech, kdy skončil universitu, měl Vladimír Solovjov svůj názor světa ve hlavních rysech již tak ustálený, že ho nezměnil do konce života.

Téhož roku započal svou literární dráhu pojednáním »Mythologický process ve starověkém pohanství«. A hned příštího roku vydal a na petrohradské universitě přednesl svou magisterskou dissertaci »Krise západní filosofie« s podtitulem: »proti positivistům«.

Ukazuje v ní, že vývoj filosofie nemůže se zastaviti na positivismu a osvětluje význam metafysiky.

Výsledky filosofie nadsmyslného shrnuje takto: »Čisté myšlení a čistá empirie json stejně nespolehlivé cesty filosofického badání, protože jsou obě *jednostranné*. Pravá filosofická methoda se musí bráti cestou konkretního myšlení vyvozováním z empirických daných veličin toho, co v nich logicky nezbytně je obsaženo. Na půdě metafysiky nutno uznati za absolutní prvopočátek místo abstraktních jsoucností — *konkretního všejediného ducha*. V ethice nejvyšší dobro a poslední cíl jsou dosažitelny jen *souhrnem bytostí* skrze cílevědomý process světové evoluce, jejíž konec je pominutí výlučného sebeutvrzení částečných bytostí v jejich hmotné různosti, a obnovení jich jako říše duchů zahrnutých všeobecností ducha absolutního.«

K tomu pak dodává: »Snaží se tudíž tato nejnovější filosofie sloučiti s logickou dokonalostí západní formy plnost obsahu duchovních názorů východu. Opírajíc se s jedné strany o dané veličiny *positivní vědy* podává s druhé strany ruku *náboženství*. *Realisování této universální synthesy exaktní vědy, filosofie a náboženství*, jejíž prvé, dosud nedokonalé počátky máme ve filosofii nadsmyslného, *musí býti nejvyšším cílem a posledním resultátem rozumového rozvoje*.«

Vyslovené tu názory jsou z oněch, jež Solovjov ve svém díle rozváděl důsledně až do konce.

Po dissertaci byl jmenován docentem filosofické fakulty v Moskvě, ale již za $^1/_2$ leta vyslala ho vláda do ciziny ke studiu indické, gnostické a středověké filosofie. Z té doby zůstalo mu navždy mile památným londýnské »britské museum«. »Zapomenu-li tebe blažená půli roku?« — apostrofuje šťastnou onu dobu radostné práce.

Angličané ho měli rádi a nazývají ho podnes ruským Carlylem. Z Londýna vedla ho cesta do Paříže, Nizzy a posléze do Egypta.

Navrátiv se domů ujal se přednášek na universitě moskevské, ale brzy ji opustil pro neshody v profesorském sboru, kde stáli proti sobě v jedné straně Solovjovův otec a v druhé jeho přátelé.

Kratince však byl mimo službu. Po 18 dnech, 4. března 1877, byl jmenován členem učené společnosti při ministerstvu osvěty v Petrohradě. Ztrávil tu čtyři léta v plodné práci. Přednášel na universitě, na vyšších ženských kursech i veřejně.

Při cyklu »Přednášek o boholidství« v Soljanom Gorodkje seznámil se s Dostojevským a srdečně se s ním sblížil. Vniknuvše do Solovjovových »Tří řečí na pamět Dostojevského« neubráníme se dojmu, že Solovjov a Dostojevský byly duše úzce příbuzné.

Ještě za moskevské periody sblížil se Solovjov se slavjanofily, ale jen se staroslavjanofily a jen, pokud trvali na půdě náboženské a pokud sledovali ideál *vesmírný*. *Tuto* blízkost zachoval do konce svého života.

Ale nebyla mu závadou v tom, aby ostré kritice podrobil neobjektivnost jejich v názorech církevních. V předmluvě k »Historii a budoucnosti theokracie« píše: »Chomjakov vystoupil s tímto úkolem: vyvýšiv fakt církevního rozdělení v princip chtěl dokázati, že význam jediné vesmírné církve patří výhradně společnosti, vyznávající naši víru, a celý západní svět že se nalézá mimo pravé křesťanství. Takto slavjanofilské učení obnovuje očividně s plným vědomím onu zhoubnou chybu, do níž upadli naši starověrci pro úzkost rozhledu a nevzdělanost. Bylo třeba vší výmluvnosti a bystrosti tak pozoruhodného a nadaného spisovatele, jakým byl Chomjakov, aby mohl býti dán jen poněkud slušný výraz nehoráznému tvrzení, že my jedině jsme v absolutní pravdě, a všichni ostatní v absolutní lži.«

Mladoslavjanofilství pak vůbec nazývá pseudopatriotickým obskurantismem a nesnáší jeho šovinismu. Ve článku »Slavjanofilství a jeho zvrhnutí« píše: »Místo trvání na ruské cestě a ruských principech, jakoby *ruské* a *dobré* znamenalo totéž, měli přesněji a důsledněji odděliti v ruské historii *bílé* od *černého*, nezarážejíce se pranic před tím, že bílá barva je *stejně* bílá pro *všecky národy země*.

Možno říci, že spojení Solovjovovo se slavjanofily bylo právě tak neúplné jako pozdější spojení jeho s liberály; s jedněmi pojily ho společné sympatie, s druhými společné antipatie.

Tento kriticismus Solovjovův, sahající za každou hranici, jež je překážkou jednocení a neuznávající ničeho partikulárního, dochází výkladu v jeho »Kritice abstrahovaných počátků«.

»Je to přehlídka různých počátků, ovládajících dosud vědomí lidstva a odrážejících se v jeho životě« — definuje sám.

»Kritika« byla rozvržena ve 3 díly. Z nich jen první 2 — ethika a gnoseologie byly dokončeny, kdežto díl třetí, estetika (o principech tvořivosti) zůstal nenapsán.

Abstrahovanými počátky nazývá Solovjov partikulární idey, zvláštní stránky idey *všejediné*, jež odtrženy od celku a utvrzovány ve své výlučnosti vstupují ve vzájemný rozpor a zápas a uvrhují lidský svět v onen stav myšlenkového rozladu, v němž trvá.

Obsah »Kritiky« je asi tento: Mravní působnost, theoretické poznání a umělecká tvořivost člověka nezbytně vyžadují absolutních norem či kriterií, jimiž by se určovala jejich vnitřní hodnota vzhledem *k dobru*, *pravdě a kráse*. (Dokončení.)

Božena Augustinová:

Činnost Marie Riegrové-Palacké v otázkách sociálních.

(Dokončení.)

Seznavši podrobně a hluboce poměry pražské chudiny, viděla paní Riegrová, že bídou zmořené matky i děti novorozené nelze zachrániti podporou, poskytovanou dětem teprve od věku 3 let, kdy přijímati je mohly školy mateřské. Slabá tato stvořeníčka nutno ošetřovati od samého vstupu do života, a proto preventivní opatření musí počíti u matek. Zápas chudých šestinedělek o každé sousto dojímal soucitnou mysl paní Riegrové a povzbuzoval ji k činnosti na ochranu ubohých rodin těchto. Po úřadách s mnohými rozhodujícími osobami dospěla r. 1882 k radostnému výsledku v jednání s radou městskou, kteráž udělila komitétu dám 500 zl. na podporu chudých šestinedělek.

Rozšiřujíc činnost komitétu dám tímto novým odvětvím, čerpala paní Riegrová poučení z Francie, kde v tomto oboru dávno již se pracovalo.

Bylať v Paříži již v 18. století — r. 1787 — založena »Société de charité maternelle« a později »Société pour la propagation de l'alaitement maternel«. Z obou spolků dostalo se jí vysvětlení o činnosti, zaslány jí byly zprávy a stanovy.

V červnu r. 1883, kdy očekáváno narození dítka v rodině korunního prince Rudolfa, obrátila se paní Riegrová písemně k starostovi Dr. F. Černému a žádala, aby obec pražská založila na tuto památku nadaci pro chudé šestinedělky. Dr. Černý ujal se horlivě myšlenky této a podařilo se mu ve sboru obecních starších dosíci schválení návrhu, aby město k tomu účelu věnovalo ročně 2.000 zl.

Podpora připojena ku práci komitétu, jenž pak pravidelně poskytoval matkám podpory polední stravou v opatrovnách. V sobotu odpoledne rozdáváno matkám po bochníku chleba a nově přihlášeným dostává se nového dětského prádélka.

Návštěvy v rodinách chudých těchto žen konala paní Riegrová za pomoci p. faráře Nyklese, později paní Hálkové, a poznala na těchto cestách svých na tisíce nejchudších žen z vrstev pracovních. Zápisky její svědčí nejen o důkladném vyšetřování v rodinách těchto, ale i o lásce, s kterouž se věnovala těžkému úkolu. Výsledky podpory jsou velmi patrné a zřízení osvědčilo se od doby založení co nejlépe, zvláště však v posledních letech válečných. Jest požehnáním dobré věci, že šíří výsledky do nekonečné dálky, a dnes po 37 letech má v lidu pražském význam ještě hlubší, nežli za počátků svých.

R. 1891 po smrti pí. Riegrové — ctitelky její snažily se, aby na její památku založen byl při městě fond Marie Riegrové-Palacké pro podporu chudých novorozenců a jich matek. Úroky z tohoto fondu odevzdává město komitétu dám k účelu uvedenému.

Avšak ani tímto novým zřízením nebyla zastavena organisační činnost paní Riegrové, naopak příznivé výsledky posledních kroků povzbuzovaly ji k nové práci.

Poznávání potřeb nejchudších vrstev pražských vedlo paní Riegrovou k tomu, aby snažila se o založení jeslí, kteréž by přijímaly dítky od věku 6 neděl do 3 let, nežli mohou býti přijaty do opatroven.

V Praze působil již od r. 1854 německý spolek »Centralverein für Errichtung und Erhaltung von Krippen in Prag«, jenž zřídil německé jesle na Haštalském náměstí a ve Václavských lázních. Od r. 1871 zřízeny byly jesle na Újezdě z nadace Lämmlovské a rozšířeny staroměstské jesle připojením Kindergarten r. 1875, když dědičky šlech. Lämmla k účelu tomu věnovaly roční subvenci 6.000 zl.

Paní Riegrová dávno již usilovala o zařízení českých jeslí a rada městská, vidouc na všech stranách zřejmé snahy germanisatorské, odhodlala se ke kroku tomuto.

Paní Riegrová obrátila se opět za poučením do Francie k předsedovi spolku jeslí panu Eugenu Marbeauovi, jenž jí zaslal podrobné zprávy o zařízení jeslí pařížských, dále spisy z oboru toho, ano i plány a výkresy vnitřního zařízení. V dopise svém p. Marbeauovi praví: »Zajisté, podniky a ústavy lidumilné měly by býti kosmopolitickými. Avšak od několika let Němci počínají užívati dobročinných zřízení pro dětství, aby germanisovaly chudé obyvatelstvo české. Německé zahrádky dětské, zřizované ve velkém počtu a připojované i k jeslím, mají vychovávati žáky pro školy německé. Jsme nuceni zdokonalovati dle možnosti ústavy městské, aby matky a děti do nich se hrnuly. Jsou to tedy díla právě tak dobročinná jako národní.« Návrhy paní Riegrové, odůvodněný v radě městské P. V. Nyklesem, přijaty byly radou v listopadu 1883, a za nedlouho otevřeny byly první české jesle v bývalé školní budově u sv. Ducha na Starém městě, kteréž tak prospívaly, že brzo nestačily místnosti přihláškám rodin. Výsledky tyto přiměly radu městskou k zakládání nových jeslí, zejména jeslí pro děti od 1—3 let, kteréž nejsou tak nákladné jako jesle pro kojence. Jeslí pro kojence mají nyní městské opatrovny celkem šestero: na Král. Vyšehradě, na Hradčanech, v Bubnech, na Maninách, na Palmovce a na Libušině. Jesle pro dítky pouze od 1—3 let mají ústavy u sv. Haštala, sv. Vojtěcha, na Újezdě, na Studánce, v Holešovicích.

Tak na každém zřízení, vzniklém z nadšené snahy paní Riegrové, aby lidu v rodném svém městě upravila snadnější cesty životní, spočívá požehnání. Jest to důkazem, že velká filantropická práce její životní vytryskla z čistého nezkaleného pramene pravé lásky k trpícím, že založena byla na pevných základech opravdového poznání, že nikde nebylo přimíseno ničeho osobního, čím by věc byla ve svém významu utrpěla.

»Čemu přičísti máme zdar ten netušený, než samé moci té dobré věci, které sloužiti se snažíme?« píše paní Riegrová, nepřipouštějíc, že by vlastní její zásluhou byl rozkvět této práce. Nikdy vůbec na sebe nemyslila, ani v životě soukromém, kde věnovala se úplně své rodině, tím méně v životě veřejném, kde kráčela jen za svými ideály, jimž i nejlépe ve skutky uváděné snahy nikdy rovnati se nemohly —

jakož se stává všem, kdož vytknou si těžký a povznesený cíl. Vážné názory její životní, zkušenosti shluku veřejného, jenž v nejužší blízkosti její vířil kolem otce a chotě jejího, a jehož proměnlivé vlny povahu tak opravdovou nikterak nevábily, naopak budily v ní přesvědčení o nestálosti lidského smýšlení, pronikaly vystupování její.

Při ní nebylo nic povrchního, co by bylo nalezlo záliby v zevním lesku. Úzkostlivě vyhýbala se veřejné chvále, pokládajíc ji za malichernou. Vědomí dokonale vyplněných povinností postačilo jí, ale zdaž se kdy domnívala, že by je byla vskutku dokonale vyplnila? —

Jí úplně stačil výsledek práce dobročinné i výsledek zápasu ústavů městských s poněmčovacími snahami nepřátel. »Je potřeba zdokonalovati naše ústavy, aby je lid miloval...« A o německých ústavech píše: »Prostředky hmotné jim nescházejí, v tom ohledu nás předčí, ale co jim schází a čeho je zvláště třeba dětem, to je obětavost, upřímná oddanost dětem. Oni vidí v nich jen čísla, jen těsto ke germanisaci. Doufejme, že v tomto boji jich zbraně budou slabšími našich.«

I bylo jí největším zadostučiněním, když ústavy německé pozvolna pozbývaly dětí a konečně se uzavíraly. Ve valné hromadě Schulvereinu ve Vídni 1884 uváděno, že dětské zahrádky německé nemohou se v Praze udržeti, protože české opatrovny městské jsou velmi dobře vedeny. V tomto projevu zajisté spatřovala paní Riegrová největší chválu, které se mohlo dostati jejím snahám.

Opatrovny městské žádaly mnoho práce, mnoho času. Na tisíce návštěv v rodinách pražské chudiny, podrobné zápisky o tom, veškeré jednání mezi ní a radou městskou, účastenství při zkušebných výstupech pěstounek, celé řízení komitétu dam, co tu bylo těžkých úkolů! A v létě — místo odpočinku — vlastní rukou šila na venkově množství prádla a šatstva pro dítky v opatrovnách. Slovy nelze vylíčiti tuto neúmornou, tichou práci — jen svědkové činnosti této mohou si obraz ten vyvolati. A nemůžeme odtrhnouti se od zjevu jejího v opatrovnách, nezmínivše se o ní, jako o předsedkyni sdružení, jež v život uvedla, komitétu dam pro městské opatrovny. Při schůzích dbala pí Riegrová toho, aby se nikdy ani slovem nevybočilo z mezí programu, aby v jednání nebyly vnášeny věci rušící jich průběh, aby všechny odstavce byly důkladně projednány. Hluboké ticho panovalo vždy při tom, pozornost všech obrácena byla k věci, a nikdy nepovstal zmatek a nepokoj. V čem vězelo tajemství vzácného toho souladu, jemuž sami členové spolkového života i odjinud znalí, tak často se obdivovali? V autoritě, kterou veliká povaha paní Riegrové vzbuzovala u všech, kdož s ní pracovali, zároveň však v té přátelské úctě, kterou ona sama prokazovala všem jednotlivým dámám komitétu, v tom těžkém umění, kterému tak dobře rozuměla, vyhledati si mezi členy pro každý obor práce sílu přiměřenou a důvěřovati jí. V oboru jí svěřeném byla každá dáma samostatnou, a nikdy nezasahovala paní Riegrová do její působnosti ve své vlastnosti jako předsedkyně, nýbrž se šetrností až dojemnou jako přátelská rádkyně. V jejím styku s dámami komitétu spočívalo tolik vděčného uznání za každou práci ve prospěch spolku vykonanou, tolik šetrných ohledů osobních, dobrou vůli a upřímnou snahu členů cenila tak vysoko, že všem byla práce v komitétu vedle ní radostí, ano povznášející posilou.

A osvědčovala se zde stará pravda, že osobnost veliká povznáší úroveň celého kruhu na stupeň vyšší — před opravdovou a vždy pravdivou její bytostí nezbylo místa malicherné všednosti. —

Vedle hlavního životního svého cíle — péče o nejútlejší mládež pražské chudiny — nezapomínala paní Riegrová i na jiné úkoly v životě našem národním a kulturním, ve kterémž v letech šedesátých minulého století, tak mnoho mezer se jevilo. Přičiněním paní Riegrové byl ve správě opatroven městských připuštěn vliv žen zřízením dámského komitétu při mateřské školce u sv. Jakuba. Byl to první krok na dráze veřejné dobročinnosti, spojené s dobrovolnou pomocí ženskou. Za nedlouho potom svolán pomocí paní Riegrové komitét paní pro dozor nad vyučováním ručním pracím na školách obecných; dále snažila se uvésti dozor ženský v péči o sirotky městské, kladouc důraz na to, že by dívky měly pobýti v sirotčinci déle nežli do 14 let, a že by se jim mělo poskytnouti vzdělání výrobního, tak aby po vystoupení z ústavu schopny byly řádně se živiti. Snaha tato nepotkala se se zdarem z příčin patrně finančních.

Když r. 1882 zřízena městská vyšší dívčí škola, k jejímuž založení r. 1863 dala podnět Marie Riegrová, povolána byla jako dozorkyně nad vyučováním industriálním. Jelikož vykonávala každou povinnost až do nejposlednějších mezí, rozhlížela se po odborném školství v Praze a ve Vídni a seznámila se za tím účelem s ředitelkou vzorného ústavu pro umělé vyšívání ve Vídni paní E. Bachovou. Pokračovací kursy pro vystouplé žákyně pokládala za nevyhnutelné, vzpomínajíc na francouzské »Enseignement secondaires des filles«, i podařilo se jí za pomoci ministra Jirečka, tehdy vrchního dozorce školy, že r. 1883 započal při vyšší dívčí škole ročník pokračovací s pěti kursy přednášek, což vedlo k rozšíření dívčí školy o dva vyšší ročníky, kteréž otevřeny byly r. 1885. Osnova ručních prací byla přepracována, při čemž paní Riegrová horlivě se zastávala povinné návštěvy ručních prací. V návrhu napsala: »Mám za to, že práce mimo to, že jest užitečná, jest i důležitá pro mravní vychování. Pracovitost a obětavost chodí tak ráda do páru jako zahálka a egoismus.« V delší úvaze, podané dozorčí radě, vyslovila se pak takto: »S postupem vzdělanosti objevuje se u každého národa též potřeba stoupajícího vzdělání dívek, aby v dalším životě svém úkolu svému dostáti mohly. Úkol ženy spatřujeme v tom, by rozuměla a sledovala i v citu pojímala myšlenkový svět doby a národa svého a dovedla býti podporou muže svého v zápasu jeho o zájmy veřejné i soukromé: — zvláště tím, aby se mu stala platnou podporou při starostech o rodinu a vychování dítek. Přizná-li se ženám úkol podobný, nedá se upříti, že mimo osvícený rozum jest jim též zapotřebí ušlechtění srdce a zároveň brzkého návodu k obětavosti a ku práci. Dívka učiti se má již záhy obraceti své myšlenky ku potřebám jiných, starati se o ně a radost míti z toho, dovede-li státi se užitečnou a nápomocnou v kruhu rodinném.« —

Při doplnění literních kursů kladla paní Riegrová zvláštní důraz na dějiny literatur slovanských. Píše ve svém podání: »V druhém ročníku jevil by se trochu více ráz slovanský a to myslím, že by se díti mělo. Oživí to trochu vlastenecké smýšlení, které se namnoze po-

strádá. Plaveme v moři myšlenek německých a vzdělanosti kosmopolitické, postupem generací utonula by v ní všechna slovanská mysl naše.«

Pokládajíc za potřebné pro pokrok všeobecný zřízení odborné školy pro umělé vyšívání, přičiňovala se v rozhodujících kruzích o provedení této myšlenky a těšila se, když r. 1885 zřízena byla při státní škole průmyslové, tím více, že podařilo se zajistiti na nové škole rovnoprávnost jazykovou. Také o přípravku při vyšší dívčí škole získala si zásluh nevšedních. I zde vedla ji především myšlenka vlastenecká. Viděla, že mnoho zámožných rodin nemůže se odhodlati, aby svěřily své dítky školám obecným a raději odvzdávají je soukromým ústavům německým. Přičinila se tedy všemožně o zřízení pětitřídní školy této, kteráž r. 1888 v život vešla.

Hlavně však městská dívčí škola pokračovací, denní a večerní (nyní zvaná městská škola průmyslová pro dívky) děkuje paní Riegrové za svoje uvedení v život. Horlivě jako vždy, kdykoli šlo o věc, která jí na srdci ležela, pohřížila se paní Riegrová i zde do práce organisační, prostudovala zprávy podobné školy Vídeňské, předložila v poradách programy různých škol pokračovacích a výrobních v cizině. Denní škola otevřena r. 1884 a ku podivu rychle rozkvétala, těšíc se všeobecné přízni obecenstva.

Rovněž nemůžeme přejíti mlčením účastenství jejího při zařizování útulků školních, které k návrhu prof. Šauera z Augenburku vešly v život r. 1886. Jsouc členem komise útulků, podala pí Riegrová dobrozdání dívek, kladouc na to váhu, aby se dívky obíraly hlavně šitím, cvičily se poněkud v kreslení, avšak aby se nevěnovaly titěrným prácem Fröblovým.« — —

V krátkém tomto přehledu možno bylo nastíniti jen v povšechných rysech mnohostrannou činnost paní Riegrové, věnovanou ovšem převážnou měrou trpícím... Říkávalať: »Láska k vlasti může-li se jeviti lépe, než láskou k nešťastným z rodáků našich? Plesati s veselými, to není zásluhou a láskou.... Mužové ať se starají o taková politická, průmyslová a národohospodářská zařízení, aby bylo práce a výdělku, a aby chudých bylo co možná nejméně.... Co však mužové rozumem nevyvedou aneb se jim nepodaří, to ať žena srdcem doplní.«

Ona ráda s upřímnou láskou konala práci těžkou a drsnou — návštěvy v rodinách chudiny, jichž ročně bylo mnoho set. Roku 1885 psala svému manželu: »Považuji svou celou práci v dívčí škole ne za radost, ale za službu, kterou dobré věci prokazuji, a kterou se chci odměniti městu za to, že mi dopřává tolik přístupu k chudině.« A po návratu do Prahy píše: »My ještě nikoho nenavštívili; umínila jsem si, že nepůjdu k bohatým lidem, pokud návštěvy chudých nevyřídím... Když jdu k chudým, vyjdu lehko třeba do čtvrtého poschodí, ale když mám jíti k bohatým, tu je mně už první poschodí obtížné.«

I bylo vídati paní Riegrovou v nejodlehlejších částech města, v nejbídnějších uličkách, navštěvující rodiny ve špinavých komůrkách ve zchátralých domech. Tehdáž, v letech osmdesátých — nespojovala město síť elektrických drah, tehdáž návštěvy v nově připojených částech města, v Holešovicích, na Maninách, konati se musily pěšky. Za ne-

příznivého počasí, za deště, za sněhových vánic byly cesty neschůdné, ano i zdraví nebezpečné. Paní Riegrová toho nedbala, kráčela za hlasem svého srdce, necítíc obtíží. A těžší byly chůze její Josefovem. Tam, kde nyní rozkládá se nádherná třída Mikulášská s moderní sítí nových ulic a elegantních domů, tam za života paní Riegrové byla spleť špinavých uliček židovského města, hlavního sídla pražské chudiny. Temné průchody, shnilé schody, komůrky s okny zalepenými papírem, páchnoucí vzduch — takové byly příbytky lidské bídy, kterými procházela vzácná ta paní, přinášejíc všude pomoc, útěchu, radu. Nikdo z mladého, dnešního pokolení nedovede si představiti, jaké odvahy bylo zapotřebí, aby jednotlivá dáma vydávala se na podobné návštěvy. Paní Riegrovou neodstrašoval však ani pohled na nemocné, které často nalézala v těchto opuštěných bytech, ani nahodilý styk s osobami zpustlými. Dozor lékařský nebyl tehdáž tak zorganisován, jako za našich dnů, i nebylo rodinám nesnadno zatajiti mnohé vážné onemocnění z příčin nejrůznějších, zejména z obavy před nemocnicemi, tehdáž všeobecně rozšířené. Paní Riegrová lidem v podobných případech vážně domluvila, o lékařskou pomoc se postarala, podpory poskytla; pomáhala hmotně i mravně. Nikdy se nelekala nákazy nemocemi, ani urážek nízkých lidí. S povzneseným vědomím vyšších cílův odpovídala na varovné hlasy přátel: »Mně se nic nestane.«

A tak jako její učitel P. Schneider i ona byla přesvědčena, že člověk může všecko, co chce.

Chodila po léta rodným svým městem po bytech chudiny, navštěvovala tisíce rodin, jichž osudy podrobně poznala a posouditi dovedla, přinášela všem, u nichž se objevila útěchu a mír, ale ty tisíce lidí, s nimiž se stýkala, neznali téměř jejího jména. V temném, nadmíru skromném oděvu, aby nevzbuzovala nedůvěru lidí chudých, neznámá těm, jimž byla oporou ve smutném jejich zápase životním, uctivě jsouc pozdravována nejpřednější společností kdykoli se zakmitla v hlavních ulicích, kráčela zamyšleně, pohřížena v sebe, nevšímajíc si nikoho. Vnitřní život její byl tak mohutný, čím dále tím více soustřeďoval její činnost duševní tou měrou, že konečně nedoléhaly k ní vlny vnějšího světa. Zjev její byl zosobněním těžkého jejího úkolu životního. Bylať dcerou a chotí mužů, stojících v popředí života našeho veřejného, bojovníků za práva naše v dobách nejkrutějších, vůdců našeho národa. V nejužším kruhu rodinném kolem ní vznikaly, rodily, vyvíjely se nové myšlenky, nové snahy. Zde projednávaly se výsledky zápasů, úspěchy i porážky naše, zde shromažďovali se pracovníci ve všech oborech národního snažení našeho, zde vyrůstal z počátků svých náš život politický. Pro hluboce vlasteneckou, příliš opravdovou povahu Marie Riegrové, která nedovedla střásti se sebe chmury starostí a jen obětavě se snažila usnadniti život otci i manželu hlavně tím, že úplně převzala veškeré řízení rodinného života, ovzduší toto bylo výhní, ve kteréž zdraví její i tak nepříliš pevné předčasně se spalovalo. Snášela veškeré příkoří osudů veřejných i soukromých hrdinsky, nestěžovala si, tím více však trpěla v duši. Útěchou a oporou byla jí jasná povaha manželova. Psala mu r. 1885: »Ty jsi v tom ohledu mým andělem strážným. Když tě vidívám tak spokojeného a klidného, dostávám větší chuť do

života, která u mne někdy ochabuje.« Přáním jejím bylo, aby nepřežila svého chotě a aby dlouho nestonala. Obojí přání se jí splnilo; patrně byla míra utrpení jejího duševního doplněna.

Žila po celý život pro jiné, na sebe dovedla úplně zapomínati. Když dcera jí v dopisu domlouvala, aby více dbala svého pohodlí, odpověděla jí: »...Kdo chce býti blahobytníkem, musí se státi egoistou, rodina ale, která slouží národu, toho hesla nezná.« Jest přirozeno, že povaha tak přísná k sobě samé, posuzovala i jiné přísně, neodsuzovala však nikoho. Vzdělané a bohaté posuzovala přísněji, žádajíc mnoho od těch, jimž bylo mnoho svěřeno, avšak na chyby osob nešťastných, s životními strastmi zápasících v okolí hrubém, pohlížela shovívavě. Tak kráčela neochvějně za svými ideály, nevšímajíc si ani chvály, ani hany světa. — »Já mám vždy dobrý úmysl konat svou povinnost především — a na vlastní potěšení a přání nebrat ohledu — a toto vědomí je to nejlepší, co si z tohoto světa jednou odeberu.«

Z počátku r. 1891 veřejné poměry naše způsobily Marii Riegrové hlubokou lítost. Naléhala na manžela, aby odejel z Prahy a konečně 2. března vydala se s ním na cestu do Říma. »Já nechci dopustit,« psala dceři, »aby se otci dělo nové příkoří.«

Před odjezdem, uvádějíc do pořádku věci komitétu pro opatrovny, dokončila výroční zprávu, navštívila ještě všecky ústavy, unavovala se prací, přepínala své síly. V Římě s počátku se zdálo, že jí svědčí, ale 14. března po audienci u papeže tak byla unavena, že ulehla v horečce. Dostavil se zánět žil v noze, k němuž přidružil se plicní katarh, ochablost činnosti srdeční a 29. března na Boží Hod velikonoční klidně vydechla naposledy. Římský lékař ošetřující ji nemohl ani uvěřiti, že nedosáhla vyššího věku nežli 58 let. — »Ta paní se musila nad své síly namáhati tělesně i duševně, musila se přepracovati,« pravil. Po slavném vykropení v kapli České Koleje v Římě převezena mrtvola její do Lobkovic a tam 7. dubna uložena do hrobu k velkému otci svému Františku Palackému a k milované matce své.

Vnější osudy lidí upadají v zapomenutí věků příštích, tak i život velké této vlastenecké ženy pozvolna zastírá se závojem, avšak v rodném jejím městě, v naší Praze, památka velkého díla jejího, vykonaného v dobách našemu národu nejnepříznivějších, nevyhyne nikdy a uznalé potomstvo zachová zajisté vděčnou pamět jménu Marie Riegrové-Palacké.

Jozef Kuffner:

Právota pravdy.

Kolem našich nejstarších památek.

(Dokončení.)

Paměť generací! Je-li jaká? Jedinec buduje svoji vědomost života ze základu své vlastní chvíle. Sám sobě je začátkem i středem, začátkem vědoma, středem světa. Na školách český mládenec slýchal sice o slávě předků a ještě více o ní čítal, ale život a škola, dva světy.

Vlastní životné dojmy byly jiného rázu. Vůkol všude chudoba česká, závislost, podřízenost a chabost. Že tu býval kdysi vlastní, zřízený a bohatý život? Že jsme měli také svoje krále, svou šlechtu, svůj vlastní mrav a obyčej, svou vyšší a lepší výchovu? Možná. Ale vše to je tak bledé, tak vzdálené, pouhá vidina! Je to vše pouze v knihách. Život je jiný, přítomnost jiná. A paměť minulosti ztrácí se cele v nejasnu bezmoci. Jaký div! Vyrostla znenáhla i vědecká generace a už ani dokumentům vlastní minulosti nevěřila.

A vyskytují se přece dokumenty tak jímavé výmluvnosti!

Mladý český šlechtic skvělé doby Rudolfovy, Bohuslav Hodějovský z Hodějova, puzen touhou poznat svět, rozšířit své vědomosti, ubírá se na delší pobyt do zemí západních. Posílá odtud svému strýci listy o svých dojmech a zkušenostech. Poznal mravy a obyčeje vyšší společnosti na Západě. Co si ze všeho vybere?

— Chci žíti, praví, podle *mravů oteckých* a nikdy se mi nezachutí *spanilé nešvary* francouzské a španělské . . .[1])

Žít podle mravů oteckých, domácích, českých! Mezi šlechtou českou století šestnáctého živo je ještě vědomí a váženo je dědictví dávných »oteckých mravů«, ač odklon vrstvy od ducha národního podání vlastně dávno započal. Žaluje už rytíř Dalemil na chytlavost české šlechty třináctého věku pro výstřelky západnické módy. Šest set let později němečtí a francouzští vychovatelé, škola, literatura a jiné vlivy dovršily dílo přerodu. Vyhynuly nejen staré mravy a obyčeje, vymizela i jich paměť, zanikla docela i vzpomínka dávné vzdělanosti, která je zrodila a způsobila, že se mohly ustáliti. Ba vyskytl se dokonce činitel zvláštního rodu, zvaný obecně a oslavovaný jménem »Věda«, který všecku jsoucnost staré předvěké vzdělanosti domácí, české a slovanské popírá!

Praha v šestnáctém věku byla už evropskou residencí, střediskem mezinárodního dobrodružstva, na trůně českém už řadu let střídají se Němci neznalí češtiny, ale mladý pán z horní vrstvy společenské *nezná* ještě německy. Nepotřebuje znáti. Z vlastního osobního podnětu umiňuje si teprvé pan Bohuslav, osvojit si němčinu. Třeba ovšem dříve, získati pana strýce pro nezvyklou myšlenku. Třeba snášet důvody, přesvědčovat, přemlouvat.

— Sám víš, jak mnoho v království našem je *mužův z Němec* a jazyk německý často *se slýchává* a mysl má pudí mne, abych i já se mu *naučil* . . .

Tak mnoho »mužův z Němec« bylo v království a přece *nebylo* třeba znát německy a *neučilo* se ani. Mladý pán sám připadl na myšlenku, ovšem hlavně pro svoji světoběžnickou choutku. Pobyv déle v Německu, osvojil si pak vskutku těžkopádný jazyk Lutherův a Melanchtonův. Však za to němčinu ještě nikterak za nástroj vyššího života nepokládal. Prchaje před morem z Ingolštadtu do jiného města na Dunaji, sděluje do Čech, že nové sídlo Němci svým »barbarským jazykem« jmenují — Kelheim. Pokládal tedy český šlechtic tenkrát Němce za barbary.

---

[1]) J. Jireček: Bohuslav Hodějovský z Hodějova. Č. Č. M. 1884.

Takové byly poměry a názory vzdělanostní v Čechách ještě před třemi sty lety. A dnes, po krátkých stoletích *věří* už nějaká česká *věda* podle svého německého předpisu a zcela urputně se ohání představou, že jsme svoji českou a tedy i slovanskou vzdělanost přijali odněkud z Němec. Možno-li ještě mluvit o nějaké *paměti* v pokoleních lidstva?

Byla doba humanismu, ale také doba zlatého (prý! a též jen z nepaměti) věku českého písemnictví. Své listy z ciziny píše pan Bohuslav módně po latinsku, ale za jiných chvil — tak v plamenné své přímluvě za vydání spisu Mikuláše Konáče z Hodištkova — osvědčuje se jako »vlasti své a jazyku svého milovník« a výborný český stylista. Vědomosti ovšem, jako majetek všelidský, jsou universálný fluid. Ten proudí volně od pomezí k pomezí, sdělován dobou zcela mechanicky mocí společného ústrojí. A době humanismu vládl duch staré klasické literatury. Nebylo divu, že i v Čechách měly plné hlavy mythologických představ řecko-římských. Popisuje náš mladý humanista zcela věrně a věcně svou cestu z Prahy na Západ, líčí jak na stanici ve sv. Ivanu u Berouna shlédl známou jeskyni. Docela po Virgilovsku:

— Rozvírá se v dolejší části strmé skály, odkud bystrým ručejem vytéká voda. Vnitř blyští se kamenný uhel sazemi zčernalý a těžký zápach jako sirou vydávaje. K *víře podobno*, že zde *Kyklopy cvičíval Vulkán* . . .

Těžko se vymanit z ovzduší, kterým nasákly smysly! Tak humanista šestnáctého věku nacházel v Čechách zcela »víře podobné« stopy starověkých Kyklopů, jako učenci devatenáctého věku porobeni mocnou sugescí svého ovzduší přisahali a dosud přisahají na objevené zde stopy — *Keltů*.

* * *

A nazpět zase k milým památkám! Dnes jenom chatrná znalost minula brání ocenit pravý jich význam. A současníci objevu? Vlastencové doby probuzenské? Jaká byla u nich schopnost ocenit význam vzácného nálezu?

Dojemná historie, jak každý jen se svého vlastního okruhu představ je schopen usuzovat.

Byla právě doba velkého sporu o českou *prosodii*. Mezi literáty českými o jiném se nemluvilo. Jak třeba skládat české verše? Časomírou snad po způsobu klasickém anebo zcela přirozeně, podle přízvuku? Rýmovat anebo veršovat bez rýmu? Zájemníci pro a proti kupili se ve strany a tábory. Pročítány a pilně váženy hlasy přívrženců.

Na sklonku roku 1817 píše Jungmann příteli Markovi do Libuně. Podává zprávu o nadějném novém pracovníku, který se právě objevil na obzoru. Mladý Šafařík! Jaký asi muž?

— Očekávejte listu od něho a nepochybně i *rokování o prosodii* české. On všecek jest časův (r. pro časomíru), nic o přízvuku a rýmích! . . .

A teď jaksi vítězoslavně:

— A což, kdy uvidí *nejstarší* naše básně, Hankou nalezené, *býti bez rýmu*, ač ducha Ossianova . . .

To je první zmínka o našem pokladě v dopisech obou přátel předáků. Nejstarší básně a *žádné* rýmy! Jaký triumf ve sporu právě tak časovém! Básně neměřené časem! Jaká rána pro odpůrce přízvuku! Ta vlastnost jevila se nejvíce nápadnou na vzácném nálezu Jungmannovi, idejnému náčelníku doby. Aspoň si ji nejvýše cenil. Tak vysoko, že ji v důvěrném listě na předním místě uvádí a vlastně jedinou zvláště vytýká. A pochvaluje si zálibně:

— Hle, jest nám přece *něco* slyšeti od bardův našich! . . .

Jakoby otázkou přízvuku neb časomíry, rýmu či bezrýmovosti všecka cena objevených památek byla vyčerpána!

A přítel Marek? »Slovanolibý« Marek, jehož estetického jemnocitu a pronikavé soudnosti Jungmann tolik si vážil? Přítel Marek není o nic výmluvnější. Přijav zaslaný mu opis ukázky, výňatek ze zpěvu o Záboji a Slavoji, dlouho o zásylce ani se nezmiňuje. Má ze staré básně jistě svoji radost, však neví dobře, co si o ní myslet, co povědět. Delší dobu o věci naprosto pomlčka v listech . . . Konečně jednou:

— To zlaté zrnko českých básní, kterouž Jste mi poslali, jest mi tak vděčné a milé, *že pořád v ní ležím*, jsa dychtiv, *dopíditi se smyslu*, v některých místech mně ukrytého a pozatemnělého . . .

Pravý mudrc života, *vyznává* svoji nevědomost. »Pořád v tom leží!« Rád by sobě uvědomil *cenu* věci. Pídí se po nějakém háčku, kde bylo by lze zavěsit nový poznatek v souboru dříve získaných vědomostí. Marná snaha! Přejete si úsudek? Nějaké slovo na doklad, že a odkud asi dopadl paprslek světla? Nic. Leda povšechné obraty, ozdobné přívlastky, prázdné citoslovce: zlaté zrnko, vděčné a milé, a pod.! Nesnázové zdvořilůstky. Počkejte však! Zde na konec přece něco jako poznámka věcná, takořka znalecká!

— S podivením mi je, kterak ten *odtažený adjektiv* místo konkretního zastával a tento jen tak zřídka jest utroušen. Kéž *tak výborných* věcí více máme! Byli by to utěšení *vzorové* našich *budoucích* básníků . . .

Ejhle výrok, jenž mluví za celou dobu! Netřeba k němu dalších výkladů. Proč je »Záboj a Slavoj« tak výborná báseň? Proč je báseň nejvzácnější památkou? Proč vyniká nad vše, co bylo dosud známo ze vlasteneckých stařin? Odtažený adjektiv! Naši pohanští předkové na místě »konkretního« užívali »odtaženého« adjektivu! Toť vše, čím ukázka dávné tvorby dovedla se zamluviti přednímu vlasteneckému mysliteli. Aspoň vše, co po prvním rozpoznávacím pokusu, »stále v ní leže«, troufal si v důvěrnosti o ní pověděti. Taková byla *schopnost* čelných současníků, postihnout *význam* památného nálezu!

Víc, nežli potřeba rozbíravého badatele, uvědomit si plnou cenu objeveného pokladu, naléhala na mysl vrstevníků jiná starost. Co řeknou — sousedé? Co svět? Prostomyslný majitel nedovede se jinak těšit ze svého bohatství, než že je vystaví co možná nejširšímu obdivu.

Doplňoval Jungmann svoji zprávu:

— Svoboda, na požádání Hankovo, to vše do *němčiny* překládá (mně nevděk!). Jakmile brzo vyjde, neomeškám zaslati výtisk . . .

Jen do němčiny s tím! Do nejbližšího světového jazyka. Jen *svět* aby věděl! Znáte tu neodolnou touhu, budit širší, hodně širokou *pozornost!* Touhu, vlastní všemu dětskému počínání. Jungmannovi byla už proti mysli. Také Marek střízlivě odmítá ten dětinský chvat.

— Ta báseň zasluhuje, aby všecky její *vlastnosti odkryty*, byly ačkoli ne německy. Nebo k čemu je ta *bláznovská ochotnost*, kterou se jim *lísáme*, jako udobřiti je chtíce, aby se na nás nehněvali . . .

Sobě stačit! Vlastní práci napřed vykonat! Své dílo vůbec dříve *dokonat!* Zdaž jsme té moudrosti životní dospěli už dnes, po stu letech? Marek sice natolik je dosud zajatcem idejného ovzduší své doby, že sám ještě nedovedl plně postřehnout význam památky, tím méně pak jej blíže osvětlit, za to však bystře proniká k samému jádru *úkolu*, naznačuje, v čem záleží: *odkrýt všecky vlastnosti* památky! Opravdový pozorovatel přece jen neměl potuchy, že tím vyslovuje v otázce *program* pro celé téměř — století. Teprve po letech, podníceni vrtochy Dobrovského a Kopitarovými vydávají Palacký a Šafařík svoji znamenitou studií, první rozhodný sek do živého těla otázky.

Svazek dopisů našich obou přátel (kol 300 čísel!) skytá půvabné čtení. Jako ve studánce vůkolní krajina čistě a jemně obráží se v těch důvěrných zprávách všechen idejný ruch i drobný hemzot osobního i společenského snažení doby, v úzkém rámečku domácího českého života s pozadím velkých událostí světových. Pročíst tu idylku v listech je tolik, jako proniknout do zákulisí drobného jeviště tehdejších vlasteneckých dějin. Otevřeno tu okénko do srdcí a duší lidiček, do ledví společností! Vidíte jasně do vztahů a poměrů, zvídáte zřetelně, co se tehdy cítilo a myslilo, po čem se toužilo, co kde kutilo, co těm dobrým lidem po stránce idejné bylo možno, co nutno a nač — přisámbůh — nemohli ani z daleka pomysleti.. Pročtete a pochopíte, jak *nevčasná a naivná* je domněnka, že by byl tehdy býval někdo schopen věci tvořit a padělat, kterým pro první chvíli nedovedl nikdo, ani jak náleží — rozumět.

* * *

Půl stoletì po způsobené idylce v zákulisí doby buditelské vře to už podivným ropotem v lůně strany. Co u Dobrovského zdálo se pouhým vrtochem, pociťuje se už jako bolestný rozpor nitra.

Šembera věrně vyličuje, jaký trapný pochod se odehrál v jeho duši. Shledává, že Libušin Soud obsahuje věci, které se nedají nikterak srovnat s tím, co muž považuje za své bezpečné »vědomosti«.

— Pohlédněme jen k tomu, v jakém způsobu byla tehdy *vzdělanost*, jak se nám objevuje v latinských kronikách, listinách a zákonech cizozemských! A v jakém způsobu byla tehdy *literatura* národu! . . .

Latinské kroniky, listiny, zákony! Vůbec staré, písemné zprávy a prameny! To jsou naše vědomosti. To vše náš učenec podrobně

zná a ví, co ví. Nikde tu není zmínky o nějaké vzdělanosti u starých Slovanů. Co z těch a podobných pramenů vychází, je tak jasné!

— Čechové a Moravané, byvše nedávno teprve na víru křesťanskou obráceni, obdrželi tou dobou *první zárodky* osvěty . . .

Takový byl názor všeobecně platný po všem učeném světě. Co si pak počít se starožitnou básní, v jejíž obsahu obráží se pravý opak? Kdyby Libušin Soud byl pravý, pak by za oněch dávných pohanských dob věci v Cechách byly se měly docela jinak, než stojí — ve zprávách a listinách.

— Kde by se byla u nich (našich pohanských předků) vzala *ona* spořádanost státní, *ona* humanita, vybroušená *řeč* a *estetická* vybroušenost spisovatelská, které se v Libušině Soudu spatřují? . . .

Tak a podobně lámal si hlavu český vědec r. 1879. A stejně po deseti a dvaceti dalších letech lámali si hlavu ještě mnozí jiní. A lámou si ji mnozí podnes. Vštípené liché představy nelze snadno překonat a vypudit z mysle. Tak dospěl Šembera svého závěrečného a jak se domníval, *rozhodujícího* úsudku.

— Lze říci, že v IX. stol. *nebylo možná* stvořiti takové básně jako L. S. . . .

Nebyly jen rozpaky s památnými rukopisy! Dobrovský kroutil nedůvěřivě hlavou i nad jinými starožitnými předměty, které mu byly doneseny.

Vypravuje Vocel:

— Na prostranství Lochovickém v pohanské mohyle mezi jinými starožitnostmi *smaltový prsten* v nádobě popelem naplněné nalezen byl, práce *tak zdařilé* a podoby *tak nové a vkusné*, že tenkrát učeným Dobrovským za *výrobek časů našich* vyhlášen byl . . .[1])

Vkusný smaltový prsten? Báseň bohatýrského obsahu? A vše z doby pohanské v Čechách? Že dokumenty staré vzdělanosti? Nemožno. Nebylo žádné takové doby v Čechách. Všecky vědomostí tomu odporují.

Pochybenství o smaltovém prstenu netrvalo dlouho. Po nějakém čase prsten stejného díla nalezen byl v pohřebišti jiném, někde dále na Jihu či Západě. Prostořeké vědě nezbývalo, než spokojit se mluvou skutku a přizpůsobit svůj domýšlivý názor. S písemnou památkou bylo hůře. Rukopisy as nebývaly tak do zásoby zhotovovány jako prsteny.

Ostatně svůj silný sklon k nedůvěře neměl Dobrovský nikterak ze sama sebe. Byla tak pochybovačná *doba*. Současné písemnictví světové hemží se toho druhu spory a hádkami. Pochybováno o Homérovi a Nibelunkách, o Gudruně a Plku Igoreva, není dražšího skvostu dávnověké poezie, aby na něm nebylo bývalo s nedůvěrou cucháno a oňucháváno. Kde si učenci z nedostatku světla nevěděli rady s předměty vylovenými z temnot, taseny na ručest výlevy nehorázných pochybenství. Či jste sami ještě v době bujného mládí nepocítili na sobě zcela mechanický účin takového záchvatu? A což jiného byla vaše tak chlubně s patra podnášená domněnka o po-

[1]) O starožitnostech českých. Č. Č. M. 1845.

hanských předcích, že nemohli a neměli míti nijakých vědomostí o lvu, králi pouště? Jenže pobouřené mysle venku ve světě dávno už se vyrovnaly. O Homérovi, Nibelungách, o Plku Igoreva nikdo už nepochybuje. U nás jen utvářely se okolnosti méně příznivě. Druhý rukopis Záboje nebo Libušina Soudu nebyl nikde nalezen, ačkoliv Jungmann s Markem pevně byli přesvědčeni, že — »takového něco i *jinde* ve sklepích, hradech, kostelích neb spisovnách etc. *ležeti bude*, kéž blahá náhoda« . . .

Blahá náhoda, pohříchu nepřála. A kdyby byla i přála, možná i dost, že by nebývala ani mnoho platna. Aspoň nic nepomohlo, že zanedlouho, jak známo, vyskytl se vskutku aspoň druhý opis drobnější básně R. Kr. *Jelen!* A nepadl ani dost málo na váhu rozumu.

Mimoděk se vtírá otázka: čím to, že měli svou víru v Památky Jungmann i Marek a že pochyboval Dobrovský? Byly přece všickni vrstevníky *téže* doby, chovanci *téže* vzdělanosti? Různost nálad a osobitostí! Pochybnost, zastřená touha po světle. Dobrovský věřil v chatrné své představy o starých Slovanech a *proto* pochyboval o Libušině Soudu. Jugmann s Markem nedůvěřovali *domyslům* současné vědy, která své domněnky pokládala za rozhodující jistotu, *proto* věřili v — Památky. Pochybnost na obou stranách. Která as byla — vyššího řádu?

* * *

Na plné už století provlekla se tak právota naší pravdy. Přátelé a ctitelé vzácného pokladu pozbývají trpělivosti.

— Máme-li teprv čekat, až zase celá generace bude převychována? A výsledky slovanského bádání, dnes už hodně pokročilé, až stanou se *obecným* majetkem? Jak líná a nehybná hmota přes všecko svoje heslové pokrokářství je bytost, zvaná obecně veřejností, mohli bychom na nový obrat čekat zase celé — nové století! . . .

Přátelé a ctitelé rádi by svoji pravdu viděli triumfovat. Památky vidět co nejdříve zase uvedeny do staré cti a slávy! Co možná rychle dospět toho cíle! Je-li taková cesta možna?

V pozdějším o rok dopise Markovi (13. února 1819) žaluje Jungmann na Dobrovského pochybenstva a podezřívky.

— Dobrovský, ač vždy vysoce zasloužilý, často více Němec se býti zdá. To snad z politiky! Ale proč tak urputně zapírá pravost toho rukopisu o Libuši? A — smějte se se mnou! — mne, Hanku a Lindu za původce jeho drží? . . .

Proč? Přátelé nemohli právem pochopit. Dobrovský uvítal s nadšením Rukopis Kralodvorský, do Zelenohorského úporně vrtá. Proč? Starý pán byl, pravda, hodně rozešlý s novou generací. Nebyl jistě »Němec« a také »z politiky« dojista nepopíral. Vlastenec byl tak dobrý jako sám Jungmann, ale měl svoje vrtochy. Docela vnější okolnost ho zarážela. Zdálo se mu nápadným, že byl R. Z. tak nějak příliš rychle po R. Kr. objeven. Byl takový podezíravec. A potom! Napodobit staropamátku, vyhotovit starou báseň, ráz jazyka, písma, pergaménu, vše pokládal starý pán patrně za docela snadnou věc.

Tak snadnou, že usoudil krátce: to jistě »ti mladí« — udělali! A už nepopustil.

Jungmann dokládal:

— Blázen! Dám mu *sto zlatých* když on to dovede! A každému jinému! . . .

Praktický nápad! *Přesvědčovat* někoho, je tak svízelná cesta! Cesta důvodů, dokladů a práce! *Přímý* důkaz za těch okolností jeví se téměř nedostižným. Co však *nepřímý* důkaz? Dokázat, že památka musí být pravá, protože není možno, aby byla — padělkem?

Nejkratší způsob, vyvrátit pochyby odpůrce.

— Nedovedeš-li sám, neříkej, že dovedli jiní!

Ten byl smysl Jungmannovy poznámky. Zanikla svého času nepovšimnuta. Nebyl to žádný návrh, ale pouhý nápad soukromě prohozený. Návrhů nebylo tehdy třeba. Nebylo koho přesvědčovat. Současná vlastenecká veřejnost byla všecka věřící. Jediný Dobrovský ve svém ústraní si broukal. Nikomu to nepřekáželo. Starý pán měl jaksi právo na své podivínství.

Dnes je jinak. Poměr se obrátil. Rozhodující část veřejnosti dnes nevěří v Památky. Podlehnuvši zcela mechanicky, jak při hromadných bytostech bývá, mocné suggesci hesla, nechce veřejnost o nich slyšet. Jen slabá menšina přátel stojí stranou bezmocna a nedočkavě hartusí. Dnes myšlenka Jungmannova snadno by mohla nalézti vděčnou půdu. Je zcela možna a blízka. Dříve nebo později mocněji se ozve hnutí za světlem a pravdou, ucítí se potřeba, nastoupit »krátkou cestu«, bude pochopeno, jak mnohem výhodnější, protože všem zřetelnější je takový »nepřímý důkaz« než klopotný postup přesvědčovací a tak dříve či později po smyslu patriarchy bude jednou — *vypsána cena.*

Rozumí se, vydatná cena. »Sto zlatých« bodrého Josefa Josefoviče už by dávno nestačilo. Cena vypne se výše, daleko výše. Netřeba se ani předstihovat domysly po té stránce. Jisto je, za doby miliardových rozpočtů ani návrh statisícové ceny na velkou umělecko-vědeckou soutěž by nebyl ohromující. Poměry tak úžasně vyrostly. Najdou se jistě činitelé hotoví, opatřit vše, aby dílo bylo dovršeno. Mocný vzruch všeho tělesa se dostaví. Znovu oživne zájem pro látky a otázky dávno povržené a zanedbané. Nové čerstvé schopnosti propracují se chutě ke hlubinám záhad. Současná spisba i tvorba obrozena novými původními vzněty ucítí se povolána k novému, velkému protože samostatnému *skutku.* A v pozadí svět diváků a zvědavců s napjetím bude očekávat výsledek ohlášeného podniku.

A výsledek?

Bude skvělý, rozumí se. Práce povolaných schopností a talentů nezklame. Soutěž vynese na světlo dílo, hodné svého pozoru. Písemnictví novočeské bude obohaceno o pěknou báseň nebo více básní, umně a vkusně provedených duchem i formou staročeských zpěvů, uměleckých zvláštností svého druhu.

— A důkaz opačný bude proveden! Všemu světu bude jasno, že padělek je *možný.* Zde jest! A byl-li možný dnes, byl také jistě před sto lety. Ne-li? . . .

Ne tak! Všemu světu bude jasno *něco jiného*. Bude konečně zřejmo, jaký je rozdíl mezi *umělým* výrobkem sebe dokonalejším a mezi zjevem, který vyrostl sám přirozeně ze svých podmínek přirozených, zjevem, jejž *nelze* napodobit. A původci díla cenou pocténého sami a všickni účastníci soutěže, kteří se byli podjali pilných prací a studií, budou hotovi dosvědčiti, že dílo, které bylo provedeno dnes, *nebylo možno* před sto lety, protože tenkrát *nebylo* daných *podmínek*, nebylo básnické techniky, nebyl výběr talentů, nebylo pomůcek a prostředků a nebylo konečně ani vlastního — *vzoru*, kterým jedině dnešní výkon byl umožněn. Skutek sám nejvýmluvnější svědectvo. A výmluvným *skutkem* teprvé právota pravdy bude platně a trvale ukončena.

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Pokračování.)

Ze slovníku samého nelze dokonale seznati zřestěné češiny Pólovy. Aby bylo zřetelněji viděti ohavnost spuštění, do jakého učitel češtiny na šlechtické akademii vídeňské jazyk český hříšnou svou lehkomyslností snížil, sestavil jsem z pólovštin tuhle povídačku bezcennou.

O Pobožovi a Vlčánkovi, již slovníčkem převedeme snadno na češtinu pravou. Někde zachován pravopis Pólův.

V rozkazstvi západo-pulnočnim jest podácské město H. Byl traven. Dvujli cestvířu, Pobož a Vlčánek, cestvilo bělotně do H. po snidánli. Větrli vřelo již před předpolednem, foukal vřelý východo-poledni vítr. Cestou šli raženou a třelou. Pobož bázil se, byl bezsrdý, štítlivý, pohodlý, podtutelný, spozdilý, šemný a podkluzný, zlozralý, nevarný a stonlivý, ale chápný, trochu uchatý; Vlčánek byl dryčný a rekný, srdý a vzbujný, ctidychtný, švárný a svárný, svomislný, šplechtivý, tlamočný a žmetný, řídmo nezřestěný, ale šlechtilý. Vahli měl každý jinači. Proto ale nezaluščili na sebe, nepřestřebovali se, náviděli se jak soukrevčani a srodnici. Pobož byl oblečený ve zvratkách, koupil si je u nejakýho zsvlečkáře, Vlčánek měl klezový šaty, dal za ně v klezni zbožně dva zlatochy, pětnáct pětiku a desítik. Oba nosili nosovočku, skla na nich dělal sklorobíř v český sklodělně. Zračka Pobožová byla drahši než zřelice Vlčánková. Pobož měl ručnínku, Vlčánek težpodobně.

Pobožuv otec byl znamotnosta, brazíř (obrazník) a ryjíř umělírnik, znátel umělosti, muž umělečný i uměličný, umělosta ctidychtný, chápný, všetýčný, dobropověstný, ne rušlik nebo muchlik. V umělostně učil učence a cvičence uměnlivosti znamot a brazvu. Brázil on i jeho učitedlnici jenom uměnlivě. Stonal na pškáni v bokách, umřel krvostánem; střevovlaž mu již rozvečně nic nebyl platný, nic mu neprospěval. Počistli nepřišlo. Vlčánkový otec byl bradíř, vlasoplet a zubotrh. Robil také umělivé hubatce a huboskřipy. S tim vzbohatil.

Obá chozíři, myslivíři Pobož a Vlčánek, měli vejkratni den. Byli dobři pěšáci. Cestou měli veselý myslinky, střídmě (střídanlivě) vztip-

nali, mudrali, trečkovali, tintěřili a žmetali, skačili a skokotali, pak zas chozvili pomalu a kýžili si, by pro zbyčas pořád se tak dobře vynacházeli.

Mírnožíl ukazoval horko, větrožíl větrnost škaredou, zslotu. Choznici nedbali, že ve větrli visali černé mračna. Najednou povztal prudký vítr, zahřmělo a pokrapalo. Pobož vzkřikav řekl: »Měli jsme vzostat doma. Nepříjemno jest bouřce podvrženu byti. Pospěchejme!« »To nezabavuje!« oprocoval Vlčánek ovrátiv se na Pobože, hojnil žmety pořád a káznil spolnika svojiho. Běželi možně, z vejkratli se stalo poselstvi. Ukazounem (ředlikem) nezabloudili.

Povztala duha. Pobož se již nebázil a nenevrlil, tak rozvor mezi přídruhy ulehl. Zhláza žádná nebyla z bouřky, ani zvodněni, ani přikrot, ale bylo zimma. Slunce zapadlo, na nebi nádheřila Žižlila i Zeloň. Soumrakalo se. »Nebezpečno jest v noci cestviti. Zvoněji v městě klekáni. Modli se sebou!« vzbuzoval Pobož a vrcil se na souchozáka. Vlčánek se na modlitbu již neupamázil, ani když mu Pobož chtěl modlitbu vzsnáziti. Ne nesvořili ale proto ani se nerozvrhnuli.

Měsíc šeřil, když do města dochozili. Hledali bydli a na uhelném tržíšti si našli zslezbyt v devětnácte počitce domu v hostinici Menglicského urozenína.

»Podomko, opatř nám hodłný Pokog, ale nahoře w Srubi!«

»»Teško bude gim Srubku opatriti, kdežto všechny kouty Hostmi płný gsou««

»To nezabawuge, my pokog mjti musýme.«

»»Tam by ſobě w mé Pelessi špatně pohodlili.««

»Wezmi tehli nasse! Kde geſt Hospozýn?«

»»Zdet geſt.««

»Pane Hospozýne, opatrit nám byt a chyſtat nám Wečeri!«

»»Gſem k służbům. Mjſtli giného nemám.««

Dostali srubku s přisrubkou v prvnim srubli za dva zlatý.

»»Spokognj gſme!««

Protože činili moc pohnutli, byli celí nedomrli, hladoví a žízniví.

»Vděme do hospody! Třeba nás dohání«, nutil Vlčánek.

Šli tedy hned do hostovny, aby se likočili a ochvěli. V hostoně bylo mnohstvi hostu, tamnila souprotka.

»Má služba! Šťasný dobrý večer!« vítal je hostíř a ptal se: »S čim mohu sloužiti?«

»S ničim jiným nežli s dobrým jezivem a píjivem. Nedat nám zbytky a oblízky!« žmetal Vlčánek.

»To jest jim k službám. Toho jsou ujístěný, že vyborně hostění budou.«

»Vzostaňme zdet!« poroučel Vlčánek, a vzostali tedy v prvni jezně. Jeden si sedł na sedlici, druhý na vycpánku a opohodleli sobě.

»Zvukbíři již přítoměji,« povídá Pobož, »shłasují.« Zvukbili. Byli to dobři zvukotnici. Zvukba hlučná i temná zněła. Hudce uměl na husle hudsti velmi pěkně, hudba jeho se łybiła. Jiný zvukotnik hrál na bečínku, jiný na libezku krásnou spěvku, jiný zas na moldánku, jiný zvukbil na kejdy, jiný na bručku, bručovnik na bručoun. Ten troubił na borlici (leslici), jiný na trubu polni, ten zas na šouplici,

barabánik bił na barabán. Byli to umělostove, ne spleskałove. Přednesli též těžkou běžvu a souzněvku. Obecli było všespusobně spokojeno. Shłasva była vyborná. »Ó gaké rozkošli gest zde byti a tak neobičegného vejkratli poziwati! Wolił bych wzdy zdetmiſtne byti a bydleti,« mislivil Pobož a mislinkám svým místo dával. »Ty máš chynejské nadáni!« řekl Vlčánek uštipně. »Raděj jez, ať hesčeji a snáž živučíš!« a dał mu nosoprčku.

»Ať se prostera, střete stůł! Ať se nanásí!« nařídił hospozin. Słžíři nanášeli jezlíny, jidelníky, misničky a ručničky i pokrmní věci.

»Nanášeno jest,« ohłásił za chvilku słžíř.

»Kýžím, by dobře chutnało,« kýžil hostíř.

»Žádám o trošku červené Řepi a o drobek soli,« poroučel Vlčánek.

»To maso není křehký, jest dokona žídrý, nejeditedłný!« oprotił se Pobož. »Zadělávané bude měkčejši.«

»Zakuseji bažanta!« vařič (strojič) dělał nabídnuti i vařička. »Poroučej Zeli k němu?«

»Žádám o maličko, neb ho rád jím.«

»Líbí se ňeco od Zeliny? Jest dobře dusená.«

»Jestli smím žádati.«

»Líbí se ňeco od zákłopky? Testina jest vyborné chuti.«

»Testi rád, vaječka ałe mňe łepe chutná.«

»Jsou láskavec ovoce?«

»Ten jsem a rád jej jím.«

Přišło społečli, z příčiny zcházy místa sedło k cízim mísliviřum. Byli miłovníci všelikého jedliva a hned si poroučeli od něho něcinu.

»Gsem miłovnik pecitého. Žádám o kousek Pečeňe od tełecy Keyty!« poručił jeden pán z nového społečli, Krha. »Gsem ozdravlik.«

»Já od Korotvi!« vołal jeho thán, »Zajce, Husy a ostatni drúbeře gsem se giž přegedł, byť jest domácy neb diwoká.« »Mňe od Geřábka!« chtěła thýně. »Já kýžím od topana!« měła kýži dcera.

»Gaké wíno geſt před rukami?« ptał se Vlčánek. »Žádám o ſkłeňcy wjna!« Słžíř přinesav łokvici vina zavrulił vrułku do tepance a vytahł jej a nalił do stopčiskleňek. Pak přinesł vejražlice a křehlíky na słaměnci.

»Wšem ſpołečňe dobré zdrawi! Pigme za zdrawi Pána thána!« vybízeł Pobož.

Zdet neni običeg zdrawi pjti,« řekł zeť. Pijme k uprimnému vpamatováni na toto schozníště!«

Kvasili a hodovali, Vłčánek se snážil všelikým doblim a spusoblim oskutečiti, aby společli nevzouženě a vzdařile bez skodli měło błahotu, švástał a špłechtał titvory, neominał štveřiti a žmety děłati, aby neteskliło. Víno mu vzstoupiło do kotrby. Očimi jískrał. Było to zdet Vlčánkovo štěbeníště. Nad žmetmi lecjakýsiho dra był pozastav. Vzhłed si mislivíř Włčánek nenakliził.

»Nyní ałe doſt ſezeno geſt, čas geſt wztáti, bychom pohnutli vcinili!« nevrliła potomně Krhowá Páni.

»Čeho se vchopjme, co předwezmeme?« ptał se Pobož.

»Pojdeme skokotat, to bude nam dwěm neylepši!« rozhodł Włčánek.

»My ostatni ałe pudeme na procházku!« poroučeł Krha. »Činohry dnes negni. — Ga pogezi. Rád gjzdjm.«

»A ga pogedu,« řekł thán geho. »Co se mňe týče, ga ſyce dobrý Pěſſák gſem; nic wſſak meňe když gezti neb gedjti mohu, nohy ſporiti ſe newzdráhám. — Každý ciň, gak gemu prjlezito gest.«

»Ga wzostanu zdet!« rozmysliła se mładá Krhka.

Šła s učencmi do síníště v vejkratni zahradě, kde było skokotniště.

»Jaký skokot předvezmeme? Já ráda otáč,« pravila Krhovna.

»Ja rád skokotám po englicsku, po polsku, po hanácsku,« řekl Vlčånek.

Skokotnosta nechał zvukbířum zvukbiti otáč. Zvukotnici zvukbili řemesłně. Vlčánek se rozskokotał prvně s Krhovnou, potomně brał vna skokot posłezně některé slečny. Skokotał s třími nebo čtyrmi. Jedna měła vłekoč. Přitomno byli, zeť s thánem i s thýni se vrátili a při vině rozprávěli.

Thán: »Před łonim woda všechno okoli přetopiła, łetos přikrotu negni. Gak łetodnjk vkazuge, łetos dwoge zatemli bude. Gedno na słuncy viditedłné. Łetodnik a nowiny často kłamagi. Młuwj ſe o wſſelikých wěcych. Ałe na to wſſe nepozorugi. Młuwj ſe o te onehdejſſi prjhode. Neywjc ale ſe młuwj o vrode w Obili a Wjňe łoňſkého roku. Žňe a Winozbjrky hogný byli. Wſſeliká Rostina tak ſe wzdariła, že obiłny, zrnárny neb ſypky napłňene gſou. Wjno tężpodobňe ſe wzdariło, že k zachowáni geho nedoſtatek sudu a nádob ſe wyſkytnul, chłeb, mouka y ostatni potrawli w ceňe padli. Naprotňe wſſak ale w senu a otawě nedoſtatek geſt znamenitý. Že mnozý Lide dobitek Howězy a Koňſky wychowati krom stawu gſou.« Stávka.

Zeť: »Strany Wogny dokona tjcho gest, aniž čáka negni by negaká powſtała, poňewadž Mocnářowe weſpołek w dobrém ſrozuměni pozuſtáwagi. Neb Wogna máłu Lidu hogná, weſſkeru wzdy obtjžna a ſſkodná geſ. Buď že dobře neb złe wypadá.

Thýně: »Mnozý gi wſſak přecy kýžegi.«

Zeť: »Tj gſou Wogácy, gegichžto ſtawu gednáni Wogna geſt. Oſtatňe takowého dra łáſkawcy gſou oni, kterj proſtředkem obchodu ſwýho neb łychwy tudy zyſkagi.«

Thýně: »Ale změňme rozpráwli naſſe, a powědi mňe, kolik hodin geſt. Podiwagi ſe na hodinky.«

Zeť: »Mý hodinky ſtogegi, negſou natažený.«

Thán: »Dwěnáct hodin gest.«

Zeť: »Mnohem pozdeg geſt, nežli misłegi. Toho gſem ſe ne nadáł.«

Thýně: »Neni gináč. Čas geſt wztáti. Wztaňme!«

Šli na skokotniště do síníště pro Krhku.

Za jiným stołem hrali v lístky; v Pik, v Strašák, Vojtu dle líbosti visoko. Snášeli se všespusobně.

»Mam pátou, čtvrtou věčši, neb od touše,« vołał jeden hráteł.

»Mám třetku od krále, od dámi, od chłapce,« zas druhý hráteł.

»Mám ji taky, a moje jest valnějši, přednášnějši! křičeła hráčkyně. Dálej seděli sełacį a vesemně młuvili o hospodárství.

»Mate dústatek robotířu?«

»»Nazbytek. Ale pokudž deštivý čas vpadne, ani zavłáčeti mocti budeme. Nekterí vyzustali. K vezeni vojenské potravy a k ukazovani cesty vojakum vzatí byli.««

»V jakým stavu ałe se vynachází ostatni hospodárstvi?«

»»Kravy a voły v dobrem stavu jsou. Ovce ale pońekud špatńej stojeji. Naramńe sucho było, máło pastvi měli. K obáváni jest nepochybńe, že krom stavu budeme vesměs a dokonce všecké vychovati.««

»Vepřovýho dobytku jak mnoho chováte? Kolik sviň? S cim je zivíte?«

»»S płevami a vejpłachkami.««

»Take s młátem?«

»»Netřebíme tehož tolik.««

»Jak mnoho drúbeře před rukami jest?«

»»Ourhnńe náštestńe túze prilíšńe. Vzdyńekdy meń. Mají dost co vzbírati.««

»Jak mnoho obili łetos ste nakłydili? Jak vydává hrách, čočka, proso?«

»»Túze velice. Obili jest na zrnárńe pětnáct vełykých hromad.««

»Kolik měric vzdržuje jedna ta hromada?«

»»Osumdesát.««

»U nas zbyrotnici na zbyrotu jsou a ty nejvyborńejši chłapy zběroteji. Tim víc hodłných lidi by nazběrotili, kdyby v míře tak nedutlivý nebyli. Jaký vojáci do bytnišťe (stáníšťe) tahnou u vas? Cisarský neb nepřátełský?«

»»Měli jsme jich, předvierem odtáhli, jiný dostaneme. Mezi zdetmým lidem taková bída jest. Též i nedostatek v pokrmnich věcech a v ostatnim třebli. Lid do miziny neprítel uvedł. Potomńe nasledovała neuroda a nevzdariłost všeho potravli a zcháza vejdełku.««

Blížeji skokotniště seděli věstnici ostupníni, láskavci věštli, spísatełove, srověcíři a młuvili o věstbě, o vejrčelniku, o řečlici a řečině a řečvě, o zvukoměru, o srovkách a vazosrovkách, o vejrčelce, o časosłovli, přisłovli, prohúzce, samostatce a soustatce, o púvodnosti a dobromłuvnosti. S nimi pamětinik, krajinověstnik, kmenověstnik, příhodověstnik, světopisnik, kněhnosta, měrověstnik, staveninosta, obeclista, měšťanosta, radotové, přednín i přísedíni a j. předobrazenstvo i společli. Ti měli řeči o svých skrovech. Zaneninka outočniková znamenała nicinu, řeči oprotitelové. Jeden spísateł řečni knechy ředłné obsahnosti vydał v ni na světło nákaznych običeju a starožitné hrubatosti, zřeštěný pořádek. Zdetučí, že pravopisnost čechská z nedostatku základnich pravideł następńe žádná nebyła, že zavázáni jsme navzaté słušńejsi vysłovnosti předbyvatełu našich a z ni vyplivajici písebnosti se přidržeti; že rozdílná vlastnost představek z, zs a s dłe uznavu všech národu, ano i łidského rozumu samybyo spłetichánłivi nejni; 2. že onen pražský uměni známečného spisovatel velmisemejli, když místo pravdivého pravidla nám dáni, nás na vesemný v zešlé řeči častokrát lecjaký a šemný običeje poukazuje; 1. słov cizořečnich že se mame varovati a take beztřebných, nechutnych, řeč naši jiným národum vzošklivujicich vejtisku au, sau, ář; 3. že običej nikdy základni pravidło, nybř jenom zatimni strp jest dotud, až ředłně v základu řeči

a pravým rozumu založené nezvrhlivé pravidło se vyskitne; že někteří z Čechu pravidła od učitełu dúvodně ustanovené bez dúvodu jiných statnějšich zavrhuji, lecjakymi starodávnich k nynějšimu vzłepšenýmu řečislavu nehodłivých običeju dumělou znałost svou krměji, na bezzákladný običeje něhdejšich českomoravských bratru, i krajino hubných Žiščanu se povołávaji, kteří však ne učitelove nibř rovně običejnici byli. Z tohoto vejbrazu viděti jeho pisosob nebo pisot.

Jeden srovečíř se chlubil svými srovkmi a řekav: »Słuchejte!« začał:
Čtwerronohým kłopotem, ſpukriłou tłuče Podkowa Pudu.
Wepře čaſem nehrubý, Pes wełykýho drzj.
Sám take ňekdy dobrý, zdrjmáwá wprácy Homerus.
Od Woła wěčſſjho, Worbu Wołek ſe učj.
Souseda vkalegou giž horj, lidi khaſſeni bežte.
Kdyžby to Kdyb nebylo, wſſechno by wzdarno bylo.
Když w nocy doſt prſſeło, diwy welmi powztávagi ráno.
Żeť Dobropan scyſařem, swé panowáni dełý.

Po skokotnim vejkratli přišła Krhowna vyskokotaná s Vlčánkem a Pobožem do jezny. Krhka s mužem, thán i thýně vzstali. Krha poručil vožičovi, ať již zapřehá. A když pohonek vzminil, že zapřeženo jest, »Děme s Bohem!« kázał thán.

»Kýžime dobrou noc! Brzský zase spatřeni!« kýžili si vespolně. »S Bohem do rádoviděni!« vzvołała Krhka.

Pobož a Vlčánek předevzali ještě šoupot na šoustlici, přednášeli jej před jinými hrami. Když osvítlíny a svícence vzhášeli, odešli do srubky. Słžíř jim svítłoškou svítił na schodech.

V městě vejhovnosta s záchodoklízířmi řestili náhony a serny.

»Sotva očima mžím. Jest čas spat jíti,« řekł Pobož. Na to Vlčánek: »Musím se vyspáti, bych mohł zejtra časně vzstáti.«

V srubce již šeřiła svítka, všecko było nachystané, i nočlik a škrplice pro každýho. Rozsvítili oskovou svíci a zsvłikli se. Nočlíky zavěsili na rohatinu. Knotěrkou zhasli svíci. Sotvá łehli na žínečlice a stlonliky, zdřímali a hned spali; sen měli tvrdý. Pobož spał v ukromce za skłopřełkou. Ráno časně vzstali, oděv již měli vyprášený a vyřestěný v šatnici, kabáty, plíšky i spotky, kablik Pobož, pohodlik Vlčánek. Týž na sledáka: »Jest skřínec otřený? Přichystejte poštovskou lepenku, hledejte perořízek a čarlik! Nejni tu pojavka?« Pak psał psani.

»Vezměte tíštlik, zatíšťte ho s voskem!« poručil słedníkovi. Když było zatíšťeno, napsał nápis na Pána N. zníci a posłał s nim słžíře. »Zanechejte zastavuňky! Zastavte se społu v jedné cestě u Pána M.!«

Za chvili oznamovał słžíř Pana Krhy, že jeho Pán a Pani zuvi Vlčánka a Pobože k obědu a žádají věděti, jestli ráčej přijíti nebo ne.

»Řekněte, že sloužiti nemužeme, že nám líto a nemiło jest. Jsme zaneprázděný a dúležitostmi zamistkaný.«

Mimonadáni brzo hłásił słžíř: »Miſtrowe Kregci a Šwec zdet wenku gsou.«

»»Nechte ge wstoupiti!««

»»Słyſſjſſi (= slyšíš-li), muže mňe Šaty wzhotowiti na neydýł do zýtra? Wſſak ale bych nasazen nebył!««

»To ſe ſtati muže!«

»»Pamatowat Pán na prjſlowli, že cimłepſſi Mjstr, tim wečſſi Kłamač.««

»Takowý negſem ga. Nybrž tak gednagi onj, který wſſechno djło, a wjc nežli w ſtawu wzhotowiti gſou, k ſwé Ruce sobėgi.«

»»Wzyt Měru a wzhotowit ge dłe negnowěgſſiho Kroge!««

»O to mne pečowati nechagi, to mogi Peci dúlehá.«

Jak odbił oba místry, šeł s Pobožem se dívat po městě a přišli na tržíště, kde se včera trh začał. Kupcove jenom trusmo chodili, z příčiny nestálého povětři a řídmího prodaje se trh vełmi špatně ukazovał. Strany čeho nejvíc lidu vyvzostało. Zbožny všelikém zbožim płné byli, kupiteľu málo było. V zbožnách było vłněnné sukno englicské, špaňhełské, hołandské, vłachské, kłez a złatohłav všelikého dra pro ženstvo. Kupiči pošetřovali zboži a považeli cenu. Jeden pomislil: »Słušno jest, bychom zboži krajinské přednesli a tady penize v krajině povzostali místo by do cíziny vybíhali.

»Právo maji!« přisvědčił jiný kupič.

Zbožny na trhu měli: pekatel, pleták, vadlýř, zámišnik, kováč, ostružnik, skřinař, lupař, mejdlýř, vlasopleták, pažíř, kněhovaznik, kněhař, melýř, lepenkář, vłasař, lemorobce, oponař, drusiř, zlatotepíř. Domovači, zbožárnici a koníři byli dřiduškove a skornikove.

Vyhejrálci, złobřemnici, marnotínove, šemetkove, kradochove, vyvačešnici a kłocaři ulicovali, vłáště tam, kde był svał lidu.

V H. tamniła starožitná, s vybornými učitełmi osazená věstnice a krom te ještě všeliké učenstvírny a veřejný učníště. Mláděř zdejší była velmi uměłičná. Misliviři tam byli všelikého dra v mudřecství, v bohospitli, v právenstvi, v líkarstvi, byli tam take umělírnici. »Pudu do učny, bych učli nezameškal,« povidał v trhu jeden mislivíř k druhemu.

Staveni věstinice była pravá vzkvostna, velmi uměnlivě stavená. Neopominuli všechnu snázi vynaložiti, by v ničem nezcházeło. Vyborné brazvy v obłázlikách uměnlivě vypracovaných od ruky ne vłachské ale čechské pocházeli. »Musegi wědeti, že brazýri naſſi toho čaſu cyzozemcum Mjſta nepostupugi. To ſame ukazuge pritomná otwárka Jeho Nesvršnosti nesvrchovanýho Mocitełe vłasti naši púvodka, zdetmiſtive a od ruky zdegſſi wzhotowena« pravił jeden mislivíř Pobožovi a Vlčánkovi. Ptali se ho: »Čjják?« Řekl: »Vyhnáněc z prazska, nynějšné žádák a ostkvín na místo tejnosty, povznesín, słuchatel věstnice. Měl čijáka na naháňku a číhnu.

Pobož a Vlčánek pozorovali obecli, které již chodiło na procházku. Byli to všelikého dra Přeníknosti, Vznešenosti, Jejich Miłosti, Vašní páni a Vašnostové, Urozíni a Svobodnosti, ctisobný, svatný i nesvatný osoby. Viděli neustánčenýho probožka názevnína, ctinostu, farnostu, duchovni starosty, vejsełníky, nasvěceníny, odařence to odarlim a dobrým živuňkem, jejich nábožáky, viděli mezohrabě a krajshrabě, połnostu, ředłnosty, počástnostu, berełni a jiné uředniky, poručky, vodky, svobozíny i sprostliky, pěchoury i jeziče, jezistvo i pěchotu.

Uřednici, zamřežnosti, zamřežnici seděli již za zámřežím v zamřežnách, j. předsednosta, ouřadnosta, bernik; svěřejnín, oučetnosta,

oučetnik, mravotnosta, poštnosta, vypłacitel. Psali povolánky, ustanovky, vejrčely, rozhcdy a uzory a ukázy, oznamky a znamky, zádłužky a náprotky, prostky a sprovody. Spočinatel na mravotu vzpočinał odepsánky, prohłaslice, vzjevné łýsty, řád mravotni a předłíčni články.

V hostincích ve varnách obstarávali varbu varnosta s vařičmi, varlikami, vařičkami a s jinými varňovkami. Vařili žmolky, ułčeličky, řezínky, stehnožku, přívaru. Pekli prahlenou a dusenou pečénku, divočinu, moučlinu a mleč, vejražlice, dvipečku, svalenku. Smažili drobence a zřísky. Stołołužan a stołokrýč chystali stoły, jezlíny, ručníčky, předložlice a desliky; sklepnik a napojnosta nápoje.

Po obědě šli za město na procházku oba mísliviři s Krhovou Pani a se słečnami. Vzdálidlem a průzředlem se dívali po polístvu a paličidlem złobili słečny. Měli vejkratní odpołedne.

Druhý den předpołedne přinesł krejči šaty a švec boty.

»Okuſegi ty šaty!«

»»Nemohu ge obwłecti. Gsou welmi prostraný. Kabát ſotwa kołeni doſahuge, tełýsko geſt nemjrňe ſſiroký a prsli na ſpúsob Prkna prikrogene. Okrčli dołe na łopatkach łezj. Knoffljky neſpúsobitý, djrky hrubotne wyſſiwané. W ňem nemohu do ſpołečli wstoupiti. Měli ſe řjdit dłe doſlechnutého naukazu.««

»Ga ugjſtugi, že Šat ten gim dobře ſwecj. Wſſak ałe geſtli ſe gim neljbj, ga geg ginám odbidu, s łepſſi a chwáłou vzitkem. Wſſak ale neſnadno geſt Wyſtawowatełum takowym w hod vciniti. S Bohem!«

A k ſſewci: »Ten Střewic geſt řemeſłne wzhotowený, w tom ſkrowu nemá weyſtawku. Gſem wſſeſpusobne ſpokogený.« Zapłatil ſčjtku, dał ji do spisnírky a ſſewce odbil.

Potomňe odjeł s Pobožem vnítř nespokojený. Krhce a ſłečnám, který ſe přišły rozloučit, kynał a znamił z vozu na rozłoučeni.

Mor zhoubné očisty jazykové v Pólovi dovršený zasáhl organismy i zdravé, jako na př. Jos. Valent. Zlobického, když překládal řád soudní, ač Pólovo řádění odsuzoval, což viděti z jeho dopisů Dobrovskému. Jak móda purismu i na Zlobického působila, dokazují také jeho přípisky v Tomsově slovníku. Jsa pak od r. 1773 učitelem češtiny na Theresiánském ústavě vojenském v Nov. Městě za Vídní, nevyučoval podle Pólovy mluvnice tam zavedené, nýbrž hlavně podle mluvnice Tomsovy a podle slovníku jeho, který svými přípisky rozhojňoval. Tací jako Zlobický byli i jiní, že znajíce jazyk módě hověli, jelikož módě a z potřeby. Hůře bylo u těch, kdo nemajíce úsudku samostatného, protože ducha ni srdce češtiny nepoznali, šli po módě novot očistných jako slepi, dokud jim bělma bludu kouzelný čar pravdy nesehnal s očí; a nejhůře u těch, kdo ani tomuto léčebnému výkonu se nemohli podrobiti, buď že chorobná móda si je podrobila, nebo že z úřední moci jim upínala uzdu poslušnosti.

Tak Václav Wiedemann, učitel české řeči na vojenském ústavě ve Vídeňském Novém Městě, vydal r. 1768 Neuverfasztes deutsches u. böhmisches Wörterbuch na potřebu c. k. kadetnímu tam sboru,

kde vliv Pólovy mluvnice (1. a 2. vyd.) jest zřejmý. Dobrovský odsuzuje slova prý asi z Pólovy nečeské mluvnice vzatá (sečínka, dvornosta, písatelna — toto u Póla není —), ale chválí slovník, že v něm zřídka najdeme slova nově tvořená, neobyčejná. Jest prý ve mnohých částech správnější slovníku Vusínova, leč celkem ještě neúplnější (v předchozí zprávě ke svému slovníku).

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Pokračování.)

Bude-li Československá společnost praehistorická založena, podrží ze společností a institucí shora uvedených — nehledíme-li ke krajinským společnostem musejním, jichž činnosti bude ovšem třeba i nadále — svoji existenční oprávněnost Archeologická komise při akademii věd [1]) a Archeologický sbor českého musea zemského, pozbude jí však Moravský archeologický klub a Praehistorický odbor Společnosti přátel starožitností, i bude pak nejlépe oba rozpustiti, poněvadž by jejich další trvání znamenalo jen zbytečné a při našich poměrech zcela nežádoucí tříštění sil.

Pokud se týče moravského klubu, nebude věc jistě působiti potíží, poněvadž budou moravští archeologové nepochybně mezi prvními, kteří se přihlásí k spolupráci na vybudování nové společnosti. Pokud se týče Praehistorického odboru, pominou definitivně předpoklady, které mu daly vzniknouti. Čeští praehistorikové nezapomenou jistě ani potom, k jakým díkům jsou zavázáni Společnosti přátel starožitností českých za to, že pro ně ochotně založila zvláštní odbor v době, kdy valná část jich neměla vlastního střediska. Materielní zájmy obou společností by ovšem dalším trváním nebo rozpuštěním Odboru sotva byly dotčeny, ježto se pravděpodobně velká část členů společnosti jedné stane také členy společnosti druhé. Společnost přátel starožitností může založením společnosti praehistorické v každém případě jen získati, neboť zlepšením organisace na poli archeologie praehistorické vzroste také zájem o archeologii historickou, která je vlastní její doménou. Může se tedy vzájemný poměr obou společností utvářiti velmi příznivě, a tu nebude zajisté také ani zde působiti odstranění zbytečných třecích ploch nijakých zvláštních potíží.

---

[1]) *A. Stocký*, Ochrana praehistorických památek, Středa II. 39 a d. navrhl, aby se Archeologická komise ujala úkolu organisovati v Čechách práci na ochranu praehistorických památek. Toto řešení by snad mělo jisté výhody, přece však mám za to, že by komise jako součást akademie měla i nadále podržeti ráz vědeckého areopagu, který se dá těžko spojiti s drobnými otázkami památkové praxe, jimiž by její agenda byla ponenáhlu velmi přetížena. Že by členové komise měli jako členové památkové rady i praehistorické společnosti na vývoj organisace i ochranné práce samotné rozhodující vliv, rozumí se ovšem při jejich vědeckém významu samo sebou.

Otázka organisace museí byla u nás již často a s různých hledisek přetřásána.[1]) Poněvadž v našich zemích není museí čistě praehistorických, nemám v úmyslu blíže se jí zde obírati. Jen tolik bych chtěl zdůrazniti, že by i se stanoviska vědy praehistorické bylo pokud možná brzké zřízení autonomního svazu museí velmi žádoucno.

Pokud se týká otázky zakládání nových museí, nutno s hlediska praehistorické archeologie považovati za nesprávné nejen přílišné tříštění, nýbrž také přílišnou kumulaci, t. j. zakládání sbírek pro příliš rozsáhlé oblasti. Ohledně přílišného tříštění platí stále ještě, co o něm napsal před čtvrtstoletím prof. Niederle.[2]) Drobná musea krajinská podporují sice popularisaci vědy a slouží jí nemálo i tím, že lid do nich raději zanáší svoje nálezy, takže zachrání mnohé, co by jinak vzalo zkázu, na druhé straně však zájmům vědy velmi často přímo škodí tím, že v nich množství předmětů podléhá zkáze následkem špatné konservace a nedostatečné ochrany vůbec, nehledě ani k tomu, že jejich přílišná početnost a rozptýlenost klade soubornému studiu a zpracování nálezů v cestu příliš veliké, často nepřekonatelné překážky. V poslední době se toto tříštění začíná vyvíjeti ve skutečné zlo. Rád uznávám nesporný význam museí ve větších městech, pokud se dovedou postarati o odborné vedení a udržování sbírek, zejména dovedla-li si zjednati a plní-li také skutečně úlohu středisek pro určité větší archeologické okrsky. Vznikají-li však místní sbírky už i v malých osadách, kde jsou přirozeně zasvěceny jisté zkáze, jakmile odejde nebo zemře nadšenec, který je založil, jsou to zřejmě poměry nezdravé, proti nimž bude potřebí energicky pracovati. V tom ohledu budou zákonitá ustanovení o právu vlastnickém, předkupním a výkupním, jak jsem se o nich nahoře zmínil, znamenitým regulativem. Zvláště bude třeba upraviti také otázku sbírek školních, o nichž platí totéž, jako o drobných sbírkách místních. Není pochyby, že bude nezbytno poříditi pro školu materiál k názornému vyučování, k tomu se však hodí daleko lépe sádrové odlitky a barevné tabule než originální, často velmi vzácné nálezy, kterým hrozí v dětských rukách ustavičné nebezpečí.

Vedle zbytečného tříštění považuji i zakládání museí pro příliš velké oblasti za nesprávné. Bylo by účelno jedině v případě, že by takové museum chtělo — a také dovedlo — representovati určitou jednotnou kulturu. Tak by na př. bylo jistě ideální, kdyby bylo lze v jednom museu soustřediti třeba všecky nálezy kultury únětické, v jiném hallstattské, ve třetím laténské atd. Již takový typ musea jest však věcí naprosto nemožnou, a tím méně možno jest ovšem soustřediti v jednom museu z území přibližně stejně velkých rozměrů nálezy všech kultur a dob. Dokladů máme pro to v Evropě několik. Z nejbližších lze uvésti na př. dvorní museum vídeňské,

[1]) Srov. o tom přehlednou práci *A. Žaluda*, Kulturní politika česká a musea. Zvl. otisk z »České Politiky« (Praha 1913), str. 28 a d. Z praehistoriků věnoval pozornost této otázce u nás hlavně *A. Stocký*, Svaz museí a musejních spolků, Časopis Spol. přátel starož. XVIII (1910), 56 a j.

[2]) *L. Niederle*, Několik slov o pěstování české archaeologie. Zvláštní otisk z Čes. Lidu. I (Praha 1892), str. 13.

které chtělo být representantem praehistorie celého někdejšího Rakouska a přes to nebo právě proto nedovedlo řádně soustřediti ani hallstatt alpských zemí, nebo — ještě případněji — berlínské museum národopisné, které si vytklo za úkol podati obraz praehistorie celé Evropy i všech ostatních dílů světa a následkem toho neposkytuje ani přibližně úplný obraz praehistorie Branibor. K jakým důsledkům takové snahy vedou, okázal jsem v úvodu. Mají-li vitriny jen trochu odpovídati intencím musea, je vpadání do cizích území, trhání nálezů, plenění nalezišť a pod. věcí takřka samozřejmou. Že zájmů vědy takové jednání nepodporuje, nemusím opakovati.

Jako jinde, platí tedy i při zakládání museí pravidlo cesty prostřední. Nejsnazší a tudíž i se stanoviska vědy nejúčelnější jest zakládati ústřední sbírky pro oblasti, jichž obyvatelstvo z důvodů historických, národopisných nebo geografických považuje se za jednotný celek a tíhne k jednomu středisku. Klassickým příkladem toho jsou Čechy. Do Prahy pošle každý Čech rád svůj nález, nebo se dá k tomu alespoň lehko pohnouti. Proto také mohlo zemské museum v době poměrně velmi krátké získati sbírku světového jména. Docela jiné výsledky se však objevily, jakmile měly nálezy přijíti za hranice země. To jest úkaz tak přirozený, že s ním musí a také bude počítati každý zakladatel musea i musejní sběratel, který sleduje opravdu jen cíle ryze vědecké.

Třetí část programu jsem nazval **organisací práce.**

Celý soubor archeologické činnosti lze děliti na dva velké oddíly, na činnost výchovnou a vlastní činnost praktickou, a oba opět na několik pododdělení: prvý na popularisaci a výchovu ve vlastním smyslu, druhý na výzkum v terénu, činnost musejní a činnost literární (publikační a ostatní práci theoretickou). Všem těmto otázkám měl jsem již příležitost věnovati pozornost ve větší nebo menší míře, i zbývá mně přičiniti zde jen ještě některé dodatky.

K prvému oddílu práce výchovné patří po výtce podniky, mající za účel buditi zájem širší veřejnosti pro vědu a její potřeby, tedy především veřejné přednášky, výstavky, populárně psané spisy poučné, zábavná četba s náměty z pravěkých dob, obrazy, pohlednice atd. Celý tento obor činnosti leží u nás dosud přes svoji zřejmě velikou důležitost téměř vůbec ladem. Jeho úprava a cílevědomé uvádění v život bude v prvé řadě úkolem praehistorické společnosti.

K činnosti výchovné v užším smyslu čítám výchovu školskou, dále výchovu učitelstva a vědeckého dorostu. Patří sem tedy kromě vyučování na školách obecných, středních, odborných a učitelských ústavech také přednášky universitní a práce v universitních ústavech, kursy pro učitelstvo atd. Jak bych si asi představoval uspořádání tohoto odvětví, naznačil jsem již výše, nebudu se tedy o něm znovu šířiti. Něco více mně za to zbývá říci k organisaci vlastní archeologické praxe.

Oblíbeným heslem proti úpravě ochrany památek a s ní spojenému omezení možnosti podnikati vykopávky komukoli stala se »volnost badání«. Svoboda badání jest jistě žádoucí tam, kde se jí věda

skutečně podporuje, jakmile však zájmy vědy ohrožuje, stává se zlořádem, který nutno potírati. Byla by to divná svoboda badání, která by si na př. osobovala právo ničiti celé archivy. A co jiného je každé praehistorické naleziště, nežli veliký archiv, psaný často kulturami celých staletí, ba tisíciletí? Je správno nechati každého bez rozdílu prohrabávati a ničiti pod záminkou badání naleziště za nalezištěm, je slučitelno s heslem volného badání, aby směly celé tlupy a generace Pečniků pustošiti beztrestně sta a sta pohřebišť? Odpověď na tyto otázky nemůže přirozeně vyzníti jinak než ve prospěch řádné organisace práce na zákonitém podkladě, která by podobné zlořády znemožnila, nebo alespoň omezila na nejmenší míru.

Úkol organisovati praktickou činnost archeologickou připadne jednak památkovému úřadu, jednak praehistorické společnosti a svazu museí. Všecky tyto instituce budou musit postupovati ve shodě co nejúplnější a děliti se účelně o své úkoly.

Především bude nutna tato dělba práce při *výzkumu v terénu*, při čemž ovšem musí býti památkovému úřadu dána možnost sledovati podniky všecky. Tomuto úřadu musí býti také vyhraženo právo udělovat po dohodě s památkovou radou povolení k vykopávkám jednotlivcům i korporacím, a to buď na jejich přímou žádost, nebo na návrh památkové rady neb praehistorické společnosti. Právo dohledu musí ovšem podržeti památkový úřad i při všech těchto podnicích.

Činnost vykopávkovou bude nutno zaříditi tak, aby byla v prvé řadě věnována pozornost místům ohroženým, a podniky nové, věnované řešení problémů, aby byly omezeny na takovou míru, aby výtěžek jejich mohl býti opravdu řádně zpracován a uveřejněn. *Pokud to bude možno, musíme si udělati zásadou hledati i řešení praehistorických záhad především na místech ohrožených.* Zisk z toho bude dvojí. Jednak nezmizí neprozkoumáno tolik důležitých nalezišť jako dosud, jednak zbude z nalezišť, která jsou dosud neporušena, a jimž zatím nehrozí nebezpečí, také něco pro ty, kteří přijdou po nás a budou proto ve vědě též dál než my. Chceme-li, aby příští generace o nás soudily přívětivěji, než my dnes soudíme o minulých, bude nutno, abychom si počínali jinak nežli tyto. I dříve kopali archeologové podle zásad uznávaných tehdy za správné, se stanoviska dnešní vědy však nedostatečných, a poněvadž si ve své žádostivosti po »výzkumu« nových a nových nalezišť nekladli mezí, rozkopali nám i mnoho takových, která bychom dnes raději viděli neporušená, a jichž »výzkum« z minulých dob znamená pro nás velikou, třeba i nenahraditelnou ztrátu.

Podobné dělení úloh jako při činnosti výzkumné bude žádoucí i v organisaci *práce museální*. V prvé řadě tu ovšem půjde o kooperaci svazu museí s památkovým úřadem, jemuž by měl býti svěřen dozor na stav sbírek po stránce konservační, t. j. jak na způsob jejich konservace samotné, tak také na to, aby předměty netrpěly vlivy vnějšími, podporovanými málo vhodným uložením, prachem, vlhkem a pod., dále na řádnou inventarisaci a katalogisaci sbírek a na jejich uspořádání a výstavu po stránce vědecké i popularisační. Jedním z předních úkolů památkového úřadu bude soupis všech památek prae-

historických na půdě republiky; při soupise památek, uložených v museích, bude přirozeně opět odkázán na úzkou součinnost se svazem museí.

Veliká práce čeká naše praehistoriky *v publikačním odvětví činnosti literární.*[1]) Jak jsem již vytkl, leží u nás tento obor dosud takřka vůbec ladem, a materiálu se kupí již ve veřejných i soukromých sbírkách takové množství a z velké části tak cenného, že se stává čím dále větší nezbytností, aby se počalo s jeho soustavným uveřejňováním. Úloha tato bude již nyní tak značná, že bude vyžadovati odborné i materielní součinnosti všech povolaných institucí a společností. Její organisace a ovšem také lví podíl na práci samé připadne pravděpodobně praehistorické společnosti. Úkolem organisace tu bude nejen přehlédnouti a rozděliti celou látku, nýbrž také stanoviti jednotný způsob zpracování, který by plně vyhovoval požadavkům vědy. Toho se docílí nejlépe vydáváním vzorných publikací.

Aby všechen starší materiál mohl býti dokonale soustředěn, bude záhodno založiti pro něj při časopisu společnosti zvláštní »*Sbírku*«. Pro materiál nový, zpracovaný na širší basi přesných pozorování, hodí se dobře časopis sám. Včasné uveřejňování tohoto materiálu bude musit společnost učiniti svým členům mravní povinností a použíti po případě i nátlaku na její splnění. Podobný závazek bude třeba spojovati, jak jsem uvedl výše, i s úředním povolením k vykopávkám, čímž se i památkovému úřadu dostane možnosti sáhnouti v případě potřeby k prostředkům donucovacím. Následek toho bude, že se bude méně kopati a za to více publikovati, což obojí bude znamenati pro vědu trvalý zisk, druhé především také proto, že i sebe lepší vykopávkové deníky nemohou nahraditi vědeckou publikaci, zpracovanou hned po ukončení vykopávek tím, kdo je řídil.

Ostatní literární tvorbu archeologickou nelze sice organisovati tou měrou, jako činnost ryze publikační, poněvadž je přirozeně určována více osobními sklony a předběžnou průpravou, než i tu bude nepochybně v mnohém směru možno docíliti dohodu o dělbě práce a tím i při našich poměrech vítanou úsporu sil. Arci bych tu důslednou dělbu práce, při níž by se určitému oboru věnoval vždy jen jeden odborník, nepovažoval za potřebnou, ba ani ne za žádoucí, neboť zdravá konkurence, poskytující možnost vzájemné kontroly, a vedená ovšem pouze motivy čistě věcnými, byla by vědeckému pokroku jen na prospěch. Literární tvorbu tohoto druhu

[1]) Publikace archeologického materiálu může se díti dvojím způsobem, jednak předkládáním na odborných schůzích s příslušným doprovodem ústním, jednak tiskem. Tento druhý způsob má ovšem význam nepoměrně větší, poněvadž je trvalý a každému přístupný. Krom tiskových publikací ve vlastním smyslu, t. j. těch, kterým je uveřejnění materiálu hlavním cílem, bývají v archeologii podle způsobu v jiných oborech obvyklého nazývány publikacemi i práce čistě theoretické, které nepřinášejí vůbec nového materiálu, nebo takové, kterým je uveřejnění jistého druhu nálezů jen prostředkem k dokázání určitých thesí. Z důvodů názvoslovných bylo by snad lépe užívati tohoto výrazu — když už se pro stručnost řeči cizímu slovu vyhnouti nemůžeme — jen pro práce prvého druhu. V tom smyslu ho zde také užívám.

bude dobře soustřediti, pokud nebude vycházeti samostatně nebo prostřednictvím akademie věd a společnosti nauk, podle jejího rozsahu buď v časopise praehistorické společnosti nebo ve Věstníku památkového úřadu. Tím způsobem bude autorům umožněno uveřejňovati i větší práce bez velkých obětí materielních a členstvu archeologické obce naší se poskytne příležitost práce tyto snáze si opatřiti.

Načrtl jsem zde v hrubých rysech obraz celkového organisačního programu. Nechci tvrditi, že by musil býti ve své definitivní úpravě do všech podrobností sestaven tak, jak jsem zde naznačil, mám však dojem, že by v celku v této formě našim potřebám za daných poměrů opravdu nejlépe vyhovoval. Jak jsem na počátku uvedl, považuji takový velký program ze zásadních a methodických důvodů za naprosto nezbytný, jsem však také sám přesvědčen, že jeho splnění můžeme dosáhnouti jen postupně. Prvé, co z něho může a také musí býti uskutečněno, je utvoření jednotné representace celého českého světa archeologického v podobě praehistorické společnosti, jejímž úkolem bude vypracovati celý organisační program do všech podrobností a přičiňovati se o jeho splnění. Korunou organisačních snah bude ovšem zákonitá úprava poměrů, kterou bude teprve získán pevný podklad pro další soustavnou práci.[1])

II.

Vedle nedostatečné organisace zavinila dosavadní špatný stav nesprávná methoda nebo, lépe řečeno, téměř naprostá nemethodičnost práce. Archeologické výzkumy směl právě až dosud podnikati kdokoli a jakkoli, i je přirozeno, že většina podniků byla prováděna methodou špatnou, a že proto i docílené výsledky byly nedostatečné a po případě i nesprávné. Zanedbávání vědeckých method pracovních bylo jednak vědomé, jednak — častěji — mělo svoji příčinu v nedostatečné odborné přípravě. Proti prvému zlu, vědomému poškozování zájmů vědy, bude jediným účinným prostředkem památkový zákon, druhému bude lze odpomoci mimo zákon vybudováním pracovních method a výchovou na jejich podkladě.

Při zpracování každé vědecké methody jako vůbec každé ukázněné práce jest především nutno uvědomiti si její účel, v druhé řadě pak stanoviti cesty a prostředky, kterými ho má býti dosaženo. Od účelu závisí tedy methoda, od methody, může-li býti docíleno očekávaného výsledku.

[1]) Za tisku této stati byly alespoň z části splněny některé požadavky zde vyslovené. Tak se ustavila »Společnost československých praehistoriků« se třemi sekcemi, českou, moravskou a slovenskou, byl zřízen státní archeologický ústav pro vykopávky a autonomní »Svaz musei československých«; učitelstvu dostalo se podstatného zlepšení jeho materielních podmínek životních zařazením do kategorií úřednických a s ním spojenou novou úpravou platů, takže by se nyní jistě nevzpíralo převzíti čestný úřad prostředníka při hlášení nálezů (nepochybuji ostatně, že by tak bylo ochotně učinilo i za poměrů dřívějších).

Na štítě všech archeologických podniků od mnoha let jest účel jediný — prospěch vědy. Ale co vše se nepokládá za prospěch vědy! Zpravidla se má za to, že mu bylo učiněno zadost, když byl získán určitý počet předmětů pro museum. To jest ovšem veliký, zásadní omyl. *Ne musejní sbírka, nýbrž pouze a jedině vědecký poznatek může a smí býti* vlastním *cílem archeologické práce, chce-li býti zvána skutečnou prací vědeckou!* Obohacení musejní sbírky má býti jen prostředkem, jednou z cest, vedoucích k obohacení vědy. Má-li tedy archeologický výzkum opravdu splniti úkol svůj tak, jak jsme oprávněni to od něho žádati, nesmí býti podnikán s úmyslem, aby v prvé řadě rozmnožil sbírku, nýbrž aby v prvé řadě přinesl co největší žeň vědeckých poznatků.

Byl-li určen cíl práce, je třeba stanoviti methodu, kterou by ho bylo lze dosíci. Ta může býti jednak přechodná, sestavená jen pro daný případ, jednak trvalá, všeobecně platná. Obou je pro každý archeologický výzkum nezbytně potřebí. Při každém je nutno stanoviti si předem program podrobný, přizpůsobený daným okolnostem, jest však také nutno postaviti tento program na širší podklad stálé, všeobecně platné methody, kterou lze docíliti jednotnějších a tím též bezpečnějších výsledků. Methody takové dosud nemáme, i nezbývá, než ji vybudovati. Pochybnosti tu a tam pronesené, je-li možno vůbec pro práce archeologické nějakou všeobecně platnou methodu stanoviti, nepokládám za odůvodněné. I v jiných oborech vědeckých, theoretických i praktických, se vyskytuje množství obdobných potíží, a přece u nich nacházíme methodiku vzorně propracovánu. Je celá velká řada zásad, které se dají pro všecka odvětví archeologické praxe pevně stanoviti. Někde, na př. v otázkách praxe musejní, lze dokonce pro postup práce určiti pravidla zcela podrobná.

Úkol snésti tato pravidla a všeobecně platné zásady v jeden organický celek nebude arci snadný, už také proto, že při dnešní pokročilé specialisaci není vlastně odborníků, kteří by všecky obory stejnoměrně ovládali. Bude proto potřebí pověřiti úkolem tím odborníků několik, školených theoreticky i prakticky. Dílo, jimi zpracované, nesmělo by ovšem býti jen nějakým populárním návodem, nýbrž musilo by si klásti cíle vyšší. Vedle činnosti ryze praktické musilo by býti věnováno i theorii a podávati i vědecky zdůvodněné ocenění všech hledisek, s nichž se dnes praehistorický materiál posuzuje a zpracovává. Tím by se stalo nezbytnou příručkou každému odborníku. Aby jí bylo i začátečníku a poskytovalo poučení i laikovi, musilo by budovati methodu od základů, bez předpokladů. Pokud se týká látky, musilo by ovšem v prvé řadě bráti zřetel na naše poměry, nesmělo by se však omeziti jen na ně, nýbrž mělo by v příslušné míře přihlížeti také k poměrům a zkušenostem zahraničním.

V české literatuře archeologické bylo již poměrně mnoho úvah věnováno meritorní stránce různých problémů, otázce, co třeba ještě řešiti, velmi zanedbávána byla však otázka, jak se to má státi, jakých cest k tomu třeba voliti po stránce methodologické. V tom směru nenaleznou tedy spisovatelé příručky u nás mnoho materiálu. Nehledíme-li k některým příspěvkům starším, zbývá z konce minulého

století jediný opravdu dobrý populární návod methodologický od J. Novotného,[1]) a teprve v nejnovější době se k němu druží několik článků, věnovaných z části nebo zcela tomuto předmětu.[2]) Pro příručku bude sice možno čerpati z těchto prací řadu myšlenek a podnětů, přece však bude potřebí ještě velmi značné průpravy další, poněvadž mnoho otázek zůstalo dosud neřešeno.

Některým z těchto otázek budou věnovány též následující poznámky. Jejich úlohou však není připravovati látku příručce, nýbrž upozorniti již nyní, dříve než příručka vyjde, na možnost zlepšení některých dosud užívaných pracovních method. Tímto účelem jest odůvodněn také jejich ráz. Odborník v nich najde mnohé, co jemu jest samozřejmé, proti čemu se však přece často a často hřeší.

Jak jsem již nahoře uvedl, musí si praehistorik při každém podniku uvědomiti, že *prvním účelem jeho práce má býti vědecký poznatek.* Budeme-li se na svoji práci dívati s tohoto hlediska, zmizí mnohý rmut, který se u nás nahromadil. Především *zmizí přehnaný kult sbírky.* Nebudeme vybírati naleziště bez ladu a skladu a sbírati starožitnosti jen pro starožitnosti, jen abychom založili sbírku, nýbrž uvědomíme si, že nálezy jsou především kulturními pozůstatky člověka, které nám samy i svým uložením mohou pověděti, kdo ten člověk byl a kdy i v jakých žil poměrech.

Abychom tohoto výsledku dosáhli a pro budoucnost zabezpečili, musíme nejen výzkum provésti se stanoviska methodického co nejpečlivěji, nýbrž postarati se také o stejně pečlivé uveřejnění všech jeho výtěžků a bezpečné uložení získaných nálezů. Jen ten výzkum vyhověl opravdu plně požadavkům vědy, při němž byl celý tento pochod zachován, byla-li však jediná z jeho tří složek zanedbána, musí býti celý výzkum považován za pochybený a tudíž i škodlivý. Neboť co je platno, byla-li třeba vykopávka sebe pozorněji provedena, hynou-li pak nálezy bez konservace někde ve skladišti, a nedojde-li ani k jejich uveřejnění. A zase naopak, co je platno sebe krásnější vystavení nálezu, byl-li vykopán nesprávným, diletantským způsobem, který znemožňuje i jakoukoli poněkud řádnější publikaci. *Je tedy třeba věnovati všem třem stupňům praehistorické praxe, výkopné, musejní i publikační, stejnou pozornost.* Nepoměr, který tu až dosud vládl — kopalo se příliš mnoho a neuveřejňovalo téměř nic — musí býti nezbytně vyrovnán. Kopejme raději méně, ale za to vskutku řádně, do důsledků, a materiál co nejúplněji sebraný hleďme také v každém směru opravdu řádně zpracovati!

Mají-li býti stanovena pravidla **methodiky vykopávek,** nutno si především uvědomiti, o jaké druhy nálezů a nalezišť může jíti.

---

[1]) *J. Novotný* (pseud.), Návod ku sbírání a zachraňování předhistorických památek, Praha 1894.

[2]) *K. Buchtela* O methodice při výzkumech praehistorických. Českosl. Letopisy Musejní II. 2, Sjezd 17 a d. — *J. Matiegka*, Program praehistorické demografie, Pravěk VII (1912), 21 a d. — *A. Stocký*, O konservování praehistorického železa, Pravěk VI (1910), 126 a d.; Konservace musejních předmětů, Druhý sjezd 1913, str. 63 d. — *F. Macháček* Doplňování nádob předhistorických, Druhý sjezd 1913, 65 a d.

Nálezy mohou býti učiněny jednak v nalezištích ve vlastním slova smyslu, jednak porůznu mimo ně. Methodika vykopávek se může přirozeně vztahovati jen k pracím, podnikaným na nalezištích v užším smyslu, v sídlištích a hrobech.

K formám sídlištním lze počítati tábořiště, osady (vlastní sídliště) a hradiště. Tábořiště dala vznik více nebo méně rozsáhlým kulturním vrstvám se stopami ohnišť pod širým nebem, pod převislými skalami a v jeskyních. Osady, pokud byly na pevné zemi, zanechaly nám rovněž souvislé kulturní vrstvy se stopami a zbytky lidských obydlí, sídelních a odpadkových jam; jsou buď v polohách otevřených nebo na strmých, po případě i skalnatých návrších, která jim poskytovala přirozenou ochranu proti přepadům nepřítele (sem patří na př. také některá naše »hradiště« z doby neolithické i pozdější). Tentýž účel mělo také zakládání osad v jezerech a močálech, t. zv. nákolních (kolových) staveb. Hradiště (ve vlastním smyslu) jsou útočiště, obehnaná jedním neb více umělými náspy; bývají zpravidla v polohách již také přírodou dobře chráněných.

Hroby lze rozlišovati jednak podle obsahu, jednak podle stavby. V prvém směru rozeznáváme hroby kostrové a žárové, v druhém je rozmanitost větší: pohřby mohou býti uloženy buď na rovné zemi nebo v jámě, v obou případech mohou býti buď jen zasypány prstí nebo obloženy kamením, kamenný obal může býti prostý nebo uměle sestaven do tvaru skřínek nebo i celých umělých staveb, a může býti konečně ponechán sám jako jediná ochrana pohřbu, nebo může býti také ještě obsypán zemí. Všecky druhy hrobů byly na venek nějak označeny, ať již mohylou či jen hromádkou kamení, dřevěným nebo kamenným sloupem. Tyto zevní značky namnoze věky odvály nebo zanesly, a tak zůstaly v našich končinách podnes viditelnými jen hroby přikryté mohylami větších rozměrů, i ty však znenáhla mizejí.

1. XII. 1918. (Pokračování.)

Josef Kratochvíl:

Český Otčenáš.

O jak hořký kalich utrpení
podává nám v každém okamžení
démon, který s nenávistí v oku
provádí nás v našem kroku!
Jako vyděděnci věčně kletí
prázdníme ten kalich po staletí.
Jedni od druhých jej přijímáme,
doufáme však, že jej přetrváme
volajíce po svých lánech, lesích:
Otče náš, jenž trůníš na nebesích.

Doufáme to pro svou víru vroucí
ve Tvou moc a sílu všemohoucí,

která tvůrcem zázraků a divů,
lada pustá mění v květnou nivu.
Doufáme to v blahém přesvědčení,
dědictví všech našich pokolení,
že Tvá láska k lidu trpícímu
vyvede jej k cíli žádoucímu
z nebezpečí přehorkého boje —
posvětiž se všude jméno Tvoje.

Znásilněni cizí zvůlí krutou,
upadáme nesvorností vzdutou.
Ať se hneme v tu neb onu stranu,
slyšet pouze žaluplnou hranu.
Potři hlavu úlisného hada,
jehož chůvou mrzká vlastizrada —
udus všecky naše vnitřní spory,
padající na nás tíhou hory.
Spoj nás opět dnes tak rozptýlené —
přijď k nám království Tvé vytoužené.

Pamětlivi slávy předků statných
jiskrou mozku, prací rukou zdatných
hledáme zas její obnovení
u horoucím tužeb zápolení.
Klidně snesem všecky prudké rány,
jež nám budou v dalším boji dány,
nechcem si v něm ani odpočinout.
Je-li však nám usouzeno, zhynout,
vykrvácet pod ranami těmi,
Tvá buď vůle na nebi i zemi.

V hlučném víru trpké bídy, nouze
záchranu svou zříme v Tobě pouze.
Tvé jest všecko, co v své zemi máme,
s důvěrou se k Tobě utíkáme:
Ovlaž pruhy našich polí, strání
rosou největšího požehnání.
Popřej našim vsím a městům zdaru,
aby kvetly jako stromy v jaru.
Oživ nadějemi naše nitra —
chléb vezdejší dej nám dnes i zítra.

Žel, že často v dané vážné době
podlehli jsme slabostí svých zlobě.
Rodná řeč nám zněla všedním slovem,
cizí byla drahocenným kovem.
Zákony, jež dějiny nám psaly,
lehkomyslně jsme roztrhali.
Zhřešili jsme klamným spjati bludem,
rádi nyní za to pykat budem,

nesuď jen tak přísně naše činy —
odpustiž nám naše těžké viny.

Mnoho velkých křivd jsme utrpěli,
z vlastních bratří záškodníky měli.
Každá pomsta však nás vzdálena je,
neboť jenom v tvrdých srdcích zraje.
Sami zakusivše měrou plnou,
co je, plouti s protivenství vlnou,
za nejhorších svízelů a časů
dáme také jiným hrsť všech klasů,
které v stodolách svých shromáždíme,
všechněm vinníkům svým odpouštíme.

Jakož měsíce a roky letí,
posilujž nás v tomto předsevzetí,
bez poskvrny ať jsou naše čela,
jež tak mnohá bouře přeletěla.
Nedej však, by zlenivěla ruka,
nežli navždy stichnou velká muka,
která již tak dlouho na nás doléhala,
bez milosti, co nám drahé, rvala.
Každý národ po skutcích se cení —
nikdy neuvoď nás v pokušení.

České nebe dosud zataženo,
co nás čeká, rouškou zahaleno.
Trpělivostí však zoceleni
na všecko jsme mužně připraveni.
Nedej jenom, bychom dříve padli,
než by síly nepřítele schřadly.
Nedopusť, by jako suché třtiny
na potupu naší domoviny
zachvátil nás jeho vzteku plamen,
ale zbav nás všeho zlého. Amen.

Dr. *Jan Frič:*

Píseň jara a života.

K novému vydání »Roku na vsi.«[1])

Rok co rok, vždy, když v průzračném vzduchu prvého předjaří zavoní země vlhkou prstí, onou známou vůní, vycházející z pukajících ňader přírody, oním sladkým tušením, že tam kdesi v hlubinách země klíčí první podléštky a první fialky, kdy »páry země chtivě nesou se vzhůru k živnému teplu«, kdy z dlouhých dřímot k šťastnému životu probouzí se veškeren svět: vracím se k »Roku na vsi«

[1]) Vyšlo nákladem J. Otty, společnosti s r. o. v Praze.

k této písni jarních šťav a jarní mízy, v níž rodí se a jásá, hýří a pláče, zoufá a umírá život.

»Rok na vsi« kreslí úpadek moravské dědiny, kreslí její černé hříchy, osudné chyby, stíny Rasoviska, tragedie jedinců i rodin — »jedny láska pohladí, jiné pohněvá zloba — v kalíšek vína nejedna už skrápla slzička« —; kreslí vedle skřivánčích trilků a hudby sekáčovy kosy v zrajících žitných lánech i podzimní mlhy, studenou zimu, kreslí »nevlídné, škaredé dny, mrzuté a syrové, rozplizlé a kruté, plné špinavé vody a bezedného smutku: a přece — v »Roku na vsi« není řádky, v níž by nebilo teplé lidské srdce, nezachvěla se tepna života, jeho věčně proměnná, vířící spirála! —

Nadšený hymnus krásy přírodní, hymnus jara, hymnus rašících poupat, nových květů, hymnus horké krve, napiatých svalů, rušného života, práce, modlitby i hříchu zpívá v této písni hmoty, zladěné v tutéž jiskřivou c-dur tóninu, ve které Vilém Mrštík komponoval svoji »Pohádku máje« . . .

A Vilémovi, svému bratru a pomocníku, jenž stopy mistrného pera vášnivého milence přírody zanechal v tak mnohé kapitole Aloisova díla (»Svatý týden«, »Jarní chvíle«, »Setí«, »Les«, »Lesní mše« a j.), připsal autor »Roku na vsi« dílo, jež jest mi nejdražší a nejkrásnější »písní jara a života« . . .

». . . na umění učil's mne hledět jako bratr a vzácný přítel.

I na této knize máš svůj lví podíl a vším právem podepisuji na něm Tvé spolupracovnictví. Nebylo archu, nebylo odstavce, abys je se mnou nebyl promyslil a nepřidal své osvěžující krve a barvy.

Nejen z lásky a přátelství připisuji Ti svou mnohaletou práci, ale také pro zásluhy, jež o dílo máš« . . .

»Rok na vsi« jest písní života, života slovácké dědiny, v níž Alois Mrštík prožil polovici svého věku. Kronika moravské vesnice, kde »pan rechtor« působil plných pětadvacet let, kterou poznal, pochopil a zobrazil se všech slunných i stinných stránek, nezveličuje ani jejích ctností ani nezakrývaje jejích hříchů.

Jeho Habrůvka (Diváky u Hustopeče) jest symbolem rozkladu a mravního úpadku moravské vsi, v níž blízkost velkoměsta, »židovský a polopanský vkus«, nová, špatně chápaná, pro duševní úroveň dědiny nedostupná hesla otrávily svěží, čistý vzduch . . .

» . . . Jak živ se toli v dědině nekradlo a nenadávalo jako včil!« stýská si starosta Filípek (»Jerusalém«) . . .

» . . . A dluhů — dluhů! Bože spravedlivé — to je dluhů ve vůbci!

Gruntovnica plná, svatém [1]) veksl za vekslem chodí do Brna a všecko z Habrůvke. Ráček teho nosí náruče na počtu a z počte . . . To už je k hrůzi — to je k hrůzi! To huž jináč nevepadá — než habe člověk nad tó Habrůvkó splakal jako Ježíš nad tém Jerusalémem« . . .

Smutné jsou ty pohledy do habrůvského obecního hospodářství, ukazující na onu neblahou obmezenost a lehkomyslnost slovácké

[1]) Cyrillo-Methodějská záložna v Brně.

dědiny ve věcech veřejného zájmu (»Sezení obecního výboru« — »Obecní účty«), kdy za Marečkova starostování stál můstek přes potok »na 300 renskéch« (»Mareček, otec a syn«), za Kocmánkovy vlády starosta »v hospodě húřadoval a furt pil, a radní s něm. A nekdy pil kdo přišel. Žádné sezení nebelo — jen se štvrtke čepovale — a vébor pil — a hani se neptal, co podpisuje či podepisuje jak včil. Podepsal, a hóčte bele jednó ranó s krku« . . . (Kocmánci«). Habrůvka měla kdysi i svůj průmysl — silůvský cukrovar a pivovar — a tehdy žila si nádherně. »Peněz jako hader, řepa platila, formanky na dalekou stanici nesly do set, dnešek se nestaral o zítřek, zítřek s rozkoší vzpomínal včerejšího dne« . . . (»Silůvka«).

Cukrovarnický krach z let osmdesátých zabil však Silůvku, konkurence udolala pivovar. ». . . zbyla jen ta úžasná dřímota zapáchající dechem tlící zdechliny« . . . »Zůstaly jen vzpomínky a s nimi sestárlý zvyk« . . . (»Silůvka«).

». . . a ten v rukou židů nemilosrdnými důtkami zmrskal a do dneška mrská všechen habrůvský lid. Nevymaní se už z nich celé nynější pokolení a kdož ví, co ještě čeká pokolení příští« . . . (»Aqua vitae«).

Mužští naučili se vysedávat v hospodě, ženské ostrým drápkem chytila paráda — a žid pomalu polykal čtvrtlány . . . Ze statku do chaloupky, z chaloupky do podruží . . .

»Kořalka s šidbou odjakživa byla účinným a takřka jediným židů prostředkem. Tím začali, tím i skončí . . .« (»Aqua vitae«).

Strašnou, drtící zkázu zámožné selské rodiny podal Al. Mrštík ve svých Kocmáncích.

»Slavným, mocným býval v Habrůvce Kocmánkův rod. Polovice dědiny byla s nimi spřízněna, celý okres známý a zákonodárný sbor obce Habrůvky po mnoho let spravoval se radou a moudrostí důmyslných jejich hlav . . . Měli majetek a s majetkem i rozum a čest« . . .

»Nás, Kocmánke, hani brány pekelné nepřemohou!« rozkřikoval v hospodě Kocmánek otec.

A do třiceti let všecko se rozletělo v prach!

Oženil syny, rozdělil majetek. Každému dal po čtvrtlánu, čtvrtlán nechal sobě.

Jednoho dne nalezli jej polozmrzlého, dokonávajícího na silnici, jak cestou z Borové z vozu jej opilého ztratil opilý syn . . .

Kořalka udolala majetek i zdraví Josefa, Štěpána i Matouše; čtvrtlán posledního z Kocmánků dodýchával pod rukou borovského Kolma . . .

Ochuzená, židy oškubaná, kořalce propadlá Habrůvka ztratila půdu, jež ji živila a teď, když už doma pro všechny chleba není, z bídných, z vepřovic slepených a blátem vymazaných chaloupek »sotva jaro se oteplí, rozletí se jako vlaštovky po kraji brněnském za prací« habrůvští zedníci a cihláři. (»Cihláři«).

Silůvské panství zaměstnává ovšem také něco dělníků — ale trpký je to výdělek za těžkou robotu v horku i v zimě, na slunci i na dešti, takřka bez odpočinku, a za to . . . »Mužští majó denně 28 krécarů, ženský 25... To besme nevedělali hani na sůl... A tak

nám nezbévá — buď krást, nebo chodit po ptaňů nebo vraždit«... »Trpký chléb«).

Nejčerněji kupí se stíny habrůvské v Rasovisku, v tomto »rubu Habrůvky, posledním království na zemi, v néspodněším pekle tohoto světa. (»Rasovisko«).

Souhrn veškeré bídy fysické i morální, místo, kde jsou »nejmenší chalupy a největší blátivé propasti«, kde »v malé, tmavé jizbě, měřící ledva pět metrů délky a čtyři šířky, spává rodina, sestávající z osmi lidí,« ba, místy jsou v ní i rodiny dvě... (»Po stopách bídy«.) »Rasovisko je hnízdo všech zlodějů, rebelantů a socialistů. Ti ze světa nosijó »Červánke« a »Rašplu« a »Draka« a doví eště jaký novine a tam — hu Studýnke, hu Šimka a hu Duffka mívajó svý čtenářský besede, tam mudrujó a hore nohama vobracijó svět. Tam, tam só ti socialisti«... horlí starosta Filípek proti černé skvrně rodné obce své.

V Rasovisku stojí chalupa habrůvské Messaliny-Vrbčeny, kam za večerního šera tajně vkrádají se mužské postavy, kam plížíval se i Rybář Cyrill, »hvězda, kolem které otáčí se habrůvský svět«; z Rasoviska většinou pocházejí malí »lesňáci«, kteří současně »u pana rechtora se učili číst a v panském lese a v sadech krást.«

»Dříví nerůste jen pro páne, hale haji pro chudé lid.« Názory o právu majetkovém jsou vůbec u většiny Habrůvky nepříliš úzkostlivé. Chytili na krádeži sena nejzàzobanějšího výměnkáře Stéskala, zámožný hospodář — jeho syn — nemohl býti v Habrůvce kostelníkem, poněvadž šla o něm řeč, že je »zluděj.« A tehdy podrážděn namítl velebníček starostovi Filípkovi: »Prosím vás, kdo pak v Habrůvce nekrade?«

— »Třešně na jaře, meruňky v létě, hrozny na podzim, ovoce v sadu, mák a hrách na poli — kdo to chtěl v Habrůvce uchovat — sám si to všecko střežit musil.« (»Rasovisko«). —

Habrůvka má i svůj zámek, své panstvo, které jako přeletavý pták na jaře přijíždí. na podzim se loučí, aby na dlouhou zimu ztichl zámeček, »v němž druhdy víříval život, »jaké hani v městě nenandeš!« jak říkával stařeček Chalupa.

Habrůvka má i svůj »klášter« s romantikou tajné lásky a tajemného útěku sestry Amáty, pozdější habrůvské Kunzky, Mariánskou opatrovnu, »útočiště všech, kdož churaví tělem a sklíčeni jsou duší svou«, již zřídila habrůvská lady patronesse, Frau Veronike Ebr, Direktorswitwe, dobroditelka habrůvské chudiny, dobroditelka obdivovaná a velebená, ale — divná věc — Habrůvkou nemilovaná.

»Něco jakoby leželo před dobročinností vzácné této paní a přes toto »něco« nemohla ona k lidu a lid k ní«...

Nesrdečnost a povýšená blahosklonnost Frau Ebr to byla, která lidu ji odcizovala a vzdalovala.

»Jsou dobrodinci«, píše Mrštík, »kteří s darem dávají i srdce a, když dávají, víc srdce dávají, než to, co je s ním. Takové lid miluje, takové lid oplakává, když velké jejich srdce přestane bít. Je nevelebí, neslaví lid, ale miluje je a žehná jim a jejich památce. Takovými světicemi byly Náprstková, Riegrová... A jsou zase

dobrodinci, kteří dobře činí v míře i několikanásobné, zlato jim až kape z rukou i z úst — jen z očí jim nevychází překrásné ono světlo, které překonává a těší víc než záře největšího bohatství. Srdce neví o tom, co štědrá ruka a úmyslná vůle dává . . .

. . . . je to studená daň studeného kovu, a ne zahřívající radost z darování« . . . .

— Máme-li mluviti o obyvatelích Habrůvky, musíme počíti od »duše, obsahu, tvůrce románu celé dědiny« — od Cyrilla Rybáře, hostinského, obchodníka a habrůvského spekulanta.

»Ženské s draním peří draly Rybáře, drhly podlahu a s podlahou drhly Rybáře, líčily zdi a na zdi malovaly i jeho. Na »šóstačce« s turkyně svlékaly »sukně« — s Rybáře stahovaly všecko — i košili. Na poli ženské, v hospodě muži — dřeli ho všude. Mleli ho jak na mlýnku kávu, na šrotovníku šrot; i ve stodole, i v krámě, na faře i ve škole, v zámku i v chaloupce, o trzích na náměstí i cestou z jarmarku, na radnici i v kancelářích a nejvíc v úřadovnách záložen a v kupeckých krámech okolních měst . . .

Dnes Rybáře obdivovali, zítra se mu smáli, pozítří žasli, ruce nad ním zpínali, opovrhovali jím a než minul den čtvrtý, vznášel se Rybář před Habrůvskými zraky jako nedosažitelný idól rozumu a bezpříkladného hrdinství.« . . .

Podruh na panském, pak podomní hokynář povidly, poté obchodník ovocem, majitel krásného čtvrtlánu a nájemce druhého, obchodník »v mýchaném zboží«, spekulant »se satanskou krví v žilách«, jehož čilost a obchodní duch počaly znepokojovati i okolní židy, »hlava rvoucí se s dluhy a životem«, neklesající na mysli ani tehdy, když druzí nad ním dávno už udělali kříž . . .

»Jen hudržet se! Zachytnót! Jen tisíc renskéch mět a všecky je se sebe setřepu jako žížale! (»Křtiny.«)

Ale neudržel se Rybář, nesetřepal dlužníků.

»Řítilo se to se všech stran. Valilo se to, valilo kol něho jako průtrž a na vybřednutí nebylo prostředků ani sil« . . .

Spekulace selhaly, nenasytná hrabivost Vrbčeny dodělala ostatní — a jednoho rána, po třech dnech marného hledání, splnila se zlá předtucha Rybářovy stařenky, která v duchu viděla syna stále »celé černé« — nalezli Rybáře oběšeného na mladém doubku v lese . . .

Ustaraná, usoužená žena, dcery, zeť Krištof, stařičká matka sešli se v krvavém žalu nad mrtvolou otce, jenž všechny je zahubil svými překotnými spekulacemi, svou neblahou vášní k Vrbčeně a jenž přece svými velkými schopnostmi, silou, kterou zachvacoval kolem sebe vše, načkoli pohlédl, mohl sobě i svým připraviti budoucnost nejkrásnější . . . (»Hyeny« — »Shaslé světlo«).

Táž výstižná charakteristika, tentýž jemný, pozorovatelský postřeh vyniká z kresby všech ostatních postav Mrštíkových; tatáž soucitná nota spisovatele - člověka, cítícího lidsky, nestavícího se nikdy na povýšený prestol soudce a mravokárce, spisovatele, o němž zajisté platí slova, jichž v závěru svého díla užil o své Habrůvce: »Tak přirozeným, lidským připadá mu každý i nejstrašnější světa běh . . .«

Mrštík kreslí Habrůvku, skloněnou nad prací domácí i polní, při veselí i smutku, na pouti i jarmarku, v kostele i v hospodě, ve všech dobách denních i ročních, kreslí její radosti, písně i zvyky, její slzy, smích i pláč . . .

Několika slovy nastínil tvrdý los stařenky Rybářové, hrdinky mateřské lásky, vše odpouštějící, která na synovo týrání odpovídá smírně: »Pán Bůh mu to vodpusť! Taky má svý soužení a neví jak z něho, tak si zlost velívá na mně . . .

. . . je to přece jen můj syn, má vlastní krýv. Néni chvíle, habech na něé nemeslila a do rukó nevzala růženec. Hani nespím — ha jen se modlím . . .« (»Rybářova stařenka«.)

A přece staré oči její od pláče ani neosýchají. »Hu ž ten život dopláču,« posteskne si »kmocháčku« Bláhovi. »Néni dňa, néni hodine hani noce, habech neslzela. Tak sem si svý starý leta nemeslila!« (»Trpké stáří«.)

Kolik hořkého beznadějného smutku vane z prostých těch slov! Vzpomeneme bezděky Raisových výměnkářských obrázků, jeho Lasíků, Pilařek, Trampotek, stařenek Pařízkových, z nichž vane táž tesknota smutného, opuštěného stáří, tajených trpných slzí nad nevděkem, neláskou vlastní krve . . .

»Byl mezi nimi nejeden už z těch, na něž vlastní syn zdvihl hůl nebo kámen«, praví Mrštík o mužích a starcích, shromážděných před Studýnkovou chalupou. (»Studýnka Augustin«.)

Stejně ponuře působí sotva napověděný osud výměnkářky Kocmánkové, s níž syn ustavičně o peníze se soudil a kterou prý dokonce i otrávil . . . (»Kocmánci«.)

A jako u Raise jest »Pantáta Bezoušek« a veselý výměnkář Laštůvka vzácnou výjimkou spokojeného, klidného večera života, tak u Mrštíka usmívá se stařeček Straka, jenž se zálibným, hrdým pochlubením vzpomíná zdárných, dobře vychovaných a dobře postavených synů. (»Před polednem«.)

Málo, málo jest v »Roku na vsi« výměnkářských obrázků tak slunných, jaký nakreslil Vilém Mrštík v povídečce »Stařenka« a Alois v »Stařečkově posledním soudu!«

Hloubka psychologická, jíž Alois nad Viléma vyniká právě tak, jako vyznačuje se úsečnějším, dramatičtějším líčením a charakterisováním svých, životu výborně odpozorovaných postav, působí zhusta vzrušujícím dojmem právě onou příkrostí a realistickou drsností výrazu, jež jest vlastní Aloisovu stylu.

Slovo za slovem jako rána za ranou dopadají na duši čtenářovu ony věty, v nichž chví se ponuré drama obecního sirotka Franty.

. . . »Táta pil — mámu bil.« . . .

. . . »A jednó tatínek přišli vopilé dům a hádali se a nadávali« . . .

A najednó tatínek popadl sekeru, neco prasklo . . . . a já celó tvář sem měl zatekló krvjó . . . .

Maminka ležela na zemi a huž hani nevzdechla« . . . .

Kreslí svého pijana kováře »majstra Pštrosa«, zedníka Horbiška, enthusiastu práce, kreslí Studýnku krejčího i »socialisty« Duffka a Šimka, dobráckého hajného »strééčka« Kuchyňku, kreslí starostu

Filípka, vždy vážného, důstojného u vědomí své moci a důležitosti, jeho ženu »bílou macechu« i syna — »satanáše« Antoša, typ bujného slováckého šohaje, jenž s mladou silou svou ani neví kudy kam, líčí slovácké dívčiny i šohaje, stařenky i výměnkáře, nanáší i stíny Habrůvky: tuláky a proletáře, Vrbčenu, odpornou svou mravní hnilobou, ševce Gruňu, zpustlého, všemi opovrhovaného opilce, kořalu a tuláka Kindla, kriminálníka Bendu, červavé jablíčko — vídeňskou službou zkaženou Cibulkovu Kaču . . .

Kreslí je klidně, objektivně, bez projevů opovržení, bez zhrdání jejich lidskými chybami a neštěstím.

»Mají ti lidé svou vlastní kulturu — naprosto ode všech se lišící, třeba původem společnou, přece zvláštní krev, mají svou řeč, svou vlastní barvu, hlas a celý ráz v každém svém pohnutí. A nezapomeneš na ně nikdy, tak se vrývají do paměti ať dobrem či zlem, že už nic je nevytlačí z ní«, píše o svém »majstru Pštrosovi.«

Roztomilé obrázky dětské prozrazují pozorovatelské, láskou k dětem zbystřené oko učitele-pedagoga (»Prázdniny«, »Na tatínka a na maminku«, »Z pastvy«, »Vánoční stromek«, »Šlohačka«, »Kópačka« a j.)

Svatý mír, krása a lahoda přírody kontrastuje často s chmurnou tragedií lidských osudů.

V Rybářově domě choulí se celá rodina pod tíhou neštěstí, v očekávání poslední, smrtelné rány, která nadobro pozhasíná všecky naděje . . .

. . . . »A zatím venku v štěstí a slávě hověl si celý svět. Měkkounce šoumaly stromy, krásným leskem hrála zeleň na slunci, éther v žáru chvěl se nad hřebeny střech, až oči oslepovala rozžhavená ocel jakoby krajem pohozeného rybníka a potoka. Jiskrami pohrával zvířený prach silnice, padaly a v jeho zlatě jako duchové zjevovaly se a mizely zas lidské postavy« . . .

Bez příkras, bez idealisování podává Mrštík »věčné vlnění, věčné kolébání života« v Habrůvce, jež »není na Moravě jedna, a každá z nich podobá se Habrůvce naší jako vejce se podobá vejci, kuře kuřeti, že nevíš ani z kterého je hnízda« (»Loučení«).

Černé hříchy tíží Habrůvku a z nich nejčernější, nejzhoubnější — kořalka.

»Pijí — pijí, Bože, jak všichni pijí! Na konci horním, na konci dolním, v Rasavisku i za humny, ve statcích i chaloupkách. Je to pláč či potřeba radosti? Žalost nebo nadbytek sil?« (»Loučení«.)

»Ale jeden rys všem je společný,« — upozorňuje Mrštík v závěrečné kapitoje — »a ten je podivuhodný. Nikdo nelituje, nikdo nenaříká; s krásnou statečností a neochvějnou důvěrou v život každý nese kříž, který na ramena sobě složil sám. Nežel, kdo pozbyl — pracně, bez zoufání, spokojeně skoro a často vesele živí se tím, co pohladil mozol a zrosil pot . . .«

Hřeší Habrůvka — ale kdo nese největší na tom vinu?

»Židovský a polopanský vkus, zahnízdiv se dříve ve městech, přešel jako mor i na venkovský lid. Naučili se pohrdat jeho prostotou, vedli jej k nenávisti k ponižující jeho selskosti, strhali z něho

kroj, zničili domácí zřízení, obrali jej o písně, zvyky, všechnu poesii a ušlechtilé způsoby života, a když tak zpřetrhali tu sta a staletou jeho tradici, když jej tak dokonale byly zhanobili, jedem své uštěpačnosti a špatným příkladem zkazili ho tak, že se už ani neodváží na krásnou svou minulost pohlédnout jinak, než tímtéž pohrdlivým způsobem, prstem na něho ukazují a bijí na poplach: ejhle, jak nemravný, surový a sprostý je náš lid!« — — —

— — — »Krevní choroby nosí do Habrůvky vojáci, nemanželské děti ze služeb děvčata, nestrávené a až k pláči zpitomělé ideje nosí z Brna dělníci a tak zvaná židovská morálka všemu tomu dodává teprve křenu. Jásá Izrael« .... (»Aqua vitae«.)

»Tak Habrůvka s přírodou a příroda s Habrůvkou překonává rok co rok a za cenu dočasného pobytu zde, v rodném údolí, snáší i nejkrušnější světa úhony« ... končí Mrštík »Rok na vsi.«

»Na vše Habrůvka hledí klidným zrakem stoika.

Tak přirozeným, lidským připadá jí každý i nejstrašnější světa běh. Neklne, nelomozí, nenaříká bezmocně, ale když trpí, trpí jako zvěř — tiše a oddaně, jakoby věděla a jasně vždycky si připomněla, že z hříchu teprve kvete ctnost a bez hříchu nebylo by ani světla; aby světlo bylo, musí být i tma« — — — —

Ottovo nakladatelství počalo vydávati Sebrané spisy bratří Mrštíků a zahájilo je »Rokem na vsi«.

Originelní národopisná drobnomalba, jedna z nejcennějších našich beletristických knih, drahá nám onou svěží vůní Moravy, jež vane z jejích kapitol, staví se po bok Herbenově moravské kronice »Do třetího a čtvrtého pokolení«, jihočeské epopeji Holečkově »Naši« i Jiráskově obsáhlé studii z Orlických hor — »U nás«.

A přáli bychom si zajisté viděti ji na stolku každého českého vzdělance, i v knihovničce našich studentů.

Psáno 10. února 1920.

Adolf Velhartický:

Silný.

(Pokračování.)

Velká hodovní síň kypěla ruchem. Kleopatra oslňovala krásou svého mladistvého a žádoucího těla. Byla oděna jako egyptská královna z dob faraonů, její plné poprsí nezakrýval šat, pod poupaty pevných ňader bylo její tělo obepiato úzkou kalasiris, vyšívanou na blankytné látce bíle a purpurově, sahající až ke kotníkům křehkých noh, kde se rozšiřovala v nesčíslné řasy; temné vlasy spletené v množství pramenů zdobily červené stužky, a nad čelem zářila koruna obojího Egypta, královský uraeus. Kolem hrdla byl ovinut náhrdelník ze smaragdů a perel, padající až na bílá ňadra, na něž kanuly krůpěje světla a ohně, a na nahých pažích leskly se široké zlaté obruče zdobené smaragdy. Měla vzhled krásného neznámého božstva, jež sestoupilo mezi smrtelníky a dobývalo jejich srdcí svou milostnou podobou.

Vedle ní, po pravici, odpočíval Caesar, po levé straně její bratr a spoluvladař, Ptolemaeos Dionysos. Král byl o tři roky mladší své sestry, nepřekročil tedy dosud věku dětského. Nebyl podoben své sestře ani tělesně, ani duševně, neboť jeho rysy vyjadřovaly nerozhodnost, plachý pohled nebyl stvořen ovládnouti dav lidu a vnuknouti naději a důvěru. Ztrácel se v oslňující blízkosti své sestry, jejíž oči podmaňovaly a v nichž zářilo vědomí síly a odhodlanosti; plné rty, chvílemi semknuté, prozrazovaly ženu smyslnou, ale také rozhodnou, jež nevzdává se lehce svých snů.

Caesar byl zdánlivě klidný, neboť v jeho hlavě kypěl vír myšlenek. Nespouštěl oka s Potheina a Achilla; ne ze strachu, ale byl zvědav, jakým způsobem chtějí provésti svůj úmysl. Nemohl dosud ničeho postřehnouti, neboť oba byli zabráni v hovor se svými přáteli a ženami.

Naklonil se ke Kleopatře a zašeptal:

»Pohleď, jak nenápadně nás obklopuje řada legionářů, na něž se mohu spolehnouti. Jsou to lidé, již jsou mi oddáni na smrt. Nesčíslněkrát zírali mé vítězství a nedopustili by, abych v cizí zemi zahynul zákeřnou rukou.«

»Vidím,« pravila Kleopatra. »Ale pohleď také tam,« — a ukázala směrem, kde odpočíval Potheinus — »a poznáš, že shromáždil kolem sebe nejzarytější odpůrce Říma. Znám tento lid lépe než ty, a vím, že pod úsměvem vře nenávist.«

»Moji legionáři mají v záhybech rouch ukryté zbraně!«

»Dávám v sázku svůj královský vínek, že i naši odpůrci jsou ozbrojeni. Ale poslyš, někdo chce mluvit!«

Několik kroků před nimi vztyčil se na lehátku muž a četl ódu, oslavující smír Kleopatry a jejího bratra. Velebil Caesara jako ochránce slabých a závěrem básně byla apotheosa Říma, jehož zlatí orlové zakryjí celý svět svými perutěmi.

Rozlehlo se nadšené volání, všichni pozdvihli poháry. V tu chvíli povstal Potheinus a Achillas a ubírali se ven. Caesar zavolal jednoho z legionářů, jenž nanápadně se vytratil z hodovní síně. A již po chvíli se ozval na chodbách paláce hluk a Caesar spatřil, jak oči Potheinových stoupenců neklidně zahořely a mnohá ruka učinila bezděčný pohyb, jako by hledala zbraň. Hluk rostl a Kleopatra se chvěla nedočkavostí, neboť v těchto okamžicích se rozhodoval její osud; zdi hodovní síně byly clonou, zastírající budoucnost, tak blízkou a přece neznámou. Neboť bylo jisto, že na chodbách zuří boj; podařil se Potheinovi jeho úklad, nebo zůstal Caesar vítězem?

A zatím co se zraky všech upíraly ke dveřím, a všechna ústa jako by chtěla vysloviti jednu otázku, nehýbal se nikdo s místa, na něž je té chvíle přikoval osud.

Minula doba nejistoty, za níž snad jen srdce Caesarovo a jeho legionářů se nechvělo úzkostí. A pak přišlo rozhodnutí: ve dveřích se objevila vysoká postava Caesarova legata Domitia Calvina, v lesku bohatě zlaceného pancíře, s přílbou na hlavě. Ruka legátova třímala zkrvavený meč.

Domitius rychle kráčel k diktátorovi a kroky jeho zněly těžce, jako kroky osudu. Té chvíle zbledly tváře občanů alexandrijských: zkrvavený meč mluvil jasněji, než slova. A legát stanuv před Caesarem, pravil: »Salve, imperatore! Bohové tě milují. Tvé podezření bylo správno: Potheinus, Achillas a Theodotus spikli se proti tobě a Římu, ale tys železnou rukou roztrhal jemné předivo jejich piklů. Potheinus je mrtev, jeho tělo leží zkrvácené na mramoru chodby. Nikdy již se neopováží kleštěnec sáhnouti na nedotknutelnou osobu římského občana. Buď zdráv, Caesare! Zdar tobě, krásná Kleopatro! Salve Roma! Roma aeterna!«

Salve Roma! Roma aeterna! znělo z úst legionářů, již povstali s lehátek, co alexandrijští občané bledli hrůzou a ženy zastíraly své tváře.

Oči Kleopatřiny zlověstně plály, míhaly se v nich záblesky oné krutosti, s jakou později usmrcovala osoby nepohodlné. Ale mimoděk sáhla bílou rukou k čelu, jako by se chtěla přesvědčit, že královský vínek spočívá zase pevně na jejích skráních. A Caesar, veliký a přísný a přece shovívavý, uvyklý zasedati k soudu nad přemoženými, povstal též a silný jeho hlas, znající lahodu něhy i bouři hněvu, zněl síní jako zvuky tuby volající k vítězství: »Ó, zrádná Alexandrie! Pompejus hledal tvého pohostinství a tys ho vrhla do hrobu. A já, jenž jsem přišel, abych spravedlnost přivedl k právu a vyplnil závěť zesnulého krále, měl jsem býti uprostřed hostiny usmrcen! Zatím co má ruka zdvihala pohár a oslavovala smír, tiskly vaše ruce dýky, ukryté v šatech! Domitie, dej prohlédnouti ony muže!«

Na pokyn legátův přistoupili legionáři, aby prohledali alexandrijské patricie a senatory, ale ti vidouce, že vše je ztraceno, dobrovolně vydávaly zbraně, vyňaté z rouch.

»Nemýlila jsem se,« řekla Kleopatra.

A Caesar pravil pln pohrdání:

»Mohl bych vás dáti popraviti a hodit vaše těla do moře, nebo dáti na pospas šakalům. Ale nejsem vaším králem. Vaše paní ať rozhodne.«

Kleopatra dobře pochopila tento obrat a nechtějíc se zdáti krutou tam, kde on odpouštěl, děla: »Nechci den smíru otevříti trestem. Daruji všem život, ale zůstanou v paláci jako rukojmí. A kde je Achillas?« tázala se, obracejíc se k legatovi.

»Podařilo se mu uprchnouti do zahrad!«

»To znamená dlouhý boj!« zašeptala, naklánějíc se k Caesarovi. »Ale děkuji bohům za vše, neboť mi zachovali tebe. A nechť zuří boj, ty budeš u mne a v tvé blízkosti jsem jista. Neosiří mé srdce a má duše nebude smutna.«

A zatím co legionáři odváděli stoupence Potheinovi a nářek jejich žen zněl síní, tísnili se ostatní kolem Caesara a jeho krásné milenky. Král byl zcela osamocen a tehdy zřel svýma dětskýma očima do budoucna, viděl, že královnou bude vždy jen jeho sestra a on v jejích rukou pouhou loutkou bez významu. Smutek mu zalil nitro a cítě se unaven, dal se odvésti do svých komnat.

Po jeho odchodu jako by zmizela tíseň, poutající mysl přítomných, a proud veselí zalil duše všech jasnou a radostnou náladou. Hostina

teprve nyní se počala, v pohárech hořelo jantarově a purpurově víno, zástup sličných otrokyň vešel do síně a prováděl smyslně dráždící tance. Drsní legionáři se chvěli, jako v těch chvílích, kdy řady pevně sevřené se měly vrhnouti v boj.

Mezitím otroci odnášeli v chodbách mrtvoly a zahlazovali veškeré stopy po krvi, strouce na mramorovou mosaiku vonné květy. Chřípí Kleopatřino se vášnivě zachvívalo, jako by je dráždil mdlý zápach krve, a tiskla se nedočkavě k Caesarovi, zmírajíc něhou a žádostí, cítíc se býti rytmem jeho krve stržena v proud síly, jež dýchala z jeho bytosti.

* * *

Kleopatra se nemýlila: útěk Achillův znamenal dlouhý boj. To poznal Caesar již za několik dní, když Achillas se vrátil do Alexandrie se silným vojskem a konal přípravy k útoku na královský palác. Ale Caesar, zkušený a neohrožený, proměnil své sídlo v nedobytný hrad a první útok vojska Achillova odrazili legionáři lehce a krvavě, způsobivše nepříteli značných ztrát. Achillas vida, že takto nezvítězí nad odpůrcem, jemuž se nemohl rovnati, vzdal se přímého boje a chtěl Caesara donutit ke vzdání tím, že přerušil vodovod, vedoucí do paláce. Ale Caesar dal na pokraji pouště vyhloubiti v písku studny, jež dodaly potřebné množství pitné vody a Achillas musel přemýšleti o prostředku, jak by jej zbavil loďstva, jímž nepřítel byl nepřemožitelný.

A zatím co protivníci úsilovně badali o způsobu, jaký by ho zničili, pracoval Caesar na svých pamětech o válce občanské. Kleopatra byla téměř stále s ním, cítil, že ta obdivuhodná dívka i žena se mu stává nenahraditelnou. Oslňovala ho tělem i duchem, pronikla jeho nitro a vyplnila je svou složitou bytostí. Stávala se mu oporou, přál si, aby boj trval ještě hodně dlouho, neboť již pouhá myšlenka na možný rozchod mu působila v srdci podivný nepokoj. Zpozoroval, že se zmocnila úplně jeho smyslů, prahl po ní ne jako zralý muž, ale jako pošetilý, lehkomyslný jinoch, jemuž slasti lásky jdou nadevše, který v měkkých loktech milenčiných rád zapomíná celého světa a za sladkou chvíli rozkoše by se rázem zřekl všech úmyslů, týkajících se slávy. Nezůstalo ho tajno, že se snaží připoutati jej veškerým kouzlem, jímž vládla a opojovala, nevyplýtvala rázem marnotratně bohatství a půvaby, jimiž oplývala, ale skoupě a zároveň vypočítavě ho překvapovala svými přednostmi, znajíc způsob, najíti vhodnou chvíli, kdy si byla jista úspěchem. Nepromluvila někdy po celý večer ani slova, čtouc v jeho zracích chut a touhu po práci, jindy vidouc, že čelo jeho je pokryto chmurami, rozplašila je lehkým hovorem, téměř dětsky prostým a jímavým. Přicházela k němu někdy chladná a důstojná, jako Vestálka, někdy zas ho omamovala svým vášnivě rozvoněným tělem, rozkvetlým jako obnažený květ. Ale věděl, že všechny tyto rozmary mají jen jeden cíl: upoutati ho, a proto se usmíval, chápal a odpouštěl.

Ale mimo Kleopatru byl ještě jeden člověk v Alexandrii, který ho poutal. Byl to hvězdář Sosigenes, jenž trávil mnohé večery v královském paláci, neboť Caesar s jeho pomocí uskutečňoval svůj dávný

sen: opravu kalendáře. Chtěl jej uvésti v soulad s přírodou, aby jaro připadalo na měsíce, v nichž země po zimním odpočinku se probouzí a jako rozmařilá milenka se zdobí květy, aby léto žhnulo v parném slunci a réva v něm zrála. Často v Gallii již o tom přemýšlel, když podle kalendáře se slavil jarní slunovrat, a příroda zatím již dávno žila, míza jako vřelá krev vystoupila do haluzí, rozlila se k rašícím pupencům a rozezpívala se v květech. Zahloubal se do studia, ale okolnostmi byl donucován zanechati jich. Mimo to cítil, že sám nestačí na tento velký úkol, že je mu třeba muže, učence, který je domovem v tom nesmírném víření nebeských těles. A když přišel do Alexandrie, do střediska řecké vzdělanosti, tu oživl znovu jeho sen a poznal, že nadešla chvíle jeho uskutečnění. Neboť pobyt v městě mu byl oddechem, odpočinkem, ale jsa mužem práce, nechtěl zaháleti byť smysly jeho byly připoutány sladkou touhou ke Kleopatře. Nebyl mužem, jehož bytosti by se mohla žena zmocniti tak, aby ji vyplnila zúplna, jeho duch si vždy zachovával samostatnost myšlení i činu, a rozkoš, již žena poskytovala, jako by vlévala do jeho žil žhavější touhu po činnosti.

Proto vyzval slavného Sosigena, hvězdáře a učitele na Museu, aby přesně vypočítal dobu slunečního roku a rozdělil jej v měsíce, v nichž počet dnů neměl býti stejný, ale tak upraven, aby v budoucích časech kalendář nezůstával za přírodou, ale byl jejím věrným ukazovatelem. Sosigenes se dal ihned do studia a Caesar s ním trávil dlouhé hodiny zapomínaje boje. Ale útok Achillův z Bruchia na loďstvo dlící v přístavu ho vyrušil; nebezpečí bylo tak veliké, že se musel odhodlati k činu, jejž provedl s těžkým srdcem: rozkázal zapáliti domy, aby uzavřel nepříteli cestu.

Úmysl jeho se zdařil, Achillas byl nucen zanechati útoku a ustoupiti, ale oheň rozšířiv se zkázonosně, zasáhl také skvostné síně Musea a zachvátil Biblioteku. Nádherná sloupořadí se bortila a klesala v trosky, mramorové síně Biblioteky zčernaly dýmem a požárem a lačný oheň zničil drahocenné papyry z dob rozkvětu Egypta, z dob slavných faraonů. Marně vysílal Caesar centurie, aby omezily dílo zkázy, hltavá ústa požáru dala si jen málo vyrvati a svitky nesmírné ceny, jež prozrazovaly tajemství dávných věků, hořely v plamenech, černaly a rozpadávaly se v popel. Sosigenes, vida síně, v nichž kdysi vědychtiví jinoši naslouchali slovům učitelů, mizeti v troskách, proléval slzy němé, nesmírné bolesti a také duše Caesarova byla přeplněna bolem, ale byl sám s hrstkou legionářů v nepřátelském městě a musel se hájiti proti přesile.

Jediná Kleopatra nebyla příliš dotčena a ujišťovala Caesara, že obnoví Museum a že z trosek povstane nádhernější, než dříve, vše že se znovu zrodí jako Fénix z popela, jakmile boj bude skončen a ona se stane královnou neobmezenou.

O několik dní později podnikl Achillas útok na Heptastadion, obsazený Římany. Caesar právě kráčel s několika papyrovými svitky k Sosigenovi, když přichvátal centurio a hlásil, že Egypťané vítězí. Rychle vsedl do člunu a dal se dopraviti k místu, kde zuřil boj. Vy-

stoupil nedaleko mostu a jeho nachová, daleko viditelná toga, známá i Egypťanům, rozplamenila legionáře. Jeho přítomnost jim vlévala do duší jistotu ve vítězství, neboť jeho genius je ovládl. A jeho hlas, zvučný a daleko slyšitelný, zachvíval jimi jako vichřice stromy. Zněl plným bronzovým zvukem, jako hlas polnice.

Ale nepřátel bylo mnoho a legionáři ustupovali. Sám s několika manipuly vytrval. Ale jeho nachová toga, zářící královským purpurem, stala se terčem nepřátelských střel, a věda ze zkušenosti, že tvrdošíjnost a neustupnost není v podobném postavení odvahou, ale pošetilostí, dal rozkaz k ústupu a sám skočil s hráze do člunu. Jedna z egyptských lodic se rychle přiblížila a najela přídí na člun, Caesar duchapřítomný jako vždy, skočil do moře a aby jeho toga nebyla viditelným terčem, odhodil ji. Tím zadržel nepřátele, neboť s vítězoslavným křikem se vrhli na místo, kde tvořila krvavou skvrnu, vylovili ji a jásali, jako by sám Caesar se octl v jejich moci. Ten mezitím ploval k Regiu, odkud Kleopatra se dívala na boj. Potápěje se chvílemi, zdvíhal stále levou ruku nad hladinu, aby nezničil svitků, několik šípů přeletělo mu nad hlavou, několik jich dopadlo nedaleko něho do moře, ale štěstí mu zůstalo věrno: dostal se bez úhony do přístavu, kde rychle shromáždil loďstvo a vyrazil proti Egypťanům, již nedovedli využitkovati svého úspěchu.

Co boj zuřil, Kleopatra chvějíc se o Caesara, připlula k němu v nádherném člunu, ale Caesar políbiv ji na rudá ústa, dal ihned rozkaz, aby ji odvezli zpět. Váhala a vzpírala se, ale vidouc, že hněv mu svrašťuje tvrdé čelo, uposlechla, prolévajíc slzy. Se střechy paláce sledovala pak boj, zmítána hrůzou a úzkostí, cítíc, že krev se jí valí bolestně k srdci; zapomínala, že vítězství Achillovo by zničilo její hrdé sny a oči její stále jen hledaly Caesara, jehož stěží rozeznávala mezi postavami, neboť jeho purpurová toga, jež ho zdaleka činívala viditelným, byla v rukou Egypťanů. Ale konečně ho přece našla uprostřed legionářů, ruka jeho stále svírala papyrové svitky, a viděla, jak uděluje rozkazy, klidný a veliký, lišící se důstojnými pohyby od svého okolí. A láska, jež ji k němu poutala, rostla každou chvílí, viděla téměř, jak z jeho postavy tryská záře velikosti, jíž se honosil jeho duch, a pojednou se přestala báti o milence a viděla před sebou jen Caesara, vítěze a dobyvatele a prudká touha vlévala se jí do vášnivě proudící krve. Čeho se strachovala? Vítěz nad Gally i nad Pompejem nebude přec poražen Achillem!

A volala radostně, když poznávala obrat v boji. Římané vytlačili Egypťany z přístavu a zmocnili se zase celého Heptastadionu. Blížící se noc sypala hvězdy na zkrvavené moře a věnčila čelo Caesarovo diadémem vítězství.

Seběhla dolů a znovu vyplula mu vstříc. Přivítal ji radostně, zřejmě potěšen její přítomností. Oddaně mu klesla na hruď. Pak, když nával dojmů jí vrátil řeč, pravila:

»Proč jsi mne odehnal? Bála jsem se o tebe!«

»Sama jsi odpověděla! I já se bál o tebe a protože boj potřebuje celého muže, směl zůstati jen vůdce a ne milenec. Nyní jsem zase

jen tvůj. Ares a Afrodité se milují, ale ne na bojišti. Chrámem lásky je cubiculum!«

Tázala se:

»Jaké to drahocenné svitky svírá tvá ruka, že uprostřed nejlítějšího boje jsi jich neodložil?«

»Jsou to Sosigenovy nákresy a výpočty a nechtěl jsem, aby mou vinou musel pracovati znova!«

Výkřik úžasu přeletěl rty Kleopatřiny.

On, který pro svůj cíl obětoval již tisíce životů, jenž nešetřil ničeho a chladnokrevně odstranil vše, co mu stálo v cestě, on, který před několika dny dal rozkaz zapáliti Bruchium, při čemž Museum bylo zničeno, s nebezpečím vlastního života chránil před zánikem svitky, na nichž bylo trochu čar a číslic, jež se daly nahradit několika hodinami práce!

Caesar pochopil její úžas a řekl s úsměvem:

»Divíš se, že já, dobyvatel nelekající se obětí, jsem pojednou úzkostliv o několik výpočtů. Ale tvůj úžas je dokladem, že mne dosud neznáš zcela. Jako se nerozmýšlím zničiti věci nejdrahocennější, vyžaduje-li toho nutnost, bezpečí mé a mých legionů, můj úspěch, aby protivník byl odražen, tak šetřím i nepatrností, mohu-li jich zachrániti bez újmy svého úspěchu. A závisí-li tato záchrana na mně, žádá-li jakési odříkání s mé strany, pak se nikdy nerozmýšlím a napnu všechny síly, abych zachránil, co v mé moci. S mým vědomím nesměl býti bezdůvodně zdupán jediný klas!«

Toho večera nemohli již spolu mluviti, jak prahla duše Kleopatřina, neboť na počest vítězství byla uchystána nádherná hostina, jíž se zúčastnili všichni legati a ostatní důstojníci. Ona byla jedinou ženou uprostřed té římské síly, uprostřed drsných mužů, jichž jedinou ctností byl boj. Viděla statná těla překypující silou, v očích mnohého z nich zachytila blesk vášně, kterým zahořel jeho horký pohled, neboť nedívali se na ni jako na královnu, ale jako na dočasnou milenku svého vůdce, jež by mohla býti jejich, až Caesarova touha pomine. V Gallii se tak stalo mnohokráte; že ona by byla jinou ženou, než ony barbarky, o tom nepřemýšlel jejich prostý duch. Neboť neznali Kleopatry a nevěděli, že vzdá se jen velikému. Hledali u ženy jen rozkoš, oslňovala je pouze tělesná krása a tou byla Kleopatra marnotratně obdařena.

Cítila, že je předmětem touhy a že kvete uprostřed víru žádostí jako lotos na vlnách Nilu. Byla zahalována neviditelnou mlhou rozkoše, jež ostře bičovala její vášnivou krev, do níž se vpíjel ten výron mužské síly kolem ní. Ale všechna vřelost touhy i myšlení patřila jen Caesarovi, jemuž se nyní obdivovala jako bohu, viděla ho stále, jak v nejprudším boji zachovává klid, jak jeho velitelské pokyny oživují hroznou sílu legionářů. A také nyní pozorovala převahu jeho ducha nad všemi těmi chrabrými muži, jejichž statečnost byla cestou, po níž se směle a bezohledně ubíral za svým purpurovým snem.

Ale příštího dne, jsouc s ním sama, děla, vinouc se úzce k němu, jako by ho chtěla proniknouti a žíti v něm:

»Překvapil jsi mne včera svou odpovědí a cítím, že mne podmaňuješ svému duchu, jako otrokyni. Já bych nebyla schopna ohledů, o nichž jsi vyprávěl. Přistihnu se velmi často při myšlenkách, jež prozrazují mou krutost. Ale nebráním jejich vzniku, ani jich neodháním. Má duše zná jen mne, své štěstí. Neodřekla bych se ničeho, co mi působí třeba jen malé potěšení a pro cizí blaho bych neučinila nejmenšího pohybu rukou. Jsem schopna vraždit pro rozkoš pohledu. A ty, drsný válečník, jehož zraky již tolikráte zíraly hrůzy smrti, projevíš často citlivost a jemnost, jíž nechápu.

»V tvé krvi spí krutost tvé země,« řekl Caesar. Vssála jsi něhu a jas helénského ducha, neboť jsi rodem Helénka, ale slunce, pod nímž žiješ, zaplavilo tě nespoutaností, jež hárá v duších barbarů. Vliv řecké vzdělanosti nepřemohl sklony tvé bytosti, jež vypučela v této půdě. Tkvíš v ní hluboce kořeny a přijalas z ní dávnou krutost prvních obyvatel. Máš sílu a vůli jednati, ale nedostává se ti sebevlády. Tvé vášně překypí v poháru duše. Toť tvá síla a tvá přednost. Jinak je se mnou. Každou vášeň podrobím své vůli. Nežiji svým tělem, svou krví, nejsem hříčkou rozkypělých smyslů, i když do nich vstoupí nejsladší jed, jenž otráví každé srdce. Mé tělo a má krev žijí mou vůlí. Jsem pánem své bytosti. Helenská moudrost a tvrdost života naučily mne jednati svobodně, nezávisle na smyslech, jež mnohdy touží po opojení, co hlas v nitru velí odříkati se. V plamenech své síly spálil jsem slabost. Ale nejsem jen drsným dobyvatelem, válečníkem prolévajícím krev. Jsem i básníkem. A proto uprostřed hrůz boje zachoval jsem si duši vnímavou, srostl jsem s přírodou tak úzce, že jí rozumím jako dítě matce. Vidím, že bouře rozkaceně se přivalí, aby ničila, ale proto země neustane kvésti a zráti. Často v Gallii jsem vstal dříve, než slunce vyšlo a naslouchal jsem zpěvu ptáků a písni jarních pramenů, deroucích se z ňader země. Mnohdy jsem se díval na kvetoucí strom a každý kalich, z něhož prchala vůně, zdál se mi býti mystickými ústy, šeptajícími rozkoší. A zakoušel jsem mnohdy slast, jež se vyrovnala pocitu, jenž pronikl mou bytost, když jsem líbal svěží ústa krásné ženy.

Za večera, když nad řekou se snášel soumrak, jenž splynutím barev vody a lesů se proměnil v průsvitný modrý závoj, naslouchal jsem zbystřenými smysly tichému hovoru, jímž promlouvala usínající země s probouzející se nocí. Rytmus vlastní krve šuměl mi ve sluch, jako řítící se slapy neviditelných vod a v takových chvílích rodily se mé velké myšlenky. A mnohé, co jsem urval přírodě, přenesl jsem do svého díla. Jen pro rozkoš býti tvůrcem píši své spisy. Či myslíš, že bych nenašel v Římě muže, který by nenapsal vše, co bych si přál? Ospravedlnil by třeba mnohem lépe, než já, některý můj čin, ale chci, aby byla napsána slova, jež rozchvívají mé nitro. Proto píši sám!«

Naslouchala pozorně a za jeho řeči několikráte se změnil výraz jejího obličeje, jako se mění hladina moře, když vánek lehce zčeří vodu. Zvláště smělým se jí zdál býti jeho výrok o slasti zažité v pozorování přírody. A pravila s úsměvem, jenž rozzářil její rty, na nichž ležel vlahý jas:

»Řekl jsi mnoho krásného a poznávám, že opravdu miluješ přírodu, ale zdá se mi, že přece více miluješ ženy, a že mnohem raději jsi dlel v loktech krásné ženy, než na ňadrech přírody. Vypravuje se mnoho o tvých milostných dobrodružstvích v Gallii i v Římě. Jsi přec znám jako vášnivec, před nímž si není ani žena, ani dívka jista.« (Dokončení.)

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

Seděla v saloně empirového slohu uprostřed několika dám a módních švihákû. Nábytek z citronového dřeva byl rytmicky rozestaven v rozlehlé prostoře, jejíž podlaha žlutá a jasně lesklá pokryta byla širokým mechovězeleným kobercem. Lustr sestávající z volně se houpajících elektrických guirland z mlečně matovaných drobných žárovek, rozléval vlídnou a sytou záři po celém saloně. Několik šťavnatých holandských krajin v úzkých zlatých rámcích mírnilo oslnivou bělost stěn. Okenní závěsy ze světlezeleného hedvábí podložené zespodu ještě závěsy bílými volně splývaly po oknech.

Smyslná krása Matyldina zářila a rozprostírala kolem sebe mocné, kouzelné kruhy. Pavel se zachvěl pod jejím pohledem. Věci, barvy, světla, lidé, vše zatančilo mu náhle před očima v jakési barevné mlze. Zastavil se, aby se vzpamatoval.

»Promiňte«, začala Matylda, dělajíc pro Pavla vedle sebe místo, »vyrušila-li jsem vás ze zábavy v jídelně. Hovoří se zde o Balzacovi a jeho poslední lásce, vlastně o jeho manželství a poněvadž se zde o tom vyskytly nejdivočejší názory, vzpomněla jsem si na vás, že byste nám mohl nejlépe věc vysvětliti.«

Pavel nemoha uhodnouti, zda jde o nějaký úskok, či rozmar anebo prostý zájem, poznamenal jen skromně, že mu není mnoho o manželství Balzacově známo a že neví, vyhoví-li svými vědomostmi společnosti, a dodal, že se diví, jak společnost mohla připadnouti na thema tak vzdálené, když přece tolik manželství lidí současných a společnosti dobře známých poskytlo by látku jistě vděčnější a interesantnější.

»Ach, to thema bylo zde již důkladně probráno, teď zbyli již jen slavní mrtví,« odrazila útok Matylda. »Ale vypravujte, prosím vás. Znám přece dobře, jak o těchto věcech umíte vyprávěti,« a usmála se na Pavla zvláštním, pro ostatní sotva postřehnutelným úsměvem.

Pavel usedl vedle ní a začal vyprávěti historii lásky a manželství Balzacova s polskou hraběnkou Evelínou Hanskou.

Vyprávěl o začátku této tragické lásky, o dopisech »Neznámé«, o dopisech Balzacových, o prvém setkání se milenců v Ženevě, o cestách Balzacových do Ruska a konečně o sňatku těžce chorého Balzaca, o oddanosti největšího znalce ženské duše k ženě chladné, nehluboké, a k němu vždy aristokraticky pohrdavé, o osmnáctiletém

těžkém zápasení Balzacově o svou lásku a o krátkém pětiměsíčním Balzacově manželství, o umírání Balzacově a jeho opuštěnosti v těžké hodině smrti a ukončil zradou manželky Balzacovy, jež krátce po smrti geniově zradila a zneuctila jeho čest.

Když Pavel ukončil své vyprávění za velikého pozorného ticha, povstala Matylda před ním se slovy: »Děkuji vám za sebe a za celou společnost. Neslyšela jsem dosud nic tak jímavého ze života Balzacova. Za odměnu vám dám svou krásnou bílou růži.« A hledala rukou ve svém účesu růži. Aniž by se však přesvědčila, zda růže neleží někde blízko ní, řekla s líčenou lítostí: »Ach škoda, ztratila jsem svou krásnou růži! Pánové, nenašel jste ji někdo? Nenosíte ji někdo v knoflíkové dírce nebo snad v kapse?« A zvolna otáčela hlavu po přítomných mužích.

Pavel pocítil pal ve tváři jako by mu někdo vyťal políček. Celá rafinovanost této mladé dívky zjevila se mu náhle před očima. Sama vyvolala rozhovor o Balzacově manželství, aby mohla jeho, Pavla, zavolati před společnost dám a hejsků a před tváří všech uvésti ho darováním růže, kterou on nosil v kapse, v rozpaky. Mohl ovšem zatajiti nález růže před společností, ale jak by obstál před ní, před Matyldou, která bůh ví jak postřehla, že růži zvedl a uschoval odcházeje z hudebního salonu až poslední.

Povstal proti Matyldě, vyňal z náprsní kapsy růži a položiv ji před Matyldu na stůl, řekl: »Kdybych byl věděl, že má se mi vaši růže dostati darem, nebyl bych ji zvedl a uschoval, že však jsem ji zvedl, nechci ji darem!« a rychle se ukloniv Matyldě a pak ještě jednou ustrnulé společnosti odešel ke společnosti do jídelny. Tam doktor Ulrych statečně vykládal o nadčlověku a citoval i báseň, kterou složil v nadšení nade snem předešlé noci. Sen sám záležel v jakémsi lezení po skalách na vrchol srázné, těžce dostupitelné hory. Po stezce vzdorně stoupající lezec po všech čtyřech razí si cestu vzhůru v touze najíti na vrcholu hory něco, od čeho závisí celý život, jakési rozluštění bolestné hádanky života. Po dlouhých utrpeních a závratích nechávaje za sebou v ostrém kamení krvavou stopu dospívá lezec vrcholu a co tam nalézá — je on sám, sama sebe tam nalézá, ale v ohromně zvětšené podobě a ne již zkrváceného, ale zářícího, oslnivého; záře vychází z jeho těla jako od Boha. A tento nadživotní velikosti dvojník vztahuje soucitně ruce ke zmořenému maličkému zkrvácenému človíčku a říká mu: víra v sebe tě spasila!

»Z toho by se dal vymalovati mohutný obraz,« prohodil kdosi ze spolustolovníků. Ve tváři Plasově sebou živě něco pohnulo a pojednou rychle pokynuv hlavou, prohlásil: »Ano, z toho bude velkolepý obraz.« A za chvíli se nemluvilo u stolu o ničem jiném než o budoucím velikolepém obraze »Nadčlověka«. Doktor Ulrych byl nucen ještě jednou přednášeti svou báseň. Klavírní virtuos Trümel prohlásil, že k básni bude komponovati hudbu; herecký adept Bureš vyhražoval si přednášení melodramatické básně pro sebe, Plas pak živě líčil, jak si již nyní obraz představuje, že už ho má celý vlastně v hlavě, bude to veliká plachta, tři metry široká a dva metry dlouhá. Udělá se s tím díra do světa. Nobelova cena jistá.

Klimeš zádumčivě pozoroval vzrůstající nadšení Plasovo.

»A co ty, Pavle, nic k tomu neříkáš? Jak ty budeš pomáhati při naší veliké práci?« otočil se Plas pojednou na Klimeše.

»Já počkám, až vše bude hotovo.«

»Proč?«

»Budu potom k té hudbě, básni a k jejímu uměleckému přednášení na obraz ukazovati rákoskou!«

Chvíli bylo ticho, ale pojednou všichni vypukli ve veselý, hlučný smích. Smáli se dlouho, jedině Klimeš se nesmál, ale zádumčivě díval se před sebe.

Po půlnoci hosté začali se rozcházeti. Jen v jídelně seděli všichni vytrvale dále. V nestřežené chvíli Klimeš se anglicky vytratil.

Venku před domem zaslechl z kočáru k odjezdu připraveného veselý smích Matyldin. Zůstal skryt ve stínu zahrady. Když kočár odejel, vykročil za ním do měsíčně bílé noci.

V.

Světlo slunečního dubnového dopoledne, přicházející svrchním oknem atelieru, dopadalo a soustřeďovalo se na plátně, postaveném na podstavci.

Před podstavcem stál v zanícení malíř Plas pečlivě zkoumaje obraz na plátně a model stojící na podiu. Okem anatoma a umělce zkoumal Plas kouzelné linie a tvary modelky a se zanícením vrhal je na plátno rychlými a krátkými tahy štětce.

Bylo ticho v atelieru Plasově, ono zvláštní ticho zaníceného zaměstnání, ticho, které zdá se obkličovati všechny věci kolem jakýmsi neviditelným druhem závoje. Místnost značné délky zalita byla ranním sytým světlem a naplněna byla na všech stěnách četnými náčrtky a nedokončenými obrazy. Zadní kout atelieru byl v polostínu způsobeném uměle zataženou záclonou z hrubého plátna, taženého pod skleněnou střechou atelieru. Vásy, staré zbraně, sádrová poprsí, perské koberce, několik manequinů v bizarních posicích, stoličky, podstavce s lahvičkami, tubami a štětci, pestré látky zavěšené nebo pohozené, umělé palmy, veliká bílá plátna napnutá v rámech a dosud nedotčená štětcem, konsoly pokryté bibeloty, vše to tvořilo onen veselý a pestrý nelad vlastní tolik atelierům malířským a vyjadřující snad mimoděk jakési kvašení barev, jako by umělec z celého svého okolí tvořil jedinou bohatou a širokou paletu.

Obraz, který Plas právě maloval, představoval ženu schylující se k prameni a toužící do dlaně nabrati trochu křišťálové vody. Effekty světla byly kouzelně rozhozeny po nahém těle, toužícím po křišťálu vody. Zlatý vrkoč šílených kadeří, násilně zkrocených a spletených ve tvar pletence, jako pochodeň hořel na těle olivové pleti. Levé rameno vychýlené do světla zachycovalo vodopád padajícího světla prvním nárazem a odtud světlo zvolna stékalo k bokům nezasahujíc prohnutých partií mezi ramenem a bokem stejně, takže

tvořila se tam na kůži místa temně zlatá, světlejší a temnější, teplejší a chladnější.

Plas zaníceně neustále hroužil se do této světelné hry, až najednou vyrušil ho vzdech modelu. Byl to vzdech únavy.

»Ach, ano. Zapomněl jsem. Pro dnešek dost, Boženko.«

Modelka hbitě vskočila za plentu a vyšla odtamtud oblečena za krátkou chvíli. Plas zatím ve vedlejší místnosti na lihovém kahanci vařil čaj. Kocour »Čičák« rozložen pohodlně a zálibně na polštáři z rudého hedvábí sledoval líně jeho pohyby. »Počkej, mrcho, odpoledne ti propláchnu kožich špiritusem,« vyhrožoval mu Plas. »Přitahuješ blechy jako magnet piliny. Boženko, sedla si na chvíli k němu a má večer před spaním uspořenou práci!«

»Ale mistře, jděte!« ohrazovala se líčeně durdivým tónem modelka.

»Kdy pak tu byla u vás, mistře, Milada?« vyhrkla zvědavě Božena.

»Asi před měsícem. Podnapila se trochu silným vínem a od těch dob jsem jí neviděl.«

»Co se to jen s tou holkou děje? V akademii se také už dlouho neukázala a mistr Livora přímo zuří. Má rozdělaný nějaký veliký obraz, kde mu Milada stála modelem a říká, že bez ní nemůže obraz dokončiti. Nabízela jsem se, že budu státi místo Milady, ale Livora říká, že mám vlasy jako veverka a zcela jiný tón pleti, raději prý dokončí obraz již bez modelu.«

A proč jí nepíše, aby přišla,« namítl Plas.

»Psal prý již dvakráte, ale nedostal žádnou odpověď. Bůh ví, co se to s tou holkou děje.«

Zadrnčení zvonku domácího telefonu přerušilo rozhovor.

»Halo, kdo je?« ptal se Plas. »Ah, to jsi ty, Járo! Pojď nahoru.«

»Kdo je to?« ptala se modelka.

»Přítel doktor Ulrych.«

»Ale to již raději půjdu, nežli bych se tady setkala s tím protivou.«

»Co pak vám udělal, Boženo?«

»Nic, ale dívá se vždycky na ženské tak frivolně a pohrdavě a mluví s námi tak neomaleně, jako bychom nebyly ani lidé.«

»To se mýlíte, Boženko. Je to zlaté srdce!«

»Ať, ale vystát ho nemohu. Ani cítit!«

»Ach, ano. Již si vzpomínám. Jednou jste se tady notně pokousali. Ale on to tak nemyslí.«

»Ať to myslí jak chce, tomu vy mužští nerozumíte. Raději se mu vyhnu. S bohem, mistře, zaskočím k vám zase někdy dopoledne.«

»Nazdar, Boženko, přišla zase brzy.«

Za chvíli vehnal se do atelieru doktor Ulrych.

Jeho zardělá trudovitá tvář byla pokryta krůpějemi bohatého potu. Slepené vlasy visely mu splihle do čela. Oddychoval těžce.

»Zatracený schody!« « ulevoval si hněvivě odfukuje nosem kouř viržinky. »A ta zatracená žába by mne byla málem shodila se schodů.«

»Když jí nedáš pokoj.«

»Taková netykavka! Chtěl jsem jí dát pusu na schodech. Že prý se s vinárnou nelíbá! Ochechule! Srazila mi klobouk s hlavy.«

Plas se ryčně smál. »Dobře ti tak, kozle!«

»Tak co, Jiří, už jsi začal robotit?« zeptal se Ulrych sedaje si ve svrchníku na pohovku.

»Co jsem měl začít?«

»Že se tak ptáš? Přece nadčlověka!«

»Karamáde, to nejde tak rychle. To se musí promyslit. V hlavě to musí nejdříve uzrát.«

»Člověče, vždyť to nejsou hrušky. To je idea! Hned jak jsi přišel domů, hned jsi měl začít!«

»A ty jsi zatím celou noc pěkně chruněl, viď! Ale počkej, začneme třebas hned komponovat.« »Teď ne, objednal jsem dole dvoulitr, dáme si taháka.«

Kouzelné a svůdné slovo pro Plasa. Okamžitě improvisoval z převráceného truhlíku hrací stolek a přistavil k němu dvě nízká dřevěná sedátka a tahák začal. Hráli, až zapomněli na čas. Vzrušil je Plasův sluha Macoun, jenž přímo se vřítil do atelieru maje přes ruku složený starý, křečkový kožich. Plas zbledl.

»Vy ho nesete, Macoune, zpátky?«

»Miostpane, neuznali ho!«

»Jak to neuznali?«

»No neuznali; ve třech zastavárnách jsem s ním byl a všude hned poznali, že je v něm těch čtrnáct kůžiček jen namalováno. V jedné zastavárně mi dokonce řekli, že prý je to dobrý kožich, ale takhle do »Cesty kolem světa za osmdesát dní«. No, neuznali. Nikde. Jsou letos ňák přísnější.«

»Hrom aby těm vydřiduchům oči vytřískal!« zaklel Plas a vytrhnuv z rukou sluhových kožich, mrštil jím do kouta. Doktor Ulrych se křečovitě smál.

»Ještě se směj, zoune!«

»Jak bych se nesmál, když si pomyslím, že místo abys komponoval Nadčlověka, maloval jsi vypelichané křečky do kožichu!«

»A dobře namaloval, k nerozeznání; ale ti vydřiduši svýma rysíma očima zrovna propalujou věci, které procházejí jejich rukama. Macoune, co teď? Oběd nemáme, čekal jsem, že přinesete nějaké prašole. Zatopte v kamnech. Máme doma ještě trochu rýže a kousek uzeného, uděláme risoto.«

»Skočte dolů do restaurace pro tři obědy, Macoune«, přerušil Plasa doktor Ulrych. »Na risoto bys, Jiří, musil dlouho čekat a já vím, že máš po včerejšku hlad jako já. Ten Záruba má zpropadeně dobrý vermouth. Člověk by druhý den hřebíky snědl.«

Tvář sluhy Macouna zazářila širokým úsměvem. Macoun nebyl obyčejným sluhou. Jeho společenské postavení k jeho veliteli a návštěvníkům atelieru dá se dost těžko definovati. Byl trochu sluhou, trochu přítelem, poněkud i důvěrníkem svého pána. Platu nedostával, pouze obědy a večeře. Pramenem příjmů bylo mu jednak zpropitné, jež dostával od přátel Plasových a nahodilých návštěvníků atelieru,

jednak drobná zaměstnání mimo atelier Plasův, ke kterým našel vždycky dosti času.

Měl zvláštní obličej. Z profilu měl výraz napoleonský. Jeho široké, nad spánky hluboce lysé čelo, vlasy sčesané na stranu, orlí nos, úzké rty a vystupující brada a jeho veliké, hluboce v důlcích položené oko dodávalo mu se strany velikou podobnost s Napoleonem. Tento profil napoleonský se však okamžitě změnil, jakmile Macoun obrátil se k pozorovateli plnou svou tváří. Jakoby švihnutím kouzelného proutku zmizel Napoleon a zubil se na pozorovatele clown.

Nyní, když slyšel o obědech z restaurace, vesele zajiskřily mu oči a už si zase nasazoval placatou svou čepici na hlavu. Ve dveřích se ještě otočil a ptal se, má-li přinésti také pivo.

»Že se můžete, Macoune, tak zbytečně ptát. Vemte s sebou ten velký vysmolený korbel a nechte ho našlápnout plzeninou a už plavte,« odpověděl mu Ulrych nevrle. »Ptá se, macerát, tak pitomě, jakoby mne viděl poprvé,« rozhorloval se ještě Ulrych, když už Macoun dávno byl ze dveří.

»I nech ho« bránil ho Plas, »má v hlavě zas nějakou holku. Je to hrozný don Juan.«

Po obědě doktor Ulrych pospíchal domů.

»Ať se, Jiří, dáš do toho Nadčlověka ještě dnes odpoledne,« napomínal Plasa při odchodu.

»I dám, bez starosti,« ujišťoval Plas.

A hned po odchodu Ulrychově dal se do práce. Nejdříve sestavil si model, skály, zcela drobný model z kropenatého papíru, jakého užívají děti při stavění jeslí; potom si učinil do skizáře zběžný náčrtek dvou postav, jedné, jak plazí se namáhavě po skále a druhé, jak majestátně se vztyčuje ve své mužné kráse. Pak jal se přemýšleti o modelech. Dal defilovati v myšlenkách dlouhé řadě svých přátel a známých, až konečně z pestré řady vybral si dva: redaktora Branda a adepta hereckého Bureše. Branda svou útlou, něžnou, drobnou postavou a ušlechtilým zaníceným výrazem obličeje skrytého vždy napolo mezi dlouhými, černými vlasy hodil se mu výborně pro postavu plazícího se a k výšinám toužícího člověka. Bureš pak svým majestátním vzrůstem a chladným, pohrdavým, pyšným výrazem obličeje zdál se Plasovi přímo jako stvořeným pro postavu nadčlověka. Byl zrovna nadšen šťastnou volbou svých modelů a jsa dosti pověrčiv, věřil šťastnému vnuknutí, které zavedlo přede dvěma dny k němu redaktora Brandu, když marně po celé Praze sháněl přístřeší. »Už by tu ale mohl býti, mohli bychom hned teď začíti. Ale to ho zrovna dnes bůh ví kde čerti nosí,« mluvil sám k sobě Plas. A znovu dal se do sestavování skály z papíru. Macoun, jak uklízel po atelieru, zastavil se zvědavě za ním a díval se mu přes rameno.

»Co je?« otočil se na něho od stolu Plas.

»Tak se dívám, milostpane, co to dělají a co z toho bude!« řekl dobrácky Macoun.

»No vždyť přece vidíte. Skálu dělám a skála to bude.«

»To taky vidím, milostpane, ale nejde mi to dobře na rozum; odpustějí!«

»Proč, Macoune?«

»Tak. Nedávno jsme měli teprve Velikonoce a do Vánoc je ještě moc daleko.«

»A co tím chcete říci, Macoune?«

»No, jako že na jesle je ještě trochu brzo.«

»To máte pravdu, Macoune. Jenže tohle nebudou žádné jesle, ale na této skále založím svou slávu a velikou budoucnost. To je jen část modelu k velkému obrazu, který když se mi podaří, a on se musí podařiti, proslaví moje jméno a zahrne mne bohatstvím. A pak vám, Macoune, koupím livrej se zlatými knoflíky a nebudete už nosit tuhletu ušpiněnou, černěfialovou, dlaždičskou kazajku a placatou čepici. A nebudete už běhat s malovaným kožichem po zastavárnách. To budu mít jiný kožich, bobří kožich a límec ze stříbrné lišky a ne takové vypelichané křečky.«

»Dejž to nebeský Pánbůh, milostpane,« dodal zbožně Macoun a utřel si v zamyšlení špinavým hadrem nos a dal se zase znovu do uklízení.

Plas unesen svou zářící vidinou, jal se přecházeti dlouhými kroky po atelieru a kul v duchu plány do skvělé budoucnosti. On, veliké dítě a věčný optimista, neznal překážek, nechtěl jich viděti. Řítil se ku předu zanícený, slepý, důvěřující a lehkověrný. Proběhl několikráte dlouhými kroky atelier a najednou rychle se oblékl do svrchníku a nařizoval Macounovi, aby počkal v atelieru až do jeho návratu, že si jde objednat plátno na budoucí slavný obraz, veliké plátno, a podívat se, kde ten fanfár Branda zase v kavárně civí a jeho tak zbytečně zdržuje od bohatství a slávy. S pohrdáním se zahleděl při oblékání na obraz ženy schýlené nad pramenem ještě ne zcela oschlý a který ráno s takovým zanícením a zbožným vytržením vrhal na plátno. »K čertu s těmi obrázky na cikorku!« zabručel a shodil nedokončený obraz s podstavce. Potom vyběhl ven s planoucíma a nadšenýma očima a vyjasněným čelem, za kterým usídlela se nebezpečná a zhoubná vidina blízké slávy a zázračného zbohatnutí.

VI.

Pavel Klimeš od svého posledního setkání s Matyldou vyhýbal se společnosti. Vydával se na dlouhé toulky po Praze, která v květnových dnech začínala být jímavě krásnou. Květnová krása Prahy! Jedinečná a nehynoucí. Večerní zvony a vůně bezů a nachové západy! Zaštítěna Petřínem a silhouetou Strahova vzbouzela zdání nekonečného pokračování. A pohled odtamtud obrácený dolů omdléval krásou. Tisíce oken planoucích západem, rovné stužky elektrických a plynových světel, stožáry věží, andante volně tekoucí Vltavy, hudby na ostrovech, modravé kouře nad domy, ploužívé pohyby elektrických vozů zářících a svítících, hemžení se zástupů na ulicích, hlaholení večerních zvonů a osamělá píseň kosa někde na blízku! Zde bylo možno zapomenouti na osobní bolest. Zde žal, věrný pes, lehal si k nohám dívajícího se.

Zde byl každý strom, každý keř něžným přítelem. Každý keř měl tisíce vlídných očí. Každý strom byl poslem útěchy. Zde mluvila příroda nad kamenným mořem střech řečí přímou a silnou: zde stávala se bolest i rozkoš lidská efemérní. Sem utíkal se Pavel Klimeš se svým těžkým hořem marné svojí lásky.

Jednou večer vraceje se domů potkal v labyrintu ulic dole Miladu. Štíhlá, svěží, v temněmodrých šatech, kytičku fialek na prsou — tak vkročila mu do cesty. Zlatá záře svítila jí v očích. Zastavil se a pozdravil. Nepoznala ho hned a byla překvapena. Kam jde? Nikam. A ona? Také nikam. Mohou tedy jíti spolu? Ovšem. Jak se změnil i několik šedivých vlasů má na skráních! Ona už není modelkou. Maminka plakala, zlobila se a zase plakala. Ne, už není modelkou. Ne, že by to bylo tak docela špatné, ale přece se to pro hodné děvče nehodí. Už není modelkou, je ve velikém závodě vlásenkářském, frisérkou je, dámskou frisérkou. A maminka je ráda, maminka je šťastná. A její veliké, smaltové oči zářily a hořely. Je to přece jen krásné, můžeme-li udělati někomu radost. A štěbetala jako ptáče na větvi. Proč je pořád tak vážný, tak smutný? A co dělá mistr Plas? Navštíví ho brzo, ale má málo času. Celý den má plné ruce práce, ale hlavně na večer před koncerty a před divadelními představeními. Chodí také do domů česat dámy. Hrozně nevděčné zaměstnání. Každá chce býti načesaná jako babylonská princezna.

Vanula od ní bezprostřední radost. Šel vedle ní a naslouchaje jejímu štěbetání cítil útěchu. A hezká byla, hezká a elegantní. Chvílemi cítil dotek jejího ramene, jak se prodírali zástupy. Došel s ní až k domu, kde bydlila. Může jí zase někdy viděti? Ale, Bože, proč ne! Kdy chce. Tedy pozítří. Tedy pozítří tam, kde dnes se potkali. Jistě! Jistě!

A podali si ruce.

* * *

Bylo až podivným, odkud se v Miladě bralo tolik veselosti, radosti a jasného názoru na život. Její úsměv byl jako jarní pohoda. Klimeš scházel se s ní pravidelně dvakráte týdně. Bylo mu čisto, milo a veselo vedle ní po dlouhých těžkých dnech jeho chmurného osamocení. Měla živý a plastický způsob vyjadřování. Byla to veselá, rozumná a harmonická bytost. Bůh ví, jak k tomu přišla, že začala svou životní dráhu jako modelka. Několikráte se jí chtěl již na to zeptati, ale vždy jakýsi ostych zadržel mu na rtech tuto otázku. Jeho veliká a chmurná vášeň k Matyldě vedle Milady ponenáhlu vychládala. A přece nepociťoval k Miladě žádného citového vzrušení. Byla to jen taková dobrá kamarádka, květ, který zvedl na ulici, aby ho nepošlapaly nohy lecjakých darmošlapů.

Jednou večer doprovázeje Miladu domů potkal v odlehlé ulici za prvého soumraku Matyldu. Šla důvěrně opřena ramenem o jakéhosi bezvadného elegána. Když přecházela kolem, smekl mlčky klobouk, Milada však uctivě se uklonila. Matylda hrdě poděkovala. Elegán pozdravil nedbale. Klimeš pocítil zardění na svých tvářích.

(Pokračování.)

Písemnictví.

F. S. Procházka: *Král Ječmínek.* Druhé vydání této pohádky o novém království vychází v době, kdy se vyplnilo, o čem básník kdysi jen snil. Co před 14 lety mohl toliko naznačiti pohádkovými symboly, pod rouškou zveršované kmenové pověsti moravské o králi Ječmínkovi, králi lidovém, který je zároveň zosobněním úrodnosti širé, volné Hané, nyní nabývá zřejmosti. Mnoho tendence vložil básník do svého díla, neporušil však jí ani básnické svěžesti, tím méně umělecké ceny díla, která záleží v čistě básnických hodnotách stavby dějové, v líčení postav a přírody, v půvabu vypravování, ve verši zvučném a rythmickém, v mluvě rázovité a lidově zabarvené. Dílo tvoří třetí svazek sebraných spisů Procházkových, jež pro jich obsažnost dlužno doporučiti čtenářstvu. Zajímavý jest také doslov básníkův, v němž prozrazuje, jak své dílo tvořil. *J. B.*

Rabindranath Tagore: *Král temné komnaty.* Přeložili Fr. Balej a dr. V. Lesný. Poslední jméno mohlo by snad uvésti v růžový klam, že totiž konečně dostává se nám překladu z originálu, což zajisté žádoucno u tak zajímavého zjevu literárního, stejně velikého jako krásného, kterým Thákur bez odporu jest. Takto musíme se spokojiti obvyklým převodem z autorova překladu anglického, zatím co lahoda veršů — opěvána v úvodě. Jediná píseň, přeložená z originálu, jen naznačuje čtenáři, jak podstatně rozlišným dojmem působí básně v rouše rythmickém či převedeny v prósu. Pieta k zesnulému prvnímu překladateli (jehož zásluhy dovedeme plně oceniti) nijak neospravedlňuje přání nakladatelství, aby pro hotovou jednu třetinu překládáno bylo dále z angličtiny. Avšak i tak dílo Thákurovo, řešící dramaticky, co vysloveno v »Gitándžalí« lyricky, — mystické spojení duše s Bohem, dýše nám v hloubkách svých nezkalitelnou poesií východu. Duchovní ten pochod neomezen jenom na hrdinku Sudaršanu, v níž arciť psychologicky nejpodrobněji rozbírán, ale zachvacuje všechny osoby, či spíše symboly duší, ještě různě vzdálených od onoho spojení. A právě, jak mistrně zachyceny všechny ty záchvěvy, jakoby květů klonících se za sluncem, toť podmaňující kouzlo nádherné pohádky, smím-li užíti toho slova pro výrazovou bezprostřednost, docílenou slovy tak krásně prostými. Pečlivý překlad vlastnost tu plně zachovává. *Mil.*

Dr. Jan Herben: *T. G. Masaryk.* (Herbenových »Sebraných spisů« díl V.) Dlouholetý redaktor Času je nad jiné povolán napsati nám životopis velikého našeho presidenta. Redakční i osobní styky, žurnalistické kampaně společně prožité dovolily mu nahlédnouti hlouběji do silné jeho osobnosti, seznati blíže jeho povahu, sledovati jeho růst, stopovati motivy jeho činů. Herbenova studie slibuje již prvním svým dílem býti prací nejen široce populární, ale i vítanou každému literárnímu interessentovi, jenž si chce vysvětliti výjimečný ten zjev z jeho prostředí a života. Tak hned podrobnosti z mládí Masarykova přinášejí charakteristické poznatky. Populárnosti náčrtu prospívá lapidárně přesvědčivý sloh Herbenův. Prozatím vyšla první část, sahající

po rok 1914. Je vlastně jen nepatrně pozměněným a o čtyři léta doplněným otiskem knihy z r. 1910, netratícím ničeho na aktuálnosti. Poslední kapitolka, »Masarykovo jméno v cizině 1909—1914«, vede čtenáře až do okamžiku, kdy Masaryk 15. prosince 1914 opouští Prahu, aby šel do ciziny bojovat a pracovat pro obnovu českého státu. *B.*

Světová knihovna. Poslední svazky Světové knihovny dokazují, že tato sbírka, důležitá, poněvadž populární (i při válečných cenách), zůstává stále na výši, žádoucí pro vytčené úkoly. Nesnaží se čtenáře seznamovati jen se spisovateli cizími, ale přináší mu díla charakteristická i z českého písemnictví, zvláště ze staršího knihy dnes těžko přístupné a přece ceny často více než historické. Poslední dva překlady jsou jen novým rozhojněním znalosti dosti u nás rozšířených autorů, Lotiho a Hamsuna, jemuž zároveň s Londonem mohl by dnes statistik jistě připočísti největší poměrně procento překladové literatury naší vůbec. Redakce šťastnou rukou z obou zvolila práce, které je vhodně v knihovně zastupují. Tahitský román »Manželství Lotiho« v převodu pana Velhartického nepozbývá ničeho z onoho pelu poesie, tak vzácně tlumící jemným závojem zklamání žhavost exotických barev. Hamsunův »Pan« je dílo neobyčejně mistrné formy, při vší rozptýlenosti hluboce soustředěné v motivu dvou věčně bezstarostných: přírody a mládí. A výrazem toho název. Poručík Glahn zpovídá se ve svých zápiscích důvěrně a s takovou upřímností, že nehledanými svými slovy strhuje nás přímo do své vlastní duše. Úkol překladatelův zde zajisté nebyl lehký. Gustav Pallas mu plně dostál. — Z české literatury vydány nejnověji ve Světové knihovně dvě knihy, časem i obsahem velice si vzdálené. Je to Hýblův »Paleček« a Ottersdorfovy »Knihy památné«. Pilná vydavatelská činnost Strejčkova neutuchává vyrvávati zapomenutí díla i dílka, důležitá historii literární, ať již osvětlují vývoj velikých našich spisovatelů (nedávno vyšlé Prvotiny Svatopluka Čecha) či dávají nahlédnouti v pučící kořeny našeho písemnictví v době obrození. Z toho druhu je Paleček Jana Hýbla, první náš humoristický sborník s první maloměstskou humoreskou, která stejně výstižně jako vtipně zachycuje svět našich dědečků. Zahájena vyprávěním o kmotru Palečkovi podle originálu ze 16. století, knížka mírné tendence a ještě mírnější satiry (nezapomínejme censury!) je předchůdcem slavného Palečka Rubšova. Jestliže vydání knížky Hýblovy je aktem piety, tedy vydání díla Ottersdorfova je splnění povinnosti. Jest jen litovati, že dílo tak znamenité nevychází úplné. Ovšem účely knihovny plně opravňují škrty, jež vydavatel V. Teige podnikl. Vskutku partie, jím vynechané, a ostatně v poznámkách bedlivě registrované, spíše by ještě dovedly čtenářstvu obraz zkresliti. A to by snad byla větší škoda, nežli pozměnění originálu. Vždyť v Sixtovi z Ottersdorfu nemáme jen historika, ale poctivého vlastence. Nad jeho líčením první vzpoury stavovské, chmurné předzvěsti Bílé hory, i v těchto »nepokojných letech« lze se zamysliti. *Rad.*

R. 1920. ČÍS. 5.

OSVĚTA

František Pražák:

Rok Komenského.

Naplnila se konečně slova Komenského a vláda národa našeho přešla do rukou našich. Ale daleko ještě jsou jeho idee o čistotě, velikosti a povznesení českého člověka a jeho vnitřním štěstí, které vzrůstá z pravdivé a poctivé mysli jednotlivce, z jeho dobrého, skutečného lidství a života dělícího se o radosti a boje s ostatními. V ruchu jubilejních slavností 1892 T. G. Masaryk proslovil ve Slavii nejlepší přednášku o Komenském a v ní dotkl se všeho, čím osobnost tohoto Českého Bratra budoucnost národa osvěcuje a otepluje: je to jeho víra v pokrok, neboť Komenský sám se učí a pokračuje. Jeho nepokažené náboženství, povznášející karakter. Jeho bystré zření do dálky a správné vidění politické: Komenský sám podal nejlepší kulturně historický obraz tehdejšího stavu v Čechách, v Uhrách, v Polsku a předpověděl rozpad Polska. I mysticismus, často Komenskému vytýkaný, má Masaryk za znak jeho velikosti. Každý genius byl do určité míry mystikem. Komenský sílu svých bratří hledal v mravním povznesení a obrodě jednání a myšlení. Masarykova Česká otázka hlásí se nadšeně k tomuto jeho programu, navazuje naň jako na buditelský a činí jej středem kulturní české politiky a podstatou naší filosofie národnostní.

Rok 1920 bude rokem čtvrt tisícileté památky Komenského úmrtí. Naskýtá se první příležitost svobodnému lidu uctíti plně, krásně a volně dle svých sil a schopností největšího z národa, kterému rakouská vláda mezi vlastními doma zavírala přístup do školy a tím i rodiny. Tenkráte, 1892 zdvihl se proti tmářství Vídně jednotně celý národ a čestně přiznal se k ideím, kterými žil Komenský. Přes zákaz neučeno ve školách, na znamení svátku země české zahořely ohni, v posledních dědinkách se přednášelo a Praha ukazovala nebojácně a světle řečí starosty Šolce, i činy cestu práce druhým městům. Prof. Tilšer nastínil hlavní potřeby, kterak vědecky uctilo by se jméno Učitele národů. Oslav zúčastnili se umělci i literáti, prostý dělník, i kněz, ačkoliv Řím mu zakázal . . . Byla v tom národní

síla a krůček k velikému vítězství 1918. Je třeba, abychom právě napřesrok obnovili v sobě ono svaté nadšení, které netřídilo lidi, ale sbližovalo je svou vehemencí a jednotností.

Nejlepší nedávno zesnulý znatel Komenského prof. J. V. Novák nadhodil v Národních Listech[1]) několik věcí, které by se měly k jubileu smrti Komenského připraviti. Chce, aby pořízeno bylo vydání Trojumění obecného (Triertium catholicum), k němuž dříve již učinil přípravy prof. Tilšer. Alespoň první část aby byla vydána. Důležito by dle něho bylo vydati i Unum necessarium v novém, jasném překladě (Šmahův je těžkopádný). Ovšem bylo by třeba i bibliofilského vydání alespoň části Labyrinthu světa a Komenského poslání národu v Kšaftu Jednoty, které by mělo býti v laciném vydání rozhozeno i po školách a mezi lid. K návrhům těmto je třeba přiřaditi řadu nových.

Nejpopulárnější a nejsměrnější spisy Komenského Informatorium školy mateřské a Didaktika zůstávají stále vlastně jenom četbou školských odborníků. A i pro ty jsou dnes nepřístupny, jsouce v laciných vydáních rozebrány. Správně Novák navrhuje, aby bylo pořízeno nové jejich vydání pro učitele, laciné, ale je třeba vydati je i pro lid, v úpravě, která by upozornila na krásu a jasnost řeči Komenského a právě nejlepší partie knihy pojednávající o volnosti a tvořivosti ve vedení dítěte, o kráse nové, svobodné výchovy, vyrůstající ze znalosti potřeb a povahy mládeže a národa. Ústřední Spolek učitelstva moravského na popud Úlehlův vydává již léta Veškeré spisy Komenského vědecky přesně, ale nepřekládá v nich textů latinských, čímž jsou většině učitelstvu nedostupny. Bylo by potřebí, aby vedle nich (pokud jsou psány latinsky) byla i kritická vydání česká. Je nyní věcí ministerstva, aby Veškeré spisy vycházely rychleji a byly tak alespoň do desíti let úplny.

Ale zejména nutno vědecky zrevidovati i bibliografii spisů a rukopisů Komenského jakož i článků o něm, kterou pořídil dr. Č. Zíbrt ve své bibliografii České historie.[2]) Je ji třeba doplniti za pozdější léta, vydávati k ní každoročně dodatky, a to je též předním úkolem Musea Komenského již pro rok 1920. Zejména cizí bibliografie a časopisecká dá mnoho práce a je pro comeniologa nezbytnou.

Chybějí nám však vůbec české prameny k studiu školství za dob Komenského, a pokud tu bylo badáno (Slavík, Jireček, Gindely, Zoubek etc.), dělo se nesoustavně a kuse. Akademie měla by připravovati dílo o školách bratrských, nejlepších to českých školách, a vydávati každoročně alespoň časopisecky prameny k jejich studiu.

Ovšem s tím vším i souvisí koncentrování památek a archiválií po Komenském a jeho době v jediném ústředí, a to v dnešním Museu Komenského v Praze. Museum toto musí míti vlastní dům. Mluví-li se dnes o monumentálních budovách Československé repu-

---

[1]) K nastávajícímu jubileu smrti Jana A. Komenského. NL. 15. XI. 1919. Školství.

[2]) Díl pátý 325—930.

bliky, musí tato býti z prvních. Tu na způsob jako v Centrální bibliothece lipské (Comenius-Stiftung) vytvořilo by se středisko badatelské práce v oboru vychovatelství.

Byla by tu pedagogická knihovna sestavená ze všech knihoven při státních ústavech školních (středních školách, odborných i vysokých). Knihovny při sborech učitelských jsou ve velké části mrtvým majetkem. Zvláště ze starších dob. A jsou v nich právě pedagogicky díla velmi cenná. Ta by se tu zveřejnila a zpřístupnila tak širokému i odbornému studiu. Duplikáty nabytých děl koncentrovaly by se ve zvláštní centrální knihovně pedagogické při universitách v Brně a Bratislavě, aby odborníci mohli i tu bezprostředně studovati. Ústřední knihovně v Komenského Museu musí býti podkladem odborné katalogy, jako dnes vycházejí v Lipsku i v Paříži, s přesným roztříděním dle oborů a autorů. (V Lipsku je katalog pedagogický rozdělen na 52 částí.) Katalogisace ovšem musí býti čerstvá a každoročně doplňována.

Dnes má Československý pedagogický ústav Komenského zatím minima. Knihovnu Čadovu a Musea Pedagogického. Velikým obohacením by mu byly i spolkové knihovny soukromé a zvláště ovšem učitelské (na př. učitelská knihovna pražská). Čeho lze dosáhnouti houževnatým úsilím a promyšlenou prací, možno doložiti na knihovně lipské. Ta měla: roku 1880—22 880 čísel, 1890 již 54.471, 1901 však 100.436, 1911 čísel 166.686. Knihovna Musea Komenského pořizovati musí *hned* soupis knih z oboru pedagogiky po republice a míti i povinné výtisky, jako jiné státní bibliotheky.

V knihovně třeba vybudovati zvláštní oddělení Komenského, kde by se shromáždila všecka comeniana. Dosud jsou roztroušena po všech našich zemích (největší v Museu zemském v Praze a v Brně, na Strahově, v Museu Komenského v Přerově a j.) i v rukou jednotlivců, takže se o mnohých ani přesně neví (sbírka prof. Šmahy).

Oddělení Komenského, které by mělo býti rozhodně otevřeno k listopadu 1920, mohlo by míti *částečně* svůj vzor v literárních museích ciziny (Viktora Huga v Paříži) a soustřediti vše, co se k osobě Českého Bratra víže, i věci zdánlivě vnější. (Diletantsky o něco podobného se pokusil ředitel Slaměník ve svém museu v Přerově.) Tu byl by archiv Komenského, veškeré památky po něm, fotografie a opisy nepřístupných věcí z ciziny, vědecká čítárna Komenského atd.

Komenského dům, v němž by bylo umístěno Komenského Museum při ministerstvu školství a osvěty, měl by vedle knihovny i archiv listin a korespondence a čítárnu, i svůj ústav bibliografický. Tu byly by i veškeré pokusné laboratoře pedagogické (pedologický ústav, ústav statistický atd.) a museum pomůcek vyučovacích, přístrojů k výzkumu žactva atd.

Nelze vybudovati to vše do roka a několika let. Je *stálou* českou prací. Ale přece rok 1920 mohl by k ní dáti vznik výstavou pedagogickou v Praze, která by se mohla nazvati výstavou Komenského. K ní ovšem musely by začíti přípravy hned. Soustřediti by musila dějinný vývoj úsilí o českou výchovu (školní knihy, pedagogická díla,

korespondenci, výnosy a listiny soukromé, sbírku školních památek a kronik atd.), stav přítomnosti (ukázky dnešních a nových směrů vyučovacích, fotografie školních budov, pomůcek, činnost ministerstva školství a osvěty a vědeckých i kulturních spolků pedagogických a j.). Při výstavě byly by i praktické kursy populární i vědecké, kde by přední odborníci soustavně přednášeli o pedagogice a jejích pomocných disciplinách a praktikové podali ukázky svých postupů vyučovacích.

Výsledky této práce přenesly by se do Musea Komenského po skončené výstavě, zde utřiďovaly a soustavně doplňovaly. Byly by v nich zastoupeny veškery obory i estetika, hygiena, pedologie atd.

Ideou Komenského byla nová, obrodná škola česká, která by měla svůj směr a byla založena na svobodě a volnosti dítěte, aby v ní žák jako ptáče žil ve volném vzduchu a v čerstvé přírodě. A vedle péče o vědecké povznesení vychovatelství národního uctil by se rok Komenského 1920 nejkrásněji i zřízením alespoň jedné (později nejméně tří v Bratislavě, v Brně) vzorné školy pokusné v Praze, kde by naši nejlepší tvořiví a individuální praktikové školní uskutečnili v plné síle své systémy vyučovací (Bakule, Sula, Krch, Havránek, Jirsák, Kožíšek, Tůma, Švarc, Úlehla atd.) a byli tak cestou druhým, byli světlem v šablonách škol oficielních. Škola taková musela by býti vším směrem krásná, stavěná předním architektem, vyzdobená předními českými umělci, míti svůj styl v nejmenší podrobnosti. Píše se mnoho o reformě školy, teoretisuje: tu by byla k ní cesta bezpečná, nejlepší naplnění krásného evangelia Komenského výchovy, jak je vepsal do své Didaktiky. Otevření takové školy v Praze po prázdninách 1920 bylo by velikou věcí národní a politickou a jen ta jediná pietní odplata Komenského dílu byla by největším zadostiučiněním národa jeho velkým snahám. Podobná škola dala by se dobře realisovati v Ústavu Komenského v Košicích, kde jsou velké téměř tovární dílny pro každý obor lidské práce, veliký park se skleníky, pokusnými poli a kde bylo ideální zařízení škol pro mládež zanedbanou a osiřelou s celým velikým komplexem budov.

Učitelstvo všech kategorií roku 1920 o prázdninách svolává do Prahy svůj pracovní sjezd, na kterém by pojednalo o všech svých kulturních otázkách, zaujalo k nim svá stanoviska. Sjezdů takových, jež na oslavu Komenského pořádávalo jen učitelstvo škol národních (prvý v Praze 1870, druhý a osmý v Přerově 1871, 1892), dnes mělo by se zúčastniti i učitelstvo škol středních, odborných a vysokých i soukromí vědečtí pracovníci. Program jeho stručně může býti dán těmito body: 1. Úsilí o vědeckou pedagogiku. 2. Školská praxe. 3. Reforma školy a vzdělání.

J. A. Komenský chtěl i učitele vzdělaného. A otázka učitelského vzdělání právě roku 1920, v památném jeho roce, měla by býti rozřešena Národním shromážděním a ministerstvem definitivně. Učitelstvo škol národních volá po akademickém vzdělání léta. Nechť je mu dáno při školských (pedagogických) fakultách na universitách a nechť po zvláštní zkoušce z pedagogiky je umožněn učitelům z pedagogií a reálek vyšlým přístup na fakulty tyto. Ale nechť je

i zreformováno pedagogické vzdělání profesorstva tím, že budou nuceni poslouchati přednášky na školské fakultě i konati školskou praxi na všech kategoriích škol. Ale nechť již příštím rokem i mezi lidem zavedou se pedagogické kursy Komenského, jakési vysokoškolské extense svého oboru, kde by se ovšem nepřednášela školácká pedagogika, ale lidská a vědecká.

Je třeba i v umění uctíti Komenského. V moderním umění malířském u nás nemáme cenného obrazu Komenského a přece grafika česká dnes mohla by splatiti dluh, který tu dluhuje. Ve školách jsou též jen bezcenné reprodukce emigrace Komenského, i poprsí sádrová, až hnusná. Každá česká škola měla by míti vedle obrazu Masarykova obraz Učitele národa, který by mohl opět Švabinský umělecky vytvořiti. Ani Praha nemá uměleckého a velkého pomníku Komenského. Dnes, kdy postavili jsme Husův pomník, který definitivně národu něco jednou řekl, měl by třeba Bílek býti vyzván k práci o konečném podobném pomníku Komenského, Bílek, osobnost nábožensky i charakterově tak příbuzně čistá s Komenským.

Ve Francii, zemi nejlepšího stylu, recitují přední umělci díla svých klasiků národních. Měli bychom zkusiti i u nás o slavnostech roku 1920 s výňatky z Komenského spisů.

Dalo by se ještě mnoho říci, co dělat. Jen však zmíním se o naší práci pro cizinu v roce památky Komenského. Němci často přisuzovali svému národu tohoto českého emigranta i ústy svých vědeckých autorit. Budiž jim přáno. Ale je přece třeba, aby již někdo napsal informační spisek o Komenském jako Čechu (snad Herben s prof. Kádnerem neb Drtinou) a ten rozhodil se do ciziny v překladu anglickém, francouzském a německém napřesrok. Dobře by tu prospěl podobný překlad krásné práce Masarykovy v Atheneu 1892 (již citovaná přednáška ve Slavii), je ryze česká a po lidsku řečená. Je třeba ale také postarati se, aby všude v cizině měli i české překlady Komenského i česká díla o něm a aby vzájemnost styků v tom směru byla stálá a odborníky organisovaná.

Jedna je však základní podmínka pravých a pietních oslav Komenského roku 1920: aby děly se za mravní obrody národa a pořádány byly lidmi čistého srdce a čistého myšlení. Aby konečně pochopili jsme, že návrat Bratří Českých domů je jen možný ve znamení mravní síly a vnitřní zodpovědnosti pánů i prosťáčků.

Anna Tesková:

Vladimír Sěrgějevič Solovjov, filosof-mystik.

Náčrtek.

(Předneseno v Česko-ruské jednotě. — Dokončení.)

Vrcholný mravní princip, určující praktickou činnost člověka, není vyčerpán ani abstraktně empirickými pojmy potěšení, štěstí, užitku, sympatií — ani abstraktně racionalistickým pojmem povinnosti nebo kategorického imperativu. Všecky tyto pojmy do nejvyš-

šího mravního pojmu zapadají jako jeho materiální nebo též formální znaky; ale netvoří jeho vlastní podstaty.

Mravní činnost nemá jen vykazovati jisté vlastnosti, jako: působiti potěšení, míti na zřeteli obecný užitek, vyplývati z citu sympatie nebo altruismu, míti formu povinnosti nebo kategorického imperativu, ale musí míti určitý předmět. Tím může být jenom normální společnost, vedená svobodným společenstvím či praktickou všejednotou, kde *všichni* jsou cílem činnosti pro *každého* a *každý* pro *všecky*. Taková mravní normálnost společnosti nemůže záviseti ani od správnosti hospodářských vztahů o sobě, neboť ty řídí hmotný zájem, lhostejný k motivům mravním i nemravním; nemůže záviseti ani od vyměřování práva či formální spravedlivosti právního státu, neboť právo stanoví jen *meze* a ne *cíle* a *obsah* činnosti.

Mravní význam společnosti nezávise ani od *materiálního* počátku vyjádřeného prakticky hospodářskými vztahy, ani od *racionálního*, vyjádřeného vztahy juristickými a státními, závisí od počátku *mystického* či *náboženského* v člověku. Jeho vlivem nejsou si členové společnosti navzájem hranicemi, ale doplňují se vespolek niterně ve svobodné jednotě lásky, jež má míti bezprostřední realisaci v duchovní společnosti či církvi. Poněvadž vlivem principu všejednoty či svobodné obecnosti toto realisování božského počátku v lidské společnosti musí být svobodné a vědomé, nikoli na slepé víře a vnější autoritě založené, musí normální společnost tvořiti *svobodnou theokracii.*

K svobodnému a vědomému realisování božského počátku v praxi je nezbytno přesvědčení o jeho *absolutní pravdě.* Toto pak závisí od rozřešení obecné otázky o pravdě a pravdivé vědě. Jako nezbytné znaky pravdy tu předpokládáme *absolutní reálnost* a *absolutní rozumnost.* Obého není ani v abstraktně empirickém ani v abstraktně racionálním poznání; ani v abstraktní vědě ani v abstraktní filosofii. Absolutní pravda nemůže být definována ani jako fakt, ani jako věc, ani jako přirozenost věcí, ani jako hmota, ani jako říše jevů, ani konečně jako systém logicky se vyvíjejících pojmů; všecky tyto abstraktně empirické a abstraktně racionalistické definice spadají v soustavu pravdy jako její hmotné a formální znaky, ale netvoří její *vlastní bytosti.* Tato nemůže býti ani výsledkem zkušenosti, ani pojmem rozumu, nemůže býti odkázána ani k fysickému pocítění ani k logickému myšlení — je to *jsoucí všejediné.* A jako takové poznává se dříve než pocitovou zkušeností a racionálním myšlením trojnásobným aktem *víry*, *představy* a *tvořivosti*, který se předpokládá každým skutečným poznáním. Takto leží v osnově pravého vědění mystické osvojení, od něhož jedině naše logické myšlení nabývá své absolutní rozumnosti a naše zkušenost významu absolutní reálnosti.

Jsouc bezprostředním předmětem mystického vědění stává se pravda (všejediné jsoucí) předmětem vědění přirozeného, t. j. jsouc vědomě osvojována lidským rozumem a lidskými city, uvádí se do forem logického myšlení a realisuje se ve známých veličinách zkušenosti. Tím se vytvořuje systém pravého vědění či svobodné theo-

sofie,[1]) založený na mystické znalosti věcí božských, jež pomocí racionálního myšlení spojuje s empirickým poznáním věcí přírodních. Tak představuje všestrannou synthesu *theologie*, *racionální filosofie* a *exaktní vědy*. Tato veliká synthesa není něčí subjektivní potřebou: nepostačitelnost empirické vědy a neplodnost abstraktní filosofie jednak, a nemožnost návratu k theologickému systému v jeho dřívější výhradnosti, nezbytnost doplnění mystického principu živly racionálními a přírodními, realisování ho jako *všejediného* — to všecko rozumem lidstva seznáno jako výsledek jeho negativního rozvoje. Sám tento rozvoj abstrahovaných počátků uskutečněný západním lidstvem obsahuje živou a reální kritiku těchto principů, jejich soud i odsouzení: tak abstrahovaný klerikalism zničen svým vlastním rituálním rozvitím v papežství, abstrahovaná filosofie odsouzena hegeliánstvím a abstrahovaná věda je podrývána současnými positivisty. »Kritika abstrahovaných počátků« tedy jen vyjadřuje obecnými formulemi onen nevyhnutelný *vývod*, k němuž vede reální historický process prožitý lidským rozumem, tento vývod je *positivní všejednota*.

Svou předmluvu ke »Kritice« . . ., z níž tuto byly citovány výňatky, končí Solovjov slovy:

»*Veliká je pravda a překonává!* Všejediná moudrost božská může říci všem lživým počátkům, jež všecky jsou jejími výhonky, ale ve své nejednotě se staly jejími nepřáteli, může jim říci s přesvědčením: »jděte přímo cestami svými, dokud neuvidíte propasti před sebou. Tehdy se zřeknete své nejednoty a všecky se vrátíte obohaceny zkušeností a vědomím ve společnou vlast, kde pro každý z vás je prestol i koruna a místa dosti všem, neboť v domě Otce mého jsou příbytkové mnozí!«

Zkoumáním abstrahovaných počátků, jakými jsou na př. idonism, eudemonism, utilitarism, socialism, klerikalism atd., přivádí Solovjov v oblasti *ethiky*, ku všejednotě, jako ke svrchovanému požadavku lidské vůle nebo k *nejvyššímu dobru*. Zkoumáním týchž abstrahovaných počátků v oblasti *theorie poznání* a *metafysiky* přivádí k téže všejednotě jako ku *svrchované idee rozumu*, či jako ku *jsoucí skutečnosti*.

Dosažený pojem všejednoty — pravdy zjevuje, že tato nejen *jest* věčně v Bohu, ale že se i ve člověku *vytváří*. Z toho plyne, že v něm pravda dosud není, ale že v něm trvá dvojatost mezi pravdou (všejednotou) jako *ideálem*, a nepravdou (nejednotou) jako *faktem* či přítomnou skutečností. Tato skutečnost ovšem neodpovídá pravdě Boží. Souhlas mezi nimi se teprve vytvořuje procesem života světa tou měrou, jak se pravda ve skutečnosti realisuje.

---

[1]) Theosofie míněná Solovjovem značí doslovně Boží moudrost = jsoucí všejediné, na rozdíl od různých »theosofií« pochybného obsahu. Tak na př. napsal Solovjov recensi na knihu J. P. Blavacké »The Key To Theosophy«. Nazývá v ní »učení« autorčino *tak zvanou* theosofií. Vytýká nedůslednost a s lehkým posměškem uvádí, že pí. Blavacká vykládá, že hlásá budhism s jedním *d* na rozdíl od buddhismu Gautama Buddhy. Ve skutečnosti však její »učení« není — leč bu*d*dhism s nové strany. Solovjov doporučuje zajímajícím se o vlivy buddhismu, aby se obrátili ke studiu buddhismu samotna, jeho historických příčin a současného vlivu, místo k problematickým veličinám »Theosofie« paní Blavacké. A. T.

Je-li pak všejednota v oblasti ethické *absolutním dobrem*, je-li v oblasti poznání *absolutní pravdou*, je realisování všejednoty ve vnější skutečnosti, v oblasti pociťovaného hmotného bytí — *absolutní krásou.*

Poněvadž ani tato realisace všejednoty v naší skutečnosti, v lidském a přírodním světě není dosud skutečnou událostí, nýbrž se zde teprve vytvořuje, a to prostřednictvím nás samotných, jeví se co *úkol lidstvu.* A řeší se úkol ten *uměním.*

Solovjov sám přičítá »Kritice abstrahovaných počátků« (jež byla zároveň jeho doktorskou dissertací) značný význam. Pronesl se kdysi mezi přáteli, že nemůže mu rozuměti, kdo nevnikl do synthetických závěrů »Kritiky«, pak do »Přednášek o boholidství«, do »Historie a budoucnosti theokracie« a do »Duchovních základů života«.

»Přednášky o boholidství« ukazují přímo k cíli lidstva: ke království Božímu, k pravé theokracii, k vesmírné církvi, ke pravdě Kristově — což všecko jsou synonyma pojmu *boholidství.*

Solovjov píše:

»Člověk, který chce zůstati jen člověkem, který se chce na věky omeziti hranicemi *jen* lidské přirozenosti, *tím* právě přestává být pravým člověkem. Čím více pak stoupá *nad* lidskou omezenost, tím více blíží se *pravé lidskosti.*

Bohočlověk jsa koncem a cílem lidské přirozenosti, je zároveň počátkem nebo určující osnovou nové lidské tvořivé formy, v níž lidstvo, zdvihajíc se nad sebe samo *podstatně* se sjednocuje s Božstvím a vchází v království Boží.

И рвётся всё въ божественной отвагѣ себя перерости;
Стремится прахъ земной къ небесной влагѣ чтобъ раемъ
разцвѣсти!

(A zmítá se vše v božské odvaze, by sebe přerostlo;
snaží se prach země ku nebeské vláze, by rájem rozkvetl!)

Takový je podivuhodný zákon a svaté tajemství života — vesmírného obětování.«

A dále:

»Stará tradiční forma vychází z víry v Boha, ale neprovádí této víry do konce; současná mimonáboženská civilisace vychází z víry ve člověka, ale i ona zůstává nedůslednou — neprovádí své víry *do konce.* Dovedeny však důsledně do konce a realisovány tyto dvě víry — víra v Boha a ve člověka — setkávají se v jediné, plné úplné pravdě — v boholidství.«

Tedy člověk, pojící článek dvou světů, má realisovati spojení Boha se stvořením — v tom je hluboký smysl vývoje lidstva.

Jednou se tato realisace již stala skutkem v historickém faktu Vykupitele — a tím je dána cesta k historickému cíli člověka:

Člověk, přijav theokracii či vědomé a svobodné sloužení svrchovanému dobru na místo dosavadního osudového problému ve vyšší síle, dospívá k činu či mravnímu přerození. Toto přerození je úkolem *všech lidí* stejně.

Nový duchovní člověk je ten, jenž vnitřně přijal Krista, t. j. *znovu se zrodil zrozením shůry či z Ducha*, to znamená: seznav

nepravost materiálního života, pociťuje v sobě pramen *jiného*, *pravého* života, nezávislého ani na těle, ani na rozumu, pociťuje zákon Kristova zjevení. A uznav tento nový život Kristem zjevený za bezpodmínečně nutný, jako *dobro* a *pravdu*, podrobuje mu dobrovolně svůj přírodní a lidský život, spojuje se vnitřně s Kristem jako se zakladatelem tohoto nového života, jako s hlavou duchovního světa.

Tak povstal Nietzschovu nadčlověku protějšek v Solovjovovu bohočlověku, a oba se k sobě mají jako protilehlé póly.

Nadčlověk Nietzschův vyrostl z pohrdání slabým a nemocným lidstvem, vyrostl z pohanského hlediska na sílu a krásu, vyrostl z přisvojeného si apriorního, výlučného, nadlidského významu pro vlastní osobu předně, a pak pro sebe kolektivně jako pro menšinu »*lepších*«, t. j. silnějších, nadanějších, mocnějších neboli panovačnějších povah, jimž je *všecko* dovoleno, neboť jejich vůle je pro ostatní *svrchovaným zákonem.*

Bohočlověk Solovjovův vyrostl z bezměrné lásky k lidstvu, ze soucitu k slabým a ubohým, z rozumového, mravního a estetického hlediska na sílu a krásu, z potenčního božského významu *každé* lidské osobnosti, vyrostl jako cíl pro *každého* a *všecky*, aby došli k němu jako bratří, *silní v oběti a v ovládnutí sebe*, a *pokorní k sobě navzájem v jednotě Ducha nejvyššího.*

V řeči na pamět Mickijeviče pronesl Solovjov slova:

»Je veliký tím, že stoupaje na nové stupně mravní výšky nesl s sebou do oné výše ne pyšné a prázdné odmítání, ale *lásku* k tomu, nad co se povyšoval.«

Třetí ze spisů, jež označil Solovjov jako cestu ke vniknutí do jeho díla, »Historie a budoucnost theokracie«, byl tištěn v Záhřebě, poněvadž duchovní censura zakázala Solovjovovi doma psáti o věcech církevních. Pod titulem je poznámka: »Zkoumání vesmírné historické cesty k pravému životu.«

Úkol díla definuje Solovjov takto: »Opodstatniti víru našich otců a uvésti ji na nový stupeň rozumového vědomí, ukázati, jak tato stará víra, osvobozená od okovů místního osamocení a národní sebelásky, se kryje s věčnou a vesmírnou pravdou — to je obecný úkol mé práce.«

V prvním díle řeší tento svůj úkol biblickou filosofií, předeslav výklad o pravosti písma; druhý díl je filosofií církevní; třetí díl knize schází. Obsah jeho vešel do »La Russie et l'église universelle.«

Mluví-li Solovjov o církvi, nemá na mysli náš diskreditovaný pojem církve. To je jasno z četných míst v jeho díle. O nejstarší nositelce křesťanského principu, o *katolické* církvi, jež sestoupila se své výšky nesetrvavši na principu *čistě duchovním*, na př. praví:

»nebes nezapomínala,
leč i zemské vše poznala,
a *země prach* jí pokryl tvář . . .«

Ale ani *protestantské* církve mu nejsou bodem soustředění křesťanského světa. A že pravoslavnou církev nestaví v čelo, vidno z citátu již uvedeného, kterým potírá tuto představu slavjanofilů.

Církev je mu daleko víc.

»Církev je vesmírná organisace pravého života«, »Církev je duchovní lidstvo, v němž se pravý život musí realisovat«.

»Budoucnost církve je ideál všecírkevnosti, *vesmírné bratrství, dokonalá říše milosti, pravdy, lásky a svobody — svobodná theokracie.*«

Ideál této svobodné theokracie líčí následovně:

»Nejvyšší ideál theokracie a konečný cíl historického procesu spočívá v tom, *aby se vyšší božský počátek ve člověku rozvil tou měrou a převládl v lidstvu, aby se zvláštní duchovenstvo stalo zbytečným, aby všechen lid Boží, t. j. všecko věřící lidstvo se stalo plnomocným královským duchovenstvem Božím*, jak mu bylo předem naznačeno, a k čemuž bylo předurčeno od počátku.

Všeobecné duchovenstvo je cíl a ideál historie. Pracovati na uskutečnění tohoto ideálu, snažiti se o dosažení tohoto cíle je beze vší pochybnosti *právem i povinností všech* věřících. Tím je do jisté míry již předem dáno plnomocenství všeobecného duchovenstva. Avšak právo a povinnost jíti k jistému cíli nemůže nám nikterak dáti práva, abychom pokládali tento cíl *za dosažený v každém daném okamžiku.* Upadneme-li do tak smutného poblouzení, béřeme si možnost dosáhnouti *skutečného* cíle, když se spokojujeme s *domnělým* koncem cesty. Pokus uskutečniti nároky všeobecného duchovenstva uprostřed všeobecného hříchu a nedůstojnosti může pravidelný postup díla Božího jen zdržovati.

Prozatím, dokud nenadešla doba všeobecného duchovenstva určená stupněm vývoje lidstva, je Solovjovovi ideálem sloučení všech tří křesťanských církví. Povídka otce Pansofija ve »Třech rozhovorech« líčí toto sloučení.

Po násilné smrti cara Alexandra II. pronesl Solovjov v sále kreditní společnosti řeč zakončenou smělými slovy, že v zájmu vyšší pravdy má i cár odpustiti cárovrahům.

Po této události, jakkoli nátlaku nebylo se žádné strany, požádal Solovjov za odpočinek, aby získal plné svobody a možnosti vyjadřování svých myšlenek bez ohledu. Tím skončila Solovjovova profesorská činnost.

Nevázán rodinou ani majetkem, ba ani stálým bytem (bydlíval v hotelu, nebo vyhověl tu a tam prosbě přátel a pobyl brzy u toho, brzy u druhého, nebo dlel v cizině a v různých koutech své veliké vlasti), nevázán ani časem — den i noc mu byly stejně dobou práce — rozvinul nyní Solovjov horlivou činnost publicistickou.

Vytiskl v Záhřebě jmenovanou již »Historii a budoucnost theokracie« — a v Paříži francouzsky psané »L'idée russe« a »La Russie et l'eglise universelle«.

Doma tiskl »Duchovní základy života« a hned na to své nejobšírnější dílo, ethickou filosofii »Opodstatnění dobra«, plný výklad positivních stran ethiky, knihu, v níž rozšířil a doplnil myšlenky, vyslovené již v »Duchovních základech života«.

Mravnost jeví se u Solovjova nezbytným stupněm vývoje kosmologického procesu. Úkol lidského života vyplývá z postavení, jež

člověk zaujímá ve vesmíru: člověk není živočichem ani králem tvorstva. Je něco nižšího i něco vyššího nežli on.

V přirozenosti člověka jsou uloženy podmínky umožňující působnost dobra na duši; proto zpytování mravnosti třeba počíti zpytováním prvotních skutečných veličin mravnosti ve vědomí člověka.

Psychické základy mravnosti jsou 1. *cit studu* — určuje poměr k tomu, co je níže člověka, ke hmotě, k tělu, 2. *soucit* — k tomu, co je mu rovno, t. j. k psychické přírodě a k lidem, 3. *zbožnost* — k tomu, co je výše jeho, t. j. k Bohu.

Charakteristickým pro Solovjova je, že ačkoli většinu svého života věnoval řešení mravních problémů (ethika je jediným plně zakončeným jeho dílem) — přec nechce být *moralistou.* V předmluvě k »Opodstatnění dobra« píše:

»Vůbec si nepřeji kázati ctnost a usvědčovati hřích. Pokládám to pro pouhého smrtelníka nejen za *jalové*, ale dokonce za *nemravné* zaměstnání, poněvadž předpokládá nespravedlivý a pyšný nárok býti lepším než ostatní.«

Mimo jmenovaná již díla vydal Solovjov práce velkých a větších rozměrů pod názvy: »Mohamed«, »Veliký spor a křesťanská politika«, »Židovstvo a křesťanská otázka«, »Národnostní otázka v Rusku«, »Filosofické počátky celého vědění«, »Čína a Evropa«, »Pod palmami«. Pak napsal veliký počet statí kritických, politických, historicko-filosofických, estetických, nekrologů a t. d., pak sborník básní a překlady Platona a Kantových »Prolegomen«.

Psal do četných odborných časopisů a také do »Věstníku Evropy«. Mimo to byl redaktorem filosofické části encyklopedického slovníku »Brockhause a Efrona«.

Mnohostrannost Solovjovova nadání svedla mnohé z jeho kritiků k posudkům nesprávným. Rozpor těchto kritik sám je vyvrací:

Byl jim současně římským katolíkem, protestantským racionalistou, mystikem, nihilistou: Solovjov-politik byl jedněm západníkem, druhým representantem čistě ruského ducha; jedněm byl liberálem, druhým konservativcem. Co básník jedněm je dekadentem, druhým borcem umění pro umění, atd.

Všechen ten rozpor dochází výkladu v samotném učení Solovjovově. Neposuzovali jeho díla měřítkem *jednotícím*, neměli kriteria positivního vyššího počátku, *upustili střed*, ale přidrževše se počátků oddělených, soudili o částech separátně a tu *museli* vjeti na scestí.

Ať psal Solovjov o osudu Puškina, ať hodnotil Lermontova nebo Mickijeviče, ať psal recense, nekrology, nebo politická pojednání, ať soudil proudy společenského hnutí, ať řešil otázku židovskou nebo polskou, jež mu obě těžce ležely na srdci jako věc bratří nešťastných — vždy činil tak s hlediska *mystického*, s hlediska *věčnosti* a v poměru *ke všejednotě.* Příznačným je také, že čím vzdálenější a nesympatičtější mu byl předmět, tím úzkostlivěji se držel *objektivnosti* a vystříhal se i stínu předpojatosti.

Byly sic v jeho povaze rysy, budící obavu, že se stane náboženským fanatikem, ale nestalo se. A třebaže v mladosti tvrdil, že

fanatism v dobré věci je věc dobrá, jistil posléze, že vždy a ve všem je fanatism neodpustitelný.

V polemikách, i v nejostřejších, vždy dovedl zachovati plnou noblesu, spokojiv se několika šlehy svého nerudovsky jiskřivého humoru.

Všecko náboženské cítění odvozoval z *mystického* počátku. Náboženský princip je u něho principem *mystickým* a jen jako takový má svůj význam. Proto náboženský racionalism byl pro Solovjova něčím pro samotnou svou podstatu nepřijatelným. A proto také byla mezi ním a hledatelem Boha, velikým romanciérem hrabětem Lvem Tolstým, jeho současníkem, propast nepřeklenutelná. Ač byly doby, kdy Solovjov doufal ve společnou práci s myslitelem jasnopoljanským!

Veliká škoda je, že Solovjov nenapsal rozboru náboženských prací Tolstého. Na mínění Solovjovovo v tě věci můžeme souditi jen z míst jeho díla, kde ostrý rozdíl mluví sám. Nejvíce takových míst je v »Opodstatnění dobra« a ve »Třech rozhovorech«, kde potíraje výroky »knížete«, jedné z figurujících postav, potírá Solovjov Tolstého. To je ovšem látka obsáhlá a vyžaduje zvláštní studie.

Vladimír Sěrgějevič Solovjov je volný, svobodný duch, jenž se nesl životem přímo k svému cíli, neuchyluje se a nezastavuje se před žádnými překážkami a předsudky.

Své učení podepřel celým svým životem. *Není u něho differencí mezi theorií a praxí.* Proto je učení jeho tak působivé.

A těžko je ubrániti se kouzlu jeho ducha. Kterýs přítel Solovjovův řekl vzpomínaje ho po předčasné jeho smrti — zemřel r. 1900 — »Co v tom člověku bylo duševního ozónu!« — myslím, že tím Solovjova nesmírně vystihl.

Končím vzpomenutím Solovjovových proroků. Ztotožňuje totiž vyšší formu poetického díla s dílem prorockým, jež se projevuje slovem pravdy a jest skutkem lásky.

Proroci jsou dle Solovjova nositelé lidského vědomí a představitelé nejhlubšího mravního sjednocení člověka i celého světa s Bohem.

Proroci jsou nositelé bezpodmínečné *svobody*, jíž dobyli vnitřním činem, roztrhnuvše pouta vížící nitro vnějšími hodnotami. Měřítko jejich usuzování a skutků není leč měřítko *dobré vůle* a *čistého svědomí.*

Jsou svobodní pracovníci vyššího ideálu. Žijí věrou v pravý obraz budoucna.

Říká se jim snílkové, blouznivci, utopisté, bloudi. A *ti* právě jsou proroky, vpravdě nejlepšími lidmi, vůdci lidstva.

V tom smyslu byli Solovjovovi proroky Dostojevskij a velicí ruští poetové.

A v tom smyslu je prorokem a vůdcem nejen svého národa, ale lidstva vůbec i Vladimír Sěrgějevič Solovjov.

Josef Kuchař:

Pohádka dávno uprchlého jara.

(Sen a skutečnost.)

Já Tobě tyto zpěvy píšu —
dnes ještě ve poupátku spíš;
snad tušíš, snad už víš,
jak pro Tě cítím, pro Tě dýšu —
však brzo, poupátko mé, brzo již
kouzelným lásky vzruchem
svým srdcem i svým duchem
se ve vědomou krásnou růži probudíš.

I.

Vstoupila mi jako zázrak náhle
v moje srdce žitím spráhlé,
zkvetla jako z jara sedmikráska,
jako netýkavky něžný květ,
jako tucha ráje, svatý vznět,
ostýchavá, tichá k Tobě láska,
o níž nesmí zvědět zlý ten svět —
neboť setřel by to kouzlo s duše jeho hrubý smích,
jako duhové ty barvy s lepých křídel motýlích.

II.

Červnová noc venku tiše snila —
svět byl sladké vůně pln a tich;
na sadě jen ptáček ze sna vzdych.
V modru nebes velký měsíc svítil — —
Jeho mystická zář zplna lila
modrý přísvit kolem po větvích,
vnikala mým oknem, a já cítil
tajuplný jeho dotek na svém loži
jako poselství kés — smilování boží.
Vzrušen políbil jsem zbožně něžnou zář . . .
Náhlé pochopení oživilo moji tvář,
a mně blahem, štěstím plakati se chtělo:
bylť to paprsek, jenž v dáli líbal Tvoje čelo.
O dvou polibcích těch Tvoje duše snila,
že se jimi k ráji lásky probudila.

III.

S rozkoší vzpomínám si ještě dnes,
jak kytku vzácných růží jsem Ti nes
a vložil bílých do rukou.
Já vyznával Ti jimi touhu svou

a vkládal do nich duši celou,
snem lásky sladkým rozechvělou,
zářící v lístcích rosou nebeskou.
Mně bylo, když jsi obrátila ke mně
svých srnčích očí plachý, třpytný vděk,
jak zřelo by z nich sladké kouzlo jemně
hlubokých, čistých lesních studánek.
Jemňounký úsměv nachem zaplavil Ti líc —
jím touha Tvá mé tiché lásce spěla vstříc,
a všecku blaženost, již skýtá zem,
mně v ústa vtisklas prvním polibkem.
Nás slastný odlesk ráje, nebeský jal vznět —
ty naše duše počaly si rozumět . . .

IV.

Jak radostně mé srdce zaplesá
vzpomínkou na náš výlet do lesa!
Kraj celičký se jevil v zlaté záři
jak milý úsměv v zardělé Tvé tváři.
Tvé hnědé oči hleděly tak snivě
k okraji lesa, jenž se týčil mlčelivě.
Horoucí nad ním opar slunce žhnul,
a kolem ani lísteček se nepohnul.
V bělounkých šatech, žlutém kloboučku
šlas se mnou po zeleném paloučku,
kde kynulo nám z bujných, svěžích trav
tisíce pestrých květů na pozdrav,
a u potůčku, který kolem lučin spěl,
dav pomněnek k nám modré oči obracel.
Což radost jiskřila z Tvých očí zřídla,
když motýl s květu na květ přelétnul
a rozestřel tu duhová svá křídla,
neb z temna hvozdu, jež se pohádkami chví,
nám zvěstovala kukačka své proroctví.
Kol pro vše mělas oko, zájem, cit,
mou duši znalas jasem rozzářit,
mne spoutat svého srdce do osidla,
že jarou chutí k životu jsem byl jak zpit,
vší krásou kolem dal se unést, omámit.
Dnes ještě vidím, jak Tvé oči zazářily,
když v náručí nás ujal lesa chládek milý,
a v zápětí hned výkřik, pružný těla shýb —
a radostně již zvedlas ruku — byl v ní pěkný hřib.
A stále teď již pátrala jsi ve mlází —
můj toužebný zrak nedočkav Tě provází,
a sotva že Tvůj vábný zjev se mezi stromy kmitnul,
já nadběh' Ti a blažen v náruč jsem Tě chytnul.
Pak mlsně hledat malin, jahod vděky

jsme z lesa sobě vyšli do paseky.
Dost našla jich Tvá ručka — Tvému oku dík!
Však nejblažší mně tane v duši okamžik,
svých do rtů když jsi vzala vonnou jahůdku
a nabídla mým ústům chutnou lahůdku;
vždyť všecky slasti světa v požitek se slily: —
Tvé medové rty jahůdku mně osladily...
Tak celé odpůldne jsme v jara krásných snech
svůj život trávili a v bujných radostech.
Již hodně k večeru se temněl nebes klín,
a stromy lesa prodlužovaly svůj stín,
když ruku v ruce, se sladkými pocely
jsme ztichlými se poli domů vraceli,
nesouce kytku pomněnek a kopretin.
Daleký západ v zlatě hasnul, zvolna v noc se tměl —
nám v duši krásný den se právě k jitru probouzel.

V.

Nás horování unášelo v hvězdné světy...
Již zahrady kol zdobily se aster květy
a podzimním se rouchem oděl širý kraj —
však v našem srdci vonně kvetla jara báj.
Sluneční odpoledne před večerem
v Tvé zahrádce se lesklo v kouzlu sterém,
a mezi stromy vzpomínek jak vínky
babího léta vznášely se pavučinky.
Tvých u nohou se záhon aster chvěl...
V nich náhle octl se Tvé ručky běl,
a v malé chvíli ve rozkošném zmatku
jsi podala mně kytku na památku.
Ó ani v smrti nezapomenu těch chvil,
jak vroucně, dlouze jsem Tvou ručku políbil.
Mne jalo nejslastnějších citů chvění —
ten dárek Tvůj byl ráje přislíbení.
Tu kytku něžných aster chovám ještě dnes,
je vroucně k ústům tisknu, v srdci hořký kvil,
že navždy zašly chvíle, nesoucí mne do nebes,
kdy jsem tak krásně jenom o andělech snil.

VI.

Kraj zapad' do sněhu, a mrazné větry vějí,
mladičké stromy u cest trčí ze závějí...
Tvá zahrádka, kde pohřben květů sladký vděk,
se bíle usmívá jak luzný obrázek;
snad čarným ovzduším se nad ní chvělo,
co pohádkou nám v ňadrech rozpučelo...
Tam zastal jsem Tě často čekat u plůtku

a smlsnul polibku mně nabídnutou jahůdku,
když za nedělních jasných odpoledních chvil
dalekou cestou z města jsem k vám pospíšil.
Ta cesta bílou krajinkou a za mrazu
mne lákala jak k zázračnému obrazu.
Co dálka byla mně, co mráz a sníh;
mne touha nesla na svých perutích,
mou duši lákala pár sladkých mžiků vnada
své myšlenky a city s Tebou vyměnit:
Tys byla tolik krásná, nevinná a mláda
a mělas svého strýčka neskonale ráda,
a znalas čistým ženstvím svým mne okouzlit.
My svými srdci tonuli jsme v modré dáli,
kde v zlatých oblacích se skvěly naše ideály.
Já našel ukryto v Tvé vroucí mladé duši,
co v okolí svém nadarmo jsem hledal,
co celý dlouhý život můj mně nedal,
co pro mne zapadlo ve pusté světa hluši.
Ten klenot vyvážil jsem duše Tvojí ze hlubin,
já byl bych proň se vrhl třeba smrti v klín. —
Má touha po Tvé cestičce šla jak Tvůj stín...

VII.

Propastným úděsem se moje duše tměla: —
Tys, drahá, náhle vážně churavěla...
Můj všecek zprávou zlou se hroutil cit,
já nechtěl, nemohl jsem uvěřit.
Ach, přetěžká to mému srdci rána —
což brána smrti pro Tě zotvírána?...
Mně bylo, plamenným jak archanděl
by mečem z ráje ven mne vyháněl. —
A když jsem, zdrcen, k Tvému lůžku přistoupil
a zřel Tvé povyhaslé oči, bledou líc,
Tvůj smutný úsměv, letící mně bolně vstříc,
Tvou celou postať, zlomenou a beze sil:
mně draly v zrak se slzy, v hrdlo hořký kvil,
a nevystihlý žal mou duši zaplavil;
já hrozný pocit měl, jak nežil bych už víc...
Ach, na sta útěšných slov se rtů mých se chvělo,
má ruka laskala Tvé vlasy a Tvé čelo.
Tak zbožně jsem Tvou ručku stisk' a políbil,
jak polibkem bych v Tobě mučednici ctil.
A při odchodu násilím jsem stlumil vzlyk,
bych nestrpčil Ti rozloučení okamžik.
Pak sněhem, na němž odlesk měsíce se skvěl,
jsem jako bezduch do města se potácel.
A doma dlouho do noci jsem na svém loži
se zmítal, modlil, vzýval smilování boží.

Až k ránu usnul jsem, a sen tklivého dojetí
mou duši pojal v kouzelné své objetí: —
Tys ve komůrce mrtva v rakvi spala,
zář měsíční Tvou krásnou hlavu celovala,
a clony víček navždy pevně uzamkly
ty srnčích očí Tvojich čisté studánky.
Šatečky bílé, jako z mlhy tkané,
záplavou kvítí byly posypané.
Z nich hořce sladká vůně jizbou vála,
a z rakve dlouhý závoj k zemi splýval,
a měsíc v jizbu tesklivě se díval...
Hle, volným okénkem druž ptačí přilétala
a na okraj Tvé rakve mlčky usedala.
Ta ptačí druž se nad Tebou jak v žalu sklání
pro něžný soucit Tvůj, Tvé lidské smilování:
Tys dojata jim sypala vždy hojný zob,
když mráz a sníh té drobotině kopal hrob.
Dnes splácely Ti za vše, co jim Tvoje štědrost dala,
a z klícky Tvého kanárka Ti píseň lkala...
Já v koutku jizby tiše klečel, změněn v sloup,
mé nitro tmělo se v propastnou smutku hloub — — —

* * *

Oh, jaká radost kolem skrání mých se vila,
když z choroby své šťastně jsi se pozdravila!
Mou celou bytostí zachvíval slastný pocit,
jak ze smrtelných mrákot byl bych náhle procit'.

VIII.

Dost dlouho pod sněhem kol země snila —
sníh sešel, nad krajem se rozvlnila
zas s modra teplých nebes tucha jara.
Kol obzor jasní se a vánek věje svěží,
a než se nadáls — země v zlaté záři leží,
že v snech a písních naše duše hárá...
My okouzleni sluncem rozhodli se v mžik
opuştit spolu těsný, dusný pokojík,
a ruku v ruce údolíčkem jsme se brali,
kde zkvetlé stromy koruny své pozvedaly.
Nás cesta vedla k lesu do polí.
Nad námi skřivánci již šveholí,
a v pravo, v levo travou ozdobený pás
byl pampelišek pln a něžných sedmikrás.
Opojnou vůni kolem šířil střemchy vděk,
a hloh byl pln rozkvetlých poupátek,
a každým krokem v udivené ve zraky
nám padly nové jara zázraky,

že každý nerv se rozkoší a vznětem chvěl —
svět kolem nádhernou nás krásou opájel,
nás kouzelný omámil jara vonný dech,
a touha, která vznícené nám v srdci pučí,
nás sobě vespol náhle vtiskla do náručí,
že chvíli spočinuli jsme si na ústech...
Rozkoší nevýslovnou jsme se chvěli
a na vše kolem sebe zapomněli;
nám srdce k srdci, duch se k duši upíná,
jak oba bychom byli bytost jediná.
Snad kouzlo, jež nám duši slastně zaplavilo,
se vzneslo večer k nebi jako hvězdný sen,
a z jitra rozzářilo v opojný se den,
o jakém kdy udivené tvorstvo snilo:
Hle, stromy, luhy tonou květů záplavou,
kol nad krajem se moře vůně rozvlnilo
a čary barev k sobě všecky zraky zvou —
zem v štěstí splývá se zářící oblohou.

IX.

Mou duší táhnou kouzelných jak stínů hry
vzpomínky sladké na ty letní večery,
kdy po Tvém boku, umlouvaje schůzku příští,
jsem podél břehu řeky kráčel k přístavišti.
Tichounce k zemi snášelo se teplé šero,
z kostelní vížky na klekání zvonek zněl...
Kraj kolem dokola vždy víc a víc se tměl,
však na nebi se rozsvěcovalo hvězd stero.
Omamnou vůní květů dýchal luh i sad
a zasněný zpěv ptactva linul ze zahrad.
Hláď Vltavy se ocelově v šeru leskla,
a v dáli z lodky tichá píseň pozasteskla.
Kés světlo čarovné se třpytně v řeku lilo:
to ohvězděné nebe se v ní zrcadlilo.
Mystická kouzla opřádala nebe, zem —
my zněmli, jatí krásou, slastí, úžasem,
a těsněji jsme druh se k druhu přivinuli,
jak tichý břečťan ku kmeni se něžně tulí;
vždyť rukou zázračnou nám v srdce sáhla
vesmíru duše tajuplná, neobsáhlá.
Oh, jaké teplo, světlo se v mou duši vlilo —
mé dávné mládí se to ke mně přitulilo...
Ten čárný květ jen jednou v žití rozpučí —
já slastí byl bych zemřel ve Tvé náruči.
A v dáli velkého již parníku se blíží světla.
Hladina řeky září světel rozekvetla,
a tiché vlny šplounavým se ruchem vzduly:
s parníkem výletníci do přístavu vpluli. —

My spolu loučíme se, naše oči planou —
»Buď s bohem, drahá!«
»S bohem, strýčku, na shledanou!«
A v přítmí vzduchem vlál Tvůj bílý šáteček.
Zasykla pára, sirény se ozval skřek,
a parník zvolna pluje stmělou hladinou. —
Břeh vzdaluje se, obrys Tvůj se halí tmou — —
Z plující lodi do tmy jiskry zapadají —
v nich vzpomínky mé, drahá, na Tě v duši hrají.

X.

Rád zamyslívám se, jak osten trpkých muk,
jenž někdy chmurně zaplavil mé čelo,
jež v životě se tolik natrpělo,
se rozplynul pod dotekem Tvých hebkých ruk.
Kdy hlavu zaclonil mně utrpení stín,
Tys jemně ujala ji ve svůj měkký klín,
a povznesouc ji, políbila na čelo,
že slastné trnutí mně tělem prochvělo,
řkouc v citu plném svého srdce hnutí,
že hlava má Ti stojí za zvednutí.
Já v žilobití ručky Tvé jsem cítil,
že slova Tvá jdou duše ze hlubin,
vždyť v oku Tvém nebeský soucit svítil.
V té době opojena moje duše snila,
až na věky se zamknou oči moje,
by citu plná, něžná ručka Tvoje
s Tvým obrazem je navždy zatlačila.
Tak prožitých tu mžiků krátkou blaženost
bych opuštěný v hrobě cítil na věčnost.

XI.

Tak žili v pohádce jsme, ve nevinném snění —
byl kus to štěstí, které není k zapomnění...
Však, co je štěstí? Motýlek to zlatý,
jenž blýskne barvami a v oblacích se ztratí,
je květů pel, když setře se, co z krásy zůstane?
Je sladká vůně růže, která za mžik vyvane...
Snad s nebes výše hvězdnou září na nás svítí,
když nízký pahorek náš kryje hrobní kvítí — —
Tak v naši pohádku, v duhové naše štěstí
zlý život náhle udeřil svou hrubou pěstí.
Je lósem krásy, všeho, vznešeno co jest,
že zanikne — jen mlžná o tom poví zvěst...
Vše časem přikryje všednosti šedý prach —
jen paměť krásná žije v světlých vidinách.
Co nevyslídí také světa zlobné oči,

co nepokálí slinou jeho závist, vztek —
vše strhne — není místa v jeho kolotoči
pro kouzlo snů a zlatých pohádek — —
My zmoudřeli, jak toho žádá zlý si svět,
však v našich srdcích přátelství plá cit a vznět,
a jeho vroucnost vzpomínkou vše přežije,
až jednoho z nás na věky hrob přikryje.

XII.

Mně nezbývá, leč Tobě, drahá, díky vzdát,
že kouzlo bytosti Tvé, Tvoje něha vřelá
mně na chvíli zde v žití nebe otevřela . . .
Jak moh' bych pro jinou kdy bytost plát? —
V mém životě kdys tměl se muk sráz divý,
jak hrob byl temný, jak smrt mlčelivý.
Mně zbývalo jen v neznámý se sřítit svět,
kde věčná propast noci vykoupením z běd — —
Tu přišlas Ty: Tvá něha, krása, nevinnost:
a ručka Tvá nad srázem vyklenula most.
Tys v zoufalou mou duši nový život vlila,
jej vznětem, nadějí a vírou vyzlatila —
Tys sám můj neúprosný Osud okouzlila.
V mém lačném srdci Tebou probuzený vznět
tak mnohé sladké písni dal vypučet v květ,
a nadšený tu děj, jenž v pohádku se pojí,
je zlatým plodem mladé, dávné přízně Tvojí.
Čar duše Tvé, jenž do pozdních mých let se schvěl,
zas v nové vonné jaro se mi rozpučel.
Vděčností nevystihlou plane moje hruď —
Ty milá, dobrá, drahá na světě tu šťastna buď!
Mám Tebe v duši jako v zlatě na obrázku,
a pod ním věčnou lampu — svoji k Tobě lásku.
Že také já v Tvé ve paměti žiju, jsem si jist,
jak blesknuvší se světlo — neposkvrněn, čist,
a v toužení že hlavou táhne myšlenek Ti val:
»Ticho po pěšině, kudy chodíval« —
ta čarokrásná ruská píseň Donaurova,
jež celé moře citu, stesku v sobě chová,
a již Tvůj vzácně milý hlas v nadšeném vznětu
tak úchvatně a vroucně pěje při spinetu.

Eliška Krásnohorská:

Památce Václava Vlčka.

Nepřipadá do letopočtu letošního žádný výroční den událostí osobně se týkajících Václava Vlčka, spisovatele, národovce a organisátora, jenž nadšeně usiloval o zdar české věci spolu s několika posloupnými generacemi pracovníků a vždy náležel k nejhorlivějším a nejzasloužilejším mezi nimi. Přece však tento rok povídá závažné slovo o životní jeho snaze a činnosti: měsíčník »Osvěta«, tento výtvor Vlčkovy průkopnické podnikavosti, založený r. 1871, dovrší letošním rokem padesátiletí svého trvání a působení, naschrániv ve svém obsahu odliku myšlénkových proudů a kulturního postupu celého půlstoletí českého.

Obsah »Osvěty«, jenž zahrnuje v sobě látky ze všech oborů vědění i zkoumání, v širokém rozsahu věcném i časovém, od obrazů zašlých kultur starověku až po palčivé otázky moderních věd přírodních i sociálních, svou důležitostí znemožňoval, ba přímo zakazoval laickému péru, aby aspoň přibližně odhadlo jeho podstatu a posoudilo tuto stránku významu Vlčkova — činnost jeho redaktorskou, které věnoval zajisté nejtužší píli a snad nejvíce času celého žití svého, bezmála čtyřicet let samostatně ji řídiv rukou nejen směrodatnou, ale i veškerou mechanickou práci redakční dopodrobna vykonávající. Tresť »Osvěty« za čtyři desítiletí dotýkala se tolikerých námětů hutně vědeckých, že jsem po bedlivé přehlídce její byla nucena odříci se úmyslu svého: nastíniti obraz života i práce Václava Vlčka ve všech oborech, kterým se věnoval. Vřelé přátelství i souhlas ve mnohých snahách podnítily toto mé přání, avšak seznala jsem, že při nedostatku vzdělání vědeckého nelze mi věcně oceniti »Osvětu«, důležitou tuto část duševního Vlčkova odkazu. V úkol: vymeziti význam veškerého díla Vlčkova v celku, uvázal se pracovník znamenitě způsobilý, z jehož povolaného péra lze očekávati studii látku svou všestranně vyčerpávající, dílo dokonalé, které by zajisté již hotovo stálo před očima veřejnosti, kdyby tvůrce jeho nebyl, bohužel, ztratil řadu let na obětišti války.

Hledíc mnohoslibnému, rozpracovanému dílu tomu se živou účastí vstříc, mohu prostým svým pérem naznačiti jen z osobních vzpomínek svých několik význačných črt, které snad svým málem přispějí k charakteristice Václava Vlčka, jehož povaze i názorům nejednou býval podsouván výklad zcela mylný. Podám zde jen jednotlivosti, žádného však celku, což by bylo pro belletristu tolik jako přinášeti vodu do moře, neboť Vlček sám zobrazil veliký kus dráhy své životní tak barvitě a zevrubně, jako málokterý autor; ony svazky, které nás seznamují s průběhem let jeho dětských, jinošských i s první dobou působení jeho učitelského, jsou samy o sobě krásným dílem literárním, plny belletristickéko půvabu a zajímavých, věrně zachycených ohlasů svého prostředí a své doby, takže lze nejlépe jen obrátiti zřetel k těmto bohatým, teplem pravdy a upřímné citovosti prohřátým, důvěrným upomínkám autorovým. Každému však, kdo by chtěl vážně

prostudovati Vlčkovu povahu a další vývoj směru jeho, podávají ony autobiografické obrázky z mládí nejeden klíč k vysvětlení a opravnému pochopení zjevů pozdějších. Tak i mně byly a jsou výmluvným a sympatickým svědectvím, jež pomáhá luštiti mnohou otázku týkající se osobitosti Vácslava Vlčka — spisovatele i člověka; nejen člověka v pojmu všeobecném, ale člověka — Čecha, s tím horoucím zápalem v srdci, v němž hoře i touha duše české, pevný vzdor proti národnímu příkoří a neochvějná víra, že právo naše po krušných zápasech přec jen konečně musí zvítěziti, dlouho se tužily v ocelovou vůli, jakáž v nejlepších našich vůdcích a předácích překonala samu vrozenou lehkokrevnost kmenovou a vzchopila se k odhodlanému úsilí, jehož ovocem dnes jest samostatnost česká.

Nedožil se Vácslav Vlček slavných dnů našeho osvobození, jež bylo ještě pouze krásným snem, když ukládal svou hlavu k věčnému spánku; jásati s jásajícími nebylo mu již dopřáno; avšak připravovati té drahé půdě domácí kyprou ornici pro setbu lepší budoucnosti — to bylo veškerým jeho blahem a snažením až do nejposlednějšího zbytku životních sil.

Vácslav Vlček narodil se dne 1. září 1839 ve Střechově na selském statku svého otce a zemřel dne 17. srpna 1908 ve svém vlastním domě na Vinohradech. Dětství jeho ubíhalo tak, jak uplývají nejmladší léta většině synků selských: v práci, na kterou síla chlapecká stačí, a v povinném cviku školním, na jehož konec starosvětští hospodáři žehravě čekávají. Otec, jak se ve Vlčkových obrázcích z »rodného hnízda« jeví, byl rázně pracovitým hospodářem, nejpředněji starostlivým o prospěch dědičné, rodné půdy a pak teprve o všecky ostatní zájmy lidské; rázovitý to typ českého sedláka pyšného na svůj úděl a sebevědomě mu oddaného až do poslední kapky krve; účelně důsledný ve svém počínání, požadoval přísně, aby se vše podřizovalo silné, počestné jeho vůli, tíhnoucí k zvelebení dědictví svěřeného jemu a rodu jeho. Matka, jakkoliv neúnavná, pečlivá hospodyně, byla měkčí povahy a něžnějšího citu než její muž; proto byl poměr dětí k ní mnohem důvěrnější než k otci. Ve Vácslavovi již od dětství klíčily vrozené vlastnosti obou jeho rodičů a vyvinuly se během let ve svéráznou jeho povahu, jenže nevšední dary ducha, kterými jej obvěnily sudičky, daleko rozšířily obvod jeho tužeb a vyvýšily hledisko jeho na úkol života. Když ve škole poznáno velké jeho nadání a vyskytly se náhledy, že hoch ten jest povolán ne k sedlačině, ale ke studiím, tiše v lůně rodinném započal první jeho zápas životní. Dobrá matka, vycítivši neklamně, kam čelí touhy důvtipného, rozšafného jejího synka, byla by mu ze srdce přála, aby byl poslán do vyšších škol městských, avšak otec, tvrdšího jsa jádra, se zřetelem na neveliký majetek a na práva ostatních dětí ztuha se vzpouzel požadavku, aby se odhodlal nésti po léta náklad na studie Vácslavovy. Když posléze přece rozhodnuto dle hochova hlubokého přání, otec za ním posílal do Prahy stravné s takými nářky, že se zabodávaly v duši studentíkovu krutě jako výčitky, jichž nemohl jemnocit jeho snésti; pojalť úmysl ulehčiti ustaranému otci stůj co stůj, i vymyslil si lesť: udal stravovateli svému, že obdržel u dobročin-

ných rodin obědy zdarma; tak mohl stravné uhospodařiti a otci vraceti, odbývaje se jen nějakou houskou...

V těchto prostých údajích obrážejí se již základní rysy povahy pozdějšího Vácslava Vlčka. To byl již on, jak vyrostl z přirozené piety k rodné hroudě a k domácí střeše, pln nesobecké lásky k nim, pln energie ku vzestupu na vyšší stanoviska, odkud činnost svou mohl rozšířiti z otcovského lánu na celou otčinu, z rodiny vlastní na celý český rod, ale bylo-li při tom třeba odvahy k oběti, odvážiti se jí sám. To se mu zdálo vždy tak jednoduché a samozřejmě nutné, že ani o tom neuvažoval, nýbrž hned ve skutek to uváděl, kdykoliv později se ocitl před podobnou otázkou ve věcech mnohem pádnějších.

Mnoho si V. Vlček do svého vývoje přinesl z rolnického svého původu, ale možno říci, že to bylo jen nejlepší, nejjadrnější zrní z otcovských rolí, jež v sobě vypěstoval sebekázní a duševní kulturou. Všady jej provázelo ve smýšlení, slovech i činech, ovšem ve smyslu ideálním, příznačné ovzduší venkova, zdravé a nestísněné, někdy příkré, ale čisté, svěží a silou dýšící. Zůstalo mu nerozlučně věrno až do konce toto znamení jeho původu, společné tak velkému počtu vynikajících duchů českých, jejichž rodokmeny zřídka bývají patricijské, nejčastěji prostě sousedské.

Nejzávažnější vlastnost, kterou V. Vlčkovi dal jeho rod, byla ona otužilá, houževnatá vytrvalost, s jakouž úsilí rolníkovo musí postupovati vůči dobrým i zlým rozmarům přírody, aby uplatnilo svou práci a chránilo bezpečí jejích plodů. Trpělivost, jež učí vyčkávat, bedlivost, jež káže umět vypozorovat, a dochvilnost, jež velí nezmeškat — tyto schopnosti, jež i nejpilnějšímu hospodáři teprv zajišťují zdar všeho přičinění, tkvěly v povaze Vlčkově pevnými kořeny od mládí do let pozdějších se rozrůstajícími. Kdo znal Vácslava Vlčka v užším kruhu rodiny i přátel a mohl pozorovati skromnou, dle potřeby spartansky přísnou jeho životosprávu, jeho účelnou hospodárnost šetřící každé věci, každé vteřiny, každé myšlenky, každé podmínky života jak u svých tak u cizích, viděl dobrého hospodáře na širším poli působnosti. Byl raným ptáčetem, nikdy nevstávaje později než o páté hodině, a sotva otevřev oči, hned se pouštěl do práce, jež se mu časně z rána nejlépe dařila. Láska k přírodě byla mu vrozena, a ze všech krás tvorstva snad nejnadšeněji miloval zlaté jitro s rosnatou jeho svěžestí. I milenku svou přál si v duchu vídati ozářenu vycházejícím sluncem v zeleni sadu neb na pokraji háje, čtoucí z některé knihy, kterou jí doporučil; vybízel k tomu toužebně nevěstu svou v několika z četných dopisů, v nichž mi bylo dovoleno nahlédnouti v ušlechtilý poměr mezi snoubenci, a nic v oné harmonické výměně vzájemných tužeb mě nedojalo tak krásně, jako kult časného jitra, v němž se chtěly potkávati vzpomínky a pozdravy dvou duší v čistotě své lásky.

Nejen chvílemi a hodinami denními, ale všemi lety svého žití hospodařil V. Vlček s rozvahou nejsvědomitější; zajisté ani na studiích, ani za pozdější činnosti nemařil času zbytečnostmi, tak jako nemrhal schopností a sil choutkami, na jejichžto všedních vnadidlech tolik jiných mladých mužů utrácí svou hřivnu. Jako by ani neměl jiné

vášně než horečnou pilnost pracovní, studoval s úsilím nejnapiatějším, i když byl nucen věnovati zaměstnání výdělečnému tolik času, co bylo třeba; bylo to nejen soukromé vyučování, nýbrž i písemná práce literární a žurnalistická, čím si zjednával hmotné prostředky k dokončení studií bez pomoci otcovské.

Nezištná tato samostatnost, kterou si V. Vlček dovedl udržeti jen úporným omezováním potřeb životních na míru nejmenší, morálně utužujíc jeho povahu, nemohla, bohužel, se minouti s účinkem na tělesný jeho stav k neprospěchu jeho. Základ dobrého zdraví z domova, robustní vzrůst Vlčkův a neúnavná jeho pracovitost budily zdání, že jest silákem proti chorobné slabosti pevně vyzbrojeným, ale nebylo tomu tak. Jeho nechuť proti zvyklému ponocování v oblacích dýmu, ve výparech hospodských atd. nebyla pouze odporem jemnější záliby proti hrubší všednosti, nýbrž zároveň ochranou proti tělesnému utrpení, kterým za mužných let byl trapně navštěvován; nervové a srdeční potíže, které jej ob dobu zchvacovaly, zajisté měly svou příčinu v strádání, jež oslabilo jeho síly v mladosti. Avšak i těmto útrapám, jako dříve v mládí jich příčinám, čelil nezlomnou trpělivostí téměř stoickou, včítaje je prostě jako nezbytnou položku do svých rozpočtů času i práce.

Když pak se houževnatá, ovzduším rolnickým vysycená jeho přičinlivost domohla cíle, a to po obtížích dosti perných, a když Václav Vlček již působil jako vynikající oblíbený profesor na gymnasiu budějovickém, jako vážený, politicky vyspělý národovec a občan i jako spisovatel zvučného jména čestně již uznaný, mohlo se zdáti, že dospěl k metě, po které toužil a pro jejíž dosaženi přinášel dosud oběti. Co bylo vlastně příčinou, že svou rodinu i své přátele pojednou překvapil úmyslem opustiti bezpečnou dráhu školskou a pustiti se neschůdnou cestou podniknutí výhradně literárního, jež se lidem s tak zvaného praktického stanoviska zdálo nejen odvážně nejisté, ale hrozící nezdarem proň osudným, nebylo by bývalo snadno se domysliti. Co vlastně jej přimělo ku předsevzetí, kterým dával v sázku existenci svou po boku milované družky svého života i budoucích členů své rodiny? Ovšem asi právě živý styk s kolegy na gymnasiu jej přesvědčoval, že revue věnovaná zájmům vědeckým i vůbec kulturním, psaná českým jazykem a v přední řadě věcí slovanských si všímající, byla by živou tepnou vzdělanostního ruchu v našem písemnictví i ve čtenářstvu, a že by mohla nalézti dosti hmotné opory v kruzích našich středoškolských, jak učitelských tak žákovských; ale tato možnost přece nebyla zaručenou jistotou a nebyla by, jak myslím, pohnula střízlivou něčí úvahou, aby se odřekl hotové jistoty za sebe vábivější experiment. Vlček však nebyl chladným člověkem vypočítavým a dal svým odhodláním důkaz, že byl enthusiastem, idealistou zaníceným pro svou myšlénku, ale také že si byl vědom, jakého napětí vůle, námahy a důmyslu je schopen, aby se svým záměrem neztroskotal; mimo to však — a snad hlavně — mám za to, že v něm klíčil příliš bohatý fond energie a iniciativní tvořivosti, nedopouštějící, aby se činnost jeho krotce spokojila v mezích vymezených učitelskému povolání. Myslím, že Vlček proto založil »Osvětu«, že mu to bylo hlubokou

potřebou ducha i srdce. Proto též vložil všecku svou morální sílu i všecku svou praktickou schopnost do tohoto podniku, jehož úspěch dal původci svému co nejúplněji za pravdu.

»Osvěta« dle praktického předpokladu podnikatele svého měla nalézti hlavní své působiště i též odbytiště na středních školách českých; činil týž případné úmluvy s ochotnými k tomu členy profesorských sborů. S takovým záměrem zajel si též do Plzně, jež byla té doby mým bydlištěm, a navštívil i mne, ač jsem byla nedopeřeným ještě mládětem literárním, na jehož spolupráci nezáleželo při podniku tak vážném, pro který si zamlouval výslovně jen nejpřednější osvědčené síly; však dobrosrdečná jeho vlídnost nedopustila, aby mě nepožádal o verše; dovedl při tom vytěžiti z mé upřímnosti i některé informace o poměrech plzeňských, kterých by mu nebyl tak snadno svěřil někdo jiný, než na koho učinil chováním i mluvou tak příznivý, důvěru vzbuzující dojem jako na mne. Vše, co mluvil, bylo tak nestrojené, rozumné a věcné, způsoby jeho při veškeré bezvadné zdvořilosti tak prosté a nenucené, jako bych se s ním ocitla pojednou v dávném kruhu domácím, v jehož přátelských stycích vládla nejupřímnější otevřenost. Nový pan redaktor, jehož historické povídky v Matici lidu mě již dříve proň živě zaujaly, získal si mou sympatii naráz svou otevřeností, svou opravdovostí kořeněnou mírným, sousedským humorem. Poctivě zdravý vzduch venkova dýchal na mne z obsažného, pěkného jeho hovoru a příjemného chování.

Když jsem pak do »Osvěty« verše své posílala, vybírala jsem svědomitě ty, které se mi zdály nejlepší. Za nedlouho pak došlo i na první můj prosaický příspěvek pro »Osvětu« psaný, a sice mimo nadání redaktorovo i moje. Vlček totiž, pravý opak umíněného konservativce, zásadně stopoval novoty kulturního života a bedlivě si všímal i vývoje školství ženského. Vybídl Karolinu Světlou, aby mu napsala pojednání o ženských ústavech toho směru a účelu, jako byl Ženský výrobní spolek, současně s jeho »Osvětou« vzniklý, jehož tvůrkyní byla Světlá sama. Velká romanciérka však nikdy nemívala zvláštní chuti zabývati se pracemi neuměleckými, nebásnickými a neodhodlala se ani Vlčkovi k vůli, aby napsala žádaný článek, nýbrž vložila úkol ten na mne. Uposlechla jsem s trémou a pochodila jsem šťastně. Vlček práci mou schválil a bez odkladu v »Osvětě« otiskl, což bylo pro mne arci vyznamenáním. Hned po té, r. 1874, když jsem přesídlením z Plzně do Prahy se pokusila založiti si samostatnou budoucnost, blíže jsem se seznámila s V. Vlčkem i s mladou jeho domácností a rodinou.

Opětně a tím silněji mě ovanul týž čistý, zdravý vzduch venkova, táž prostosrdečná přívětivost, táž upřímnost k lidem a láska k práci, táž nestrojená dobrota společenská a průzračně poctivá snaživost vlastenecká, která mě tak přesvědčivě dojala hned při prvém setkání s Vlčkem, ale zde, ve vlastním jeho prostředí, kde na všem se značila pečeť jeho myšlénky a vůle, v tím zřetelnější pravdě své vystupovala na jevo. A stálo-li na zevní straně dveří do tohoto příbytku slovo: »Osvěta«, mohla vnitřní jejich plocha právem býti ozdobena nápisem: »Rodinné štěstí.«

První podmínkou tohoto štěstí byla zjevná skutečnost, že V. Vlček nalezl v choti své družku, jako by mu ji sám dobrý genius jeho života byl vyhledal. Tito dva lidé vzali se z lásky, ale tenkráte v lež obráceno prastaré pořekadlo, že láska je slepá. Žádný jasnovidec nemohl lépe než tato dvojice sama rozpoznati, že jest navzájem pro sebe stvořena. Ani nejslabší možnost ohledů vedlejších, snad sobeckých, nemohla zastiňovati tuto volbu srdcí, jež sloučila jen vřelá náklonnost na vše odevzdaná; a přece si obapolně přinesli nejcennější bohatství. Nevěsta Vlčkova, Anna Kurzová, dcera učitelova z rodného jeho kraje, byla proň živým pokladem a požehnáním pro celé společné žití jich obou. Stejný byl jejich návyk v pracovitosti a hospodárnosti, stejně skromné jejich nároky na zevní blahobyt, stejně upřímná jejich vůle přičiniti se všemi silami o zdar svého podnikání a vykupovati třebas i vlastním strádáním utěšenou budoucnost své rodině, k níž náležela ode vzniku svého jako živý spolučlen — »Osvěta«. Paní Vlčková, svým dětem matka něžná a pečlivá měrou nejvzornější, milovala »Osvětu« věru jako své dítě, ba s mateřskou, tichou pýchou uváděla tuto dceru svou do světa. Její hlava i péro obstarávaly veškeré účtování, její pilné ruce obsluhovaly celou expedici, která se rozrůstala s rychlostí po celých Čechách i za hranice jejich. Skalopevná víra, kterou od počátku měla v bystrý důmysl a v rozvahu svého chotě, nezklamala jí, však odměnila ji za všechny obtíže a oběti, kterých vyžadovalo uskutečnění jeho záměru.

Jinak hleděly na Vlčkovo podnikání jiné, cizí a pohříchu škarohledé oči. »Osvěta« podnítila hned na počátku proti Vlčkovi mnoho nepřízně. Nebylo málo těch, kterým se již první zvěsti o jeho záměru znelíbily, a pokud mně se zdálo, vzbouzela se v leckterých slabých duších závist; ba, záviděly mu i samu tu energii a odhodlanost ku podniku odvážnému i tenkrát již, než vstoupil v život i než se mohl osvědčiti, a myslím, že by mu tu odvahu byli odpustili jenom pak, kdyby se byl potkal s nezdarem; trosečníkovi byli by snad věnovali sympatii a chutě pokračovali v nářku na hmotnou mizerii našich poměrů literárních. Že však český spisovatel měl vedle schopností ideálně tvořivých též bystrý smysl praktický, zavdalo nespokojencům záminku, aby jej podezřívali jako chladného, zištného spekulanta; jako by na světě nebylo bývalo množství znamenitých učenců, publicistů neb umělců, kteří bez újmy ideálních cílů svých dovedli být i praktickými lidmi, — kéž jen vždy v mezích tak spravedlivě, přísně čestných a výčitky prostých, jako přičinění Vlčkovo. A že to byla pouhá všední závist, která jej osočovala, dokazovala sama i nadále, zvláště když se Vlčkovi podařilo získati sobě, své rodině a »Osvětě« vlastní přístřeší, dům s pěknou zahradou na Vinohradech. —

Vděčně však vítali »Osvětu« literární pracovníci, zvláště ti, kteří pěstujíce obory vědecké, měli dotud na vybranou pramálo orgánů k uveřejňování studií a essayí z nauk různých odvětví; »Osvěta« jim ochotně otvírala krásné své sešity měsíční, v nichž chtěla ochotně přicházeti vstříc nejen kruhům přísně vědeckým, ale i širšímu čtenářstvu vůbec vzdělanému. Chtěla šířiti informace o nejnovějších pokrocích vědy na celém světě, o nových badáních i objevech jejích

a rozvoji naučného i krásného písemnictví jak doma, tak za hranicemi, a řada skvělých jmen i stanovisk vědeckých v cizině proslulých po prvé se u nás ozvala v Osvětě. Připomínám — ne po prvé — že jména, jako Draper, Buckle, Lecky, uvedena byla do našeho písemnictví »Osvětou« hned při vzniku jejím, ba že obávaný tehda u všech zbožných duší Darwin, jenž ani v pokročilé Anglii se neobešel bez legitimace své víry, byl mezi těmi světovými badateli, kterým se brána naší »Osvěty« naráz otevřela. Nicméně nalezlo se záhy dosti lidí, kteří by rádi byli směr »Osvěty« očerňovali jako zaostalý, ano tvrdili, že redaktor její není objektivně nestranný, nýbrž hoví prý názorům svým osobním, převahou konservativním, na úkor svobody a vlastní odpovědnosti spolupracovníků literárních; hlavně, že nadržuje staročešství a klerikalismu.

Až bude před našima očima výstižná monografie o V. Vlčkovi, s vědeckou důkladností vypracovaná odborníkem povolaným, jemuž podati případné své poznámky a postřehy bylo mi ctí, zajisté bude spolehlivě zjištěno, do jaké míry Vlček utkvíval na názorech starších, vázanějších a do jaké přál směrům novým a volnějším. Co však se týče staročešství, tuto výtku dnes takřka nelze bez úsměvu klásti na váhu. Opravdu klaněl se Vlček upřímně předním představitelům politického staročešství, Palackému a Riegrovi; avšak dnes — kdo z našich nejrozhodnějších radikálů se jim dnes neklaní? Kdo popírá jejich zásluhu o politický postup našeho národa, kdo tvrdí, že vůdcové tito nás vedli neprospěšně, kdo odporuje všeobecnému, slavnému uznání, jež daleko za hrob je uctívá až do budoucna? Dnes citujeme politické výroky Palackého jako vážná proroctví, výroky Riegrovy s nemenší vírou než Havlíčkovy; ale kdyby se byl před třiceti a čtyřiceti lety k nim přiznával s týmž důrazem V. Vlček v »Osvětě«, byli by jej svobodomyslníci prohlásili za největšího zpátečníka.

Toho však Vlček neučinil, a sice proto, že jakkoliv nadšeně ctil, ba přímo miloval Riegra pro velké jeho vlastenectví, jeho ducha a jeho šlechetné srdce, přece o některých věcech nebyl s ním souhlasných náhledů, nýbrž odchyloval se od něho k mladočechům. S určitostí vím aspoň tolik, že V. Vlček stál na stanovisku mnohem rozhodnějším naproti »právům« němčiny a její důležitosti pro nás, ano vím, že o otázce národnostní míval s Riegrem dlouhé, velmi živé rozhovory a přátelské debaty. Ne tak úplně jistě, ale se značnou pravděpodobností usuzuji dle toho, co se mi zachovalo v paměti, že, kdežto Vlček lámal třtinu nad dynastií Habsburků jakož nad nepolepšitelnou zhoubkyní všech snah o spravedlivější budoucnost Čechů, Rieger přece nepovažoval za prostě nemožno, aby se v tomto panovnickém rodě vyskytla hlava jasná, jíž by vysvitlo, že spravedlnost k národnostem slovanským jest nezbytnou podmínkou trvání říše rakouské.

Dle jistých známek jsem se v kterési době dohadovala, že Dr. Rieger obmýšlí uvésti V. Vlčka jakož zdatného pracovníka vlasteneckého na veřejné kolbiště politické. Jsem ve svém nitře přesvědčena, že by byl Vlček ve službě české věci ochotně, ba s nadšením vzal na sebe i povinnosti poslanecké. Divila jsem se, že mu nebyla kandidatura

nabídnuta, i nevím, proč se tak se strany Riegrovy nestalo. Zdali snad náhledy Vlčkovy přec jen se přílišně lišily od konservativních? Ba, zajisté tomu tak bylo. Schvaloval taktiku staročeskou, ale cíle mladočeské.

I bez mandátu bral Vlček na sebe dobrovolnou povinnost mluvčího za věc českou, za věc celého národa. Proniknut ideální tužbou, aby se činná síla národa soustředila v jednotnou neoblomnou vůli a práci, želel každého drobení jejího v odlišné programy a strany, a zabíhal tímto požadavkem absolutní jednomyslnosti až v nemožnost, bráně se uznati, že různost hledisk jest nejen nevyhnutelna ku pokroku a spravedlnosti uprostřed velikého, živého celku, jakým jest kulturní národ. Rozhodným jsa odpůrcem důvěřivých smiřovaček s Němci a s vládou, trval na smířlivém sjednocení českých stran tak vytrvale, až důrazností svého požadavku sám se někdy zdál nesmířlivým. Nechť posuzovatel pozdější prozkoumá publicistickou činnost Vlčkovu, jak se obrazí ve vlastních jeho brožurách a jiných projevech časových, nechť probere celou politickou část »Osvěty« za všecka léta redakce Vlčkovy; nechť pak výrokem svým přisoudí mu místo blíže jedné či druhé strany aneb uprostřed mezi oběma, kde Vlček sám zásadně chtěl státi: zajisté v každém případě sezná v jeho usilování horoucí, hluboce pravdivou a poctivou lásku k národu a přesvědčenou, nadšenou pohotovost k obraně češství jakož nejpřednější povinnost a svrchovaný zákon našich snah. — Nemenší váhu než politické vyznání Vlčkovo má pro jeho charakteristiku poměr jeho ke kněžstvu a k náboženství vůbec. Bylť Vlček z oněch autorů našich, kterým, jako na př. i Vrchlickému, za mladých let účinně zasahoval v duševní vývin kněz — osvícený, ušlechtilý kněz vlastenec, buditel a vychovatel. Za školských svých let v Praze prožitých bydlil V. Vlček u takového kněze, jenž mocně působil na vzdělání mravní jeho povahy, na rozšíření obzoru jeho duševního, na vlastenecké jeho uvědomění, na jeho dychtivost po poznání památností Prahy a dějin českých; byl to člověk duše čisté a srdce předobrého, o němž Vlček ve svých pamětech z mládí napsal nejkrásnější jejich kapitolu, tak jímavou a živě přesvědčivou, že zřídka jen lze něco čísti s tak vřelým zájmem a zalíbením. Není ani jinak možno, než že vnímavý hoch k němu přilnul celou duší a tak hlubokým bolem byl schvácen při jeho ztrátě, jak nám to Vlček ve svých upomínkách líčí. — A po letech, když dospěv k samostatnosti, stal se středoškolským učitelem v Budějovicích, opět se setkal s knězem vlastencem, s knězem idealistou duše ryzí a pravého posvěcení: s velkým vlastencem Valeriánem Jirsíkem, biskupem tamním, jenž vyslechnuv z úst Vlčkových výmluvné vylíčení činu a záměrů Jindřicha Fügnera, vzal si v krásném hnutí mysli příklad z obětavého zakladatele Sokolstva, zamyslil se a ustanovil se na tom, co pak pro národní věc skutkem učinil.

Zajisté se nemýlím, cítím-li, že tyto dvě postavy kněžské vtiskly Vlčkovi do duše nezmarnou úctu k dobrým českým kněžím, následovníkům buditelů našich, a že tato úcta i vděčnost k nim po celý život mu nedopouštěla šmahem přezírati kněžský stav, o němž byl jist, že ještě v něm žijí charaktery ideální, zanícené upřímnou vůlí

k apoštolování mezi lidem naším, nadšené příkladem předních, velkých buditelů českých i výsledkem životodárné jejich práce. Co V. Vlček věděl o národním působení českých kněží, všichni víme a nemůžeme popříti, ale uznáváme to jen za zvláštních, slavnostně památných momentů, Vlček však nevyhrazoval svého uznání jen příležitostně oslavencům, nýbrž uznával i za všedních dnů běžného života zásluhu a význam každého pracovníka na národa roli, nechť nosil třebas kleriku. Celá jest řada nejproslavenějších spisovatelů našich, jimž nikdo ani zdaleka nevyčítal klerikálství, když ve svých pracích sympaticky vylíčili kněze vlastenecké a humánní; avšak učinil-li Vlček totéž anebo přijal-li do »Osvěty« něčí práci, v níž byl sebe nezávadnější obrázek skromného typicky českého velebníčka, býval podezříván, že tak činí s úmyslem, aby se kněžstvu zavděčil na úkor nezávislého směru své »Osvěty«.

Zcela mylný byl názor těch, kdož se domnívali, že Vlček, jenž tolikerými projevy literárními osvědčil své nadšení pro husitství a zdůrazňoval dějinný jeho význam pro záchranu českého národa, snad se někdy blížil smíru s Římem. Nikdy! To bylo neslučitelno s celou jeho myšlénkovou soustavou i s jeho přesvědčením náboženským, jež bylo daleko vzdáleno veškeré oficielnosti, panovačné dogmatičnosti a nekritické, byť poetické tradičnosti. (Pokračování.)

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Pokračování.)

Roku 1771 vyšel Kníže Honzík. Veselá čino-hra od jednoho zátahu. Přeložil ji kancléř Jan Zeberer rýmovanými verši. Že východiskem české dramaturgie, jest důležito; nám důležitější jest, že v ní vidíme odlesk snah puristických. Frant. Mart. Pelzel překlad posuzuje uvádí,[1]) že řeč naše po úspěšném literárním rozmachu za půldruhého téměř věku klesla v nečinnost, že však přece zdají se žíti mužové vlastenečtí, kteří hledí zabrániti úplnému úpadku naší řeči mateřské, k nimž jistě prý zasluhuje počítán býti překladatel kusu Herzog Michel. Zřejmo prý, že jest dokonale se svou řeč, a tam prý, kde ve starém jazyce českém nenašel významu na některé slovo, utvořil si slova nová, která vystihují smysl tak vhodně, jak to lze, na př. veselá činohra Lustspiel, zátah Aufzug, nástup Auftritt, divadlna Schauplatz (= jeviště, scena) a takových ještě více. Zatím jest překlad Zebererův tak chatrný, tak vulgární, že nemálo přispěl, že byl Kníže Honzík v Kotcích vypískán a že česká dramaturgie se zastavila na 14 let. Přesaditel se osmělil v našy Mateřske Ržeči Comedii předſewzýti, která v německym Gazyku wyhotowená byla a Wůbec Zalibenj obdržela ... připowidám wjce takové Weselohry na gewo wydati ... zustawam Službam N. N. Slovo blaznice = bláhová, bláznivá. Bylť bych v stavu

[1]) V Prager Gelehrte Nachrichten, I. díl, 1771, na str. 362.

tebe brzo k tomu přivídst a Nenech si to zdát! páchnou nadobro pólovštinou.

Kniha pro dítky, nebo Všeobecné obsahy a vyjádření o věcech, které dítky věděti mají a pochopiti mohou. Z německýho jazyku na český přeložená. 1771. »Překladač« se bil s nemalými potížemi maje slova cizího jazyka vystihnouti po česku. Kde mu nebyl pomocen český již pramen puristický, j. Slovař, Pól a j., tam zkoušel svou dovednost sám. Ukázkou buďtež: panáček (mladý pán), z toho ohledu, vonnocitedlnost n. vuněnlivost (toto u Póla — čich), vonnocit (nos — Slovař), citedlnost (čivost, pocitovost), duše člověka je duchní podstata, základomocnosti duše (mohutnosti duševní), pomocní-prostředky Hilfsmittel, vysokovážnost Hochachtung, ctimilující lidé, tělosíla, prostředkozboží (statek, majetek). Bůh to zboží odnímá skrze všelijaký pády: vodotoky (povodně, zátopy), lodotonutí (ztroskotání lodí), živočichské živobytí (živočišný život), pohzdárné hry (odvážné, zištné), stavobylost (stát), popuďka (podnět), řetelkyně n. představitelkyně (představivost duševní), řečiti (mluviti — u Póla), spěvo-hlas (zpěv), boský posláník (anděl — Slovař), upevna (obloha), bludo-hvězdy (bludice), hvězdník (oběžnice — Slovař), Žižlila (Venuše — Rosa, Pól), Peroň (Jupiter — Rosa, Pól), Zeloň (Merkur — Pól), Chrvoř (Saturn — Pól), časo-částky (počasí), dvojec n. dvojnásobník (míšenec n. bastard), zemězrůst (rostlina), simě-zrna (zrno), novo-chtívost (Neugierde), odtok a vejtok (odliv a příliv), vladnosta (vrchní pán), oštěstiti (beglücken), země-vratelkyně (točny), zapřabuh (u Póla) n. líbověrec (odpadlík), krásopanna n. fraucimor, vejstupek činiti (výtržnost — Pól), líkoprostředky (léky), trhonadírač n. mámič (fušér), jedomišenec (míchač jedů), nákeřník (z Póla) n. nákeřný mordýř (zákeřník, zákeřní vrah), měšešník n. taškář (Beutelschneider), církevní vladařství n. diecésa, kaple n. kostelíček (ze Slovaře), svatorčení n. svatočtení n. blahověští (evangelium — Slovař), žákovna n. cvík (škola), prostranov (ze Slovaře) n. rynk, země-spisování (zeměpis), kního-vtipník (ze Slovaře) n. študent, sladovinkářství (cukrářství), jazyko-umělečnost (mluvnictví, mluvověda), kovovec n. mincmistr, fousoholik n. fousočistec n. bradíř (Pól, bradýř Slovař), muzikocvičenec (hudebník), skočo-otačník n. tanečník, vlasoplet (vlásenkář z Póla), bleskočistič n. polírnik (podle Slovařova bleskočistiti poliren), palce-zdýlka (palec Zoll), prodárna (ze Slovaře) n. krám, zboží-zaloha n. zboží-skladnice (krám), chudírna n. bídlo nuzných n. špitál (ze Slovaře).

Zejména ve slabikáři bylo potřebí dětem cizí názvy vysvětlovati slovy českými nebo výkladem. Nesmělý takový pokus má úřední *Slabikář* vydaný v Praze »v nákladu školního učení« r. 1775, obsahující v sobě způsob, jak se dítky mají učiti písmeny znáti, slabikovati a čísti. Tam slovo cifra překládá slovem počet, samohlásky jsou dílem jednohlásky, dílem dvojhlásky. Spoluzvučky dělí na přirozené a změkčené. Písmeny r, l jsou polozvučky. Apostrof = znamení zkrácení, . . . = znamení rozptylení, čárka n. proutek, středník nazývá čárkou s puntíčkem, dvojtečka jsou dva puňktíci, závorky slovou půlkolečka, § = oddíl, ! = znamení toužení, upění, naříkání. Cizím slovům českým se nevyhýbá (vinš, vinšovati).

Jako velebil Pól jazyk český, tak žák jeho i nohsleda piarista Maksimilián Šimek chválí jazyk český v německé předmluvě ke Krátkému vejtahu všeobecné historie přirozených věcí (1778). »Jak mě potěší, uviděl-li bych, že jsem mohl něčím přispěti na prospěch jazyku, který se znamenitým jest užitkem každému, zvláště těm, kdo se dají na vojenství«, píše tam a vybízí jinochy šlechtické, by se tudíž obětovali tomuto jazyku pílí, jaká s jejich povoláním se srovnává. »Pomyslete,« dí pak, »že před sebou máte práci, ke které mě nepobídla než snaha rozhojniti obecný prospěch vlasti i váš.« Jako Pól tak i Šimek ospravedlňuje své novoty cídivé, a to laskavému čtenáři česky: Skoro všichni národové našeho věku se vynasnažili svůj jazyk a literné umění polepšiti, i skutečně již mnohem polepšili, proč bychom také my neusilovali o čistotu, lehkost a ladnost jazyka spisovného? To dělal váže plným okovem z puristů, zejména ze čtvera již tehdy vydání Pólovy mluvnice české, všudy, jak doznává, pravidel páně Pólových šetře. Rozdíl jest, že sloh Šimkův dosti plynný a jasný svědectví dává o Šimkově znalosti jazyka nabyté čtením dobrých knih českých, Pólův sloh však drsný, kostrbatý, hodrkavý, těžkokroký, bídně kulhavý, hříšně nesprávný, němectvím prosáklý že neklamný jest důkaz, že smělý a domýšlivý opravář české řeči, s vysokosti své velikosti jazykem »običejniku« husitských a bratrských pohrdaje, pořádné knihy české ani v rukou neměl.

Na 130 stranách má Šimek slovník »Poznamenáni ňekterých českých slov«. Jsou to slova nová potřebná výkladu slovem německým n. latinským. Jsou větším dílem z Póla (běžlín, bezsrdý, brabenečník, břevnoch (u Póla -oh), chodíště, chraplavý, chřípka, chříplice, číselník a m. j.), dílem odjinud (bludohvězda, hvězdnatost, hvězdník a j.) a dosti Šimkových (bodec Dolch, bodly Stacheln, břemni hovado, chramostejl Kaninchen, černilost die Schwärze, chřípný knorpelig, cibule kužatěná härtige Zwiebel, daktyle Datteln, dlážiti pflastern, dobromislný wohlmeinend, durditi pochen n. sich weigern, durmati säugen, durmáč Säuger, dušni postata (Kniha pro dítky duchni podstata) spiritualis habitus, dustojnost Standhaftigkeit constantia, fučiti brausen, hmotnost všeliká allerlei Zeug n. Materie materies, hmožditi ořechy Nüsse schütteln, hňup Stockfisch (u Póla tlučina, močár), hořiti brennen, křídelni žižala fliegende Insecten insecta pennata, krticí vršek cumulus a talpa excitatus (krtinec), krvoprolévání Blutvergieszen, kůň spražný Zugpferd (Pól tažní k.), mečem hnuti Schwertzücken, miziti verschwinden, mrvliště Mistgartenbeet (u Póla mrvlín), nabízeti aneifern, nebranný ungewaffnet, parný okršlek atmosphaera, obtáčeni slunce Sonnenumlauf, pilozuby Feilzähne, právodavec Gesetzgeber, proskakující papír Flieszpapier (u Póla pojka n. pojavka), široko kužatěné pazourky breithäutige Zehen, spolostěnka Scheidewand, stromostínka Baumwanze, zemotrnota Erdbeben a j.

R. 1779 spatřilo ve Vídni světlo Uvedení k latinské řeči k užívání študyrující mládeže v cís. král. zemích. Původce neudán. Hned na prvních 4 stranách čteme Poznamenání k umění grammatyckému náležejících slov. Jsou to překlady latinských názvů mluvnických. Na př. přímenec casus rectus, ukřivenec casus obliquus, jména hojnotlivá

collectiva, bodec dvojitý colon, skloňovatelka coniugatio, ohybatelka declinatio, zcházetlivá defectiva, vyluzená jména derivata, vlastnoslovnost etymologia, zastávance gerundium, mluvoučení grammatica, procházka interiectio, přidávanec adiectivum, dobročtennost orthoepia, oučastonce participium, představka praepositio, bodec punctum, náznatek supinum, časoslovo zskládajicí verbum deponens, časoslovo nižádenské verbum neutrum a j. Za to názvy pád, příslovce, článek, slova složená, spojka, odvozování, nepravidelný, způsob, čas přítomný, polominulý, minulý, dávno minulý, budoucí a j. platí dosud. Kde Rosa, Vusín, Doležal neporadili, poradil si sám. Dobrovský soudí[1]), že se uvedení podařilo a že překladatel dal důkaz, že rozumí jazyku českému jsa jeho znalec. Chválí jej, že v pravopise nešel za novotáři Pólem, Šimkem a Prokopem, ale vytýká mu, že se také odvážil překládati do češtiny technické výrazy v mluvnici obvyklé a že se tím dostal do směšnosti; neboť který Čech prý by se nesmál slovům: náznatek, ohýbatelka, procházka, příslovce, zastavance, oučastonce a j. ještě?

Ani překlad spisku Rozmlouvání mezi otcem a dítětem o věcech náboženství se týkajících pořízený jazykem plynným a celkem správným (1780) od kněze Aleše Pařízka nezprostil překladatele, znalého dobré češtiny, svízelův ani vad, když mu bylo plouti proudem purismu. Svědčí o tom káraný Dobrovským zástoj (předmět učebný), knihy tohoto tvaru (způsobu, rázu), učenec (žák — z Póla), náhozky (námitky), zmítati (zamítati, vyvraceti), v zhledu (in Rücksicht) na všeliké vlastnosti a okolostojičnosti, rozsudek (soudnost), mravní citedlnost (m. cit), sadba (věta), poznalost (poznatek, poznání), přičítky (úryvky, citáty), povětří (ovzduší), jiného nic nepozůstává (nezbývá), dějna neboližto hystorie, mravoučba (-uka), práci mou (!) jsem z jediného ohledu (!) prospěchu dítek ... před se vzal, užitek požádaný (žádaný, žádoucí — Pól kýžený).

Zlobický vydal r. 1781 v Praze překlad český Všeobecného řádu soudního pro Čechy, Moravu, Slezsko, Rakousy atd. Dobrovský překlad podrobil svědomitému posouzení do § 164.[2]) »Bylo by mi popsati ještě několik listů,« praví na konci, »kdybych celé dílo měl probrati. Jsem svému národu povinen, abych p. překladatele povzbudil připomenutími dobře míněnými ku větší pilnosti.« Recense své vzpomíná ještě v listě svém Kopitarovi (ze 7. VIII. 1810); že prý mu ji Zlobický, jenž se ostatek rád chlubíval a leckdy si zalhal, velice zazlíval. Přes to přese všecko jej Dobrovský ctil. Překladu vytýká, že buda soudcem, ač česky rozumí, by si nedůvěřoval podle tohoto překladu o všech sporech rozhodovati, protože mnohým místům rozumí, až si vezme na pomoc německý originál. Snaha překladatelova se nesiž k tomu, aby překlad nabyl zřetelnosti nejvíce možné; neboť všeobecná srozumitelnost jest a bude pořád jediný účel všeho mluvení a psaní. V překladě lopotně urobeném jsou slova, jimž nikdo nemůže rozuměti. Překladatel nedbá zvyku mluvního ani nehledá rady

[1]) V Böhm. Litteratur auf das Jahr 1779 na 328. str.
[2]) Litter. Magazin für Böhmen u. Mähren na r. 1781 na str. 111.—120. I. části.

u vážných spisovatelů dobrých. Starých spisovatelů dobrých překladatelé neužijí, a tuší si býti veleučení, když čisté zdroje slovy nově nadělanými tak zkalí, že se člověku řeč česká takovými novotami hodně zošklivi. Ukázky: Zlobický překládá ausdrücklich ausgenommene Fälle příhody vejslovně vyňaté — Dobrovský opravuje, že zřetelnější by bylo zejména vymíněné; factum die Tatsache udalost věci — oučinek, což lze dokázati z Veleslavína. Slovo udalost jest nové, i nemůže míti přednost před slovem hotovým. Radil bych raději leckteré slovo opsati než tvořiti nesrozumitelné nové: věc, která se stala, to, co se stalo; existimare glauben věřiti — domnívati se; plura obiecta mehrere Gegenstände víc tejkalostí — Dobr. nechápe, jak tejkalost může znamenati Gegenstand. Podle lat. obiectum z ob a iacere nebylo by prý tak těžko utvořiti slovo nové, srozumitelnější; einen Zusammenhang unter sich haben connexionem inter se habere mezi sebou spolek míti — mezi sebou spojen býti; alle Umstände beantworten ad omnes circumstantias respondere okolostojičnosti všecky zodpovídati — na všecky okolostojičnosti odpovídati; Karakter conditio důstojnost — důstojnost platí jen o velikých hodnostech; der Gegenstand des Streites obiectum litis dotýkání rozepře — jinde jest Gegenstand tejkalost, zde zase dotýkání, obojí špatně. Prostě mělo býti: věc, o kterou se pře vede, o kterou pře jest; der Gegenstand causa dotýkání — jen pře tu býti může vhodně. Jednou překládá Gegenstand obsaha — podle etymologie to Inbegriff, Inhalt. Trpěti nelze ani tejkalost, ani dotýkání, natož obsaha, protože slovo nově udělané nemůže býti přijato, leda když tvořeno podle obdoby a pojem vyjadřuje správně i zřetelně; verläszlich dilucide ubezpečile — nebylo nikdy a není nic; ein unvorgesehener und unvermeidlicher Zufall causa improvisa et inevitabilis příhoda nepřehlídlivá a nevystřihanlivá — kdo tomu rozumí? zde lze říci jen nenadálá a nevyhnutedlná, těm oběma slovům každý Čech rozumí; eine förmliche, gehörig belegte Rechtfertigungsschrift scriptura purgatoria in forma et necessariis documentis instructa — mohlo by věru ještě jasněji býti přeloženo. Příloh jest nové slovo; kdybychom řekli příloha (srv. obloha, podloha, záloha!), nabylo by toto slovo jiného významu, neboť znamená dnes úlehli, úhor a v jiném významu jím již nelze mluviti. Položení jest eine Lage, mohlo by tedy přiložení (přiložený spis) býti eine Beilage; wohnhaft ist commoraretur obydlen jest — obydlen nezná řeč česká, ale přebývati, obývati se říká wohnhaft sein; die eigentliche Bestimmung der Frist terminus dilatorius dimetiendus vlastité určení — co tu s vlastité? Určení je až příliš nejasné, než aby mohlo býti schvalováno, zvláště když není nedostatek slov srozumitelných stejného významu; eine Streitsache causa věc rozporná — to naprosto nic není. Eine Streitsache jest přece rozepře; přebydli — není obvyklé, musí býti obydlí; unmittelbar neprostředlivě — jest nové a nedosti jasné, proč ne bez jinších?; za sporu hlavnímu — má býti při hlavní; Ausschusz deputatio vejhoz — vejhoz jest Auswurf, již u Rešla to slovo u významu nástroje házecího bulista. Opravdu se nehodí, aby jím jmenována byla Deputation. Nechal bych již známé deputací, nebo bych utvořil slovo vhodnější; ohne weiters nulla interiecta mora bez

dálky — dálka jest die Weite. Nejlépe tu smysl vyjadřuje bez prodlení bez průtahu; knihy strácovní Stratzenbuch — kdo tomu může rozuměti? Proč ne makulář?; verbindliche Handlungen actus obligatorii jednání zavázatných. Zde by musilo býti zavazující, zavázatný není nadobro nic; der Gegenstand des Streites res controversa věc sporná — to by tedy znamenalo tolik, jako věc rozporná nahoře. Než česká řeč nezná ani rozporný ani sporný; unbedenklich sincera nevystavitedlný. Podle etymologie jest nevystavitedlný unaussetzbar non exponibilis čeho nelze odložiti. Nebylo-li by bezpochybný nebo podobné slovo lepší?; obsah — místo něho by se mi lépe líbilo obsažení, protože jest obvyklé; soll beobachtet werden observandus est má pozorován býti — lépe zachován býti; vázti — slova toho neznám. Za škodu vázti by bylo říci státi.

Působení neblahého purismu neústrojného na Zlobického vidíme také v jeho přípiscích ke slovníku Tomsovu chovanému v knihovně musejní: dívací hra Schauspiel; divostroj (z Doležala) 1. Wundermann, 2. histrio Komödiant scenicus; divostrojka comoeda scenica; jednojazyký monoglottus, hvězdnatost constellatio Gestirn, kazířeč Verderber der Sprache forte melius (!) řečikaz; krkobol Halswehe, močihuba (z Komensk.) Trunkbold, naběhlina Auflauf (kuchař. nákyp), nadpříliš (z Kom.) übermässig, napozatím, nebebydlitel coelicola, nedučivec ein Invalide, nenaprzněný (z Kom.) unbefleckt, nezčistný (nesčíslný), nezapominadlný který nezapomíná, nezpytatedlnost Unerforschlichkeit, oplzlomluvec (z Dolež.), oznamovatel Anzeiger (udavač), pochop Begriff (pojem), pohonič Viehtreiber, popelvál, spisatel (spisovatel), stranobijnost Parteilichkeit (stranickost), strejčený bratr, svítedlnice (lampa), svojnost Eigendünkel (domýšlivost), svojný kdo se sobě velice líbí, svojím si (vlastním si), tažitost Elasticität, tažitý elastisch, temenec Quelle, trvácnost (trvání), vejhled prospectus, vodnozemní živočich amphibium (pramenem Dobrov.?!), vodolaz Taucher (potápěč), vodopisec hydraulicus, voleniště Wahlort, výjem Ausnahme, zemstroj (z Komensk.) irdisches Wesen studium terrestrium. Jeho souzvuk Accord jazyk si oblíbil jako slovo spisovatel zamítnuv slovo spisatel.

Karel Hynek Tham v Obraně jazyka českého proti zlobivým jeho utrhačům (1783), ve svých později slovnících nekritických sklízeč očistné žně slovnické, odmítá výtku cizích slov v jazyce českém, Němci že cizích slov mají mnoho, a že není jazyka v Evropě, aby si některých slov z cizí řeči nebyl vypůjčil, vedle »vlastnoslovnosti« své pozměnil a osobil. Cítíme a vidíme jeho potíž s cizím slovem, převádí-li je na česko, jeho chtivost puristickou. Tak: kněhárna (knihovna), poznamenání kněh (seznam), dsky před rukama jsou (vorhanden — též u Póla), prostranně (zevrubně), obdloužně (obšírně), milostná knížka (roztomilá), vyslanec emisař, ukázadlo index, čtena littera (Rajhr. Slovn.), zavírati (usuzovati), slova častotlivá v. frequentativa (u Doležala), způsob přestuplivý modus transgressivus (z Dolež.), jména zmenšená deminutiva (Dolež. zmenšovatlivá), vyjadrniti (vyjádřiti), zpěvomluvnost poesie (podle Rosy), zpěvomluv carmen (z Rosy), cizoložná slova (cizí), písmo (spis), předzříti (předvídati), blažiti se (cítiti se blažen), promluva (věta).

Athanas Spurný ve Weytahu slow[1]) neholduje přísně vkusu puristů; píše totiž tak, jak »obyčejně Čech jsa vojákem mluvívá«. Proto se nevyhýbá nic slovům cizím, jen aby voják rozuměl. Slova regiment, kompanyje, granatyr, obršt, glyd, kranflek, komandyruje, perpendykulární linyje, marš, maršírovat, exercírovat, verbíř, verbovati, extragryfy, ballanc, švenkunk, rychtunk, officír, deserter, špicprut, bintlink, adjustyrování, tambor, pfajfr, futrál, a t. d. o tom svědčí k naší teď hrůze dostatečně. Vedle toho jde tam přece ve Slovaři slov vojenských po stopách modního purismu a ve šlépějích Pólových čerpaje z »Dykcyonaře Rhonse (= z Nomenclatoru Rhonova) i z Póla. Slova z Rhona označuje písmenem P, slov z Póla neoznačuje. Z Rhona jsou na př. čepubiti, kokoš, odběhlec, nováček, podkopník, polní zbrojnosta, počastnosta, potravnosta, poručka, zastupnik — kromě čepubiti jsou u Póla též —, z Póla pak na př. zaručín, vzdav, narožli, vzdob a j.

Nedovedl-li Pelzel r. 1771 posuzuje knížete Honzíka ještě rozeznati slova dobrého od špatného, rok na to cit správnosti jazykové již mu zošklivoval cídičské stvůry dosti rozlezlé. Četl sice s potěšením[2]) vlasteneckým překlad Knihy pro dítky (1771), protože jím na to se pomýšleti začíná do rukou podávati české mládeži knihy užitečné, ale za vzor mu nelze tohoto překladu vychváliti, jak učinil pražský týdenník Neue Litteratur. Překlad jest opravdu ubohý. Slova citoň n. vonnocitoň (nos), štítonožka (želva), ohnístřelka n. kulečník (střelná zbraň), vodo-vážnice (studna), sladovinka (cukr), výboronalez (svobodné umění), kovovectví (věda hornická), peněžovalství (nauka mincovní), peněžotepec, krmovařík (kuchař), slávobyt (palác) a takových více jsou prý nejen neobyčejná, ale také málo srozumitelná. Odsuzuje-li plody tyto, odsuzuje tím také ostatní tam jiné, které dříve byly zplozeny a uloženy zejména ve Slovaři z r. 1716, pak v 1. a 2. vyd. Rosovy mluvnice, na niž jinak odkazuje uče vokalisaci předložek v, z, k.

Ve spise Handbuch zum Gebrauche der Jugend bei Erlernung der deutsch-französisch- und böhmischen Sprache (1775) se vymaňuje Pelzel z manýry novotářské Pólovy i jiných ještě víc. Píše sice ještě podle Póla koštiště, pletka, knihárna (Pól kně-), kratiknot (Pól tratisnad chybou tiskovou), dvornosta, zdet, mocti, zsložit a j., ale za Pólova slova zvukba má hudba, za osvítlín má svícen, za lepenka čteme bělpuch n. papír, za jezlín n. jídelník píše talíř, za nočlik n. nočník pak župan, za stehnožku podává uzeninu (šunku), za společli pak společnost, za Pólova mocitele nastolil mocnáře. S Pólem voniká (Jak se mají? Nechť nám to všechno koupěji!), jako Pól skloňuje substantiva s demonstrativem, tak i Pelzel s ním je spojuje (ten večer, ta večeře, to jablko).

Leč již za dvě léta v předmluvě ku Příhodám Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic (1777) Pelzel odsuzuje nadobro

---

[1]) Kniha k čtení a překládání pro schovance c. k. akademie pozůstávající v exercitium, službě a adjustirování sprostného muže cís. král. pěchoty (1783). — Druhé vydání má titul České cvičení pro schovance cís. král. kadetního domu pozůstávající a t. d. (1786). V Novém Městě Vídeňském. —

[2]) Prager Gelehrte Nachrichten, II. Theil, 1772. Str. 81.

zhoubné novotářství; a jestliže v textu cestopisu za Vratislavova slova cizí čteme slova česká v dílně řecticův a čističů vytvořená, není tím vinen Pelzel, nýbrž prý korektor normální tiskárny Vinař posedlý cídičstvím jazykovým. Naši spisovatelé, dí Pelzel, nyní k českému jazyku bez mála tak by se bráti měli, jako latinští k latinskému. Ti pilně čtou svého Césara, Liviusa, Cicerona, chtějí-li zřetedlně a výborně psáti. I my máme své Césary, Liviusy a Cicerony; proto, chceme-li zřetedlně a výborně psáti, z nich se třeba učiti. Pelzel z nich několik výňatků vzorem uvádí. Tam kárá naše nováčky, že chtíce národa německého následovati, jenž slova svá všelijak točí a kroutí, aby řeč svou nějak okrášlil, tak jako on počínají slova tesati, brousiti, střihati, všelijak valchovati a nové potvory vymejšlovati, na to nepamatujíce, že jazyk náš již toho nepotřebuje, jsa od předků našich vybroušen a k dokonalosti takové přiveden, které jiný ani za věk nedosáhne. Proti Pólovi, jenž zavrhl velikou literární minulost českou a v ústrojí národního ducha uměle vpravoval otravné mixtury svoje, Pelzel vyvýšil palladiem dalšímu rozvoji literárnímu jazyk písemnictvím slavných dob vypěstovaný. Čím více na Pelzela působil Dobrovský, tím větší byl po rozumu jeho zásad odpůrce zhoubného novotaření, takže ještě ve 2. vydání svých Grundsätze der böhmischen Grammatik (1798) zavrhuje kaziče jazykové (Sprachverderber) v hovoru o literatuře české, odsuzuje tam as 15 spisovatelů českých z r. 1700 až 1750, kteří prý by se pohříchu spíše mohli nazývati kaziteli než spisovateli českými; vyčítaje a krátce oceňuje mluvnice o jazyce českém v přidaném seznamu českých mluvnic kárá poslední dvě vydání Pólovy gramatiky (1773, 1778?), že obsahují mnoho slov nově robených, jimž sám Čech nerozumí, a lichý pravopis, jeho Wahre gegründete böhmische Rechtschreibart (česky Pravopisnost řeči čechské 1786) má za naprosto nesprávnou a chybnou; v předmluvě konečně důrazně za vzor klade češtinu věku Rudolfa II., kdy nejvyššího vrcholu vzděláváním dostoupila, neboť co prý tehdy českých spisů vyšlo, jest nám klassické a vzorem jazykovým. Píše flaše (Pól lokvice), vinšuji (Pól kýžím), průbujte šaty (Pól okuste!) na důkaz, že purismus naprostý ve slovníku jazyka našeho jest mu proti mysli.

V akademické řeči zahajovací[1]) varoval od mluvnice nebožtíka Póla.[2]) Tento sic velmi bedlivý člověk, dí Pelzel, byl purista; umínil si vypleti slova česká, jež se podobala slovům jiných národů evropských, jako vinšovati, štemplovati, purkmistr, papír, rychtář a podobná, a za ně zavésti nová. Ta pak vnucoval svým žákům. Leč v Čechách jim nerozuměli. Pelzel vypravuje, kterak mladý kavalír, vídeňský žák Pólův, přišed do Prahy svému příteli přál: Já vám kýžím dobré jitro. Přítel však slovu kýžím (= vinšuji, přeji) nerozuměl. Tak prý to i s kolkovatým papírem m. štemplovaným[3]). Tam kárá české knihy, jež od počátku věku 18. vyšly, protože s jazykem zle nakládají a jej psují, za to chválí muže, kteří se podjali práce, aby mateřské řeči dodali bývalého lesku, jímž se skvěla ve věku 16. a 17.

[1]) Akademische Antrittsrede 1793.
[2]) Ranila ho 70letého mrtvice 23. června 1790.
[3]) U Póla Stempel jest rážec n. rázlik, ne kolek.

Obrodnému procesu podlehl šťastně jako Pelzel také Maksimilian Šimek. V Krátkém vejtahu (1778) sice byl všecek vším ve službách a stopách Pólových, leč r. 1785 ve spise svém Handbuch für einen Lehrer der böhm. Litteratur podává o Indexu Kropfově a Rohnově Nomenclatoru pravý úsudek: Jest tam mnoho nesprávných a nepřesných slov, zejména v Indexu. Byl to snad spíš úsudek a vliv Zlobického, protože podle dopisu Dobrovského Kopitarovi (ze 7./8. 1810) Šimek prý svou Rukověť (Handbuch) české literatury z papírů Zlobického téměř docela opsal. (Pokračování.)

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Pokračování.)

Pracovní program bude ovšem při každém druhu nalezišť jiný, jednodušší u hrobů, složitější u sídlišť. *Prvním jeho předpokladem u obou druhů je počíti výzkum bez jakéhokoli předem pojatého mínění.* Má-li býti badání vskutku objektivní, nesmí se státi prostředkem k dokázání nějakého soudu předem již utvořeného, nýbrž tento musí naopak z něho teprve vyplynouti jako jeho přirozený výsledek. Před početím vlastních výkopů je nutno naleziště přesně vyměřiti a zanésti do mapy, nejlépe katastrální, jsou-li jeho rozměry větší, třeba krom toho pořiditi také plán, a v každém případě, možno-li, též dobrý fotografický snímek. Fotografie má vůbec býti při vykopávkách používáno měrou co největší. O průběhu a výsledcích práce má býti veden podrobný deník, podstatné změny reliefu naleziště dlužno dokládati přesným měřením a kresbami jednotlivých horizontálních a vertikálních řezů.

Kopání samo musí býti sice *přísně systematické, nesmí se však nikdy zvrhnouti v nepietní řemeslnou práci.* Na jeho pečlivost nesmí míti vlivu bohatství nálezů. Vědecký zisk může býti často při přesně provedené vykopávce chudého hrobu nebo chudé příbytkové jámy větší než u jiných, obsahem bohatších nalezišť téhož druhu. Pro přesnost pozorování je nezbytno pracovati jen s malým počtem dělníků, právě jen s tolika, aby práci všech bylo možná nepřetržitě sledovati. Jakmile se okáží stopy nálezů, má se odborník sám uchopiti lopatky a snížiti počet svých pomocníků na nejmenší míru, ostatní pak zaměstnati tak, aby je bylo lze nechati bez dozoru.

Pokud se týče nálezů samotných, *třeba si všímati všeho a sbírati vše, nejen kovy nebo nástroje kamenné, a nejen t. zv. typické střepy a kosti zvlášť nápadné.* Typickými bývají nazývány střepy nějak význačně zdobené nebo upravené — sbíráme-li však i prosté střepy bez ozdob a jakékoli zvláštní úpravy, poznáme, že tyto »atypické« střepy velmi často určují ráz keramiky naleziště a jsou tedy pro ně vlastně typické. Studium jejich povrchu i lomu, druhu i jakosti materiálu, způsobu zpracování a pálení může vésti k zajímavým po-

znatkům o řemeslné vyspělosti výrobcově a po případě též o stycích jednotlivých obchodních středisek. Také kosti je třeba sebrati do posledního zlomku, neboť jen tak bude lze sestrojiti co možná nejúplnější obraz praehistorického člověka i fauny. A z téhož důvodu je nutno zachrániti také každý i sebe nepatrnější zbytek flory.[1]) Zkrátka, *naleziště musí býti v každém směru dokonale vyčerpáno*. Proti tomuto příkazu vědy se často hřeší. Kopající mívá pro sebe i jiné stereotypní výmluvu, »co bychom s tím vším dělali a kam bychom to dali«, a vybírá si proto z nálezů, co se mu zdá býti význačné — velmi často vybere tak ovšem místo význačného nápadné, místo typického pouhé kuriosum — ostatní pak nechá ležet nebo zahází. V tom ohledu musíme dojíti k názorům přísnějším. *Buď dovedeme celý obsah naleziště řádně vyčerpat, umístit a zpracovat, anebo — nemáme mravního oprávnění je rozkopat!*

Kromě pravidel všeobecných lze pro každý jednotlivý druh nalezišť stanoviti řadu pravidel zvláštních.[2])

Úkol, který čeká badatele při výzkumu hrobů, bývá zpravidla, jak jsem již uvedl, jednodušší než při vykopávce sídlišť. Než i tu se může kopající ocitnouti před situacemi značně obtížnými. Hroby se obyčejně nevyskytují ojediněle, nýbrž ve skupinách a tvoří někdy i celé rozsáhlé hřbitovy, na kterých bylo pohřbíváno po několik staletí. Při dosavadním kopání nebylo věnováno dosti péče otázce, je-li možno zjistiti určitý vztah mezi jednotlivými hroby co do směru a vzdálenosti. Řešení její má však velký význam pro seznání pohřebního ritu a kulturního vývoje jednotlivých období, i musí se proto státi jednou z hlavních úloh systematických vykopávek příštích. Důležita je tu okolnost, že obsah každého hrobu tvoří zpravidla[3]) uzavřený celek, jehož jednotlivé předměty byly zhotoveny a užívány v době, z níž pohřeb pochází, nebo po případě o něco dříve.

Všecky praehistorické hroby našich končin lze podle dnešních zevních známek tříditi na mohyly a hroby podzemní. Při každém z obou druhů bude postup práce jiný.

Mohyly byly až dosud většinou »zkoumány« tak, že se v jejich středu vyhloubila jáma nebo byl s boku vykopán průkop či dva ke středu, a že si kopající z obsahu hrobu vybrali, co se jim zdálo důležité, tedy především věci kovové a po případě též něco střepů. Tím byl »výzkum« ukončen. Není potřebí podotýkati, že byl tento způsob práce naprosto pochybený. Mohyly jím byly vypleněny, ne však vyčerpány, a jejich struktura byla zemí a kamením, vyházeným

---

[1]) Srov. *J. Matiegka,* Ochrana materiálu somatologického. Českoslov. Letopisy Mus. II. 2, Sjezd 26 a d.; Sbírání zvířeny a květeny předhistorické, tamt. 29 d.; Sbírka praehistorické zvířeny a květeny (provolání Praehistorického odboru), Praehist. Obzor I (1910), 6 a d. K tomu v. Praehist. Obzor IV (1913), 40, a Druhý sjezd 1913, 11 d. — *L. Niederle,* Theorie Peiskerova a archaeologie, Praehist. Obzor I, 8 d.

[2]) Vedle těch, která zde uvedu, odkazuji na otázky *J. Novotného,* Návod 7 a d.

[3]) Na pohřby druhotné v témže hrobě se u nás přichází jen ojediněle, přece však se také vyskytují; srov. *K. Buchtela,* O methodice při výzkumech praehistorických, v. v. 19.

na boky, tak změněna, že by i dodatečné překopání, kdyby se k němu odborník dovedl odhodlati, nevedlo k nijakým spolehlivým výsledkům. Taková mohyla, ač stojí dosud z velké části neporušena, je zkrátka pro vědu ztracena.

Správný způsob kopání mohyl je docela jiný. Stojí ovšem také více práce i obětí materielních. Prvním příkazem musí býti odkopati mohylu celou. Methoda, kterou se tak má státi, je dána vlastní stavbou mohyly: jak vznikala, tak musí býti v opačném pořádku rozebírána. Jen tak nabudeme jistoty, že ani postranní, druhotné pohřby, uložené do pláště mohyly, neujdou naší pozornosti a nebudou po případě smíchány s pohřbem prvotním. Tento postup nám také zabezpečuje dokonalé seznání struktury mohyly. Poučí nás především, možno-li na jejím povrchu zjistiti stopy pohřební tryzny, byl-li pohřeb sám či celá mohyla obklíčena kamenným věncem, byla-li mohyla nasypána jen ze země či také z kamení a v jakém pořadu, i byl-li nad pohřbem zřízen uměle sestavený kamenný plášť nebo snad plášťů několik a v jaké podobě. Měření a kresby profilů jednotlivých stavebních stadií musí býti prováděny s takovou přesností, aby podávaly zcela věrný obraz vzniku mohyly.

Jakmile se okáží první stopy pohřbu, nutno pokračovati v práci velmi subtilně. Především je třeba určiti horizontální rozsah pohřbu. To se stane tím, že se odebírá zem v kruhu, a to nejlépe jen rukama, každá hrudka se rozmělní, tak aby ani nejmenší drobnůstka nebyla odhozena nepozorována. Kromě pohřbu samotného dlužno dbáti i jeho podkladu a neodhazovati kamení, které po případě tvoří dlažbu hrobu. Dále nutno věnovati pozornost i rázu půdy, který nás může poučiti, jde-li o pohřeb kostrový či žárový. Tato důležitá okolnost nebyla dosud velmi často vůbec zjištěna. Stává se sice někdy, že je kostra tak zetlelá, že po ní nezbude téměř ani stopy, přece však mám dojem, že ve většině případů nebyl rozpoznán ráz pohřbu jen pro příliš spěšné a ledabylé kopání. Byl-li zjištěn celý obvod pohřbu, pokračujeme v odebírání země ve směru vodorovném, čímž najdeme případné zvrstvení kolmé. Při tom necháme — jako při hledání obvodu — každý předmět nepohnut na svém místě. Pohřeb, svrchu i po stranách řádně obnažený, má býti ofotografován. Dále je nutno poříditi horizontální a vertikální skizzu a uvésti v ní přesné plošné i výškové rozměry celého pohřbu, jeho orientaci podle světových stran a seskupení milodarů, při čemž je dobře vyměřiti vzdálenosti jednotlivých předmětů jak od sebe navzájem, tak také od určitého pevného bodu (lebka, pánev kostry, popelnice nebo jiná nádoba a pod.). Když byla takto zachycena celková situace, lze počíti s rozebíráním pohřbu. Nejsou-li všecky jeho části v jedné rovině, mají býti odebírány v horizontálních vrstvách a každá nová situace má býti v deníku přesně zaznamenána. Obsah dutých předmětů, především nádob, není dobře vysýpati a prohlížeti na místě, kde k tomu není dosti času ani klidu. Každý předmět musí býti opatřen číslem a zanesen pod ním v deníku. Zlomky k sobě příslušné je dobře krom toho ještě vhodně označiti, aby se ulehčilo jejich sestavení. Předměty, které se na vzduchu lehko rozpadají nebo rychlým vysy-

cháním pukají, nutno nechati neobrané a po případě ještě obaliti silnou vrstvou vlhké prsti. Jsou-li nálezy takového druhu, že jejich okamžitá doprava z různých ohledů (nebezpečí rozpadnutí, nepříznivé počasí a pod.) není možna nebo vhodna, jest nejlépe přikrýti je znovu pozorně prstí z hrobu dobytou, ovšem takovým způsobem a v takové síle, aby byly proti atmosférickým vlivům i každému jinému nebezpečí dostatečně chráněny.

Stejný celkem postup jako u hrobů mohylových třeba zachovávati též u hrobů ostatních. Odkopávání mohyly ovšem odpadne. Zato nastane větší potíž s vyhledáváním jednotlivých hrobů. To se může díti jednak odkopáváním celého pohřebiště, jednak opatrným sondováním. Prvý způsob je methodičtější a proto také vhodnější. Od úplné odkopávky terénu lze upustiti, podařilo-li se nám zjistiti, v jakém směru a vzdálenosti dlužno další hroby hledati. Odkopávka sterilní půdy děje se nejlépe kolmo, jakmile se však objeví první stopy hrobu, nutno pokračovati v odebírání jeho náplně ve směru vodorovném. Kopání vertikální, i tu často užívané, je sice pohodlnější, poskytne však kopajícímu jen kolmý řez hrobem, kdežto jeho tvar ve směru vodorovném zmizí velmi často nerozpoznán. Při odkrývání vlastního pohřbu jest postupovati podle téže methody jako u mohyl. Krom orientace, rozměrů a seskupení pohřbu je potřebí zjistiti též orientaci, tvar a rozměry jámy a horizontální i vertikální polohu pohřbu v ní.

Více a obtížnějších úkolů, než u hrobů, naskýtá se badateli při vykopávce sídlišť. Tato okolnost a zároveň i druhá — menší zisk museální — byly příčinou, že sídliště byla dlouhou dobu zcela zanedbávána. Teprve v posledních letech věnuje se jim trochu větší pozornost. Vědecký zisk, který nám výzkum sídlišť poskytuje, není ovšem nikterak menší než u hrobů. Spíše naopak. Poznáváme-li zde vedle hotových plodů řemeslného a uměleckého snažení člověka především jeho názory na smrt a život po ní, podávají nám sídliště obraz jeho života vlastního, jeho práce ve všech oborech a stadiích a částečně i jeho osudů.

Pod název sídlišť lze shrnouti, jak jsem uvedl, všecka místa, na nichž se člověk po nějakou dobu, ať již delší nebo kratší, zdržoval. Stopy jeho pobytu nalézáme tu v podobě vrstev, zvaných kulturními. Vrstvy tyto se liší od okolí temnější barvou, vzniklou rozkladem organických látek, a obsahují zbytky jeho domácího průmyslu a umění, nástroje z kamene, kosti, kovu, hlíny, zbraně, šperky, zbytky nádob hliněných i kovových, kosti zvířat, která lovil nebo choval a pod., zkrátka vše, co po člověku a jeho činnosti v nich zůstalo a nepodlehlo rozkladným vlivům půdy. Stálý styk s přírodou vytříbil smysl člověka pro polohy jeho účelům vyhovující do té míry, že se velmi zhusta usazoval na místech, která již před tím byla jednou nebo i vícekráte osídlena, a tak dnes nacházíme často několik kulturních vrstev nad sebou.

Vrstvy jsou někdy zcela neporušeny, v původním stavu, jindy ve stavu porušeném. Porušení jich mohlo býti způsobeno jednak člověkem, který si nad nimi zakládal osídlení nová, kopal, rovnal

půdu, nasýpal valy a pod., jednak živly přírodními, které ponenáhlu nebo katastrofálně změnily relief terénu — sem patří změny, vzniklé sopečnými výbuchy, zemětřesením, snížením nebo sesouváním půdy, vodní i vzdušnou erosí a nánosy.

Úloha rozpoznati, zdali a pokud je vrstva v poloze původní či druhotné, je ovšem někdy velmi nesnadná, musí však býti vždy vědomě a co možná nejurčitěji řešena, má-li výzkum vésti k spolehlivým výsledkům. Důležitost jejího řešení je na snadě: jen vrstvy neporušené, nepomíchané, mohou opravňovati k bezpečným závěrům na časový i prostorový vývoj kultury, k přesnému třídění stratigrafickému i chronologickému, kdežto vrstvy v uložení druhotném se k těmto účelům naprosto nehodí a umožňují nejvýše pravděpodobné soudy typologické. Odpověď na otázku, je-li uložení vrstev, které máme zkoumati, prvotní či druhotné, dá nám jednak předběžná úvaha geologická a geografická, jednak kopání samo. V prvém směru je především důležito, jsou-li vrstvy uloženy na svahu či na rovině (velmi často je dnes nanesena rovina nad polohami ještě v praehistorické době šikmými), je-li jejich podklad pevný či schopný pohybu, jsou-li v jejich blízkosti jezera, močály, bystřiny nebo stopy po nich atd. Neméně významno je dále, jsou-li vrstvy na terénu v pozdějších, historických dobách neobydleném, či stojí-li nad nimi osada, město, kostel, hrad. Jsou-li vrstvy na svahu nebo v blízkosti bystřin, je prvotní uložení jejich nejisto, ale přece jen možno, jsou-li však na pohyblivém terénu nebo pod osadami, kostely, hrady, jest porušení a pomíchání jejich přímo pravděpodobno; v takových případech jest příkazem vědecké kritiky chrániti se dalekosáhlejších závěrů, i kdyby kopání zdánlivě nasvědčovalo jejich neporušenosti.

Kopání samo musí býti u kulturních vrstev prováděno methodou obdobnou jako u pohřebišť. Předem je nutno zjistiti polohu, sílu a počet vrstev. Za tím účelem se kolmo seřízne stěna, která nám dala příležitost vrstvy najíti, nebo není-li takové, vykopá se pokusný příkop od povrchu až na skálu nebo jiný, z geologických důvodů bezpečně sterilní podklad. Když byl takto získán první určitý obraz stratigrafický, lze přikročiti k odkrývání vrstev. Tu se opět naskytá otázka, který druh práce je lepší, zdali prosté odkopávání vertikální, či postup horizontální. Podle mého názoru jest jedině správnou methodou odkrývati a odebírati vrstvy týmž způsobem, jakým se dělo jejich ukládání. Tím jest pro mne dána správnost postupu horizontálního. Jenom ten umožňuje badateli přehlédnouti celou nebo alespoň větší plochu působiště člověka, který nám vrstvu zanechal, a postřehnouti mnohý detail, který při oblíbeném dosud důsledném kopání vertikálním (arci pohodlnějším a také lacinějším) zmizí nepozorován.

Vertikálního způsobu kopání lze ovšem bez rozpaků užíti při vrstvách v uložení druhotném, u nichž záleží toliko na úplném vyčerpání jejich obsahu. To jest na př. postup, kterého lze použíti při různých naplavených vrstvách diluviálních. I tu však jest dobře vésti přesné záznamy o provenienci artefaktů, lze-li rozeznávati několik vrstev od sebe oddělených nebo navzájem se křižujících. Jde-li však o vrstvy neporušené, v uložení prvotním, nemůže býti dosti důrazně

doporučen postup horizontální, odebírající v celých plochách vrstvu za vrstvou. Při tom je nutno pracovati se stejnou rigorosností jako u hrobů. Není-li možno odebírati vrstvu v celé její ploše najednou, je třeba rozděliti si ji na menší úseky a tyto v plánu přesně vytknouti. Nálezy je nutno přesně tříditi podle vrstev a úseků, a je-li možno v jednotlivých vrstvách zjistiti rozvrstvení podružné, i podle tohoto. Zvláštní pozornost musí býti opět věnována seskupení nálezů, ohništím a jejich zařízení. Dokonalé vyčerpání v každém směru jest ovšem i zde jedním z hlavních příkazů.

Postup horizontální má býti při kopání zachován i v případě, že se kulturní vrstvy rozšiřují v obytné a odpadkové jámy. Tyto mají pro datování osady a celé vrstvy naprosto různý význam, i jest proto potřebí je přesně rozlišovati. Poměr jejich jest obdobný jako u vrstev v uložení prvotním a druhotném. Bezpečným podkladem závěrů chronologických může býti jedině obsah vlastních prostor obytných, kdežto obsah odpadkových jam a smetišť je v tom ohledu naprosto nespolehlivý a proto také zpravidla neupotřebitelný. Stav prostor obytných (příbytkových jam, zásobáren a pod.) se ovšem také nehodí vždy stejně pro pozorování archeologické. Někdy se na př. stává, že zasahují mladší jámy obytné do starších. Tu ovšem třeba veliké obezřelosti při práci i závěrech, vyvozovaných z jejích výsledků.

Nejpříznivější pro pozorování je stav chýší, jichž používání byl rázem učiněn konec nějakou katastrofou, která nám zachovala celý jejich obsah, jak jej právě zastihla. Nejčastěji se tak stávalo ohněm. Hrozil-li vpád silnějšího nepřítele, bylo prvou starostí obyvatelů spáliti před útěkem vše, co by se mu mohlo hoditi, a oheň byl také jednou z prvých pomůcek nepřítelových při vpádech neočekávaných. Krom toho byly i požáry náhodné takřka na denním pořádku. Stačila v dobách letních veder jediná jiskra z ohniště, na němž nesměl oheň nikdy vyhasnouti, aby zapálila hořlavý materiál chýše a zbavila obyvatele přístřeší nebo je pohřbila pod jeho troskami. V takových případech nacházíme na povrchu jámy zbytky vrchních částí chýše, pokud neshnily, především zpola vypálené kusy hlíny, jíž byly stěny omazány; otisky dřev, prutů, větví, rákosí nebo slámy, v nich zachované, ukazují, jakého materiálu bylo ke stavbě použito. Odstraníme-li trosky, přijdeme na vlastní zařízení chýše a po případě na kostry lidí a zvířat, při požáru zahynulých. Musí býti tedy při kopání postupováno velmi opatrně. Především dlužno dbáti toho, aby při odstraňování rumu nebyla rozrušena i některá část vlastního zařízení obytné jámy, na př. ohniště nebo jeho kamenná obruba, výklenky nebo výstupky stěn, upěchovaná nebo z části vypálená podlaha, kamenná dlažba atd. Pokud nebyl celý vnitřek obnažen, je přirozeně nezbytno ponechati každou část zařízení i každý jiný nález na jeho místě. S rozebíráním se počne teprve, když byla celá situace vyměřena, ofotografována nebo vykreslena a v deníku tak zachycena, aby ji bylo lze kdykoli znovu uměle zkonstruovati.

Při rozebírání se můžeme někdy octnouti před otázkou, co má býti mimo nálezy vlastní ze zařízení uschováno a jak si počínati s ostatkem. V tom ohledu musí rozhodnouti jednak vědecká cena, jednak možnost konservace. Většinou bývají chýše vypraveny tak

chudě, že neobsahují ničeho, co by se k uschování hodilo. Ty, jež by buď pro své typické vzezření nebo vědeckou cenu měly býti uchovány, bylo by nejlépe nechati s celým zařízením na místě, konservovati, co je možno, a zajistiti celek náležitě proti vlivům povětrnosti i jinému zevnímu nebezpečí podobně, jako se nyní často děje na př. při různých obdobných objevech z oboru archeologie klassické. Není-li možno učiniti celý nález takovýmto způsobem trvale přístupným, nezbývá, než vyzdvihnouti, co se vyzdvihnouti a konservovati dá, a ostatek řádně zasypati, aby alespoň tak byl v zemi uchován neporušený pro budoucnost.

Odpadkové jámy a smetiště mají, jak jsem uvedl, význam obdobný jako vrstvy v uložení druhotném, i jest možno prokopávati je také obdobným způsobem. Jejich obsah co do množství i pestrosti artefaktů i jiných pozůstatků kulturních může ovšem býti daleko bohatší než obsah vlastních chýší. V těchto nalezneme právě jen jejich zařízení a předměty, které sloužily k přímé potřebě obyvatel, v řídkých případech snad v jistém nebohatém zvrstvení, vzniklém zvýšením půdy, kdežto na smetiště a do odpadkových jam bylo odhazováno vše, co nebylo již k potřebě, zlomky zbraní, nástrojů a nářadí, střepy, kosti zvířat, jichž masem se obyvatelé živili atd. To vše však mohlo býti vícekráte promícháno, takže s nějakým neporušeným zvrstvením tu sotva lze počítati. A podobně je tomu i u ostatního okolí chýší, zejména byly-li postaveny bezprostředně na vrstvách starších. Při kopání jam se dostal obsah starších vrstev na povrch, předměty různého stáří byli promíchány v pestrou směs a při urovnávání půdy po případě rozptýleny dosti daleko od chýší. Jest proto nutno uložiti si při posuzování významu nálezů z těchto míst co největší reservu.

Zvláštní pozornost, větší než dosud, třeba věnovati řádnému vyměření jak jednotlivých chýší se vším jejich příslušenstvím, tak také celé osady. U chýší je nutno přesně stanoviti jak plošné a výškové rozměry jednotlivých prostor obytných i odpadkových jam, tak také jejich vzájemnou polohu. A podobně musí býti číselně i graficky co možná nejúplněji zachyceny také poměry a vzájemné vztahy celé osady. Jen tím způsobem podaří se nám získati statistiku, která nám nepochybně poví leccos zajímavého o uspořádání praehistorického domu i celých osad v různých dobách a končinách, o jejich komunikačních, sociálních a jiných poměrech,[1]) o nichž při dosavadním bezstarostném způsobu kopání nevíme stále ještě nic nebo skoro nic.

Zvláštním druhem osad jsou nákolní stavby. Tyto byly v praehistorických dobách stavěny — podobně jako i dnes ještě u různých primitivních národů — jak na vodě, tak také na pevné zemi. U nás máme podle našich dosavadních vědomostí zachovány jen stopy prvého druhu staveb. Jejich výzkum, má-li býti řádně proveden, jest tak obtížný a nákladný, že se o něj dosud nikdo ani nepokusil, ačkoli k tomu byla v Čechách i na Moravě několikráte vhodná příležitost, na př. u Františkových Lázní, v Olomouci, u Nákla, v novější době

[1]) Srov. *L. Niederle*, O prvotním zemědělství u českých Slovanů, Pravěk VII (1911), 2 a d.

u Veselí n. M., Libišan a jinde. Obtíže výzkumu jsou tu ovšem v prvé řadě určovány okolností, je-li naleziště dnes ještě pod vodou, či je-li již vysušeno. U nalezišť dnes již vysušených je práce poměrně snazší. Lze tu v celku postupovati stejným způsobem jako u osad pozemních, při čemž arci nutno počítati se ztížením a komplikací práce tím, že jsou předměty zarostlé do rašeliny. Mnohem nesnadnější je výzkum kolových osad, jichž zbytky jsou ještě dnes pod vodou, a zejména jsou-li tu v rašelině. V takových případech je nezbytno naleziště nejdříve odvodniti, což bude u nás pro svoji nákladnost asi dlouho ještě hlavním kamenem úrazu každého podobného podniku.

(Pokračování.)

Adolf Velhartický:

Silný.

(Dokončení.)

To je jiná sloka písně života. Měl jsem se odříkati nejsladších a nejopojnějších darů, jež dovede poskytnout krásná žena? Zbožňuji krásu a není obdiv ženy zdokonalený obdiv přírody a jejích krás? Ale nezapomínej, že ta nejkrásnější žena mne neodvrátila od mých tajných snů. Přijímal jsem z rukou ženiných vděčně, co krása její dávala a čím opojovala, ale ve chvíli nejzávratnější rozkoše bych byl povstal a opustil ji, kdyby tak byl kázal můj sen. Nepodlehl jsem. Není slabochem ten, kdo má pověst, že mnoho žen se chvělo v jeho náruči a při tom stále kráčí kupředu, s očima pevně upřenýma na svůj cíl, jenž září v dàleku. Ale muž, podléhající první ženě a sladkému půvabu její krásy, opouštějící pro její rozkošnou náruč veliké sny, zasluhuje opovržení. Pohlédni zpět a jdi staletími. Co mužů ztroskotalo ženou! A věru je někdy pokušení velké. Z hloubi nitra, jako z tajemného zřídla, vytryskne sladká touha setrvati v něžném objetí navždy. Ozve se tichý, svádějící hlas: — »Proč bojuješ? Proč trpíš a strádáš? Hle, má prsa jsou hebká a sladká a odpočívaje na nich nedotkne se tě bolest. Mé měkké dlaně zaplaší každou chmuru, jež se na tvé čelo snese a moje pocely vyhladí vrásky, jimiž tvrdý život zryl tvé tváře. Zapomeň všech plánů a marných snů a setrvej jen v mé náruči, neboť v ní najdeš pravý smysl života!«

Tak mluvil ke mně často svůdný hlas a já se zahleděl do myšlenek a žil jsem daleko od Říma, vzdálen bojů a malých sporů, uprostřed vonných lesů a proudících vod, po boku milované ženy, uprostřed krásných, zdravých dětí, v nichž byl ztělesněn můj sen. Vzpomínal jsem na Pompeju, kterou jsem miloval a zapudil, neboť pro Clodia zapomněla Caesara. A tu rázem se vracely mé sny. Neboť pro ně jsem ji zapudil, zřekl se jí, abych si zachoval přízeň lidu, jímž jsem opovrhoval, ale jehož hlasů jsem potřeboval. Přelud Romy byl mocnější všeho. A proto nastoupiv cestu, nezastavím se uprostřed. Miluji Romu více než ženu a bojuji, strádám i trpím a vítězím pro ni. Učiním ji vládkyní celého světa!«

»Stále Roma, Roma, jako bys bojoval pro ten prázdný zvuk slova, nebo pro hladovou a špinavou římskou luzu. Či snad pro několik boháčů, aby jejich zlato se nerozteklo do doupat Suburry? Zapomínáš, že mluvíš s Kleopatrou. Mne nezmýlí ani tvé knihy, ani tvá slova. Nedovedu si představiti Caesara, jako poslušného vykonavatele vůle senátu, jako svědomitého sluhu. Ne, Caesar, jehož miluji a obdivuji, je veliký. Ten bojuje za svůj sen, za sebe. Za prázdným zvukem slova Roma stojí veliký muž, dobyvatel, tvůrce svého snu, Caesar! Ano, učiníš Romu vládkyní světa, ale vyrveš moc kupcům a boháčům a shrneš ji do svých rukou. To je tvůj sen, proto bojuješ a strádáš.«

Zahleděl se na ni téměř zlekaně, jako by mu násilím vyrvala nejskrytější tajemství přímo z hrudi. Ale pak ji uchopil za ruce, přivinul k sobě a řekl vroucně:

»I to by nebylo hříchem, Kleopatro, neboť miluji opravdu to zlaté město nad Tiberou a pevnou rukou bych řídil jeho osudy, aby se nestalo plenem několika povýšenců, jejichž spory by je zničily. Posvátný hlas lidu je někdy klamný, neboť nic nelze snáze získati, než dav, chceme-li. A já dosud chtěl. Ale zanechme těchto hovorů. Známe oba své sny, netřeba o nich mluviti, ale uskutečňovati je. Čas prchá a já dosud dlím v Alexandrii a ty dosud nejsi královnou. Tvou hlavu zdobí sice uraeus, ale moc má Achillas. Kdybych já stál v čele jeho vojsk, padla by Alexandrie za několik hodin. Nuže, děkujme bohům, že není Caesarem. Ale za nedlouho učiním rozhodný vrh. Zatím žijme své lásce. Pojď, doprovoď mne do Biblioteky. Dal jsem rozkaz, aby byly odstraněny spousty způsobené požárem. Sosigenes sám dohlíží a zachránil již mnohý drahocenný svitek. Ovšem jsem dal rozkaz tvým jménem. Až se to Egypťané dovědí, zbledne v duších mnohého nenávist k Macedoňance. Až nebudu u tebe, bude ti třeba několika oddaných lidí, aby jako karyatidy držely tvůj královský stolec. A věř mi, budeš-li jen trochu laskava, bude tě lid milovati. Neboť je vždy okouzlen a dojat, sestupuje-li k němu božstvo. I trůn je božstvem.«

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jindy klidný Caesar byl jaksi znepokojen a netrpěliv a Kleopatra marně pátrala po příčině. Pozorovala bystře vyvinutým smyslem, že pouze její láska nestačí, aby vyplnila nitro diktatorovo, toužil po rušnějších chvílích a ač hostina stíhala hostinu, pozorovala přece, že je roztěkán.

Konečně jednoho dne ji objal téměř bouřlivě. Celá jeho bytost byla změněna, oči jeho zářily, zornice hořely odlesky jeho velikého ducha. Pravil:

»Raduj se! Doba vykoupení se blíží a s ním konec tohoto potupného zajetí. Je mi jako lvu uprostřed tisíce šakalů. Ale lvu, jemuž vylámali zuby. Tím jsem bez vojska. Nuže: můj spojenec Mitridates z Pergamu je na pochodu Syrií a spěchá, aby se se mnou spojil před branami Alexandrie. Jsem dychtiv, co učiní Achillas!«

Za několik dní rozlétla se palácem zpráva, že mladý král uprchl. Caesar ji vyslechl klidně s úsměvem a řekl k své milence:

»Hle, jak tě bohové milují! Nechtějí, abys poskvrnila své ruce bratrovraždou!«

Pohlédla naň stejně překvapeným pohledem, jako tehdy on, když mu vyrvala jeho tajný sen. Porozuměl mu a přivinuv ji úzce k sobě zašeptal:

»Vím dobře, že Kleopatra nestrpí nikoho vedle sebe. Chce býti sama. Ale jednej vždy opatrně, aby nebyl uražen Řím a majestát římského lidu. Víš, že dosazuje tě na trůn, vykonávám jeho vůli.«

Rozesmála se hlučným perlivým smíchem, který mu zaplavoval duši lahodnými vlnami rozkoše. Poznával, že nelze se před ní přetvařovati. Pronikla jeho duši, žila v něm jeho krví jako hamadryada ve stromě, kde stoupající míza zpívá roznícenou píseň pukajících poupat. Přilnula k němu stejně plodně duší, jako svým mladým krásným tělem.

A zatím kráčel osud, slepý a neodvratný osud, dunícími kroky vpřed. Mitridates se blížil s překvapující rychlostí a řady jeho vojska kráčely již Arabií. Teprve nyní shromáždil Achillas své pluky a vytrhl mu vstříc. A na tuto chvíli čekal dychtivě Caesar, neboť si ničeho nepřál vroucněji, než utkati se s Achillem za hradbami města. Dal mu jednodenní předskok, počítaje, že zatím se přiblíží Mitridates tak, aby v případném nezdaru mohl přispěti ku pomoci římským legionům. Ale byl přesvědčen, že sám bez cizí pomoci porazí muže, který byl neschopen přemoci hrstku jeho legionářů.

Přiblížil se vojsku Achillovu, v němž byl i mladý král, který slavnou bitvou chtěl získati trůn, na několik hodin pochodu. Popřál vojsku odpočinku a v prvních hodinách večerních vyrazil rychlým pochodem, neboť vyzvědači mu sdělili, že egyptské vojsko se utábořilo na levém břehu jednoho nilského ramene, jež druhého dne chtěli překročiti. Caesar rychle vypracoval svůj plán, dal potřebné rozkazy a po půlnoci narazil na nepřátelský tábor. Přepad se zdařil úplně, neboť Achillas ani nepostavil nutných stráží a v zmatku, který nastal, způsobili legionáři Caesarovi nesmírné krveprolití. Vojsko egyptské bylo poraženo, obráceno na útěk, tisíce jich zhynulo ve vlnách Nilu a sám král, chtěje se zachrániti útěkem, skočil na přeplněný člun, jenž překotiv se, pohřbil krále v hlubokém klínu vln.

Bitva byla rozhodnuta, sláva Caesarova rozmnožena o nové vítězství a veliký Říman spojiv se s Mitridatem, vešel jako triumfator do Alexandrie, jež ráda mu otevřela své brány.

Nyní byl trůn Kleopatřin bezpečně zajištěn. Aby zdánlivě plnil pouze poslední vůli krále Auleta, jmenoval Caesar nejmladšího bratra Kleopatřina spoluvladařem. Tušil, že hrdá a ctižádostivá královna se nebude s nikým dělit o vládu, ale věděl také, že odstraní překážku tak chytře, že nebude moci býti podezřívána.

Úkol jeho v Alexandrii byl splněn, vážnost Říma utvrzena provedením závěti a život mladého krále chrániti nevyžadoval již prospěch Říma. Caesar pohlédl do nedaleké minulosti a byl spokojen, vrazi Pompejovi byli potrestáni a nad jeho hrobem položeny již základy chrámu, zasvěceného trestající bohyni.

A když i Kleopatra přísně potrestala spiklence, rozlil se proud rozkoše rozmařilým, změkčilým městem. Hostina stíhala hostinu, spousty způsobené válkou byly odklizeny a skvostné paláce zářící bělostným mramorem, zdobené nesmrtelnými výtvory řeckých umělců, vstávaly z prachu a rumu jako vítězná krása myšlenky.

Caesar, ačkoliv ho nebylo v městě již třeba, přece váhal s odjezdem. Cítil, že Kleopatra, ta krásná obdivuhodná žena, ho poutá mocněji, než tušil. Dosud žádné ženě se nepodařilo zmocniti se tak úplně jeho ctižádostivých myšlenek. Prodléval s ní celé dny v nádherných královských zahradách, nebo s ní vyjížděl v zlaceném člunu na širé moře a bílé plachty, jako obrovská křídla, je nesly daleko od břehu a člun letěl po modré hladině do země rozkoše a snů — — — Na hostinách plýtvala bohatstvím a rozvíjela nesmírnou nádheru a nepociťoval téměř, jak on, tvrdý voják, uvyklý přísnému životu a útrapám života v poli, zvyká znenáhla tomuto změkčilému životu a nalézá v něm zalíbení. Smysly jeho byly ohlušeny a opojeny, všude cítil její přítomnost a dovednou ruku.

Aby ho ještě pevněji k sobě připoutala, dala připraviti nádhernou loď, zařízenou tak, že poskytovala největšího pohodlí. Byly na ní lázně, triklinia i malé útulné komnaty, zasvěcené chvílím lásky. A vyplula pak s Caesarem proti proudu Nilu, chtějíc mu ukázati divy své země. A pluli za dne, když mohutný Nil se leskl v záplavě světla slunečního, odpočívajíce na poduškách, co otrokyně způsobovaly velikými vějíři z pštrosích per příjemný chládek, nebo za noci, když kmitavý svit hvězd kanul v šero a na březích šuměl papyrus a otvíraly se modravé kalichy vonných nymphejí. Často vyrušil je z polibků mohutný řev krále pouště, nebo úzkostlivé vytí šakalů. Ale jen na chvíli, pak ztrácely se opět v nesmírnosti své lásky. Byla to cesta dvou milenců, prchajících světu a nořících se do měkké náruče samoty. V Memfidě vystoupili. Večer je zastihl ve stínu pyramid, řezajících do modrého nebe své ohromné, neurčité obrysy. A zde překvapila Kleopatra Caesara divadlem, jakého nezřely jeho oči: v záři pochodní a za svitu hvězd prováděly egyptské tanečnice posvátné tance a krásná těla zahalená v poletující závoje rozkvétala ve stínech noci jako vášnivé přeludy, co velebné, dávnou velikostí oživené zpěvy, rozechvívaly duši nevyslovitelným steskem.

Setrvali v městě několik týdnů, plynoucích v nepřetržitém toku rozkoše, který jen lásce ubíhá rychle, nevzbuzuje únavy a přesycenosti. A blíže k pramenům Nilu spěla cesta, minuly Théby s gigantickými chrámy a pylony a zastavili v Elephantině. Tam se končila její říše, a před nimi se otvírala brána k zemi tajemné a neznámé, obydlené lidmi černé pleti.

Kleopatra podněcovala ctižádostivost Caesarovu slovy, jež ho bodala jako hroty nepůsobící bolest, ale lahodné opojení. Pobádala ho, aby se svými legiony vnikl do země slynoucí bohatstvím zlata, do země, jež i Alexandrovi zůstala neznáma. Založili by město, jehož sláva by převýšila lesk Říma a národové nejvzdálenějších zemí by v pokoře skláněli svá čela před jejich trůnem. Řím by se ztrácel ve

velikosti nové říše na východě. »Dříve musím míti podrobený západ,« řekl na svůdná slova milenčina.

Zpáteční cesta míjela rychle, neboť Caesar byl jaksi znepokojen. V Thébách zvěděl od zvláštního posla, že pontský král Farnak hrozivě zbrojí, v Memfidě zvěstoval jiný posel patrně přehnané zprávy o zabrání Kolchidy, Armenska a Kappadokie. Caesar byl však klidný, neboť nevěřil, že by barbarský Farnak byl tak dobrým vojevůdcem. Rozkázal D. Calvinovi, aby ihned proti němu vytrhl. A bezstarostně, nabyv zase dřívější sebedůvěry, pokračoval v životě, jakým ho obklopila Kleopatra.

Ta jásala. Neboť dosáhla u Caesara toho, čeho nedosáhla dosud žádná žena, již veliký Říman miloval. Vyslal proti nepříteli svého legáta, aby mohl zůstati u ní! A smělé sny skryté v hlubinách jejího nitra rodily se jak hvězdy na nebi. A dala zazářiti nejopojnějším darům svého ducha i těla, aby se učinila nepohřešitelnou.

V Bubastis, městě lásky a smyslnosti, zůstali po dobu slavností. Horký dech rozkoše strhl i Caesara do svého opojného víru. Město kypělo a šumělo, nádherné chrámy byly plny kněžek lásky, v skrytých zahradách ševelily vonné houštiny a dešť polibků skrápěl a osvěžoval krásná těla chimérických milenek. Město bylo zaplaveno žhavým dechem lásky, v němž se rodí život, a zdálo se, že i vlny Nilu se rozkošnicky nabízejí slunci a svíjejí se v křečích slasti, jako těla zmítající se v rujné bolesti.

Návrat obou do města Alexandrova byl nesmírným triumfem. Neboť Alexandrie byla jako žena: všecka a vášnivě se oddávala muži, který ji dobyl. Boháči alexandrijští se předstihovali v hostinách, dávaných na počest královninu a dny plynuly a mizely v nepřetržitém toku veselí a rozkoše. Dokud dlel Caesar vedle Kleopatry, zapomínal na Řím a na své nepřátele, a často se v jeho nitru ozýval svůdný a sladký hlas, že tento život může trvati dále, že mu není třeba nebezpečí a strádání, že našel konečně vše, co život může poskytnouti. I jeho ctižádostivost se zdála býti uspokojena, neboť po boku Kleopatřině byl králem a nemusel se ohlížeti na mínění lidu, jako v Římě.

Ale když po rozmařile ztrávené noci ho překvapil bledý úsvit rodícího se dne a nesmírný oddech věčného moře zněl k němu stlumeně a mohutně, tu prchal všem a samota mluvila k němu slovy velikosti. Rděl se nad životem, který vedl a který byl hoden nějakého římského rozmařilce a ne Caesara. Cítil jasně, že nedosáhl cíle, po němž toužily jeho tajné sny. Caesar se přec nemohl spokojiti hodností egyptského krále, spoluvladaře Kleopatřina!

A přemýšlel již, jak nejlépe by rozvázal nebo roztrhl ta hebká pouta, která ho vždy mocněji svírala, když zavolal osud neodolatelným hlasem. Zavolal ve chvíli nejsladší, když hlava Kleopatřina ležela oddaně na jeho bušícím srdci. Hlas osudu zněl vážně a přísně: D. Calvinus oznamoval svou porážku, rostoucí úspěchy Farnakovy a prosil o značné posily.

Beze slova podal Caesar destičky Kleopatře, zvědavě naň zírající. Vzala je do svých bílých rukou, přečetla těch několik slov vyrytých

do vosku a pak je odhodila daleko od sebe, smějíc se a kladouc své růžové paže kolem šíje Caesarovy:

»Je tato událost hodna, aby nás vyrušila? Vyváží jedinou chvíli lásky, o niž jsem byla oloupena? Může tento malý nezdar zkaliti duši tvou, můj milovaný? D. Calvinus žádá posily, nuže, pošli mu své legionáře, neboť zde jich nepotřebuješ!«

Něžným, ale rozhodným pohybem se vyvinul z jejích paží:

»Žádné posily nenapraví porážku Calvinovu, neboť jak vidím z jeho slov, ztratil důvěru v sebe a své vojsko. Jen já napravím, co ztraceno. Řím volá. Musím poslechnouti!«

Povstala zvolna, vyhýbajíc se úzkostlivě náhlým pohybům. Stála před ním odhodlána podniknouti poslední zápas. Viděla, že milenka prohrála svou hru a chtěla ho zadržeti blížícím se mateřstvím, jež jí znatelně rozšiřovalo boky. Chtěla ho sobecky míti sama a stále jí ho odluzovala Roma, mrtvá chiméra a přece vítězná! Ale její sobectví pramenilo z hloubi bytosti ženiny, neboť která milující žena není sobecká? A hlas její měl něžnou lahodu prosby i tvrdou příkrost hněvu uražené milenky, znající podmanivost své krásy:

»Roma volá a ty musíš poslechnouti. Volá hlas přeludu a ty jdeš slepě za ním, co já, mladá a krásná, marně se snažím zadržeti tě na svém srdci. Roma volá! Darovals jí svá nejkrásnější léta, obětovals její nenasytné lačnosti své mládí a co ona poskytla tobě? Úklady a nebezpečenství. Oloupila tě o ženu, kterou jsi miloval a kterou jsi musel zapuditi, aby Roma, ta lačná šelma, byla upokojena. Roma volá a ty posloucháš. Ale poslyš, i já volám a musíš poslechnouti. Dal jsi Romě vše a ona ti neposkytla nic. Proč bojuješ? Pro koho? Dobudeš Romě celého světa a složíš těžkou svou hlavu do horkých dlaní a seznáš náhle, že jsi sám, že cizí člověk se postaví tam, kde má státi květ tvé krve a dědic tvých snů . . . Jsi sám, Caesare, a nikdo se neujme tvého odkazu, neboť nemáš syna . . .«

Pozorovala v jeho očích náhlý záblesk rozvířené duše a vášnivě pokračovala:

»Nemáš syna, protože žádná z tvých žen nepronikla velké tajemství tvých snů. Odpočívajíc na tvém srdci, opojena láskou, nerozuměla jeho mohutným úderům, jimiž duch tvůj pracoval na kovadlině osudu. Ale já vssála s tvými polibky tvou duši, tys mne pronikl, má krev proudila rytmem tvé krve, a tehdy za onoho sladkého večera, kdy jsem se dobrovolně vzdala tvé velikosti, převzala jsem tvé tajemství, jež vzklíčilo ve mně. Celou silou své vůle myslila jsem za dlouhých večerů na tvůj odkaz, jenž neměl dědice a má láska k tobě stvořila ho v mém životě. Vím a jsem přesvědčena, že dám ti syna, dědice tvého odkazu, plnitele tvých snů, nového, většího Caesara . . .«

Umlkla a upírala na Caesara pohled, v němž zářila sladká naděje. A těžký boj odehrával se v duši velkého dobyvatele. Zápasil v něm člověk milující ženu celou silou pozdní lásky, jež bývá silnější a pošetilejší, než první láska jinochova, s mužem, jenž až dosud bezohledně kráčel za svým cílem. Viděl před sebou Kleopatru, ne již panenskou dívku, ale zrající v mateřství, ženu, jež mu chtěla dáti dědice hrdých

snů. A sladká, rozkošně lidská touha zachvěla se v jeho srdci. Neměla ona vlastně pravdu? Pokořil již západ, proč neměl setrvati zde a podrobit východ a proniknouti dále, než kdysi Alexandr? Ale do jeho snů zazněl náhle úzkostlivý hlas tuby, volající k ústupu, viděl Farnaka v čele vítězných barbarů a své legiony, jež znaly jen vítězství, na potupném útěku. Viděl oba syny Pompejovy, ujímající se dědictví otcova, táhnouti na Řím. A žena poutající jeho smysly zmizela, chápal se meče, volal na své legionáře a vedl je znovu k vítězství. Ne, nesmí zde setrvati, neboť dílo nebylo dokonáno, pyšná budova jeho snů otřásala se v základech a hrozila sesutím. Jen on mohl jako obrovská karyatida zabránit pádu. Žena nesmí býti překážkou na cestě k cíli.

A povstav, cítil, že je zase silný. Smysly jeho zachvátila rozkoš boje. Pravil:

»Po měsíce žil jsem jen tobě a své lásce. A ve chvíli, kdy barbaři směle zdvíhají hlavu a olupují Řím o země, voláš, že mi dáš dědice mých snů. Hle, proto musím jíti, abych zachránil čest Říma, čest svoji. Nezapomenu tvých slov, Kleopatro,« — řekl vroucně a uchopil ji za ruce — »vzpomenu jich, až všichni moji protivníci budou pokořeni a vzbouřenci potrestáni, vzpomenu jich a pak zavolám tě do *svého* Říma! Po mém boku budeš, ne já vedle tebe! Ale nyní, kdy Farnak zpupně se dere přes hranice své země, nenadešla chvíle mluviti o snech, jež jsou v mé hrudi. Po všech vítězstvích v Gallii, v Italii, nad Achillem, mám dobrovolně ustoupiti před Farnakem? Ne! Té hanby nežádej od Caesara. Mou povinností je ho poraziti. A až dokončím své dílo, až i Pompejovy syny zbavím drápů, pak, Kleopatro, nezapomenu a bude-li synem dítě, jež se dosud nezrodilo, pak spolu promluvíme slova vážná, jaká vnuká přísný osud. Ale vyřknu je na Kapitolu ve stínu svých vítězných orlů . . .

Každé z posledních slov drtilo Kleopatru. Poznávala, že tento muž nedá se odvrátit nikdy od svého cíle a viděla hynouti svůj pyšný a veliký sen. Nadarmo mluvila po milence matka. Jeho zrak byl neodvratně upřen k cíli, do dálky neznámé jako osud a přezíral vše, co blízko ho poutalo. A náhle cítila, jak veliká němá bolest jí plní duši, a oči majíc zakaleny slzami, vyprostila své ruce z jeho a beze slova odešla.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tři dny trvaly přípravy k odjezdu Caesarovu a jeho legií. Tři dny marně se Caesar dožadoval přístupu ke Kleopatře. Setrvávala v svém mlčení a v své němé bolesti. Teprve když třetího dne zazněly tuby a Caesar se svými legáty a tribuny měl vstoupiti na loď, povolila jeho naléhání a vyšla ven. Byla zase silna a sebevědoma.

Spěchal jí vstříc a vrhla se mu beze slova na prsa. Byl oděn svou purpurovou togou a celý jeho zjev sálal velikostí.

Zašeptal:

»Velké duše se nerozcházejí v hněvu. Nezapomenu nikdy chvil s tebou ztrávených a přičiním se, abych tě měl záhy u sebe, tebe i našeho — syna!«

Odpověděla vroucím polibkem, usmířena a plna jistoty.

A když vstoupil do člunu, který ho měl dopraviti na triremu, houpající se pyšně na moři, zavolal naposled:

»Na shledanou v Římě!«

Pak zazněl zpěv veslařů a trirema plula majestátně po vlnách a znenáhla mizela v dálce.

Osud kráčel dále kovovými kroky.

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

Vy znáte tu dámu?« zeptala se Milada.

»Ano, trochu, A vy? Že jste se tak uctivě uklonila.«

»Chodím k ní do domu ji česati. Krásná dáma, slečna Hollerova.«

Ticho.

»Jak jste se začervenal, když jsme ji potkali!« Tahle věta byla pronesena zastřeným hlasem. Ah! Pohlédl na Miladu. Krásná, zlatá záře jejích smaltových očí byla vyhaslá. Rudá stužka rtů se nepokojně chvěje. Stín leží na bledém obličeji. Ubohé dítě! Vzal ji měkce za ruku a něžně pohladil. Že se začervenal, to nic neznamená; nezačervenal se vlastně, ale zrudl hněvem, jak ten klacek nafintěný ledabyle opětoval pozdrav.

Usmála se a zlaté ohníčky jí proskočily v očích.

Když se rozcházeli, stiskla mu ruku, ale on stisknutí neopakoval.

A pozdě večer, když přišel domů, dlouho neklidně chodil po pokoji. Vlna za vlnou zdvíhaly se v jeho duši. Mučivý smutek za drtivou touhou.

A vždy opět nový a nový příliv. Chopil se knihy, Platonova Faidona, ale vznešená nauka o nesmrtelnosti duše ponechávala ho tentokráte chladným. Nevrle odstrčil od sebe božského mistra.

Pokoj jako by se plnil a houstnul ohnivou atmosférou. Složil horkou hlavu do dlaní. Žal, hoře, tesknota, touha prolamovaly se z jeho duše ven.

A úzkost, nepokoj, mučivá touha posléze se vykrystalisovaly ve zdušeně pathetických krátkých dvou strofách, jež načrtal nedbale tužkou na okraji rozevřené stránky Platonova Faidona:

Isoldo, květe čarovný,
z všech nejvonnějši růže.
Tvé pyšné jméno královny
zda Tristan volat může?

Ne, aby zpět tě zavolal
tvé vyslovuje jméno,
jen aby echem ode skal
je slyšel odraženo!

Milada zesmutněla a zvážněla. Její krásné světlem prozářené oči potemněly. A málomluvnou se stala. Již neštěbetala jako naivní ptáče.

Kdysi přišla a řekla: »Včera o vás mluvila, když jsem ji česala.« Neměl odvahy se ptáti, co o něm hovořila Matylda, ale srdce se mu zachvělo v prsou jako chycený pták. »Mluvila o vás posměšně a pohrdavě,« pokračovala, když on na její narážku mlčel až příliš rozpačitě. »Říkala, že jste směšný a domýšlivý.« Pausa. »Zatahala jsem ji trochu prudčeji za vlasy. Vykřikla a hubovala mne. Byla zlostná. Ale zatahala jsem ji znovu za vlasy hřebenem, když vás opětně snižovala. Zasýkala bolestí. Omlouvala jsem se, že má příliš husté vlasy. Usmála se zlostně a napomínala mne zhrublým hlasem k větší opatrnosti. A pak už na mne ani nepromluvila.«

Šel zamyšleně vedle ní a mlčel.

»Řekla jsem něco zlého?« otázala se nesměle.

Ne, docela nic zlého neřekla.

»Oh ano, chybila jsem! Neměla jsem se o tom ani zmiňovati. Vidím, že vás to bolí!«

Usmál se na ni vážným úsměvem.

Toho dne spolu více o Matyldě nemluvili.

Následujícího dne byla Milada málomluvná a roztržitá. Těžkomyslnost zírala jí z očí. O Matyldě se nezmiňovala ani slovem. Stalo se jí něco? Ne, nic! Přece však něco, vidí to v jejích očích a cítí to v jejím hlase. Ublížil jí někdo? Jí ani tak ne, ale jemu! Jemu? Matylda zase? Přikývla hlavou. A co jí říkala? Že prý zvedne každý pohozený květ, vlásničku zahozenou z vlasů a zvedl by třebas vytahaný ušpiněný podvazek spadlý s ženské nohy a si schoval. A při tom prý se tváří ještě hrdě, zatím však se spokojuje již jen s odpadky!

Pavel šel zvolna se sklopenou hlavou.

»Nevydržela jsem to déle,« pokračovala Milada již vzrušeným hlasem, a řekla jsem jí, aby volila pozorněji svá slova. Zasmála se jízlivě. Řekla jsem jí, že nejsem žádným odpadkem. Byla-li jsem snad dříve modelkou, že jsem přes to počestnou, počestnější než mnohá dáma ověšená hedvábím a brilianty. A vy, že jste poctivý, hodný, vlídný člověk. Řekla mi na to: vždyť já vám ho neberu, toho vašeho Puškina! A nyní již, slečno, dělejte, ať jste brzo hotova s účesem. Mám velmi naspěch. Držela jsem v ruce její bohaté rudé vlasy a byla bych ji nejraději za ně smýkla na zem. Když jsem odcházela, hodila po mně zlým, nenávistivým pohledem. Nevím, co z toho pojde, nejlépe bude, řeknu-li v obchodě, aby mne tam neposílali.«

Umlkla. Poslední věta zněla teskně a resignovaně.

Zdvihl hlavu. Dvě karmínové, hektické skvrny plály na jeho tvářích. Oči měly horký, suchý lesk. Mdlý, teplý vítr vanul ulicemi. Odkudsi z otevřeného okna zněl klavír akkordy těžkých, hustých barev, a bohatá, bolestná melodie širokým proudem vlnila se zasmušilým tichem odlehlé ulice. Nachově rudá, těžká oblaka visela v několika příčných řadách kulisovitě a nízko nad ulicí a mezi jednotlivými jejich závěsy bylo vidět nebe brunátné a planoucí jako výheň. Reflexem západu řeřavěla všechna okna jako krvavá a pukající slunce.

Pohlédl na Miladu. V jejích krásných průsvitných očích zrcadlily se purpurové kulisy mračen, podobajíce se ve zdrobnělém obraze

guirlandám růží zavěšených přes ulici nad střechami domů. Ale tyto krásné oči plnily se současně slzami. Nevěděl, co jí říci. Veliký soucit se ho zmocnil, ale slova útěchy mu scházela. Mlčky vsunul svou ruku pod její paži. Sklonila hlavu a bojácný úsměv zazářil na její tváři. Viděl růsti její lásku, ale on toužil jen tam po té hrdé, chladné, opojné a zpupné krasavici, zlatovlasé Isoldě. Šel vedle Milady v hluboké zasmušilosti a jak ji vedl, připadlo mu, že ji podpírá. Její oči zrcadlící purpurová mračna zvolna temněly a přecházely do tmavěfialového tónu, jak mračna zvolna ve svém ohni chladla a západ uhasínal v tragické své kráse.

Nechtěl tohoto daru nové lásky; jeho churavá touha nežádala si takovéhoto uzdravení. Zde bylo třeba vzepření se, uzdravení musilo přijíti zevnitř ze zázračných sil a mohutností duše, aby touha s nově vyrostlými perutěmi pozvedla se k nejvyššímu letu. Ale ne více za láskou k ženě — za jinými, za vyššími cíli. Přemáhati osud! Nebýti ve svém letu více strhován vahou ženy vrtošivé, rozmarné, úskočné, záludné, šalebné a divošsky potutelné, ženy, která jest a bude vždycky zkázou muže.

Cítil v sobě růsti odboj, vzpouru. Tato křehká, zamilovaná samička byla by mu jen na překážku. Zastavil se a vytáhl svoji ruku zpod jejího ramene. Pohlédla na něho udiveně. Musí se již vrátiti. Tak brzo? Ano, zapomněl na něco, nebo lépe vzpomněl si na něco, co nesnese odkladů.

Podala mu při rozchodu obě ruce. Hebké, teplé ruce. Hle, těmato rukama probíhály dnes Matyldiny vlasy! pomyslil si letmo a bylo mu, jako by sám cítil prameny hustých rudězlatých vlasů klouzati mezi svými prsty. Oh, krásné, rudězlaté zmije ženských vlasů, jak smrtelně jste uštkly srdce! Jak ubohé jsou tyto malé ruce! Jak horké! Stiskl je ještě jednou. Naposled.

A více nepřišel.

VII.

Vernissáž jarní výstavy Plase velmi uspokojila. Oba jeho vystavované obrazy »Hadince« a »Březnový sníh« zavěšeny byly do příznivého, lahodného světla a obklopeny sousedstvím, které harmonicky se s nimi spojovalo a dávalo účinně vyniknouti jejich klidné impresionisticky zachycené náladě horkého, dusného léta a těhotného předjaří.

Přátelé k vernissáži se dostavivší oba obrazy mnoho chválili. Plas usmíval se radostně a samolibě a myslil si: jen počkejte, zanedlouho vyjde z mého atelieru dílo, před kterým všichni obdivem zkoprníte!

Za několik dní došla ho z pořadatelstva výstavy zpráva, že oba jeho obrazy jsou již prodány. Patnáct set korun! Rozběhl se ihned do výstavy. Ano, bylo tomu tak. Oba jeho obrazy opatřeny lístkem: prodáno. Široká, poctivá tvář Plasova zarděla se radostí a jeho malé, perlověšedé, vlídné oči vesele zajiskřily. Jeho slabé, jemně zformo-

vané rty vlnily se šťastným úsměvem. Patnáct set! Nyní se může dáti klidně do svého velikého díla a všechny síly svoje obrátiti jenom na ně. Už nemusí se zabývat ani restaurací starých poškozených obrazů, ani portrety různých pitomých tváří, ani hloupými ženskými akty, těmi »cikorkami«, jak pohrdlivě je nazýval, ani kopiemi slavných mistrů. Ten všechen balast je nyní pryč a on je nyní volný na pět až šest měsíců.

Někdo mu poklepal zezadu na rameno. Ohlédl se. Přítel Livora stál za ním a podával mu ruku. »Gratuluji, gratuluji, kamaráde! Znamenitě uděláno a jak rychle prodáno!« Ale nešlo to nijak od srdce, neboť veliký obraz Livorův — Shroucení se na stupních slávy — visel dosud neprodán a diváků k sobě nepoutal.

Livora docházel denně do výstavy a tam odněkud z kouta výstavního sálu jako pavouk v koutě pavučiny ostražitě sledoval návštěvníky výstavy a viděl, jak lhostejně a rychle každý přejde kolem jeho obrazu. Mučilo ho to, ale toto sebemučení stalo se mu již skoro nutností. Nehezký úsměv hrál mu kolem úst a z očí dívala se jízlivost. Plas srdečně děkoval a prudce tiskl Livorovi ruku.

»A kolik dostaneš?« procedil Livora skrze zuby.

»Patnáct set.«

»A sákra! To je dost za dvě krajinky. Také čekám, že se někdo najde na můj obraz, jenže u mne je to dražší. A pak alegorie, to víš, tomu každý nerozumí. A nejvíc mně při tom uškodila Milada, zmije jedna; když byl obraz rozpracován, zmizela mi jako když kámen do vody hodí, a tak obraz je vlastně dodělán bez hlavního modelu a visí tu ted jako na pranýři.« Všechno to bylo promluveno zlostně, nenávistně, ale Plas ve své radosti a čistotě svého srdce necítil žlučové zloby rozlité pod těmi slovy a ujišťoval Livoru, že obraz jeho je znamenitý a že brzo najde se kupec. »Leda bych si ho koupil sám,« zahučel Livora a s úsměvem ještě křivějším, než přišel, rozloučil se s Plasem.

Venku v ulicích kypící radost sevřela Plase do svého vířivého náručí. Slunce házelo plnými snopy své plavé zlato na domy a dláždění. Okna v dlouhých mnohonásobných řadách sršela ostrými blesky. Modravé kouře stoupaly lehce a jaře do pozlaceného vzduchu. Tramvaje jako veliká rudá a zelená zvířata, která spolkla husté chuchvalce lidí, probíhaly s pronikavým kovovým drnčením ulicemi a náměstími. Klavíry napínaly přes ulice ze svých melodií vzdušné, půvabné oblouky z oken do oken. Pestré slunečníky v rukou žen houpaly se rozepiaté nad hlavami pohybem rytmickým a kývavým, jako velké květy luční kolébají se pod poryvy větrů. Tisíce věcí smálo se za skly výkladních skříní. Pohledy se křižovaly, prolínaly, objímaly, celovaly. Šum kroků zástupů zvedal se od dláždění hustým zvukem jako hučení jezu. Porcelánové zvonky telegrafických nosičů jako řady bělásků visely v modru nad střechami domů a posílaly si pozdravy přes ulice, přes náměstí a do dálek. Tisíce energií proudilo vzduchem. Na křižovatkách zaplétaly se zástupy a povozy v zmítající se uzly. Dlažba se chvěla a třásla. Holubi v hejnech vznášeli se nad ulicemi, zachycujíce při některých obratech plno

zlaté záře do svých křídel. Vše bylo jas, záře, svěžest, jiskření, vzmach, vzruch, krása a pohyb.

Plas dal se unášeti tou kypící a pěnící se vlnou jarního dopoledne. Cítil se vítězem. Dychtivě ssál jarní svěží vzduch rozšířenými nozdrami a vděčnýma očima sledoval pestřící se kolem vlnění. Od děvčete na nároží koupil si kytičku fialek a vsypal holce do nastavené dlaně tolik peněz, že tato údivem zapomněla poděkovati. Zastavil se ve dvoraně banky u přítele Mouchy, aby mu zvěstoval radostnou novinu a pozval ho k sobě na odpoledne. Na ulici potkal doktora Ulrycha. Byl v jezdeckém úboru a šel do jízdárny. Plas přidal se k němu a po krátkém sdělení veliké události zašli na skok do lahůdkářského obchodu, kde pohár rüdesheimského a několik ústřic stupňovalo náladu.

V jízdárně zastihli Matyldu. Seskočila právě s koně. V černém úzkém jezdeckém oděvu a s tvrdým kloboukem na rudězlaté spoustě vlasů působila kouzlem až dráždivým. Vanula od ní vůně heliotropu smísená s koňským zápachem. Její oči rozjařeně svítily, tváře jí planuly nachem a vznosná její prsa se dmula. Stiskla oběma přátelům pevně ruce. Hned však se s oběma loučila. Spěchá. Plas nabídl jí doprovod. Ne, děkuje. A usmála se potutelným úsměvem. »Má něco za lubem,« poznamenal Ulrych, když odešla. »V ženské aby se čert vyznal,« řekl Plas a rozloučiv se s Ulrychem vyšel z jízdárny. Toho dne nepracoval již docela nic. Jeho radostné vzrušení nedopřávalo mu k práci dostatečného klidu. Celé odpoledne ostatně zabrali mu přátelé. Kuly se plány, horovalo se a umluvena na večer schůzka do hostince. Moucha byl pověřen úkolem přivésti s sebou Klimeše. Přišel však večer bez něho. Nezastihl ho doma. V hostinci začaly se opět kouti plány o obraze Nadčlověka. Rozděleny úlohy modelů. Na tváři Burešově zazářil ihned odlesk nadčlověckého majestátu, když zvěděl od Plasa, že on bude představitelem Nadčlověka. Redaktor Branda věděl o svém úkolu na obraze hned od prvopočátku a byl tudíž zcela lhostejným. Doktor Ulrych přinesl nově upravenou komposici své básně, která ihned přečtena a shledána daleko lepší než komposice prvá. Branda k tomu jen suše poznamenal, že do třetice všeho dobrého, což mu vyneslo od doktora Ulrycha titul z oboru zoologie. Že však podobné tituly častým užíváním v ústech doktora Ulrycha pozbyly na své výrazové síle a ostrosti, nereagoval na to redaktor Branda ani slovem a jenom se notně napil. Ostatně za hodinu se již o obraze Nadčlověka nemluvilo; hovor se stočil zcela jinam, pilo se, kouřilo se a nakonec hrálo se v karty. Představitel Nadčlověka prohrával zhoubně. Jeho majestát tím zřejmě trpěl. Rozcuchané vlasy, zrudlé tváře, zlostné oči, kabát posypaný popelem cigaret — i Nadčlověk se časem zapomene.

V kouři a dýmu tabákovém a v parách alkoholu končil se a dokonával den ráno tak zlatomodře a svěže začatý.

* * *

Zcela nahý v postoji Apolla Belvederského vztyčoval herecký adept Bureš v atelieru Plasově hrdě své vavřínů chtivé čelo. Aby dodal oduševnělého výrazu své tváři, přednášel monolog krále Leara.

»Duj, větře, až si tváře roztřepíš!«

Plas k tomu spokojeně přikyvoval hlavou. Macoun ohříval vedle v pokoji na železných kamnech párky a občas při prudším výbuchu hlasu Apolla Belvederského vsunul otevřenými dveřmi do atelieru svou napoleonskoclownovskou hlavu a zvědavě se díval na Apolla. Kocourovi, jenž seděl na taburetu a olízanou prackou přihlazoval svou hustou tygrovatou srst, to bylo jedno. Monolog však byl doříkán a Apollo počal ztráceti trpělivost. Plas pečlivě kreslil na plátno. Netrpělivost Burešova však konečně plně propukla a dal jí nepokrytě výraz slovy: párky se už ohřejvají a mně je už zima. Plas tedy skončil a Bureš se spěšně oblékl, a za chvíli již seděli oba v předním pokoji a zakusovali se do frankfurtských párků. Macoun postavoval obdélný truhlík a nízká sedátka k němu ku hře v karty. Tahák začal a trval celé dopoledne až do oběda. Sluneční zář unyle bloudila po opuštěném vzadu atelieru. Kocour natažený, vyhřívající se a dřímající v záři sluneční, zvyšoval ještě opuštěnost místa. Odpoledne opět v plazivé posici byl obkreslován redaktor Branda. I při něm však trvala práce jen chvíli. Mělť Branda věčně naspěch a neustále sháněl se po nějakém zaměstnání v redakcích. U Plasa v noci jen přespával a odpoledne po obědě jenom na krátkou chvíli pobýval. Tak ubíhaly dny. Prvotní bujarý rozběh se zmírnil. Bureš často vynechával, takže pokračovala jen kresba po výšinách toužícího člověka, zatím co Nadčlověk byl jen zběžně a neúplně načrtán.

Jednoho dne přišel do atelieru Klimeš. Byl bouřlivě uvítán a výčitkami zahrnut. Potom veden byl do atelieru před rozdělaný obraz Nadčlověka. Stál dlouhou chvíli beze slova před obrazem, pak ale se náhle otočil k Plasovi a řekl: Tak tedy jsi se přece rozhodl realisovati ten sen, *cizí sen!*

»Nelíbí se ti?« zeptal se Plas trochu zklamaně.

»O líbení nebo nelíbení zde nemůže zatím býti ani řeči, poněvadž na obraze skoro nic ještě není hotovo, ale o to se tu jedná, že jsi se tak zachytil *cizího snu*, že myšlenka o díle nevzklíčila v tvé duši, že to není myšlenka tvoje, že stojíš pod jakousi sugescí a že z toho nemůže vzrůsti nikdy žádné poctivé veliké dílo. Všichni jste se do té zrůdnosti tak zažrali, že je člověku z toho až ošklivo. O zákonech komposice při tom ani nechci mluviti, tomu bys měl rozuměti lépe ty než já. Tito dva naháči, z nichž jeden leze jako žába a druhý se vzpírá jako svalnatý zápasník před fotografickým aparátem, budou působiti spíše komicky než majestátně. Nech toho a věnuj se cele krajinářství. V tom oboru stvořil jsi již několik krásných a čistých věcí. Právě teď na výstavě máš dva velmi krásné obrazy. Viděl jsem je tam včera a vidíš, jak chytily, už jsou prodány. Proto jsem také dnes přišel, abych ti stiskl ruku k úspěchu.«

Nad posledními slovy se Plas radostí až lehce zarděl a v duchu ihned odpustil Klimešovi, že jeho nové rozpracované dílo tak nemilosrdně ztepal. Přijal podávanou mu ruku a upřímně jí potřásl. O novém obraze však již nemluvili. V duchu si však Plas umiňoval, že nyní celou svou sílu věnuje rozpracovanému obrazu, aby i tohoto nevěřícího Tomáše přesvědčil o zázraku svého umění a aby mu

dokázal, že on, Plas, nejenom dobře vidí, ale že má také vidění. — Ten člověk-žába bude smrtelně bledý, k smrti zchvácený, strhaný, zemdlený, prachem a potem pokrytý, s krvavou stopou za sebou, a nad ním Nadčlověk bude jako bůh, skvělý, oslnivou září z vnitra zářící, mladý a krásný, něco prometheovského a apollonského v sobě obsahující, kolem hlavy bude mu hráti nachověfialová záře jako svatozář a nad jeho hlavou vznášeti se bude orel s hadem v zobáku. Sedmihvězdí Velikého Vozu na večerní obloze plát bude v pozadí. A oba si budou podobni, i člověk plazící se i Nadčlověk a přece opět velmi od sebe rozdílni, neboť tvář Nadčlověka musí míti v sobě výraz zbožnění, jako po nanebevstoupení. V tom spočívati bude ten největší úžas a krása. Klimešovi se však o této své vidině nezmínil ani slovem. Postaví ho přímo před hotové dílo. Ať pozná, ať vidí, ať žasne! A pln dobrého humoru nabídl Klimešovi partii šachu, ač věděl dobře, že prohraje, jsa proti Klimešovi jen velmi slabým hráčem. Mezi hrou zmínil se Klimešovi o svém setkání s Matyldou v jízdárně. Lehký stín přelétl po tváři Klimešově. Plas tento stín postřehl a proto již ani nevyprávěl, jak měla Matylda naspěch a že přímo odmítla jeho doprovod. Bylť Plas člověk srdce velmi delikátního.

Po odchodu Klimešově jal se prohlubovati svoji vidinu. Poctivá jeho široká tvář se špičatým, slabě narudlým vousem na bradě se při tom přímo prosvětlovala. Stále skvělejší a oslnivější stávala se vidina. A lákavější. Sedmihvězdí Velikého Vozu zářilo v ní jako briliantový diadém. Plas spokojeně pokuřoval z dlouhé dýmky a snil a snil.

Ale dole na ulici přítel Klimeš s nevolí cosi hučel o svedených talentech.

(Pokračování.)

Obzor divadelní a hudební.

Výlety páně Broučkovy, jež Národní divadlo vypravilo po prvé dne 23. dubna, jsou práce, k níž upínala se již předem veliká pozornost. Jednak jako k novému dílu tvůrce »Její pastorkyně«, která posunula originálního hloubala a odvážného novátora brněnského do prvních řad našich hudebních dramatiků, jednak svým námětem, vzbuzujícím vážné námitky co do vhodnosti k hudebnímu zpracování. Jak podaří se lehkou žertovnou fantasii Svatopluka Čecha, nevinnou jeho satiru v měsíční části proti začínající tehdy u nás dekadenci, v husitské proti maloměšťácké střízlivosti, chabosti a opatrnictví, transponovati v oblast tónů? Jak se podaří skladateli, jenž zvítězil hudebním realismem, lidovými nápěvky, novým pojímáním hudební deklamace a z ní plynoucí melodiky na základě dlouholetých pozorování melodického spádu, vln a linií skutečné mluvy moravského lidu, buďto applikovati tyto poznatky do říše fantasie, šaškovských rolniček a výsměšných šlehů, nebo vytvořiti si pro ni novou opět mluvu, nalézti pro ni novou notu, nový sloh? Úkol bylo by lze prostě vyjádřiti otázkou: kam posune Leoš Janáček vývoj komické zpěvohry po Wagnerovi a Smetanovi?... Mohlo by se na otázku takto po-

loženou odpověděti stejně prostě a stručně: neposunul, ztroskotal se. Ale takové apodiktické soudy jsou v kvasu moderního umění přece jen příliš subjektivní, a bylo by nutno je obšírněji odůvodniti, než dovoluje mi rámec pouhého přehledu. Omezím se pouze na vytknutí zásadních důvodů. Jedny týkají se slovného podkladu, druhé způsobu jeho zhudebnění, obé ovšem jen v hlavních rysech. Libretto jest, jako originál sám, nejednotné. Nejednotnost je v něm zvýšena množstvím zpracovatelů. Na prvé, měsíčné části, pracovaly ne tři hvězdičky, jak uvádí divadelní cedule, nýbrž půl tuctu (Dyk, Mašek, Holý, Gellner, Mahen, Janke, kteří po premiéře zříkají se jeden po druhém svého autorství); druhá část, jednotnější, zpracována Fr. S. Procházkou, jenž i jako básník stojí blíže slohu a duchu Čechovu. Oba »Výlety« jsou literárně samostatnými dvěma humoristickými románky, spojenými toliko společnou postavou pana Broučka, typického dobromyslného pivního Pražana, jejž Sv. Čech v rozmarném nápadu staví v prvém výletu do komických situací a protiv pozemského realismu s poetickým náměsíčnictvím, ve druhém, satiričtějším, do konfliktů dnešní malosti, šosácké malichernosti, požívačnosti a zbabělosti s héroismem mravní ryzosti a s duševní i národní velikostí slavné minulosti české. Prvá část jest jevištně možna buď jako fantasie, nebo parodie, v oné připouští dosti poesie, v této mnoho šprýmovosti, a nejlépe, spojí-li obé, aby dosáhla té decentnosti, s kterou promísil poesii a humor Sv. Čech v této své české applikaci měsíčného dobrodružství Cyrana de Bergerac, a vyhnula se nebezpečí upadnouti do operetního a fraškovitého tónu (srovnej zpracování Šamberkovo!). Část druhá jest jen satirou; nemá poesie a parodie musí se na jevišti vystříci, poněvadž parodovala by nejslavnější naši dobu, husitství, strhávala by k fraškovitosti postavy a zjevy, které, na českém jevišti zesměšňovati je prostě nemožno. Básník také toho ve svém »Výletu do XV. století« ani v nejmenším nečinil. Ale nesmíme zapomínati, že něco jiného je sepsati humoresku, satiru, a něco jiného, psáti divadlo. Romancier má své umění vypravovatelské, svůj sloh, svou dikci, všechny prostředky prosatérské epičnosti, které znázorňují, do pravého světla i perspektivy staví, odhmotňují; naopak jeviště má své zákony, které ztělesňují, zhmotňují, zesilují, zhrubují. Uvésti výlety páně Broučkovy na jeviště vyžadovalo by dramatického básníka stejně velikého, jako byl Sv. Čech v epice. Neboť látka nesměla by se jen zjevištniti, nýbrž básnicky přetaviti, od základů přetvořiti. Básníkovi p. F. S. Procházkovi dlužno přiznati, že vyhnul se aspoň úskalí, zparodovati Tábority. Za daných poměrů, uprostřed konglomerátu, který povstal z prvního výletu na měsíc, nemohl však již učiniti více pro vnitřní spojitost díla ideovou. Ta zbyla na skladateli. Ale je vůbec možno hudbou řešiti idey? Hudba je mluvou citu, smyslových vjemů. Hudba může býti veselá nebo smutná, může milovati, toužiti, lkáti, zvoniti smíchem, jásati nebo i plakati radostí, oslavovati, posmívati se, jásati, tančiti, býti smyslná, citová, nábožná, povznášeti, dumati, líčiti, zvukově illustrovati, malovati tónem, ale nikdy nemůže filosofovati, exaktně mysliti, pronášeti soudy, tvořiti úsudky; může ideu oslavovati nebo se jí posmívati, ale nikdy nemůže ji vysloviti. Satira je tendence v umění, jest usuzování, vyslovování určitých

myšlenek, projev určitého smýšlení. To může učiniti jen slovo. Hudbě je se tu spokojiti jen poměrnou illustrací, parodistickou příchutí, nebo zaskočiti k operetní rozpustilosti. Poněvadž skladatel významu a seriosnosti Janáčkovy nemohl se sníižiti k poslední eventualitě, vytvořiti však ryzí hudební veselohru nebylo při povaze libretta vůbec možno, zbylo mu jen cosi kompromissního mezi vážností a veselostí, mezi přirozeným výrazem, jehož je tu co nejméně, a mezi parodistickou nadsázkou, jíž je tu co nejvíce. Proto je tu také co nejvíce zvukomalby, příkré, rozrývající sluch, persiflující samu duši hudby, hudební zvuky zaměňující skřeky, tóny skřípotem. Hemží se tu úmyslností, bizarními nápady v melodii, harmonii, polyfonii; kakofonie a dissonance hrají prim, instrumentace vyhání nástroje do poloh a tónů nejnepřirozenějších za účelem dosažení komického dojmu. Skladatel dovede se ovšem místy i rozezpívati, valčíkově rozkolébati a rozesmáti ve výjevech měsíčných, jadrně se rozhlaholiti a tvůrce velkolepých sborů bezručovských v sobě připomenouti v části husitské. Ale to, ačkoliv je kladnou položkou nové jeho práce, nestačí na udržení rovnováhy v celkové umělecké bilanci díla, od základu pochybeného.

Národní divadlo učinilo na záchranu úspěchu, co mohlo. Nový dramaturg, p. Otakar Ostrčil, dal si na provedení díla co nejvíce záležeti, propracoval je s orchestrem i na jevišti do nejpodrobnějších záhybů, takže věci, o nichž v prvním momentě zdálo se hráčům, že jsou neproveditelny, že musí je zvrhnouti, šly hladce, ba virtuosně. Připomínám zejména choulostivá místa v partech lesních rohů. Výprava p. Karla Štapfra je v měsíčných partiích nesena fantasií vskutku náměsíčně bujnou. Výpravě a režii také jest děkovati, že stlumen, pokud vůbec bylo možno, největší nevkus textu, zavlékati osobu Sv. Čecha do hry. Méně vkusné je inscénování husitského průvodu. Z účinkujících vyniká p. Mirko Štork, jenž zpěvně i herecky ovládl úlohu Broučkovu znamenitě, přímo typicky. Ale i všichni ostatní přinášejí na hlasech i uměleckém sebezapření ochotnou oběť nevděčným a namáhavým úlohám.

Z činohry Národního divadla zasluhují záznamu pohostinské hry ruského herce a režiséra, p. J. S. Ozarevského a jeho choti. Ozarevskij byl v charakteristice rázovitým a technicky dokonalým Chlestakovem v Gogolově »Revisoru«, jako režisér projevil pak péči o herecké a dikční propracování detailu a souhry, jež u nás poslední léta je zanedbáno ve prospěch detailu scénického a nálady. Stála-li však Andrejevova cirková symbolická komédie »*Ten, který dostává políčky*,« za to, aby jen k uplatnění této stránky umění Ozarevského uvedena byla na jeviště Národního divadla ještě po Vinohradském, které ve své čilosti je rychlým nastudováním předešlo, zůstává pochybno. Hra je plna nezprostředkových a náležitě neodůvodněných skoků a kontrastů. Vinohradské provedení má své plus v Consuelle paní Sedláčkové, rozkošně dětské, a v papa Briquetovi p. Zakopalově, prostě nenapodobitelném, Národní divadlo opět v p. Deylovi, který je lidsky životní Ten, a v pí. Naskové, krásné i dobře promyšlené krotitelce. — Původní novinkou byla 20. května čtyřaktová hra Františka Langra *Milliony*. Spisovatel neřeší v ní problemů ka-

pitalismu, jeho vlivu na vývoj lidstva, jejž podle názoru šťastné menšiny podporuje, podle názoru trpící většiny zdržuje. Autor ukazuje pouze démonickou moc peněz, které dovedou sobě vše podmaniti, pro sebe vše zaujmouti, které přitahují většinu, a jen málokteré, poznavší jejich tyranství, odpuzují. Takovou přitaženou obětí jejich jest millionář Jan Jakub Wied, který obětuje penězům vše, nezná rodiny, nezná přátelství, jen když může vésti a říditi pohyb peněz, jež vypouští do světa, aby se mu zmnoženy vracely do jeho pokladen, jen když může pozorovati, třeba sám, opuštěn všemi, to stálé kolotání zlata, svůdného mamonu. Přitom je Wied tichým, trpělivým pracovníkem, mužem osobně skromným, zakládajícím humanní podniky, neznajícím hýření. Žije toliko své manii, slouží molochu peněz, nikoli z lakotnosti, nikoli pro moc, požitky, slávu. Výhradně jen pro techniku jich získávání. Těší ho býti korytem zlatonosného proudu, strojem na peníze. Není v tom tedy ani these, ani však realita života peněžnického, který tvoří nanejvýš jen pozadí, ani ne dost znalecky vypozorované. Obchodnímu geniu Wiedovu, neustávajícímu v práci ani při smrti vlastního dítěte, musíme toliko věřiti, že chce tak autor, ne že by nás o něm očitě přesvědčil Není tu také určitého prostředí. Děj jest kosmopolitický, lidé z cizího, nezáleží, kde předpokládaného světa. Ale ta historie proudících peněz má jedno, co zaujímá: logiku stavby, čistou techniku dramatickou, hospodárnost a úměrnost udržování dramatického zájmu. Každé jednání přináší své napětí, svou dramatickou pointu, ať je to umírání jedenáctiletého synáčka Wiedova, jež nepodlomí bankéřovu podnikavost, nebo získání výmluvného kazatele za agenta, krutě přivoděný finanční pád a sebevražda přítele i zkáza jeho dcer, nebo odchod manželky, jež pozbyla k Wiedovi lásky, konečně opuštěnost ledového muže peněz, u něhož zbývá jen starý, bývalý zloděj, ale jen ze strachu o vlastní kapitálek. Vše je stále dobře do sebe vkloubeno, důsledně ku předu posunováno, ale jsou to právě spíše jen mechanismy lidských vůlí a vášní, než lidi sami. Je to spíš kombinace, výpočet, nežli život. Hraje se dobře, v interieurech architekta p. Pavla Janíka, náladových, studených a těžkých, jimiž kubismus vniká i do Národního divadla. Jmenovati je zvláště p. Nového jako zatvrzelého Wieda, pí. Hübnerovou jako marně po teple toužící jeho choť Pavlu, p. Hurta jako vypočítavého vítěze i nad Wiedem, Heatmana, i jako pečlivého režiséra celku, p. Matějovského jako zneštastnilce Browna.

Hra Langrova připomněla nám svou přesnou technikou francouzskou komedii *Nová modla* z dřívějšího repertoaru vinohradské činohry. Jenže F. de Curel jest ještě technicky vyspělejší, jednotnější a problem svůj dovedl nejen prohloubiti ideově, ale i z harmonisovati lidsky. Jako u Langra modloslužba peněz, je tu modloslužba vědy. Lékař Donnat obětuje svým výzkumům i životy svých pacientů, o nichž se domnívá, že by beztoho nezůstaly na živu, i lásku své ženy. Ale chladný muž vědy dochází posléze téhož poznání, k němuž andělsky čistá milosrdná sestra Antoinetta dospěla náboženskou pokorou a jeho žena citem: že jedinci dlužno se obětovati za celek. Z účinkujících dlužno vyzvednouti Donnata p. Vydry a Antoinettu pí. Frie-

lové. — Také původní premiéru měli opět na Vinohradech, kde jsou vůbec čilejší, nežli v zlaté kapličce nad Vltavou. Byla to pětiaktová tragédie Otakara Fischera *Herakles* (po prvé 3. května). Vznikla zřejmě z ušlechtilé duševní soutěže s předčasně zesnulým přítelem autorovým, s Otokarem Theerem a jeho geniálním »Faëthontem«. Týž rozpor v duši syna božího a matky lidské, to tíhnutí do výše a vlastní pocit nemohoucnosti, týž odboj proti bohům a pád. Ale »Faethon« Theerův je dramatičtější, poněvadž je zhuštěn do dvou aktů a má vznos i spád. Fischerův *Herakles* je spíše báseň, četba knižní, která vás zabaví pathosem svého verše, krásnými obrazy a působivými antithety, rhétorickou výmluvností, přesnou stavbou podle antických vzorů. Je to však spíše Euripides a jeho paklassičtí nohsledové, než Aischylos a Sofokles; ba rozpoltěnost a lidská slabost Herakleova, ukazují ještě dále, k modernímu titanismu, vnitřně dutému. Fischerův »Herakles« je také na Vinohradech zcela modernisticky p. Vl. Hofmanem vypraven. Titulní úlohu nese p. Vydra, vzdorující vytrvale nachlazení ze své nucené, celkem však zbytečné nahoty. Zdolává tirády veršů hladce. Ostatní však mnoho křičí a protahují slabiky. Má to snad býti režisérská nuance? — Koncem března uvedena byla na vinohradskou scénu Shakespearova *Bouře.* V dobrém provedení a pěkné výpravě. Ale chudák Shakespeare málem by byl propadl, aspoň u kritiky, která většinou v poetickém tom díle vyspělé životní moudrosti, v tom krásném symbolu věčného boje mezi hmotou a duchem, Kalibanem a Arielem, neviděla než osláblé dílo básníkova stáří.

V sedmém cyklu České činohry v Uranii poznali jsme novinku z pera Beneše Musila (Dr. Edv. Konráda, jenž pod pseudonymem Adama Zimy přihlásil se již letos důrazně o slovo dramatika, zasahujícího pevně do otázek dne). Tentokrát byly to tři episody, zdánlivě volné, přece však vnitřně souvislé, shrnuté pod jménem *Rajka.* Psány v době předválečné (1912—13), řeší tehdejší starosti mladých literátů, točící se hlavně kolem poesie, úspěchu a ženy. První episoda, *Strom vědění,* ukazuje básníka Milana, úspěchům těšícího se sobce, který cítí mizeti tvořivou sílu a žárlí na neznámého začátečníka, jenž mu poslal k posudku své verše. Milan poznává v nich vysloveny své myšlenky a své city, o jichž umělecký výraz marně byl usiloval. Neznámým básníkem jest vlastní jeho žena, která se domnívala, že básněmi svými ještě více se přiblíží svému milovanému héroovi, jenž poslední dobou pro své tvůrčí boje a zmatky začínal ji opomíjeti. Vidouc jeho zoufalství z básnické žárlivosti, odhodlá se zničiti své plody, ale poznavši mužovu malost, nemůže ho již milovati a odchází. V druhé episodě, nadepsané *Zlatá cesta,* vidíme Doris v lesku slávy, peněz a úspěchů, oblétánu muži, kteří plní její salon; vrací se k ní její bývalý ctitel, JUDr. Hejret, domnívaje se, že nyní je pro něho pravý okamžik; avšak Doris jej vlídně přijme, vyslechne — a v poslední chvíli jej vykomplimentuje, ač stal se pro ni zlodějem vzácných rukopisů, kterých však ona nepřijme a pošle je na jich původní místo, neboť již přichází pravý její milenec, pro něhož má připravenu tabuli tête-à-tête. V poslední episodě, *Blýskavice*

nazvané, setkávají se dva tuláci. Starší zachraňuje mladšího, postřeleného četníkem. Jsou to muž, který zavraždil Doris, a její milenec, pro kterého vraždil. Poznají se, starší přemůže mladšího, ale v poslední chvíli daruje mu život pro dítě, dá mu ještě peníze, aby mohl začíti nový život, a sám se oběsí. Trojdílná hra má své přednosti v živém, poutavém, duchaplném dialogu, v originálních nápadech a překvapujících obratech, i kresba povah je výrazná. Ale vadí ještě příliš literární přítěž, strojenost mluvy a obrazů, místy symbolicky zamlžených, jistá chtěnost celku. Spisovatel má však dramatický nerv. Jen více života a méně literatury! — Tutéž radu, v jiném opět směru, možno dát i autorce *Královny Neitaker,* z níž úryvky jsme viděli provedeny ochotnickou družinou ve prospěch Pomocného fondu českých literátů a žurnalistů v Národním domě vinohradském. Nelze nám ze tří ukázek, z prologu a dvou scén, bezpečně souditi na celek, ale tolik bylo poznati, že je to práce seriosní a poetická, dobře procítěná, zeyerovským pathosem a exotismem nesená, na nějž i ušlechtilost dikce připomíná. Autorka, Josefa Nyklesová-Bukovanská, pohřížila se s láskou do starožitností egyptských a vyvážila z nich svou vidinu královny, mstící z nekonečné lásky na vítězi smrt svého chotě. Jsou tu působivá, vznosná, lyricky náladová i dramaticky poutající místa, ale myslím, že při provedení celku bylo by nutno — již od mluvného prologu počínajíc — silně krátiti a zhušťovati, aby nevelké jádro dramatické nezmizelo v poetickém obalu slov. Jeviště vyžaduje v první řadě činů, děje. Účinkující velmi svědomitě ujali se svých úloh, a dlužno z nich uvésti aspoň představitele architekta a mluvčího prologu, p. Prince, dobrého maskou, hlasem i přednesem, ale především sl. Kaulfussovu, představitelku královny Neitaker, jež se ukázala značným hereckým talentem. Má jasnou, výraznou mluvu, hlas ohebný, krásně modulující a vydatný, pochopení a cit, krásný zjev, ale nadevše plastické, vláčné, všech odstínů textu schopné gesto, jímž illustrovala skoro každý záchvěv básně. Bylo by záhodno, aby nadání jejího povšimli si povolaní divadelní činitelé.

Dr. *Jaromír Borecký.*

Písemnictví.

Eliška Krásnohorská: *Básnické spisy.* Souborné vydání. I. Z máje žití. Čtvrté vydání. — Sebrané spisy básnické Elišky Krásnohorské přicházejí právě v čas. Promlouvá jimi do zmatků dneška žena, která od svého vstupu do literatury vysoko třímala prapor idealismu, vlastenectví a slovanství, nezapomínajíc při tom nikdy na svobodu, pravé, z vnitřní ušlechtilosti plynoucí bratrství a ryzí lidskost. Poesie Elišky Krásnohorské tíhla od počátku k tendenci a ocitala se tím častěji v rozporu s l'art-pour-l'artistickými a tomu obdobnými proudy v současném básnictví našem. Ale tendence její byla vždy čistá, vznešená, nadosobní, sloužící vysokým ideám, které každému Čechu mají býti drahé, a tou mravní výší stanoviska jest její tendence i umělecky připustnou a oprávněnou složkou jejího díla,

jehož pathétičnost a rhétoričnost vnitřně zdůvodňuje a posvěcuje. Kéž stane se básnické dílo Krásnohorské dnešku posilou, vzpružením a — očistou! Prvá básnická kniha Krásnohorské, »Z máje žití«, vyšla roku 1870. Jakými změnami prošla od té doby poesie česká! a hle, kniha posvěcená Karolině Světlé, také dnes teprve plně chápané, zachovala si prvotní svou svěžest, její city, myšlenky, nápady, mnohdy též satiricky zabarvené, její hluboké pohledy do přírody a v srdce lidské, její nadšení a výzvy mluví dnes k mysli po všem, co prošlo za ta léta naší literaturou ze všech konců světa, snad ještě jímavěji než tehdy. A čistota řeči, dokonalost formy zdají se v dnešní básnické beztvárnosti přímo vysvobozením. Tak působí do dálky díla pravých básníků. A Elišce Krásnohorské náleží z básnících žen místo mezi nimi první. —*ρ.*

Marie Majerová: *Z luhů a hor.* (Knihovna Holubice, sv. II. s původní kresbou Maxe Švabinského a obálkovou kresbou Slavoboje Tusara.) Poetické črty z přírody. V splynutí s ní hledala spisovatelka útěchu v těžkých dobách válečných. Příroda hojí rány duše, dává klid proti světu a jeho zmatkům, třeba jen čistě se jí oddat, rozumět němé její řeči, šumu hvozdů, jásotu ptactva, vůni květin, šelmovství hub, skrývajících se nezkušenému zraku a mluvících šalamounsky o marnosti všeho. Spisovatelka hledá a nalézá všude vztahy přírody k člověku. Nejdokonaleji je to prolnutí vyjádřeno v črtě »Lípa«. Ale jsou tu i jiné, jako smetanovská »Z luhů a hájů«, »Skřivan«, úvodní, plná poetických postřehů črta »Lesy«, jiné opět turisticky popisného rázu jako »Cesta Husova«, »Zelený chlum u Prahy«, zvláště zdařilé »Chodské jesle«, které duchaplně spojují evokací vzpomínek pietní hračkou s realitou života. Konečně je tu i několik pohledů do lidských duší, ostře pozorovaných, někdy až bolestně zatrpklých jako v črtě »Vlast«, kdy autorka potkává se s venkovskou majitelkou půdy, kusu těch rolí a lesů, která nechápe, jak se může kdo trmáceti a utráceti peníze, aby poznal vlast. Marie Majerová má v moci slovo, umělecký výraz. Má také vkus a bystré oko, neschází jí však ani srdce, které to vše protepluje a dodává jejím obrázkům teprve pravého jejich kouzla. *J. B.*

Národní epika bosenských mohamedánů. Díl druhý. (Sborníku světové poesie sv. 133.) Přeložil Josef Holeček. Mistrný překladatel národní poesie, jejíž prostotu a výraznost veršovou nezměněně vždy vystihuje, uvádí nás již druhým cyklem bohatýrských zpěvů v svět, na který jsme zvykli dívati se právě s opačné strany. Bohatýrství zpěvů muhammedánských je mnohem primitivnější proti křesťanským, schází tu hlavně hlouběji zdůvodňující myšlenka obrany vlasti a utiskovaných bratří i vzdoru proti utlačovatelům. Ač arciť ethický podklad ani zde nechybí (býváť osvobození zajatců účelem bojů), přece cítíme, že více jde o projev nevázané síly, která se musí vybíti, než o čin okolnostmi jen vynucený. Tato živelnost takřka bohatýrského ducha jeví se nejryzeji ve zpěvu o carském soubojníkovi, kde pojí se s ní naproti ostatním třem písním i motiv náboženský, ač jiných přiměsků vskutku

zůstává prosta. Kromě dotčené právě větší primitivnosti v názoru mravním nepozorujeme značnějších rozdílů, ba mnohem méně, než snad bychom z názvu tušili. Proto však tento výbor není nikterak méně cenným rozšířením znalosti jihoslovanské poesie národní u nás. *Mil.*

Vincenc Červinka: *Naši na Sibiři. Kapitoly vlastní i cizí.* Bez odporu bohatá knížka informační (a je jich v poměru k významu našich legií dosti málo dosud), v niž autor, snaže se shrnouti co možná nejvíce látky, neváhá zařaditi ani cizí články. Ovšem nechává zde mluviti samy legionáře, a to potud, pokud jde o dobu před jeho zájezdem na Sibiř; tedy vždy zpravují nás očití svědci. Těžko rozsouditi, zda zajímavějšími jsou kapitoly o nejnovějších změnách politických či ty, v nichž svědomitě a přesně i při malých rozměrech líčena je činnost rozmanitých odborů armádních. Rozhodně obecenstvo s povděkem může přijmouti, že kapitoly vyrvány efemernosti denního tisku, jenž zachovává se sotva v několika exemplářích. Doplněná kniha dlouho neztratí na svém významu. — Vždyť ještě je tak daleko do zevrubné historie! *Mil.*

Boleslav Prus: *Faraon.* Z polštiny přeložil Jan Rameš. — Smělé dílo hodné svého tvůrce, spojující přesnou historickou rekonstrukci s psychologickou technikou moderního románu společenského. Jak po stránce oné ve snaze po nejúplnějším vyvolání doby dávno minulé sahá po citátech z literatury původní, ba neleká se leckdy ani poučování (tím ovšem pro širší obecenstvo lehce je vlastně všecko z podrobnějších dějin východních), tak s druhé strany staví před nás postavy zcela životné, blízké nám, i sympathické svým myšlením, touhami a činy. Z těch především je farao Ramses III., jenž pro cizí pikle a vlastni nerozvážnost spíše potácí se, než jde za zcela ušlechtilými cíly, pomocí lidu i státu omeziti škodlivou vševládnost kněžstva, k němu druží se několik rázovitých typů ze šlechty i vojska. Od neklidné povahy faraonovy odráží se kamenná důslednost kněží, s jakou blíží se okamžiku, kdy zmocnili by se vlády. A právě na těchto kontrastech a obdobných jim protivách mezi lidmi, honícími se za osobními marnostmi, a mezi přírodou, uměním, zřízeními, zkrátka duchem Egypta vystavěn je celý ten rozsáhlý, pestrý, v nezbytný konec volně a mohutně stupňovaný obraz dekadence veliké říše. Příležitosti thematem dané využil autor k rozvinutí všech barev, k nasazení i propracování všech odstínů. Tak široká malba harmonicky spájí se s ostrou povahokresbou v celek, jenž zanechává silný dojem ukázněné fantasie i zázračně oživené evokace historické. *Rad.*

R. 1920. ČÍS. 6.

OSVĚTA

Jan Šafránek:

Táborské jubileum.

(Hrst vzpomínek.)

Jest tomu půl tisíce let, kdy město Tábor bylo přívrženci Husova učení založeno a trocnovským hrdinou zbudováno.

Na jeho místě stálo již v XIII. století město Hradiště, sídlo a majetek mocných Vítkovců, jimž patřilo celé poříčí Lužnice a hoření Vltavy. Přemysl Otakar II. žádal na Vítkovcích, aby mu Hradiště vydali, neboť bylo pevné, zámožné a mělo na blízku stříbrné doly. Ale Sezema Vítkovec, než by město králi vydal, raději Hradiště spálil, zdi kolem něho pobořil, obyvatelstvo pak do svého Ústí při Lužnici, asi 3 čtvrtě hodiny od Hradiště na východ, převedl, městečko dosud malé opevnil. Ústí se záhy vzmohlo, neboť župní úřady tam byly z Chýnova přeneseny a měšťané bohatli solním obchodem a řemeslem soukenickým. Když mistr Jan Hus l. 1412 musil Prahu opustiti, popřál mu Jan z Ústí útulku na hrádku Kozím, od Ústí asi půl hodiny vzdáleném. Zde v klidu venkovském Hus pracoval na spisech »*O církvi*«, pak »*O svatokupectví*«. Ano též »*Postillu*« zde skládal a jakož současná píseň praví, »Leta božieho 1413 mistr Jan Hus z Prahy pro klatbu vyhnán bíše. Ten na Kozím v stodole slúžíše i kázáše a mnoho na jeho kázání z Ústí býváše«. Slova mistrova padla na půdu úrodnou. Jeho následovníci mezi kněžstvem byvše v městech utiskováni, shromažďovali lid na horách ke slyšení a přijímání těla božího, zvláště na vrchu, kde dnes na Březském se říká a jemuž tehdy první Husité biblické jméno *Tábor* dali. Když zemřelého Jana z Ústí syn Prokop, věrný stoupenec Husův, přál si otcovského panství dosíci v Ústí Sazemově, uchýlil se k Husitům, kteří byvše z Ústí vyhnáni po okolních osadách se zdržovali a měli hojně přívrženců, a požádal jich za pomoc. Tehdy zvonař Hromádka z Jistebnice a mnozí kněží s ním za valné pomoci lidu selského v noci z úterka masopustního na středu popeleční r. 1420 přitrhli k městu Ústí, jehož se snadno pomocí přátel svých zmocnili. Ústí stalo se střediskem Husitů v jižních Čechách, avšak jenom na krátkou dobu. Záhy poznali, že není jim dosti bezpečné. Proto obrátili

zrak svůj k blízkému Hradišti, kde Vítkovci stále udržovali tvrz, a tam doufali míti vhodnější oporu. Tehdy Hromádka vyvedl Husity z Ústí, které zapálil, do starého Hradiště, odkud před půl druhým stoletím se obyvatelstvo do Ústí bylo odstěhovalo. Novému založenému městu dáno jméno *Tábor;* potok Tismenický nazván *Jordánem* a vůbec celé okolí naplnilo se jmény biblickými (z Golgoty vznikly u města blízké Klokoty). Jakmile zvěděl o tom příběhu Jan Žižka z Trocnova, jenž tehdy se na Plzeňsku zdržoval a tam s knězem Korandou hodlal se usaditi, pospíšil na Tábor a tu s nadšením byv přijat řádnou vládu čtyř obecních starších ustanoviv, město uspořádal a sám tam bydlil. Vojenský talent Žižkův uplatnil se v opevnění městském, tak původním, jak svrchovaně zajímavém. Sláva Žižkova Tábora rychle rostla v národě. Avšak na listech dějin českých čte se také hojně o jeho utrpení a ponížení. Jeho politickou moc první oklestil Ferdinand I. Habsburský r. 1547, a k těžkým pokutám město odsoudil odňav mu 113 osad; roku 1559 téměř celé město od kladeného ohně popelem lehlo; po osudném roce 1620 pokutami konfiskačními byl Tábor opětně stižen; za třicetileté války pustošili město Pasovští, Don Baltazar de Maradas, Švédové s generálem Würtenberkem. Není tedy divu, že druhdy bohaté a mocné město schudlo. Současná protireformace katolická dokonala své dílo tak, že jméno Husovo i Žižkovo zcela bylo vyhlazeno z paměti obyvatelstva ve městě i po celém českém jihu. Ve strastech a bědách válečných lid musil se spokojiti, že na spáleništi svém jako Jeremiáš nad zříceninami Jerusalema sobě zaplakati směl...

Ještě v druhé třetině devatenáctého věku zůstával rozsah města ve starých zdech Žižkových bez proměny. Úzké, křivolaké uličky, jež z místa za branou městskou uvnitř paprskovitě se rozbíhaly, v případě nepřátelského útoku výborně sloužily obléhaným obyvatelům k ústupu a k novému odporu na vhodném místě uvnitř města; za to postupujícímu nepříteli skýtaly tolik překážek, že krok za krokem bylo mu přemáhati nebezpečné úklady, jež rozptylujícím se jeho vojům v úzkých uličkách hrozily. Na straně východní, odkud byl jedině možný přístup do města, stály troje hradby; ostatek města, položeného na srázném ostrohu, sevřen byl mohutnou zdí, z níž na straně jižní a západní bylo spojení s venkovem. Na jedné straně údolí Lužnické, na druhé pak údolí potokem Jordánským svlažované, doplňovalo soustavu opevňovací.

Vstoupil-li tehdy cizinec do města, podivil se, že všecek jeho ráz měl nátěr německý. O významu Tábora v dějinách národních neměli tehdejší obyvatelé ani potuchy, neboť, jak řečeno, katolickou protireformací vyhlazena byla všeliká tradice lidová. Ruku v ruce šířil se s ní jed *odňárodňování*. Tiše se ujímala *germanisace*, která od poloviny osmnáctého století byla jim vychvalována jako dobrodiní, jako zázračný prostředek »nové osvěty«, jež chudému a utiskovanému lidu prý přinese zámožnost, ba dokonce bohatství. Toho se ovšem obyvatelé nedočkali; většina jich živila se řemesly, která poskytovala dobré živobytí, dokud závodění výrobků továrenských nepodťalo kořeny zámožnosti, plynoucí z rukodělného zaměstnání. Menšině obyvatelstva výtěžek polní práce doplňoval slabší a nestálé důchody z řemesel. O vzdělání

občanského dorostu pečovala utrakvistická tehdejší hlavní škola, v jejíž poslední t. zv. čtvrté klase vykládaly se realie pro život nejpotřebnější pouze po německu. V nižší reálce, zprvu dvoutřídní, později trojtřídní, slyšeli žáci český hovor učitelův pouze při náboženství a české mluvnici; ostatkem všecko vyučování ba i správa školy byla německá. V krajském soudě a v každém úřadě politickém slýchán byl převážně hovor německý; úřednictvo s lidem vůbec se nestýkalo majíc svým shromaždištěm společenským »Kasino«. Ani v kostele nebylo bez němčiny. Každé neděle při mši o deváté čítal pan děkan k vůli »pánům« při bohoslužbě evangelium po německu a každé třetí neděle kázalo se slovo boží na Táboře německým jazykem prázdnému kostelu! Ubozí kněží buditelé, Kamarýt, Mourek, Listopad a Mansfeld za děkanování Waimannova a Poeschlova byli k tomu výkonu donucováni. Mluva lidu v dílnách řemeslnických byla ubohá, směsice to českých a německých zkomolenin. Ve veřejnosti nebylo jinak. Nejvážnější tehdy občanské sdružení »střelců« hrálo si na vojáčky s německým velením...

Ale toho všeho bylo do času. Byl to pouze *německý nátěr*. Žili na Táboře stále také jednotlivci, kteří budili ospalé a poučovali nevědomých. Českou knihou a divadlem. Soukromá knihovna *Matěje Poláneckého*, čítající přes tisíc svazků, konala dobře své poslání. Byly tu tisky Procházkovy, Krameriovy a Žákovy, byl tu Jana Nejedlého Hlasatel, Hromádkovy a Krameriovy noviny, Tylovy Květy, Česká Včela z redakce Čelakovského a Havlíčkovy Národní noviny, Slovan. Pravda, Tyl, Herloš, Chocholoušek hojně byli zastoupeni. V pohodlném domě s mansardovou střechou a pěkně řezanou pavlačí, v ulici, vedoucí z náměstí k starému dobytčímu trhu opatroval Polánecký své poklady; rád půjčoval čtenářům za poplatek dvou krejcarů a z peněz tak sebraných opatřoval vazby a novotiny. S ním závodil klempířský mistr *Antonín Vostrý* z Pražské ulice, horlivý sběratel starožitností a starých tisků. Měl Münsterovu Kosmografii, Herbář, Veleslavínův kalendář historický, cínové starobylé stolní náčiní, staré kachle a j., také psal své paměti. Když kolem r. 1840 přičiněním Dra J. Eiselta v spolku ochotnickém došlo také na česká představení, tehdy přičiněním Františka Ryby, Jos. Fialy, Václ. Suchomela-Záviše a hlavně voskáře Vojtěcha Stárka změna v ochotnickém spolku dokonána a výhradně česká představení předváděna. Snahy ochotníků doznávaly přízně obecenstva, které si vážilo vzácných talentů, rádo navštěvovalo české hry. A tak záhy při třetí východní bráně městské zbudováno útulné vlastní divadlo, do něhož také občas rády se uchylovaly tehdejší české společnosti kočující. S divadelními ochotníky na probuzení a uvědomění národním v městě zdárně pracovali tehdejší akademikové táborští, zvláště Emanuel Zeis, Augustin Bílý, Otomar Zelenka, Jan Zenkl, Josef Kořínek a Franta Novák. Když pak s plání solferinských také do naší otčiny zalétl vánek blížící se nové doby, měnil se Tábor velmi rychle a český jeho ráz zřejmě se projevoval i na venek. O to měl zásluhu první volený starosta města Jakub Zeis. Na jeho popud hlavní škola stala se českou, nižší reálka utrakvistickou. Zeisovi přátelé Karel Ctibor a Josef Pfeifer shromáždili kolem sebe milovníky českého zpěvu a slavnost svěcení praporu zpěváckého spolku byla první veřejnou mani-

festací ryze českého obyvatelstva táborského. Brzy potom přičiněním paní Anny Suchomelové a Jany Patočkové vznikl ženský spolek Zora, potom v život vstoupila měšťanská beseda a z filiálky Landfrasovského knihkupectví s tiskárnou vyklubal se český podnik Petra Franka, zakladatele prvního listu místního. Nebylo již pochyby, že nové pokolení nastupuje nové dráhy a nadšeně se přihlašuje k praporu Palackého, Havlíčka a Riegra.

Ale o minulosti svého města Táborští stále nevěděli téměř nic. První k táborské minulosti pozornost kruhů městských obrátil *Antonín Svátoš*, ředitel hlavní školy, Pařízkův odchovanec a pilný čtenář kroniky Hájkovy, Pubičkovy a dějin Palackého. Jeho výzkumy a práce na místech bývalého Sazemova Ústí rozžehly teprve touhu po poznání minulosti v myslích domácího občanstva. Zásluhou Svatošovou na prostorách zničeného Ústí budovala se osada nazvaná starým Táborem, ačkoli vděční krajané byli by ji raději zvali Svatošovem. Po Svatošovi *Jan Formánek*, Činoveský, tehdy učitel nižší reálky, český pedagog a povídkář, se zalíbením poučoval občanstvo hlavně o Žižkovi; zjistil dům, ve kterém Žižka bydlil a na počest velikého národního hrdiny dal soustružníkem Pelhřimovským vyráběti hole s hlavičkou Žižkovou, podle nálezu, jenž z Pachlovy sbírky nyní se nachází v Českém Museu. Tyto »Žižkovky« staly se oblíbenými holemi po širém okolí a daly vznik přezdívce Táborským, že jsou »Žižkáři«. Mezi mládeží rozšířil Formánek píseň o Žižkovi:

»Slunce vstává nad Táborem, s lože povstal Žižka lev,
od jednoho Tábority ke druhému zavzněl zpěv:
Sláva tobě, Žižko náš, vůdce a dědoušku náš,
sláva, sláva tobě!

Snad byl písně té skladatelem. Leč, jako jsme nevěděli, že stařičký, vetchý a nedůtklivý rada krajského soudu *J. Hukal* jest skladatelem znárodnělé písně »Břetislav a Jitka«, podobně rouškou nepronikуtelnou zůstalo zahaleno jméno skladatele této písně a o Bílé hoře, která vedle Havlíčkovy písně o Šuselkovi hojně se po Táboře prozpěvovala. Jen trosky její se dosud zachovaly v paměti. Měla dvě sloky:

1. Horo kletá, horo Bílá,
   v tobě spala česká síla.
   Kde otcové zahynuli,
   za vlast, víru, život dali,
   [:stále hlásáš smutek můj.:]

2. Horo kletá, horo Bílá,
   tobě řekne česká síla:
   Kde otcové zpráchnivěli,
   vnuci pomník vystavěli,
   [:že přemohli útisk svůj!:]

Kdybychom dnes přesný text měli zachovaný, měli bychom v něm doklad lidové víry v lepší budoucnost.

Teprve když r. 1862 péčí táborské obce založeno a otevřeno bylo první reálné gymnasium české, přišel do prvého sboru profesorského dvacetišestiletý *Martin Kolář*, jenž o výzkum dějin města Tábora nejvíce se zasloužil a ze všech *první* v přednáškách svých kreslil udivenému občanstvu *obraz slavné minulosti táborské a také obraz pokoření a ponížení staroslavného toho města*. Jsa rodákem švihovským, kdež 18. června 1836 se narodil, záhy přilnul k nezapomenutelnému řediteli Václavu Křížkovi, svému krajanu, jenž z blízkého Strážova pocházel. Kolář byl vzácný dělník na nezbádaném ještě

poli místní historie a české heraldiky. Chtěl býti původně knězem, avšak jeho představení nepřáli mu volnosti v studiích historických, znesadňovali mu přístup k pramenům archivním nebo k výzkumům místním. Kolář zprvu se nad tím zarmucoval; když však jeho touha po vědecké práci v něm zvítězila, opustil seminář, studoval filosofii, pobyl v redakci Riegrova Naučného slovníku a po učitelování v Hradci Králové trvale zakotvil v Táboře, kde také dokonávaje šedesátý druhý rok svého života dne 15. května 1898 zemřel.

Osobnost Kolářova byla význačná a vysoce zajímavá. Bydlil na hlavním náměstí v starožitném domě, jehož přízemí vyznačovalo se gotickou klenbou, kterou nesl jediný sloup. Celek upomínal na radniční podsíň. V prvém patře byl Kolářův byt. V pracovně spousta knih a starožitných rukopisů, foliantů; výpisky na čtvrtkách spořádány a uloženy v škatulích. Při obrovské paměti, byl-li o tom či onom hovor, Kolář hned věděl, kde hledati příslušné poznámky. Pracoval rád, badání bylo mu potřebou duše; rád se s výsledky svých studií svěřoval přátelům a známým, avšak ku psaní a ke konečnému zpracování nasbírané látky odhodlával se pomalu a stále odkazoval, že mu třeba dalšího hledání v archivech. Táborské dějiny — jak říkal — měl rozepsány na lístkách, ale rozvrh jejich přesně a pevně stanoven; v konečné práci však pro svou skromnost a úzkostlivost vylíčil pouze dobu od r. 1420 do r. 1500, tedy celkem dobu osmdesáti let, arci kus nejobtížnější a nejpracnější. V programech reálného gymnasia uveřejnil své studie: roku 1863, »Školy na Táboře«; r. 1865 podal stručné dějiny města Tábora od jeho založení do roku 1862 a roku 1866 pojednal o archaeologických sbírkách reálného gymnasia, jichž byl zakladatelem a prvním správcem. Soupis jím pořízený jest znamenitým příspěvkem pro studium české minulosti. Ve sbírkách zprvu byly uloženy starožitnické památky z dob pohanských, potom starožitnosti středověké, mezi nimi, unikum, železná forma na pečení hostií utrakvistických, potom obrazy, zbraně (drátěná Žižkova košile), obsáhlá sbírka mincí s penízem na Táboře nalezeným. Na líci má podobu Žižkovu a kolem nápis »Jan Žižka«, na rubu spatřujeme lva dvouocasého, jak v předním pazouru drží kalich, nad nímž se čte slovo »Hus«. Mince ta jest až posud známa jediná a pochází podle tvaru nápisů z konce XV. století.

Archiv sbírek měl zprvu rukopisy latinské (z nich zajímavy řeči mistra Jakoubka ze Stříbra z r. 1414, výklad perikop z evangelií z let 1431—1439 připisovaný mistru Korandovi); mezi rukopisy českými jsou knihy městské (urbáře, knihy gruntovní, šacunky měšťanů táborských, artikule cechu krejčovského, soukenického, mydlářského a punčochářského) z let 1548—1664. Sbírka staročeských knih měla i prvotisky (Trojánská historie z r. 1488, Beneše z Hořovic knihy o císařích, papežích a králích také z r. 1488; Řehoře Hrubého z Jelení Petrarkovy knihy dvoje o lékařství proti štěsti a neštěstí r. 1501), 17 tisků z XVI. století, 12 tisků ze XVII. století, sbírku kalendářů a knih staroněmeckých, kolem 20 kusů. Prostudování a přesný soupis sbírek, které se staly základem dnes bohatého a znamenitého Musea táborského, jest dílo nemalé práce a nemalé ceny. Roku 1867 pojednal Kolář o majestátu císaře Sigmunda městu Táboru r. 1437 uděleném, o statcích města

Tábora, o šlechtických a erbovních rodinách táborských, o bojích Tábora s Jihlavou v XV. věku. Čtyři léta potom vykreslil obšírně Obraz města Tábora a jeho okolí v létech 1432—1450. Roku 1874 uveřejnil důkladnou studii: Domy a majitelé jejich na náměstí v Táboře. Na pojednání o statisticko-historickém popisu města Tábora z roku 1864 měl Kolář lví podíl. Jeho studie archivní při dskách zemských, v kapitulním archivu hradčanském, v Třeboni, Nových Hradech, Jindřichově Hradci a Plzni zabíraly Kolářovi dobu prázdninovou, neboť rok po roce trávil prázdniny v archivech domácích, anebo si zajel do státního archivu ve Vídni, Drážďanech a Mnichově, nebo na družnou Moravu, kde zemský moravský archiv propracoval. O jeho záslužném díle *Českomoravská heraldika*, které vydáno bylo po Kolářově smrti českou akademií věd (1902), stačí tu říci, že vydavatel pohrobního tohoto díla *August Sedláček* vzorně dokonal pietní práci za dlouholetého svého přítele a účinného kolegu.

Kolářova láska k Táboru vykonala dílo záslužné. Co o Táboru, jeho památkách, o panských sídlech na Táborsku uveřejnil v časopise Táboru od r. 1864—1866, co ze svých studií uložil v Archaeologických památkách, nepozbylo podnes vědecké ceny. V nejednom datu Kolář byl předchůdcem Palackého, jenž v létech 1870—72 vydával nové zpracování doby husitské.

Než — netoliko studiem a vědeckou prací Kolář výborně Táboru posloužil; také jako učitel a občan hoden jest čestné zmínky. Každý den ráno, v zimě, v létě, vyšel o sedmé hodině z domu a po náměstí pravidelně do tří čtvrtí na osmou se procházel svižným krokem sám a sám. Byl postavy prostřední, těla složitého, jeho šedé oči zářily dobrosrdečností a jeho výrazná hlava s kšticí hustých vlasů svědčila o hlubokém bádavém duchu. Mohutný temně hnědý vous tváři jeho dodával vážnosti, hlas jeho byl zvučný, mluva jadrná, obcování s ním milé a srdečné. V zimě nosíval dlouhý plášť t. zv. »raglan« barvy hnědé a hlavu kryl přemyslovkou ze vzácné bobřiny; v létě zamilovaná barva jeho obleku byla šedá.

Ve škole dovedl si získati svěřenou mládež. Vychovával ji láskou k práci a zálibou v pořádku i v touze po vědeckém vzdělání. Na jeho české hodiny, když vykládal středověkou literaturu, nezapomněli jeho žáci nikdy. Ze sbírek ústavních nosil staré české knihy, ze svých i půjčoval i předčítal a živým jadrným slovem vštěpoval do mladých srdcí lásku k národu a jeho jazyku mateřskému. Na archaeologické výzkumy do okolí Přiběnic, Kozího Hrádku, Dobronic, Chýnova, Radenína a Borotína provázeli Koláře nadšení jinoši a mnozí z nich na kolbišti života literárního čestně obstáli.

Když při bourání hradeb na východní straně k Jordánu padly již dvě městské brány a na konci ulice Klokotské na žádost pravovárečníků stržena byla také brána Klokotská, ozvali se *Kolářovi odchovanci* a v místních časopisech, Táboru i Českém Jihu, zastávali se horlivě starožitného rázu města. Domáhali se toho, by brána Kotnovská a poslední Pražská, na níž skvěl se Žižkův obraz, pak Celkovická Fortna zůstaly příštím věkům uchovány. Po dlouholetém boji rozhodnuto, že Pražská brána musí se zbořiti. Založení nového města v okolí nádražní

stanice, rozvoj staveb na pražském předměstí, pak ohledy tržní a obchodní — zkrátka zájem národohospodářský byl proti snahám akademiků; ale ti i když v otázce Pražské brány podlehli, nelenili.[1]) Provedli hned soupis všech místních památek a městské radě se nabídli, že pořídí jejich nákresy a založí při museu tehdy chystaném památkové album. Z jejich středu zvolená komise obrátila se zvláštním článkem k české veřejnosti. Na tom se však nepřestalo. Mladiství horlivci ohlásili program svůj také archaeologickému sboru při Českém Museu a tehdejší výbor jich s radostí podporoval v ušlechtilém snažení. O srdečném styku váženého toho sboru svědčí přípis, jenž táborským akademikům doručen byl 15. července 1872. Po 48 letech možno s veřejností sděliti aspoň hlavní místa. Sbor archaeologický seznav, že »usilovné snahy šlechetných vlastimilů o zachování a důstojné obnovení národních památek historických a uměleckých nalezly dobrou, úrodnou půdu v srdcích jaré a nadějné mládeže, pevnou v tom shledává záruku, že památkám těm se dostane strážců rázných, horlivých a obětovných, i že bohdá přestanou konečně neblahé poměry, které vlast naši již o sta a tisíce nejdrahocennějších skvostů byly oloupily«. Rozvrh práce došel plného schválení sboru. Připojeno jen přání, aby si akademikové pilně všímali některých *starších vyobrazení města Tábora*, která by se měla okresliti. Upozorněni na spis Sachettiho v literatuře italské, který psal současně s Eneášem Sylviem, tedy v XV. století a zevrubně popisuje táborský kostel. Doporučeno prohlížení a sbírání *pečetidel a znaků táborských patriciů* a slíbena všeliká podpora tehdejšího konservatora Fr. Beneše. Přípis končí »přáním hojného zdaru ku práci tak chvalitebné a záslužné, která bude pomníkem vlastenecké píle a snažlivosti táborského studentstva«. Z přípisu toho měli upřímnou radost nejen akademikové, nýbrž také jejich vůdce — Martin Kolář. Svědčí o tom přípis K. V. Seydlera, tehdy jednatele archaeologického sboru. K pobídce Kolářově ozdobili akademikové táborští tuším r. 1872 nebo 1873 *pamětní deskou* dům v Pražské ulici, v němž se narodil a bydlil *Pavel Lucín*, básník a humanista latinský z družiny Hodějovského.[2]) Duší slavnosti tehdy pořádané byl *Josef Adámek*, jehož ochotnické působení na divadelních představeních dlouho bylo v živé a vděčné paměti.

Od r. 1875 dostalo se Kolářovi v pracích historických upřímného pomocníka a přítele. Byl jím profesor *August Sedláček*, rodák z Mladé Vožice, jenž z Rychnova se dostal do Tábora na reálné gymnasium. V měšťanské besedě utkávaly se za vedení Kolářova nebo Sedláčkova krásné rozhovory o věcech, týkajících se Tábora i táborského okolí

[1]) Zachovali brány té obraz. V městském museu mile dojímá pamětníka oněch časů obraz Pražské brány. Jest to kresba Jos. Adámka, jenž jako učitel kreslení na střední škole v Rusku zemřel tuším v Tveři nebo Symferopole.

[2]) Byl táborským rodákem, kdež otec jeho byl soudním písařem. Nejvzácnější jeho prací jest česká kniha o rozdílu a povinnosti učení Starého i Nového zákona, vydaná r. 1564 v Praze. Dokazuje tu, že Starý zákon přísností svou člověka až k zoufalství leká, kdežto Proroci a Nový zákon mysl pozdvihují, těší a s Bohem spojují. Z Tábora odstěhoval se do Jindřichova Hradce a tam zemřel. Jeho syn Theofil také se uvádí mezi latinskými veršovci r. 1595 jako bakalář pražské university.

a z popudu jejich bylo pro výzkum minulosti mnoho dobrého vykonáno. Po vědeckém zápase milo bylo pohlížeti na Koláře, jenž ve svém kroužku[1]) v povýšené části besední horlivě se bavil »bulkou« a kuřivem opatřoval všecky besedníky, načež Sedláček, sebrav v paměti své zvláštní staročeská rčení skládal Kolářovi veselá a vtipná poděkování.

Dnes, kdy město Tábor slaví rok jubilejní, rok významného půltisíciletí, bylo by věru záhodno také skutkem dáti na jevo vděčnost všeho občanstva k svému buditeli. Shledati a spořádati a vydati jeho články historické — to byl by nejkrásnější čin a obnovil by památku skromného a tichého pracovníka, jenž s hmotnými obětmi téměř všecek fond bohatého vědění svého obětoval minulosti táborské. A dnes, kdy za svou samostatnost národní vděčíme přátelské lásce národa francouzského i to za zmínku stojí, že Martin Kolář jako středoškolský profesor r. 1865 na svůj náklad pobyl ve Francii na studiích, aby se v jazyce francouzském dokonale vzdělal, neboť potom stále mu učil na oddělení reálném. Cesta do Francie vedla jej přes Kostnici; pobyl v Ženevě, Lyoně a Paříži, vrátil se pak domů přes Basilej. Co tato města znamenají pro českou minulost, není třeba vykládati. A vrátiv se domů — snad první z českých profesorů francouzštiny, jenž svého vzdělání jazykového přímo u pramene čerpal — neúnavně vyučoval francouzštině až do svého odchodu na trvalý odpočinek. Na táborském hřbitově poblíž hrobu Křížkova dříme svůj věčný sen od r. 1898 Martin Kolář.

Dnes táborští občané dobře znají význam svého města v českých dějinách. Také od let šedesátých minulého století přičiňovali se neúnavně, aby kulturní prací dobré jeho pověsti uhájili. Jimi založené první české reálné gymnasium (1862) stalo se význačnou kulturní tvrzí, z níž odešlo přes tisíc dělníků, vědomostmi náležitě vyzbrojených, aby pracovali na národa roli dědičné; ze střední hospodářské školy, kterou založili (1866), postupem doby vybudovali *akademii, která nahrazovala českou vysokou školu hospodářskou.* Z Tábora vyšla myšlenka na postavení *dráhy, zvané transversální*, která od Domažlic počínajíc spojuje Klatovy, Horažďovice, Strakonice, Písek, Tábor, Pelhřimov, Jihlavu s Brnem, odkud průsmykem Vlárským spojuje nás se Slovenskem. O důležitosti spojení toho kdo dnes by pochyboval? Naopak, uznává se za nutno vybudovati pokračování dráhy té až do nejvýchodnějších konců našeho státu.

Osud Tábora živě vynucuje srovnání s Chrudimí. Chrudim s blízkými Pardubicemi zápasí o přednost v krajích východních; ale šťastná poloha města při splavné mohutné řece, jakož také uzel železničních drah, rozbíhajících se na všecky světové strany, pomáhá Pardubicům k nebývalému rozvoji a posiluje v naději, že Pardubice záhy budou Plzní východu českého. Za týchž podmínek rozvíjejí se České Budějovice na našem jihu, národním i hospodářským významem zajišťují si slavnou budoucnost, které blízký Tábor sotva dostihne. »Athény českého

[1]) Byli to: táborský děkan P. Jos. Landkamer, Josef Němec, manžel Boženy Němcové, MUDr. Jos. Weger a po jeho smrti Jos. Šimák, koželuh.

východu« jak se říkalo o Chrudimi před 40 léty, založily slávu svou na vybudování svých škol a šťastně si uhájily všech. Vedle školy střední mají akademii obchodní, odbornou školu průmyslovou, střední školu hospodářskou, ústav učitelský, lyceum, veliké museum — mají vše, co kulturní rozvoj města zabezpečuje. Tábor toho štěstí neměl. Reálné gymnasium, které rakouským správcům osvěty bylo trnem v oku, poškodil Gautsch; jen usilovné práci a novým velikým obětem, jež město neslo, podařilo se udržeti reálku vedle gymnasia. Ústav učitelský po dvouletém trvání v Táboře přeložen vládou do blízké Soběslavě. Akademii hospodářskou ztrácí Tábor letos a musí se spokojiti náhradou méně cennou. Přes to vše není pochyby, že houževnatá povaha pilných a pokroku milovných občanů neustane v hledání nových cest, aby se uhájil dějinný i kulturní význam Tábora. Kéž zasvitne Táboru v nedaleké budoucnosti šťastná hvězda! Aby se k němu zraky národa s pýchou obracely a v jeho obyvatelstvu, aby duch velikánů husitských stále byl činný na prospěch národa a vlasti, jest přáním do druhého půltisíciletí. Pobízejí k tomu slova našeho presidenta, která pronesl na táborské radnici: »Tábor, toť program«.

Dr. *Jan Frič:*

Šumava a její lid v díle Klostermannově.

Bude tomu pomalu třicet let, kdy redaktor »Osvěty« Václav Vlček, povšimnuv si feuilletonů v německé »Politik«, vydaných později pod názvem »Böhmerwaldskizzen« (1890), vybídl Karla Klostermanna k napsání první jeho české šumavské povídky »*Rychtářův syn*« (»Osvěta« 1891).

Na třicet knih vyšlo od té doby z pera plodného romanciera. Na třicet knih, v nichž hučí a šumí staleté hvozdy Šumavy, Klostermannovy divoké a krásné Šumavy, milované a obdivované v plném žáru krátkého léta i v zákeřných vánicích kruté a zlé zimy. —

Zasněná melancholie lesních zátiší, v nichž tu a tam skrývá se malebná ruina dávných panských sídel, spiatá mnohou zkazkou s dějinami národa, hukot dravých horských bystřin a říček, zelenavá hladina podezřelých močálů a tůní, měkké koberce zrádných rašelinišť, neplodné suchopáry nad zasypaným bludištěm opuštěných šachet, celé to krásami přírodními bohaté, ale vezdejším chlebem chudé Podlesí,[1]) ona »země, kterou Bůh dal člověku a která neživí jej více« ...

To je Klostermannův svět, oživený rázovitými, bodrými postavami pošumavských sedláků, dřevařů a podloudníků, pytláků a hajných, podlesáckých »světáků« — šumavských horalů české i německé národnosti, mezi nimiž Klostermannova smírná filosofie národnostní nečiní rozdílů.

---

[1]) Tak zvané Podlesí nelze přesně ohraničiti. Celkem nazývají se tak české části okresů volyňského, plánického (téměř celý), sušického, klatovského a kašperohorský. —

Otázka národnostní vůbec na tomto pomezí česko-bavorském daleko nemá oné palčivosti východních hranic českých, kde průmyslová horečka, hrabivá rozpínavost pruského velkokapitálu a politické pletichářství přivedlo záští národnostní na ostří nože.

Podlesáci z let šedesátých až sedmdesátých minulého století, jak našel je Klostermann v zapadlých tišinách, v hloubi lesní říše, odříznuté od světa, v tvrdém zápase s macešskou přírodou, s níž nutno i o tu chudou, černou skývu se rvát, dalecí průmyslového i obchodního ruchu, daleko od kulturních středisk, nemají času ani smyslu pro politiku; společné zájmy, společné strasti i slasti, sňatky i příbuzenské svazky, navazované mezi oběma kmeny, pomísily a sblížily obě národnosti v klidném spolužití.

Nebezpečí odnárodnění hrozí spíše se strany »světáků«, kteří zapadajíce za živobytím hluboko do Němec nebo do Rakous, do Vídně i jinam, přicházejí načichlí odpadlictvím, nesplynou-li vůbec nadobro s nepřátelským živlem kdesi za hranicemi. Často přispívají odnárodnění tomu rodiče sami, chtíce znalostí němčiny dětem usnadniti živobytí. (»*Přeletěl stín* — ve sbírce »Odyssea soudního sluhy«.)

Klostermann, po otci potomek královských svobodných rychtářů »waldhozdské« rychty ze Schlösserwaldu, okresu kašperohorského, po matce pocházeje ze staré francouzské rodiny bohatých sklářů šumavských Abelé, srostl od mládí s ovzduším hor šumavských. Ač narozen v hornorakouském Haagu (1848), přišel již rok nato s rodiči do Sušice, kde otec jeho stal se praktickým lékařem.

Prodlévaje o studijních prázdninách většinou u svých příbuzných v rodné obci otcově, Klostermann seznámil se dokonale s poměry svých Podlesáků, poznal jejich životní snahy a cíle, neodpoutávající se nikdy od nejvšednějších potřeb lidského bytí, poznal je při práci i zábavě, hovící jejich zdrsnělému vkusu, o svatbě i o pohřbu, doma, na poli i v hospodském řečňování.

Jeho horáci, sedření úpornou lopotou, nasazující pro bídnou skývu takřka denně život, nikdy nereptají, nikdy nezoufají; spokojeně táhnou dál svou šedou brázdu, jako by jinak ani býti nemohlo . . .

Berou život tak, jak se podává, nežádajíce od něho nikdy víc, než co jim v jejich poměrech poskytnouti může.

Zvykli už — a netouží po jiném . . . .

Jako synek panského lékaře poznal Klostermann v zámečku žichovickém a ve Štěkné u Strakonic i život panského úředníka doby pobřeznové, staré karabáčníky z časů pánů Franců, nevypletené dosud z patrimoniálních copů, ustýskané bez robot, bez lavice a lískovky, bez zářivé glorioly všemocných pánů direktorů, pánů kancelářských a důchodních.

Zámeček žichovický na břehu otavském, pod starobylým Rábím, idylické podvečerní besedy pod kaštany, na rozlehlém, dávno ztichlém nádvoří, zachytil Klostermann v »*Žichovických půlpánech*«, věnovaných vrchnímu zemskému radovi Albertu Kerberovi, »Bertíčkovi správcovic« z pootavské robinsonády (»*Robinson na Otavě*«).

Z milých vzpomínek žichovických čerpán jest zajisté i »*Pan vrchní*« (»Ze šumavského podlesí«) a »*Mušketýr*« (»Pošumavské rhapsodie«), nehledě ke zdařilým portrétům posledních potomků drobné statkářské šlechty, hrajících si na velké pány na ztracených podhorských panstvíčkách (»*Páni na Břízkovicích*« a j. (»Ze šumavského podlesí«), »*Malenovský Tell*«, (»Pošumavské rhapsodie«), »*Dokonalý kavalír*« (»Osvěta 1916«).

K Windischgraetzovu sídlu ve Štěkné odnáší se dějem rozmarná povídka z osmačtyřicátého roku »*Dvě gardy*« (»Pošumavské rhapsodie«).

Ze sušických annálů čerpal Klostermann látku k povídce »*Spravedlnost lidská*« (»V srdci šumavských hvozdů«, »Osvěta«, 1892, roč. XXII.).

Málo jest poměrně románů a povídek Klostermannových, jejichž děj by ze Šumavy nevycházel, do ní neústil; kromě vzpomínkových beletristických drobtů z dob vídeňských studií (»*Z dobrého srdce*«, »*Faralysis moralis*«, »*Sekundář*« ze sbírky »Mrtví se nevracejí«), sociálně zabarveného náčrtu »*Plzeňská silhoueta*« (»Z dobrého srdce«) a cestopisných causerií francouzských (»*Ve světlech a stínech Babelu*«, jest to hlavně velký román »*Suplent*«, k němuž bohatý pramen poznatků dala Klostermannovi vlastní třicetiletá profesorská prakse na německé reálce v Plzni (od r. 1873).

Románově poutavý obraz suplentské bídy středoškolských »podlouhlých výpomocných učitelů« (längliche Hilfslehrer), jak kterási moudrá byrokratická hlava inspektorská na česko překřtila jejich padesátizlatkovou otročinu, líčí v rámci jediného školního roku osudy dvou mladých mužů, z nichž jeden — Pavel Slatinský — šťastně seskočí s první příčky zdlouhavého byrokratického žebříku do mnohem svobodnějšího a výnosnějšího povolání velkoobchodního korespondenta a vyvázne včas i z tenat rafinované pražské kokety, druhý — mravní slaboch Vokrouhlík — ztracená existence, utopená v bídě a velkoměstském kalu, končí sebevraždou. — Jsme-li již u stavovského románu Klostermannova, zmíníme se i o »*Panu profesorovi*« a »*Domku v Polední ulici*«, historkách z trudného živoření inteligenta na malém městě venkovském, v prostředí duševně nízkém, zneužívajícím se vší obmezeností zatemnělých mozečků hmotné závislosti vzdělancovy.

— Ze šumavských vrchů do jihočeských rovin zatoulal se Klostermann v »*Mlhách na Blatech*« (»Máj« 1905), románu příbuzném co do názorů i charakteristiky hlavních postav s Holečkovou jihočeskou kronikou »Naši«.

»Mlhy na Blatech« jsou vývojovým dramatem dvou selských rodin blatského kraje mezi Hlubokou a Netolicemi, z nichž jedna, věrna zůstávajíc zděděným tradicím, rozkvétá novými haluzemi, druhá s dětmi popanštělými a rodné hroudě odcizenými — zaniká nadobro.

V líčení osudů dobrodružného »hříbka« (pasáka koní) Vojty vzpomeneme Klostermannovy blatské povídky pro mládež »*Dědova vina*«. —

— Obraz ze života jihočeských drobných lidí »*Vypovězen*« jest bolestným výkřikem teplého, mučeného srdce lidského na obranu

proti mrtvé, studené liteře obojetného zákona, sloužící leckdy za výhodnou zbraň lidem mstivým a zlým. —

— Vraťme se nyní do kraje Klostermannova, v němž zakotvila i poslední práce »básníka Šumavy«, maloměstský román z Kašperských Hor — »*Poslední láska*«.

Vraťme se v podzimní mlhy, těžce po horách se válející, jimiž brodí se ubohá, bědná »*Bába*« domů, do Horských Kvild, kde čeká na ni řada drobných vnoučat — jediné vzpomínky, kterými pamatují na starou, udřenou matku po světě rozstřiknuté děti, kde na kamenitém rašeliništi s hladem zápasí vdovec Augustin s dětmi (»*Něco*« — »Mrtví se nevracejí«).

Vraťme se v kraj »*Kochanovské epopeje*«, v kraj »*Chuchláků*«, hynoucí úbytěmi, nemohoucí uživiti svých synů a dcer, vyháněných krutou existenční nutností do širého, cizího světa . . .

Zamysleme se nad těžkým výdělkem šumavských dřevařů, kácejících po celý boží rok staré, věkovité kmeny, za slunečního úpalu i v třeskutém mrazu, svážejících dříví ku přeplavbě po krkolomných cestách, bezedným blátem i sněhovou závějí.

Sněhové vánice a bouřlivé vichřice znamenají vždy nebezpečí života pro toho, koho zastihnou ať v širém poli, ať v lesní samotě; zasypou děti, jdoucí ze školy (»*Bílý samum*«), zavějí i lidská osamělá obydlí a uvězní obyvatele jejich třeba na kolik dní pod střechou (»*Vánoce pod sněhem*« — »V srdci šumavských hvozdů«).

Ne každý vyvázne tak šťastně jako Petr Kůs (»*Byl to špás!*«)— »Z dobrého srdce«), jemuž v lesní poušti věrný přítel — moudrý koník vranka — život zachránil.

Všimněme si temných, ubohých postav pytláků, podloudníků a pašerů, kteří pro kus knížeti ukradeného dřeva, pro odstřelenou srnku, pro trochu propašovaného cukerinu nebo tabáku často život nasazují, zdraví obětují.

A všimněme si konečně i nijak záviděníhodného života duchovních, lesních i panských úředníků v těchto ztracených »štacích«, mezi polodivokým lidem s drsnou morálkou, přizpůsobenou jeho tvrdému životu, stálému rvaní s nepříznivým osudem.

Snadno pochopíme stesky revírníka Kořána (»*Ze světa lesních samot*« 1894, »Osvěta« 1891, roč. XXI.), toužícího ven ze zapadlé myslivny na samých bavorských hranicích, »kde člověk zapomíná pomalu už i mluvit a myslit«, z těžké, zodpovědné služby, nebezpečné životu i zdraví; pochopíme i zarytou mstivost podmračeného hajného Vavrocha právě tak, jako tichý povzdech mladého kaplana chudé horské farky: »V opuštěnosti žijeme na faře, bez společnosti duševně i vzděláním rovné. To ducha moří. Pak ven, v zimě, v létě, za vedra slunečního, za deště i mrazu, do špinavých děr, plných nečistoty a nákazy« . . . —

— Bývalo rušno v staré Šumavě, když v staletých hvozdech pomezních žhavěly sklářské peci, když zbohatlí skláři šumavští, nejen domácí, ale i přistěhovalci z Francie, Německa, Italie a Belgie, nezřídka se šlechtickými korunkami, otevřeli v zapadlých krajích

své knížecí salony, když v samotách od světa odříznutých šuměla plesová hudba . . . (»*Skláři*« 1897.)

Zlaté časy kvetly Podlesákům v r. 1870, v době »broučkového bohatství«, kdy šumavské hvozdy zachváceny byly kůrovcem a káceny se všemožnou rychlostí, aby zabráněno bylo řádění malinkého, ale krutého nepřítele, jenž natropil ohromných škod.

Podlesákům kvetla pšenice. Knížecí s Kašperohorskými předháněli se v získávání a přeplácení potahů a lidí, vyplácejíce královské mzdy šťastným majitelům tažného dobytka. Řeka zlata a stříbra tekla tehdy Podlesím, a každý chtěl alespoň stružku z ní svésti do své kapsy (»*V ráji šumavském*« 1893).

Sedláci nechali hospodářských prací, odbývajíce ledabylo, nakvap i žně; peněz bylo dost a dost, ale také dost a dost se jich prohýřilo v pitkách, tanci, v ženské parádě.

A nebyl Podhamerský sedlák sám, který přišel o všechen majetek touto výdělečnou horečkou tehdy, když práce v lesích přestaly, pramen zlata vyschl a zanedbané hospodářství klesalo v neodvratnou zkázu.

— Tvrdou macechou jest ta Šumava — krasavice — svým dětem v kraji, na němž jako by kletba spočívala, kde »divé větry provádějí rej svůj, husté, studené mlhy, příšerně zamlklé, halívají kraj do svých těžkých, vlhkých, chladných závojů, provázený ranními i pozdními mrazy; mocné spousty sněhu, znemožňující časnou setbu, zaléhají do dubna hubená políčka« ... »Návrat šumařův,« »Osvěta« 1916.)

Kdo není právě jedním z majitelů rozkouskovaných podlesáckých statečků, pro koho není výdělku v panských lesích, ten musí do světa, do šťastnějších krajů, do Čech i Německa, do celé Evropy; ba až za »velkou vodu,« do Ameriky, do Indie — to muzikanty nejčastěji — zažene bída z rodné vsi.

Rozletí se z jednoho hnízda ptáčata — a neshledají se na tomto světě často nikdy již . . .

»Muže mi pochroumalo dřevo, že z něho byl mrzák nadosmrti. Štyři děti mi zemřely v pěti nedělích . . . . . tři jsem dochovala. Nejstarší syn vodešel někam za velkou vodu, víckrát jsem ho nespatřila, ani vo ňom neslyšela; dceru jsem provdala, v prvních šestinedělích umřela i s děckem. A teď mi zbyl poslední . . . čeho se s ním dočkám!«

V tom stesku stařenky Kejhalové (»*Nioba z Malče*«, »Pošumavské rhapsodie«) skryta je všecka ta podlesácká bída . . .

Dočkala se také toho, co na Podlesí je pravšední tragedií. Místo syna přišla úřední zpráva o smrti jeho při neštěstí v dolech, a s ní drobný po zemřelém sirotek, jehož matka odešla do světa za novým štěstím . . .

A jindy zas vrátí se za nebožtíka považovaný »světák« tam, kde netušený návrat jeho splétá nová dramata . . . (»*Mrtví se nevracejí*«.)

Zatím co muži »světačí«, obstarávají ženy hospodářství, protloukajíce se s dětmi jak mohou; volné podlesácké názory mravní nežádají od opuštěných manželek věrnosti Penelopiny. ». . . Osamělé, opuštěné, nemají síly, aby odolaly pokušení, a přece je

těžko pronášeti nad nimi přísný soud; vždyť jich život není přece než řetěz nouze, bídy a strádání a nepřináší jim žádných radostí, žádného osvěžení po úporné lopotě... «(»Návrat šumařův«, »Osvěta«, roč. 45. — 1916.)

Smutné leckdy překvapení čeká na tyto vracející se tažné ptáky z Podlesí, jako čekalo na mladého dělníka Václava Šáru (»*Ecce homo!*«), jenž nalezl milovanou ženu svou v náručí bratrově.

Strašným zklamáním, drásavou bolestí rozeryané nitro vážného Jihočecha nevzkřiklo však hněvem, nevzplanulo pomstou: mírná, laskavá slova odpuštění má pro nevěrnou ženu i tenkráte, když slepá touha mateřství žene ji od muže k muži; jest ochoten přijmouti ji k sobě do útulného domku na malé staničce jihočeské dráhy, kde stal se podúředníkem, vrátí-li se k němu z Vídně, kam utekla za jakýmsi zámečníkem . . .

— — — »Zvláštní typy, tyhle z Podlesí! — — — jako by v nich dřímalo cosi staročeského, v jednom Žižka, v druhém Hus, v třetím Chelčický!« — — —

Mnohému ze »světáků« zasvitne přece v cizině kousek štěstí; zahospodaří si ve světě jměníčko a když touha po domově zavolá, založí v rodném kraji nové hnízdo, postavené na pevnějším základě než bylo druhdy ono, z něhož vyšli. Vrátí se Fanny z románku »*Kam spějí děti*«, vrátí se i Tomáš Mejksel ze »*Světáka z Podlesí*«. Že ve světě přiučí se lecčemus nedobrému, přesvědčuje nás Klostermann v »*Návratu šumařově*«. (»Osvěta,« roč. 45. — 1916.)

»— — — — Trpné, slovanské povahy, duše vnímavé, ale měkké, za jistých okolností schopné snášeti utrpení, křivdu i strádání, ale nemající síly nad sebou a podléhající všelikému pokušení, lidé lehkomyslní, nepomýšlející na budoucnost, namnoze podobní ruskému mužíkovi nebo plavci z chorvatského Přímoří, kteří sice dovedou lopotit do úpadu, čeliti všelikému nebezpečenství, ale zřídka kdy rozumně žíti a pevný cíl života sobě vytknouti. Různá učení a hesla slyšeli a zachytili, ale nepochopivše jich zplna nebo vůbec jim neporozumněvše, nic dobrého si z nich nevybrali, neotužili se, jen mozek si popletli a prostý zdravý rozum a mravně se zvrhli.« — Není u nich »cíle svého vědomá dělná energie, ale ona odporná chlubivá vypínavost a neústupná svéhlavost, jež nazýváme furiantstvím — — —«

Takovým furiantem jest do jakési míry také zmíněný již Tomáš Mejksel ze »*Světáka z Podlesí*«, člověk jinak dobrý a poctivý, jejž však tvrdohlavá, domýšlivá neústupnost přivede do sporů, které záhy pohltí nastřádané tisíce . . .

»Babylon nad Dunajem« — Vídeň — jest našim horalům Mekkou; a zvábí je často k vlastní jejich záhubě. Zejména děvčata »berou zkázu na těle i na duši; mnohé zanikají, hynou v cizině, jiné se vracejí, byvše k návratu donuceny, mravně zvrhlé, se zdravím nadobro podlomeným. Je to velmi smutná kapitola.« (»*Návrat šumařův*«, »Osvěta« roč. 45. — 1916.)

»*Za štěstím*« (1895) jdou a zapadnou, zmizejí v mraveništi velkého města, splynou s jeho proletariátem v jedinou, bezejmennou masu, klesnou morálně, zajdou fysicky.

A ti, kteří se vyšinou, vyšinou se často za cenu cti, za zradu na vlastní duši, na vlastním národě . . .

»Naši lidé pro svět nejsou a ve světě neobstojí.« A to jest právě jejich tragikou, že do světa musí, neboť domov jich neuživí. —

Výměnkářská otázka, jež zaujímá na př. tak význačné místo v krkonošských obrazech Raisových, ozývá se u Klostermanna pořídku. Na chudičkém Podlesí není vlastně výměnkářů v pravém slova smyslu; dokud staří vůbec mohou, pracují, hospodaří sami právě tak, jako příkladně v alpských zemích. Syn buď si vůbec vydělává na živobytí samostatně, nebo pracuje i se ženou, s dětmi u rodičů; jinak se samostatným vedením majetku, leckdy i se ženitbou, musí čekati na smrt rodičů. To také jedna z příčin velkého počtu nemanželských dětí v horách šumavských. —

— Mají obdivuhodnou energii životní tito Podlesáci.

Starý Sepp (»*V ráji šumavském*«) statně ještě s dospělým vnukem sváží dříví z panských lesů; hospodské hádky ihned ustanou, vloží-li se do nich rozhodným slovem známý druhdy silák, starý Sepp.

Klostermann dotýká se výměnkářů na Podlesí význačněji toliko ve dvou ponurých črtách.

V jedné z nich, »*Dobře se vdala po druhé*« (»Z dobrého srdce«), líčí tragedii starce, jenž oženiv se jako osamělý výměnkář s vdovou s dorostlým synem, jest neurvalým pastorkem a jemu otročící matkou utýrán k smrti, ve druhém, »*Kus cukerinu*« (»Z dobrého srdce«), zachycen jest posupný profil prastarého podivína, náruživě mstivého, jenž ještě na samém prahu smrti smýšlí zlo vnuku-hospodáři.

Naleznete u Klostermanna často postavy až hugovsky groteskní, kreslené zolovsky smělými, naturalistickými tahy. Ale naleznete zároveň v jejich podání tolik hřejivého, soucitného humoru, tolik slovansky měkké filosofie, objímající všelidskou láskou přírodu i člověka, vše co dýchá, žije a umírá . . .

Vezměme jen Klostermannova »*Čaroděje*« (»V srdci šumavských hvozdů«), jeho »*Vodní supy*« (»V srdci šumavských hvozdů«) z údolí Vydry — jaké to figurky vyděděnců, bytostí spíše ubohých než vědomě zločinných, u nichž lidský cit, lidská důstojnost klesly ku prostému vegetování tvorů, poslouchajících toliko svých živočišných pudů.

Jímavě působí takový nenapravitelný tulák Vojta (»*Šupák*« — »Pošumavské rhapsodie«), přespávající v boudě horší chléva, znající ze zkušenosti městské i obecní šatlavy celých Čech, Moravy a valné části Bavor — a přece člověk, mající své pevné pojmy o cti, lnoucí ke své rodné dědině s dojemnou pýchou a láskou. — »Dyby věděli, co člověk zkusí na tomhle vandru«! mluví Vojta k domluvám kašperskohorského »pana krajského«. »Hlad, zimu, horko — všecko se to vo člověka pokouší. A dyž člověk má tu touhu vidět svět a setkat se s lidma!«

Ubohý, odstrkovaný pastorek Pepík (»*Záloženská knížka*« — »Pošumavské rhapsodie«), macešsky přírodou odstrčený Franta z chaty nad Vydrou (»*Nová křídlovka*«), poloblbá Anežka se svým dramatem marné lásky (»*Červené srdce*« — »V srdci šumavských hvozdů«), mladá dělnice Pavlína, osud odstrkovaných a opuštěných dětí nemanželských (»*Děti přistěhovalých*« — »Topičův sborník« 1915) —

pro všechny má Klostermann vřelý tón soucitného srdce, schylujícího se s láskou a porozuměním ke všemu tvorstvu.

V toto dostojevsky jemné citové pochopení lidských duší zahrnuje všechny ubohé a nešťastné, všecky zapomenuté tohoto světa bez rozdílu národnosti, bez rozdílu víry.

Promyslil s porozuměním osud francouzského lapače hadů (»*Čaroděj ve Vlčím dole*«, »Odyssea soudního sluhy«), jejž pověrčivost lidská, nesmrtelná po celém světě, odsoudila k nedobrovolnému poustevničení, dojímá kresbou svého žida »*Srula*« (»Topičův sborník« 1918), tak zcela odlišného od typických figurek venkovských židů. Nic kramářského, nic lichvářského, nic úlisného, nic pletichářského, nic typicky semitského není v tomto chudém synu rozprášeného národa, stíhaném nepřízní osudu i lidí . . .

Daň věčně svěží, věčně krásné romantice splatil Klostermann »*Hostinným domem*« (»Osvěta« 1895), položeném dějem v zamilovaný kraj kašperohorský.

Jeho Bořita, bytost polozáhadná, i jeho v pološero napověděných tajemství zahalená rodina svádí přímo ke srovnání s romantikou sensačních románů. — Břitké nájezdy, ironické šlehy známé lidové pověrčivosti, lehkověrnosti a nesmrtelné hlouposti obmezených hlav, jež ozvaly se již v »Čaroději«, nalezneme i zde.

Od r. 1894 vycházejí Sebrané spisy Klostermannovy v nakladatelství Vilímkově.

V posledních válečných letech přispíval Klostermann cennými drobnostmi ze svého šumavského ovzduší do různých časopisů, zejména do »Topičova sborníku«, v němž vedle jmenovaných povídek »Srul« a »Děti přistěhovalých« vyšla na př. r. 1915 šumavská historie »*Novoroční noc rozhodla*«, vánoční povídka »*Sláviččiny jesličky*« a tragedie vesnického mudrlanta »*Koupil na oko*« (1914).

Klostermann má výslovně výchovnou tendenci, ač nikdy neunavuje mentorováním a mravoučnými pointami.

V dílo své vložil na různých místech (úvod k »Bílému Samumu«, do »Snímků lidí i věcí«, a jinde) své náboženské, politické a umělecké kredo; nahodile, v toku děje románového, dotýká se i všech důležitých otázek časových.

— »Bývám tázán, dojíždím-li dosud na Šumavu,« píše Klostermann ve »Vlastním životopise«, připojeném ke Dreslerově studii »Básník Šumavy«. —« Už ne! Od r. 1907 jsem tam byl jednou asi na pět dní. Nového bych tam již nenalezl, starší mně milá generace zemřela, mladá se změnila . . . .

— — — — Příroda mi zůstala stejně milou, ač i ta se změnila. Staré Šumavy už není!« —

Poslední dobou přesídlil Klostermann z Plzně nadobro ku břehům Otavy, od níž nemohl se nikdy odloučiti, usadiv se v milém městečku svých mladých vzpomínek, ve Štěkné u Strakonic.

Přejeme drahému mistru z té duše vlídné jeseně požehnaného žití, bez vánic a ledových tříští, bez bouří a všech pohrom života!

Na Král. Vinohradech, o Nový rok 1920.

Eliška Krásnohorská:

Památce Vácslava Vlčka.

(Pokračování.)

Vácslav Vlček věděl, že cit náboženský jest hluboko zakořeněn v srdci celého lidstva a touha po Bohu že všecky národy a věky vedla k tomu, aby nemohouce ho poznati, vybásnili si jej v různých podobách a s různými jmény. Věděl, jako všichni víme, že kdyby veškera náboženství dnes vymizela na celém světě, zítra si národové vytvoří náboženství nová, poněvadž představa o moci, řídící veškerenstvo za určitým cílem, jest člověku vrozenou potřebou citovou i myšlenkovou, nezávislou na tradicích, dogmatech ani hierarchiích. Jsa proniknut duchem českých dějin, nemohl si mysliti, že hluboký a horoucí náboženský cit by právě z naší povahy národní byl vymizel, ba právě naopak, sledoval nezmarné jeho stopy, podobně jako Karolina Světlá, jako Teréza Nováková a mnozí jiní z nejvážnějších myslitelů našich, v duševním životě lidu, kde se ještě v původnosti poměrně nejzachovalejší jevil. Věděl, že křiklavý odpor proti všemu, cokoli s náboženstvím souvisí, dohání druhou stranu k fanatické reakci. Uznával v těchto věcech jedinou správnou směrnici: snášenlivost a tolerantnost. Věděl, že vychovatel lidu nesmí mu předkládati žíravé, skeptické zápory, nýbrž usmiřující, kladné odpovědi na hloubavé jeho otázky. Proto asi onomu množství jednotlivců, kteří stupněm své kultury nebudou uzpůsobeni, aby si sami budovali názor světový s vývojem lidskosti shodný, vždy bude zapotřebí, aby mu názor o věcech nejvyšších byl podáván hotově vtělený v nauku, čili slovy jinými: positivní náboženství, byť ve formě nejsvobodnější, asi zůstane potřebou v člověčenstvu. Tak uvažoval V. Vlček, a dle jeho tužby rovněž, jako jest škola vzdělavatelkou mládeže a učitel nejlepším jejím přítelem, měl by býti kněz učitelem dospělých v lidu, výchovným jejich rádcem, vůdcem a vzorem. Nezapomínal, jak velký úkol provedli vlastenečtí kněži v národním našem obrození, a věřil, že má kněžstvo i další důležité povolání na cestě k osvětě a k umravnění širokých vrstev. Namítl-li někdo, že kněžstvo již jest jinaké, než ono probuzenské, odpovídal, že i kněžstvo si musíme vychovati takové, jakého potřebujeme.

Bývalo mi nápadno, že vyličoval-li jiný náš spisovatel sympatické, úcty hodné, dojímavé postavy a osudy kněží, nebývalo to kritickým očím závadou; ale jakmile se toho odvážil V. Vlček, hned mu to pokládáno za ultramontánství — jemu, starému kacíři, jehož tvůrčí fantasie s takovou nadšeností si libovala v dějích husitských.

Vlčkova Osvěta pak zajisté nevstoupila na svou dráhu v znamení jakékoliv zaostalosti neb snad i zpátečnictví! Jen bezprostřední svědek a pamětník může oceniti, jaký duch pokroku právě Osvětou zavál v ovzduší naší literatury naukové, jež bylo konservativní jako čiré bezvětří v uzavřené oblasti, nepobouřené ani jmény vědeckých buřičů zahraničních. Jak již výše připomenuto, právě v Osvětě se objevily studie nejprve o novodobem badání kulturně historickém; významná

jména Draper, Buckle, Lecky v pojednání Sabinovu po prvé tam uvedena českému čtenářstvu v známost, ano tehdy, kdy nejeden vážný příslušník inteligence se chránil projeviti zájem o »rouhavé« teorie obávaného Darwina, vyšla první věcná o nich studie, jazykem českým sepsaná, z péra Dr. Jos. Durdíka ve Vlčkově Osvětě. Ani za let pozdějších, kdy šlo o jiné zas otázky, o věci literární neb umělecké, Vlček neváhal pustiti se s Osvětou třebas do stojatých vod jako proud, jenž je proráží, anebo proti proudům nezřízeným, jež, nutno udržeti v mezích břehů. Kdykoli však vykročil nechť proti zaostalcům či novotářům, proti tmářům či volnomyslníkům, vždy a ve všech případech dvě jistoty o něm jsou nepochybny: vždy jednal dle nejlepšího svého přesvědčení a svědomí ve prospěch dobré věci, a vždy v čele positivních jeho cílů stála věc slovanská. Nasycen studiem dějin, hluboce cítil strast, že kmen slovanský nejen rozvětvením, ale rozštěpením dělí mohutnost svou ve množství menších sil, tak často se navzájem ohrožujících a potírajících. Sjednocení Slovanstva vědomím kmenovní sounáležitosti a poznáním svérázného poslání kulturního mezi národy kynulo mu s nejvyššího vrcholu snah a cílů našich. Sám pilně studoval jazyky slovanské, slovem i písmem ovládaje jich několik; v Osvětě pak mezi nejpřednějšími důležitostmi kulturními i politickými horlivě pěstoval otázku slovanskou s hlediska minulosti, současnosti i budoucnosti. Všecky ony články z per osvědčených již odborníků i mladších pracovníků, zabývající se dějinami, politikou, literaturou i hospodářskými zájmy zemí slovanských, byly by, z Osvěty vyňaty, samy o sobě imposantním sborníkem, znamenitou snůškou zpráv a úvah, z nichž nejednu potvrdily události, kterými za posledních let se věci slovanské staly citlivým ukazováčkem na vahách evropského umění státnického.

Ovšem bez sjednocení vlastního v domácím oboru českém těžko bylo lze věřiti v ideál opravdové vzájemnosti všeslovanské. Nejbližším a nejživějším snažením Vlčkovým, miláčkem jeho péče a práce bylo úsilí o sjednocení naše vnitřní, o naprostou svornost všech českých vůlí a postupů. Na nejednu zásluhu neb aspoň snahu Vlčkovu se zapomíná, ale jeho usilování o svornost v národě zůstalo jakož osobní jeho příznak v živé paměti až do nynějška. Drobení národního voje v četné strany a nechutenství jejich zápasů mezi sebou, vše to, co do našich dnův osudně vzrostlo v nejtěžší svízel národa jevilo Vlčkověj prozíravosti vše své nebezpečí pro národní věc a rozněcovalo jej k ochraně celku až do té míry, že by si byl nejraději přál, aby sama nemožnost se stala možnou: aby zavládlo mezi názory národovců sjednocení naprosté beze všech odchylek a odstínů; avšak uznávaje, že takový div uskutečniti nelze, přičiňoval se vytrvale, aby strany se sbližovaly aspoň jemnějším, méně rvavým způsobem vzájemného zápolení, neboť cítil určitě, jakou pohromu způsobuje stranická vášeň, bující až do neurvalosti. Ulamovati protivám hroty otravné, mírniti útoky stran, vylučovati z nich zájmy osobní, nabádati k snášelivosti a veřejné slušnosti: v nevděčný tento úkol uvazoval se Vlček bez ohledu na starou zkušenost, že kdo se staví mezi rváče jako smírce, sám rány tržívá.

Za tuhých rozporů mezi hlavními stranami staročeskou a mladočeskou souhlasil Vlček, jak svědčilo jeho jednání, se zásadami Mladočechů, ale s taktikou Staročechů. Nepokoušel se nikterak působiti v straně mladé, aby se příklonila k stanovisku starých, nýbrž horlivě se přičiňoval jmenovitě u Dra Riegra, aby některé novější články národního vyznání mladých přijal za své; zejména ostřejší odpor proti germanisačnímu násilí byl by rád vštípil pohlavárům starých. Že však Vlček lnul srdečnou úctou k Dr. Riegrovi a dbal o jeho důvěru, z toho se vykládalo hned potichu či hlasitěji, že by chtěl hráti úkol v straně staročeské. Vskutku zatím dobrý, důvěřivý Vlček chtěl stavěti mosty mezi oběma velkými tábory politickými. Že se nezavděčil straně jedné ani druhé, jest pochopitelno; ale že tak horoucně vlastenecká vůle a tak bystrá hlava jako Riegrova zůstaly nepřístupny zdravým radám a vývodům Vlčkovým, nedovedla bych si vysvětliti, kdybych nebyla oba ty výborné muže znala i s osobními jejich zvláštnostmi.

Myslím, že Vlčkovi byl v tom směru na závadu návyk, kterého si zajisté sám ani nebyl vědom, kterého však tím jistěji si povšimli jiní, kteří s ním obcovali. Byl to způsob, který — jako mnohým profesorům a učitelům vůbec — zbyl mu z praxe školské: zvyk, přednášeti své myšlenky tak, jak učitel přednáší nauky žákům, s touž zevrubností a s touž autoritativní jistotou. A právě tento bezděčný tón byl nejméně s to, aby hnul některým utkvělým názorem muže rovněž poctivě věrného svému přesvědčení jako sebevědomého, jakým byl Dr. Rieger.

V činnost výslovně politickou V. Vlček nevkročil ani jako žurnalista, ani jako člen parlamentu; pouze časovými brožurami, ještě více pak významnými kapitolami jeho románů prozrazuje se živý oheň, který v něm vzněcovaly politické poměry doby a dne. Ale po celý život až do posledních dnů neochladla horlivost jeho v konání úkolů občanských. Jsa spisovatelem a vydavatelem časopisu, nemyslil, že tím naplnil míru svých povinností k národu, jež počínaly proň u rodiny vlastní, šířily se v družné kruhy bližší i vzdálenější a vrcholily v poměru k obci společné a vlasti sourodáků.

Vlček věnoval se potřebám pospolitým, seč síla stačila. Žádná práce nebyla mu příliš únavná, žádná schůze příliš časomorná, žádné neuznání odstrašující. Po mnoho let sloužil obci vinohradské v zastupitelstvu jejím městském, kdež jsa strážcem vlastenecké cti a kulturních zájmů jejích, měl na sobě nemalé břímě péčí o věci školské, o součinnou účast při akcích vlasteneckých a národních, jako na př. o propagaci myšlenky Velké Prahy, a zažil zajisté dosti oněch svízelů, s kterými se potkávají ti, kdo prokopávají stezičky k novým rozhledům. Jen kdo dobře zná ovzduší našich radnic, dovede zplna oceniti Vlčkovu dlouholetou vytrvalost na tomto působišti.

Pravého Vácslava Vlčka, s veškerými stránkami jeho povahy i ducha, bylo lze nejlépe poznati v poměru jeho k literatuře a spisovatelstvu. Odřeknuv se profesury, aby se mohl všemi silami věnovati povolání spisovatelskému, a vydav se tím v značnou nejistotu existenční, učinil tak jen v silné přesvědčenosti o velikém poslání lite-

ratury v životě národa a byl si vědom nejširšího i nejhlubšího významu jejích úkolů kulturně výchovných. Na své přesvědčení, že to, co podniká, jest nutností, vsadil nejen obor svého povolání, ale i hmotné své bezpečí. Hluboce vážný ten pojem, s nímž kráčel vstříc literárnímu svému úkolu, přenášel se i na osobní jeho poměr k spisovatelům. Kolegiálnost jeho byla tak upřímná, že zřídka jen se nalezne podobná; nevztahovala se ani na pouhou kamarádskou družnost, čemuž byl na závadu fysický jeho odpor proti oblíbeným středištím v zakouřených kavárnách a hospůdkách, tkvěla však pevně v účasti a péči, kterou věnoval soudruhům v práci a jejich potřebám. Pozorně dbal, aby mu neušla příležitost přispěti nějaké nové, talentované síle na počátku její dráhy a možnosti. K tomu využíval vždy rád i »Osvěty.« Nejedno literární jméno nabylo právě v »Osvětě« příznačného svého zvuku, nejedno péro tam postupně dospívalo k trvalé své rázovitosti. To vše Vlček *chtěl* a pilně měl na zřeteli. Nepříznivci mu vytýkali, že spolupracovníkům svým, zvláště ovšem nejmladším, nepopřával dost volnosti, chtěje aby se podřizovali názorům jeho, jimiž uniformovati chtěl prý ducha »Osvěty«. Předmět výtky té má dvě závažné strany, jako snad každý zásadní spor: na jedné mluví za sebe svoboda myšlenky a vlastní odpovědnost spisovatelova, na druhé celkový směr časopisu a odpovědnost redaktorova. Jest pochopitelno, že V. Vlček si přál, aby celkový ráz »Osvěty« nebýval zbytečně rušen odporujícími jemu projevy. Skutečně svým spolupracovníkům, hlavně mladším a nejmladším, rád dával pokyny, výstrahy a návrhy k opravám, svědomitě se snaže vštípiti jim přesvědčení, které považoval za lepší; byl tak proniknut zvyklou svou snahou učitelsky výchovnou, že ji se zálibou pěstoval i vůči nově získanému spolupracovnictvu. Pochybuji důvodně, že tím kdy ublížil osobě či věci nějaké, ano nejsem si jista, není-li každý redaktor vůbec oprávněn tak činiti, ba nebývá-li při svědomitém vedení listu k tomu i nucen. Že však mladší talentové nemívají k svým »oprávcům« a »mentorům« valně lásky, jest věc staroznámá, a proto i přirozeno, že se Vlčkovi v té příčině dostalo častěji výčitek než vděku. Není to zde řečeno jenom na vrub jiných, naopak přiznávám se, že i sama jsem v zápalu mladých let Vlčkově redaktorské brzdě nepřála, ačkoliv jsem sobě, redigujíc Ženské Listy, povolovala také právo opravovati v pracích přispěvatelek, co se mi jevilo mylným neb závadným. Taková jest důslednost mladých hlav. Václav Vlček byl nejen spolupracovníkům »Osvěty«, ale všem našim spisovatelům vůbec ze zásady i z dobrého srdce přítelem upřímným; k obci naší spisovatelské lnul téměř jako k širší rodině a, pokud mu jen možno bylo, bděl bratrsky nad společným dobrem všech. Nepřezíral důležitosti hmotných zájmů vedle ideálních nároků zasvěcenců Mus; pokoušel se nejednou a horlivě usiloval, aby se spisovatelstvo zorganisovalo k hájení práv svých vezdejších, chápal se iniciativy i pomáhal jiným podnikavým kolegům usilovati u obecenstva, u nakladatelů, u divadla, u každé povolané instituce, aby spisovatelstvu umožněny či zlepšeny byly podmínky k životu i k duševní tvorbě. Spolek spisovatelů českých i spolek dramatických spisovatelů vzešly z podnětu Vlčkova, i nebylo vinou podnikatelů jejich,

že život jejich byl neradostný a krátký; příčinou neúspěchu byla nevyspělost doby ku pochopení vůdčí jejich snahy. Ale náběhy tyto přece nebyly marny; dobré símě sice tehdy padlo na skálu, nezahynulo však, nýbrž odneseno vanotem letícího času, zachycovalo se tu onde na pohostinnější půdě, až v plodnější prsti zdrávo vyklíčilo v nynější života schopná a zdatně působící svépomocná družstva literární.

Za dob nejplatnější činnosti Vlčkovy dařil se jen veliký podpůrný spolek pro literáty, náš úctyhodný Svatobor, a v něm náležel Vlček do řady nejhorlivějších a nejplatnějších činitelů. Po dlouhá léta v něm vykonával úřad jednatelský s hlubokou opravdovostí, ba možno říci: i s pietou, již choval nejen pro vznešené ideály zakladatelů, ale i pro drobné potřeby a starosti žadatelů, namnoze neznámých lidí a lidiček, ba někdy i protivníků a útočníků, pro něž nemohl míti sympatie osobní. Nechť však ve stycích tiskových či soukromých sebe nemilejší, byl Vlčkovi každý osobou stejně pozoruhodnou a nedotknutelnou, jakmile se postavil před forum Svatoboru jako žadatel. Pak nebyla přípustna žádná osobní nechuť neb hněvivost, žádná vzpomínka na osobní neshody a kyselosti; naopak, Vlček nacházel zadostučinění a liboval si v tom, mohl-li s dobrým svědomím prospěti někomu, kdo mu ublížil. Vždy pátral jen po okolnostech, dle kterých bylo lze souditi o skutečnosti potřeby a o její míře; ano pátral též u takových osob, které nedůstatek svůj skrývajíce, o přispění se nehlásily. A jak bystrozraký byl soucit Vlčkův, jak dovedl se domysliti skrytých útrap, jichž nikdo jiný nepozoroval, jak pronikavou znalost lidí a poměrů v něm vypěstila dobrota jeho srdce; o tom mnohý bezděčný důkaz mě hluboce dojal a ještě i ve vzpomínce dojímá. Dovedl rozeznati bídu a bezradnost i pod klamnou rouškou přepychu a vypínavosti, pronikl každou masku, pod níž se snad z falešného studu skrývala zoufalost, četl na tvářích zdánlivě kvetoucích, byť nalíčených, stopy slz a smutků či hlodavé nemoci. Nenechal se ošáliti zjevným zapíráním strastí, ba ani chováním odpuzujícím a nevděčným. Uhodl utrpení i v zakuklení sebe podivnějším a záhadnějším; poznal i duševní chorobu, kde jiní viděli jen zpupnost, přemrštěnou marnivost, affektovanou sentimentalitu anebo lehkomyslnost. Poznala jsem též u jiných vzácných lidí podobnou téměř vševědoucnost soucitu, ale u nikoho spojenou s takovou jistotou dohadu, s takovou správností úsudku jako u Vlčka. Tuto jeho vlastnost nazvala bych věru talentem, jehož nelze si získati ani nejlepší vůlí, talentem předobrého srdce spojeným s vrozenou vlohou moudrosti, — také původním a charakteristickým darem, jaký se někdy nachází u prostých mudrců, v lidu.

I jinak býval Vlček bystrým, jemnocitným pozorovatelem lidí jak po stránce filosofické, tak i morální, a mnohokráte jsem byla vrcholně překvapena pronikavými jeho dohady a postřehy. A přece se tento důmyslný znatel lidí často mýlil v úsudku o nich, a sice tím, že obraceje zřetel především na dobré složky jejich povahy, příliš shovívavě promíjel ba i popíral u nich nectnosti a zlou vůli, omlouvaje vše, co svědčilo proti nim, ať slovy neb i skutky, jako následek nezaviněných okolností, jako pouhou nahodilost neb i klamné

zdání. Od tohoto důvěřivého pozorování lidí nemohla ho odvrátiti ani perná vlastní zkušenost. Proto i ke kolegům literárním, nechť s nimi byl v přátelské shodě neb i v polemických sporech, zachovával v jednání svém plný zřetel na jejich zásluhy a příznivě vynikající vlastnosti, nedbaje osobních trpkostí, klepů ani choutek sočivých; ke všem si počínal nestranně a přejně. To se osvědčilo nejen za jeho působení ve Svatoboru, ale i ve všech jeho stycích soukromých; to také bylo příčinou, že kdokoliv si získal Vlčkovu náklonnost a zvláště kdo s ním souhlasil v názorech o české věci, neměl na světě přítele oddanějšího, pečlivějšího a věrnějšího nad Václava Vlčka, jenž výše než nejdražších klenotů si vážil vzájemné upřímnosti přátelské.

Ta teplá mysl, plná hřejivé pohody, snad proto zůstala mu tak úplně neporušena až do posledních dnů života, že byla živena a podporována dokonalou spokojeností v kruhu domácím. Nelze říci, že požívali manželé Vlčkovi úplného štěstí rodinného, neboť smrť jim nemilosrdně vyrvala několik dítek, jichžto ztrátou jmenovitě matka jejich byla tak zdrcena, až se choť její obával následků nejhorších. Vlček sám každou ránu osudu snášel s odhodlaným, statečným sebezapřením, maje pevně na paměti, aby podpíral a posilňoval svou choť. Povaha jeho se kreslila snad v nejčistších rysech v poměru jeho k ženám. Nesbližitelně vzdálen i nejslabšího odstínu lehkovážnosti v nazírání na ženu, ctil ovšem přirozený úkol družky mužovy a matky jeho dětí, ale i v každém jiném povolání, které jí přinesl vývin kultury a společenských poměrů, sledoval postup její s vážným porozuměním a sympatií. Bez prošení vždy podporoval pokrokové snahy žen, a mohl tak činiti na základě nejjistější zkušenosti, neboť se co den očitě přesvědčoval, jak vlastní jeho choť, jsouc výtečnou hospodyní a matkou, prospívala jeho snahám veškerou onou svojí prací, která přesahovala obvyklé meze povinností matky rodiny: jak o děti a domácnost, pečovala paní Vlčková se stejnou oddaností o »Osvětu« — také dítě rodiny. »Osvěta« byla o pásku více mezi manžely. V. Vlček svým vlivem vychovával svou Aničku již jako mladou dívku, k níž srdce jeho přilnulo, nalezl u ní nadání a mysl přístupnou jeho záměrům a ideálům, a do dneška žije v jejím srdci živý odkaz jeho vlasteneckých zájmů, jeho dobrotivosti k lidem všem i jeho věrné oddanosti k přátelům; co jemu bylo svato, zůstalo svato i jí nejen v citech, však i v činech.

Rodina Vlčkova neskládala se pouze z rodičův a dítek jejich; náležely k ní též obě babičky: prostá, starostlivá matička Vlčkova, tělem i duchem rázovitá venkovanka, a jemnocitná, po městsku si vedoucí paní učitelová, matka paní Vlčkové. Obě stařenky byly předobrého srdce, milovaly děti i vnoučata a žily s ostatní rodinou v nejkrásnější shodě. Již to samo o sobě dává představu, jaký harmonický, útulný domov sobě a svým milým vytvořily dvě duše vzájemným pochopením v lásce a dobré vůli společné.

Kdykoliv jsem vkročila do příbytku Vlčkova, nikdy mě neovanul chlad jakési cizoty a myslím, že i každý jiný musil se tam cítiti jako doma. Paní, vždy pilně zaměstnaná buď prací hospodyňskou aneb v určité dni expedicí »Osvěty«, s vlídnou přívětivostí mě přivítala, uvedla do redakce a po výměně přátelských otázek i odpovědí

zas odběhla k svému dílu. Pan redaktor býval někdy sám, vždy maje plné ruce práce; jindy byl u něho student, pomocník při korekturách, dopisech a podobných úkolech vedlejších; avšak ani jednou nejevil Vlček sebe menší netrpělivosti, jsa z práce vyrušen, nikdy nedopustil, abych po několika nejnutnějších slovech odešla, nýbrž buď poslal pomocníka domů neb jej vystěhoval do vedlejšího pokoje a mne usadil na koženou pohovku naproti sobě, kde jsem musila zůstati tak dlouho, až mi dovolil zakončiti horlivý náš hovor, jenž leckdy vylučoval přítomnost třetí, cizejší osoby, a přece míval svědka, když některý z roztomilých hošíků Vlčkových vklouzl do redakce, se mnou čtveračil a naivními svými otázkami nás rozesmával uprostřed našeho rokování o literatuře nebo politice. Nikdy pak nezanedbal Vlček příležitosti, aby se mnou se podělil o nejmilejší své potěšení, jež mu oslazovalo všecka léta prožitá ve vlastní ville na Vinohradech; vždycky musila jsem s ním přistoupiti k oknu, z kterého byla právě nejkrásnější podívaná: buď na zasněžené údolí nuselské s pozadím osluněných výšin, buď na jarně rozkvetlé sady pod Karlovem, buď na pestré záhony květin v zadní části zahrady Vlčkovy či na pyšné koruny stromoví ve skupinách před domem. A což když kvetly růže! Jak byl na ně hrd šťastný jejich pěstitel a jak rád je podával dobrým svým přátelům! Bez růžičky žádný milý host z »Osvěty« neodcházel.

S vděkem a láskou lnul Vlček ke každému významnému předmětu svého majetku; miloval svou knihovnu, své obrazy, nejeden pěkný kus lidového umění v bytě svém; těšily jej trofeje vavřínové a jiné památky, v nichž byl zachycen kus minulého života. Ale nade vše miloval svůj cíl, svůj úkol, svou práci. Jako pravý syn venkova brzo chodíval spat, důsledně se vyhýbaje besedování do noci; jen divadlu věnoval mnohý večer. Ráno však časně vstával, jak uvykl doma na statku. Ne aby užil příjemnosti jitra, ale aby nezmeškal svěžího času nejvýhodnějšího k duševní práci. Toužil a tesknil po přírodě volné, nelíčené, v nerušené její prostotě, jíž mu nenahradil ani půvab vlastní zahrady u domu, ani úpravné pohodlí sadů v městě a na obvodu jeho. Neminul ani jeden rok, aby si Vlček nedopřál aspoň krátkého pobytu na venkově, buď s chotí a rodinou, bylo-li možno, aneb se vystřídával se svými, nutnost-li velela, aby hospodář neb hospodyně byli doma. Někdy se stalo, že jsem svých prázdnin užila v témž útulku venkovském, kam zavítal i Vlček s některým členem své rodiny, čemuž jsem bývala povděčna nejen z přátelství, ale i z čirého sobectví, neboť nebylo nad Vlčka výbornějšího vůdce nepovědomými místy; byl jako živý kompas, vždy směrem jist, nikdy se nemýlil — leda tím, že nás, osoby ženské, někdy prováděl hezky daleko, takže jsme zpáteční cestou trochu vzdychaly. Byl rázným, vytrvalým chodcem a snesl každou nepohodu, jen proti slunečnímu žáru si vždy slunečníkem chránil hlavu, jež trpívala často bolestí. A jak uměl pozorovati život v přírodě! Jak dobře znal i nejmenšího čtyrnožečka, jak teprve každého ptáčka! A jak se radoval, byl-li na něco upozorněn, čeho dříve neznal! Vyměňovali jsme si takové novinky s dětinskou radostí navzájem. Vlček i za hodin denních i v přírodě pilně pracoval, chodě jakousi osamělou, zarostlou cestou

semo tamo, se zrakem do korun stromů upřeným a s rukama nazad složenýma, nemaje s sebou ani zápisníku a spřádaje v mysli zápletky i výjevy svých románů tak dopodrobna, že při návratu pod střechu je napsal rychle, jako by mu někdo diktoval; v tak obdivuhodné paměti zachovával, co v obraznosti své vytvořil. Mnohem méně pilna než on, sedávala jsem ve zcela jiné končině našeho okolí, daleko cest, mezi houštěmi, kde sama neviděna měla jsem rozhled na nebe i vrchy, na vodu i zemi; papír na klíně, tužka v ruce, nevím, nevím, smím-li si dáti svědectví, že mé myšlenky neulétaly na plano za obláčky a vlnami, za veverkami a kukačkami, za motýli a komáry, za broučky v trávě i pod travou. »Musím Vám ukázati strom, jakého jste ještě neviděla,« řekl pak třebas při shledání Vlček; »není na něm ani listí vidět, tak hustě je ověšen havraními hnízdy.« — »Ano, ten mi musíte ukázat, a já Vám za to ukáži, kde zde nad řekou létají bílí rackové, a kde se v peřejích koupají ledňáčkové.« Podobné hovory jsme mívali při obědě. K večeru pak chodívala jsem s rodinou Vlčkovou na společné potulky, jako bych k ní náležela.

V té nenucené sblíženosti prázdninové měla jsem nejvíce příležitosti poznati povahu Vlčkovu nejbezpečněji, jak se podávala přímo za sebe samu, nejsouc nutkána přizpůsobovati se formalitám či zájmům; i jevil se v ní ryzí, z míry dobrý člověk, muž čestný od hlavy až k patě, průzračně čistý a pravdivý, rovnodušně rozumný a rozvážně soudný, jenž v klidně přesvědčenosti svého svědomí raději trpěl výčitku, že jest v morálnosti své starosvětský a střízlivý, než by se byl pachtil po effektu geniality a lehkokrevně někomu neb něčemu ublížil.

Však uznávám-li tak ráda a vděčně krásné stránky této povahy a líčím-li věrně V. Vlčka jako člověka bez úhony dokonalého, není tím řečeno, že při něm nebylo snad nižádné vady ani nedostatku; žádný člověk není souhrnem čirých výborností. I Vlček měl svou vadu; byla to vada silných individualit, která právě tak často bývá ctností jako jindy chybou. Tkvěl s neobmezenou setrvačností na tom, co dle jeho přesvědčení bylo pravdivé a správné. Taková pevnost, která i ve věcech největších často bývá zdrojem mohutné energie a kouzlem zdaru, v drobnějších okolnostech snadno se stává tvrdým kamenem úrazu. Vlčkova bezděčná, snad i neuvědomělá potřeba: trvati na svém, byla snad — jako jiné, i nejlepší jeho vlastností — značkou z rolnického jeho původu na něm utkvělou; citlivé srdce a tvrdá hlava — to dvé přečasto bývá sloučeno v typických postavách z českého lidu, z jehož rázovitostí Vlček mnoho přenesl do své osobní kultury. Vrozená ta náklonnost k nepodajnosti byla v něm tak valně zakořeněna, že mu znesnadňovala dorozumění s lidmi jinak smýšlejícími, jinak cítícími; v některých svých zvláště oblíbených názorech a principech rozcházel se i s nejlepšími přáteli neslučně, nepřipouštěje, že s jiného hlediska táž věc může se jeviti jinak než jemu, a také pravdivě. Z takových příčin míval Vlček i se mnou myšlenkové šermy, ovšem vždy po přátelsku zakulacenými čepeli; v disputech těch jsem jej škádlívala titulem svého »poručníka«, což mi se smíchem oplácel výčitkou, že mně není nic svatého.

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Pokračování.)

Účinky a vlivy Pólovy a novot jeho se ukázaly také jinak. První učitelé češtiny na šlechtické akademii vojenské ve Vídeňském Novém Městě, plzeňský rodák Václav Wiedemann a Pražan Antonín Klobás (Glovas), zavedli tam učebnicí mluvnici Vácslava Jandita po šesté vydanou 1753. Když Pól svým žákům vídeňské šlechtické akademie vojenské napsal svůj německý výtah z latinské Rosovy Čechořečnosti r. 1756, byla Pólova Gramatica linguae bohemicae také na novoměstské akademii za učebnici stanovena a Wiedemannův slovník byl ke 2. vydání mluvnice Pólovy (1764) přivázán na potřebu kadetů. Sobě pořídil Wiedemann Explikation über Pohls Grammatik nach dem Rosa mit Pensis und Aufgaben für seine Schüler. Jeho nástupce Zlobický (24. X. 1773 až 7. X. 1775) neučil podle Póla, ale podle Tomsy; za to Maksimilian Šimek po Zlobickém Pólovým novotám do novoměstské akademie volnou cestu otevřel muse, neboť podle jeho německé předmluvy ke Krátkému vejtahu jim tam byla Pólova Neuverbesserte böhmische Grammatik za učebnici nařízena. Tam bez užitku a neplodně je vpravoval v mysli urozených mladých pánů také nástupce Šimkův Athanas Spurný, leč ve vojenském slovníku svém naprostému purismu již nehověje.

Pól jsa při konkursech zkušebním komisařem zkoušíval podle své mluvnice a kandidáty znalé mluvnice jeho daříval svou přízní. Tak píše Zlobický Dobrovskému (21. II. 1789), že kutnohorského rodáka Verschauera, protože na otázky Pólovy výborně odpovídal podle jeho mluvnice, za tuto zběhlost hned přede všemi vychválil. Tento abé Verschauer, nejspíše na doporučení k. k. Antekammerthürhüttera, měl vyučovati arcivévody jazyku českému po přídveřníkově smrti. Psal to Dobrovský Zlobickému (4. IX. 1790) soudě, že smrt Pólova není nikterak české literatuře na úhonu. Pól se dokonce o to bral a na to cílil, aby jazykové reformy jeho byly provedeny v Čechách proti vůli národní, proti posvátné tradici, proti obecnému a jednomyslnému v národě zvyku, aby vnuceny byly Čechům násilím, cestou nařizovací. Josefovi II. věnoval a v ochranu dal vídeňský opravář našeho jazyka trojí nešvarnou i nekalou směs zrůdných oprav a novot svých, na králi českém si také vyžádal, aby svůj patronát prováděl účinně. Že císař měl svého úředníka a učitele rád, poznáváme z dopisu Zlobického Dobrovskému (21. II. 1789), z něhož se dovídáme, jak Josef II. zamítl návrh studijní komise dvorské spojiti šlechtickou akademii s universitou k vůli svému Pólovi, protože tento rozhorlen proti návrhu se rozkročil. Což divu tedy, že vídeňský dvorský reformátor češtiny mohl národu českému a Dobrovskému, strážci nejvzácnějšího pokladu národního, vítězoslavně v Pravopisnosti své (1786) veřejně hned na počátku jejím vypínavou se pochlubiti »upámatkou«, kterak svrchovaný mocnář v březnu t. r. nařídil guberniu království českého starati se o to, aby se v Čechách všichni spravovali Pólovou Pravopisností, t. j. pólovskou

»zřestěnou češinou«. Asi toto jediné místo z hanopisu Pólova hnětlo Dobrovského hluboko a hořko. Když totiž Rybay brzo po vydané Pravopisnosti oznámil Dobrovskému, že v ní Pól valně naň dotírá, odpověděl mu sice (11. V. 1786), že Pravopisnosti ještě nečetl, poněvadž by se jen zlobil; ne proto, že tam jde oň, ale pro věc samu. Při tom se těšil, že kromě Póla již není nikoho, kdo by takový dětina byl, aby se raději nespravoval podle národa českého. Proto as také neměl ani chuti Pólovi odpovídati a jeho Pravopisnost řeči čechské čísti. Než četl ji přece. Neboť když ho Zlobický ponoukal (v dopise z 30. I. 1788), aby se odpovědí hleděl Pólovi za tupení tam jeho dostati na kůži, když se ho zase za tři měsíce ptal (28. IV. 1788), zda na mazanici Pólovu odpoví: odepsal mu, že ač mu kypí žluč, přece hudlař Pól odpovědi nezasluhuje a že třeba čas vynaložiti raději na grammatiku. Jinde pak[1]) dal průchod trpkosti a nevoli své, že vycízěná čeština Pólova měla národu býti vnucena nařízením úředním. Napsal tam: Za několik let Pólovi narostl hřeben. Domníval se, když národové v zemích provinciemi zvaných jsou ovládáni rozkazy, jež jim z Vídně posílají, že také jemu by se musilo podařiti předepsati nám Čechům nová pravidla jazyková.

Proti zhoubnému a nebezpečnému již řádění Pólovu a Pólovců, proti otravnému tomu moru byla veliká, rozhořčená nevole v řadách znalců i milovníků českého jazyka; nejen pomýšleli, ale činorodou vůlí se rozhodli zastoupiti rázně cestu kalným, nečistým proudům hrázemi pevnými. Není místa ani úkol v rámci této rozpravy jíti po cestách, jež vlastence prozíravé vedly k jistému cíli; proto nebudu mluviti o činnosti Krameriusově, o prvních tvůrcích české novellistiky, o počátcích divadla českého, jehož sice krajanům svým ze srdce přál Dobrovský, ale velmi pochyboval, že jím řeč česká celkem něco získá,[2]) o vzklíčení novočeské poesie, ani o nadšených a plamenných obranách jazyka českého, ani o vydávání starých dobrých spisů českých. Dobrovský dává rozhodnouti době budoucí, zda tato úsilí některých Čechů vlastenecky smýšlejících povznesou jazyk český dříve nebo později na stupeň dokonalosti o valné poznání vyšší, než byl stupeň, jehož byl dostoupil o zlatém svém věku za Maxmimiliána a Rudolfa II., poněvadž prý tohle záleží na tolikerých okolnostech, které nejsou v naší moci.[3]) Za to třeba si všimnouti Pelzelových snah o zvelebení řeči a literatury české tím, že sílil o to, aby v Praze byla založena česká společnost neboli hromada, která by pečovala nejen o rozšíření jazyka českého, ale také o jeho vzdělávání, načež bylo se postarati vydati úplný slovník český.

Již r. 1764 začal pracovati pražský kancléř novoměstský Jan Josef Zeberer o německo-česko-latinském slovníku takého rozsahu, že pouze písmě A zabíralo 428 listů foliových. Jím bylo čeliti proti škodným novotám. Leč na předplatní ohlášku knihtiskaře Frant. Jeřábka v Praze r. 1786, při čem list v 4⁰ vyšel na ukázku, se nepřihlásilo ani tolik zá-

---

[1]) V Litter. Magazin von Böhmeh und Mähren na r. 1787, 3. části str. 137.
[2]) v Gesch. der böhm. Sprache u. Litteratur 1792, na str. 215.
[3]) Tamtéž na str. 216.

libcův, aby mohly býti hrazeny výlohy. Větší daleko část zájemníků se rozhodla pro slovník Tomsův, jenž byl ohlášen dříve než Zebererův. Dobrovský lituje, že se Zeberer nedožil radosti viděti vytištěn svůj slovník česko-latinsko-německý zpracovaný lopotně.[1]) Nakladatel slovníku Thamova uměl však svůj obchod lépe provozovati. A tak slovník Zebererův nevyšel.

Také Pól se chystal vydati německo-český slovník ve Vídni, vzmínil se o něm také ve zvláštním přídavku ke 3.—5. vydání své mluvnice. Když se to proslýchalo, Dobrovský hleděl vydání zmařiti; ponukl totiž Tomsu, aby pořídil nějaký slovník menší a sám mu byl radou i pomocí. Pól dostav o Tomsově slovníku oznámení ustrašen věci nechal. Dobrovský měl radost (v listě Rybayovi 16. ledna 1785), že mu se podařilo, co chtěl.

V předmluvě své ke slovníku Tomsovu (z r. 1790) oznamuje Dobrovský, že as v letech 70tých a 80tých věku 18. podniknuty byly důležité práce slovníkové. Víc o nich nevíme nic. Pražský lékař Michalovský zanechal 23 sešitů českých slov, jež byl sebral a do abecedy spořádal z nejlepších spisovatelů starých i nových. Škoda prý, že, spoléhaje až moc na svou paměť, jen málokterých slov vyložil význam, což by mu bylo bývalo na veliké potíže, kdyby o svém díle byl pracoval dále. Sbírku tuto po mnohé stránce nemálo cennou zdědil Dr. Carda, jeho dobrotivostí pak se jí dostalo Dobrovskému, jenž se snažil mnoho let, aby ji rozmnožil. Jest bohata slovy zastaralými, u nichž zároveň udáno jméno spisovatelovo nebo ňázev knihy. Dobrovský určil, aby byla doplňkem slovníku Tomsova (z r. 1791), když Tomsa věren svému slibu prohlédal více ke slovům ještě běžným; ale rozhodl se vydati tyto dodatky dříve nebo později samy, těše se nadějí, že brzo se mu dostane prázdných chvil na to potřebných.

Také několik studentů pražských (Bergner, Mrázek a jiní) se sdružilo r. 1783 nebo 1784 svou pílí, aby vypracovali úplný slovník český. Několik ukázek, jež porůznu na listech dodali Dobrovskému, přesvědčily znalce, že účelně sbírali. Než tento chvalitebný podnik uvázl brzo.

Uherskoskalický doktor J. Prokopius dokončil téměř docela své české lexikon, z něhož ukázku poslal z Uher Dobrovskému, ten pak ukázku podal v předmluvě. Má prý nepopiratelné přednosti, leč nesnadno najde nakladatele jsa příliš obšírný, nemaje slov německých, za to maje leckteré vady formální, neboť neudává rodu substantivního ni koncovky genitivní, a nabízeje se draho — žádáť autor za psaný arch po dukátě. Kdyby toho nebylo, našel by prý mnoho zájemníkův a mohl by býti na užitek jako dobrá pomůcka, kdyžby pořizován byl slovník nový nebo kdyžby slovník Tomsův znova byl vydáván.

Tomsův Malý německý a český slovník (Kleines teutsch-böhmisches Wörterbuch) vyšel o 622 stranách v Praze r. 1789. Kdyby

[1]) v předmluvě k Tomsovu slovníku, kde Dobrovský mluví o Zebererově slovníku česko-lat.-německém, kdežto ve Vorberichtu ke slovníku svému o Zebererově slovníku německo-česko-latinském.

byl zevrubnější, míní Dobrovský,[1]) byli by se tehdy docela obešli bez nového vydání slovníku Thamova. Jest prý správnější než Thámův výběrem českých slov běžných na výklad slova německého a často přesnější stanově významy.

Karla Ign. Thama Deutsch-böhmisches Nationallexikon vyšel o rok dříve, než malý Tomsův, maje 796 stran také veliké osmerky. Jest dalek toho, aby svůj slovník považoval za dokonalý naprosto, leč důvodně jej prý může považovati aspoň za prvý úplný slovník německo-český. Skromné kritice se podrobí, přijme každou dobře míněnou připomínku přátelskou nebo poučení a prosí všechny vynikající znalce jazyka českého, aby ho podporovali příspěvky a opravami, jež napřed prozkoumá a pak zpracuje. Tam také[2]) uvádí a naznačuje prameny, z nichž vážil látku slovní. Plných 7 let vybíral z nejlepších klasických tištěných i netištěných spisů česká slova. Povzbuzen vřelým vlastencem Janem Ferdin. šlechticem ze Schönfeldu, aby hojný material svůj porůzný spojil v celek a německo-český slovník z něho zpracoval, učinil tak. Mnohých slov dobrých, ač zastaralých a neužívaných nedal v klatbu, nýbrž spíše je vyhledával a zužitkovával, aby je vymanil ze zapomenutí a ponenáhlu jim raději ku přijetí pomohl. Výpisky jeho srovnané s prvopisy mají mu býti na jeho ospravedlnění, kdyžby se někdo domníval, že si posloužil slovy nově vymyšlenými, přeludnými.

Tham poslal svůj národní slovník do českého světa se září vědecké slovutnosti, totiž s předmluvou německého učence dvorního rady Jana Krištofa Adelunga danou v Drážďanech 3. dubna 1788. Vláda Rudolfa II. jest prý nejskvělejší údobí v dějinách vzdělanosti české a hledíc k jazyku jest jím tou měrou, že spisovatelé z něho jsou národu ještě pořád klasičtí a každému ještě pořád musí býti vzorem, kdo kalou a pěknou češtinou chce psáti. Řeč prý jest výraz našich pojmův a pocitův, i jest s nimi tudíž nejdokonaleji úměrná. Jsou-li chudy, stěsnány, smysiné, neobrazné, jest taková také řeč, a zrovna tak naopak, protože obojí nerozlučny do sebe zasahují vzájemně se zjemňujíce nebo znemotorňujíce. Bohatství řeči se zakládá vždy na pokroku národním ve vědách a uměních, její ohebnost, libozvuk a všecko její zjemňování však tkví ve vkusu. Dokud tedy národ vědomostmi i vkusem se vzmahá, dotud jest řeč schopnější a schopnější býti více víc obohacována a zjemňována; jestliže však národ vědomostmi a vkusem opět jde nazpátek, cítí to také řeč, které tím ubývá i výrazového rozsahu i čistoty, libozvuku a jemnosti. Bohatství spisů někdy nabyté leží nezužitkováno a za otupělé pocitovosti zanedbává národ i čistotu a správnost jazykovou i libozvuk. Objeví-li se pak za takového úpadku národního ojedinělé zdatné hlavy, kterým jest údělem dostatek vkusu, aby nedostatky svého věku pochopili, i dosti zmužilosti, aby nad svou dobu se povznesli, nezbude jim jinak, než vrátiti se k nejskvělejšímu vzdělanosti údobí a zase tak psáti, jak psali dobří spisovatelé doby tehdejší, kteří národu jsou pak klasičtí. To jest jediné i pravé hledisko, s něhož jest posuzovati opětné starých

---

[1]) V předběžné zprávě ke slovniku.
[2]) v úvodu k Nazionallexikonu z r. 1788.

slov a tvarů zavádění, jemuž leckteré řeči za leckterých časů tolik hovívají. Pokud se národ ještě rozvíjí vědomostmi a vkusem, jest toto zavádění proti přirozenosti každé řeči, ba proti pojmu tohoto rozvoje. V čem pak záleží rozvoj, ne-li v rozhojňování, ušlechcování a zjemňování představ našich? A poněvadž tyto s výrazem nejdokonaleji spjaty jsou skrze řeč a často nebývají než tento výraz, tedy odkládá národ za svého pokroku všecky chudičké, neurčité, hrubé a smyslné výrazy i představy, které jsou znaky pojmů zrovna tak chudičkých, neurčitých, hrubých a smyslných, tou měrou, jakou za ně si opatřuje lepší. Nemůže jich také nikdy znova zaváděti, sice by šel nazpátek vzdělávaje ducha a vkus a myslil by právě zase tak obmezeně, neurčitě, chuďoučky a smyslně jako dříve.

Jinak se ovšem věc má, jestliže národ u vzdělávání ducha i vkusu zůstal pozadu nebo jestliže pojmy jeho celkem prořídly, jestliže jeho způsoby představovací jsou chudší, kolísavější a smyslnější, jestliže jeho pociťovací mohoucnost otupěla, takže mu těžko vyciťovati čistotu a správnost řeči a pochopovati její něžnější půvaby. Pak nejen jest dovoleno, nýbrž dokonce jest povinnost vrátiti se ke krásnější řeči již pohotové, osvojiti si jí vědomosti a jemnější mohutnost pociťovací časů dřívějších a pak po té cestě jíti dále, kterou řeč údobí nejskvělejšího připravila a naznačila. Tak se věci mají v nynějších Čechách. A tak národ, jehož řeč rozvoje nepřerušila, beze slovníku se obejde; řeči však, která jako česká se musí vrátiti do minulosti, jest nevyhnutelně potřebna kniha, která shrnuje ve stěsnaném prostranství veškero bohatství po spisech roztroušené se všemi jemnými zvláštnostmi jejími, protože každý nemůže čísti nebo míti všech knih, ba ani spisů nejlepších.

Pokud mi lze usouditi, zůstali všichni předchůdcové za skladatelem daleko pozadu, jenž si tímto dílem zjednal zrovna tak mnohou zásluhu o svůj národ, jako získal svému národu čest u národů jiných tím, že je seznámil s řečí tak starobylou, zvláštní i bohatou. Protože sestavovatel má vědomosti a ježto mnoholetou vynaložil píli, jest se domnívati, že české výrazy připojené k německým úplně je vystihují i jejich význam. Skladatel vykonal opravdu všecko, čeho z oboru tohoto lze jen po právu čekati v prostoru tak těsném, má tudíž nejspravedlivější nároky nejen na dík svých krajanův a na úctu mimozemců, nýbrž také na odměnu Josefovu, který všeliké zásluhy umí oceňovati a odplacovati. Tak Adelung.

Slovník Thamův jest místo, kam původce jeho snášel žeň svou s polí slovních novot, na jejichž plevelištích žal a sklízel rukou nevybíravou, plným náručím. Okolnost tato, chvála Adelungova a leckteré vady slovníku Thamova byly na příčině, že pravověrná strana protinovotářská se vytasila v Praze za tři léta (1791) slovníkem svým.[1]) Napsal jej Frant. Jan Tomsa a předmluvu k němu (z 10. září 1790) napsal rektor generálního semináře olomouckého Josef Dobrovský, člen královské české společnosti náuk. Proti cizí vědecké autoritě

[1]) Vollständiges Wörterbuch der böhmischen, deutschen u. lateinischen Sprache.

slovníku Thamova postavil Tomsa domácí autoritu vědeckou. Podle jejího nestranného soudu Tomsův slovník zasluhuje, aby pro své přednosti všeobecně byl doporučen přede všemi jinými, neboť vyniká celkem nade všecky jiné slovníky české úplností, hledíc ke množství slov i k rozličnému významu jejich. Kromě toho má i přednosti formální udávaje rod i genitiv u substantiv, praeterita pak u sloves. Proti Thamovi, jenž slova zastaralá, již neběžná, však dobrá, schválně shledával — Adelung mu toho správnost dovozuje — aby ze zapomenutí jsouce vybavena raději znenáhla obecným majetkem se stala, Tomsa řídě se zásadou Dobrovského, že zvyk mluvní jest první v jazyce rozhodčí, řadil do slovníku svého takměř slova jen obvyklá, leč i slovům zastaralým prý se dostalo místa, ač podle mínění tam Dobrovského patří do glossáře. Vadu má slovník Tomsův tu, že tam leckteré slovo běžné schází (kolozubý, kravinec, nunvář, pozlátko a j.), než ta s jinými může býti prý odstraněna radami znalců. Přijímal-li Tham přeludná slova nově vymyšlená šmahem a nekriticky, ač se proti výtce nekritičnosti brání, věděti dává Dobrovský, že slova na novo robená, která ve svém pokojíku leckterý nepovolaný mluvničkář ukoval, jimž však, jelikož zrůdám český národ nikdy nemůže dáti práva občanského, si tam nezasloužila místa zrovna tak jako slova docela cizí (flinta, nudle, litera, breviář a j.), na nichž ihned viděti, že nejsou původu českého.

Očistné poslání slovníku Tomsova zdůrazněno, ne-li více, tedy ne méně něčím, čeho se slovníku Thamovu nemohlo dostati Adelungem jazyka českého neznalým ani po stránce vědecké, ani po stránce užité. Proti chválám Adelungovým, že Tham opravdu všecko podal, čeho právem lze čekati, a že vědomosti a píle Thamova ze mnohých let zaručují snad plnou výstižnost výrazů německých významy českými, ač slovník Thamův byl též skladiště veškeré skoro puristické plevele do té doby rozbujnělé, honosí se slovník Tomsův návodem, jak správně jest tvořiti slova česká jednoduchá i složená. Návod skýtá rozprava nikoho menšího ni většího nežli byl přední tehdy vědecký znalec jazyka českého Josef Dobrovský, který jí stanovil etymologické zásady všech nářečí slovanských. Nadepsal ji Über den Ursprung und die Bildung der slavischen und insbesondere der böhmischen Sprache. Na 21 jen stranách v 15 paragrafech vniká důmyslně do ústrojí slovanského vůbec a českého slova zvláště, čímž uvádí na cestu, kterou se jest bráti tomu, kdo se odhodlá tvořiti slovo nové. Za posledním paragrafem, v němž učí o slovech složených, rozhorlen odsuzuje česká slova složená podle němčiny urobená i smělou domýšlivost Pólovu: »Noví kazičové jazyka tropí největší neplechu napodobujíce složeniny německé, a přemnohé tu pokusy jejich jest nadobro zavrhnouti, protože odporují geniu českého jazyka. Přesmutná při tom jest věc, že takoví hudlaři se ohlašují za mistry znalosti jazykové, jako Václav Pól nedávno ve Vídni zesnulý (23. června 1790 v 70. roce svého věku), jenž nás Čechy chtěl učiti ve své neu verbesserten böhmischen Sprachkunst (ve Vídni 1773 a 1783) nové řeči české od něho vymyšlené. Dej mu starý Čech nebe!« Dobrovský oznamuje, že ve své zevrubné mluvnici soustavné stanovil veskrze takové zásady, které této neplPeše jistě

mohou učiniti přítrž. Tam prý slovům složeným vymezil zvláštní odstavec a v něm taková pravidla podal, podle nichž bude lze správně posouditi každou složeninu dovolenou nebo zavržení hodnou. Rozprava prý vlastně dělá 2. hlavu jeho zevrubného Lehrgebäude der böhmischen Sprache. Ta vyšla až r. 1809, po druhé o 10 let později. Dobrovský doufá, že rozprava jsouc nový pokus bude posuzována shovívavě. Shovívavosti nepotřebuje, nýbrž si zasluhuje nejobsažnějšího a nejvděčnějšího uznání; jest zajisté základ vědeckého kmenosloví ve slovanštině vůbec a v češtině zvláště, jest žírná půda, ze které vyrostlo dílo na svou dobu klassické vyšlé poprvé samostatně o názvě Die Bildsamkeit der slavischen Sprache an der Bildung der Substantive und Adjektive in der Böhmischen Sprache dargestellt (Prag 1799, str. LXVII, vel. 4⁰), po druhé o jiném názvě při I. díle Dobrovského slovníku německo-českého (1802).

Roku, kterého Dobrovský odezváněl v Tomsově slovníku umíráčkem pólovštině a nešvarným novotám slovním kmenoslovnou svou rozpravou (1791), přibelhal ještě kulhavý mraveneček s mrvičkou na mraveniště zhoubných novot puristických až z Trnavy uherské. Byl to zlopověstný reformátor češtiny na Slovensku Antonín Bernolák. Mrvička jest Etymologia vocum slavicarum, sistens modum multiplicandi vocabula per derivationem et compositionem. Bylo to tedy kmenosloví, jež stanovilo, kterak rozhojňovati slova odvozováním a skládáním. Dílko vydal, aby byl radou těm, kdo trpí nedostatkem slov nebo slov neumějí ze slov řádně odvozovati. Jako Pólovi tak Bernolákovi byl Rosa vzorem, jehož se dovolává, dále vážil z mluvnice Doležalovy, již uvádí svým pramenem; že i k Pólovi chodil na radu, se nepřiznal. Jaká slova z takové nauky pošla, lze se netěžko domysliti, doklady pak tyto buďtež na svědectví: pekáreň(-rna), truhláreň, češina(-šti-) též u Póla, písmonota (zběhlý spisovati), učenota (přeučený), kováč (Pól) raději než kovář, knihochováreň (knihovna), spovědáreň (zpovědnice), jedáreň (jídelna), jedatelna (jídelna), písatelna, súditelna, učitelna (učebna), zatracenečník (zatracenec), rybací (rybí), davidový (Pól, davidův), cítitedlný, bojitedlný (obé passiv. významu), kolokruh (kružidlo), spěvořečník počta, oplzlomluvec, samosvojnost (svévole, svéhlavost), darobral (Pól). Zčeštěné názvy mluvnické: činitlivé slovo verbum activum, hlasuznak n. zvukuznak accentus, pookolec acc. circumflexus, rozmyšlelka addubitatio, přidavanec n. přidavanlivec adiectivum, němčižna n. němčina (germanismus), židovčižna n. židovčina (hebraismus), uherčižna n. uherčina (hungarismus), latinčižna n. latinčina (latinismus), jednodvojilka hendiadys, předházka na předhoditelka n. mezihádčka interiectio, anomalum v. výstupné slovo, účastlivec n. účastenec n. účastonec participialis, početné méno numerale, předňopočetné méno numerale cardinale, pořádkové ordinale, mnohotlivé n. množi- multiplicativum, vykladajícné n. tvárnitlivé specificativum, rozdělitlivé distributivum, počet jednásobní numerus singularis, dvojnásobní dualis, vícnásobní n. mnohotlivý pluralis, předklad n. předhod n. předhodka n. předkladka n. předloha n. předložka obiectum, dobročítanlivost orthopoeia, spěvomluvnosť n. vazomluvnosť poĕsis, osobovatlivé zámeno n. přivlastnovatlivé pronomen

possessivum, ukazovatlivé n. ukazujičné demonstrativum, spytovatlivé n. dotazovatlivé interrogativum, ohleditlivé relativum, jakotnosť qualitas, kolikotnosť quantitas, nevystupné slovo regulare verbum, vymluvník rhetor, vymluvnosť rhetorica, zavěsitelka suspensio, vjednospojilka synaeresis, jednotedlné n. jednaké slovo synonimum, slovspojujičnost n. slovspojenosť syntaxis.

Slovníkem Thamovým se zaměstnal Dobrovský přímo později. Dobrovský uznává,[1]) že jest beze sporu nejúplnější ze všech slovníků dotud vyšlých, a vypočítávati málo těch slov, kterých tam pohřešujeme, ač jsou již ve Vusínovi, bylo by prý týrati. Výběr německých částí prý není vlastně pořízen, aby se prohlédalo k češtině, a nejedno vysvětlení jest prý obděláno do písmene podle latiny, jako na př. při kippen n. wippen cizoložiti podle adulterare, které tu však neznamená cizoložiti, nýbrž padělati. Vlastní pravé záslužnosti tohoto díla nebylo tehdy také lze přesně stanoviti. Až teprve delší potřebou se objevily přemnohé vady a nedostatky všeliké. Byli jsme však shovívaví — píše Dobrovský — ku mladému, pilnému a skromnému ještě muži, ba sdělili jsme se s ním o leckteré opravy, jak sám vděčen doznává v ohlášce druhého vydání, jež se však tehdy nestalo skutkem. V Němcích se dostalo slovníku Thamovu posudku příznivého,[2]) leč proti některým tam připomenutím se Tham hájil,[3]) ač podle Dobrovského nebyla bez důvodu. Tamtéž jej srovnal i se slovníkem Tomsovým, který vedle úmyslu nakladatelova měl býti považován za druhou polovinu slovníku Thamova. Než však oba tyto díly prý se až příliš často uchylují od sebe, to tak, že si nezřídka odporují. Téměř bez výminky má pravdu Tomsa. Jeho dílo lze dobře pokládati za kontrolu práce Thamovy. Tham na př. má při Botschafter české slovo poslanec; podle Tomsy však jest poslanec ein Gerichtsfrohn apparitor, jak u dobrých spisovatelů bývá. Podle Thama říkati jest durchlaufen (ein Buch) přemeci, které jako infinitiv jest nesprávné. U Tomsy sice přemeci nenajdeme, než přece jednoduché metám (meci), k němuž jest infinitiv metati, nikoliv meci. — (Pokračování.)

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Pokračování.)

Odvodnění pro výzkum účelné lze provésti dvojím způsobem: buď odvedeme struhami vodu z celého okrsku naleziště, nebo obklíčíme toto se všech stran neprostupnými stěnami, zdmi nebo hrázemi a vodu z něho vyčerpáme. Další práce jest pak podobná jako na pevné zemi. Především jest při ní dbáti toho, zdali a pokud lze zjistiti spojení osady s pevnou zemí pomocí lávek nebo člunů, dále na se-

---

[1]) V předběžné zprávě ke slovníku.
[2]) Ve slavném časopise Jenaeer allgemeine Litteraturzeitung.
[3]) V příloze ku Prager Zeitungu.

skupení kolů, které sloužily chýším za oporu, a na druh nálezů pod nimi a kolem nich. Zvrstvení těchto může býti dvojí, vertikální a horizontální (pokud zde ovšem o zvrstvení lze mluviti). Vertikální mohlo vzniknouti jednak dlouhým osídlením nepřetržitým, jednak několikerým osídlením po sobě. Obyvatelé chýší odhazovali prostě do vody vše to, co jinde přišlo na smetiště, a nakonec spadly mezi koly i trosky samotných chýší, sešlých věkem nebo zničených nějakou katastrofou. Rozvrstvení horizontální, pokud nebylo způsobeno nebo pozměněno pohybem vody, lze vysvětliti jednak rozšiřováním osady, jednak jejím posunováním, k němuž mohlo opět dojíti jak za osídlení téhož, tak jmenovitě při několikerém osídlení po sobě. Na všecky tyto okolnosti je nutno při výzkumu bráti zřetel.

Vyměřování má zde ovšem býti neméně přesné a všestranné než u osad pozemních. Zejména nesmí býti zapomenuto také na hloubkové poměry dnešní i praehistorické. Tyto bude lze arci ve většině případů odhadnouti jen přibližně podle délky kolů a lávek, které jsou zpravidla zachovány jen z části, a na základě všeobecné úvahy o stavu vodstva příslušné končiny v praehistorické době. Zvláště cenným dokladem v tom směru mohou býti nálezy částí nákolní osady v půdě dnes již suché, nebo naopak nálezy vrstev v prvotním uložení, které pocházejí z osídlení na suché zemi a jsou dnes (t. j. před početím výzkumu) zaplaveny vodou.

V průběhu vykopávek, které přirozeně postupují velmi pomalu, musí býti stálou starostí badatelovou, aby předměty, jež přijdou ve styk se vzduchem, nevzaly rychlým vysycháním zkázu dříve, než je bude lze řádně konservovati.

Poslední formou sídlištní jsou hradiště. Tato nebyla zpravidla osídlena trvale — pokud slova toho v praehistorické době vůbec lze užíti — nýbrž sloužila především za útočiště v neklidných dobách. Tomu nasvědčují kulturní vrstvy, u velkého počtu hradišť nepříliš silné, i velmi častý naprostý nedostatek vody uvnitř valů a blízko nich. Byla-li přes tuto nepříznivou okolnost některá hradiště přece osídlena po delší dobu, je to právě jen důkazem trvalého nebezpečí, pro něž obyvatelstvo raději volilo nepohodlný, ale za to bezpečnější pobyt v hradištích, než v otevřených, snadno přístupných osadách.

Při výzkumech hradištních hledají badatelé zpravidla řešení naskytajících se záhad, především otázky původu hradišť, prokopáváním valů. Činí tak v přesvědčení, že valy pocházejí z doby vzniku nebo používání hradiště, a že v nich tedy musí býti také nalezeny kulturní doklady toho. To jest ovšem veliký omyl. Ve valech můžeme učiniti nálezy z doby starší i mladší, nejméně však z té, v níž byly vybudovány. K pochopení toho stačí prostá úvaha o jejich vzniku.

Praehistorický člověk měl od nejstarších dob, jak jsem se již zmínil, znamenitě vytříbený smysl pro polohy, vhodné k jeho účelům, stávalo se proto často, že nový kmen postřehl obranný význam míst, která pro svoji přirozeně chráněnou polohu byla již i jeho předchůdci užívána, a založil si tak hradiště na vrstvách starších. Hradištní násep byl zřizován obyčejně tím způsobem, že byl nejprve nasypán val a ten pak ještě zvýšen palisádami. Tyto mohly míti v nejstarších dobách

vzezření prostých záseků, poněvadž však v té podobě nevyhovovaly plně svému účelu, byly asi rychle zlepšovány, až došlo — jistě již v dobách velmi ranných — k stavbě palisád v pravém smyslu slova. Do valu, nasypaného z kamení, drnu a prsti, a ztuženého po případě roštem z tenkých, nepřitesaných kmenů, byly kolmo zaraženy dvě nebo více řad kolů a mezi ně napěchováno opět drnu, země a kamení. Tím byl násep hotov. Uvážíme-li, jaké kulturní pozůstatky v něm a pod ním v tom okamžiku mohly býti, dostaneme hotovou mosaiku: pod ním vrstvy starší, po případě neporušené, ve valu a v palisádách to, co se do nich dostalo s nasypanou zemí, tedy snad zase předměty z těchže vrstev, buď v pořádku opačném nebo pestře promíchány, po případě však, byla-li zem přivážena z větší dálky, i předměty z vrstev jiných, arci také starších. Tedy směs předmětů veskrze starších, do níž se jen tu a tam mohl po případě vtrousiti nějaký střep nebo jiný zlomek z doby současné s náspem. Pokud bylo hradiště obydleno, a tedy i náspu užíváno, nemohla se na něm utvořiti žádná skutečná kulturní vrstva. Když bylo hradiště trvale opuštěno, nastal rozklad náspu. Nebyl-li uspíšen násilně, na př. ohněm, docházelo k němu ponenáhlým rozpadáváním palisád. Zbytky kolů a země mezi ně napěchovaná spadly na val a rozprostřely se daleko po jeho bocích, a s nimi také kulturní pozůstatky v palisádách uzavřené. Tím byl proces *tvoření vrstev ve valu* — alespoň pro toto stadium — ukončen. Z doby zřízení náspu a tedy i zbudování hradiště ve vlastním smyslu se do nich nedostalo nic nebo téměř nic. Jejich studium nepřinese tudíž pro řešení otázky chronologické a po případě též ethnologické příslušnosti hradiště nijakých dokladů positivních. A tím méně ještě, byly-li náspy zbudovány několikrát po sobě, a opakoval-li se tedy také několikrát proces právě popsaný.

Zdánlivá neporušenost vrstev ve valech nás nesmí mýliti. Pro určení hradiště má nejvýše význam negativní: z doby, do níž patří jejich obsah, nepochází hradiště. Je-li některá vrstva ve valech opravdu neporušena, jest to jen důkazem, že se v době jejího vzniku rozprostíralo osídlení i přes val sám, a že tedy v té době opevnění již udržováno nebylo.

Jediné, co má pro určení stáří valu a tedy i hradiště ve vlastním smyslu skutečnou cenu, jsou *vrstvy pod valem*, pokud ovšem lze počítati s jejich naprostou neporušeností a prvotním uložením. Ty nám sice také nepovědí, ze které doby val pochází, určují nám však alespoň přesně dobu, po které vznikl, tedy *terminus post quem*. Ostatek jest při valech někdy vůbec velmi obtížno určiti. Nejspíše tu lze něčeho dosíci pomocí kombinace s vrstvami na hradišti samotném. Tyto nám dosvědčují, jsou-li neporušené, kdy a jak dlouho bylo místo osídleno. Je-li tu vrstva jediná, která nedosahuje nikde pod nebo přes val, možno ji považovati za pravděpodobný doklad i pro stáří valu, jestliže tento i svým tvarem odpovídá době, do níž vrstva patří. Je-li na hradišti vrstev více, odpadnou pro určení stáří valu ty, které jsou i pod ním. Vše ostatní musí býti vykombinováno z dalších okolností daných. Jsou-li na hradišti na př. tři vrstvy, hallstattská, laténská a římská, z nichž prvé dvě dosahují i pod základnu valu, třetí však

nikoli, lze tuto považovati za současnou s valem. Je-li však na hradišti ještě i vrstva čtvrtá, hradištní, která rovněž nepřesahuje valu, tu jsou možnosti tři: buď bylo opevnění zbudováno v době římské nebo hradištní, nebo konečně v obou. Rozhodnouti, která z těchto tří možností odpovídá skutečnosti, pokud to arci vůbec je možno, pomůže nám pak jedině logický závěr na základě podrobné analysy vrstev na hradišti i obsahu valu.

Tedy pro časové určení hradištního opevnění nemá hlavní význam val, nýbrž vrstvy na hradišti samotném. Jim také musí býti při výzkumu věnována především pozornost. Často najdeme na hradištích, zejména byla-li osídlena déle, vedle pouhých vrstev i příbytkové a odpadkové jámy. Methoda práce bude zde přirozeně táž jako u jiných osad praehistorických. Množství otázek, vyžadujících řešení, bude tu ovšem po případě větší.

Druhou částí methodiky práce praehistorické jest **methodika práce musejní.** Jejím úkolem je stanoviti pravidla, podle nichž má býti každá praehistorická sbírka zařízena a udržována. Musí tedy v zásadě řešiti dvě otázky: co má býti vystaveno a jakým způsobem. Pro obé jest rozhodující účel sbírky. Velká část museí — i největších — chápe dosud tento účel tak, že hledí získati a vystavovati především předměty vzácné a takové, které dovedou svým zevnějškem nebo materiálem upoutati oko návštěvníkovo, bez ohledu na to, jak byly získány, a je-li u nich po případě vůbec i jen jméno naleziště známo. Tím se dostává sice jejich sbírkám často vzhledu velmi pěkného a působivého, při tom se však tyto sbírky se svým pravým účelem naprosto míjejí. *Skutečným účelem praehistorické sbírky musejní není a nesmí býti snůška rarit a kuriosit, nýbrž především co možná nejvěrnější obraz celé pravěké kultury musejního okrsku, pokud se v jejích zbytcích zachoval.* Tedy v prvé řadě účel ryze vědecký. Pokud ho pro nedostatek místa nelze dosíci vystavením vůbec všech nálezů, vyžaduje tento účel, aby byly k výstavě vybírány bez ohledu na dojem oka především předměty, pocházející z vykopávek vědecky bezvadně provedených a udávající skutečný ráz kultury, tedy především věci typické, a teprve v druhé řadě také věci ojedinělé, působící na oko krásou svého provedení nebo vzácností materiálu. Tím se vyhoví také druhému, popularisačnímu účelu sbírky.

Otázku úpravy sbírek lze řešiti dvěma směry, jednak vzhledem k místnostem, jejich stavbě a výpravě, jednak vzhledem k úpravě a uspořádání předmětů vystavovaných. Také zde musí vždy rozhodovati v prvé řadě vlastní, vědecký účel sbírky.

V prvém směru jest nezbytnou podmínkou, aby místnosti byly suché, světlé a pokud možná bez prachu. Nemají tedy býti pro sbírky voleny místnosti sklepní a — možno-li je uložiti výše — ani ne přízemní. Světlo má vnikati několika směry, aby se zabránilo tvoření silných stínů, na druhé straně jest však také nutno brániti vnikání příliš silných přímých i lomených paprsků slunečních. Barva stěn má býti světlá, strop, není-li skleněný, má zůstati vůbec bílý.

Aby mohlo býti co nejlépe využito prostoru i stěn a přece nebyly místnosti přeplněny, mají býti skříně pořizovány jen podle urči-

tého, pro každou místnost předem rozpočteného plánu. Jejich materiál může býti různý. Kovové skříně mají sice svoje veliké výhody, nejsou však též bez nevýhod; k nim patří hlavně také přílišná drahota, pro niž dá asi velká část museí i příště přednost skříním z materiálu jiného, především ze dřeva. U skříní dřevěných dlužno ovšem dbáti toho, aby byly stavěny jen ze dřeva dokonale vyschlého, aby se při změně teploty nerozstupovaly a nepropouštěly skulinami prach. Úprava skříní musí býti taková, aby pojaly co nejvíce předmětů a připouštěly jejich studium pokud možná se všech stran. Tím jest dána potřeba používati při stavbě skříní co nejhojněji skla. Jinak mohou ovšem býti tvaru různého, podle místa, pro něž jsou určeny. Pro střed místností jsou nejvhodnější skříně trojdílné: svrchu skříň se všemi stěnami ze skla, v níž lze umístiti po jedné řadě nádob v několika etážích, ve středu po obou stranách nepříliš široké vitriny s mírně šikmým dnem pro nálezy drobnější, a ve spodu zásuvky pro materiál studijní. Pro stěny lze voliti buď obdobné skříně s vitrinami a zásuvkami po jedné straně nebo jen vysoké skříně bez vitrin i zásuvek. Tyto se hodí zejména dobře pro prostory mezi okny, kdežto před okna, chceme-li i tu využíti místa, lze postaviti toliko úzké vitriny. Výškové rozměry skříní třeba rozvrhnouti tak, aby odpovídaly praktické potřebě i rozměrům místnosti samé.

Celkové uspořádání a zařízení místností má býti jednotně stylové, vkusné, ale zároveň pokud možná jednoduché, aby se pozornost návštěvníkova netříštila. Této zásady třeba dbáti také při výzdobě stěn obrazy. Jejich úkolem jest vyvolávati v návštěvníku co možná živou představu pravěkého prostředí a napomáhati mu tak k správnému pochopení dob a kultur, jichž zbytky skříně obsahují. Toho lze dosíci různými náměty ze života praehistorického nebo primitivního lidstva vůbec, výjevy loveckými, znázorněním různých prací domácích jako stavby chýší, zapalování ohně, výroby hliněného nádobí, tkaní, zobrazením obřadů pohřebních atd. Příkazem tu ovšem jest, aby obrazy nebyly holou fantasií, nýbrž aby odpovídaly výsledkům vědeckého badání. Že i po stránce umělecké mají plně vyhovovati, netřeba dokládati. Jejich počet a umístění musí býti takové, aby v pozorovateli nebudily nelibý dojem přeplněných stěn a dosáhly zamýšleného účinu náladového způsobem zcela nevtíravým.

Důležitou otázkou jest udržování stejnoměrné teploty ve sbírkách. Otázka tato jest dosud většinou museí docela zanedbávána, ovšem především pro veliké potíže technické, které její racionelní řešení zpravidla velmi ztěžují. A přece jest naprosto nutné, poněvadž náhlé změny teploty mohou míti škodlivý vliv jak na skříně, tak i na předměty vystavované. Na její řešení musí býti ovšem pomýšleno již při stavbě nebo úpravě budovy pro museum. Vytápění má se díti takovým způsobem, aby se jím stejnoměrně udržovala určitá mírná teplota a ovzduší místností se přes míru nevysušovalo. K tomu se nejlépe hodí topení ústřední, jehož výhřevná tělesa lze současně i tak umístiti, aby neubírala místa, potřebného k účelům výstavním. Jako na vytápění, nesmí býti zapomenuto ani na řádnou ventilaci místností.

Úprava vlastní sbírky, t. j. předmětů vystavovaných, jest předmětem methodiky musejní v užším smyslu. Lze ji děliti opět na dvé části: na úpravu konservační a exposiční. Do prvé náležejí všecka opatření, nutná k záchraně nálezů před rozkladem a zhoubnými účinky zevních vlivů, do druhé práce spojené s účelnou výstavou jejich. Method konservačních je známa již celá řada pro různé druhy nálezového materiálu. Poněvadž tu jde o věci čistě technické, kterým v rámci těchto všeobecných poznámek nelze věnovati dosti detailní pozornosti, a o nichž ostatně také není zásadního sporu, nechci se jimi zde blíže obírati a odkazuji prostě na příslušné práce speciální.[1])

Spornou zůstává stále ještě — ne sice v theorii, za to však v praxi — otázka lepení a doplňování hliněných nádob. Jedni se stavějí na stanovisko naprosto nepříznivé všemu doplňování, žádajíce jen prosté slepení střepů nalezených, pokud se k sobě hodí, tedy pouhou konservaci materiálu zachovaného,[2]) druzí dávají přednost doplňování všech scházejících partií nádob a po případě i doplnění jejich výzdoby, tedy jejich úplné rekonstrukci nebo i renovaci. K prvním patří především pracovníci theoretičtí, k druhým většina praktických museálníků. Toto roztřídění by se mohlo zdáti nezúčastněnému dostatečným měřítkem pro posouzení, na čí straně jest pravda. Podle zkušeností jinde získaných hledal by ji nepochybně i zde na straně praktiků. A přece jest tomu naopak.

Rozhodnutí otázky není těžké, uvědomíme-li si opět, že vlastním účelem sbírky praehistorické jest podati obraz pravěké kultury tak, jak se nám v jejích zbytcích dochoval. Aby byl pokud možná věrný, nemáme z něho ničeho ubírati, nesmíme však k němu též ničeho přidávati. Zásady této se archeologové, nehledíme-li ke keramice, také skutečně drží. Důkazem toho jest, že ponechávají kovové předměty krom nutných opatření konservačních tak, jak byly nalezeny, a že nedoplňují ani nálezů jiných, z kosti, ze dřeva, z kamene a pod. Činí-li však u keramiky výjimku, lze to vysvětliti právě jen působením všeobecného kultu sbírky, který je vedl ke snaze dáti sbírce vzezření co nejpěknější a tím také, poněvadž se v ní rozbité nádoby nevyjímají příliš representativně, k doplnění nádob. O tom však nemůže býti pochyby, že každé doplňování, které nemá za účel pouhou konservaci, je tu stejně nepřípustno, jako by bylo nepřípustno na př. u bronzových mečů, jehlic a spon, mramorových tors a pod. Na druhé straně nutno však uznati, že prostým slepením nalezených střepů není ještě pro konservaci zbytku nádoby mnoho uděláno, poněvadž se může opět lehko rozpadnouti, a že tu částečné doplnění, t. j. vy-

[1]) *A. Stocký*, O konservování praehistorického železa, Pravěk VI (1910), 126 a d.; Konservace musejních předmětů, Druhý sjezd 1913, 63 d. Tamt. v. i nejdůležitější literaturu cizí. Ze starších prací dlužno zde citovati především opět *J. Novotného*, Návod 17 a d. (z části ovšem předstiženo methodami novějšími).

[2]) Srov. *F Macháček*, Doplňování nádob předhistorických, Druhý sjezd 1913, 65 a d.

plnění mezer, pokud jím lze zabezpečiti soudržnost jednotlivých zlomků, je zcela na místě.[1]) Při tom jest ovšem třeba vyvarovati se všech křiklavých kontrastů barevných. Nejlépe je natříti vyplněné místo barvou o nepatrný odstín odlišnou od barvy originálu, tak aby celek nepůsobil rušivě a přece zase bylo lze doplněk lehko rozpoznati. Zdobiti část doplněnou ornamentem originálu není správno a rovněž tak i vyznačovati její okraj zvláštní barvou.

Kromě doplňování dopouštějí se archeologové u keramiky ještě hlavně dvou chyb: příliš násilného čištění a nesprávného slepování. Střepy bývají omývány často tak brzy po vykopání, že nemohly ještě dostatečně vyschnouti, a bývají při tom tak důkladně máčeny a otírány, že se buď rozplynou v bláto nebo jejich povrch po obou stranách docela neb alespoň z valné části zmizí. Nejčastěji se tak stává ovšem u střepů zdobených, u nichž se kopající nemůže dočkati rozpoznání a pere je proto slinami a prsty hned ještě na poli, jak se objevily. Rozumí se, že se tím zničí často materiál velmi cenný, zejména je-li slabě pálen, jak tomu bývá pa př. u střepů neolithických, hallstattských, římských (našich), tuhových tènských i hradištních a j. Chceme-li tyto střepy vypreparovati tak, jak se nám v zemi dochovaly, nemůže býti žádná opatrnost dosti veliká. Především je nezbytno při každém keramickém materiálu počkati, až řádně vyschne. Když se tak stalo, můžeme tvrdé, dobře pálené střepy, na př. většinu ténských a hradištních, práti bez obavy (arci také ne násilně), u střepů slaběji pálených jest však i tu nutna všemožná opatrnost. V případech zvláště choulostivých, jde-li na př. o výzdobu barevnou nebo ornament jemně rýsovaný, je záhodno střepů vůbec neprati, nýbrž odloupati s nich zemitý povlak pozorně nožíkem.[2])

Když byly střepy řádně opracovány, lze přikročiti k jejich slepování. Při tom jest nezbytnou podmínkou, aby lepidlo bylo tak pevné, že není potřebí obávati se neočekávaného rozpadnutí nádoby, a při tom tak lehko rozpustné, aby v případě potřeby mohla býti slepená nádoba rozložena, aniž by při tom byly poškozeny hrany jednotlivých střepů. Tato druhá podmínka vylučuje už předem na př. cement, jehož někteří archeologové se zálibou užívají. Dobrých celkem a neškodných prostředků lepicích jest několik. Nejjednodušším je klih, převařený a tak přizpůsobený, aby vzdoroval účinkům vlhka. Má-li býti lepidlo čiré, beze všech pevných příměsků, jako třeba při střepech silně pálených, s ostrými, těsně přiléhajícími lomy, hodí se nejlépe směs klihu s arabskou gumou. Při materiálu hrubším, s lomem zrnitým, lze po případě použiti směsi klihu s malou dávkou sádry, obarvené do tónu nádoby.[3])

Ne snadným a proto také často s nezdarem řešeným úkolem jest vlastní výstava sbírek. Nehledíme-li k případům, zaviněným

---

[1]) Více o tom v. níže.

[2]) Jak se tato technika, arci zdlouhavá, vyplácí, toho dokladem je na př. krásná sbírka malované keramiky neolithické *J. Palliardiho* v Mor. Budějovicích.

[3]) Tohoto prostředku používá na př. zemské museum pražské; srov. *A. Stocký*, Konservace musejních předmětů, Druhý sjezd 1913, 64.

nedostatečnou přípravou odbornou, zbývá pro ostatní jako hlavní příčina nezdaru rozpor v názorech na význam soustavy chronologické a soustavy oblastní.

Jak řešiti otázku nepřetržitého chronologického vývoje celku, tak aby při tom vynikl i nepřetržitý vývoj jednotlivých samostatných oblastí kulturních a nad to byly v souvislosti patrny i vzájemné vlivy a přechody mezi těmito oblastmi? Ideální řešení by bylo asi to, že bychom vyvíjeli souběžně vedle sebe obraz kultury jednotlivých skupin, a to tím blíže, čím těsnější bylo jejich spojení a naopak, a dávali jim splývati nebo mizeti jako ve skutečnosti. Takový způsob výstavy bude však možný jen v nečetných výjimečných případech, kdežto ve velkém počtu ostatních bude mu nepřekonatelnou překážkou především nedostatek místa. Tu ovšem nezbude než spokojiti se nějakou jinou cestou prostřední. Nejlépe jest pak voliti týž způsob místo pro celou dobu praehistorickou alespoň pro její hlavní periody, kamennou, bronzovou a železnou. Vývoj v jednotlivých oblastech má býti dokládán, jak jsem se již zmínil, především nálezy bezvadně vykopanými, třeba nepůsobily příliš representativně. Vystavované předměty jest nutno seskupovati podle nalezišť, nikoli podle druhů, tak aby v souvislosti bylo lze přehlédnouti, pokud možná, vše, co se nám v každém nalezišti na kulturních pozůstatcích dochovalo. Při tom je zvláště třeba klásti důraz na naleziště, poskytující obraz nepřetržitého vývoje po delší dobu. Aby tento vývoj mohl býti s vědeckého stanoviska sledován do všech podrobností, jest však nezbytno jíti ještě dále a tříditi v rámci jednotlivých nalezišť, ať již osad nebo pohřebišť, zcela přesně i jednotlivé drobné skupiny nálezů k sobě příslušných, jako obsahy jednotlivých chýší, hrobů atd. Poněvadž se tím přirozeně celkový obraz vývoje větších oblastí a dob tříští a přehled ztěžuje, jest žádoucno — především ovšem s hlediska výchovného a popularisačního — věnovati dostatečnou pozornost také přehledům typologickým, které by znázorňovaly celkový vývoj podle jednotlivých druhů nálezů.

Pro tento účel se hodí jednak barevné tabule, jednak sádrové odlitky. Až dosud byl v některých větších museích znázorňován skupinami odlitků hlavně vývoj zbraní, nástrojů a šperků. Upustíme-li od doplňování nádob, přibude tu nový důležitý obor, typologie keramiky. Stoupenci doplňování nádob hájili dosud své stanovisko především poukazem na to, že doplňování našim znalostem keramiky a jejího vývoje velmi prospělo. Nelze upříti, že jest v jejich tvrzení mnoho pravdy, to však není ještě důvodem, abychom upustili od zásady, že nádoby nesmějí býti restaurovány nebo renovovány, nýbrž pouze konservovány. Aby tato zásada mohla býti zachována a přece také bylo vyhověno potřebě vývojového přehledu na nádobách celých, k tomu právě mají sloužiti dobré sádrové odlitky s věrně napodobeným ornamentem.[1]) Nebudeme-li plniti skříně, určené jen pro sku-

[1]) Při odlévání je ovšem třeba počínati si velmi opatrně, aby nebyl poškozen povrch originálu. Jak znamenitých výsledků při obezřelé práci a dlouhém cviku lze tu dosíci, okazují mistrné odlitky *J. A. Jíry*.

tečné nálezy, nádobami, které sice budí zdání originality, ale jsou při tom často ze tří čtvrtin ulity ze sádry, zbude nám velmi mnoho místa pro typologické skupiny odlitků. Sbírky sice při takové úpravě ztratí často na zevním lesku a representativním vzezření, získají však velice na pravdivosti a tím i na skutečné ceně vědecké.

(Dokončení.)

Dr. Antonín Kolář:

O antisemitismu ve starověku.[1]

Židovská otázka, jež byla vždycky akutní, nabyla po světové válce významu zvláště důležitého, zejména v některých státech a u některých národů. Věc ta má různé příčiny podle toho, jak se kde události vyvíjely. U nás uškodilo Židům jich chování za války, v Německu, Maďarsku a v Rusku zase jejich sympathie k bolševictví. Ve státě československém má pak židovská otázka svůj zvláštní význam. Za Rakousko-Uherska byla většina Židů v zemích našeho nynějšího státu loyálními občany říše rakousko-uherské a sloužila věrně její německé a maďarské vládě a habsburské dynastii. Nyní však mají se státi loyálními občany našeho státu a poslouchati vlády české. To jest ovšem pro ně problém velmi důležitý. Že se nebudou stavěti proti našemu státu nepřátelsky, ukazují dějiny židovské diaspory. Avšak nejde jen o to, aby dávali z přinucení státu, což jeho jest, nýbrž aby se stali také u nás jako v jiných pokročilých státech západoevropských důležitou složkou státního a národního organismu, jež by podporovala zdravý jeho vývoj, aby splynuli více se *všemi* národnostmi v něm obývajícími a žili intensivněji než dosud kulturním životem *všech* jeho národních složek. To je u nás důležité zvláště proto, že Židé jsou a ještě dlouho budou velmi silnou složkou hospodářskou, jíž nelze podceňovati. K tomuto významu dopomohli si nejen sami svou prací, nýbrž pomohlo jim k němu i bývalé Rakousko, jež je obdařovalo zvláštní ochranou a přízní. S touto výhodou proti českému živlu, nyní hlavnímu v našem novém státě, stávají se občany státu československého. Aby vzájemné soužití obyvatelstva židovského s nežidovským bylo ku prospěchu státu, k tomu musí přispěti obě strany. Pokládám totiž za laciné sice pokrokářství, ale za stanovisko nesprávné počínání těch, kdož pokládají a priori antisemitismus za křivdu, jež se páše od věků až podnes obyvatelstvem nežidovským na Židech, jako by byla vina pouze na jedné straně. Antisemitism trvá již třetí tisíciletí a jest tedy hnutím jistě velmi vážným a má své hluboké příčiny, takže není možno jej pokládati za osudný omyl, na němž má vinu pouze obyvatelstvo nežidovské a na němž jsou Židé úplně bez viny. Zkušenost, jak často bývá, ukáže i zde, že vina je na obou stranách. Oním pseudopokrokovým stanoviskem antisemitismu se světa nesprovodíme.

---

[1]) Přednáška proslovená 3. února t. r. ve Filosofické jednotě a 14. února v Jednotě českých filologův.

Abychom mohli v otázce židovské zaujmouti správné stanovisko, jest třeba věděti, co činiti a čeho se varovati. A to poznáme, ohlédneme-li se za sebe do minulosti a všimneme-li si, jak se Židé chovali jindy a jinde, jak se jiní národové chovali k nim a jaké byly příčiny a následky jejich vzájemného vztahu, srovnáme-li s tím situaci nynější a stanovíme-li, v čem se změnila a v čem zůstala stejnou a jaké poučení tedy z toho vyplývá pro dobu nynější. Chci se pokusiti o stručné vylíčení vzájemného vztahu mezi Židy, Řeky a Římany ve starověku, poněvadž v této věci může býti historie vskutku dobrou učitelkou života.

Vlastí Židů byla Palestina, ale tam žila jen menší část národa; většina žila v diasporách, a to zvláště v syrské, egyptské, babylonské a maloasijské. Mimo to však žili Židé též na pobřeží africkém dále na západ od Egypta, v Kyrenaice, v Řecku a v Makedonii a v Italii (zejména v Římě, Puteolích, Pompejích a v již. Italii). Nebylo místa v Orientě, kde by Židů nebylo. Již v době okolo r. 140 př. Kr. hlásá Sibylla o židovstvu: »Celá země jest tebe plna i celé moře.« Podobně píše Strabon, mluvě o Židech v Kyrenaice, že »jest nesnadno nalézti místo na zemi, jehož by nebyl zaujal tento národ a jehož by se nebyl zmocnil.« V posledních stoletích př. Kr. byli ve všech zemích civilisovaného světa. Za Augusta odhaduje se počet jich v říši římské na 4—4$^1/_2$ milionu, t. j. asi na $^1/_7$ všeho obyvatelstva.

Co bylo příčinou, že většina národa žila v cizině? Příčin těch bylo několik. Hlavní z nich byla, že Židé byli neschopným živlem státotvorným. Jejich dějiny jsou vlastně většinou dějinami jejich poddanství okolním mocnějším národům. Po panství egyptském následovala doba samostatnosti za králů Saula, Davida a Šalomouna, ale potom roztrhla se říše ve dvě části: severní israelskou (Samaria) a jižní judskou (Judaea), jež octly se záhy opět v cizím područí, israelská v assyrském (r. 722), judská v chaldejském (r. 586). A od té doby ztratili Židé politickou samostatnost. Panství chaldejské bylo vystřídáno nadvládou perskou (r. 529) a po dvou stech letech na to za Alexandra Velikého řeckou (r. 331). Poněvadž Palestina ležela mezi Syrií a Egyptem, byla poloha její velmi exponovaná a země byla, zejména za zápletek v době diadochů, stálým předmětem sporů a bojištěm. Každou chvíli měnili se její páni. V 3. století patřila k říši egyptských Ptolemaiovců, avšak na počátku 2. století stali se pány národa židovského syrští Seleukovci. Za Antiocha IV. Epifana (175—164) vzbouřili se sice Židé r. 167 proti panství syrskému a po dlouhých bojích vymohli si r. 142 vedením rodiny Hasmoneovců (Makkabejských) samostatnost, ale ta trvala jen do r. 63 př. Kr., kdy zasáhl Pompeius do sporu o trůn mezi dvěma královskými princi, Janem Hyrkanem, straníkem farizejským, a Judou Aristobulem, straníkem Sadduceů, pomohl na trůn Hyrkanovi, ale přinutil jej k poplatku a k uznání vrchního panství římského. A to se stalo Židům nejosudnějším. Neboť vzpoura celého národa židovského, jenž nenáviděl panství římského pro násilnosti správců římských, skončila se r. 70 po Kr. zničením Jerusalema a rozehnáním Židů z Palestiny po všem světě; od té doby přestali býti zvláštním národem, zůstávajíce

náboženskou společností. V starších dobách bylo mnoho obyvatelstva židovského odvlečeno v otroctví do východních krajin od vladařů assyrských a babylonských. Když dobyl Jerusalema Nebukadnezar r. 586, vystěhovalo se mnoho Židů do Egypta a usadilo se v deltě nilské a v horním Egyptě. Do Říma zase přivedl mnoho otroků židovských Pompeius, dobyv r. 63 př. Kr. Jerusalema, a r. 70 po Kr. po zničení tohoto města syn císaře Vespasiana Titus. Avšak Židé nabývali brzy svobody, poněvadž každý se rád zbavil nevhodných pracovních sil, ježto Židé lpějíce houževnatě na svých náboženských zvycích, vzpírali se v sobotu pracovati.

Jinou příčinou stěhování Židů z vlasti bylo, že řečtí vladaři doby hellenistické, zakládajíce v podmaněném Orientě mnoho nových osad, lákali cizí osadníky do svých říší poskytováním občanského práva a udílením různých výsad, jednak proto, že nevystačili s osadníky řeckými, jednak z toho důvodu, aby se jejich říše upevnila smíšením různých národností a setřením národnostních rozdílů. Není tedy divu, že Židé, jevící již od přirozenosti sklon k obchodu a soustřeďující se všude, kde jim kynuly zvláštní výhody a snadné živobytí, rádi opouštěli svou málo úrodnou vlast, jež nemohla uživiti všech svých synů, zvláště když život ve vlasti byl nadto ještě otráven stálými spory náboženskými mezi jednotlivými stranami. Již od počátku panství perského bylo totiž Židům dovoleno, aby se organisovali jako obec náboženská a politická. V čele tohoto státního zřízení, zvláště za vlády řecké dosti samostatného, stáli kněží. Judaea, na niž se toto státní zřízení pravděpodobně vztahovalo v první řadě, byla státem kněžským. Velekněz, jehož úřad byl doživotní a dědičný, byl hlavou nejen obce náboženské, nýbrž i politické, pokud ovšem státní svrchovanost nebyla zastoupena velkokrálem a jeho úřady. Po povstání makkabejském nově osvobozená říše byla zmítána náboženskými rozbroji mezi stranou Sadduceů, přejících vlivu řeckému, a stranou fariseů, kteří chránili neporušitelnosti příkazů náboženských.

Avšak všechny tyto příčiny nestačí na vysvětlení tak rozvětvené diaspory. Ať se Židé rozplozovali sebe více, jak se o to staraly jejich přísné zákony, přírůstek obyvatelstva nebyl tak veliký, aby zásoboval židovské diaspory potřebným množstvím lidí nejen pro jejich udržení, nýbrž i dokonce pro jejich rozšíření. Jednou z příčin rozkvětu diaspory byla velmi rozvětvená a soustavně prováděná propaganda náboženská, jež získávala náboženství židovskému množství vyznavačů mezi jinověrci. Židovští missionáři měli zvláště veliké úspěchy u žen. Proselyté byli získáváni tím, že se Nehebrejcům odpouštěla obřízka. O proselytismu v Římě mluví Tibullus, Ovidius a Juvenalis. Že tam byl hojně rozšířen již za doby Horatiovy, plyne z toho, že grammatik a dramatický básník Fuscus Aristius u Horatia v satiře IX jest unus multorum, ač nejsou-li jeho slova pouhým vtipem na Židy. K rozmnožování Židů konečně jistě také přispíval prostředek, jehož užívají Židé s úspěchem podnes: působiti na příslušníky cizích ras, nepřipouštěti však působení jich na sebe. Židovky provdávaly se za Nežidy, čímž byla ovšem krev cizí infikována krví židovskou a židovství

šířeno, kdežto jen v řídkých případech ženili se Židé s Nežidovkami, chránice tak čistoty své rasy.

Nejsilnější diasporou byla egyptská. Na osm milionů Egypťanů počítal se jeden milion Židů. Poněvadž nikde jinde mimo Palestinu nebydlilo tolik Židů jako v Alexandrei, bylo toto město střediskem hellenisticko-židovské literatury. Význam egyptské diaspory obráží se též v útěku Josefa a Marie s Ježíšem do Egypta před ukrutnostmi Herodesovými. Zvláště se rozmohla za doby hellenistické v 3. stol. př. Kr. Ptolemaios I., syn Lagův, dobyv Jerusalema, převedl mnoho tisíc Židů do Egypta, kde je rozsadil do pevností jako posádky k službě bezpečnostní, Ptolemaios II. propustil pak všechny židovské otroky na svobodu. Avšak počátky egyptské diaspory jdou mnohem dále do minulosti. Dříve se soudilo, že před dobou makkabejskou nebylo v Egyptě židovské diaspory (Willrich). Tak zvaný Aristeas sice vypravuje, že Židé byli v Egyptě nejen za vlády perské, byvše vypuzeni od Peršanů z Jerusalema, nýbrž dokonce již za panství egyptského, bojujíce s králem Psammetichem proti Aithiopům, ale poněvadž židovská tendenční literatura je nespolehlivá, nevěřilo se těmto zprávám. Pravděpodobnosti dostalo se jim nálezem řeckého nápisu žoldnéřského v Abu Simbel v Nubii z poslední třetiny 7. stol. př. Kr. Podle něho měl král Psammetich, pravděpodobně I. (664—610), ve svém vojsku Egypťany, Řeky a cizojazyčné (ἀλλογλώσσους). Mezi těmito posledními byli nejspíše Židé. Že již v 6. stol. př. Kr. před dobytím Egypta od Peršanů (za Kambysa) byla na nilském ostrůvku Elefantině (aramejsky Jeb) proti Syeně (dnešnímu Assuanu) židovská diaspora s kultem Jehovovým, poznali jsme nyní nálezem 13 aramejských papyrů na půdě dnešního Assuanu (vydaných r. 1906 a 1907). Dovídáme se z nich jednak o židovském kultu od r. 525—407 př. Kr., jednak o majetkových poměrech členů jedné a téže rodiny ve dvou generacích v letech 471—410 př. Kr. Vidíme tedy, že pohanští vladaři, nevyjímaje ani egyptských faraonů, ani perského Kambysa, jenž tolik zuřil proti svatyním egyptským, nestavěli se nepřátelsky proti židovskému náboženství, nekladouce mu v cestu nijakých překážek. Dále však jest patrno, že si Židé udrželi svou víru a svůj kult na rozdíl od ostatních semitských přistěhovalců, kteří v cizím prostředí vzdávali se brzy svého původního náboženství a přizpůsobovali se i v otázkách náboženských poměrům egyptským. Máme však také dosvědčeno, že ani Židé nezůstali naprosto nedotčeni náboženstvím domácím. Tak židovka Mibtachja přisahá při egyptské bohyni Sati. Není to však známkou její náboženské vlažnosti, ježto svého druhého muže přivedla na svou víru. O jeho proselytství svědčí, že má dvě jména, starší egyptské As-Hor, mladší hebrejské Nathan.

Jaký byl vzájemný vztah mezi obyvatelstvem nežidovským a Židy v diaspoře? Na tuto otázku můžeme odpověděti, že antisemitism je tak starý jako diaspora. První pocity byly smíšené; byla to zvědavost, obdiv a cizota. Nenávisti však k Židům hned nebylo. Ta vznikla teprve tehdy, jakmile Žid nabyl pro ostatní obyvatelstvo nežidovské významu v každodenním životě, zejména v obchodě, když zájmy Židů počaly se křížiti se zájmy domorodého obyvatelstva. To ovšem bylo

při rozpínavosti tohoto přistěhovalého živlu velmi záhy. Tato antipathie se však dlouho prakticky neprojevovala. Ani ještě v době ptolemajské nemáme pro ni dokladů. Docházelo sice ke sporům, jak o tom svědčí nálezy papyrové, ale jinak se antisemitism tehdy projevoval pouze literárně. Počala se vyskytovati literatura protižidovská a proti ní ovšem zase židovská literatura apologetická. Krvavé boje, k nimž tehdy docházelo, měly příčiny politické. Za sporů dynastických v druhém a prvním století př. Kr. hleděli Židé i Egypťané těžiti ze situace k svému prospěchu, vymoci si nové výsady. Tak ve sporu mezi Kleopatrou III. a jejím synem Ptolemaiem Soterem II. stáli Židé v Egyptě při královně. V boji proti svému synovi měla Kleopatra dva Židy — generály. Byli to Chelkias a Ananias. Tato věc vzbuzuje dnes pochopitelný podiv, ale Židé nebyli vždycky tak špatnými vojáky jako dnes. Ostatně na osvobození Palestiny z moci turecké dovedli také zříditi své legie, bojující s vojskem anglickým. Tak zvláště za panství perského konali aktivní službu vojenskou a starověcí vladaři v některých dobách rádi vyhledávali jejich vojenských služeb. To však bylo dříve. Později byli špatnými vojáky právě tak jako otroky, zdráhajíce se v sobotu nejen bojovati, nýbrž i konati pochody. Tak Antiochos Sidetes musil se na výpravě proti Parthům zastaviti na dva dni, poněvadž Johannes Hyrkanos, jenž s ním táhl, nechtěl v sobotu a o pentekoste táhnouti. Když v zápase Kleopatry s Ptolemaiem zvítězil syn nad matkou, vedlo se ovšem Židům zle od Alexandrijských, kteří stáli na straně Ptolemaiově. Po jeho návratu došlo mezi obyvatelstvem alexandrijským k bojům, jež byly dozvuky sporu dynastického.

Starověký antisemitism nevznikl ani z *rasové antipathie* ani z *nesnášelivosti náboženské.* Rasová antipathie je zjev, datující se od dob středověku, a vznikla na půdě evropské, obydlené vesměs Arijci, Indoevropany, mezi nimiž jsou Semité pouze sem tam vtroušeni. Fysické i duševní vlastnosti obou těchto větví plemene kavkazského jsou tak odchylné a takového druhu, že vzbuzují vzájemný instinktivní odpor. Avšak ve starověkém Orientě, kde bydlila většina národa židovského, bylo obyvatelstvo mnohem rozmanitější a stejnoměrněji promíšené, příslušníci nejen všech tří větví plemene bílého, Semité, Chamité i Areité, a to asijští i evropští, nýbrž i příslušníci dvou různých plemen, bílého a černého (aethiopského); byl to učiněný babylon národů, v němž se rozdíly národních individualit jednak stíraly křížením, jednak se stávaly všedními. I v Italii, zvláště v Římě, stýkali se příslušníci nejrozmanitějších národů dálného západu i východu. Tím pozoruhodnější však jest, jestliže přese všechnu pestrost národní, rasovou i plemennou vznikla u Řeků, Římanů a Egypťanů antipathie jen proti jedinému národu, a to právě židovskému.

Antisemitism náboženský jest zase následkem středověké nesnášelivosti náboženské, výlučnosti křesťanství, jež vyklíčivši ze židovství, přejalo jeho povýšenost a nesnášelivost a jalo se ji projevovati posléze na něm samém. Naproti tomu pohanský starověk náboženské nesnášelivosti téměř neznal a pokud bychom ji mohli

připustiti, nelze ji naprosto srovnávati s nesnášelivostí středověkou. V říši Alexandra Makedonského a jeho nástupců a později v říši římské bylo takové množství náboženství a kultů, nejednou sobě dosti podobných, že vyznavači jednoho kultu stávali se bez zdráhání vyznavači též kultu jiného. Náboženská snášelivost Římanů pak byla příslovečná. Římané přijímali za svá všechna orientální božstva a jejich kulty, jichž znalost šířili kupci a římské legie, jež byly stále přemísťovány do různých končin říše. Antický antisemitism spadá do doby náboženského synkretismu. Že nebylo u Řeků a Římanů zaujatosti proti Židům, dokonce ne náboženské, jest patrno z toho, že antičtí spisovatelé pohanští, zejména filosofové, mají pro přísné mravní předpisy, pro židovský monotheism a anikonism a i pro jejich staré dějiny slova uznání a obdivu. Tak jest tomu i u Tacita, jenž jest jinak proti Židům zaujat.

Dobré mínění, jež bylo u starých o Židech pro jejich náboženství, bylo podrýváno od Židů samých dvěma nepěknými zjevy u nich se vyskytujícími: *náboženskou výlučností* a z ní plynoucí *výlučností sociální*, jíž se řídila židovská morálka, hygiena a život občanský i politický. Poněvadž Řekové žili v míru a snášelivosti se všemi národy starověku, třeba hledati příčiny antisemitismu ve vlastnostech Židů, nikoli Řeků, a právě uvedené dva zjevy jsou jeho hlavním zdrojem. Židé lpěli houževnatě na svém Jehovovi, byl jim ještě větší měrou národním bohem než Zeus a Juppiter národním bohem Řeků a Římanů; od něho čekali, že vyvede svůj vyvolený národ z prachu poroby a ponížení a sešle jim Mesiáše, jenž obnoví bývalé světské jejich království. Národ porobený byl přesvědčen, že jest jediným národem, který si Jahve vyvolil. Jeho monotheismus byl ovšem zcela jiného rázu než monotheismus nábožensko-filosofického myšlení Řeků. Nejen odpírali ctíti bohy země, v níž právě bydlili, a státu, k němuž patřili, nýbrž pokládajíce svého boha za svůj národní monopol a za vyššího bohů ostatních, vnucovali jej dokonce i jiným národům. Zejména odmítali kult vladařů egyptských a císařů římských jakožto bohů. Řekové a Římané nedívali se na tento kult a vůbec na žádný jako na projev náboženský, věc jednotlivcovu, nýbrž jako na věc, týkající se celého státu, a proto viděli v Židech špatné občany, velezrádce, kteří nechtí dávati, což jest císařovo, císaři a státu, což jeho jest. Obyvatelstvo nežidovské jistě dávalo se proto strhnouti i k projevům proti náboženství židovskému, posmívalo se mu a urážело je, poněvadž se ho nemile dotýkalo, že Židé pokládají své náboženství za lepší, než bylo náboženství jeho. Ale tyto projevy náboženské nesnášelivosti, plynoucí z důvodu politického, dokonce nebyly s to, aby daly celému hnutí protižidovskému význačný ráz. Passivní resistenci Židů nebudeme s dnešního svého stanoviska odsuzovati; pokud tryskala ze zdroje lepšího přesvědčení náboženského, byli jistě v právu, jejich stanovisko bylo lepší než stanovisko Řeků a Římanů. Spíše jest se diviti, že se Řekové a Římané nepovznesli na vyšší stanovisko a pokládali účastenství na náboženských obřadech, za politicum. Věc, že kult, jenž byl v jejich náboženství hlavním, nikoli víra a dogmata, byl státní a účastenství na něm státní.

povinností antického občana, sice to vysvětluje, ale neomlouvá. Je zajisté nedůsledné, jestliže řečtí filosofové sice v národní bohy také nevěřili, ale náboženských obřadů se přece jen účastnili nebo se aspoň veřejně s nimi snášeli. Úplné náboženské svobody podle našich názorů nebylo ani ve starověku přes to, že si každý mohl věřiti, več chtěl; praktických důsledků však z toho odvoditi nesměl, sice ho stihla, aspoň v starších dobách u Řeků, *γραφὴ ἀσεβείας* (obžalování z bezbožnosti). A tak střetla se náboženská pravověrnost a fanatismus Židů nicméně s náboženskou snášelivostí společnosti řecko-římské, poněvadž tato, jsouc nábožensky již zcela vlažnou, nedívala se na kult předepsaný příslušností k státu a obci se stanoviska náboženského jako Židé. To jest nejpodstatnější příčina starověkého antisemitismu.

Avšak u Židů měla na jejich odmítání cizích kultů větší vliv zase jejich nábožensko-sociální povýšenost a výlučnost než lepší poznání a přesvědčení. Židé zašli ve svém náboženském fanatismu příliš daleko: popírali existenci ostatních božstev, vnucovali svůj monotheism jiným a snižovali řecké náboženství a filosofii tvrzením, že veškerá moudrost řecká jest odvozena z pentateuchu a že Platon, Aristoteles a Zenon jsou plagiátory Mojžíšovými. Ještě v 1. stol. po Kr. nevzdávali se naděje, že jejich náboženství bude náboženstvím světovým (*κοσμικὴ θρησκία*), až křesťanství učinilo konec jejich nadějím.

Tím zarputileji vzpírali se Židé ctíti jako bohy panovníky, jichž státní kult byl zaveden jak v Egyptě za vlády Ptolemaiovců, tak za císařů římských. Ve své loyálnosti k Ptolemaiovcům, kteří k nim byli plni ohledů, šli přece aspoň tak daleko, že při svých obětech obětovali také za krále (na př. Ptolemaia III). Pro tento odpor ke kultu císařů nazývá Plinius Starší Židy gens contumelia numinum insignis (národ vyznačující se opovrhováním božstvy). Proto v nich viděli Římané neloyální a neposlušné poddané, kteří svým odporem k zákonům státním podrývají autoritu státu a dávají ostatním občanům špatný příklad. Řekové pak měli jim aspoň za zlé, že odpírají plniti ty povinnosti, jimž se oni nevzpírali. Byli tedy Židé v stejném postavení jako první křesťané, kteří také odpírali klaněti se císaři jako bohu. Jako křesťané byli nazýváni *ἄθεοι* (bezbožní), tak Židé *ἀνόσιοι*, jak vidíme z řeckých papyrů. Přes to však třeba dáti důraz na to, že ani králové egyptští ani císařové římští až na některé výjimky, na př. císaře Gaia Caligulu, nenutili Židů ctíti panovníky jako bohy. Dívali se na věc liberálně a věděli jistě také dobře proč, ale to tím více popouzelo ostatní obyvatelstvo, jež cítilo, že jsou Židé přece jen živlem zvláštním. Náboženská svoboda byla Židům v celé říši římské zajištěna, jejich náboženství bylo religio licita podobně jako ostatní cizí kulty.

K výlučnosti společenské, *ἀμιξία* *ἀμισανθρωπία*, adversus omnes alios hostile odium, jak praví Tacitus, patří v přední řadě, že Židé tvořili všude obec v obci, jsouce privilegovanou kastou neobčanů. Bydlili pohromadě v židovských čtvrtích, ghettech, jsouce odloučeni od ostatního obyvatelstva, »aby mohli vésti čistější život, směšujíce se méně s cizinci« (Josefos). Židovské ghetto máme dosvědčeno na

papyru pro r. 85 po Kr. v Oxyrhynchu, takové ghetto bylo i v Alexandrei, kde z pěti čtvrtí městských byly dvě židovské. Proto nemají pravdu židovské prameny (Josefos), tvrdíce, že měli Židé občanské právo. Toho dosáhli nejvýše někteří jednotlivci. Ještě ani za císaře Augusta neměli občanského práva, poněvadž na jednom papyru činí se rozdíl mezi občanem alexandrijským (*Ἀλεξανδρεύς*) a mezi Židem z Alexandree (*Ἰουδαῖος τῶν ἀπ' Ἀλεξαδρείας*) a jinde mluví se o Židu z Oxyrhynchu (*τῶν ἀπ' Ὀξυρρύγχων πόλεως Ἰουδαίων*). Měli pouze v Alexandrei podobně jako v Kyreně svou vlastní obec (*πολίτευμα*) s radou (*γερουσία*), obecními úředníky a zvláštními zákony, platnými jen pro ně. Měli své představené (ethnarchy, archonty), své soudnictví a spravovali si své finance.

Židé patřili všude k nejloyálnějším poddaným státu již od dob panství perského jednak z chytrosti, aby si ve vládních kruzích získali ochránce proti ostatnímu obyvatelstvu, o němž věděli, že jim není nakloněno, jednak z vděčnosti za ochranu, jíž se jim dostávalo proti jeho ústrkům, a za udělené výsady, jež si vymáhali za své služby, státu prokazované, na úkor ostatního občanstva. Od dob Alexandra Velikého, kdy nastala hellenisace Orientu, hráli Židé při osazování jednotlivých jeho míst a při jich vzájemném obchodním sbližování důležitou úlohu a rozmnožovali stále své výsady jednak svou úslužností a povolností, kterou dovedli v pravý čas a na pravém místě projeviti, jednak však též svou neústupností, s jakou lpěli na svých zvycích. Tyto výsady dráždily ovšem ostatní obyvatelstvo. Prudká nenávist byla proti Židům v Egyptě, zejména v Alexandrei, poněvadž Židé sloužili se stejnou oddaností nové vládě římské, s jakou před tím Ptolemaiovcům, a zlepšovali své postavení na úkor obyvatelstva řeckého, bývalých pánů Egypta, jež těžce nesouc, že Alexandreia byla zastíněna Římem, jen s odporem přijímalo nové panství, hájíc své svobody a samostatnosti proti římským uchvatitelům. Tato loyalita Židů k Římanům změnila se v nenávist teprve po pádu Jerusalema r. 70 po Kr. Je příznačné, že první útok na Židy objevuje se v historickém spise (Aigyptiaka, dějiny Egypta) pořečtěného kněze egyptského Manethona z 3. stol. př. Kr. Antisemitism zrodil se totiž v Alexandrei, kde byli zaujati proti Židům svorně Řekové i Egypťané, tito proto, že Židé opovrhovali jejich náboženskými pověrami a honosili se tím, že jsou národem vyvoleným, oni z příčiny již naznačené a mnohem zarputileji než Egypťané. U Řeků přistupoval ještě jeden důvod, zvláště důležitý, poněvadž se dotýkal přímo kořene hmotné existence, jenž rozmnožoval jejich nenávist proti Židům. Řekové totiž viděli v Židech nebezpečné konkurenty, poněvadž vedle Foiničanů jediní z barbarů projevovali veliké nadání a smysl pro obchod, jenž byl u národů původu arijského doménou Řeků. Obchod v Dolním Egyptě byl v rukou Židů a Syrů. Židé v diaspoře měli nejrozmanitější povolání: byli obchodníky, nájemci daní, půdy státní a soukromé a dokonce i nádeníky. Nemáme však dosud dokladu, že se živili též řemeslem.

Ačkoli Židé chránili své rasové čistoty proti cizím vlivům nejen v původní vlasti, nýbrž i v diaspoře, přece jen přes všechen svůj

partikularism náboženský i společenský podléhali vlivu kultury řecké. To svědčí o její neodolatelné síle, když se jí nemohl ubrániti ani tak partikularistický národ, jako byli Židé, jemuž byl řecký způsob myšlení úplně cizí. Židé nemohli zůstati nedotčeni kulturou řeckou, poněvadž to byla tehdy kultura celého Východu a v podobě pozměněné i západní Evropy, celé říše římské a tím vlastně celého tehdy známého světa, jenž byl soustředěn kolem moře Středozemního. Hekataios z Abdery z 3. stol. př. Kr. má zprávu, že se Židé vzdali některých svých zvyků stykem s cizinci již za panství perského a makedonského. Snad se o tom přesvědčil z vlastní zkušenosti za svého pobytu v Judaei. Aristoteles pak praví o jakémsi Židu maloasijském, že je Řekem nejen nářečím, nýbrž i duší. Obcovací řečí Židů v diaspoře byla totiž z praktických příčin řečtina; jí si dokonce byli nuceni podříditi, zapomněvše v cizině mluviti svou mateřštinou, aramejštinou, i překlad svých náboženských knih (Septuaginta v 3.—2. stol. př. Kr.) a jinou literaturu, jíž byl značný počet. Avšak ani jediný spis této hellenisticko-židovské literatury nevznikl z podnětů ryze literárních; jest určena buď pro poučení a posílení souvěrců nebo má účel propagační, šířiti znalost židovské víry mezi jinověrci, nebo aspoň polemicko-apologetický, dokazovati přednosti židovství před hellenismem a brániti je proti nespravedlivým útokům se strany Nežidů. Židé dávali si dokonce i řecká jména, jako Herodes, Tryfon, Dorotheos, Dositheos. Hellenisovaní Židé v diaspoře byli horlivými propagátory hellenismu též v Palestině, obklopené od dob Alexandrových věncem hellenistických měst, kde zvláště za Seleuka IV. hrozilo nebezpečenství, že strana řekomilská nabude převahy nad stranou »zbožných«. Zvláště lidé urození napodobili řecký způsob života a dokonce i velekněží počali si dávati řecká jména; tak jeden nazval se Iasonem, jiný Alkimem. Jedině radikální pokus Antiocha IV. pomoci hellenismu k vítězství násilím, vzbudil silnou reakci a zachránil židovství. Hellenismus byl po stránce náboženské z Palestiny vytlačen, ale řecká kultura šířila se tam dále. (Dokončení.)

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

VIII.

Základna blahobytného a přepychového života rodiny Hollerovy počala se náhle otřásati. Dva veliké, uhelné doly, podstatná to část majetku Jindřicha Hollera, byly zatopeny a zpustošeny. K znovuzřízení zatopených dolů bylo potřebí velmi značného kapitálu. Ten však právě v osudné chvíli byl vázán odvážnými spekulacemi za hranicemi, a i na tomto bojišti jako na dotvrzení toho, že neštěstí nechodívá nikdy samo, potkával se Jindřich Holler s porážkou za porážkou. Differenční obchody, kterými hleděl aspoň poněkud upevniti kolísající se základnu svého hospodářského postavení, utvářely

se skoro všechny rovněž v jeho neprospěch. Nové a nové zálohy, které vysílal do těchto zarputilých a nešťastných bitev, ztrácely se a mizely jako jarní sníh na slunci. Zlato nahromaděné za dlouhá léta obratnou a bezohlednou spekulací v nádržce Hollerově jako by si našlo pojednou tajné průduchy mizelo nezadržitelně a nenávratně. Jakoby jiný, silnější a mohutněji rozkazující, velitelštější hlas odváděl odtamtud proud zlata až dosud tolik poslušný hlasu Hollerova.

Jindřich Holler počal ztráceti odvahu, sebevědomí a onu víru v sebe, kterou budí zvyk na vytrvalý zdar v podnikání. Jeho srdce chladné a vyschlé, vyprahlé a ziskuchtivé počalo znepokojeně bíti. Jeho hrabivé ruce začaly se chvěti, jeho lačné oči kaliti. Jednoho dne velký peněžní ústav, kde až dosud požíval rozsáhlého úvěru, odepřel mu další úvěr vrátiv mu směnky k diskontování zaslané právě ve chvíli, kdy se domníval, že jeho hazardní osud se obrací v jeho prospěch. Jeho posice tedy nebyla již tajností. Poslal směnky k diskontu do jiného peněžního ústavu, kde též měl úvěr. Nepřijmuty. Jemná tykadla finančního světa tedy již ohledala jeho situaci. Insolvence! Neviditelné, potupné znamení na čele obchodníkově, horší a palčivější a osudnější než vypálené znamení na těle galejníkově. Insolvence. Cítil ruce ledové hrůzy na svém hrdle. Půda se mu hýbala pod nohama. Zlatý plášť jeho štěstí počal se trhati a klouzati mu s ramen. Neštěstí se usadilo u prahu jeho domu jako zaběhlý prašivý pes a vylo do oken. Nyní počalo jeho neštěstí a nezdar býti již zjevným. Bylo nutno prodati ekvipáže, koně, propustiti služebnictvo a konečně po vysilujícím a marném zápase ohlásiti úpadek. Jeho jméno, jeho obchodní jméno zneuctěno a ztraceno! Bylo třeba začíti v padesáti letech znovu a na zcela jiném konci.

Velkopanský dům bezmála s veškerým nádherným zařízením prodán a skromný byt najat na vzdáleném předměstí, kam přestěhovány žalostné trosky bývalé nádhery.

Kruh ctitelů Matyldiných se roztrhl a rozletěl všemi směry. Lvice Matylda zmizela z promenád a salonů. Hanba otce bankrotáře zatarasovala jí všechny dveře k bývalým vznešeným známým a přátelům a vyhnala ji z ulic a náměstí, kde oni se procházeli a scházívali. Jako ji otcovo zlato dříve oblévalo leskem a oslňující září, tak ji nyní úpadek jeho obestřel tmou zapomenutí a pohrdavé nevšímavosti. Byly pohledy, které odstrkávaly, a pohledy, které neviděly, ač se na ni dívaly, a pohledy, které se jízlivě a škodolibě vysmívaly, konečně pohledy lživé útrpnosti a falešného soucitu. Promenáda, toť pranýř, je-li člověk nešťasten a má ještě odvahu tam jíti. Vznešená, chladná, lenošivá společnost vystrkuje nešťastné vždy ze svého středu. Podvodné hráče, rozmařilé, hýřivé, nevěrné ženy, zpustlé svůdce vítá a hýčká ve svém středu, jsou-li jen dostatečně ozářeni satanickým leskem zlata. Nešťastné chudáky však bez výjimky ze sebe vyhošťuje. Tento exkomunikační zákon je psán ve všech srdcích chladných a zpupných vznešené luzy. Matylda Hollerova, dcera velkokapitalisty, to bylo pozlacené hýčkané dítě, modla společnosti, ale Matylda Hollerova, dcera agenta pojišťovny, žebračka — lokaji, řekněte jí, že panstvo není doma!

Dva elegáni, příslušníci hořejších deseti tisíc, bloumají vršovickými ulicemi. Jsou na lovu za chudými holkami. Dívají se drze do očí každého hezčího děvčete, každé vzhlednější ženy. Náhle na opačném vzdáleném rohu ulice objevuje se vznosná postava Matyldy Hollerovy. Starší z elegánů, Eduard Kargl, zvaný Cirkusák, první ji postřehl a ihned upozornil svého druha a ujav ho pod ramenem, zmizel s ním v příčné krátké uličce, kde dali se do ulice jiné právě opačným směrem, než jakým šla Matylda. »Viděls?« hovořil Cirkusák. »Ta by mi tak scházela. Ještě že nás nespatřila. Člověče, dotáh, jsem to s ní hodně daleko, že to už dál nešlo. No tenkrát to bylo něco jiného. Ale dnes? Aby snad za mnou běhala! Radši dál od těla.« Matylda však postřehla oba gentlemany a viděla jejich zbabělý útěk. Vlna hořkosti zaplavila její nitro a hrdlo se jí bolestně stáhlo slzami. Eduard, její Eda, Edáček, kterému dala celé svoje srdce a k srdci pak přidala ještě více, a teď před ní utíká jako před morem! A slzy ponížení, urážky a lítosti naplnily její krásné oči. Podlý ničema! Do tváře mu naplije, přijde-li jí jednou do cesty. Ne, ani si ho nevšimne. Nezná již nikoho tam s té strany!

Něžný, melodický hlas volá na ni pozdrav. Zvedá od dláždění svoje zvlhlé oči. Po druhém chodníku jde Milada kadeřnice a znovu zdraví úklonem hlavy a melodickým hlasem. Rozpaky obstupují Miladu. Kdesi dole v srdci zvedá hlavu a syčí žárlivost. Ale to trvá jen okamžik. Něco jiného, něco silnějšího v ní vítězí. A Matylda dává se přes ulici a podává Miladě ruku. Co pak až sem dochází česati? Ne, zde bydlí. Tady? Ano, hned v nejbližším domě, u maminky hokynářky, tamhle je přece její štít. A ukazuje rukou. Matylda se mechanicky dívá. Náhle hluboká červeň zaplavuje její tváře, oči se lesknou a rty se jí chvějí. Milada udiveně ji pozoruje. »Jsme tedy skoro sousedkami. Bydlím v druhém domě za rohem této ulice,« pronáší tiše a jako by váhala Matylda. Milada široce rozevírá oči. Zřejmě nic nechápe z toho. O hospodářském zhroucení rodiny Hollerovy nemá ani ponětí, ježto již před dvěma měsíci Matylda v závodě, kde Milada je zaměstnána, česání v bytě odřekla. Usuzuje tedy ryze žensky: Slečna se tedy asi vdala a pán má asi tady dům, že ano? Ne, což o ženichy nebyla by nouze, právě jednoho před krátkou chvílí potkala, ale ona si každého ničemu nevezme. Ne, vdaná není, ale bydlí v ulici za rohem s tatínkem a s maminkou. Teta Valerie s nimi již nebydlí. A potom jedním dechem sděluje překvapené Miladě svoje i svých rodičů neštěstí. Hluboký a opravdový soucit dívá se z očí Miladiných. A pak procházejí se dlouhou dobu spolu, hodinu, druhou hodinu. Jdou zavěšeny. A když se rozcházejí, líbají se na rty. A tykají si, ale to ještě jaksi vázne, hlavně u Milady. A o Klimešovi se také dohovořily. O tom, že ho ani jedna ani druhá neviděly již dlouhé měsíce. A to snad bylo mezi nimi ze všeho nejdůležitější.

* * *

Nový život začal Matyldě. Zcela nepodobný dosavadnímu. Ten byl už jen elegickou vzpomínkou. Ale vedla si srdnatě. »Maminka,

kudy chodí, vzdychá a pláče,« postěžovala si jednou Miladě. »A modlí se od rána do večera. Žalostno je na ni se dívati. Ale mne to někdy až dráždí. Vzdor nějaký se ve mně zdvíhá, vzpoura. Rvát se mi chce se životem. Nepoddám se! Vždyť život je tak pestrý a skrývá tolik možností. Zkusím to a poženu na život útokem!« A odhodlání svoje také brzy splnila. Za krátko oznámila Miladě, že přijala místo prodavačky ve velikém konfekčním závodě. S počátku byla svým novým postavením nadšena. »Ani nevíš, Milado, a neumíš si představiti,« řekla kdysi k Matyldě, »jak mne nyní těší život; celý svět jako by se mi otevřel. Jsem samostatna, mohu se sama již uživiti. Jsem šťastna!« Ale nebyla šťastna. Její opojení ze samostatnosti brzo přešlo. Bože, jak protivné to je v obchodě zaměstnání. Od sedmi hodin do dvanácti v poledne a ode dvou do sedmi večer! Hu! A ani sednouti si nemůže. U ostatních kolegyň v závodě vidí uštěpačné pohledy. Často když se prudce otočila a pohlédla za sebe, viděla, jak dvě a dvě si spolu něco šeptají a smějí se tiše, upírajíce své oči na ni. Jistě ji pomlouvají. A to věčné zkoušení žaketů a bluz. To ponižující upravování šatů na tělech zákaznic. To pokořující špendlení sukní v klečící poloze, to přihlazování ženských zad, to dryačnické a falešné vychvalování zboží. A čas jako by ztrnul. Jindy jak hodiny ubíhaly a nyní člověk za hodinu zestárne. A o čem hovořila zde ta děvčata! O chantanech, o flámech, o dupárnách, o milostných pletkách. A všechny byly navoněny protivnými lacinými voňavkami. Tlustý, ovdovělý, ještě nestarý chef závodu, otylý a záduchou trpící, chodil se smyslným úsměvem na odulých rtech mezi prodavačkami a občas některou štípl do boku. A ony si to kladly ještě za čest. Hnusem jí hořklo v ústech. Kdysi blížil se také k ní. Odstrčila ho očima. Za měsíc dostala výpověď. Byla by ji dala sama, tvrdila Miladě, ale nevěděla okamžitě, co počíti. Potom nastoupila místo krámské v cukrářském závodě. Zde bylo rozhodně lépe. Bylo tam úpravně, čisto a vůně cukroví vznášela se prostorem. Ale těch dlouhých hodin! Denně až do desáté hodiny večerní. Milada chodila ji denně navštěvovati a večer vždy odcházely spolu. Noční dobrodruhové toulávali se za nimi. Odbývaly je všechny podle stupně jejich podnikavosti. V cukrárně to ostatně za mnoho nestálo. To věčné balení cukroví, roznášení zmrzliny a mražené kávy na mramorové stolky, poslouchání klepů a mlaskání mlsných ženských úst, utírání znečištěných olízaných nádob a lžiček a ty nekonečné dlouhé hodiny. Mladá její krev vřela nepokojně v žilách. Ne, zde nebylo její místo. Potřebovala volnosti, svobody, vzduchu, prostoru, světla. Zde za pultem v krámě schřadne. Milada ji těšila a nabádala k trpělivosti, jak jen dovedla a mohla. »Nikdy jsem netušila a neuvěřila bych dříve, jak trpko a těžko je dobývati si chléb!« povzdychla jednou Matylda při Miladiných útěchách. »Víš, Milado, že se nyní na tebe dívám s obdivem a úctou jako na hrdinku. A ty všechno snášíš s takovým klidem a odevzdáním, zatím co já rozmazlená, vyfintěná loutka při každém drsném dotyku života div nevykřiknu bolestí. Kde se jen béře v tobě taková síla?« »Zvyk, zvyk, jen zvyk je to, drahá Matyldo,« odpovídá Milada a klade měkce svou ruku

kolem boků Matyldy. »Také je mi někdy těžko a trpko, ale stýskáním nic nevyřídíš, jen srdce rozlítostníš a duši rozteskníš!«

Jednoho dusného, parného červencového večera ubíraly se obě přítelkyně zvolna a znaveně k domovu. Dva dotěraví záletníci kroužili kolem nich. Odbyly je už několikráte nevrlými až urputnými slovy. Ale dotěravci byli neodbytní. Jako obtížný hmyz hlučeli jim kolem uší pronášejíce pouliční záletnické fráze a duchaplnosti obchodních kommis provázené nestoudným a cynickým smíchem. Matylda byla rozpálena hněvem a Milada byla zmatena. Ulice byla opuštěná a jen málo chodců trousilo se po chodnících. Nestydatá podnikavost dotěravců rostla. Pojednou Matylda na druhém chodníku ulice zahlédla malíře Plase. Šel sám a neviděl jich. Jak zavěšena byla rukou do Milady, trhla jí prudce a zabočily do jízdní dráhy. Záletníci letěli jim v patách. Matylda zavolala hlasitě Plase jménem. Otočil se po zvuku hlasu a spatřiv Matyldu a Miladu do sebe zavěšené a pronásledované dvěma větroplachy udiveně se zastavil. Hněvivým a podrážděným hlasem vyložila Matylda Plasovi dotěrnost pronásledovatelů a prosila ho, aby ji a Miladu aspoň na kousek cesty doprovodil domů. Hrozivým pohledem změřil Plas zaražené dotěravce, kteří rychle dávali se na ústup před rozložitou, kostnatou postavou Plasovou a před jeho vyhrůžnýma očima. A potom šli spolu všichni tři, Plas, Matylda a Milada dusnou, parnou, červencovou nocí. Za dlouhého doprovázení zvěděl od nich obou o změně jejich osudů, o jejich nynějším životě a o jejich velkém přátelství. Jejich hlasy byly teplé a vlídné a jejich zpověď byla čistá a upřímná. Jda mezi nimi nabídl jim oběma rámě. Zavěsily se do něho bez rozpaků, kamarádsky.

A tak šli spolu všichni tři dusnou, parnou, červencovou nocí. Tři přátelé.

* * *

Příští neděle odpoledne šly navštíviti Matylda s Miladou Plase do jeho atelieru, jak mu při rozchodu na jeho pozvání slíbily.

Čekal je již s pohoštěním. Zlatožlutá bábovka a kouřící se vonná čokoláda lákavě voněly na stole. Plas byl sám doma a sám vařil čokoládu a nesvolil nikterak, aby mu v přípravě svačiny byly nápomocny. Matylda byla poněkud rozpačita, zato ale Milada vedla si zcela nenuceně. Než laskavé a vlídné oči Plasovy záhy zapudily rozpačitost Matyldinu. Bylo tiché, měkké, poněkud zasmušilé červencové odpoledne. Otevřeným oknem atelieru doléhal zdola a z dálky umdlený šum velkoměsta. Vlaštovky lítaly nad skleněnou střechou atelieru v prudkých smělých křivkách. Několik holubů procházelo se po římse střechy a nahlíželo občas zvědavě okny do atelieru. Čičák s vyceněnými zuby a jiskřícíma očima sledoval vzrušeně jejich promenádu. Hovor byl těkavý, přetrhovaný a prokládaný delšími pausami. Kytice polního kvítí voněla sladce na stole. Plas naplnil čīšky zelenavým maraskinem. Milada mlsně olízla si rty. »Dnes ale pomalu, Miladko,« napomínal Plas, »a ne tak jako předešle.« »Ah, to už není pravda« zasmála se Milada. »To už je dávno.« »Dnes

nám také nikdo nezahraje k tanci, jako tenkráte nám pěkně zahrál Klimeš,« dodal Plas. Na tváři obou dívek vzplanul lehký nach. Ticho. »Co pak nyní malujete, mistře?« táže se po chvíli Milada. A Plas ochotně uvádí obě dívky do vedlejší místnosti atelieru. Rozpracovaný obraz »Nadčlověka« ani výklad Plasův k obrazu dívky mnoho nezajímá. Zato všelijaké drobnůstky, bibeloty, hedvábné závěsy, rozevřená čísla anglických uměleckých revuí, bronzová sfinga pokrytá měděnkou, středověká monstrance, těžkopádná pistole z dob třicítileté války, posměšná maska čínské obludy se zkroucenýma očima, starobylý kancionál se zlatými, rudými a modrými iniciálkami, do nichž vpleteny vedle zbožných obličejů madon a andělů scény frivolní a smělé, etruská vása, šíp s fábory užívaný při býčích zápasech španělských ještě se stopami krve, lidská lebka s prudce červeným fezem v týlu, vějíř z doby rokoka s vyšívanou pastýřskou scénou, něžný safiánový střevíček vyšívaný stříbrem, tak drobný jako pro Popelčinu nožku, handžár, mouřenínská zástěra, velký, kovově lesklý scarabeus zasazený do spony zlatotkaného pásu a tisíce jiných drobností vzácných i nicotných poutá pozornost dívek. Plas zanechává tedy výkladu o obraze »Nadčlověka« a provází dívky po atelieru. A potom opět usedají vedle v místnosti u stolu a opět plní se čí̌šky maraskinem. Hovor nyní je živější. Matylda si stěžuje, jak jest po celé dny uvázána jako pes na řetěze v boudě. Jak už je tomu dlouho, co neviděla na lukách a v polích prostých květů. Jak krásná je ta kytice na stole! Rudé máky, chrpy, kopretiny, pomněnky a slzičky. Jak je to krásné. A veliké jasné, jantarové oči její jsou plny touhy. Jak častokráte chodila po lukách kolem těchto krásných květin a nikdy si jich skoro ani nepovšimla. Až dnes po prvé vidí a znamená celou jejich velkou, prostou krásu a nádheru. Dnes, kdy nemůže se od pultu v protivném cukrářském krámě ani hnouti. Místo vůně květů čichá ten protivný pach rumu a syrupu, kterým vzduch je tam v krámě hustý až k zalknutí. A sedí za pultem a dívá se malomyslně skleněnými dveřmi na ulici, kde proudí a tryská život jako šílený, kde uhánějí elektriky, kočáry, automobily, kde procházejí se po chodnících volně a svobodně nastrojené ženy, kde začínají a osnují se romány, idyly a tragedie, zatím co ona poloospale a umdleně živoří ve výparech z rumu a syrupu, ač chtěla by venku dívati se a býti viděna, býti obdivována, projížděti se v kočárech, vcházeti do lesklých, osvětlených síní, poslouchati hudbu, rozdávati a přijímati úsměvy, hráti a zpívati — ah, hráti a zpívati. A Matylda unesena silou vzpomínek přivřela své veliké planoucí oči.

Plas byl velmi dojat jejím osudem. Milada si skrytě otírala oči. Ne, tak to nemůže dále jíti, míní pojednou velmi energicky Plas. Krámskou v cukrářském krámě Matylda rozhodně nemůže zůstati. Co pak se chce zahubiti? Jak vůbec mohla jen připadnouti na tak šerednou myšlenku a jíti za krámskou do cukrářského krámu. Ona! Matylda! Matylda, před kterou všichni stáli se zatajeným dechem, když hrála na klavír a zpívala. Ona, která dovedla očarovávati a zajímati zpěvem svým duše všech, ztratila hlavu, a když přišlo neštěstí, vběhla rovnou za pult do cukrářského krámu prodávati krémové

trubičky, mraženou kávu a zmrzlinu. Veliké odhodlání, ale také velikost oběti! Čím se prohřešil na ní její talent, že ho tak obětovala, že ho chtěla až zničiti?! Ne, takhle to dále nepůjde, nesmí jíti. Nyní ujme se celé věci on sám. K slávě ji povznese a zase k bohatství, které jí patří, v kterém se zrodila a kterému zvykla. A Plas unesen svými představami, plní znovu číšky maraskinem a všichni tři připíjejí šťastnější budoucnosti. Matylda již není smutna. Veliká naděje zdvíhá se v její duši. Nějaký veliký, svůdný, jasný a zářivý obraz rýsuje se před ní v dálce. Jak zářící to obraz! Konec bude jejímu otroctví! A vrátí se tam, odkud byla vypuzena, vystrčena. A jak vítězně se tam vrátí! A tak jednoduchá je to cesta. Že na ni nepřipadla hned sama! Je to přec výborný člověk, tenhle Plas. Ihned by mu padla oběma rukama kolem krku. Hned našel správnou cestu. A Milada se jí o této jedině správné možnosti ani nezmínila. Neupřímná! Ne, Milada za nic nemůže. Vždyť ji, Matyldu, nikdy ani neslyšela zpívati, jak by tedy mohla jí ukázati na tuto správnou cestu. Ne, Milada za nic nemůže. Ale, Bože, co to je! Milado! Ty pláčeš! A už jí leží oběma rukama kolem krku a líbá ji rovnou na ústa. Milada se brání. Ale marně. Matylda ji dusí polibky a vzlyká. »Jsem tak šťastna, tak šťastna! Všichni budeme šťastni. Všichni jsou tak dobří!«

Plas hladí a potahuje svoji rusou bradu a spokojeně se usmívá. Hned zítra přiloží ruce k dílu. Za několik dní už Matyldě bude moci sděliti výsledky svého úsilí. Kdyby měl všechno tak jisté, jako že Matylda stane se proslavenou primadonou! A nyní ještě jeden přípitek. Poslední. »A neplačte si pořád do náruče, děti!« napomíná Plas obě dívky, ale sám pomrkává prudce očima, aby pod víčky rozmačkal slzy.

A potom vycházejí do ulice všichni tři plni hovoru a plni plánů.

IX.

Veliká, bílá a růžová oblaka, třpytná a zářivá zacházejí zvolna a zdlouhavě do široké, rozevřené, modré hlubiny srpnové oblohy jako tiché, mlčící, stříbrné lodi plné andělů. Jak oblaka se posunují, vzrůstají dálky. Hučení lesů zní za oblačnými loděmi jako mdlý šum rozbrázděných vod. Pestrá mosaika lakově žlutých obdélníků polí, jasně zelených luk, červeněhnědých jetelišť kroutí se a točí kolem boků tmavých kopců, které vyhlížejí jako v krajině tábořící obři, jež odpočívají, než se znovu dají na nezadržitelný pochod.

Pod horou leží vesnice a polední zvon zní. Přímé sloupy modravého kouře stoupají do tichého, klidného vzduchu ze všech chalup. Je slyšeti jasně řehtání koně, skřípot okovu spouštěného do studně, dívčí hlas zpívající píseň.

Veliké poledne stojí v krajině a rozhlíží se. Oddaný úsměv leží na tváři země. Řeka podřimuje mezi břehy. Vrchy, oblaka a pobřežní aleje zrcadlí se čistě v její hladině. Vzduch se leskne a září. Krajina je záhadně krásná.

Klimeš podepřen o loket leží na stráni mezi mateřídouškou a dívá se zamyšleně do krajiny. Rozevřená kniha leží vedle něho. Ustal právě od čtení a poslední věta přečtená dosud mu táhne myslí: *Země, tak pravil Zarathustra, má kůži; a tato kůže má choroby. Jedna z těchto chorob sluje na příklad »člověk«.* Hluboký stesk nad porušením jednoty života vkrádá se do duše Klimešovy a mystická krása krajiny místo aby utěšovala způsobuje tíseň. A Klimeš pohlížeje dolů do krajiny cítí lítost nad nežitým životem. Hle, tam dole žijí lidé prostně, lopotně, ale plně. Z nich sotva kdo cítí hnus nad životem. Mají pod nohama půdu a v ruce rýč a v srdci Boha. Kdo z nich je tak otráven jedem sebeanalysy jako on! Rodí se zde, lopotí se a radují se zde, a umírají zde a na konec všichni se scházejí za nízkou, šedou hřbitovní zdí. Bez velikých otázek a pochyb. A všichni naplnili život. Svět o nich neví, ale jim je to lhostejno. Svět o nich neví, ale jim není proto méně radostno. Zatím on žije jako v mrákotách. Mrákotná zoufalství obestírají jeho duši. Neklid a věčný nepokoj a stesk. Stesk ze zahálčivého, neužitečného života. Jeho dílo? Několik sbírek básní. A kolik srdcí jimi bylo pozdviženo, kolik duší utěšeno? On sám roztříštěný koho by mohl utěšiti? A jeho cíl? Neplodná věda! Jeho ruce jsou prázdné, jeho srdce vyprahlé a jeho duše soumračná a bez Boha. Chtěl vzněcovati světlo a propadl tmám. Tisíc malicherných potřeb ho zotročilo, ženská láska ho potřísnila, ženská láska a s ní žádost po bohatství a důstojenství. Proud lidských slabostí a bludů protáhl se jeho duší a zanechal tam svůj kal, bahno a rmut.

A zase padl jeho pohled na knihu a četl: *Všechno ženské a všechno, co pochází z rabů, a především míchanice luzy: to vše se chce teď státi pánem všeho lidského osudu — oh, hnus! hnus! hnus! To vše se ptá a neúnavně ptá: »jak zachovati člověka nejlépe, nejdéle, nejpříjemněji?« Tím — se stali pány dneška. Ty pány dneška mi překonejte, ó moji bratří, — ty malé lidi.*

Cítil nad sebou jakoby van a šelest perutí velikého, hrdého ducha. Sklíčenost a malomyslnost s temným mručením zalézaly do svých brlohů. Prometheovský vzdor začal plniti jeho sklíčené srdce. Dole dozněl zvon. Hluboké polední ticho zalehlo krajinu. A v hlubokém tichu slyšel jediný zvuk. Byl to tlukot jeho srdce.

A četl dále: *Máte odvahu, o mojí bratří? Jste smělého srdce? Studených duší, mezků, slepců, opilců nejmenuji smělými. Smělé má srdce, kdo bázeň zná, ale bázeň zkrotí; kdo propast vidí, ale hrdě. Kdo propast vidí, ale orlíma očima, — kdo orlími spáry do propasti vnikne: ten má odvahu — —!* Divoký vzkřek ptáka dravce ve výškách roztrhl polední ticho. Vítr se zdvihl, lesy se rozšuměly a země pohnula svým plavým zlatem klasů. Pavel vztyčil se se země a suchýma, horečnýma očima díval se do krajiny. Chtělo se mu vznášeti a letěti na perutích větru a zpívati s ptákem dravcem divokou a slavnou píseň o závod. Nad hory, města, nad moře a pouště! Krev bušila mu bouřně v žilách a napínala je až k prasknutí. Divokou píseň chtěl by zpívat, divokou, vášnivou píseň, opěvující slavné z mdloby vstání. Ve výškách ještě jednou vykřikl vášnivě

pták dravec a vynořil se z bílého oblaku jako ze stříbrného hnízda zavěšeného mezi nebem a zemí. Pavel zamával mu rukou na pozdrav. A pak jal se sestupovati s hory.

* * *

Dole ve vesnici potkával již vesničany spěchající do polí ku práci. Veliké žebřinové vozy, tažené strakatými voly, zvolna pohybovaly se po cestách, koně ržali a řehtali, v kovárně plála výheň a zvonil perlík o kovadlinu. Dívky na vozech zpívaly, děti pletly věnce z chrp, blatouchů a divokého máku. Vozkové práskali biči a rány bičů rozléhaly se jako výstřely. Stodoly voněly chlebem a někde bylo slyšeti již pravidelné veselé bušení cepů na mlatu. Mlýn klepal na řece, hejna husí kolébavě táhla do polí za štěbotu a syčení. Na březích řeky praly, a bílily a věšely ženy prádlo. Psi leželi v otevřených vratech statků a přimhouřenýma očima potměšile sledovali mimojdoucí.

V zahradách rudly již plody jabloní a hrušní. Skoro před každým stavením stojí lípa a pod ní lavička. Růže, slezy, karafiáty a pomněnky kvetou v drobných zahrádkách před okny. Modré, žluté a červené ouly zvučí, jako by v nich vřely plné hrnce vody.

Pavlovi připadá ten všední a tolikráte již zřený obraz novým, zvláštním, půvabným jako nově ražený, zářící zlatý peníz. Jaká harmonická krása! Lidé, včely, tažná zvířata — všichni pracují neúnavně a ustavičně. Všichni se účastní slavného, velikého požehnání dne. Na živé dění přírodní tisknou se tu pracovité lidské ruce. Země, voda a sluneční záře — hle, jaká kouzelná hra sil! Jaký široký a pevný podstavec veškerého života! Ne, člověk není chorobou země. Nemá ve všem pravdu ten, jenž dnes v poledne mluvil k němu tam nahoře v lesích. Ten hrdý a osamělý. Nešťastný Titán! Ale díky jemu za veliké nadšení, za čistotu a cudnost myšlenek. A přišed domů uložil knihu do skříně nejspodněji pod ostatní knihy. Není mi více třeba berly, řekl si. Jak podivuhodně dnes září, svítí a plane spojitost věcí!

Doma byl uvítán matkou s jemnou výčitkou, proč přichází tak pozdě k obědu, že všichni už dávno odešli na pole. Ale zářivý úsměv, jenž ležel na Pavlově tváři, okamžitým reflexem odrazil se na tváři jeho matky. Podobnost jejich obličejů byla překvapující. Měla jako Pavel veliké, hnědé, jasné, zádumčivé oči, položené široko od sebe vedle kořene nosu rovného a rázného, pod nímž rýsovaly se rty bleděnachové, trochu nedokrevné, skeptické, stále sevřené, jako tomu bývá u lidí zvyklých úsilovně přemýšleti. Široká, energická, rázně vyčnělá brada tvořila pevnou základnu tomuto obličeji, jenž orámován byl shora čelem rozlehlým a na stranách mohutně klenutým. Toto energické zaramování obličeje kontrastovalo nezvykle se zádumčivým výrazem očí a s bledou, úzkou stužkou skeptických rtů. Byly to čelo a brada troglodytních lidí, ale oči a ústa byly jako u asketických světic. A to propůjčovalo oběma obličejům zvláštní jímavosti. Nyní týž úsměv ozařoval oba obličeje, zvyšuje tak ještě jejich neobyčejnou podobnost. Jsou úsměvy na tváři lidské, jež vytrysknou na mžik z vnitř-

ního života a jsou září lidské duše prosvítající na povrch. Takový byl nyní společný úsměv syna a matky.

Pavel spěšně se naobědval za širokým dubovým stolem, na němž stála veliká kytice resedy a bleděčervených růží. Okny naproti stolu položenými viděti bylo na náves, kde obraz života se stále měnil, jak táhly kolem žebřinové vozy, přecházela kolébavě stáda strakatých krav, kráčeli vesničané s kosami a hráběmi na ramenech, pradleny se škopky na hlavách, drůbežnice s krosnami na zádech, pastevci za bílými hejny hus, čeledínové s vyplavenými a vykoupanými koni od řeky, děti s primitivními dřevěnými hračkami, pestře pomalovanými křiklavými barvami, stařeny vylézaly na zápraží s klokočovými růženci v suchých, hubených, zčernalých rukou. Ponenáhlu však ruchu ubývalo, náves se prázdnila a nakonec zbyly jen stařeny na lavičkách pod lipami s nebeklíči a růženci v rukou.

»Nic platno, musím již také na pole, beztoho jsem se dnes dost opozdila,« zahovořila Pavlova matka, chystajíc se k odchodu. »Zůstaneš doma, Pavle?« »Dnes už nepůjdu nikam, maminko, mám toho za dopoledne dost. Budu odpoledne doma něco psát.« »Vidíš, dobře jsi mně vzpomněl, hochu, přišlo ti psaní z Prahy, docela bych na to zapomněla. Inu není divu v takový čas a tolik práce. Psaní je ve stole. Tak tě tady opatruj pán Bůh, hochu.« »S bohem, maminko.« Pohlédli si do očí. A opět týž společný úsměv ozářil a rozsvětlil jejich obličeje. Potom ji viděl, jak šla po návsi. Ohlédla se dvakrát k němu do oken. Měla dosud jeho úsměv na své tváři. (Pokračování.)

Obzor divadelní a hudební.

České umění dramatické utrpělo velikou ztrátu: Eduard Vojan zemřel po krátké nemoci v poslední den májový. S ním odešel umělec, který nepříznivou konjunkcí osudu nestal se sice členem té slavné staré gardy herecké, která v prozatímním divadle připravovala lepší příští české činohry a vyrostla i v úzkých poměrech v soubor prvého řádu, ale nebyl jí dalek ani věkem, ani schopnostmi, těmito naopak směrově ji předstihl, jsa orientován moderně. Byli-li oni zprvu klassiky, pak romantiky, z nichž jen někteří, zvlášť pro charakteristiku založení, dospěli realismu, Vojan po krátkém údobí spíše konversačním, jak přinášely to hry francouzské, rozvinul se v realismu a záhy přidal mu modernistické rysy. Dlouho nucen byl probíjeti se u různých menších společností, na které měl s Řadou mnoho veselých a rázovitých vzpomínek a kde také mnohému se naučil, hlavně praksi jevištní, neboť herec musí především na prknech zdomácněti a navyknouti si prožívati své role před obecenstvem. Roku 1886 dostal se k společnosti Švandově, udržující primát mezi společnostmi; tehdy viděl jsem Vojana po prvé při nějaké národní slavnosti na někdejší císařské louce. Hrál v nějaké, nevím již v které veselohře, bezpochyby francouzské, ale již na tom malém improvisovaném divadélku smíchovském pod širým nebem lišil se od svého okolí. Uvízl mi v paměti svou vysokou,

štíhlou postavou, rovnou, až trochu ve hřbetu a ramenou tvrdou, se zvláštním polo trpkým, polo pohrdavým stažením retních koutků, s energií ve tváři, zvyšovanou mírně zahnutým orlím nosem, a s hlasem zvučným, někdy charakteristicky břitkým hlasem, a jasnou, v důrazných momentech drtivou výslovností, podobnou poněkud Bittnerovi, ale přece jiným osobitým přízvukem zabarvenou. A takovým v zásadě, ovšem s celou bohatou stupnicí prožitého vývoje, zůstal Vojan i nadále. U Švandy nalezl výbornou partnerku v sl. Kubešové, s níž také skoro současně pronikl konečně r. 1888 na Národní divadlo, kam náležel již dávno. Prvé jeho vystoupení nemohlo sice zdaleka dáti tušiti, jaký veliký talent vstupuje na scénu ve hře podružného rázu: hrál na zkoušku 1. a 3. června barona Sukdolského v Moserově »Zlatohlávku« s úspěchem průměrným a teprve 15. června hraběte Kounice ve »Zkoušce státníkově«, ale i zde byla soutěž příliž těžká, neboť stál tu, jako vzor téměř nedostižný, dokonalý výkon Bittnerův. Vojanovi v prvých letech i na Národním divadle drahně času bylo se spokojiti drobnými, nedosti mu přiléhajícími úlohami, ba účinkovati též ve hrách výpravných a baletech (na př. v »Sedmi havranech« a »Fantasce«). Více se uplatňovati začal teprve po odchodu Slukovově (v »Majiteli hutí«) a Bittnerově, hlavně však vyvíjí se v úplně zralém již věku po odstupu Seifertově. Ne, že by snad personalita jeho kryla se s umělcem, jenž byl králem českého krásně deklamovaného slova a lyrickým tenorem naší činohry, ale že teprve potom otevřel se mu přístup k velikým úlohám. Vojan neshodoval se se žádnou ze tří uvedených individualit hereckých, ale měl cosi, co jej uzpůsobovalo pro všechny tři obory: sílu a jasnost Slukovova hlasu, hrdinnost jeho postavy, upřímnost a ideální vznos jeho uměleckého projevu, aniž by však byl se omezoval na pouhou bodrost a vystihování charakterů výlučně dobrých; břitkost Bittnerovu a prudký spád i trochu monotonnost jeho řeči, nikoli však výhradný sklon k eleganci hýřilů velkého slohu, k intrice a kresbě záludné zloby; nejméně však společného měl se Seifertem, ač právě většinu jeho rolí převzal. Jistá tuhost v postoji i v hlasu vzdalovala ho Seifertovy měkkosti pohybů a lahody zvučně a vroucně deklamovaného slova, vůbec všeho krasořečnictví. Vojan byl svůj, tvrdý, zatrpklý, žádný sladký milenec ani dobrotou překypující hrdina, ale představitel mužství, vášně, rozpětí duševních i tělesných sil, héros v dobrém i zlém, vždy s rysem velikosti, ba titanství. Jsa výborným psychologem, promýšlel a domýšlel své úlohy, propracovával povahy do posledních důsledků, a třeba i pathologické, zchátralé, v úpadku duševním i tělesném, tedy na opačném pólu sil, jichž vzestup i pád stejně mistrně vystihoval. Největší výkony jeho byly Richard III., Hamlet, Antonius, Mortimer, Mefisto, Ryšavec, Gero, Žižka, Hus, Roháč, jeho ibsenovské postavy, Cyrano; ale i Francek z »Maryše«, Honza z »Pampelišky«, »Král Harlekýn«, vévoda Štěpán (přiléhavější než Karel IV.), Záviš, Herodes, ironický Wildův Goring, Valenta z »Paličovy dcery«. karikaturní Hvězdínský, Nikita byly výkony vždy typicky vyhraněné, Vojan dovedl stejně šeptat jako bouřit, vystihnout každou velikost, v šlechetnosti jako ve špatnosti; zvláště charakteristické byly proň obě polarity, vysoký vznos a hluboký skles, a pak vznešený úsměšek,

mlčící pohrdání. Zachoval si svěžest do stáří. Byl vlastně umělcem dozralého věku, dostav se k plnému svému rozvoji teprve po padesátce, byl vlastně skvělým antidokumentem tak houževnatě u nás v umění hlásaného nadpráví mládí. A přece šel s dobou, ba před ní, přece byl moderní a mlád, tím pravým mládím, které je v srdci a duši; přece byl veliký! Odešel s ním umělec, jenž připojoval se důstojně k svým předchůdcům — velikánům českého herectví, umělec, jehož bude dlouho vzpomínáno, a jehož individualita, jako každá bytost zcela svá a osobitá, může sice býti vystřídána jinou, a třeba jednou zase stejně vynikající, ale nikdy ne nahrazena, stejně jako nebyli nahrazeni Kolárové, Mošna, Frankovský, Bittner, Seifert i jiní.

*

Původní činoherní novinka, tříaktová komedie *Krkavci* od Jana Bartoše (»literární« soirée Městského divadla na Král. Vinohradech 2. června), je příliš tendenční, než aby mohla býti posuzována jako umělecké dílo. Má nelogičnost snu, která činí z ní grotesku mnohými banálnostmi až nechutnou. Na plodnou půdu padají šlehy proti keťaství. Jedno prvenství jí však upříti nelze, že je prvým českým pokusem, propagovati se scény bolševictví. Ale pokusem umělecky nešťastným.

Ostatní repertoární přínos byly na obou našich jevištích překlady. V Národním scénická lyrika jemného básníka Henri de Regnier, *Mořská ekloga*, *Muž a siréna* (23. května), plná těžko překladem i jevištěm zachytitelné poesie, myšlenkově hluboká, pokoušející se řešiti jednak básnickým slovem úchvatnost života, jednak zásadní různost cítění a pojímání mužova a ženina. Ibsenovo dílo mládí *Nápadníci trůnu* jeví již lví spár budoucího genia, ale též rozpaky prvých kroků. Rostandův *Orlík* působí na Vinohradech celou stilisující pathétičností, rhétorickou výmluvností, ale i pravou, jevištně tvůrčí dramatičností svého původce. Vztahy k metternichovskému Rakousku a jeho policejnímu absolutismu, tragická rozlomenost vévody zákupského, který je více Habsburkem než Bonapartem, legenda napoleonská, podaná místy visionářsky, ztělesněná ve vyznamné postavě starého sekouna Flambeau a povznášející hru přes koncepční její slabiny, nemíjejí se u nás se zájmem a účinkem. Zato zbytečným zdá se mi uvedení Shawovy *Veliké Kateřiny*. Bizarní námět — Potěmkin hodí carevně přímo do postele nového milence, anglického kapitána, který však jsa ženat a miluje svou ženu, nechce jím býti. V kuse je plno nechutností protiruských a protislovanských, ale ovšem i Shawův vtip a výstřední originalita. Hrány jsou obě novinky vinohradským souborem velmi dobře a jsou též zajímavě vypraveny.

*

Zpěvohra Národního divadla měla po dlouhé době opět původní premiéru. Karel Weis cítil se již před lety jako lyrik puzen k Čechovu »Lešetínskému kováři«. Nyní podlehl jeho národní a sociální přitažlivosti jako dramatik. Libretto podle vlastních pokynů skladatelových upravil Ladislav Novák a to šetrně jak co do osnovy, ničeho nevkládaje, než co v ní původně obsaženo neb aspoň naznačeno, tak co do textu, z něhož ponechány celé části a nové připo-

jeny se zřejmou péčí o zamalgamování veršů. Přes to mnohé na jevišti zhrublo, co v originále s básnickým taktem jenom nadechnuto, mnohé opět na jevišti nemohlo rozvinouti prosté, přirozené půvaby básně. Ale dramatičnost látky Novák dovedl vyzvednouti, její národní vzmach, a vyhnouti se sentimentalitě. A taková jest i hudba Weisova. Především dramatická, divadelně působivá, prostá, přehledná, melodická, ne však sentimentální. Velikou péči věnoval skladatel zpívanému slovu, jež vypuleroval do poslední tečky. Správnost přízvuků a délek je tu všude až úzkostlivě zachována, při tom není nikterak bráněno volnému vzletu tvořivé obraznosti, a tak Weisův *Lešetínský kovář* (poprvé 6. června na oslavu Heydukovu) jeví se dobrou, účinnou operou lidovou. Z představitelů vynikl v titulní úloze p. Theodor Schütz.

Dr. *Jaromír Borecký.*

Písemnictví.

Jiří Sumín: »*Spása.*« Sebrané spisy sv. 1. Román. 1920. Nákladem Šolce a Šimáčka v Praze. Tiskem knihtiskárny Th. Venta, spol. s r. o.

Nakladatelství Šolce a Šimáčka počalo vydávati Sebrané spisy Jiřího Sumína.

Jiří Sumín (vl. Anna Vrbová, * 1864), jeden z nejrázovitějších zjevů české literatury, jest největší a nejplodnější spisovatelkou současné Moravy, vyrůstajíc z její půdy všemi kořeny své tvorby.

Charakteristickou pro literární dílo Sumínovo jest pochmurná vážnost ryze objektivního nazírání, břitká ironie a mužná přímost, s jakou strhuje společenskou masku s tváře dějů i lidí.

Své ženství prozrazuje Sumín jedině hlubokým, čistě ženským soucitem, jímž daří každého trpícího, své hrdiny a především hrdinky — ubohé mrzáčky, podivíny, přišlápnuté bytosti, oběti slepé obmezenosti davu, zastaralých předsudků a pověr, bytosti vyšinuté jakýmsi temným určením na strmé, příkré cesty výlučnosti a osamění.

Jakoby mrak černý, těžký a dusivý, plný záhadných tajemství a nerozluštěných otázek nekonečna visel nad Sumínovými ději....

Kreslí své »les humbles«, malé lidi, neschopné velkých vášní, překotných radostí, ale také ne smrtících žalů, v rámci chudých předměstí, drobných městeček a ztracených horských koutů, kde »půda skoupá, kámen a štěrk, nedá než trochu brambořů, trochu pohanky, ovsa, záhon lnu«; »ale s jakým nadlidským úsilím třeba na ní vynutiti tyto chudičké plody!«[1]) —

Není to však vnější život, jejž Jiří Sumín postavil pod zorný úhel svého objektivního umění; duše lidu, duše davu, tonoucí dosud namnoze ve tmách nevědomosti, sevřená tenaty přežilých předsudků a pověry, zmítaná vášněmi čistě pudovými, jimž kultura a vzdělání srdce nevymezilo dosud břehů — ta jest v podstatě hybnou pákou

---

[1]) Jiří Sumín, »Spása«, str. 66.

románů autorky »Zapadlého kraje,« »Věště,« »V samotách duší,« »Zrádných proudů«, »Dědictví« a j.

A v tom právě blíží se Sumín Světlé i Teréze Novákové. Nejnápadnější jest příbuznost tato právě ve »*Spáse*,« jednom z psychologicky nejprohloubenějších románů Sumínových, jímž vydání Sebraných spisů jeho zahájeno.

»Spása«, vyšlá již r. 1908 ve »Květech«, obírá se totiž motivem náboženského blouznění prostě a hluboce věřících duší, problémem, postaveným odvážně do naší doby střízlivé, rozumářské a skeptické. Právě z tohoto rozporu téměř středověkého fanatismu náboženského, jenž přes naivní svoje názory o Bohu a nadpřirozenu nese všecky znaky přítomné doby, z rozporu silné, autosugestivní víry v nadpřirozené projevy nadsmyslného světa se střízlivým prospěchářstvím, tkvícím pevně na všední pozemské hroudě, žijící především na ní a pro ni, vyvěrá tragická ironie románu.

Zatím co zbožné hlavy, podivnou směsí víry a pověry, vroucí nábožnosti a povrchního pobožnůstkářství popletené, omamují se blízkostí svého Boha, projevivšího přítomnost svoji jak podivnými změnami, na starém obraze mariánském pozorovanými, tak několikerým »zázračným« uzdravením, chápe se zbožné vise střízlivá obchodní spekulace, jež těžíc z praktického významu »zázraků« pro chudý, ztracený, horský kraj, krčí nad ideálním jich podkladem útrpně rameny. ».... Sotva lze nalézti cos mocnějšího a pronikavějšího nad lidskou hloupost. Komu se podaří navléci jí přiměřený kostum a uvésti ji v příhodné době na scénu, ten má vyhráno. Ona již sama obuje báječné stomílové boty a spěje od vítězství k vítězství, předstihujíc cestou k cíli nejlepší závodníky« (str. 76), vykládá skalickému faráři své názory o věci bohatý dřevař Hejnic, velkoměstský elegán, zavátý osudem na zapadlou ves, kde se nudí a z dlouhé chvíle, nemaje předmětu, na němž by vybíjel přemíru energie čilého obchodního ducha, chápe se horlivě vhodné příležitosti, zahráti si na dobrodince kraje, na sebe ovšem nikterak nezapomínaje.« .... Takoví jsme už, my lidé dnešní skeptické doby. Kdybych byl orthodoxně věřícím křesťanem a měl okusiti dojem zázraku, musil bych být ohromen a omráčen jako Pavel na cestě do Damašku. Ale tomuto lidu to stačí. Nám zdá se to absurdní a nechutné, ale lid vidí v tom zázraku pokyn jakési vyšší moci, odpovídá to úplně jeho vkusu i názoru. Proč také ne? Vždyť je to jeho výplodem.« (Str. 77.)

Skalice stane se nyní jevištěm událostí, jež nepatrnou vesničku mají přetvořiti v slavné místo poutnické, jevištěm nechutné lidské komedie, kde obmezenost s prohnaným šibalstvím závodí v horečném vydělkářství, snažícím se pro sebe strhnouti pokud možno největší díl náhle s nebe spadnuvšího bohatého zdroje příjmů.

Od přemrštěné náboženské horlivosti, jež obléhá kostelík, dere se o přednost u zpovědnic, strká se a mačká kol »zázračného« obrazu v jakési nízké, hrabivé lakotnosti, od tlačenice, shonu, návalu, při němž jde o život, ješitného závodění o přednost »jako všude, kde se rozdává«, až po kupčení s voskovými obětinami, po podvody

páchané na účet obmezenosti davu — vše prozrazuje náhle probuzeného, na dně duše lidské číhajícího barbara, jemuž v podstatě sobecké, velikášské »já« jest jediným božstvem, jenže v různé formě uctívaným.

Spletí postav bystře odpozorovaných životu, pásmem osudů, províjí se drama zbloudilého srdce dívčího, drama Marcely Bělařové, podivínky až k hysteričnosti citové, stržené vlastním opojením, klamným zrcadlením čehosi nemožného, neexistujícího, a fanatickým nadšením davů v zmatený vír událostí, jež vynesly ji nadhvězdné vysoko jako skalickou »světici«, aby připravily jí, po strašném procitnutí z omamného snu, pád přímo do pekel nejistoty a pochybností, muk a výčitek, pronásledování a zmatených útěků před osudnou sudbou, do pekel, z nichž není již pro Marcelu východiska ani záchrany....

»Temný, pustý, milosrdný les ji pohltil a nevydal jí už....« Proti blouznivé Marcele staví Jiří Sumín příkrou realistku, úřednici Račinskou, děvče vyrostlé nad své okolí nebezpečně vysoko, nadané skeptickou prozíravostí a střízlivou rozvahou do té míry, že zhořkla jí život, zchladila každou jeho vášeň, radost, zbavila ji možnosti jakékoli iluse.

..... »Hrůza a strach z vlastního já, křečovitá snaha přiblížiti se lidem, osvojit si jejich malé zájmy a radosti, naučit se volně dýchat v těsném ovzduší, které je mi určeno. Přemýšlela jsem o tom, co činí lidi šťastnými, a shledala jsem množství drobných zájmů, titěrností a hříček, které, i když neblaží přímo, vyplní aspoň prázdný čas, a člověk nemá pokdy zamysliti se nad životem vůbec a nad osudem zvlášť.....

..... Většina žen vyplní velmi dobře svůj volný čas úpravou toalety nebo tak zvanou ruční prací. Je to zastaralé, přežilé, ale co je komu do toho, dovedou-li do svých vlněných a hedvábných květin, ptáčků, ovoce, motýlů, pudlíků atd. vložiti něco z toho mála, co v sobě cítí. Já nedovedu ani tolik. Diletovala jsem trochu v malířství, fotografuji, kreslím, ne abych, jak umělci říkají, hledala sama sebe, ale abych se *sama sebe zbavila.*« »..... všude se připojuji a nabízím, kde vidím, že lidé za něčím spějí, a chci se dát uchvátit, strhnout. Ale po chvíli stojím zase samotna jako ta biblická žena Lotova, obrácena k vlastnímu nitru zkázy a prázdnoty« (str. 126 a 127).

Ne bez zajímavosti jest i Hejnic, požívačný světák s maskou výborného manžela a otce, nudící se na vsi, zprvu mocně zaujatý podrobnostmi svého »zbožného, ideálního podvodu«, záhy však znechucený vnikáním do nového prostředí, jemu cizího a nesnesitelného, v němž svírá jej »bolestný pocit, jako by se smrtelně zraňoval o tyto životy, tak všední, nucené a ploché, jako by byl pozvolna otravován pochmurným, drsným ovzduším, v němž nebylo existenčních podmínek pro to, co tvořilo teplo a jas jeho vnitřního života« (str. 131).

Pocit ten, zostřený pozdějším zklamáním i ztroskotáním zamýšleného podniku, ústí posléze až v sebevraždě...

Bezděčnou brzdou ve shonu za lepším, veselejším živobytím Skalice je farář, poctivec zestaralý na zapomenuté horské farce, v kraji, s jehož prostým, chudým životem srostl a jejž opustiti nechce ani teď, kdy na bedra jeho kladeny požadavky zmáhající těžkou únavou

stařecké jeho síly, kdy zdá se mu, »jako by zlovolný nepřítel nasel svárů a nedorozumění mezi něj a lid, jejž miloval a jemuž po celý život sloužil«.

»Zázrakům« uvěřiti brání faráři střízlivý, chladný a nezúčastněný soud stejně jako temné, kalné pozadí všech událostí, v nichž tuší ruce Hejnicovy.

A k němu cítí farář instinktivní odpor prostého, přímého vesničana k prohnanému měšťáku, odpor zvýšený vědomím intimní a všem zrakům chytře skrývané účasti Hejnicovy na osudu Marcelině.«

Jaké to scény až pochmurně hrůzné, kdy starý farář, k smrti utýraný jařmem náhle znásobených povinností, jež marně snaží se zdolati churavé jeho tělo, umírá ve zpovědnici, obklíčené kajícnou horlivostí přímo posedlými poutníky, nebo hrůzně groteskní výjev v Šámalčině chalupě, kde s hnijící mrtvolou zavřená Marcela v pološílené modlitbě prosí o zázrak — o vzkříšení mrtvé, chvějíc se hrůzou před davy, jež se zvědavostí lačnou sensace hledí do oken.

Vyspělý styl, jemná ukázněnost umělecká, pečlivé studium psychologické a hloubka myšlenek doporučuje sama Jiřího Sumína nejširším kruhům české obce čtenářské.

S tím bolestnějším politováním jest nám vytknouti nedbalou tiskovou úpravu knihy, kde nejen chybějící nebo naopak nadpočetná znaménka délky a krátkosti samohlásek a chybná interpunkce, ale dokonce i několik hrubých omylů pravopisných ruší dojem. *Na př.:* Str. 5. *l*rze (drze), 17. nepomá*m*alo (nepomáhalo), 31. v lavici vyhra*ž*ené (vyhrazené), 27. za pár rok*u* (roků), 29. oni na *mně* nedbali (mne), 29. v božíhodových rou*h*ách (rouchách), 43. k*u* štěstí (ke), 35. k*u* dveřím (ke), 81. *ež* (že), 74. žíznivý velbl*odou* (velbloud), 213. o střeše Hejnico*vi* vily (Hejnicovy) a j. 158. paní — — — na jej*i*ch rtech (jejích), 132. výrazem kaj*ín*osti (kajícnosti), 174. splátku, j*e*ž byla přinesla (již), 159. blaho naš*i* rodiny (naší), 166. ve svém b*ý*tě (bytě), 202. *e* (se), 201. pře*dsthu*jice (předst*i*hujíce), 51. nesmírné zášt*i* (záští), 78. *ž*ázračná moc (zázračná), 78. projev bo*žk*osti (bož*s*kosti), 81. neposkvrněn*é* panna atd.

V Praze, dne 8. dubna 1920. Dr. *Jan Frič.*

Adolf Heyduk: *Oběti přesvědčení.* (Spisů sv. LVI.) Nová kniha Nestora naší poesie, jehož jubileum nedávno česká veřejnost oslavila, jest důkazem nevyčerpatelné tvořivosti pootavského slavíka. V našem listě již dříve často a dosti bylo mluveno o významu básníkově, než aby bylo třeba vše opakovati, byť u příležitosti tak radostné a významné, jako jest právě minulé výročí. Proto možno nám zůstati u samého fakta vydání knihy v pětaosmdesátém roce autorově, jež o sobě s dostatek charakakterisuje mužný klid stáří básníkova. Sbírka důstojně řadí se k mistrově epice historické, ba v mnohém ohledu lze říci, že jest jejím vyvrcholením ne snad jen co do sledu časového. Idea boje za svobodu myšlení, za právo individuelního přesvědčení vystupuje zde v plné ryzosti řadou reků, arciť hlavně reků utrpením, tedy passivních. Ovšem autor nezkoumá vlastní obsah přesvědčení svých hrdinů, takže jejich názory mnohde si stojí v strohém rozporu, což však osnově

knihy není nikterak na závadu. Přirozeno, že mezi »Obětmi přesvědčení« je také Hus. Básník, zařadiv jej na místo první proti pořadu jinak chronologickému, vytyčil jej jako prolog i obsah celé knihy. Nemýlíme se, slyšíme-li v tom též ozvuk národní struny Heydukovy, která v ostatních číslech sbírky nedochází uplatnění. A stejně jako myšlenky, ani forma nejeví nejmenšího poklesu proti knihám mladším. Verš, ač v podstatě prostý, i v dramatickém vzruchu zachovává kamennou vážnost. V celé jeho stavbě vidíme lví spár mistrův. *Mil.*

A. Klášterský — K. Wellner: *Dojmy a nálady.* Sympathický básník, o jehož jiné knize nedávno v našem listě psáno, spojil tentokráte své umění s výtvarníkem. Oběma slouží ke cti, že nevznikla ani kniha básní illustrovaných ani kniha básní k obrazům. Obraz a báseň prostě vedle sebe položeny, malíř i básník na sobě nezávisle dávají výraz svým dojmům a náladám. Kniha cele je věnována básníkovu poměru k přírodě, vlastně lesu, ve kterém jeví se mu shrnuta. Pevně stavěné verše vstupní básně jej zcela osvětlují. Tma a svit, zlo a dobro v člověku bojují, v přírodě, v lese doplňují se bratrsky v božskou harmonii, je ona tedy obrazem nitra jeho v konečném klidu. Proto básník opěvá krásu přírody, nalézaje v ní lék pro všechnu bolest, vzniklou vzdálením se od ní. Odtud často trpká reflexe sleduje v zápětí nejzářivějšímu obrazu, je však vždy více vzpomínkou než výčitkou, i neruší smírných akkordů sbírky. A ty nezní resignací, ale mužný klid cítíme v nich, jaký právě jen může dáti příroda. Ačkoli pak kniha je stavěna na jediné myšlence, dojmy a nálady nikterak nepostrádají rozmanitosti, jejíž půvaby zvláště rozvíjí Klášterského verš. Teď vznáší se lehkým popěvkem, jindy zapěje velebný hymnus, a mezi tím celá stupnice. Pokud lze v literární rubrice zmíniti se též o díle páně Wellnerově, nutno konstatovati, že nezávislost obrazu od slova nikde nezvrhá se v nesourodost. Kresby jeho osvědčují týž intimní poměr ku přírodě, jako verše básníkovy. Kniha vkusně vydána v plzeňském nakladatelství páně Beníškově, které snaží se prakticky dokázati, že decentralisace písemnictví spíše prospívá, než aby škodila. *Rad.*

Silvije Strahimir Kranjčević: Básně. II. Autorisované překlady Adolfa Černého. (»Sborník světové poesie« č. 134.) Druhá řada překladů doplňuje výbor ze sbirky »Izabrane pjesme«, i spíše jej po většině prohlubuje, než aby rozšiřovala novými tóny. Těmi jsou »Uskocké elegie«, kde původ básníkův vynutil si umělecký výraz. Mezi ostatními básněmi nalézají se také některé práce mládí autorova. Vůbec nový výbor jako by se snažil pouze ukázati, kudy básník dospěl k vrcholu své tvorby. Obsažená čísla přece jen namnoze nedostihují básní již známých. Přes to vidíme všude celého Kranjčeviće, genia rozpiatého mezi ideály a negující je satirou, mistrného sochaře verše, jenž i mezi titanskými rázy dovede zachytiti jemný detail. O hodnotě překladu samého můžeme jen opakovati vlastní slova básníkova: »Toť jsou skvělé překlady — toť jako originál.« *Rad.*

R. 1920. ČÍS. 7.

OSVĚTA

Vincenc Červinka:

Tragedie ruské inteligence.

I.

V ruských převratech a zmatcích posledních tří let nejvíc utrpěla ruská *buržoasie* a s ní, vlastně mezi ní, ruská *inteligence*. To je fakt příliš vtíravý, nápadný, než aby nezasloužil si zvýšené pozornosti na západě evropském, který o Rusku a jeho vnitřních poměrech nebyl nikdy dost náležitě informován, ale ruskému umění, nejdřív literárnímu, pak výtvarnému, v posledních dvou desítiletích i divadelnímu a hudebnímu věnoval stupňovanou, až dychtivou pozornost.

Ruská inteligence to byla, která od desítiletí připravovala převrat od samoděržaví, snila o osvobození národa, největšího a nejpočetnějšího národa slovanského, z pout carského absolutismu. Kdo by se to odvážil popírati? Ale když ta veliká doba nadešla, našla ruskou inteligenci příliš slabou a malátnou, takže se jí vedení záležitostí veřejných brzy vymklo úplně z rukou. Nebyla schopná konstruktivní práce. Veliký rok ruského převratu, 1917, krásně začal, ale v necelých šesti měsících bylo prohráno všecko, snad na desítiletí. První revoluce, únorová, onen převrat čistý, poctivý, demokratický, byl vítězstvím inteligence, která jej připravovala a provedla, ale v zápětí vystoupila z břehů tragická spodní vlna, temná, z části demagogická, z části neuvědomělá, a inteligence neschopná ji ovládnouti, odvyklá (vlastně nenavyklá) nikdy tvůrčí činnosti a politice opravdu vedoucí, prohrála svou věc po prvním velkém nárazu. Tak přišel převrat druhý, listopadový, který přinesl s sebou s hrozivým gestem tažení proti ní, poněvadž věděl, že by ji nikdy nezískal pro svůj hrubý materialismus a pro svoje demagogické prostředky, jen slabě zastírané hlásáním pošetilých utopií o rovnosti všeho lidstva, o rozdělení majetku, o nutnosti převratu všesvětového.

V přítomné době, kdy vítězové bolševických method a nesplnitelných ideálů z listopadu 1917 likvidují už poslední zbytky tenkrát tak emfaticky hlásaných hesel, na troskách ruského hospodářského

života a bývalého blahobytu největší slovanské říše, vidíme poněkud jasněji do myšlenkových zmatků onoho osudného roku 1917, a máme po ruce také dost dokladův o tom, jakých ztrát utrpěla ruská inteligence, vědecká, literární, umělecká, za uplynulé bezmála plné již tři roky. Je trochu trpké pomyšlení, že to byla právě inteligence ruská, která byla prvním a nejvíc ústrkům vystaveným *psancem* za vlády sovdepie, hlásavší svobodu, rovnost, sociální spravedlnost pro všecky do nejkrajnějších důsledků. A není snad neužitečno poříditi aspoň v hrubých obrysech přehled této stránky ruské tragedie v době, kdy se s průhlednou tendencí činí pokusy, vynášet právě *osvětovou* činnost některých bolševických vrchních komisarů. Není na místě mluviti o osvětových snahách tam, kde se jejich praví nositelé vyvražďovali, kde se mořili hlady a odkud zachraňovali holé životy jen šíleným útěkem.

Mám po ruce text velmi zajímavé přednášky, kterou měl v polovici února 1919 v Jekatěrinburku na Urale (v době, kdy tam bylo ještě jedno z hlavních středisk naší dobrovolnické armády) jeden z předních pracovníků v ruských zemstvech, F. Z. Cembulov, pokrokový a národní socialista ruský. Rodák z Ufy, vystihl Cembulov ve svých výkladech velmi dobře ovzduší vlády Kerenského, demagoga-slabocha (revoluční armádu československou nazýval Kerenskij šovinistickou!), a siláckého demagoga Lenina. V ohromné záplavě revoluční literatury, letáků, brožur atd. nenašel jsem dosud tak trefné karakteristiky převratu od Kerenského k Leninovi. Stojí tudíž za stručnou rekapitulaci. Ruský řečník zopakoval historii vlády Kerenského, od něhož všichni čekali spásu Ruska. Vidí příznak ruské politické nezralosti v tom rychlém přechodu od nadšení ke lhostejnosti a rozhořčení, jehož předmětem byl Kerenskij. »Není vinen on, vinni jsme my všichni. My jím byli nadšeni, pokud jsme věřili, že *on za nás něco udělá.*« To je typická řeč ruské inteligence.

Rozpolcení ruské revoluce na národní a sociální začalo již od sestavení kabinetu knížete Lvova. Moskevské porady tuto trhlinu nezacelily, ač Kerenskij, který jako ministr spravedlnosti zrušil trest smrti, hrozil tam »železem a krví« všem podvratným pokusům zleva i zprava. Jeho závěrečná řeč byla pronesena jako v horečném transu a druhý den zhrozil se sám jejího stenogramu, který musil pro tisk upraviti, aby vůbec měla nějaký smysl. To byla labutí píseň Kerenského, kterému vlastní strana vyslovila v létě 1907 nedůvěru, nezvolivši ho, vlivem intriky V. Černova, ani do ústředního výboru strany.

Kerenskij byl štábem bez vojska a bolševismus byl naopak armádou bez štábu. Bolševici mluvili smělé řeči, ale jejich taktika byla velice ostražitá. S počátku pracovali jen otázkami, jimiž nutili řečníky druhých stran k obraně a vnášeli nespokojení a skepsi do duší posluchačů. Sám Lenin dle sdělení tolstovského anarchisty Passe s povstáním v červenci 1917 nesouhlasil, a když druhové přiběhli do jeho bytu se zprávami o dobrém průběhu povstání na ulicích Petrohradu a prosili ho, aby se ujal vedení a organisoval celé hnutí, zvedl na ně oči chladně a řekl: »Ne, můj čas ještě nepřišel.« V tu

chvíli připadal prý vlastním lidem jako profesor, který chladně matematicky pozoruje rozvoj experimentu a nezasahuje předčasně. Řečník vzpomněl pouličních meetingů v Moskvě, kde se s počátku hádali vojáci s dělníky: »Vy chcete teď zavádět osmihodinný pracovní den, a my v okopech sedíme 24 hodiny denně.« Agitátoři bolševičtí zprvu jen nahodili otázku: »A musíte tam sedět?« Lid je první dny do krve zbil. Ale již za několik dní viděl řečník tatáž individua, jak získávají posluchače. Lenin ignoruje námitky marxistů, že sociální revoluce je možná jen ve státě, kde rozvoj kapitalismu dosáhl kulminačního bodu. S pathosem připomínajícím slavjanofilské heslo »ex oriente lux« odpovídá na námitky, že Rusko jako země v každém ohledu zanedbaná se zhroutí pod sociální revolucí: »Nechť zhyneme, ale rudý prapor odevzdáme druhým národům.« Po říjnovém převratu 1917 dali bolševici svým lidem prostor. Jsou ideálem ulice. Princip rozruchu a rozkladu postaven na prestol. Rozrušuje se samospráva, rozhání se ústavodárné shromáždění, zavádí se diktatura nikoli třídy dělnické, nýbrž jedné její strany. Vzniká bolševická byrokracie, která na rozdíl od carské je rozhodnější a krutější. Místo carské bývalé ochranky řádí »črezvyčajky« (mimořádné komise), mající své vlastní oddíly, bez ústřední správy, bez zodpovědnosti. Lenin vidí ve vládě jen zápalný materiál pro světovou revoluci. Nyní již vidí pád svých nadějí, ale byrokracie sovětská, jíž jde o hrdla a bydla, ho neopouští. Otěže vlády přecházejí k Trockému, který během jednoho sjezdu komunistů (začátkem r. 1919) 3 dny držel Lenina pod stráží, aby neprosadil své tendence po dohodě. Ale vliv Leninův se přece ctí a sjezd dovolil mu hájit své názory tiskem. V té době začalo soustavné pronásledování ruské inteligence, vědeckých a literárních kruhů především. Začalo plánovité kupování duší. Sovětová vláda chtěla pro reklamu za hranicemi získat literáty zvučných jmen. Podařilo se jí to jen u několika málo jednotlivců, především u Maxima Gorkého, politického extremisty.

Revoluce ruská není sociální revolucí, ale nemůže skončit pouze politickými změnami. Žádná dosavadní revoluce nebyla čistě politická. Pro ruského mužíka má revoluce plný smysl teprve tehdy, když mu dá půdu, a pro dělníka, když upraví jeho otázku sociální. Tyto bolesti vedly k záchvatnému právu, doporučovanému bolševiky: »Ke cti našeho, ač temného mužíka,« řekl F. Z. Cembulov, »třeba přiznati, že dosti dlouho vzdoroval, než podlehl tomuto heslu.« Řečník sám viděl prý v Moskvě při loupežení vojáků v obchodech slušně oděné pány, dámy i studenty středních škol, odnášet zboží... A pořádný mužík, kterého řečník znal léta jako dobrého otce, hospodáře a občana, odpověděl na jeho dotaz, proč se účastnil pogromu u velkostatkáře: »Govorjat, razrěšeno«. (Povídali, že je to dovolené.) — —

Ruská inteligence je měkká, chalátná, ráda debatuje, obzvlášť theoreticky. Už debata, přecházející k praktickým stránkám thematu, ji začíná nudit. Natož sama prakse životní. Inteligence ruská ve své veliké převaze se postavila příkře proti bolševické praksi, proti vládním methodám sovětské vlády. Ruská inteligence s počátku zvědavě a s jistou sympatií sledovala utopistická hesla Leninovy skupiny.

Byla nějaký čas bezkarakterní, ale nakonec přece jen ukázala svůj karakter. Odtud začala se její tragedie.

II.

Dnes je ruská inteligence z velké části roztroušena po celém světě. Loni na své pouti po novém i starém světě měl jsem mnohou příležitost poznati aspoň tak trochu ohromné kolonie ruských uprchlíků ve všech velkých městech evropských i amerických a pozorovati jejich život, jejich nálady. Nejdřív v Paříži, pak od Nového Yorku až do San Francisca, v Yokohamě, Tokyu, Šanghaji, Hongkongu, v Singapuru, Colombu, Port Saidu i v Marseillu. Velká sibiřská města od Vladivostoku po Omsk jsou přeplněna uprchlíky z evropského Ruska, zrovna tak, jako prý ruský jih, Krym, celé pobřeží Černého Moře a na západě města skandinavská, Kodaň, Berlín i Londýn. Ruská inteligence, neschopná manuelní práce a nezpůsobilá k obchodu či jinému druhu zaměstnání, se proletarisuje kvapem. A není to všecko jen »neplodná buržoasie«, o níž moskevský vrchní sovět prohlásil, že »svět nic neztratí, zajde-li ona hlady«, nejsou to samí zpátečníci, nýbrž lidé pokrokoví, rozhodně demokratičtí, takoví, kteří za carské vlády byli soustavně prohlašováni za »nespolehlivé«, často lidé velmi blízcí sociálním revolucionářům (eserům) nebo umírněným skupinám socialistickým.

Přihodilo se mi v Chicagu (Illinois) na sklonku června 1919 při návštěvě tamní ruské čtvrti (žije tam Rusů na sto padesát tisíc, z nich velké procento židů), vyslechnouti přednášku ruského řečníka (esera), jejíž hlavní thema by mohlo přímo zníti: »Tragedie ruské inteligence«. Později dostal se mi do rukou exemplář newyorského listu eserského (ruský deník) »Narodnaja Gazeta« (Lidové noviny), z něhož vybírám některá data osobní. Tu je hlavní kostra toho, co dovozoval chicagský řečník, Rus, přibyvší tam přes Japonsko ze Sibiře.

Všechna pokolení ruské inteligence dávala svoji práci, ba i životy své v zápase za osvobození rodného lidu od jha carismu, v zápase za lidské štěstí. Co ruských spisovatelův a učenců honěno bylo carskými vládami za to, že všecku sílu svých talentův i vědomostí věnovali na boj proti zvůli, na boj za právo. A bez přehánění lze říci, že v životopisech většiny našich významných spisovatelů a vědců vždycky najdete svědectví o jejich pobytu ve vězeních, ve vyhnanství, kam honili tyto inteligenty nepokorné duchem věrní sluzi carského režimu — modří žandarmi.

A jak těžko bývalo jim psát a mluvit pod hnětem carské censury! Tak bylo za časů carismu. Ale hle, nadešli březnoví dnové r. 1917. Veliká ruská revoluce — staleté řetězy otroctví spadly a zář svobody vzešla nad zmučenou vlastí. Vrátili se z vyhnanství pracovníci péra, zahovořili všichni svobodně, bez obav, že slovo pronesené upřímně, poctivě a od duše, podrobeno bude násilí a útisku. Bylo radostno na duši a zdálo se, že nastal moment, kdy ruská inteligence splyne v jednu rodinu s ruským lidem. Vždycky o tom snila jako

o velikém ideálu a ve jménu toho ideálu přinášela oběti. Byloť mezi inteligencí ruskou vždy mnoho revolucionářů, těch nejpoctivějších, kteří bojujíce za svobodu vlastní, bojovali zároveň za svobodu všeho lidstva...

Ale přišli lidé, kteří zameškali onu první revoluci, zato však dokonale dovedli využitkovati absolutní svobody, jakou revoluční zatímní vláda dala všem občanům. Využili i únavy lidových davů z vojny, a v listopadu téhož r. 1917 způsobili protirevoluci a uchvátili násilím moc. Stalo se tak ve chvíli, kdy zatímní vláda revoluční zahajovala volby do řádného a zákonného ústavodárného shromáždění.

Ten akt neslýchaného a zbytečného násilí zbavil arci činitele listopadové protirevoluce, bolševiky, sympatií veškeré inteligence, jež až na nepatrné výjimky postavila se proti násilníkům. Odtud onen příšerný poměr bolševické vlády ruské k ruské inteligenci, ke kruhům literárním, uměleckým, vědeckým. Odtud na druhé straně ta usilovná snaha kupovati duše, získati aspoň několik populárních osobností ruského kulturního světa pro bolševické ideje a pro nynější vládu. Ze směsice nepřesných a nespolehlivých zpráv poměrně nejvíc pronikl za hranice a do celého světa veliký souboj, který podnikl s vládou sovdepie Maxim Gorkij, původně odpovědný její odpůrce, nyní obhájce a div ne velebitel.

Gorkij, duch politicky vždycky vrtkavý a často výstřední, podlehl v tom souboji, dal se koupit. Stal se vrchním ředitelem literárního nakladatelství státního, které bolševická vláda v Moskvě založila, aby šířila s jeho pomocí své spasné ideje, budila zdání svou kulturností, a kupovala duše literátů, osobujíc si vlastně za trvajících censurních poměrů jakýsi literární monopol.

Faktem jest a zůstává, že největší část ruské inteligence, opravdový literární svět — až na dvě, tři výjimky — šmahem, stojí příkře v táboře protibolševickém, A. I. Kuprin na příklad, Z. Merežkovská, Ark. Averčenko, N. A. Teffi, a jiní z mladších odmítli důrazně lákavé nabídky podobného rázu, jakou Gorkij přijal, a Leonid Andrejev, největší a psychologicky nejhlubší ze soudobých autorů ruských, stojí proti vládě Leninově bojovně a nesmiřitelně, obraceje se z Finska, kam se utekl před její mstivostí, bouřlivými epištolami ke všemu kulturnímu světu, vyzývaje jej na pomoc zuboženému Rusku proti hrobařům jeho osobité kultury literární, umělecké i vědecké. (Leonid Andrejev zemřel zatím ve svém vyhnanství ve Finsku koncem září r. 1919.) Bolševická vláda hájí se proti všem těm krutým výtkám velmi pohodlně, ale zato lakonicky: prohlašuje ruskou inteligenci, která stojí proti ní, za »protirevoluční«, za zpátečnickou, dle potřeby třebas i za caristickou, a tak s ní i nakládá.

Prohlídky, vyšetřování, věznění, konfiskace spisů, zastavování listů, zavírání tiskáren. S literáty, šedivými redaktory, universitními profesory, s divadelními umělci, herci, zpěváky, malíři, hudebníky, zachází se — jako se služkami? Hůř. Jsou známy případy, mnohé proběhly tiskem, že na místa profesorů moskevské university dosazeni byli starší dvorníci (domovníci), a svět to přijal jako špatný šprým, ale věc byla vážná. Do divadel chodí členové bolševické vlády a je-

jich věrní, kdy je napadne, a hercům vzkážou telefonicky, aby na ně se začátkem počkali. Nedávno provedli to i řediteli Uměleckého divadla moskevského A. K. Stanislavskému: v Moskvě byl jakýsi sjezd sovětů bolševických; vzkázali si do divadla, že tolik a tolik set míst nutno zůstavit volných pro členy sjezdu, a se začátkem představení že nutno počkati do osmi; to krátce před sedmou hodinou, kdy se pravidelně začíná a kdy divadlo bylo již z polovice naplněno. Pro dobrou vůli se vyhovělo, části obecenstva se vrátily u pokladny peníze za lístky již zakoupené, jen aby byl reservován žádaný počet míst (rozumí se, že bezplatně, neboť každý člen bolševické vlády má vždy a všude právo rekvisice a expropriace) a — — čekalo se do osmi. Pět minut před osmou však se telefonovalo znova, že začátek má být odložen na devátou.

Tu si již dovolil ředitel Stanislavskij protestovati; prohlásil, že déle čekati nelze z ohledu na obecenstvo i na umělce samé, kteří již od půl sedmé jsou nalíčeni a v kostýmech, nervosní, a churaví mu. Bylo mu stručně odpověděno, nevyhoví-li žádosti, že příštího dne bude Umělecké divadlo zavřeno. Pan Stanislavskij tedy toho večera počkal sic na pány členy sovětů, aby na sebe neuvrhl pomstu vševládných, ale prohlásil, že v nejbližší době zavře divadlo sám, jen co odbaví nejnaléhavější povinnosti k personálu, aby nepřišlo jeho umění po druhé do trapné situace podomka bolševické vlády. (Tuto historku vyprávěl veřejně ve Varšavě vážný divadelní kritik ruský, jemuž se podařilo z Moskvy vyváznouti.)

Nejhorší, co z ruské inteligence dělá skutečné parie, je jejich moření hladem. Nepracuješ-li, nejez, je přímočaré heslo, které na pohled vypadá velmi demokraticky a nejvýš spravedlivě. Ale těžko pracovat spisovateli, když mu dnes zabaví jeden list, zítra dva jiné, pozejtří mu seberou všecky spisy i tiskárnu, s níž byl ve spojení, a do týdne má na vybranou: buď psát, redigovat, tisknout bolševicky, anebo umřít hlady. Tak vypadal v praksi rub bolševické theorie o poměru práce k žaludku. Ne každý inteligent dovede pracovat rukama, zametat ulice, kopat příkop, štípat dříví; ale i tomu učila nouze, nenašlo-li se příhodnější zaměstnání, tak třebas hrát na klavír v kavárně, kam chodí rudí gardisté, neboť tam je zajisté život, zpěv, veselo, peněz a hlavně jídla dost, nebo po případě roznášet a po ulicích prodávat noviny; rozumí se, bolševické noviny; jiné beztoho nevycházejí, a bolševické panstvo je velmi tolerantní: nedovolí-li ruskému spisovateli a redaktoru, aby sám psal, tiskl a vydával, jak myslí a cítí, dovolí mu beze všeho, aby si vydělal kůrku chleba kolportováním cizích myšlenek a citův, ovšem bolševických, aby nežil sic, ale aspoň živořil.

Zavedením třídního pořádku ve vydávání potravních lístků (poukázek), při čemž inteligence zařaděna do třídy čtvrté, poslední, byli tvůrci a nositelé ruské kultury již beztak odsouzeni k existenci přímo hladové, uváží-li se, že právě příslušníci této třídy zpravidla mají jako živel převážně městský nejmíň styků s venkovem a s vrstvami produkujícími či prostředkujícími prodej potravin.

Je po ruce dost přímých i nepřímých důkazů, že v tom poměru k inteligenci byl systém, a že byla v tom namnoze úmyslnost, dát jí pocítit bezmocnost. A čím víc rostl elementární odpor inteligence jako celku k bolševickým uchvatitelům moci, tím víc stupňovaly se bakchanálie sovětského řádění proti ní. Resultáty začaly se ukazovati velmi brzy. Představitelé ruské vědy, literatury, umění začali prostě vymírat. Až bude možno sebrat a ověřit náležitě všecka data, užasne nad nimi svět.

První zvěstí o předčasné smrti představitele ruské inteligence byla zpráva o smrti G. V. Plechanova, starého revolucionáře, znamenitého spisovatele a učence, zakladatele ruské sociální demokracie, učitele osvěty nejširších vrstev lidových.[1]) Druhou tragickou obětí hladu byl proslulý ruský umělec Ilja Jefimovič Rěpin, nejsilnější představitel realistické školy malířské.[2]) A pak to šlo rychlým tempem. Zemřel German Lopatin, starý ruský revolucionář, první překladatel Karla Marxa, jeho i Engelsův osobní přítel. Přes dvacet let proseděl v šlisselburské pevnosti, a umřel doslova hlady v městské nemocnici petrohradské, ponechán bez pomoci a bez lékařského ošetření, neboť se vyjádřil velmi příkře o bolševické vládní praksi.

Podle zprávy Američana Harolda Williamse zemřel také hladem v Petrohradě známý učenec prof. Lappa-Danilevskij, stejný osud zastihl i prof. Smirnova, správce petrohradské Ermitáže, světovou autoritu v dějinách ruského umění. Zastřelením předešli týž úděl spisovatel S. Konduruškin a prof. Ljapunov. Mnozí prožili a prožívají dosud pestré a trudné odysseje; tak vyprávěl nedávno jistý americký novinář, jak sešel se v Jekatěrinoslavě v nemocnici s proslulým ruským národohospodářem A. Manujlovem, bývalým profesorem moskevské university, jehož pověstný carský ministr vyučování Kasso svého času zbavil stolice; ale nezbavil ho možnosti vědecky pracovat i publikovat; ta smutná sláva zůstala vyhražena bolševikům, že se na něho vrhli a posadili ho do vězení, jakmile předpověděl odborně, kam vede jejich státní hospodářství. Stěží podařilo se mu prchnouti z vězení a pak i z Moskvy za pomoci dvou bývalých žáků svých, a po mnohých svízelích, polomrtev, našel útulek ve zmíněné nemocnici. Od letošního března není o něm zpráv, patrně podlehl. Hodně podobně zní osud vynikajícího publicisty V. A. Mjakotina, jenž pronásledován za svoje psaní proti vládě, prchl do Oděsy a tam se bídně protlouká vystupováním na náhodných meetingách. Oděsa vůbec přeplněna je tou dobou ruskými literáty a publicisty, kteří tu v »Oděsských Novostech«, místním deníku, přiživují se hubenými honoráři. (Od té doby, co i Oděsa podlehla vládě sovětů, nastalo

---

[1]) Jsou po ruce autentické zprávy o četných šikanách, jichž zakusil G. V. Plechanov se strany sovětové vlády ještě na smrtelném loži. Zato po smrti na pomníku *Revoluce* v Moskvě stkví se i *jeho* jméno jako předbojovníka. Píše o tom Dr. B. Šmeral ve svém tendenčním díle »Pravda o Rusku«.

[2]) Mezi tiskem této stati objevila se v jistém listě petrohradském zpráva, která by nasvědčovala, že I. J. Rěpin dosud žije. Co je pravdivé, nelze mi zjistiti.

hromadné stěhování inteligence odtud a z celého jižního Ruska do Cařihradu a odtud na celý Balkán. Za účinné pomoci vlád bulharské a hlavně jihoslovanské mnoho jich našlo útulek v Sofii a Bělehradě.)

Universitv, většina škol středních a spousta nižších, i různých soukromých vzdělávacích ústavů, jichž na Rusi bylo tolik nejen v hlavních, nýbrž i větších provinciálních městech, přerušily prostě svou činnost, neboť život a práce na nich staly se za nynějších poměrů nemožnými; znemožňuje to i stálý dozor bolševických orgánů, jejich poručníkování a snaha učinit ze vzdělávacích institucí sídla i zřídla strannické agitace. Tím také arci tisíce a desetitisíce ruské inteligence přímo zproletarisovány. Podobně jest s musey, vědeckými a výzkumnými ústavy, spolky, společnostmi, akademiemi. Za skutečnou činnost vědeckou na universitách nelze přece považovati takový stav, kdy přístup do přednášek má každý, bez primitivního předběžného vzdělání, a kdy po půlletních (!) kursech diplomováni jsou činovníci pro státní administrativu.

Všechno vydávání knih stalo se výhradou či monopolem komisariátu národní osvěty a různých jiných agitačních koleček bolševického vládního stroje. Zarazivše dříve již všecky protivnické deníky, žurnály a časopisy, domnívali se uchvatitelé vládní moci, že takto již najisto se jim povedlo nepustit do světa jiných myšlenek a hesel, než bolševických.

Hle, co praví o tom a jak vysvětluje svůj útěk do ciziny prof. M. Rostopcev, člen ruské akademie věd a dopisující člen britské akademie: »Viděl jsem na vlastní oči rozklad všech kulturních pokladů vlasti, které věky nakupily, zničení právě toho nejlepšího z kulturních prvků, zánik a pád toho, co jsem i sám pomáhal stavět po celý život. Být klidným svědkem toho, nebylo mi možno. Mluvit, bouřit, protestovat — — kde? komu? před kým? Marno . . .

Do nekonečna bylo by možno pokračovati ve výčtu těch ztrát. V posledních měsících došly zprávy jednak soukromé, jednak z korespondence vědeckých a literárních přátel o smrti několika historiků ruských; tak ve státním vězení v Petrohradě zhynul po dlouhém utrpení S. F. Platonov, profesor ruských dějin na tamní universitě, jenž skoro všechen život věnoval studiu doby t. zv. samozvanců (16. a 17. století). Zvláštní ironie osudu tomu chtěla, že zhynul za vlády samozvanců 20. století. V Kijevě ubit byl hnusným způsobem bolševickou soldateskou známý ruský slavista T. D. Florinskij, jenž několikráte navštívil i Prahu a byl ve stycích s našimi českými slavisty a historiky. Ztrátu obzvlášť těžkou a bolestnou nejen pro Rusko, nýbrž pro všecko Slovanstvo znamená smrt největšího ze žijících ruských filologů, slavisty takřka universálního, akademika a profesora Alekséje Aleksandroviče Šachmatova, který zemřel koncem srpna v Petrohradě vysílením z hladu.

Rozumí se, že všecky ty drobné zprávy a zprávičky, z nichž každá sama o sobě znamená osobní tragédii a těžkou obžalobu systému, nemohou vyčerpávati obraz celkový. Mezi hromadnými obětmi jsou sta a tisíce takových, kteří neznámi za hranicemi své vlasti, znamenali ve svém prostředí a na svých místech kulturní vrstvu tam,

kde nyní je vyprahlý úhor. Případy nejvýznačnější, a jistě neúplně zachycené, jsou jen drobnými ilustracemi thematu, jemuž věnovati pozornost je věcí slovanského svědomí.

A tak není divu, že mnozí ruští učenci, spisovatelé, umělci v útěku hledali spásu. Rozutekli se po Sibiři, Ukrajině, na jih, na Kavkaz, do Finska nebo vůbec za hranice. Mnoho umělců výtvarných a divadelních našlo dočasný útulek ve Spojených státech severoamerických. Tak bloudí v přítomné době nikoli sta, nýbrž tisíce ruské inteligence, bloudí světem, čekajíce na chvíli nápravy, až bude vlast jejich zase osvobozena a volná.

Ale není snad jediného, jenž by ztrácel hlavu, zoufal a přestával věřit v budoucnost velikého Ruska. Naopak, tragedie, kterou prožívá právě ruská inteligence, posílila ji a zcelila v jednom smyslu, velmi důležitém: ona zrodila ruský nacionalismus, to silné vědomí národní příslušnosti a soudržnosti s rodnou půdou, jehož mezi ruskou inteligencí především bylo dosud málo. Není však nyní času na rekriminace, ani na zkoumání příčin toho stavu z minula. Pro přítomnou chvíli otázka stojí jinak. Třeba zvlášť zdůrazňovati, že ruská kultura, silná, svérázná, hluboko kořenící, tvoří část kultury světové? A neštěstí postihnuvší část, zkáza hrozící části, není-li neštěstím a zkázou celku?...

Tady jest nad čím zamysliti se nejenom Rusům — a nejen Slovanům.

P. M. Haškovec:

O vzniku Zeyerova románu „Jan Maria Plojhar“.

V létě roku 1887 stěhoval se Julius Zeyer z Prahy do Vodňan. Opouštěl, ač spisovatel, kulturní středisko národní dobrovolně, utíkal z něho. Slova jeho vlastního románu, vyslovená o reku tohoto »nejosobnějšího« románu Zeyerova a vyznačující jeho duševní stav, totiž románu »Jan Maria Plojhar«, který v následujícím roce začal vycházeti v Lumíru, ta jistě dobře charakterisují i duševní rozpoložení Zeyerovo v té době: »Praha jej zklamala trpce«. Ovšem nezklamala Zeyera toliko jako Plojhara po stránce národnostní, svou nedostatečnou odhodlaností bít se za svá práva, nedostatečností být sebou samou vždy a všude, plně česky cítit, myslit i žít, příliš citlivého básníka a ovšem také poněkud ješitného vypudila, protože mu »nerozuměla«. Zeyer naříkal v té době v předmluvách svých knih i v dopisech důvěrníkům a literárním přátelům, zvláště v listech Vrchlickému, na neporozumění kritiky i obecenstva.

Literární Prahou šel tehdy proud realismu, zatím co novoromantik Zeyer už nechtěl uznávati literární realism za jediný a nejsilnější výraz nitra básnického, za nejdokonalejší výrazovou formu v písemnictví; byl bližší všem školám idealistickým, výrazně podat své pojetí jevů životních buď si to blízko pableskům volně tekoucího života či

holá a vědomá stilisace, to byl jeho sen, to jeho touha. A v tomto slohovém individualismu nebyl chápán, nadto pohříživ se do velké poesie hrdinské a mohutných symbolů středověké epiky vůbec, vzdaloval se vkusu tehdejšího prostředí pražského. Snad i náš básník cítil, proživ s ostatní Evropou renaissanci středověku, oč je napřed, a proto jen tím více trpěl, když nakladatelé dost ochotně jeho sebevědomí a brzy chtivé touze jeho nevydávali mu básní, nebo když nově zřízené Národní divadlo neuvádělo na scénu jeho her tak rychle, jak si přál. Cítě se tím poškozován i hmotně, vždyť též ze své práce literární žil, a maje vědomí svých širokých znalostí založených na hojném poznání ciziny cestováním i na rozsáhlé a pečlivé četbě i dost opravdových studiích všech kultur, hledal v tom ve všem bezdůvodný ústrk, podceňování a nespravedlivost. Kolik v tom hledal asi i soupeřství? Co vše mu našeptávala jeho čilá fantasie, tak sklonná k podezírání? Čím více jeho bujná obraznost vznícená přecitlivělostí pracovala, tím spíše upadal v podezřívavé domnění div ne systematického komplotu proti sobě a své tvorbě a znechucen životním bojem i unaven, raději se uklidil před tou denní vřavou, odešel.

Jak by se mu tu byla nevybavila v duši myšlenka, že je obětí? Vždyť chtěl pracovati pro národní kulturu, ale byl vypuzen z ohniska jejího! Jako by jej byl sám národ, otec jeho, vydal na pospas životní chamtivosti, výbojnické lži a neurvalé touze těch, kdo ve svém sobectví neohlížejí se po dobré vůli, ryzím nitru, čistém srdci nebo opravdovém oddání, nýbrž zahánějí bezohledně všemi prostředky každého, kdo jim stojí v cestě. Byl obětován! To asi byl refrén, který při každém nárazе životním ozval se tu v duši Zeyera, který byl sice zvyklý velkému životu, ale třeba miloval, unaven po letech bloudění světem, klid samoty libocké nebo zelečského zátiší, a třeba sám se rozhodl odejíti z Prahy a toužil po maloměstském závětří, přece jen na tolik byl družný a sdílný, právě jako básník, že neodcházel tak z české metropole bez trpkosti. Vždyť proto asi také vybral si Vodňany, že tam měl dva druhy a blízko, v Písku, tak otevřeného, prostého a sympatického Heyduka! Touže po oddechu v samotě, nemohl přece jen stále žíti sám se svými myšlenkami.

Nechť kterékoli nezbytnosti, mezi nimiž snad i hospodářské podmínky životní na venkově lacinější nebyly z posledních, vedly jej v jihočeské město, středu kulturního se tím vzdával a jeho srdci příliš měkkému a básnicky vznětlivému pocit vyhnanství, ba vtíravá představa, myšlenka, jako by byl zapuzen ne-li zrazen, nemohly být vzdáleny. Co jej mohlo vedle přátelských styků utěšovat v chvílích osamocenosti? Zeyer, který byl exotik až snad nesmírný, který se rád pohroužíval v studium cizích kultur, tu starého světa románského středověku a zase poklidného západu keltského, tu v úchvatný zásvit kultury severské, tu v plný rozpuk antiky a zase v počátky křesťanství, sahal i dále. Svým časem kolem r. 1880 obíral se studiem starého Egypta a naučil se i něco písmu hieroglifickému. Nemohl tedy pominout duševní svět, jenž se zdává modernímu duchu stejně skeptickému jako roztouženému tak blízký, starou Indii. Vykouzlil-li svým časem obrázky ze světa čínského a japonského, nemohl, on epik,

nevčísti se také v staré zkazky indické vůbec a budhistické zvláště. Obojí mají též velkou sílu epickou. Tato vyprávění patrně svou hlubokou a poklidnou filosofií mu vracívávala v navečerních hodinách melancholie samotářské roztesknělosti klid, dodávala aspoň trochu útěchy. A tak mezi nimi kdesi našel i vypravování o Načiketovi, který byl vydán smrti, jejíhož tajemství se nemohl dopátrati, ale v jejíž ohromující a všesmírnou nicotu klidně a s plným vědomím vešel.

Nebyl-li Zeyer, opustiv matku českých měst, podoben onomu Načiketovi, jenž »kráčel v mračný smrti dům«? Proč by se mu byl tento obraz nedostavil před duševní zrak? Nebyla by to jinak z velkých hyperbol básnických, tím méně, čím více se obraz týkal nitra básníka samého. A když už vyhnanství se mu zjevilo jakoby odumření, jak by mu byla nepřipadla myšlenka smrti v objetí naprosto odevzdané lásky? To by bylo jistě zakončení pozemské pouti pro básníka, který trpce zklamán a zahořklý proti obecenstvu, kritice a světu literárnímu jako celku, prchal z literárního a kulturního centra v úzký kruh dobrých a věrných přátel! Jako Goethova Mignon touží po životě v slunných krajích italských, kde žhavé paprsky a stejně i sluncem opojivé víno zkolébávají v sladký žití sen, tak i nejedna touha literární odnášela se ke klasické zemi římské a v ní též dovedla najíti úrodnou půdu pro svůj květ. Proč by tam tedy netoužil v harmonické přírodě a prostřed velkých vzpomínek klasických neméně smírně umříti ten, kdo byl zklamán tím vším, čemu chtěl věnovati srdce, duši i krev. Není snad ani třeba, aby byl tam zažil oddanou lásku, jako kdysi Lamartine, jenž ji dovedl tak krásně přetěliti v poetický sen velké a čisté lásky Grazielliny?

Zeyer tehdy, koncem roku 1887, už znal Italii, miloval ji, a ať si tam prošla jeho srdcem tak svrchovaně oddaná láska, jakou na půdě italské zažilo tolik básníků i romanopisců, kteří ji pak, thema to příliš známé a rozšířené, zidealisovánu oděli v poetické roucho, na některé jeho cestě Italií či nic, tam aspoň promítl svůj sen, v každém případě jen tím snáze a pochopitelněji. A tak pojal Jana Marii Plojhara. Ten se také Catarině di Sonaresi jeví jako Načiketas. Jeho příběh též není vlastně nic jiného než obnovený obraz, jakým je v základě celá tvorba Zeyerova. Z vlasti uprchlý Plojhar, znechucený, unavený, pobouřený i chorý, tak jako Načiketas vlastním »otcem« jakoby odstrčený a zrazený si uvědomuje, že cesta k smrti je cestou k jediné a nejvyšší jistotě. A Plojhar je nesporně výraz Zeyerovy nálady, když mu bylo opustiti Prahu. A román sám ve své koncepci, není-li hlavně a vlastně příběhem Plojharovým vybudovaným podle melancholického roztoužení básnikova za analogie příběhu Načiketova? Pět kapitol tohoto románu (I., III., V., VII. a VIII.) představuje vskutku pět aktů této lyrické tragedie. Po exposici seznámení s Catarinou, děj se zaplétá, obdoba s Načiketou se dostavuje Plojharovi i Catarině, oba jí dají několikrát a vždy jiný výraz. Přijde krise, když o Catarinu uchází se prostřednictvím matčiným, neboť ona je příbuzná Catarinina, Giggi, nadejde vyjasnění, plné sblížení a přiznání, jež se končí pak smrtí nemocného Jana, jejž dobrovolně »v mračný Smrti dům« následuje i hrdá Catarina. Patrno, že touto stavbou,

vnitřní její náladovou jednotou, také komposiční technikou a i slohem, který z těchto kapitol, jež nemají mnoho fabulačních prvků a jsouce epicky spíše chudé, jsou zato tím lyričtěji vzepiaté, básník vytvořil jakousi melancholickou sonatu na thema »Načiketas«. A ta sonata je nejvlastnějším, zeyerovským plánem příběhu Plojhara-Načikety a Catariny. To arci neznamená, že v prvotní koncepci jeho zárodek nebyl třeba útlejší, kratším vypravováním, řekněme jakousi lyrickou novelkou moderní.

V tom smyslu snad také Zeyer mluví o Plojharovi v listě paní Karle Heinrichové ze dne 4. prosince r. 1887. Pracuje prý na delší práci pro Lumír, která je látkou úplně z moderního života, jedná v Čechách a v Římě a do ní prý vložil mnoho »svého«, totiž kus vlastního životopisu. Byla to tato vlastní příběhová kostra Plojhara, příběh Plojharův a Catarinin, či druhá část románu? Tvoří totiž zbývající tři kapitoly románu, z jeho osmi, takovou část snadno od ostatního odlučitelnou. Ta druhá část obsažena hlavně v kapitolách druhé, čtvrté a sedmé, jedná totiž v Čechách a v Římě a tvoří ji vlastně výlučně jen vzpomínky ze života básníkova. Jí právě nejspíše chtěl dodati hlubší, vážnější a životnější motivace oné první části, celého to příběhu románového, kterou možno označiti jmény Jan Maria — Catarina a která je vlastní epickou kostrou. Obsahuje totiž útěk Plojharův z vlasti do Italie, seznámení jeho s Catarinou, pobyt v jejím rodném sídle, lásku jeho k ní a společnou jich smrt a je skutečným celkem.

Avšak tři jmenované kapitoly, druhý to kus románu, obsahují jen další, širší a rozvedenější než nutno výklad, proč Jan Maria z vlasti prchl. Tu vedle nejbližší a přímé příčiny, že se chce léčiti z nemoci po ráně, již si utržil mstě urážku svého národa, příčiny to dostatečné jako záminky, aby rek románu zažil v cizině před svým skonem zvláštní tu spirituální lásku až k smrti, kladou se nadbytečně i jiné. Básník chce říci, že to byly též Plojharovy poměry rodinné, jako vztah k sestře a sobeckému jejímu choti, jež ho zapudily dohasnout v italské Kampaně. A tu proti dobrotě matčině, snivosti chůvy a láskyplnému teplu domova zapadlých, starosvětských tradic, staví se chamtivá lačnost tohoto sestřina muže, jenž se do domu ušlechtilého cítění a ryzího jednání dobře posadil a měkkou sestru Plojharovu naučí stejnému, odpornému materialistnímu názoru na život, jenž právě vítězně jde světem. Vypudil i Jana z rodinného hnízda. A k tomu jako další článek se pojí, čeho zažil z mládí Plojhar jsa v službách námořních, episoda jeho s paní Dragopulovou. To byla choť cařihradského bankéře, žena velkého světa, stejně krásná jako svůdná, která žila toliko své vášni, zaprodavši se bohatci, jehož nemilovala, jen aby mohla stále žíti svým životem bezuzdným. Strhla do víru Plojhara, a když jej ztratila, a Jan Maria očišťován velkou láskou ke Catarině důrazně, mužně a rozhodně odmítl její nové výzvy a uštěpačná volání, vyhrožovala mu, naznačovala, chtěla jej ničit. To přivodilo jeho pokus sebevraždy, kdy polomrtev spadlý s koně nalezen v blízkosti otravných močálů kampaňských. Byl pak sice ošetřen péčí Catarininou, přece však s Načiketou odešel »v mračný Smrti dům«

dobrovolně následován svou věrnou »chotí«, Catarinou. A to svědčí, jak tyto vzpomínky z mládí, družící se jako část téhož celku k episodě paní Dragopulové, s ní spolu tvoří onu širokou motivaci příběhu Janova a Catarinina. Ale ta motivace k ostatnímu celku nestojí plně organicky a ještě méně stojí k němu souměrně. Má jiný ráz, nesena je jiným stilem, zvláště zaujímá nepoměrně mnoho místa proti celku, na újmu dobré architektoniky vypravování.

V té době totiž, kdy Zeyer nejspíše už pojal plán k tomuto románu, četl jednu z knih Paula Bourgeta, Les Mensonges (Lži). Je to román, který od června do října vycházel v pařížské revue paní Juliette Adamové (La nouvelle revue) r. 1887 a téhož roku na podzim objevil se na trhu jako kniha. Že tento román Bourgetův Zeyer četl, o tom psal J. Vrchlickému v listě dne 1. února 1888. Vyjadřuje tam zároveň obavu, že pro obdoby a podobnosti obou románů, jeho a Bourgetova, bude moci někdo se domnívati, že Bourgeta plagoval, a přirovnání jich prý arci nebylo by mu milé. Ale, dodává, byl by prý raději, kdyby byl Bourgeta »*pouze kopíroval*« a jeho rek by se byl nebyl sešel s tou hrůzou »la dame de volupté« ženou rozkošnickou!

Nebylo ani třeba, aby Zeyer takto sám vlastně doznal, že Bourgetův román měl jakýsi vliv na vznik jeho románu. Literární historik, který by se byl obíral francouzským mistrem analytického románu psychologického, znaje spolu Plojhara, byl by dobře rozpoznal. Neboť vskutku mezi oběma romány jsou analogie. V idei, která staví v protiklad prosté kouzlo upřímného života rodinného naproti hladkosti, neupřímnosti, dravosti a sobeckosti niter mužův a žen velkého světa, ukazujíc tak na zkázu, kterou tím nesou mladému muži ryzího nitra; v postupu jak si počíná taková svůdná žena chtíc strhnouti ve své sítě snivého básníka, dotud chovaného jenom ve vonné péči sourozencův; v povahách a to nejen obou krásných svůdnic, nýbrž i obou reků, spisovatelů, i některých osob podružných; ve fabuli, která dává ubožákovi, když málem byl by zaplatil životem toto přiblížení k planoucímu ohni vášně, možnost okřát v náručí naprosto oddané a hluboké lásky, ryzího srdce dívčího; v důrazu, s jakým kreslí rozpor dvou prostředí, do nichž postaven snivý spisovatel, básník idealista nezkušený, z idealismu dvorný, potom trpce zklamaný; v prostředcích, jakých užívají ony svůdné ženy, v románu Bourgetově i v Plojharu, chtíce získati mladého muže, a celém ovzduší i všech vztazích vášně. Tu právě literární historik byl by došel přesvědčení o tomto vlivu. Neboť jsou-li shody mezi oběma romány v příběhu, jeho smyslu i postavách, jsou tyto shody dosti obecné, takže těžko by bylo jenom z nich usuzovati o tom, že nutně Bourget na Zeyera působil. Ale vedle všeobecných linií, také drobnosti, a sice takové, že není možno se domnívati, že by nutně i v tom jen pod vlivem života, pod tlakem obrazu, jejž spisovatel kreslí, se dostavily. Tak na příklad takovou charakteristickou drobností je prostředek, který stejně zvolila Bourgetova paní de Moraines jako Zeyerova paní Dragopulová, když chtí povzbudit sentimentálního seladona; každá z nich totiž udělá zdánlivě špatný krok, klouzne, i musí se opříti o rámě mladého muže, v němž, jak doufá, tímto dotekem vzbudí spící odvahu.

Ale protože takových příznačných drobností je více a velké linie příběhu také ukazují k obdobnosti, nesporně je tím vliv Bourgetův na vznik Zeyerova Plojhara prokázán. Ovšem literární historik nikdy by tu nemluvil o »kopírování«, jako Zeyer vědom si toho, že sice většina prací literárních též roste pod vlivy knižními, ale že není to při silnějších autorech na újmu jejich originality. I při těch vlivech a přes ně osobnost básníkova se uplatní a to i proti svým učitelům; a těmi bývají vždy velcí předchůdci nebo současníci. Vliv Bourgetův na Zeyera je patrný i z toho, že »Jan Maria Plojhar« začal sice vycházeti už s prvním číslem »Lumíra« r. 1888, tedy 1. ledna, ale dopsán nebyl ještě ani koncem toho měsíce. Psal totiž náš básník příteli A. Kašparovi 29. ledna 1888, že právě dopisuje román, který uveřejňuje v Lumíru — a to byl asi Plojhar, a dva dni potom Vrchlickému o Bourgetovi.

Vznikl tedy Plojhar z dvojího podnětu literárního, na nějž se připialy životní vzpomínky a zažitky, aby vytvořily vlastní jádro jeho, vybudovaly jeho fabuli. Ale která z těch částí, jež se takto v románě vyvinuly, byla prvnější, je to otázka, jež se tím sama sebou naskýtá. Jen jeden z obou vlivů prvotně působil, jen jednu z těchto dvou složek románu vyvolal. Také básník sám psal v listě Vrchlickému, že v této své práci mínil napřed vytvořiti jen krátkou novelu a jen náhodou prý se mu rozrostla v celý román, ale prý to vzniklo docela spontáně. Seskupily se napřed v jedno jádro vzpomínky z mládí básníkova, ve spojení pak uvedené se vzpomínkami na jeho románek vášnivé lásky, která tedy je pro Zeyera skutečností a již podle literární formy Bourgetova románu obratně přetělil v episodu paní Dragopulové? Není to vyloučeno, byl by to jakýsi náběh k moderní novelce, na niž by se ostatně také mohla vztahovati slova dopisu paní K. Heinrichové. Ale z tohoto jadérka idea vyrazivší nedospěla ani nedozrála v plnou novelku, jak patrno, nýbrž zůstala toliko široce podloženou motivační episodou. Přistoupil-li snad tedy básník k skládání Plojhara, když čtení Bourgetova románu Mesonges probudilo v něm k novému životu zapadlé obrazy z mladých let, nedotvořil díla, které tu začalo v něm růsti, nýbrž učinil je druhotným a vsunul do kostry vyvstalé z jiné myšlenky. Nemá aspoň episoda paní Dragopulové a vzpomínkové kresby z dětství autorova, pokud k ní právě stojí v úzké souvislosti, vlastní páteře.

Nebude tedy pravděpodobnější, že Zeyer pod tlakem duševním, v jakém se díval do světa, právě opustiv Prahu, nevděčnou, neuznalou a zchátralou, která jej skoro zavrhla, zde si asi namlouval, že pod tímto tlakem čta v nějakém moderním tlumočení, které dává už věci barvu, chmurně velkolepý příběh indický, našel stopu? A jda po ní osnoval z jiných snad vzpomínek životních, avšak také literárních, příběh Jana Marie a Catariny? A že mezi tím poznav francouzský román oživil jiné vzpomínky, které se mu hodily jako zdůvodnění duševního i tělesného stavu rozmrzelého i chorého Plojhara, jenž odjel na jih umřít? Aspoň tato osnova epická, vypravování nesoucí se k Plojharovi a Catarině di Soranesi, ukazuje myšlenkovou i slohovou jednotu, je celistvou a vědomě vybudovanou stavbou epickou

a připomíná jí a jejími složkami všechna ostatní díla příznačně zeyerovská. Dodatečně pak teprve i do ní zasáhly vlivy bourgetovské.

Indská zkazka a moderní román francouzský, jaké různé dva světy! Ale kdo zná na př. jen Zeyerova Amise a Amila i jeho prameny, vidí a poznává, že nikoli prvně tu inspiroval se básník ze zdrojů tak rozdílných! Také dalo-li indské vypravování podnět k symbolu básníkovy bolesti ze zklamání nad životem národním a z opuštěnosti, dal francouzský román literární útvar životním příčinám a vzpružinám vlastního dramatu. Na poznání těchto dvou inspiračních motivů vybuduje příští zeyerolog přesný rozbor románu »Jan Maria Plojhar«, nenajde-li a nezjistí ještě jiných. Při tom však také sezná, že tento opravdu nejosobnější román Zeyerův není nijak v psychologii tvorby našeho básníka výjimkou. Vstoupil-li Zeyer do literatury jako muž vyspělý, nemohla jeho tvorba, aspoň ve svém výrazu a vlastních hlubinách psychologických, projíti takovými a tolikerými změnami, jako u básníků, kteří se teprve tvořením najdou. »Jan Maria Plojhar« způsobem tvoření není výjimkou mezi díly Zeyerovými, liší se od nich nejvýše jenom mnohostí osobních zážitků a vzpomínek do fabule uvedených ze života básníkova. Je jich tu toliko více, neboť jinak ovšem vešly do všech jeho děl.

*

Tolik předkládáme zkoumatelům díla Zeyerova. I upozorňujeme, jak se tím opravuje soud jednoho kritika, jako by z literární činnosti Zeyerovy nebyl patrný jeho smutek. Nebyl arci z fabulí, za to z předmluv a některých psychologií, ale v Plojharu nebylo takového úvodu odkazujícího ke vztahu díla a života třeba, Bourgetův román dal ventil, že hořkost místo do vstupu našla průchod ve fabuli. Ale opravuje se i jiný soud kritický opírající se o dojmy z Plojhara, jako by episoda paní Dragopulové proto byla jiného stilu než ostatek románu, že je smyšleným předivem, v němž pisatel může objektivně ji kreslit podle pozorování věcného. Vidíme, že je tomu naopak, tu je skutečnost opírající se o hotovou formu literární, ostatek je právě básnická fikce tvůrcem dobře ovládaná. Předkládáme tento náčrt genese románu, když podán historicko-psychologický důkaz vlivu Bourgetova na Zeyera (v Časopise pro moderní filologii VII. 3) i jest nám při tom poděkovati p. A. Tibalovi za datum uveřejnění románu Bourgetova v Nouvelle revue. V jiné poněkud formě objasnili jsme tento vznik v »Král. společnosti nauk« dne 21. června r. 1920.

Eliška Krásnohorská:

Památce Vácslava Vlčka.

(Dokončení.)

V jedné však věci nikdy nebylo mezi námi rozdílu ani neshody: v názoru o národním úkolu literatury a o vlasteneckém jejím poslání, kteréž bylo s jiné strany prohlašováno za přežilé, protikulturní a zpátečnické. Nelze se zde o těchto věcech šířiti, ačkoliv Osvěta byla

hlavním kolbištěm několikaletých turnajů, svedených pro čest barvy národní s jedné a barvy světové s druhé strany; ano snad právě proto jest dobře, že o nekrvavých oněch zápasech se rozsuzovalo již nejednou jinde, na půdě jimi nedotčené. I horlivá jich účastnice, já sama, jiř jsem nejedno slovo k jich osvětlení pověděla jinde, rozsudím však o vlastní věci, jež byla spolu věcí redaktora »Osvěty«, ovšem býti nemohu a nesmím. Tolik však mohu říci, že bych Vlčkovi přála, aby mohl věděti o velkém zadostiučinění, s nímž se potkala za doby nynější — a zajisté na dobu trvalou — myšlenka, za kterou jsme bok po boku lámali kopí a snášeli společnou pohanu. Žádná hořkost za ni nezůstala v paměti Vlčkově, tak jako ani v mojí, proti rytířům druhé strany; Vlček nejen s úctou uznával skvělé mezi nimi talenty, ale měl i sympatické jejich osobnosti srdečně rád, a kde komu z nich mohl přátelství své dokázat, dokázal.

Byl-li pln ochoty a přízně i k odpůrcům svým literárním, tím více ovšem k svým spojencům a stoupencům. Sama plně jsem poznala i nezapomenu, jak věrným srdcem přátelským lnul k těm, kdož jemu byli upřímnými přáteli. Čím a jak mohl, pečoval o mne jako starší bratr. Nejvíce se staral, abych se neodcizila literatuře. Věděl, jak málo důvěřuji svým schopnostem literárním, které nad zásluhu cenil, a když viděl, s jakou pílí a chutí se věnuji věcem spolkovým i školním, žárlil na výrobní spolek a později i na »Minervu«, vytýkaje mi, že k vůli těmto ústavům chci sběhnouti od spisovatelství. Ale přes to vše přál těmto ženským školám přesvědčenou i činnou svou přízní, ba povzbuzoval mě v akci pro ženské studium všemožnou pomocí. Abych se nezpronevěřila literatuře, o to se postaral především co redaktor »Osvěty«. Jak uměl V. Vlček své spolupracovníky burcovati z apathie a poháněti k čilosti, toho, pokud mi známo, jiný redaktor již nedovede. Mistrnou výmluvností toho vždy dokázal, že lhostejnému váhavci předmět, o kterém mělo býti psáno, se stal poutavým, milým, důležitým, ba neodkladným a zaujal jej tak, že dřívější neochota se proměnila v chuť do práce, nepozorujíc ani, že podléhá suggesci.

Ponětí mé o vlastní mé literární platnosti Vlčkovým povzbuzováním se sice nezvýšilo, ale za to mé přesvědčení o jeho přátelství tím více vzrostlo. I byla jsem v několika případech svědkyní, jak přejně a pečlivě se snažil urovnati cestu prvním krokům jiných dívek, u nichž pozoroval nadání. Bohužel, vedlo se mu při tom skoro stejně, jako mně, když jsem redigovala Ženské Listy: kde byl talent, nebývalo pilnosti, a kde byla pilnost, nebývalo talentu.

Jak rád by byl Vlček pomáhal každé bystré hlavě, každé opravdové snaze k vývinu darů ducha, jak rád by byl množil v lidu dobré vědomosti a dobré nauky mravní, jak rád by byl celý národ šlechtil a zveleboval! Z mezí vykázaných jednotlivci, usiloval proto podnítiti jednotlivců množství, aby nabyli vzdělání a pak je šířili. Sám zakusiv, jak těžko se mu v mládí zápasilo o ten chléb ducha, chtěl k němu pomáhati jiným — a pomáhal, kde jen mohl. Předevím u vlastního krbu, dětem svým. Bedlivě střehl a pátral po každé známce individuálního nadání u nich. Ne jednou, ale mnohokrát se mi svěřoval, že nenabyl vzdělání dosti mnohostranného, aby mohl na své děti působiti

s rozmanitějších stránek; zejména želel, že se mu nikdy nedostalo příležitosti, aby si získal znalost a výcvik v hudbě. Nacházel v ní požitek, miloval ji, to však, jak mínil, mu nestačilo, aby rozpoznal s jistotou, má-li některé jeho dítě skutečný talent hudební, a byl by si tak vřele přál, aby se v jeho rodině udomácnila hudba s náběhy opravdu uměleckými. Ovšem byl by pocítil tím radostnější uspokojení, kdyby mezi svým potomstvem byl odkryl dědice nadání literárního, a jeden z jeho synů, Vladimír, jak jsem se přesvědčila, měl péro velmi bystré, prozrazující živou obraznost a tvořivý důmysl, avšak místo literatury zaujaly jej vědy technické, kdežto jeho bratr Bohuš se oddal farmacii. Třetí syn Vlčkův, Milan, jenž se zdarem se věnoval odboru grafickému, zemřel sotva dospěv mladých let mužných.

Však touha Vlčkova, aby zůstal spřízněn s literaturou a s uměnami, přece se uskutečnila byť jinak, než jak původně myslel. Mladistvá dcera jeho Ludmila, dívka sličností i čilostí ducha půvabná, měla sklon ke všem zálibám uměleckým, pěstovala hudbu a studovala básníky, cizím jazykům pak, zvláště ruštině učila se tak úspěšně, že vystoupivši v »ruském kroužku« v aktovce »Medvěd námluvčím«, rozhodně vynikla. Bylo mi přáno čerpati následující, pro Vlčkovu povahu příznačné zprávy ze zápisků jeho dcery, paní Ludmily Matějovské, čemuž jsem upřímně povděčna. Důvěrný přítel Vlčkův, Ferdinand Schulz, jenž měl také dceru v dospívajících letech dívčích, Anežku, později známou spisovatelskými pracemi svými, navštívil kdysi Vlčka, a rozmluva obou otců se obrátila v poradu, čím a kterak doplniti vzdělání dcer jejich. Schulz hodlal své Anežce zjednati výcvik v přednesu básní a navrhoval Vlčkovi, aby téhož krásného cviku dopřál své Ludmile, i měl na zřeteli nejvzácnější učitelku — paní Sklenářovou-Malou, již nejen pro uchvacující její umění, ale i pro ušlechtilou povahu a jemné, vzorné chování oba mužové upřímně ctili a obě dívky zbožňovaly. Ludmila, čím dál tím více okouzlena svou mistryní a nadšena slastí těchto studií, činila pokroky, o nichž Vlček neopominul mně vypravovati.

Přišel ke mně kdysi za redaktorskou jakousi příčinou, jak obvykle, a vyřídiv svou věc, zamlčel se nápadně, jako by se připravoval k něčemu zvláště důležitému, co by mi chtěl říci, načež pravil: »Včera mi Ludmila deklamovala verše. Jmenoval, které, a již nepamatuji, byla-li to báseň či monolog z nějakého dramatu. »Byl jsem překvapen — a mám o Ludmilu starost. Přednášela tak — — nemyslete, že jsem zamilovaný otec, který na svých dětech vidí samé zázraky! Naopak, poslouchal jsem kriticky, číhal jsem na falešný pathos, na strojenost a diletantské umělkování; ale bohužel, nic takového se neozvalo, nic dětinsky hledaného a povrchního. Uslyšel jsem výraz opravdově tragický, musel jsem si přiznat, že jest tu seriosní nadání dramatické. A to mi dělá těžkou hlavu.«

»To by vás naopak mělo nesmírně těšit!« řekla jsem, ale rozuměla jsem Vlčkovým obavám, vědouc dobře, že na jevišti vládnou Gracie, v zákulisí leckdy Furie.

»Prosím vás,« odvětil, »představte si, kdybyste měla dceru, mohla-li byste si přát, aby šla k divadlu? Nepřál bych toho očistce

své Ludmile! A přece zas je krušno a hříšno ubíjet v někom opravdový talent, zvláště ve vlastním dítěti. Co tomu říkáte?«

»Co bych mohla říkat? Já, která jsem ani na mžik nenahlédla do zákulisí? V té věci by vám nejlépe mohla poraditi učitelka Lidunčina, paní Sklenářová, jež zná dobře tíhu divadelních strastí s protiváhou slastí...«

Láska k divadlu rostla v Lidunce stejnou měrou s jejími pokroky, takže ji nezdolná, vášnivá touha přiměla k odvážnému pokusu poprositi ho písemně, aby jí dovolil věnovati se dramatickému umění docela. »Otec mě nechal bez odpovědi několik měsíců, myslila jsem, že jest pro mne vše ztraceno,« zapsala si Lidunka do svých upomínek. Bylť V. Vlček otcem — a též i manželem — přelaskavým a předobrým, ale proti nepodajné jeho vůli se stavěti nebývalo lze ani choti jeho, nadtož jeho dětem. Proto chvěla se Lidunka před okamžikem jeho rozhodnutí, se strachem prožívajíc ve svých předtuchách dojem, jaký ji zchvátí, až uslyší pevné jeho »Ne«!

Ale Vlček, jenž snad nikdy nezabil ani mušky, maje úctu i k životnímu právu zvířete, nebyl schopen zabíti vědomě v člověku to nejvyšší, co mu dáno jako božské věno: nadání, jež určuje jeho snahu a práci, jeho povolání a cíl. Překonav otcovské své obavy, řekl konečně Lidušce, aby se tedy pokusila, čeho na divadle dokáže.

A dokázala tolik, že se stala jeho radostí a pýchou, jako sám byl stálou její ochranou a podporou. Když po prvním, krásném úspěchu na našem velkém jevišti se stala členem Národního divadla, opatroval si Vlček na palčivé té půdě mladičkou dceru tak pečlivě, že by nejněžnější matka nemohla lépe. Ač mu při chorobné citlivosti jeho hlavy bylo trudno meškávati večer v silně osvětlených, hlučných prostorách, byl věrným jejím průvodcem, doma studoval s ní úlohy, radil jí ve všem, všecky její starosti bral na sebe a vyřizoval, šťasten, uviděl-li rekyně svých dramat představované s tak intensivním pochopením, jaké jen sám autor těchto výtvorů mohl vštípiti vlastní své dceři. V titulní úloze jeho tragédie »Milada« zavděčila se mu Lidunka provedením tak shodným s ideální jeho představou, že na památku láskyplného a nadšeného toho výkonu dal ji jako »Miladu« v celé postavě vymodelovat od sochaře Strachovského, a sochu tuto choval s hrdostí dvojnásobně otcovskou ve svém saloně, jehož neméně zajímavou a umělecky cennou ozdobou byla velice zdařilá podobizna Vlčkova, zajímavé to poprsí ze sochařské dílny téhož vynikajícího umělce. A vavříny se stuhami, jež byly trofejemi otcovými i dceřinými, zdobily stěny kolem obou plastických podobizen. Myslím, že v této skupině památek jako v symbolech rodinné lásky a zaslouženého uznání byl obraz nejvyššího životního štěstí Vlčkova. Ba, zdá se mi, že po blahých dobách lásky, kdy s mladistvou odvahou hleděl vstříc životu se všemi neznámými jeho možnostmi, ozářenými jistotou spolužití s vyvolenkou čistého srdce, jíž byl nejupřímnějším přítelem, rádcem, učitelem, vůdcem v nadšených svých předsevzetích, o nichž výmluvně svědčí dopisy k snoubenkyni jeho, po této krásné vesně lásky že ona léta, za kterých dcera vkročila na dráhu uměleckou a na ní postupovala výše a výše, byla nejkrásnější dobou jeho života. Nasvědčuje tomu

kniha básnicky půvabná, ale živou skutečnost líčící, zahrnující v sobě vzpomínky na cesty, které otec konal s dcerou na různá místa za účelem pohostinského jejího vystupování na jevištích mimopražských. Jest to zajímavý spis »Samota«, překrásná památka otcovské lásky. Ne z všetečnosti, ale ze srdečné piety si dovoluji zde uvésti, co napsal autor do výtisku knihy té, který daroval své dceři: »Drahá Ludmilo! Kniha tato, ač to v jejím čele nestojí, věnována je Tobě. Ať i v pozdní budoucnosti Tobě připomíná dobu, v níž se nejvíce Tobě věnoval Tvůj otec V. Vlček.«

A Lidunka ve svém umění, ač cesta k divadelní slávě bývá hustě postlána trním, nalezla úplň životního štěstí nejen jako herečka, nýbrž i jako žena. Nalezla mezi svými kollegy muže, jenž byl nejen výborným umělcem ale i výborným charakterem. Provdala se r. 1900 za Frant. Matějovského a přivedla rodičům svým nového, oddaného syna, jejž si V. Vlček neméně zamiloval než jeho dcera. Získal v mladém tom příteli důvěrníka spolehlivého a pomocníka platného nejen svou ochotou, ale též svým vzděláním a bystrostí ducha; přilnul k němu láskou opravdu rodinnou a liboval si vděčně v jeho úsluhách, jichž mu bylo čím dále tím nutněji zapotřebí, neboť zdraví jeho více a více ochabovalo, sil ubývalo a stáří předčasně počalo mstíti se za námahy let minulých.

Jedva měl dva roky milého zetě na blízku, býval nucen žádati ho leckdy o výpomoc při práci nemile překvapen postřehem, že mu zrak neslouží jako jindy. Nedlouho před tím ještě se divil mně, že si stýskám, jak mi slábne zrak a že mi nemožno čísti tisk »Osvěty«, ale pozvolna mi víc a více věřil, neboť se mu dělalo taktéž. U nás obou se v stejné době vyvinoval šedý zákal, oba jsme mohli práce své jen diktovati a dávati si jen předčítáním nahrazovati četbu, oběma nám pozvolna houstlo temno před očima a přibližoval se čas způsobilý k operaci. Za dlouhá léta nastřádaná v něm chorobnost cev a srdce se u Vlčka trapným tím stavem vyčkávání valně horšila. Těšila jsem jej tím, že budu dříve operována než on a že mu pak upřímně dle pravdy povím, jsou-li nepříjemnosti při operaci tak valné, aby mu mohly způsobiti snad nějaký záchvat srdeční.

I mohla jsem jej pak skutečně ujistiti, že kouzelné ruce pana prof. Dr. Deyla mě operovaly s takovou virtuositou a rychlostí, až jsem si přála, aby místo jednoho oka mně vyoperoval hned také druhé; referovala jsem mu také, že ani následující obtíže nestojí za řeč, a že jest nevýslovnou slastí, když oko po prvé smí prohlédnouti broušeným sklem a zas vidí, ostře a jako vystupňovanou jasností vidí svět kolem sebe, jenž se mu zdá tisíckráte krásnějším než býval. Vyličovala jsem mu, jaký to byl dojem téměř báječný, když jsem po prvé dostala broušená skla a spatřila oknem v zahrádce výrobního spolku zástup dívek ve svátečních úborech bílých, růžových, modrých, any se sbíhaly ukazujíce si navzájem celoroční vysvědčení, a jak jsem pak sama se vítala s tou zahrádkou a s každým křoviskem v ní i s každým vlaštovčím hnízdem na římsách domů vůkolních. Vlček mi srdečně blahopřál a radoval se z mého štěstí, ale závoj melancholie neustal stíniti jeho čelo.

»Nevím, nevím, budu-li tak šťasten jako vy! Bojím se toho svého srdce,« pravil a doložil o tom srdci nějaké sarkastické slovo.

O několik měsíců později byl operován Vlček. Totéž mistrovství prof. Dr. Deyla pracovalo jemnou jeho rukou v oku Vlčkově, nedostavil se žádný srdeční záchvat na překážku, zdar operace byl stejně dokonalý jako u mne, a přece nebyl výsledek týž: Vlček nepocítil povšechného osvěžení návratem zraku, nepoznal nové, radostné naděje v život, zůstav tělesně sklíčen pokročilou chorobou celkovou a duševně jat předtuchou blížícího se nedobrovolného ukončení životního úkolu. Nevím, co asi bylo mu těžším pomyslem, loučení se svými drahými anebo loučení s prací, jež jej pojila s národem a s jeho zápasením. Věděl dávno, že jeho život jest ohrožen chorobou nejdůležitějších orgánů: srdce, čivstva, cev; snášel po léta vědomí toto s mužným klidem, nedávaje znáti ani slovem, co očekával. Avšak horečná pilnost, s jakou tvořil poslední svá díla, prozrazovala chvat, s jakým chytal ulétající chvilky, aby ještě, dokud čas, doplnil prácí svého života vyslovením a vtělením toho, co mu bylo nejmilejším a nejpřednějším, aby to umělecky vytvářil, a tato intensivní, náruživá činnost mě dojímala tím více, čím přesvědčivěji se mi jevilo, že tyto nejpozdnější Vlčkovy práce jsou nejkrásnější, nejživotnější, nejvýznamnější ze všech. Jako by autor byl sáhl do nejvniternější hlubiny své duše a vynesl z ní na světlo nejvzácnější své památky — tak vřelým a přitažlivým kouzlem na mne působily poslední romány Vlčkovy: »Druhové z mládí« a »Sněhy a ledy«, jimž vedle životopisných jeho upomínek podávám laickou svou palmu před velkými několikasvazkovými jeho romány z přítomnosti i z dějin.

Když pak Vlčkovi hlava bělela a sil ubývalo, přece již častokráte si posteskl na ten či onen traplivý úkaz choroby své a s měkkým úsměvem i zmužilou resignací říkával: »Ano, ano, ukazují se již u mne poslední věci člověka.« Hleděl přírodní nezbytnosti vstříc s mudrckým klidem a leckdy ironisoval své nebezpečí života s humorem smějícího se filosofa. Věděl, že mu nastane ještě mnoho utrpení, než je utiší věčný mír, ale nikdy nereptal, nikdy nevyčítal osudu a jenom dbal, aby mohl odejíti s pokojným vědomím, že každou povinnost vykonal do poslední možnosti, moudře a láskyplně připraven na rozloučení. Naposledy ke mně přišel, přes největší obtíž tělesnou, v den úmrtí Svatopluka Čecha; s pláčem vešel i nalezl mne plačící a v společném zármutku rozešli jsme se tehdá asi oba se stejnou otázkou v duši: kolikrát asi ještě se spolu uvidíme?

Pak již následovaly jen zvěsti o těžkém jeho utrpení, a mohl-li kdy ubohý chorý se mnou pohovořiti, byl na něm znatelný úžasně rychlý, ničivý postup nemoci. Jeho manželka i jeho dcera s chotěm svým, kteří bydlili pod otcovskou střechou »Osvěty«, neopouštěli místa u jeho lože, střídajíce se v posledních úsluhách lásky s ostatními členy rodiny a věnujíce se mu nejvíce. Zvláště se konejšíval přítomností zetě Matějovského, v posledních okamžicích, jak vypravuje jeho dcera, již jen volal:

»Ženuško! — Františku!«

Vácslav Vlček dokonal dne 17. srpna 1908. Osudný byl to den, kdy současně též náhlé onemocnění ohrozilo život nejslavnějšího básníka našeho, Jaroslava Vrchlického, jenž téhož dne byl raněn mrtvicí a tím vydán neodvratné pozdější záhubě. Dvě tak veliké ztráty za den jediný — to byla pro literaturu naši pohroma přehluboce bolestná — pravý černý den její.

Podivnou podobou osudovosti vtisklo se datum Vlčkova úmrtí i v pietní pamět jeho rodiny. Nelze čísti bez neobyčejného dojmu a překvapení, co o něm poznamenala ve svých zápiskách paní Ludmila Matějovská, jež píše: »Otec žil ve šťastném manželství s mou maminkou právě 40 let. Oddáni byli dne 20. srpna 1868 — a dne 19. srpna 1908, tedy v poslední den, jenž dovršoval čtyřicátý rok jejich manželství, odvezla si matka milovaného svého muže na hřbitov k věčnému odpočinku.« A dále: »V Kácově nad Sázavou, rodišti mé matky, kde otec můj, narozený v blízkém Střechově, byl křtěn a kam chodil do školy, byli rodiče mí oddáni v kostele, jenž je zasvěcen sv. Liberátu. Ve svých pamětech otec často se o tomto patronu zmiňoval. Když nám dne 17. srpna 1908 ráno skonal, chtěla jsem se později podívat, kterého světce byl to den, kdy zemřel. A hle — byl to den sv. Liberáta.«

Vácslav Vlček pohřben jest na hřbitově vinohradském, vrácen v lůno té země, jejímž byl synem a odchovancem. Tak jako Jaroslav Vrchlický, též on se odvracel od staré novoty pohřbívání ohněm a přál si jenom ztlíti v mateřském klíně země. Již na dvanáctý rok tam odpočívá schránka ducha kdysi tak činného, jenž odpočinku v žití nikdy neznal. Celá knihovna svazků jeho »Osvěty« i vlastní, původní jeho belletrie chová bohatý odkaz jeho práce redaktorské i tvorby jeho umělecké, ale naše literární historie neučinila dosud vydatného pokusu, aby kulturnímu a národnímu významu plodného tohoto pracovníka vykázala spravedlivé místo a zhodnotila dílo jeho pragmaticky i kriticky. Ku posouzeni bezmála čtyřicetiletého vedení »Osvěty«, jejíž obsah zasahuje v obory veškerých věd a veřejných otázek, které vynesl vývin lidstva na povrch svého proudění, k tak vážné práci jest třeba kromě všestranných a přísných vědomostí též velké lásky a energie, pročež tím záslužnější a vítanější bude dílo, jež výtečný odborník chystá o úhrnu činností Vlčkovy. Publicistické, polemické i satirické, vůbec časové projevy Vlčkovy samy o sobě vyžadují značného, podrobného studia soudobých souvislostí; jeho belletrie pak obsahuje v sobě tolik složek dějinných i dnešních, sociálních i dušeslovných, národnostních i náboženských, politických, mravních i prostě citových, že jen soudce rozhledu velice širokého a vyškoleného může bezpečně odhadovati cennost jejich obsahu, vedle výše uměleckého jejich útvaru a podání.

O estetické hodnotě děl Vlčkových jsou známá mínění neméně sporná než o názorech, na které v nich důraz kladen. Bude úkolem novodobého posuzovatele, aby při dostatečném již časovém odstupu správně rozpoznal, v čem novější zkušení musí dáti Vlčkovým principům za pravdu, a v čem snad Vlček by dle nynějších poznatků pozměnil názory svoje. Doba době zhusta křivdu činívá a není po-

kroku bez ideových reformací. Až povolaný a upřímný badatel položí dílo Vlčkovo na nestranné váhy kritiky, snad některým jeho součástkám ubude platnosti, ale jistě vynikne v nich množství dosud neuplatněných hodnot a krás, jež zastírala jenom nevšímavost nebo předpojatost.

Nejnápadnější spory úsudků se vedly o Vlčkova díla dramatická; byly tu neshody mezi autorem a divadelní správou, mezi soukromým vkusem a kritikou. Divadelní prkna jsou palčivá pro každého, kdo si chce na nich dobýti domovského práva, i zakusil toho zajisté i Vlček. Nemaje v sobě k zápolení s tím osobitým světem divadelním ani krůpěje tak zvané divadelní krve, nebyl schopen lehkonohých skoků přes leckteré dráždivé překážky, nýbrž bral vše vážně jako věc svědomí a spravedlnosti, a to nebývá vždy úspěšno ani na pevnější půdě, na níž se život žije, nadtož kde se život hraje. Mnohého rozčilení, mnohé trpkosti dožil se Vlček ve svých stycích s tímto světem krásných illusí, nic však nemohlo v něm oslabiti lásku k divadlu a horoucí víru v ideální jeho cíle. Chrámem této víry bylo mu již chudé, skromné naše divadlo prozatímní a vzrostla ovšem nadšenost tohoto kultu, jako v nás všech, i ve Vlčkovi tím výše, když velkolepé Národní divadlo vzklenulo ochrannou svou střechu nad našimi sny o krásné budoucností českých uměn.

Z dramatické tvorby Vlčkovy nejskvělejšího účinku dosáhly truchlohry »Eliška Přemyslovna« a »Milada«, obě i v divadle prozatímním, i na menších jevištích mimopražských často hrané, obecenstvem nadšeně vítané, řaděné mezi nejlepší naše historická dramata. Úspěch obou byl nesporný, účinek rozněcující. Třetí jeho nejpamátnější tragedie z českých dějin, »Lipany«, nepotkala se již s uznáním tak nesmíšeným. Příčiny pochybných odhadů, již předběžně se ozývajících, nebyly právě ryzího zrna estetického. Ačkoliv byla práce ta vyznamenána cenou vypsanou na nejlepší drama k zahájení činohry v Národním divadle, šířily se o ní v kruzích z divada influovaných předzvěsti, jejichž hlavní oporou byla neuvěřitelná malichernost: neshoda o vous Prokopa Holého. Vlček totiž na základě latinských pramenů tvrdil, že slovo »rasus«, jménu táborského vůdce přivěšované, neznamenalo Prokopa lysého, nýbrž oholeného, že tudíž Prokop Holý nemohl býti vzezření takového, jaké v představě obecné zpovšechnělo slavným obrazem Jaroslava Čermáka, totiž že historický Prokop nebyl bezvlasého temene a mohutným vousem obrostlé brady, nýbrž že měl pouze bradu vyholenou. Vtipkovalo se o tom a předpovídalo se, že bezvousý Prokop ani nebude pravým Prokopem. Širší obecenstvo málo dbalo o výklad slova »rasus«, bylť mu mnohem bližší obraz Čermákův nadšeně oblíbený, z něhož se mu podoba Prokopova vžila v cit i fantasii. Špatným znatelem psychologie davu byl by ten, kdo by pochyboval, že zjev bezvousého Prokopa Holého na jevišti byl pro obecenstvo zklamáním, nebezpečným plné sympatii pro celou hru. Nezvyklost hrdinova zjevu aspoň nezvýšila zájmu pro dramatického jeho dvojence; přispěla-li k odmítavé náladě jisté části posuzovatelů kritičtějších, jest při nezávažnosti zevní odchylky takové pochybno, ale že úmyslným škůdcům, nevraživcům i posměváčkům dal vous Prokopův

vítanou záminku k uštěpačným šprýmům a k zlehčování celého seriosního výtvoru dramatického, jest jisto. Bylť přes to vše úspěch »Lipan« na jevišti slavnostně čestný a rozhodně působivý, bezprostřední účinek hlavních scén uchvacoval obecenstvo, jemuž i sama okolnost, že drama to při soutěži tak památné poctěno bylo první cenou, imponovala a vštěpovala důvěru k básníkovu dílu. Nicméně kritika většinou se ustálila na úsudku, že »Lipany« jsou prací hodnotou se nerovnající starším Vlčkovým dramatům historickým.

Přes to vše, že zakusil při dramatické své tvorbě mnoho protivenství a hořkostí, dožil se přece mnohých úspěchů radostných a skvělých, které jej odškodňovaly za přetrpěné svízele. Avšak největší křivdy, která se mu stala jakož zasloužilému a uznanému spisovateli dramatickému, nebylo mu souzeno se dožíti. V desátém roce po jeho smrti veliká slavnost půlstoletého trvání Národního divadla stala se svědkyní takového zneuznání a odstrčení spáchaného na V. Vlčkovi, jakéhož neprovedl žádný veřejný činitel našinský na žádném jiném spisovateli českém, ač snesli naši autoři různého příkoří věru dosti. Národní divadlo, jež na program své nezapomenutelné slavnosti pojalo pietní připomínky svého vzniku a počátku, svého postupu a uměleckého vývinu, svého prvotního repertoiru prací původních, jež byly prvními kroky české tvorby dramatické i hudební učiněnými na velkém jevišti našem, toto divadlo národu tak důležité a drahé, vděčně znázorňujíc četnou řadou her pamětních, jaký byl stav dramatické Musy české před padesáti lety, a proto reprodukovalo v poutavé retrospektivě nejlepší své hry tehdejší a jmenovitě ony, které samo uznalo nejlepšími. Vácslava Vlčka úplně ignorovalo a vyloučilo, a nejen cenou poctěné jeho »Lipany«, ale též ostatní jeho dramata bez povšimnutí zamítlo přese všecko usilování z jiných stran, o němž mám sama nejjistější vědomost. Historická věrnost, dle které dramatik Vacslav Vlček beze všeho odporu do půlstoleté retrospektivy vpravdě náležel a náleží, za nic nevážená. A přece by se svobodě kritiky nebylo činilo žádné násilí; jen pravda fakt měla býti respektována.

V témž roce, jehož jaro přineslo památnou onu slavnost Národního divadla, připadla na den 17. srpna dvanáctiletá památka úmrtí Vácslava Vlčka. Staly se snažné, upřímné zákroky, aby aspoň dodatečně, po slavnosti, ku posmrtní památce Vlčkově, Národní divadlo uvedlo kteroukoliv historickou hru jeho znova na jeviště; žádáno též, aby divadlo města Vinohrad, v nichž byl domov i působiště Vlčkovo po celou delší polovinu jeho žití, památce úmrtí zasloužilého a slavného spoluobčana věnovalo jeden večer; na místě prvém nalezlo se odmítnutí, na druhém docíleno slibu. Kdy asi slib takový se stane skutkem?

Dávno již se u nás ustálila nepěkná, smutná tradice, že ideálním našim národním pracovníkům dostává se za živa jen lhostejnosti neb ústrků, však uznání a slávy až po smrti, a výrok ten opakujeme si tak často, jako by nás těšil a ctil. Avšak výrok ten měli bychom dle skutečnosti opraviti, neboť někdy nenapravujeme ani na mrtvých křivdy jim učiněné.

Kéž trnová snítka, přimísená v důstojný vavřín Václava Vlčka, co nejdříve zmizí, zaměněna kvetoucí ratolestí zaslouženého vděku a čistého uznání — aspoň posmrtně spravedlivého!

Dr. Antonín Kolář:

O antisemitismu ve starověku.

(Dokončení.)

Reakcí proti nebezpečnému pronikání hellenismu byl fariseism. To je »barometr, na němž můžeme měřiti stoupání a klesání vlivu hellenismu« (Willrich). Vzmáhal se, rostlo-li nebezpečenství, polevoval nebo dokonce mizel, ubývalo-li nebezpečenství z hellenismu. Hluboko však vliv prostředí Židy nezasáhl ani v diaspoře, ačkoli tam podléhali hellenismu ještě větší měrou než ve své vlasti. I když přijali cizí řeč, přece se nevzdávali svých mravů a obyčejů. Jejich assimilace byla jen vnější, většinu židovstva v kořeni přece jen nezasáhla. Nejmarkantnějším toho dokladem jest filosof Filon z Alexandree, jenž přes to, že byl proniknut hellenismem jako snad žádný jiný Žid, takže se dokonce počítal k Hellenům a řečtinu nazýval svou mateřštinou, přece jen zůstal podobně jako všichni židovští hellenisté ve svém srdci Židem.

Jak se projevoval antisemitism ve starověku? Theoreticky rozmanitými výtkami a útoky proti Židům u spisovatelů řeckých a římských, prakticky pak pronásledováním všeho druhu, jež vyvrcholovalo v občasné »pogromy« a drancování. Řečtí spisovatelé doby předhellenistické buď Židů vůbec neznají nebo nic pozoruhodného o nich nevypravují. Nevědí o nich nic ani Hellanikos ani Aristoteles ani Klearchos ze Soloi ani Theofrastos. Ještě Theofrastos a po něm Megasthenes pokládají Židy za kmen syrský. První spisovatel řecký, jenž o Židech skutečně něco ví, jest uvedený již Hekataios z Abdery (3. stol. př. Kr.). Prvním jejich odpůrcem jest rovněž již jmenovaný Manethon. K dalším spisovatelům, kteří píši o Židech nepříznivě, patří Strabon, Damokritos, Nikarchos, Cassius Dio, Cicero, Horatius, Seneca, Petronius, Tacitus, Martial, Juvenalis, Quintilianus a j. Na prvním místě však stojí Apion Pleistonikes, řecký grammatik z doby císařů Tiberia, Caliguly a Claudia. Hájil Alexandrijských v Římě proti Židům a útočil na ně v třetí knize svých Dějin Egypta (v 5 kn.). Jeho odpůrcem byl Žid Josephus Flavius (z doby Flaviovců v 1. stol. po Kr.), jenž vyvracel ve spise Proti Apionovi jeho výtky, činěné Židům, vytrhávaje ze souvislosti jeho jednotlivé věty a dokazuje, že si odporuje. Z Josefa Flavia také víme, že známý rhetor rhodský Apollonios Molon, učitel Ciceronův, napsal spis proti Židům. Spisy historicko-apologické, nám jednak úplně, jednak částečně zachované, psal řecky též Žid Filon z Alexandree (z doby císaře Gaia Caliguly), jenž v sobě spojil židovskou theologii s řeckou filosofií. Dějiny židovské byly psány do nedávné doby se stanoviska Židům přátelského, poněvadž pra-

menů židovských jest velmi mnoho a byly snadno přístupny. Avšak na židovské zpravodajství třeba dáti dobrý pozor, poněvadž židovským spisovatelům záleželo na tom, aby vzbudili na rozhodujících místech vládních co nejlepší dojem a co nejvíce účastenství pro svůj národ. O malé spolehlivosti Josefově svědčí nejlépe, že zamlčel vypravování Polybiovo o Židech, nám bohužel ztracené, ač bylo velmi zajímavé a důležité a jemu přístupné a ač je jistě znal. Učinil to asi proto, že mu bylo nepohodlné, ježto bylo Židům nepříznivé. Teprve v poslední době počíná se hleděti na židovské dějiny objektivněji, ježto po sebrání různých, do té doby rozptýlených a proto málo známých zpráv spisovatelů řeckých a římských (od Th. Reinacha) a po objevení mnoha zpráv o Židech na papyrech egyptských, objasňujících mnoho podrobností z jejich života v diaspoře, bylo možno slyšeti i druhou stranu Židům nepřátelskou.

Výtky, jež činí Židům zprávy starověké, vtipy a pomluvy, jimiž jsou zahrnováni, jsou celkem stejné jako dnes. Vytýká se jim jejich bezbožnost (ἀϑεότης) a nenávist k Řekům (μισελληνία). Mají prý nejen přísahy namířené proti nim, nýbrž přinášejí dokonce svému bohu lidské oběti, chytivše buď každého roku nebo každého sedmého roku Řeka nebo jiného pohana, aby jej vykrmili a potom obětovali. První svědectví o rituální vraždě, jež hrála ve středověku tak hroznou úlohu, jež strašila jako pověra ještě nedávno i u nás a jíž věří lehkověrný nevzdělaný lid snad podnes, jest u Damokrita, z doby blíže sice neznámé, ale nejspíše současníka Chairemonova a Lysimachova (první polovice 1. stol. po Kr.). Již starověk tedy věřil v židovskou rituální vraždu. V podobné situaci byli tehdy také první křesťané, jimž též vytýkali pohané, že se scházejí k nočním obřadům, při nichž konají lidské oběti. Toho by se nemělo zapomínati ani dnes, aby se nešířily podobné pomluvy o Židech mezi samými křesťany.

Dále se vytýkalo Židům, že nemají občanských ctností. Podle Tacita jsou dispectissima pars servientium, jež pro svou servilnost vůči mocnějším zasluhuje opovržení ostatních svobodných občanů, kteří nenávidí zbabělosti a podlízavosti stejně jako druhé krajnosti, občas propukávajícího buřičství. Poněvadž neměli Židé vlastního samostatného státu, nebyly v nich vypěstěny občanské ctnosti, neměli pravé kultury politické, smyslu pro občanskou čest, důstojnost a svobodu. Vyčítali jim také, že nevykonali nic pozoruhodného ve vědách a uměních, že nemají slavných filosofů, posmívali se jim pro obřízku, odpor k vepřovému masu a svěcení soboty, jímž prý se připravují o sedminu svého života (Seneka), a že prý se klanějí ve svých svatyních oslí hlavě, štítili se jich, že prý jsou špinaví, nepříjemně páchnou a mají různé nemoci, zvláště kožní, svrab, lišeje a malomocenství. Také jim byla vytýkána prostopášnost (podle Tacita jsou proiectissima ad libidinem gens) a lakota. Zvláštní je, že v celé antické literatuře nám známé nacházíme pouze jednou výtku lichvy. Je to v dopise z r. 41 po Kr., v němž varuje alexandrijský kupec Serapion svého přítele Herakleida, aby se měl na pozoru před židovskými lichváři. Ať raději poprosí svého věřitele o milost, než aby si dlužil peníze u Žida (ὡς ἂν ἅπαντες καὶ σὺ βλέπε σαυτὸν ἀπὸ

τῶν Ἰουδαίων). To je první projev obchodního antisemitismu. Třeba však uvažiti, že několik měsíců před tím došlo ke krvavým bojům mezi Řeky a Židy. Máme také zachována na papyrech svědectví o podvodu židovského ochodníka koni, jenž nedodal koupeného koně, dále o krádeži šatu, jíž se dopustil jakýsi Žid vůči nějaké paní, ale nelze z toho činiti žádných dalekosáhlých závěrů proti Židům, ježto podobné stížnosti jsou i na Nežidy. Vidíme tedy, že starým Řekům a Římanům nestačily k výtkám a posměchu skutečné vlastnosti Židů, jež opravdu byly s to, aby vzbudily u nich odpor, a jejich zvyky a obyčeje, zvláště náboženské, jimiž se lišili od ostatních. Ke všemu tomu přidružovaly se ještě výtvory fantasie, jež pracovala tím bujněji, čím méně znám byl život Židů a zejména jejich náboženství. To je zjev, jenž se opakuje vždycky v podobných případech. Týž osud stihl první křesťanství, pokud bylo ještě malou sektou, a neušlo mu ani vyznání evangelické, jemuž rovněž bylo snášeti v pozdějších dobách ústrky od katolíků. Skutečnost a lidská zloba pracovaly i tenkráte ruku v ruce o společném díle nenávisti a odporu.

Co se týče chování nežidovského obyvatelstva k Židům, třeba činiti rozdíl mezi tím, jak se k nim chovaly vlády a jak ostatní obyvatelstvo. Vlády, perská, řecká a dlouho i římská, byly k nim tolerantní, nepronásledovaly jich, chránily jich před ústrky obyvatelstva za různé služby, zvláště finanční, jež jim Židé prokazovali, a udílely jim různé výsady. Tak za Ptolemaia III. dostalo se kterési dolnoegyptské synagoze práva asylu. Jak daleko sahal vliv Židů a jaký byl někdy i jejich význam pro říši, o tom nám podávají svědectví některé zprávy. Je jich sice málo, ale jsme oprávněni předpokládati, že takových případů bylo mnohem více, a to nejen za panství římského, z kteréžto doby jsou svědectví nám zachovaná, nýbrž i v dobách dřívějších. Tak Cicero háje v řeči pro Flacca z r. 59 př. Kr. L. Valeria Flacca, jenž jako propraetor v M. Asii r. 62 dal zabaviti zlato, jež posílali Židé každoročně z diaspory do chrámu jerusalemského jako příspěvek na potřeby chrámové, hlásí se zřejmě k antisemitismu a praví, že chce mluviti potichu, aby to slyšeli jen soudcové; bojí se, aby přátelé Židů nepoštvali jich na něho a na jiné nejlepší občany. Vlivných politiků a zjevných nepřátel státu římského se nebál, proti nim hřímal neohroženě, ale Židů se bojí. Ukazuje na to, že jsou mocni nejen počtem, nýbrž i svou svorností ve shromáždění lidu. Třeba však při tom míti na mysli, že Cicero hájí bezpráví, že nemůže vyvrátiti obvinění a proto uvádí v podezření svědky. Caesar byl jejich ochráncem, rovněž Augustus, pro něhož Židé plakali, a z dalších císařů zvláště Claudius. Jeden čas, kdy bydlili Židé na východní hranici říše římské, bylo třeba vycházeti jim vstříc i z příčin politických a proto pokládá r. 40 po Kr. legát Syrie P. Petronius za nebezpečné drážditi je proti Římu.

Represalie počaly proti nim teprve za Tiberia, jenž jako císař milovný pořádku a dbalý státní autority viděl v Židech pro jejich neposlušnost k státním zákonům živel státu nebezpečný. Roku 19 po Kr. byli vyobcováni z Říma na Sardinii. Ostatně mnoho zavinil Seianus a po jeho pádu byl Tiberius Židům více nakloněn. Zle vedlo

se však Židům teprve za císařů Gaia, Vespasiana, Trajana a Hadriana. Vespasian a Hadrian povstali proti Židům v Judaei, Trajan pak proti Židům v diaspoře. Za Gaia Caliguly byli Židé nuceni uctívati císaře jako boha, jeho obrazy vystavovány v jejich synagogách a byl vydán dokonce místodržitelský výnos i proti uctívání soboty. Za Vespasiana byl zavřen r. 73 židovský chrám v Leontopoli, aby po zboření Jerusalema nevznikalo jinde nové středisko židovského kultu, a Židům bylo uloženo posílati desátek, který dříve posílali do Jerusalema, do chrámu Jova Capitolského do Říma. Hadrian zakázal jim dokonce i obřízku. Jeho nástupce T. Antonnius Pius odvolal zase tento zákaz podobně jako Claudius, nástupce Gaiův, nenutil Židů, aby jej uctívali jako boha. Císař Julián ve své nenávisti ke křesťanství Židy rehabilitoval, aby užil i jejich služeb proti němu. Celkem jim císařové římští přáli. O dobrých vztazích mezi nimi a Židy svědčí, že se vyskytují u jmen židovských na nápisech rodová jména císařů římských, jako Julius, Claudius, Flavius, Aelius, Valerius. Židovky dávají si zase jména císařoven, na př. Julia Severa podle Julie Domny, manželky císaře Septima Severa, nebo Faustina. V Římě byli Židé ve styku s císařskou rodinou. Tak správcem financí matky Claudiovy Antonie byl Žid; manželka Neronova Poppaea Sabina jim přála a často zakročila u císaře v jejich prospěch. Žid Tiberius Julius Alexander, vzdav se židovské víry, stal se dokonce římským občanem, epistrategem v Thebaidě, prokurátorem Judaee a praefektem Egypta. Za Tita pomáhal Římanům proti vlastnímu národu. Vespasianus a Titus, ač zničili poslední zbytky samostatnosti židovské v Palestině, byli osobně Židům nakloněni. Josephus Flavius byl osobním přítelem Vespasianovým a Židovka Berenike byla by se stala chotí Titovou, kdyby jí lid římský nebyl vypudil z císařského paláce, nechtě míti Židovku svou císařovnou. Ke kultu císařů celkem nuceni nebyli. Avšak přes to jest velmi nesnadno vymeziti vztah Židů k císařství římskému. Většina císařů nechovala se k nim ovšem nepřátelsky, za to však těch několik císařů, kteří jich nenáviděli zpříčin politických, podceňujíce sílu jejich náboženského přesvědčení, vystoupilo proti nim s takovou tvrdostí, že Židy jako národ zničilo a jeho příslušníky rozmetalo do všech končin světa. Stalo se tedy císařství římské Židům přece jen velmi osudným. A tvrdí-li se někdy (Chamberlain), že Římané odvrátili od Evropy nebezpečenství semitské, zničivše Karthaginu a Jerusalem, mohlo by se říci stejným právem, že Evropa by neměla buď vůbec židovské otázky, nebo že by evropská diaspora židovská neměla pro ni významu, kdyby byli Římané ponechali Židům jejich vlast a stát, a to proto, že by se byla židovská diaspora spokojila oblastmi v nejbližším sousedství své vlasti. Dnešní obnovení bývalého stavu není však již s to, aby věc napravilo.

K pouličním bojům a štvanicím na Židy došlo v Alexandrei po prvé za císaře Gaia. V Egyptě a zvláště v Alexandrei byla luza proti nim popuzena, jak jsme uvedli, z několika příčin. Proto stačilo málo, aby se ono napětí vybilo krvavým způsobem. R. 38 meškal v Alexandrei židovský král Agrippa I, zastaviv se tam na své cestě z Říma do Judaee. Svým vyzývavým chováním a okázalým vystupováním po-

dráždil řecké obyvatelstvo. Poněvadž pak Židé odpírali uznati božství Gaiovo, luza alexandrijská, vzavši si to za záminku a vidouc lacinou příležitost zavděčiti se císaři, nutila Židy násilím uctívati císaře a přijmouti jeho sochu do synagogy. Tak došlo k řežem, při nichž zahynulo množství Židů, na čtyři sta jejich domů bylo zničeno a 38 členů rady nejstarších bylo v cirku před shromážděním celého národa zmrskáno, takže jich mnoho zemřelo pod ranami. Místodržitel A. Avillius Flaccus, jenž byl v nemilosti císařově, mínil, že se mu tím zalichotí, bude-li státi na straně antisemitů. Byl však přes to na rozkaz císařův zbaven svého úřadu. Židovský spisovatel Filon napsal proti němu spis. Poněvadž spory neustávaly, vyslali Židé i Řekové alexandrijští r. 40 poselstvo k císaři do Říma. Antisemity vedl svrchu již uvedený Apion Pleistonikes, Židy Filon z Alexandreie. Císař přijal ovšem Židy velmi nemilostivě, urážel je, posmíval se jim a rozhodl věc v jejich neprospěch. Filon, jenž vypsal toto své poselství ve spise *Πρεσβεία πρὸς Γάιον* (Poselství ke Gaiovi), i Josefos líčí toto hnutí stranicky ve prospěch Židů. Po smrti Gaiově r. 41 vypukly opět nepokoje proti Židům, a to, jak tentokráte musí přiznati i Josefos, pro jejich zpupnost. Když nastoupil na trůn Claudius, vrácena zase Židům jejich privilegia a přestali býti nuceni k uctívání císaře jakožto boha. Isidoros i Lampon, hlavní štváči proti Židům, známí ze spisů Filonových, byli předvoláni před císaře; žalovali sice na krále Agrippu, ale, jak svědčí dva souvislé zlomky papyrové, byli odsouzeni k smrti a popraveni.

Po zničení Jerusalema r. 70 zmizela loyalita Židů k Římanům a stali se z nich jejich úhlavní nepřátelé. Od té doby ustávají též sympathie Židů k hellenismu. Ohlasem této nenávisti byly vzpoury Židů i v Egyptě. R. 115, zatím co císař Trajan válčil s Parthy, došlo k povstání Židů nejen v Egyptě, nýbrž i v Kyreně a na ostrově Kypru. Máme zachovánu na papyru rozmluvu císaře s vyslanci židovskými a řeckými z Alexandreie. Jak se zdá, je v něm odsouzen jakýsi občan alexandrijský k smrti, poněvadž mluví s císařem tónem člověka, jemuž je vše již jedno, ježto jeho osud jest již zpečetěn. Toto povstání bylo úplně potlačeno teprve na počátku vlády Hadrianovy. Také poslední povstání Židů v Judaei za vlády Hadrianovy r. 132 vedením Šimona, zvaného Bar Bochba, namířené proti úmyslu císařovu vystavěti na troskách Jerusalema římskou osadu Aelia Capitolina s chrámem Jovovým, mělo ohlas v Egyptě.

Se jmény Isidora a Lampona setkáváme se konečně na papyru z Oxyrhynchu, týkajícím se událostí z druhé polovice 2. stol. po Kr. buď za císaře M. Aurelia (161—180) nebo jeho syna a nástupce M. Aurelia Commoda (180—192). Appianos, starosta Alexandreie a mluvčí Řeků alexandrijských, jsa odsouzen k smrti, mluví s císařem zase s neobyčejnou smělostí. Císař mu ji velikomyslně promíjí a, jak se zdá, baví se jí. Proces týká se asi zase antisemitismu, poněvadž Appianos mluví o Theonovi, Isidorovi a Lamponovi, známých antisemitech za císařů Caliguly a Claudia. Tyto tak zvané »alexandrijské akty mučedníků« pokládají se za pendant k aktům křesťanským a vidí se v nich doklad, že i pohané dovedli neohroženě umírat za

svou víru. Je sice pravda že se v nich projevuje starý demokratický duch řecký, nenávidící tyrannů, ale celkem jsou to projevy šibeniční troufalosti, jež vidouc, že vše jest odsouzením již ztraceno, mstí se svým utlačovatelům tím, že jim říká do očí největší impertinence. Tyto akty nejsou úřední záznamy výslechu před císařem, nýbrž literární památky na oslavu mužů, kteří dali život za svobodu a hellenství, složené teprve později od členů oněch poselstev, vypravených k císaři, ne věrně podle římských protokolů, nýbrž s pochopitelnou nadsázkou. Jde z nich na jevo, že se vedly mezi Židy a Řeky v Egyptě stále zarputilé boje. Proto není divu, že byla veliká radost, když byli Židé egyptští za císaře Hadriana konečně zdoláni. Ještě r. 202 slavili v Oxyrhynchu slavnost na památku vítězství nad Židy, dosaženého společným úsilím vojska římského a domácího obyvatelstva.

Přehlédneme-li ještě jednou vše, co jsme zde řekli v největší stručnosti o vzájemném vztahu mezi Židy a ostatním obyvatelstvem nežidovským, zejména řeckým, v diaspoře, vidíme, že antisemitismem byly vinny ve starověku obě strany. Židé však přece jen více, jednak vědomě, jednak nevědomky, nemohouce za vlastnosti své povahy. Zavinily jej dobré vlastnosti jejich povahy, hlavně však ty, jež obyvatelstvo nežidovské pokládalo za špatné. Z těchto byla to v přední řadě náboženská nesnášelivost a národní povýšenost a hrdost a z toho plynoucí společenská výlučnost, odlišování se od ostatních a úzkostlivé vyhýbání se všemu, co mohlo porušiti čistotu židovské rasy, vlastnosti, jež by byly způsobily mnoho zlé krve, i kdyby byli Židé zůstali v hranicích svého státu a své vlasti, tím více ovšem v prostředí cizím a v době náboženského i národního synkretismu. Mnoho si dále uškodili Židé tím, že ve své slabosti hledali ramenářstvím, servilností a zchytralostí opory a ochrany u mocných tohoto světa proti ústrkům svého okolí, dovedouce býti za dobře s každou vládou, ať byla číkoli, a myslíce ve své zaslepenosti, že si svou situaci zlepší, vymohou-li si množství výsad na úkor ostatního obyvatelstva. Z dobrých vlastností škodila jim jejich chytrost a obchodní čilost, jež z nich činila nebezpečné konkurenty.

Vlády, římské nevyjímajíc, pokud ve své pohodlnosti odměňovaly služby Židů výsadami, více jim škodily než prospívaly, poněvadž tím dráždily ostatní obyvatelstvo, zejména řecké, jež pokládajíc se právem za prvek kulturně cennější, nelibě neslo protežování živlu tak podružného. Na druhé straně stejně chybovaly některé vlády římské tím, že Židy opovrhovaly a příliš příkře proti nim vystupovaly. Tím jednak povzbuzovaly proti nim ostatní obyvatelstvo, jež mělo vhodnou záminku, aby si na nich schladilo žáhu pro jiné vroubky, jichž jim nemohlo odpustiti, jednak posilovaly všechny špatné instinkty a vlastnosti Židů, zejména vzdor, zatvrzelost, úlisnost a úskočnost, v nichž tito viděli podle potřeby jedině svou zbraň proti přesile. Vztah mezi Židy a Římany musil se skončiti jinak než u dosavadních jejich vládců, totiž vzájemnou nenávistí a vyhlazením Židů, poněvadž Římané nesnesli odporu, neustali, dokud odbojného poddaného nezkrotili, třeba jeho úplným zničením, málo se starajíce

o jeho práva a vůbec o to, aby se s ním blíže seznámili a lépe jej pochopili.

Se strany obyvatelstva nežidovského bylo pochybováno tím, že se šířilo o Židech, zejména o jejich náboženství, množství malicherných předsudků a pomluv. Příčinou toho byla malá znalost Židů, pochopitelná však při jejich uzavřenosti a neochotě přizpůsobovati se cizímu prostředí. Není divu, že dráždila nežidovské obyvatelstvo tato snaha Židů, lišiti se od příslušníků jiných národů, domácích i cizích, kteří se dovedli přizpůsobiti novým poměrům, splynouti s ostatním obyvatelstvem a tak co nejméně na sebe obraceti pozornost. Toho Židé nedovedli a ani se o to nesnažili, právě naopak se tomu s okázalostí vyhýbali. Proto není divu, že byli nuceni platiti za udržování své rasové a národní individuality v cizím prostředí ústrky všeho druhu, jež ovšem zase posilovaly jejich umíněnost, nenávist k utiskovatelům a pomstychtivost. Pykali za svou hrdost a povýšenost, s jakou podceňovali význam prostředí, v němž jim bylo žíti; bylo chybou, jestliže se domnívali, že stačí býti pod ochranou mocných tohoto světa. Byli zkrátka cizorodým živlem mezi ostatním obyvatelstvem nežidovským, nedovedouce ani nechtíce s ním splynouti a jemu se podříditi. Diaspora stala se jejich neštěstím, poněvadž se domnívali, že v ní mohou žíti týmž způsobem, jak by bylo bývalo možno jedině ve vlastním silném státě na jednotném území. A to jest příčina antisemitismu i v dobách pozdějších, boj menšiny, jež neztratila silného vědomí národní a rasové jednoty, proti cizorodé většině, boj, k němuž jest vedena pudem národní a rasové sebezáchovy.

K podobnému obrazu otázky židovské bychom dospěli, kdybychom si zvolili jiné, pozdější období dějinné, na př. středověk. Některé příčiny antisemitismu vystoupily by mocněji do popředí, tak zvláště náboženská nesnášelivost, zejména se strany katolické, a antipathie rasová, vzrostl by též hospodářský a finanční význam Židů, jichž pomoci měla stále potřebí knížata a vladaři světští a církevní na vedení válek a vyřizování svých sporů, a následkem toho vzrostla by i míra jejich výsad, jež si dávali zaručovati, ale celkový obraz by se mnoho nezměnil. Avšak zkoumání antisemitismu ve starověku jest poučnější a pro poznání jeho příčin jediné směrodatné, poněvadž tehdy vznikl antisemitism vůbec po prvé. Viděli jsme, že to bylo hnutí, mající vážné příčiny náboženské a sociálně-politické, nikoli pouhý předsudek. Nemáme sice dokonalého obrazu starověkého antisemitismu, poněvadž jest zachováno málo zpráv, zejména pro starší dobu, ale zdá se, že bychom mnoho nového nezískali a že antický antisemitism až do císařství římského měl celkem tytéž mírné formy jako antisemitism moderní v zemích západoevropských. K vraždění Židů v diaspoře došlo teprve, když někteří římští císařové buď ze zpupnosti nebo z přísnosti vystoupili s násilím proti neposlušnému a rozkladnému živlu v říši, podporujíce tak nepřátelské smýšlení nežidovského obyvatelstva proti Židům. Středověký antisemitism není již původní, přejal mnoho z antisemitismu antického a nelze již dobře jíti na sám kořen jeho. Ze zkoumání antického antisemitismu jde na jevo, že dnešní antisemitism není pouhým

náboženským předsudkem, malicherným přežitkem protižidovského hnutí středověkého. Neboť vznikl v době, jež byla nejméně nábožensky nesnášelivá, a největšími antisemity byli nakonec Římané, národ nábožensky nejsnášelivější. Náboženská nesnášelivost dala k němu podnět, ale byli to právě Židé, kteří jej způsobili svou nesnášelivostí náboženskou, jež byla u nich jen částí partikularismu národního a rasového.

Pro zaujetí správného stanoviska v židovské otázce v době dnešní podávají nám tedy dějiny starověké židovské diaspory dvojí poučení. I na Židy dovedla působiti vnitřní síla a vnější mírnost. Neboť ani ve své vlasti ani v diaspoře nevzpírali se působení silné kultury řecké, nechávajíce ji působiti na sebe měrou mnohdy až nebezpečnou. To bylo za mírného panství řeckého. Ovšem řecká kultura byla proti evropské kultuře ve výhodě svou jednotností, jíž kultura evropská, jsouc kulturou národnostní, nemá. Tento vliv trval však jen tak dlouho, pokud antisemitism nevybočil z mírných forem. Jakmile římské císařství užilo proti Židům násilí a rozpoutalo dlouho utajené vášně v obyvatelstvu a jakmile Židé ztratili nadobro naději, že se vše zase vrátí do starých kolejí, zmizela jejich bývalá povolnost a na její místo nastoupila zostřená ostražitost a odpor ke všemu cizímu. Proto jest antisemitism odsouditi, ježto nenávistí a násilím se ještě nikdy nepodařilo změniti povahu nějakého národa. Ale má-li býti antisemitism všude co nejvíce zmírněn nebo dokonce odstraněn, musí k tomu přispěti též Židé sami tím, že budou v sobě potlačovati ty vlastnosti, jež dráždí proti nim Nežidy a činí vzájemné soužití nesnesitelným. Otázka židovská velmi se podobá otázce germánské a jest o to horší, že Němci žijí z největší části ve velikém silném vlastním státě, kdežto Židé žijí roztroušeni po celém světě. Také Němci se diví, že jest proti nim na všech stranách veliká nenávist, a jsou přesvědčeni, že se jim děje křivda, ale nenapadne je, aby šli do sebe a zkoumali svou povahu, zda není vina, když ne úplně, tedy aspoň částečně také na jejich straně, v nich samých. To nechť učiní i Židé, kteří i nadále budou odkázáni z největší části na život v diaspoře přes to, že mají nyní v Palestině svůj stát! Nelze si přece mysliti, že lidstvo páše na nich již třetí tisíciletí křivdu beze vší příčiny a beze vší jejich viny.[1])

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Pokračování.)

Zatím knihkupectví Neureitterovo si zajistilo náklad na obě díla a konalo přípravy chtíc znovu vydati díl německý. Dobrovský, prohlédnuv zběžně exemplář Thamův a shledav, že mu potřebí mnohých oprav důležitých, tu radil, aby Thamův slovník zrevidoval ještě

[1]) Toto pojednání jest zpracováno podle příslušných pramenů starověkých a novověké odborné literatury, zejména prací Th. Reinacha, Willricha, Otta, Schürera, Mommsena, Mitteise, Wilckena, Schubarta, Chamberlaina, Fredershausena, Gutschmida, Christa-Schmida a Jaroše.

jednou člověk jazyka znalý. Návrh byl vhod kazateli české pražské obce evangelické superintendentu Štěpánu Leškovi, s nakladatelem se však nemohl dohodnouti. Protože dával na jevo mnoho chuti do práce lexikografické, podali knihkupectví Herrlovu, aby opatřilo vydání slovníku znovu zpracovaného; k tomu konci si koupilo slovník nebožtíka Zeberera, o němž byla zmínka již dříve. Když byli zaměstnáni tiskem prvého archu, vyšlo 20. března 1798 oznámení Neureitterovo a několik dní nato ohlášení Herrlovo. Protože v tomto byly dílu Thamovu vytčeny některé chyby, dalo to podnět k literární půtce,[1]) leč ani ta ani ta strana z toho neměla překážky, aby ohlášeného díla netiskla dále. Vyšel tedy I. díl o 576 str. velké 8⁰ Thamova slovníku od *A* po *K*. Téhož roku 1799 vyšlo dílo celé o tituli Karl Ignaz Thams neues ausführliches und vollständiges deutsch böhmisches Nazionallexikon oder Wörterbuch mit einer Vorrede begleitet von I. C. Adelung. Zweite, sehr vermehrte und verbesserte Auflage in 2 Theilen. II. díl 650 stran a s Nachtragem 729 stran, celý slovník tedy o 1305 stranách. Tham proto považuje v předmluvě z 13. května 1799 slovník svůj předělaný a rozmnožený za dílo v oboru slovníkovém nejúplnější, jež v literatuře české kdy vyšlo. A ve svém oznámení slovníku z 12. srpna, v němž vynáší jeho přednosti, tvrdil Tham sebevědomě, že dílo toto pořízené obzvláštním úsilím, mimořádnou námahou i přesností nejen uspokojí očekávání milovníků, nýbrž dokonce je i převýší. V předmluvě si pochvaluje, že prvé vydání všeobecného došlo souhlasu, čehož důkaz podal dílem rychlý a značný odbyt, dílem příznivé posouzení mužů mnohých v jazyce českém dobře zběhlých. Pod čarou se dovolával příznivé recense ve slavném jenském všeobecném časopise literárním a nestranného lichotivého soudu i vysvědčení se strany dvorního rady Adelunga na posledním listě jeho předmluvy, což mu hrdost i zmužilost vštípilo, píli zdvojnásobilo a ho ku práci mocně rozohnilo. Neunaven studoval řeč dále, shledal v pokuse předešlém leckteré nedostatky a neúplnosti, proto se snažil, aby všecky tyto chyby vedle možnosti opravil, mezery vyplnil, nedostatky nahradil, a tak celek zdokonalil. Základem si položil po přednosti Adelungovo dílo Vollständiges grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart.

Ale co Thamovu slovníku schází, to právě jest gramatická kritičnost. Nadobro nekriticky sbíral látku do svého slovníku, takže jej učinil skladištěm téměř všelikých slovních novot puristických, kterých se jen dopídil nebo jež utvořil sám. Jemu šlo o slovník, v němž by sneseno bylo co možná nejvíce slov kdy vytvořených, nikoliv o slovník, který by byl výraz neporušeného českého ducha jazykového. Proto Dobrovský právem usoudil a odsoudil, že ze slov nově udělaných, z odvozených nesprávně slov nečeských by bylo lze malé lexikon sebrati.[2]) Výběrem se o tom přesvědčíme.

[1]) Spory Dobrovského s Thamem vypsal spolehlivě V. Flajšhans ve Výroční zprávě českého gymnasia na Král. Vinohradech r. 1896.

[2]) Ve Vorberichtu ke slovníku svému.

Metapher přetvářitelka (Rosa, Doležal, Bernolák), Metaphisik nadpřirozena, Ladestock štemslík nabitec (Pól), Lampe svítedlnice, Laterne svítedlnice svítedlna světloška (Pól *sví-*), Landrichteramt sudství zemské, Buchstabe čtena (Prešp., Rajhr.), Lauterkeit prostočistost, Lichtputze kratiknot tratiknot světločist utěradlo, Liebesaffaire věc milícká, Mitesser spolujídce, Münzhaus číselnice číselna (Pól), Muse zpěvopanna, Naseweise drzomluvec, Patronanz řečnictví, Patrontasche prachoschránka, Suite Gefolge posloupnost, Südpol uhel polední, Tabak chřipoprášek (Slovář), Tanz plesot skokot (Pól), Tänzer skočec plesák, Tänzerin skočkyně skotačka skočná plesačka, Tanzmeister skočný mistr plesavý plesmistr, Tanzsaal plesna, Taschenuhr hodinky kapsecí, Teichständer poltrubní (Pól poltrubí), Accord svornozvuk, Archivarius spisotelník, Archiv spisoschovna spisochovárna spisotelna, Augenglas hledadlo kukadlo, Basz bručna (Pól bručka), Baszblaser libopískač, Beleidiger urazitel, Bibliothekar kněhostřež, Komma outoněk. V doplňku, kde rozličné přídavky a opravy podává, cituje a udává i pramen slova schválně, protože prý české ty významy jistému prostořekému, vášnivému sobci (jeho roztomilému odpůrci) dobře se nezamlouvaly. Jízlivě podotýká: »Tomu pánovi asi ještě nikdy nebyli známi tito spolehliví mužové ani tato místa... a před nimi třeba přece míti respekt!« Než jak naprosto byl Tham neschopen svými přídavky a opravami poraziti Dobrovského, toho důkaz buďtež tyhle ukázky: Horizont naočník očník polounebí, gelbe Bachweide zlatolejčí, Barbar lítec, Barbarin lítice, Barberei lítost, Beifall násvědčení, B. geben násvědčiti, Bindewort pojslovce spojovka, Blutschande smilnokrevnost kazirodstvo, Bratelweib pečenářka, Brunette snědýnka, Dampf Dunst parnatost, Denunziant donůška, Dienstbarkeit nezvole chlapství, Falschmünzer číslorušec zcizoložitel čísla, Gast hodokvašan, Gehäuse der Eichel tvořidýlko žaludové, Gesetzgeber zákonodávce, Götzen-, Göttertempel modlárna bohárna božnice, Granate kulovec, Grotesktänzer pletinoh, G-tänzerin pletinožka, hohlwangig vpadlotvářný, Kunstsache věc stvůrná, Nachbar přísedník, Ohrenzeuge ušitý svědek, Pacifikal líbadlo, Palester cukačka, periodisch časoběžní oběžní, Petschierstecher pečetorytec pečetorypák, phlegmatisch vlhkovitý, Possen treiben čtveřiti lotrovati (u Póla štveřiti Büberei treiben), prosaisch prostořeční, Quartiermacher bydlištník rozhostník, Rechtspflege posudek, Reformierter obnovenec, Gallop reiten zabodati, Schraube vrutidlo (Pól vrulka vrutolka), Schwarzkünstlerin bozkorka, Schwindelkopf mozkovrtec, Serviette podbradník, Stiefelputzer botočist botař, Stift základna, Strichpunkt polokolče, Symmetrie seměří směra, Tabernakel sélo, Tänzer pletinoh, T-in pletinožka, Telegraph vzdálopsáč, Todtenstille usnulá mlčelivost, Trommelschläger babrník (Pól barabánik z ruštiny), unbilliger Mensch křivolák, Zauberin bozkorka, Zeitrechnung časopočet.

Tham nebyl o nic lepší než Pól. Slibovaný Pólem slovník byl by býval také jen snůška slov starých o menším počtu, slov běžných, slov nových cizích i vlastních. Tvorby Thamovy odporují geniu jazyka českého jako Pólovy. Bylo u Thama dobré, ba nejlepší vůle jak u Póla dosti, ale také nemálo tušivosti a nelibosti proti Dobrovskému. A jestliže Dobrovský z lásky ku vědě a k českému jazyku slovní novoty

Pólovy bez milosrdenství odsuzoval, nemohl ušetřiti ani zhoubné činnosti Thamovy na poli témž. Činil tak jednak v předběžné zprávě ke slovníku svému a mluvě o jednotlivých slovnících, jednak v rozpravě o tvorbě jmen v jazyce slovanském, obzvláště v českém, ke slovníku přidané.[1])

Když tedy slovník Thamův pravověrných Čechů neuspokojoval, starali se dále, aby přesný slovník německo-český vyšel u Herrla. Leč než ještě písmě *A* bylo doděláno, byl povolán první redaktor Štěpán Leška do Uher, kde sice chtěl začatou práci vésti dále, ale věc mu překazila nemoc. Tím se protáhlo vydati slovník. Nezbývalo, než vybídnouti jiné schopné Čechy k této práci a poštěstilo se najíti jich několik. Dobrovský i jejich práce revidoval maje důvěru se strany těch pracovníkův, aby celek podle určité osnovy lépe mohl býti seřazen. Když odstraněna byla velká překážka, již způsobil nedostatek tiskového papíru a dalších překážek nebylo se již obávati, těšil se Dobrovský, že budou bez přetržení dílo tisknouti moci.[2]) Konány tehdy přípravy vydati Rosův Thesaurus tiskem, ale nedospěli cíle.[3])

Tím způsobem vyšel slovník Deutsch-böhmisches Wörterbuch, herausgegeben von Abbé Dobrowsky. I. Band. Prag 1802. Další práce se Dobrovský zřekl a odevzdal ji Puchmajerovi, jenž vydal písmena *L—M*, ostatek obstaral Hanka. Vydal r. 1821 díl z r. 1802 bez Vorberichtu a bez kmenoslovné rozpravy a druhou část do *Z*. V ní mnoho chyb, neboť není to práce Dobrovského. Část Dobrovským revidovaná a materiál jím podaný vynikají přísným vystižením významu slovního a ryzí českou fraseologií. Tím mohl čeliti nesprávným novotám. Jsa vydáván tempem moc vleklým a znešvařován později chybami dálil se cíle svého. Roku 1821 vyšel takměř zbytečně, neboť toho, čeho potřebovala strana Jungmannova na vzdělávání jazyka českého na orgán věd a uměn, toho jí nepodával.

Ve Vorberichtu vymezuje Dobrovský účel slovníku, probírá jednotlivé slovníky dotud vyšlé a dovozuje, že žádný dvojímu účelu vytčenému nevyhovuje. Některé slovníky jsou mu podnětem, aby si vzal na mušku nekritickou slovnickou činnost Thamovu. Tak mluvě o slovaři Vusínově pohřešuje ve druhém vydání slovníku Thamova při německém Vläger pravého výrazu českého původ, jejž přece má již Vusín. Vytýká mu, že z Vusína vzal slova neněmecká (Borros, Burst) a špatné výklady (Sommervogel, Kibitz). Vusín vyložil Buxdorn lycium českým slovem brdo chybně. Tham cítě as přehmat brdo vypustil a lat. lycium vzav za slovo české směle položil vedle Buxdorn lycium.

Při Kropfově Amalthei se Dobrovskému nelíbí, že podle Kropfova slova vlasoprášek (Puder) utvořil chybné vlasoprach. Jako říkáme mast na vlasy a ne vlasomast, tak správně třeba říci prach na vlasy, ne vlasoprach. Takové německé složeniny vyjadřují Čechové opisem před-

---

[1]) O věci té napsal spolehlivě Flajšhans v rozpravě Spory Dobrovského s Thamem.
[2]) Předběžná zpráva z 20. března 1800 ke slovníku Dobrovského.
[3]) Viz kmenosloví při Dobrovského slovníku str. 57.

ložkovým. U Hosenband, Knieband jest v Kropfovi jen slovo podvazek, t. j. Strumpfband. Tham položil podvazek ke slovu Hosenband, kam přece nepatří, leda by byla řeč o anglickém řádě podvazkovém.

Sotva prý lze odpustiti Thamovi, že v prvém vydání slovníku svého Rohnova Nomenclatoru vůbec nepoužil, ve druhém však nedosti obezřele. Rohn nazývá den Büchsenmacher ručnikář, protože se mu as nezamlouvaly odvozeniny ručničář nebo ručničník z ručnice. Tak po něm Tham neměl psáti, protože ručník jest Handtuch, ručnikář tudíž by označovalo muže, jenž ručníky robí nebo prodává. Rohn bájil také ještě o druhém nohu s velbloudí hlavou a nazval ho velbloudohlav; tu Tham velblouda uřízl a za velbloudohlav položil hlav naprosto beze smyslu.

Tham vypočetl přesně nedostatky rukopisného slovníku Zebererova. Dobrovský však, srovnávaje přesně tento s prací Thamovou, nenašel příkladu, aby zemřelý spisovatel tak hrubě byl pochybil vykládaje slovo jako Tham ještě ve druhém vydání. U Aalraupe na př. není tam piskoř (Beiszker) jako u Thama; u Abendstern není nedvědice (ursa); u Achselbein není kyčelní kost (Hüftbein); Amboszstock nevykládá slovy špalek na kovadlině (der Stock auf dem Ambosze). Již ve Veleslavínově Sylvě přece najdeme dosti zřetelné špalek aneb štok pod nákovadlem.

Podle oznámení z 12. srpna vynikalo Thamovo Nationallexikon obzvláště přednostmi, Dobrovský však tuto chloubu potíral. Tham mnohých slov prostých i složených opominul, jen v písmeni *B* jest jich přes 200. U nejedněch slov odkazuje na jiná, leč hledajíce jich vidíme se oklamáni, neboť jich tam není. Také výběr slov není vždy nejlepší. Toho dokazují Biesamstier místo Bison, Kampel, před nímž již přece bylo slovo Kamm, klinken m. klingen nebo klingeln atd. Známa jest chudoba jazyka českého názvy technickými, proto se beztoho zde nelze nadíti velkého výtěžku, ale neradi pohřešujeme slova Abschätzung, za něž v českém řádě zemském stojí výraz odhad. Na slova der Klinkhaken a die Kettel se doptáme českého jména u každého zámečníka, v Thamově lexiku však žádného nenajdeme. Jestliže Geisterlehre vykládá učení o duši, jestliže tedy duši s duchem mate, tedy to vštěpuje málo důvěry v jeho výklady jiných názvů vědeckých. Bohomluvna u Gottesgelahrheit jest zároveň důkaz, že bez rozdílu všechno hromadil, co našel, neprohlédaje ke zvyku mluvnímu ani ke správnému odvozování ani měrou skrovňoučkou. Odvozovací slabika *-na* tu zvolena špatně. Bohosloví není nikterak české, nýbrž ruské slovo, tak jako bohorodice u Gottesgebährerin obděláno jest podle ruského bogorodica. Slova složená, která lze snadno vyložiti z jejich součástek, měla býti pominuta, protože by je sic bylo rozmnožiti do nekonečna. Viz složeniny z Fisch, Geld, Gold, halb, Haupt, Haus, hoch, Hof atd. Kdo by si sám nevyložil složenin Himmelslicht, honigsüsz, Gartenmädchen, Glücksgöttin, Gottesmann, Jugendfehler nebo slov složených z weise, jako na př. groschenweise, když rozumí již číslem jednotlivým? Die Höhle der Ader by si jistě každý sám správněji vyložil, kdyby si Ader a Höhle našel, než když čte u Aderhöhle výklad podaný. V latině bylo as sinus venae; považoval zde

tedy Tham sinus za Schosz, lůno, ale jak nesmyslně! Nejinak se věc má s Eichenstamm, u něhož najdeme dubový pařez. Pařez jest der Stock, ne der Stamm. Bohnenwurm hrachový červ. Bohne se přece nejmenuje hrách, ale bob. Ba ani participia passiva nejsou vždy správně udána: ausgesaugt vyssátý; ze ssu, ssáti jest part. pass. ssán, ne ssát. Sát (set, sit) jest ze seji, síti. Tak také u ausgespanntes Pferd stojí nesprávně vypřáhlý kůň. Protože vypřáhnu jest activum, tedy má v partic. pass. vypřažen ze starého futura vypřahu, nebo vypřáhnut z vypřáhnu. Jenom neutra, nejsouce schopna participia passivného, tvoří adiectivum z praeterita, jako vyschlý z vyschl, vyprahlý z vyprahnu. O tom se může pan Tham přesvědčiti z každé dobré mluvnice, snad i ze své.

S jakou tušivostí mohl tedy spisovatel říci, že toto dílo mimořádnou námahou, úsilím a přesností pracované očekávání zájemníků nejen uspokojí, nýbrž dokonce je překoná. Ani abecedního pořádku přísně nešetřil. Podívejme se na př. na slova Bauerstiefel škorně (Stiefel), Braunfärber barvíř (Färber), Blasenstein kámen (Stein)! U Veleslavína jest u něho ještě v hlaví nebo v měchýři. Dále: Eisenkuchen oplatek (Oblate), Eszgemach jistba (Stube, lépe jizba), Fastnachtkrapfen kobliha (Krapfen), Iltisfalle sklopec (Falle) atd. Jsou-li tyhlety výklady nadobro liché důkaz úsilovnosti? Anspulen na klubko víti; klubko jest přece ein Knäuel, nikoliv Spule. Bauchwurm dešťavý červ, t. j. Regenwurm. beeisen posněžiti, zasněžiti; sněžiti se přece říká schneien. Eisengrau zrzavé barvy, zrzavý jest přece rostig. Ehelicher Sohn syn přirozený; přirozený ist der natürliche Sohn. Fahrweg ouvoz: to jest přece Hohlweg. Feuerrohr ohnivý šíp; šíp jest ein Pfeil. Flachsbläuel trlice; to jest die Breche. Gallmey kobalt, t. j. Kobalt. Heidelbeerstaude myrtový strom, t. j. Myrtenbaum. Hienieden na onom světě, t. j. in jener Welt. Risum teneatis amici! A pak že si Tham položil základem slovník Adelungův? Hinterlauf ledví, to jsou die Lenden. Ischholz voj; to jest die Deichsel atd. Ani slovo Häsin není správně vysvětleno, neboť zajice nelze odvozovati ze slova zajíc; snad chtěl napsati zaječice. Než ani toto není pravé slovo. Říkáme zaječnice nebo ramlice. Bindfaden vyložil Adelung dosti zřetelně, a přece Tham nepřišel na špagát, ale na silnou, dvojitou nit. Slovu Haberecht naprosto neporozuměl, protože je vysvětlil rčením právo k statku, t. j. das Recht zur Habe.

Úsloví, jako: jako v klášteře jest tu, on tolik dědí, okna zavřít a nesčíslná jiná tohoto způsobu měl raději škrtnouti, a ne je rozmnožovati. — Přísloví jest dosti poskrovnu. U Geschrei viel G. und wenig Wolle mnoho řeči a málo vlny bylo by lépe říci: mnoho vřesu (výsečků), málo vlny; nebo: mnoho vřesku, málo zisku. U slova Hopfen: H. und Malz verlieren chmel i slad zmrhati, lépe: darmo světlo páliti, na tábor vodu vésti.

Že v Thamově lexiku jest synonym o mnoho více než ve slovnících jiných, jest pravda, však bohužel! jen přespříliš pravda. Tím právě, že Tham považoval za synonyma slova, která jimi býti nemohou, jest toto lexikon téměř nepotřebné. U stromův a zvířat, jež úplně jdou různem, mívá Tham dvě jména, které pak jest pravé?

Ahorn břek, javor. Jak tedy říkáme slovo der Ahorn po česku? Nemůže se přece jmenovati zároveň břek a javor. Zde tudíž mělo slova břek (Arlesbaum) býti pominuto, tak jako při Faulbaum (krušina) slova barvínek, při Hagebuche (habr) slova javor, při Fichte (smrk) slova sosna. Taktéž u slova Heimchen (cvrček) slova červotoč (Holzwurm), u Heber (zdvihák) slova čep (Zapfen), u Käuferin (kupovačka) slova kupcová (Kaufmännin), u Klosternonne (jeptiška) slova bekyně (Begine), u Abendstern (večernice) slova nedvědice (Bärin) atd. Že při Dorf vedle ves, vesnice také moravské slovo dědina stojí, bylo by kníze doporučením, kdyby věc ta jenom znaménkem byla označena. To platí též o slovech zastaralých, kterých u Thama nelze rozeznati od běžných. Proti tomu pohřešujeme leckde pravých výrazů synonymních, u Abdecker pohodný, u Gefolge družina, u Götze bůžek atd.

Tam, kde české slovo znamená všecky významy slova německého jako Krebs rak, jest zbytečné vyznačovati 2) der Planet, 3) ein Geschwär. Tham tu dělá ze souhvězdí raka oběžnici. Proč neoddělil Christenheit od Christentum? Obojí jest vedle sebe a vyloženo slovem křesťanstvo, třebaže křesťanstvo jen die Christenheit, křesťanství však Christentum znamená, jak to již správně rozrůznil Wiedeman. Ještě důležitější jest rozdíl mezi verbis activis a neutris, Tham obojí často přehazuje.

I rod nesprávně udává, jako při Brodbank kotce chlebná f. Nevytýkaje, že by zde býti mělo krám místo kotce, vytýká Dobrovský, že kotce není femininum, nýbrž plural z kotec, odkudž kupecké boudy v Praze ještě se jmenují kotce. U Burgrecht podacie f. Než podací jest adiectivum, při němž mysliti jest ještě právo, a to znamená das Präsentationsrecht. U Federbusch kýt. Říkáme kytka z kýta, ale ne kýt. U Freszling čečatko, čečetko n. Říkáme všeobecně čečetka f. U Graupe tluč m. Tluč jest rodu ženského. U Hahnengeschrei pěnikur m. Po prvé, slovo jest rozděliti: pění kur, jinak také kuropění. Všecka verbalia na *í* jsou neutra, tedy také pění; kur však tu jest gen. plur. z kura. U Hühnerstange řád m. Říkáme však správněji hřada! U Kamm štět. m. Štět, které jest ještě běžné v rodě ženském u Slováků, nemohlo býti ani v češtině mužské, protože štětka i štětina z něho jsou odvozeny. U Kabinet komňata n. místo f. Ba i v němčině zmateno jest slovo die Buckel se slovem der Buckel atd.

U idea našel v Lactiferu Vodňanského velitvar, i položí je ke slovu Ideal, a z toho udělá ještě druhé slovo: vejtvar. U Cinocephali našel psihlavci, on však z toho urobí slovo psohlavec, kterým pak vyloží slovo Hundsfott (= padouch). U evangelista má Aquensis dobrozvěst, Tham však je přičiní ke slovu Apostel. Kde jen našel Tham nestvůru konibodce, jímž vykládá z pola člověka, z pole koně? Při Glut mu přišel na mysl ukrop. Ukrop jest však vřelá voda, oukrop ještě teď jest vodová polévka, jak se pak rýmují die Glut der Liebe a die Wassersuppe (oukrop lásky)?

Tham si mnoho vypůjčil ze slovníku Tomsova, leč pramene nikterak neudal. Kéž by jej byl přesněji opsal! Tomsa má: aller guten Dinge sind drei do třetice všeho dobrého, Tham však (u Ding) slovo dobrého vynechal.

Také v kmenosloví měl co říci Dobrovský Thamovi. Tak sub VIII. Staré slovo starosta senior, praefectus, der älteste Kämmerling bei der Landtafel, ze starost Alter vedené svedlo některé novotáře utvořiti také měšťanosta, zbrojnosta, dvornosta, konírnosta a více jiných na *-nosta*. Než protože starosta odvozeno jest z abstrakta starost mužskou příponou *-a*, tedy také mužské koncovky *-nosta* musí vedeny býti ze substantiv na *-nost*. Neříkáme však měšťanost, nýbrž měšťanstvo; ne zbrojnost, nýbrž zbroj, zbrojnice; ne dvornost, ale dvůr, dvorstvo; ne konírnost, nýbrž maštal: patří tudíž takové odvozeniny mezi výrůstky naší řeči, jakým jen Tham ve svém slovníku mohl dáti místo. Kdo chce tvořiti slova nová, když toho třeba, seznámiž se napřed dobře se zákony odvozovacími. Jenom znalec nejdůkladnější se toho může odvážiti podle analogie jazykové, chce-li odměněn býti pochvalou.

Sub X. Nacházíme-li ve starých knihách vrbové Weidenbusch, jest to jen vrboví, neutrum singulare, a ne, jak Tham ve slovníku svém učí, masc. plur.

Sub XV. Příponou *-ice* (dřevnice, chlebnice, hostinice, moučnice, kostnice) vyhýbá se Čech německým složeninám, jež jeho jazyku tolik cizí jsou: chmelnice místo chmelní zahrada Hopfengarten. Veleslavínova obětnice altare jest významu dvojího, protože tu nelze mysliti na obětní stůl Opfertisch, nýbrž na světnici, komoru nebo na osobu ženskou. Zde třeba prohlédati kromě k analogii vždy také ke zvyku mluvnímu. Tak jest lednice die Eisgrube, hnojnice die Mistgrube (ne der Mistwagen, jak jej Tham vykládá ve svém slovníku slovem hnojnice, neboť der Mistwagen se jmenuje hnojník, t. j. hnojní vůz), Leimgrube se však zove hliniště; die Holzkammer se sice nazývá dřevnice jako die Schlafkammer ložnice, avšak Kohlenkammer, Kohlenhütte neměl Tham vykládati slovem uhelnice, protože uhelnice znamená das Winkelmasz jsouc vedena z uhel Winkel.

Sub XXXII. Slovárna prý jest podle Thama slovník, než tak lze pokřtíti jen žertem chybný slovník, kde nových nakováno slov. Pan Tomsa zvolil název slovník na svůj menší slovník německo-český, slovo slovař pak, jež i Rusové mají, jest již přijato dávno.

Sub XXXXI. Za časů Rosových byl vkus na krásy jazykové jistě nejvíce pokažen, čehož příčinu snadno jest uhodnouti. Věc tato byla horší ještě, že všecko, co Rosa v mluvnici své jako nové pokusy hodil, které zůstavil skromnému úsudku znalců, lapali beze smyslu i vkusu a považovali to za dobrý výtěžek, na čež příkladů netřeba teprve úzkostlivě hledati ve slovníku Thamově. Jak by byl věru mohl jako pravé ospravedlniti u slova Archiv slovo spisotelna, u Badstube čistebnice, potebnice, u Auskleidezimmer svláčebna, kdyby nás neodkazoval aspoň na některé formy v Rosově mluvnici, jimž neporozuměl? Z čeho a kterou odvozovací slabikou jest as odvozena spisotelna, u Rosy na str. 364. také kněhotelna? Podle pravidla jest sice příponou *-na* tvořiti slova, která značí schránu, s níž často *-ár* a *-ov* (-árna, -ovna), přezřídka však *dl* nebo *edl* bývají spojovány. Jak však přijde zde *-otel-* mezi spis a mezi odvozovací slabiku *-na*? Slova čistebnice, potebnice mohou býti ještě méně hájena jako pravé od-

vozeniny. Neboť čist, pot jsou slabiky kmenové a *-ebnice* jest přílepek; odkud se sem dostal? Není přece adjektiva z čist, pot, jež by se končilo na *-ebný*, neboť to chce míti napřed substantivum na *-ba*, jako asi služebný ze služba, družebný z družba. Týmž důvodem jest také slovo svláčebna zavrhnouti, protože není obvyklé ani svláčebný ani svlačba ze svláčeti. Staří překladatelé bible pojmenovali eine Kleiderkammer vestiarium obláčnice, proti čemuž nelze nic míti, mohlo by se tedy zrovna tak dobře říci sláčnice, měla-li by to býti světnice na svlékání. Také slovo zuvadlna jest dávno přijato, než jím označujeme ovšem nejprve místo na zouvání střevícův a punčoch. Bylo by však si beze sporu zasloužilo místa také při Auskleidezimmer před nepravým svláčebna. Proti slovu potnice při Badestube a Schweiszbad není co namítati, hledíme-li k odvození; než potnice (potní roucho) jest pravým Cechům starým ein Schweisztuch sudarium, proto jím nelze pojmenovati eine Badstube nebo ein Schweiszbad, nechceme-li významy již určité libovolně zaměňovati.

Protože *-í* (v jehněčí, telecí, liščí) odvozuje adjektiva ze samostatných jmen bytostí živých, nelze pochopiti, jak Tham mohl ve svém slovníku při slově Dunstkreis utvořiti adjektivum páří ze subst. pára, když pára Dunst neživou věc značí. Adjektivum z něho by bylo utvořiti slabikou *-ní* (parní). Přece však se naskytá zubí místo zubní u spisovatelův dobrých.

Dobrovský odsuzuje složeniny, které jsou jen napodobeniny výrazů cizích, mezi nimi i Komenského vodopijana Wassertrinker a oslohonce Eseltreiber, a pokračuje: Ne lepší jsou vodovítr aquilo u Rešelia, neboť říkáme půlnoční vítr, hodokvašan za hodovník, pošetilé slovo Smrtonoš Mars v kalendáři, Krasopaní a podobné plody hravého vtipu, které jako hubotluk, kolohnát a jiné nadávky nízkému způsobu mluvení buďtež zůstaveny. Nejhorší jest na tom, že někteří novotáři ze školy Pólovy takové starší i nové zrůdy do svých o jazyce knih přijímají. Tak stojí ve slovníku Thamově při Balgentreter měchošlap místo kalkant, u Halstuch krkotoč, krkonoš. Jak to směšné! Uděláme tedy lépe, voliti-li budeme jednoduché výrazy, kde jsou na poskoce, jako mučedlník Martyr za eliptické krvosvědek Blutzeuge, hedbávník za hedbávočerv Seidenwurm, světluška za světlomuška, nebo je, třeba-li, utvoříme podle analogie podle určitých tvarů snadno srozumitelných, protože řeč česká skládáním slov zrovna tak jest obmezena jako latinská a protože se tu podle německé spravovati může pramaloučko.

Zuckeressig jest po česku ocet z cukru nebo cukrový ocet, ne kyselý cukr, jak Tham toto slovo vyložil.

Z Dobrovského výtek Thamovi vidíme Thamovu nekritičnost, neznalost a nevědomost, zároveň nezpůsobilost napsati spolehlivý a řádný slovník duchu jazyka českého hovějící. (Dokončení.)

Emanuel Šimek:

K organisaci a methodě archeologické práce.

(Dokončení.)

Kromě stránky meritorní musí účelům a významu sbírky odpovídati také ostatní její zevní úprava. Především jest dbáti toho, aby nebyla žádnému druhu nálezů dávána přednost na úkor jiných, aby nebylo nejlepší místo vyhražováno třeba nálezům kovovým a pro nádoby hliněné nezbývalo jen místo u podlahy nebo vysoko na skříních. Dalším důležitým požadavkem jest vystavovati co nejméně předmětů volně, bez ochrany, aby škodlivé účinky prachu byly sníženy na nejmenší míru. Prostoru skříní musí býti sice plně využito, při tom však jest pečlivě dbáti toho, aby celek nepůsobil tísnivým dojmem přeplnění, který místo zamýšleného poučení vyvolává v nitru laikově jenom nesmírný chaos a ztěžuje práci i odborníku. Poněvadž ve skříních lze zpravidla umístiti jen jistý výběr nálezového materiálu, je s vědeckého stanoviska nezbytně nutno postarati se, aby i ostatní materiál byl buď všechen nebo alespoň ve výběru co nejširším uložen v zásuvkách skříní pro účely detailního studia. Jeho úprava a uspořádání musí arci býti neméně pečlivé než u výběru vystaveného pod sklem.

Nápisy na skříních, označující praehistorická období, kulturní oblasti i jednotlivá naleziště, musí býti vždy tak přesné, aby vylučovaly každý omyl nebo pochybnost A stejně tomu má býti i u etiket pod sklem a v zásuvkách. Tyto mají obsahovati vedle přesných údajů topografických (obec, parcelní číslo a po případě též jméno pozemku nebo jeho majitele, číslo hrobu nebo chýše, v závorce politický a soudní okres) jméno nálezcovo, datum nálezu, jeho pokud možná přesné časové určení a posléze krátký citát jeho originální nebo nejdůležitější publikace. Etikety mají býti takové barvy i úpravy, aby sice byly viditelny, ne však nápadny; prvý pohled do vitriny nesmí nikdy být upoután etiketou, nýbrž vystaveným nálezem.

Rovněž tak nesmějí býti voleny ani podložky křiklavých barev. Ovšem je dobře, aby barva podložky a nálezu poněkud kontrastovala, tak aby nález vynikl. Při nálezech barvy světlé, na př. pazourkových nástrojích, bude proto radno použíti podložek barvy temnější a zase naopak při nálezech temně zbarvených podložek a desek světlejších. Celek však musí býti vždy tak souladný, aby nepůsobil na oko nelibě. Montování předmětů na desky pomocí drátu, není-li ze zvláštních důvodů naprosto nutno, třeba se pokud možná vyhnouti. Nehledě ani k veliké práci, jíž vyžaduje, způsobuje se jím často skutečná škoda tím, že se násilným přitahováním drátu povrch předmětu poškrábe, a podrobnější studium nálezů se jím velmi ztěžuje. Často váží badatel dalekou cestu, aby si sbírku nebo jen určitou část její důkladněji prohlédl, a nakonec je velmi zklamán, nalezne-li kde co pevně namontováno, takže podrobná prohlídka je buď docela znemožněna nebo velice ztížena. Nejlépe jest proto vystavené předměty, každý ovšem opatřený nenápadným inventárním číslem (naneseným

barvou přímo na předmět samotný a nikoli na přilepeném lístku, který se lehko odlepí a ztratí), seskupiti na podložkách docela volně, beze všeho připoutávání.

Po stránce administrativní je nutno vésti o sbírkách co nejdokonalejší záznamy. To se děje jednak udržováním musejního archivu, do něhož mají býti ukládány vykopávkové deníky se všemi plány, skizzami a ostatním materiálem ilustračním, jakož i všecka korespondence, ke sbírkám se vztahující, jednak inventarisací a katalogisací sbírek samotných. Tyto obě mají býti tak provedeny, aby umožňovaly přesnou informaci o stavu sbírek v ohledu číselném i topografickém a podávaly krom toho pokud možná i všecka ostatní důležitější data, k publikaci potřebná.

Kotvou sbírky má býti inventář, vázaný ve formě knižní a doplňovaný postupně podle přírůstků. Záznamy do něho třeba činiti tak, že se všecky předměty, současně z téhož naleziště získané, zanesou pod totéž záhlaví. V záhlaví se uvede jako heslo první a poslední inventární číslo celé řady, pod nimi přesné topografické určení naleziště — jméno obce, parcelní číslo, jméno majitele a po případě též název vlastního naleziště, politický a soudní okres — a po té stručná, ale výstižná historie nálezu. Pod záhlavím se podá při každém jednotlivém čísle přesný popis předmětu, jeho rozměry, materiál, barva a výzdoba, stupeň zachování atd. Předměty pocházející z téhož hrobu, chýše nebo vůbec nějaké užší nálezové skupiny, jest číslovati a zanášeti za sebou a jejich bližší provenienci (číslo hrobu a pod.) zvlášť při každém čísle vytknouti. Aby bylo vedení inventářů jednotné a na žádný důležitější údaj nemohlo býti zapomenuto, jest nejlépe užívati tiskopisů s příslušným sloupcovým rozčleněním.[1]) Při inventáři jest vésti index nalezišť, do něhož se zanesou v abecedním pořádku jména nalezišť (obec nebo jiné hlavní topografické označení) a stránky inventáře.

Vedle inventáře, který má býti bezpečně uschován a není tudíž kdykoli přístupen, jest vésti pro běžnou informaci dva katalogy lístkové. Oba mají býti uspořádány podle nalezišť. Lístky prvého, hlavního, třeba seřaditi veskrze jen abecedně. V záhlaví lístku se napíše jako heslo jméno naleziště, totožné s jménem v indexu inventáře, pod ním všecky ostatní bližší údaje topografické, dále nejdůležitější data o vykopávce a jejím výsledku, a v poslední řádce příslušná čísla inventární (jdou-li v nepřetržité řadě za sebou, toliko první a poslední). Katalog druhý, vedlejší, má býti rozdělen podle jednotlivých praehistorických období, v každém pak lístky podle nalezišť v abecedním pořádku. Na každém lístku lze uvésti pouze jméno naleziště a čísla inventární. Tento druhý katalog zpravidla musei veden nebývá, považuji jej však jako pomůcku k rychlému přehlédnutí obsahu sbírky podle dob za nezbytný.

---

[1]) Žádoucího jednotného postupu by tu bylo nejsnáze dosíci tím způsobem, že by se ujal vydávání příslušných tiskopisů svaz musei a dodával je jednotlivým museím spolu se stručným tištěným návodem o inventarisaci a katalogisaci sbírek.

Jak v inventáři, tak také v obojím katalogu nutno udržovati přesnou evidenci o tom, kde jsou zaznamenané předměty vystaveny (síň, skříň, její oddělení, číslo zásuvky atd.).

Kromě evidenčních a informačních pomůcek zde uvedených mělo by si každé museum jako ústav v prvé řadě vědecký pořiditi a udržovati úplnou archeologickou topografii svého okrsku a k ní příslušnou archeologicko-topografickou mapu v takovém měřítku, aby se její doplňování mohlo díti způsobem co nejpodrobnějším. V obou mají přirozeně dojíti výrazu nejen nálezy musea samotného, nýbrž také všecky ostatní. Místopisný seznam má kromě přesných dat topografických obsahovati stručnou historii nálezu, místo jeho uložení a všecku literaturu (v zkrácených, ale přesných citátech). Kartografický podklad map má sestávati kromě vodní sítě z jemného nástinu horopisného a co možná úplného místopisu. Údaje archeologické nemají se díti slovy, nýbrž značkami, různícími se tvarem a barvou. Značky musí býti dobře viditelné, nesmějí však působiti křiklavě; nemá jistě smyslu a působí velmi neestheticky, je-li na mapě nějaký drobný nález vyznačen kolem nebo trojúhelníkem o ploše 1 cm^2 nebo ještě větším, nehledě ani k tomu, že se tím znemožňuje zanášení jiných nálezů na blízku učiněných. Seznam značek, k mapě připojený, musí býti tak sestaven, aby si čtenář mohl jejich význam snadno zapamatovati a nemusil očima ustavičně konati únavnou cestu od značky k legendě a zpět.

Jako pro práci výkopnou a musejní, lze stanoviti řadu methodických pravidel i pro **činnost publikační.** Tomuto oboru bude potřebí věnovati v methodologické příručce zvláštní pozornost. Zde se dotknu opět jen zásad nejdůležitějších. Prvým, kardinálním požadavkem jest, aby pro vlastní publikační část prací určených k uveřejnění praehistorického materiálu bylo užito methody čistě popisné, bez jakýchkoli příměsků theoretických. Jen ty práce, ve kterých bude dbáno této zásady, podrží cenu trvalou, kdežto publikace, přinášející materiál zpracovaný pod zorným úhlem autorových theorií, ztratí svoji cenu, jakmile tyto theorie zastarají. Publikace, která chce plně dostáti svému úkolu, nesmí se ovšem omeziti jen na pouhý popis nálezů samotných, nýbrž musí podávati také pokud možná věrný obraz prostředí, v němž byly uloženy, a po případě též prací, kterými jich bylo dobyto.

Pořad, ve kterém se tak stane, může býti arci rozličný. U děl, která kromě vlastní publikace nesledují cílů jiných, bude methodicky nejvhodnější podati nejprve obraz prostředí, po něm postup prací vykopávkových a nakonec popis nálezů samotných.

Prostředí lze rozeznávati užší a širší. Toto tvoří krajina, jež byla dějištěm událostí, které vedly k uložení kulturních pozůstatků, ono vlastní naleziště. Vylíčení krajiny po stránce geografické, především horo- a vodopisné a po případě též geologické jest důležito pro posouzení podmínek, které praehistorickému člověku skýtala, a tím často i pro seznání jeho způsobu života nebo zaměstnání, rázu doby atd. Jest proto záhodno přidati k této části, pokud možná, vždy dobrou mapku a označiti na ní polohu naleziště.

Popis naleziště samotného, prací na něm podniknutých a jejich výsledků, musí býti ovšem zcela podrobný a doložen co nejhojnějším materiálem ilustračním. Platí tu s příslušnými obměnami totéž, co jsem uvedl při methodice vykopávek. Především je nutno přesně vytknouti polohu naleziště po stránce topografické.[1]) Poté jest vylíčiti postup prací vyměřovacích i vykopávkových a podati celkový přehled jejich výsledků (počet hrobů nebo chýší, jejich polohu, rozdělení nebo seskupení, zařízení atd.). Má-li naleziště větší rozlohu, je nezbytno přiložiti jeho plán. Po přehledu celkovém má následovati podrobný popis jednotlivých vrstev, sídelních jam nebo hrobů a jejich obsahu, a to každé vrstvy a jejího obsahu, každého hrobu nebo jámy zvláště, a v jednotlivých těchto skupinách i každého předmětu zvláště. Tento požadavek se u nás považuje sice namnoze za zastaralý nebo přehnaný, avšak jedině jeho rigorosním plněním můžeme dosíci opravdu spolehlivé látky, nezbytné k řešení celé řady detailních, dosud nezodpověděných otázek. Oč bychom dnes lépe znali na př. kulturu lidu mohylového nebo římskou (naši), především v jejím časovém rozvrstvení, kdyby materiál hrobní a sídlištní nebyl z největší části popsán jen sumárně, nýbrž tak, abychom mohli podrobně prostudovati obsah každého hrobu, každé chýše zvlášť!

Podrobnou partií popisnou jest vlastní úkol publikace v podstatě vyčerpán. Čím důkladnější a positivnější pozorování přináší, tím trvalejší cenu si zaručuje. Jinak je tomu s dalšími částmi, které podávají zpracování celé látky, výzkumem vytěžené. V prvé řadě sem patří přehled a posudek její podle jednotlivých druhů nálezů a dále chronologie, časové vřazení naleziště. Tyto obě části sice nejsou pro publikaci nezbytně nutny, přece však u prací většího slohu nemají scházeti, poněvadž čtenáři umožňují zběžnější přehlédnutí výsledků výzkumu. K nim se mohou pojiti ještě partie další, obsahující úvahy historické, ethnologické a j. Cena těchto částí může býti ovšem jen dočasná a závisí jednak od hlediska, s něhož autor látku posuzuje, jednak od výsledku výzkumů pozdějších. Každý nový nález může míti na ni vliv, může závěry autorovy potvrditi, doplniti, opraviti, vyvrátiti.

Hodí-li se pro vlastní část publikační nejlépe střízlivá methoda čistě popisná, musí býti zpracování látky postaveno na basi jinou, širší. Jaké methody zde autor použije, závisí ovšem od toho, jak se

---

[1]) Aby byla vyloučena možnost omylů, je při jménech místních dbáti vždy označení původního. Tento požadavek bych kladl zejména také na práce, informující cizinu. Bylo mně vždy hádankou, proč naši autoři v německých nebo dokonce i francouzských článcích užívají názvů porušených, proč píší (pokud to ovšem vskutku napsali sami a nikoli redakce, které si někdy v tom ohledu dovolují korektury zcela libovolné) na př. Ondratitz místo českého Ondratice, Aunjetiz, Dablitz, Bylan, Platenitz místo Únětice, Ďáblice, Bylany, Plátenice. Hleďme jen vždy, aby články svým obsahem stály na žádoucí výši, a starost, hodí-li se naše jména pro jazyk čtenáře, přenechme už jemu. Něco jiného ovšem jest u míst obydlených dnes Němci. Tu je už z praktických důvodů potřebí, abychom po případě (u menších osad) i v českých pracích uváděli vedle jména českého v závorce též německé. České však nemá býti zanedbáváno nikdy a nikde.

na praehistorii dívá. V celku lze tu dnes rozeznávati tři směry. Jedni vidí v praehistorii pouhé dějiny umění — pro ty budou přirozeně rozhodovati hlediska uměleckohistorická. Druhým je praehistorie totožná s dějinami kultury, hledají v ní tedy již více, bude tudíž také jejich methoda příslušně složitější. Třetím neznamená praehistorie ani pouhé dějiny umění, ani jenom dějiny kulturní, nýbrž kromě obou ještě mnohem více — nauku o pravěkém lidstvu, jeho kultuře a osudech vůbec. Methoda této skupiny bude přirozeně nejširší, bude pracovati nejen s prostředky umělecko- a kulturně-historickými, nýbrž také ještě s celou řadou jiných.

Stanovisko skupiny třetí vystihuje nejlépe podstatu praehistorie. Každý předmět, vyrobený rukou pravěkého člověka, může býti posuzován — ať již v positivním či negativním smyslu — jako výsledek jeho umělecké tvořivosti nebo pozůstatek jeho kultury, avšak každý předmět, každá chýše, každý hrob byl též svědkem jeho osudů a zaslouží i s toho hlediska ocenění. Dějiny lidstva, těmito prameny doložené, budou arci zcela jiného rázu než dějiny dob pramenů psaných. Budou podstatně chudší, ale obsáhnou za to věky nekonečně delší, nebudou líčiti osudy států, církví a jiných umělých svazků lidské společnosti, nýbrž osudy lidstva jako celku, rozpadajícího se na kulturní společenstva na plemenném nebo snad i národním podkladě, z největší části ovšem bezejmenném.[1]) Naprosto odchylný ráz pramenů vylučuje arci předem, že by se kdy mohla praehistorie vyrovnati dějinám ve vlastním smyslu a nahraditi je. To však také není jejím cílem a rovněž ne, aby se stala snad jakýmsi druhem pomocné vědy historické. Historie čerpá arci již dnes z praehistorie a bude tak činiti v dobách příštích ještě v míře daleko větší, ale proto přece zůstane a má také zůstati praehistorie tím, čím dnes je, vědou úplně samostatnou,[2]) která má s historií společné nejvýše to, co i její jméno naznačuje — že jsou jejím předmětem doby starší a že je tedy jaksi její předchůdkyní.

Nechce-li praehistorie býti historií, jsou přece její snahy alespoň z části obdobné, a obdobná bude tudíž častečně i její methoda. Bude

---

[1]) Jeho bezejmennost bývá někdy i samotnými praehistoriky pociťována — ovšem docela neprávem — jako nedostatek, kterému třeba odpomoci. Pokud se tak děje způsobem kritickým, nelze proti tomu ničeho namítati, rozhodně však musí býti zamítnuta snaha najíti stůj co stůj pro každou oblast archeologickou nějaké zvučné označení ethnické. Spojovati určité kulturní oblasti s jmény národů nebo kmenů, známých z historických pramenů, lze teprve tehdy, jestliže doklady archeologické i historické nesporně svědčí pro tutéž dobu a tutéž oblast. Je však postupem naprosto nemethodickým mluviti na př. o kultuře markomanské, kvádské a pod., aniž bychom mohli sídla těchto kmenů určitě vymeziti. Kam zavádějí podobné snahy, okazuje úporné, z velké části ovšem zcela plané ethnologisování prof. G. Kossiny a jeho žáků; srov. o tom též *L. Niederle*, Slovanské starožitnosti I, 466 a d., *A. Stocký*, Poznámky k některým názorům na český neolith v novější německé literatuře, Pravěk VIII (1912), 26 a d.; Některé úkoly české archaeologie, zvláštní otisk z Pokrokové Revue 1913, str. 8 a d.

[2]) Poměr obou věd vymezil u nás v poslední době nejurčitěji *K. Buchtela*, O cílech a dosavadních výsledcích badání předhistorického v Čechách. Sborník prací, věnovaných prof. Dru L. Niederlovi (Národopisný věstník českosl. X, Praha 1915), 23 a d.

se zajímati nejen o různé jevy samy, nýbrž také o jejich vnější i vnitřní spojitost. Bude nejen líčiti určité stupně kulturního vývoje pravěkého lidstva, nýbrž bude hleděti také vyložiti, proč k nim došlo a jakými cestami, zda přirozeným vývojem vnitřním či vlivy vnějšími, zda tyto vlivy byly pouze jednostranné či vzájemné, zda byly jenom kulturní, či nutno-li při nich počítati také s přesuny ethnickými a do jaké míry; bude nejen sledovati tyto přesuny samy, nýbrž pátrati také po jejich příčinách, bude nejen líčiti osudy pravěkého lidstva vůbec, nýbrž hledati také jejich genetickou souvislost.

K dosažení těchto cílů slouží praehistorii jednak prostředky vlastní, především stratigrafie a typologie, jednak výsledky věd jiných, anthropologie, ethnologie, orientální a klassické archeologie, historie, linguistiky, ethnografie atd. Cena jejich není přirozeně stejná. Posouditi ji a stanoviti, zdali a do jaké míry v určitém případě jich lze použíti, jest úkolem vědecké kritiky.

Z vlastních prostředků methody praehistorické je nejspolehlivější *stratigrafie.* Podaří-li se zjistiti na zkoumaném nalezišti několik neporušených vrstev nad sebou, bylo tím získáno několik pramenů takové věrohodnosti, že je kvalitativně žádný historický pramen nepředčí. Relativní chronologie na nich vybudovaná je naprosto bezpečná, a ta opět umožňuje ve spojení s fakty, doloženými nálezy v jednotlivých vrstvách, celou řadu logických závěrů dalších[1]).

Méně jisté soudy dovoluje *methoda typologická,* i ta však má svoji nespornou cenu, je-li jí použito kriticky. Její význam kotví ve faktu, že v lidské kultuře i jejích hmotných projevech od nejstarších dob lze pozorovati nepřetržitý vývoj. Linie jeho stoupá i klesá, přechody jsou někdy povlovné, jindy rychlejší, nikde však není skoků. Úkolem typologie jest najíti tuto vývojovou linii, roztříditi nálezy podle tvaru i úpravy na starší a mladší a najíti články přechodné. Hlavní potíží je tu zjistiti správně zákon, který v určité době udával směr vývoje, a různé vnější i vnitřní vlivy, které jej urychlovaly nebo zdržovaly. Tato potíž zavádí archeology často na zcestí a bývá proto také příčinou naprostého zamítání typologické methody vůbec. Při tom se však zpravidla zapomíná, že vina vlastně nespočívá v methodě, nýbrž v jejím nesprávném, nekritickém použití.

Důležitou pomůckou typologie k řešení různých nejistot, především k správnému třídění sporných nálezů a zařazování jich do určitých období vyvojových je *studium materiálu srovnávacího.* Tento materiál musí ovšem býti geograficky i kulturně blízký tomu, jenž má být určen, a musí býti tak hojný, aby vylučoval jakoukoli možnost omylu. Při určování nutno přirozeně postupovati od známého k méně

[1]) Ovšem nutno zde podotknouti, že chronologie takto získaná platí především jen pro naleziště stratigrafií datované a nejvýše snad ještě pro jeho blízké okolí. Aby mohla býti stanovena chronologie větší oblasti, je nezbytno určiti alespoň několik nalezišť v různých končinách jejích. *Pronášeti chronologické soudy o rozsáhlých oblastech kulturních na základě poměrů jednoho nebo dvou nalezišť,* jak se někdy stává, *je methodicky nesprávno,* poněvadž tu není bezpečných dokladů ani o přibližně stejném vývoji celkovém, a tím méně ovšem o naprosté vývojové shodě jednotlivých okrsků drobnějších.

známému a neznámému, od jednotlivých složek k celku. Má-li býti v určitém daném případě datován nález, sestávající z většího počtu předmětů, musí badatel předem zjistit — pokud to ovšem z pozorování při vykopávce učiněných je možno — jde-li opravdu o souvislý nález z jedné doby, či o směs předmětů z dob různých, a hledá pak analogie pro jednotlivé předměty v jiných, bezpečně datovaných nálezech z téže kulturní oblasti. Podaří-li se vypátrati je pro všecky předměty v nálezech, patřících vesměs do téže doby, jest nový nález bezpečně určen a může se státi sám podkladem pro určování jiných. Totéž platí i tehdy, jestliže se nepodaří sice vypátrati analogie pro všecky předměty, jsou-li však okolnosti, za nichž byl nález učiněn, toho druhu, že zaručují jeho neporušené prvotní uložení a svědčí tím i pro jeho časově jednotný původ. Kombinovanější jsou případy, v nichž pro jednotlivé předměty nalezneme analogie z období různých. Tu jsou pak dvě možnosti: buď nález určovaný není jednotný, nýbrž je pouhou náhodnou směsí předmětů různé provenience, nebo dokazují analogie z období starších, že ony předměty byly prostě používány nebo kolovaly v obchodě déle než jedno období. Takové případy jsou v praehistorii dosti časté. Nezbývá pak než prostudovati všechen známý srovnávací materiál, aby mohlo býti bezpečně rozhodnuto, která z obou eventualit se na určovaný nález hodí.

Při studiu srovnávacím jest ovšem nutno věnovati stejnou pozornost nálezům všech druhů a zejména nezanedbávati ani keramiky ani kovů. Význam jejich pro posuzování hmotné kultury praehistorické je zpravidla podstatně různý. Hlína byla všude po ruce, byla tedy všude dána také možnost domácí výroby keramické. Výrobce zpracovával, formoval, zdobil a pálil tvárlivou hmotu tak, jak bylo právě u jeho lidu obyčejem, i jest nám proto keramika především dokladem vkusu a technické vyspělosti lidu, u něhož ji nacházíme. Krom toho nám může z téhož důvodu poskytnouti také cenný materiál pro posouzení vzájemných styků a vlivů kultur sousedních. K ocenění styků oblastí vzdálených se hodí keramika jen ve výjimečných případech, poněvadž s ní bylo zřídka obchodováno do velkých vzdáleností. Láce domácí výroby a křehkost hliněného zboží poskytovala málo vyhlídek ve zdar dalekých obchodních cest. Zcela jinak je tomu u předmětů kovových. Jejich výroba se už poměrně záhy soustředila z velké části v určitých centrech, která ji mohla z různých důvodů, především pro blízkost ložisek kovu nebo jeho snazší dovoz rozvinouti po továrensku a tím také docíliti dvou obchodních výhod — vyšší technické vyspělosti a nižších cen. Tovary těchto obchodních středisek zaplavily okolí a rozlily se daleko do kulturních oblastí cizích, kde nabyly někdy takové obliby, že udávaly tón i výrobě domácí. Jejich veliké rozšíření má neocenitelný význam pro chronologii, poněvadž se jimi dá zjistiti současnost nebo alespoň časová blízkost velké řady nálezů a tím i kulturních stupňů, v nichž se vyskytují. Často lze tak stanoviti pro tyto stupně nejen chronologii relativní, nýbrž i absolutní, tím že je buď z historických pramenů známa doba, ve které příslušná továrna pracovala, nebo že ji lze nepřímo zjistiti z nálezů, které ony tovary obsahují a jsou samy absolutně datovány předměty jinými.

Je tedy důkladné studium jak nálezů kovových, tak také keramických požadavkem naprosto nezbytným. V prvém směru bude musit česká praehistorie ještě leccos doháněti. Za to však můžeme se zadostučiněním říci, že to byli čeští praehistorikové, kteří velmi záhy pochopili velký význam keramiky a věnovali se jejímu studiu s takovým zájmem, že dnes naše věda zaujímá po této stránce jedno z nejpřednějších míst v celé Evropě.

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

Dopis z Prahy byl od malíře Plase. Psal Pavlovi, že je pozván doktorem Ulrychem na statek jeho strýce na Jičínsku do Libůně a že ho cesta povede kolem rodné vesnice Pavlovy. Rád by ho tedy navštívil na dva, tři dny. Chce hodně venku malovati. Prahne už po nových vjemech a dojmech a náladách. O Miladě také psal a o Matyldě. O jejím nynějšim zaměstnání a o plánech s divadlem. O obraze »Nadčlověka« nebylo v dopise ani zmínky. Nad tím se Pavel zamyslil.

Osud Matyldy ho nedojal.

Jeho láska k ní byla mrtva.

* * *

Blankytné nedělní ráno. Po nočním dešti. Široce rozevřenými dveřmi kostelními zní varhany a zpěv. Paprsky sluneční šikmo vrhají své zlato barevnými okny na klečící zástupy. Modravý kouř kadidla hustými, vonnými obláčky stoupá kolem stříbrovlasého kněze v zlatobílém rouchu obráceného k lidu a držícího v rukou zářivou monstranci sršící blesky. Duše zástupu hromadně se zvedají a obracejí k Bohu. Na stropě je zříti Pannu Marii milostně se vznášející uprostřed bílých andělů. Kolem ní září zlaté hvězdy v hluboce modré klenbě rozevřených nebes. Pavel stojí vzadu u dveří chrámových a cítí trpkost a lítost nad nemožností modliti se spolu v této čisté, jasné prostoře chrámové, kde dávno jako hoch vždy v neděli s čistým srdcem přisluhoval knězi u oltáře. Oh, jak ho tehdy jímávalo lehkým mrazením mystické kouzlo bohoslužby. S jakou čistou, vroucí a ničím nezkalenou vírou klečel na kolenou a pokorně bil se v prsa. Jak blízko mu byl tehdy Bůh. Tehdy pro něho přebýval v těchto prostorách a vznášel se Bůh jako dobrotivá a laskavá bytost. A celá prostora chrámová byla jaksi vyšší a ono temněmodré nebe se zlatými hvězdami kolem Panny Marie bylo tak přehluboké a úsměv Panny tak milostný a tak sladký. Ale to vše odplynulo a je tak daleko a tak dávno. Nyní Bůh je zakryt, Bůh se skrývá.

Mše se skončila. Pestrý zástup dívek, žen a mužů, všichni svátečně oděni, vyhrnul se na náves. Pavel, jenž se chtěl podívati za vesnici do luk a obracel se již na hořickou silnici, byl náhle uchopen za rukáv kabátu sousedovic sedmiletým Vašíkem, jenž celý

upachtěn a sotva dechu popadaje mu vyřizoval, aby šel hned domů, že panímáma Klimešova za ním posílá. »Je tam ňáký pán z Prahy, má strakatý paraple, veliký červený dekle, takovej širakánskej klobouk jako je vošatka na chleba, a dal mi červenou tužku,« sděloval rychle a nesouvisle za sebou Vašík poskakuje kolem Pavla a veda se ho za ruku. »Jiří,« pomyslil si Pavel a usmál se způsobu, jakým hoch popisoval malíře Plase.

Když vstoupil doma do světnice, zastal Plase sedícího za stolem a zabraného do živého hovoru s otcem. Homolka čerstvého másla a vonný pecen chleba ležely na čistě prostřeném stole. Pavlův otec, statný sedmdesátník lví hřívy a jiskrného pohledu, se zájmem poslouchal vypravování Plasovo o rybaření. Jsa náruživým rybářem rád zapřádal hovory o rybolovu a proto živý, barvitý a rozmarný hovor Plasův, jenž v oboru rybolovu mohl se ucházeti o championát, ho živě poutal a unášel. Rybáři a holubáři se poznávají ihned navzájem podle nějakých tajných, jen jim povědomých znamení jako svobodní zednáři. Pavel se vesele zasmál vida oba tak zabrané do zamilovaného jimi oboru a tiskna Plasovi ruku vyslovil ihned pochybnost o tom, že Plas bude moci za dva nebo tři dny jeti dále do Libůně, jak v dopise oznamoval, když mají s otcem takovou společnou vášeň rybářskou. Malíř Plas zdržel se u Klimešů skutečně o celý týden déle než původně zamýšlel. Nebyly to však jen ryby, jež ho zdržovaly, ale také ten objev, že v rodné vesnici Klimešově byli vášniví vyznavači karetního kultu. Každého večera vysedával dlouho do noci při kartách v hospodě a sedláci platili mu za vyučenou značnými prohrami. Konečně desátého dne bylo přece nutno odejeti. Finanční úspěch tohoto zájezdu byl znamenitý, umělecká žeň však byla pranepatrná. Jedna jediná krajinka. A i na té bylo cítiti a znáti jakousi umdlenost, olověnou tíhu, dřevěnost a nehybnost. Krajina neměla vzduchu. Všechno živoucí bylo by se v ní musilo zalknouti. Pavel se zhrozil, když mu Plas ukázal své nezdařené dílo, jehož nedostatky však zdály se Plasovi unikati. On byl naopak s dílem svým spokojen. K povrchnosti, k laciným efektům, k manýře začal se přidružovati ještě také nedostatek autokritiky. Pavlovi bylo hořko a trapno, když slyšel vlastní sebechválu Plasovu nad nezdařenou, ubohou, zalknutou, mrtvou krajinkou. Chtěl vytknouti hlavní vady obrazu, ale když slyšel nyní z úst Plasových takovou sebechválu a spatřil jeho jasné zářící oči a široký úsměv na jeho dobré a poctivé tváři, odmlčel se a neřekl ani slova. Toto veliké dítě mohlo by se zarmoutiti.

Než se rozloučili, otázal se Pavel Plase, jak pokročilo jeho veliké dílo, Nadčlověk. »Ach, to nyní stojí, to má dost času,« odpovídal Plas. »Je třeba časem si odpočinouti od tak velikého díla a pak je to práce ryze komposiční, nyní však příroda jásá a zpívá a volá Tam to, to je takové podzimní dílo.«

Rozloučili se. A když pak Pavel sám vracel se kvetoucími a vonícími lučinami od nádraží k domovu zamyšlený a roztesknělý přítelovým odjezdem, zněla mu v sluch stále poslední jeho věta. »Je to takové podzimní dílo.«

Bylo však počato v jaře a za pět měsíců sestárlo o léta!

X.

Za čtvercem okenních tabulí jedoucího vlaku otáčí se krajina za krajinou volným posouváním vzdáleného lemu hor, zrychleným útěkem přibližujících se lesů, polí, luk, vsí s kostelními vížkami a melancholickými hřbitovy plnými křivých křížů za nízkou opadávající zdí, a kolem železničního náspu rozestavené telegrafní tyče a stromy tančí šílený kvapík. Kola drnčí svoji monotonní píseň. Lze k ní skládati jakýkoliv text a navíjeti na ni libovolnou melodii.

Schoulen v koutě pohlíží Klimeš apaticky na tančící a zpět ubíhající krajinu. Jemný smutek plní jeho duši. Je mu jako dvanáctiletému hochovi, když po prvé odjížděl z domova na studie. I dnes, jako tenkráte, pociťuje, jako by ho ujíždějící vlak unášel do nové, neznámé epochy životní. Dnes po prvé od těch dob ho jala zase stejná sklíčenost. Zapálil si cigaretu a ponořil se v dumy. Obraz za obrazem rozsvěcuje se v jeho mysli. Obraz za obrazem rychle uplynulého léta. Hloubka tmavězelených lesů se zlatými, třesoucími se velikými penízi raženými sluncem do kyprého, černězeleného mechu. Vysoce naladěná píseň šílícího hmyzu o polednách v táhlém lkání lesním. Horská bystřina se zlatěčervenými pstruhy. Osamělá píseň kukačky. Zástupy rudých jahod a dlouhé průvody mravenců z neznáma do neznáma. Oblaka zlatá, a stříbrná a nachová. Oblaka jako stříbrné lodi plné andělů a oblaka jako raněné, veliké labutě táhnoucí do daleka, a oblaka jako porfyrové sloupy brány rozevřené v nekonečnost. Louky plné květů, vůně, motýlů a včel. Smaragdové louky! Zářící jitra a opalisující večery. Chvění ametystových libel nad nehnutým zrcadlem vod. Pokorné schýlení trav na lukách pod teplým vanem větru. Široký dech, mateřský dech země. A kolem dokola do dálek bílé vsi a dvorce. Zná je všechny. Již jeho dětské oči je zřely. Zná je všechny a zná lidi v nich. Zde srdce země bije nejvroucněji! Má svoje písně, své kroje, své mravy, svou vůni ten kraj. Tam srdce země bije nejvroucněji. Vyrostl z té půdy jako vyrůstá strom. Šťáva oné země napojila jeho krev. Té zemi, tomu kraji patří celý! A nyní zase odjíždí! Proč? Může býti jinde cíl? A jaký?

Dva obchodní cestující vstupují k němu do oddělení, kde až dosud byl sám. Židé. Sotva usedají, dávají se hned do hazardní hry a při tom švadroní svým židovským žargonem o všem možném. Ušpiněné papírové peníze strkají si do kapes u vesty. Klimeš vyrušen obrací se ... k oknu. Na stanici přebíhají rychle lidé. Staniční úředník na vysokých nohách vážně jako páv prochází se ve své červené čapce na peroně. Někdo křičí vedle vozu: pražské noviny! Klimeš vychyluje se z okna a mechanicky si kupuje noviny. Pak se zase opírá do svého kouta. Vlak se rozjíždí. Nelze více sníti v přítomnosti těch dvou. A Klimeš roztahuje před svým obličejem široký formát novin a dává se do čtení. Jakoby opona spadla nad krásným jeho světem. Čte: »Před hlavním útokem na Čataldžu.« »Dr Daněv spokojen.« »Hrabě Berchtold ve Vídni.« »Následník zase ve Vídni.« »Mezi Habeší a Rakouskem.« »Španělský ministerský předseda zavražděn.« »Vláda se chce zbavit parlamentu.« Čte apaticky za

monotonního drčení kol. Znaven odkládá na sedadlo vedle sebe noviny a zapaluje si novou cigaretu. Ale z krásných obrazů nepřichází k němu již ani jediný! Opona je spuštěna, akt je odehrán. Židé již nehrají v karty, ale vypravují si anekdoty. Židovské a oplzlé. Klimeš chápe se znovu novin a mechanicky bloudí zrakem v sloupcích listu. Náhle, jako by červeným tiskem bylo vytištěno, vykřikne na něho z novinových řádek jméno Matyldy Hollerovy. Na příští den v rubrice divadelní jest oznamováno její vystoupení jako hosta v úloze Taťany v Oněginu. Oh, kde jste lesy rodného kraje, aby v hloubce jejich vrhl se do hebkého, sametového mechu a jako Anteus se dotkl země a nabyl síly. Zatím ale vlak rychleji a rychleji ho unáší a přibližuje do záludných kruhů a osidel kouzelnice. Ne, není mrtva, ještě není mrtva ta přízračná jeho láska. V nové podobě zase zjevuje se mu jeho kouzelnice. Daleko za ním již leží jeho rodný kraj a s ním i čistý, krásný, mužný, hrdý život. Ten druhý se blíží s rmutným a zlobným životem. Velkoměsto se již z dálky hlásí. Pestré, veliké, reklamní tabule stojí vyzývavě uprostřed polí a vykřikují na kolemjedoucí vlak velikými písmeny. Továrny dýmají a řinčí ryčným rytmem. Řady povozů táhnou se po cestách. První vysokopatrové domy souchotinářsky se rozhlížejí po krajině. Smráká se. Elektrické a plynové svítilny vyskakují stále v hustších řadách a krouživým chorem otáčí se kolem oken vlaku. Vzduch houstne a stává se těžkým. Daleko vyběhlé ulice nejvzdálenějšího předměstí mdle zářivými okny dívají se na vlak. Most vysoko nad silnicí. Rovné řady svítilen dole. Tramway dole cinká a běží rychle po zemi jako obrovský svítivý brouk kukujo s drnčivým a kovovým bzučením. Po mostech nad ulicemi hluboko dole ležícími, rovnými a černajícími se mravenčím hemžením lidským, pak po náspu železničním vedle širokého, volného proudu řeky, kde parníky chrlí zlaté kštice hemživých jisker do tmějícího se modra nad vodou, a posléze ohromným, rozlehlým nádražím kolem mnohobarevných signálů a vztekle syčících lokomotiv stále volnějším tempem ubíhá vlak až náhle stane. V hustém zástupu vychází Pavel na ulici před nádraží. Je teplý, vlídný, zářijový večer. Jantarový úplněk měsíce vznáší se nad černými silhouetami střech. Silná, lahodná vůně vinných hroznů vane z ovocnářských krámů před nádražím. Někde z otevřeného okna drnká kytara. Kočové fiakrů a drožek zpěvavě vyvolávají a nabízejí své vozy. Asfaltové dláždění se leskne po dešti v záři elektrických lamp, jež lehce kymáceny větrem a obklopeny hustými vířivými chuchvalci jepic podobají se obrovitým, odkvétajícím pampeliškám, jichž pýří vítr rve a unáší. Ale dále již to bouří a kypí životem. Světelným jasem výkladních skříní po obou stranách ulice domy dole planou jako do běla rozžhavené pece. Dláždění se otřásá, domy zvučí mnohonásobnými zvuky, vzduch drnčí, skoro všechna okna září. Ryčně se žene život ulicemi. Oh, jak to přitahuje, jak to strhuje! Zase je v té staré kleci! A Pavel dává se odhodlaně kupředu hustými davy, ale v hlavě cítí tupou bolest, jako po prudké ráně.

* * *

Elegický ráz předehry k Oněginu ztišil hlediště a spoutal duše. A hle, nyní zjevuje se Taťana a pronáší své prvé zpěvné věty. Je plna duhokřídlého půvabu a pelu. Září. Je plna dívčí záhady a něhy. Je ostýchavá, je zádumčivá, je teskná. A uprostřed ostatních je jako růžový oblak. Ale stín utrpení již netrpělivě se chvěje za ní. Opona padá s měkkým šelestem. Plná záře světel v hledišti a banální potlesk na chvíli zatlačují kouzlo. Ale znovu otevírá se scéna. Krátký, bolestný, rozvroucněný, sourdinami dušený zpěv cel a houslí. Taťana píše svoje vyznání. Počíná nesměle jak ranní zatíkání písně ptačí a vrcholí a končí jako slavné hlaholení zvonů. Opřen o barrieru v přízemí Pavel naslouchá jako přimrazen. Čistý, krásný, pružný hlas Matyldin plní ztemnělou prostoru divadla a strhuje duši k souznění. Jak slavnostně, jak bolestně, jak osudově se nese nad hlavami skloněnými v temném hledišti věta:

Oh, zjev mi, jsi-li ty můj anděl spásy,
či demon, který se mnou zahrává si!

Bolestný výkřik a mučivá otázka duše, jež skládá svůj osud do rukou drtivé a nelítostné touhy milostné. Zamlženým zrakem Pavel hledí na jeviště, kde vše mu splývá v jakési barevné skvrny, barevnou mlhu, z které zní žalující zpěv a bolestná hudba.

Rychle míjí scéna za scénou.

Šum konce a poslední spadnutí opony. Matylda Hollerova zvítězila.

Venku na ulici před divadlem je Pavel obstoupen a zadržen kruhem přátel.

»Dnes nám neutečeš, eremito!« křičí doktor Ulrych.

»Vy jste ještě živ?« diví se architekt Záruba a podává mu svou širokou pravici.

»Ukaž dlaně, zdali je máš dosti červené od potlesku jako my!« doráží přítel Moucha.

»Nechte ho, má červené oči!« míní paní Zárubová a usmívá se významně skrze závoj.

Pavel se brání a předstírá, že musí jíti kamsi do kavárny, kde má umluvenou schůzku.

»Nikam do kavárny, s námi půjdeš k Choděrovi. Oslavujeme tam úspěch slečny Hollerovy. Moucha ji přivede za námi,« resolutně nařizuje a rozhoduje malíř Plas a ujímá se Pavla pod pažím. »Ještě jen počkáme na tu čákorku Miladu, už by tu mohla býti, žába!« dodává ještě malíř Plas rozhlížeje se pátravě kolem, ale vtom již Milada se sama hlásí. Je unesena nadšením. Oči ji svítí jako dva uhlíky a tváře jsou až tmavy nachem. »Bože, to byla krása, milostivá paní, nikdy bych byla neřekla, že je Matylda taková umělkyně,« jásá Milada tisknouc paní Zárubové podávanou ruku. »Tak a teď jsme komplet, už se může jíti!« dává povel malíř Plas. Milada se obrací k němu po hlase. Sotva znatelné trhnutí kolem úst, jak zočila Pavla po boku Plasově. Hned se však vzpamatuje a štěbetá: »Také jste si přišel poslechnouti, pane Klimeši? Viďte, to byla krása, to byla Taťana!« Pavel rozpačitě přisvědčuje. A potom jdou. Ulice zvučí divadelním davem. Mladí nadšenci pohvizdují si úryvky oněginských

arií. Dámy kritisují Taťanin zpěv a toalety. Kočáry letí po dlažbě a tramwaye se plní světlými robami žen. Nepravé drahokamy vrhají dlouhé, zelené, rudé a safírové blesky do šera.

A prostranství před divadlem se zvolna prázdní a pustne.

Přípitky a blahopřání kolem rozlehlého kulatého stolu pokrytého zářivě bělostným ubrusem, v jehož středu stojí veliká skvělá kytice temněrudých růží ovinutá červenou a bílou stuhou se zlatými písmeny blahopřání od přátel a budoucích ctitelů. Šťastný úsměv krášlí Matyldin obličej. Přišel k ní hned po druhém jednání ředitel. Má přijíti pozítří k němu do ředitelny. Bude se jednati o smlouvě. Je již tedy skoro jako přijata. Nový hlahol blahopřání a nové přípitky. Malíř Plas hrdě vypíná svoje prsa pod pikovou poněkud již přepranou vestou. Matka Matyldina má onen blaženě umdlený výraz divadelních matek, jaký zdobí tváře skoro všech matek divadelních div. Oči jí tonou v stálých slzách. A Milada, ta jenom stále v zbožném zanícení pohlíží na Matyldu a každé chvíle vstává, aby ji pohladila po tvářích a pocelovala na ústa. Opojení úspěchu podmaňuje si celou společnost. U okolních stolů muži a ženy sestrkují hlavy dohromady a ohlížejí se kradmo ke stolu s kyticí temněrudých růží. Potom od několika stolů počínají se trousiti návštěvy. Bývalí známí. Veliký údiv, proč se Matylda tak dlouho vyhýbala společnosti. Nevděčnice! Ale byl to dnes úspěch! Už dlouho taková Taťana nepřešla přes naše divadelní prkna! Přisunují se stoly dohromady. Nové přípitky. Někdo usedl ke klavíru. Kdyby umělkyně byla tak laskava a zazpívala něco. Od srdce ráda. Zpívá jednu píseň, druhou, třetí. Nálada stoupá. Světla září, příbory a číše cinkají, sklepníci pobíhají mezi stoly jako pronásledovaní pštrosi. Odněkud z vedlejší místnosti objevuje se náhle vedle Matyldy bezvadný elegán, Eda »Cirkusák«. Také blahopřeje. Matylda nechápavě hledí na něho. Cize. Dusné, husté ticho rozhosťuje se kolem. A pojednou se Matylda vztyčuje, naklání se ke kytici růží, vyjímá odtamtud dvě nejpyšnější růže a obcházejíc »Cirkusáka« jde s růžemi k Pavlovi a jasným zvučným hlasem praví: »Kdysi vám hrdopyšná Isolda *jednu* bílou růži chtěla vzíti, odpusťte jí to, dnes Taťana vám dvě krásnější rudé dává.« A útlou, bílou rukou vetkává mu do výložky kabátu jednu z růží a druhou klade před něho na stůl. A Pavel, jenž má v očích dosud plno lesní zelené tmy z odplynulého léta, plachým pohledem objímá její plavou krásu a chvěje se bázlivou touhou. A je to jako horečný sen. Bere její něžnou, malou, chalcedonovou ruku do své a líbá ji a cítí, jak nervosní prsty Matyldiny ruky tisknou a objímají jeho dlaň. Pokoj je plný světlé mlhy. Všichni jako by zmizeli a zbyli tu jen oni sami dva!

A opět potlesk láme kouzlo. Paní Zarubová nadšeně tleská a za ní ostatní Klimešovi a Matyldini přátelé. Jen na druhém konci stolu černají se hluboce dvě oči ve smrtelně zbledlém obličeji. Milada! Její oči jsou hluboké jako propast a její obličej je mrtvý. Jenom kolem rtů pevně sevřených to slabě, nervosně škube. Tak bolest sama sebe hryže. A Pavel pouští něžnou, chalcedonovou ruku Matyldinu. Světlá mlha se trhá a objevují se obličeje rozjařené a červené. Klavír znovu bouří. Sborová píseň zvučí sálem. Milada vstává.

Musí již domů, je pozdě. Dutý a nemocný hlas. Matylda ji však nepouští. Pojedou přece společně domů. Venku čeká povoz. »Jsem tak šťastna, Milado, tak šťastna!« a líbá ji na rty. Milada však klade svou krásnou hlavu na její rameno a otřásá se vzlykotem.

»Ale, Milado, co je ti?« diví se Matylda.

»Nic, Tyldo, nic! Jsem jen tolik dojata tvým úspěchem a štěstím!« Ale její zuby hryžou krajku na rameni Matyldině.

Prudkým zvoněním na sklenici dožaduje se bankovní úředník Moucha pozornosti. Hovor kolem umlká. Moucha mává obrázkovým týdeníkem nad hlavou. »Co je ti? Zbláznil jsi se?« ptá se doktor Ulrych. »Tady,« vyráží Moucha v tváři celý rudý, »právě jsem našel báseň přítele Klimeše.«

»Přečíst, přečíst!« ozývají se hlasy.

Klimeš překvapeně zvedá hlavu. Už dlouho nic nikam neposlal. Jde patrně o nějakou opožděně otištěnou věc. A Moucha čte trochu pathetickým, ale jinak pěkným přednesem:

Sonet o hostovi.

Nečekán, nevítán — přišel jsem přec
s pohledem klidným, s úsměvem a tíše.
A jako by se vrátil umrlec,
umlkl hovor, hudba, cinkot číše.

Komusi z rukou růže vypadla.
Mně k smíchu byl ten úžas opravdový.
Pitvorná scéna hodná divadla,
však mlčel jsem, ač dusil jsem se slovy.

Jak přízrak stát! Ni rukou nepohnouti.
Nepronést přípitku, ni neklnouti,
bavit se zamlklostí piana!

Být při svatbě bez roucha svatebního
hrát prvního a hráti posledního
a pak jít pryč jak zjev z don Juana!

Potlesk. Miladiny oči zase září. Matylda povstává se svého místa a usedá vedle Klimeše.

Mluví k němu tlumeným hlasem. Její vlasy dotýkají se chvílemi jeho skrání. Jsou to jako drobné elektrické rány, jako sršení elektrických jisker. Na koho psal onu báseň? Na nikoho. Jen tak. Je to básnická fikce. Ah, je pozdě již, ona musí již domů. Děkuje mu za dnešní večer, že přišel. Už nedoufala, že se vrátí. Ať si nemyslí však o ní nic zlého. Měla ho ráda, ale příliš mnoho je dělilo od sebe. Nikdy ho nechtěla raniti. A za dnešní večer ještě jednou díky. Potom podává mu ruku a odchází. Všichni se rozcházejí. Venku na ulici malíř Plas hovoří cosi k Pavlovi. Ale Pavel slyší pouze zvuk hlasu, nerozeznává však slov.

Povoz se rozjíždí. Bílá ruka Matyldina kyne do nočního šera. Ale vedle ní na sedadle Milada ztemnělýma očima dívá se do pusté, prázdné ulice a mezi prsty drtí a rozškubává květ růže.

Je modrojasná zářijová noc. Uplněk měsíce stojí blízko obzoru. Pavel se odděluje od přátel a jde zvolna k nábřeží. Tiše plyne řeka mezi břehy. Reflexe zářijových hvězd svítí v její klidné hladině. Jez hučí a zahaluje svým zvukem jakoby neviditelným druhem závoje všechny věci kolem. Domy a ostrovy mají klamavý vzhled. Je něco neskutečnosti na všem. Na tmavě modrém poli oblohy sřítivší se hvězda značí dlouhou žhavou čarou dráhu svého pádu. Reflex v hladině řeky způsobuje zdání, jako by utonula v řece. Pavel jak stojí opřen o kovové zábradlí vzmachem ruky hází do hloubky řeky rudou růži za sřícenou hvězdou.

XI.

A opět byl Pavel stržen do víru. Dráždivý fantom lásky tentokráte cele podmanil si jeho srdce. Zuřivá a krutá hra. Všechno kolem něho nabývalo nepřirozených barev a tvarů. Zanícení proměnilo mu svět. Svět se vzňal a planul purpurovou září. Opojná radost a drtivé smutky zápolily spolu těžce v jeho srdci krutě pustošeném a stigmatisovaném démonickou zběsilostí vášně. Byly chvíle v tomto podivném období, kdy zdálo se mu, že se vznáší svobodně a volně jako by zbaven byl pozemské tíhy a rmutu. Svět chimericky zkrásněl. Ale i za nejkrásnější pohody v této zvroucněné atmosféře pojednou jako by vzduch sebou trhal a houstl k budoucím pohromám a bouřím. Sfingická podstata ženy výsměšně unikala rozpřažené touze a co zůstávalo v náručí, bylo jen šálivé, klamavé a mdlobné tělo.

Široký kruh ctitelů otočil se kolem Matyldy, která v krátkém čase svými úspěchy na jevišti stala se obdivovanou a zářivou divadelní hvězdou. Ozařovaná aureolou umění jako by vznesla se do výše. Dráždivě lákavou a žádoucí stala se Pavlovi. V divadle zaníceně sledoval její zjev na jevišti a s pokornou zbožností naslouchal jejímu krásnému zpěvu. Dopoledne často nešel do přednášek, ale čekal na Matyldu, aby ji doprovázel do divadla do zkoušek. Co večerů probloudil, co nocí prosnil u otevřeného okna pod tichým, stříbrným zářením podzimních hvězd. Sedí v noci u okna a nemůže spáti. Je podzimní noc se zářivými hvězdami na nebi. Všechna okna v okolních domech jsou již temna. Svět spí. Spěte, noční čepice! myslí si Pavel a zapaluje si cigaretu. Je pln tichého blaha. Říjnová noc je podivně teplá a siněmodrá zářením hvězd. Osaměle září několik svítilen na ulici. Chiméra usedá vedle Pavla. Je svůdná a je lákavá. Má propastné oči. A spoutává jeho vůli a spoutává jeho myšlenky. Vyvýšuje mu Matyldu na trůn Madony. Ráj otvírá se, září, svítí, leskne se a plane. A venku za oknem je na pochodu teplá hvězdnatá noc. Jde jako široký proud a odplavuje rmutný shon dne. Ten leží mrtvě dole na ulici pusté a prázdné. Vítr tam po dláždění pohání několik pohozených papírů. Dláždění táhne se do dálky šedě a nudně. Banálnost dne tam vězí na každém kameni. Tudy Madona ještě nekráčela! Ale souhvězdí planou tak slavně, že bledne dole smutek dláždění. Touha tam hází růže pro její nohy. Koberec růží.

Rudý a vonný. Všechno může touha! I vrhnouti se dolů na dláždění a pokrýti šarlatem krve všední dlažbu, kdyby růže tam zvadly. Pro kročeje jejích nohou! Kdyby jednou náhodou šla kolem! Madona! A chiméra láká a dráždí. A hladí úlisně čelo, až je horké a nachové horečkou. A tak míjí noc. Obloha bledne a souhvězdí zhasínají. Ranní chlad vane s výšek. Lampa v pokoji dohořívá. Chiméra se zvedá a ulétá. První lidé jako denní strašidla zjevují se na ulici. Ubozí a ohyzdní ve svých hadrech. Banální slova lámou zbytek noci. Je čas zavříti okna a jíti spat.

* * *

Zářivé říjnové dopoledne. Blankytně modré a dukátově zlaté, Vzduch je svěží a mírný vítr vane ulicemi. Zlato slunce po jedné straně ulice zachycuje se na vyčnívajících arkýřích, balkonech a římsách domů, zatím co zdi ještě ukryty jsou v stínu. Rohy a římsy domů jsou tím jako pozlaceny. Skleněné dveře obchodů se otvírají a zavírají a lidé vcházejí a vycházejí. Posluha v zářivé červené čepici stojí na rohu ulice a prozpěvuje si polohlasem vstupní arii Lohengrina, jak ji zachytil v divadle při častém statování. Lidé chodí po ulicích bezstarostni, usměvaví, veselí. Klobouky se chvílemi mihnou ve vzduchu na pozdrav známým. Úklony a veselý hlahol hlasů.

Pavel chodí zvolna po promenádní třídě a čeká na Matyldu. Blíží se desátá hodina. Na nároží opodál veřejného posluhy prozpěvujícího si polohlasem neúnavně píseň Lohengrinovu se Pavel zastavuje a s úsměvem naslouchá jeho prozpěvování. A náhle se objevuje Matylda. Ztepilá a vznosná se zlatou korunou vlasů pod širokým černým krajkovým kloboukem. Má hrdou chůzi a tmavě zelený šat ladně vlaje kolem jejích nohou. Na jejím mramorově bílém obličeji s rudou stužkou rtů leží kouzelný úsměv. Fosforečná záře svítí jí v očích. Pavlovo srdce letí jí vstříc. A potom jdou spolu. A je mu, jako by kráčel po boku královny. Hustý, suchý šelest její sukní při chůzi zní jako by kráčela skrze zralé plné klasy. Pavel vypravuje jí cosi, ale jeho hlas je zajíkavý přemírou štěstí. Mění stále thema hovoru, ale vždy se mu zdá, že jí říká jen zcela všední věci a nikdy to, co by chtěl říci. Slova jeho mu připadají jako otřelé mince a on by chtěl, aby zářila jako právě ražený zlatý peníz. Před divadlem se loučí. Má čekati na ni po zkoušce? Ne, dnes ne. Neví jak dlouho bude zkouška trvati. Snad dlouho do odpoledne. Ale večer se mohou viděti. Jde do koncertu na pátou symfonii Beethowenovou. Dostala dva lístky. Chce jíti s sebou? Radostně přisvědčil a vroucně jí stiskl ruce. Pln nadšení probíhal potom sám ulicemi. Srdce jeho bylo plno vroucnosti. Svět byl ponořen do zlaté záře. Chvíle kypěly a šuměly štěstím. Měl bláznivý úsměv na tváři a vrážel do chodců jako opilý. Neví co s časem. Jak dlouho je do večera! Chtěl by někomu sděliti svou radost, Ale není komu. Snad se mu podaří velikou chvíli zachytiti několika verši. Usedá na nábřeží na lavici proti Petřínu. Petřínské stráně jsou plny prudkých barev jeseně. Brunátné červeně, citronové žlutě, zlatové bronze, syté, svítivé hnědě, anemické zeleně velikými pestrými skvrnami pokrývají stráně polité zlatomléčnou září

slunce. Řeka se ocelově leskne. Ne, je příliš šťasten, příliš uchvácen krásou chvíle a nelze psáti. Nyní je ztracen ve svém štěstí, ztracen ve své radosti. Štěstí je neplodné. Snad později, až štěstí se vzdálí a mine. Až mine? A jemný, sotva znatelný stín jako by náhle pokryl všechno kolem. Polední zvony rozvlnily vzduch, že duněl a se chvěl. Dělový výstřel na hradbách, hromový a rázný vyvrcholil den. Pavel se zvedl a šel domů. Nějaký neklid, úzkost nějaká vloudily se do jeho duše.

Večer v koncertní síni. Šum přicházejících, klapání sedadel, ladění hudebních nástrojů, šelestění programů, mávání vějířů, úryvky hovorů, krátké tlumené smíchy a náhle vše umlká a se tiší. Zaklepání taktovky ještě zhušťuje ticho. Pavel sedí vedle Matyldy a cítí ostré napětí nervů. Do hustého ticha vytrysknou první takty páté symfonie Beethowenovy. Vytrysknou v tempu prudkém, divokém, rozvášněném, jako by osud tloukl na bránu. Beethowen s gestem hrozné energie odmítá společnost, jež ho tak dlouho sužovala a trýznila. Bolestné rozhořčení zní do hudebního sálu. Za ním však hned ozývá se žalostné lkání a na chvíli utlumuje hněv. Jakoby Beethowen kladl svou zmučenou hlavu do dlaní a štkal. Ale opět hněv a vzdor nabývá převahy a prudkými výbuchy tympánů a žesťových nástrojů bičuje chlad a necitelnost lidské společnosti. Uražený Titan hrozí a odmítá. Než veliké, hrdinské jeho srdce je plné soucitu a v orchestru ozve se Andante dlouhé, tajemné a lahodné. Klid letního venkovského večera vane z něho, večera plného vlažných vánků, dlouhých černajících se stínů a dohasínajícího západu; klid blankytných jezer a zavírajících se růží. A za Andantem tyčí se hned fráze plná vznešenosti, veleby a mohutnosti. To třpytné konstelace souhvězdí se rozzařují na bezmračném, hlubokém letním nebi. Stříbrný kosmický prach dští s nebes a mléčná dráha vlá tmou oblohy jak vysoko vztyčená korouhev. A Beethowen plnýma rukama rozdává velikou a mystickou krásu, kterou svěřenu obdržel od Boha, lidem, jež ho tolik mučili a zrazovali. Však bolest se opět zjevuje jako nevyhnutelná základna, z které se rodí a na které spočívá svět. Ohlašuje se Scherzem z tajemných hlubin. Smrtelný smutek a stesk opět přepadá Titana. Ale hrdinné srdce jeho se nevzdává. Je mu třeba vítězství, je mu třeba spoutati bolest, aby nezhynulo v mrákotách. A nadlidským úsilím zvedá Beethoven svou vůli a myšlenku, aby prorval temnoty a dal zazářiti jasné, modré obloze. V orchestru přibývá jasu, roste síla, duch rozpíná své perutě k letu a vítězný vznešený zpěv zavírá Finale a unáší za sebou srdce a duše jako vichřice. Hudba odvalila se přes skloněné hlavy. Potlesk rozbil kouzlo. Pavel vstal bledý a s vlhkýma očima se sedadla. Matylda lhostejně rozhlédla se po koncertní síni. Vyšli. Venku byl teplý, pozdní večer. Stromy na nábřeží mdle šuměly v mírném poryvu větru. Dlouhé reflexy světel v tmavém proudu řeky bázlivě se chvěly. Očarován a pod mocí právě slyšené hudby jde Pavel zádumčivě vedle Matyldy. Proč je tolik pohnut? Jak je sensitivní! Cítila v koncertní síni, jak byl lehce opřen o její rámě, nervosní cukání v jeho svalech. To ona, kdyby se měla oddávati tolik síle a podmanivostí hudby a nechávati se při

svém povolání unášeti uměním, byla by brzo u konce se svými silami! Dnes však nebyla při výkonu svého povolání, namítá zaraženě Pavel. Ach, to je již zvyk poslouchati každou hudbu bez prudké účasti citů, zvyk to vytvořený povoláním. Tedy jakýsi druh necitelnosti? Ah, herci, herci! neměl nikdy o nich vysokého mínění, ale mělo-li by býti pravidlem, co ona nyní tvrdí, bylo by celé herecké umění jen pustou blasfemií. Zasmála se teplým hrdelním smíchem. »Jste blouznivec, Pavle. Milý, dobrý blouznivec. Můj hodný, vzrušený básník!« A vsunula mu svou ruku pod loket zavěšujíc se do jeho ramene. Tma kolem jako by sebou hnula a zasvítila fosforečnou září. A tak jdou ztichlými ulicemi. Po jedné straně Pavlově Matylda po druhé straně chiméra. Silné opojení proudí mu od srdce k hlavě. Řada oslňujících nápadů rozzařuje se mu v mozku a vybíjí se ve slovech přiléhajících a dobře ražených. Hovoří radostně a vzrušeně. Jaká to podivuhodná věc: Nyní za pozdního večera, skoro již v noci de ztichlými ulicemi s Matyldou a má její paži pod svým ramenem. Opojivé fluidum proudí z toho doteku do jeho bytosti. Před nimi po ulici pobíhá lampář a zhasíná pouliční svítilny. Ulice zahaluje se tmou.

»Svit záře zhas,
noc tmí se v kráse.«

Napadá Pavla tristanovská melodie sdružením představ: Jako by růže zavoněly ze tmy. Obluzující moc lásky vrhá ve vlahou tmu noci svůj mámivý čar. Pod zářivými lustry hvězd, zavěšenými v závratných klenbách modré tmy, vane nikdy neutuchající šum. Chvíle má hloubku věčnosti.

Když se rozcházeli, položila mu Matylda svoje ruce kolem šíje a dlouhým, horkým polibkem políbila ho doprostřed úst. A potom domovní vrata s třeskotem zapadla a v zámku zarachotil klíč. Slyšel ještě její kroky a šum jejích šatů, jak se vzdalovala chodbou ke schodišti. Stál chvíli se smeknutým kloboukem v ruce na ulici.

A pak šel domů zvolna, zádumčivě, přemítavým krokem. A chiméra šla stále vedle něho. Chiméra s propastnýma očima.

XII.

Bída začala dotírati na malíře Plase. Hořký ten host nebyl po prvé pod střechou atelieru Plasova, ale tentokráte zdálo se, že se chce usaditi na dlouhou dobu a dokonale zredukovati zařízení a výzdobu atelieru. Nejdříve začaly mizeti perské koberce, za nimi pak šly pestré hedvábné závěsy a šátky, starobylý kancionál, etruská váza, zlatotkaný pás se sponou scarabea, knihy a trochu jen prodejné bibeloty. Bylo nutno prodírati se každým dnem. První listopadové chlady vtíraly se skleněnou střechou a pode dveřmi, ale železná kamna zůstávala netečně chladná a šedá. Kocour zimomřivě krčil se v koutku pohovky vyhublý a s rozházenou, neučesanou srstí. Atelier pustl. Hlas, když se promluvilo, rozléhal se jako v poloprázdných

bytech při stěhování, dech srážel se v páru před ústy. A zase začalo restaurování starých, poškozených obrazů, portretování tupých tváří ano i portretování psů, malování krajinek z paměti, kterých nikdo nekupoval a nechtěl. Architekt Záruba z útrpnosti zakoupil několik obrázků, ale ani jich doma už na stěnu nepověsil. Všechno, co vycházelo nyní z rukou Plasových, mělo na sobě znak malomoci. Portrety měly dřevěné, ztrnulé výrazy, pergamenovou, zvadlou pleť; krajiny zpaměti malované měly neživé stromy, mrtvé květy jako z herbáře, zoufalou perspektivu, akty měly manýrovanost voskových figurin panoptika, barvy byly jako vyhaslé, mdlé, bez jiskření a záře. Veliké plátno s rozdělaným obrazem »Nadčlověka« stálo u zdi a pokrývalo se jemnou vrstvou prachu. Dokončení obrazu ponechával Plas na pozdější, příznivější časy. Nyní bylo třeba malovati malé, drobné obrázky, chtěl-li se člověk udržeti nad vodou. Roznášel je sám po překupnících. Byl leckde přijímán s kyselou tváří, dostával nestydatě nízké obnosy, na několika místech byl i přímo odmítnut. Jedl nuzně, někdy jenom jednou denně; dvakráte již byl upomenut o listopadovou činži. Byly dny, kdy i obecní kuchyně byla mu nedostupným přepychem. Tvář mu zežloutla, rty vybledly, prostředkem jeho čistého, vysokého, bílého čela natáhla se hluboká, dlouhá vráska. Oči byly na zpátečném pochodu do hlavy, jeho hlas zeslábl a stal se dutým; hektické, rudé skvrny začaly se časem objevovati na jeho zežloutlé tváři a z jeho prsou slyšeti bylo někdy harašivé hrčení. Sluha Macoun vystoupil ze služby. Pavouci předli svoje husté sítě v koutech, prach denně stále silnější vrstvou pokrýval všechny předměty, sklenéná střecha potáhla se zákalem sazí a špíny a ležela jako těžký příkrov nad prostorem atelieru. Bída poznamenala podlahu, stěny, nábytek, šaty i tvář Plasovu svými krutými značkami. Občas vypomohl některý přítel, Plas však nikdy o nic neprosil ani si nevypůjčoval nikdy žádných peněz od kohokoliv z přátel. Přišla zima s velikými mrazy. Plas vytáhl ze skříně křečkový kožich, v němž několik kůží bylo pouze namalováno. Rezavý, starý cylindr byl věrným doplňkem této kožichové trosky. Bizarně vyjímala se v tomto souboru krásná, těžká, hedvábná kravata, dar to k vánocům od architekta Záruby. Někdy na několik dnů bída jako by polevovala. Byla tu pozvání k večeřím sytým a hojným; doktor Ulrych občas také v poledne něco přinesl, ale to všechno byly pouhé improvisace v řádném vyživování, a byly následující na to dny hladu dvojnásobně kruté. Ke všemu ještě hráčská manie posedla Plase. Dal se do zuřivé hry v malé loterii. Tvořil si kombinace čísel, na kterých umíněně setrvával po mnoho tahů doufaje v nejvyšší možnou výhru. Snil o Monte Carlu, o rozbití banku jakýmsi záhadným jen jemu známým systémem, v jeho snách mu kapsy přetékaly zlatem a v jeho horečkách hromadila se před ním jmění indických velmožů. Jeho duch byl rozvrácen, jeho zdraví podryto, vlajka jeho umění přeražena. On dříve tak agilní vydržel nyní mezi dnem celé dlouhé hodiny ležeti na pohovce s pohledem apaticky ke stropu upřeným a s dýmkou v ústech. Tak ho zastihl jednoho jiskřivého lednového dopoledne Klimeš. Atelierem zřídka vytápěným čišel chlad. Klimeš, jenž

již dlouho u Plase nebyl, zhrozil se nad zpustnutím atelieru a nad hlubokým úpadkem Plasovým.

»Jsi nějak vymoděn, Pavle,« poznamenal Plas hořce, prohlížeje si Klimeše s pohovky od hlavy až k patě.

Klimeš pocítil dobře skrytý tón výčitky v Plasově poznámce, ale cítil se zcela bezradným odpověděti na ni něco uprostřed tak veliké bídy a rozvratu. Prudká lítost sevřela mu hrdlo až do fysického pocitu bolesti. Odpověděl pouze smutným pohledem, ale v tom již Plas zvednuv se s pohovky chopil ho za obě ruce a dlouze, dlouze mu je tiskl. Dlouhou chvíli mlčeli. Konečně promluvil Plas hlasem nemocným a dutým: »Jsi ale hodný, Pavle, že jsi mne přišel navštíviti. Nějak se mně začínají všichni vyhýbati. Všichni mne opouštějí. Už i ten Macoun odešel. Ted jen ještě čekám, kdy ode mne uteče tamhle můj Čičák!« Záchvat kašle roztřásl jeho hubeným tělem. Dutý, z hloubky se deroucí kašel, provázený harašivým hrčením a podivným tenkým pískotem, dlouhou chvíli lomcoval Plasem, jenž usednuv na pohovce přidržoval si k ústům nečistý šátek. Když šátek odhodil, rděly se na něm dvě jasně rudé skvrny krve. Z prsou jeho slyšeti bylo dosud suchý, hluboký šelest. Šum křídel anděla smrti vězel již v tom šelestu. Pavel byl bezradným před tak drtivou skutečností a rozvratem a cítil slabost a malomocnost svých rukou tolik ochotných k pomoci. A soucitná slova často bolí a zraní spíše nežli zkonejší.

»Máš tu zimu!« řekl po chvíli, jen aby přerušil trapné ticho.

»To já proto, aby mi nezvadly ty nádherné palmy a orchidee mrazem vykouzlené na skleněných tabulkách. V tomhle skleníku se nesmí topit!« poznamenal v odpověď Plas s trpkým humorem.

»Někdy si myslím, že jsem v džunglích. Čičák bloudící po konsolách pod skleněnou střechou připadá mi jako krutý bengálský tygr a já sám sobě jako hladem polomrtvý Ind!« dodal po chvíli, když Pavel stále ještě mlčel. »Jenom že tu jest jeden veliký rozdíl. Bengálský tygr obyčejně zadáví hladem polomrtvého Inda a já často přemýšlím, že by pečinka z Čičáka nebyla zrovna nejhorší pečení.«

Prudký, lednový, mrazivý vítr opřel se do skleněné střechy atelieru, až tabulky ve svých svorech zapraštěly.

»Slyšíš, to džungle šumí. Ve dne to ještě ujde, ale někdy v noci potmě, když to tak sténá a praští a hladový kocour, z něhož není viděti nic než ohnivě planoucí, opalisující, zelenavé oči, běhá neklidně po atelieru a podivně kňourá, bývá mi úzko!«

Plas se odmlčel a utřel si vyzáblou rukou studeným potem lehce orosené čelo.

»Byl jsi se poradit s lékařem?« uklouzla Pavlovi neopatrná otázka.

»U lékaře? Co bych u něj dělal? Dá mi pravidelně a pořádně najíst? Nejvýš že předepíše nějaké užívání, prášky nebo pilulky anebo pobyt na jihu a vydatnou stravu. Ne, u lékaře jsem nebyl a také k němu nepůjdu. Ostatně nic mi není. Jen trochu mdlý jsem a zesláblý a kašel mne zlobí, ale to je z nastuzení.« (Pokračování.)

Písemnictví.

Aug. Eug. Mužík: *Postavy a děje.* České legendy a romance. (»Světová knihovna« č. 1380—84) Básník rozhojnil četné své knihy novou, jež zdůrazňuje význačnou strunu jeho poesie: češství. Mužík vyšel z osobní lyriky, plné pessimismu. Boly a chmury, rozdrásaný cit, zoufalství nad sebou samým i nad lidstvem, to byly nálady a myšlenky prvých jeho knih. Odtud krystalisoval se na básníka, hledajícího cesty lidského vývoje, sestupujícího za tím účelem do historie, zabývajícího se záhadami náboženstev, stopujícího zápasy lidstva s hmotou i duchem, sledujícího všechny kultury a v evoluci jich spatřujícího jednu mocnou páku pokroku: tihnutí lidstva k svobodě, rovnosti a bratrství. Ne zcela dosud uskutečněné toto heslo velké francouzské revoluce, ač uplynulo již více než sto let od doby, kdy bylo vydáno a rozlétlo se osvobozující fanfárou světem, může býti uvedeno ve skutek jen cestou pravé vzdělanosti, dílem míru a pokoje, bez útlaku despocie, ať přichází odkudkoli. Může býti provedeno jen za úplného rozvinutí všech sil národních, za svobodného rozvoje každé jednotlivé národnosti, neboť i jazyk i národ jsou vnitřním krystalisačním bodem kultury. K lidství lze dospěti jen volnou, ničím nerušenou kulturou vlastního národa. Victor Hugo a z domácích básníků Jaroslav Vrchlický jsou básníkovi na této cestě světly a vůdci. Z lyrika stává se básník reflexivní, reflexe rád upínající nejen na zjevy kolem sebe, v přírodě i lidech, nýbrž i do dějin; tím vniká epičnost do jeho díla. Epika, jež má často dramatický vzruch a někdy i dialogickou formu. Nová kniha Mužíkova je z tohoto stadia jeho básnického vývoje: v podstatě epická — legendami a romancemi nazývá básník své fresky z českých dějin — ale přece jen protkaná reflexemi, přece jen vyvěrající ze základního názoru básníkova na vývoj lidstva. Credo básníkovo krásně vyjádřeno již v básni úvodní »Oheň v zemi«. Praotec Čech žehná svatému ohni, jejž přenáší ze staré do nové vlasti:

Svatý ohni, živle nejčistší.
vše plodící i všecko ničící,
ty života i smrti původe,
jak z vlasti své jsme nesli tebe sem,
tak zůstaň zde v té zemi věčně živ!
Ať ona dýše žitím, žárem tvým,
svých plodů ohněm, vína sladkostí
i pšenice a žita bělobou,
svých drahokamů žárem, pramenů
svých varem, teplem ornice,
všech tvorů krásou, třpytem, nádherou,
motýlů pelem, ptáků půvabem,
však nejvíce ať v srdci synů plane,
tvých dětí — *láskou k rodné půdě své,*
svým ku bratřím a svaté řeči jejich,
k svým mravům, právům! Pal je, očisti
jich mysli, city všeho všedního,
ať jako *ryzí zlato srdce jich*
a mysl jasná, čistá, hluboká,
jak v žáru tvém ta zářná obloha!

A boje-li kde zchvátí je, ať *krev*
jich tak je žhavá vlasti v obraně —
a mučedníci ať tvou hranici
vítají bez bázně, jen s úsměvem!
Jak *výheň dílny, polí strážný plam*
a vlídných krbů *teplo chuďasa*
a *vědy svatý kahan* hoří zde,
a věčně hoří v svaté zemi té
ve srdcích, mozcích dětí do věčnosti,
modlitbou, snahou, svatým nadšením,
a všeho lidu poutem nejtvrdším —
a tak nám v Čechách *věčně, věčně plaň!*

Ideologický postup básníkův, v čem vidí češství, je tu vyložen jasně a při tom básnicky tak plně, že místo je zároveň krásnou ukázkou jeho básnické potence, ovládání jazyka i formy. Víra v budoucnost a svobodu národa krásně vyjádřena v »Libušině soudu«, pomíjejícnost všeho, slávy bohů i králů, jen věčnost lidu vyslovena básní »Přemyslovci«. Stejně českost lidu a jeho vytrvalost v básni »Náměstí staroměstské«. Humanismus básníkův a jeho víra v lid hlásí se také ze závěrečné básně »Sen«.

Kde jsou ti, kdož z lidu tyli?
Král, kněz, šlechtic, voják?... Byli. —
Nad nových dob mezníkem
sedlák stojí s dělníkem!

Většina básní, jak již podtitul sbírky naznačuje, ovšem je tentokrát čistě epická. Námět legendární střídá se s dějepravným, tu balladickým, tu jasnějšího, mužnějšího i hovornějšího tónu romance a to nejčastěji; někdy zapadají sem nálady idyllické (»Pod lipou« — láska Přemysla k Libuši), ba i humor (»Český masopust«). Vůdčí myšlenky, jež pudí básníkovu tvořivost, a jež pokusil jsem se shora vystihnouti, tvoří však základ všech těchto výtvorů, jichž předností je též technické ovládání látky, za nynější rozháranosti formální v nové české poesii, kdy báseň nelišívá se již od prósy nežli typografickým rozčleněním na řádky, přednost jistě stále vzácnější. *J. B.*

Jaromír Borecký: *Pršely růže.* Kniha sonetů. Hovorů básníků svazek X. V Praze, nákladem F. Topiče r. 1920. V úpravě M. Kalába. Vytiskla Grafia v Praze typy Sorbona.

Jemný a delikátní ciselér umělecké formy, do níž odívá své básnické myšlenky, zůstal si věren i v této knize, plné sládnoucího zrání, hýčkaného palčivým a prudkým sluncem. Pršely růže... Básník díla »Rosa Mystica« dává jim skutečně pršeti v této knize bezvadných sonetů, křehkých jako listy čajových růží, plných smyslně omamných vůní, horoucí, malátnějící něhy a teskné, roztěkané touhy. Žena tvoří první cyklus této sbírky, stojí symbolicky v jejím čele, jako stojí v čele života básníkova. Dvaadvacet sonetů tohoto úvodního cyklu zachvívá se všemi stupnicemi vášně, raffinovaně broušené v plápolavé plochy a hrany, rozhazující hýřivě svazky svých magických blesků. Najdeme zde portréty žen, malované s neobyčejným mistrovstvím psychologickým, lyrické akcenty vzácné ryzosti a opravdovosti. Mají plastičnost a tajemnou průzračnost starých kamejí; záhadná světla

sardonyxův jakoby vystupovala z jejich zorniček, rozhořívajících se ve stínu polopřivřených řas. A ve fysiognomiích těchto žen, vystupujících z šera komnat, tlumeně ozářených, jako z kouře magikovy trojnože, je vepsána řada drobných dramat, osudů naplňujících i vzpírajících se, zlomených i lámajících. Mládí teskné, poddajné i hrdé vystupuje zde s veškerými svými attributy, s veškerou svou poesií, plesem a tragikou. Smyslný žár prostupuje melodickými verši básníka-tvůrce, vnesšího do naší poesie tolik nového a silného, a signifikuje jeho strofy jako krystalické projevy bohatého, věčně bujného a žhavého života.

Jaromír Borecký je básníkem ženy par excellence. Žena a erotika, láska k životu a kráse z něho vyrůstající je nejvlastnějším, nejvěrnějším a nejplnějším výrazem jeho ducha, jeho básnického naturelu. Zde forma tak těsně a pevně splývá s plností a hlubokou průzračností myšlenkovou, že tvoří celek naprosto harmonický a neoddělitelný. Prvá vyplývá z druhé a druhá z prvé. A snad je to onen živel a prvek, jenž určuje a vykřesává život, který činí v jisté associaci platným tento fakt i tam, kde Jaromír Borecký zpívá o přírodě. Také zde nalézáme ono kouzelné splývání formy s obsahem a myšlenkou, jako granát musí krystalovati v dvanáctistěnu kosočtverečném a platina v krychli. Jakmile básník opouští tuto oblast, cítíme, že vstupuje cosi umělého a jiného do jeho zářících forem. V cyklu »Vlast a národ« Jaromír Borecký vstupuje v prostředí, na němž je patrno, že není jeho nejvlastnější doménou. Mluví zde sice upřímný a vznosně vypiatý cit vlastenecký, mluví zde přesvědčivě a silně, není zde však již onoho těsného srůstání formy s obsahem. Jemný detail neodpovídá pathetické síle velikého gesta, impressivní křehkost začasté láme se a rozstřikuje pod tíží silného vzepětí jako boloňská lahvička pod úderem; není zde oné *krystalické nutnosti*, která se projevuje tak podivuhodně v úvodním a nejsilnějším cyklu této knihy »Žena« a v dalších jejích cyklech »Umění« a »Duše«, pevné, rozhodné a jisté stavby psychologické a životní, umění harmonického a tvořivého.

Umění intimní a diskrétní, zažehnuté nejskrytějšími a nejčarovnějšími plameny psychickými, vystupujícími z hlubokého zdroje vášnivě bolestného života, podává nám básnický profil Jaromíra Boreckého nejvýrazněji. — Celá kniha ukazuje, jak veliké a nepřebrané bohatství chová nitro Jaromíra Boreckého, a jak veliký jest ještě jeho dluh české literatuře. *Solus.*

Vítězslav Hálek: *Evening songs.* From the Czech Original translated by Dr. Joseph Štýbr. V prosté, ale sličné úpravě vydal Richard G. Badger v Bostonu překlad Hálkových »Večerních písní«. V krátkém úvodu překladatel seznamuje americký svět toliko s nejnutnějšími údaji o básníkovi, jenž řadou svých děl sice »dotkl se téměř všech druhů slovesných, přece však lyrická struna jeho varyta osvědčila se býti nejpůvabnější, a tento svazeček »Večerních písní« osvědčil se býti jejím vrcholným bodem. Jakožto výraz horoucích výlevů citu mluvil vždy k něze mladistvých srdcí a byl dychtivě vyhledáván a čten, takže tato kniha v originále vyšla v mnoha vydá-

ních«. Překladatel, český lékař z Pittsburghu, chce svazečkem pobídnouti jiné, aby »otevřeli šíři dvéře k bohaté a půvabné literatuře české«. Překlady jsou plynné, básnické a obdivuhodně věrné. Jich původce, prokázav jimi takovou tlumočnickou obratnost, měl by pokračovati v seznamování anglicky čtoucího světa i s ostatní poesií českou. Písemnictví našemu chybělo právě dosud překladatelských prostředníků, aby dobylo si ve světě stejného uznání jako česká hudba a české umění výtvarné. —ρ.

Jaroslav Maria: *Kyvadla věčnosti.* »Románová truchlohra« nese všechny známky Mariova plnokrevného spisovatelského naturelu. Maria hluboce zařezává se svým pozorováním v srdce lidská, i neleká se ničeho, co pod pitevním nožem jeho analysy se provalí. Odtud snad ta strohost, ba neurvalost jeho charakterů. Takovými v míře nejvýš zmocněné jsou hrdinové »truchlohry«, advokát Hort, podivín, jehož láska ke psu i nenávist k lidem jsou stejně výstřední, a Tankreda Sitová, která rovněž tápáním ve výstřednostech tráví život. A ti dva lidé jsou puzeni k sobě neznámou silou, až se konečně navzájem zničí. Trvá to dlouho, a mnoho jiných osob prochází jejich životem, ale jen proto, aby oni se jim vysmívali, jim záviděli nebo alespoň jich se vzdalovali, osudově tak přibližováni sobě. Při tom řídí se jen svým rozmarem, odporem, vzdorem. Každé jejich počínání je marnost, výdělek se jim hnusí, před činností ustupují, ba mohlo by býti i s podivem, kterak takové povahy vůbec životem dospěly k okamžiku, kdy autor s nimi nás seznamuje. Nad nimi vládnou síly a kdesi pohybují se kyvadla věčnosti. Avšak při všem tom, kterak autor nesnaží se získávati sympathie čtenářovy pro své hrdiny nejmenším zmírněním jejich hranaté hmotnosti, nejmenším rozvedením té zkratky marného vzdoru a nevědomého tápání, kterou oni jsou, při všem tom cítíme plnou jejich pravdivost, v každém jejich podivínství, v každé výstřednosti slyšíme silný tep lidského srdce, s kterým musíme souhlasiti. A Hort a Sitová jsou vskutku silní lidé. Již jejich nenávist ke lži, snaha po pravdě, byť jakkoli pak se v činech jich jevila, nás jim získává. Zajímavo je, že Mariův román patří k nečetným dotud českým dílům, která děj svůj kladou do doby válečné. Ovšem autor nelíčí válku, nýbrž používá rozháraných a tísnivých poměrů válečných za výborné pozadí pro své hrdiny. Poměry arciť více ještě působí na osoby vedlejší. Ty jsou namnoze typy velmi dobře zachycené, jindy povahy elegantně načrtnuté. Vzpomeneme-li někoho z prvých, pak taková hospodyně Hortova nebo teta Tankredina nebo ministr Mašek jsou maso a krev, jakoby postavy přímo z života vystřižené. Z druhých jsou rytmistr Karpe a jeho žena, ač i onen chová v sobě mnoho typického. Karpe je Němec, i jde v milostném poměru jeho s Tankredou o styk různých živlů národnostních. Leč autor nesvádí je proto, aby snad řešil problemy národní, jako vůbec myšlenka národního odboje většinou jen dosti z daleka (výjimkou by bylo zahraniční poslání Sitové, která však další službu odmítá) dotýká se hrdinů truchlohry. Proto Sitová a Karpe zůstávají jednotlivci, kteří pro vzájemný styk nic od přesvědčení svých neustupují, ale dovedou nechati je stranou. (Výjimkou snad okamžitý

výbuch Sitové.) Autor provádí své hrdiny dosti rozmanitým prostředím, které vždy stejně dobře zachytí jako nejjemnější duševní dění svých osob. Ve slohu velice osobitém jeví se hojné používání přímých řečí, stručně jen uváděných, ba i neuvozovaných, z kterých velice ostře proniká strohý profil obou hrdinů. I v tom patrna souvislost s podtitulem. Vůbec název románové truchlohry je pro rozsáhlou Mariovu práci vskutku velice charakterisující, poněvadž vpravdě oba živly se tu prolínají. Nelze-li přesto ještě pokládati útvar ten za formu novou, jest tó jen proto, že sám pojem románu zůstává vždy dosti volným. *Mil.*

Josef Müldner: *Poslední kentaur.* Kniha, jež vychází jako prvni jeho román, byť již před sedmi lety vydaný v časopise (»Zlatá Praha« 1913, psán 1912), jeví jej jako prosaika teple barvitého slova a oddaného pozorovatele duší. Stárnoucí malíř, milující moře a žijící jím, nedojde pochopení. Kdesi vytknou mu, že jeho mořské postavy bojí se pohroužiti na dno. Malíř cestou vrhne se s parníku ke dnu, které jej dávno již vábilo. Toť děj života. Smrtelně zraněn poslední kentaur řítí se po skále, která padá i s ním. Toť děj obrazu. Známého obrazu Bedřicha Knüpfera. A »román obrazu a života« obé stejně malířsky zachycuje, život i obraz, v kterém umělec předjímá svůj osud. Postava umělce, který tak žije svým dílem, až ono pak nějak souvisí s jeho tragickým skonem, je dosti známa v literatuře podivuhodných příběhů. Ale Müldner dalek je všeho snažení po banálním effektu. Müldnerovo dílo má ostrý dech skutečnosti; nepoužívá náhodně motivu z obrazu Knüpferova, aniž náhodně nezdobí jím svou knihu. Pociťujete, že spisovateli románová forma jest pokusem vysvětliti si tragický skon tohoto malíře moře, jenž vyhledal rozluštění svého života ve vlhkém objetí své velké životní lásky. Jemu jde o přesnou psychologii hrdiny, a ta podána je tak propracovaně a s takovou jemností, že nerozsáhlý román působí uceleným dojmem sebevědomé individuality umělecké. *Rad.*

Otakar Matoušek a Vlasta Albrechtová: *Tajemství nebes.* Úvod do astronomie. S četnými původními obrázky, mapkami a přílohami. V Praze 1918. — Tíž autoři: *Sběratel hub.* Klíč k bezpečnému určování hub pro každého. V Praze 1920.

V obou knihách hlásí se k slovu duch plný nadšení a chtění, zápasící s radostnou bujarostí a silou mládí proti temnotě a předsudkům, z ní se rodícím. Obě knihy chtějí býti popularisátory věd. Ne však v onom smyslu, jak jsme jim dnes již téměř uvykli. Nekompromissují s běžnými a vychozenými vkusy a zálibami, nelichotí prostřednosti, aby ji přilákaly ke svému thematu. Naopak. Snaží se pozdvihnouti k výši, nikdy a nikde nesestupujíce, a v tom spočívá veliké plus obou mladých autorů. Knihy obsahují nejnovější výzkumy vědecké. Veliká láska k vědecké pravdě s neochvějnou vírou ve věčný vzestup nesmrtelného ducha dodávají zejména prvé knize vyššího posvécení, representujíce dva zářící póly, bez nichž nelze si představiti psychické rovnováhy. *Solus.*

R. 1920. ČÍS. 8.

OSVĚTA

Max Regal:

Karel Klostermann.

I.

V Platonově Gorgiu praví moudrý Sokrates: »Pán lodi v skrovném oděvu prochází se nedaleko moře, když byl převezl své pocestné s Eginy nebo z Pontu, a nemyslí, že vykonal něco výjimečného jsa jistě přesvědčen, že jeho pocestní zůstali týmiž, jakými byli, než je vzal na palubu.«

Tak Klostermann. Při každé příležitosti nazývá své knihy »skromnými«. Leč i skromné knihy mohou vštěpovati zdravé a sílivé city. A pak jsou dobré. Dobrá je kniha, která vštěpuje lásku k půdě, svěcené prací, potem i slzami dědů, která křísí lidskost, která apoštoluje, i když se nehonosí lesklým rouchem vytříbené svrchované uměleckosti. Jsou knihy, jichž jest požívati spíše jako dokumentů než jako děl uměleckých. Potřeba je obojího: růží i zeleniny, plodů umělého zahradnictví i vonných a šťavnatých plodů lesních.

Klostermann však vykonal něco výjimečného. Stal se objevitelem Šumavy. Jako Světlá kraj a lid v Podještědí, Antal Stašek Krkonoše, Jirásek hory Orlické, Tereza Nováková český východ, Holeček český jih, tak Klostermann odestřel nám beletristicky kus pevniny neznámé — Pošumaví, nedostupnou část českého království. Byla objevena, a s jiným porozuměním kraji a lidu ubíral se tudy, kdo kráčel po sledu knih jeho, než koho sem vedla jen záliba turistická.

Nezbytný je průvodce v divočinách tamních pralesů. Tím vítanější, je-li znalý všech stezek, míst schůdných i divočin nebezpečných, ví-li mnoho z minulosti a tradic, není-li skoupý na slovo, ale sdílný a ochotný vykladač, baví-li nás a vypráví s úsměvem na tváři a s citem v srdci, je-li soudný pozorovatel, muž i jinak ve světě zkušený, umí-li se zahloubati filosoficky i povznésti k pathosu básnickému. Pak mu rádi prominеme, je-li někdy přes rámec důkladný a hovorný.

Vlastnosti tyto soustřeďují se v osobnosti Klostermannově.

Bývá zvykem, že před výpravou se seznamujeme s vůdcem, s nímž putujeme. Také osudy spisovatelovy jsou pamětihodny a sluší se je znáti, nežli nasloucháme plodům jeho ducha. Aspoň pokud život s dílem souvisí nebo se v něm obrážejí.

II.

Pošumaví, jež nám Klostermann zjevil, je jeho rodný kraj (třeba, že v Haagu v Horních Rakousích je místo jeho narození 15. února r. 1848) a lid, jejž tak zevrubně popsal, dal krev jeho krvi. Předkové odtud pocházeli a zde vyrostl na různých místech, v Žichovicích, Sušici, Štěkni a v Kašperských Horách, ježto otec lékař měnil bydliště, jda za povoláním. Zde nabyl prvního vzdělání s obtížemi všelijakými. (Zprvu učila jej matinka, pak jakýsi učitelský mládenec, potom chodil do školy nezamyslické a stříbrnohorské.) Zde trávíval prázdniny jako student i potom jako dospělý muž. Zde prožil ráj dětství. Moudrý otec popřával hochu volnosti, aby se otužil a byl samostatný. Večer »stříbrným zvonkem« zněly mu báje chůvy nad ním skloněné a zvěsti staré tety vyměnkářky, která šumavským nářečím vypravujíc přispěla k vytváření povahy jeho a uložila v duši jeho nevyčerpatelný poklad vlastních pamětí, plných selské romantiky. Druhové jeho byli hoši chudí, ale mravně bezvadní. Pásl krávy — kráva byla mu posvátná a věřil, že i zvíře má své království posmrtné — a hojně užil zábav chlapeckých.

Tak se skládají v duši složky budoucího umělce, každý den k jeho vývoji přidává dojmů a zážitků. Je-li u něho sklon k rozumnosti, tíhne ke skutečnosti, je-li náchylný citům, přeje více světu vysněnému. U Klostermanna zažitky mládí tvoří celou říši, z níž pamětí a obrazností vybavuje osoby a děje skutečné a vdechuje jim život.

Leč dále! Klostermann studoval na gymnasiu v Písku — (druhou, třetí a čtvrtou třídu v Klatovech), po maturitě dle přání otcova deset semestrů poslouchal lékařství na universitě vídeňské, ale lékařem se nestal z rozmanitých příčin: neměl k tomu povolání dobrého zraku, rodinné poměry byly při velkém počtu (desíti) dětí neutěšené a chuť táhla jej jinam. Stal se vychovatelem v Žamberku, potom žurnalistou vídeňského časopisu »Wanderer«, jenž sloužil české věci, pozbyl živobytí, když časopis zašel, ale konečně znalost živých jazyků otevřela mu novou dráhu. Stal se profesorem na německé reálce v Plzni (1873) a setrval na tomto ústavě až do vysloužení (1908), zůstávaje Čechem a českým spisovatelem, začež pochopitelně neměl v posledních letech na růžích ustláno.

Kamkoli jej povolání volalo, nepřestal toužiti po rodném kraji, k němu se vraceti a na lid patřiti, jak se naň díval od mladosti. Příroda i lidé, jež znal, k sobě jej vábí a jim zasvětil celou práci.

Velkou část prázdnin trávíval na Šumavě v Schönwaldě (obvod Rehberka) u příbuzných, zapadával do pomezných hvozdů, z nichž vycházel, když obuv naléhavě potřebovala opravy. Pomáhal pastevcům hlídati stáda, bavilo jej pobíhání po slatinách a travnatých paloucích,

lnul k dobytku, hlad a chlad, žízeň a žár, spaní na mechu v boudách skotáků neškodilo ani jeho fysickému zdraví, ani vždy veselé náladě. »Těžko zapomínám těch dojmů z mládí, těch přátel a milých osob, jichž pout se s mojí drahou křižovala.« (V srdci šumavských hvozdů.)

Nejen na Šumavu, i do světa se rád podíval. Z cest jeho do Paříže a z pobytu jeho ve Francii máme již knižní ovoce, z cesty na slovanský jih a pobyt jeho půlletní v Dubrovníku slíbeny ještě novinky. Vždy býval družně společenský a komu bylo s ním besedovati, bude vzpomínati jeho humoru, vlídných slov i zábavných anekdot, jimiž tak rád srdečnost častovával. Vždy mile vzpomínati bude i veřejnost jeho lidumilných snah a všeho, čím zmírniti se snažil boly lidí i zvířátek, a obec plzeňská a korporace její osvětové chlubiti se budou tím, čím přispěl k jejich cti již vzácnou svou osobností. — Kéž často ještě pobude za doby letní ve Štěkni na březích naší Otavěnky!

III.

Jakým směrem uměleckým kráčel mistr?

Látka dala mu i nejpřiměřenější methodu a směr: realismus. Realismus je okreslování skutečnosti. Ale ne každý dovede nakresliti, co skutečného v představě chová, jen umělec to umí; tak i vidinám svým podobu dáti umí jen ten, kdo má onen dar tvůrčí — fantasii. »V duši totiž nastřádány jsou velké tlumy představ dějů i osob, jež jako stíny v podsvětí se tlačí pod prahem vědomí« (Jan Voborník, K. H. Mácha), ale umělec z nich vybírá, je pořádá, v nový život je uvádí, řeč jim vrací, do situací je staví a jednati nechává. A tato činnost je dílem fantasie i když skutečnost dala jí kostru a látku.

Je-li výběr z říše snů a vidin, umělci říkáme romantik, je-li ze skutečnosti nebo takový, jako je skutečnost, umělec tíhne ke hvězdě realismu, jenž hlásá vládu pravdy.

Chtíce vyjádřiti pravdu, realitu, romanopisci jedni dotazují se přírody, že jim odpoví, nematou v dílo vědu a že dobře pozorovali skutečnost, osoby i děje jejich díla jsou pravé dokumenty a mají zkušební sílu; jiní (jako Zola) neptají se než sebe, nebo vědy a hotovou theorii majíce předem, pod vědeckou doktrinu vše opravují a dle ní přistřihují a znásilňují.

Klostermann patří k prvým. Nevleče se o berlách theorie vědeckého díla vsunované, nelítá na křídlech snění romantického, ale kráčí na zdravých nohách přirozených — přírodu pozoruje a tvoří: Tvůrce umělec podobá se Bohu dle výroku kteréhosi filosofa v tom, že lidi tvoří obrazu svému podobné, t. j. dle své představy a vtěluje jim duši-život.

Chtíce duši svých osob zobraziti, někteří rozbírají, analysují duševní pochody (Bourget) — ti vzbuzují intelektuální zájem; jiní tvoří lidi a předvádějí je tak, že mohou býti látkou psychologům k analysi a tím způsobem postupují největší duchové (Shakespeare, Ibsen).

Je patrno, že Klostermann z obou směrů má část: maje snahu co nejvíce osvětliti, takořka roentgenovati nitro osob, život duševní vytváří i analysuje, nutí nás, abychom cítili, jak on cítil, a viděli, jak on viděl.

Románu říkáme psychologický, zdůrazňuje-li a více-li si hledí duševních stavů než napínavého děje — dobrý román však mívá obojí. U Klostermanna se setkáváme s oběma živly: Jeho povídky i romány mají zajímavý děj, je v nich umění vypravovatelské, ostré pozorování skutečnosti, mají i vylíčení dějů duševních s transparentní průhledností, živé odehrávání příběhů. I když místo denní a všední věci předkládá, okouzluje nás jimi jako to činí příroda se svým sluněčkem.

Nechme theorie! Klostermann i v tom jako by hověl předpisu Gounodovu: »Dělejte jakkoliv, jen to dělejte dobře!«

Oživovati, vdechovati život bytostem je tvořiti krásu, neboť — dle Tainea — kde je život, tam všude je krása. A tato tvůrčí činnost a radostnost sdíleti se, pudí Klostermanna k dílu. Odtud i jeho příliš dychtivé rozpovídání se a hojnost vložek a reflexí. Nade vším pak dílem vznáší i jeho laskavost osobní (dle krásného rčení paní de Staël: »Kdo dovede vše pochopiti, dovede i vše odpustiti!«), vznáší se nade vším vlídný jeho úsměv, vše jako by bylo prozářeno večerním slunkem soucitu a měsíčkem humoru, ne výsměšku, nýbrž onoho obzírání života s výše, a vše jako by bylo prohřáto sálavým teplem duše.

Ráz tvorby jeho je tedy předmětnost, daná rámcem přírody, vytrysklá z poznání světa a osobní zkušenosti..

»Vždy znovu a znovu si přisahám, že prozkoumám střízlivě a chladně zjevy, jichž budu svědkem, že také vzpomínky ještě jednou v duchu kriticky rozeberu a vše z nich vymýtím, co by se příčilo dokázaným a uznaným pravdám, rozumu přístupným . . .«

»Nedostává se mi fantasie« — dí neprávem — »ani vynalézavosti. Lidé, jež jsem čtenářům představil, existovali nebo existují právě tak jako příroda, do níž jsem je uvedl, a já jsem si ani jednu z postav nevymyslil — dojista jen proto, že se mi k tomu potřebných buněk mozkových nedostává.« (»Urvané listy« str. 140.)

Spisovatelem se stal, když mu bylo asi 42 let. To je pro nás nevýhodné, ale zase také výhodné.

Co nejvíce se líbívá v plodech dospívajících poetů? Kruté probuzení ze snů, kdy příliv dojmů rozumových útočí na ducha a způsobuje bouři a vzdor, kdy se boří stavba názorů a v pochybnostech a bolestech se rodí nový názor světový a mladý muž hledá Boha (J. Voborník). V tom stavu mladí umělci za přízraky se honí, pravdu přeskočí nebo k ní nedoskočí, tvoří díla květu opojného, až jim sama logika života přinese střízlivost.

Našeho spisovatele zastihujeme v době zrání. Má už názor vlastní a uzrání je výsledkem celoživotní setby a jakosti květů.

Doba květu jeho je nám tajnosnubnou, zato zkušenost a moudrost dává již zralé plody.

Ký div, že zralý muž tíhne spíše k *pravdě* jako magnetická střelka k severu. Co je materiálem a cílem jeho, sám na několika místech uvádí:

»Osoby, s kterými tě obeznamuji, živly a děj kotví v kraji. Nic vymyšleno. Dílem jsem těch věcí pamětníkem sám, z části jsem sebral a spředl, o čem jiní se mnou se dělili. Pouze jména míst jsem zjinačil.« (»Skláři«.)

»Z šera upomínek vynořují se známé postavy z mládí a v zamlklém průvodu stíhají se . . . propadávají se a zase se objevují. Ach vy milé zjevy přátel dávných a rozmilých známých lidí! Velká většina jich nežije . . . Jak rád bych je zachytil, stiskl jim ruku a promluvil k nim slovo útěchy, ale milé líce, smutné oči zanikají v mraku šera, jiné vystupují z mlhy a poutají mne k sobě. (»Urvané listy« str. 90.)

»V šerém soumraku padajícího večera, v jitřním svítání, ve snech hlubokých nocí, někdy i za bílého dne objevují se mi stíny zapadlých lidí; smutné jsou jejich líce, zraky jejich utkávají na mně s výrazem, jenž v duši zabolí, a podobá se, že pláč jasné druhdy oči zakalil. Němý jich pohled jakoby mě prosil, bych nepřidával ke hrozným jich mukám hanby veřejnosti.« (»Za věrné služby«.)

»Mluví ke mně duch mých předků, jichž pokolení žila v zamlklých mračných lesích mé šumavské domoviny? Nemohu se ubrániti víře, že tomu tak; podobá se mi nezřídka, že vidím mátohy stínů, jež mne obletují: jsou zamlklé a jakoby sehnuté pod tíží kruté práce, krvavého zápasu, údělem jich osudu, jenž je provázel od kolébky do hrobu. Tak z duše rád bych stiskl jejich rozedrané mozolné ruce, setřel pot s jejich šedin — než ustupují a věrné oči smutně na mne pohlížejí, na potomka jejich i dědice duší jejich, jenž vyšel z černých lesů, oblasti pustých močálů, k nimž připoutáno bylo bytí jejich od praděda do pravnuka.« (»Urvané listy« str. 140.)

Proč tak pozdě, ale přece chopil se péra, pověděl sám. Proto, aby z paměti budoucích zachytil, co mijí nebo už zmizelo z bývalé Šumavy.

»Vítr ve větvích smrků hude píseň o dřívějším životě, o lidech dávno zemřelých, o zašlé slávě lesní. Dnes aspoň starší lidé rozumějí ještě některým slokám této tklivé písně, ale pokolení dorůstá, jež ji už nechápe. Vše se změnilo, příroda i lidé; jiné smýšlení a jiné tužby zaujalo místo těch, jež hýbaly srdcem otců. Než nesmím propadnout sentimentalitě a povedu si tak, jakobych neslyšel šumu ve smrcích, jakobych nerozuměl rukám, které se mi objevují jako staré rukopisy na bílých omšelých tělech zbylých a žel — už také zkáze propadlých a k smrti odsouzených buků na svazích Spálené hory . . .« (»Urvané listy« str. 290.)

IV.

Látka spisů Klostermannových.

Karel Klostermann je z nejplodnějších našich beletristů. Dílo jeho obsahuje 13 velkých děl obrazových nebo románů, asi 68 obrázků, povídek a skizz vyjímaje kresby z cest, causerie, črty a rozmanité memoiry, t. j. bezmála 100 slovesných jednotek.

Přihlížeje k jeho sebraným spisům, rozděluji je pro přehlednost v šestero skupin.

V první skupině knihy, jichž děj se odehrává v centrální Šumavě: romány »Ze světa lesních samot«, V ráji šumavském«, »Skláři«, »Kam spějí děti« a knihy povídek »V srdci šumavských hvozdů«, »Bílý samum«, »Hostinný dům«.

V druhé skupině, jichž dějiště je v šumavském Podlesí a kraji pootavském: romány »Světák z Podlesí«, »Půlpáni«, »Ecce homo«, »Pozdní láska«, knihy povídek »Pošumavské rapsodie«, »Ze šumavského Podlesí«, »Odyssea soudního sluhy« (také »Chuchláci« a »Kochanovská epopeje« při knize »Domek v polední ulici« a »Robinson na Otavě«.

Třetí skupinu tvoří romány z Blat: »Mlhy na Blatech«, »Vypověděn« a causerie »Snímky lidí a věcí«.

Čtvrtá skupina má scenou velké město: »Za štěstím«, »Supplent« a »Domek v polední ulici«.

Pátá má dějiště odevšad. Jsou to tři sbírky povídek »Mrtví se nevracejí«; »Urvané listy« a »Z dobrého srdce«.

V šesté jsou feuilletony a causerie z cest »Ve světlech a stínech Babelu« a všeho druhu vzpomínky z mládí po různých časopisech uveřejňované a překlady.

První jeho kniha jsou sebrané a upravené feulletony z Politik »*Böhmerwaldskizzen*« (1900). V nich nadhodil budoucí látku a její ráz. Vede nás centrální Šumavou od Železné Rudy přes Roklan a Luzný k pramenům Vltavy, popisuje přírodu i lid a cestou vypravuje všelijaké příhody, z nichž mnohá jest embryem budoucího románu. Tímto dílem začala úchvatná řada mistrových románů a kreseb šumavských.

I jest nám za mistrem a vůdcem se přenésti v centrum Šumavy, na vrcholky jejích velikánů, odtud pak půjdeme do kraje v Podšumaví na Blata i dále do světa.

První českou povídkou Klostermannovou je »Rychtářův syn« (napsaná r. 1890 a uveřejněná v Osvětě 1891, pojatá potom v knihu »V srdci šumavských hvozdů«), první román je »*Ze světa lesních samot*« (po prvé v Osvětě 1891).

Jsme v Pürstlinku, náhorní rovině pod Luzným, v divočině uprostřed mlčenlivých lesů a nebezpečných slatin. Myslivna a hajovna tu osamělá. Jak nudná je asi zima, kdy víří větry, valí se chumelice, jichž síle lidská síla neodolá, kde nikdo se nedovolá pomoci ani lékaře v nemoci, kdy několik neděl tělo nebožtíkovo se musí chovat doma, než je možno odvézti na hřbitov rehberský. Když pak nepohoda ustane, vše je jednotvárná pláň, mlází zasypáno a koruny vysokých stromů spojeny v střechu, kterou drží kmeny jako sloupy chrámový strop. Po obručích lze tu jen chodit a nejeden chodec se propadl a zmizel.

Jen dřevorubci sem přijdou, zde pracují, svážejí dříví v létě po vodě, v zimě po smyku. Nejedno neštěstí se udá, když řidič se neudrží a dlouhá kláda, jež se tetelí jako obrovská struna, vymrští jej do vzduchu, jako tětiva mrskne šípem. Přijdou sem však také pytláci,

ohrožují život hajného, krevní msta tu vládne, vojna na život a na smrt. Drsný život — drsné a málomluvné i povahy, ač srdce dobrého.

Samota omrzí mladého zdejšího revírníka a ožení se. Panička, nadšena zprvu krásou přírody zdejší, div si potom nudou a smutkem nezoufá. Zato nenudí se tu nový myslivecký mládenec, jakmile se zamiloval do krásné dcery hajného. Rád by ji povzdělal, ale děvče je nepodajné, nechce být paničkou, ač lásku opětuje upřímně. Divné mravy mezi mladými lidmi tu vládnou, že by jiný nad nimi kroutil hlavou. Dívka — Katy slove — nehodí se pro něho. Říká mu: »Ženou ti budu, paničkou nikdy.« Neumí ani číst dobře. Ale budou snad spolu studovat metafysiku? Pohněvají se, smíří se zas, mají dostaveníčka. Mládenec míní jen nudu zaháněti, ale když pozná její srdce, obětovnost, rekovnost a sílu, když vidí, že k vůli němu odmítla dobrého nápadníka i jakési na ni o honech dotírající hrabátko, pomýšlí si ji vzíti. Nastanou těžkosti. Pytláci-skotokradové postřelili revírníka a mládenec přísněji a neopatrněji si počínaje, popudil proti sobě pomstychtivost pytláků. Musí odsud a nastane mu rozloučení i s milenkou. Sama ho k tomu má, aby odešel. Po třech letech stav se revírníkem přichází si pro nevěstu. Ale cestou se dozví, že se už provdala. Čekala jen rok.

*

Divukrásná je příroda u Slapů Vydry, »když svit slunka ji zlatí, když se valí kotouče mlhy a mraky plné majestátnosti. Jsme tu »*V ráji šumavském.*« Máš-li duši velebnosti přírody otevřenou, staneš tu v úžasu, budeš se klanět tvůrci a vzdáš hold naší Šumavě, budeš těžko se loučit s pohledem na hory naše, pomiluješ ten lid, byť byl i německého jazyka.« Děsná je pak, když zuří tu vánice nebo hrozné bouřky, kdy proudy vod se lijí s nebes. Potměšilé jsou její močály, ve kterých hnijí celá pokolení stromů, krkolomné jsou její cesty, neprostupné jsou její houštiny a prales. Je tu ráj i peklo.

I lidu zde kdysi nastal ráj, z něhož zase byl vyhnán. Přišly »požehnané« doby broučkové a zdálo se, jakoby bohatství celé země se k nim hrnulo. Mohlo se utrácet. Muzikanti, šenkýři, obchodníci a všechno žilo, tylo a se radovalo. Daleko rozléhal se rachot kácených dřev, oživly cesty, práskání bičů ozývalo se od rána do večera, podle řek kupily se klády, pily ječely. Ale mocné kusy lesů polehly, jinde zapálili spousty vývratů, aby zničili hnízda hmyzu. »Zápach pryskyřice roznášel se po kraji, jako vůně vosku za velké panichidy.«

Leč zapomínalo se na práce hospodářské, bývalá prostota se loučila nadobro. Když pak přemožen kůrovec, malý nepřítel, i výdělky a dovoz dříví vzal konec a mnohý, zvyklý hýřivému životu, neměl-li našetřených peněz, bral je, kde je našel nebo zhynul.

Tak sešel Podhamerský sedlák, bezohledný a pyšný, že je na celém světě jen jeden — jak říkával. Moc a síla jeho byla v půdě. Měl les, potahy, dřel se, hromadil peníze, hleděl si dovozu dříví, ale nestaral se o nejdůležitější — o píci. Třem dcerám ponechává zvůli. Jedna, ženský kolos a dříč, vdá se za muže slabocha, má komando, bohatne a honí muže do dřiny, až se zmrzačí. Druhá je vášnivá v lásce, vezme si sice starého boháče, majitele pily, ale hledí si zá-

letů, s kým se jí líbí, až i z hospody je vyhozena, chytí se světáka a ve světě zajde. Nejmladší je líná slečinka a jediný syn se spustil. Sedlák v starostech o dodržení smluv a vypláceje věna zadlužuje se, les mu shoří, statek přijde na buben a pýcha jeho je úplně pokořena.

Je tu pěkná řada obrazů ze života rodinného a mnoho svérázných povah. Zvláště pěkně vyniká výminkář silák Sep a 20letý jeho vnuk Václav, krásný hoch v kázni vychovaný, což je mu ke štěstí, neboť jen ochranou dědovou unikl nástrahám svůdnické dcery Podhamerského a dospěl krásné ženitby.

Zvyky a mravy lidu, jako námluvy, svatby, tance, zábavy i umírání, tu zachyceny včas, než se změnily nebo zanikly.

*

Román »*Skláři*« (po prvé v Zlaté Praze 1893 s názvem Majitelé hutí) uvádí nás dějem v doby, kdy kvetl ještě průmysl sklářský na Šumavě. Na pokraje širých hvozdů vznikaly četné huti a těžily z nesmírného bohatství paliva. Poněvadž nebylo cest, po nichž by se závodům přiváželo dříví z daleka, majitelé vedli si po způsobu kočujících pastýřů: když stáda jejich spásla pastviska, stěhovaly se dále. Tak i skláři, posekavše les v obvodu hutí, posunuli závod do nitra hvozdů, zůstavujíce staré huti osudu a přírodě. Dříví bylo takořka zadarmo. Majitelé lesů byli rádi, protože se mýtil les a upravovaly cesty. Počátkem min. stol. vývoz vzkvétal, stavěly se huti větší a někteří majitelé hutí — prostí Šumavané — za dvacetiletí stali se boháči. Ale patriarchální život hned nepřestal.

Šlechetnost a dobré srdce v životě obchodním trpí, kdežto švindl a nepoctivost vítězívá. Ušlechtilý majitel hutí, pan Chablé a jeho jemně vychovaná rodina upadne nekalou soutěží v katastrofu. Majetek přinesl neštěstí i dcerám, zdánlivě skvěle provdaným. Také poctivě získaný majetek v rodině patriarchálního skláře Haslingera již se u syna kolísá a posléze upadá.

Rázovitých a krásných povah několik tu v boji se šejdíři a zatím cizí kapitál se na půdě zdejší uhošťuje a Šumava je jevištěm úsilí, po němž zůstaly tu jen zbytky. Opuštěného díla ruky lidské zmocnila se příroda, zahlazujíc je.

Dvojí svět tu tvoří zajímavý kontrast; přepychový život panstva a prostých majitelů hutí i sklářů-dělníků. Milostné poměry v toto prostředí dvojí vpletené pak dodávají dílu pravé románovité zábavnosti i napínavosti.

Děj jaksi řeší thema: »obrací se kolo osudu. Kdo se provinil, pyká, z pokolení do pokolení kolo se dolů otáčí až smyto v proudech neštěstí bídy a hanby, v nichž tonou vzpomínky na dědy, opět nahoru směřuje.«

*

Šumava již neživí dětí půdou. Jest jim kaziti si zdraví výrobou škatulek nebo prací v sirkárně. Leckterý kus lesa, který otcové drželi neztenčený, octl se v chapadlech synů israelských.

»Utíkají lidé z rodné půdy, kdo zůstal, rve se s tíhou života. Staré lesy polehly, mlází dorůstá, dokud mráz nespálí výhonky; než doroste, vymění se několik pokolení... po éony dob nebudou vyrůstat leda kostrbaté krsky, kde nerozumné ruce vysekaly ochranné velikány...«

»Kéž by Šumavě vzešel lepší čas, aby její děti nemusily prchat do šírého světa...«

Vždyť tolik jich utone v bouřném moři, v příboji bídy, hanby a zchátrání. Tak málo jich se domůže lepšího bydla a ještě méně se jich vracívá s čistou myslí, tak hrozně málo je těch, kteří nevzali úhony na těle a na duši, že výjimka je hodna, aby byla zachována paměti. Je to hrdinka románu »*Kam spějí děti*« (1901). Co tu podává, prožil, nevymyslil.

Fanny slove a je dcera Karla Podílského, jenž na svahu Schlösselwaldské hory u Rehberku má usedlost a kus starého lesa. Otec její je budižkničemu. Dře se, ale také pije, podpisuje směnky. Jako všichni bratři jeho zchátrali, tak i četná jeho rodina octne se v nouzi a majetek na bubnu. Aby zachránil, co se dá, kupí dluhy u lichváře, kácí les, klín vyráží klínem, ale majetku neudrží. Dcera Fanny by se pěkně mohla vdáti, chce ji nejbohatější zde synek, hodný chlapec. Aby se jí nevyčítalo, že přišla bez krejcaru na statek a že její rodina z ní kořistí, pustila se do Vídně. Nashromáždivši několik stovek vrací se neporušená energická dívka a vdá se za věrného milence. Rodiče její zatím ztratili vše, děti pracují v sirkárně, potom se staří vystěhují do Bavor, kde se jim vede o něco lépe než v nehostinném domově.

*

Hrůzná je příroda šumavská, je-li rozzuřena. Tehdy sníh nemá dna, celý vzduch je samý hustý bílý prach sněhový, nelze v něm kupředu ni zpět. Přijde ruka mrazivá, zadrží, nepustí, dech odnímá, člověk po paže se v závěje boří.

»*Bílý samum*« (po prvé v »Plzeňském Obzoru« 1903 s názvem »Děti«) nazvati možno tři povídky. Jako karavana na poušti, tak i v Šumavě chodci jsou ztraceni, stihne-li je samum. Hrůzy sněhového sama, při němž smrt čeká člověka, přinesou záhubu 26 školním dětem, jež úřadem byly donuceny chodit v zimě do školy. Vlídný a šlechetný okresní hejtman, jehož vdovecký život a marná láska k dívce je poutem přírodních líčení, nemůže než slovy a penězi těšiti zoufající rodiče.

V povídce »*Co nový rok dědečkovi nadělil*« stařičký lesník po vánici s obtížemi nalezne chalupu provdané dcery a najde ji mrtvu. Zůstalo tu jen dítě, jemuž matka poslední polévku podala. Jaká hrůza se tu odehrála, když nákaza, tyf šumavský, rodinu zachvátila a nikdo nemohl z chalupy pro pomoc nikam?

»*Vánice*« má tu hrůzu člověka, jenž se hledí v bouři sněhové zachránit v naději i zoufání se nacházejícího. (Viz scena v Germinalu.)

Vroucnou vzpomínku věnuje ve skizze »*Stará teta*« oné milované bytosti, u níž býval o prázdninách a jíž starosti působil prováděje krkolomné lezenice přes divočiny. Dobrá ta stařenka mnoho

v životě zkusila a měla takový smysl pro rodinu, že nebezpečnou cestu podniká k nemocné neteři, neboť by se mohlo stát, že by ji už nespatřila. A kde tato nádoba lásky odpočívá, není ani označeno na hřbitově.

Klepařství maloměstské způsobí všelijaké drama a rozvíří tichý život okresního města v Pošumaví (Kašperských Hor?). Následků toho zakusila rodina pohostinného šenkýře v románě »*Hostinný dům*« (v Osvětě 1895). Zámožnost a proslulé pohostinství, jehož šenkýř udílí vesničanům i pánům od soudu z města, budí podezření, že nekalým způsobem si peněz zjednává. Nevidí se jeho snaživost v obchodě s peřím, ale úspěchy přičítají se všemožným nepravostem. K soudu do města dostane se adjunkt a zamiluje se do starší ze dvou rozkošných dcer hostinského. V klidné štěstí mladých lidí udeří rána. Přijde zatykač na hostinského, podezřelého, že prý na cestách kdesi zavraždil obchodníka.

Krutou zkoušku jest milencům podstoupiti a opravdová láska projde ohněm. Druhé dceři uprchne ženich z umíněnosti. Klepařství opřede událost nejnesmyslnějšími výmysly.

Detektivně se potom dokáže hostinského alibi, vše dobře skončí a hned několik párů milenců může k oltáři.

Rádi odpouštíme spisovateli soudně detektivní případ, vzpomeneme-li si na Bratry Karamazovy. Pouhá milostná idyla změněna tím v drama nebo chcete-li román.

*

»*V srdci šumavských hvozdů*« (1896) jsou novely, jichž dějištěm jsou divočiny u Mádru v královských hvozdech šumavských a jedna má scénu v Sušici.

»*Čaroděj*« je zchátralý pytlák, jehož se kdekdo bojí, že umí uhranout dobytek a tajnými vědami škoditi. Sousedé se ho šťastně zbaví, zaplativše světáku z Ameriky, aby ho vylákal za moře chvalořečí nového světa.

»*Schovanec*« je hošík, jejž za svého přijal stařičký Hanes. Hošík je milovník ptáčků a proto zabil kočku. Když myši sežraly 4 stovky, výsledek celoživotního dření starcova, rozlítil se pěstoun a byl by kluka zabil, kdyby nebyl utekl do lesa. V krutém mrazu dřevaři hocha najdou s nohama do černa omrzlýma. Byl z něho mrzák.

Na Otavě pod Rejšteinem v Dlouhé Vsi přebývají »*Vodní supové*«, dva pytláci vodní, jimž patří vše, co voda přinese, dříví i utopený dobytek. Nevraží na sebe obě rodiny jejich. Dceři jednoho zabila se kráva, syna druhého jal k ní soucit, potom i láska a obě rodiny se smíří a nové hnízdo supů založeno.

»*Novou křídlovku*« koupil si přihlouplý ošklivý Franta, aby učinil po vůli dívce, na níž si dělal naději. Ale byl mládenci zbit a křídlovka zneuctěna. Předmět lásky jeho vzal si otec a holka stala se mu macechou.

»*Červené srdce*« bylo v kapličce kdesi u Rehberka. Zavěsila je tam ubohá, přiblblá dívka Anežka, jež se zamilovala do kolomazníka Adama. Ten se však ucházel o jinou dívku a Anežka v bolu a posměchu věnovala Matce Boží vlastní rukou urobené srdce. Jakýs

šibal jí poradil namíchat milenci jedu do pečiva, čímž prý získá jeho lásky, dívka tak učinila a jako travička odseděla si sedm let v žaláři. Zničena se vrátila.

»*Oční nákazu*« měli branci ve Schlösselwaldu roku 1866, když se stavěli a vědělo se, že bude vojna. Dal jim kdosi prostředek, aby při odvodu měli nemocné oči. Lékař poznal atropin a nákaza jim pomohla k trestům.

Ze Schlösselwaldu jsou i »*Dva chytráci*«. Bohatý Hinzel chodí do města a platí dvěma advokátům, aby vyzkoušel jejich vědu a přece byl napálen druhým chytrákem, že ho to stálo pár volů.

V Rehberku byl nějaký čas na pensi »*Poručík*« raněný v 66. roce, skromný a ušlechtilý muž, jenž se vzdělávati hleděl a k matce lnul nevýslovnou láskou.

»*Syn rychtářův*« (po prvé v Osvětě 1819) v Rehberku záletničil za Anamirlou, hezkou dcerou pašerákovou k malé radosti otcově. Pašerák smrtelně poranil finančníka a je ve vazbě. Syn rychtářův hledá pomoci u pokoutních advokátů a marně vynakládá peníze. Po smrti otcově je pánem majetku i lesa netknutého, ale sňatek s Anamirlou je příčinou zkázy. Jde na lep šejdířům a tentam je krásný les a majetek. Na statku rychtářském je potom jeho švakr, syn pašerákův, pánem.

»*Spravedlnost lidská*« (1892) obsahuje románek sličné Růženky, dcery sušického měšťana, žvasty a nenávistníka židů. Dívka má ráda chudého Frantu z Dobřína. Vzala by si ho, kdyby aspoň něco znamenitého provedl. Mladík provede toto: Stará teta jeho má jakési proroctví o mladíku, jenž povstane s širočinou a všeliký zeměplaz v zemi řádící bude potřen. Když o jarmarce se strhne útok na židovské krámy, účastní se ho i Franta, ale aby bránil luze drancovati. Přes to je odsouzen k žaláři tříletému. U Růženky našli šperk, který jí učedník přinesl a za to i ona seděla. Otcem je zavržena a pověst kalí jim štěstí lásky manželské. Odstěhují se do Ameriky.

»*Vánoce pod sněhem*« ztrávil otec autorův, lékař, byv vyzván k těžce zraněnému kamsi do chalupy a bílý samum jej donutil tam býti s mrtvolou přes svátky, až se pomoc k nim prokopala závějemi.

(Dokončení.)

Prof. *Alois Lisický:*

Jan Václav Pól v zápase o české slovo.

(Dokončení.)

Také Rosa, Komenský, Doležal a Bernolák neušli Dobrovského odsudku za slova špatně tvořená. Bez znalosti přípon odvozovacích nelze stanoviti jistě slabiky kořenové. Jest tudíž nauka o tvorbě substantivní, protože jí také rozličné významy určujeme, svrchovaně důležita etymologovi a těm, kteří se domnívají, že mají proč nebo že jsou povoláni řeč slovy novými obohacovati, venkoncem nevyhnutelna, nechtí-li nadělati samých zmatkův a řeč hanebně znetvořiti nestvů-

rami. Ani Rosa nedovedl složených tvarů náležitě rozkládati, proto také často klopýtal a jiní po něm, jako na př. Doležal, jejž svedl k omylům. Dobrovský zavrhuje Rosova nomina actionis na *-tnost* (činětnost, trhajetnost etc.). Ze *-tnost* prý vznikl tvar *-bnost* (prosebnost, písebnost, služebnost). Proto také Doležal stanovil na str. 260. adjektivům tvar *-bný*, v čemž za ním slepě šel jeho nášlapník Bernolák (prosebný, služebný, tužebný). Ta nejsou však utvořena ze sloves prositi, sloužiti, toužiti, nýbrž ze substantiv prosba, služba, tužba bezprostředně koncovkou *-ný* tak, že vsuto jemnivé *e*. My ovšem dnes tvary ty vykládáme pravidlem jerovým. Příklad písebný ani sem nepatří, protože vznikl záměnou retnic *m* a b z písemný, a toto z písmo, tak jako často slýcháme také darebný místo správného daremný z darmo. Kdyby byl Rosa příklady, které uvádí za doklad, přísně zkoumal, a kdyby byl jen takové přijal, jejichž pravostí by byl býval jist vážností klasických spisovatelů, mezi nimiž u Čechů bible přednost si uhajuje, tedy jistě bychom se u něho nedočítali (vybásněných) vymyšlených tvarů trhajetnost laceratio, volajetnost vocatio, činětnost actio vel factio, milujetnost amatio, pohnutnost commotio a ještě více jiných. Nového slova okolostojičný z okolo stojící nelze najíti v žádném dobrém spisovateli, a ostatní příklady na *-ičný* v Rosově mluvnici (str. 384. a 389.) jsou rovněž nového ražení. — Nebývá složenin s předložkou *nad*, ovšem s *na*. Rosa sice uvádí na str. 392. nadkamní, nadstolí, nadkroví, leč těchto slov nebývá u žádného spisovatele.

Dobrovský nemohl jen tak podepsati Rosova soudu o dokonalosti jazyka českého (v Čechořečn. na str. 391.) odkazuje na úsudek Veleslavínův v Sylvě. Od Veleslavína po Rosu řeč naše opravdu nic nezískala, nejsouc dále vzdělávána, leda několik nových a cizích slov, ba nemálo pozbyla správnosti a čistoty. Nové pokusy, se kterými se shledáváme na str. 346.—356. a zvláště ve 4. díle Rosovy mluvnice sem tam trusmo, jsou zrovna tak málo důkaz o správném použití podané nauky, kterak tvořiti jména, jako rozhojněné seznamy mluvnických názvů technických v mluvnici Doležalově na str. 266.—271. i v Bernolákově spise Etymologia vocum slavicarum na str. 43.—84. Dále odsuzuje Doležalovy a po něm Bernolákovy tvary chovánče, opílče, ožrálče, proklátče, vyhnánče (Bern. *-ča*) řka, že jich v češtině by marně hledal.

Kromě vodopijana a oslohonce má Komenskému za zlé i jméno samosvojnost solipsismus jím vynalezené, neboť prý nepomyslil, že z possessiva svůj nelze žádného adjektiva na *-ný* odvoditi. Má-li složenina býti pravá, buďtež obě části, část určovací i určená, správně odvozeny.

Všimněme si jiných Dobrovského výtek! Novější spisovatelé se pokoušeli zaváděti náměstník m. náměstek Statthalter; leč toto má na své straně vážnost nejlepších spisovatelův. — Ve starých biblích psaných nalézáme roditelkyně místo rodička. Tak dávají novotáři přednost také již tvarům tulačka, zpěvačka místo ušlechtilejším tvarům tulakyně, zpěvakyně. — Příponou *-ba* tvoříme abstrakta, některá zase bývají concreta: střelba das Schieszen i das Geschütz, družba der

Brautführer z druh. Tato tvorba jest nyní skoro již zastaralá, takže se sotva dostane schválení slovům nově udělaným dlažba, mazba, učba, zkoušba nebo zkušba, protože tvary dláždění, mazání, učení, zkoušení všeobecně jsou přijaty a také srozumitelné.

Nové slovo zástoj Gegenstand jest dvojako chybné, protože *za* neznamená gegen, nýbrž hinter, stoj pak není známá forma substantivní. Jsa Gegenstand doslova přeložen, jmenoval by se představ nebo představek, obiectum však předvržek. — Slovo okolostojičnost hledí mezi nové zrůdy a jest bídná napodobenina latinského slova circumstantia. — Již Veleslavín tvořil slova složená ze *spolu-* una, simul: spoluvěký, spoludědic a j. Ve spolutovaryš Mitgesell, spoluoutrpnost Mitleid, spoluoud Mitglied jest spolu prazbytečné, protože slovo s ním nesložené týž pojem vyjadřuje.

Slova kratochvil, zlatohlav, zloděj jsou napodobeniny cizích výrazů Kurzweil, Goldstück, maleficus. Co jednou přijato, proti tomu jsou námitky marné; však přece varujeme, abychom podle této obdoby o nové složeniny se nepokoušeli, leda na žert a výsměch. Proto nenapodobujeme složenin jako ostrovítr aquilo, dobropán Mercurius v kalendáři, prvopočátek, prvomučedlník protomartyr ani podobných pokusů nových. Nač tedy smutnohra, veselohra místo smutná hra, veselá hra? Krátkosti tu přece nijak nezískáme. Nová slova půlostrov a půlzlatník jsou napodobeniny cizích výrazů.

Mladým spisovatelům, kteří nezřídka svým hravým vtipem sváděni bývají ke zbytečným v naší řeči novotám, jež nejsou než nechutné napodobeniny a doslovné překlady složenin německých, Dobrovský na výstrahu cituje místo z § 582. Adelungova zevrubného Lehrgebäude der deutschen Sprache: »Složenina nenese užitku jiného, jen stručnost. Ta však nikdy není jazyku účelem svrchovaným, ba ani ne důležitým, nýbrž musí státi pořád i za ryzostí a správností, za největší možnou srozumitelností i konečně za libozvučností. Jest-li o toto tré dostatečně postaráno, pak teprve lze o stručnosti uvažovati jako o věci podřízené. Správnost jazyková zakazuje všechny složeniny, které se protiví analogiím dotud platným; největší možná srozumitelnost zavrhuje všecky, které jsou nejasné nebo příliš dlouhé a jejichž porozumění není zřejmé hned ze složeniny; libozvuk pak všechny, u nichž jest se obávati nějaké drsnosti.«

Zatím co Dobrovského slovník nemohl s místa, šířily se novoty puristické dále snahou Thamovou. Roku 1805 vydal Neuestes ausführliches und vollständiges böhmisch-deutsches synonimisch-phraseologisches Nazionallexikon oder Wörterbuch. Nach Weleslawins Sylva quadrilinguis. II. díl r. 1807. Na str. I—LXII má statt der Vorrede rozpravu Ueber den Karakter der Slaven, dann über den Ursprung, die Schicksale, Vollkommenheit, die Nützlichkeit und Wichtigkeit der böhmischen Sprache. Proti vydání německo-českému z r. 1799 jest toto vydání česko-německé zkráceno, a to značně. Kdežto tam má I. díl do konce *K* 576 stran, má zde do konce *O* stran 340. Mnoho nových slov českých vynecháno, nemálo jich převzato. V rozpravě cituje Adelungovu Vorrede ke svému německo-českému slovníku národnímu z r. 1788. Mluví o Slovanech, nářečích jejich, o češtině,

o dějinách, rozvoji a úpadku jazyka českého. Píše o těch, kdo jej literárně vzdělávali pracemi původními i překlady, tyto památky neumdlévající píle a šlechetné snahy předků vzdělávati, zjemňovati a rozhojňovati drahou jim řeč mateřskou by měly každého Čecha pobádati k následování horlivému. Další statí, kterou jsme již četli v jeho Obraně, velebí dokonalost a svrchované přednosti jazyka českého před jazyky jinými. Dovodí toho bohatstvím slov vůbec a bohatstvím jich tvorby, důrazností a rázností jeho a výstižností, ozdobností a půvabností, ohebností a pružností, zřetelností a určitostí. Pro tyto výborné vlastnosti jest genius českého jazyka s to, aby překládal spisy řecké i latinské se vší jich plností síly, s obratností jich, s ozdobností a půvabem. Pak povídá o užitečnosti, důležitosti a potřebnosti české řeči všem stavům a státním služebníkům v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Horních Uhrách, o lásce Marie Teresie a Josefa II. k jazyku českému, o divadle českém, jež prý z nejlepších cest vzdělávati a obnoviti jazyk český, končí tvrdě, že vzdělanost národa jen rodným jest jazykem možná, ne cizím. Takovými vlasteneckými chválami nadšenými zjednal Tham slovaři svému více přátel než novotami puristickými.

Ty se mu vtíraly neodbytně nejen ve slovníku všeobecném, ale ani v odborném se jim nemohl vyhnouti. Roku 1808 vyšel Karla Hynka Thama Okus česko-německého právnického a jednatelského slovníku. Jak nepoveden byl ten pokus, dokazujtež tyto aspoň ukázky: oukluzy spády Schlupfwinkel, outržka n. ouštipek, bezpověstnost übler Ruf Ehrlosigkeit, chlapčina chlapství Leibeigenschaft, dohanitel n. půhončí, donůška Denunziant, jazykotepec Zungendrescher, jednosvolenství Übereinstimmung, jemné právo Beschlagrecht, hojemství Dilazion Aufschub, holomudec minderjährig (má ještě holé mudy), křivdočinec der Unrecht thut, krvosvědek Blutzeuge, cizoložně Hurenkind, kusohladím n. šidím, lidíkrádce Menschendieb, lidokrádež Menschenraub, list poselací Sendschreiben, místnost Behörde, motla n. pleticha, nákeřnictví Strassenraub, nařiditel práva der Gesetzgeber, nařklivý spis Schmähschrift, nezvole Diensbarkeit, obectvo Staat, zátek Verarrestierung, v obstavuňk vzíti in Beschlag nehmen, ochotnovolný bereitwillig, odkmením abstiften, odpudný list Abfertigungsbrief, odsazuji büszen, odtah Verzug Anstand, okolostojný umständlich, opovazuji verpflichten verbinden, počet vedoucí Rechnungsführer, pokutný zákon Strafgesetz, popeněžnice eine Hure ums Geld, postav schriftlicher Aufsatz, pozorka pozorujičnost Be- Anmerkung Note, pravovec Jurist, pře- n. pročinitel Verbrecher, předklad přednos Vortrag, předstěra Vorwand, převrhlec Ruchloser Verruchter, přihledač Inspizient, přimínka Zusatz, připříkřím hart jn. mitnehmen, pročinec pročinitel pře- závadník Verbrecher, pročinění pře- Verbrechen, působce jednatel aučinec Stifter, rozhad Entscheidung, rozvodnost Ausführlichkeit, řezaná cedule Steckbrief (zatykač), řiditelství Gubernium Regierung, samcoložník Knabenschänder, sněmosnos n. usnešení Landtagsschlusz, sobětnost Selbstheit, stržek Abtrünniger, statečník Gutsbesitzer, stavadlo Station, sudovna Zensuramt, tehdážní damalig, ukorný schimpflich schmählich, umínka Adresse, velebnost

Majestät, vejstavek Rüge Ausstellung (výtka důtka), vejstrčka n. vejtka Vorwurf, vícenost vícenství Mehrheit (na př. hlasů), vlastenství Eigenthum, vlastenečnost Eigenthümlichkeit, vycestím abweichen (uchýlím se s cesty), zákonořádný gesetzmässig, zápisník Notar, zásobnost Wohlstand, zástupa Stellvertretung, zborník Klubist, sočlivec sočlivost Eifersucht, zlidnění Bevölkerung, zročněný zu etwas bestimmt, odvodič Lieferant (dodavatel).

Zatím se purismus jazykový po stránce slovní bral cestou bezpečnější a úspěšnější. Ne tvořiti slovo české nové samo o sobě, beze spojení myšlenkového, a pak teprve nuceně je lípati na strom jazykový, nýbrž ze souvislosti myšlenkové hledati zdravé prvky nových slov, ze živého proudění jazykového vystihovati a zachycovati zárody příštího života jazykového, jenž by rozkvetl a rozrostl na luzích a nivách básnictví i vědy dokonalosti časové. Tedy živou vědou a uměním vzdělávati jazyk český na jazyk moderní, nikoliv jen mrtvým slovníkem, byla zásada zvláště školy Jungmannovy. Úkol její byl přeobtížný; není divu, že i na této cestě vznikla slova, která genia českého nerozradostňovala.

Úzkostlivý, ale také dýchavičný strážce čistoty jazykové bratislavský profesor Jiří Palkovič, postavil se mezi obě strany, aby se bil na obě fronty o jazykovou čistotu. Učinil tak svým literárním dílem nejzásložnějším, t. svým slovníkem.[1]) Volá na stranu puristů slovníkových doby minulé: »Ovšem marně zde hledati budete slov jako aučastonce, chvalebný, člověčích, krkotoč, městna, velitvár a na sta podobných zrůd. Ani s druhou stranou nešel úplně, ba ani sám se sebou; z těchto pramenů vybíral rukou tak třesavou, že zamítal slova, která jsou nám dnes vezdejší potřebou. Aby totiž neuškodil čistotě jazykové a zmatkův aby nenaplodil, označil ve slovníku slova pochybná nebo podezřelá (namnoze nově tvořená), dokonce i taková, která od něho samého pocházejí a v jeho spisech bývají (j. nestoj, podnebí a j.), značkou † n. ? (advokátím, akcie, aliancí, banka mensa argentaria, bankrot, básník, básnictví, básním, bělorouný (J. Nejedlý), blažitel Beglücker, bohuji als Gott herrschen (Puchmajer), cedulna Zettelbank (Palkovič), ouřední zpráva (lépe prý řádná), chřestejš Klapperschlange, chvábořeč Lobrede, ctidůtklivý ehrenrührig (Dobrov.), ctiutrhačný ehrenrührig (Rybay), ctižádost, ctižádostivý, černovec die Schwärze (Palkov.), čteník Lesebuch, dalekohled Fernglas, dalekopis Telegraph, dělna Arbeitshaus, dělostřelec Artillerist, domistruji aufhören zu meistern, doraz Eindruck Nachdruck, dostavek Ersatz supplementum, dotazovna Fragamt, dovolník Beurlaubter, drahocenný ze srbštiny prý zavedeno zbytečně několika novotáři m. drahý, důmě Denkungsart, duna Brett, dušlivý kašel Keuchhusten, dvojhláska Doppellauter, dvorník Höfling, dymnice Dampfmaschine, jednatel Agent, jednoručka Handsäge (Dobrov.), jednotlivý u novotářův einzeln singulus; (slova pak podle jeho usouzení špatná označil †† nebo †††)

[1]) Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slowaken u. Mähren eigenen Ausdrücken u. Redensarten. I. B. A—n. Prag 1820, II. B. 1821 Pressburg.

aučinkuji wirken efficere, božím božiti vergöttern (Jungm.), časoslovo, čechořečnost (Rosa); čestný ehren- j. Ehrenmitglied čestný oud, lépe prý oud ze cti n. pro čest; činohra Schauspiel Drama, dělitebný theilbar, domuji hausen habitare, dopis Zuschrift, doživotní lebenslänglich, důminka Eigendünkel, důstavek Ergänzung Ersatz, důstojník Würdenträger, důstojním würdigen atd.

Nedivme se Palkovičovi! Stanovil-li si zásadou, že jazyk spisovný jest lepý a krásný útvar umělecký, který vzniknouti může jen souhlasem a schválením vzdělanců, že zvyk mluvní není než výslednice tohoto souhlasu, pak úzkostlivě mu bylo bdíti, aby jazyk jsa odraz a výraz vzdělanosti nebyl nikterak znešvařován. Jeho citát z Quinctilianových Institutiones oratoriae o tom poučuje dostatečně: Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum; sicut vivendi, consensum honorum. Proto slovníku Palkovič vytkl účel hlavní sebrati jazykový poklad, jakého jsme dotud neměli, ač míti mohli, a tím přispěti na češtiny zdokonalení, ba i na její vytříbení, sebrati jazykový poklad z děl literární honorace, z děl literárního výkvětu minulosti i přítomnosti. Na konci předmluvy díla ta udává, z nich pak obzvláště cení komentáře v proslavené kralické bibli tak skvěle psané, že je na slovník svůj již přede dvanácti lety (1807) excerpoval. Palkovič čerpal i z nářečí moravských a slovénských, avšak jen z praktické potřeby vojákům, obchodníkům, zvláště když nelze tak hned čekati slovácko-moravského Idiotika. Tyto výrazy prý potěší nejen českého literáta z povolání, příštího spisovatele slovníku atd., nýbrž také a zvláště ty, kdo v těchto zemích žijí nebo tam přijdou. Však ne dosti důrazně napomíná Palkovič, aby ta slova slovénská ani moravská ani zastaralá nebyla beze všeho zaváděna do jazyka spisovného. To platí ovšem také o slovech vypůjčených nebo navržených z jiných jazyků slovanských (z ruštiny, srbštiny, charvatštiny, polštiny), která Palkovič do slovníku přijal, věda ze zkušenosti, že jimi poslouženo bude spisovatelům, kteří by o nějaký výraz byli na rozpacích nebo na pochybách. Na to prý ve slovníku nejsou, aby byla zaváděna, ač prý by nebylo neradno leckteré do jazyka přijmouti (na př. pleso), leč to jen tehdy, si volet usus, consensus eruditorum. Jako Dobrovský tak Palkovič považoval jazyk mluvní za rozhodčího v jazyce prvního, a jako Dobrovský tu citoval známá slova Horatiova, tak i Palkovič v čelo své předmluvy ke slovníku položil z Horatiovy Epistoly ad Pisones místo, kde zdůrazňuje zákonodárnou moc zvyku na změnu slovní zásoby jazykové: Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque, quae nunc sunt in honore vocabula, *si volet usus*, quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Nejen tuto zásadu Palkovič přijal od Dobrovského za svou, ale také prameny, ze kterých jest doplňovati zásobu slovní, jež Dobrovský byl vymezil: písemnictví minulé i současné, různořečí československá a nářečí slovanská. I tím šel Palkovič za Dobrovským, že nevymycoval slov vypůjčených z jazyků cizích, avšak již vžitých, u dobrých spisovatelů vesměs obvyklých. Dokonce i plachá nesmělost, ostýchavá úzkostlivost a zdrženlivost Palkovičova u volbě a rozhojnění zásoby slovní ve všelikých oborech lidského vědění nezrodily se beze vlivu

Dobrovského. — Palkovič jak zásadami tak prameny jest nohsled Dobrovského.

Proto také Palkovičovu slovníku se nedostalo na straně Jungmannově toho přijetí, jakého původce čekal jsa si vědom, že slovníkem svým znamenitě obohatil poklad české řeči a že kromě toho jest v něm čeština dokonalejší, určitější a přesnější, než bývá ve slovařích německočeských. Jan Kollár bez milosrdenství zakřikl v Kroku Preslově [1]) krajana svého. V celém jeho díle věje prý jakési nesnášenlivé povětří, ba tu i tam diktatorství a kaceřovatelství, které žluč svou obzvláště v přidaných poznámkách vylévá. Palkovič horlí a křičí proti všem téměř novým, jakkoli výborným a již i vesměs přijatým slovům. Jeho chvály hodná střízlivost v přijímání a v užívání nových slov se proměnila na ouzkosrdcavost aneb zatracovačnost. Ve slovích nedávejme přednost ani novému ani starému, nýbrž dobrému. Nové a dobré lepší jest než staré a zlé, ba vlastní a domácí příjemnější bývá nežli cizí a půjčené, byť pak toto i krásnější bylo. Slovanští slovnikáři nesmějí se přidržeti větve, ale stromu celého národa, musí býti zběhlí ve všech slovanských nářečích. Palkovič ve slovníku odbyl slovanskou mythologii povrchně a nedostatečně. Mnoho slověnských slov tam schází. Slova slověnská píše, jak je vyslovuje Čech, a měl je psáti, jak je vyslovuje Slovák. Etymologie Palkovičova není vždy šťastná. Ale všecko toto jsou prý takořka jen maličkosti v »potahu« na ty chyby, ba viny a hříchy, kterých se Palkovič dopustil proti *čistotě* řeči. Slovník jeho má v sobě aspoň třetinu slov cizích, německých a latinských. Dozajista těžké, přetěžké břemeno! V písmeni *H* jest cizích slov 63, v *Š* 178, v *K* 310, ve 3 písmenech tedy 542 cizích neslovanských slov. Koho nezabolí v srdci hluboko nad takovým przněním naší krásné, bohaté řeči? Slova od ledajakých Nedoslovanův a Nedošvábův uchycena tam nalézáme v celé surovosti jako mizerné potvory (haltýř, hamfešty, hofart, hofmistr, krchov, knecht, kranc, kŕtalt, kvalt, šnek, šos, špejchar, štempl, štolmistr, štokfiš). K jakému prý cíli jsou mezi slovanskými slovy takovéto haraburdy, kterých polámání, kulhání, pokrčení a zparchantění jen hněv, hnusotu a lítost v srdci vzbuditi musí. Takováto práce zdá se býti satyra na vyhlášenou bohatost slovanské řeči. Nejinak prý se věc má s nesčíslným množstvím slov latinských (komunikací, koncept, konferencí, konšel, auditorium, audiencí, absolutný, administrator, agent, akcesista, antikvár a j.) Nač takový tovar v slovanském slovníku? To nic jiného není než daremné kažení drahého papíru. Naši řeč netřeba novými cizinami obtěžovati, nýbrž ji raději cíditi od starých, tam německých, tu maďarských, onamo latinských. Kdo jináče dělá, ten odnímá řeči její individualnost, to jest, usmrcuje ji jako takovou. Tím způsobem ovšem můžeme bohatou řeč míti, ale nebude více slovanská, neboť původnost její zmažeme a zcizoložíme. Že Veleslavín mnoho německých, že Komenský mnoho latinských slov užíval, odtud nejde, že i my máme za nimi čistotu řeči do hrobu nésti. Nám se jiný, jim snad netušený svět otevřel, totiž *Slovanství*; z těchto sestřenských

[1]) na r. 1823, díl I., částky 4. str. 128—141.

studnic jest nám chvalněji čerpati, z těchto bratrských ratolestí zdárněji štěpovati nežli míchati vrbu s dubem a jabloň s topolem. Poučuje také Palkoviče, že i název i předmluvu česko-slovanského slovníku slušelo psáti jazykem českým, ne německým.

Literární panslavismus Kollárův, o 14 let později hluboce pojatý a promyšlený zvláštní rozpravou, se tu hlásil ke svému právu na poli slovníkovém. Neopurismus Kollárův jest neopurismus školy Jungmannovy, jež hlavní boj oň vyhrála spisem Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie (1828) a tím, že úspěšně umění a vědy pěstovala česky podle kriterií moderních, časových.

Na rozhraní tohoto neopurismu a veteropurismu stojí Palkovičův slovník jako aristokratický mezník na stráži, hlídaje přesnosti a leposti jazykové, jak je posvětil zvyk za souhlasu vzdělanostního výkvětu národního. Aristokratismem jest ovšem dílo Palkovičovo konservativní, úzkostlivo, chorobno, nedůvěřivo měříc a vážíc každé slovo nové, nežli mu třesavou rukou podepíše průvodní list do ráje života jazykového.

Na kritiku Kollárovu napsal Palkovič jedovatou antikritiku, která Presla došla 24. září 1824 pod lístkem přijímacím. Pohrozil redaktoru Kroka kanceláří uherskou, jestliže by se zdráhal dáti ji vytisknouti na slovo. Antikritika jest plna hrubiánství, nadává holobrádkův i jinak, Jungmannovce jmenuje *nelzelisty*, kteří starou *drchtu*, t. novou češtinu vynášejí, posudkář že neumí česky. Jungmann, který o tom všem Kollárovi dopisem z 25. září 1824 zprávu podal, nebyl by jakživ tolik žluči a jedu hledal v Palkovičovi. Radil, aby antikritiku Palkovičovi vrátili, prosíce, by hrubosti vynechati a znovu ji zaslati ráčil. Učinil-li to Presl, není známo, Palkovičovým slovníkem svou rozpravu končím.[1])

Zápas o české slovo slovníkem ve všelikých oborech vědění a umění, počatý ve 14. věku za Karla IV., vymáhal do slovníku Palkovičova nesmírné píle a práce, neúmorného snažení, tuhého úsilí, silné ráznosti, vážného myšlení a rozjímání. Za půl páta věku snesla česká mysl přehojnou zásobu nových slov českých, aby se jazyk zastkvěl ryzostí a čistotou. Tak se dostalo slovu cizímu několik nových názvů českých. Třeba přirozený pud a cit jazykový přemnohé zrůdné součásti slovní z krve národa vyloučil jako zhoubné, přece úspěch zápasu byl potěšitelný tím, že mnohými slovy potřebnými jazyk byl obohacen, že leckteré nepodárné slovo vedlo ke tvorbě slova správného, že vystižena byla pravidla jakož i stanoveny byly zásady, podle kterých správná jest slova tvořiti, a že nalezeny byly prameny čisté i zdravé, ze kterých slovní poklad jazykový jest obohacovati. Toť jistě není malý úspěch ohromné té práce duševní! A co zápas o slovní purismus, co zápas ten sprovázený leckdy trpkými vášněmi nám činí souslastnější, jest okolnost utěšená, že zápasníci zápasili více než

[1]) Boj školy Jungmannovy se školou Nejedlého o pěstování českého moderního jazyka spisovného jsem popsal ve 2. části *Sporu o* **i** *a* **y** v letech 90. minulého věku (1. část vyšla v Čas. mus. r. 1898), pro smutné však u nás redakční poměry nesměla spatřiti světla. Jen 7 let ležel rukopis v redakci pod pečetí slibu vydati jej v Čas. mus., ale pak mi byl vrácen panem Zíbrtem.

z módy z podnětu přeušlechtilého, z lásky k jazyku svému mateřskému a národnímu. I ten ubohoučký, nemohoucný Pól o sobě tvrdil, že z lásky k vlasti a k české řeči ji ušlechťuje, proto přívažčivě si tušil říci, že odměny zasluhuje za slovkujířství své.

Josef Kratochvíl:

Píseň života.

Neclonte čela rouškou smutku,
utajte na rtech vzdech i ston,
nebývá ještě po všem veta,
zalká-li umíráček zvon.
Jako to slunce na své dráze
zapadá denně pod obzor,
nemůže nikdo živ být věčně,
umříti musí každý tvor.

Zavře-li člověk oči navždy,
skončí jen píseň života,
který mu složil Osud jeho,
světů všech tvrdý despota.
Někdy v ní samý smích a jásot,
jindy zas dumy pláč a kvil...
záleží prý to na planetě,
na které člověk zrozen byl.

Nevím, co pravdy na těch slovech,
tolik však nepochybno je,
život že zřídlem těžkých bojů,
smrt za to branou pokoje.
Ať je ta píseň jeho dlouhá
anebo zcela krátká jen,
každý z nás touží po pokoji,
vyjít z těch bojů šťastně ven.

Každý ji hledí přezpívati
nejlíp, jak tomu rozumí,
jenom že často v jejích notách
dobře se vyznat neumí.
Hlas jeho někdy přeskočí mu,
zmýliv se v pravé tonině,
jindy zas náhle zajíkne se
jak plaché ptáče v křovině.

A co že slok má tato píseň,
než konce svého dospěje!
Horoucí zápal čisté snahy,
zklamané sny a naděje,

oheň a jiskry velkých vznětů,
sršící směle do výše,
zelený vavřín pilné práce,
nezdaru smutné cypřiše —

přátelské ruky teplé stisky
s mrazivým hadem černých zrad,
slavičí sladké klokotání,
vůně a květy ze zahrad,
zlatého slunce úsměv zářný,
planoucí hvězdy, plné zdob,
naposled marnost všeho chtění,
bolestný vzdech a tmavý hrob —

památka skvělá, dobré jméno,
posměšné hany pustý křik,
nadšené chvály hlahol zvučný,
dušený pláč a hořký vzlyk,
věncoví skvostné z drahých růží,
nebo jen chudý, uschlý vřes —
to vše v té písně slokách leží
jak pestrá zpřeházená směs.

Kdyby je mohl podle přání
složit si člověk sám a sám,
jistě by dal je doprovázet
k triumfujícím varhanám
vítěznou hymnou slavných tónů,
vířením kotlů, zněním trub,
neboť by neznal ve svém žití
blesků a hromů, vichřic, krup.

Pohříchu však se nenarodil
doposud člověk takový,
vždyť přece každý více trpí,
nežli svým známým vypoví.
Nikoho není v širém světě,
kdo by vněm nepoznal i žel,
v ruinách nesplněných tužeb
alespoň jednou neslzel . . .

Života písni nevýzkumná
v tajemství svého počátku
jako ta láska, s kterou matka
kloní se k svému robátku,
mnoho tvých slok již přezpíval jsem,
nových jest asi na stále,
často se tážu sama sebe,
jak mi tvé vyzní finale?

Neví to nikdo, netuším to
v bezpomoci své ani já,
cítím však, že již z nedaleka
poslední vane sloka tvá.
Připraven na vše klidně čekám,
plnou i víru v srdci mám,
že jako všecky sloky přední
čestně i tuto dozpívám.

Josef Simánek:

Panu prof. Dru Hynku Vysokému

k šedesátým narozeninám.

Duchovní paidotribe mých — žel! pozdních let,
jenž sílu poznání v hruď vléval z díla svého,
odkrýval duši chrámu vznešeného,
jenž v záři Akropole pyšně vzkvet:

Vy, jenž jste znova stvořil vzácný svět
kultury dávné, matky krásna všeho,
kde božství vstalo z lůna růžového,
by dalo světu Myšlenku a vzlet:

Vy kouzelníku, magu evokací,
v nichž drzá píseň dneška v prach se vrací
a stará velkost vstává s růží v skráni:

Dnes pozdrav přijmete i z ruky mojí,
jenž holdem Síle je a přesvatému boji
za krásu antickou, ctnost, velkost milování!

Dr. Al. Hnilička:

Leop. Eug. Měchura.

V dobách velkého rozkvětu zpěváckých spolků našich, na němž měl lví podíl dr. Ludevít Procházka, rodilý Klatovan, který si o zbudování prvních pilířů jejich .dobyl nehynoucích zásluh,[1]) zvučně v širších kruzích zaznělo jméno L. E. Měchury, jim dříve téměř neznámé, a doznalo úžasně rychlé popularity.

V čilém ruchu let šedesátých, kdy mohutněly zpěvácké spolky naše, nabývajíce stále většího rozsahu a významu, rázem pronikly

---

[1]) Na význam dra L. Procházky pro hudbu naši, zvláště vokální, záslužně upozornil dr. J. Löwenbach ve svých vřele psaných statích o tomto nadšeném propagátoru výstavby produkce a reprodukce hudby naší najmě ve článku: »Dr. L. Procházka, první apoštol hudby B. Smetany« Hudeb. Rev. 1908 č. 7.

sborové skladby Měchurovy, vydané ve sbírkách Procházkou pro tento obor skladeb pořádaných, hlavně však rozměrné kantáty Měchurovy: Pohřeb na Kaňku, Štědrý den a Májová noc, které vzbudily všady v českém hudebním světě nebývalý zájem. Tento zvláštní zájem o Měchuru a jeho díla zvyšovaly soudobé poměry: do té doby nebylo u nás ještě skladeb toho druhu a toho významu, v jaký se rozpjaly zejména kantátní skladby Měchurovy, uvedené právě ve veřejnost v době, kdy těžiště celého hudebního ruchu tkvělo v produkcích zpěváckých spolků po vlastech českých v zmíněném hnutí vzrůstajících a v horlivé činnosti mezi sebou přímo závodících.

Poznání a provádění skladeb Měchurových bylo tehdy toužebným přáním všech interesovaných kruhů.

O skladateli samém vědělo se jen v kruzích jemu nejbližších a kolovaly o něm jen sporé zkazky, že jest umělcem veliké tvůrčí potence, že je svakem Fr. Palackého,[1]) a že teprve vlivem dra Lud. Procházky a stykem s A. V. Šmilovským přilnul ku komponování skladeb na české texty. Zároveň však se proslýchalo, že Měchura komponuje toliko pro svou zálibu, že život jeho omezuje se na jeho zámecké sídlo ve Votíně u Klatov, a že buď tam nebo v Klatovech pořádá občas provedení svých i cizích skladeb za účasti místních sil. Jinak nedocházelo ani neproniklo do veřejnosti bližších zpráv o něm ani o jeho tvůrčí činnosti.

Bylo tudíž vřele uvítáno v našich kruzích hudebních, když vyskytly se první obsažnější zvěsti o osobnosti Měchurově a to z péra nejdůvěrnějšího zasvěcence jeho uměleckého tvoření: A. V. Šmilovského, který první podal obšírnější vylíčení života a umělecké činnosti »slavíka Otínského«.

Vylíčení života Měchurova a jeho tvorby, jež Šmilovský uveřejnil v »Hudebních Listech« drem L. Procházkou redigovaných (r. 1871),[2]) odestřelo po prvé clonu, za kterou se skrýval umělec osobně blíže nepřístupný, ač v našich kruzích hudebních již neobyčejně populární.

Šmilovský, sám hudebník, první ze zakladatelů a prvý jednatel klatovského zpěváckého spolku »Šumavan«[3]) za svého působení jako profesor gymnasia klatovského vyhledával v letech 1860—1873 pilně styky s hudebníky. V prvé řadě hleděl se seznámiti s Měchurou a s jeho tvorbou hudební.

Měchura, muž neobyčejně jemnocitného a ušlechtilého ducha, obsáhlého vzdělání i rozhledu a mimo to také velké erudice hudební i literární;[4]) byl intimní přítel německého básníka Eberta.

[1]) Zajímavé rodinné podrobnosti a mnohá vyobrazení míst k životu Měchurovu se pojících, uveřejnil Vladim. Čermák ve stati: »Kde potkalo Palackého životní štěstí« (ve »Zlaté Praze« č. 8.—11. roč. 1917).

[2]) Otištěno v I. svazku »Výpravných spisů« (vydaných u Šimáčka r. 1911) pod názvem: »Starý Měchura«, obraz uměleckého života ze šumavského zátiší (po předeslání zajímavého úvodu).

[3]) Zároveň s Josefem Klímou, vojenským kapelníkem v Klatovech, spoluzakladatelem »Šumavana«, byl duší živého tehdy v Klatovech ruchu hudebního a skládal horlivě texty pro zhudebnění, na jichž citelný nedostatek bylo u nás se strany skladatelů našich stále žehráno.

[4]) V pozůstalosti jeho našla se sbírka 13 elegií nadepsaná: »Blüthe der Liebe« (1823) pak druhá »Vermischte Gedichte« (1824), které vyznačují se pojetím i projevem v pravdě poetickým.

Na libreto Ebertovo: »Der Schild« složil Měchura prvou svou operu, která byla v Klatovech dvakráte provozována, pak ji měl Měchura osobně říditi v Mnichově, k čemuž však pro pozdější odřeknutí jeho nedošlo. Měchura a Šmilovský seznámivše se, přilnuli k sobě přátelsky. Měchura přál snahám Šmilovského. Tak vznikl srdečný styk obou, který pak vedl k tomu, že mezi nimi nastaly vztahy řídkého vzájemného niterného porozumění. Šmilovský vylíčil zjev Měchurův prací vroucně psanou, barvitou a tak výstižnou, že z každé stránky její vyciťujeme, jak vhloubil se v uměleckou duši Měchurovu a jak porozuměl jeho skladatelským intencím. Ve vzpomenuté životopisné stati Šmilovský podal sytý a věrný obraz Měchury jako vzácného a nejvýš zajímavého člověka po každé stránce lidské, muže ušlechtilých a ryzích snah a zároveň hudebního umělce velkých obzorů, velkého nadání, bohaté tvůrčí síly a vyspělého umění.

Obraz ten vyvážil Šmilovský jednak z častého a blízkého osobního styku svého s Měchurou, jednak z mnoholeté znalosti jeho děl hudebních, jejichž zevrubný a celkem dosti přesný soupis po smrti Měchurově s věcnou znalostí a úctyhodnou svědomitostí pořídil.[1]) Můžeme se tu tedy omeziti jenom na nejstručnější záznam některých dat životopisných, kterými jsou charakterisovány hlavní rysy Měchurovy občanské i umělecké fysiognomie.

Leop. Eug. Měchura (nar. 2. února 1803) byl nejstarším synem dra Jana Bapt. Měchury (21. V. 1874—16. IV. 1852), známého pražského advokáta a majitele několika panství, mimo jiné též velkostatku Votína u Klatov, nadšeného a obětavého ctitele umění hudebního, který náležel mezi spoluzakladatele pražské konservatoře. Do domu jeho často docházející dr. J. Theob. Held prvý upozornil na zvláštní lásku a vynikající vlohu k hudbě, u Leop. Eug. Měchury již záhy v letech takřka dětských se objevivší. Mladý Měchura stal se v hudbě žákem Bedř. Div. Webra a Václ. Jana Tomáška a to v dobách, kdy studoval filosofii a práva na universitě. Vzdělal se na vynikajícího pianistu a komponistu. Na přání otce svého byl pak justiciárem panství votínského a plánického, uchýlil se však po smrti otcově do soukromí na zámek Votínský, kde pak žil stále se svou rodinou, jen občas dojížděje na krátko do Prahy, aby si tam poslechl nová význačnější díla hudební a získal podněty pro své práce komposiční. V zátiší svém studoval pilně díla hudebních klasiků vídeňských Haydna, Mozarta a Beethovena, jakož i romantiků Webra, Spohra, pak novoromantiků Mendelssohna a Schumanna i díla moderních mistrů, zvláště Rich. Wagnera. V útulném ústraní svém zaníceně po léta psal svoje — jak je nazýval — »dítka hudební«.

---

[1]) Stalo se tak dne 20. února r. 1870, devátý den po úmrtí Měchurově za součinnosti Mansveta Kličky (1830—1887). Seznam ten je nadepsán »Generální seznam všech děl Leopolda Eugena Měchury«. Dodáváme, že Měchura sám vlastnoručně sestavil dva seznamy svých děl, oba nadepsané: »Meine musikalische Kinder«, první obsahující běžný výčet skladeb op. 1—107 s poznamenáním doby vzniku a případné ztráty, druhý obsahující roční soupis děl vzniklých v době od r. 1824 do r. 1870, jejichž chronologický pořad se poněkud uchyluje od údajů seznamu prvého i od označení opusových na skladbách se vyskytujících uvádějící celkem skladby op. 1—108.

Na svém zámku Votínském pořádal schůzky komorní hudby, v nichž hrány bývaly i jeho skladby komorní. V Klatovech byly pak provozovány vedle jiných také jeho skladby kostelní a instrumentální. Na tyto produkce scházeli se místní a okolní hudebníci. Z Klatov dostavovali se k němu na domácí kvartetní zábavy: ředitel kůru Mansvet Klička, kapelník Jos. Klíma, varhaník Jos. Procházka, čelista tamní vojenské kapely Schindlöcker a učitel zpěvu Filip Kreuss. Měchura byl také znamenitým výkonným hudebníkem [1]) i výborným dirigentem. Významnější své skladby symfonické dal si občas zahráti v Praze od orchestru konservatoře, jejž si k vůli tomu za svého pobytu pražského k sobě sezval.

Všech produkcí a začasté i malých festivalů hudebních — v jejichž pořádání byl Měchura pravým mistrem a na které dával své hudební přátele z Klatov svážeti na svých povozech — příležitostně účastnil se již jako jinoch po boku svého otce [2]) Ludvík Procházka, který tehdy od Měchury nabyl počátečních organisačních podnětů a zároveň potřebné routiny pořadatelské, jež přišla mu vhod při jeho pozdější významné činnosti, jež nabyla výsledků pro další vývojové kroky našeho života hudebního nikým nepředstižených.

Těžké začátky a četná úskalí, jimiž se první průkopníci českého společenského zpěvu a pěveckých sdružení druhdy u nás prodírati musili, jest si za dnešních zcela jiných, protože již naskrz změněných časů nesnadno uvědomiti.

Šťastná a dovedná ve všem ruka organisační Ludevíta Procházky [3]) upravila v čase nepoměrně krátkém cestu k rozmachu novodobé hudby naší tou měrou, že hřejivý jest výhled do této fáse vývoje naší hudby, kdy všady utěšeně rozvíjel se čilý nový život a kruhy pěvecké staly se zanícenými pěstiteli a zároveň ohnisky všech snah a podniků na poli českého umění hudebního.

S touto pro nás nad jiné významnou a památnou dobou právě je těsně spjato jméno Měchury, jehož hudební odkaz jest drahocenný a po každé stránce zajímavý. Šmilovský ve svém nástinu života a činnosti Měchurovy pomíjí každé hodnocení jeho hudebních děl a obmezuje se prostě na jejich výčet dokládaje, že ponechává práci onu rukám odborným. Úkol ten provedl v nedávné době dr. Theurer, pokud se týče vokálních děl Měchurových, jenž obšírnou studii o nich a důkladné ocenění jich uveřejnil ve »Věstníku pěveckém« r. 1901 v č. 8. a r. 1902 v č. 3. a 4. s nadpisem: »Zapomínaný skladatel.« [4])

[1]) Miloval hru i na lesní roh, basu a varhany, kteréž nástroje dovedně ovládal.

[2]) Zprvu vzpomenutého Josefa Procházky (1808—1877).

[3]) Uvedli jsme dříve již na jiném místě (ve »Zvonu« 1916), jak svrchovaně uznale se vyslovil o osobních i odborných vlastnostech dra L. Procházky proslulý hudební historik A. W. Ambros.

[4]) Theurer v této práci své probírá s ukázkami notovými díla vokální z poslední doby tvorby Měchurovy, a to: mužský sbor »Večer v lese« op. 32 (z r. 1865) o 3 částech s 3 rohy lesními a průvodem 3 zvonů — první to práci Měchurovu na česká slova — dumu »Pohřeb na Kaňku« op. 38, baladu »Štědrý den« op. 96, kantátu »Májová noc« op. 97, baladu »Mrtvých kredo« op. 102 a sbor »Buď vůle Tvá« op. 104.

Uvážíme-li, že jen vlivem Šmilovského a L. Procházky se stalo, že Měchura teprve v pozdějším svém věku komponoval na české texty, budí obdiv, jak četné jsou písně a sbory, jež Měchura napsal na slova česká pro současně vydávané sborníky.[1]) Měchurovo komponování na české texty znamenalo jeho duševní přilnutí k nim, a toto jeho sblížení s českým písemnictvím nebylo snad dočasnou libůstkou, nýbrž plodem zralé vůle, neboť projevovalo se napořád v posledních letech Měchurova života. Jak se tehdy Měchura vžil do skládání na české texty, je vidno nejlépe z jeho dopisů některým členům jeho rodiny. Proto podáváme níže několik význačnějších výňatků z této jeho korespondence,[2]) z níž vyzírá jeho umělecké millieu. Z nich vidno, že skladatelská činnost na české texty mnohdy zaujímala mysl Měchurovu tak, že leckdy zapomínal na vše jiné.

Tak dočítáme se v listu, psaném jeho neteři Adelíně[3]) dto na Votíně 14. III. 65 ». . . Měla bys býti přesvědčena, že Tě miluji a Vás všecky; zprávy Tvé mne co nejsrdečněji potěšují a budí mé účastenství. Již je pravdou, že poslední dobou jsem se vzdálil od notového péra jen tehdy, když jsem musel, a že jsem zaostalý s odpovědnými dopisy na všecky strany. Nuže, promiňte mně to všickni, jednak stal jsem se již starým, pohodlným junákem, nadto však měl jsem se svojí milovanou — Musikou — mnoho práce. Tu je nutno, by se šlo v před, neboť toto pásmo se hned přetrhne a těžko se navazuje.[4]) Na Tvou otázku sloužiž tedy za odpověď, že jsem dokončil vedle 6. symfonie[5]) ještě jeden větší orkestrální kus, z obou pořídil jsem klavírní výtah a zařídil, že Poldy[6]) má jich opis. Tedy byl jsem zajisté pilným. Ke

[1]) Jsou to: »Píseň u kolébky« op. 32, ve sbírce »Vesna« sv. I., seš. 5—6., »Zastaveníčko« op. 33 ve sbírce čtverozpěvů pro muž. hlasy »Hlahol« č. 15, »Musikus« mužský sbor op. 34, »Čilým krokem« op. 35, tamže č. 52, »Život v háji« op. 36, tamtéž č. 51, »Ave Maria« op. 37, tamtéž č. 27, »Vábné oči« op. 38, tamže č. 40, »Ať se nevzbudí« op. 40, v Hellerově »Pražském zpěvníku«, »Zpěv podloudníků« op. 41 ve sbírce Em. Melišem a L. Procházkou vydávaném »Záboj« ve sv. III., seš. V., »Pijácká« op. 42 v »Hlaholu« č. 17.

[2]) Měchura psal všecky své dopisy německy, neboť neznal českého pravopisu, ačkoli česky uměl výborně, což nejlépe se jeví v jeho zhudebnění českých veršů. Korespondence rodinná nalézá se v majetku p. Ervína Leop. Hallera, vrchního soudního rady, vnuka Měchurova, jehož vzácné ochotě vděčíme za to, že zmíněná korespondence Měchurova stala se nám přístupnou.

[3]) Adelína, choť dra Jana Palackého, univ. prof. v Praze (1830—1908), která byla dcerou dra Hämpla, advokáta v Praze. Měchura apostrofuje ji ve svých dopisech »Linchen«.

[4]) Dokládáme, že Měchura v čele některých svých skladeb komorních a symfonických předeslal přiléhavé motto. Tak čteme na př. na 4. symfonii následující připsané, zde arciť zčeštěné motto: »Po bolesti a hoři a po odůvodněných žalobách, vrátí se opět klid a s ním dny plné jasu. A burácí-li, kvasí či zuří-li bouře, jen důvěra v Boha povznese choré srdce a ve svatých plesných zvucích budiž pozdraven znovu vydobytý mír.«

[5]) Opus 90. Symfonie ta byla v nedávné době hudeb. jednotou »Zvonař« pro Drahoraz a okolí provedena dne 20. V. 1918 v Pšovsi a dne 26. V. 1918 v Kopidlně.

[6]) Leopoldina — jediná dcera Měchurova, jež dne 27. května 1851 se provdala za dra Josefa Emila Hallera, někdejšího okresního sudího v Klatovech (posléze dvor. rady a presidenta obchodního soudu v Praze) a která

všemu tomu naskytlo se ještě mnoho věcí, jež mně způsobily mnoho mrzutostí a mnoho času zabraly. Jak a co? — nechť sdělí Poldy, které jsem o tom šíře psal. Ale pak přinášejí dosti nepříjemností poměry časové, jakož i starosti o hospodářství, čeho jest jen želeti a co mysl kalí . . .«

V dalším dopisu téže adresátce psaném, daném ve Votíně 30. X. 66, sděluje jí Měchura: ». . . Také jsem byl opět v milé musice. Od té doby, co jsi odjela, zhudebnil jsem třetí velký kus na český text, který bych Ti rád jednou přehrál. Jest to námět husitský . . .«[1])

Dále oznamuje o pozvání, by přijel do Prahy: ». . . Vybízíš mne — také Hans[2]) to učinil — bych tam přišel. Věř mi, že nyní to není možno, ježto chci teprve vyčkati klidnější a příhodnější doby, bych naše shledání mohl nazvati zplna radostným. Zde žiji se svými radostně v každém směru, mnoho zůstává mi neznámým a cizím, a jsa navyklý zpříma hleděti a kráčeti vpřed, musil bych se tam nyní setkati s mnohými udiveními, které by můj obvyklý krok brzdily. Sáhl jsem již k péru notovému, připravil jsem si svůj pětiřádkový notový papír a budu se zplna srdce dvořiti své milované paní Musice, při čemž je to dobré, že Tvá dobrá teta nebude ani žárlivou. Pomyslím-li tak na to, že bych byl kandidátem poslanectví do zemského sněmu, že tvůj Jan mne uznal za hodna, bych se jím stal — děkuji nejkrásněji — tu mne zamrazí u srdce a hlasitě zvolám: »Je lépe, když mažeš hlavičky notové. Tu přece se zrodí něco, co zní jasně, dobře, také snad jiné potěší a při tom i já nejlépe pochodím; zachovám si spánek a dobrou chuť a mohu někdy ze srdce vypovídati se, veselým býti. Nejsem věru toho druhu člověk, aby své jméno na odiv stavěl, zvláště nyní, kdy tak mnohá příšera v pozadí s posupným smíchem straší . . .«

Další dopis, téže své příbuzné zaslaný a datovaný dnem 11. března 1867, zní:

». . . Zasílám Ti zde — jak jsem byl slíbil — některé ze svých nejmladších dítek. Kéž Tobě přijdou vhod a naleznou oblibu. To dueto mohla bys s Janem zpívati, je dost zamilovaně uzpůsobeno a líbí se mně samému. Okolo velikonoc bude pořádán velký koncert ve prospěch postižených válečnou pohromou a byl jsem požádán, abych jej řídil. Protože má býti provozováno moje oratorium, těšilo by mne, kdybys tu již byla.[3]) Budu to tudíž tak dlouho protahovati, jak bude možná. S nastudováním bylo již započato. Přislíbilo již na 70—80 spoluúčinkujících. Piš mně tedy, kdy bys mohla přijeti.«

Dopisem z 15. III. 1868 Měchura oznámil Adelině svůj příchod do Prahy na koncert »Uměl. Besedou« dne 22. března 1868 pořádaný, při kterém byla na pořadu díla jeho. Z dopisu toho vyjímáme:

---

byla hudebně velice vzdělána, takže vzbudila z této stránky kdysí zájem i A. W. Ambrose.

[1]) Měchura tu míní »Pohřeb na Kaňku«.

[2]) Jaké skladby tu Měchurou míněny jsou, nemohli jsme zjistiti.

[3]) Klára Měchurova, rodem Höcknerová z Chebu, choť Měchurova, které byl Měchura celou duší oddán.

»... Záležitost koncertu nadělala mně již mnoho mrzutostí a obtíží. Nepříčí se mně na světě nic tak, ano je přímo atentátem na mne, když vidím, že moje osoba je zatahována do veřejnosti a dokonce ostentaci vysazována. Byl jsem žádán zdvořile o své dítky (scil. skladby) a nemohl jsem odříci, avšak ihned jsem toto hořejší mínění učinil podmínkou, abych ve všem dalším byl zcela ponechán stranou. Po dlouhém dopisování sem a tam[1]) a když mně bylo čestným slovem dáno ujištění, že budu — mé přítomnosti při posledních zkouškách bylo důtklivě žádáno, a také sám bohužel jsem již poznal, že jí bude potřebí — úplně jako incognito považován, a že také bude se mnou zacházeno tak, jako by se provozovaly skladby nějakého mrtvého (skladatele), rozhodl jsem se svoliti k tomu, k čemuž mně také má milá Klára přemlouvala. Mohu tě, milá Linko, ujistiti, že mně úspěch, přijetí zcela jsou lhostejny, a toliko mé opodstatněné mínění, že vnitřní podstata umění je úplně kosmopolitická bez jakéhokoli výlučného směru a podkladu přimělo mne k tomu, by tam věc byla tak zařízena. Proto mohu státi zcela stranou ode všeho toho, co z toho bude se chtíti vyvozovati, a mohu zůstati svým. Vše naráží na český text. Vždyť psal jsem na latinský pro kostel a přece nejsem jesuitou nebo kantorem po klávesách klepajícím, a k čemu přimykavý ton přiléhá, nechť k tomu vyzní. Jeť pravá úcta a láska povinností každého a rovněž tato povinnost jest hodna úcty. Buď tudíž beze všech starostí o mne, dovedu se postaviti do takového přítmí, že ani moje šedivá hlava nemá prokmitnouti. Že skladby co možno s aplombem největším dávají, jest jejich věcí, pro mne bezcennou. Ale raději bych to Tobě vedle mne sedící předehrál a k tomu kokrhal jako starý kohout. Třebas toho ve skutečnosti nebylo, tož přece budeš při provedení těchto mých dítek. Věř mně, že tato cesta jest pro mne něco hrozného, ale bude mně tím zpříjemněna, že zase uvidím své drahé a mohu své Kláře radost způsobiti ...«

Dopisy tyto dokreslují mnohé rysy obrazu Měchury rukou Šmilovského pietně zachyceného. Z obrazu toho životně vyvstává umělec zvláštní ráže: povaha umělecká i lidská nejryzejších a nejideálnějších snah a cílů. Skromnost až úzkostlivá, horoucí láska k umění, neochvějná lidumilnost, živá účasť a nadšený vznět pro umění hudební, činí Měchuru zjevem vysoce zajímavým a nezapomenutelným. Jeho skladby, které v soudobé naší tvorbě hudební zaujímají místo vynikající, jsou podnes nedoceněny, pokud jde o jich spojitost s vývojem naší hudby. Bylť Měchura v řadě těch, kdo v letech šedesátých razili u nás nové dráhy umění hudebnímu. Škoda, že jeho skladby komorní a symfonické, jichž je velká řada, zůstaly širším kruhům neznámy. Měchurova soběstačnost nepustila jich na veřejnost, svá díla před dotekem veřejnosti ukrýval. Jediné příchylné oddanosti Procházkově k Měchurovu umění podařilo se docíliti toho, že skladby jeho komponované na české texty byly na veřejnost uvedeny. Tyto skladby druhdy upoutaly na sebe zraky všech a výraznou svou vroucností a účinností, půvabem a něhou zůstaly v živé paměti současníků.

---

[1]) Korespondenci dotyčnou uveřejnili jsme v Hud. Rev. r. 1920.

Skladby ty nevymizely ani v pozdějších dobách z pořadu, neboť hluboko u nás zakotvily.

Na sklonku žití svého dokončil Měchura svoji zpěvohru »Marii Potockou« nedožil se však již jejího provedení. Zemřel 11. února 1879.

Vincenc Červinka:

Poselství Garciovi.

Literatura Spojených Států Severoamerických známa jest u nás, ano v celé Evropě (s výjimkou snad jediné Anglie, z důvodů ležících na snadě) poměrně málo. Několik jednotlivců světové pověsti, jako Mark Twain, Edgar Allan Poe, Bret Harte, v posledních letech Jack London — svou světovou proslulostí a populárností zaplavilo ovšem všecky trhy literární, tudíž také v Čechách našli spoustu nakladatelů, částečně velmi povrchních. Ale tato čtyři světová jména nevyčerpávají ještě úplně pojem, který mám na mysli. Belletristická literatura Spojených Států (anglická, neboť o jinojazyčných až na vzácné výjimky stěží lze vážně mluviti, přes to, že mezi 100 miliony obyvatel Unie je snad polovička příslušníků jiných národností), to je právě ta rázovitá, zvláštním praktickým duchem a zcela novým, od evropského odlišným světovým názorem napojená literatura, jejímž otcem byl první Američan, který nabyl opravdového světového věhlasu — slavný Benjamin Franklin.

Benjamin Franklin nebyl arci básník a umělec v onom smyslu ryze estetickém, jaký je měřítkem snad výhradným v hodnocení evropské kritiky. Po Franklinovi anglo-americká literatura měla zajisté básníky větší než Franklin, básníky vyhovující plně estetickému měřítku — jmenujme jen Longfellowa a Walta Whitmana vedle zmíněného už Poea. A přidám-li ještě snad populární spisovatelku H. Beecher-Stoweovou, Lewisa Wallacea, humoristy Washingtona Irwinga, T. B. Aldricha a Nath. Hawthorna (s posledními dvěma seznámila české čtenáře Ottova »Anglická knihovna« již před lety) a populárního filosofa R. W. Emersona, budou to bezmála všechna jména, co jich zná česká překladová literatura z Ameriky.

Specialita americké literatury, typické a kořenně domácí, jsou krátké, drobné povídky, leckdy pestrého rázu, úsečného děje a moralistní či aspoň nesměle moralisující tendence — short stories, jichž nesmírná spotřeba pro úžasně vyvinutou americkou denní žurnalistiku, pro spoustu literárních a třeba jen čistě zábavných týdeníků, pro přečetné »magaziny«, také odborné, které aspoň v přílohách pěstují belletrii, má ovšem nepříznivý, ano neblahý vliv na jejich jakost. A není to ani zjev typicky americký, že právě v týdenících a měsíčních, tlustých magazinech nejpopulárnějších a nejvíc rozšířených (náklady 2—3 milionů nebývají vzácností) bývá to literatura nejbanálnější a nejmíň umělecká. S touto obdobou možno setkati se také v literaturách velkých národův evropských, i v našich domácích poměrech. Ale na výsost karakteristickým zdá se mi být u praktických

Američanů, i v třídách poměrně vzdělaných, silný sklon k literatuře tendenční, vážné, mravoučné a mravoličné. Silnou tendenci mravní má Američan rád stejně v knize drobných povídek, jako v románě nebo na divadle, a třeba v humoristickém zevním rámci, jak o tom svědčí zvlášť hojná humoristická literatura americká.

*

Habent sua fata libelli. Avšak nejen knihy mají svoje osudy, mají je často i zcela drobné brožurky, stati novinářské a časopisecké. Chci upozorniti na jedno jméno literární, které jest u nás — pokud vím a pokud jsem mohl zjistiti — zcela neznámo, a na jednu malou stať z jeho péra vyšlou, která je tak typicky americká, že již proto zaslouží si snad pozornosti, a které dostalo se vzácné cti, že se rozlétla po všem novém i starém světě v mnoha milionech exemplářů. Její spisovatel, muž sám o sobě velmi skromný, poněvadž duch neobyčejně vzdělaný a hluboce založený, odmítá pro svoji osobu všecku zásluhu o tuto světskou slávu a svádí ji výhradně na shodu vnějších okolností, na »řadu šťastných náhod«, jak sám praví. Neboť nepopírá, že ho těšil fenomenální, neslýchaný úspěch jeho dobrého dílka, ale těšil ho prý výhradně jen proto, že náhodou vyslovil kus velké pravdy, a že mnoho lidí tu pravdu uznalo, a vynasnažilo se rozšířiti ji a vštípiti v kruzích co nejširších.

Ten americký literát-publicista jmenuje se *Elbert Hubbard*, a vydával a většinou i sám psal nevelký literární sborník s názvem »*Philistine*«. Svoje drobné stati, feuilletony rázu časového a tendenčního podpisoval zhusta pseudonymem *Fra Elbertus*, jenž těšil se oblibě mezi čtenáři sborníku, kteří jej rádi čítali, méně rádi platili předplatné. Jeho povídka pak, které dostalo se rozšíření tak enormního, jako kromě bible a několika málo děl klassických, snad žádnému jinému literárnímu výtvoru na světě, vyšla po prvé ve zmíněném sborníku Hubbardově »Philistine« roku 1899 s názvem: »*Poselství Garciovi*«. Je to povídka, či povídečka spíš, čerpaná ze skutečné události kubánské války, brzy po jejím šťastném ukončení. Nebo chcete-li traktát, navázaný na onu událost.

I mezi našimi inteligentními krajany českoamerickými měl Elbert Hubbard dosti čtenářů, oddaných ctitelů, také několik osobních přátel. Z jejich kruhů se dovídám, že hned při vypuknutí světové války Elbert Hubbard jako pravý Američan velmi zanevřel na Němce, a jeho sborník »Philistine« zaujal stanovisko krajně nepřátelské Prušákům. Tragický osud tomu chtěl, že zahynul pruskou potměšilostí: utonul při katastrofě »Lusitanie«, prvního amerického parníku, jenž padl za obět nelidské ponorkové válce německé, ale dal první signál k mocnému hnutí, jež vedlo k vypovězení války Spojených států Němcům.

O tom, jak vznikla ta prostá povídka, nechť vypráví její auktor sám: Literární tuto maličkost — »Poselství Garciovi« — napsal jsem jednoho večera po večeři za malou hodinku. Bylo to v den Washingtonových [1]) narozenin, 22. února r. 1889, právě když jsme připravo-

[1]) George Washington, tvůrce nezávislosti Spojených Států Severoamerických a jejich první president (1732—1799); bylo to tedy v roce, kdy Unie slavila sté výročí smrti svého prvního presidenta.

vali do tisku březnové číslo sborníku »*Philistine*«. Dílko toto vytrysklo mi přímo ze srdce, a bylo svěřeno papíru po velice perném dni, kdy jsem útočil na naše dluhující venkovské odběratele, snaže se jim vštípiti, že jest jejich povinností zaslati nám předplatné.

Bezprostřední suggescí k té prácičce však působila na mne rozmluva u rodinného stolu, v níž můj syn Bert horlivě tvrdil, že vlastním hrdinou kubánské války [1]) byl Rowan. Neboť byl to Rowan samojediný, jenž vykonal uložený mu úkol — totiž doručil poselství Garciovi.[2])

Tu mi bleskem kmitlo myslí: Ano — chlapec má pravdu! Skutečným hrdinou je muž, jenž vykoná svůj úkol — muž, jenž doručí Garciovi poselství.

Povstal jsem od stolu a napsal jsem svoje »*Poselství Garciovi*«. Zakládal jsem si na tomto dílku tak málo, že jsme je uveřejnili ve sborníku bez záhlaví. Celý náklad toho svazku byl rozebrán, a brzy jsme byli zaplavováni žádostmi o dodatečná čísla březnového »Philistine«. Objednávky přicházely se žádostí o tucet, o padesát, o sto čísel. Ale když si pojednou »American News Company« objednala tisíc exemplářů sborníku, tu jsem se otázal jednoho ze svých spolupracovníků, který že to článek ve sborníku rozvířil vlastně tolik kosmický prach.

»Je to článek o tom Garciovi« — odpověděl mi.

Příštího dne obdrželi jsme telegram od Geo. H. Danielse, jednoho z ředitelů dráhy New York Central. Telegram zněl takto:

»Udejte cenu jednoho statisíce kusů článku o Rowanovi ve formě brožurky. Na zadní straně brožurky bude reklamní nabídka vlaku Empire State Express. Sdělte zároveň, kdy můžete objednávku vyříditi.«

Ve své odpovědi určil jsem cenu a podotkl jsem, že můžeme vyžadovaný náklad brožurky dodati asi tak ve dvou letech. Bylať naše tiskárna zařízena tak skrovně, že vydání jednoho sta tisíc brožurek bylo pro nás ohromným úkolem.

Výsledek toho všeho byl, že jsem panu Danielsovi dovolil, aby si článek otiskl dle svého vlastního přání. Vydal si jej sám v brožuře několikrát za sebou v půlmilionových nákladech. Pan Daniels dva nebo tři půlmilionové tyto náklady rozeslal po všech státech Unie. Krom toho článeček otisklo více než dvě stě sborníkův a časopisů. V době, kdy pan Daniels rozesílal »Poselství Garciovi« na všecky strany, meškal v naší vlasti princ H., ředitel ruských státních drah. Byl hostem dráhy New York Central, a procestoval pod osobním dozorem pana Danielse celou zemi. Princ uviděl brožurku a jevil o ni velký zájem, spíš asi proto, že pan Daniels ji vydával v tak obrovských nákladech, nežli pro cokoli jiného.

Nechť tomu však bylo z pohnutky jakékoli, když se vrátil domů, dal si můj článek přeložiti do ruštiny a nařídil, aby bylo každému

---

[1]) Válka španělsko-americká, již začaly v dubnu 1898 Spojené státy pro neodvislost ostrova Kuby, hájíce právo povstalců proti teroru španělské vlády. Válka ukončena mírem pařížským v prosinci téhož roku, jímž Španělsko jako koloniální a námořská velmoc bylo zničeno, Kuba dosáhla své neodvislosti a Unie získala Filipiny a Puerto-Rico, za směšnou sumu 20 milionů dollarů.

[2]) Garcia byl vůdce kubánských povstalců, jež Unie podporovala.

železničnímu zřízenci dáno po knížečce. Pak následovali ještě jiní národové. Z Ruska dostala se brožurka do Německa, do Francie, do Španělska, do Turecka, do Hindostanu, a pokud mi známo i do Číny. Za války mezi Ruskem a Japonskem[1]) každému ruskému vojínovi jdoucímu na frontu dán byl jeden výtisk mého »Poselství Garciovi«.

Japonci, když nalezli ty knížečky u zajatých ruských vojínů, došli k závěru, že to jest asi dobrá věc, a přeložili si ji do japonštiny. A na rozkaz mikadův výtisk brožurky dán byl každému japonskému vládnímu úředníku, důstojníkům, vojákům i civilistům.

Již přes čtyřicet milionů kopií »Poselství Garciovi« vyšlo tiskem. Praví se, že takového rozšíření a takového oběhu neměl ještě nikdy v dějinách světa žádný literární plod kteréhokoli spisovatele — a to vše jistě asi jen díky řadě šťastných náhod!

East Aurora,[2]) 1. prosince 1913.

E. H.

Poselství Garciovi.

V celé té kubánské historii stojí jeden muž na obzoru mé paměti jako Mars v blízkosti slunce.

Když mezi Spojenými Státy a Španělskem vypukla válka, bylo nanejvýš nutno navázati rychlé spojení s vůdcem povstalců. Garcia — tak se jmenoval — byl někde v horských pevnostech kubánských; nikdo však nevěděl, kde. Poštovní, ani telegrafická zpráva ho nemohla stihnouti. President Spojených Států[3]) však shledával nutnost, zajistiti si jeho spolupůsobení, a to rychle.

Co dělat?

Kdosi poradil presidentovi:

»Je tu člověk jménem Rowan, jenž Garciu nalezne, nalezne-li ho vůbec někdo.«

Rowan byl zavolán, a byl mu dán dopis, aby jej odevzdal Garciovi. Jak »muž jménem Rowan« dopis přijal, jak si jej vložil do koženého váčku, a ten váček si připevnil opaskem kolem pasu, jak za čtyři dni nato přistál v noci v otevřené loďce nedaleko pobřeží Kuby, jak zmizel v houštinách a jak se za tři týdny nato objevil na druhé straně ostrova, přešed nepřátelskou zemi pěšky, a jak odevzdal dopis Garciovi — to jsou věci, o nichž se nebudu nyní široce rozepisovati. Chci vás upozorniti jenom na toto: Mac Kinley dal Rowanovi dopis, aby jej odevzdal Garciovi; Rowan dopis přijal a netázal se: »Kde je Garcia? Kde ho najdu?«

U věčného Boha! Zde máme muže, jehož socha by měla zdobiti každé vyšší učiliště v zemi. Mladíkům není právě nevyhnutelně třeba,

---

[1]) Roku 1904—1905.

[2]) *East Aurora* je malá osada poblíž Buffala ve státě New York, kde E. Hubbard bydlil a založil jakési družstvo, zpola sektu, zpola společnost pokrokových sociálních zásad, jež snažila se prakticky uváděti v život jeho ideje.

[3]) Byl to Mac Kinley, výrazný imperialista na stolci presidentském v Bílém domě washingtonském, důsledný stoupenec nauky Monroe-ovy hlásající: Amerika Američanům.

aby si osvojili plus vědomostí z učebných knih, aniž potřebují poučení o tom a onom, ale mají míti vždycky pevnou vůli, která je povzbudí k zachování slibu, k rychlému jednání, a k soustředění veškeré energie na vykonání úkolu, jenž jim byl uložen... K doručení poselství Garciovi...

Generál Garcia je již mrtev, ale jsou jiní Garciové. Není člověka, který se kdy pokusil o vykonání nějakého díla, k němuž bylo zapotřebí více rukou, aby nebyl časem roztrpčen nad nerozumností průměrného dělníka — nad jeho neschopností nebo neochotou zasednouti k dílu a dokončiti je.

Jalová výmluva, hloupá nepozornost, pitomá netečnost a polovičatá práce jsou nejvšednější zásady průměrného dělníka. A nikdo nedocílí v nižádném podniku úspěchu, nepodaří-li se mu buďto sliby, hrozbami nebo úskokem donutiti jiné lidi ku práci. Také se ovšem může někdy stát, tu a tam, že mu Bůh ve své dobrotě přispěje zázrakem a sešle mu s nebes anděla Moudrosti jako pomocníka.

Laskaví čtenáři! Chcete-li, můžete vyzkoušeti pravdivost tohoto tvrzení. Sedíte nyní třeba ve své úřadovně, a máte u sebe šest příručích. Povolejte k sobě kteréhokoli z nich, a požádejte ho o toto:

»Prosím, nahlédněte do naučného slovníka, a vypište mi nejdůležitější události ze života Correggiova.«

Přisvědčí příručí klidně: »Ano, pane,« — a zasedne k práci? Můžete na to vsaditi bez obavy hlavu, že tak neučiní. Podívá se na vás vodnatýma očima, a předloží vám jednu, nebo několik za sebou z těchto otázek:

»Kdo to by-ýl?«

»Který naučný slovník?«

»Je to moje povinnost?«

»Nemyslíte snad Bismarcka?«

»A nemohl by to snad vykonat Karel?«

»Je už mrtev?«

»Pospíchá to?«

»Nebude lépe, přinesu-li vám knihu, abyste si to mohl vypsati sám?«

»A proč to chcete vědět?«

A vsadím deset proti jedné, že po zodpovědění těchto otázek a po vysvětlení, jak lze potřebnou informaci nalézti, a po vyzpovídání se, proč si přejete získati té informace, půjde příručí k jinému zaměstnanci a požádá ho, aby mu pomohl Garciu vyhledati. A pak se vrátí a řekne vám, že takového člověka vůbec není.

Ovšem, je možná, že svoji sázku prohraju, ale dle zákona průměru bych jí neměl prohrát. Jste-li rozumný člověk, nebudete vysvětlovati svému »pomocníkovi«, že Correggio je ve slovníku pod »C« a nikoli pod »K«, nýbrž usmějete se přívětivě, a řeknete: »Neračte se obtěžovati,« a půjdete a vyhledáte si sám, co potřebujete. A tato neschopnost samostatného jednání, tato mravní zabedněnost, tato slabá vůle, ta neochota chopiti se hbitě a samostatně díla — to jsou věci, jež ubíjejí čistý socialismus a činí jej aspoň pro přítomnou

dobu nemožným. Nechtějí-li lidé pracovati *pro sebe*, copak budou dělat, až budou a budou-li z jejich práce těžiti všichni?

První kormidelník se zauzlenou knutou zdá se býti nutnou osobností v každém závodě. Nebo jedině bázeň před důtkou při výplatě v sobotu udržuje mnohého dělníka při práci. Dejte si do časopisu oznámení, že hledáte stenografku, a devět z deseti slečinek, které se vám na to oznámení přihlásí, nedovede ani řádně slabikovat, ani správně rozdělovat věty — a nepovažují to za nutné.

Může snad taková osoba napsati dopis Garciovi.

»Vidíte onoho účetního tam?« — otázal se mne dílovedoucí ve veliké továrně.

»Ano, co je s ním?«

»Nuže, je to dobrý počtář, ale kdybych ho pro něco poslal do města, snad by vyřídil posilku docela dobře, ale také by se mohlo státi, že by se na cestě zastavil ve čtyřech hostincích, a než by došel na Main street, zapomněl by vůbec, proč jsem ho poslal.«

Mohlo by se takovému člověku svěřiti poselství pro Garciu?

Nedávno bylo projevováno mnoho fňukavé sympatie utlačovaným dělníkům v začouzených továrnách, jakož i věčným poutníkům bez domova, hledajícím nějaké poctivé zaměstnání. A projevy tyto byly často provázeny hromobitím, jež se svezlo na zaměstnavatele.

Žádných sympatií však nedostane se zaměstnavateli, jenž předčasně zestárne v marných pokusech o to, aby dostal ze svých liknavých, nepolepšitelných dělníků kus poctivé práce. A nic se nepíše o jeho trpělivé a neúmorné snaze, zajistit si »pomocníky«, kteří nemají nic pilnějšího na práci, než zabíjeti čas, nestojí-li u nich člověk stále s karabáčem v ruce. V každém závodu a v každé továrně plevel se stále vytrhává. Personál se stále mění. Zaměstnavatel vypovídá »pomocníky«, kteří svým chováním dokázali, že nejsou závodu na prospěch, a nahrazuje je jinými dělníky. Nechť jsou časy sebe lepší, v tom pletí se stále pokračuje. Když jsou časy zlé a o práci je nouze, tu ovšem dělníci se střídají častěji, jelikož zaměstnavatel má větší výběr — ale neschopné a nehodné dělníky nutno jest vypovídati z práce pořád. Jde o zachování nejschopnějších. Osobní zájem každého zaměstnavatele vyžaduje toho, aby si ponechal jen nejlepší dělníky — takové, kteří mohou doručiti poselství Garciovi.

Znám jistého člověka, jenž v mnohých příčinách vyniká nad jiné, který však není schopen říditi vlastní nějaký podnik, a nemá také pravé ceny pro kohokoli jiného, jelikož má stále v mysli blouznivou představu, že ho jeho zaměstnavatel pořád utiskuje, nebo se o to aspoň pokouší. Tento muž není s to, aby uděloval rozkazy, a nedá si také od nikoho rozkazovat. Bylo-li by mu dáno poselství s nařízením, aby je doručil Garciovi, pravděpodobně by se na vás osopil:

»Doručte si mu je sám!«

Dnes bloudí tento člověk v ošumělém kabátě po ulicích, hledaje práci. Nikdo, kdo ho zná, mu práci nedá, protože ten muž je hotová pochodeň nespokojenosti. Není přístupen rozumnému jednání, a jediná věc, která na něho dovede učiniti jakýsi dojem, je jeho prošlapaná bota, z níž mu čouhá palec.

Vím ovšem, že člověk, jenž je takovým duševním výstředníkem, je právě tak politováníhodný, jako tělesný mrzák, ale politujeme-li podobného tvora, uroňme zároveň také slzičku lítosti nad lidmi, kteří se pokoušejí o provedení nějakého mohutného podniku, jejichž pracovní lhůtu nevyměřuje tovární píšťala, a jejichž vlasy rychle šedivějí v neustálém zápase s blbou netečností, pitomou nerozumností a černým nevděkem těch, kteří byli by o hladu a bez přístřeší, nebýt právě továren.

Podal jsem snad věc příliš makavě? Snad že ano, ale když je celý svět na scestí, chci vysloviti slůvko sympatie člověku, jenž se setkal s úspěchem v nějakém podniku. Člověk, který v neustálých svízelích řídil práci jiných a docílil úspěchu, shledal, že se nedopracoval ničeho. Jeho námaha mu nevynesla, než pouhou stravu a oděv. Byl jsem sám nádeníkem, a byl jsem i zaměstnavatelem; a proto vím, že bývají příčiny k reptání na obou stranách.

V chudobě samé o sobě není žádné ctnosti, hadry nejsou žádným zvláštním doporučením. Ale nejsou také všichni zaměstnavatelé hrabiví a nepřístupní lidé, právě tak, jako všichni chudí lidé nejsou ctnostní. Mám ve velké úctě člověka, který vykonává svoji práci i když jeho zaměstnavatel není doma. A muž, který po obdržení poselství pro Garciu klidně je přijme bez všelijakých pitomých otázek a bez tajného úmyslu zahoditi je do nejbližší stoky nebo zbaviti se ho nějakým jiným způsobem — ó, takový muž nebývá nikdy »odložen«, a takový muž nepotřebuje stávkovati proto, aby mu byla zvýšena mzda.

Civilisace je jedinou dlouhou, dychtivou honbou právě po takových jednotlivcích. Oč takový člověk požádá, to mu vždycky bývá dáno. Je hledanou osobností v každém městě, v městečku i více — v každé úřadovně, dílně, obchodu i továrně. Svět takových mužů potřebuje a chce: neboť všude bývá občas potřebí muže, který by mohl doručiti poselství Garciovi.

Bohumil Bauše:

Film.

Panem et circenses, chleba a her v cirku dožadoval se římský lid za doby císařské; nestačí pouhý chléb v době kritické; lid chce míti i zábavu, a ukázalo se, že jisté rozptýlení příznivě účinkuje i na všeobecný zdravotní stav nejširších vrstev. Jaké možno však poskytnouti pomůcky k ukojení touhy všeobecné, vymaniti se na chvíli ze všedního života lopotného? Není jich mnoho, a z těch mnohé ceny pochybné, ne-li přímo zhoubné. — Blahodárně působí, (neb má aspoň působiti) tisk; může dnes poskytovati zábavu a poučení též méně vzdělanému čtenáři, jsa formou přizpůsoben; slovo mluvené v přednáškách populárních jest jiný prostředek, tím důraznější, čím více zaujme sluch a podporován názornými pomůckami pro oko. Pestřeji a vnímavěji působí divadlo mluvou i scenerií. Ne vždy. Uchem můžeme chápati jen jednu dimensi; posloucháme-li rozvinování nějakého děje stává se

to časovým smyslem, podobně čteme-li román, rozmotává se děj jedním směrem v zamotaném klubku života, který jest zapleten do mnoha dimensí; přednáška, román působí jednostranně délkou, nikoli šířkou. Fotografie, kresba, obraz působí již do délky a šířky, tedy do dvou rozměrů vnímání.

Pro příjemné pochopení zjevů skutečnosti vyvinul se ve *filmu* prostředek tak mocný, že vítězně šíří se po celém světě užasnou rychlostí; s ním třeba počítati jako činitelem národohospodářským prvého řádu. Ovšem že zmocnila se kinografie podnikavost předem za účelem zištným; lákala massy lidu jen pro zábavu, poskytujíc jim laciné divadlo »v živých fotografiích«; poslání filmu, rozvinuvšího se vynálezy a zmohutněním ve velkolepý průmysl, hledati třeba však výše: může se státi prostředkem kulturním prvního řádu pro vzdělání lidu a vědecké badání. Vždyť fotografie s počátku také přehlížena byla mezi vědeckými pomůckami: dnes jest druhou sítnici badatele.

Prostředek, jenž může denně milionům lidí po denní práci poskytnouti příjemnou zábavu a zároveň snadným způsobem poučovati jej o všech oborech života, kde zažíti může divák ve zhuštěném podání celý osud lidský v kratší době nežli dlouhým čtením románu, má jistě budoucnost a vysvětluje dostatečně nával panující do řádně vedených kinodivadel.

Pohleďme jen na báječný rozmach kinematografie za dobu třiceti let. Z jednoduché školní hříčky zakládající se na setrvání dojmu zrakového na sítnici našeho oka as 0·1 sekundy, vyvinul se složitější stroboskop, zootrop a z těchto složitější přístroj, triumf fotografie, kinematograf stále zdokonalovaný, sloužící s počátku hlavně vědeckým účelům, pohybu zvířat, srdce, analyse běhu, skoku, letu a pod. nežli zmocnila se vynálezu kinodivadla. Když pomocí elektrické jiskry bylo možno zachytiti za vteřinu až 2000 a více snímků, použili jich bratří *Lumiérové* v Lyonu první roku 1895 ku předvádění »živých fotografií« (photographies vivantes) pro obecenstvo.

S počátku, když ujala se vynálezu spekulace k veřejným představením, byla věc velmi jednoduchá. *Filmy*, t. j. ony tenké pásy určitého rozměru, aby se hodily pro každý přístroj kina, z průhledného celluloidu s fotografickou citlivou deskou, byly krátké, jen 20—30 m dlouhé a představovaly jednoduché scény, tanečnici na provaze, cválajícího koně, vlak ujíždějící, vodopád a pod., takže představení trvalo než 10—15 minut. Dnes zhotovují se filmy tisíce metrů dlouhé, předvádějící děje 2—2½ hodiny se rozvinující. A kde předváděna první představení? V malých, temných místnostech, v boudách prkenných neb plátěných (v Praze I. u býv. kostela ruského, ve Stromovce a j.); rostoucím účastenstvím teprve zřizována stálá kinodivadla, se vším pohodlím, ložemi, garderobou, místností pro orkestr a pod. Ve velkých městech stavějí se k tomu celé paláce, které divadlům mnoho nezadají.

Filmové snímky vyžadují složitý aparát jevišť, interierů, staveb a různého zařízení pro triky, zobrazené nemožnosti lezení po kolmých stěnách, objevování duchů, setkání s dvojníkem (Pražský student a pod.), samohyb nábytku, bot, požáry, loď zmítaná, srážka vlaků, hořící důl atd. Pro všechna ta technická tajemství zřízená jsou zvláštní divadla,

dílny, laboratoře, pokud se snímky nedějí ve volné přírodě. K velikým historickým filmům, průvodům, bojům jest třeba obrovských komparserií, množství lidu, kostýmů, úborů, dekorací i nákladných cest. Tu ovšem dostupuje zhotovení filmů obrovského nákladu, který se kryje pořízením na sta kopií, které pak nastupují cestu světem.

Hlavní zisk odnáší původní sídlo průmyslu filmového. Tím byly předem Spojené státy severoamerické, jichž výkony v tom oboru máme po válce příležitost viděti v Praze. Pak následuje Francie, Italie a ne na posledním místě Německo, kde po válce vzpružuje se podnikavost ve velkém slohu v Berlině a Mnichově. Skromné počátky pro domácí výrobu původních filmů českých zahájeny v Praze.

Program celovečerního kinografického představení má vždy za hlavní číslo nějaké drama, historický obraz, veselohru a pod. Vedlejší program pro přídavky poučné, denní zajímavosti, krajiny atd. dle vkusu pořadatelstva a místního obecenstva.

Čeho je třeba k úspěchu filmového dramatu? První jest ovšem volba dobré látky; slovo působí, jak řečeno, jen jednou dimensí do délky, obraz do délky i šířky. Filmu chybí slovo, musí učinkovat jen situací, dvěma i třemi dimensemi přibližuje nás času i pohybu, a činí v lehké formě celek přístupným oku bez vší práce. Souhra ovládá i prostornou představu; film potřebuje svou zvláštní techniku jako slovo v románu. Krajina tam se nemůže líčiti, film může ji pouze ukázat. Snad časem bude světelný živý obraz na plátno vržený povolán více nežli tištěné slovo, národy sobě přiblížiti a ke sbratření národů vésti, neboť učinkuje bezprostředně, kdežto řeči zneužívalo se v posledních letech spíše k rozeštvání a rozdvojení národů.

Ve filmu třeba zvláštní techniky a hlavně originální situace, kterou řídí režisér a k níž jest třeba dobrých herců, jinak působících nežli v dramatu, mimikou, attitydou atd.; všemu tomu učí teprve dlouholetá zkušenost. Není pochybností, že předvádí se mnoho nechutného, falešně sentimentálního, přežilé detektivky, snaha vůbec po sensacích, i filmy štvavé, tendenční. To vše obecenstvu se záhy zhnusí a — netáhne více.

Nelze však ohromný rozmach a národohospodářský význam kinografie přehlížet a podceňovat. Co o produkci a jakosti filmových dramat v denním tisku čteme, jest buď placená reklama, nebo ironické poznámky, pohrdlivé přehlížení spolupůsobení práce spisovatelů a výkonu kinoherců. Neprávem. Toto nové odvětví se teprv tvoří a půjde vítězně světem dále. Umělecká a estetická stránka nesmí se pustiti se zřetele, aby zůstal film zušlechťujícím a vzdělávacím prostředkem. Stát má podržeti v tom ohledu vrchní dozor, chyba bylo by příliš obmezovat i šikanovat privátní podnikavost úzkoprsými nařízeními, jež i ochromovaly *invenci* i podniky nákladné.

Vážnější stránka poslání filmu záleží v užívání poučných snímků. V sociálním státě nastává vyučovací povinnost, úroveň všeobecného vzdělání zvýšiti. Neobmezovati se též na vlastivědu, nýbrž otevříti okna do světa, poučovati jak jinde se pracuje, jaké jsou prameny surovin domácích i cizích, jaká jest výměna myšlenek, pohyb obyvatelstva a jiných otázek mezinárodních. Při všeobecném hlasovacím

právu občan již v 21. roce má si býti vědom svých povinností občanských a znáti, co život na něm vyžaduje.

Vyučování obyčejně pokulhává za dobou. Názorné pomůcky dávno již uznány za nevyhnutelnou pomůcku mluveného slova. Od primitivních pomůcek jsou pokrokem projekční přístroje, kterých však sotva kde možno užíti v obecné škole, řídké jsou dosud na středních, osvědčili se též na vysokých školách. Sál pro veřejné přednášky nelze si dnes mysliti bez projekce.

Nejrychleji však poučuje vhodný film. Suroviny na naše všední potřeby výživy, oděvu, bytu, dopravy sváží se z celého světa, ale dítě sotva se kdy doví, odkud pocházejí, jakou cestu a změnu prodělávají. Živý obraz výroby během půl hodiny důrazněji vštípí na filmu v mozek sebe nechápavější celý pochod nežli mnohohodinový výklad slovní. Vzdělávací látka vniká zde i do zabedněného mozku, i analfabet pochopí, jak vzniká sklenice, hedvábí, stroj, pozná cizí kraje, moře, vodopády, končiny věčného sněhu, ano i krajinářské půvaby vlasti, krásná města, výstavné budovy, pouště, staré hrady, paláce i chyše divochů.

Slovný výklad chápou jen žáci s čilou obrazotvorností, obraz i méně nadaní. Kolik žáků může pohlédnouti do světových dílen na vybudování ohromných dopravních prostředků, konečně na pochody cizích vojsk, zákopy, letadla, ponorky. Nákladné filmy předvádějí i historické scény ze starověku, vidíme nádheru Kleopatry, lvy v antickém cirku (Quo vadis), výpravu Kolumbovu, boje panny Orleanské atd. atd.

Výběr jest nekonečný a usnadňuje dorozumění mezi národy nejvzdálenějšími. V tropech mohou se lidé dívati, jak se jezdí ve věčném ledu a sněhu, zemědělci, jak v severní Americe ovládá se strojný pluh, jak automobily nových konstrukcí ujíždějí sněhem a ledem, Japonci vidí, jak jeden muž na důmyslném stroji koná v Americe práci, k níž po starodávnu bylo třeba 12 mužů a pod. Žádný výkres neovládá třetí dimensi stroje, nečiní tak celek oku přístupným jako film, jenž přibližuje věc časem i pohybem.

Do budoucnosti slibuje film nekonečné upotřebení ve všech oborech. Tak v Americe *reklama* zmocnila se tohoto prostředku, jenž nahrazuje katalogy, inserty v ilustrovaných časopisech a pod. Obchodní cestující, který jindy vlekl s sebou objemné kufry vzorků, vysílán jest s malým projektorem, aby nejnovější vzorky, na př. klobouků, sedících na půvabných hlavičkách modelek, předvedl v obchodních místnostech stranám.

Vědecké badání má ve filmu prostředek, jehož bohužel všeobecně dosud se neužívá pro nákladné zařízení, jakého vyžaduje; věda není dosud všude podporována státy tak, jak by zasluhovala.

Vývoj, který vyžaduje jistou delší dobu, dá se filmem zkrátit na několik minut. Květ rozvinující se z pupenu, vzrůst zárodku v dokonalého jedince děje se před naším okem, vývoj a let hmyzu dá se rozložit, jakož i blesk, let vystřelené koule na tisíce fází, které by oko nikdy nepostihlo; jest to časový mikroskop, neboť oko nikdy nemůže 200 až 100.000 snímků za sekundu rozložiti si na jednotlivé fáze.

Nepochopitelné pohyby na př. v poloze křídel letícího hmyzu zfilmované lze nyní analysovati, když kmitání zachycené prodloužíme. Sled filmových snímků můžeme buď zrychliti nebo prodloužiti. Nověji objeven i způsob, jak při výkladu lze běh stroje kdekoli zastaviti, třeba-li některou fázi vysvětlovat. — Groteskní pohled poskytuje též možnost, čas obrátiti, nemožnosti učiniti viditelnými: voda teče do kopce, kámen dopadající zvedá se od země a letí parabolí do ruky člověka, rozbitá láhev se zacelí, plavec, skočivší do vody, letí z vody zpět, auto jede zpátky, stáří vrací se do mládí a pod.

Pro mediky má na př. význam kinematografické zachycení výkonu operace obratného chirurga, kde při provádění nevidí často více nežli záda operujícího.

Zdá se, že mnozí učenci opovrhují ve své doméně použitím rapidních fotografií v kinematografu, které by jim mohly vykonati značné služby. Tak zaznamenává M. Moore z university v Illinois zajímavé snímky kinematografické pro studium o *únavě kovů.* Jsou-li tyto vydány opětovanému účinku otáčení, tahu, tlaku, mění různé kovy postupně svou strukturu, jich organisace vnitřní se mění, mikroskopické krystalky, uložené v beztvárné hmotě, zjevují se velikou přesností, jak se lámou, mění postupně svou orientaci i své dimense.

M. Moore skombinoval si kinematograf, jehož objektiv jest mikroskop se strojem k pokusům mechanickým. Věc jest zcela prostá, ale celek dovoluje zajímavé závěrky. »Iron Age« přináší snímky filmu znázorňujícího, co se v pokusné tyči železné děje za ohýbání, tahu atd. Při každém ohybu kinematograf zachytí mikroskopický snímek, takže ve filmu možno sledovati vývoj zjevu až do okamžiku překroucení pokusné tyče. Snímky okazují přesně útvar trhliny, která vedla ku přetržení.

Jest to vynikající pomůcka metallografická; studium trhliny nemohlo nikdy sledovati postup; při změnách tahu a ohybu bylo možno na zkušebné tyči porovnávati jen obě stadia konečná; jest však důležité i praktické znáti též postup mezi počátkem a koncem výkonu. Jen tak lze poznati, kdy část stroje blízká jest přetržení, či možno-li ještě dále nechat ji v činnosti. Únava a změna kovu počíná s jeho výkonem, jeho povrch mění postupně konfiguraci a jest jistý vztah mezi touto modifikací a vlastnostmi mechanickými; tím nabývá se pramene praktického poučení velmi zajímavého, získaného použitím kinematografu. Na kovových zkušebných součástech vyvinují se sítě a čáry zvané »čáry Hartmanovy«, které poučují o struktuře hmoty zkoušené.

Není oboru ve vědeckém badání, kde by v budoucnosti nemohl film prokázati služeb theoretických i praktických; stalť se lupou časovou, dalekohledem časovým i umožnitelem obrátiti průběh dobový nazpět. Otázka, jak dalece umění může získati filmem, bude vždy záviseti na vkusu a aesthetickém cítění pořadatelů, kteří budou zodpovědni za účinek na široké vrsty. Čistým uměním film nikdy nebude, neboť pouhými gesty a posunky nelze vyjádřiti život duševní. Avšak uměleckou úpravou a výběrem látky může poskytnouti aesthetický požitek, jenž ušlechtile pobaví i poučí. Badatelé ve filmu jen vítati mohou vynikající vědeckou pomůcku.

N. A. Někrasov:

Kamenné srdce.

Přeložil a úvodem a poznámkami opatřil Jan Pán.

Ruský literární historik K. J. Čukovskij otiskl r. 1917 v časopise »Niva« pod názvem »Kamenné srdce« dosud neznámý rukopis Někrasovův, který nalezl v jeho literární pozůstalosti. Jest to novela, bohužel torso, bez začátku a bez konce, jenom úryvkovitá a bez zvláštní umělecké ceny, ale důležitá tím, že v ní Někrasov mistrnou rukou líčí *první literární kroky mladého F. M. Dostojevského* a obecné vzrušení, které způsobil první jeho román »Chudí lidé« (otištěn r. 1846 v Někrasovově almanachu »Petěrburgskij Sbornik«), jeho seznámení s velikým kritikem a vůdcem »Západníků« Bělinským, jeho chorobnou samolibost, trapnou ostýchavost a nesmělost, neohrabanost a nezvyklost žíti ve společnosti. Tak přibyla jí k řadě literárních prací, pamětí a vzpomínek na F. M. Dostojevského, které napsali Anněnkov, Turgeněv, Panajev a jeho žena Eudoxie, spolužák Dostojevského z vojenského inženýrského ústavu v Petrohradě Grigorovič, sám Dostojevskij a j., cenná památka, v níž dorůstající »gigant z podzemního bytu« oživuje před očima našima v celé své tragické podobě.

A vedle toho autor, který sám kdysi býval členem »plejády« Bělinského, jehož v letech čtyřicátých získal pro svého »Sovremennika«, mistrně kreslí tohoto velikého kritika, jej jediného bez ironie a sarkasmu, vykládá jeho umělecké zásady a kritické metody a mimo něho předvádí znamenité vrstevníky a přátele jeho I. S. Turgeněva, Anněnkova, Grigoroviče, Botkina, Ketčera, a vedle nich i lidi literárně méně významné a nebo vůbec bezvýznamné, kteří nikdy ničeho nenapsali a dovedli se udržeti v kroužku, jehož středem a světlem byl Bělinskij, rozmanitými úsluhami velikým svým přátelům. Teprve přečteme-li tuto druhou část povídky Někrasovovy, porozumíme leckterému tvrdému a drsnému slovu, jímž Dostojevskij později vzpomínal na Bělinského a jeho literární kroužek.

Dokončiv svoje »Chudé lidi«, nabídl je Dostojevskij na vybídnutí Grigorovičovo Někrasovu. »Málo jsem doufal v úspěch,« vypravuje o tom ve svém »Denníku spisovatelově«, »a toho čísla »Otěčestvenných zápiskův«[1]) jsem se bál. Bělinského jsem četl už několik let s nadšením, ale zdál se mi hrozným a strašným a — »Vysměje se mým »Chudým lidem!« — myslil jsem si někdy. Ale jen někdy: psal jsem je s vášní, skoro se slzami — »což je všechno to, všechny ty chvíle, které jsem ztrávil s pérem v ruce nad touto povídkou, což je to lež, přelud, nepravdivý cit?«

Dostojevskij se nezklamal. Někrasov byl jeho »Chudými lidmi« nadšen — četl je s Grigorovičem od večera bez přestávky celou noc až do rána — a pak zanesl je Bělinskému, před nímž měl úctu a kterého, jak se zdá, ze všech lidí miloval nejvíce po celý život.

[1]) Bělinskij v tu dobu byl spolupracovníkem časopisu »Otěčestvennyja zapiski« Anar. Alex. Krajevského, které se svými přáteli učinil střediskem duševního života na Rusi.

Tady začíná vypravovati Někrasov, ovšem ne historicky objektivně, nýbrž mnohé ironisuje a satirisuje: »... byl příliš odvážným, horkokrevným a bojovným člověkem, aby psal memoiry. Jeho novela je pamflet a bojovná satira. Události sami jsou uvedeny správně, avšak osvětlení jich jest jednostranné, schválně nesprávné.« Vysvětlíme to tím, že novelu svou napsal Někrasov v době, kdy se svými bývalými přáteli z kroužku Bělinského se už rozešel, postaviv se za sporu »otcův a dětí«, v onom historickém boji dvou pokolení a dvou světových názorů koncem let padesátých minulého století, veřejně na stranu radikálních »dětí« a stav se jejich vychovatelem a vůdcem.

Někrasov »porozuměl, že ve jménu blížící se svobody je nutno svrhnouti dosavadní modly porozené »Šlechtickými hnízdy«,[1]) a poněvadž pokolení »otcův« mělo jediný amulet, jediné magické slovo: »Kroužek Bělinského«, »plejada Bělinského«, — vedl veškeren útok jmenovitě proti nim. Kdyby se novela byla objevila v tisku, nepřátelé Někrasovovi byli by v ní viděli ucházení se o přízeň u mladého pokolení a paskvilní klevetu na heroickou inteligenci čtyřicátých let.

Ale v podstatě měl Někrasov přece pravdu; ta pracovitá, svobodná, asketicky nastrojená společnost, kterou vytvořila léta šedesátá, byla v podstatě nedostižně výše nežli ona z doby nevolnictví — prázdná a shnilá.«

Také Dostojevskij se s Bělinským i kroužkem jeho záhy, ani ne po roce, rozešel. »Neměl mne rád,« vypravuje o tom sám v »Denníku spisovatelově«. Bělinskij se záhy v něm rozčaroval a jako dříve chválil, tak později zuřivě haněl. Novela Někrasovova, jenž byl velikému kritiku tolik oddán, měla býti útokem na autora »Chudých lidí«. Chtěla jej zesměšniti, zkarikovat, znemožnit, ale, »ať je sebe kousavější, sebe ukrutnější k Dostojevskému, nedosahuje toho cíle, k němuž asi snažil se její autor. Čteš ji a nejen že nemůžeš se smáti nad tím směšným Glažievským,[2]) nýbrž trpíš každým jeho chlubivým nebo zbabělým slovem: ubohý, jak je mu těžko a bolestno! V novele jasně vidíš, že všechny životní dojmy, i sladké a příjemné, byly přijímány Dostojevským tak strašně nadměrně, že nutně měnily se v utrpení. Je-li nepřirozeno, že i v humánním kroužku Bělinského bylo mu jako v mučírně? Tím více, že dle vypravování Někrasovova v kroužku tom bylo mnoho ukrutného. Někrasov celou kapitolu novely věnuje tomu přátelsky bezohlednému štvaní, kterému byli vystaveni časem někteří jeho členové. Nazývá je též »obětmi« a »mučenníky«.

A tak místo satiry na autora »Chudých lidí« Někrasov, ovšem proti své vůli, podal nádhernou jeho apologii. (Čukovskij.) —

*

Téhož dne[3]) v jedenáct hodin dopoledne přiběhl Čudov[4]) se strašným spěchem s »Kamenným srdcem« k svému příteli Mercalovu a pravil jemu nadšeně:

---

[1]) »Šlechtické hnízdo« I. S. Turgeněva vyšlo r. 1859.
[2]) Pseudonym Dostojevského v Někrasovově povídce.
[3]) Začátku novely Čukovskému nepodařilo se najíti. Nadpis dán nálezcem, v rukopise ho není. Vypravovati začíná Někrasov týmž dnem, kdy časně ráno dočetl s Grigorovičem »Chudé lidi«.
[4]) Pseudonymy novely rozluštil nálezce takto: Čudov - N. A. Někrasov, Mercalov-Vissarion Grig. Bělinskij, Glažievskij - F. M. Dostojevskij, Řešetilov-

»Řehoři Alexandroviči! Přečtěte si, pro boha, přečtěte co nejrychleji tento rukopis! Nemýlím-li se, osud posílá naší literatuře nového báječného pracovníka. Je to po mém soudu výtečná věc.«

Mercalov byl člověk jemného literárního cítění, zaslouženě těšící se pověsti výborného kritika. Byl hlavním spolupracovníkem žurnálu, který měl tehdy slavnou a čestnou pověst, kterou mu, možno říci bez nadsázek, získal Mercalov.[1]) Nestrannost, neskláněјící se před žádnými ohledy ani před jakýmikoliv výhodami, ostrý, podrážděný tón, ironie, ne-li vždy jemná, tož jistě zlá a působivá, získaly mu množství nepřátel, kteří rozšiřovali o něm bůhví jaké slechy. Podle jejich vypravování byl Mercalov jakýmsi bičem všeho nadaného a krásného, jakýmsi literárním banditou, nešetřícím nikoho na potkání, jen aby způsobil radost své odvážné statečnosti. Ale ve skutečnosti nebylo bytosti lepší, ušlechtilejší i delikátnější, a vrhal-li se někdy skutečně na některé literární zjevy s větším žárem a nevolí, než zasluhovaly, příčinou toho byla jeho horoucí, vášnivá láska k literatuře; jako něžný otec v milovaném děcku on přál si viděti v ní toliko přednosti, a každý bezduchý, nesvědomitý nebo nějak křiklavý zjev přiváděl jej v zoufalství, probouzel v něm veškeren vztek, který obyčejně také obrážel se v jeho poznámkách o takových pracích.

Zato nikdo nevítal nového zjevu, jevícího příznaky nadání, s takovou láskou, s tak povzbuzující teplou účastí. V tomto ohledu jeho nadšení[2]) se tak stupňovalo, že pro jednu dobrou stránku neviděl desiti špatných, a tak dával svým nepřátelům příčinu, že vytýkali mu nejen přemrštěné výtky, které nazývali nadávkami, nýbrž i přemrštěné pochvaly, které zvali kmotrovstvím. Vůbec krajnosti byly hlavními znaky jeho povahy, jak v literatuře, tak i v životě. Střední cesty u něho nebylo — a člověk nebo kniha, dnes jemu ještě milé, riskovali, že zítra vzbudí jeho ošklivost.[3]) Takové přechody konaly se v něm vždy ostře a náhle a byly výsledkem vnitřního, mučivého a těžkého procesu myšlenkového, přivedšího jej k seznání chyby. Ani tiskem, ani ústně se nestyděl přiznati se k chybám a nebyl-li tvrdošíjně stálý ve svém mínění (což některými považováno jest za nutný znak velikého rozumu), pak možno říci bezpečně, že názory jeho prýštily z hlubokého přesvědčení. Nutno dodati, že osud neukázal k němu zvláštní lásky, byl v životě velmi nešťasten a to přirozeně zvyšovalo jeho podrážděnost.[4])

Iv. S. Turgeněv, Razběgajev - Iv. Iv. Panajev, Balaklejev - D. V. Grigorovič, Parrlim - Ketčer.

[1]) Viz pozn. 1. Roku 1847 přešel Bělinskij od »Otččestvenných zápisek« Krajevského s celou svojí družinou pro nespokojenost s vydavatelem do Někrasovova a Panajevova »Sovremennika«.

[2]) V »Denniku spisovatelově« Dostojevskij napsal: »Bělinskij byl nejnadšenější člověk, s jakým jsem se kdy v životě sešel« (I, 8) a dále: »Byl povaha nespoutaně nadšená, vždy a po celý život« (I, 10).

[3]) Takový byl ani ne po roce také osud »Chudých lidí«, o nichž Bělinskij svůj prvotní úsudek, plný nadšení, korigoval takto: »Novela Dostojevského je nechutná, hloupá a špatná«.

[4]) Bělinskij byl chatrného zdraví a celý život mu bylo zápasiti s bídou; také jeho život rodinný nebyl šťastný. »Podivili jsme se,« vypravuje Turgeněv,

Mercalov vyslechl nadšené pochvaly Čudovovy s tím mírným úsměvem nedůvěry, s nímž zkušení kritikové poslouchají obyčejně lidi, odvažující se pronášeti úsudky o díle, podrobeném výlučně soudu jich, zkušených kritiků. K tomu třeba dodati, že častá nadšení, za nimiž následovala trpká zklamání, ponižující sebelásku, naučila Mercalova býti opatrnějším, — a nemohl-li předělati své povahy, snažil se aspoň ukázati, že nyní už přijímá každý nový zjev klidněji a střízlivěji, naučiv se léty a zkušeností nepoddávati se nadšení.

Mercalovu bylo ke čtyřiceti letům, avšak — máme-li říci pravdu — byl mladší jiného dvacetiletého mladíka, hledě k bohatství a vnímavosti jeho povahy.

»Eh vy chlapci, chlapci!« pravil s úsměvem. »Sotva něco přečtete, zalíbí se vám, srdéčko se nadchne a již ihned: výtečná, ba geniální věc!«

»Přečtěte dříve a řeknete totéž.«

»Přečísti? A hleďte: stojí-li za čtení? Mám nyní velmi mnoho práce.«

»Stojí, ubezpečuji vás, stojí«, s žárem odpovídal Čudov. »Začněte jen a neodtrhnete se.«

»Ale? Soudíte podle sebe. Dosti! Nejsem už ve vašich letech.[1]) Pro mne nyní není knihy, od které bych se nemohl odloučiti k vůli čemukoliv, třeba k vůli planému rozhovoru.«

»Já už přijdu«, řekl Čudov.

»Večer? Dobře; přijďte.«

»A vy mně řeknete svoje mínění.«

»Ale? Vy myslíte, že všeho nechám a začnu čísti?«

»Však je to výborná věc. Přečtete ji dnes...«

»Dnes nijak nemohu. Začal jsem překrásnou knihu, třeba dokončiti.«

»A kdy přečtete?«

»Nu, přečtu nějak,« líně odpovídal Mercalov.

Čudov odešel. Nutno podotknouti, že Mercalov vůbec ani nepomýšlel pokračovati ve čtení, avšak ihned po odchodu Čudovově bystře vzal do rukou rukopis »Kamenného srdce«. Přečtl nadpis; přelétl epigraf, který se skládal z několika řádků, vypsaných z jeho vlastní kritické stati,[2]) a začal čísti. Po přečtení několika stran obličej jeho zaplál, odložil rukopis a prošel rychlými kroky po komnatě. Potom zavolal sluhu, dal mu rozkaz nikoho nepřijímati a pokračoval ve čtení.

Asi v osm hodin večer přiběhl Čudov, poháněný netrpělivostí, k Mercalovu.

»když jsme uviděli ženu Bělinského. Byla typem nejztuchlejší třídní učitelky nebo ředitelky ženského ústavu« (Turgeněvský sborník, Petrohrad 1915.)

[1]) Někrasovu byly tehdy 24 roky, Bělinskému bylo 35.

[2]) Epigraf k »Chudým lidem« není vzat ze spisů Bělinského, nýbrž od knížete Vlad. Feod. Odojevského; je to jediný nesouhlas povídky Někrasovovy s literárně historickými daty »Chudých lidí« a jejich autora. Někrasov tu byl hodně zlomyslný a napsal nepravdu, chtěje Dostojevského vylíčiti ve světle nepříznivém: aby si získal přízeň Bělinského, béře Dostojevskij epigraf z jeho spisů. Je ovšem také možno, že motto původní, vzaté z Bělinského, bylo později zaměněno jiným.

Ten ležel na pohovce, když zazněl zvonek. V obličeji jeho bylo viděti silné vzrušení; v rukou držel rukopis »Kamenného srdce«. Uslyšev zvonek, vyskočil rychle s pohovky a přivítal Čudova těmito slovy, v nichž zračily se hněv i netrpělivost:

»Kde jste zmizel?«

»Já? Obědval jsem... Obědvali jsme s Glažievským v hotelu »Paříž«.[1])

»Já na vás čekám, čekám; už jsem chtěl k vám poslat... Což, on je mladý člověk?«

Spatřiv v rukou Mercalových známý rukopis, Čudov domyslil se, o kom je řeč.

»Mladý«, odpověděl.

»Jak to?«

»Jest mu, myslím, dvacet pět, nebo dvacet čtyři léta«.

»Sláva!«, zvolal nadšeně Mercalov a lapal vzduch, jako by kámen se svalil s jeho beder. »Tato otázka mne velice zajímala. Já jsem se prostě utrápil, očekávaje vás. Tedy jemu jsou pouze dvacet čtyři roky?«

»Ne více než dvacet pět!« odvětil Čudov.[2])

»On je tedy geniální člověk!« řekl Mercalov efektně.

»Říkal jsem vám to,« pravil Čudov pln radosti.

»Že jste to říkal? Co jste říkal? Možno-li tak mluviti o podobné věci! Přišel, obrátil se, zůstavil rukopis a zmizel!... Výborná věc — málo-li věcí nazýváme výbornými! Toho slova užíváme i o prahloupé frašce i o pořádné věci. Je to umělecké, geniální dílo!« s nadšením pokračoval Mercalov. »Řeknu vám, Čudove,« zakončil, vzplanuv tak, že obličej jeho zrudl, a udělav rukou prudký pohyb, »nevezmu za »Kamenné srdce« veškeré ruské literatury«.

Potom následovaly výklady o přednostech »Kamenného srdce«, o uměleckém jeho významu, o hlubokém principu, který jest jeho základem, o neobyčejné koncepci jeho částí i uzavřenosti celku (tehdy se podobných slov v literárním jazyku velice užívalo); dále mluvil — a mluvil neobyčejně moudře a s velikým nadšením — o každé osobě románu zvlášť a vůbec nenacházel dostatečných pochval pro autora.

»Hlavní, co tam poráží,« pravil mezi jiným, »jest podivuhodná dovednost stavěti před oči čtenářovy osobu živou, nastíniti ji toliko dvěma, třemi slovy, ale takovými, že kdyby jiný spisovatel popsal deset stránek, osoba jeho ani potom by nevystupovala tak ostře a reliefně.[3]) A pak, jak hluboký, teplý soucit k bídě a k utrpení! Řekněte, on jest jistě ubohý člověk a mnoho trpěl?«

Pak následovaly otázky o osobě Glažievského; Čudov řekl vše, čeho se mohl dověděti a poznati o jeho povaze i způsobu života; Mercalova poutalo také poznati jeho způsoby a povšechný nástin fy-

---

[1]) Oblíbený restaurant Dostojevského, v němž také večeřel jeho »člověk z podzemního bytu«.

[2]) Dostojevskému byly tehdy skutečně 24 roky.

[3]) Srv. »Denník spisovatelův« (III, 35): »Vy, umělec, jedinou črtou, rázem vyobrazujete samo jádro věci, takže je můžeme ohmatati rukou, že i čtenář, který nic neuvažuje, hned všechno pochopí.

siognomie a užil všeho, co mu řekl Čudov, více nebo méně dovedně o »Kamenném Srdci«, vysvětluje si, jak tehdy se rádi vyjadřovali, autora jeho dílem a naopak: dílo jeho autorem. Nebylo-li v těchto úvahách pro skoupost faktů pravdy, tož vyznamenávaly se důvtipem a moudrými jemnůstkami, ve které se Mercalov dovedně a rád pouštěl. Stačil mu pouhý, bezvýznamný fakt a obrazotvornost tvořila již celou osobnost člověkovu nebo, jednalo-li se o událost, dávala jí nedostávající se souvislost — Mercalov mistrně a úplně logicky objasňoval její příčiny, odklonění s přímé dráhy a pravděpodobný konec. Milo bylo slyšeti, jak úryvek události nebo vzdálené novinové novosti, která k nám ještě úplně se nedostala, nabýval v jeho ústech formy i duše, proměňuje se v cosi ústrojného i celého, podobné zrnu, hozenému v zemi, jež postupně mění se ve vysoký a krásný strom se silným pněm i širokými, krásně rozkládajícími se listy. A zábavno bylo viděti pak (a někdy i mrzuto, poněvadž rozvíjel svoje tvrzení tak důtklivě, že i sám posluchač nezřídka uchvacoval se jimi a věřil jim), zábavno bylo viděti, když i druhá polovice fakta konečně k němu dospěla a úplně porážela první, ničíc současně i budovu, kterou vybudoval s takovou pečlivostí i tak zdánlivě logicky, — budova, kterou si již uvykl nepovažovati za prázdný fantom.

Byl velikým mistrem, jak se říká, logicky rozváděti myšlenku, docházeje k nejvzdálenějším důsledkům, avšak ne vždy pečlivě bral východisko svojí myšlenky a proto — cestou zdánlivě úplně logickou — docházel někdy k závěrům neobyčejně zvláštním. Jistota, s níž často touto cestou dospíval ku pravdě, a všeobecná, neomezená úcta přátel, kteří jej poslouchali jako oraculum, nedovolovaly mu krotiti vrozenou živost fantasie.

Mercalov řekl Čudovu, že čekaje naň v bolestné agonii (rád užíval výrazu silných), sestavil si již mravní i vnější portrét autora »Kamenného srdce«, ale přiznal se, že portrét jeho není docela shoden s originálem.

»Nade všechno mne těší,« pravil, »že je mu pouze dvacet pět let. Kdyby byl člověkem již dozrálým, pravděpodobně by z něho již nic většího nebylo. Pak by na »Kamenné srdce« mohlo se hleděti jako na výsledek celé a lepší poloviny života člověka moudrého a dobře pozorujícího, který mnoho prožil a procítil. Ale napsati takovou věc ve dvaceti pěti letech může jenom genij, jenž silou pochopení za jedinou minutu zachytí to, nač obyčejnému člověku jest potřebí zkušenosti mnohých let.«

Mercalov mluvil i o nedostatcích »Kamenného srdce« (jako jemný kritik jich nemohl nepozorovati), ba i pouhá jeho pověst kázala mu je najíti), avšak nedostatky ty — rozvláčnost, mnohomluvnost, nevhodné opakování týchž slov, dokazující jistou strojenost[1]) — připsány byly mladosti a nezkušnosti autorově, která ovšem nikterak nebyla výtkou jemu samotnému, ani jeho dílu.

---

[1]) Všechny tyto nedostatky jsou doslovným opakováním toho, co mluvil o nedostatcích »Chudých lidí« Bělinskij.

Do pozdní noci hovořili přátelé o »Kamenném srdci« i o jeho autoru a Čudov odešel se slibem, že zítra přivede k Mercalovu nového geniálního člověka. Třebas bylo pozdě, přece zaskočil ke Glažievskému a upřímně, s mladickým nadšením řekl mu mínění Mercalovovo o »Kamenném srdci«. Za krátkou dobu svého sblížení s Glažievskim měl Čudov často příležitost pozorovati výraz radosti v obličeji nového spisovatele, která se v něm zračila tím nápadněji, že za obyčejného, klidného stavu podobal se šedému a mlhovitému podzimnímu mraku, z něhož každou minutu se může spustiti déšť spolu se sněhem i metelicí. Avšak ještě ani jednou nezpozoroval Čudov v obličeji Glažívského takového štěstí, jakým zazářil při vypravování o pochvalách Mercalovových. Opakovalo se cosi jako mdloba, která stihla Glažievského za noci. Týmž chvějícím se, zesláblým, zajíkavým hlasem ptal se několikráte, co jmenovitě Mercalov mluvil, opakuje sám jeho výroky, jako by do nich vnikal a vážil důležitost každého slova, neustále se směje svým dunivým, nervósním smíchem a marně snaže se dáti na jevo solidnost a klid své fysiognomie.

Čudov ne bez důvodů si pomyslil, že kdyby byl beze svědků, geniální člověk pravděpodobně dal by se do tance, jak dělají obyčejní smrtelníci ve chvíli veliké radosti. V tutéž chvíli Čudov zpozoroval, že jeho pochvaly »Kamenného srdce« už nejsou tak radostně slyšeny Glažievskim: jako by se mu jich stále zdálo málo, i tázal se nedbale:

»Což, Řehoř Alexandrovič tak mluvil?« — a při odpovědi Čudovově, že on sám tak myslí, avšak že pravděpodobně i Mercalov souhlasí s jeho míněním, ukazoval na svém obličeji něco jako opovržení: tak aspoň zdálo se Čudovu.

»Však i Razběgajev . . .«, podotkl mezi jiným Glažievskij. »On je sice prostý hoch, ale má vkus i takt . . . A jest dobrý, výborný hoch: nezávistivá duše! Usmál jsem se — a vy asi také« (tu významně, ne bez ironie se podíval Čudovu do očí), — »když Razběgajev nazval moje »Kamenné srdce« věcí geniální,[1]) a hle, nyní Řehoř Alexandrovič mluví totéž!«

V této poznámce Čudov slyšel cosi jako výtku sobě za to, že při prvním setkání s Glažievskim byl opatrným v pochvalách jeho díla a že nejen že ani jednou nenazval »Kamenné srdce« geniálním výtvorem, nýbrž ani neuznal hodným nějaké poznámky mínění Razběgajevova, jakožto nicotné a hloupé.

To jej poněkud udivilo.

Příštího dne očekával Čudov Glažievského, aby odešli společně k Mercalovu.

Umluvená doba již prošla, ale on zde ještě nebyl; znaje netrpělivost Mercalovovu, zaběhl Čudov ke Glažievskému.

Geniální člověk byl neoděn; na obličeji jeho jevily se příznaky dlouhého váhání, boje se samým sebou a slabosti.

»Co je s vámi?« pravil s výčitkou Čudov.

---

[1]) Také Panajev se v Dostojevském, podobně jako Bělinskij i celá jeho »plejáda«, záhy rozčaroval, a kde jen mohl, jej zesměšňoval a práci jeho snižoval.

»Já k Mercalovu nepůjdu,« odpověděl Glažievskij.

»Jak? Co pak? Proč?«

»A tak... víte... Nebude-li lépe nejíti?« řekl méně rozhodně, sklopiv oči k zemi.

»Proč?«

»A tak jsem si myslil... Přemýšlel jsem celou noc... Vždyť vy pravíte, že se na mne tázal, i na můj obličej... což... obávám se, jestliže...«

Zde pojednou se zastavil, jako by mu hlas byl vypověděl službu a potom rozhodně dodal: »Ne, lépe nejíti!«[1])

»Jaké dětinství!« zvolal Čudov horkokrevně. »Což se bojíte, že efekt vašeho díla se rozruší, jestliže vás Mercalov uvidí?«[2])

»Odkud jste vzal, že tak já myslím?« prudce namítl geniální člověk, uraziv se tím, že Čudov uhodl příčinu jeho váhání,[3]) kterou vyslovoval i nevyslovoval. »Prostě tam nepůjdu, poněvadž jsem usoudil, že tam nemám co dělati. Čím jsem mu? Jakou úlohu budu hráti u něho? Co jest nám společného? On je učený člověk, proslulý spisovatel, znamenitý kritik, a já... co jsem já?«

»Osipe Michajlyči! Osipe Michajlyči!«[4]) podotkl Čudov s mírnou výčitkou. »Jaká to pokora! A před kým? Nečetl-li jsem »Kamenného srdce«, nečetl-li ho Mercalov?«

»Tak co pak?« pronesl tiše a lichotivě Glažievskij, potlačuje úsměv spokojenosti.

»Jako byste nevěděl, jako bych vám nebyl řekl, že ne-li vaše osobní přednosti, jichž Mercalov dosud nezná, pak vaše dílo...«

Obličej geniálního člověka rozkvetl; každá piha jeho naplnila se radostí, avšak, snaže se ji skrýti, přerušil Čudova se strojeným hněvem a pokorou:

»Dosti, dosti! Možná, že tak myslíte vy. Ale on? Včera pochválil, avšak nyní možná ochladl... a již docela jinak smýšlí...«

Tu opět stín skutečné pochyby a strachu ukázali se na jeho obličeji, který se obyčejně měnil tisíckráte za minutu, brzy připomínaje, jak jsme už poznamenali, temný mrak, hrozící spustiti se deštěm a plískanicí, brzy zase rázem záře jasným, hravým světlem, jakým hraje slunce po sněhu.

»Mercalov není takový člověk a také »Kamenné srdce« není taková věc, aby tak brzo se rozčaroval,« odpověděl Čudov, při čemž

---

[1]) Zde Někrasovem škrtnuto jest zajímavé místo: »Nač, nač potřebuje mne a mojí fysiognomie? Přečetl práci, udělal si úsudek, nu, a ať napíše, jak řekl, — třebas celou knihu. Ale nač potřebuje autora? — Čudov nevolky se usmál, porozuměv, oč jde: bylo očividno, že Glažievskij se bál, že zničí účinek svého díla svoji fysiognomií, třeba že *podobný strach byl dosti odůvodněn.*« (Pozn. Čuk.)

[2]) Také Dostojevského »Výrostek« o sobě napsal: »Vím podle zrcadla, že můj zevnějšek mi škodí, protože moje tvář je hrubá.« A »člověk z podzemního bytu« se trápí a zlobí: »Prokletá Olympia! Ona se posmívá mému obličeji!« A dále: »Obličej můj zdál se mi krajně odporným. Často jsem nenáviděl svůj obličej vzteklou nenávistí, která se stupňovala k ošklivosti...«

[3]) Právě tak zlobí se »člověk z podzemního bytu«: »Znal mne nazpamět. Mne rozvzteklilo, že mě zná nazpamět.«

[4]) Dostojevskij se nazýval Fedor Michajlovič.

obličej mladého člověka opět se změnil ke sněhu. »Uvykl pronášeti úsudky s rozmyslem...«

»Dobře, dobře!« poznamenal Glažievskij. »Čeho ještě potřebuje? Přečetl román, udělal si o něm úsudek — nu, a ať si píše, třeba i celou knihu, jak pravil sám včera, ať píše...!«

»Vy tedy nepůjdete?«

»Ne... snad někdy jindy... bude ještě kdy...«

»Nu, jak chcete!« hněvivě odpověděl Čudov, jehož už omrzelo prositi. Také neměl chuti po druhé pouštěti se do důvodů, proč Mercalov přeje si jej spatřiti, k čemuž Glažievskij jako by jej vyzýval, dodav:

»A čím jej poutá člověk, který... který...«

»S Bohem!« řekl Čudov ostře místo odpovědi a odešel.

Sotva udělal po chodníku deset kroků, uslyšel za sebou křik: »Tichone Vasiljeviči! Tichone Vasiljeviči!«

Ohlédl se a uviděl Terentia, jenž běžel za ním bez čapky.

»Co?«

»Pán vás prosí. Poručil vám říci, že půjde, jenom ihned se oblékne.«

Čudov se vrátil.

»Pomyslil jsem si,« pravil mu Glažievskij, »bude-li to slušné? Možná, že čeká... Vše jedno a zle nebude. půjdeš-li, že ne?« tázal se, by jako ještě pochyboval, nebude-li skutečně zle.

»Jaké pak zle, když on sám prosí a čeká. Opakoval jsem vám to několikráte.«

Glažievskij se oblékl a šli. Celou cestu se Glažiejevskij vyptával na zvyky Mercalovy; pravil, že není člověkem světským, že neumí ani vejíti ani pokloniti se ani mluviti s neznámými lidmi. Čndov mu řekl, že s Mercalovem třeba jednati prostě a více nic.

Když vyšli na schody a Čudov sahal na zvonek, pronesl Glažievskij takovým hlasem, by jako Čudov byl poslem pekla, který přišel zatáhnouti ho v říši tmy: »Počkejte!«

I začal scházeti se schodů.

»Jak chcete!« odpověděl rozhněvaný Čudov. »Mně je vše jedno; ale považte: Mercalov se rozhněvá; je člověk zlostný a lehko se rozdráždí...«

»Rozhněvá se?«

Čudov nedořekl ještě posledního slova a Glažievskij stál již vedle něho a hledal rukou zvonek; rukojeť byla na druhé straně dveří, čehož on neviděl, ačkoliv se díval očima široce rozevřenýma. Ty oči a vůbec celá fysiognomie Glažievského podobaly se mraku, který spadl již vším tím, o čem bylo mluveno výše; šedý, podzimní den byl v plném proudu; zadívav se v ni, mohl jsi slyšeti skučivé a žalostné vytí větru, provázející podzimní nepohody...

Čudov porozuměl dlouhé nerozhodnosti Glažievského teprve tehdy, když uviděl, jak úžasný strach dostal autor »Kamenného srdce«, předstoupiv před hrozné oči kritikovy. Ve chvílích velikého strachu míval ve svyku »scvrkati se«, ucházeti v sebe takovou měrou, že obyčejná ostýchavost nemohla podati o stavu jeho ani nejmenší představy. Mohl

býti jen ocharakterisován slovem, jím samým vynalezeným,[1]) které také nyní přišlo na mysl Čudovu. Obličej Glažievského náhle hubeněl, oči mizely pod víčky, hlava se tratila mezi rameny; hlas, vždycky stísněny,[2]) nadobro pozbyl jasnosti a zvučnosti, zněje tak, jako by geniální člověk byl v prázdném sudu, nedostatečně naplněném vzduchem, a při tom jeho pohyby, úryvkovitá slova, pohledy a stále pohybování rtů, vyjadřujících podezření a nebezpečí, měly v sobě cosi tak tragického, že smáti se nebylo možno. (Dokončení.)

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Pokračování.)

Tón řeči Plasovy zněl podrážděně a Pavel okamžitě postřehl, jaké neopatrnosti se dopustil svou zmínkou o lékaři. Plas náležel k onomu druhu lidí, kteří jsou vždy opakem hypochondrů a vylučují u sebe jakoukoliv chorobu a věří pevně v nezdolnost svého zdraví a ještě třebas v posledním tažení, kdyby mohli, ujistili by vás, že jim nic neschází, že tu jde jen o omyl, o nedorozumění jakési, že jsou jen umdleni, hrozně umdleni a že, až se prospí, bude zase dobře. A umírajíce rádi by dokázali, že se pouze poddávají silotvornému spánku, že neumírají, že usínají pouze. O nich platí slovo Bourgetovo: My víme, že umřeme, ale my tomu nevěříme.

Hovor přechází na všední věci. Pootevřenými dveřmi vidí Pavel v druhé místnosti rozpracované a ve stagnaci ztrnulé dílo, nedokončený obraz »Nadčlověka«, zaprášený a zašlý. Dole je plátno rozdrásáno, jak kočka někdy brousívá své drápy na tuhosti tkáně. Špinavá, vetchá, polámaná, silnou vrstvou prachu pokrytá palma kloní mdle a teskně svoje nemocné listy vedle nedokončeného obrazu. Plas zvedá se s pohovky a přechází atelierem. Postřehl Klimešův pohled, upřený do vedlejšího pokoje atelieru.

»Aha, díváš se, brachu, jak Nadčlověk pokračuje,« přerušuje Plas pozorování Klimešovo. »Teď mi na to jaksi schází nálada. Z jara se ale do toho zase dám a pak to půjde od podlahy. Za měsíc, za dva bude potom obraz hotov a pošlu ho do světa. No, a to další se už uvidí.«

Pavel si vzpomněl, jak na sklonku minulého léta Plas o obraze říkal, že je to takové podzimní dílo, a hle, nyní zase klade všechny své naděje ve zdárné dokončení obrazu do budoucího jara. Neztratil tedy ještě důvěry v sama sebe, ale jaksi již kolísá. A vzchopí se vůbec ještě k rozmachu nyní po takovém vysílení, s podrytým zdravím a přitisknutý bídou, zanesený rumem a rmutem rychlých, výdělečných

---

[1]) »Stuševaťsja« (ztráceti se, mizeti a pod.). V »Denníku spisovatelově« Dostojevskij napsal: »Zavedl a užil jsem toho slova v literatuře po prvé já.«

[2]) Srv. »Denník spisovatelův«: »Slabým hlasem svým pronesl jsem po ostatních řečnících několik slov« (IV, 2).

prací, hraničících někdy až s prací natěračskou? Jeho ruka ztvrdla, jeho oko se zakalilo. Jarmareční práce vycházejí z jeho dílny.

Všude na stěnách kolem ubohé fantasie krajinek, nemožné portrety, zrůdné komposice o hráčské vášni a smyslné lásce. Na podstavci stojí dohotovený právě obraz. Veliké žaludské eso ze hry německých karet. V pravém spáru drží naditý pytlík s dukáty, jež se sypou ven, levým spárem objímá kbelík s lahvemi šampaňského vína. Na zemi pod esem leží natažen černě oděný mladý muž, jenž křečovitě svírá v pravici revolver. Po bílém trojúhelníku náprsenky na straně srdce vine se rudá stužka krve. Tato ubohá, banální symbolika působí na Pavla příšerným dojmem.

»Až se to zarámuje a zasklí,« míní Plas ukazuje vyhublou rukou na obraz, »tak to teprve všechno náležitě vystoupí a dostane svou plastiku a sílu.«

Pavel mlčky přikyvuje hlavou neodvažuje se nic namítati a odporovati chorému příteli. Umiňuje si však, že nyní bude Plase navštěvovati každého odpoledne a bude u něho studovati místo doma. Ušetří tak uhlí doma a bude možno za to v těchto krutých mrazech každý den odpoledne topiti v atelieru Plasově. Budou si vždy vařiti čaj a nějaké zákusky také bude moci každého dne přinésti. Sděluje svůj plán Plasovi. Ten radostně souhlasí a když se spolu loučí, jsou jeho vlídné šedé oči zářivé a vlhké pohnutím. Pomoc, nabídnutá Klimešem Plasovi, stala se však za několik dní nadbytečnou. Podařilo se totiž Plasovi prodati obraz představující hráčského sebevraha do herny kterési předměstské kavárny za slušný peníz stopadesáti korun a mimo to převzal do komise prodej velikého starobylého barokního rámu z veleslavínského zámku, kterýžto obchod dohodil mu přítel Moucha. Rám podařilo se mu velmi rychle prodati do musea města R. a získal při tomto prodeji skoro plných pět set korun. Bída byla tedy opět zažehnána a vzdálila se rychle z atelieru Plasova zanechavši však za sebou kruté stopy po tříměsíčním táboření na stěnách atelieru a na tváři Plasově.

XIII.

Tiše, zvolna, hustě padá sníh. Je mírně mrazivé únorové odpoledne. Pavel a Matylda chodí spolu po zasněžených cestách Královské Obory. Neslyšně dopadají sněhové vločky na stromy a zemi. Stromy obaleny hustě napadaným sněhem podobají se ohromným bílým zvířatům a nestvůrám dřímajícím v hlubokém klidu a tichu. Nejsou to stromy, je to očarovaná říše. Neslyšně bloudí kroky cestami, které změněny jsou k nepoznání v dlouhé, tajuplné, stříbrné chodby.

Sněžení slábne až ustává a něžně modré odpolední únorové nebe prosvítá protrhanými sněhovými oblaky. Poslední paprsky zapadajícího zimního slunce barví nachově nejvyšší vrcholky stromů. Veliký havran vesluje vysoko vzduchem nad zasněženou krajinou. Vzduch je čistý a voní po čerstvě napadaném sněhu. Soumrak nastává. Na zemi od sněhu je světlemodré záření. První hvězdy pro-

bleskují na chladném a čistém nebi. Hluboký mír leží mezi nebem a zemí. Lahodně zní odněkud zdaleka zvony.

Matylda zavěšena do Pavlova ramene je plna milostnosti. Jsou zcela sami dva v liduprázdné Oboře. Její krásné jantarově žluté oči jsou plny záře. Několik vloček sněhových vězí v jejích zlatěrudých vlasech, rozčechraných pod lemem koketní, sobolínové čapky. Tichou, něžnou hudbou zní Pavlovi její hlas v pročištěném, mrazivém vzduchu. Soumrak houstne. Hvězdy proskakují v stále hustších zástupech. Kouzlo hluboké a mocné ovíjí Pavla a Matyldu. Zastavují se chvílemi ve stříbrných, sině zářících chodbách zasněžených stromů k dlouhým a drtivým polibkům. K polibkům pod zimními hvězdami. Jak Matylda má hlavu zvrácenou nazad, planoucí souhvězdí obrážejí se v jejích široce rozevřených očích sršících a zvlhlých. Pustá vroucnost zachvívá jejím tělem. A chvílemi se její oči zavírají, aby rozevrouce se opět náhle a prudce jedním rázem pohltily propastnou hloubku hvězdné oblohy.

»V tvých očích jsou hvězdy krásnějšími než v modrých výškách!«

»Pod tvými polibky jsou zemi bližšími!«

»Jsa skloněn nad tebou mohu je líbati!«

»Z tvé náruče k nim mohu dosáhnout!«

»Milý!«

»Milá!«

Chvíle je plna těžké a přízračné krásy. Okamžik faustovského svodu k výkřiku: oh, chvíle, neprchej! Na vzdálených věžích kovové údery hodin váhavě odměřují čas. A chvíle míjí. Nenávratně.

* * *

Chvíle se nevrátila. Přišly jiné, zcela jiné. Život plyne netečně a líně. Ale někdy v jedné minutě jest mnoho dní. Ze ctitelů primadony stávají se vážní uchazeči. Lze si vybrati. Má-li žena krásnou postavu, okouzlující oči a je mimo to primadonou, lze uloviti velmi těžkou rybu. A která ženská nemá rozhozeno vždy několik sítí najednou? Bylo by směšno vytáhnouti síť s hubenou rybičkou, když v jiné síti hází se tučný, těžký, zlatý kapr. Matylda Hollerová táhla a vytáhla síť nejtěží. Bankovního ředitele kvetoucího ústavu. Ale hubená chycená rybička zůstala přece v síti. Lze ji vytáhnouti snad později pro hru, pro kratochvíli, anebo zahoditi.

»Miluji Tě, Pavle« — tak začínal dopis Matyldin zaslaný koncem března Pavlovi — »ale nutno se rozejíti. Naše cesty se rozcházejí bez naší viny. Mé místo jest jinde. Nejsem obyčejnou ženou, která by seděla doma, opatrovala domácnost a chovala děti. A u Tebe by mne nic jiného nečekalo. Život s Tebou je mi průzračný jako sklenice vody. Máš mne rád, vím to, mám Tě také ráda. Ale to jest také všechno. Je to hodně a je to málo. Nerozuměli bychom si později. Omrzeli bychom se později. Chceš-li, je to dopis Taťany Oněginovi vzhůru nohama. Ale je tu jistě upřímnost. Mimo to zachraňuji rodinu, otce, kterému jsem tolik dlužna. Bude Tě boleti naše rozluka, vím to. Mně také není lehko. Ale život je jiný než sny. Ostatně neloučíme se navždy. Buď zdráv a nebuď nešťasten. Nestojím za to, abys se trápil. Tvá Tylda.

P. S. Líbám Tě, miláčku. Nyní, když jsem napsala tento dopis a znovu ho pročítám, je mi hrozně těžko a smutno. Ale již jest napsán a slovo je dáno jinam. Ostatně ani *u něho* nebudu šťastna. Nezáviď vítěznému sokovi. Psala jsem tento dopis skrze slzy. Miluji Tě a nemohu Tě přestati milovati. S Bohem T.«

Dýka zaobalená v hedvábí, ale přece jenom dýka. Ostrá! A byl tu březen a začátek jara. Jaro a lučiny volaly. Ale on zůstal doma. Dlouhé odpolední hodiny na pohovce. Je život a není. Melancholický, modrý vzorek stěn pokoje podobá se mřížím vězení. Kdesi naproti na římse domu zpívá kos. Vábně a milostně. Slunce svítí. Vesele znějí lidské hlasy v ulici. Vzduch se chvěje a tetelí v paprscích slunce. Je jaro. Nejsmutnější. Olověnou tíhou to poutá na pohovku. To není domov, to je hrobka. Na knihy lehá prach. Jak rmutné jsou všechny předměty kolem. Jak ubohé. Lacrimae rerum. Umřít, spát! K čemu slunce, k čemu jaro, k čemu život? A melancholicky vlní se vzorek malování pokoje. Kde jsou krásné zimní hvězdy, zrcadlící se kdysi v hloubce jejích očí ve stříbrných chodbách zasněžených stromů? Kam vyvanula její slova: pod tvými polibky jsou hvězdy bližšími, z tvé náruče k nim mohu dosáhnout? Jaká pouta byla na něho vložena. Jaká tíže! Jaká krása kdysi a dnes jaká malomoc! Jaká výška a jaká propast! A jak zasypati věčně tryskající zdroj vzpomínek? Na ulicích každý kámen v dlažbě zavolá. Kamení bude křičeti a stromy schýlí se hořem, pod nimiž kdysi spolu chodili. Oh, smutek věcí! Dláždění zabolí pod nohama a věci zřené kdysi společným zrakem zahalí se smutečným závojem. Radost se unaví, ale bolest jest bez únavy.

Nelze však věčně ležeti doma na pohovce. Po týdnu Pavel po prvé zase vyšel ven. Šel ulicemi jako rekonvalescent po dlouhé nemoci. Instinktivně došel až k domu obydlí Matyldina. Před domem stojí lehký skvělý kočár. Pár bělostných koní netrpělivě hrabe nohami a pohazuje krásnými hlavami. Pyšný kočí v livreji sedí na kozlíku a pošlehává bičem kolem boků koní. Několik zvědavců stojí kolem povozu. Vyjeveně zírá Pavel na elegantní povoz jako na nějaký přízrak. Ale skutečnost je určitá a tvrdá. S tlukoucím srdcem vstupuje do průjezdu protějšího domu. Dubnové slunce padá barevnými tabulemi zasklených dvorových dveří na dřevěnou dlažbu průjezdu, kam vstoupil. To je jediná skutečnost, kterou si této chvíle uvědomuje. Ale když se obrací opět obličejem do ulice, vidí: Matylda zavěšena do ramene bezvadného obstárlého, ale martiálního elegána vychází z protějšího domu s grandezzou kněžny. Je úchvatná. Pavel vykročuje z průjezdu a smeká klobouk. Poděkovala chladně, cize a vstoupila se svým průvodčím do povozu. Ani sval se nezachvěl v její krásné mramorové tváři. Dokonalá herečka. »Komediantka!« zasykl Pavel skrze stisknuté zuby, ale když zašel do prázdné ulice za roh, cítil, jak kolena pod ním klesají, opřel se o zeď a zaštkal.

XIV.

Přátelství Matyldy s Miladou ochladlo. Matylda vznesla se pro Miladu do příliš vysokých sfér. Kdysi požádala Miladu, aby ji opětně přicházela česati. Milada ochotně Matyldě vyhověla, ale Matylda začala si počínati pojednou příliš velkopansky. Dřívější důvěrnost jejich styků vymizela nadobro. A zase tu byla Matylda, rozmarná a velkopanská dáma, na jedné straně a prostá Milada kadeřnice na straně druhé. Jenom někdy snížila se Matylda k důvěrnějšímu tónu, ale činila to tak, jakoby udělovala almužnu. A Milada všechno pokorně snesla. Od těch dob pak, kdy Matylda stala se nevěstou bankovního ředitele a na jejích rukou začaly se opět třpytiti briliantové prsteny, ukázala se u Milady jakási klidná, stálá veselost a beznáročná spokojenost. Klidně přijímala z ruky Matyldiny odměnu za česání a vyprošovala si časem volné lístky do divadla. Byla dokonce pyšná na Matyldu a svým kamarádkám a přítelkyním nadšeně vyprávěla o Matyldě označujíc ji svým ustáleným názvem: naše slečna Matylda.

Na počátku měsíce června se Matylda vdávala. Svatba byla honosná a skvělá. Milada tísnila se v kostele mezi diváky a měla velmi uplakané oči. Když se vracela domů a byla již ve vršovické ulici, kde bydlila, potkala na rohu ulice Klimeše. Šel s hlavou skloněnou a neviděl ji. Sama ho zastavila. Byl bledý a přepadlý a pohlédl na ni cize a zdlouhavě, jakoby se rozpomínal. A potom rozpačitý úsměv ozářil na chvíli jeho obličej. Miladě ten úsměv vehnal slzy do očí. Jak má od pláče rudé oči! Ano, byla v kostele na svatbě a ženské, jaké již jsou, pláčou při takových věcech. A co *paní* Matylda? Také plakala? Ach, ne, ta neplakala. Ta jen zářila. A jak kráčela z kostela po koberci poházeném růžemi, vznášela se jako bohyně. Což on ji neviděl? Ne, neviděl, dovede si to však dobře představiti. A co zde hledá? Zde nic, ale vedle v ulici za rohem na jednom domě vhodné místo pro pamětní desku. Pro pamětní desku? Ano, pro pamětní desku s nápisem: Zde žila a tyla chiméra. Tomu nerozumí. Nic nevadí. Ostatně jděte také k divadlu, Milado, bude z vás buď bohyně anebo nevěstka. Jak je dnes divný. V takový den! Ostatně to je nechutné a zní to falešně. Jaký pak zvláštní dnes den. Je úterý, třetího června, na tom přece není nic podivuhodného a den ostatně je zcela hezký a vdávají se a žení se lidé dnes zrovna jako v jiný den. Tak tomu už bylo za biblických časů. Tenhle stroj neodpočívá nikdy. Nešla by sebou na sklenici vína? Milada vzhlédla na Klimeše udiveně a zastavila se. Myslí to zcela počestně. Na sklenici dobrého vína; mohou připíti na zdraví novému manželskému párku. Milada se hlasitě zasmála, ale přivolila. Není na tom přece nic zlého. Ne, rozhodně na tom není nic zlého, a Klimešův obličej náhle nepřirozeně oživl. Brzo vyšli z vršovických ulic a když vcházeli do Vinohradů, počal se již snášeti soumrak. Pavel vsunul svou ruku pod rameno Miladino a cítil, jak Milada měkce a něžně svým ramenem stiskla jeho podsunutou ruku.

Vešli do malé, diskretní vinárny. Po malé večeři přiťukli si číšemi sladkého karlovického vína. Miladiny oči počaly zářiti. »Nikdy jsem si nemyslila, že s vámi takhle jednou budu seděti ve vinárně!« »Bože, je

to tak jednoduché!« a nový křišťálový trilek vzbuzený nárazem číší zatřepal se vzduchem mezi nimi. »Pijte, Milado, píti je radost. A nyní přípitek našim novomanželům, neboť k vůli tomu jsme sem hlavně přišli. Ostatně to ještě může počkati, ještě je brzo.« Miladiny oči zářily a usmívaly se a byly jako dva čerstvé jarní květy. Její tlumená láska k Pavlovi zvedala se ze své nesmělosti k nové naději. Zavadila náhodou pod stolem svou nohou o nataženou nohu Pavlovu. A bylo tak sladko nechati svou nohu ležeti lýtkem na noze, která se neodtáhla. Jejich zraky se setkaly a oba pocítili, že jsou si náhle velmi blízko. Myšlenky začaly prudčeji kolovati hlavami. Jantarověžluté housle začaly sladce kvíleti ke zvukům piana. Hudba jakoby pohnula prostorem a rozzářila vzduch. Myšlenky staly se lehčími a pružnějšími. Jen se prohýbaly pod hudbou. Vznikaly, plakaly, smály se a zpívaly. Trpká radost a usměvavý smutek mísily se spolu. A tu náhle jak při lkavém largu houslí obličej Pavlův bezděčně zesmutněl, pocítil Pavel, jak Milada něžně pohladila jeho ruku položenou na stole. Políbil ji za to pohledem, ale smutek zůstal. »Víte, Milado, že jsem poslal dokonce blahopřání paní Matyldě?« Na tom přece není nic divného. Ono to však vlastně nebylo ani blahopřání. Co tedy? Výstřižek z časopisu s básní »Sonet o hostovi«. Pamatujete se na tu báseň? Ano velmi dobře, vždyť si ji druhého dne, jak byla přečítána po prvním vystoupení Matyldině na divadle, opsala. A tu báseň že poslal? Ostatně je to znamenitý nápad; dobře se pamatuje na poslední závěrečné verše básně:

Být při svatbě bez roucha svatebního,
hrát prvního a hráti posledního
a pak jít pryč, jak zjev z don Juana!

Umí tu celou báseň nazpaměť, jak často si ji přečítala. A tu že poslal paní Matyldě jako blahopřání? Znamenitý nápad! »Ne, idiotství!« prudce a jakoby zmučeně ze sebe vyrazil Pavel. Proč? »Idiotství a dost! Ostatně nechme toho a chopme se raději číše. Píti je radost, Milado!« Kdykoliv zaslechla své jméno z jeho úst, bylo jí jakoby ji poceloval. Seděli ještě chvíli, ale pak jejich pohledy jakoby se vyzvaly navzájem. Zvedli se a šli.

Venku je ovanula teplá červnová noc plná hvězd a slaběmodravé záře. Šli zvolna, šli mlčky, šli obejmuti. V prázdných a pustých sadech na návrší nad Vršovicemi pod závratnou klenbou souhvězdí sklesla mu Milada na prsa a po dlouhém rty a rozvahu drtícím polibku se mu vzdala.

* * *

Když druhého dne ráno Pavel se probudil, neuvědomil si v prvních okamžicích probuzení včerejška Ale to trvalo pouze několik okamžiků, neboť najednou jako oslnivý blesk projela mu hlavou vzpomínka na minulou noc. Úžas se ho zmocnil a za ním následovala mučivá lítost. Vstal a mechanicky se oblékl. Do přednášek nešel a den probloudil apaticky po ulicích. Když však přibližovala se hodina schůzky jeho s Miladou, zmocnil se ho veliký neklid a nepokoj. Jednu chvíli napadlo ho také, aby na schůzku tu nešel, ale myšlenku tu sotva se vynořivší

ihned s rozhořčením odmítl. A tak v ustanovenou hodinu čekal na smluveném místě. A Milada přišla s milostným ač poněkud rozpačitým úsměvem na tváři. Ale její oči byly stále jako svěží jarní květiny. Zářila z nich důvěra a odevzdanost a ještě cosi nového, cosi zvláštního, co dříve nikdy v těch očích nezářilo. Naplnění ženství to bylo. A to činilo oči její nyní tak kouzelně krásnými. Pavel byl hluboce dojat pohledem těch očí. Vyšli z vršovických ulic a chodili zvolna polními cestami. Byl něžný červnový podvečer. Skřivani dosud pěli ve výškách. Svěžezelená pole a luka byla polita zlatohnědou, sytou září zapadajícího slunce. Několik osamocených, hustých, nachových mraků plulo zvolna a majestátně hlubocemodrou oblohou. Mírný vítr vanul prostorem. Osamoceně zjevovali se na širokých rozlohách chodci. Lidé, stromy a věci vrhali dlouhé stíny. Byla chvíle hlubokého klidu. Miladiny oči upíraly se stále a stále na Pavlovu tvář a zářily nadšením a oním novým, hlubokým výrazem naplněného ženství. Pavlovi stával se tíživým jejich pohled, a když pak Milada sama vsunula svou ruku pod jeho rameno a zavěšujíc se do něho přitulila se k němu, působilo na něho její oddané ženství skličujícím a až odpuzujícím dojmem. Cítil se nezpůsobilým k pohlavním něžnostem a k rozplývajícímu se cukrování samečka před samičkou. Toto unesení, kdy všechna energie mužova smršťuje se do jediného bodu a intelekt uhasíná, bylo mu pojednou tak odporným, ponižujícím a zmrzačujícím mužskou duši a srážejícím její rozmach a vzlet, že pocítil až fysický hnus, pod kterým se mimoděk zachvěl. Náhlou intuicí vyvstala před ním celá mučivost a nízkost pohlavní lásky. To schopenhauerovský genius lidského pokolení neúnavně ale lhostejně a necitelně sráží a poutá k sobě lidské dvojice, aby svedeny a oblouzeny klamavým obrazem osobní rozkoše vydaly ze sebe oheň a sílu a tak uchvacujíce si zdánlivou rozkoš a štěstí, dávaly život a vznik novým individuím jsouce jen pouhými pákami a nástroji uváděnými v pohyb iritujícím a ničivým ohněm pohlavní vášně. Smysl a význam dědičného hříchu vynořil se náhle před ním v oslňujícím jasu. Tato hladová touha po zvířecí rozkoši, jež zahalena do zlatého a purpurového pláště kraluje lidským srdcím pode jménem »Lásky«, tato chamtivá, nestydatá touha po nejhrubším úkoji zpíjí, omamuje, zplošťuje, otupuje lidské mozky, pošpiňuje a poskvrňuje čistotu duší a aby obloudila i nejčistší, začíná hymnickým vzletem a rozpětím, aby posléze skončila pohybem psa při supějící říji. Ne, tímto kolem nechce býti smýkán, lámán a mučen, nechť si třebas legiony takto mučených v paroxysmu vášně a šíleném vytržení vykřikují svoje Hossana. Jaké blaho, jaké štěstí, vrhnouti se do ženského objetí a ve spasmatických křečích podobných epileptickým záchvatům v blátě a zvířecím kalu vyváleti svoji nesmrtelnou duši! Nechť si takové štěstí mají jiní, třebas takový bankovní ředitel s Matyldou v bílých, smyslně nadmutých peřinách, on půjde po jiné cestě a k jiným cílům! A toto ubohé dítě, tato vrkající samička, Milada, také nesmí ho zdržovati na jeho dráze. Dosti už té ženské špíny! Prudkým pohybem vybavil svoji paži z objetí Miladina. Pohlédla na něho zaražena, ale neřekla ani slova. Tato tichá pokora ho odzbrojila. Pocit viny ho spoutal. Hledal slova útěchy, ale nenacházel jich, jenom hořkost a zase hořkost valila se z nitra. Viděl

před sebou růsti velikou bolest a nemohl a nedovedl pomoci. Proč to všechno? Sám zmítaný a otřásaný hořem jako by ztratil citlivost pro cizí utrpení. Oh, bolest je sobecká! Viděl Miladiny uslzené oči, rudnoucí tváře a chvějící se chřípí, obličej bolestně stažený před výbuchem pláče, a pocítil cosi jako odpor k této žalem znetvořené, zkřivené tváři. Poněkud brutálně vsunul sám svou paži opět pod rameno Miladino a hlasem nesvým a drsným jí řekl: »Prosím vás, neplačte. Netrpíte sama. Pohlédněte dobře kolem sebe a uvidíte, co lidí všude trpí.« Nyní se však rozplakala docela. Jak byla nyní ošklivá! Klobouk se jí sesunul směšně na stranu, mokré od slzí tváře se stahovaly v nepěknou grimasu, víčka jí zčervenala a opuchla, v nose se jí ozývaly chrčivé zvuky jako při smrkání, ústa se křečovitě otvírala a zavírala jakoby lapala po vzduchu. Oh, jak byla ošklivá! A nic jí po tom nebylo, že potkávali chodce, kteří se za nimi zvědavě ohlíželi. Jak je bolest sobecká! Držela v ruce svůj bílý malý šáteček a tiskla si ho stále na slzy ronící oči. Malý, bílý, krajkový šáteček v drobné, chvějící se, hubené ruce, jak ubohý, jak malomocný na tak hluboký žal a veliké hoře! Potom náhle přestala plakati. Upravila si posunutý klobouk, pocuchané na čele a skráních vlasy, osušila poslední stopy slzí a klidně pohlédla před sebe. Tak ji má rád, když je statečná a silná. Život je jen pro silné a pro statečné. Slabí a zbabělí dostanou od něho jen rány. A na včerejšek ať zapomene. Byla to vichřice, která uchvátila oba, ale nic více. Proto mohou býti ještě dobrými kamarády. A ať si o něm nemyslí, že je svůdcem. Nikdy se tímto nečistým řemeslem nezabýval. Ať na včerejšek zapomene, jakoby ani nebyl. Což to není lhostejno o jeden den méně *v minulosti*? Pokynula mdle hlavou a dokonce se slabě usmála. Takový bojácný úsměv to byl. Chorý.

A pak se rozloučili před domem obydlí Miladina. Bylo již šero a vlaho. Před rozloučením chvíli stáli spolu. Bezvýznamná jakoby mrtvá slova padala mezi nimi. A Milada přece jakoby se bála odejíti první. V matné záři pouliční svítilny byla její tvář bledá a smutná. Její oči podobaly se dvěma jarním vadnoucím květům.

Řekl jí: nyní odjíždím domů k nám do hor, a až se vrátím, příjdu a vyhledám vás.

Ale ona pochopila, že více již nepřijde, přece však pokynula hlavou a řekla: přijďte.

A podali si ruce a rozešli se.

Za dva dny na to byla Milada mrtva. Vrhla se pod vlak.

XV.

»Nevyléčitelné hoře. Nevyléčitelné hoře« opakoval si Pavel stále v myšlenkách, sedě několik dní po sebevraždě Miladině večer v koutě vinárny, kde posledně byl s Miladou v den Matyldina sňatku. Seděl u téhož stolku jako tehdy a na témže místě. Vedle něho stála prázdná židle, kde tehdy seděla Milada.

S krutou jasností vystupovaly před ním i nejnepatrnější detaily onoho osudného večera. I laskavé, vlídné přihmouření jejích očí viděl,

i soucitné pohlazení její ruky opět cítil, jak tehdy při lkavém largu houslí ho něžně pohladila, když dravý smutek pustošil jeho srdce.

A sama mu tehdy vstoupila do cesty. Patrně musilo tak býti. Kdo se v tom zmatku vyzná. Na něho onoho dne řítilo se neštěstí a hoře a ji to rozdrtilo. Jakoby svým tělem měla zadržeti na něho padající balvan. Takové že bylo její určení? Oh, nevyléčitelné hoře. A odešla ze života bez výčitky, bez žaloby, ani řádek vyčítavý po ní nezbyl, ani povzdechnutí. Na celém světě nikdo neví proč zhynula, jen on, jen on. Nevyléčitelné hoře. Pozvedl číši s vínem. »Pijte, Milado, píti je radost!« ozvala se mu v duši vlastní jeho slova. Dokonale to provedl, jako mistrný, řemeslný svůdce. A druhý den na to: Rozhlédněte se dobře kolem a uvidíte, co lidí všude trpí! Výborně, Pavle! Tehdy již stála nad propastí a tys ji tam ještě strčil. Intelektuální vrah! Eh, k čertu se vším. Churavé nervy. Sentimentalita! Píti je radost!

A opět jako tehdy ozvaly se v místnosti jantarově žluté housle k průvodu piana. Sklepníku, ještě jednu lahev! Jak krásně rudé je to víno. Jak letí spřežení myšlenek! Volně a radostně! Sláva životu, jenž je věčný! Jen silní mají k němu právo, slabí však dostanou od něho jen rány. A novomanželům přípitek: Nechť zrodí paní Matylda mnoho hříšníků! Mohou z nich býti dobří bankovní ředitelé a herečky. Jablko daleko od stromu nepadne. Bože, jak je život široký. Širší než moře! Nesmysl! Až nad hvězdy tryská! A v této číši je rudé slunce, rudé paprsky sluneční; ne, krev země rozprouděná polibkem slunce! Co to hrají ty housle? Na co to jen upomíná? Ach ano, ví již. Slyšel jednou zpívat tu písničku.

Šel jednou jeden za jednou,
ona mu utíkala.
Padne-li už ji nezvednou,
červená líčka jí poblednou —
tralala trala — lala.

Ale on za ní nešel. Sama mu vstoupila do cesty. Jak si kdo ustele, tak si lehne. A ostatně byla to vichřice. Kritický den prvého řádu. Neplačte, Milado. Všichni kolem trpí. Zde je lék. Pijte, Milado, píti je radost. Vinum pellit atras curas. A Bacchus je nejvyšší bůh.

Dum vinum potamus...
Te Deum laudamus!

K čemu skákati pod vlak! Vlak utrhne hlavu a nelze už více píti. Matylda také neskočila pod vlak. Matylda lepší stránku si vyvolila. Dnes ráno v oknech jejího bytu byly větrány peřiny. Bílé, necudně nadmuté peřiny. Viděl to, jak šel kolem. Náhodou, rozumí se. Manželské peřiny, církevně a úředně uznané a schválené peřiny. Budoucí ředitelové bank a primadony budou v nich počati. Smyslně se vyhřívaly v ranním slunci. Celá ložnice v oknech! Br! Ale vždycky je to ještě lepší nežli železniční násep, koleje a kola řítícího se rychlovlaku. Jaké jste si to vyvolila lože Milado! Jako Anna Karenina. Ostatně Tolstoj sem už docela nic nepatří. Anna Karenina umírá z přesycení, hnusu a nudy a že už nebylo kam jíti. Ale vy, Milado, umíráte hned v prvním aktu, sotva po vyhrnutí opony. A bez vlastní viny. Při prvním vzedmutí

pohlavní vlny. Jaký to tragický konflikt. Měla jsi jíti do kláštera, Milado. Svět byl pro tebe příliš drsný. Vidíš, nyní ti tykám, poprvé v životě. Eh, připijme si na bratrství. Budeme svoje hoře léčiti vínem a zapijeme svoje štěstí i svůj zármutek! A utrpení učiníme slavným. Uvidíš, že je možno žíti i v nejhroznějším utrpení. Povedu tě jeho plameny. Ach, jaké máš krásné oči, jako čerstvé jarní květiny. Neříkám ti to ze zamilovanosti, ale že je to pravda. Taky jsi hodila Matyldě růži na koberec, když kráčela od oltáře z chrámu? Ano? To jsi neučinila dobře. Ty jsi cherub a ona, ona je nevěstka. Ne, už to vícekráte neřeknu, nehorši se na mne! Ale vidíš, v jakých žiji křečích. Slyšíš to lkavé largo houslí? Proč mne hladíš po ruce? Co jsem dobrého pro tebe učinil? Nad mým zármutkem jsi se ustrnula? Nikdy ti toho nezapomenu, drahá. Vidíš nezakrytou hoření části oken, jak slavná je venku noc? Brilantově lesknou se hvězdy. Dávno už jsem neviděl takové noci! Půjdeme již? Ne, ještě ne, sečkej ještě. Poslední číši ještě! Na krásu tvých jarních očí připíjím! Máš nejkrásnější oči na světě, Milado! Kdybych nebyl již jednou ženou tolik zrazen, klekl bych před tebou a zbožňoval tě. Pro tvou bolest a pro tvé krásné oči! Že je pozdě? Kdo zde říká, že je pozdě? Ach, to jste vy, číšníku! Ano, zaplatím. A kde je ta dáma, co zde seděla? Jaká dáma? Seděl přece celý večer u tohoto stolu sám! Teprve nyní se Pavel zcela vzpamatoval a zaplativ vyšel s rozpačitým úsměvem ven.

* * *

A zase hory a zase úsměv domova. Ale nic to neléčí. Dráždí to spíše. Jak tíživá je v lesích samota! Obklopí tě, obklíčí tě a potom vyčítá. Tvůj celý minulý život ti vyčítá. Tvé všechny hříchy. Lesy jsou přísné. Lesy jsou neúprosné. Teskno je v lesích mdlým duším. Smutno je v lesích duším soumračným. Ale veselo a volno a radostno je duším čistým a silným. Každý strom je tam bytostí. Jsou to zástupy bratří. Mají kořeny v zemi a ruce u nebes. Rostou k slunci a milují vzduch a ptáky. A skrývají tajemství ticha. A ticho je živel silných. Veliké věci rodí se v tichu. Ticho je domovem Boha.

Výčitka viny na sebevraždě Miladině vlekla se za Pavlem jako neodbytný stín. Jí zcela do pozadí zatlačena byla jeho veliká, ze smrtelných ran krvácející vášeň k Matyldě. Nová bolest přejímala jeho srdce z umdlévajících rukou bolesti staré. Oslnivý, zářivý zjev Matyldy začal mizeti a stmívati se v ponurém a chmurném stínu životem pohrdnuvší Milady. A stín se rozrůstal a houstl. Mrtvá byla všudypřítomna. Měla krásné, smutné oči, něžný laskavý hlas a měkké, hedvábné dlaně. I v noci přicházela podzemní chodbou snů. Usměje se, postojí a hedvábnou svou dlaní pohladí měkce ruku. Ale její rty jsou krvavé od posledního zákeřného polibku. Nic nevyčítá, jenom upře své smutné oči a sotva slyšitelně zašeptne: přijďte — a mizí. V drobné hubené ruce svírá malý, bílý krajkový šáteček jako roztržený bílý květ. A tak zjevuje se dnem i nocí tichá a pokorná. Mučednice!

Les hučí a vzdychá a šumí. Rovné kmeny staletých stromů jako mohutné sloupy chrámové vztyčují se do výše a nesou hustou, zelenou klenbu. Zlato slunce je objímá a kane po nich do tmavězeleného, sa-

metového mechu. Veliké krůpěje pryskyřice svítí jako drahokamy v zeleném pološeru připomínajícím vnitřek chrámu, kam padá světlo barevnými okny. Na listech stromů sedí porůznu lesklí, barevní brouci. a hledí naivně před sebe. Listí se s nimi pod závanem větru houpá. Pěknou zábavu! Ptáci na sebe pokřikují ze svých úkrytů. Housenky žluté, zelené, modře a rudě žíhané a chlupaté křižují po stezkách. Karavany mravenců táhnou kamsi na daleké výpravy. Hustá vůně prostupuje vzduchem. A všechno to je zahaleno hustým závojem ticha splývajícím mezi dvojím rozšuměním lesa. Člověk porušený a poskvrněný pociťuje tu sklíčenost a tíha ticha leží na něm jako víko rakve.

Vyštvaný výčitkami z města marně se Pavel utíkal se svým neklidem a nepokojem do lesů. Tyto ho odmítaly. Jejich ticho stalo se mučivým, jejich tajemství hrozivým, jejich samota děsivou. Lesy měly tisíce stromů a za každým jako by číhala vidina, přízrak. Nevíš, za kterým stromem vystoupí a jdeš s neklidným, bušícím srdcem. Zapraskání větve, padající šiška, výkřik dravce — vše tě rozruší a poděsí, jak jsou nervy napiaty. A někdy stromy stávaly se ironickými. Rovné jejich jako ze železa ulité kmeny žíhaly dlouhými a hustými řadami zrak rozptylujíce v dlouhých svých chodbách tetelící se zlato slunce a skrývajíce ve svých tmících se hloubkách jakousi hádanku a záhadu, zatím co nejbližší stromy podle cesty zdály se nabízeti své větve k zavěšení provazu na zadrhnutí smyčky kolem krku.

A pojednou Pavel pochopil zcela jasně, co na něho číhá v zelené tmě lesů. Zálud sebevraždy. Jaká setba taková sklizeň!

Tak se stal Pavel vyhnancem z lesů svého rodného kraje. Ale i všude jinam plížil se za ním přízrak Miladin. Počal se báti samoty. Myšlenka na sebevraždu vzrůstala a stávala se svůdnou. Bylo již třeba před ní utíkati. A utíkal, kam se dalo. Vyhledával jalová kouzla zábav v hostinci mezi sousedy, pomáhal při hospodářských pracích na poli i doma, rybařil s otcem, štípal dříví, opravoval poškozené hospodářské nástroje, jen samotě a nečinnosti se vyhýbal a bránil. To pomohlo. Ale jednoho dne při večeři Pavel pojednou zbledl a hrozně se změnil v obličeji. Výraz jeho obličeje se stal tak podivným a chování jeho tak zvláštním, že otec i matka si ihned povšimli oné náhlé změny. Jeho napiatý výraz obličeje a pevně upřený pohled k peci jakoby kameněly. Mechanicky položil vidličku a nůž na stůl a ustal od jídla. Ve světnici rozhostilo se hluboké ticho, že bylo slyšeti jen zpívající plamen lampy. Pavel náhle obrátil se k matce a řekl slabým, nejistým hlasem: »Tak ji přece pozvete ke stolu. Což nevidíte, jak je umdlena!« »Kdo, Pavle?« zeptala se znepokojeně matka. »Ona přece. Milada! Z daleka přišla«, odpověděl skoro šeptem Pavel a na jeho obličeji objevil se nekonečný zármutek. A náhle v jakémsi vytržení a nadšení, se třpytícíma se očima a s rukama jako k podání někomu na přivítanou před sebe nataženýma povstal od stolu a učiniv několik kroků doprostřed světnice pohnul několikráte němě ústy a jako bleskem sražen klesl v mdlobách k zemi. (Dokončení.)

Písemnictví.

František Balej: *O nového člověka.* (Spisů sv. 1.). Měl-li bych mluviti o knize Balejově jeho vlastní řečí, pak nenazval bych jí jinak než úsměvem. Neboť opravdu, ten tvůrčí úsměv, o kterém autor hovoří v essayi, uzavírající kruh »O nového člověka« (první díl celé knihy), toť dojem, jenž tak silně hlásí se v nás po přečtení sbírky. Sbírka posmrtná, i znáti to v druhé části její, nazvané Rod, jež jistě byla by pak bohatší. Avšak i tak jednotlivé její essaye, prohřáté oním teplem Balejova názoru, zajímavě podávají, kterak v konkretním řešení otázek soudobých jeví se to, co vyabstrahováno v části první. Tu ovšem dochází také na otázky, vyvolané válkou (O poslání malých národů, O národech vyvolených), a právě tyto essaye dokazují, že onen klid, s jakým autor za světové vichřice válečné buduje svůj ideál člověka, nijak snad není podmíněn prcháním, skrýváním se před skutečností, nýbrž že plyne z opravdové síly vnitřní. Jádro knihy, jíž jistě velmi vhodně zahájeny sebrané spisy, tvoří šest essayí, jejichž souborný název přenesen na celek. Oproti druhé části zde essaye pevně souvisí, i stupňují se od Poeova »Nikdy víc« až v ideál »O člověku tvůrčím.« Baleje zarazí nenávratnost všeho v životě, avšak již pospíší si s lékem a učí »O umění zříkati se.« Zříkání se není u něho ani středověká askese ani stoická skepse, jemu znamená s řádem proměnlivosti sladiti svou činnost, činnost tvůrčí, tedy ovládnouti proměnlivost. A tak proti »Nikdy víc« staví »Vždycky znova« a »Vzkříšení.« Při všem pak ve smyslu nejšíře a nejhlouběji koncipované demokracie všímá si nejnižších jednotek celku, ukazuje na důležitost zdánlivých nepatrností. I prohlásiv posléz věčnost okamžiku (»O svatém okamžiku«) shrnuje vše, zodpovídá a vyvrcholuje v essayi závěrečné. Avšak »O člověku tvůrčím« nemluví jen ona, pod týmž zorným úhlem stojí i všechny předchozí, jež ji připravují. Čteme-li nyní essaye po převodech Balejových, chápeme teprve plně, kde tkví kořeny jejich překladové dokonalosti, ať tlumočeno z lyriky anglické nebo z bengálského básníka a myslitele Thákura. Teď teprve jasně vidno, kterak mu překlad byl výrazem duševní příbuznosti. A vskutku, někdy jako by z essayí k nám promlouval Thákur, ovšem po evropsku. Že běží jen o parallelu, netřeba zdůrazňovati tomu, kdo pročetl pozorněji. Balejova kniha celým svým úsilím po kladném životním názoru, po pravdě, kterou lze žíti do posledního důsledku, jest svébytně česká, tak, jak českost vidí spisovatel v prvých dvou essayích Rodu, v rozsáhlé »O zdravé hudbě« a stručnější »O Foerstrově českosti«, ač stejně bystře kriticky rozbíravé. A tak, když zavíráme posmrtnou sbírku essayí autora, který zemřel v prvých dnech naší svobody, dnes po dvou letech, kdy tolik ochabnutí a znechucení již prošlo naším veřejným životem, zdaž neměl by nám býti připomínkou povinnosti hlas jeho, volající po novém člověku, člověku radostně tvořícím, ne snad jen uměním, ale každým projevem bytí? *Mil.*

Jan Lier: *Vojtěcha Rývy nástupce.* (Sebraných spisů svazek pátý.) Nejrozsáhlejší román Lierův obírá se otázkou emancipace.

Román nechce ji řešiti, podává v podstatě jediné pozorování, které vyznívá proti ní. Mladá žena, přejímajíc pozvolna vedení obchodu lehkomyslného manžela, odvracuje jej jen tím více od sebe a uvádí v hýření, takže naopak její snahy skončí úpadkem. Ovšem krom toho hovory, jimiž jest román bohatý, jen srší vtipnými nápady okamžiku. Děj, počínající v kroužku emancipovaných, záhy se pestří a to čím dále, tím více, ba konečně, jak autor dociluje smírného závěru, působí silně nepřirozeně a násilně. Leč při všem tom román dobře kreslí společnost svých let v leckteré osobě a hlavně v hovorech, plynoucích s nenucenou přirozeností duchaplné konversace. Ostatně práce Lierova jest velmi charakteristická pro belletrii let osmdesátých, než aby nezasloužila býti znovu vydána a čtena. *Rad.*

Marie Laudová: *Společenská výchova.* V době, kdy z provinciálního zákoutí vstoupili jsme na forum samostatného státu, jest nám mnohé doháněti. Jsme patrnější, více pozorováni a ovšem i kritice vystáveni, světlo, do něhož jsme pokročili, jest ostřejší, tím i stíny znatelnější. Poměry, v nichž jsme se vyvíjeli, zavinily mnohou vadu jak v národním našem charakteru, tak ve způsobech, jimiž se projevujeme. Tyto jsou sice věcí namnoze jen vnější, ale právě cizina chýlí se k tomu, usuzovati podle povrchu, tvořiti si obraz rychle podle viděného. A tu nezpomáhá, že jádro bývá slupky lepší. Ač nelze také vždy tak tvrditi, neboť i slupka formuje se podle jádra. Špatné chování zpravidla poukazuje i na vadu povahy. Uhlazená forma není sice v životě také ještě vším: má-li vskutku působiti, musí býti ve shodě s vnitřkem. Vždy však je spíše ve výhodě, kdo ovládá vnější formy společenského chování, byť i vnitřně leccos mu scházelo, než naopak. Na hlubší studium povahy nemá dnešní svět času. Diogenům odzvoněno. Soud, třeba ne vždy spravedlivý, jest rychle hotov, člověk společensky ocejchován a odsunut. Jako o jednotlivcích, platí totéž o národech. Dr. Jiří Guth byl z prvých, kteří nám to hlásali ještě za dnů poroby. Jeho »Společenský katechismus« je hledanou příručkou každému, kdo chce jistě vystupovati ve společnosti. Jeho »Kapitoly skoro naléhavé«, jež jsme čítali pod čarou, jsou četbou každému hodnou doporučení. Znamenité pomocnice dosáhl dr. Guth v pí. Marii Laudové. Vynikající dramatická umělkyně, jež na jevišti hrávala velké dámy a byla vždy vzorem salonní ušlechtilosti, po odstupu s jeviště chopila se feuilletonistického péra, píše bystré postřehy ze společnosti a veřejnosti české, má pro mladý náš svět, zvláště dámský, v listě, jehož redakce je členem, rádce hodně vyhledávaného, učí na konservatoři, kde jest professorkou dramatické školy, společenskému chování, koná přednášky ve spolcích a ústavech, zkrátka jest co nejusilovněji činna v oboru společenské výchovy. Nyní vydala kapesní příručku, jakési repetitorium, stručně a obsažně poučující o všem, čeho třeba věděti a dbáti, má-li chování naše býti společensky bezvadné. Ale cenu knížky zvyšuje široký rozhled spisovatelčin, která nepřihlíží pouze k vnějšku, nýbrž základem krásného chování požaduje i povahy krásné, ušlechtilosti celé a harmonické. —ϱ

Rabíndranáth Tagore (Thákur): *Domov a svět.* Přeložil Antonín Klášterský. (Vilímkovy knihovny svazek 181.) Řada

překladů z Thákura utěšeně v naší literatuře vzrůstá. Máme před sebou již šesté jeho dílo; ovšem že opětně přeložené z angličtiny. Jde tentokráte o román, a řekli bychom hned, zcela moderní, kdybychom snad rozuměli tím pouze blízkost dnešním našim formám a nepokládali celý Thákurův zjev za moderní, to jest ze současnosti plynoucí. Neznamená to nikterak, že by byl autor sestoupil tu s výše svých věčných symbolů. Nikoli. Leč jestliže převládaly v dramatě »Král temné komnaty« tak, že přímo ztělesněny, a že děj pohyboval se jen jimi, v románě jsou pouze podkladem. Vystupují tu sice zase lidé duší vznícených a hledajících, ale lidé z masa a krve, nikoli jen duše vznícené a hledající. Tu arciť autor nucen též kresliti konkretní prostředí, takže dílo působí tentokráte nikoli dojmem orientálního snu, ale moderního orientálního života. Nicméně Thákur neztratil tím vším ani trochu své hluboké poesie, a reálnost prostředí neomezuje ani hutnosti sytých barev ani jemnosti a pronikavosti rysů. Velmi zajímavá je forma, kterou autor pracuje. Každá ze tří hlavních osob vypráví část děje jako svou povídku, jejichž pak sounáležité oddíly skládající se v kapitoly. Tím podařilo se mu využíti všech výhod románu, vyprávěného v prvé osobě, a vyhnouti se jinak odtud plynoucímu subjektivnímu osvětlení děje pouze s jediné strany. Takto povahy hlavních osob jsou v celé své bohatosti již charakterisovány mluvou, která mistrně přiléhá odříkavému Nikhilovi, dobyvačnému Sandípovi a nekonečnou škálou roztěkané Bimale. V tom jistě spočívala tíha úkolu překladatelského. Za výsledek zavázáni jsme vděčností oběma překladatelům. (Neboť tentokráte do angličtiny přeloženo Surendranáthem Thákurem.) Že Klášterský, po Sládkovi nyní náš přední básnický překladatel z angličtiny, stál zde na pravém místě, netřeba dokládati. A Thákur i v próse potřebuje básníka. *Mil.*

Ivan Gundulić: *Osman.* Přeložil Dr. Josef Vinař. Díl I. Zpěv 1.—9. (Sborník světové poesie. Vydává Česká akademie věd a umění. Č. 135.) Slavné historické epos dubrovnického básníka, patricie a svého času i presidenta republiky, jednoho z nejvýznačnějších zjevů slovanské renaissance, básnícího s vyspělostí, připomínající největší epiky italské, ocitl se konečně v českém rouše. Zatím na dílo jen upozorňujeme. Vrátíme se k němu, až vyjde i druhý díl, s doplněním od Ivana Mažuraniće (zpěv 14.—15.), jež překladatel pojal za příčinou celistvosti v své ztlumočení. *—e—.*

Nové překlady severské literatury.

Uvésti hluboce myšlenkovou literaturu severskou, která až dosud byla u nás pokládána za vážnou a t. zv. »těžkou« četbu, do nejširších kruhů českého čtenářstva, zpopularisovati jména Björnsona, Ibsena, Strindberga, Jensena, Geijerstama, Lagerlöfové, Skramové, známá až dosud jen mezi čtenáři pokročilejšími, jest zajisté úkolem hodným úspěchu.

Podjaly se ho Československé podniky tiskařské vydáváním »*Severských perel*« a »*Severské knihovny*« za osvědčené redakce dobrého znalce a překladatele severské literatury, Viktora Šumana.

V »Severských perlách« jako první svazek vyšla Björnsonova »*Synnöve Solbakken*« v novém překladu Viktora Šumana, románek

lásky, odehrávající se na dalekých norských horách, na salaších, obklopených svěží zelení, bujnými stády krav, v údolích, kde kostel je »jediným domem v údolí, na němž nešetřeno přepychem«.

Tuto lásku ke kostelu, úzkostlivé lpění na vykonávání náboženských povinností na jedné, drsná mluva a způsoby, surové rvačky, divoká nenávist na druhé straně, vše to rázovité, charakteristické v povaze norského sedláka, v jeho jednoduché, přímočaré psychologii, celý, úplný obraz kraje i lidu, dovedl Björnson zachytiti v jednoduché selské novelce, v níž světlou postavou je zlatovlasá krasavice Synnöve, vítězící svou moudrou, silnou láskou nade všemi překážkami.

Drobná prácička velikého mistra, jež přetrvala v nestárnoucí svěžesti a půvabu mnohá léta.

Neméně šťastné bylo i zahájení »Severské knihovny« Bangovou »*Tinou*« (přeložil Hanuš Hackenschmied).

Herman Joachim Bang, rodem z Adserballu na Alsu, z rodiny proslulé slavnými lékaři a státníky, vyrostl pod vlivem francouzské školy, hlavně Balzaca a Zoly, v naturalistu přísného a bezohledného, u něhož skvělý styl zmírňuje často příkrost výrazu.[1])

Bývá mu vytýkán »nesnesitelný neklid líčení« a »hemžící se množství osob«. Proti této výtce hájí se slavný Dán v uměleckém kredu, jež úvodem předeslal své »Tině.«

... »Tento neklid a rozmanitost tkví už, jak se domnívám, v mém způsobu viděti, jehož nikomu nelze změniti. Zkrátka, já to tak vidím. Vidím své osoby jen obraz za obrazem a slyším je mluviti jen situaci po situaci ... Kdybych pak se nevynasnažil tuto jedinou a kratičkou situaci, kde je vidím, tento pohyb, tento nepatrný pohyb, jímž se prozrazují, ten přízvuk slov, jímž se odhalují, to vše tak oživiti, — podati tak živě, jak život sám —, kterak mohu pak doufati, že přesvědčím?

Oživiti je — to je právě ta těžká a tak často nezdařená snaha. Ale život přece jest pohyb a ruch a rozmanitost.«[2])

Román dcerky učitelovy Tiny Böllingové, kterou osudná láska k ženatému muži, jehož obětí ve chvilce smyslového šílenství se stala, dožene až k tragickému skoku v bahnité, černé vody rybníku, vytryskl z dětských vzpomínek autorových na bouřlivý rok 1864, kdy v nešťastné válce Dánska s Prusy musil s rodiči opustit ostrov.

»Válečné doby a cizí moc brzy zpustošily ten světlý koutek, který býval tak tichý, tak vlídný a útulný pro tebe, která jsi měla žíti v radosti a slunci,« píše autor ve věnování knihy, »Památce své matky« připsané.

Poplašné signály, dusot prchajících, třesk zbraní, strašná hudba kanonů, rudé záplavy požárů a temné sloupy dýmů, stoupajících z nich ponuře a tiše, resignací dušené stony raněných na vozích,

---

[1]) Pro nás zajímavo, že Herman Bang svou dobou (kolem r. 1884), vyštván byv rakouskou policií z Vídně, prodlel asi půl roku v Praze o níž píše velmi sympathicky ve spise »Deset let, vzpomínky a příběhy« (»Ti Aar, Erindringer og Haendelser«).

[2]) Podobně je tomu v Bungenovu románu »Ludvíkov« jenž v překladu Milady Lesné vyšel r. 1918 jako příloha »Topičova Sborníku«. *Pozn. red.*

z nichž kape krev; vzbouřené vášně a pudy, lidská bolest, slzy, neštěstí a zoufání — změť postav a osudů, zmítaná válečnou vichřicí, stala se melodií celé knihy.

Melodií, při níž nelze nevzpomenouti obrazů, které v hrůzyplné skutečnosti vídali a prožívali jsme i my v nedávných dnech.

A vše to nakresleno jen jaksi zběžně, v událostech, které střídají se s kaleidoskopickým mihotáním, v osobách, jež zúmyslně nejsou prohloubeny psychologicky, a přece slyšíme je chodit, mluvit, jednat, žijeme s nimi jejich lásky, vášně, jejich jásot, nadšení i pláč...

Umění Hermana Banga dívá se životu upřeně do očí; »zachytiti tento rušně živý, tento nepochopitelný a nechápaný, tento ustavičně proměnlivý, hybný život«, stalo se velkou jeho ctižádostí.

...»A že čtenář se »nevyzná v jednom pro druhé« — co škodí, jen když veliký celkový dojem vyniká v širokých, hrubých liniích z toho neklidu, z něhož jest utvořen«, praví Bang v úvodu ke své knize.

A tento »veliký celkový dojem« je u jeho »Tiny« tak mohutný a působivý, že klademe ji v řadu nejlepších děl světové literatury vůbec.

Pečlivý překlad Hanuše Hackenschmieda nesetřel ničeho z pelu původnosti; je pozorný a svižný i tam, kde překlad originálních slovních obratů Dánových nebyl zajisté snadný.

Málo jest věru děl naší překladové literatury, jež doporučili bychom s touž vřelostí, jako zmíněné dvě knihy.

1. srpna 1920. Dr. *Jan Frič.*

Čeští umělci mládeži.

Čeho do nedávna bolestně chybělo našim dětem, dostalo se jim v hojné míře loutkovým divadlem Alšovým, které soustřeďuje v sobě všechny vlastnosti, jimiž má býti vyzbrojen tento nesmírně důležitý prostředek výchovný. Znalci a pracovníci v tomto významném oboru kulturním neměli na mysli zřetele pouze literárního opatřováním a vydáváním dobrých loutkových her. Za vedení Dra Jindřicha Veselého, jenž se cele věnoval této myšlence, dána nejen řada plodných popudů, z nichž zrodila se záhy dobrá loutková literatura původní, opatřena dobrá literatura překladová a znova sebrána a systematicky uspořádána naše literatura starší; opatřeny i vkusné české loutky, české každým rysem obličeje, každou linií a tahem! Jsou to loutky, v nichž obráží se česká duše tak výmluvně a pravdivě, jak ji dovedl podati jediné náš Mikuláš Aleš. Jsou to postavy, jak vyrůstaly z našich starých pověstí a báchorek, písní a popěvků, postavy, jež rodily se z ovzduší staročeských přástek s veškerou příznačnou, neklamnou a silnou vůní folkloristickou. Mikuláš Aleš vystihl vzácně a výrazně naši duši lidovou, její fantasii a mentalitu. Vystihl ji s rozkošnou naivností, jaká tak krásně sluší lidové poesii, která značí neposkvrněné dětství umělecké, plné ryzí pravdy, půvabné nehoráznosti a prostinké víry. Je pochopitelno a přirozeno, že toto nádherné umělecké dětství, mluvící k těm, kdož musejí býti prostni jako holubice, nutně působí nejvýmluvněji na ty, »jejichž je království nebeské«. Ano, nebeské království onoho křišťálově čistého umění, které otevírá dokořán brány nejjasnější a nejprůhlednější

lidskosti. Lid je dítětem, a lidové umění náleží především dětem. Proto Alšovy loutky, Alšovo divadlo jest jediným, které dovede mluviti k dětské fantasii řečí neomylně působivou. Zde také spočívá tajemství, proč si tato loutková divadla dobyla tak obrovského úspěchu a tak neobyčejné přízně u drobného diváctva. Loutková divadla Alšova mluví řečí nejčeštější a nejnárodnější, jsou výchovou nejen k ušlechtilému lidství, ale i k nejušlechtilejšímu vypěstování pevného charakteru národního, jehož neklamné a ryzí tahy nese v každičké své podrobnosti. Proto bude vzácnou posilou i krajům menšinovým, proto náleží mezi nejcennější a nejspolehlivější prostředky našich obranných jednot severočeských i pošumavských, hovoříc nejpřirozenější, třebaže zcela nenápadnou řečí k latentním kořenům našich rasových ctností a vedouc je k vzpřímenému, zázračně pevnému růstu.[1])

Alšovo divadlo nezůstalo ovšem při loutkách; zdokonaluje se a doplňuje se každoročně i po stránce dekorací a i zde se uplatňuje skvěle jako vzácný prostředek umělecké výchovy. Českým umělcům výtvarným vděčíme, že přestalo konečně i v tomto směru hroziti u nás nebezpečí, že se nám děti *odnárodní ve smyslu uměleckém* bezcennými fabrikáty německými, jimiž byl do nedávna zaplavován náš trh v době předvánoční. Společnost »Petrus« vydala nové serie uměleckých dekorací pro Alšovo divadlo, plných hluboké náladovosti, řešené s převzácným zřetelem a porozuměním pro dětskou duši. Pracovali zde stejně poctiví umělci, jako poctiví znalci dětského srdce, aby mu mohli podati dar trvale cenný, mající veliký význam výchovný, který zejména dnes, v době nové krystalisace národní povahy, vykoná obrovské poslání. Engelmüller, Novák, Procházka, Vágner, Váchal, Skupa, Štapfer, Bubeníček, Kašpar, Květ, Kysela, Lolek, Livora, Panuška, Podivín, Prokop, Wenig a j. v. sešli se ve společné práci k dalšímu vybudování divadla pro české dítě a dali mu, co možno nejlepšího. Uchvacující náladovost lesních strží, neodolatelná romantika rytířského sálu, bohatá bujnost rokokového zámku, přísný majestát Karlova Týna, historická velebnost Staroměstského náměstí, pohádkové kouzlo orientálské dvorany, dýšící magickou vůní pohádek z Tisíci a jedné noci, bodrá hostinná úsměvnost staročeské světnice trámové, kypící nádhera barokního parku — vše, co může okouzlovati fantasii, podáno je zde se vzácným porozuměním pro uměleckou výchovu dětské duše. A nejen uměleckou, nýbrž i historickou. Co jemné piety historické dýše z malebných prospektů nezapomenutelných památníků, poznamenaných velikými událostmi, jak mnoho neslyšitelných hlasů pozvedá se zde, aby rozněcovaly mladou mysl a fantasii k veliké lásce k dějinám, oné vzácné vychovatelce a učitelce zušlechťující hrdosti a národní síly!

Nové dekorace pro Alšovo loutkové divadlo ukazují, jak bohaté podmínky rychlého a pevného růstu chová tento poctivý květ český, a jak oprávněné jsou další naděje, které v něj skládáme. Je to krásný český pozdrav české mládeži k vánocům. Dr. *J. Š.*

[1]) Ministerstvo školství zakoupilo řadu těchto divadel pro Slovensko.

R. 1920. ČÍS. 9.

OSVĚTA

Dr. L. Machač:

Za Těšínem.

»Malé státy světa veškerého mají právo na touž úctu k své neodvislosti a k nedílné celistvosti svého území jako národové velcí a mocní.«

W. Wilson.

»Není možné osvobození pro národ bez velikého úsilí mravního. Kdo počítá, aby se vymanil z jařma, jen na cizinu, je stále ještě otrokem.«

Jean Jaurès.

Okřídlený povzdech politika: »Stala se chyba!« přešel po hříchu z politiky rakouské také do naší, aby zazněl smutným hlasem umíráčku hynoucímu Slezsku.

Zatím co byli jsme u vytržení nad snadnou revolucí 28. října a jejími odvážnými hrdiny, prastarý stát český rozpadnutím Rakouska samočinně neodvislý stal se kořistí sousedů: Na Těšínsko nám vtrhli Poláci.

Prozatímná vláda Národního výboru horečně utvrzovala své panství nebývalým nikde Národním Shromážděním vlastní provenience, aby s ní snímalo zodpovědnost, zatím co Poláci obsazovali vojensky náš Těšín.

Zatím co tato vláda s porušením vlastních slibů, jen se svými důvěrníky v důvěrné tajnosti odměřovala našemu národu ústavu po jeho mínění se neptajíc, na Těšínsku nejen této vládě a její ústavě, ale což horšího, staletému dobrému právu národa na vzdory a na posměch vládli Poláci.

Zatím co řádili v naší zemi dvakrát nešťastné jako v zemi dobyté Poláci, prozatímná vláda lidu nezodpovědná přivolila k dělení Slezska právě tak jako kdysi násilnická panovnice Čech a to poražená. A protože prý bylo nejen právo historické, ale i po šest věků až do dnes nepřetržitá právní držba jeho slába proti pouhé, docela zánovní choutce hladového souseda, byla poslána bratrskému Těšínsku vo-

jensky napadenému na pomoc naše vlastní potřeba uhlí, železnice a na konec všeho dobrého plebiscit. I ač nám vláda francouzská v září 1918 zaručila české země v hranicích historických, smouvou potvrzující takto mezinárodní význam našeho státního práva, ještě před pádem Rakouska, do takové křivolaké soutěsky zavedla ona vláda v samostatné republice náš proslulý politický boj za státní právo proti vládnoucímu Rakousku. Mohli jsme čekati něco jiného od těch, jimž před šesti léty boj ten byl přežitým romantismem, katastrofální politikou? Směl-li by byl tak někdo ve Francii i jen vysloviti slovo plebiscit pro Alsasko, jež celé teprve Veliká Revoluce přinesla jí štědrým a trvalým věnem?

Mluvilo se v Jihoslovansku o plebiscitu Dalmacie, která patří k Chorvatsko-Slavonsku teprve od pádu Napoleonova a před ním byla několik století v držení Benátska? Ovšem by se byl v Jugoslavii také nikdo neodvážil přijíti s myšlenkou, aby ústavu pořídila nynější prozatímní vláda s prozatímným Národ. Shromážděním, třebas jeho základem jest srbská skupština. K tomu dílu si tam holdujíce ještě zpátečnicky zaostalé »přirozenoprávní doktrině« (dle úředního projevu předsedy našeho ústavního výboru Dr. Weyra) svolají volbou skutečný sněm ústavodárný, nejen četnější (414 posl.) než byl náš (272) nezvolený, ale i vědomostí věcnou povolanější, protože skoro třetina jeho zvolených poslanců musí míti universitní gradus.

Z nesporných majetníků za této politiky neklesli jsme ani na stranu spornou, nýbrž níže ještě, na prosebné uchazeče o to, co je starým živým naším právem a součástí našeho národního bytí, národní důstojnosti a cti. Rozmnožení polského živlu ve Slezsku za vlády Rakouska nemohlo přece naše státní právo na ně celé uvésti v rozpor se zásadou národního sebeurčení právě tak jako rozšíření německého živlu v Čechách samých. A komu je nemožnou myšlenka propuštění dvou milionů zdejších Němců ze staletého státního svazku — a to nyní snad už každému českému politiku i z těch prostých, kteří i po převratu ještě dlouho možnost její nicméně připouštěli, ba jako politickou nutnost hlásali — tomu nemůže důsledně ani býti možnou z hlediska našeho národního sebeurčení myšlenka roztržení Slezska na prospěch souseda pro několik tisíc Poláků.

A ti Poláci, kteří sotva sjednoceni a osvobozeni byvše dohodou, proti níž stavěli i dobrovolnické legie, nemají lepšího na práci nežli vrhnouti se na rozvrácené Rusko za kořistí na východě kynoucí vábně odvážným právě tak jako byla snadnou pro ně v opuštěném Těšínsku. A opravdu dostali již tuto západní kořist přiznánu a když dosud ne ještě se svrchovaností od starých držitelů, tedy již z rukou mocné ciziny, jíž a nikoli nám, ač na náš vrub se děje, budou proto vděčni. Myslíte-li, že bude za odstoupení Těšína cenou věrné polské přátelství na odboj proti našim nepřátelům, to si asi počkáte! Kdo by věřil, že Poláci a obzvláště teď teprve, když se zatím usmála na ně válečná štěstěna na východě, navždy se spokojí s přiřčeným jim převážně větším dílem země, která tvoří od přírody zeměpisný celek a staletou politickou i vysoce vyspělou hospodářskou jednotu? Spíše brzy přihlásí se i o zbytek, jako se ve světové válce přihlásili o odrin-

ské nádraží a část Thracie, kterou ponechali po válce balkánské Bulharům, jejich noví spojenci Turci.

A Čechové, že by zapomněli kdy své roztržené země sesterské? Národ, který bez boje dopouští drobení své vlasti, spěje vstříc svému politickému úpadku neodvratně. A toho také bohdá přece nebude, aby velmi záhy zpupní Poláci dnes ztratili správný kdysi pojem, který o nás měli říkajíce: »Co Čech, to hétman«!

Dr. Jan Frič:

Poslední ze tří...

Skromná vzpomínka k Heritesově sedmdesátce.

»...Ty naše krajino, ty jihočeská pláň!
Těžkými osudy tvá rozryta je skráň,
a běd a psot a křivd se přes ně lila moře...
Však nad vše vítězná ty nám se podáváš.
V svém vážném pohledu ten veliký lék máš,
jenž duši konejší a všecko její hoře«...

Fr. Herites, »Naší krajině«. Úvodní báseň »Vodňanských vzpomínek«.

Poslední z nesmrtelného literárního trojlístku vodňanského, Zeyer-Mokrý-Herites, vynikající zástupce družiny Lumíra,[1]) řádný člen Akademie, bývalý »pan lékárník« a starosta vodňanský, nyní úředník ministerský, novinář a spisovatel v Praze, Frant. Herites, dosáhne 27. února příštího roku své sedmdesátky.

Přehlédneme-li linii literárního vývoje Heritesova od nejrannějších básnických pokusů, jimiž se postavil již r. 1869 v čelo mladé generace básníků jihočeských,[2]) od sentimentální společenské povídky »*Prvých vzletů*« (psáno 1875—76, Sebr. sp. XIII.), od nejstarší knižní publikace rozmarných »*Arabesek a humoresek*« (I. díl 1880, II. 1883), přes originální alegorie ostře odpozorovaných charakteristik »*Z mého herbáře*« (psáno 1880, Sebr. sp. XIII.), přes lidopisné studie jihočeské »*Bůh v lidu*« (psáno 1883 a později, Sebr. sp. XIII.), sbírku tendenčně zabarvených feuilletonů vlasteneckého vznosu a humoristicko-satiricky zahrocených postřehů společenských »*Psáno pod čáru*« (dva díly, psáno v letech 1875—1885, Sebr. sp. V. a VI.), přes bohatou řadu maloměstských povídek, humoresek a genrů (»*Maloměstské povídky*« I., II., III., Seb. sp. I., IV., VIII., »*Vyhaslé krby*«, Sebr. sp. VII., »*Sklizeň podzimu*« (1901—1908), Sebr. sp. III., »*Nálady a zátiší*« (1911), »*Maloměstské humoresky*«, Sebr. sp. XI., »*Návštěvy*« (1896), »*Tři cesty*« (1892), Seb. sp. XIV., přes román z průmyslového života na národnostním pomezí jihočeském »*Křemen a hlína*« (psáno 1903, Sebr. sp. II.), vlastenecky tendenční historii českého renegáta na

---

[1]) První povídkou v »Lumíru« uveřejněnou byla »*Před prvním plesem*« a »*Rhododendron*«. Herites psával i do »Květů«, »Osvěty« (»*Za dědictvím*« r. 1883), do »Ruchu«, »Zlaté Prahy«, »Besed lidu«, »Švandy dudáka« atd. V »Národních Listech« byl stálým dopisovatelem do Nedělní přílohy (na počátku let 90.).

[2]) Z této doby již datuje se přátelství Heritesovo s Otakarem Mokrým.

Opavsku »*Jan Přibyl*« (1886), Sebr. sp. IX.), až k více méně sentimentálně zabarveným seriím povídek »*Vrásky duše*« (1898), »*Na niti humoru*« (1898) a k »*Botanické pohádce*« (1907): poznáme, že byl to právě tento společenský a to především maloměstský genre, drobná povídka, feuilletonisticky podložená skizza, causeristický náčrt, satiricky zahrocený náběh novelistický, který stal se literární formou Heritesovou, poutající jej nepoměrně více, než rozlehlejší skladba románová.

Kromě povídek pro mládež s dějem často cizokrajně dobrodružným (»*Pěkná hodinka*«, »*Bratři Hartisovi*«, »*Román kapitána Hartise*«), kromě svých amerických feuilletonů a cestopisných črt italských, korsických [1]) atd. (*Amerika a jiné črty*«, Sebr. sp. XII.) a jednotlivých prós vytrysklých z dojmů cestovatelských, pohybuje se František Herites výhradně na domácí půdě české.

Patrimoniální ovzduší českého maloměsta z druhé polovice minulého století, ovzduší, v němž Herites se narodil, v němž v letech svého vodňanského pobytu se pohyboval, jejž výborně zná z jeho světlých i stinných stránek, a do něhož vzpomínkami tak rád se navrací, stalo se jeho doménou.

Maloměstská šlechta starousedlých bohatých rodin se svou domýšlivou hrdostí, nečinností, pohodlnou trpností, se široce vyšlapanou silnicí zvyku, zachycovaná u Heritesa obyčejně již v blednoucím lesku své slávy, to staré měšťanstvo, »jež vykvetlo v minulosti a v přítomnosti zapadá, hyne, tone v proudech, které ze spoda se rozlily a přelily se mu přes hlavy«,[2]) jejíž rodinné tragedie zániku nakreslil Herites v »*Měšťanské šlechtě*« (1897), v staroměstské idyle z rodinné kroniky »*Tajemství strýce Josefa*« (psáno 1882) — »*Vyhaslé krby*«, Sebr. sp. VII.) — s pěkným koloritem třicátých let, psané pro Lumír z období Čechova, Hellerova a Sládkova, a o níž praví v »*Opouštěném hnízdě*«: »Nemohla obstáti ve své nehybnosti, zabedněnosti, ztrnulosti, v tom svém lpění na zděděných tradicích a zvyklostech, když jinde všude byl hyb, spěch, pokrok, novoty.«

Maloměstský život s malinkými zájmy a blizoučkými obzory, se ztrouchnivělými copy a s povrchní honbou po módě při tom, s klevetivou zvědavostí, s níž bodrý maloměšťák sleduje a šmahem odsuzuje vše, co vybočuje byť i jen částečně z míry obvyklých jeho tradic (»*Maloměstská studie k románu*« — »Arabesky a kresby« a j.); tiché idyly šťastného zátiší měšťáckých domácností, prohřátých teplem rodinného krbu, mírného blahobytu, zadýchaných vzájemnou příchylností, s drobnými přeháňkami, událostmi, se životem den ze dne stejným, ustáleným v kolejích zvyku, životem, v němž možno bez velkých ambicí dojíti klidu a spokojenosti.

Měkce soucitné jsou ty Heritesovy pohledy v zákulisí prostičkých příbytků maloměstských »les humbles« — malých obchodníků, živ-

---

[1]) Z cestovatelských toulek Heritesových připomínáme pobyt s Mokrým a Jos. Holečkem v Tatrách r. 1873, r. 1875 cestu do Italie, 1883 do vých. Moravy a Slezska, r. 1885 opět s přítelem Mokrým do Italie, Istrie a Dalmacie, vedle několika cest autorových do Ameriky.

[2]) »Opouštěné hnízdo« — »Maloměstské povídky« III, Sebr. sp. VIII.

nostníků, úředníčků s malým platem a požehnanou rodinou, s jejich těžkým existenčním zápasem, s mozolně zachovávaným vnějším dekorem, s trudnými rozpočty, kde matematika přestává býti vědou a stává se uměním!

Kolik různých těch soudců, kancelistů, oficiálů, berních, diurnistů, písařů zachytil Herites za pluhem každodenní jejich lopoty, kolik momentek charakteristicky působivých postihlo bratrsky vnímavé jeho oko!

Kontrolor Podkova, udolaný domácími starostmi s dětmi, sáhne k úředním penězům a končí posléze tragickou smrtí (»*Rodina pana kontrolora*« — »Arabesky a kresby«); oficiál Podlaha, aby nahradil chybějící obnos v úřední pokladně, obětovati musí i stříbrný »dvacijáš«, jenž po léta tvořil zlatý hřeb svátků Podlahovic dětí, netušících, že královský dar dvacetníku zastává vždy jeden a týž peníz (»*Dvacijáš*« — »Sklizeň podzimu«).

Těžce vychová úřednická rodina s dospělými dcerami nejmladšího, novorozeného hoška — mrzáčka a potřebí jest velikého sebezapírání osiřelých sester, aby svému »poslednímu« umožnily zabezpečenou existenci, končící po mnohých útrapách života v staromládenecké a staropanenské idyle v tiché uličce Malostranské (»*Poslední*« (1887) — »Maloměstské povídky« II., Sebr. sp. IV.).

Málo utěšený jest i život kancelisty Valenty (»*Tři cesty*« — Sebr. sp. XIV.), jenž po smrti své dobré, skromné, udřené ženy dá se chytit na vějičku lákavých slibů její staropanenské sestry, přiváděje novou ženitbou svým dětem zlou macechu a sobě popanštělou, sobeckou ženu, která nejeví nikterak chuť svými spořitelními knížkami uleviti jeho kancelistské bídě.

A přece v těch lidech není nespokojenosti, není srdcí otrávených závistí nesplnitelných tužeb; zoufalství přichází teprve tehdy, když již opravdu cestička je příliš úzká k proklouznutí, když ztracen poslední majetek, poslední kotva, jež zbyla nebohému lidskému vraku — čest a dobré jméno.

»Jen když je to všecko zdrávo!« mávne rukou oficiál Podlaha v povídce »Dvacijáš«.

Dobrácký »*Pan kancelista Novák*« (1884) (»Maloměstské povídky« I., Sebr. sp. I.), sotva se prokousav diurnistskou bídou, béře na svá bedra starost o osiřelé děti bratrovy; v povídce »*Bez chleba*« (1888) (»Maloměstské povídky« II., Sebr. sp. IV.) dovede dokonce člověk, stíhaný v dvojím manželství nejrůznějšími trampotami, oženiti se po třetí.

Spokojena cítí se taková žena bídně placeného solicitátora ve své celodenní dřině, úzkostlivém šetření, necítíc ani své uhnětenosti. »Snad štěstí lidské spočívá v tom, když upíráme oči k zemi a nedíváme se do oblak, ani do dálky« . . . (»*Od rána do noci*« — »Sklizeň podzimu«, Sebr. sp. III.)

Utrpení a bolest zušlechťuje lidská srdce, dokazuje Herites nejednou ve svých povídkách.

Bolestná oběť mladého bohoslovce, jenž vrací se do semináře, aby zachránil svou rodinu, získav jí přízeň zámožného strýce kanov-

níka, učiní z něho teprve »kněze-člověka, milujícího a dobrého, objímajícího svět vznešenou bratrskou láskou, nesoucí lidstvu v obět své srdce, které prokláto samo bolestí a zármutkem, otvírá se pro každý cizí bol a žal — útrpně, sdílně . . .« (»*Rodina pana kontrolora*«).

Žena jest často hrdinkou Heritesovy prósy. Zná Herites předobře různé ty slabosti a slabůstky dcer Eviných, znamenitě vykreslí vám takovou »*Tetu*« (»Maloměstské humoresky«, Sebr. sp. XI.), objíždějící po řadě celé příbuzenstvo, rozbodávající s nejsladším úsměvem a s gestem zneuznané šlechetnosti jemnými špendlíčky klid pohostinné domácnosti; se shovívavým úsměvem odkrývá Herites drobné pikle a praktiky, jimiž vdavekchtivé panenky a jejich matinky předou své vábné sítě na vytoužené ženichy; tu i tam ostřeji vyjede si proti maloměstskému štiplavému »křenu«, jehož oči, uši i jazyk — hlavně jazyk! — stále jsou ve službách zájmů svých bližních . . . Naproti tomu však — jak roztomilý je líbezný zjev mladé hospodyňky, obklopené hloučkem dětské drobotiny, s jakou úctou a bezděčným obdivem zastaví se Heritesovo pero u takové starosvětské maminky, jíž domácnost jest celým světem, jedinou péčí, jedinou starostí i radostí, jež dovede po celý život býti tklivě oddanou ženou, vzornou mateří!

Až romantickou září odívá Herites dívčí hlavičky obětavých sester, starajících se s mateřskou péčí o mladší sourozence (»*Sestra*« — »Nálady a zátiší«), žen zklamaných a odstrčených životem (»*Genre z malé uličky*« — »Maloměstské povídky III., Sebr. sp. VIII.).

Krásnou postavou je Anna Urbasová v »*Opouštěném hnízdě*«, tichá mučednice lásky, která v nezkušenosti dívčích let přivedla ji do náručí ničemy muže, po jehož boku je život trýzní a peklem. Mateřská láska to jest, v andělské své síle trpělivosti, která zachraňuje mladou ženu před zoufalstvím.

»Všechny miluji. Pro ně žehnám i strastem, které mně přinesl život; neboť bez těch strastí mých nebylo by mých dětí...«

Zápisky o smutné všednosti jsou tyto výseky z denního pachtění prostých lidí, jednoduché příběhy, tak, jak nese je s sebou jejich tichý, jako k zemi přibitý život, bez bouřlivého vlnobití, bez náhlých změn a převratů, bez velkých neštěstí, ale také neznající ohromného, strhujícího jásotu veliké radosti, život vlekoucí se do dálky jako nekonečná řada šedých dnů, bez jediné červené číslice toužebného svátku, život, jenž zná a znáti musí jen jediný cíl — chudou, černou skývu chleba.

Má i tento život svá skrytá dramata, své výjimky, bytosti, jež svými zvláštnostmi, duševní převahou nad svým okolím obracejí k sobě pozornost ostatních, která projevuje se v maloměstském prostředí zpravidla ve formě neskrývané zvědavosti, pak pomluv, klevet, škodolibosti.

Maloměšťák miluje svoji mělkou kaluž, svoji zlatou, ustálenou prostřednost a jest zásadním nepřítelem všeho nového, rušivého, co kazí jeho kapří klid.

V toto prostředí uvedl Herites svého »*Pana Řeřichu*« (»Nálady a zátiší«), maloměstského kupce, podivína a samotáře, jenž svým knihám, náruživě v pokojíčku za krámem čítaným, svým osamělým,

pravidelným procházkám za městem důsledně dává přednost před městskou společností, před bohatou ženitbou . . .

Figurka jako vystřižená z Nerudových slavných »Malostranských povídek« . . .

Herites má svoje maloměšťáky upřímně rád. Nikdy nestaví se nad ně, na povýšené stanovisko soudce, nýbrž je vždy mezi nimi, v bratrském soucítění a pochopení.

A tam, kde usvědčuje je z jejich zlozvyků a chyb, činí tak jen proto, aby ukázal jim nové, lepší zájmy, aby prohloubil jejich mělký názor, zušlechtil jejich životní cíle, naučil je soucitu a lásce, snášenlivosti a smírnému názoru životnímu.

Rád je má, ty vymírající a většinou již vymřelé postavy, na něž hledí růžovým závojem drahých vzpomínek šťastného mládí,[1]) rád je má a ochotně jich hájí proti přemoudřelosti a výsměchu mladších generací.

Mladý Blank v povídce »*Nezdárnice*« (1897) — »Maloměstské povídky« I., Sebr. sp. I.); Robert v povídce »*Za dědictvím*« (1882) — (Maloměstské povídky« I., Sebr. sp. I.)

Rozdíl názorů starých a mladých ukazují i drobné skizzy »*Staromodní*« (»Nálady a zátiší«), »*Rodiče a děti*« (»Nálady a zátiší«) atd.

Tragická nota příběhů Heritesových nese zpravidla poněkud romanticko-sentimentální nádech, jímž vyznačují se i všecky jeho obrázky společenské, z parfumovaného zátiší aristokratických salonů a z velkosvětského víru.

Jest to takřka vždy ona mocná síla, měnící od základu srdce lidská a hrající s nimi své podivné, kruté hry, jest to láska, která tvoří opěrnou osu »*Zapadlého dramatu*« (»Maloměstské povídky« III.), Sebr. sp. VIII.), která zmotala neblahý los mladého podivínského učence (»*Můj přítel Sylvestr*« — Arabesky a kresby«), zklamala mladého vychovatele (»*Na osamělém statku*« — »Arabesky a kresby«), na bludnou pouť vyhnala veselého druhdy Gustíka z povídky »*Šípy Amorovy*« (»Arabesky a kresby«), pobouřila a vyšinula čtyři životy v arabesce »*Bezový květ*« (»Arabesky a kresby«), k smrti uštvala Markétu Sekouškovou (»*Kus zahrabané romantiky*« — »Vyhaslé krby«, Sebr. sp. VII.), z klášterních snů navždy vytrhla mladičkou dívčí v povídce »*Před fortnou klášterní*« (»Vyhaslé krby«, Sebr. sp. VII.), připsané Juliu Zeyerovi.

Silně romanticky podkreslený a tendencí poněkud přetížený román »*Jan Přibyl*« (1886, Sebr. sp. IX.), připsaný »soudruhu a příteli od dětských let Otakaru Mokrému«.

Na horké půdě národnostního zápasu ve Slezsku opavském odehrává se tato tragedie odrodilce, syna prostého řemeslníka z jižních

---

[1]) K starosvětským obrázkům maloměstským dlužno započísti především *vzpomínkové skizzy* a *idylické portrétky* Heritesovy, jimiž zvěčnil vlastní své blízké a drahé okolí. (»*Dědoušek Sehnal*«, »*U nás doma*«, »*Loučení s Vánocemi*«, »*O bratru Janovi*« »*Rodinný portrét*« — »Nálady a zátiší«; »*Pan Rebelant*«, »*Když bylo jaro paní babičky*«, »*Eljén Košut!*« — »Sklizeň podzimu«, Sebr. sp. III.; »*List v staré knize*«, »*Frygická čapka*« — »Vyhaslé krby«, Sebr. sp. VII.)

Čech, pak vlivného a zámožného advokáta v Opavě; kaceřováno tu bídné, jidášské kupčení národností a charakterem.

Jedni z vypočítavosti své nemírné ctižádosti zaprou rodnou řeč, vlastního otce, věrné, oddané děvče a vlastní dítě (Jan Přibyl), druzí mstí se za osobní urážku, nevděk, zneuznání národem (doktor Zdeněk Borský) — a třetí? Ti ochotni jsou prodati národnost i charakter za kus chleba, za trochu peněz, za dobrý oběd — Kdo dá víc!

Vřelá vlastenecká horoucnost, ušlechtilý zápal pro věc národní a zápas slezský, jejž roku 1883 na zájezdu do Slezska a východní Moravy citlivým zrakem nadšeného Čecha odpozoroval, prozařuje a posvěcuje román umělecky nevýznamný.

Herites je typem dobrého spisovatele lidového nejširších vrstev čtenářských. Jemu nešlo o řešení rozumových problémů, abstraktních ideí, o propagování velikých myšlenkových hesel, nešlo mu ani o kreslení sociálních a politických prostředí, třídních poměrů, jichž dotkl se jen v malém zlomku své prósy.

Zůstal povždy a úmyslně pouhým *vypravovatelem* svých životních poznatků a zkušeností, byť i tendenčně nebo satiricky pointovaných, nepouštěje se ani v hlubší psychologii svých osob, kresle je pouze z vnějšího, viděného dojmu.

Pokusem o charakteristiku v rámci alegorickém jsou populární Heritesovy črty »*Z mého herbáře*«, ačkoli humorně-satirický ráz a feuilletonistický střih řadí je spíše k rozmarným humoreskám.

Vážně pojaty jsou lidopisné črty jihočeské »*Bůh v lidu*« (psáno (1883 a později), založené na mottu:

»Můžeme-li co záviděti prostému člověku, jest to jeho víra, jest to jeho Bůh. My nedovedeme již tak věřit. A i těch, kteří věří, Bůh — to není již Bůh oněch, blahoslavených . . .«

Herites ukazuje tu zázračnou, útěšnou moc víry lidu, hluboké a naivní víry bez pochyb a bez uvažování, neotrávené skepsí, věřící dogmaticky ve vyšší nadzemskou spravedlnost, víry, která jest lidu světlem a vůdkyní ve tmách života, oporou v strastech a nadějí neznámého budoucna.

Kus charakteristiky jihočeského člověka v jeho klidu, nepospíchavé rozvážnosti, v jeho psychologických zvláštnostech zachyceno jest v postavách Heritesových.

Vzpomínám bezděky hrnčíře, od něhož kdysi i Julius Zeyer na vodňanském jarmarce kupovával a jehož zvláštní choutkou — choditi s každým procesím, které městem šlo, odejíti za ním třeba uprostřed trhu, popsal Herites v drobnůstce »*Pudy cestovní*« (»Sklizeň podzimní«), vzpomínám lidového virtuosa na starý, primitivní nástroj hudební (»*Bukač*« — »Sklizeň podzimu«). Podařenou figurkou je i Bartoloměj Tureček«, individuum bez určitého zaměstnání, které živí se nazdařbůh svou vynalézavostí snadného výdělku, ať již jednou dá se pokousat knížecím psem, či poctivě vrátí »nalezený« kufr, který dříve z cestovního kočáru sám uřízl, hrdina drobných obrázků Heritesových »*Dobrá živnost*«, »*Poctivý nálezce*« a »*Tchoř*« — »Na niti humoru«.

Sociální otázka dělnická nalezla u Heritesa ozvěnu v drobných skizzách »*Soud lidu*« (»Nálady a zátiší«), kde lid, rozlícený nesvě-

domitým vykořisťováním zaměstnavatele, vzchopí se k bouřlivé odvetě, v obrázku »*Práce*« (»Nálady a zátiší«), upozorňujícím na materielní i mravní nebezpečí, do něhož ztrátou výdělku upadá spořádaná dříve dělnická rodina.

Sociální problém práce a kapitálu a současně otázku národnostního zápasu na jazykovém pomezí jihočeském, jíž se od let na Krkonošsku zabýval ve svých románech Antal Stašek a nejnověji v horském obraze »O ztraceném ševci« i K. V. Rais, má za podklad Heritesův »*Křemen a hlína*«. (Psáno 1903, Sebr. sp. II.)

V osudech dvou továrnických rodin, poněmčelých Schmiedů a české rodiny Nováků, jejichž majetky dělí malý potok, tvořící zároveň národnostní hranici, vytyčil Herites germánskou ucelenost a pohotovost v dobyvačnosti a podnikavosti, národní pýchu, jíž dovedou podříditi všechny své zájmy, proti českému nedostatku energie, vlastenecké vlažnosti, jíž vlastní prospěch je prvním zřetelem, proti osudné české nesvornosti, závistivosti, která dovede i vlastní bratry rozeštvat a znepřátelit.

»My«, praví říšský Němec Bedřich Burger, »my svou rozpínavostí a bezohledností, třeba-li i surovostí, svou vytrvalostí a dobyvačností, svým vědomím příslušnosti jednoho k druhému a kotvící v tom svépomoci do všech krajností — my jsme křemen! Novákovi svou měkkou poddajností, sentimentálností doma i na venek, svou nepřejícností jednoho k druhému, až vzájemnou nenávistí z toho vzešlou, svou věčnou kolísavostí a nerozhodností ve věcech nejen malých, ale i velkých — Novákovi byli hlinou, již křemen náš zmohl!«

»Všechen český lid je jenom hlína! Poddajná, měkká hlína, bídná, neživá hlína,« volá ve Schmiedových zpupný Germán.

»Zapomínáte však, potlačovatelé,« končí spisovatel, »že v hlíně této jsou skryty prvky tvrdých a vzácných kovů.

Sloučeny probuzením práv svého sebeurčování, shněteny vespol ve svorné, síly své vědomé si množství, ohromnou tíží vlastní podstaty rozdrtí křemen váš!«

Útočně a ostře hlásí se češství Heritesovo ve dvou knihách feuilletonů »*Psáno pod čáru*« (z let 1875—1885, Sebr. sp. V., VI.), připsaných »tvůrci českého feuilletonu, Janu Nerudovi«.

Nalezneme tu nejen politické výpady proti Vídni, nýbrž především satirické šlehy našich vlastních chyb a nedostatků, naší netečnosti, nehybnosti a pohodlí, které klidně přihlíží k tomu, jak cizí kapitál a cizí podnikavost béře nám půdu pod nohama, trpký výsměch naší prázdné chvástavosti, papírovému vlastenčení a hospodskému hejslovanství, našemu zatínání pěstí v bezpečí a ohnutým hřbetům na veřejnost, ubíjení národní energie v žabomyších osobních sporech, neuvědomělosti a odrodilství, které pod úředním kabátem, v kariernické šplhavosti odhazuje své české jméno i smýšlení, zhoubný vliv Vídně na náš pracovní lid, v metropoli nad Dunajem výživu hledajícím atd.

Altruistické ideály ozývají se v krásné legendě »*Růže saronská*« (»Tři cesty a j. prósa«, Sebr. sp. XIV.), krvácejí v hořkém obraze našeho lidumilství »*Příslušníci*« (»Maloměstské povídky« II., Sebr.

sp. IV.), líčícím osudy a konečnou mravní zkázu dětí-sirotků, odkázaných na trpký chléb »obecních« dětí.

František Herites byl u nás z prvních, kteří pečlivě a nepředpojatě prozkoumali a uvážili poměry Nového světa vzhledem k otázce vystěhovalecké; napsal řadu sociálních a politických studií, psaných v letech 1893—1897) (»Vánoce za mořem« již r. 1872) a uveřejňovaných v časopisech a denních listech. (V Sebr. sp. ve svazku *»Amerika a jiné črty z cest«*, svazek XII.).

S důkladností znalce popisuje Herites báječnou zemi zlata a blahobytu ve střízlivých barvách skutečnosti tak, jak ji shledal na cestě s českou výpravou na světovou výstavu v Chicagu r. 1893, v letech dřívějších i pozdějších.

A všecky ty kapitoly vyznívají v krásných, vřelých slovech.

»Kdo Čechem jest upřímným, tomu ten tvrdý a černý chléb náš český vždy ještě zůstává milejší než všeho světa cizácké lahůdky. Také svou vlast jen tak zhola nezamění a nezaprodá za pochybnou americkou čočovici.

Při všech osobních i společných těžkostech života našeho zde doma, v Čechách, zůstane a vytrvá do smrti ve své krásné a drahé rodné zemi.

Své děti a vnuky i pravnuky zachová pro svatou naši zděděnou řeč rodnou.«

Studie, ač staršího data, zůstávají do jisté míry časovými i dnes, přinášejíce nestranné informace o amerických poměrech, volbách, zvycích, horečném shonu za prací, výdělkem — za »byznysem«, jenž tak charakterisuje Ameriku, a především o Češích amerických, úsilí, jímž vybojovati jim bylo své dnešní sociální a politické postavení, o nesčetných obětech vystěhovalecké horečky, které po hrozném utrpení bídy zapadly, zahynuly v labyrintu za mořem beze stopy, bez památky . . .

Vpravdě básnickou knihou Heritesovou jest *»Botanická pohádka«* (1907), kniha něžného milence přírody, jemuž »strom je jako člověk« a »květina a člověk bratr a sestra«.

Radostný zázrak vzkříšení jara (»Zrození jara«), slavnost kvetoucích stromů spojená s jarem mladé lásky (»Když třešně kvetou«), tichá, pokorná smrt kvetoucích luk v senoseči (»Senoseč«), nádherná druhdy, s vášnivou láskou pěstovaná zahrada klášterní, zpustlá, zapomenutá, s jediným keřem stolístky na místě, kde přede dvěma sty lety zemřel poslední její zahradník . . . (»Vpád barbarů«).

Mor v zelnici (»Mor«), úroda, zničená náhlým krupobitím a hrozící z toho bída v jihočeském kraji (»Zkáza a zhouba«), tesknice mladé Egypťanky, kterou pro krátký rozmar své lásky od nilských břehů přivezl si knížecí princ, aby opuštěnu nechal ji v zapadlém zámečku hynouti steskem stejně jako egyptskou syrokomlu v oranžerii (»Tesknice«).

Pohádka o starém dubu, opuštěném na nepřístupných horách, až stržen lavinou, zmítán jako hračka v divokém víru rozpěněných vod jarního tání, zachycen v prorvě skal, pohřben v klínu vod, zkamenělý, osvobozen ze svého tisíciletého žaláře člověkem, razícím

Alpami první cestu evropského severu k evropskému jihu, plul Inem a Dunajem, »pamětník dávno zapadlých dob na zemi«, »velkolepý sargofág svědka nepaměti lidské . . .« (»Sarkofág«).

Trochu ironicky zahrocená pohádka o němé princezně, kterou hloupý Honza učil mluviti první květomluvou (»Květomluva«), povídka o staré borovici, zabivší svým pádem synka kněžny, která z rozmaru dala ji poraziti (»Kácení lesa«), pohádka vod a bažin (»Na vodách a bažinách«), a konečně »Usnutí, spánek Květeny«.

Bodrý humor Heritesův, lehounce ironický, s občasnými, ostrými šlehy bičíku satiry, úsměvný humor dobrého a shovívavého člověka, jenž nežádá od lidí andělské dokonalosti, nýbrž miluje je i s jejich křehkostmi smrtelníků, zůstane navždy spojen s jeho jménem, právě tak, jako náš maloměstský genre vůbec.

Sedmdesátka Heritesova přesvědčí znovu skromného, nenáročného pracovníka o upřímné oblibě a lásce, jíž od let se těší vodňanský »pan lékárník« v kruhu svých hojných čtenářů.

Jan a Josef Hejret:

Hospodářský význam Ruské Asie.

Kapitoly tyto byly psány z větší části za světové války, kdy nebylo možná ještě zcela oceniti rozsah ruské katastrofy. Hospodářský vývoj ruských oblastí byl těmito událostmi značně zadržen, lze však doufati, že po této nepředvídané pause bude se rozvíjeti se zvýšenou energií a v rozměrech dosud netušených. Již z těch důvodů nebude postrádati zajímavosti vylíčení předválečného stavu hospodářského života bohatých oblastí Ruské Asie, zvláště rozlehlé Sibiře.

Samostatný národ československý bude musit v budoucnosti věnovat větší pozornost zahraničním krajům, s nimiž vejde v čilé obchodní, politické i kulturní styky. Hospodářský život našeho území bude vždy velmi značně závislý na cizích trzích. Jejich přáním a potřebám bude se musit přizpůsobiti náš průmysl. Také naše zemědělství bude musit počítati s mocnými zámořskými konkurenty, mezi nimiž na velmi významném místě bude zajisté v dohledné době stát reorganisované Rusko a jeho rozsáhlé asijské kolonie. Již z toho důvodu třeba sledovati pozorně vývoj událostí na území bývalé carské říše. Nebude proto postrádati zajímavosti náš článek o hospodářském významu Ruské Asie. Vysvitne z něho velmi názorně, jak mocným hospodářským činitelem budou v nejbližší budoucnosti ruské oblasti v Asii, zejména bohatá Sibiř, již nazval Nansen »Zemí budoucnosti«. — —

Pro hospodářský rozkvět Ruské Asie bude míti největší význam v prvé řadě využitkování nesmírných ploch veleúrodné černé země, která zabírá obrovské území západosibiřských gubernií (tomské, tobolské a jenisejské) a značnou část Generálního guvernerství stepí, zvláště oblasti akmolinské a semipalatinské. Toto rozsáhlé území, které svým rázem nikterak se neliší od středoruských provincií evropských, jest již nyní obilní komorou celé Sibiře, ač dosud obdělávána jest

jen nejvhodnější půda v oblasti sibiřské železnice a velkých splavných řek. Mohlo by se snadno státi mohutným činitelem v produkci světové, ovšem teprve po vybudování nějakého výhodného komunikačního spojení a využití moderních method. — Západosibiřská černá země, pokud jest dostatečně zavlažována, produkuje nesmírné spousty pšenice a jiných druhů obilních. Dosud není zjištěno, jak daleko na sever by mohlo býti provozováno polní hospodářství. Člen ruské geografické společnosti A. J. Vojejkov soudí, že při značně teplém sibiřském létě uzrálo by obilí ještě na 60. rovnoběžce, ovšem pouze v nížině západosibiřské. Tím není řečeno, že by severnější končiny postrádaly úplně hospodářského významu.

I nejsevernější končiny — proslulá tundra — pokrývají se v létě bujným kobercem mechů a lišejníků, takže mohou uživiti veliká stáda sobů, množství polárních zvířat a obrovské spousty vodních ptáků, které sem přilétají z jihu. Přírodní bohatství tundry poskytuje obživu řadě malých severoasijských národů. Větší hospodářskou cenu má sibiřská tajga, souvislý les. Zabírá celý sibiřský sever až na Kamčatku a na Amur, přes 300,000.000 desjatin úrodné půdy! Celá tato oblast neposkytovala do nedávna žádného užitku. Neopatrností lovců a obyvatelů domácích vznikaly mocné požáry, které ničily celé komplexy lesů. V poslední době snažila se vláda bojovati proti požárům lesním — největším škůdcům sibiřských pralesů. Veliká část sibiřské tajgy jest dosud ruským státním majetkem. Podle odhadu z r. 1903 má ruský stát v držení na Kavkaze 4,763.816 desjatin, v ostatní Ruské Asii (hlavně na Sibiři) 134,000.000 desjatin lesů. Každoročně jsou v státních lesích vykáceny jisté části, takže lesní hospodářství začíná se zvolna vypláceti. Nezalesněné části tajgy pokrývají se v létě bujnou travou. Obrovské spousty sena by tu mohly býti bez velké námahy usušeny. Snadno by se tu mohl rozvinouti výnosný chov dobytka, spojený se sýrařením a mlékařstvím. Nansen za své cesty po Jeniseji nalezl krávu ještě na 75° 5′ sev. šířky. Zvíře bylo velmi tučné a dávalo prý dobrý užitek. — Tráva z volných míst tajgy suší se nyní pouze při velkých řekách, kde může býti snadno dopravena po vodě do jižnějších krajů. — Chov dobytka jest možný za 60° sev. šířky v celé západní Sibiři, v Jakutsku a na Kamčatce. Tráva zde všude jest velmi bujná a šťavnatá. — Podržuje šťavnatost i v zimě, takže dobytek může nalézti si potravu po případě i pod sněhem. — Dnes pěstuje se dobytek za 60° sev. šířky jen v Jakutsku, kde jest proto hovězí maso úžasně laciné. Sever sibiřský podle Vojejkova hodí se daleko za 60° k pěstování lnu. O důležitosti pěstování ruského lnu svědčí nejlépe okolnost, že Rusko platí dosud téměř 100,000.000 rublů za americkou bavlnu. Má tedy sibiřský sever daleko za 60° sev. šířky dosti podmínek k hospodářskému rozkvětu.

Nejdůležitější oblast hospodářská začíná ovšem teprve značně jižněji. Jest to, jak již bylo řečeno, hlavně gubernie tomská, minusinský újezd z gubernie jenisejské, oblasti akmolinská a semipalatinská z gen. guvernerství stepí. Kolonisté soustřeďují se hlavně v širokém pruhu při sibiřské železnici, kde vznikají veliká stotisícová města (Tomsk, Omsk, Novo-Nikolajevsk, Krasnojarsk). Podle ruských úřed-

ních zpráv bylo v letech 1909—13 kolonisováno v Sibiři (téměř výhradně v západních guberniích) 18,000.000 desjatin výborné půdy. K tomu nutno připočítati půdu kolonisovanou do roku 1909: tak v gubernii tomské 1,157.300, v tobolské 524.000, v akmolinské oblasti 279.000, v semipalatinské oblasti 134.000 desjatin atd. — Není divu, že v záp. Sibiři vzniká veliká nadprodukce, která jeví se i v rychlém stoupání vývozu. Kdežto r. 1900 bylo vyvezeno jen 13,000.000 pudů, stoupl vývoz již r. 1907 na 44,000.000 pudů, r. 1908 na 58,000.000 pudů a v posledních letech přestoupil 70,000.000 pudů. Musíme počítati kromě toho do budoucnosti se stále vzrůstajícím množstvím obdělané půdy, neboť i domorodci si dávají vyměřovati pozemky a usazují se. Tak bylo v jediném roce 1912 vyměřeno Kirgizům, kteří do nedávna byli pokládáni za typické kočovníky, na 500.000 desjatin půdy. — Dále nutno uvážiti, že faktický přebytek obilí jest daleko větší, nežli by se mohlo souditi z dosavadního vývozu. Sedláci sibiřští zkrmují totiž značnou část svého obilního výtěžku dobytkem a hledí si více máslaření a drůbežnictví, které víc vynáší. Ceny obilí na sibiřských trzích jsou neuvěřitelně nízké a sibiřské obilí se zdraží teprve dlouhou železniční dopravou na evropské trhy. Jen uskutečnění námořní plavby od ústí sibiřských veletoků k přístavům evropským, mohlo by zvýšiti ceny obilí na sibiřských trzích a umožniti sibiřské výrobě konkurenci s obilím americkým. Za dnešního stavu dávají Sibiřané i v obilních krajích přednost máslaření a sýraření. Území v blízkosti měst Omsku a Tomsku jest dnes již téměř úplně krajem produkujícím máslo, vejce a sýr — nové obilní kraje vytvořují se zato v gubernii jenisejské a v eng. guvernerství stepí. — A nyní několik slov o rázu západosibiřského hospodářství. Západní Sibiř vyniká velikou úrodností. Pšenice daří se až na 56° severní šířky. Dyně, melouny a zeleniny až k Tomsku. Dyně a melouny jsou zasety na celých polích spolu s okurkami. Úroda pšenice a ovsa dostihuje výše 200—250 pudů z desjatiny. »Sibirjakům« vede se mnohem lépe nežli evropským mužíkům. Mají stáda 25—50 kusů dobytka. Daně státní nejsou příliš veliké. Sedláci smějí bezplatně kositi seno na volných pozemcích a mohou si koupiti za malý obnos lístek, opravňující k mýcení lesa. Sibiřské pozemky nepotřebují dosud hnojiva. Sedláci házejí hnojivo v některých krajích do vody, jinde tvoří hnojivo veliké valy kolem vesnice. Téměř v každé vesnici jsou již zavedeny hospodářské stroje. V městech ba i ve velkých vsích jsou skladiště strojů velkých amerických firem, jen v Omsku jest jedenáct obchodů hospodářskými stroji.

Od ostatních oblastí záp. Sibiře se značně liší Minusinský újezd, kde se daří i cukrová řepa. Pokusy s pěstováním cukrové řepy měly skvělé výsledky i v území semipalatinském a v nejjižnějších částech gubernie tomské. V Tomsku utvořila se akciová společnost (kapitál 2,000.000 rublů) k vystavění moderního cukrovaru. Počítalo se s obrovským ziskem. Jisto jest, že by zavedení kultury řepy cukrové mělo veliký význam pro hospodářský život některých jihosibiřských újezdů.

Celkově možno říci, že sedlákům se vede v západní Sibiři mnohem lépe, nežli venkovanům evropského Ruska. Mají více polí a dobytka než měli ve své staré vlasti. Ovšem, často zničí sucho všechny jejich

naděje a pak vznáší se nad rozlehlými sibiřskými guberniemi strašlivá příšera hladu.

K obilním oblastem západosibiřským nutno přiřaditi velmi těsně rozsáhlé úrodné krajiny v Střední Asii, zvláště Semirječje. Do roku 1905 byla ruská kolonisace v Turkestanu nemožná. Půda náležela Kirgizům, kteří ji nesměli podle turkestanských zákonů prodati, ba ani pronajati ruským osadníkům. Tím byl celý Turkestan pro ruské kolonisty uzavřen.

Od roku 1904 začínají se vláda, duma i jednotlivá zemstva starati o kolonisaci této důležité provincie. Ale z Turkestanu bylo stále odpovídáno: Země tu máme sice dosti, ale není vody k jejímu zavlažení a šest milionů mohamedánů nemá více než $^1/_2$ desjatiny zavlažené půdy na duši. Tu ukázal Mendělejev na fakt, že ruské obyvatelstvo se stěhuje rádo do Semirječí. Tak v roce 1905 přistěhovalo se tam na 40.000 duší. Změna v ruské kolonisační politice nastala teprve roku 1909, kdy do Turkestanu poslán výtečný odborník Krivošein a guvernerem jmenován energický generál Samsonov. Aby nabyl názoru o svém území, projel Samsonov v kočáře 2700 verst, navštívil všechna větší města a důležitější oblasti. Podle jeho zprávy jsou na Taškentu volná obrovská prostranství pro chov dobytka. Újezdy věrenský a pišpekský jsou již úplně zalidněny ruskými kolonisty, v újezdech kopalském a lepsinském jest 6—7,000.000 desjatin půdy, čekající na zalidnění. Újezdy ty hodí se nejlépe pro vystěhovalce z jižních provincií. Kde jest dosti vláhy, daří se všude rýže, bavlník a ovocné stromoví. Také újezd džarkentský a prževalský hodí se pro kolonisaci, zvláště okolí jezera Issyk-kulu.

V gubernii irkutské a ve východní Sibiři (s výjimkou Ussurijska a některých krajů při Amuru) jest dosud zemědělství nepříliš vyvinuté. Obyvatelstvo těchto rozlehlých krajů zabývá se dosud téměř výhradně vykořisťováním obrovského nerostného bohatství, v současné době zvláště zlata. Zemědělští kolonisté dávají dosuď přednost Sibiři západní. Jest to zaviněno hornatostí těchto krajin a pak velmi drsným počasím, které jest zde mnohem výstřednější nežli v Západní Sibiři. Přes to zbývají mezi jednotlivými pásmy horskými veliké plochy úrodné půdy, která v létě hluboko rozmrzá a hodila by se jistě k obdělání, hlavně k pěstování jaře, bramborů a jiných druhů zelenin. Dnes pěstována jest zelenina jen v blízkosti větších měst a železničních stanic, hlavně korejskými dělníky.

Horská pásma pokryta jsou v nezalesněných částech v létě velmi vysokou a bujnou travou. Pastviny východosibiřské jsou šťavnatější a dávají větší úrodu než louky západosibiřské. Sněhu v zimě napadne velmi málo, takže dobytek si může vyhledati pod ním dostatek výživy i v zimě. Vytrvalé domácí racy vydrží i za největších mrazů na volném vzduchu. Vyhubnou sice strašně přes zimu, ale v létě se zase rychle zotavují. Značná část východní Sibiře, i drsné Jakutsko, hodí se pro chov dobytka. Zcela zvláštními poměry se vyznačuje poloostrov Kamčatka. Ačkoliv jeho jižní polovina má zeměpisnou šířku Německa, přece jest tam pravidelné zemědělství nemožné. Některý rok by se tam sice urodilo obilí i víno, ale ne pravidelně každého

roku. Sopečná půda Kamčatky jest velmi úrodná, zelenina by se tu dařila výborně. Stejné poměry jsou též na Sachalině a v značné části východní Sibiře.

Veliká provincie amurská měla by značný význam hospodářský, nebýti nešťastné okolnosti, že v zimě napadne velmi malé množství sněhu, takže země velmi hluboko zamrzne a tím znemožněno jest pěstování ozimu. Proto možno zde pěstovati jen oves a jarní druhy pšenice a žita. Zato zeleniny, dyně, melouny, brambory a rajská jablíčka se daří výborně. Zemědělství Amurska vadí též časté deště (monsumové). Celá úroda někdy shnije na polích. Kolonisace země dosti rychle pokračuje, hlavně z důvodů strategických. Zemědělství jest tu velmi pokročilé. Hospodářských strojů je všude dosti — hlavně amerických.

Od východosibiřských provincií liší se svým rázem Ussurijsko, kde jsou obrovské plochy úrodných rovin a skvělých lesů. Příroda hýří zde bujností. Korkový dub roste zde v skupinách, víno roste divoce na stráních, ale má malé hrozny. Obrovské lány půdy leží dosud ladem. Tu a tam pruhy políček: pšenice, kukuřice, víno, hrách a pohanka na nich. Desjatina půdy zdejší dává sklizeň 120 pudů žita, 1000—1200 pudů bramborů. K zpestření kraje přispívají plošky obdělané mákem. Zvláště za války rozmáhá se tato kultura. Pěstiteli jsou většinou Korejci, kteří spekulují na vývoz opia do Číny a Ruska. Přičinliví korejští dělníci obdělávají většinu ussurijských polí. Žijí v malých budkách uprostřed polí a vynikají velikou skromností. Hospodářský rozkvět Ussurijska zakládá se na laciné pracovní síle žlutých dělníků, kteří se uplatňují i v zlatonosných krajích.

Podrobné zprávy o hospodářských poměrech sibiřských přinášely v době předválečné ruské úřední publikace »Svěděnja o zemledělečeskoj polože Sibiriji«. Jsou zde zprávy o podnebí, půdě, setí, ceně pracovních sil atd. Ruské ministerstvo vnitra vyvrací v nich názor o Sibiři, jakožto zemi galejní, ale současně varuje před nezdravým optimismem. — Sibiř není pozemským rájem. Kdo si chce zajistiti dobrou budoucnost, musí pracovat, velmi pracovat, mnohem více nežli v evropské své vlasti. V přítomné době spočívá největší význam Sibiře v její černé zemi, v produkci obilí. Jen nedostatek laciné komunikační dopravy chrání evropské trhy před záplavou sibiřského obilí. Na 150,000.000 pudů obilí zkrmuje se dosud dobytkem a drůbeží, jen 70,000.000 pudů vyváží se ze země ve formě obilí a mouky. Řada komunikačních staveb a zvláště pravidelné námořní spojení ústí sibiřských veletoků s přístavy severoevropskými má spojiti sibiřské trhy s Evropou.

Veliké množství sibiřského obilí dopravuje se nyní transsibiřskou železnicí do mlýnů přiuralských. Na Urale pracuje nyní na 40 velkých mlýnů, které semelou ročně samy 30,000.000 pudů obilí, nehledě k řadě mlýnů menších. Za 15—20 let bude přiuralský obvod hlavním střediskem ruského mlýnského průmyslu. Menší mlýny se rychle přeměňují v moderní mlýny válcové a parní. Mlynářské firmy tvoří spolky, které mají agenty v záp. Evropě, zvláště v Anglii. Evropské agrární kruhy pohlížely proto před válkou s obavami na rozvoj záp.

Sibiře. Vidí v ní mohutného konkurenta. Bezděky vzpomínají na analogický vývoj poměrů v Spojených Státech, které v osmdesátých letech vstoupily na hospodářské kolbiště a zaplavily svou nadvýrobou evropské trhy.

Přejděme nyní k stručnému popsání hospodářských poměrů Kavkazka a Turkestanu. Rozsáhlé tyto oblasti, značně k jihu posunuté, vyznačují se dlouhými horkými léty, která umožňují všude vzrůst středomořské, ba místy téměř subtropické květeny. Pobřeží kavkazské a značná část Zakavkazska neliší se podstatně od ostatních středomořských krajin. Zato větší část Turkestanu spadá do oblasti souvislých stepí a pouští, které tvoří rozsáhlý pruh od Atlantického až k Tichému oceanu (Sahara, Arabie, Iran, Turan, poušť Gobi). Palčivě horké léto, trvající od dubna až do srpna, proměňuje stepi ve vyprahlou žlutou poušť. Zato na jaře pokrývají se stepi nesmírně bujnou zelení, hýří skvělými květy ohnivých barev. Nomádi sestupují se svými stády z hor a kočují turkestanskými stepmi. Ale záhy začíná zase zeleň pod žhavými paprsky slunečními vadnouti, vše žloutne, život se opět stěhuje do oas, do údolí řek a k pohraničním horám. Stepi přecházejí místy v Turkestanu v typické písčité pouště. Zemědělství provozované jednak domorodci, jednak ruskými kolonisty obmezuje se jen na oasy, na údolí jediných dvou turkestanských řek (Amu- a Syr-Darji) a na široký pruh při úpatí pohraničních velehor. Řeky a bystřiny horskými ledovci napájené stékají sice s hor ve velkém počtu, ale mizejí záhy v nenasytném písku pouští, vytvořujíce křovinaté bažiny a bezodtoká jezera. Větší část horských vod končí však nyní v zavodňovacích systémech. Nejskvělejší a nejúrodnější oblasti posunuty jsou až k předhořím velikých horských pásem středoasijských. — Na předhořích rostou všude nádherné lesy. Zvláště ve výši 1200—1800 metrů. Středomořské ořešníky tvoří tu souvislé lesy. Staří, staletí obři střídají se s rozkošnými mladými stromy ovocnými, takže celek působí utěšeným dojmem. — Dlouhé teplé léto umožňuje v celé Střední Asii, pokud jest ovšem dostatečně zavlažená, pěstovati různé subtropické rostliny, jako: bavlník, rýži, víno, ovocné stromoví. Kultury bavlníkové střídají se v zavlažovaných krajích s poli rýžovými, kukuřicovými a pšeničnými. V některých krajích, zvláště u Baku, možno pěstovati i čajovník a bambus. Ovoce kavkazské a středoasijské vyniká šťavnatostí a jemnou chutí. Můžeme se s ním setkati v celém Rusku, i v nejstudenějších krajinách sibiřských. Střední Asie a Zakavkazsko tvoří přechod od zemědělství obilního k pečlivé kultuře zahradnické, s kterou se setkáváme v monsumových zemích asijských. Každá píď zavlažené země musí býti využita, ani kapka vody nesmí přijíti na zmar. Zavodňovací systémy ze Zakavkazí a Střední Asie, které ve středověku byly na vysokém stupni rozvoje, musí býti ruskou vládou postupně obnovovány s obrovskými obětmi finančními, a uplyne ještě řada let, než zmízí všechna voda s hor stékající v zavodňovacích průplavech.

Jedním z největších ruských zavodňovacích projektů jest zavodnění stepi Muganské v Střední Asii, které mělo býti provedeno v letech 1910—14. Podle plánu mělo býti hned po ukončení zavodňo-

vacích prací přenecháno k zalidnění 142.000 desjatin úrodné půdy. Zavodněná místa budou rozdělena ruským osadníkům. Při průměrném důchodu 90 rublů z desjatiny zvětší se každoročně ruské národní jmění o 13,000.000 rublů. Jak daleko pokročily tyto práce do vypuknutí světové války, není nám známo. — Jiným velikým ruským plánem jest zavodnění »Hladové stepi« turkestanské. Na oslavu jubilea Romanovců byla dokončena r. 1913 stavba velikého kanálu Romanovského, který má přiváděti vodu severní části Hladové stepi.

Hladová step zaujímá asi 700.000 desjatin velikou rovinu v samarkandské oblasti na levém břehu řeky Syr-Darja (mezi 40—41° severní šířky, tedy v zeměpisné šířce Neapole). Následkem vnitrozemské polohy jsou tu v létě vedra až 63° Celsia, v zimě klesá však teploměr až 29° pod nulu. Romanovský kanál zavodní asi 81.000 desjatin. Náklad byl rozpočten na 7,106.500 rublů — to jest 158 rublů na desjatinu. Práce byla zahájena roku 1900 a dokončena roku 1911. Cement, písek, dříví a všechny jiné potřeby byly dováženy z Ruska. Romanovský kanál jest jen první etapou velkolepého plánu ruského, který směřuje k zavodnění všech vhodných ploch vodami dvou velikých veletoků. Tím připravují se Rusové ke kulturnímu dobytí Turkestanu, jehož dobyli před 50 lety silou vojska a děl. I za války pracovalo se v Střední Asii na nových zavodňovacích kanálech.

Současně se stavbou kanálu Romanovského a pracemi v Muganské stepi, přijala duma projekt zavodnění stepi Karabagské v Zakaspicku, nákladem 10,539.967 rublů. Práce mají býti ukončeny roku 1918 a získá se jimi 87.600 desjatin úrodné půdy. (30.000 desjatin bude věnováno kultuře bavlníkové). Státní správa ruská chtěla zavodňováním získati v Turkestanu 4,000.000 desjatin (z toho 3,000 000 desjatin pro kulturu bavlníkovou), v Zakavkazsku 1,300.000 a v Předkavkazí 1,000.000 desjatin úrodné půdy. Plány ty budou ovšem splněny teprve po řadě desítiletí.

Nejdůležitějším hospodářským odvětvím území středoasijských a zakavkazských jsou kultury bavlníkové. Fakt, že Rusko dováží z Ameriky a Egypta každoročně za 100,000.000 rublů bavlny, pohnul ruskou vládu k velmi energické činnosti v tomto směru. Bavlník může býti pěstován téměř v celém Zakavkazsku, v Střední Asii, v Minusinském újezdu a v severním Mandžursku (okolí Charbina) — pokud ovšem jest k disposici dostatek vody. Kultury bavlníkové začínaji rozkvétati teprve v poslední době. Na Kavkaze pěstuje se bavlník v gubernii erivaňské (30.000 desjatin, úroda 500.000 pudů), jelizavetpoljské (8000 desjatin, 150,000 pudů), bakinské, tifliské a kutajské. (dohromady 7000 desjatin, 100.000 pudů). Nejlepší kultury však jsou ve Střední Asii (oblast ferganská, syr-darjská, samarkandská, chivsko-bucharská), kde bylo v poslední době průměrně 3—400.000 desjatin bavlníkových kultur. I v Zakaspicku činěny jsou slibné počátky, které při vší své nadějnosti nemají dosud velikého významu. I v nově zavodněných oblastech bylo vyhrazeno značné množství půdy bavlníkovým kulturám. Tím můžeme si vysvětliti rychlý pokles dovozu cizozemské bavlny do Ruska. (Dokončení.)

Max Regal:

Karel Klostermann.

(Dokončení.)

V.

Kdo na vysokých horách pohlédne v kraj, v dálku se prostírající, modravě zamlžený, zatouží tam. I nás se spisovatelem touha žene k oněm místům, kde byl eden jeho mládí, podhoří šumavské, a s větším porozuměním jím procházíme, spatřivše jej se zajímavějšího hlediska, s ptačí perspektivy pozdního zralého názoru.

Sestupujeme s auktorem na »Podlesí«.

Když se světáci vrátí na Podlesí, radovánek a muzik je po všech dědinách — zásoby ve světě vydělaných peněz se vyčerpávají a nadává se všemu domácímu. Pak půjde se zase kraj světa, zedníci do Sas a do Vídně, muzikanti do všech zemí, nádeníci do Bavor, kramáři do celých Čech. Kdekdo opustí rodnou domovinu, matku, ženu, děti, nevěstu: nepodobni vlašským soudruhům v práci, kteří odcházejí s úmyslem vrátiti se domů s vydělaným grošem, zakoupiti se a žíti skromně beze starostí o denní chléb, tito naši krajané kojí se nadějí — po návratu žíti vesele, vše utratiti a jíti znova do světa. — Nejsou zlí, ale třtiny větrem se klátící — na tuto stránku povahy se zvrhl u nich věkovitý jihočeský konservatismus, který u nich se jeví i v houževnatosti držeti se všelikých v cizině naučených nezpůsobů.

Leckterá duše se nevrátí, zapadne, propadne hanbě, podlehne nemoci a nikdo nespočte slz, jež prolila.

»Teď tak vidím, co by ze mne bylo, dybych tu byl zvostal. Říct, že sem se narodil v tejhle psí díře a že sem v ní žil do 15 let. Říct, že tohle je taky svět a v tomhle že žijou taky lidi . . . Mějte se tu zase hezky až do smrti i s tím židem, kterýmu vás vaše vrchnost propachtovala . . . Věděl sem, co to obnáší do smrti při volech a šel sem do Žichovic a potom dále.«

Tak dí »*Světák z Podlesí*« (1905), vrátiv se domů.

Je to Tomáš Mejksel, jenž vrátiv se ze světa koupí si chalupu a něco polí v Ostružně. Velice si zakládá na zkušenosti ve světě získané a myslí, že má vážnost a že je povolán, aby zvrátil výsadu sedláků užívati obecních lesů v právo všech. Chce býti Kozinou, aby došel vděčné paměti krajanů, a byť i prohrál, právo a vítězství mravní bude na jeho straně. Spor se sedláky zahájil a ten se vleče a působí i velkou bolest jeho hezké dceři. Ta miluje bohatého selského synka Ondru Rejska, obávaného všude pro sílu a rozhodnost, pravého bohatýra. Její otec však z duše nenávidí jejího bohatýra a právě s ním začal neblahý spor. Co ubohá vytrpí hněvem umíněného otce! Ale matka umírajíc, vyžádá jí na otci, aby směla si Ondru vzíti. Staroch nebrání, mladí se vezmou, ale spory nepřestanou. Staroch prohraje, rekuruje, modlí se, chce pro spravedlivou věc trpěti a prohráv nadobro, postaví si zase hlavu a neplatí útraty, až je mu majetek prodán. Odstěhuje se zase do světa, zakusiv krutých chvil loučení a svízelů stěhování.

Předností románu je nejen rozmanitost charakterů, ale i děj vyplývající z povah: každý tu strůjcem svého osudu. Spisovatel nemiluje tragedií. Proto ani tento tak důsledný děj viny nekončí katastrofou: starý se odstěhuje, mladí jsou svoji.

Ze zapadlých dědin šumavského Podlesí, chudého kraje, chodívají lidé na práci do Němec. Pobyt v Němcích stal se osudným Václavu Šárovi, poctivému tesaři někde v severozápadním koutě volyňského okresu, jenž má tvář podobnou Kristovi a bolest učinila jej trpiteli »*Ecce Homo*« (1915) podobným. Jeho žena miluje však bratra jeho a s tímto odešla do světa. Ale muž jí odpouští a ji milovati nepřestává. Opuštěn jinam se odstěhuje, dostane místo na dráze a v opuštěnosti se těší, že se mu žena přece vrátí. A vrátí se po 6 letech byvši odvržena svůdcem, zdrcena ztrátou dítěte a zaživši nejvyšší bídy. Zrovna toho dne se stane neštěstí a Váša je smrtelně zraněn nárazníky vozů. Nyní kajícnice si váží laskavého vše odpouštějícího muže, když zázrakem uzdraven se vrátí z nemocnice. Ale stará touha její po mateřství a zlomyslné jazyky lidské učiní ji samotářkou a způsobí nedorozumění mezi manžely. Ona si vykládá zamlklost mužovu za nelásku, odejde zase s podnájemníkem a muže nechá v žalu. Dobrák opět ji hodlá přijmouti ať je jakákoliv, protože všecku vinu přičítá sobě.

Obraz je rozsáhlý nikoli dějem, ale přemírou dialogů. V záplavě hovorů lidí, mezi nimiž manželé Šárovi žijí — jejich klevet a žvanivosti o zcela bezvýznamných věcech, v čemž auktor zašel již za meze zajímavosti, probleskuje hlavně povaha muže evangelické tichosti a trpělivosti a psychologicky rozebraná duše jeho ženy Rozáry.

*

»*Pošumavské rapsodie*« (1908) je sbírka 10 povídek a obrázků vážených ze života lidu v kraji sušickém, strakonickém a kašperskohorském.

Osud — mocný pán, provozuje nad lidmi hru a kratochvíli svou. Jsou tu příhody veselé. *Malerovský Tell* představuje událost z doby po 48. roce, kdy vrchnosti šlechtické přestaly lidu vládnouti, ale neopustily je ještě všelijaké nápady. Pan baron uspořádá střelbu o závod do beranice a chalupník má střileti, aby se mu dostalo ceny — dcery sedláka. Kavalír pomůže chalupníkovi: střelí za něho sám a trefí. V *Menažerii* ferina selský žerty si tropí z občanů i samého četníka vyvede aprilem. V *Šupáku* je život velkého pobudy, ale velkého dobráka, a jeho uctivost k úřadům. *Dvě gardy* jsou strakonická, která vytáhla ke Štěkné rozbít Windiškerecovi zámek, a písecká, která ho šla hájit. Ovšem obě nepozorovatelně ustoupily »zvítězivše«, jak zaznělo několik výstřelů.

Jsou tu příběhy vážné a tragické, že slzu si vynutí jako v *Záloženské knížce*. Stařeček výminkář má u sebe dobráčka pastorka a ten je hospodáři statku trnem v oku, až jej i zabije. Peníze zabitého jsou předmětem jednání mezi otčimem a starostou obce. — Velké pronásledování a utrpení pochází z nevraživosti dvou rodin pro ukradenou kvočnu *(Slepičí vojna)*. — Stařence výměnkářce *(Nioba z Malče)*, jež neštěstím pozbyla celé rodiny, šupem přivedou sirotka po po-

sledním synu. — Všeho pozbyl vesnický Tartarin, jenž *Na všecky vyzrával.* Vypravuje se tu *(Výstřel v lese)* o napětí mezi silákem pytlákem a mysliveckým mládencem pro krásnou Barču, o záletném ševci fanfaronovi *(Čemu se člověk ve světě naučí)* a jak mu bylo zle, když žena od něho utekla, posléze o nevinně zavřeném *Mušketýru.*

Mnohé z povídek lze čítati k nejlepším humoreskám pro jadrnost a přirozenou komiku příběhu.

»Lid v šumavském, podlesí byl konservativní, tvrdý i měkký zároveň, silný v utrpení, neoblomný v práci a důvěřoval v Boha. V těch vlastnostech je známka jeho síly a záruka existence našeho národa, jehož největším štěstím je, že právě tento lid jiným nebyl a není. Lid ten mohl změniti pána, avšak cizí pán jeho povahu nezvrátil ani nezměnil. Lid ten se nebouří, on se třeba přikrčí, ale nikomu a ničemu se nepodařilo jej podlomiti, ani staleté porobě.« Mezi takový lid nás uvádějí tři obrázky v knize »*Ze šumavského Podlesí*« (1908). Jihočeský kraj někde u Strakonic. Údolí zelené jako brčál, mírné svahy a pahorky, v dáli modré hory šumavské. Statky zemanské přecházejí do rukou cizáků, kteří majetek lesní zde drancují a s lidem soucitu nemají.

»*Pan vrchní*« stěží se dovede zhostiti mravu z dob poroby a tak s každým jedná, hubuje, hloupé své názory každému vtlouká, vrchnost šidí, podřízené zotročuje i v rodinné věci po starodávnu se vměšuje a podřízeného k určitému sňatku nutí. Je ho všude plno, na sýpce, ve stodole, v úřadě i na poli.

Do rukou Němce cizozemce koupí se dostane majetek »*Pánů na Břízkovicích*«, totiž pana rytíře, potomka staročeského rodu a jeho krásné choti. Pán je dobráček příliš jednoduchý, neumí počítat, za to veškerou správu vede jeho choť. Jejím rádcem je jakýsi baron rytmistr, přiměje ji ke hře na burse a po vídeňském krachu je nutno panství prodati.

»*Za věrné služby*« nelze se potom ani odměniti, když panství se musí prodati, jako musil slabý pan rytíř Komárovský. Kavalírský život a dluhy synovy byly toho příčinou. Zle je starému panskému správci kdesi v Podlesí. Přijde myslivec — muž bezohledný — a kácí lesy. Nová správa správce vypoví ze služby. Dceruška jeho odmítla ruku usedlejšího sládka a zamiluje se do statného myslivce. Ale svedena zakusí hořkého osudu dívek padlých. Teprve po letech křivda odčiněna a nevěrný milenec se vrátí láskou i svědomím k ní hnán, aby si ji vzal.

Obrazy z Podlesí jsou také v knize »*Odyssea soudního sluhy*« (1910).

Jakýs landgericht v Porýnsku žádal, aby byl vyslýchán Josef Voldřich ze Stach a soudní sluha byl vyslán, aby mu doručil obsílku. Ale král. svobodná rychta stachovská má tucet vesnic a v nich samých Josefů Voldřichů aspoň třetinu, samých světáků, z nichž v Němcích byl skoro každý. Za sněhového počasí před štědrým dnem sluha podnikne tuto Odysseu. Nic nevypátrá, druh na druha ukazuje, jen leknutí všude u ženských vzbudí, že jejich Josef něco spáchal. Utrmácen po krkolomných cestách do nejvýše položených chatrčí po kluzkém

sněhu a boře se do závějí až po pás, ubohý posel i zbloudí, pádem nohu si obrazí a byl by zmrzl, kdyby ho nebyl nalezl právě hledaný Josef Voldřich. Názorné je tu líčení hrozné cesty v nepohodě, ale také odhrnuto zákulisí života tamních světáků, jejich poctivost i prohnanost. Hledaný vypovídá: »Sem byl v tej vesnici, kde se tohle prejsklo, ale kerej den to bylo, to už nevím a vo tej věci sem rajn senkrecht docela nic neviděl ani neslyšel . . . dyby mě sem desetkrát volali, nic inšího nim nepovím.«

»*Kaplanův štědrý večer*«. Kaplan z Rejštejna je volán na štědrý den k nemocné. Hrozná byla cesta a nemocné babce mnoho nescházelo. Vánice jej donutila tam zůstat a tak byl zachráněn od velkého nebezpečí: hříchu lásky. Sličná dívka příliš mu padla do oka a právě štědrý večer měl ztráviti v rodině příbuzných jejích, kde právě dlela.

»*Strýček z nebe*« je starý Podlesák, bývalý světák, o němž se bájí, že má mnoho tisíc a on sám tak prohlašuje, aby příbuzná žena, u níž žije, na rukou ho nosila. Ve všem rozhoduje, i dcera její si musí vzít příbuzného mladíka v naději na dědictví po starci. Ale když se po smrti jeho ukáže, že měl jen pár set, rozejdou se novomanželé v nevoli.

»*Přeletěl stín*«. Spisovatel po mnoha letech se sešel se stařičkým světákem od Vimperka, který celý život s tíhou koše se vleče za obchodem, aby měl klidné stáří. Ale nemá. Syny dal učit řemeslu, ti se zaň stydí jsouce pány. A když syn vyhořel, stařičký otec dá mu poslední peníze a dře se dále.

V kterémsi kraji francouzském žije »*Čaroděj ve vlčím dole*«, s nímž se auktor seznámil za pobytu ve Francii. Chytá hady, připravuje masti a všeliké zázračné prostředky pro pověrčivé krajany. K osamocenosti a k této živnosti ho dohnalo nařčení, že udělal dobytku, a všichni lidé se ho báli. A byl to člověk mírný a do jisté míry i učenec.

Spisovatel ze Sušice znal sličnou dívku a jako hoch už byl do ní zamilován. Nechtěla být jeho milenkou, ale »*družkou, maminkou a sestrou*«, moudře cit vášně odkazujíc do mezí lásky sesterské. Byla šlechetná bytost a prožila kruté drama. Toužíc po blahobytu, byla by se vdala za boháče, kdyby se nebylo ukázalo, že je to hlupák a defraudant. Svých několik tisíc mu dala na ukrytí schodku, ale nestačily. Potom prošla bídou a stala se znamenitou herečkou.

Vzpomínku z dob studentských má tu na »*Cyrila Dubického*«, ideálního studenta, zamilovaného do krasavice, dcery své bytné, který nešťastně skončil. Když se mu odhalí, že zbožňovaná je nevěstkou, bol jeho je léčen tak, že přátelé jej vlekou do kořalny a lijí do něho strašlivý nápoj, aby zapomněl, až konečně v nemocnici otravou zemře.

Nejen v Podlesí, ale i od údolin pootavských, kde se dříve žilo dobře, v posledních 50 letech všecko jako by se bylo odvrátilo. Příroda se změnila, řeka zvrátila se v macechu a lidé od ní začali utíkat do Vídně, Ruska, Chorvatska, hledajíce lepšího bydla. Kdož zůstali, rvou se s přírodou i mezi sebou a svíráni jsou svěřenskými statky. Na statcích vládnou cizí velmožové, jimž půda je předmětem speku-

lace, a jen zákon brání, aby lesů nepokáceli dočista. Z těchto poměrů vyrostl děj obrazu »*Žichovičtí půlpáni*« (1914, po prvé v Nár. Obzoru).

Pod hradem Rabím v Žichovickém zámku je jen úřednictvo. Nižší panští zřízenci, jako písař, kancelářský sluha, vrátný, zahradník s několika zdejšími usedlíky utvořili zvláštní společnost a scházejí se pod kaštanem na zámeckém dvoře. Mezi nimi je také zkušený a vážný krejčí Jašek, přívozník na ostrově řečeném »park«, a muž ten má velmi sličnou dceru Mařenku, o niž se uchází několik chlapíků; zvláště o ni usiluje písař, člověk minulosti nekalé a nedbalec, který posléze pozbude chleba a zchátrá. Dívka má ráda syna zahradníkova, který za otce alkoholika se dře. Hodný mladík je otcem přinucen k sňatku s bohatou 40letou kuchařkou po kanovníku. Celkem takové je to panstvo dle charakteristiky ševce rábského: »Dělají pány a nadýmají se pod kaštanem jako krocani. Myslí si, že něco představují a jsou zeméplazové. Jací páni? leda půlpáni!« To slovo se ujalo a sami se jím označovali. Jejich pitky, hádky, spory mezi nimi a nevraživost proti občanům rábským jsou předmětem obrazu v dialozích, jenž nazván je románem snad pro lásku Mařenčinu a úsilí nápadníků.

Mládeži dostalo se čtyř povídek v knize »*Robinson na Otavě*« (1911), zajímavých a mravně poučných. Prvá předvádí nerozvážlivý, ač nevinný kousek z mládí spisovatelova, jak s fiaskem skončila touha napodobiti Robinsona, druhá »*Svalený balvan*«, jaké neštěstí způsobil klukovský žert, třetí povídka, jak těžko z hříchu a vášní lze vybřednouti a jak člověk je spoután, i když se chce napraviti, ve čtvrté, jak hrozné řemeslo je pytláctví a jaký je hřích s němými tvory Božími nelítostně zacházeti.

*

Ještě dva obrázky ze života v kraji tomto spisovatel přičinil k povídce plzeňské: »Domek v polední ulici«. Jsou to »*Chuchláci*« a »*Kochanovská epopeje*«.

První obrázek líčí hmotnou a duševní bídu lidu vyhoštěného z okruhu civilisace, lidi troglodity žijící z pytláctví a všemožného pychu, zlomyslné i naivní, chuďasy tělem i duchem, staré i děti, šupem přivedené poběhlice i dobráka faráře vždy pohostinného, ač vždy v nouzi postaveného. Líčení prohřáto soucitem s ubohými.

Druhý obrázek »Kochanovská epopeje« také se odehrává kdesi na rozhraní okresu sušického a kašperského, kdež je mnoho chudiny a proto nastalo vystěhovalectví ke škodě sedláků. Starosta tomu brání, píše lidem hrozná vysvědčení »zachovalosti«. Marně. Dobrodruh vrátiv se z ciziny jako pán, svede množství lidu žádostivého peněz a odvede jej. Země zde pak neživí sedláků a sedlák žádá o místo dělníka na dráze. Dcera starostova láskou svedena uprchne z domu, hrůzy prožije ve světě, šupem se vrací s úbytěmi. Úbytěmi stůně celý kraj.

Oba obrazy tvoří přídavek ke knize: »Domek v polední ulici« (po prvé v Nár. Politice). Je to humorná historie majetku profesora Koudelky od chvíle, kdy pojal úmysl domek si koupiti, potom všecky radosti s nájemníky, než je dostal z domu, zkušenosti s vyděračným bývalým panem domácím až ke slasti, kdy se domku zase zbavil. Spodina městská v jednání a řeči nedostižně naturalisticky tu zvěčněna.

VI.

Vstupujeme na Blata rozsáhlým románem »*Mlhy na Blatech*« (1906 v Máji). Divná jsou Blata Zbudovská, v slunci letním usmívají se zelení, na nich pasou se stáda skotu, vepřů i hus, jsou plna rybníků, oživených vodním ptactvem, ale v dešti jsou rozmoklá a slizká s tůněmi zrádnými a v hustých mlhách nebezpečná chodci. Snadno zabloudí nevida na několik kroků. Historický majetek lidu, mnohými spory uhájený proti hlubockým vrchnostem, posvěcený krví Kubatovou a jiných obránců, přestávají býti společným majetkem obcí, rozdělují se beze svárů mezi sedláky. Klidný tu lid s vyvinutým smyslem pro spravedlnost.

Obraz života blaťáckého jeví se na dvou rodinách. Počestný sedlák Potužák má ženu z rodu Kubatova, v níž památku na Kubatu udržuje babička. S dvěma Potužákovými dětmi, plachým Václavem a statečnou Apolenou, vyrůstá do rodiny přijatý výrostek Vojtěch, nemanželské cizí dítě, divoch cikánského vzhledu a povahy. Líčí oka na zajíce, loví ryby a prodává je, aby si za peníze koupil flintu. Nikoho a ničeho se nebojí. Roste z něho pytlák a zločinec. Není mu jasno, co je zloděj. Přímo fascinuje obě děti a užívá jich k svým plánům. Zraje v něm plán státi se znamenitým, zvláště aby panští naň pamatovali — bude zbojníkem obávaným. Leč láska, čistota prostředí a tradice babiččina o Kubatovi jej změní. Cosi povznášejícího se rozhostilo v duši, chtěl by býti také Kubatou, s panskými vésti vojnu, jenže nedá hlavu, nýbrž způsobí, aby se ho všichni báli. Bábino vypravování o Kubatovi jeho vzdor obrátí jiným směrem: vykonat právo a mít zásluhu o bližní. I zamiluje si všecky, cítí s lidem za jedno, srdce zjihlo, divoké sny se rozplynuly. Z divocha je solidní mladík, jemuž vadí ke sňatku s Apolenou, že je čeledínem. Odejde na vojnu, stane se potom dělníkem, posléze knížecím baštýřem, takže po 10 letech dojde cíle a vede k oltáři šťastnou Apolenku.

Rovněž kresba »*Vypověděn*« (1914) má scénu blatskou. — Ve vesnici poblatské obyvatelstvo starousedlé nenávidí přistěhovalé, továrnou přilákané, neboť přistěhovalci sedlákům kazí a odvádějí chasu a z nich se klubou noví příslušníci a příživníci obce. Protož jen se jich zbavit a vypovědět aspoň ty, kteří kdy byli trestáni.

Takový nález stihl i hodného dělníka Křenka a jeho rodinu. V mládí byl prožil nejkrutější bídu, že když mu otec zemřel, ani na rakev neměl a musil klestím mrtvolu přikrýti, aby ji psi neroztrhali. Když měl práci, zkusil posměchů a ústrků od neurvalců, s nimiž netáhl za provaz jsa poctivec. Teď právě, kdy už dobře si stál, štěstí jeho zase ztroskotáno. A rány se sypou. Klepařství a zlomyslnost ke vší bídě stihnou rodinu nejhůře, takže právě to, čím mu někteří útrpnější chtí pomoci, obrací se v jeho neprospěch. Starosta by ho v obci nechal, ale nemůže pro klepy, říkali by, že se ho ujímá pro tu ženskou. Jeho sok exstarosta dí: »Hodný by byl, rád ho tu držím, ale zase aby moh zrušit, na čem se obec usnesla, to ne, to ne!«

Pravý to obraz nezaviněné, jen osudem seslané bídy a co všecko člověk vydrží, tklivá illustrace pořekadla, že chudému je vždycky a všude zle.

Toulaje se po Blatech, krajem historicky památným, kde lid k smrti trýzněný se probírá ze sna, a po Hlubocku k českému Windsoru kolem rybníků, spisovatel nasbíral hojně dojmů a činil si »*Snímky lidí a věcí*« a také myšlenek a citů vlastních, jež se mu rojily v hlavě. Pravá zpovědnice jeho smýšlení o víře, náboženství, církvi a škole, mravnosti, společenském řádu, o šlechtě a šlechtictví i o sociální demokracii v denníku příhod s odbornými historickými i hospodářskými úvahami. Láskou ke zvířátkům, tvorům Božím prohřáty jsou všude i úvahy o myslivosti a krajinomalba připomíná ti Chittussiho. Jistě lidem dobré vůle nevzejde — jak auktor tuší — z feuilletonistického jeho vyznání »pohoršení a každý vycítí, že slovo každé zde je upřímné.«

Ke knize připojen je feuilleton o příhodách, jež zažil nebo slyšel, »*o hadech a štírech*«.

VII.

Tři knihy kreseb a novellek mají pozadím všecky končiny, jež spisovatel prošel od Šumavy až i do Vídně.

»*Mrtví se nevracejí*« obsahuje pět povídek (1915, po prvé v Českém Denníku 1912).

Tragedie se odehrávají někdy v Pošumavských dědinách. »*Mrtví se nevracejí*«, ale vrátil se přece ze světa člověk, o němž přišla zpráva, že zahynul a byl oželen. Viděl ho potom kdosi se vracejícího, ale domů nedošel. Žena jeho a bratr jsou podezříváni z vraždy, sedí ve vazbě a propuštěni teprve, když zmizelého tělesné pozůstatky nalezeny nebyly a je zřejmo, že zahynul zabloudiv.

»*Bába*« má na opatrování pět nemanželských dětí svých dcer a synů, až prací uštvána zahyne cestou rvouc se s těžkým břemenem potravin a doma na ni čeká dcera šestinedělka a šest dětí. Kdo jim dá jíst?

»*Něco ví*« kterýsi vdovec a hodlá se oženit. Ženská totiž nechce do jeho baráku, leda až znovu postaví. Ví totiž, že se dal pojistiti u dvou pojišťoven. Chalupa pak shoří se zásobami i dobytkem — důkaz, že nebylo založeno — ale od pojišťoven nedostane nic. Co se mu přihodilo, toho prý je vinna ženská.

»*Paralysis moralis*« měl kollega auktorův ze studií medicinských, nemoha se odpoutati od ženštiny, která hrůzně trýzní své dítě a je mu odporná a strašná.

»*Sekundář*« nesmí býti ženat a proto jeho známý sekundář tají své manželství, ale choť mu odejde a on místa pozbude a přece chtěl se jen jako sekundář lépe připraviti a vzdělati pro praxi lékařskou.

Připojeny jsou i »*Různé vzpomínky z mládí*« na cesty do Francie a zajímavé příhody s pěknými charakteristikami a případnými reflexemi.

*

Životu skutečně urvány jsou »*Urvané listy*« (1908).

»*Společnost pod kaštanem*« je charakteristika osob kreslených již v Pulpánech.

»*Boj za právo*« vedou občané milenictí s vrchností a chtí pustit rybník, aby všecko zatopil. Chudá dívka zachrání život mlynáři a stane se jeho ženou.

»*Můj přítel Gabriel*« je supplent-podivín, který se neodhodlá ke zkouškám a začíná nová a nová vědecká díla, žádného nedokončiv.

»*Na cestě k domovu*« zabloudil auktor, ubíraje se jako student z Písku do Hor pěšky, aby na štědrý den byl doma, ale ve vánici s cesty sešel.

»*Sylvestr s Aničkou*« ztrávil jako medik s druhy ve Vídni. Byla to týraná Popelka u domácích toho domu. K nim se jednou utekla na Sylvestra a potom zmizela.

»*Zmizela*« záhadně, totiž v bahnech se zapadla kdesi na Šumavě čarodějka-babička, která nemocné ochotně léčila a jednou za nejhoršího počasí komusi na pomoc se vydala.

»*Ohnivé sloupy nad Hiršenštejnem*« spisovatel sám jednou zahlédl a lid je považoval za duši jakéhosi Toníka Adamova. Odehrála se kdysi hrůzná ballada. Měli na statku psa a ten Toníka pokousal a nastala děsná věc, jíž učinil konec děd nešťastníkův, rozpoltiv mu hlavu sekerou.

»*Začarovaná láhev*« obsahuje vzpomínku na dobrého majitele pily v Mádru, který zuřivého ženicha, 50letého vdovce a otce mnoha dětí, odvrátil od opilství a ženitby nové, dav mu láhev, kterou nebylo lze rozbíti.

»*Potrestán*«. Dvě horská žíďata se porvala a chtí podat žalobu, ale nepodají. Potrestán je z nich ten, který na žalobu odvolanou byl už přilepil kolek.

»*Panský sport*«, totiž záliba pána Žichovického v honitbě je příčinou hotového neštěstí. Aby se pánu zavděčil, jeden lesník šetří lišek, zato druhý nevyhovuje počtem ulovené zvěři a je propuštěn, ač je těžce nemocen. Vdova po něm s dětmi se octne v bídě a v pomluvách, že s dětmi chce skočit do šachet. Pro pár lišek by bezmála ještě 4 životy byly utraceny. Ujal se jich soucitný muž a pán potom vykázal vdově pensi.

*

Z hluboké studnice pamětí, zejména z dob studijních ve Vídni, z let 66. čerpán je děj dramaticky živé povídky »*Z dobrého srdce*« (1909 první povídka v Osvětě 1905 s názvem »V zlatém věku mladosti«).

Dobré srdce měl filosof Pavel Střelecký, skromný, pilný student, a neodolav nátlaku zpustlého kamaráda Lamače, sběhlého theologa, šel zaň dělat maturitu někam do Uher. Málo mu pomohl, protože flamendr nadělal podvodů, až se octl ve vyšetřování a při tom vyzrazen i podvod Střeleckého a dobrácký jinoch byl zavřen a štěstí lásky i existence ztroskotáno.

Když byl auktor akademikem, byl mu přítelem »*Pan profesor*«, dobrý člověk vzdělaný a vážený muž, předmět touhy dcerek města královského na Šumavě. A celý pobyt v tom městě si otrávil. Mluvilo se cosi u jeho bytných, jak pocházení z dobré rodiny je nade všecko, a kozel mu našeptal, aby se lživě rozpovídal o bohaté mamince na

Moravě. Brzy postřehl, že kdekdo bájil o jeho hrozném bohatství a to mu lahodilo. Potom nemístný stud mu bránil, věc na pravou míru uvésti, trpěl tím on i jeho matka, kterou vzíti k sobě se styděl — upadl potom v hanbu, dal se do pití — byv abstinentem — oženil a polepšil se nakrátko, ale konečně zpustl nadobro.

Dobré srdce má ještě Baruška z »*Plzeňské silhouetty*«, služka, jež se vdala a trpělivě snáší bídu, a dobrák je také Petr Kůs, povozník ze Stach.

Ten sváželje dříví klouzl a octl se nohou pod sanicí, nohu si nerozdrtil, protože hrot sanice vjel na kámen, ale vytáhnout ji nemohl a byl by tu zmrzl, kdyby zázrakem milá kobylka nebyla dobře couvla. Doma zvěstoval, jaký se mu stal »*Špás*«.

Ale zlomyslné srdce má výměnkář v povídce »*Kus cukerinu*«. Hospodyně statku mu totiž jednou osladila kávu cukerinem, za to ji v poslední vůli udá, že jej chtěla otráviti a jmění odkáže kostelu. Zlého srdce a neomaleného pastorka dostane jiný výměnkář, vdovec, který prý »*Dobře se oženil*«. Neurvalec jmění starochovo utrácí a týrá ho, aby pošel. A málo dobrého v srdci má i venkovský řezník Dvořák, kterému svědomí nebrání, posílat z nemocného vepře uzeniny do Vídně, protože prý všecko špatné z Vídně pochází a tudíž že »*Vídni třeba čelit*«.

VIII.

Vídeň faiácká, nenávistná k Čechům — svým živitelům —, Vídeň s paláci, nádhernými třídami, sady, přepychem boháčů a hrabat, ale i s bídou sem na práci přišlých českých dělníků, učňů a služek, vábí zvláště jihočeskou chudinu zde hledat štěstí. Vše, co z Čech sem chodí, jde »*Za štěstím*«.(v Osvětě 1893, knižně 1895), ale kdo sečte ty smutné oběti, které tu zahynou na těle i na duši? »Ty velká bído, jíž nikdo nepřispěje, jíž i náboženské útěchy a mravního povznesení se upírá, kdo změří hloubku dna tvého, kdo popíše epopeji tvou?« Proudy lidu českého pohlcuje a vyssává, vykořistí jeho bídy a pracovitosti, nebo učiní z něho renegátů — pak je potká štěstí.

Štěstí hledat sem přišel Matěj Košata, odněkud ze Strakonicka, se ženou a dítětem. V labyrintu se nevyznají a dobrá je jim pomoc každá. Snadno lze upadnouti v ruce vyssavačů a náhončích k podnikům ohavným. Manželé naši z hospody jsou každý jinam vylákáni a nemohou se najíti a div si nezoufají. Muž najde dřinu dřevařské práce, žena stane se pradlenou v závodě velkořeznickém a dítě svěřeno rodině, která je hladem a bitím umoří. Žena neodolá svodům jakéhosi podomka, stává se paničkou a už nechce muže ani vidět — dojde tedy štěstí, zatím co muž pro výstup oprávněné žárlivosti je zavřen a potom udřen v nemocnici zemře. Měl příbuzného ve Vídni, ministerského úředníka Košatu, hlásil se k němu, ale byl odbyt. Tento příbuzný nalezl štěstí, když se odrodil. Na něm zříme celý charakter povídeňštělého renegáta, s ním vstupujeme do salonů panstva, odrodilých Čechů, hrabat, excellencí, kde jsou milostné zápletky, protekce, plány proti všemu českému, souboje, hostiny, hvězdy operní, z nichž

leckterá je taková, jako Bětuška, jež zároveň sem přišla s Košatovými, Byla sirotek, potom byla sklepnicí, pak mecenáši pro pěkný hlas vypěstěna v divu, opovrhne národem i milencem, je předmětem zbožňování knížat, až po stupních klesne v zpustlou nevěstku a v nemocnici zahyne.

A proti tomuto světu je tu svět Čechů dobrých, studujících, z nichž mnohý svůj vlastenecký idealismus i v tomto prostředí si udrží a dobrého jména dosáhne. — Autorova osobní znalost prostředí toho v dobách r. 1866 činí obraz ten zvláště věrným a zajímavým.

*

V povolání životním mistr stal se pamětníkem dvacetiletí (v letech osmdesátých a devadesátých), kdy útlakem shůry a měkkýšovitostí české byrokracie škola v národě Komenského se honosila nejvyšším stupněm zrůdnosti.

Tuto pamětihodnost mistr zvěčnil románem »*Supplent*« (1913), jehož děj je lokalisován v Praze.

Pavel Slatinský, absolvovaný právník, umí šest jazyků a přijme místo supplentské na reálném gymnasiu v Praze, byv k tomu nucen rodinnými poměry. S ideálem chopí se krásného povolání a bude míti adjutum třeba skrovné ale hned a v úřad jej uvede výtečný a laskavý ředitel. V Praze má známé, rodinu zámožného pana Klopoty, jejich Pepíka má v třídě a dcera Kačenka by se proň hodila, aspoň i rodičů jeho je přáním, aby si ji někdy vzal. Zdá se, že je svrchovaně šťasten. Leč začne mu padat bělmo s očí a vidí život supplentský v pravé podobě:

Potrvá několik měsíců, než mu plat bude poukázán. Jak dlouho vydrží s tím, co má a co mu kdo půjčí? Vidí u kollegy Okrouhlíka zadluženost u všelijakých dobrodinečků, jeho připoutání a závaznost k sprosté dceři bytných — vidí v lesku pana profesora nejubožejšího proletáře. Slatinský vezme si lepší byt u vdovy po landesgerichtsratu, která má dceru Klementinu, velkoměstskou krasavici, a syna důstojníka kdesi v Haliči. Má sice pěkný pokoj, ale velkou bídu. Nemá brzy ani na svíčku, ani na žehlení, ani na oběd, ani kouska cukru, ani na byt. Ký div, že září štěstím, když mu slečna pomůže z tísně a nabídne se i stravu mu dávati na dluh a dluhů jinde jej zbaviti. Neví, že zaprodává svobodu stárnoucí krasavici.

Jiné zklamání je v úřadě. Při žádné kanceláři nenahromadilo se tolik vad byrokratismu jako zde, nikde není tak prkenných tyranů s vyprahlým srdcem, jako právě při školství středním. Jsou mezi profesory lidé geniální, svědomití a výborní, kterým se vděku nedostane, ale dosti protivenství, jsou ale také mezi nimi naduté i sprosté, prázdné hlavy, podlízavé, lenivé, vypočítavé a odporně šplhavé. Illuse Slatinského zničeny a práce mu otrávena; ale nadobro znemožněna a zhnusena inspekcí inspektora Kopretiny. Co tu je slyšeti a jak ten pán s lidmi jedná, je s to odehnati každého od povolání tohoto. Blaze tomu, kdo může utéci. Supplent Okrouhlík, nevida zbytí bídy i lásky nešťastné, nalezl klid ve Vltavě.

Konflikt nastal: Slatinský nemůže zůstati při supplentuře a nesmí se spojiti navždy s Klementinou. Obojí rozloučení je bolestné, ale v obojím je spása.

Přijav místo korrespondenta velké banky se skvělým platem, uniká bídě. Bolestnější je rozloučení s dívkou, kus srdce je utrženo. Ale nastane také. Slatinský tuší již, že panovačná, stárnoucí slečna by jej ovládala, že celá rodina jej chce vykořisťovat, už musí podpisovat směnky pro bratra své snoubenky, zhýřilého důstojníka, a pozoruje, že ostatní peníze Klementina opatřuje záhadným způsobem. Výstup, jejž ztropí Klementině choť vysokého úředníka pro svádění muže, otevře Slatinskému oči, že rázně se zhostí záletnice. Vrátí se ke Klopotům a Kačenka jej nezamítne, neboť mnoho se zapomněv, mnoho vytrpěl bídy i bolesti, jíž je očištěn.

Supplent je nejdelší Klostermannův román společenský z prostředí, které bylo jeho povoláním. Proto život středoškolský, sborovna, učební síně, tajemství byrokratické správy i soukromé poměry osob zobrazeny zde s úplností dokumentární, která by z uměleckých zřetelů žádala restringování a zdrženlivosti.

Ale všude podrobný obraz duší, hlav i srdcí. Dramatické krise a peripetie činí hlavní děj dramatem.

Životní proudění je čerpáno z osobních zkušeností auktorových i jeho vrstevníků a pozadím naše Praha a život v ní, život profesorů i podskaláků, pseudoaristokracie i posluhovaček a domovnic.

IX.

Spisovatel byl několikrát ve Francii a v Paříži také v době světové výstavy 1889. Měl příležitost vniknouti leckams i do rodin, kam cizinci jen náhodou a nakrátko se dostávají. Mělť v Paříži bratra, který měl Pařížanku. Žil u něho a svěřoval se na potulkách vedení jeho i přátel a známých. Doimy a upomínky sepsal jako feuilletony a sebral je v knihu »*Ve světlech a stínech Babelu*«.

Dal nám nahlédnouti do proudu života veleměsta nad Seinou, do jeho temných i světlých stránek, do jeho mozku i žaludku, do jeho srdce i dělných rukou, a opravil mnohý názor, jejž o tom světě rozsila sama francouzská literatura. Není to průvodce po Paříži, ale dílo belletristy s jeho dojmy, myšlenkami, city a s osobním jeho kredem.

Obrací zálibně listy knihy tamního života, »tamní vojny všech proti všem, kterou dopouští Nejvyšší Moudrost, aby byl pokrok k lepšímu«. Setkává se tu s láskou k bližnímu a s ideálem krásna a dobra, jenž vznáší se nad vřavou bojů o chleb, zří žezlo této Mekky nad vzdělaným světem, kamž putují přemnozí, aby v dílnách umělců brali poučení, aby seznali veselé a přece moudré užívání života, anebo aby v užívání i přebrali. Nevypisuje jen zahálčení smetany, t. zv. tout Paris, a zábavy nejnižší usazeniny v brlozích hříchu a hanby, ale hlavně život jádra obyvatelstva.

Jako dobrý přítel provádí nás tam, kde se mu líbilo a co ho oslňovalo, náměstími, boulevardy, divadly i musey, zapadá s vámi v rozsáhlé čtvrti práce, do boulognského lesíku, na výstavu, do chrámů, i pokoutních hospůdek. A neunavuje čísly, ale baví nás a také vyvolá soucitnou slzu v našem oku nad obrazy bídy. A jako poeta vybuchuje v nadšení nad zjevy úchvatnými, nad velkoleposti Eifelovy

věže, nad velebností Notre Damu, nad divy historie a umění, nad divy lásky k bližnímu. A jako poctivec ujímá se ženy francouzskými romanciéry zkreslené, oceňuje její dobré byť lehkovážné srdce, její obětavou byť veselou mysl. A příhod a historek tu nakupeno od rodin v sousedství až ke kresbám a náčrtkům, jež ke konci připojil s názvem »historky a novelly«.

X.

Klostermann, nepachtě se za nejvyššími metami uměleckými, líčí život formou hovorného vypravovatele, jenž nedestilluje, nekoncentruje, ale zevrubností připomíná obrazy malíře Karla Javůrka, u něhož strom má hnedle tolik listů na obraze jako ve skutečnosti. Jak vidí, tak sděluje, a vidí okem zdravého muže. Láska, soucit, vzrušení a touha vyjádřiti vše, činí jej řečným někdy i tam, kde kázeň umělecká velí zámlku.

Proto jsou u něho líčení krajinná tolikrát zachycována, ledacos opakováno a dialogu hojně užíváno. Dialog je znamenitý prostředek, který povídce dodává účinu dramatického, pravé divadelní illuse, posunuje děj rychle vpřed a charakterisuje nitro osob víc než popisování. V některých pozdějších dílech Klostermannových jako by byl cílem. Ovšem osoby ve skutečnosti jinak se nám neprojevují než že spolu rozmlouvají, a tuto skutečnost spisovatel zachoval. Dialogem se zde mluví a jedná, propukají spory a konflikty, podle řeči spatřujeme celého člověka a jeho duši obnaženu a snad ty dialogy — drsnými provincialismy i šťavnatými slovy kořeněné — dobyly knihám těmto přízně.

Jda za přízní čtenářstva průměrného a vyhovuje vkusu i podprůměrného, Klostermann zvláště v posledních velkých pracích a zejména v »Pozdní lásce«, dvoudílném románě z malého města pošumavského, příběh všední ze života kreslí fotograficky, povahy figur předvádí v rozmlouvání o věcech všedních a bezvýznamných, v planých hovorech hospodských a vinárenských, nedbá koncentrace nebo jakého hlediska uměleckého a vnějškovým realismem sešinuje se v úroveň familienrománů naturalisujících.

Značný je úspěch Klostermannova díla. Městské obecenstvo vábí venkov se svěžím vzduchem šumavským, venkovanům se zase podobá zříti na obrázku sebe samé. Hlavní však příčinou úspěchu jsou nové sujety, nová látka, hojná a pestrá. Zavádí čtenáře v nový svět, do srdce hvozdů i na boky šumavských velikánů, do samot, mysliven, bud, do vísek a chat podšumavských, do zákoutí skláren a brusíren, ale i na dvorce šlechticů, činžáků městských, salonů dvorních radů i brlohů spodiny velkoměstské. Všude tam je život neznámý, pozoruhodný, radosti i bolesti lidí i zvířátek, blaho a štěstí, bída i soužení, věci k smíchu i k pláči.

Velikým množstvím lidských figurek Klostermann zalidnil svůj svět. Vidíme drvoštěpy, povozníky, myslivecké mládence, revírníky, skláře a majitele hutí, sedláky, chalupníky i tovární dělníky, pytláky i finančníky, rychtáře i soudce, mrzáky i siláky, světáky i měšťanskou

šlechtu, kobylkáře i kavalíry, profesory i jich karabáčníky, venkovské půlpány i městské lžipanstvo. Jsou tu lidé životem podlomení i vzdorovití paličáci, resignovaní dobráci i zpupní furianti, chuďasové i velmoži, pokorní i panovační, žebráci i prostopášníci, dětinští i mudrlanti, idioti i chytráci, pokojní i kousaví, stařečkové i stařenky, muži, ženy i děti, milenci věrní i záletničtí, světoběžníci i větroplachové, většinou lidé drsní, jak je zápas za skývu vytvořil s jich vášněmi i ctnostmi, lidé dobří i darebáci, ale nikdy bestie: »... Přimlouval jsem se za zásadu, že v člověku každém, byť i chyboval jsa slabým tvorem, vězí přece něco jiného než dravá šelma, ba i v těch malých a zhrzených že dřímá jiskra božství.« (Domek v Polední ulici.)

»Nemám v úmyslu je idealisovat, zlatým rouchem je ozdobiti a zakrýti jejich chyby a slabosti; ale byli lidé, nic víc a nic méně než jsme my, ty i já, kteří také své nedostatky máme. Snad se mnoho zlepšilo z dob, kdy oni odešli s tohoto světa, jakože dnešního dne mnohý sluneční paprsek dopadá na leckteré mokré lesní zákoutí, jež po éony věků v neprostupných stínech bylo zahaleno, a vzduch a světlo vykouzlily v něm jiné rostlinstvo, jež jasně se zelená tam, kde trouchnivěla od nepaměti celá pokolení mrtvých stromů.« (Urvané listy 144.)

Za základní akkord, jímž zvučí celé dílo, za ideu označuji tuto thesi: »Zápas s přírodou a ten je podmínkou žití. Pokud lidé zde žijí, jsou chudí sice, ale šťastni, nebo živoří bez neštěstí. Jsou-li vytrženi z rodné půdy, pseudokultura nebo rodný kraj a zvláště velké město je zadáví nebo zničí.« (Je to variace tendenčního díla Frant. Pravdy: jak novota sedláka zahubí.)

Pokud se rvou s přírodou, je tu podmínka živobytí. Krutá je příroda, ale nikoli nespravedlivá. Dává bolesti porodní, ale přivádí jimi na svět nový život; dává dřinu, ale skrze ni chleba; dává žalosti, ale i radosti; dává chřadnutí a umírání, ale také znovuzrození. Ptejme se, čí je celá ta Šumava, patří tomu lidu? Nepatří-li lidu, je ovšem krutější zde dobývání živobytí. Ale to není vina přírody, nýbrž nálezků lidských. Zde tedy nelze růsti než jedli. Přesaďte ji jinam třeba mezi nejskvělejší paláce veleměsta, staletí nepřečká. Zde zase neporoste palma. Zavřete lesního ptáka do zlaté klece v salonu, zhyne. Tak i lid zdejší. Lépe mu i zde strádati,[1]) nebude tak nešťasten jako ve světě cizím. A nešťasten je tehdy, když opustí mravy a mravní zákony předků, jejich víru, jejich rozum, jejich prostotu.

Co útočí tak na starý mrav? *Útok zisku* a ten přináší rozklad do rodin i do nitra jednotlivcova. Vizme, proč všechen rozklad tu je od ráje broučkového ve všech dílech zde uváděných až k ději »za štěstím«? Novota — *chtivost zisku* — je panující tu vášní, jež zdraví kazí.

Co je pak panující vášní městskou? Pohlavní láska. Všude je i v horách, ale ve velkých městech tropí dramata a tragoedie. Jsou zde v Šumavě volnější pouta společenská v tom ohledu, ale není zde nemravnosti. Zvěř lesní je volná, ale nikoli nemravná v říjení. Mravní

[1]) Slyšíme motto Němcové: »Chudí nejsou tak nešťastni, jak by se zdálo? . . .«

kal je kvítko městské. Proto nejsmutnější z obětí lásky jsou osoby zdejší krve bahnem v cizině otrávené.

Jak zdravý a jadrný je mrav lidu, jak nakažlivý v dobrém vylíčeno nám v obratu hrdiny v Mlhách na Blatech.

Tak rozumím smyslu všech děl Klostermannových, tak vidím ideu díla, to jest myšlenku, která tvoří símě — tu zázračnou věc, z níž život, zde dílo slovesné — vyrůstá. Mimo rámec děje vystupuje auktor sám a projevuje vlastní názory o životě při všemožných příležitostech. Ztotožňuje se zbožným lidem svých obrazů a namnoze vyznává své kredo positivního náboženství. Rovněž poskytuje se mu zde půdy, aby pověděl slovo o svém přesvědčení národnostním. Jiný kdyby tak učinil, bylo by to překonané stanovisko. U Klostermanna není tomu tak. Předmět jeho zabírá z části území, kde lid mluví německy a mezi tím lidem i rostl.

Přirozeně nabízel by rád smír obou národností.

»Již se mi vytýkalo, že jednající osoby mých skromných tvoreb jsou národnosti německé. Možná, že kdož mi to výtýkají, jsou v právu nyní, kdy se hlásá superiorita kmene nad kmenem a vyhlazovací válka proti slabším ... Ale já za sebe nemohu ... Líčím centrální Šumavu, její přírodu i tuhý boj, jenž člověku jest podstupovat ... Ten člověk tam je plemenem Němec ... A já přes to, že celou duší lnu ke svému českému národu, miluji ten lid, z něhož jsem vyšel a líčím Ti ho jako bratra, jenž nemá účasti na tom, co jiní proti Tobě osnují ...« Miluje celou vlast, netoliko kousek její, tudíž i každého, jemuž v ní vykázán stánek a má naději, »že v budoucnosti hmotné cíle, stejné potřeby a stejné útrapy uměle vypěstovanou nedůvěru zažehnají.«

Byl hlasatelem smíru, ale poznal sám, jak malá je naděje, že by vlk se dal smiřovati s ovcemi. Věří v budoucnost našeho národa a je přesvědčen, tak asi jako Svatopluk Čech, »že nebude rozhodovat vždy surové právo silnějšího, ale panovati bude láska mezi národy.« (Předmluva k Bílému samu.)

Za štědrost, s jakou vylil nám celé bohatství své duše, kéž večer jeho života je ozářen červánky blaha! Kéž je mu popřáno, aby provedl ještě svá literární zaslíbení!

Dr. *Josef Pešek:*

Poslední akt tragedie českého nakladatele doby obrození.

(Památce J. H. Pospíšila.)

Hradec Králové mezi českými městy zaujímal místo obzvláštní. Byl po Plzni jakousi malou Prahou, v níž se obrážely všecky důležité události pražské, řešily se stejné spory literární, vyřizovaly se osobní věci, ohřívaly klepy, šeptaly pomluvy, jež pak dovedly staré dobré přátele na dlouhé časy, někdy navždycky, rozváděti.

Hradec Králové v době obrození měl štěstí, že v něm byl i na venek udržován český živel. Živil jej především krajský a biskup,

impresor J. H. Pospíšil, jehož činnost posílil r. 1817 josefínským duchem ovanutý ThDr. Josef Liboslav Ziegler, profesor řeči a literatury české při kněžském semináři královéhradeckém. Zieglera bylo záhy plno. Jistě spolu s Pospíšilem kuli dalekosáhlé plány, jak posíliti český život v městě Eliščině.

Pospíšil byl přítelem svým nadšen. Jeho zásluhou také uvítali bohomluvci nadšeně nového profesora svého hned při vstupu na katedru. Pospíšil s Zieglerem pomýšleli povzbuditi slabého ducha vlasteneckého v městě především divadlem. Ale bohužel přátelství obou mužů záhy ochablo, ba přešlo přímo ve zjevné nepřátelství. Již od r. 1818 šel každý z nich cestou vlastní.

Jistě Ziegler jako kněz měl za sebou tenkráte daleko větší okruh těch, na něž svým vlivem mohl působiti, nežli — Pospíšil.

Ziegler věděl, že by nejlépe mohl působiti v Hradci divadlem. Ale stály mu v tom jako knězi nepřekonatelné překážky. Hradec měl v tom směru za sebou jakousi tradici. Česky hrálo se tu již r. 1790, ale prvé pokusy zklamaly, takže, pokud víme, byli Hradečtí r. 1798 na českém představení divadelním naposledy. Hrálo-li se i potom, bylo to již sotva česky.[1]) Náhradou za prvé nesmělé kroky Thalie v Hradci Králové staly se r. 1818 Zieglerovy »dramatické, hudební a deklamatorské zábývky«. Ziegler pěstoval je původně jen mezi bohomluvci (theology). Chtěje však jimi působiti i na širší veřejnost, rozhodl se opustiti chladné zdi semináře a předvésti umění svých žáků na tehdejší divadelní sceně královéhradecké.

*

Jistě společné vlastenecké dílo Pospíšilovo a Zieglerovo bylo by bývalo provázeno požehnáním, kdyby úsilí toho nemařily tvrdé hlavy jejich. Jistě v pozdějších letech všeho jen želeli, když si uvědomili, co by bývali prací svou znamenali... Roku 1824 opustil Hradec navždy Ziegler, byv jmenován děkanem v Chrudimi. V čele vlastenecké družiny Hradecké zůstal Pospíšil sám, neboť tenkráte života veřejného Klicpera i Chmela se stranili. A pak všem starostí přibývalo. Pospíšil částí své bytosti a činnosti zakotvil v Praze, po níž ostatně toužili také oba přátelé jeho, Klicpera a Chmela. Tu r. 1833 hradecká družina vlastenecká osvěžena byla mladými silami, úředníky to magistrátními, Jos. Vladimírem Pelikánem a Jos. Kohoutem. Ti oživili zvláště vodou života skomírající Thalii hradeckou, jejíž řízení se opět ujal Klicpera. S ním ožil opět Pospíšil. Nastala tenkráte skutečně hradecké Thalii utěšená, ba zlatá doba.

Ale oba profesoři hradečtí touhy po Praze nepozbyli. Tu r. 1842 splnil se Chmelovi dávný sen. I opustil Hradec a přestěhoval se do Prahy. Tam čtyři roky potom následoval ho i Klicpera. Pospíšil osiřel. Dávno před tím pozbyl mladého, oddaného přítele Pelikána, jenž za chlebem putoval po vlastech českých a posléze zakotvil v Rychnově n. Kn. jako soudní adjunkt. A rovněž Kohout nezůstal navždy v Hradci. I sblížili se s Pospíšilem noví lidé.

[1]) Pešek Josef: Několik kapitol z divadelní činnosti Václava Klimenta Klicpery v Hradci Králové. Osvěta 1916, str. 535 a n.

V stárnoucím nakladateli počaly se r. 1848 roditi nové plány. Ale ty ho již unavovaly. Záhy od nich upouštěl. Ba léta nutila ho, by vzdal se nejdříve tiskárny a posléze i knihkupectví. Tu již počaly se na něm jeviti stopy stáří.

Pospíšil vždy rád si se svými přáteli dopisoval. Vášeň tato neopustila ho ani v pokročilém věku. Do pozdního stáří udržel si zájem pro literární i veřejné otázky. O nich sděloval své názory v listech, které vyměňoval s nejstarším synem Janem-Jaroslavem. V nenáhlém odumírání zjevoval se velikému starci celý život minulý před hasnoucím zrakem, který zalétal do dávné minulosti. I tyto duševní stavy své odhaloval intimním přátelům v častých listech svých. Ještě tenkráte psával »kalupem«. Tak dne 8. ledna 1857 po těžkém poranění, byl se již vzdal tiskárny, psal rovněž dávnému příteli svému Jos. Vladimíru Pelikánovi list (v pořadí toho roku 15!), v němž děkoval mu za novoroční blahopřání, jež opětoval, ale zároveň se hned lekal, že přání asi nevyplní se tak. Než »Bohu samému budiž to vše zlé jako dobré odporučeno«. A pokračuje: »Vám se nevede dobře, jak mi známo, avšak račte věřit! mně se vede snad? hůře — a já to vše tomu babylonskému pomatenému běhu světa přičítám, a očekávám jen od Boha brzkého smilování — poněvadž bez jeho vůle ani vlas s hlavy nesejde. Já, ku mé útěše čtu nyní »Selbstschau« od Čokké (sic!) — a obdivuji muže toho velikého. — Znáte ho?« Pelikánovi byl tenkrát Pospíšil »až ku hrobu trvající přítel...« Nedivíme se již proto, když dne 14. října t. r. stěžoval si choti syna svého Jaroslava, Julii (roz. Machytkové z Branné u Jilemnice, jejíž sestra stala se manželkou znamenitého filosofa-publicisty K. B. Štorcha), na starosti a bolesti.[1]) Opustila ho prý Štěstěna (Fortuna). Byl však přesvědčen, že Bůh ho jen zkoumal. Pospíšil měl jistě ještě některé povinnosti a závazky (ostatně i listy jeho z dob dřívějších jsou samé stesky) a knihkupectví nestačilo, by jim dostál. A pak ti, kdož přišli po početvedoucím jeho poctivém a svědomitém Věnceslavu Vášovi (překladateli »Bazaliček«, 1828), tomuto se již nevyrovnali.

Jaroslav Pospíšil dobře postřehl, že rodiče již k obchodu nejsou. Chtěl proto, by se ho vzdali a přestěhovali se do Prahy. Otec dne 12. prosince 1857 synovi odepsal. Byl nerozhodný. Neříká ano, ale neříká také ne. Pláče prý, vzpomene-li na rozloučení — smrtí. A přece má tolik starostí, že mu šla hlava kolem. Opouští-li ho rozum, je celý nevrlý, mrzí se na vše; když se však vzpamatuje, obrací se hned a děkuje za div Boží, že mu takové požehnání jen dáti mohl, »mně ubohému *Davidovi*, který tak řka od stáda k impressí povolán byl. V pravdě se honosit v srdci smím: že plodnějšího impressora až do té doby naše země neměla. Já ctím Melantricha a více ještě jeho zetě Veleslavína — ale! těm bylo hej! ti neměli jen přípravu vzdělání potřebného — oni měli také prostředků, a to je jiná!« píše tenkráte

[1]) V témže listě prozrazuje Pospíšil také stavitelskou vášeň svou. Chlubil se totiž snaše, že mu »mnohý již řekl: *kterak pak budete moci umřít?*« když na jeho balkon vstoupil — »a jest pravda: žádný v Hradci nemá toho potěšitedlného pohodlíčka . . .« — Ponecháváme tu až na některé výjimky Pospíšilův způsob psaní až na interpunkci.

sebevědomě Jaroslavovi, k němuž přímo se obrací. »Ty! můj Potomku! že's mne hoden, tak jak se o tobě náš zvěčnělý Jungmann v listu mně psaném projevil, díky Bohu! Ty mi děláš čest i radost, tebe jsem nadarmo za nástupce nepovolal...« A zkušený muž radí dále synovi, aby se »snad hluboko u vydávání spisů nevedral«, by byl opatrný, zvláště na zdraví! — »pamatuj! že se časy měnějí! a že i Veleslavín častěji na nedostatky naráží...« Připomíná mu, že jedenkráte chtěl dáti za sklad otcův »hodnou část« — »vidíš« — píše — »kterak by se's byl ošidíl. Zatím: jak jedno, tak druhé jest v rukou Božích — tedy nic našeho.« Rozumíme-li dobře, naznačoval Pospíšil z povzdálečí, že knihkupectví jeho mnoho nevynáší.

V dobé té opouštěla již Pospíšila paměť. V letech 1847 objevovalo se v Květech jméno filosofa Dra Fr. Čupra. Ale již roku 1857 Pospíšil se na něho nepamatoval. Dotazoval se naň syna, stejně jako na vydavatele J. V. Rozuma. Oba prý »zasluhují čest a vážnost ve vlasti«.

Aby předešel tísni, ježto vydržování domácnosti vlastní i dvou dcer, provdaných v Hradci, bylo nákladné, pomýšlel Pospíšil vydati nově spis J. N. Sýkory (učitele hlavní školy v Plzni) »Kurzgefastes Lehrbuch der böhmischen Sprache und Rechtschreibung zum Selbstunterrichte für Deutsche« a to buď v tiskárně hradecké, tenkráte již synově (Ladislavově) nebo chrudimské, již zařídil třetímu synu Stanislavovi. Nejraději by však viděl, kdyby spis vzal do tisku Jaroslav, který by ji též mohl »naložiti«. Pospíšil obával se, že by jinak neměl zač tržit groše. Tenkráte již vyhrál spor s dědičkou autorovou o honorář. Žalovala ho r. 1853 jako nakladatele pro patisk. Kniha těšila se značné pozornosti a dočkala se mnoha vydání.

Dne 29. ledna 1858 přiložil k zásilce drůbeže, již posílala matka synovi, (nejspíše) 100 obrázkův a připojil radu, by je rozdával »chudým dítkám, když něco koupějí, a poslům, jenž psaní nebo peníze přinášejí«. Má jich prý »hezkou zásobu. Takového cos chudého těšívá«. V témže listu žádá syna, by předplatil pro »Besedu« hradeckou »Humoristické Listy«, jež nedávno ohlašoval J. Svátek a J. R. Vilímek.

Dne 4. února t. r. psal milovanému synu opět. List tento započal slovy: »Pišme! dokud nás tu! dokud rukou vládnem a dokud ingoust nevyschne!« Oznamuje pak Jaroslavovi, že právě odchází od něho zlatník, jenž mu zub opiloval, poněvadž se mu kus ulomil, tak že si mohl o ostrý pozůstatek jazyk ubrousit. Měl jej již tak rozbolený až strach. Doufal však, že se to podá. V listě tom dotazoval se též po zeti svém Juliu Věnceslavu Heroldovi (jako »presidirující syndikus v Osvěčíně« v Haliči pojal za choť dceru jeho Aloisii, jež zemřela roku 1833 několik neděl po svatbě v působišti manželově), »živ-li neb jakou smrtí sešel?«

Rok 1858 byl pro Pospíšila dobou pohnutou. Dne 19. června t. r. oslavili totiž stařičtí manželé Pospíšilovi zlatou svatbu a to v Kutné Hoře. Je přirozeno, že hlavami obou prolétly při tom vzpomínky od onoho okamžiku, kdy po prvé oči jejich se v sebe zahleděly, až do oné doby, kdy vraceli se v město rodné po padesáti letech! Co oba vytrpěli! Co plánů a nadějí vyrostlo v duši Pospíšilově, co zklamání zažil, a co jeho choť Kateřina, rozená Ptačovská, se navzdychala, slzí

naronila, dětí oplakala! Hluboké dojmy, jež Pospíšil odnesl si z Kutné Hory, vylíčil snaše své Julii v dopise ze dne 3. července t. r.: »Když sem tam tak sladkých kroků a vzpomínek (sic?!) užíval, také sem se dosti naplakal po — taji — tak že Vám to ani vyslovit nemohu — vše mi bylo svaté, nač sem pohledl — a kterak pak by ne? tam sem se narodil, tam byl šťasten, neb mne tam Bůh anjelem strážným vedl a opatroval, beze vší zásluhy — začež díky Jemu na Výsosti!!! neskonalé díky!

Nejvíce sem již plakat musil před oltářem mého odání, až posléze sem se strachoval, bych z toho citu neonemocněl. Nemohu Vám to vše ani popsat — a jak mi bylo okolo srdce? když sem paníčky (sic!) z mého věku, ondy krásné — nyní, co babíčky[1]) shledal — ach! tu sem šel do sebe: že též tak zetlelý býti musim. — Když sem tam své věci zařídil, na druhý den objednal pan doktor Štětka oběd na Střelnici, též na místě mně posvátném — když podle Střelnice příbytek mých rodičů byl — ach! tu zase má duše upí. — — Tu se tedy obědvalo venku pod stromovím ve Střelnici, kam se okolo 20ti známých k obědu sešlo — a ku šesté nastalo loučení — když pošta okolo jedoucí zavzněla — vše to šlo se mnou ke kočáru — ach jaké tu líbání? jaké loučení? ani Vám popsat nemohu — —«

S takovým hnutím mysli opouštěli manželé Pospíšilovi Horu. A asi stejné dojmy prožívali, když četli v Lumíru[2]) o zlaté svatbě své, jež konána »v skromné sice tichosti, ale s vřelým oučastenstvím všech, kteří o tom se dověděli«. Tenkráte »podal nám tento věrné Hory syn nejpatrnější důkaz, jak láska k místu rodinnému (sic!) v srdci jeho vře, a zbožná mysl nutila jej, by na tom samém místě a v tentýž den, kde před padesáti lety co takřka neznámý v manželství požehnán byl, po uplynutí šťastného i strastiplného půlstoletí co proslavený národomil Všemohoucímu díky vzdával, a o požehnání k lehkému snášení břemene stáří prosil. Kýž by to tak mnohým bylo příkladem toho, jak máme otčinu milovati«.

I synové a dcery vzpomněli okamžiku toho příležitostnými verši, jež zvláště ke dni tomu byly vydány tiskem. Učinili tak hradečtí, pražští i chrudimští. Jaroslav k slavnostnímu listu připojil i celý rodokmen otcovy rozvětvené rodiny.[3])

Pospíšil-otec rád překvapoval. A ještě před zlatou svatbou svou překvapil dne 14. července t. r. člena městské rady kutnohorské

[1]) Kdo by tu nevzpomněl veršů K. Sudimíra Šnajdra?!

[2]) Lumír, 1858, str. 934.

[3]) Titul Jaroslavovy upomínky byl: »Slova radosti k památnému dni slavného zlatého zasnoubení, padesátiletého manželství Pana Jana Hostivíta Pospíšila a Paní Kateřiny Pospíšilové z upřímné lásky pronešeny a věnovány od vděčných dětí a veškerého příbuzenstva v Praze dne 19. července 1858.« Ladislav zase vydal »Pomněnky na den padesátiletého manželství, ježto díkučiněním oslavovali v týž den a tutéž hodinu jako před 50ti lety v Kutné Hoře... Slovútný pán Jan Host. Pospíšil a paní Kateřina Pospíšilová, rozená Ptačovská, měšťané a majitelé kněhkupectví v Hradci Králové.« Konečně byli rodiče překvapeni »Výjevem citů k oslavení památky zlaté svatby rodičů drahých... od vděčného syna Stanislava a choti jeho Veroniky (roz. Roubínkové) pronešených...«

MUDra Josefa Jaromíra Štětku k výročí padesátých narozenin jeho, k němuž složil »výjev citů«, který vytiskl syn Ladislav. A jistě překvapen četl Dr. Štětka:

VÝJEV CITŮ

k padesátému dni narození,

jejž dne 14. července 1858 slaví

Blahorodý Pán Pan

JOSEF JAROMÍR ŠTĚTKA,

doktor v lékařství, c. k. soudní a městský lékař, pro zásluhy o blaho obce čestný měšťan, soused a horník, člen městské raddy, spravovatel školních záležitostí a místní školdozorce, první zakladatel a člen výboru městské nemocnice, člen výboru městské opatrovny, otec chudých, vrchní střelecký mistr c. k. priv. sboru ostrostřeleckého

královského horního města

HORY KUTNÉ.

Od *J. H. Pospíšila*, Kutnohorana.

Jaký den to Hora Kutná slaví,
Že jest vše v radostném pohnutí?
Občan ctný se v spolek s žáčkem staví,
Byvší chorec jest i v napnutí.

Deset uplynulo pětiletí
Můži na procházce života,
Jehož ctí si kmet i útlé děti,
Rovněž občanů jak jednota.

Ano, Ty jsi chloubou naší Hory,
Neb jsi moudrý v měšťan poradě;
U Tebe nachází pomoc chorý
Při veškeré zdraví závadě;

Lneš jak otec vřele ku mládeži,
Této příštích věků zárodě,
By, jak zdatným Čechům přináleží,
Jednou splynula též v národě;

Ctitelem jsi mravu domácího,
Jazyk dědův Tobě milený:
Proto dnes Ti z srdce horoucího
Vřelé city Hory zjeveny.

Tam kde Labe s Orlicí se pojí,
Žije věrný slavné Hory syn:
Ten i zdvíhá hlas svůj k úctě Tvojí,
Vděčným chtě být s sourodáky jmín.

Pospíšil nebyl miláčkem Mus. Nebyl jím ani ten (kněz Jos. Šrůtek? či starý přítel jeho Jos. Vladimír Pelikán?), kdo měl nějakou účast na neumělých rýmech těchto. Ale rýmy tyto stačily, by Dr. Štětka všiml si jubilea manželů Pospíšilových, o němž zastkvěl se, kdysi Veleslavín věku našeho, naposledy...

Pospíšil korespondoval rád. Když 3. listopadu roku 1858 psal Jaroslavovi, vypravoval tenkráte dopis *473.!* Jindy bývalo jich do té doby více, daleko více, o několik set více. List milovanému synu započal slovy: »Tenkráte neřekneš: „*Pantáta rád píše*". Vidíš! jak se to mění! Nebýti onoho, nikdy *rád!* ale — železná a neunavná pilnost a láska k pořádku to byla vždy má radost — a jak ta ochábla — nastala, jak jsem viděl, *spátečnost!* poněvadž nerad píšu.«

Pospíšila častěji navštěvovala vnoučata. Ale děd byl již ve věku, kdy býval mrzutý. Ostatně jeho vychování bylo zcela rozdílné od vychování nové generace. Ještě své děti vedl tak, že viděly v otci spíše moc než lásku. Nenáviděl tykání dětí rodičům. I jinak měl o výchově jiné představy. Také živost dětí ho rozčilovala. Stěžoval si na př. v listě ze 4. února r. 1858 na děti zetě svého Vávry, kterak veliký kříž mají s nimi: »to je ti spustota a nevzdělanost dětí! ani bych to žádnému nevěřil bez přesvědčenosti — otec hloupý a nešťastný opičí otec!!!« A přece děd vnoučáta svá miloval. Z Herrmanových dětí skládal veliké naděje v Gustava, jenž byl v té době zaměstnán v závodě Jaroslava Pospíšila. Dne 29. ledna r. 1858 poslal mu dokonce »dvojku«. Líbilo se mu jeho počínání a sloh ve psaní. Doufal, setrvá-li, že »rodu Pospíšilovu bude množiti čest«. Dotazoval se též Jaroslava, co soudí o tom, jaká má býti jeho »zábava budoucí«? »Já nacházím velké vlohy v něm literatuře přející« — psal tenkráte synovi — »a protož také na tvé projevení čekám. Také bych rád slyšel pronešení o jeho mravech a náklonnostech ostatních — a jestli všecko dobré? toť by byla vyhraná«. Pustil-li se děd do kázání, tu začal od Adama. A vyčítal i věci nezaviněné. Neměl slitování na př. se zetěm Fr. Herrmannem, který byl tak osudem štván, a často byl k němu tchán i více než nespravedlivý. A jen temperamentem lze mnoho vysvětliti. Psal na př. v témže listě z 29. ledna 1858 o Gustavu Herrmannovi: »Ostatně se mi zdá, jako by tento mladík nemotornosti otce nahlížel — an mu ani nikdy nepíše — a má dobře! posil ho v tom — a dej mu na ruku, by se za zaslepené rodiče pomodlil —« a při podání „dvojky" (2 zl.) »jev mu mou spokojenost, naději a pozdravení«. Podivné to názory o poměru dětí k rodičům! Jaroslav sotva splnil cele poslání svoje. V tom směru se s otcem rozcházel, ač jinak vždy hleděl mu vyhověti, aspoň otci nic nevymlouvati.

*

Roku 1859 měl Pospíšil starosti jiné. V listopadu pak t. r. dokonce jakoby nově ožil stařičký vlastenec doby předbřeznové a s mladickým ohněm účastnil se »první manifestací probouzejícího se ducha národního v Hradci Králové«, při pořádání Jungmannovy oslavy.

Roku následujícího našel si Pospíšil na nějakou dobu zaměstnání jiné. Na vyzvání synovo snášel s půdy rozsáhlou korespondenci s českými literáty, aby vypsal svůj životopis. Důležité věci posílal synu Jaroslavovi, jemuž dne 1. února r. 1860 psal: »Připomenutí o známosti a mém životě, co nevidět započnu — Bůh mi zajisté té milosti popřeje, a ty Ho popros se mnou! On mne vedl až k této době a ty cítíš: sladké hořké se mnou — a i já prosím: aby tě Bůh při zdraví

zachovati ráčil.« — — — »Že tě budou zbytky po Dobromile[1]) těšit, čekal jsem, a dokládám: že tě nade vše *Zbírka rozličných myšlenek*[2]) těšit bude; počíná se rokem 1825 a končí as 1836tým. Tam je popis naši cesty na Kunětice[3]) — při kterés také přítomen byl, a tím ku vydání toho, co se za dobré uzná, povzbuzen budeš, a co mne těší, vím, že i tebe těší — a Rettiška zasluhuje té památky v naši Vlasti. Až bude možno, prohledám ještě papíry, a myslím: že mnohé psaní od ni bude moci býti použito.« I povzbuzuje syna: »buď jen dobré naděje! i buď pamětliv zásluh — (přičinění) otce svého! padlo něco ingoustu pilností mou — a pak jsou miliony mých kroků pro dobro mé Vlasti a rodiny konaných — — což mne blažit má až ku hrobu — — —«

V listě tomto pokračoval Pospíšil 6. února. Zatím shledal psaní od Rettičky, tak že jich »počet hezky vysoko vzrostl«.[4])

Dne 14. února psal Jaroslavovi opětně. Tím dosáhl čísla dopisu toho roku 45. Měl mnoho práce s rovnáním korespondence. Stěžoval si na to synovi. Byl prý toho vinen. »Především ti musím zdělit: kterakous mi způsobil práci s tím na ruku dáním: bych ti něco listů Rettičiných sdělil atd. Jáť to s radostí činím, ale, abych mohl tu nějaký výběr činit? to nemožno, a protož! kde psáno: *Svatě milovaný Bratřínku!* to vše dostaneš a vyber si pak, co chceš! Já mimo to i také od Rettiga vše listy připojuji.« Mezi jiným přišel i na »*Loučení s Moravou*« nepochybně od Rettišky, když se od Pešiny[5]) vracela (z Blučiny r. 1862?), také zaslouží naši vážnosti a uznání — komu čest! tomu čest!! — a to pochází jen z darů Božích — jen když si vážíme ...«

Dovedeme si představiti starce-Pospíšila, kterak sleduje dávno psané ony řádky a vybavuje dávno vyprchalé dojmy, obnovuje vybledlé upomínky. O něco níže psal zase: »Přicházím mezi jiným také na některé listy ode mne roku 1827 a 1828 tobě psané — chceš je také? obsahují: lásku k dítěti a čest otcovu — já již sám nevím, že sem tě hned z počátku tak miloval — — zatím nelituji toho — —« »Od Krále[6]) také ti listy pošlu, mezi nimi snad bude také onen, kde

[1]) Majdalena Dobromila Rettigová, jež byla Pospíšilovi »genij«. Již 30. ledna r. 1860 poslal Jaroslavovi spisek »Bohu a Vlasti«, co drahý klenot po Retyšce, pak »Poetischer Versuch«, »Meine Besuche«.

[2]) Sbírka rozličných myšlenek M. D. Rettigové uložena je v Museu král. Českého. (Ženský svět, r. 1885, č. 4., str. 49. a n.)

[3]) Cestu na Kunětice roku 1826 konanou z části otiskl Alois Jirásek v Kalendáři Národních Listů, 1908, celou J. Pešek v Časopisu Matice Moravské, 1909, str. 380 a d.

[4]) Pešek Josef: Magdalena Dobromila Rettigová ve světle své korespondence (ČČM., 1913, str. 310 a d.)... Týž: Stammbuch Magdaleny Dobromily Rettigové, Osvěta, 1909, str. 338 a d.

[5]) Václav Michal Pešina (z Čechorodu) narodil se na Novém Hradci Králové r. 1782. Působil jako kněz v Čechách, od r. 1819 v Blučině; r. 1832 stal se kanovníkem u sv. Víta. Roku 1837 obdržel od cara Mikuláše brilantový prsten »za podání básní«. Básníkem »z boží milosti« nebyl.

[6]) Josef Mirovít Král (* 1789 na Opočně). Studoval v Litomyšli a v Praze, bohosloví v Hradci Králové. Stal se farářem v Branné u Jilemnice. Přispíval básněmi (někdy měl i šťastnou chvilku) do Čechoslava, Poutníka a j. Napsal též »Průvodce po Biskupství Královéhradeckém« (3 sv. v letech 1825—1827) a »Slávové, Praotcové Čechů ...« (1825) a j.

praví hned v počátku toto as: »Svatě milovaný Bratře! To je špás! Stalo se zde dvoje zamilování. Váš Jar.(oslav) mne navštivil, zamiloval se do Machytkové Julínky, a já zase do něj a t. d., a t. d. Asi budeš rád vidět Mirovita psaní??« Pospíšil nepsal list v celku; jakmile na něco zajímavějšího přišel, tu v dopise pokračoval. Také číssloval tyto poznámky. Sám se k tomu přiznává: »Jak mi co napadne, tak to podávám. Při přebírání lístků, přicházím na jedno třicítileté psaní od Polemíra,[1]) v kterémž mnoho srdečnosti leží — a já také vím, že by tento soudruh byl se mnou v čas potřeby duši dělil; teď však po mnohá léta, jakoby do vody padl, snad že sem mu neodpověděl? o něm nic nevím — a an mé dobré srdce pro každou dobrou duši bije, tak bych předce rád věděl, kde nyní tento starý kamaráď žije? Nevíš-li ty vysvětlení? bude Vávra[2]) vědět, kam přišel z Lomnice.«

Pospíšil leccos časem zapomněl. Psal tenkráte též Jaroslavovi: »Jak mi známo, že mou jistou čest vyhledáváš — a mnohé sem patřící sestavení obmejšlíš — tak ti sdílím lístek tu se hodící. Jestiť to jistá dedikace, aniž vím od koho? z Vídně bez podpisu, od r. 1841 — z čehož ty snad mi dáš vysvětlení. Budiž již toto od koho chce, jen když podává svatou pravdu, může se hodit na svém místě — až co ty řekneš.« Také zapomněl, že se již zmiňoval o listech, jež psal Jaroslavovi v letech 1827—28. »Když sem se již jedenkráte na tvé povzbuzení do urovnání mých papírů pustil, tak v tom již přes týden až k oslepnutí trvám; a tu sem přišel na 3 psaní, aniž vím, kterakou náhodou sem přišly? První jest od 10^{ho} listopadu 827^{ho}, druhý od 20^{ho} list. téhož (roku) a třetí od 20^{ho} března 1828, tobě psány a až je číst budeš, doufám, že tvá duše zaplesá — nad péčí a upřímností otce tvého. — Ostatně dostaneš tolik listů, že nebudeš vědět, kam s níma —«

Sotva byl Jaroslavovi list tento doručen, již psal mu otec dne 22. února dopis nový: »Co říkáš Rett.(iččiným) dopisům? Tušim sem ti psal, že sem přišel na jedno psaní, v němž stálo: na mé kynutí, že chce život popsati atd., avšak jen s tou výminkou, že za jejího života nemá jej oko lidské spatřiti. Léta minula, a já zapomněl, co sem byl psal — až když sem nyní na tvé kynutí po ní shledával, našel sem, co výše podotknuto, a tím probuzen, spěchal sem na půdu, a hle! nalezl sem popis života v němčině,[3]) ale jen do jejího řka provdání, a po 4 léta v Táboře s mužem, co sekretářem bydlení. — Přeškoda celoty — —«

V témže listě sděluje otec synovi, co ještě nalezl: »Ty jsi mne do pěkného uvedl, neb zavedl — tak že po čtvrt léta z toho se ne-

[1] Josef Polemír Kaun (* 1795, v Rychnově) byl kooperátorem v Lomnici nad Popelkou u hory Tábor. Přispíval do Čechoslava, Poutníka, Jindy a Nyní a Květů. Byl zakladatelem »Matice České«.

[2]) Jan Vávra (* 1792 v Lomnici nad Popelkou) měl za manželku nejstarší dceru Pospíšilovu Annu. Nějakou dobu byl profesorem řeči a literatury české na universitě v Praze.

[3]) Životopis M. D. Rettigové je uložen v Museu král. Českého. Frant. Bačkovský přeloživ jej volně, sem tam něco vynechav, uveřejnil v Ženských Listech 1885 a 1886. — Obšírné vylíčení života čteme v Literaturním Létopise J. V. J. Michla, str. 319—324. Zde slyšíme ještě o působení jejím v Litomyšli, kde stal se manžel její Jan Rettig koncem r. 1834 radním.

vymotám, jak vidím. — Při prohlížení pozůstalosti neb odkazu Rettiščinem přicházím na písemnosti mně dosti milé, jako dnes zase na listiny proti *Landfrassovi* stran Kuchařky zavedené, jenž ti zajisté milé budou; ale já sem při tom mučedlník, to mi věř. NB. Považ! tak jako já listy od Rett. schovával, tak i ona moje ukládala — zajisté to věc ku podivu hodná! Táhne jedenáctá, já ještě tu sedím — —«

Pospíšil často churavěl a to již v letech mladších, kdy léčíval ho MUDr. Bartošek. Stáří hlásilo se bolestmi častějšími a úpornějšími. Podle zvyku, patrně staršího, odpoledne usínal. Když se však probudil, nebývalo mu dobře. Chodíval proto na procházku. Dne 22. února r. 1860, když hlásilo se nevolno, vyzván byl »panímámou«, by šel se projít za bránu, patrně Pražskou. Vše pak podrobně líčí Jaroslavovi v dopise, v němž pokračoval odpoledne. »A tu hned ve bráně mrkna okem v levo, a hle! stráž tu žádná — ty víš, co tam vždy vojáků se hemžilo? Nejni to Babylon? Kdo by řekl, čeho dočkáme!« I šel dále. Tu při pekelném větru na mostě ulevil si slovy: »Kuš, světe mordyenský!« jak prý říkává děkan hořický. Vrátiv se domů, pokračoval v rovnání dopisů. Vždyť prý věru jest čas, by jedenkráte »držel přehlídku toho, aby pak hned začal pracovati »na popsání života«.

Pospíšil pokračoval v dopise odpoledne, ba ještě druhý den ráno. Tenkráte psal: »O zajisté! Bůh jest se mnou posud! kdyby toho nebylo, tak bych aspoň nyní pod tím bříměm padal, v kterém zapředen jsem! Posuď jen: jak povídám, o půl sedmé již se batolím v psaních a rukopisech, jež kol sebe tu na mandele mám, je přebírám, sem a tam čtu a „vždy znova, ač snad to marnost (= marnivost?) a chlouba?" (Jen) na paměti mám, že sem v tomto pádu, ctí a přičinlivostí, snahou a schopem od samého Boha zvolený, a tudy se mnou divy a zázraky až posud děly — čemuž svatě věřím! To však budiž mezi námi řečeno pro uvarování žárlivosti a závisti, vždyť známe člověčenstvo — —« Na konci listu žádá syna, by mu psal, odpověděl klidně a po rozvaze, »a ne zase až kotrba přeplněná se to ono vynechá zapomenutím a přeplněním —, »vždyť« zde se nechá říci: častá pořádnost dělá dobré přátele.« —

Tenkráte odložil právě otec rukopis »Kuchařky« z roku 1830, »v němž na zad vypodobněno více vzorků, kterak se mají tabule připravovat, co, tuším, posud se nevyplnilo.«

Dne 10. března psal otec synovi zase. Druhého dne v listě pokračoval. Opět se probírá korespondencí: »... tu sedím a přebírám *tisíců* písemností, nejvíce psaných rukou dávno spráchnivělou, která nepochybně i na mne bratrsky kývá? Právě sem přišel mezi jiným na lísteček od tebe Retti(gové) psaný od roku 1841 — a na spis ku císaři (Františkovi I.) od roku 1829 s mým a Rittiččiným vlastním podpisem proti Landfrassovi[1].) Tento lístek, myslím, že zasluhuje

[1]) K vůli svým učenkám ve vaření napsala Rettigová několik povídek, jimž dala společný titul »Márinčin košíček«, k němuž chtěla připojiti prvé oddělení kuchařské knihy své. Když jí však Pospíšil vracel spis, censurou povolený, obdržela toliko povídky, kdežto »pojednání o vaření« zmizelo a spisek vyšel u Al. J. Landfrasa v Jindřichově Hradci, kde jako autor uveden jakýsi Kuperyus. U Landfrasa vyšlo pojednání to dvakráte, než Pospíšil vydal

schování, ohledně práva ke Kuchařce.[1]) Dej pozor! na taká poznamenání!

Stran pozůstalosti po Rettigové projevil přání: »abys něco o tomto všem vydal! což by užíteček takový vyneslo, zaň by se mohl pomníček Retyšce postavit! Co říkáš? *Pobudem! nebudem* atd.« Chtěl snad Pospíšil takto splatiti dluh svůj M. D. Rettigové. Snad na myšlenku tu přiveden byl nakladatelem J. Kobrem, který dal postaviti pomník Jaroslavu Langrovi, jehož sebrané spisy byl tenkráte vydal tiskem Jaroslava Pospíšila.

V témže dopise (na sv. Matěje psaném) šeptá Pospíšil do ucha Jaroslavovi, že panímáma churaví: dostává závrať a hlavně, že se jí stýská, což u ní již něco znamená. Proto však přece šla na »ranní«. Sám pak na sobě cítí, že slábne a zvláště ho mrzí, že špatně spí. V doušce pak poznamenal: »Posud sem hříšně uvnitř soudil, že Bůh se s takovým previtem, jako jest hříšný člověk zde, nezabejvá — —, teď ale na to přicházím a věřím pevně, že náš Tvůrce o každém tvoru zde ví — — tak jako o mně nehodným — sice bych bez Jeho božské pomoci — nikdy byl do dneška neobstál — děkuji Jemu! za toto svaté poznání!!!« — Marně čeká od syna psaní. Zve ho do Hradce.

Pospíšil psal Jaroslavovi často. Hledal a jistě nacházel v dopisech těch úlevy. Byly to často hovory, v nichž mluvil hradecký Veleslavín sám k sobě. Kdysi započal list svůj synovi: »Čas! a peníz brání nám v dopisování, viď? avšak rozvážíme-li to naše krátké pobytí, tu vším hodíme, i tím šestákem za mark — a píšeme předc —«

Toho dne vybral ještě pro syna dopis piaristy Šlosara a arcibiskupa F. de Paula Pištěka, jež psali Rettigové, jakož list její plný obav o zdraví Pospíšilovo.

Tenkráte přišel Pospíšil, probíraje se písemnostmi, též na spis Krištofa Šmída »Einsiedler in Wüste«. Poněvadž se nepamatoval, byl-li spis ten přečeštěn a vydán, »podal« jej při příležitosti t. zv. »*Verdauungsvisit*« královéhradeckému biskupovi Hanlovi »s tou poklonou i pakli se mu líbit bude«, že by knihu vydal tiskem česky: »Já ho takto vážu k podpoře prodeje« — svěřoval se synovi — »kterýmžto způsobem sem již sta zlatých získal, aniž sem tím své svědomí pokálil — pozor! to ta cesta pravá!« Žádá tedy syna, by mu sdělil, je-li již ona povídka »venku«. Ne-li, tu by ji dal přeložit Vávrovi.

Z jiných dopisů Pospíšilových známe list k Jos. Vladimíru Pelikánovi ze dne 19. března 1860. Psal mu k jmeninám: »Churav na těle i na duši, ubírám se předce k Vám s několika slovíčky a to

---

r. 1826 nově »Domácí kuchařku« M. D. Rettigové. Druhé rozmnožené vydání vyšlo r. 1831 (str. 320 v 8⁰), s podobiznou spisovatelčinou; Pospíšil vydal též německé vydání »Kuchařky« (»Hausköchin ...«). Pozdější vydání upravila vyučenka její Antonie Pospíšilová, provdaná Dušánková. Ostatně i sestry její učily se vařit u Rettigové, která do r. 1837 počítala na 200 učednic.

[1]) Pospíšil kupoval různá vydání »německých kuchařek«, podle nichž Rettigová pracovala a doplňovala »Kuchařku« svou. V celku bylo těchto »příruček« kolem 15. — Veškeru literární pozůstalost odporučila Rettigová J. H. Pospíšilovi.

jen proto; abyste ráčil vědět: že Vás posud, jako vždy jindy vřele miluji, o čemž žádám! abyste v pochybě netrvali, ač že Vám na mém přátelství pramálo záleženo jest. — Kdybych uměl divy dělat, aneb čarovat! podivili byste se, co bych Vám vázaného vykouzlil, — ale tak, že jedno ani druhé neumím — utíkám se k Pánu Bohu..., aby Vám především svatého zdraví a pak aspoň poněkudního blaha spolu i rodince milé, dobrotivě uděliti ráčil...«

Pospíšil do pozdního věku rád se účastnil slavnostních dnů. K nim náležel v Hradci i studentský ples, na němž objevil se starý vlastenec ještě 31. ledna r. 1861, kde pozdravil přítomného mladého Jana hraběte Harracha takřka slovy Simeonovými. Viděl v mladém, uvědomělém šlechtici vycházeti nám hvězdu-dennici. I těšil se tenkráte Pospíšil nadějí, že národu našemu vzejde světlo lepší budoucnosti, bude-li se vždy a všude naše šlechta k němu hlásiti...

(Dokončení.

N. A. Někrasov:

Kamenné srdce.

Přeložil a úvodem a poznámkami opatřil Jan Pán.

(Dokončení.)

Avšak prosté a laskavé přijetí Mercalovem, obzvláště pochvaly, jimiž neopomenul zasypati »Kamenné srdce«, brzy vrátily Glažievskému ovládání smyslů. Naopak přešel do druhé krajnosti: usmyslil si blesknouti se nenuceností, zabzučel jakýsi verš z písničky a vypravoval anekdotu o svém Terentiovi, který, neznaje čísti a psáti, snědl jakousi náplast, již mu předepsali k upotřebení zevnímu. Anekdota nebyla zábavná a vypravování jeho bylo strojené a vyznamenávalo se dvěma, třemi sarkasmy.

»Nu, Bůh budiž s ním, s vaším Terentiem«, poznamenal Mercalov. »A řekněte mi, jak dlouho psal jste »Kamenné srdce«?«

Glažievskij se poněkud zarazil.

»Já?... Nedlouho...«

»A jak dlouho?«

Glažievskij odpovídal ne ihned: »Jak dlouho? Začal jsem v květnu... a ukončil, ukončil téhož roku.«

Čudovu tato odpověď ukázala se poněkud zvláštní: ještě nedávno mu řekl Glažievskij, že psal svůj román čtyři roky a šestnáckráte jej přepisoval.[1])

»Což stydí se«, pomyslil si Čudov, »říci Mercalovu pravdu?«

»Rychle!« podotkl Mercalov. »Ostatně při tvorbě čas nic neznamená. Puškin psal některé svoje plody neobyčejně rychle, jiné však dařily se mu patrně ohromně nesnadno; viděl jsem rukopis některých

---

[1]) Dostojevskij začal pracovati o »Chudých lidech« již ve vojenském inž. ústavu, předělával je, přepisoval, přidával i vynechával jednotlivá místa. Srv. A. G. Stín, Historie ruské literatury XIX. stol., str. 305.

kapitol »Oněgina«: vyškrabáno a přetrženo každé slovo desetkrát — a výsledek týž: i to, co bylo napsáno brzy, i to, co psáno bylo dlouho a s napiatým úsilím, čte se stejně lehko, se stejnou rozkoší. I to i ono je stejně geniální. Byron tvořil vůbec velmi rychle. »Manfreda« napsal za dvacet dva dny a některé zpěvy »Dona Juna« nestály ho více nežli jednu noc. Náš Gogol prý píše těžko, několikráte přetrhuje slova, jeho rukopisy jsou písemnou hatmalilkou, ale možno-li pozorovati, čteme-li jeho plavnou, lehkou, malebnou prosu,. že stála autora tolik úsilí? Mám autografy i celé rukopisy mnohých pozoruhodných spisovatelů. Chcete se podívati?«

Mercalov mluvil dobromyslně, nemysle na dojem, kterým působí jeho slova, ale kdyby byl pozoroval obličej Glažievského, byl by viděl, že ne tak jeho slova a autografy velikých lidí poutaly jeho mladého posluchače, jako to, že on, veliký ruský kritik, k vůli němu, Glažievskému, promluvil o Puškinu, Byronu a Gogolovi; obličej autora »Kamenného srdce« nade vše výmluvněji vyjadřoval city, probuzené v něm srovnáním tak lichotivým; podle toho obličeje Čudov, který již začal rozuměti Glažievskému, ihned se domyslil, oč jde.

»Jak je moudrý!« řekl Glažievskij Čudovu, když Mercalov odešel za rukopisy, »a jak podivuhodně a jemně vystihuje krásu! Opravdový kritik!«

Mercalov byl opravdu moudrý člověk, avšak jeho rozum nejevil se ovšem při takových scénách a okolnostech. Příliš brzy vybočil z úlohy, ve které chtěl vydržeti, pevně si umíniv. že bude umírněným v pochvalách. Dostačovala jediná věta Glažievského, pronesena neobyčejně mírným, pokorným tónem:

»Vy asi zveličujete přednosti mého románu?«

A dobrodušný Mercalov vzplanul a jal se dokazovati, proč považuje »Kamenné srdce« za umělecký, veliký, geniální výtvor. Glažievskij chvílemi pronesl slůvko (ne bez úmyslu, jak se začalo zdáti Čudovu), které působilo jak máslo, vlité do ohně: Mercalov rozhorloval se ještě více a zapomínal veškeré umírněnosti ve výrazech, opakuje znovu a slavnostně včerejší větu, že za »Kamenné srdce« nevezme celé ruské literatury.

»Však uvidíte! Budu psáti a teprve pak ukáže se veliký umělecký význam »Kamenného srdce«. To jest román, o němž možno napsati celou knihu, dvakráte tlustší, než-li je on sám!«

»Dosti, Řehoři Alexandroviči! Vy jste ke mně opravdu tak laskav — a co tu možno napsati! Přiznávám se, kdyby bylo potřebí, já bych nevěděl, čím vyplniti i kratičkou recensi. Pochvala jest krátká — a rozvedeš-li ji, má stejný účinek...«

»To jenom dokazuje,« odpovídal Mercalov ne bez malé hrdosti, »že nejste kritikem a že byste se nepustil do díla svého. Rozebírati podobnou práci znamená ukázati její podstatu, význam, při čemž snadno možno obejíti se i bez pochvaly; děj je příliš jasný a zřejmě mluví sám sebou; avšak podstata i význam podobného uměleckého výtvoru jsou tak hluboké a mnohovýznamné, že není v recensi možno učiniti na ně jen narážku.«

»Inu, to je vaše věc, vaše věc,« odpovídal Glažievskij, dávaje znáti, že je důvody kritikovými úplně přesvědčen.

V rozhovoru toho druhu pokračovali ještě půldruhé hodiny. Louče se s Glažievskim, Mercalov prohlásil, že doufá, že spatří jej u sebe velmi brzy opět.

»Tyto dny shromáždím u sebe některé ze svých přátel a uvedeme vás v náš literární kroužek. Jsou to lidé vesměs velmi dobří, — chystám jim krásný požitek: budeme čísti »Kamenné srdce«.

Po třech dnech obdržel Glažievskij skutečně lístek tohoto znění:

»Rozmilý Osipe Michajloviči! Shromáždilo se u mne dnes několik dobrých přátel, všichni rádi se seznámí s autorem »Kamenného srdce«, které vy nám laskavě přečtete atd. atd. Mercalov«.

Po přečtení listku obličej Glažievského se protáhl v dlouhou otázku: jít či nejít? —

Zpráva o novém geniálním románu, o novém literárním geniu roznesla se neobyčejně rychle v literárním kroužku, jehož středem a světlem byl Mercalov.

Přátelé, kteří k němu přicházeli, neviděli ho jinak než s rukopisem »Kamenného srdce« v rukou, z něhož ihned začínal čísti úryvky, dávaje se jimi unášeti a vzdávaje povinnou daň obdivu talentu autorovu.

Literární kroužek, který se seskupil okolo Mercalova, zahrnoval v sobě vše, co tehdy bylo v literatuře mladého, nadaného a ušlechtilého. Avšak kromě spisovatelův k němu patřilo několik osob, které nikdy ničeho nenapsaly a pravděpodobně nikdy ničeho nenapíší. Nicméně neměli lidé ti jiného kroužku, kromě literárního, kde prožívali veškeren čas, volný od služebních nebo jiných prací.

Jich tam trpěli a dostali se tam za pomoci Mercalova nebo jiného literáta, který měl autoritu; přijetí jich v literární kroužek vždy se odůvodňovalo nějakými přednostmi, které na nich objevovali mecenášové a po nich i jiní. »Třeba nepíše veršů, je *básníkem v duši*«, mluvili o jednom. »Jak umí tajně vypozorovati sebe jemnější rys na básnickém výtvoru!« Druhého nazývali »*ušlechtilou osobností*,« divíce se jeho veliké dovednosti, vycítiti krásu, a vypravujíce o něm stále tutéž anekdotu jako důkaz jeho neobyčejné mravní síly. Ve třetím viděli kromobyčejný humor. Obvzláště mnoho bylo takových, kteří dovedli s každým cítiti, pročež je bylo možno nazvati »literární spolucítící«. A skutečně byli to dobří hoši, většinou úplně bezvýznamní, kteří dovedli státi se nepostradatelnými hvězdám kroužku buď svými známostmi nebo bohatstvím nebo prostě zvláštní ochotností a uměním pochlebovati.

Básník v duši byl bohat a celá společnost jednou za týden u něho večeřela se šampaňským a lanýži. Mimo to v případech vážných půjčoval peníze, čehož neopomíjeli užíti literáti s úvěrem mravním, avšak ne skutečným.

Ušlechtilá osobnost,[1]) která se vyznamenávala neobyčejnou náklonností ke spánku, apatii a tučnosti, dovedla se učiniti nepostradatelnou

---

[1]) *Pavel Vasiljevič Anněnkov* (1813—1887), literární kritik a vydavatel spisů Puškinových, přítel Turgeněvův, který jej nazýval »svým komisionářem«

svojí obratností a neúnavností v plnění rozkazů. Bylo-li potřebí opatřiti knihu, objednati na dluh šaty, uladiti záležitost s knihkupcem, přinutiti někoho, aby dával oběd a pozval jmenovitě ty a ty, vypůjčiti peníze, nechávala ušlechtilá osobnost vlastních záležitostí a s nadšením spěchala vyplniti přání přikazujícího, rozumí se, byl-li člověkem vlivným.

Odjížděl-li spisovatel někam daleko a potřeboval-li korespondenta, nikdo a nikdy nemohl býti spolehlivějším, než ušlechtila osobnost. S nepochopitelným zápalem brala na sebe povinnost dávati vám zprávu o všem, co se děje v literatuře za vaší nepřítomnosti, spravovati vaše sedláky, posílati vám vaše oblíbené doutníky, a dělala všechno s takovou ochotou, roztomilostí, tak nezištně a přesně, že sláva její rostla neobyčejně rychle a nespokojujíc se literárním kroužkem, začala pronikati i v kruhy jiné.

Brzy otevřela mu dráhu v širší sféru činnosti, kde ušlechtilá osobnost záhy ukázala se v takovém lesku, že vypsání hrdinských skutků jejich na patřičném místě našich zápisek sestaví několik zvláštních kapitol a snad i celý svazek.[1])

Umělecká povaha vyznamenávala se téměř týmž, čím básník v duši; jenom s tím rozdílem, že večeře, které se stísněným srdcem někdy dávala, aby pomáhala své důstojnosti, byly neuvěřitelně špatné, a peníze půjčovala s velikou námahou, malými obnosy a při tom ne jinak, než na spolehlivé zástavy, berouc pořádné úroky.

Praktická hlava účastnila se dražební společnosti, která se rozešla pro »neblahý obrat záležitostí« a poslala svým akcionářům místo dividendy účet, podle něhož jim bylo platiti pořádný obnos. Za to, že pomáhala spisovatelům, jakožto lidem pracujícím a způsobným vydělávati, pomáhala si v krajních případech jejich vlastními prostředky a opatřovala peníze, když jinou cestou opatřiti jich nebylo možno. Byla známa s knihkupci, dobře znala morální úvěr každého spisovatele a byla mezi nimi skutečně nejpraktičtější hlavou.

Element světskosti držel se tím, že přinášel novinky, vzaté ostatně ze třetí ruky, a klepy ze světské společnosti, za nimiž vůbec všichni spisovatelé se honí.

Knihovna zásobovala Spisovatele vzácnými a drahými vydáními a vůbec všemi potřebnými knihami.[2])

Novina doplňovala element světskosti; byl to člověk, který se toulal od rána do noci v různých petrohradských kruzích a jenž

---

a jemuž dával čísti svoje rukopisy, než je poslal do tisku, byl »průvodcem« všech literárních hvězd (Bělinského, Gogola, Někrasova a j.); schválně se ubytoval s Gogolem pod jednou střechou, aby mu Gogol mohl diktovati »Mrtvé duše«, ošetřoval souchotinářského Bělinského a pod.

[1]) K tomu Čukovskij dodává: »Nebylo tou sférou vydání Puškina, v němž dle svědectví Panajevové Golovačevy viděl Někrasov výdělkářství? — Sotva. V každém případě tato narážka ještě potřebuje vyjasnění.«

[2]) *Alex. Sergějevič Komarov* pokaždé přísahal, že příští úterý u něho bude nejvybranější oběd i nejlepší vína od Raula, a pokaždé byl usvědčen ze žvanění. Obědů u něho se Bělinskij rozhodně odřekl. »Komaziška je hlupák!« říkával o něm. Aby si dodal vážnosti, objednával žurnály a knihy a byl rád, mohl-li dodati Bělinskému nové číslo »Revue indépendante«, novou brožuru, slovník... Pozn. Čuk.

vyslechl a ihned zapisoval do svého zápisníků všechno, co uslyšel na ulici.

Konečně *všestranná povaha* (byla i vnímavá) uchvacovala tím, že všechno znala, všechno viděla, pro všechno měla porozumění a ze všeho se těšila, hluboko pojímala ve svoje široké lůno každý zjev života, výtvor péra, dláta, štětce, sbírajíc jako včela se všeho šťávu požitků. Tak o ní hovořili, podotýkajíce, že šťastná její schopnost, ze všeho se těšiti, všemu rozuměti, se vším cítiti, při čemž nevěnovala se výlučně ničemu, je hodna závisti. Ve skutečnosti nabyl vážnosti tím, že tři roky pobyl za hranicí, byl v Paříži i Londýně, viděl všechny pozoruhodné obrazy galerií a vyznamenával se neobyčejnou smělostí mluviti o všem, třebas o čínské mluvnici, řízně, rozhodně a s učenou tváří znalce.[1])

Takové byly různorodé živly, tvořící tu část kroužku, jíž jsme dali jméno »literárních spolucíticích«. Mezi nimi byli dva, tři lidé učení (k nim patřila všestranná povaha), kteří byli by na místě v každém kruhu; ostatní byli lidé rozhodně lidé bezvýznamní a mimo prostředky vypočítané drželo je v literárním kroužku neúnavné a plazivé lichocení, otrocké chování a ochota, která se tak stupňovala, že mnozí pokládali štěstím, dal-li jim spisovatel přepsati svoji práci, a tvrdili, že při tom cítili horečné chvění a prolévali slzy pohnutí; jiní podrobovali se dobrovolnému ponížení, snášejíce dosti nepříjemné scény, kdy Mercalov, který se rozčiloval dosti rychle, byl krajně špatně naladěn; v takové minuty nepovažoval za nevhodné říci literárnímu spolucítícímu, přišedšímu nevhod: »Jděte ven« nebo přivítati jej takto:

»Kde jste k čertu zmizel? Potřebuji konversačního slovníku jako soli: poslal jsem k vám třikráte. Věčně vás není, když je vás potřebí, a jak není kdy na vás mysliti, — ihned jste tu! A proč jste přišel, poslal jsem ne pro vás, nýbrž pro slovník. Přinesl jste jej?«

»Nikoli, má jej Lykošin«.

»Lykošin jej má? A vida! A kdo vás prosil, dávati mu jej?«

Ubohý mlčel, neosměluje se ani připomenouti, že knihovna patří jemu a že může svobodně nakládati se svými knihami.

Ukázalo-li se, že večeře, dávaná spolucítícím, je špatná, ihned obdržel velmi přísnou důtku:

»Podešve, tatíčku podešve!« křičel jeden, nabodnuv kotletu na vidličku a strkaje ji domácímu pod nos.

»Ocet!« pravil druhý, ochutnávaje sauternes.[2])

»Santal!«[3]) volal jiný, vylévaje na talíř červené víno.

A tak to šlo dále. Někdy to končilo tím, že domácího pána rozplakali. Ale vášeň k literárnímu kroužku brzy potlačila v něm přetrpěné ponížení a po týdnu znovu zval přátele k večeři...

»Dejte si pozor!« volali naň jednohlasně pozvaní. »Dejte si pozor!«

---

[1]) *Vasilij Petrovič Botkin* († 1869), člen kroužku »Západníkův«, vydal zajímavý popis svých cest v »Listech o Španělsku« (Sovremennik 1847).

[2]) Druh francouzského bílého vína.

[3]) Santal červený je dřevo křídloku, rostoucího ve Východní Indii a na Filipinách; na čerstvém řezu je barvy krvavé.

»Dej si pozor!« volal basovým hlasem Parutin,[1]) který bezvýjimečně každému tykal, významně hroze prstem hostiteli.

Ostatně vášeň některých literárních nadšenců, zváti k sobě spisovatele, kteří se ihned vyptávali, bude-li večeře, se tak stupňovala, že zasloužili takového jednání.

Člověk omezený, zřídka a neochotně vpouštěný v literární kroužek (ačkoliv v horoucím úsilí domoci se takového štěstí jezdil i za hranici, ač naprosto neznal francouzského jazyka), touže se sblížiti se spisovateli, pronese přání, že dá jim večeři. Ostýchavě onamuje svoji žádost Parutinu.

»A jídlo bude?« mručivě se táže Parutin.

»Bude, bude...«

»Ovšem že!«

»Hleď, aby šampaňského bylo dosti!«

»Bude, věřte, bude. Jenom dovolte se vás otázati: Moje žena si také přeje viděti spisovatele... Nu, víte, zajímá ji to; může přijíti?«

»Žena?« vzkřikne Parutin. »Žena! Nikdy! Ať se ani neukazuje!«

»Vždyť potom odejde; chce se pouze podívati...«

»Ne, ne, ne!« odporuje Parutin, zlostně pohybuje čibukem, který má v ústech. »Ženy netřeba, slyšíš? A dětí netřeba... Rozumíš?«

A ostýchavý spolucítící odhání se dvoru ženu i děti, aby jenom měl čest poctíti večeří pány spisovatele.

Mladí spolucítící, kteří jsou ještě pod péčí tatínků, maminek, někdy také poddávají se přání pozvati spisovatele a dlouho bojují s pokušením; konečně všechno, jak se zdá, je dobře ustrojeno; jejich pokoj je na štěstí oddělen, ve třetím poschodí, a k tomu rodiče nejsou doma. Spolucítící si pospíší, aby využil příznivé chvíle a pozve společnost.

Hostina je v plném proudu; právě povečeřeli, šampaňské teče potokem a pod jeho vlivem rozhovor oživuje; konečně začne prudký spor, přecházející postupně v křik.

Náhle uprostřed obecného nadšení vejde tichými kroky, v pantoflích, županu a noční čepičce, stařec s rozzlobeným, rozpáleným obličejem se zbytkem lojové svíčky v ruce. Padá do veselé společnosti jako střepina pumy a všichni v minutě umlkají, utkvěvše tázavým a nespokojeným pohledem na hostiteli, který je bled jako křída a chvěje se; nastává hluboké ticho, uprostřed něhož zazní hromem strašný, podrážděný hlas starcův:

»Kloučku! Co to děláš, chlapečku? A vy pánove...«

»Tatínku! Mám čest představiti vám své přátelé: pan Rešetilov, autor »Kamenného srdce«; Mercalov, náš znamenity kritik; Čudov, rovněž kritik; Lykošin, překladatel Calderona atd.«

---

[1]) Parutinem chtěl Někrasov — dle mínění Čukovského — znázorniti *Nikolaje Christof. Ketčera* (1809—1886), povoláním lékaře, který tykal každému na potkání. Bělinskij nejednou jej nazval »cynikem« a vytýkal mu »mužictví«, ale dobře věděl, že v něm je svatá duše. Znám je jako překladatel Shakespeara a jako redaktor posmrtného vydání Bělinského. V době, kdy Někrasov psal novelu, byl Ketčer již jeho nepřítelem. — K literárním »spolucítícím« patřili ještě *Iv. Iv. Panajev, M. A. Jazykov, N. N. Tjutčev, Iv. Ilj. Maslov* a j.

Nešťastník! Domnívá se, že slávou svých hostů zmenší hněv rozzlobeného otce. Ale ten hrozivě přerušuje ho výkřikem:

»Mlč, kloučku, a jdi spat! Prosím pěkně: víno, lampy, svícny!«

Přistupuje k lampě, ke svícnům a zhasíná světla. Komnata zůstane v polotmě, kterouž jen svíce v rukou starcových matně ji osvěcuje...

Hosté berou klobouky a odcházejí hromadně, provázeni hrozivým mručením starce, který nevybírá výrazu ani pro ně, ani pro syna, jemuž hrozí prostě výpraskem.

»A také tvoji hosté by ho zasluhovali!« křičí tak silně, že odcházející to slyší.

Proklínajíce mladého spolucítícího, hosté s chechtotem se rozcházejí.

Jejich hostitel dlouho potom neukazuje se v literárním kroužku, až konečně důležitá úsluha Mercalovu nebo nějaká neobyčejná novinka, jenom jemu známá, znova mu otevře tam dveře. —

Taková byla menší a ne hlavní část literárního kroužku...

Avšak ať si nemyslí čtenář, že nyní představím jeho očím řadu světlých, bezvadných portretův pro příklad i poučení člověčenstva. Člověk je a bude vždycky člověkem, praví hluboká recense... Drobné slabosti, nicotné pohnutky, nízké city jsou zrovna tak vlastní lidem, kteří píší krásné knihy, jako těm, kdož je čtou. Jako nejprostší smrtelníci, oni —

Klevetili a pomlouvali,
Chlubili se a záviděli.

A klepy jejich byly tím méně odpuštění hodny, že dobře věděli a správně usuzovali, jak takové řemeslo je nízké. A bylo tím ošklivější, že pod maskou účasti k vám, ve jménu spravedlnosti, ve jménu nových i vznešených ideí považovali svým právem vměšovati se do vašich záležitostí, analysovati váš domácí život; ačkoliv nebyli tázáni a neobdrželi dovolení, dávati vám rady, s počátku nepřímé, a jste-li nedůvtipni, pak i přímé, porážející a urážející vás hrubou, nežádanou otevřeností a bezceremonním dotýkáním se takových stránek vašeho života, ba i vašeho srdce, že i nejdelikátnější ruka nemohla by dotknouti se jich bez bolesti a bez urážky. A Bože můj! K čemu dospívaly slabé povahy, které se poddávaly jejich vlivu! A čemu se vydávali lidé, kteří opatrně uzavřeli se v začarovaný kruh, kam se nevpouští postranné, neskromné oko! Jejich osud byl hrozný; nazývali je tupohlavci se zastaralými názory, skoro sofismatiky; nevědouce o nich ničeho spolehlivého, klepali o nich dvakráte více nežli o těch prostodušných, kteří sami dali zbraň a nastavovali hlavu; v bezmocné zlobě vynalézali nestavší se fakta, předpovídali jim zničení a počítali v jejich kapse každou kopejku; psali jim jízlivé narážky na nedostatek »světla« a konečně se zmiňovali o malinké lebce, nezpůsobné pojmouti velikého rozumu, odpírali jim talent, zapomínajíce, že nedávno ještě je vychvalovali, a neptajíce se na obecné mínění.

Avšak stav těchto obětí byl ve skutečnosti ještě hroznější. Každý fakt, každá malicherná črta jejich života dělala se ihned obecným majetkem. Chraň Bůh, stalo-li se s nimi něco zvláštního, nevšedního!

Nejsouce lidmi světa, nejezdili nikam a zřídka bývali také v divadle, ale těšili se z takové události jako ze svátku a s dobrým

svědomím považovali za svoji povinnost tam zajíti. A tu nejen nepíšící část kroužku, nýbrž veškeren kroužek do posledního člena měnil se v nejhorlivější, nejnezištnější a nejvelkomyslinější spolucítící. Ubohá oběť soucitu nikde nemohla se ukázati.

Objevila-li se někde, hleděly jí dámy do očí se smutkem, div neslzíce, a potom pomalu skláněly hlavu.

Spolucítící svěšovali hlavy, vzdychali, smutně pohybovali rameny a v rozhovorech s ním byli mírnější.

Jakmile odešel, ihned zazněl obecný nářek soucitu, tak upřimného, tak teplého, že kdyby náhodou zde byl cizí pozorovatel, jistě by se byl rozplakal.

Potom začínaly řeči:

»Ubohý, ubohý Mercalov nebo Balaklejev[1]) nebo Čudov! Jaké neštěstí: takový chytrý, krásný a vzdělaný člověk — a žena ho bije!«

»Bije, bije! Já sám viděl... Přišel jsem k nim a on vyšel ke mně s červenýma očima...«

»Možna že spal?«

»Ne, ne! Jaké spal! Také jedna jeho skráň byla poněkud opuchlá...«

»A nač tu mnoho povídati. Přišel jsem k nim; v jídelně nikoho není; poněvadž vcházím neohlášen, šel jsem dále v hostinský pokoj, v dětský, konečně vcházím do ložnice — a úžasný obraz se objevil mému zraku: on sedí na podlaze, tiskne se tváří k posteli, a Natalie Karpovna strašně dupe nohama a křičí: »Tak ty nechceš, tak ty nechceš? Čeho nechceš, já nevím, jenom vlasy její byly rozcuchány a obličej jí hořel jako tvář furie.«

»Ach, nešťastník!«

Osud nešťastníka, který se stal obětí soucitu, byl každým dnem hroznější. O něm hovořili i element světskosti i všestranná a sympatická povaha i básník v duši; o něm křičel také »chlapeček«, který vypravoval, že sám viděl, jak Lykošin se svojí ženou se bil v jeho přítomnosti a neukazuje se nyní, protože má jedno oko pohmožděno.[2]) A ušlechtilá osobnost, odvádějíc stranou přítele, starostlivě šeptala, kývajíc tajuplně hlavou:

»Celou noc jsme nemohli usnout se ženou«.

»A co?«

»Ubohý, ubohý Lykošin!«

A sympatická povaha, která se polekala kručení žaludku a nechtěla píti šampaňského, pravila:

»Nemohu, příteli, nemohu. Stav Lykošinův mne trápí.«

»Ale co pak?« podotkl pán, který rád všemu dával kolosálně tajemný kolorit, »proč on mlčí? Proč nechce uleviti své duši, odhaliti tajemství svým přátelům?« Ví, doufám, že jsme jeho přáteli, že mu přejeme dobra a že hotovi jsme učiniti vše, co jenom je možno. Pomoci radou i skutkem. Půjdu a určitě ho vyzvu, ať se vysloví: nač pak jsme jeho přáteli?...«

---

[1]) Dmitrij Vasiljevič Grigorovič, autor povídek »Děrevna«, »Anton Goremyka« a mn. j.

[2]) Přízvisko »chlapeček« patřilo v kroužku Bělinského Turgeněvu. Čuk.

A šel k němu a po nedlouhé předmluvě mu řekl:

»Poslechni, Lykošine, Ty víš, jak já tě miluji . . .«

Obličej ubohé oběti soucitu pokryl se smrtelnou bledostí; ona snažila se mlčeti, avšak zvědavý a dotěrný přítel pracoval ke svému cíli. Jsa přesvědčen, že stal se nyní zajímavým, netáže se na čas, směle jde k mudrcům prvé velikosti a spolucítícím a každému vyvypravuje tajemství Lykošinovo, začínaje takto:

»Nu, byl jsem u něho. Byla to hrozná scéna. Já plakal. Ještě nikdy odnikud neodcházel jsem s takovými těžkými, zoufalými dojmy.«

Osměleni jeho úspěchem, začínali i druzí choditi k nešťastníku. Ten si dodával odvahy a úporně mlčel. Avšak vyšetřování stávalo se smělejším a vytrvalejším, soucit stával se zřejmým, narážky začínaly býti již ne docela dvojsmyslnými. Současně létaly dopisy k mudrcům i spolucítícím s podrobným vypsáním ubohého stavu Lykošínova.

A po několika dnech začal nešťastník dostávati dopisy dvojsmyslného a choulostivého obsahu, v nichž jej ujišťovali, že ho milují, že těší se všeobecné vážnosti, že nikdo se k němu nezměnil, a rozhodne-li se přijíti, že ho očekává nejnádhernější přijetí, a vše končilo narážkami daleko ne dvojsmyslnými, jichž cílem bylo — utěšiti, uspokojiti ho.

Konečně klep vyrůstal do neuvěřitelných rozměrův; o něm div nemluvili veřejně v přítomnosti samotné oběti soucitu; začínal býti již majetkem lokajů a pokojských. Nešťastník vše viděl, viděl, že je již pozdě skrývati se, že už je vše známo, přátelé doléhali stále dotěrněji a nakonec, po nějakém obědě nebo večeři, kdy zvědavost, rozplameněna šampaňským, byla dotěrnější, dokonával se poslední hanebný akt soucitu. Neštastník, obležený se všech stran, hlasitě všem vypověděl svoji hanbu . . .

Začala perioda druhá — perioda soucitu veřejného, rad a bezohledného vměšování se, — avšak neuděláme-li lépe, spustíme-li oponu, kterou jsme právě povytáhli? —

K Mercalovu záčali přibíhati každé jitro známí, podráždění pověstí o neobyčejném literárním zjevu. A on každému rád vypravoval podrobnosti jak o samotném autoru, tak i o jeho práci, ozdobuje svoje zprávy úryvky z »Kamenného srdce«, které, jak říkal, stalo se jeho příručkou. A skutečně nedával rukopisu z rukou a za rozhovoru neustále citoval obraty nového autora, což dělal ostatně vždy po přečtení pozoruhodné knihy: tak citlivý byl jeho mozek. Na potvrzení svých pochval čítal a čítal spolucítícím místa z »Kamenného srdce« a mnohokrát opakované čtení konečně tak otupilo jeho vkus, že začal shledávati výtečným i to, co s počátku považoval za nedostatek »Kamenného srdce«.

»V této podivuhodné práci«, říkával, »není nedostatkův. V ní je všechno přesně promyšleno, uváženo a provedeno tak umělecky, že to, co s počátku zdá se jaksi rozvláčným, nehodícím se k jádru, — podíváte-li se dokonaleji, uvidíte, že nedostatek nespočívá v zeslábnutí talentu autorova, nýbrž ve vaší vlastní nezpůsobilosti a omezenosti pojmouti uměloućkou práci ve vší plnosti a šířce. Taková jest její

hloubka, že jenom po pozorném čtení objeví se ve vší hloubce a výšce širokého svého obsahu... a vidíte, že zde není jenom jeden román, nýbrž pět, deset, dvacet románův; obraťte kteroukoliv stránkou a najdete krásnou věc, která mohla by založiti slávu spisovatele s průměrným nadáním«.

Takové výroky přirozeně nadchly nejen spolucítící, nýbrž i spisovatele, jichž úsudek Mercalovův nemohl nenastrojiti ve prospěch nového autora.

»Slyšel jste, slyšel?« říkal Balaklajev prvnímu lepšímu na potkání, běhaje svým obvyklým spěchem po ulici Něvské. »V naší litratuře objevil se nový genij. Já s Čudovem jsme první jej objevili; já jsem ho znal ještě jako hoch![1]) Jsme jeho přáteli. Podivuhodné! Mercalov říká, že nečetl nic lepšího ve svém životě!«

»Byl jste u Mercalova?« tajemně tázal se ten, jehož jmenovali ušlechtilou osobností, potkav spolucítícího nebo spisovatele.

»Byl«.

»Slyšel jste?«

»Slyšel, jak by ne. Zajímavo čísti.«

»Nová epocha v ruské literatuře; takového znázornění skutečně ještě zde nebylo! Mercalov říká, že za něho nevezme vší ruské literatury... Opravdu neobyčejný zjev. Vy ho znáte?«

»Ne. A co?«

»Moje žena by ho velice ráda viděla. Nespali jsme celou noc.«

»Proč pak? Je u vás někdo nemocen?«

»Ne, bohudíky, všichni jsou zdrávy. Celou noc jsme hovořili o »Kamenném srdci«. Mercalov mi přečetl jednu scénu. Já ji vypravoval ženě. Ona má takovou přístupnou, citlivou povahu. Nemohla usnout!«

»Ach, Ty neuvěříš, Lykošine, co ti povím!« vzkřikl slaďounkým, protáhlým hlasem element světskosti na přítele.

»Co pak?«

»Mercalov objevil genia.«

A na setkání spolucítící i spisovatelé nemluvili o jiném než o »Kamenném srdci«.

»Budete v pátek u Mercalova?«

»Budu. A vy?«

»Jak by ne? To by bylo pěkné![2])

---

[1]) Grigorovič byl spolužákem Dostojevského ve vojenském inž. ústavu. Když Dostojevskij dokončil »Chudé lidi«, vybídl jej, aby je zanesl Někrasovu, který prý chce na příští rok vydati sborník.

[2]) V dalších řádcích zmiňuje se autor o literárních večerech, které v té době vycházely v Petrohradě už z módy. V »literárních hotelích«, jak nazývali domy, kde spisovatelé se shromažďovali, byl spisovatel neobmezeným pánem. Také literáti-diletanti často předčítali tam svoje plody až k půlnoci, když spisovatelé z povolání se čtením své práce byli hotovi. — Zde rukopis není dokončen a ze všech osob, které v pátek přišly k Bělinskému, v dalším úryvku popsáni jsou jen Turgeněv a Anněnkov.

Antonín Bebr:

Přeludy.

(Dokončení.)

XVI.

Pavel onemocněl těžkou hlavničkou. Několik dní zmítal se mezi životem a smrtí, konečně však mládí a tuhá síla životní zvítězily. Mladý, ješitný lékař z blízkého okresního města spokojeně si mnul nad ložem nemocného ruce zřejmě hrdý na své umění. V očích Pavlovy matky vyrostl na čaroděje. Ostatně nebyl bez zásluh zachrániv Pavla od nesmyslného babského léčení a zvědavých a dotěrných návštěv.

Počátkem září směl Pavel poprvé ven. Vyhublý, zarostlý vousem, s tvářemi bledými a jakoby již poznamenanými hlínou, sám sebe v zrcadle nepoznal. Ale jasný klid ležel v jeho duši. Nedávná minulost připadala mu tak vzdálená, jako na dalekém druhém břehu velmi široké a prudké řeky, přes kterou byl převežen. Nyní sedě na nízké lavičce v miniaturní zahrádce před stavením mezi slezy, jiřinami a pozdními růžemi dychtivě ssál život. Tiše podřimovaly lesy na horách kolem. U studny vrzal hřídel a zněl dívčí smích. Měkce a sladko bylo na slunci. Sousedův pes chundelatý a neohrabaný přiběhl až k němu a pak položil mu jednu pracku na koleno a radostně se zadíval na něho svýma naivníma zvířecíma očima. Pozdní motýli poletovali nebojácně kolem něho. Zřídka přešel kolem člověk, ale každý měl pro něho úsměv stoupající přímo ze srdce. Svět byl nový, svět byl zase krásný. Nebylo propastí, nebylo hrůz. Sladká něha rekonvalescence ovíjela srdce měkkým závojem. Nebe je bez oblaků, hluboké a tmavě modré. Ve vzduchu je slyšeti let osamělého zlatohlávka. Zlato slunce klesá tiše na pokornou zemi. Stromy stojí jako zakleté v opalisujícím vzduchu a nehnou ani lístkem. Stříbrné nítě babího léta vznášejí se zdlouhavě pozlaceným vzduchem. Závoj ticha splývá mezi nebem a zemí. Pavel opírá svou znavenou hlavu o stěnu rodného domu a sladce podřimuje. Motýli nyvě poletují mezi pozdními růžemi.

Och, drahý domove!

* * *

Lidé chodí namnoze do přírody, jako děti do hračkářského krámu a hledají tam titěrnosti. A zatím je tam čeká Bůh a jeho velký zákon. Oni však zavěšují své houpací sítě mezi stromy, rozprostírají své plaidy na sametovou měkkost mechu, staví vily a pěchují do panenské půdy tennisové courty, pořádají v hloubce lesů picknicky a provozují flirty, žertují a smějí se jako v kavárně a pak odcházejí zase se svými tvrdými, hrubými srdci do měst.

Pro takové nejsou lesy. Pro takové jsou kabarety, biografy, kavárny a tingl-tangly.

Společnost pánů a dam vpadla do lesa. Utábořila se hned na kraji a začala svou hlučnou zábavu. Nějaký pán přednášel kuplet banální a cynický. Salva potlesku letěla lesem. Pak zazněl sborový zpěv. Zátky otvíraných lahví bouchaly. Mužské drsné a ženské pro-

nikavé smíchy rozléhaly se po lese. Kouř cigaret a doutníku začpěl do vzduchu vonícího pryskyřicí. Ptáci vyplašeni hlukem odletěli do hloubky lesa. Kdosi ze společnosti zkoušel ozvěnu a volal triviální slova do lesa. Ale les mlčel. Nějaký šprýmař odplížil se ze společnosti hlouběji do lesa a vracel na triviální volání slova ještě triviálnějších odpovědí. Dámy výskaly a kvičely a kuckaly se smíchy. Bylo slyšeti tlumený dupot v mechu, tleskání do rukou, mazlivé, nepřirozené hlasy, líčený obdiv nad krásou krajiny, slova necitelná a chladná.

Tito lidé přišli dělati pouze lesní partii, nikoliv však pokloniti se majestátu lesní krásy, před kterým čistá duše nemůže než stanouti ve zbožném zadumání. Rozhlíželi se, kde by shlédli skotačící veverky, srny a laně a přeletující ptactvo lesní, ale znesvěcený a uražený les zavolal všechna svá hravá a plachá zvířata před nimi do své hloubky ponechávaje jim pouze opuštěné, prázdné kulisy svých stromů. I bylo jim brzy nudno a les je omrzel a celá společnost se s hlukem zvedla, aby se ubírala dále. Tak ji Pavel zastihl na své toulce po lesích. Až do hloubky lesa zaslechl několik známých hlasů a šel za nimi. A nyní viděl: byla to paní Matylda, paní Zárubová a ještě několik dam, které však znal jenom povrchně. Mezi muži zahlédl architekta Zárubu, doktora Ulrycha, herce Bureše a hejska bez zaměstnání »Cirkusáka.« Tento kráčel švihácky se nadnášeje po boku paní Matyldy, a živě k ní hovořil. Manžel paní Matyldy, bankovní ředitel Henych, ve společnosti nebyl.

Pavel byl velmi překvapen tímto neočekávaným setkáním. Nezavolal však za odcházejícími. Zastavil se na kraji lesa a díval se za vzdalující se a hlučící společností jak vinula se zvolna po horské cestě dolů do kraje. Poslední kráčela paní Matylda se švihácky hopkujícím »Cirkusákem« po svém boku. Rudozlaté vlasy její svítily v záři slunce jako planoucí pochodeň. »Cirkusák« podpíral ji pod paží, jak horská cesta byla méně schůdnou a paní Matylda při každém jeho doteku opírala se plně o jeho rameno svým tělem. Pavel pohlížel dlouho za odcházejícími. Bolest zakypěla a hořkost se zvedla v jeho srdci. To trvalo však jen okamžik, a jeho srdce bilo zase rovnoměrně a klidně Jeho vášeň k Matyldě byla zcela vysílena. Lhostejně pohlédl za odcházejícími a potom obrátiv se vstoupil volnými kroky do lesa a zmizel v jeho hloubce.

* * *

Když velká vášeň opustí srdce, dostaví se klid, ale s ním vplíží se i prázdnota. Zasteskne se po starých mukách a bojích a trýzních. Jako by každá přemožená bolest odnesla s sebou kus naší osobnosti. Jsme vítězi, ale je nám teskno!

Přišel říjen s měnící se barvou listí a s uváděním trav. Ptáci řadili se v stěhovavé trojhrany, lesy rudly, ocúny vykvetly na lukách a hluboká melancholie rozestřela se nad krajem. Líně, apaticky a zasmušile tekla řeka. Líně a apatický plížily se dny. Knihy, oh jaká nuda! Lidé, oh jaká ubohost! Lesy, oh jaká tesknota! Čeho si jen žádáš srdce? Lásky? Oh, jaký přelud!

Smrtelná nuda přepadla Pavla. Chodil po lesích a nevšímal si jich, díval se do kraje, nepoznával ho. Někdy vzpomínka na Matyldu a Miladu vynořila se v jeho duši. A ani ne vzpomínka, jen zlomek vzpomínky. Oh, jak mu byly obě vzdálené. K čemu byly ty zápasy, krise, křeče, utrpení? Jak to všechno odplynulo jako vzedmuté vody jarních povodní. Co ze všeho zbylo? Jen dvě jména smutná a hořká! Žíti osaměle a neupadnouti v zoufalství. Viděti jasně do své duše, nalézti v ní plno štírů a nezachvěti se. To láká ještě k boji a k hledání nových cest. Léčiti věčný smutek a stesk. Ale kde síly nabrati? Vždyť k tomu je třeba hrdirství.

Po jakých cestách tady nutno kráčeti, s čím se spojiti, čeho se vyvarovati? A neobjeví se nakonec nová záhada, o kterou se rozbijí rozum i srdce? Oh, těch pochybností a nedůvěry k životu! A sklíčený a malomyslný toulal se Pavel po lesích hledaje marně životní synthse, muče se nudou a zmíraje apatií.

A tak konečně nadešel den odjezdu do Prahy. Za kalného, deštivého, říjnového rána vstoupil na malé zastávce za vesnicí do vlaku. Mřížovím dešťových kapek zachytil ještě jednou pohledem postavu své matky s vlajícím šátkem v ruce a uslzenou. Odpověděl jí něžným, ale smutným pokynem ruky a pak schouliv se zimouřivě do kouta u okna stihl pohledem ještě veliký kříž na rozcestí se zmučeným plechovým Kristem a podél trati tekoucí a deštěm rozšlehanou hladinu řeky a rudé, až do brunátnosti lesy halící se v páry, mlhy a mraky.

Přivřel oči a jeho obličej, bledý a hubený. pokryl se výrazem hlubokého smutku.

XVII.

Mistr Plas chřadl a chřadl. Bída ho sice netiskla již svými krutými a drsnými spáry, ale jeho zdraví bylo dlouholetým strádáním podryto a otřeseno. Chodil nahrbeně, čelo mu vráskovatělo, kůže na tvářích žloutla a stávala se průsvitnou podobajíc se pergamenu. Oči dívaly se mdle a někdy leskly se suchým žárem, zatím co pergamenožluté tváře rozzařovaly se hekticky rudými skvrnami. Chorobný ruměnec pod suchým, horečnatým žárem očí. Kašlal plival krev a mluvil zastřeným hlasem. Ve svou chorobu však nevěřil. Pracoval zimničně a sta plánů křížovalo jeho hlavou. Díla však, jež vycházela z jeho rukou, byla vesměs chorá. Obraz »Nadčlověka« stále zůstával nedokončen a nabýval novými a novými nápady Plasovými zrůdnosti a bizarnosti. Tvář »Nadčlověka« se krčila v křečovitou grimassu, oči měly šílený výraz, černý vlás vlál divoce kolem skrání, rty křivily se ve škleb, ruce byly silácky zdviženy k nebi. Nebylo tu nic prometheovskoapollonského. Byl tu škleb, jízlivost a zuřivost. Byl tu výraz mefistovskokalibánský. A člověk, jenž se plazil dole, byl chorý malomocenstvím a souchotinami. Měl údy kostlivce a vodnatelnou hlavu. Oči měly výraz poděšeného, chyceného králíka a skleněný lesk. A tento člověk se neplazil, ale zdálo se, že chce zuřivě skákati po čtyřech jako cvrček nebo kobylka. A nad tím vším hnaly se divoce rozervané mraky namalované ve zřejmém úsilí, dodati obrazu tragické scenerie.

Plasovi unikala všechna ta bizarnost a zrůdnost. Byl unesen, byl nadšen, byl očarován svým dílem. Stále se k obrazu vracel a stále na něm něco doplňoval nebo měnil nepovažuje dosud své životní dílo za dokončené. Tímto dílem chce vstoupiti do rodiny velikých mistrů, tímto dílem chce a musí si podmaniti svět. Avšak jednoho dne, vystupuje po štaflích se štětcem v ruce ke kosmaté hlavě »Nadčlověka«, zachvácen byl na hořeních stupních slabostí a mdlobou a skácel se dolů. Poděšený Macoun přiběhl z vedlejší místnosti k němu, přivedl ho k vědomí, ale nemocný mistr neměl více síly udržeti se na nohou. Byl dovlečen na lože a více z něho nepovstal. Pátého dne v listopadový podvečer skonal. Poslední paprsky zapadajícího rudého slunce listopadového zlatily cimbuří střech a padly rmutnou skleněnou střechou do Plasova ateliéru na teskný obraz »Nadčlověka«, dodávajíce mu svou zlatorudou září aspoň na chvíli zvláštní a zrůdné krásy. A v tomto osvětlení zachytily dohasínající zraky Plasovy obraz a plachý, slabý, šťastný úsměv zahrál na jeho obličeji a zůstal na něm ležeti, i když obličej už ztuhl.

* * *

Posmrtní návštěvníci trousili se do ateliéru Plasova. Pavel, jenž trpce si vyčítal, že po svém příjezdu do Prahy ani jednou nenavštívil nemocného svého přítele, byl jedním z prvních. Když vstoupil do ateliéru, zastihl tam již několik známých a přátel. Doktor Ulrych seděl v první místnosti a plakal. Rakev s nebožtíkem stála v místnosti druhé. Dlouhá, úzká a černá dodávala místnosti vážného a ponurého rázu. Klidný až vlídný výraz obličeje zesnulého překvapoval každého svým zvláštním úsměvem. Byl to blažený, nezemský úsměv, jenž působil však rozpaky a tíseň.

Tlumený šepot ozýval se kolem. Návštěvníci postávše každý chvíli u rakve přecházeli pak tiše podél stěn po ateliéru. Malíři obhlíželi obrazy, ale více než o ně zajímali se o rámy, palety, manequiny, štafle, přehozy a bibeloty, pokud poslední vpád bídy ušetřil v ateliéru Plasově ještě těchto věcí. Tvořily se hloučky, kdesi v koutě ozval se i tlumený smích. V přední místnosti objevena byla láhev cognaku. Pili tam tryznu ještě před pohřbem a div ne na zdraví nebožtíka. Doktor Ulrych utíraje si zaslzené oči a potahuje nosem prázdnil již čtvrtou sklínku a po každém napití vždy znovu se rozplakal. Rezavý cylindr visel na věšáku nad opelichaným křečkovým kožichem, jak je tam Plas při návratu ze své poslední procházky pověsil.

Před obrazem »Nadčlověka« zastavovali se všichni v rozpacích. Na tvářích některých pozorovatelů bylo zříti soustrast, jiní však sotva že ukryli jízlivý a zlomyslný úsměv. Malé, asi pětileté děvčátko, které kdosi ze smutečních návštěvníků přivedl s sebou, před obrazem »Nadčlověka« radostně zatleskalo do rukou a vesele se zasmálo. Kamarádi z cechu malířského sestrkávali hlavy dohromady a cosi šuškali, vážně při tom pokyvujíce hlavami. Vážený a obávaný kritik výtvarného umění ostře si prohlížel obraz »Nadčlověka« lorgnonem, graciésně drženým levicí, a ustávaje chvílemi od pozorováni, činil si do malého zápisníčku jakési poznámky. Malíři pohlíželi na něho s bázlivou úctou.

Ženy zastavovaly se před velikým zrcadlem v starobylém rámu a bystře se pozorujíce upravovaly si svoje účesy, klobouky a šaty, ladíce při tom svoje obličeje do výrazu soustrasti a smutku. Příbuzní zesnulého byli na stráži jako ostříži a bedlivě sledovali návštěvníky mrtvého a samy sebe navzájem. Nějaký starý pán v zažloutlé paruce a v obnošeném císařském kabátě přijímal kondolence a smrkal do velkého červeného šátku. A mezi tím vším ležel zesnulý mistr v úzké, černé rakvi mezi dvěma planoucími voskovicemi, oděn ve své zánovní, tmavé, sváteční šaty, se skříženýma rukama s cínovým krucifixem na prsou, poházený naivními svatými obrázky a květy, a usmíval se svým nadzemsky blaženým úsměvem, ve kterém bylo lze čísti i štěstí i blaho i ironický úsměch.

Pavel pohleděv naposled do tváře zesnulého přítele a pohlédnuv potom více náhodou než úmyslně na obraz »Nadčlověka«, pocítil v srdci osten dravé bolesti. Rychle vyšel do prvé místnosti a usedl opodál pijáků cognaku na taburet, osaměle v koutě u okna stojící. Zvuk hodin — kukačky, a kytara na svém starém místě zavěšená sdružením představ upamatovaly ho na dávnou jarní, večerní návštěvu v ateliéru Plasově, na malou improvisovanou hostinu, na příchod Miladin, na její tanec, na její písničku — ano, to všechno bylo zde mezi těmito stěnami a dosud tak živé v paměti, jako by to včera bylo, a přece zase tak vzdálené a nenavratitelné; skutečnost proměněná v neskutečnost, v pouhou vzpomínku, v představu, v sen. Zde je osud svedl dohromady a připoutal k sobě nevyzpytatelným zákonem, aby jeden druhému z nich byl zkázou a zmarem.

* * *

Neveliký zástup účastníků smutečního průvodu kupí se v polokruhu kolem čerstvě vyházené jámy hrobové a rakve vedle ní položené. Pach hlíny, tlícího listí, voskových svící plní hustý, mlhavý vzduch listopadového odpoledne a rozlaďuje nervy. Krvavěčervené a zlatožluté listí jako z bronzu vytepané opadává zvolna list za listem se stromů a prší v melancholickém šelestu na lidi, hroby, kamenné madonny, anděly a kříže. Záře sluneční prosvítává mdle mlhou. Stíny lidí, věcí a stromů jsou sotva znatelné a jako odmocněné. Kovové ozdoby, mříže, broušená skla náhrobních svítilen září matně a umdleně. Plameny světel jako chycení zlatí motýli bázlivě a plaše se chvějí za strnulou průhledností skelných desek svítilen.

Smuteční hosté v dusném mlčení stojí kolem zejícího hrobu Plasova. Je slyšeti jen hlas kněze odříkávajícího automaticky modlitby za zemřelé, a hlas kostelního sluhy apaticky odpovídajícího. Potom zaznívá zpěv, smuteční sbor. Zasmušile nese se píseň hřbitovem. Před obličeji dám objevují se bílé kapesníky, je slyšeti vzlykot, povel hrobníkův, skřípění popruhů a rakev klesá do hrobu. Dešť květů letí za ní. Ponuré bubnování hrud na víko rakve zní posledním pozdravem živých mrtvému. Okovy mlčení jsou sňaty. Tvoří se hloučky a skupiny odcházejících mezi hroby. V jedné skupině stojí paní Matylda. Pavel, jenž odchází ze hřbitova opačným směrem od hlavního vchodu, je nucen jíti kolem ní. Neklid a těkavost jejích očí mluví příliš zřetelně

o dávno ztracené počestnosti. Několik módních šviháků ji obklopuje. Opičácké a domýšlivé úsměvy hrají skoro na všech tvářích jejích ctitelů. Pavel jde mimo a zdraví. Prchavá záře jakási na chvíli se rozsvěcuje v studených a neklidných očích paní Matyldy. Děkuje teplým a měkkým hlasem, že mimoděk celá švihácká družina ctitelů zvědavě pohlíží za Pavlem. Ten hlas zní jako by ho chtěl zadržeti, zastaviti, ale Pavel kráčí nevšímavě dále. Hysterický, nepřirozený smích — a spíše výkřik než smích — zafičel mu kolem hlavy jako prudce vržený kámen. Mimoděk nachýlil hlavu a zabočil mezi hroby na vedlejší cestu. Tam je klid a ticho opuštěnosti. Vybledlá tráva pokrývá svou nemocnou, smutnou zelení hroby, kamenné madonny se halí v závoje a andělé věsíce své krásné hlavy pláčí němě do kamenných svých dlaní. Měkce se vlní cesta pod nohou. Jak vítr prudčeji zavane, rudé a zlaté listí hustě, ale zvolna prší sluncem prosvícenou mlhou. Déšť zlata a krve. Husté a nehnuté ticho splývá s výšek k zemi a zahaluje všechno do svých závojů. A Pavel kráčeje sám opuštěnými místy hřbitova myslí na marnost všech vášní, zápasů, nadějí, touhy, lásky, nenávisti, vzdoru a pýchy, utrpení a smutků, jimiž kdysi plnila se srdce těch, kdož leží zde několik jen loktů pod zemí zasypáni hlinou a obklopeni červy. Jak ostře se v těchto místech reliefuje marnost všeho. Do jaké ohromnosti se zde tyčí majestát nicoty. Mučen myšlenkami o bezúčelnosti všeho a o kruté přeludovosti života Pavel pojednou stanul proti soše Krista, která náhle z mlhy a zlatorudého deště listí před ním vystoupila. »*Já jsem cesta i pravda i život*« září zlatými písmeny nad ušlechtilou hlavu Kristovu v černém mramoru. A Pavel cítí po prvé v životě, jako by cosi léčivého a těchyplného kanulo z těch slov do zkormoucené duše. Chvíle je tak zvláštní. Pavel stojí sám v opuštěném koutě hřbitova proti soše Kristově, jehož vlídná tvář je zlacena paprsky k západu se klonícího slunce. Opadávající listí jako mrtví pestří motýli snáší se v melancholickém kroužení zvolna k zemi. Jinak se nic ani nehne. A tichem jako by zněla nekonečně jemně a nekonečně vlídně slova: »*Já jsem cesta i pravda i život.*« A dosud necítěná něha zmocňuje se srdce a silné kouzlo pozdvihuje duši. Tvář Kristova žije a září a nekonečný mír šíří se od ní na všechno kolem. Už není tu nicoty, ale bezpečné a hluboké přístaviště, mír, odpočinutí a harmonická proměna života.

A což je-li i víra jen přeludem? Co potom? poděsila se náhle bolestnou pochybností jeho duše, a Pavel cítil ledový dotek hrůzy na svém srdci, jež začalo zděšeně bíti.

Ale nevěděl, že takové pochybování je nutné, že hledati Boha není už nalézti Boha, že cesta, kterou chce nastoupiti, je strmá a těžce schůdná, že je třeba velikého odříkání, že nový život nebude zadarmo, že zde budou olbřímí zápoly mezi pokorou a pýchou, veliká a mocná pokušení, kterými nutno projíti, aby víra nebyla pouhým rozmarem, hračkou, ale aby se stala velikým a hrdinným skutkem duše a srdce toužícího po čistém, hlubokém a opravdovém životě.

O tom dosud nevěděl, cítil však, že nastává v jeho životě veliký a vážný obrat, že dnešní hnutí není ani povrchní, ani nahodilé, že k tomu jeho duše už dlouho zrála, že nová cesta se před ním otevřela

a nyní že po ní nutno jíti a seznati, kam vede, nemá-li jeho život zůstati v mravní ochablosti a netečnosti, v mračném zoufalství a v beznadějném stesku a smutku.

Odhodlaně a v jakémsi vytržení a nadšení vystoupil ze hřbitova a dal se po prázdné silnici k zmatenému hluku města, nad jehož mořem střech a mravenčím hemžením duněly večerní zvony a dohasínal karmínový zlatem a purpurem ušlechtile západ jako mohutná, plamenná stopa na cestě, kudy ubíral se Bůh.

Obzor divadelní a hudební.

Dvě otázky zabývaly v poslední době nejvíce náš divadelní svět: otázka splynutí vinohradské činohry s činohrou Národního divadla, a otázka záboru stavovského divadla pro české umění. Obě skončily šťastně: prvá tím, že nevedla k ničemu, druhá tím, že rozřešena svépomocí. Prvé na pomoc přivolána celá anketa dramatických spisovatelů, kritiků, herců, značně jednostranně sezvaná, skoro bych řekl opatrnicky, aby vyzněla v přání těch, kteří ji svolali. Nicméně souzvuk, jen několika málo odlišnými hlasy nepatrně zkalený, vyzněl na plano. Zvítězil přirozený zákon, že dvé nerovných, základně odlišných živlů nelze spojiti. Vinohradská činohra je těleso čilé, experimentující. Srovnal bych je s ohněm, jenž přeskakuje se střechy na střechu. Činohra Národního divadla má svou tradici, plyne širokým proudem zregulovaného vodstva. Je v repertoaru těžkopádnější, nežli stále hledající scéna vinohradská, tím i chudší a nehybnější, potřebovala by lepšího vedení, především iniciativnějšího, má také v nynějším svém souboru mezery, jež by měly býti vyplněny; ale ve svém celku stojí přece jenom na výši, podmíněné celou její minulostí. Kdybychom mnohý výkon kritikou velebený a obecenstvem schvalovaný na vinohradské scéně spatřili v rámci souboru Národního divadla, pobledla by jeho sláva, teprve vynikly by nedostatky. Jest zkrátka jiná perspektiva v obou divadlech, a co již velkým a dobrým se zdá na menším, nebylo by takové na větším. Musilo by tam teprve dorůsti. Tohoto faktu zdá se neviděti ona část kritiky, jež na Vinohradech od nějaké doby uznává všechno jen krásným a dokonalým, v Národním divadle vše špatným. Chybějí tu srovnávací schopnosti, či jen zastřena je stranictvím? Lze si představiti p. Hilara postavena na vůdčí neb aspoň rozhodující místo činohry v Národním; právem se již často poukazovalo na jednotlivce hereckého souboru městského divadla, že jejich vloha i stupeň jejich umění náleží do Národního. To by byl jen racionální postup doplňování a zdokonalování. Ale spojovati? vinohradský kubism a experimentalism, v němž je častokrát více odvahy nežli síly, přenášeti do ovzduší vlastní tradicí vypěstovaného stylu? Ubralo by se jen mladší činohře výbojnosti, starší však dokonalosti by se nepřidalo. A zmizela by z pražského divadelnictví opět hybná páka všeho života, na niž nejvíce myslili ti, kdož zakládali samostatnou vinohradskou scénu (byl jsem též mezi nimi a proto

pokládám se za oprávněna zdůrazniti myšlenku, jež tehdy všechny naše přípravné práce pudila a vedla): zmizela by zdravá soutěž. Volnost pohybu a přesunu jak pro autory, tak pro herce, jimž by se z jakékoli příčiny nedostalo uznání zde nebo tam.

Umělecký soubor Národního divadla odrazil útok na samostatnost pražského života divadelního podniknutý. Učinil však i více. V poznání, že k úplnému rozvoji nedostává se mu především místa, že stísnění několika uměleckých druhů, zpěvohry, činohry a baletu, pod jediným krovem nedopouští úsilnějšího rozvoje žádnému z nich, dále v poznání, že rozhodující činitelé z politických důvodů nedovedou se odhodlati k činu, přiložili umělci sami ruku k dílu a zvolivše vhodnou chvíli, příznivou psychologii veřejného mínění, zabrali Stavovské divadlo pro české umění, jemuž jen křivdou doby jakožto scéna zemská bylo svého času upřeno. Ještě nedávno mezi námi žili a snad dosud žijí pamětníci, kteří vědomi byli doby, kdy jako odstrkovaná Popelka tísnilo se české umění divadelní v nedělních a svátečních odpoledních v divadle stavů českých. Divadlo toto nebylo nikdy úplně německé. I po rozdvojení, či lépe vymanění se českého divadelnictví z nedůstojného poměru služky, hrávalo se v něm občas i česky a konány tu utrakvistické koncerty, z nichž na př. konservatořní až do nedávna byl výročním, pravidelným. Poněvadž divadlo je majetkem země české, nejde tu ani o zasažení do majetku německého. Jde nanejvýše o přerušení smlouvy, která chýlila se již ke svému konci, a kteráž vlastně ani se strany německého smluvníka nebyla přesně dodržována, takže již dávno mohla býti rozvázána. — Ale nebylo odhodlanosti. Nuže, lid rozhodl sám; v úterý dne 16. listopadu zavlály české prapory se štítu, na němž zimomřivě se choulil nápis: Patriae et Musis, a s jeviště po prvé po delší době zaznělo opět české slovo. »Prodaná nevěsta« byla první, jež tu zahlaholila. Pak přišla Vrchlického »Noc na Karlštejně« s proslovem Evy Vrchlické, nato vstoupil sem F. X. Svoboda svými »Směry života«. Nyní rozčiluje se divadelní veřejnost otázkou, zůstane-li zábor definitivním. Bylo by v samostatném českém státu možno rozhodnouti jinak? Či chceme si hráti na nadčlověky v t. zv. spravedlnosti? Říkám jí t. zv. proto, že dosud požadovali jsme jí vždy jen od sebe vůči Němcům, nikdy však od Němců vůči sobě. Viz naše menšinové bolesti, jež málem hrozí státi se chorobou celého tělesného ústrojí našeho státu!

*

Přehled svůj musíme začíti od léta, máme-li navázati na opuštěnou nit. Národní divadlo vzdalo hold létu rozmarnou tříaktovou veselohrou Václava Štecha *Zmatená pohádka* (12. července). Štech zná dobře požadavky jeviště a širšího obecenstva, umí rozesmáti, při tom je dobrým fotografem života, jeho směšností a malicherností, jeho karikaturních figurek, tužeb a ctižádostí, slabůstek a zchytralostí. Nejlépe se ovšem vyzná v divadelním ovzduší, jež tentokrát spojil se studentským, podaným spíše jen vnějškem, ve výletové náladě. Zkombinoval obratně děj příliš bohatý na zápletky, jichž nechce však vykořistiti hlouběji, než co právě stačí na pobavení. Jeviště je

stále plno ruchu, srší vtipy, časové narážky, jakmile situace mohla by se však provroucněti neb satiricky přiostřiti, překlouzne ji autor bujnou piruettou a již opět žertuje si dále v typickém slohu starší dobromyslné veselohry, udržující střed mezi fraškou a operettou, filiaci pak jednak s německou veselohrou moserovsko-schönthanovskou, jednak s drobným realistickým genrem českých maloměstských povídek a humoresek. Hra udržuje se na repertoaru a bude jistě hojně hrána ochotníky a jde také našim hercům k duhu právě pro vděčnost svých postaviček. Z těch je figurka divadelního ředitele nejzdařilejší. Režie p. Vojty Nováka se osvědčila.

V uvedení Romaina Rolanda jakožto dramatika, známého a ceněného u nás pro román »Jan Krištof« a studii o Beethovenovi, dalo se Národní divadlo předejíti Městským divadlem Král. Vinohrad, které v překladu Ant. Bernáška a za dobré režie p. V. Vydry sehrálo lidovou jeho hru o 3 dějstvích, *Montespanová* (po prvé 26. srpna). Je to dobrá historická studie, přinášející mnohou zajímavou podrobnost z milostného poměru krále Ludvíka XIV. k Montespanové a líčící drasticky jeho nepěkné zakončení, vzájemné omrzení a zklamání ctižádostivých snů zestárlé milostnice, jež sníží se až k pokusu, kouzly černé mše dosíci opět moci a po nezdaru mstíti se jedem. Vyzrazením čarodějky La Voisinové a její travičské bandy ocitá se i Montespanová v obžalobě, právě když působením cudné své dcery chtěla se obrátiti k lepšímu životu. Utká se s králem v ostrém výstupu, v němž oba vychrlí ze sebe dlouho utajovaný hnus a zášť, načež sama vypije jed. Toto drama, v němž učenec a essayista dívá se stále do péra básníkovi a postavy jeho odkrevňuje vkládanou mnohomluvnou tendencí mravně poučnou, zvrhá se v sensační lidový kus, dosahující pravého opaku svých ideí, to jest jen hrubé smyslnosti a napínavosti krváku. Krásným podáním titulní úlohy vynikla paní Dostálová, v čarodějce La Voisinové uplatnila se pí Benoniová, čistou Marii-Aube de Blois vystihla pí Iblová.

Z letní opožděně přehoupla se do podzimní sezony komedie Saše Guitryho *Otec měl pravdu* (6. září na Vinohradech v překladu Karla Škáby a v režii p. Fr. Hlavatého). Lehká, labicheovská prskavka, i trochu stará i trochu nová, i trochu filosofující i trochu satirisující, duchaplná i místy mdlá, ukazuje, srovnána s německými neb českými měšťáckými veselohrami-fraškami, rozdíl temperamentu a techniky. Půvab a virtuosita převažují charakteristiku, vtip kombinaci. Základem hříčky je herecký účin, plynoucí z vystřídání funkce otce a syna ve dvou generacích. Děda a otce výtečně hraje p. Zakopal, v synu a vnukovi znamenitě mu sekunduje p. Tůma, jenž umí p. Zakopala roztomile napodobiti.

Strindbergův večer na Král. Vinohradech zklamal (13. září). Scéna *Silnější* je *lever du rideau*, vyžadující větší virtuosity herecké, nežli ji má v moci pí Sedláčková při vší své roztomilosti a výmluvnosti. Paní Dostálová v úloze vlastními prostředky poražené sokyně docílila svým mlčením více. Nápad — manželka odkoukanou svůdností vrací si manžela ke svému krbu a dětem — nepostrádá původnosti, ale jest konec konců přece jen vypočten na bravurní

efekt, což při opravdovosti spisovatele rázu Strindbergova zaráží. *Slečna Julie* předstihuje odporností námětu ještě svůj podtitul »naturalistická tragédie«. Pí Iblové nesvědčila úloha perversně všetečné komtessy, vzdávající se, vlastně svádějící lokaje a teprve ex post prožívající hnus ze svého činu. Byla na hrdinku málo pudová, jako p. Karel Vávra na svůdce, třeba svedeného, byl příliš studeným; povahovou nízkost pariy, snažícího se vyšplhati, a cynika, nezapírajícího se ani tváří v tvář zoufalství komtessina, pevně však zdůraznil. Kus je spíše psychologickým experimentem z oboru pohlavní a společenské pathologie, než obrazem života, na dosažení jehož pravdivosti je příliš v jednotlivostech přepiat. Již v samé motivaci mesalliančním původem Juliiným. Těžiště Strindberga — nepřítele ženy a pessimisty v problemu boje obou pohlaví — hledáme jinde, nežli v těchto úlomcích jeho jindy mohutné dramatické tvorby. Překlady — patrně z němčiny — pořízeny Jiřím Sčerbinským.

Stejně špatně pochodili jsme tentokrát se Shawem. Jeho tříaktová veselohra ve veselohře, *Fanina první hra* (na Národním divadle v překladu Karla Muška 15. září), je mnohomluvná, svými narážkami nám vzdálená satira jednak společenská, jednak literární. Thema je staré: rodiče a děti, jenom že je s shawovskou ironičností převráceno: rodiče mají býti vychovávány dětmi. Hráno nebylo nejlépe, vyjímaje p. Hurta a pí Pštrosovou, kteří své figurky výborně zkrojili.

Možno-li o uvedených hrách Strindbergových a Shawově mluviti jako o podružných výtvorech silných autorů, jichž spár přece je v dílech znáti, večer Wedekindův (na Vinohradech 23. září) ukázal slabé práce dramaticky slabého autora, jemuž i v největším dosavadním úspěchu (»Lulu«) pomáhá spíše doktrina nežli dramatičnost. I jeho tři scény *Smrt a ďábel* (přel. Karel Dostál) jsou především doktrinářské, jsou spíše traktátem nežli divadlem, ovšem traktátem, pojatým a provedeným za příčinou zdání originality s hlediska až do burlesky převráceného. Thema: smyslná láska je mukou, řešeno na prahu nevěstince mezi šlechtickým jeho majetníkem, žijícím v illusi, že šíří radost života, a mezi jednatelkou záchranného spolku, která se příliš snadno dá jím přediskutovati, ale rozkoše s ním nedojde, poněvadž markýz-bordelář střílí se po nezdařilém důkazu svých thesí, zkoušeném na dvou mladých lidech. Fraška *Nápoj lásky* je pak již venkoncem chatrná, závodíc v protiruských vtipech se starými německými humoristickými časopisy a operettami, jen aby něčím vycpán byl řídký nápad o nápoji působícím jen tehdy, nemyslí-li se na medvědy, nápad to založený na staré psychologické zkušenosti, že nejvíce vtírá se v mysl to, nač zakázáno mysliti.

Také dvě francouzské pacifistické hry jsme poznali. Doma označeny byly též méně doporučující etikettou her défaitistických. Je to tříaktové drama Romaina Rolanda *Vlci* a Verhaerenova pětiaktová »sociální epopeje« *Svítání*. *Vlci* (na Národním divadle v překladu Petra Křičky 28. září) jsou historickým obrazem, mluvícím k dnešku skoro jako zrcadlo. Ač psány před válkou (1913), jsou

v jistém směru proroctvím: v některých zemích proroctvím dnešní demagogie, v jiných ochlokracie. Revoluce r. 1793 vyvolala stejně jako převraty dneška lidskou bestii, probudila vlky, kteří vrhají se na ideální výsledek revoluce, aby jej pokazili, zneuctili vražděním, znemožnili snižováním ducha, hlásáním intellektuální rovnosti, zploštěním velkých ideí. Verratové vítězí nad Teuliery. Šovénství, lživé vlastenectví nad ideálním snem o pravdě a spravedlnosti. Právě v této tendenci díla, v některých místech, kde a jak se uplatňuje, spatřována nevhodnost jeho v době velikého napětí národního héroismu, kdy národ francouzský bojoval o své bytí a nebytí. Těžko říci nám vzdáleným, zda spatřována právem, či neprávem. Všude zajisté je dosti lidí, kteří z nejčistších ideí udělají si fraze na prospěch svého stranického programu. Dílo básníkovo samo ovšem zato nemůže. Vyjadřuje své myšlenky a v tom je absolutní. U nás chápeme je hlavně v této jeho absolutnosti, v jeho vnitřní čistotě. Ještě více je tomu tak u Verhaerena. Jeho *Svítání* (Vinohrady 3. listopadu v překladu St. K. Neumanna) v roce svého vzniku ještě jen »drama lyrické«, veliký a dětský sen básníkův, stává se dnes »programem«. Jsou-li *Vlci* dílem pevné dramatické stavby a vyhraněné idey, *Svítání* zůstává spíše jen exaltovanou básní, krásným snem o smíření rozeštvaných národů, odstranění války, vzorné vládě lidu nad sebou samým. Vznešený ideál, veliká pravda básníkova, k níž lidstvo musí postupným zdokonalováním se tíhnouti. Ale chápete, že v době, kdy národ nespravedlivě napadený brání se proti mocnému, krvežíznivému nepříteli, zápasí s bestií, jež jen porážkou může býti zkrocena, idea sebe vznešenější snadno může se státi buď nástrojem nekalých živlů, buď v rukou snílků nožem, jímž pohrávající si děcko řeže do vlastního těla. Hérénien jest přece jen jiný než Teulier!... Oba pacifistické kusy vyvolaly u nás debatu ještě před uvedením. Oba jsou myšlenkově nabádavé tím i oním směrem. Hrány jsou velmi dobře. V Národním vynikají pp. Hurt, Vávra, Deyl, Roland, Třebovský, Steimar a Focht; v Městském pí Iblová, pp. Karen, Vydra a Tůma.

Oběma scénami přešly ještě i jiné překlady více méně nenutné: Vojnovičův benátský triptych *Paní se slunečnicí* (Vinohrady v překladu J. Hudce 1. října) je psychologicky nedokreslenou básní hrůzy na nádherném, kulturně přesyceném a tajemně nanešeném pozadí Benátek, práce pro svého autora nedosti výrazná, d'Annunziovsky verbalistní, dramaticky nepřesvědčivá a také proto celkem mdle zahraná; Ch. Vildracova řiďounká komedie *Koráb Tenacity* (tamže v překladu R. Weinera 19. října), dokazuje, že dobrá pověst modernistického básníka, jinak zcela sympathického, nestačí k divadelnímu úspěchu; Alekséje Nikolajeviče Tolstého *Zlatíčko* (hladký překlad Vinc. Červinky na Národním 22. října) je průměrná veselohra starého Ruska o bývalé krasojezdkyni, která na venkově vytrhne se z chandry a vzruší se k pravé lásce, o milencích unuděných a prohazujících si záliby svého srdce, veselohra, která ovšem hercům poskytuje řadu vděčných figurek, svěže podaných zvláště pí Hübnerovou, pí Kronbauerovou a p. Želenským za případné režie p. Hurta.

O původní novince Národního divadla F. V. Krejčího *Jelení skále* (12. listopadu) nemohu psáti. Na premiéru se referent měsíčníku nedostane, a druhého představení hra se již nedočkala.

Zpěvohra, již máme teď bohužel jedinou, vyjímaje několik nových obsazení v běžných oblíbených operách (na př. nově vypravený »Oněgin«), za celou tu dobu, co drama pracovalo tak intensivně, vzchopila se jen k uctění dvacátého výročí úmrtí mistra Fibicha. Učinila tak velmi pietním Ostrčilovým nastudováním dvou jeho významných děl, jež v pořádku nechronologickém má býti začátkem zařadění celého Fibicha znovu do repertoáru, totiž poetické *Bouře* a tragické *Nevěsty messinské*. V této promluvil autorův dramatický ideál v celé své přísné cudnosti a ideální čistotě, v oné jeho romantická blouznivost, pohádková snivost, melancholická květnatost.

Dr. *Jaromír Borecký.*

Písemnictví.

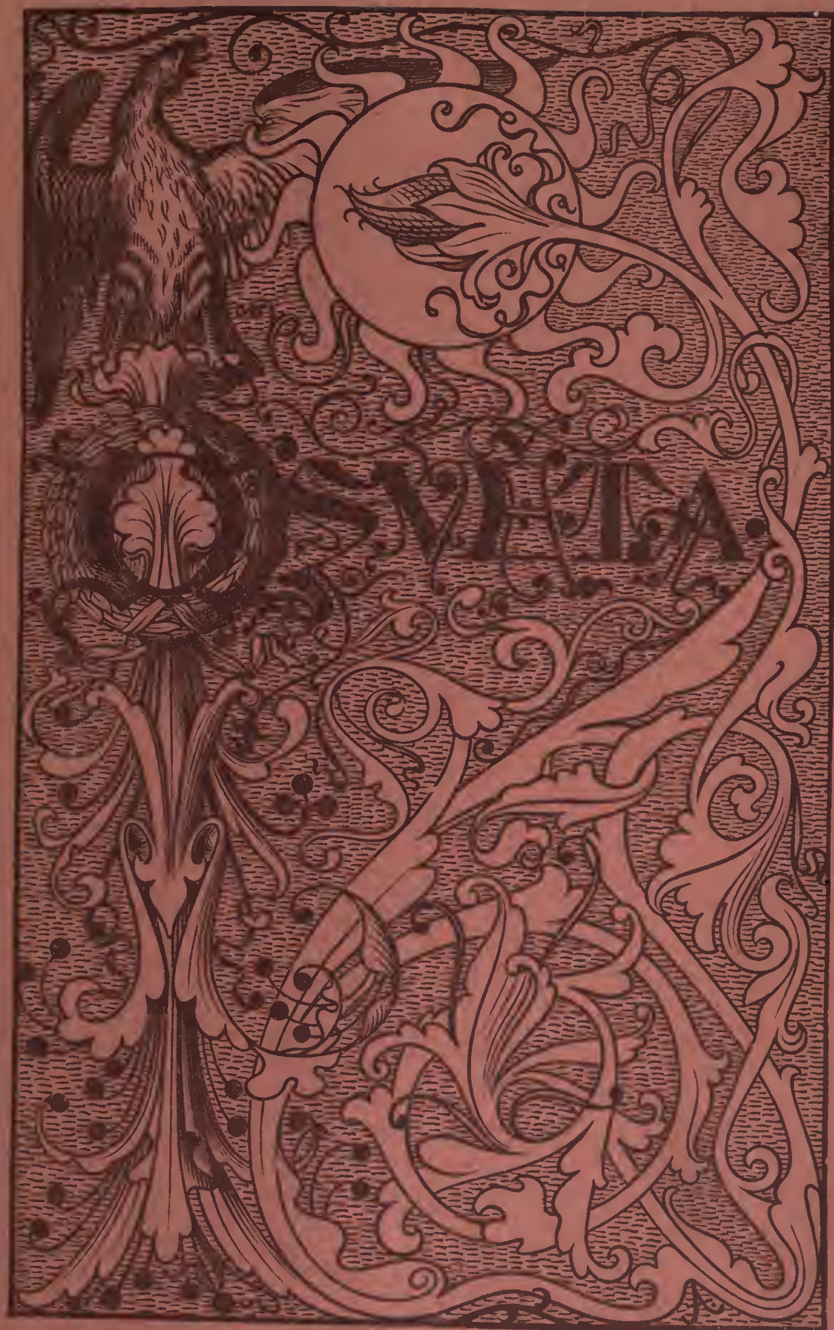
Růžena Svobodová: *Hrdinné a bezpomocné dětství.* (Spisů sv. XIV.) *Ráj.* (Spisů sv. XV.) — Dvě posmrtné knihy Růženy Svobodové dýší láskou k dětem, hlubokým porozuměním, ba leckterá stránka jejich jest přímo zbožněním dětství. Jestliže první kniha v svých povídkách zachycuje zhuštěné výseky z dětského života a leckdy za uvedením zajímavých, zvláštních i charakteristických pozorování značně stylisuje, Ráj, skutečné Letopisy dětské duše, podává vše volněji, nenuceněji, spíše vývojově vyloženo. V hrdinném a bezpomocném dětství dítě jest autorce tvorem, chvějícím se souhlasnou s ní vlnou bolesti a vášně, která jest život, byť ovšem zůstával nekonečně vzdáleným života dospělých jeho způsob konání i nazírání (a z něho spisovatelka vychází). Vždy však až příliš znatelno, že to její citový život jí přibližuje dítě, že především vidí v něm obraz člověka vůbec, ba že ideový ten vztah silně uplatňuje se na ní i jako na pozorovatelce. Proto její dítě vypadá na první pohled tak neobyčejně, má do sebe cosi mučivě tápavého. Leč slovo pozorovatelka o Růženě Svobodové zní příliš chladně. Ona své děti žije. Pořídku nalezneme místo, kde by se od nich oddělovala. Většinou mluví za ně tou vřelou, hudebně se nesoucí i přerývanou svou řečí, která poví vše, co skutečnost pouze cítí, zakreslí přesně každý tón, který oko vnímá jen v celku barvy. Ovšem tak dokonalé proniknutí duše dětské nutně předpokládá bohatě prožité vlastní dětství a živý poměr k němu. Ten právě osvětlují Letopisy, podkladu zřejmě autobiografického, ač ho nechybí leckdy ani povídkám, i bude jednou úkolem literárního historika stanoviti mez mezi básní a pravdou. Letopisy jsou zpovědí dítěte čtyřletého až pětiletého, vnímavého, žijícího v pohádkách. Srovnáním s povídkami shledáváme se tu s mnohým již známým momentem, ať v pozorování, či v osobách a prostředí. Leč průhledy v dětský život, řadíce se tu v celek, pozbývají již oné přichmuřenosti a bolestnosti povídek, i jeví se tak mnohem bližší skutečnosti. Není bez zajímavosti, jakou úlohu hrají v obou knihách dospělí. Pozoruhodno, kterak autorka, neporu-

šujíc dětské perspektivy, plně zachycuje, v nitro proniká, byť zhusta jen na málo tahů se omezovala, a tvoří postavy velmi krásné, tak, jako vůbec svět, který nám v obou knihách otvírá, jest světem citu, otevřenosti, lásky. Zdaž možno jinak, než aby v něm dala kralovati dítěti? *Mil.*

Fr. S. Procházka: Děti. I. *Dušičko, naslouchej!* Povídky a písničky. II. *Višně.* (Dílo Fr. S. Procházky. Kniha IV. a V.) V Praze, Unie 1921. 8⁰. — Fr. S. Procházka napsal jako dlouholetý redaktor »Malého čtenáře« i jiných podniků dětské literatury velkou řadu básní pro děti a vydal také několik sbírek, zpravidla krásně vypravených, pro mládež. Při pořádání souboru svých spisů shrnuje básně tyto, jež obsahují balady, romance, povídky, písničky a mnoho lyriky i reflexí přírodních, do velkého cyklu *Děti.* První díl pojal do sebe jakožto prvé oddělení knihu »Šotci krále Holce« z r. 1908, ovšem mnohem rozšířenější a opravenou; druhé oddělení vykazuje cyklus »Slunečka« z r. 1904, třetí značně rozmnoženou »Lučinu« z r. 1908. Díl II. shrnuje pod názvem *Višně* v prvém oddělení knihu »Pestří motýlové« z r. 1904, ve druhém »Družky« z r. 1916, obě nyní nově obohacené; druhá, jež svého času byla zkonfiskována, doplněna o vlastenecká, tehdy závadnými shledaná čísla. Procházka je šťastný písničkář; zpěvná a přístupná jeho forma, jadrná řeč, pěkné motivy, ať čerpané z dějin či z přírody, jejímž hlasům umí naslouchati, národní tón a ušlechtilé myšlenky vlastenecké i obecně lidské činí jeho básně vhodnou, estheticky, povahově i národně výchovnou četbou, která bude v těchto souborech vyhledávána nejen mládeží, ale i dospělými. *J. B.*

S. Sergějev-Censkij: *Výbor povídek.* Přeložila Marie Klímová. (Světové knihovny čís. 1392—1398.) Leonid Andrejev: *Byli jednou...* Povídky. Přeložil A. G. Stín. (Světové knihovny číslo 1399—1400). — Tři povídky Andrejovovy vhodně sdruženy pod názvem první a nejrozsáhlejší. Několik tvarů pomíjejícnosti, které se jmenují dnes tak, zítra onak, dnes pláčí, zítra se smějí a jindy se diví, toť svět, z něhož mistrovské pero nedostižnými tahy kreslí své obrázky. A nade vším hřejivá láská k člověku, k měkkému, ruskému člověku, jak znali jsme jej dříve, jakým zastihla jej válka a jakým krom »energické menšiny« zůstal. — Výbor povídek Cenského, jenž tu po prvé uveden do jediné naší soustavné knihovny všech literatur i oborů, dobře orientuje a dokonale dokládá úvodní studii Máchalovu, jistě vyplynuvší z pera nad jiné povolaného. Na lidi Cenského nesvítí to zlatě zářivé, úsměvně odpouštějící slunce jako v dotčených povídkách jeho mistra. Censkij životu nechce odpustiti marnost, a proto cítí všude tolik bolesti. Vidí v ostřejších úsecích, slova jeho znějí krátce, a přece podává obrazy zbahnělé tísně v celé její tíživosti. Bylo by jistě velmi zajímavo sledovati, jak asi na hlubokou povahu Cenského působí soudobé události. Leč již první stránka úvodu přiznávajícího, že se za války ničeho dále o něm neví, odmítá každou zvědavost v tomto směru, a rozhárané poměry ji sotva brzy ukojí. *Rad.*

ROČNÍK 50. 1920 ČÍSLO 10.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO, SPOL. S R. O. V PRAZE

Padesát let Osvěty

naplněno bylo právě ukončeným ročníkem a o tomto pro českou kulturu tak významném jubileu bude zvláště pojednáno. Osvěta zahájí nově a svěže druhou svojí padesátku i zve české čtenářstvo k podpoře svých vážných snah. Pronáší svou žádost naléhavě a vřele, neboť doba současná svou krutostí počíná převyšovati léta válečná. Česká duchovní kultura těžce zápasí o své bytí, dobří její pracovníci ubývají jeden za druhým. Osvěta budujíc svou existenci na vytrvalé a padesáti lety osvědčené přízni čtenářské, pokouší se i za okolností nejhorších udržeti se při svém působení. Proto obrací se k české inteligenci žádajíc, aby rozšiřováním a doporučováním Osvěty zajistilo její trvání.

Osvěta byla nucena přizpůsobiti se nynějším zdraženým podmínkám grafické výroby, ale doufá, že bude to pouze dočasné. Pokud nynější drahota tisku a papíru potrvá, ***bude se předpláceti na Osvětu půlletně 40 Kč, ročně 80 Kč i s poštovní zásilkou.*** *Osvěty vyjde opět ročně 10 svazků po 8 Kč, tedy měsíčně svazek, mimo prázdniny.*

Kdo si bude přáti, obdrží na ukázku, pokud zásoba stačí, sešit nového ročníku. Osvětu lze odebírati u všech knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTO, SPOL. S R. O. V PRAZE, vydavatelství Osvěty.

R. 1920. ČÍS. 10.

OSVĚTA

Josef Páta:

Bulharský národní básník Ivan Vazov.

(K jeho sedmdesátým narozeninám.[1])

Je nám všem jistě dobře známo, že v posledním půlstoletí ze všech slovanských národů nejčastěji na sebe upozorňovali Bulhaři: od r. 1878, kdy byli v důsledku ruskoturecké války osvobozeni, rychle se probírali ze staleté poroby a doháněli na všech stranách s úsilovnou a žhavou touhou, aby opět byli na té výši, na jaké byli před tisíciletím, kdy vytvořili první samostatný slovanský stát, kdy dali ostatním slovanským bratřím písmo a začátky literatury v apoštolech soluňských Cyrilu a Methoději, kdy stvořili mocné a velké Bulharsko, rozvrácené pak pádem staré stolice Trnavské za onoho násilnického rozmachu tureckého, jenž na sklonku 14. století ujařmil téměř všechny balkánské národy... A jařmo bulharské trvalo nejdéle. Téměř pět století cítili Bulhaři následky své Bílé hory a byli tak zkrušeni, že svět na ně zapomněl a oni sami na sebe zapomněli. Otec Pajsij budil je k životu v druhé polovici 18. století, ale ani všeobecné hnutí obrozenské nedalo jim svobody jako ostatním balkánským národům, ani úsilovná práce bulharské emigrace v Rumunsku nemohla překonati důsledků těžké poroby, až teprve nová a nová povstání balkánská zanítila také u nich jiskry revoluce a dala jim s přispěním ruského »děda Ivana« svobodu v zemi, zakročením Německa potom zmenšené o tzv. Východní Rumelii. Ale národ osvobozený s neukojitelnou touhou směřoval k svému ideálu, jejž mu zůstavili jeho předkové: *k vybudování sjednoceného Bulharska.* Proto se ubíral rázně vpřed, neohlížeje se na nikoho a maje před očima jen svůj zájem a svůj prospěch. Proto novým povstáním v r. 1885 přivtělil Východní Rumelii, proto vyvolal v r. 1908 Bulharsko královstvím a veden svou touhou sklízel vavříny za první balkánské války v r. 1912, ale pak pod tlakem okolností upadl do bratrovražedného boje se Srbskem a za

[1]) Předneseno v Umělecké besedě v Praze dne 28. listopadu 1920.

války světové octl se na straně nepřátelské, aby pak nesl těžké důsledky přílišného vlivu germanofilského panovníka . . .

Toť jsou jistě všechno děje neobyčejné a mimořádné, jež zvláště u nás v Čechách docházely vždy živého a pronikavého ohlasu. My jsme společně s nimi — prostřednictvím našich lidí, vstoupivších do služeb bulharskýeh — v letech 80. budovali jejich nový stát, my jsme byli s nimi ve stálém styku, my jsme cítili jejich radosti i strasti, ale my cítili více, neboť my myslili a cítili za veškeré Slovanstvo.[1]) Budoucnost sama nejlépe ukáže, pokud a jak byl nutný takový běh a vývoj dějinných událostí v Bulharsku, neboť budoucnost bude míti náležitý odstup od všech těchto dějů a jinak bude moci — a v souvislostí s celou historií — posouditi všechno to, čím naše srdce teď se raduje anebo krvácí . . .

A z bulharských spisovatelů, kteří nejvíce prožívali radostné i tragické chvíle svého národa a kteří to také nejlépe vyjádřili ve své literární práci, byl *Ivan Minčev Vazov*, jehož sedmdesáté narozeniny nedávno oslavoval celý bulharský národ.

Ivan Vazov svou literární prací skutečně zachytil osudy svého národa, osudy, jichž nejbouřlivějších chvil se sám súčastnil. Jako rodák venkovského sídla Sopotu, v němž se narodil místnímu kupci dne 27. června r. 1850, byl účastníkem těžké poroby turecké, byl také účastníkem krutého pronásledování tureckého a pogromů v letech 1876—1878, také on musil prchati za hranice, aby se pak vrátil do osvobozené otčiny a stal se jejím pěvcem-vůdcem, jejím rádcem i karatelem, kronikářem všech dějů bulharských až po dnešní den, aby se stal mluvčím bulharského národa, mluvčím jeho duše, a — jak všeobecně je zván dnes — »*národním bulharským básníkem.*«

Ivan Vazov bývá obyčejně zván samoukem. Nemyslím, že plným právem, vždyť jeho školování bylo dosti dlouhé: sedm let ztrávil v sopotské škole, po ročním učení kupčině u svého otce odešel na školu do Kaloferu, kde už zároveň pomáhal vyučovati a kde sám se měl naučiti řecky, po roce pak vstoupil do eparchijské školy sv. Kyrila a Methodija v Plovdivě, aby se tu naučil turecky.[2]) Otec Vazovův totiž chtěl, aby nejstarší jeho syn Ivan pokračoval v otcovském zaměstnání a všemožně ho k tomu měl. Ale nadarmo; syn Ivan neměl mnoho chuti do kupeckého řemesla a tím méně měl chuti do turečtiny v době, kdy už bylo cítiti blížící se vánek nové doby. On se učil sám: příroda jej lákala nejvíce a do ní i ze školy se utíkal. Proto snad tedy bývá zván samoukem, že ze školy samé si toho vlastně

---

[1]) Viz moje články v »Osvětě«: »Z dějin vzdělanosti nejmladšího slovanského státu« (1912); »Několik kapitol z dějin styků českobulharských« (1916); dále *Danešův* »Balkán po válce r. 1913« ve sbírce »Za vzděláním« (1914) a moje stati v »Národě« (1919—20): Bulharsko po pádu, Bulharsko o Slovanstvu, o nás a o sobě.

[2]) Mnoho podrobností ze života Vazovova vypravuje *J. Trifonov* v jubilejním spisku »*Ivan Vazov*« (Sofie 1920), k němuž odkazuji. Mnoho látky pro životopisce Vazovovy přinesly tři *jubilejní Sborníky Vazovovy*, z nichž nejlepší je Sborník, vydaný Bulharskou akademií věd a Svazem bulharských učenců, spisovatelů a umělců pod redakcí prof. St. Romanského. Tu je také stručný výtah ze spisku Trifonova.

mnoho neodnesl. Jej vábily kopce Staré Planiny, jej lákal staroplaninský vrch u Sopotu Ambarica, jej vábily bulharské nivy, řeky a lesy, k němu promlouvala rodná jeho země, její minulost a přítomnost, její lid, s nimiž on také rozmlouval sám a pro něž chtěl pracovati. Proto se učil tomu, k čemu jej srdce nutilo: a to bylo v plovdivské škole, kde ho nejvíce zajímaly zeměpis a dějepis, a mimo to francouzština a ruština. Zejména francouzský jazyk otvíral mu dveře do světové literatury a on se zápalem pročítal už jako student Huga, Lamartina a Berangera, k nimž pak přistoupilo čtení ruských spisovatelů, zejména Puškina a Gogola, kteří pak všichni měli značný vliv na jeho vlastní literární tvorbu.

Je samozřejmé, že čtení cizích těchto autorů nikterak nemohlo podporovati náklonnost mladého adepta literárního ke kupeckému zaměstnání přes to, že otec jeho stále ho k tomu měl a po návratu z plovdivské školy opět v obchodě držel. Ale opět nadarmo: Ivan sice byl tělem v krámě mezi zbožím, ale v duchu se vznášel v docela jiném světě, a místo aby balil zboží do papíru, častěji čmáral naň drobné nápady literární, zejména verše, a to pod ochranou laskavé matky, ale k veliké zlosti svého šéfa otce.[1]) A tu učinil otec Vazovův poslední pokus: vypravil dvacetiletého syna do Rumunska, do Bukurešti k svému bratru obchodníkovi, ale úspěch se nedostavil, naopak. Vazov nebyl zrozen k obchodu. V Bukurešti místo zboží hleděl si literatury a přátelil se s Karavelovem, v Brajle seznal nadaného básníka-bojovníka Boteva, a ti již mimoděk rozhodli o jeho dalším osudu: Vazov chtěl býti básníkem, neboť celým svým založením básníkem skutečně byl. V témže roce napsal první svůj zdařilejší pokus básnický »Borovice«, v němž vylíčil pád lesního velikána, pro nějž i celá příroda zaplakala . . .[2])

Od té doby Vazov se věnoval téměř výhradně literatuře. Četl a psal, bedlivě sledoval a živě reagoval na veškeré hnutí svého národa, stýkal se s revolucionářskými dobrodruhy »čáši«, a když se vrátil v r. 1872 přes Cařihrad do své otčiny, přijal na rok učitelské místo ve Svilengradu, ale pak se uchýlil do svého rodného Sopotu, aby tu pracoval pro vymanění Bulharska z jařma tureckého. V rodném hnízdě setrval až po dubnové povstání roku 1876; potom však, jsa v nebezpečí zatčení, uprchl přes Cařihrad do Rumunska, kde vstoupil ihned do bukurešťského revolučního výboru,[3]) a tu také vydal první své dvě sbírky básní »*Prěporec i Gusla*« (1876) a »*Tągitě na Bъlgarija*« (1877), v nichž vyzpíval hluboký žal bulharské duše nad těžkým jhem cizáckým.

Ale vysvobození bylo již nedaleko. Ruské vojsko spěchalo na pomoc bulharskému bratru, těžce postiženému surovým nepřítelem. Bylo potřebí učiniti konec krvavým jatkám, na nichž hynuly životy bulharských starců, žen i dětí, bylo potřebí zachrániti bulharského

---

[1]) Velmi zajímavé jsou »*Vzpomínky Vazovovy matky*«, otištěné prof. Šišmanovem v uvedeném jubilejním Sborníku, str. 29 a n.

[2]) O prvních verších Vazova píše St. Čilingirov v uvedeném Sborníku, str. 105 a n.

[3]) O tom píše D. Usta-Genčov v uvedeném Sborníku, str. 123 a n.

revolucionáře-vlastence, dříve než úplně by vykrvácel a než by jeho chaty byly srovnány se zemí. A ruský bratr spěchal. Padlo Plevno, ozval se jásavý hlas vítězů-osvoboditelů i jásavý dík porobených-osvobozených . . . Ivan Vazov se hned vrátil do osvobozené vlasti, aby se súčastnil činně důležitého díla o budování samostatné vlasti, ve Svišťově vstoupil do služeb tamějšího gubernia, pak přešel do Ruse a konaje často služební cesty měl příležitost poznati život svého národa v osvobozené zemi, čehož hojně využil ve svých básních i ve své próse. A na svou literární činnost nezapomínal ani později, když jako soudce se odebral do Berkovice, neboť zrovna jako ve svém rodném Sopotu a v Plovdivě, tak i zde všude bystře si všímal života lidí, srovnával jej se životem před osvobozením a z toho také čerpal hojně látky k svému literárnímu dílu, stále bedlivě pozoroval život kol sebe a pozoroval jej se srdcem bijícím pro všechno krásné, pravdivé a dobré, se srdcem dobrého Bulhara, Slovana a člověka. Po opuštění služby soudcovské dlel nějaký čas ve vírném životě nové stolice Sofie, ale pak odešel jako poslanec a zároveň úředník do Plovdiva, kde působil až do sjednocení Východní Rumelie s knížetstvím bulharským. Tu se horlivě súčastnil také kulturně-literárního života a byl v důsledku toho i pro svou všeobecně známou i uznanou literární činnost jmenován předsedou literárního spolku »Nauka« a ustanoven hlavním redaktorem listu »Nauka«. V té době také (v r. 1884) podnikl cestu do Italie. Ve zmatcích let 1886 byl i on postižen nepřízní vládnoucí strany a musil prchati do ciziny. Odjel do Cařihradu a odtud do Ruska; dlel v Oděse, odkudž učinil zájezd do Kyjeva, při čemž stále pracoval o svých literárních plánech. V březnu r. 1889 se vrátil do vlasti — do Sofie, tehdy již na trvalo. Sofie se svým rozvíjejícím se životem politickým, literárním a společenským, se založením university (1888) i celou svou snahou potřebovala muže, jakým byl Ivan Vazov. A Ivan Vazov nezklamal. Hned po svém návratu daroval své vlasti nejlepší své dílo — román neosvobozeného Bulharska: »*Pod jařmem*«, román, který ho rázem učinil slavným po celém Bulharsku a který také po prvé důrazněji upozornil ostatní svět na mladý osvobozený národ slovanský, vyvíjející se novou bulharskou literaturu. Vazov stal se miláčkem bulharského národa a obliba jeho stoupala s jeho literárními pracemi dalšími, z nichž byl na čas ještě vyrušen v roce 1898, kdy byl jmenován ministrem osvěty, ale pak již nedal se vyrušiti ze svého ovzduší literárního, v němž se cítil nejvíce doma a nejspokojenější. A neujal se veřejné činnosti ani za balkánské války, ani za světové války — a básnické jeho projevy byly tím svobodnější, tím žhavější a důtklivější . . .

Básnické dílo Ivana Vazova souvisí těsně s jeho životem, tu klidným, tu zase bouřlivým: hned slunko usměvavě svítí na bulharská městečka, vesničky, hory, pole a lesy, hned vichr burící a zachmuřené nebe chrlí své blesky a hromy na malicherné lidi dole na zemi, kteří žijí svým životem, svými radostmi a strastmi, se svými touhami a sny, se svými sousedskými hovory, v nichž přetřásají osudy své i své země a dokonce i osudy veškerého lidstva, se svým životem, v němž je hluboký smutek ujařmeného otroka a naopak zase bez-

starostné veselí ujařmeného člověka, jehož pán nedbá a ponechává mu jeho veselý zpěv a žert i smích, až také přichází vzpoura, náhlý odboj a zápas o samostatnost, jakož i život v osvobozené zemi se stejnými přednostmi i vadami, jaké byly před osvobozením; to všechno prožíváme ve spisech Vazových, a všude je základním i vůdčím motivem: *láska k rodné zemi a k její přírodě, láska k národu a láska k Slovanstvu i k lidstvu vůbec.* To můžeme sledovati u Vazova od první zmíněné básně »Borovice« až do poslední básně nedávných dob.

Jakmile pronikalo mocnějším způsobem úsilí bulharské o vysvobození, jakmile revoluční hnutí rostlo, současně s ním kráčel Ivan Vazov. Jeho revoluční básně šířily se v opisech, zpívaly se tajně a podněcovaly jiskru povstání... Jeho píseň »Boj nastává, mocně bije naše srdce...« (Bojat nastava, tupat srdcata ni) stala se marseillaisou bulharského povstání a mocně zněla v Panagjurišti v dubnu r. 1876. Revoluční písně Vazovovy většinou byly otištěny v první jeho sbírce: »*Prěporec i gusla*« v r. 1876, i s prvotinou »Borovice«. Duch Karavelovův a Botevův vane z těchto písní: boj za svobodu vlasti; svobodu nebo smrt! toť vůdčí heslo první této význačné básnické sbírky Vazovovy. »Padneme-li v boji slavně« — tak nadšeně zpívá Vazov v básni »Panagjurištští povstalci« (začátek její nahoře citován), — »místo nás noví junáci povstanou a místo nás budou dále zápasit. Nechť zemřeme, jako jsme kdysi mřeli, abychom svobodni zas žít mohli jako jsme kdysi žili! Odvahu, bratří! Bůh nás chrání! Smrt odvěkým, zlobným tyranům!«[1])

Báseň »Svoboda nebo smrt« je skvělou oslavou panagjurištských povstalců a zároveň další výzvou k boji za svobodu, pro niž obětují své životy bulharští emigranti, jedoucí z Rumunska na lodi »Radecki« do vlasti. Báseň »Radecki«: »Tich běl Dunav se vълnuva, veselo šumi, i »Radecki« gordo pluva nad zlatni vълni...« je věrným zachycením nálady bulharské emigrace a dobře zavrcholena výkřikem »Da živěje Bъlgarija, smrъt na zlij tiran!« A vlasteneckým kredem »*Dě je Bъlgarija*« zakončena je sbírka »Prěporec i gusla«: Kde je Bulharsko, to Bulharsko, které básník miluje, v němž se zrodil a v němž chce svoboden zemřít...

Ale — nepřišel ještě pravý okamžik. Rok 1876 byl sice signálem k povstání, ale povstání se nezdařilo. Přišlo pronásledování, vraždění, nářek a pláč, nové řinčení pout a skřípění zubů, útěk z vlasti do ciziny. Všechno vyzpíval básník v elegické sbírce »*Tagitě na Bъlgarija*«. Tu opěvá básník svou týranou vlast, »její rány i krev, její žal i touhy, její slzy a vzdechy, její strasti i útlak i její mučednický věnec, do čela jí vražený«...[2]) Opěvá vlast, sám od ní jsa vzdálen, ale utěšuje ji, že její den přijde: vždyť sama Evropa musí se postaviti proti takovému asiatskému běsnění (»Kъm Europa«), a Bulhaři sami znova se pustí v boj za svou matku vlast. Básník je pře-

---

[1]) Pъlno sъbranie na sъčinenijata na I. Vazova I. (Sofie 1911), str. 22. Cituji dále jako SS (Sebrané spisy).

[2]) SS I., str. 31 v básni »Na Bъlgarija«.

svědčen, že nezhynuli nadarmo bulharští junáci, že jejich krev přinese svobodu. A spasný den přijíti musí! Rusko, o němž básník jako chlapec slýchal, nedá zahynouti slabšímu bratru: k němu modlí se básník a v něm vidí spasitele (v básni »Rusija«).

A nezklamal se básník . . . Rusko přispěchalo na pomoc, jařmo kleté bylo zlomeno, národ osvobozen. Jásavě zněly písně Vazovovy, jeho ódy na cara osvoboditele i ruské »bratušky«, jásavě zněly jeho zpěvy. Nalezneme je všechny ve sbírce »*Izbavlenije*« (Osvobození), vydané ještě v Bukurešti r. 1878. Básník těší se z přispění ruského, těší se z té bratrské lásky slovanské a zdůrazňuje význam slovanské shody a při tom *význam jednoty jihoslovanské*: [1])

»Slovan již pochopil po trpkých zkušenostech,
že v shodě je moc; že nejsme šťastni,
pláče-li náš brat a že nejsme svobodni,
když on je v okovech a v těžkém jařmu úpí;
že všechno je nám společné, že *Bulhaři a Srbi*
jeden osud mají, *jedno břímě*, *jednu starost*, . . .
že *sami v sobě* musí hledat oporu — —«

Bohužel, národ neslyšel jeho hlasu a v jeku všední vřavy, ve shonu po místech a po zisku z nové svobody zanikal i hlas básníkův. A básník uchyluje se do sebe, vrací se do přírody, neboť se mu nelíbí stinné stránky přechodu do nové doby (ve sbírce »Gusla« v r. 1881), znovu vzpomíná na těžké boje a na těžké oběti, jimiž Bulharsko svou svobodu vykoupilo a v takové chvíli zdají se mu býti všichni malicherni, kteří chtějí ukazovati své velikášství a kteří se honosí diplomy, neboť pro Bulharsko více vykonal jeden takový junák-povstalec, jeden Levski, Botev či kdokoliv jiný z těch bojovníků za svobodu než všichni ti diplomovaní dohromady (»Diplomiranitě«).

Národ ve shonu a víru nového života rychle zapomínal na své bohatýry. Básník to těžce nesl a proto zdůraznil svá slova ze sbírky »Gusla« samostatnou sbírku veršů, shrnutých pod názvem »*Epopeja na zabravenitě*« (Epopea zapomenutých). Tu znova ožívá postava diakona Levského, tu znova zápasí Benkovski, tu před ním hrdě stojí peruštický Kočo, bratři Žekovi, Kableškov a druzí, tu znova ožívá otec Pajsij svým buditelským hlasem, připravujícím svobodu Bulharska, hlasem, jenž dochází nejmocnějšího ohlasu v bojích Opolčenců na Šipce . . . Ze všech těch veršů stále a stále se k nám vracejí slavná slova Botevova: »Koj padne v boj za svoboda, toj neumira . . . nego žalějat zem i nebo, i pěsnici pěsni za nego pějat . . .«

A básník se zase vrátil do svých polí a hájů, do hor své domoviny. V r. 1884 zahájil svou novou sbírku veršů »*Polja i gori*« hymnou »Otečestvo ljubezno, kak chubavo si ti! — Domovino drahá, jak jsi krásná!« [2]) Ano, krásná je bulharská země, ráj na zemi — tak dí básník — ale »děti její neznají těch krás, jim stačí, že je živí, ony v ní umírají jako — cizinci!« Proto básník vodí své čtenáře po bulharské zemi, opěvá její přírodu, její písně i města, její rozvaliny

[1]) SS I., str. 92.
[2]) SS II. (Sofie 1911), str. 5.

i horské velikány, parafrasuje národní písně, stejně jako ve sbírkách *Vlnoto na Rila*«, »*Zvukove*« (1883), *Skitniški pěsni* (Písně poutníka) v r. 1900, opěvá venkovský život i řeči lidu, mimoděk znova se vrací do dob těžkých zápasů za svobodu (»Kъm svobodat) a při tom s těžkým srdcem vzpomíná na Makedonii, stále ujařmenou a věnuje jí věnec jímavých znělek.

A na své Bulharsko i na Makedonii myslil básník i na své cestě po Italii (»Italija« v r. 1885 [1]) a těžce nesl, že radostná nálada osvobození Východní Rumelie a sjednocení bulharského vyzněla v bratrovražedném boji srbskobulharském u Slivnice (»Slivnica« v r. 1886 . . .[2]) Byly to hořké krůpěje do číše radosti v době, kdy básník sám byl postižen varem doby a jak víme už, musil prchnouti do ciziny. A po návratu svém daroval národu pěknou sbírku veršů »*Legendi pri Carevec*« (1910), vyvolávající dávné děje starých Bulharův z druhého carství.

Bylo samozřejmo, že básník na svých cestách rodným krajem chtěj nechtěj musil se mnohdy usmáti malichernostem svých osvobozených bratří, že našel také dosti látky pro satiru, jak i v jeho próse se projevilo.[3]) Ale při tom všem básník vlast svou stejně miloval. Nejvroucněji vyjádřil to v básni »*Bъlgarija*« ve sbírce »*Pod našeto nebe*« (r. 1900).[4]) To je básníkovo kredo vroucí, nejlepší, a zároveň modlitba k vlasti, k níž básník promlouvá vznícenými slovy:

»Miloval jsem Tě, pokud's byla v jařmu
a vláčelas potupné jho,
a každý výkřik po lepším životě
nad Tebou ztrácel se jak v poušti hlas . . .

Miloval jsem Tě, když jitřenka vzplála
nad Tebou v čas obrození,
když duchovní jas a osvěta
Tvým staly se vezdejším chlebem.

Miloval jsem Tě, když's jařmo střásti chtěla,
a meč tasila's v nerovný boj,
a s obětmi strašnými, vzácnými bez počtu
hodlalas svobodu drahou si vykoupit —

Miloval jsem Tě, když zazářila
svoboda nad Tvými skalami,
když na troskách Tvých a ranách
nový život bujně vypučel — —
— — — — — — — — — — — — —
Miloval jsem Tě v Tvé smutné dny,
když vytrpěla's těžké chvíle,
když za krátkou dobu prožila jsí
muka staletí, bez počtu útrap. — — —

Miluji Tě i dnes, kdy zapomnělas
na úkol svůj i trpké zkušenosti,
kdy's dovolila, aby choutky dravé
a divé běsnění se usídlilo v Tobě ;

---

[1]) SS 109 a d.
[2]) SS 147 a d.
[3]) »Gorčivi pěsni« SS III., 155.
[4]) SS III., 178—179.

kdy do drahé Tvé půdy semena
strašná padají — pro strašnější ještě žně
a pekla běs Tě v zkázu žene,
jak bys víru ve vše ztratila;

kdy toužíš po přátelském slově,
ó matko bědná, matko zneklidněná —
a více než kdy jindy zasloužíš si
pláče, výčitek i lásky — —!«

Tak psal básník na prahu svého padesátého roku, slova ještě dnes časová. Bylo by nutno slyšeti báseň tu v originále a ne ve volném českém překladě, abychom pochopili, jak vyspěl básník vysoko ve své mluvě i ve formě básnické.

Báseň sama je ve velkých rysech historií bulharskou, z níž básník vycházel a k níž stále a stále se vracel. Tu také nejlépe pochopíme, proč byl Vazov nazván *národním* básníkem: byl skutečně duší i svědomím svého národa. A to můžeme pozorovati v jeho drobných epických básních, to najdeme i v jeho próse a stejný duch vane z jeho pokusů dramatických. Ale název »národní básník« dostal jistě Vazov zejména pro své prosaické práce, v nichž nejvíce se vepsal do myslí i srdcí svého národa. A mohu říci hned: jimiž také přihlásil novobulharskou literaturu k ostatním světovým literaturám a otevřel evropskému světu okno do bulharské země i k bulharskému lidu.

Vazov již v první své povídce »*Neodavna*« s bystrými postřehy líčí život svého rodného Sopotu před osvobozením (v r. 1876) a pokračuje v líčení tom i v dalších povídkách-humoreskách: »*Čičovci*« (Strýcové) a v »*Hadži Achillovi*«, sopotském holiči, kavárníkovi a zubaři, samorostlém filosofu-satirikovi, jenž vtipně si tropil šašky z celého města, zejména z nadutých čorbadžijů, ať Turků, Poturčenců nebo Bulharů. V »Čičovcích« posvítil si spisovatel na jednotlivé typy těch venkovských bulharských šosáků i chytráků, jež si zkušený člověk, čili chytrý holič »zmija člověk« — jak si Hadži Achil sám rád říkával — beztrestně mohl dobírati. Spisovatel s laskavým úsměvem v tváři popisuje každodenní pomalý život svých »čičovců«, i pomalý život bulharského venkovského městečka. Ve sbírce »*Nemili — nedragi*« (1883) zachytil pak poutavým způsobem typy bulharských revolucionářů »chàšů« v Rumunsku. A látky rostlo tolik v prudkém spádu časovém, že vyrostla v celý objemný román »*Pod igoto*« (Pod jařmem), tištěném od r. 1889 v Minist. Sborníku za narodni umotvorenija, román, který upoutal zájem slovanského i neslovanského světa o malou osvobozenou zemi na Balkáně. Spisovatel stal se tu epikem ujařmené ráje bulharské v roce 1876. Jako současný kronikář vytvořil ze svých zažitků umělecké dílo, které utvrzovalo svým sugestivním i živě barvitým líčením dubnového povstání v r. 1876, které zůstavovalo hluboký dojem v duších čtenářů pestrostí obrazů a bohatou náplní dějovou, přes to, že nezpytovalo hlouběji duševních jevů svých hrdinů a spokojovalo se zevnějším koloritem. Vymyšlený hrdina Bojčo Ognjanov je v čele celého děje, jenž je částečně autobiografií autorovou. Je to postava romantická, jakož román sám přes reali-

stické a místy dokonce naturalistické líčení událostí je dílem básníka-romantika. Hned začátek románu: náhlé objevení Ivana Kraliče, to jest Bojče Ognjanova, prchajícího ze žaláře, jeho pronásledování po zastávce u Baj Marka v Bílé Cerekvi (t. j. v Sopotu), úkryt ve starém mlýně, zápas s dvěma tureckými lupiči a konečně oddech v klášteře — toť úvod nanejvýš romantický a napínavý, po němž pak děj s větším či menším spádem vyvíjí se v přípravy revoluční za účasti »apoštolů« povstání i za účasti tajných přívrženců revoluce, jež vybuchá předčasně a končí se zklamáním, neúspěchem, pronásledováním všeho bulharského a posléze smrtí Ognjanova a jeho věrné družky Kady i přítele dra Sokolova — —

Román »Pod jařmem« je vrcholným dílem Vazovovým. Je psán svěžím slohem, čistým jazykem a s takovým pojetím i zaujetím, že může dobře zaujmouti místo v řadě slovanské historické románové literatury. A Vazov pokračoval v líčení osudů svého národa v románu »*Nova zemja*« (1896), v němž vypisoval bulharský život za prvních let po osvobození do r. 1885, a v románě »*Kazalarskata Carica*» (1903), v němž se pokusil o zachycení typů bulharské ženy, ale oba tyto romány i přes poutavost a dramatické scény jsou slabší než román »*Pod igoto*«, s nímž tvoří jakousi trilogii. Možno snad se zmíniti o tom, že pro nás je román »Nová země« dnes hodně časový, neboť v něm je mnoho prvků dnešního našeho života v osvobozené zemi, honba za úřady a penězi, honba za velikášstvím, rychlé zapomínání na těžké oběti, jimiž svoboda vykoupena, tak jak tomu bylo tehdy v osvobozené zemi bulharské . . . Ale i tam, kde básník hořkými slovy charakterisuje tehdejší ovzduší, kde trpce vytýká nedostatky a vady přechodné doby, cítíme vřele bijící srdce ušlechtilého Bulhara a dobrého člověka, jenž usiluje o všechno dobré a jemuž prospěch jeho otčiny je nade všechno. Drobné povídky a črty Vazovovy jako: »*Videno i čuto*« (1902), »*Utro v Banki*« (t. j. místo v okolí Sofie 1905) a jiné jen potvrzují tato slova. Vazov je nejšťastnější a nejlepší tam, kde mluví o své zemi, o její přírodě a o jejích lidech a mnohdy verš odpovídá si a doplňuje se s prosou, neboť tytéž motivy se vracejí, jak ostatně stejně dosvědčují Vazovovy divadelní hry, po většině zdramatisované vlastní jeho povídky a romány: »*Chàšové*« (1894), »*Kъm propast*« (1909), »*Borislav*«, *Pod igoto* (obě 1910) a ostatní.[1]) Za mnohé uvádím črtu »Na vъrcha Sveti Nikola« ve sbírce povídek »Utro v Banki«, v níž básník místo líčení bojů na Šipce cituje valnou část své básně »Opolčenci na Šipce«. Zajímavé snad pro nás je to, že děj nedokončeného románu »Margarita« ve sbírce »Utro v Banki« položil spisovatel do naší Prahy, kterou tu několika výraznými slovy charakterisuje.

Za balkánské války se přihlásil Vazov veršem.[2]) Jako Bulhar zajásal radostí z nové osvobozovací vojny, ale jako člověk cítil hluboký smutek: viděl v duchu řady mrtvol, proudy krve, nové a nové hroby a matky žalující . . . Ale vítězné nadšení bulharské strhlo i jej:

[1]) O nich viz stať Zugelovu v uvedeném Sborníku, str. 61 a n.
[2]) Viz mou stať v Lumíru 1914 »Bulharská literatura v době války«.

jásá nad úspěchy bulharskými, provází boje protiturecké nadšenými ódami a sleduje bulharské vojsko vítězné od Odrinu až po vítězný let na Cařihrad. Ale pak přišlo zklamání — vystřízlivění, nový bratrovražedný boj se Srbskem — v zapomenutí upadla Vazovova slova o jihoslovanské solidárnosti a také básník sám na ně zapomněl... Rozčarování bylo příliš kruté a skutečnost těžká... Jásot veršů »*Pod grrma na pobědité*« (asi: Jásot vítězný) z r. 1914 změnil se v hluboký smutek a žal, ze kterého sice se Vazov opět probral za prvních úspěchů bulharských za světové války (»*Pěsni za Makedonija*« 1916 a »*Novi ekove*« 1917), ale pak přišel smutek těžší, hlubší všech předešlých, jimiž zejména náš básník byl krutě postižen, smutek dob, o nichž — jak jsem dříve podotkl — teprve budoucnost pronese své jasné a správné slovo,

Ale básník-člověk nemůže klesnouti na duchu: nová víra v národ i v lepší budoucnost se opět vrací. Znova se zahloubává do minulosti své a minulosti svého národa, znova prožívá své dětství i svůj věk a dochází smíření i uklidnění. Jeho poslední sbírka veršů »*Ljuleka mi zamirisa*« (asi: Vůně šeříku) z r. 1919 je sladěna tímto duchem a my tu opět nalézáme Vazova bulharské přírody a bulharského národa, Vazova, jak se nám jeví ve všech svých skladbách od básně »Borovice« roku 1870 až po dnešní den, kdy slaví své sedmdesátiny a zároveň padesáté výročí své literární činnosti, Vazova, jenž vyzpíval jařmo i svobodu svého národa, jenž vyzpíval jasné i chmurné chvíle své domoviny, jenž byl se svým Bulharem rabem i opolčencem, jenž byl se svým Bulharem ve všech dobách jeho národního života...

Tak jej známe i my a toho všeho my si u něho vážíme a ceníme. Proto jsme vždy se zanícením četli práce Vazovovy, neboť z nich dýchala pravá slovanská duše se všemi přednostmi i vadami, neboť jsme tu zažívali část vlastní historie, vlastní muka i vlastní utrpení, tu jsme také viděli a slyšeli sebe samy. Proto jsme uvedli Vazovovy význačnější práce do naší literatury, proto jsme se o něho zajímali. Již v r. 1883 napsal *J. A. Voráček* do Slovanského Sborníku (ročn. II.) stručnou stať »O poesii bulharského básníka Ivana Vazova«, v r. 1899 psal o Vazovovi do Slovanského Přehledu (II.) *Vl. Šak*, při čemž oba naši pisatelé připojili řadu překladů z poesie Vazovovy. V roce 1907 napsal stručný výklad o Vazovovi do Ottova Slovníku Naučného *K. Štěpánek*. Mimo to o Vazovovi se dočítáme v souborných literárních přehledech u *J. Máchala* ve sborníku Slovanstvo v r. 1912, v *mém* přehledu bulharské literatury v »Osvětě« r. 1913 a ve *Weingartově* »Přehledu literatury bulharské«, vydaném r. 1919 ve sbírce »Za vzděláním«. A Vazov je také dobře znám naší širší obci čtenářské z hojných překladů. *Verše* překládali J. A. Voráček a Vl. Šak; nalezneme je ve druhém ročníku Slovanského Sborníku ve Voráčkových překladech »V naději«, »Vlasti«, ve druhém ročníku Slov. Přehledu (v Šakových překladech »Sova«, »Práce«, »Popatřte na nás«), ve III. ročníku tamže (týž ze sbírky »Pod naším nebem«: Kde je Bůh, Dvacátý věk a j.), v VI. ročníku (týž: Nehasí se, co nelze hasit). J. A. Voráček otiskoval své překlady také v Osvětě, v Ruchu

i jinde a vydal je pak v souborné sbírce »Výbor z básní Ivana Vazova« v r. 1889 (Ml. Boleslav; v r. 1890 vyšlo druhé vydání). Některé z těchto překladů Voráčkových i Šakových zařadil dr. A. Rudolf do anthologie »Z bulharského Parnasu« (část I.) v r. 1909. Bylo by jistě dobře, kdyby tyto celkem zdařilé překlady byly doplněny v úplnější »Výbor z básní Vazovových« a vydány v samostatné knize.

Z *prosy* Vazovovy k nám uvedl *Josef Konèrza* již v r. 1897 drobné povídky. Jsou to povídky: »Volby«, vydané v Knihovně Besed Lidu, dále povídky »Od Balkánu« (Hadži Achil, Hajduk Slavčo a Setkání), vydané v Ottově Laciné knihovně národní, v r. 1898 »Kytice s Balkánu« (tamže), téhož roku vyšel v téže sbírce román »Pod jařmem«, přeložený Al. Knotkem a Jos. Koněrzou, kteří také přeložili »Novou zemi« (1901). »Carevnu z Kazalaru« stejně zdařile přeložil Vl. Šak (vyšla v Šaškově Bulharské knihovně ve Velkém Meziříčí v r. 1906). Mimo to ještě přeložil Jos. Koněrza oblíbené »Čičovce« (»Strýcové« ve Světové knihovně r. 1903), B. Jirásková-Chileva »Stojanov z Větrena« ve chrudimských »Klasech« r. 1899, E. Stefanov »Šumi Marica okrvavena« v »Čase« 1896, a »Jde-li« v Ottově velkém Slovanském kalendáři na r. 1898; v r. 1902 vyšla ve Zlaté Praze povídka »Dědo Joco se dívá« a v r. 1914 v lit. příloze Nár. Listů (ze dne 25. října): »Polibek Makedonii«.[1])

Bulhaři nemají posud většího díla o největším a nejlepším svém básníkovi, jen řadu drobných studií a úvah anebo charakteristik v souvislých přehledech literárních.[2]) Teprve jubileum letošní přineslo větší knížečku z péra J. Trifonova, která ovšem nikterak nemůže nás uspokojiti. Básník, jehož slova znějí dnes po celém Bulharsku, jenž ukazoval cestu svému národu,[3]) jenž vytvořil dobrou spisovnou mluvu bulharskou,[4]) básník druhu Vazovova zasluhuje jistě větší literární pozornosti. Tím jsou mu Bulhaři povinni a jsem přesvědčen, že povinnosti své také dostojí. Vydané tři *Vazovovy sborníky* přinesly hojně příspěvků k úplnějšímu dílu o životě a činnosti Ivana Vazova. Zatím aspoň národ celý vzdal upřímné díky stařičkému poetovi: sedmdesáté narozeniny Vazovovy, slavené dne 24. října t. r. byly, v pravdě velikým národním a literárním svátkem bulharským... Po celém Bulharsku byly v ten den pořádány oslavy Vazovovy, ve všech školách promluveno o významu Vazovově a v Sofii, bydlišti básníkově, soustředěna veškera pozornost k Nestorovi bulharských spisovatelů: car Boris s ministrem vyučování zajeli do domu Vazovova a odvezli

[1]) Viz stať V. Bobčeva v uvedeném Sborníku na str. 165 a n. Tu je také sestavena bibliografie překladů z Vazova ve slovanských literaturách; zajímavá je též bibliografie překladů Vazovových z cizích literatur: nacházíme tu, že Vazov přeložil čtyři básně Vrchlického a jednu básničku Nerudovu. Jsou to ukázky z Vrchlického »Dědictví Tantalova« a z drobné básně Nerudovy, jejíž pramen neudán (je to básnička »Předlouho tíží osudův nás ruka«, otištěná v SS Nerudových u Topiče I. 1907, str, 246).

[2]) Upozorňuji zejména na »Bulharskou literaturu« Mirčevovu z r. 1911, kde je poměrně nejobsáhleji pojednáno o Vazovově literární činnosti.

[3]) Upravil na př. též pro bulharské školy s přítelem K. Veličkovem »Bulharskou chrestomatii« v r. 1884.

[4]) Viz stať Mladenovu v uvedeném Sborníku na str. 135 a n.

básníka do Národního divadla, kde byl pozdraven zástupci vlády, university, Akademie a jednotlivých kulturních institucí, v divadle předvedeny úryvky z dramat Vazovových, básník vyznamenán nejvyšším bulharským řádem sv. Cyrila a Methoděje, obdarován národním velikým darem několika set tisíc lvů atd., všechno pocty a oslavy, jichž málo kdy dostává se spisovatelům po smrti, tím méně za jejich života, ale pocty upřímné, srdečné a také oprávněné.[1]) Neboť dnes více než kdy jindy jsou znova a znova životné výroky Vazovovy, dnes více než kdy jindy uplatniti se mohou nabádavá slova básníkova o významu pilné práce, pronesená v básni »Da rabotim« (Pracujme)! ve sbírce »Pod naším nebem« v letech devadesátých minulého století, jakož i důtklivá výzva v básni »Čest, pravda i svoboda«, otištěná tamže a adresovaná bulharské mládeži. I dnes v bulharské mládeži je záruka lepší, nové budoucnosti, pro niž Ivan Vazov žil a pracoval, pro niž se rmoutil i radoval a v niž od mládí svého pevně věřil, jak výrazně řekl ve své básni v letech osmdesátých:

»Nevěřím, že bez konce
naše utrpení,
vím, že vlast se povznese,
vzejde zoře denní ...
I ten mrak se rozplyne,
přijdou lepší dnové,
veliký duch probudí
pokolení nové ...« [2])

Ano, vzejde nová zoře a Bulharsko se opět povznese. Doufám pevně, že to bude společně s ostatními jihoslovanskými bratry a s celým Slovanstvem i lidstvem. A tehdy také bude dosaženo ideálu Vazovova!

K. Svoboda:

Dítě v povídce a dramatě.

V epických a dramatických skladbách starověkých a středověkých děti buď vůbec nevystupují, anebo mají zcela podřízenou úlohu. Básníkům antickým i křesťanským zdálo se dítě příliš slabé, nedokonalé, nezajímavé, aby mohlo nésti děj, býti hrdinou vyprávění nebo hry. Teprve na rozhraní středního a nového věku, za renesance a reformace, objevují se děti ve »školských hrách«. Skládali je učitelé pro poučení žáků i pobavení jejich rodičů a hrávali v nich sami žáci. Látka byla brána z bible, na př. z podobenství o marnotratném synu

---

[1]) Ministr školství *St. Omarčevský* vydal své dvě jubilejní řeči tiskem v drobné třicetistránkové brožurce. Bylo by dobře, kdyby byla vydána *Vazovova Čítanka*. Také pražská »Bulharská sedjanka« oslavila jubileum Vazovovo pěknou akademií na Žofíně dne 24. října, na níž promluvili J. Šejtanov bulharsky a Vl. Šak česky o významu básníkově. České deníky přinesly jubilejní články, z nichž uvádím aspoň stať M. Weingarta v Nár. Listech a Fr. Sekaniny v Nár. Politice téhož dne.

[2]) J. A. Voráček, Slovanský Sborník II., 1883, str. 395; viz též SS II., str. 72.

a z vyprávění o nehodných synech Éliových, anebo přímo ze školního života. Tendence byla mravokárná, vtipy hrubé.

Na konci 18. století vylíčil *Bernardin de Saint-Pierre* lásku dvou dětí v povídce» Pavel a Virginie« (1787). Miloval děti, uvažoval o jejich výchově, domníval se jako jeho starší přítel Rousseau, že jsou od přírody dobré a že jsou zkaženy lidskou společností (Études de la nature XIV). Ale vystižení dětské povahy věnoval v povídce jen málo místa. Více usiloval o vylíčení exotické přírody, již poznal na svých cestách, o popis života vystěhovalců po způsobu Robinsona, který byl jeho oblíbenou četbou, o vyprávění dojemné historie lásky podle vzoru sentimentálních románů Richardsonových a o kritiku evropské civilisace v duchu Rousseauově. Pěkně, byť neindividuálně vylíčil krásu obou dětí, žijících v přírodě: »Virginii bylo teprve dvanácte let; její tělo bylo již více než zpola vyvinuto. Dlouhé plavé vlasy stínily její hlavu, její modré oči a její korálové rty zářily nejjemnějším svitem na svěžím obličeji... (Pavlovo) tělo bylo štíhlejší než Virginino, jeho pleť osmahlejší, jeho nos ostřejší a jeho černé oči by byly bývaly trochu smělé, kdyby jim dlouhé brvy... nebyly dodávaly největší sladkosti«. Vzpomínáme přitom mimoděk na dívčí obrazy Greuzovy a na podobizny paní Vigée-Lebrunové.

Zcela neindividuálně a nepravdivě jest kreslen duševní život obou dětí. Již v útlém věku se prý tak milovaly, že tajily svůj bol, aby se návzájem nezarmoutily. Když povyrostly, spolu chodily, spolu se modlily, sázely stromy a hrály biblické pantomimy. (Pantomimu velmi doporučoval Diderot.) Hoch byl prudký; při urážce »křičel, svíral pěsti, dupal nohama«, kdežto dívka, »rozplývajíc se v slzách, tiskla střídavě ruce matčiny a Markétiny k svým ústům a srdci«. Jejich láska byla čistá, prostá smyslnosti. Pavel daroval Virginii obrázek svého patrona, Virginie mu kdysi stírala pot bílým kapesníkem — žili v přírodě! — a dala mu několik polibků. Ale když pozorovala, jak její láska roste, rmoutila se, a když ji chtěl Pavel obejmouti, vymkla se mu. Vidíme, že básník idealisoval děti, jako to činil Rousseau v »Emilu«.

Podrobněji a pravdivěji, zvláště v pozdějších románech, líčil dětskou povahu *Dickens.* Děti v jeho románech nebývají šťastny, jako to nebyl Dickens ve svém mládí. Mnoho musí vytrpěti, nežli dojdou cíle, a některé předčasně hynou. V »Olivieru Twistovi« (1837) vystupuje sirotek, vychovaný v chudobinci, všemi otloukaný, hladovějící. Přes to se z něho stane hoch statečný, poctivý, jemný, vtipný. Jak je to možno, spisovatel nevysvětlil; praví jen, že bohatý cit uchránil chlapce mravní zkázy. V »Mikuláši Nicklebyovi« (1838) je vykreslen hrozný obraz anglických soukromých škol. Surový, nepoctivý majitel venkovské školy, Squeers, trápí žáky bitím a hladem. Malá Nelly v »Starožitnickém krámě« (1840) pečuje jako anděl o děda karbaníka. Je chápavá, za každou ochotu vděčná, trpělivá, statečná. Je šťastna, když se pomodlí. Umírá vysílením, všemi přec zbožňována.

Úchvatný jest obraz chorého dítěte v »Dombeyi a synovi« (1848). Malý Pavel nemá matky; otec je suchý, hrdý obchodník. Pavel je stále zamyšlen; jako malé dítě dlouho se díval do ohně, ve škole mu

splývá hlas učitelův s tikáním hodin a v čalounech vidí lvy a tygry. Je ostýchavý podivín, ale při tom upřímný. Jako by cítil blížící se smrt, všechny miluje a všemi jest milován. Majitel školy, doktor Blimber, netýrá svých žáků hladem a bitím, ale učením. Jsou přecpáváni vědomostmi, chodí jako mrtvoly, v noci mluví ze spaní latinsky a řecky a jeden nadobro zhloupne.

Opakem malého Dombeye jest David Copperfield (1850). Nemá otce a mnoho zkouší od otčima, ve škole a v obchodě, avšak nepodlehne, neboť je zdravý, silný, odvážný. Některé rysy dětské povahy jsou tu dobře zachyceny: fantastické rozhovory, ostýchavost před cizími lidmi, zuřivost při trestu, přehnané obavy, lehkovážné zacházení s penězi, nesmírná úcta k starším žákům. Učitel Creakle je druhý Squeers; má perversní (sadistickou) rozkoš, může-li bíti své žáky. Ti se chvějí před ním, ale brzy zapomínají na trest a veselí se. Všechna Dickensova líčení vyznačuje soucit s trpícím dítětem.

Jenom žertovné náměty z dětského života zpracovali ve svých povídkách američtí humoristé *Habberton* a Mark Twain. Prvý (»Heleniny děti« 1876, »Děti jiných lidí« 1877) popisuje pouze malé děti, jejich rozhovory, zábavy, nesnáze. Děti trápí psa, pochovávají ptáka, nosí kamení do pokoje, dělají ze stolu vlak, hrají si s uhlím, vodí domů kluky z ulice atd. Jednotlivé příběhy spolu nesouvisí, nemají společné osnovy, bylo by je možno rozšiřovati do nekonečna. *Mark Twain* (»Dobrodružství Toma Sawyera« 1876, »Dobrodružství Huckleberryho Finna« 1884) vypravuje o starších hoších. Zdůrazňuje zvláště tři rysy jejich povahy: rozpustilost, dobrodružnost a zamilovanost. Dobrodružným příhodám rázu Cooperova věnuje nejvíce místa. Sawyer chodí za školu, vychloubá se svou silou, kouří, plivá, rve se, hází kameny do oken a utíká z domu, ačkoliv miluje svou starostlivou tetu. Ve škole vyznává lásku spolužačce, ukazuje jí své umění, trápí jí svou nevěrností, ale trpí za ni ochotně výprask. Se svými přáteli pokouší se čarovati, kope poklady a založí pirátskou a lupičskou společnost. Přisahají smrt zrádcům. Chtí přepadati dostavníky. V zástupu školních dětí spatřují karavanu Arabů s velbloudy a slony. Prchajíce z domu, představují si podle rytířských románů, že utíkají z hradu. Kradou a směle lžou, stále mění svá jména, takže sami nevědí, jak se jmenují. Na lži, přehánění a na rozporu skutečnosti a dětské obrazivosti je založen do veliké míry Twainův vtip.

Také novější angličtí spisovatelé hledí na dětství s humorem, vlastním jejich plemeni. Ve dvou románech je vykreslen život ve školách a pensionátech. Román *Ansteyův* »Vice versa« (1882) má fantastický námět, v jakých si libují angličtí čtenáři. Londýnský obchodník praví svému synovi, jenž je nespokojen ve škole, že by byl velmi rád na jeho místě. Toto neopatrné přání se splní pomocí kouzelného kamene z Indie. Otec se stane synem a tím i žákem školy doktora Grimstona a syn se stane otcem. Nyní může otec poznati na vlastní oči a na vlastní kůži příjemnost školy. Žáci se musí učiti nesnadným věcem, jsou často trestáni a mnoho se nenajedí. Spisovatel kreslí s láskou a vtipem jejich vzezření a život. Mají neforemné boty s tupými špičkami a hojnými příštipky, hrubé, otře-

pané kalhoty a kapsy plné drobností. Ssají mátové pokroutky a dávají je dívkám jako dar z lásky. Vědí-li něco při zkoušení, volají o překot: »Já to vím, pane! Dovolte, ať to povím!« Spisují a ilustrují povídky. Prosí učitele, aby vyprávěl opět a opět starou anekdotu. Obchodují myšmi a králíky. Hrozně se nudí při kopané, jíž se účastní doktor Grimstone. Ten není sice tak ukrutný, jako Dickensův Squeers, ale je také potměšilý.

Povahy žáků spisovatel nikterak neokrašluje: lžou bez výčitek svědomí, přetvařují se, surově bijí neoblíbené spolužáky, pomlouvají chudého druha, jenž je pohostil, a aby se zalíbili učiteli, hledí s opovržením na provinilého spolužáka, udávají, podlézají. Škola tu není bez viny — svádí k pokrytectví, šplhounství, udavačství —, ale dítě také není od přírody dobré, jak myslil Rousseau.

Příznivěji posuzuje povahu žáků a ducha anglických škol *Kipling* v povídce »Stalky a spol.« (1899). Jeho hoši jsou sice úžasně hrubí, stále si nadávají, surově se rvou a kopají, týrají mladší spolužáky, vzájemně se okrádají, neoblíbené učitele všemožně trápí, ale na druhé straně neradi lžou, milují vlídné, rozumné učitele, a když dospějí a stanou se vojáky, jsou udatní a ochotně umírají za vlast. Oni také vyhráli světovou válku! Ideálem Kiplingovým je přímý, statečný muž. Proto neodsuzuje anglických škol s jejich sportem a výprasky a pohrdá jen školomety, kteří nerozumějí mládeži. Ale předvádí též učitele, jenž se pro žáka vydává v nebezpečí života. Divokost mládeže nepokládá Kipling za vadu, nýbrž za přirozený projev mládí a záruku budoucí zdatnosti. V tom má pravdu, třebas v líčení žákovských bujností jde někdy příliš daleko.

Ideální, bohužel nepravdivý obraz dětství a školy vykreslil s nadbytkem citu, charakterisujícím vlašské spisovatele, *Amicis* v »Srdci« (1886). Dětství jeví se mu dobou veselí, lásky; i choré, chudé děti vždy najdou někoho, kdo je potěší. Škola je místem radostné práce, rovnosti, družnosti. Básník-socialista věří v dobrotu lidského srdce; to jediné činí šťastným. Každá kapitola jeho knihy, ať zápis žákova deníku, ať dopis jeho rodičů, nebo měsíční povídka diktovaná učitelem, vypráví o šlechetném činu. Florentský synek píše celé noci za otce, janovský hošík jde hledati svou matku do Ameriky, mladý Sicilan obětuje se za svou přítelkyni. Žák Robetti skočí pod omnibus, aby zachránil mladšího žáka, Garonne ujímá se hrbatého spolužáka a mladého učitele, kovářův syn tají otcovu surovost a přivede ho na lepší dráhu. Někteří žáci se učí s velikými obtížemi, ale nereptají a jsou za svou píli odměněni. Někdy se hoši ve škole sváří, ale odpouštějí si bez trpkosti. Mají sice různé vady, jsou ješitní, skoupí, ale nastane doba, kdy se ukáže jejich dobré srdce. Bez závisti hledí na nejlepšího žáka, jenž vše ví, každému pomáhá a je stále vesel. »Jest veliký, hezký, má pěkné rusé kadeře, je svižný, že přeskočí lavici, opíraje se pouze jednou rukou ... všichni se na něho usmívají a za ruku ho berou nebo za paže, když obchází sbírat úlohy.«

Také dospělé lidi líčí básník ne, jací jsou, nýbrž jakými by byli, kdyby měli — srdce. Učitelé milují své žáky, jsou jim veselými druhy nebo otcovskými přáteli. Provinilého žáka líbají na čelo. Stařec, jehož

by byl neopatrný chlapec málem připravil o oko, se rmoutí, že hoch vytrpěl mnoho strachu. Pán, jedoucí na karnevalu, dá děvčátku, které se ztratilo na chvíli matce, zlatý prsten.

Při tomto idealisování není divu, že spisovatel zachytil jen málo rysů specificky dětských. Dobře vystihl některé drobnosti ze školního života: obchodování žáčků, jejich grimasy, rozpaky, starost rodičů o jejich úlohy. Tělesného a duševního utrpení dětí, jejich vášní, neviděl, anebo viděti nechtěl.

S krásným Amicisovým snem o dětství srovnejme nyní *Dostojevského* líčení hochů v »Bratřích Karamazovech« (1879—80). Čtrnáctiletý Kola Krasotkin miluje vášnivě svou matku, ale protiví se mu její »telecí něžnost«, jak říká. Aby ukázal svou statečnost, lehne si mezi koleje a dá se přejeti vlakem. Na ulici si dobírá lidi, doma trápí psa. Má rád malé děti, chce je vychovávati. Dělá se velikým, ač si doma hraje na loupežníky. Mluví o socialismu a realismu a nevěří v Boha. Nechce, aby se ho někdo ptal na stáří a aby se zdálo, že chce vypadati velikým. Raduje se, že starší Aljoša se před ním ostýchá. Je nadšen sám sebou, mluví jako v horečce. Jeho přítelem jest slabý, churavý Iljuška. Ten, když se hoši vysmívali jeho otci, házel zuřivě kamením, nevinného kousl do prstu a svého ochránce bodl nožíkem. Pak hořce plakal. Takové je dětství, plné vzrušení a rozporů!

Často vystupují děti v povídkách *Čechovových.* Jsou mu, podle slov kritika Veselovského, radostnými oasami na poušti života. Malý Griša vše zkoumá, nic neví, nic neumí pověděti, pláče a dostane lžičku ricinového oleje (»Griša«). Děti se zajímají o koťata a trápí se nad jejich smutným osudem (»Událost«). Jsou vášnivě zabrány hrou (»Děti«), zklamány ve své důvěře (»Všední drobnůstka«), vzrušeny první zpovědí (»V pašijový týden«) a škodolibě trápí vychovatelku a sourozence, na něž něco vědí (»Zinočka«, »Zlý chlapec«). Hoši se chystají utéci mezi Indiány (»Chlapci«) a snášejí trpělivě tresty pro řečtinu (»O dramatě«, »Příhoda klasikova«). Devítiletý Jegoruška jede do města na studie. Nejprve je mu do pláče, pak se uklidní, vzpomíná a pozoruje. Za odpočinku chytí cvrčka, běhá za motýly, dívá se na ženu, jež zpívá, a skáče na jedné noze. Tomu, kdo je mu protivný, sprostě nadává, jinému chce říci něco příjemného. Ze zlosti pláče a volá maminku; tím se mu uleví (»Step«). Čechov zdůrazňuje právem odchylnost, svéráznost, zvláštní logiku dítěte (»Doma«). Dospělý člověk je jiný nežli dítě. Proto děti nerozumějí rodičům a rodiče dětem (»Prchlí lidé«, »Voloďa«); spor starých a mladých je klasický námět ruský.

S radostí líčil divoké mládí *Björnson*, sám vždy mladý, nestárnoucí. Jeho hoši jsou bujní, vzdorovití, jen násilím ovládaní, ale dobrého srdce. Jeho dívky jsou veselé, srdečné. Malý Thorbjörn hraje si přes otcův zákaz s nehodným čeledínem. Když jednou rozbíjí okno a otec mu odpustí, modlí se zaň šestkrát Otčenáš zpředu a pozpátku. V kostele se porve s klukem a seznámí se s holčičkou, jež byla »tak světlá, že nic takového neviděl. Měla červené vlající pentle na čepečku, pod nímž jako len žluté vlasy vykukovaly, a smála se

na něj, že chvíli nemohl hledět na nic, než na její bílé zuby.« Na cestě z kostela ukazuje své přítelkyni, jak daleko umí plivati, kleje, lže a chlubí se (»Synnöve Solbakken« 1857). Malý Arne si zpívá nepěknou písničku o otci a posmívá se zpěvu matčině; pak toho trpce lituje. Když otec ohrožuje matku, zvedne proti němu sekeru (»Arne« 1858). Öywind prodá holčičce kozlíka za máslový rohlíček. Holčička musí kozlíka vrátiti a na památku mu ponechá podvazek. Ve škole si sednou vedle sebe a škádlí se. Zpívají písničku o hubičce a facce. Učitel Baard učí děti především lásce; děti ho milují jako spolužáka a otce zároveň (»Veselý hoch« 1860).

Divokost vyznačuje rod Kurtů (»Prapory nad městem a přístavem« 1884). Jan Kurt dobře chápe a pěkně vypráví. Trápí kočku, zničí stromek, rozřeže jinému chlapci kazajku. Když ho otec po prvé bije, zuří, po druhé již prosí za odpuštění. Také jeho syn Tomáš je v mládí divoch a jen ranami se uklidní. Chodí do školy s děvčaty, jež mu často natlukou. Jedno z nich má rád; vedle toho miluje vážného hocha, o dva roky staršího. Přes to ho jednou nebezpečně kopne. Dívky stydí se za panenky, ale jsou nadšeny, když je prohlížejí. Píší si spoustu psaní. Vzájemně se chválí, jindy zase urážejí. Rychle se spřátelí a rychle rozvadí. O jednom učiteli blouzní, druhého mají za hlupáka.

V románu »Na božích cestách« (1889) nejlepší žák Hegge vypráví skandální příběhy a vše kritisuje. Doma sedí, kouří a pije. Jiný žák Tuft pomáhá chudým a čte jim bibli. Spolužák Kallem to prozradí a uvede ho v posměch. Když má být za to bit, uteče na střechu a vymůže si odpuštění. Pak sedí oba hoši v košilích a punčochách a jedí spolu kaši jako věrní přátelé.

Björnson je optimista, *Kielland* pesimista. Jeho »Jed« (1883) jest vášnivou obžalobou klasického gymnasia. Spisovatel v něm spatřuje přežitek ze středověku, dědictví klášterních škol, brzdu pokroku. Vytýká mu, že dusí děti filologickým prachem a kazí jejich povahy svou neupřímností. Zhoubné působení školy dokazuje sice tendenčně, ale úchvatně na dvou přátelích, Mariovi a Abrahamovi. Marius je slabý, chorý, těžce se učí, jenom v latině vyniká. Z přepracování rozstůně se zánětem mozkových blan. Umíraje, skloňuje a časuje latinsky; jeho poslední slova jsou »mensa rotunda«. Jej zabila škola tělesně, Abrahama vraždí duševně. Jeho otec jest korektní, chladný člověk, jeho matka jest ohnivá, pokroková žena. Vychovává svého hocha k statečnosti, přímosti. Jednou se ujme ve škole Maria a nazve učitele ďáblem. Učitelé i otec se zhrozí, výčitkami a úlisnou vlídností přivedou Abrahama k tomu, že se hanbí za svůj čin. Aby jej napravil, chce vyniknouti ve škole. Udá spolužáka a proti vůli matčině jde ke konfirmaci, ač nevěří.

Spisovatel-realista zachytil věrně několik rozmarných výjevů ze školy: podvádění učitelů, boj dvou tříd, slavnostní řeč ředitelovu, trapné zkoušení, při němž jeden žák sestrojuje sluneční hodiny, druhý dělá z kapesníku myš, třetí svádí na mapě námořní bitvu a zkoušení žáci tupě očekávají svůj osud.

Jen několika rysy, ale výstižně charakterisoval *Ibsen* dorůstající dívku v »Divoké kachně« (1884). Hedvika chce udělati každému radost. Ale nade vše miluje otce. Na půdě chová kachnu; pyšní se jí, neboť je to *její* kachna. Večer se za ni modlí, aby ji Bůh ochránil všeho zlého. Když se otec dozví, že Hedvika není jeho dcerou, a odejde proto z domu, chce dívka obětovati svou kachnu, aby ho usmířila. Ale pak obětuje sebe a zastřelí se. Malý Eyolf (1894) je také obětí rodičů; zmrzačil se jejich nedbalostí. Jeho nemoc ho učinila vážným a moudrým, ale přece touží po dětských zábavách.

Velmi podrobně, naturalisticky věrně vylíčil *Garborg* život dívky v románu »U maminky« (1890); po prvé si všiml dětské erotiky. Fanny jest děvčátko bystré, odvážné, plné obratnosti. S hošíkem ze sousedství si prohlíží krámy, kupuje cukroví a dá se od něho hubičkovati. Na venkově ráda naslouchá oplzlým řečem v čeledníku a se smíchem je vypráví přítelkyni. Když je pro to bita, domnívá se, že jsou na ni všichni zlí. Ve škole dělá s dvěma přítelkyněmi »vrchnost«. Se sprostými chodí jen, když se s přítelkyněmi pohádá. Přítelkyně si vyprávějí na půdě, rozčileny jako v horečce, o manželství a o rození dítek. Neslušná slova nahrazují znameními nebo začátečními písmeny. Fanny miluje hocha z téhož domu; chce se dotknouti jeho ruky, zavaditi oň, padnouti přes něho. S přítelkyněmi chodí pozorovati do lesa milence a děsí se nad jejich počínáním. Večer se prochází po silnici, očekávajíc krásných dobrodružství. Když se chystá k biřmování, je nešťastna nad svými hříchy, zvláště že zlobila matku. Ale stydí se, když ta poslouchá chladně její výlevy. Konečně si vezme z nouze starého muže, jehož nemá ráda.

Ještě odvážněji odkrývá tajemství dětské duše *Wedekind* v tragedii »Probuzení jara« (1891). Námětem, jako často u Wedekinda, jest boj s pohlavím. Studenti Melchior a Moric a dívka Vendla v tomto boji podléhají, ježto škola ani rodina jim nepodala pomocné ruky. Sotva hoši vyšli z pochybností náboženských, přicházejí do krise pohlavní. Jsou jako v extasi, trpí hroznými sny o bičování a souloži a stále přemýšlejí o plození. Mluví jen v narážkách: »Viděl jsi již někdy dívku?« »Ano.« »Ale úplně?« »Zcela.« »Já také!« — »Pak netřeba obrázků.« Moric hledá marně vysvětlení v naučném slovníku. Má halucinace, vidí královnu bez hlavy. Jeho spolužák Rilov ničí obrazy nahých žen jako Modrovous. Na večer na vinici se líbá s přítelem a spolu se przní. Melchior svede Vendlu a jest vyloučen ze školy pro spis, ve kterém poučoval Morice.

Děvčata si vyprávějí o hoších a svých budoucích dětech. V masochistickém záchvatu žádá Vendla Melchiora, aby ji bil. Melchior se zdráhá, ale pak ji zuřivě tluče. Vendla prosí matku, aby jí vyložila, jak přicházejí děti na svět. Matka jí odepře vysvětlení a dcera v nevědomosti se vzdá Melchiorovi.

Ironickým pozadím tragedie je škola. Hoši se učí ve dne, v noci. Moric pro neprospěch si vezme život, nepoznav lásky, po níž tolik toužil. Nad jeho hrobem rozmlouvají žáci o úkolech na příští den. Učitelé těší jeho otce, že by byl hoch beztoho propadl. Při školním

vyšetřování smí Melchior odpovídati jen »ano« neb »ne«. Jest vyloučen a tím mravně zničen.

Škola zahubí také hrdinu *Hessova* románu »Pod koly« (1905). Nezničí ho rázem jako Morice a Melchiora, nýbrž zvolna střebá jeho síly. Jan Giebenrath je nadaný hoch. Jeho otec, učitelé i celé město se jím honosí. Připravuje se na zkoušku do nižšího semináře. Musí zanechati všech zábav, aby se mohl úplně věnovati učení. Zkoušku koná ve strachu, zoufá nad výsledkem, ale dobře obstojí. Ctižádostiví učitelé mu nedopřejí klidu ani o prázdninách. V semináři chce býti první. Aby neztratil času k učení, vyhýbá se dlouho přátelství, ač po něm touží. Zalíbí si jemného, smělého Heilnera, jenž se pokouší o básnění. Když byl jednou Heilner ve rvačce přemožen a plakal, Jan ho těšil. Heilner ho zprvu drsně odmítal, ale pak »ho přitáhl k sobě, až jejich tváře byly zcela blízko. Pak cítil Jan náhle s podivným leknutím, jak se dotýkají cizí rty jeho úst«. Tak uzavrou navždy přátelství. Učitelé nenávidí Heilnera pro jeho smělost, ale Janovi je jeho přátelství cennější než úspěchy ve škole. Učí se sice mnoho, ale nedaří se mu jako dříve. Jeho síly jsou vyčerpány. Často za dne sní, několikráte vysílením omdlí. Je poslán domů. Ve svém ponížení chce si vzíti život, ale nemá odvahy. Pomalu se zotavuje a dokonce i miluje. Když ho dívka políbí, potácí se v zemdlení. Vstoupí do učení k mechanikovi a první neděli jde s druhy na výlet. Opije se a na zpáteční cestě v záchvatu studu a zoufalství se utopí. Wedekind i Hesse předvádí sebevraždu žákovu; právě v Německu byly tyto sebevraždy na sklonku minulého století velmi časté.

S humorem, ale v podstatě také tragicky líčil život dítěte *Renard* v »Zrzkovi« (1894). »Zrzek« je přezdívka malého hocha pro rezavé vlasy a pihy. Matka ho nemá ráda, sourozenci ho odstrkují a otec, aby nebylo rozbrojů, k tomu mlčí. Básník si všímá jako pečlivý kronikář všech vlastností a činů chlapcových. Zrzek chodí s rukama v kapsách, je stále trochu špinavý, zejména na krku a na nohou. Jednou si dokonce přinese z konviktu vši. Zato v neděli má napomádované vlasy, jen jedna kadeř vzpurně vystupuje. Když jde za tmy zavírati slepice, třese se strachem a má semknuty hýždě. Zabíjí-li koroptve, bledne, potí se a odvrací hlavu, na konec jimi zuřivě bije o boty. Je samotář, sám si hraje, sám se klouzá, při honění dá se chytiti. Rád sedí schoulen v chlívku. Nicméně touží po lásce. Když slyší, jak kdosi líbá jeho sestru, je nešťasten, že ho nikdo nemá rád. Nadšeně se směje, když s ním otec žertuje. Jednou však toho má dost a nezdvořile nazve otce pitomcem. Žárlí na spolužáka, jejž má rád učitel pro červené tváře. Líbá děvčátko, se kterým si hraje, ba chce je i ohmatati. Je důvěrný se služkou, ale nechce, aby mu tykala. Mnoho uvažuje: nechce jísti příliš rychle, aby se nezdálo, že je mlsný, ani příliš pomalu, aby se nezdál loudavý. Rozvažuje, kdy má rodičům běžeti vstříc a kdy má smeknouti. Rád přehání, své přítelkyni vypráví o ohromném bohatství otcově a o tajemném slově, kterým se otvírá pokladna. Neostýchá se ukrásti matce peníz. Má pevnou vůli: umíní si, že nebude nic píti a nepije. Resignovaně snáší pohanu a nastavuje hlavu ranám. Podivuje se bratrovi pro od-

vahu. Sám jí nemá. Chce se utopiti, ale vždy toho nechá. Konečně se přece matce postaví a řekne vše otci.

Renard rozložil život dítěte v řadu drobných obrázků; naproti tomu *Rolland* líčí v »Janu Kryštofovi« (1904 n.) souvisle, epicky klidně život umělcův od kolébky do stáří. Při líčení mládí Kryštofova byly mu asi pramenem nejen vlastní vzpomínky a pozorování, nýbrž i odborné studium dětské psychologie. Z útlého dětství Kryštofova zachytil tak jako Renard jen jednotlivé výjevy. Je to přirozeno: malé dítě žije od okamžiku k okamžiku. Líčí se bolestný pláč ošklivého novorozeněte, smích v posteli, hra s rohožkou a vlastním tělem, pokusy o čarování, okamžiky zapomnění. Časté snění a záchvaty zuřivosti vyznačují malého Kryštofa — i každé jiné dítě. Kryštof nenávidí rodičů, když ho bijí, chce si vzíti život, aby se jim pomstil, ve škole vše rozbije, když je pohaněn, a naplije do tváře strýci, který ho urazil. Je ponořen v snění, když slyší hudbu, když poslouchá děda a když pozoruje Rýn. Jeho hudební nadání se záhy projevuje tak jako u všech vynikajících hudebníků: zpívá si ke zvuku rolniček a ke každému svému konání má zvláštní hudbu. Je nesmírně šťasten, když je představen slavenému skladateli. V noci líbá vášnivě polštář a chce za skladatele zemříti.

Úchvatně se líčí Kryštofovo pohlavní probuzení. Ježto si musí vydělávati, nemůže se věnovati hrám se soudruhy. Je nedobrovolný samotář. Ve čtrnácti letech si zamiluje kupcova syna Otu. Láska k příteli předchází, jak to u dětí bývá, lásku k druhému pohlaví. Hoši jsou zprvu ostýchaví, potom důvěrní, rozčilení, exaltovaní. V době, kdy se nevidí, stupňují se tak jejich city, že nutně nastává ochlazení, když se spatří. Mají rozmanitá tajemství, píší si vášnivé dopisy a trápí se žárlivostí. Jejich čistý poměr jest navždy roztržen, když jej Kryštofův bratr počne sprostě podezírati. Po Otovi miluje Kryštof koketní dívku ze sousedství. Dlouho trvá, než se odváží polibku. Ale dívka naň brzo zapomene. V šestnácti letech se ho zmocňuje strašná krise: nemůže pracovati ani spáti, je trápen nečistými myšlenkami. Při koncertu chce se svléci před obecenstvem, je téměř pomaten. Za hrozných duševních bolestí v něm vzniká nový život — stává se jinochem.

Obraťme se k domácímu písemnictví. Dvě různé dětské povahy zobrazil *Holeček* v »Našich« (1898 n.). Frantík Skoba žije v pevném svazku se zemí, s přírodou. Rozmlouvá se všemi zvířaty. Dělá smír se včelou, jež ho bodla. Jí trávu, květiny i babky. Když chytne ještěrku za ocas a ten mu zůstane v rukou, modlí se zděšeně k andělu strážci. Sní o Panně Marii a o čtyráku. Závidí sousedům, že jejich babička má brýle.

Zcela jiný jest Bartoň Kojan. Jest obrácen do sebe a k Bohu. Když se jednou domnívá, že ho matka nemá tak ráda jako sourozence, odejde z domu. Bez odporu se vzdává otcovým trestům. Není-li dlouho bit, rmoutí se. Jda do školy, dá chudým dětem boty. Čte životy svatých a podle nich se mučí. Odchází často na dlouho z domova. Na cestě se pokouší o zázraky, má zjevení Panny Marie,

vysvobozuje duši utonulého, odolává pokušení vodních panen a zápasí s knížetem pekel.

Trpící dítě, bezmocné vůči lidské zlobě, předvedl *Šlejhar* v »Kuřeti melancholiku« (1889). Je to stará, smutná historie o osiřelém dítěti. Hošíkovi zemře matka. Nechápe svého neštěstí; je nadšen krásnou rakví a usmívá se na pohřbu. Nelíbí se mu cizí žena, jež se k němu lichotí. Ta se mu stane macechou a týrá ho. Jedinou útěchou je mu choré kuře, všemi pronásledované. Umírají spolu v kůlně, ode všech opuštěni. Šlejhar viděl v dítěti tvora čistého, prostého lsti dospělých lidí.

Svobodová milovala děti pro jejich dobrotu a smutek. Vypráví o chudých dětech, jež lžou, aby se vyrovnaly dětem bohatým (»Výlet«), a očekávají nesmírných převratů a velikého štěstí (»Muk«), o opuštěných sirotcích, snášejících hlad a rány (»O bramborové Náně«), o slepém děvčátku (»Vítězná Nika«), o dětech, jež někomu ublížily a činí pokání (»Blaženčino usmíření«, »Šaškovo pokání«), a o dětech, zklamaných v radostném očekávání (»Telátko«). Děti touží po koníku (»Pavlův kůň«), po klobouku s pomněnkami (»Povídky o Bohušce«), po zábavách s jinými dětmi (»O smutné princezně«), ale jejich přání se nevyplní. Milují jiné a nejsou milovány (»Zvony«, »Povídka o Františce«). Jsou obětavými přáteli jiným dětem (»První přítel«) i dospělým (»Přítel«, »Heleňčin stařeček«). Každému pomáhají a každého činí šťastným (»Spasitel«). »V dítěti spí všechno, všechny obrazy světové duše«, čteme v poslední knize Svobodové (»Ráj«). Je to návrat k dřívějšímu idealisování dítěte.

Vidíme, že počet slovesných děl, ve kterých vystupují děti jako jednající osoby, roste rok od roku. Dítě si vydobylo v písemnictví domovského práva tak jako ve výtvarném umění a v psychologii. Dětská důvěřivost, bezstarostnost, nestálost, hravost jsou básníkovi vhodným námětem idylickým a humoristickým, tak jako bezmocnost, slabost dítěte, jeho pochybnosti, pohlavní krise, poměr k rodičům, škole, přátelům a druhému pohlaví, obsahuje mnoho tragického.

Bohumil Bauše:

Světová zřídla energie.

Lidská síla, i když přibrala ku pomoci sílu zvířat, dávno nestačila na práce, které člověk během svého vývoje na zemi vykonal; tuto čerpal ze čtyř *živlů*, pralátek starých: *země, vody, vzduchu* a *ohně*, jimž již Aristoteles přisoudil významu základního v životě naší planety. Dnes panuje ovšem jiný názor na složení hmoty a celé dějství v přírodě, ale technický význam »živlů« zůstal jakožto pramen síly, jakým byl v minulosti, zvyšuje se v přítomnosti a bude se zvyšovat v budoucnosti.

Země otvírá své poklady, pomocí nichž probouzí se hybná síla, *voda* nese plavidla, žene kola, *vzduch* nadýmá plachty, pohání větrné

mlýny a dojde zajisté v budoucnosti ještě zvýšeného zužitkování, a *oheň*? Tento ze živlů nejmocnější, působí nejenergičtěji, musí však živen býti látkami země, proudem vzduchu, prostředkem vody. Požadavky lidstva na zřídla síly stále rostou; dostačí-li na vždy na životní potřeby jeho při vzrůstu, rozmachu, potřebách, plýtvání, když vedle důmyslných vynálezů dostavují se doby maření, poblouznění, vzájemného ničení? Záhuba světa, jakou učenci theoreticky vypočítávají, zmrznutím, vyschnutím, vyčerpáním různými kosmickými příčinami, nechávají laiky namnoze chladnými; počítajíť s celými věky do nedozírné budoucnosti. Kdož by se tím znepokojoval?

Jsou však bližší lhůty blížících se nebezpečí, jež ohrožují celou moderní civilisaci a hospodářský život národů. Doba, kterou prožíváme, dává nám jakous předchuť, jak se poměry utváří, až některé zřídlo energie selže. Takovým zřídlem jest na př. světová zásoba paliva.

Slavný švédský profesor *Svante Arrhenius* probírá v poslání zaslaném Institutu Franklinovu ve Filadelfii, který mu právě udělil zlatou medaili, problem světových zřídel energie, který zasluhuje všeobecnou pozornost.

Obecné jest přesvědčení, že všechna naše moderní civilisace zakládá se na zásobách minerálních paliv. Většina států evropských, zvlášť však Francie, bolestně doznává, že všechna její rekonstrukce závisí na otázce uhelné: zničení dolů na severu, obmezený dovoz z ciziny, nevyplnění povinné tonáže ze strany Německa, vše to způsobilo zde nedostatek, který dává pociťovati, kam dospějí země průmyslové, až vyčerpají se ložiska uhlí a petroleje. Otázka tato byla zkoumána r. 1915 na mezinárodním kongressu geologickém v Kanadě. Odhad zde etablovaný připouští závěrek, že reservy uhlí, umístěné nejméně 1000 *m* hluboko, představují tonáži dostačující opatřiti svět na 6000 let při roční spotřebě z r. 1913. Číslo to však třeba velmi snížiti, kde jsou ložiska chudší a třeba počítati s nevyhnutelnými ztrátami při těžení; též třeba uvážiti, že spotřeba každým rokem roste. Proto Arrhenius stanoví jen 1500 let průměrného trvání světových ložisk; situace v různých zemích není ostatně stejná.[1]) Spojené státy měly by uhlí na 2000 let, Německo na 1000 let, Anglie sotva na 200 let.

Petrolej poskytuje perspektivy ještě méně uspokojivé, neboť je známo, jak různá zřídla olejonosná rapidně se vyčerpávají; odhadujeť se trvání pramenů ve Spojených Státech jen na 90 let. Jsou tu ovšem ještě četné prameny nevyužitkované, ale trvání jejich bude pravděpodobně poměrně krátké. Petrolej jest mimo to jen palivem výpomocným; roční spotřeba dosahuje as dvacátý díl spotřeby uhlí, kterou možno tu páčiti na 1200 milionů tun ročně.

Rašeliny není celkem dostatečné množství ve světě, aby se mohlo souditi na náhradu ubývajícího uhlí.

---

[1]) Instruktivní spis o bohatství a těžení, hlavně ve státech evropských, napsal dr. J. S. Procházka: *Uhlí*, jeho zeměpisné rozložení a hospodářský význam. Ve sbírce Duch a svět u Topiče v Praze.

A tak nadejde lidstvu den, kdy nebude míti již k disposici fossilní palivo. Bude tedy nutno hledati jiné prameny energie. Arrhenius obrací k těmto přibližný rozpočet.

Předem obsáhla během posledního čtvrtstoletí využitkovaná síla hybná obsažená ve vodě, označovaná jakožto *bílé uhlí*. Dle Englera síla, která by mohla býti hospodářsky získána spádem vody, dosáhla by 90 ze sta oné energie, jakou dnes poskytuje spotřebované uhlí. Dle Arrheniusa je to ovšem ocenění příliš optimistické, neboť mnohé vodopády jsou v končinách, kde sotva bude možno nějaký průmysl uplatniti. Týž učenec poznamenává též právem, že přes veliký výkon, docílený v posledních letech využitím spádu vody, konsum uhlí se nijak nezměnil. Pohleďme, jak ve dvou zajímavých tabulkách odhaduje pramen síly *bílého uhlí*.

	Milionů koňsk. sil HP	koňsk. sil na obyvatele
Asie	236	0·27
Afrika	160	1·14
Sev. Amerika	160	1·17
Jižní Amerika	94	5·25
Evropa	65	0·13
Australie	30	3·75
Celkem	745	Prům. 0·65

	Milionů koňsk. sil HP	koňsk. sil na obyvatele
Spoj. Státy	100	1
Kanada	26	4
Norsko	13	5·2
St. balkánské	10	0·6
Švédsko	6·7	1·2
Rak.-Uhersko	8·2	1·12
Francie	6	0·15
Italie	5·5	0·15
Španělsko	5·2	0·26
Rusko	3	0·02
Švýcary	1·5	0·4
Německo	0·02	0·02
Anglie	1	0·02

Z této tabulky jest zřejmo, že Evropa a Asie jsou celkem špatně zásobeny bílým uhlím, kdežto Amerika oplývá jím jako svým minerálním bohatstvím. Až v Evropě budeme míti nedostatek uhlí, nedostačí ani z daleka tato síla vodní k udržení průmyslu na nynější výši.

Některé krajiny tímto pramenem síly favorisované budou prospívati dále; tak Skandinavie, Finsko. Země balkánské, jichž průmysl se teprv rodí, mají pěknou budoucnost před sebou. Okleštěné Rakousko, které ztratilo doly uhelné, zachovalo si aspoň vodopády a dík těmto může se ještě vzchopiti podobně jako Švýcary, Francie, Italie a Španělsko. Švýcary budou postupovati jako země průmyslová, ale Německo, Anglie a Rusko budou nuceny v budoucnosti vzdáti se rozmachu průmyslového a vrátiti se výhradně k zemědělství.

Není pochybnosti, uvažuje dále *Arrhenius*, že časem pokryjí se kraje ty rozsáhlými lesy jako za doby Tacitovy.

Energii, spočívající v přílivu a odlivu a v pohybu vln, probírá švédský profesor velmi skepticky; k uplatnění této síly je zapotřebí nákladných staveb roztažených na značné vzdálenosti, což znamená veliké rozptýlení energie.

Veškerý život na naší zemi, všechny síly k životu potřebné mají pramen svůj v životodárných paprscích slunce. Ale jen malá část se

zachycuje vegetačně. Myšlenka využitkovati přímo sluneční energie ku výkonům práce vznikla již ve starověku, ale teprve když tepla slunečního použito k vytvoření páry, která hnáti může různé pracovní stroje, má myšlenka praktickou stránku.

Veškerá vegetace hromadí jen nepatrné množství energie, kterou slunce vysílá na naši zemi, asi 0·12 ze sta. Nicméně představuje tato část 22kráte energii všeho uhlí na zemi spáleného. Lesy pohltí této energie 67 ze sta, země vzdělávaná 24, vegetace stepí 7 a pouště jen 2 části ze sta.

Energie nahromaděná lesy představuje každoročně 14krát sílu uhlím vyvozovanou a tato může a jest skutečně využitkována k účelům průmyslovým, ale palivo stává se celkem vzácným, opatření nákladným. Dřeva z lesů našich užije se hlavně k stavbě a výrobě papíru a jen částečně za topivo. Dřeva vzácnější z lesů tropických nemohou v našich krajinách sloužiti přece za palivo.

Jest tu ještě jeden živel: vzduch. Síla větru dosud jen málo se upotřebuje, ač je důležitá a značná. Arrhenius udává, že jest 5000krát větší nežli síla ze spalování uhlí vyvozená. Toť ještě pramen energie, ale rozptýlené, proměnlivé, a její upotřebení jest následkem toho obtížné, jen ve zvláštních případech možné. Snad budoucnost naučí sílu větru lépe využíti.

Zbývá ještě úvaha o energii obsažené ve slunečním záření; jest 70.000krát větší nežli roční využitkování teploty z uhlí. První stroj k zachycení přímého tepla slunečního sestrojil Mouchot v Toaru 1864, pak 1888 Američan Ericson. Podobná zařízení zavedena v Kalifornii, Peru a jinde. Kde jest uhlí drahé a palivo vzácné, vyplácí se snad stroj podobný, jinak je zařízení a udržování nákladné, a myšlenka se neujala.

Jiný Američan Shuman nejnověji instaloval v Egyptě stroj, 10 *km* od Kahyry, použiv četných malých zrcadel rovných. Plochou 1200 m^2 zrcadel získal as 60 koňských sil; v krajinách tropických, kde slunce jest štědré, jsou silotvorné závody Shumanovy již na četných místech zavedeny a mnohého zdokonalení schopny. Kdyby se podařilo energii slunečnou, zachycenou nějakým způsobem proměniti do formy přenosné, aby mohla býti rozvážena na místa spotřeby, bylo by lidstvo pojednou zbaveno starostí o zřídla energie. Vždyť poušť Sahara pojímá na své ploše 6,000.000 km^2 denně od slunce množství energie, která rovná se šesti miliardám tun uhlí, kdežto nyní na celé zemi spotřebuje se jen 1·1 miliardy tun uhlí ročně, aby celý svět byl zásoben teplem, světlem a silou k pohonu.

Stroje tyto představují v očích Arrhenia pokusy značného významu; jimi se mohou v budoucnosti uplatniti veliké lány země dnes pusté v končinách tropických, bohaté ozářených; jimi možno hospodářsky zavodňovati země jako jest Mesopotamie, někdy úrodné, dnes pouště; poněvadž kočovní kmenové opustili irigaci, zašly instalace zavodňovací, velmi nákladné, starých předchůdců. Zbývalo by ještě využití zemního tepla, jak místy ze země vystupuje. Příklad v poslední době poskytuje sopečná krajina u Lardorello v Toskánsku, kde navrtáním jen do hloubky 100—200 *m* získají se teplé proudy, kterých možno ekonomicky využitkovat a uhlí uspořit. Takto příznivá půda

jest ovšem jen místem vzácným a ke zřídlu vnitřního tepla matky země jest trochu daleko.

Až všechny prameny energie selžou a palivo bude stráveno, soustředí se zase civilisace v krajinách kol středozemního moře, v Mesopotamii a střední Americe, v končinách, kde byla její kolébka.

Svante Arrhenius končí své exposé zajímavou poznámkou o úloze kyseliny uhličité; jak již před několika lety vykládal, stalo by se rozmnožením kyseliny uhličité v ovzduší zemském klíma mnohem stejnoměrnější a teplejší. Předpokládá tedy, že spálení všeho uhlí bude míti ten účinek, že ponebí naší epochy změní se na ponebí doby třetihorní. Vegetace nalezne mocné povzbuzení ku pohlcování kyseliny uhličité ze vzduchu a půdy. Jest tedy prý pravdě podobno, že vyčerpáním všeho uhlí průmyslem získá zemědělství a vzrůst lesů v mírném pásmu. Lesům tedy nastane při kalamitě, která postihne svět destrukcí zřídel paliva, jistá šťastná kompensace ve vegetaci.

Jarka Nevole:

Karel Kovařovic.

Den 6. prosince 1920 zůstane černě zaznamenán v českém hudebním kalendáři. O 3. hodině ranní naposled vydechl v podolském sanatoriu Karel Kovařovic, největší náš soudobý dirigent, skladatel, jenž se vepsal národu na věčné časy ve vděčnou pamět, muzikant vskutku bohem posvěcený.

Karel Kovařovic narodil se 9. prosince 1862 co syn zámožného malostranského obchodníka. V 11 letech vstoupil, jevě nevšední hudební nadání, na pražskou konservatoř, kde hlavními nástroji, jež pěstoval, byla harfa a klarinet. Mimo ně pěstoval však i klavír a stal se skutečným virtuosem. Rovněž zpěv — byl nadán velmi příjemným tenorem (málem vrhl se na dráhu operního pěvce) — pěstoval velmi horlivě a později, v letech 90 převzal na jistý čas i řízení operní Pivodovy školy.

Po absolutoriu konservatoře, kde v pozdějších letech byl nejnadanějším žákem komposiční školy Fibichovy, vstoupil jako vynikající virtuos na harfu do orchestru Národního divadla. Vedle této činnosti, která jeho hudební genialitě připadala evidentně příliš řemeslnou, obíral se v té době hojně komposicí, též mnoho koncertů absolvoval jako solista i jako nedostižně jemný accompagnateur.

Bylo zřejmo, že Kovařovic dlouho v orchestru nevydrží. Již v roce 1886 nastoupil místo kapelníka v Plzni, odkud přišel do Brna, kde již tehdy dociloval dle soudobých kritik prostředky praskrovnými vysledků zázračných. Zde získával praxe, »ostruh rytířských«; jeho pražští přátelé s prof. Hostinským naň nezapomínali a když připravována v roce 1895 Národopisná výstava a šlo o sestavení symfonického orchestru, byl tehdejší ředitel Pivodovy školy a úspěšný dirigent symfonických koncertů Filharmonie pověřen sestavením výstavního orchestru a jeho řízením. Kdo je pamětníkem, ví dobře, jak

obrovských úspěchů tehdy Kovařovic docílil. A to vlastně vyvrcholilo vzestup jeho umělecké kariéry, směřující neodvratně k divadlu.

Když v r. 1899 bylo jasno, že stará správa Národního divadla odstoupí, při sestavování kandidátní listiny nové vlády nebylo proti Kovařovicovi soupeře. A jeho vstup pod klenbu zlaté kapličky nad Vltavou byl vstupem triumfátora na trůn jemu bohy určený.

Následovalo několik let tuhé práce — šlo o přeskupení sil, přestavění systému, přehnětení všech dosavadních zvyklostí, stylu ne snad špatného, ale zastaralého, jenž byl ohrazen proti postupu doby čínskou hrází nezdravé tradice.

Každý poctivý muzikant musil uznati, jak jinak vypadá »Dalibor« nebo »Prodaná« pod Kovařovicovou taktovkou, oproti podání dřívějšímu, které, ač ne neumělecké, toho jistého rysu geniálnosti postrádalo.

Vůbec Kovařovicova reprodukce Smetany zasluhovala by zvláštní, hodně objemné kapitoly, neboť několika slovy, na které je tato vzpomínka omezena, nelze ani zběžně vystihnouti, natož analyticky oceniti význam jeho zásluh o zakotvení celého Smetany na repertoiru Národního divadla v reprodukci tak ideální, že jistě dlouho čekati nám bude na důstojného nástupce.

Kovařovic vytkl si jako umělecký cíl: Smetanu co základ, dále znovuvzkříšení Dvořáka, oživení Fibicha a postupné uvádění na scenu všech novinek světové hudební literatury i domácí tvorby, pokud jejich význam k tomu opravňuje. Pravda, byl přísný, vybíravý, někdy snad až příliš rigorosní, ale to už tkvělo v jeho povaze, že nedovedl udělati nic polovičatě a třeba na úkor popularity neb osobní obliby přísně třímal prapor čistého umění, které mu bylo jediným vyznáním víry.

Když Kovařovic usedl k pultu, rozestřela se v celém divadle jakási slavnostní nálada. Cosi podobného zažíval jsem při představeních řízených Mahlerem. Na cedulích vídeňské dvorní opery nebývalo uvedeno jméno dirigenta, ale po prvních akkordech šlo to jako šumot celým divadlem, »Mahler beim Pult«. A stejně tak, řídil-li Kovařovic.

Jeho premiéry byly hudebními svátky. Kdo pamatuje jeho Orfea, Fidelia, Heilinga, Louisu, Elektru, Mistry pěvce, Tuláka, Fiamettu, Walkýru, Hollanďana, Růžového Kavalíra, kdo jásal při premiérách původních, zejména posledně při slavnostní premieře Janáčkovy »Pastorkyně«, jejíž partitura nesla, jak každý věděl, stopy mistrné a diskretní Kovařovicovy retuše, kdo prožíval znovuvzkříšení Dvořákových neprávem zanedbávaných děl, Jakobína, Dimitra, Šelmy sedláka, Krále a uhlíře, nemůže než s úctou a obdivem se skláněti před tím geniem, jenž vnějšími prostředky zdánlivě nepatrnými mohl tolik docílit. Na definitivním výkonu nebylo znáti, kolik úporné práce vynaložil tu dirigent i výkonné těleso, kolik tu bylo pilováno, opravováno, ciselováno, než hotové dílo se rozezvučelo před obsazeným hledištěm. Kovařovic byl přísný, pravda, snad puntičkářský, ale nikdy z malicherných osobních marott a vždy cítil se býti vykonavatelem ve službách umění, jemuž se oddal tělem duší.

Rovněž hudebními svátky — žel že tak nečetnými — byla Kovařovicova vystoupení jako symfonického dirigenta na koncertech.

Zásluhy jeho v tom oboru dosahují zásluh u pultu divadelního. Provedení Sukova »Asraela« a »Pohádky léta«, Förstrovy »Stabat mater«, Novákovy »Písně o věčné touze« vedle mnoha jiných jsou stejně nezapomenutelná, jako jeho divadelní premiéry. Jeho gesta byla prostá, daleka všeho kapelnického komediantství, ale strhla vždy celé účinkující těleso k výkonu dokonalému ve všem, i v dosi temperamentu, jiskry, ohně.

Posledním dirigentským triumfem Kovařovicovým byl loňský jarní zájezd k dohodovým přátelům francouzským a anglickým. V čele svého ideálního orchestrálního tělesa, po boku Destinnové, Kociána, Českého kvartetta, Štěpána a Heřmana sklízel vavřín za vavřínem pro české umění. Žel, tenkráte už hlásila se zhoubná choroba a mistr nemohl se plně radovati z úspěchů, na nichž měl lví podíl.

A poslední jeho vystoupení, při oslavě 28. října, naposledy vedl Dalibora, jímž — tragickou shodou okolností — právě před 20 lety zahajoval svou činnost u Národního divadla.

Poměrně mlád vyšinul se na místo tak vynikající, svá nejmužnější léta poctivě věnoval úmorné své povinnosti, a poměrně mlád odešel — náš největší soudobý dirigent, kumštýř bohy posvěcený.

*

Na druhém místě promluviti jest o Kovařovicovi — skladateli.

Již první jeho práce v komposiční škole Fibichově vzbuzovaly pozornost.

Po absolutoriu konservatoře vystoupil na veřejnost řadou písní (Umělecká Beseda obmyslila jeho píseň »Smrt« cenou, v letech 80). Roku 1884 debutoval co operní skladatel komickou operou »Ženichové« (dle Macháčkovy veselohry), za dvě léta následovala »Cesta oknem«, pak po šestileté přestávce »Noc Šimona a Judy«. Roku 1898, na oslavu 30letého otevření Národního divadla vypsán koukurs na nejlepší českou operu. A cenu odnesl si Karel Kovařovic za své »Psohlavce«, proti »Šárce« svého učitele Fibicha. Jak Psohlavci zakotvili v repertoiru české opery, netřeba opakovat. Libretto s tak populární látkou má ovšem značný podíl, ale hudba, v níž každá česky cítící duše nalézá tak mocnou odezvu, je tu nejmocnějším činitelem a národní tón nemohl by nikdy vyzníti přiléhavěji, než v Kovařovicově díle. Je to také vrchol jeho tvoření, neboť ač následující, poslední jeho opera, »Na starém bělidle«, dle »Babičky« Boženy Němcové (1912), rovněž pevně zakotvila v repertoiru a hojně je provozována, nedosahuje, snad vinou svého lyrického libretta, bouřlivých a neutuchajících úspěchů »Psohlavců«.

Tím skončil Kovařovic svou operní skladatelskou dráhu. V poslední době prý upravoval pro nové nastudování svou prvotinu, »Ženichy«, ale k dokončení úpravy nedošlo.

Kovařovicova činnost skladatelská neomezovala se jen na opery a písně. Napsal četné práce symfonické (hudbu k Šubrtově »Rafaelově Lásce«, k Tylově »Lesní panně«, k Šamberkovu »Výletu pana Broučka«, dále mnoho krásné baletní hudby (balety »Hašiš« a »Pohádka o nalezeném štěstí«, hudbu k »Strakonickému dudáku«), konečně pak četná díla komorní a symfonická (»Únos Persefony«).

Jeho skladatelská vloha byla eminentní. Každé dílo vyznamenávalo se odhodlaností a osobitým výrazem. Jeho melodický smysl, jeho instrumentační genialita a pochopení pro milieu jsou důkazem ryzí hudebně — básnické duše. Národní tón, svatý odkaz Smetanův a Dvořákův, ozývá se všude v neztenčené, plné svěžesti a zazní-li kde ohlas francouzský (zejména Massenetovy vlivy mnil by člověk leckde postřehnouti), je tak přetaven na ryze český, národní tón, že nelze tu o epigonství v pravém slova smyslu mluvit. A jeho lidové sceny (na př. Voračky z Psohlavců, druhý a pátý obraz z Bělidla) mluví k nám přece touž ryzí zpěvnou řečí, jako by byly vyšly z péra Smetanova či Dvořákova.

Škoda, že Kovařovic byl až upřílišeně přísným autokritikem a zejména když převzal odpovědný a obtížný úkol chefa opery Národního divadla, neměl prostě kdy na další tvorbu. Že se neodmlčel na dobro, zdá se pravdě podobným, ale nutno vyčkati, co je pravdou na pověstech o hotových nových skladbách.

*

Kovařovic počal již z jara minulého roku churavěti. Když vedl vítěznou výpravu české hudby do ciziny, počínaly se již hlásiti příznaky těžké choroby. Jeho činnost dirigentská loňské zimní saisony byla značně omezena (kol vánoc vypravil nově studovaného »Dona Juana«), v lednu těžce ochuravěl, opět se uzdravil, ale na jaře musil být operován, až konec neúprosně nastal dne 6. prosince.

Jím odchází nám jeden z nejjasnějších zjevů hudebního našeho obzoru, individualita silná a krásná, umělec, jehož význam teprve budoucí hudební historie plně ocení. Jméno Karla Kovařovice navždy zůstane spiato s dějinami české hudby a Národního divadla zejména, po boku jasných stínů Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka.

Aug. Eug. Mužík:

Modlitba horníkova.

Ty prý sídlíš nad oblaky,
v sféře nebes nejvyšší,
já tu marně zvedám zraky
— kdo mou prosbu vyslyší?

Po světle se zrak můj nese,
marně zří kol v námaze,
kde jen slabý svit se třese
v temném sluje odraze.

Moje lampa, družka věrná,
ta mně tady slunce jest —
když kol půlnoc tmí se černá,
o Tvém božství hlásá zvěst.

Temná, bože, tvář je Tvoje,
sotva mdlý jen jeví svit —
jaké dumy, jaké boje,
nežli lze ji vykouzlit.

Obličej ten bílý, jasný,
jenž by mně se usmál vstříc —
obličej tak sladký, krásný
jako otce moudrá líc.

Kol se náhle něco hnulo,
tam zas cosi prasklo v ráz — —
zda to kamení se ssulo?...
Pot mne zalil — žár i mráz!...

Žena, děti — — jak to všecko
daleko až, jako v snách.
Bylo malé, choré děcko — —
zda to anděl smrti táh?...

Přes Tebe však nesmí jíti,
překročiti Tvoji mez —
neboť duše v hrůze cítí,
že's tu se mnou, se mnou dnes!...

Jako muška ve příboji,
tak jsem já, ach, v ruce Tvé —
duše má se Tebe bojí,
doufá přece v štěstí své.

Po své práci v potu, znoji
když se vrátit domů smím,
v svaté slunce — ve tvář Tvoji
s modlitbou se ponořím.

Všecko štěstí, všecko žití
daleko je, nahoře,
dovol mně je záhy zříti
v slunné živých prostoře!

Tam, kde jiný volně tráví
dny své, aspoň chvíli žít — —
kéž mne smrt zde nezadáví!
Nechci, nechci tady mřít!

Jako Lazar vyšed z hrobu
na Tvůj mocný, slavný hlas
přes přírody, duchů zlobu
svaté slunce uzřím zas!

Dr. *Josef Fešek:*

Poslední akt tragedie českého nakladatele doby obrození.

(Památce J. H. Pospíšila.)

(Dokončení.)

Také Pospíšil stářím dětinštěl. V duchu byl stále u milovaného syna. Jaroslav však byl příliš zaměstnán a nemohl odpovídati netrpělivému otci obratem. Psal tedy dědeček aspoň vnučce, dcerce Jaroslavově, Lidunce (dnes ovdovělé pí dvorní radové Seitlové), již nazývá »milovanou sekretářkou«, protože časem, vyřizovala méně důležitou korespondenci otcovu. Děd psal jí také 24. srpna r. 1861. Žaloval, že jest mu každý prázdný den »mořem vyschlým«. Žádá ji proto, by mu psala bez přestání, a ještě lépe, by zřídila si telegraf. Pospíšil trpěl dlouhou chvíli. Nebylť jí zvyklý. Tenkráte psal vnučce: »Již předvčírem sem se na Vás rozpomněl a včera zas, čta v Čase, že se bude prózovat *Tatínka* kousek; kéž by se byl líbil! Dej zprávu!« A tak vysvětlíme si teprve dopis Pospíšilův Lidunce z 18. března t. r. Dozvěděl se, že »tvůj Tatínek tohoto času bude míti hlavu přeplněnou: toť vím i spaní —, neb nejni každému dáno se lehce nad mnohou obtíži břemena jistého vyšinouti. Toť vidím zřejmě na *Kavurem*, *Garibaldym*, *Napoleonem* a jiných a jiných, a protož až to zlé Tatínek přemůže, bude zase dobře.« Běželoť tenkráte o provedení veselohry Jos. Kořeňovského »Starý manžel«, již Jaroslav Pospíšil přeložil.

Byly to namnoze maličkosti, o nichž často rozepisoval se otec synovi. Dřívější listy jeho bývali často stručné, nyní v stáří měl dosti času, by si v nich popovídal, postěžoval. Rád v listech rodinných moralisoval, kázával.

Denně čekal Pospíšil listy od syna. Dne 27. ledna r. 1862 stěžoval si mu: »Již devátá táhne, a já trnu! posud list z Prahy nepřichází — a snad také již nepřijde? což je na mne mor! an znám křehkosti tohoto světa, a hlavně: nestálost našeho bídného života — zde sme dnes! a zejtra kdes?«

Dále psal otec synovi, že četl jeho odpověď na feuilleton Vítězslava Hálka v Národních Listech, kde autor vinil nakladatele Boženy Němcové, že jí platili malé, až tuze malé honoráře. Obžaloba ta vytryskla z pobouřené, citlivé duše básníkovy. Jaroslav Pospíšil se ozval »zaslánem«, v němž vypočítával, kolik těžce zkoušené spisovatelce zaplatil. »Četl jsem včera onu obranu ... proti daremnému tlachalu« — psal tenkráte Pospíšil Jaroslavovi. »Dobřes udělal, že se's ozval! — S tím honorářem mohla být Němcová spokojená — —« Nestor českých impresorův a nakladatelův žil stále v době dávno minulé a měřil přítomnost minulostí! Ale již tenkráte ozývaly se žaloby![1])

Kromě drobných zpráv, méně významných, rozepsal se v listě tom Pospíšil ještě o spise M. D. Rettigové »Rada dobrá slovanským

---

[1]) Hlídka Času (Literární), 1913, č. 9.

vesničankám pokrmy prosté a laciné a chutné připravovati«[1]) (z r. 1838), který vyšel též německy. Žádal totiž syna, až odhodlá se k novému vydání spisu toho, by poznamenal v předmluvě, že další vydání postoupeno mu bylo z lásky otcovské a to již r. 1860. Spis ten chtěl vydati také chrudimský jeho syn Stanislav, a tu otec chtěl tímto způsobem předejíti mrzutostem a vyrovnati vše »ve svatém pokoji«. Udává též, proč právě Jaroslavovi spis ten doporučil ... »Když sem tak toužebně knížku *Radu* vyhledával, poznal sem teprv ten velký poklad, který sem po svůj věk naschromáždil (sic!) — a podivil se nemálo nad požehnáním tím! — a tu sem ihned vzpomněl, čím bych vlastně se ti mohl zavděčiti z pokladu toho, poněvadž vím, že ty nejspíše umíš tuto věc vážiti, šetřiti a ji zachovati — Jen přeškoda! že nemáš potomka! kdyby aspoň se *Melantrych* vynašel!!« A toto přání opakoval si v duchu náš Veleslavín častěji ... Tolik napsal otec synovi dne 27. ledna, čekaje psaní synovo. Následujícího dne v listě pokračoval. Stejně v čekání. I poznamenal v dopise: »Psaní nejde! Dobré jitro! Inu! pokročím v naříkání! Již 10tá! a ještě nic nedostávám! Snad odpoledne!« Čekal však marně. I zaznamenal jen v dopise: »Odpoledne. Zase žádné psaní? —«

* * *

Manželé Pospíšilovi počali prožívati hořké chvíle. V nich skládali vše na boha. Za každý dárek byli synu vděčni. Tak matka v listě bez data, patrně však z té doby, děkuje »milému dobrému synu«, který projevil hluboký cit, stejně jako jeho choť k »ustaraným a v tísni jsoucím rodičům«. V hluboké víře nacházela útěchy a přála si, by všickni rodiče měli tak hodného syna jako jest Jaroslav.

J. H. Pospíšil byl v korespondenci neúnavný. A byl to právě nejstarší syn, s nímž udržoval čilé styky písemní. Se vším se mu svěřoval, co ho bolelo, tísnilo. Byl v stáří naříkavý. Dne 23. října r. 1863 litoval, že nepřijal vyzvání synova, by se přestěhovaly do Prahy: »Že má lampa dohořívá, toť je ti vědomo — a protož má jediná žádost jest: abych se mohl před shasnutím a uložením z toho špinavého obleku pohodlně svléci — a k tomu sem si vyvolil místečko, upřímným Synem nabídnutého ... Ano! upřímný synu! nepomyslil sem sám na to, když si mi před časem nabídl, abych se k tobě odebral atd., teď však po dobrém předložení tento upřímný návrh přijímám, a to z příčin důležitých — kteréž jen ústně sděliti mohu — a protož tě sem [t. do Hradce] neustále zvu a pokoje nedám bez vyplnění ...«

Běželo jen o to, by dostali »bytek« v přízemí, ježto oba manželé rádi chodívají na mši svatou a pro schody jsou oba zchátralí. Také zahrádce byli by blíže.

Tenkráte s potěšením četl Pospíšil vzpomínku svou, již zachytil MUDr. J. Pečírka z vypravování jeho (v Praze r. t.) o účasti v dobrovolnickem sboru mysliveckém v době války s Francouzi r. 1806 a jiř otiskl v Pospíšilově Velkém Kalendáři na rok 1864. Byl by byl rád se za to Dru Pečírkovi zavděčil. Nevěděl však čím.

[1]) Venkov 1912, č. 103.

Když dne 25. ledna r. 1864 děkoval dceři, Antonii Dušánkové za novoroční přáni, připojila pár řádků ještě panímáma. Nemají se naň hněvat — psal otec dceři, že ničeho nepíše, chceť nyní všecko »tímto pérkem odstranit« a je udobřit. »Že Vám děkuji z upřímného srdce otcovského za Vaše též upřímné vzpomenutí na nás v smysle dobrém na tento nastalý rok a to s tím doložením, aby i Vám Bůh, co jen potřebujete, štědře uděliti ráčil!!! Amen.« Na to v stručnosti zmiňuje se o tělesném stavu a sděluje novinky hradecké. »Ted v krátkosti vězte: že ještě jsme pohromadě, jak se to po 70ti letech stává — totiž: kulháme — avšak: díky Bohu za to.« Z novinek zmiňuje se o rvačce v Malšovicích, kde o muzice zabita byla kanonýrem šenkýřka, že jest v Hradci přes 100 internovaných Poláků v kasematech a že jich denně 5—6 i více uteče, že v noci porodila Zeisková, kdysi Angelína Musy Boleslava Jablonského, holčičku a j. I končí: »Tu máte, co péro mé dalo! teď postoupím místo panímámě«. Sám pak odchází »na desátou«.

Dne 1. července roku 1864 byl nucen vzdáti se knihkupectví. Nejtíže dotkla se ruka Páně Pospíšila v říjnu r. 1864, choť jeho odebrala se z tohoto slzavého oudolí, tichá a pokojná srdcem. Jestliže roku minulého jevil Pospíšil ještě zájem o nové zjevy literární, na př. o Renanův »Život Ježíšův«, který se mu zdál »pleskáním bludným, ba pohoršlivým«, tu od smrti »svatě milované ženky« pozbyl zájmu veškerého. Všude, kam pohlédl, viděl milovanou bytost tu ... Pohružoval se sám v sebe, v své neštěstí, svou bolest. Zůstal tu sám,bez opory.

Roku 1865 opět pomýšlel na Prahu, jak vysvítá z listu jeho ze dne 15. srpna t. r., jejž psal dceři Antonii Dušánkové, jejíž manžel byl tenkrát finančním komisařem v Plzni. Žádá ji za prominutí, že jí tak dlouho neodepisuje. Stěžuje si, že mu ubližuje tyranské horko; také ho sebraly poslední zkoušky; utěšuje se, že to byly poslední. Rád by viděl, kdyby mohl do Prahy. I prosí zetě, by dovolil Antonii do Hradce. Doufá, že mu toho neodepře a že se Antonie brzy vrátí. Jest přítomnosti její potřebí i na zahradě — (Pospíšil tolik miloval zahrady) — nevyhnutelně. Dále pak psal otec dceři: »Také ti vědomost dávám, že jsem byl včera v Chrudimi na pouti a že jsem na Vás na každém místě pamatoval, zvláště u sv. *Salvatora* a pak na Bídě [1]) — ale což na plat, když mi tam *Panímáma* scházela! Drahá dcero! já nemohu posud na *Panímámu* zapomenout! já Ji vidím dnem i nocí, na každém místě — o ta *Drahá!* Ona se zajisté těší s *Panenkou Marií,* s *Jejím Synáčkem Ježíšem!* a přimlouvá se tam za nás. Ptáš se: jak jsem strávil svátek? má Drahá! dosti bídně, vždyť mi scházela drahá Perla: Panímáma! . . . Až budu v Praze, tu snad si doskočím do Plzně, dříve již stíží — S mým zdravím to stojí: tak, tak! . . . až přijedeš, uvidíš — a protož! nebudu již mnoho psáti, již také proto, abych poštu nepromeškal. — Na pouti jsme byli v *Kuklenách* — a těmi věnci přikryli hrob *Panímámin* — a srdce a duše krvácela při tom . . .« Pospíšil opakuje zase a zase: »nemohu na ubohou Matku naši, a nemohu nikde a nikterak zapomenout . . .«

[1]) Známý hotel chrudimský.

Stejně dojímavě zněl i konec listu: »Jestli ti dostatečně nepíšu? odpust! já se těším již na tvou návštěvu a doufám, že mi to můj milý zeť *Josífek* neodepře?, začež Ho již napřed líbám! S tím Vás všemohoucímu tvůrci poroučím a líbám a zůstávám Váš upřímný otec až do smrti Jan Pospíšil.« Zde již není po Pospíšilově moci otcovské ani stopy . . .

Pospíšilovi jako výminkáři nastaly smutné dni, zvláště když byl od r. 1867 — přečkav nový »Babylon« v r. 1866 — odkázán na podporu 2 zl. nejstaršího syna, kterou vyplácela mu denně dcera jeho Kateřina, provdaná za otce našeho Ignáta Hermanna, osudem tolik stíhaného. Otec synovi vzdával za to díky nekonečné. Byl otci, který obával se na konci života svého hole žebrácké, »náhradou Božskou« . . .

Pospíšil dozrával pro smrt . . . Ztrácel pamět, špatně také chodil. Opouštěl znenáhla společnost v hostinci a ve vinárně u »Komárků«. Chvějící se rukou chápal se péra stařec nad hrobem. Dne 29. ledna 4. února a r. 1867 psal v samé roztržitosti zoufalá psaní Jaroslavovi. Zve ho do Hradce, dokud není pozdě. Dne 21. května r. 1867 psal Jaroslavovi opět. »Již kolikátý den se chystám ku psaní ti, — a kdybys viděl, s jakou nesnází to před se beru? proč? pro nedostatek paměti. — Jen to rozvaž! Byl tvůj *svátek sv. Jana* Nepomuckého — a já tě za *Křtitele* držel — co tomu říkáš? — Prosím tě i odpust toto mé *nepaměti!* — Bůh ti to jinák nahradí: že ti všeho blaha, na Bohu žádám, o tom jsi přesvědčen — Dej ti Bůh za tvou upřímnost a šlechetnost všecko *blahé!* a co se nedá tuto vyslovit, žádám za odpuštění! a to od tebe také čekám — Jseš tak se mnou srozuměn?«

Na to obrací se Pospíšil k snaše své. »A nyní na to přicházím: že zejtra připadá: slavný den sv. J u l i e a to že tvá *Manželka* a má *Nevěsta*, tak přešťastná, že se svého svátku ve zdraví dočekala, a i mne tím oblažila! a protož tě žádám: abys Jí tuto mou radost sdělil! že sem se toho blahého dne dočkal, kdežto při mši svaté na Ni pamatovat budu s vroucí modlitbou Páně — aby ti Ji Bůh všemohoucí při zdraví zachovati *ráčil!* Pozdrav Ji tedy ode mne, co upřímného otce! který za Ni prosbu ku Spasiteli světa z upřímného otcovského srdce skládati bude zejtra nepřestane, dokud slze nevyleje — a tak! že Ji žádám: aby tuto upřímnost laskavě přijala!«

NB. Má prosba bude: zejtra o 10té hodině u svatého *Ducha*,[1]) zjev Ji to! s tím Jí líbám! a všemohoucímu Bohu poroučím! Vidíš! kterak špatný sloh mého psaní jest! a protož žádám za odpuštění.«

Dále žádal otec syna, by mu sdělil, kdy ho čekati na návštěvu. Chtěl mu sděliti důležité věci. List svůj skončil Pospíšil poznámkou: »Na spěch a bez paměti.« Veleslavín doby obrození měl »na spěch« do posledního dechu svého . . .

Pro tehdejší poměry v Hradci Králové, a vlastně v celých Čechách, charakterisuje vignetka, již Pospíšil na dopis přilepil: »Ladislav Pospíšil. Buchdruckerei Buchhandlung Königgrätz« . . .

* * *

---

[1]) Kostel u sv. Ducha.

Alois Jirásek vypravuje ve svých »Pamětech« (I. díl), že ještě za studiích svých v Hradci Králové zastihl Jana Hostivíta Pospíšila na sklonku života, a to v Hradci, v národním ohledu již probudilém. Ale nový život kol Pospíšila šel již hluše, a přece i on nový život tento probouzel . . .

Také Ignát Herrmann v »Blednoucích obrázcích« vypravuje o posledních okamžicích dědových od doby, kdy před odpoledním spánkem jeho byl mu předčitatelem . . .

Spisy, jež nákladem svým kdysi Pospíšil vydal, mnohé byly ceny nevalné, rozprodávány byly za několik krejcarů do stoupy nebo za obal. I studenti leccos koupili. Kromě toho hradecký Veleslavín mnoho knih a knížek rozdal. Jako kmet více než osmdesátiletý, věkem sice sehnutý, ale ještě vysoký vycházel z domu do kostela sv. Ducha, když byl dříve naplnil kapsy knihami. A děti, studenti i dospělí přicházeli k starci, jenž pravicí se opíral o hůl a hubenou, vrásčitou levicí, již byl žadatel políbil s prosbou: »Prosím, pane Pospíšil, o nějakou knížku!«, rozdával také kdysi poklady literatury české . . . Když pak v prosinci r. 1867 na takové cestě do kostela sv. Ducha, sklouzl na »přívršku« chrámových dveří, na nanešeném, utlapaném a omrzlém sněhu, padl omráčen na zemi. Na štěstí byli tu lidé, jimž však dlouho trvalo, než starce vzpamatovali. Několik dní bolely ho nohy, zvláště kolena a kyčle. O nehodě psal dne 16. prosince t. r. Jaroslavovi.

Pospíšil přál z plna srdce Jaroslavovi dědice jména — »Melantricha« — ještě 27. ledna 1862. A přání jeho došlo splnění hned 27. května t. r. Děd radoval se srdečně ze svého vnoučka Jaroslava. Patrně v době nehody dědovy vzpomněl ho vnuk jakýmsi dárkem, za nějž mu v témže listě (ze 16. prosince r. 1867) poděkoval. Nebyl prý s to, aby vypsal potěšení svoje z dárků toho. A zvláště ho těšilo, že »synáčkovi kouká Tatínek z očí!« a protož! Bůh ti ho zachovati račiž! — tak aby šlechetnost *Pospíšilovská* nikdy nevyhynula — — Bůh! mne rač vyslyšeti !!!«

A jako dříve zapomněl na jmeniny milovaného syna, nevěděl nyní zase, »jak stár jest tento roztomilý vnouček« . . .

* * *

Pospíšil býval ve věku mužném postavy vysoké, zevnějšek jeho projevoval povahu ráznou, pevnou, nepodajnou. »Ve své rodině« — jak líčí děda Ig. Herrmann — »byl vždy velícím potentátem.« Zdálo se, že »sukovitý základ jeho povahy byl mu vrozen, nedostatečné vychování a vzdělání školní nevyhladilo všechny její hrany a drsnosti, neobyčejné úspěchy, o nichž se mu s počátku ani nesnilo, zesílily jeho sebevědomí.« Na povahu jeho měly však také vliv různé okolnosti životní a těžký, s počátku, zápas o existenci. »Snad tím« — soudí Herrmann — »že stal se zakladatelem přečetné rodiny, kterouž chtěl ovládati pevnou rukou, že velel ještě veliké řadě lidí cizích, dělníkům svým, a že zastával neobyčejně význačné místo v životě veřejném téměř po celý lidský věk. Miloval choť i děti — byť ne všechny měrou stejnou — byl dobrým pánem svým pomocníkům i čeledi,

ale vše to ovládal kázní železnou, vše mělo se před ním třásti. Ba, třáslo se. Ještě v pozdních letech hřímal jeho hlas, jeho vysoká postava tyčila se neodolatelně, převyšujíc o hlavu veškeré své okolí, v pohněvání sršely jeho oči blesky, nikdo neodvážil se odmlouvati. Nestrpěl v říši své — v rodině i dílně — nejmenšího odporu, a v popuzení mnohé drsné slovo, hrotité slovo splynulo s jeho rtů, ruka časem se rozpřáhla, často také dopadla.«[1])

Pospíšil byl temperament do věku hodně pozdního. Ještě 2. prosince r. 1856 napomínal v listě (v pořadí 437) přítele svého Josefa Vladimíra, upřímného vlastence, tenkráte soudního adjunkta v Rychnově n. K., by politicky nepracoval, co lze myslit, nemluvil, aby toho starého škodlivého ohně na nepravém místě zanechal a se mírnil, an to nikam nevede. A hned žaluje na sebe: »Já sám si často přeji více mírnosti, studenosti a tím pravé vážnosti do se míti, — ale, nešťastný temperament! nedá se udusit — ač já hledím se přemáhat a tím uhnuto poněkud předce mnohé nepříjemnosti — že mně to tak neškodí. — Ó, těžko! přetěžko! sám sebe pozorovat. — To svatá pravda: že třísku v oku bližního vidím, — svůj trám ne!«

Ignát Herrmann ještě hošík zastihl děda již téměř jako zaslíbence smrti. »Jen jako ve snách, v nedozírné dáli vidím vysokou, přímou jeho postavu, plně vypiatou, ráznou, pevnou. Pak skláněl se víc a více, holou lebku pokrývala tmavě ryšavá, skoro kaštanová vlásenka, v obličej (vyholený) ryla se vráska vedle vrásky, jedna hlubší, delší druhé, nesčetnými rýhami obemykaly jeho ústa, skoro již bezzubá a stahovaly rty vždy níže k bradě. Někdejší lesk živých, výrazných očí hasl. Pod tím šedým obočím podobaly se zraky jeho uhasínajícím, mroucím jiskrám pod popelem . . .«

* * *

V tragedii života Pospíšilova, v tragedii nakladatele českého doby obrození, dospíváme ke konci. Dochází ke katastrofě, jež končí smrtí hrdiny. Počátek její dlužno hledati již r. 1858. Pospíšil byl si vědom do posledních let života svého významu. Vzpomínal na svoje počátky, na dobu, kdy jmenován »Divotvorcem«, kdy o návštěvě jeho v Praze mluvilo se všeobecně (i v novinách), kdy odchod jeho z Prahy doprovázel Fr. B. Tomsa básní, kdy nazýván Veleslavínem věku našeho . . . A nyní? Kdysi *Hostivít*, nyní odkázán na milost svých dětí . . .

Smrt znamenala pro Veleslavína prvé polovice století XIX. vysvobození ze strastí a bolestí. Zastihla ho jako starce, zhrouceného tělesně i duševně, ve čtvrtek dne 8. října r. 1868 o 5. hodině odpolední. Zemřel sešlostí věkem ve stáří osmdesáti a čtyř let. Pohřben byl za veliké účasti na hřbitov kuklenský vedle tělesných pozůstatků drahé perly své . . . K hrobu doprovodili ho čtyři synové a tři dcery, a smrti jeho vzpomínalo třicet vnukův a vnuček a dva pravnuci . . .

* * *

Smrti Pospíšilovy všimla si veškerá veřejnost česká a časopisy naše věnovaly Veleslavínu doby obrození vřelé vzpomínky. Nejšíře

[1]) Ignát Herrmann: Blednoucí obrázky, str. 8—9.

rozepsal se o něm přítel jeho P.(etr) M.(iloslav) V.(eselský) v »Kutnohorské Vesně« (I., str. 205—206), jehož nekrolog z části byl přejat do »Světozoru« (1868, str. 415), pro který nakreslil portret Pospíšilův Kriehuber, »Zlatá Praha« (III., str. 345), jež přinesla podobiznu jeho od Huttariho a Velký národní kalendář na obyčejný rok 1870 měl obrázek od Schulze (str. 42). Tenkráte »Světozor« a »Zlatá Praha« otiskly též něco z korespondence Pospíšilovy. Ve »Světozoru« (str. 421) čteme o Pospíšilovi: »Nač by se byla zdála mravenčí pilnost prvních křesitelů národa a vzdělavatelův literatury naší tak dlouho ladem leževší, kdyby se nebyli našli mužové, kteříž se o to postarali, aby důležité ovoce práce jejich dostalo se mezi lid, pro nějž bylo určeno. Věru tací knihtlačitelé zasluhují, abychom jména jich měli v paměti vděčné. Nedávno zesnulý stařeček Jan Hostivít Pospíšil zajisté nebude zapomenut, kdykoli se psáti budou kroniky o zdárném pokroku národa našeho, z hrobu vzkříšeného . . .«

»Národní Listy« (1868, č. 83) ze dne 9. října napsaly o zesnulém, že »súčastnil se co obětavý národovec ve všech fázích znovuzrozeného českého národa od prvních slabých počátkův až do nynějšího, již veškeré vrstvy oživujícího ruchu národního.«

V Barákově »Svobodě« (1868, č. 20) z 25. října věnován byl Pospíšilovi celý úvodník (str. 609–610), v němž čteme: »Pospíšil byl poctivá povaha, muž všeobecně vážený, pohostinnost osvědčoval i majiteli listu tohoto skvělým způsobem, když r. 1859 za dob Päumannových internován byv do Hradce Králové, nalezl útulek u rodiny továrníka V. Červeného. Vřelé účastenství při zprávě o úmrtí Pospíšilově, všeobecně projevené, vydávalo svědectví o nevšedních jeho zásluhách, i bylo zároveň novým dokladem vděčné a uznalé mysli krajanů našich.«

Dne 26. května r. 1869 vzpomněl zesnulého impresora jednatel Společnosti Musea království Českého ve valném shromáždění slovy: »K nejstarším údům Společnosti, jež jsme v minulém správním roce úmrtím ztratili, náleží také o českou literaturu zasloužilý knihtiskař a nakladatel p. Jan Hostivít Pospíšil v Hradci Králové.«

Deset let po smrti Pospíšilově ocenil střízlivě význam Pospíšilův ve svých vzpomínkách MUDr. J. B. Pichl,[1]) který byl pamětníkem slávy královéhradeckého Veleslavína: »Do polovice let třicátých byly již téměř všeckny mladší síly spisovatelské kolem firmy J. H. Pospíšilovy se soustředily. Bylť Pospíšil vskutku ve své živnosti nadání zvláštního a uměl dobře používati své znalosti potřeb času i lidu našeho, z důvěrného obcování se spisovateli nashromážděné. Mimo to byly jeho způsoby, celé jednání jeho takové, že musil každého, s nímž měl co jednati, si nakloniti. Proto mu veškeré spisovatelstvo ochotně vstříc přicházelo. Bylo také i jeho obyčejem mluviti o obětech, jež vydáváním českých spisů vlasti a národu přináší, ač bylo patrno, že veškeré tyto jeho oběti stálému vzrůstání jmění jeho spíše byly k prospěchu nežli na újmu. Musiť člověk« — uvažuje Pichl — »arci dlouho vlasteneckými obětmi se namáhati, než z nich nějaké zámož-

[1]) Česká Včela, 1878, str. 107.

nosti se dodělá, a mimo to také ani každý to nedovede. Jest k tomu zvláštní schopnosti, zvláštní praxe zapotřebí. Naši spisovatelé na př. také zajisté s Pospíšilem a druhými byli zbohatli. Naopak! Ale ať si; jen když z prospěchu jednotlivce prospívá spolu věc, pro kterou všickni síly své nasadili. Ta zásluha nedá se Pospíšilovi upříti. On porozuměl své době; ona ho potřebovala, on uměl jí použíti. Kdykoli o rozkvětu naší novější literatury bude se psáti, bude jeho jména vzpomínáno.«

Z nejstarších přátel doprovázel Pospíšila na poslední cestě jeho též MUDr. Fr. C. Kampelík. Nepronesl sice pohrobní vzpomínky, ale to, co pocítil nad otevřeným hrobem královéhradeckého biskupského a krajského impresora, několik dní po pohřbu napsal. Vzpomínka jeho určena byla pro tisk, ale za života jeho nevyšla.[1])

Kampelík vzdal Pospíšilovi veškeru chválu. Viděl nejen světlo, nýbrž i stíny v povaze jeho. Zdůrazňoval, že Pospíšil miloval svůj národ a chtěl mu také prospěti tiskárnou svou. Ale nikdy se nesnížil k tomu, aby »sprosté jarmareční písničky a jiné frašky co tmářský pozůstatek z jesuitského předešlého věku, byl tiskem vydával a národu mysl bídnými věcmi zatemňoval«, protože byl »jakožto vzdělaný, až příliš horlivý katolík, lepším křesťanským duchem veden«. Byl také Pospíšil »*skutečný Hostivít a Staro-Čech*«.

Kampelík správně soudil: kdyby byl býval Pospíšil nezakopával nepraktičně stavitelskou libůstkou svou kapitálu, že by bylo bývalo působení jeho »velikánské a blahodějné nejen pro Čechoslovany, ale pro rakouské Slovany vůbec«. Zabránil by býval tak zhoubné »literární dvojici v Čechoslávsku«. Ale co Kampelík vytkl příteli svému, nemělo býti na úkor jeho zásluhám, jež dovedou vyvážiti stíny života zesnulého.

Kampelík zmínil se též v nekrologu svém, kterak Pospíšil nemálo tepal ty, kdož češtinu v hovoru nešvařili cizími slovy jako »truskami«. V životě Pospíšil byl příkladně střídmým. Hry v karty nemiloval. K zásluhám jeho také náleží, že obec královéhradecká měla svého lékaře (fysika), aby chudina zdarma měla kam v čas potřeby obrátiti se o radu lékařskou. »Opravdově chudým rád byl co lidumil nápomocen. Lenivců a nedbalců byl neúprosným nepřítelem.« V posledních letech života svého rozdával knížky, a neměl-li jich u sebe, i peníze . . .

Kampelík v nekrologu svém radil rodině, že by nejlépe uctila památku zesnulého, kdyby založila s jménem jeho nadání, z něhož by byli podělováni v Hradci a na Kuklenách užitečnými knihami hodné dítky a čilí učňové, kteří by lnuli k národu.

Lékař-vlastenec podával také tenkráte návrh Pospíšilova pomníku: »Na hřbitově kuklenském, kde přeměny očekává, zazděte do kostelní zdě sličnou tabulku z kovu pod stříškou, kde pěknou abecedou a azbukou, z dálky již čitelnou, napsáno stojí asi toto:

---

[1]) Vzpomínku Kampelíkovu vydal jsem r. 1913 v »Osvětě«, str. 503 a d., viz též 2. str. obálky 9. čísla.

Zde odpočívajecí *Jan Hostivít Pospíšil*,
rodák kutnohorský, měšťan kralohradecký, slovutný biskupský
a krajský impressor,
horlivý buditel národní literatury, vydav přes 400 knih
a knížek československých, sám zase nového vydánia
očekává.
11. října 1868.[1])

* * *

Na konci pohrobní vzpomínky své vylíčil Kampelík Pospíšilův pohřeb. Ačkoliv slavený kdysi impressor tolik knih vydal a Hradec Králové daleko po »Čechoslávsku« rozhlásil a nemálo slovutným učinil, nezvěděli ani mnozí národovci o jeho skonu, až teprve když byl již pohřben. »V Hradci Králové ale, když v neděli 11. října po 4. hodině pohřeb jeho ustanoven byl, povstalo již o 2 hodinách neobyčejné hnutí národa a zvláště mládeže jeho. Nával k domu jeho, kde na márách ležel, byl nesmírný, ač žádná nádhera lid nelákala. Zvláště mládež silně se tlačila k němu, majíc oko oslzené, aby posledním křížkem na rakvi svému dobrodinci, který ji knížkami podílel, žalné s Bohem dala. A když jeho tělo po náměstí pražskou branou na hřbitov do Kuklen nešeno bylo, tíseň po náměsít velkém povstala, jelikož veškeré obyvatelstvo české bylo přítomno průvodu jeho, i na baštách pražské brány stál tlačící se národ, s Bohem jemu uctivě dávaje. Bolně cítil v srdci svém, že zas jednoho ze dvojenců horlivých k hrobu doprovází. Nikým nevyzýván, pompou nelákán, tak velečetnou přítomností národ svého zasloužilého slovutníka, hořem sklíčen, přece ctil, aby mu sice tichý, ale velkolepý národní pohřeb udělal, jakého od pradávna v Hradci nebylo.«

Kampelík skončil vzpomínku na Pospíšila stručně slovy:

»Úcta i památka jemu!«

Nad rakví Pospíšilovou nemluvil nikdo. Zavznělo jen »De profundis clamavi ad Te, Domine!«, zapěny žalozpěvy, ozval se tlumený pláč nejbližších, zazvučely zvony . . . Nikdo nepromluvil ani nad otevřeným hrobem Pospíšilovým. Jen Kampelík, který byl době Pospíšilově nejblíže, procítil celou tragiku velikého starce . . . A co cítila srdce synů zesnulého, Jaroslava, Ladislava, Stanislava a Václava? A co odehrávalo se v duších jeho dcer, Kateřiny, Antonie a Marie? . . . .

Návrh Kampelíkův na památník Pospíšilův byl v celku přijat. Jen nápis na desce poněkud pozměněn:

Jan Hostivít
Pospíšil,
obětovný a horlivý nakladatel českých knih
a buditel národnosti české
zemřel 8. října 1868
v 84. roce věku svého.

[1]) Kampelík uvádí zde datum Pospíšilova pohřbu.

Jan a Josef Hejret:

Hospodářský význam Ruské Asie.

(Dokončení.)

Přikládáme statistiku o spotřebě bavlny v ruské říši.

Spotřeba bavlny v Rusku (v pudech)			
	z asijského Ruska	ze zahraničí	celkem
1888	1,212.462	7,944.817	9,156.279
1900	5,741.000	10,289.275	15,130.275
1903	10,340.806	14,560.478	24,901.284
1912	14,301.338	10,980.670	25,281.908

Statistika ukazuje stálý vzestup domácí produkce a rychlé zmenšení dovozu z ciziny. V budoucnosti můžeme čekati další rychlé stoupání domácí výroby. V Zakavkazsku jest na 800.000 desjatin půdy, vhodné pro pěstování bavlníku. Těžkopádný ruský mužík se však jen těžko odhodlává k změně hospodářského způsobu. — Vláda připravovala před válkou nové dalekosáhlé rozšíření kultury bavlníkové. Jen ve Ferganě bylo zajištěno 900.000 desjatin pro pěstování bavlníku. Také v projektovaném zavlažení Turkestanu pamatováno bylo na bavlníkové kultury, takže, nebýti světové války, mohla se Ruská Asie státi v několika desítiletích velmi důležitým výrobcem bavlny.

Také pěstování rýže rychle se rozvíjelo před válkou v Turkestanu, hlavně ve Ferganě, na Samarkandsku, v oblasti řek Syr- a Amu-Darje. Značný význam mělo v poslední době pěstování vinné révy, zvláště na Kavkaze. Vinice zabíraly zde přes 10.000 desjatin úrodné půdy, Kavkazská sklizeň tvořila přes 60% celé ruské výroby. V Střední Asii zakládají se vinice teprve v posledních letech. Větší část středoasijské výroby spotřebuje se na výrobu hrozinek. I pěstování tabáku rozvíjí se v poslední době, má však dosud jen místní význam. Hrubé druhy tabáku zásobují hlavně sibiřské trhy. — Velmi dobré počátky má za sebou hedvábnictví. Středem jeho jest Kavkaz. Turkestan vyrábí dosud téměř výhradně jen pro svou potřebu. Přebytek jde do Marseille a do Moskvy. V minulém desítileti kolísala produkce v Zakavkazsku mezi 150—160.000 pudy suchých kokonů, v Turkestanu mezi 120—130.000 pudy. Hedvábnický průmysl se soustřeďuje v gubernii kutajské a jelizavetpolské. V této jest přes 50 továren na hedvábí. Z Kavkazu vyváží se každoročně přes 400.000 *kg* surového hedvábí.

* * *

Vedle pěstování obilnin má pro sibiřský hospodářský život veliký význam *výroba másla a sýra.* Máslo tvoří již dnes nejdůležitější složku sibiřského vývozu. Vyrábí se dnes v celé gubernii tomské a omské. Roku 1903 bylo z těchto gubernií vyvezeno 2,500.000 pudů

másla v ceně 25,000.000 rublů, roku 1912 již 4,500.000 pudů v ceně 75,000.000 rublů. Výroba másla stále stoupá a rozšiřuje se do sousedních gubernií. Teprve po vystavění sibiřské dráhy a povolání dánských instruktorů začíná sibiřské máselnictví se rychle rozvíjeti. — Roku 1903 bylo již na Sibiři 2500 mlékáren a počet jich rok od roku vzrůstá. Také v oblasti altajské, velmi bohaté na pastviny, povstaly veliké společnosti a mlékárny. Roku 1901 bylo v Altajsku 300 mlékáren, které vyrobily ročně 200.000 pudů másla v ceně 2,000.000 rublů. (Pud zde stojí 10 rublů.) I v stepním území středoasijském stala se výroba másla důležitým hospodářským činitelem. V stepi rozšířilo se užívání odstředivek a dnes zabývá se výrobou másla kozák, přistěhovalec i kočovný Kirgiz. Ba mnozí Kirgizové, vidouce, jak veliký zisk přináší máslaření, rozhodli se přejíti od pěstování koní a beranů k máselnictví a tím i k životu usedlému. Při veliké zdatnosti Kirgizů lze předpokládati, že jejich usazení přinese nový život do rozsáhlých stepí.

K zdokonalení výroby přispívá velmi organisace výrobců. Výrobci másla jsou organisováni ve »Svazu západosibiřských máselnických artělí«. Svaz skládá se z 563 artělí, které mají přes 500 prodejen.

Nejnověji rozhodl se svaz zabývati se i výrobou sýra. První pokusy podniknuté v roce 1912 se nezdařily: sýr byl příliš hrubý. Proto bylo posláno svazem do Anglie několik funkcionářů, aby se tam vyučili modernímu sýraření. Po jejich návratu bylo počato s výrobou a výsledek byl skvělý. 4000 pudů sibiřského sýra poslaného do Anglie roku 1913 bylo rozebráno. Hlavní anglický překupník sibiřského másla a sýra Landsdail povolil svazu úvěr na koupi sýrařského zařízení pro 40 závodů. Sibiřští rolníci a artěle se vyslovují, že sýraření přináší mnohem větší zisk než výroba másla. K usnadnění vývozu rozhodl se svaz zříditi na Obu své vlastní parníkové spojení, neboť musil až dosud platiti soukromým podnikatelům obrovské sumy za vývoz másla a dovoz strojů, zvláště když podnikatelé vytvořili syndikát. Roku 1913 koupil svaz artělí dva parníky a několik nákladních lodí a převzal tak do svých rukou vývoz západosibiřského másla, alespoň v rayonu obském.

Roku 1916 bylo v »Svazu sibiřských máselnických artělů« organisováno přes 1000 družstev. Svaz zřídí v západní Sibiři továrnu na zpracování koží, továrnu na výrobu mýdla, zápalek, pily a továrny obuvi. — Jak viděti z tohoto programu vyvíjí i za války velmi čilou činnost.

Sibiřské máselnictví mělo před válkou veliký hospodářský význam: zásobovalo trhy evropské a mělo nesmírný vliv na utváření cen na evropských trzích. Koncentruje se nyní hlavně v západosibiřských městech Omsku, Tomsku a Novo-Nikolajevsku. — Za války byl vývoz do ciziny úplně přerušen, zato armáda potřebovala stále velmi značné množství zboží. Vláda vzala si nákup sibiřkého másla pro armádu sama do rukou. Roku 1916 dovoz ze Sibiře z okrsků Barnaul, Bijsk a Kamen obnášel 250.000 beček másla proti 432.000 beček r. 1915, dále proti 528.000 beček r. 1914 a proti 437.000 beček r. 1913. Ceny vládou stanovené se až do září 1916 pohybovaly mezi

16·— až 18·50 rubly za pud (= 16·38 *kg*), ale od 1. (14.) září stoupla cena o 9 rublů.

S výrobou másla úzce souvisí chov hospodářských zvířat. Vláda chápe se všech prostředků, aby povznesla chov dobytka. Roku 1914 mělo se konati zkoušení a šetření stavu dobytka v 28 guberniích. Podle tohoto nařízení mají býti při hospodářských školách zřízeny stanice pro chov dobytka. Zvláště v Turkestanu byl položen slibný základ pro pěstování karakulských ovcí. — Jsou to ovce výtečných vlastností, původu bucharského. Kdežto dříve stálo pěkné zvíře 6—15 rublů, stoupla nyní cena jeho na 60—100 rublů. Celá řada koloniálních států zajímá se o tuto výbornou raçu. I Německo je chtělo zavésti v afrických osadách. Čisté ovce karakulské jsou však málo kde. V ruské Asii pěstuje se raça vzniklá křížením s ovcí kirgizskou. Chov jest velmi snadný a výnosný. Ovce mohou býti v létě i v zimě pod širým nebem. Snesou i mrazy 30 stupňové. Kůže těchto ovcí jest surovinou pro výrobu drahých kožišin (persianu). Stála před válkou 6—14 rublů. Obchod s nimi soustřeďuje se v Nižním Novgorodě. V novější době zavádí se chov tohoto výtečného plemene i v některých krajích gen. guvernerství stepí a sousedních oblastech jižní Sibiře.

Se stále vzrůstající výrobou másla a jeho výborným zpeněžením vzrůstá rychle počet hovězího dobytka. Téměř každý osadník při sibiřské dráze má stádo 20—25 kusů. Hospodáři používají výtěžku obilních žní ke krmení zvířat, neboť na Sibiři jesť cena obilí velmi nepatrná.

Chovu dobytka daří se též výborně v gubernii jakutské a lze předpokládati, že chov dobytka rozvine se záhy i v krajinách severně položených. Aspoň pokusy dokázaly, že veliká část Sibiře, pokrytá nyní tajgou, mohla by býti proměněna ve výtečné pastviny. Chov dobytka na Sibiři jest dosud na velmi primitivním stupni. Zvířata jsou i v největších mrazech na volném vzduchu, jen střecha chrání je před deštěm a sněhem. Moderní luční hospodářství není na Sibiři známo. Celý Sibiřský sever hodí se k chovu dobytka a bude jistě jednou náležitě využit. Pak bude Sibiř největším výrobcem másla a sýra na celém světě.

V poslední době rychle se rozvíjí drůbežnictví. Před válkou exportovalo se do západní Evropy veliké množství vajec a drůbeže, jejíž chov je usnadněn spoustou laciného obilí.

Zato hlavní kdysi odvětví sibiřského vývozu — vývoz kožišin — rychle upadá. Nerozumné hubení zvířat mělo za následek, že dnes jsou zvířata, jejichž kůže jest drahocenná, vzácností. Zvláště sobolové byli nemilosrdně hubeni, takže vláda musila zakázati úplně hubení těchto zvířat na tři roky. Všechny kůže v zemi se nacházející musily býti předloženy úřadům a byly policejně známkovány a každý, kdo by byl prodal neznámkovanou kůži, byl přísně potrestán. Má se tak zameziti obchod sobolími kožemi a tím i zabíjení těchto vymírajících zvířat. Zajímavý podnik založil Kondrát Amaznirov. Zřídil na poloostrově Peščanu (u Vladivostoku) umělý chov sobolů. Podařilo se mu chytit 6 živých zvířat (samců a samic) a dle sdělení místních listů

se prý umělý chov sobolů zdařil. To by ovšem mělo pro sibiřský obchod kožišinami značný význam.

Sibiř kdysi oplývala drahocennými zvířaty. Touha po vzácných kůžích vedla kozáky na Daleký východ, asi jako zlatá horečka španělské dobyvatele v Americe. Získávali jich dříve spousty za kousek chleba, za laciné železné výrobky — a zvláště za kořalku. Dnes zabloudí jen zřídka ledový medvěd k sibiřskému pobřeží, stejně jako medvědi a tygři do Amurska zabloudí jen ojediněle ze sousedního Mandžurska. V různých krajinách Sibiře udržely se rozličné druhy lišek, které poskytují výtečné kožišiny. Sibiř oplývá velikým množstvím vodních ptáků (divokých husí a kachen), které v létě žijí na rozmrzlé tundře a v zimě se stěhují na jih. Ledový oceán přispíval dříve k obživě obyvatelstva. Tuleni a mroži přicházeli tenkráte v stádech k sibiřskému pobřeží. Ještě dnes zabloudí dosti často malé stádo těchto zvířat na ruské břehy. V XVIII. století oplývaly krajiny kol úžiny Behringovy polárními liškami, vydrami, bobry a lachtany. Jistý irkutský kupec nalovil tehdy za rok v těchto končinách 5 vyder, 1222 lišek a 2500 lachtanů. (Na ostrově Behringově žijí dosud lachtani (druh tuleňů) v stádech pod ochranou ruské vlády, která pronajala lov jisté americké firmě.) Obchod s kožišinami nemá již toho významu jako dříve, kdy jediná výprava mohla za rok získati několik tisíc sobolích kůží. Dnes má jakýsi význam jen export kůží bílých lišek a hranostajů. Nejvíce kožišin se vyváží z Jakutska (ročně asi za 1,000.000 rublů).

* * *

Pro hospodářský rozvoj ruského Dálného východu bude míti zajisté nesmírný význam důkladné vykořisťování obrovského rybného bohatství všech ruských vod — od Vladivostoku až po Kamčatku. Do války rusko-japonské byli zde všude Japonci a Američané pány. Rusové lovili vlastně jen na čtyrech místech: U Nikolajevska, Vladivostoku, na pobřeží kamčatském a sachalinském, na posledních dvou lovištích měli však Japonci rybolov téměř úplně ve svých rukách.

Vývoz ryb do Japonska počal v devadesátých letech minulého století. Od té doby přijížděly do ruských vod celé rybářské flotily japonské, které lovily podloudně, aby nemusily platiti předepsaný poplatek. Protože nezákonný rybolov stále víc a více se rozmáhal, musila ruská vláda vypraviti k pobřeží Kamčatky dopravní loď Jakutsk, která konala zde jakousi policejní službu. K zamezení podloudnictví velice přispěl zákon o konfiskaci všech lodí, jež by chytaly bez úředního svolení v ruských vodách. Japonci, kteří potřebují sledě jednak jako potravu, jednak jako hnojivo pro svá rýžová pole, vymohli si po vítězné válce odstoupení jižního Sachalinu a tím i práva rybolovu v jeho vodách. Moře mezi Sachalinem a ostrovem Jezo jest nejbohatším japonským rybářským rayonem. Jest v něm každoročně vytěženo téměř 10,000.000 pudů sleďů (tři čtvrtiny u ostrova Jezo).

Hlavním ruským lovištěm jest moře u Nikolajevska a Vladivostoku. U Nikolajevska loví se mnoho ryb lososovitých. Lov jest zde velmi snadný a vydatný. Zato výtěžek lovu vladivostockého násled-

kem špatného hospodaření velmi poklesl. Ruská vláda poznala, jak veliký užitek přináší rybolov Japoncům, a proto začala organisovati i ruské rybářské podniky. Tak u Nikolajevska bylo roku 1900 na 135 stanic rybářských s 3000 dělníky a bylo vytěženo ryb za 1,500.000 rublů. Také na Kamčatce bylo zřízeno 47 stanovišť, které vytěžily za rok 500.000 pudů ryb. Zvláště se osvědčily artěle livonských rybářů. Bylo zde zřízeno několik lednic a organisován vývoz zmrzlých ryb na cizí trhy a do evropského Ruska.

Ke konci XIX. století vznikl na Dálném východě ruský velrybářský podnik hraběte Kaizerlinga. S počátku měl podnik pouze dvě lodi, které ulovily za rok na 80 velryb. Roku 1903 zabito však 300 velryb. Parník velrybářské společnosti »Michajl« představuje velikou plovoucí továrnu se všemi prostředky k výrobě velrybího tuku. Výrobky firmy šly většinou do Japonska, teprve v novější době i na trhy americké.

Vláda podporovala vydatně ruské rybáře. Když dělový člun »Mandžur« polapil 12 japonských škun s nákladem 1,000.000 kusů lososů (roku 1903), byly dány tyto dvě lodi k disposici estonským artělům. Ruské hospodářské kruhy shodují se v tom, že rybolov ve východních mořích má velikou budoucnost. Také sibiřské veletoky a jezero bajkalské oplývají obrovským rybným bohatstvím. Výtečnou chuť má bajkalský omul, amurská keta, lenská nělma a jenisejský jeseter. Rybolov v těchto lovištích jest dosud v počátcích. Americký odborník napsal svého času ve filadelfském Heraldu, že při racionálním chovu ryb mohla by Sibiř zásobovati celou západní Evropu. A zatím ještě dnes dováží se do Zabajkalska veliké množství masitých konserv. Rozvoji rybního průmyslu velice vadí nedostatek stálých odběratelů. Velmi často klesnou značně ceny nalovených ryb, pouze z toho důvodu, že není kupců. Jest jisto, že při poměrné láci výtečných sibiřských ryb, jichž cena na příklad v r. 1908 kolísala mezi 5—10 rubly za pud, vyplácel by se výborně jich vývoz do evropského Ruska a západní Evropy. Ovšem bylo by nutno, aby sibiřská železnice poskytla zvláštní vagony a aby ruská vláda snažila se buď sama, nebo vytvořením větších vývozních společností povznésti sibiřský rybolov a poskytla novému hospodářskému odvětví největší podporu.

* * *

Veliký vyznam pro hospodářský rozvoj Sibiře bude míti zajisté obrovské bohatství nerostné, které již dnes staví Sibiř v popředí světové produkce, ač větší část území východosibiřského není dosud prozkoumána. Jednotlivá naleziště sibiřská byla objevena čirou náhodou, tak na příklad při stavbě železnice amurské bylo odkryto několik pánví uhelných. O tom, jak neprozkoumané jsou ještě útroby Sibiře, podává nejlepší důkaz objevení veliké uhelné pánve v jižním Ussurijsku, v bezprostřední blízkosti Vladivostoku, o níž se do nedávna nic nevědělo. Ač rozměry této pánve nejsou dosud přesně stanoveny, možno říci již nyní, že uhelné bohatství Ussurijska zastíní všechny ostatní sibiřské uhelné oblasti. Stejně neočekávaně byly objeveny veliké doly na tuhu při ústí Jeniseje, podle kusů tuhy, vy-

plavovaných vodou. Vším právem můžeme proto očekávati na nové důležité objevy nerostných bohatství v rozlehlé Sibiři.

Ostatně ani rozsáhlé pánve uhelné, z nichž se po dlouhou dobu těží, nejsou přesně prozkoumány. Dle Kowalewského jsou naleziště hořlavých látek rozšířena po celé Sibiři, od stepi Kirgizské až po Tichý oceán. V přítomné době těží se pouze z dolů ležících v bezprostřední blízkosti dopravních linií. Mnohé doly, jež prohlásila ruská vláda za vyčerpané, chovají ve větší hloubce ještě mohutné vrstvy uhelné. Tak doly Kurillské svého času byly prohlášeny Rusy za vyčerpané. Jakmile však dostaly se ostrovy Kurillské do rukou japonských, byly znovu otevřeny a těží se z nich nyní přes 10,000.000 pudů ročně. Proto není možno odhadnouti celkovou uhelnou zásobu Sibiře jednotným číslem, ač se o to mnozí učenci pokoušeli. Podle výpočtů ruského profesora Latugina chová nitro Ruské Asie více než 175 miliard tun uhlí. Za nejdůležitější uhelnou pánev asijských osad ruských pokládán jest dosud všeobecně okruh kuzněcký, který prý předčí svou uhelnou zásobou i proslulou oblast donskou. Pánev kuzněcká náleží k báňskému okruhu altajskému a zaujímá na 40.000 čtverečných verst. Jest v ní uhlí několika druhů, které bylo dosud užíváno jen místními továrnami. — Veliké uhelné pánve v Střední Asii, v gubernii jenisejské, amurské a ussurijské nejsou dosud přesně prozkoumány. — Na ostrově Sachalině zaujímají prý vrstvy uhelné 5500—8000 čtverečných verst a jdou prý do velmi značné hloubky. Dosud se však z nich netěží.

Sibiř oplývá velikým bohatstvím železných, měděných a olověných rud, které budou jistě v budoucnosti mocným základem báňského průmyslu, tím spíše, že všude jest po ruce dostatek paliva. Největší současné báňské podniky jsou v rukách cizozemských společností, zvláště anglický kapitál se tu uplatňuje.

Tak v nejbohatším báňském okruhu — dolech altajských — rozhoduje veliká britská společnost Ridderova. Altajský okruh náleží již po staletí k nejproslulejším dolům sibiřským. Již od začátku 17. století ryžovali Rusové v bystřinách altajských na zlato. Měď byla zde objevena již r. 1723. První větší doly byly zřízeny Demidovem r. 1735. O dva roky později byly odkryty slavné stříbrné doly Zmeinogorské, které po celou polovinu osmnáctého století byly nejproduktivnějšími na celém světě. — Roku 1747 stalo se území altajské (v rozloze 440.000 km^2) carským majetkem. K zvelebení dolů byli povoláni němečtí horníci, kteří se během doby úplně poruštili. Byla zde odkryta naleziště stříbra, zlata, olova, niklu, zinku a železa. Pro další rozvoj báňského průmyslu altajského mělo však velmi zlé následky poklesnutí cen stříbra, nedostatek paliva (lesy altajské byly nehospodárně vykáceny) a špatné komunikační spojení. V letech 1745—1860 bylo zde vytěženo 22.275 *q* stříbra. — Později doly rychle poklesly a teprve objevením obrovských pánví uhelných na řece Tomu začíná se nová doba v dolování altajském. Kraj se rychle rozvíjel, doly znovu rozkvetly a tak musila vláda přikročiti k stavbě nesmírně důležité železnice altajské.

Po celé Sibiři vyskytuje se v značném množství zlato a jiné drahé kovy. Naleziště zlata a drahokamů byla odkryta záhy po objevení Sibiře. Kozáci, právě tak jako Španělové v Americe, pátrali po drahých kovech a drahocenných kožišinách — o dobývání uhlí a kovů užitkových se nestarali. Dobývání zlata bylo vždy velmi důležité pro hospodářský život sibiřský a ještě dnes stojí Sibiř v tomto ohledu na čtvrtém místě v světové produkci. Stará naleziště nejsou ještě úplně vyčerpána a stále jsou objevována nová. Roční produkce sibiřská kolísá kolem 2000 pudů ročně. Roku 1903 bylo vytěženo v ryžovištích tomských $357^1/_2$, irkutských $1320^3/_4$, nerčinských $142^1/_2$, v pohoří altajském $14^3/_5$ pudů.

Zlato v Sibiři bylo nalezeno mnohem později nežli na Urale. Roku 1831 nalezeno v horách mezi Tomem a Jenisejem. Roku 1836 přešlo se na východ k hranicím jenisejské a irkutské gubernie. Odtud šli zlatokopové k Tunguzkám (1840—41), do oblasti jakutské, na Kamčatku a k pobřeží ochotskému. Zlato se ryžuje a vyskytuje se v písku v podobě malých zrn a lístečků, mnohdy však bývají nalezeny i veliké kusy. Tak v ryžovišti Miasském nalezena hrouda zlata, co do velikosti devátá na světě. Váží 2 pudy 7 liber a 92 zolotniků. Nalezena byla mužíkem v dole, kde se již dlouho nepracovalo. Zlatá hrouda jest v museu sibiřského báňského ústavu. Zajímavo jest, že po 40 letech byl v těchže dolech nalezen jiný veliký kus zlata, jenž vážil 1 pud 9 liber a 15 zolotniku. Byl poslán do petrohradské mincovny, odlitek jeho pak byl uložen v museu báňského ústavu. — Nyní těží se zlato téměř v celé Sibiři, větším dílem z náplavů. Jsou však známa také prvotní naleziště. Zvláště v okruhu altajském a jenisejském jsou některé horniny zlatonosné.

Těžba stříbra je nyní nepatrná, ač naleziště jsou velmi hojná, zvláště v Altaji, Kirgizské stepi (oblast semipalatinská a akmolinská), v Nerčinském báňském okruhu, Jakutsku, v Přímořské oblasti a na mnohých místech v Turkestanu. Nerčinský báňský okruh jest vykořisťován již od dob Petra Velikého, ale nyní dobývá se v něm téměř výhradně jen olověná ruda. Stejné poměry jsou i v Jakutsku.

Úžasně bohatá na nerosty jsou území Dálného východu, zejména Zabajkalsko, Amursko a Ussurijsko. Tato rozsáhlá území nejsou ještě vědecky prozkoumána. Jen náhodou objeveny byly některé doly. Většina pohoří východosibiřských, pokrytých tajgou, chová v sobě jistě mnoho překvapujících bohatství nerostných. V Jakutsku známa jsou naleziště uhlí, rud železných, měděných a olověných; v Zabajkalsku naleziště rtuti, tuhy, uhlí, nafty; v Amursku uhlí, různých rud, asbestu a náplavy chovající v sobě perly, acháty a jaspisy. Nerosty oplývá zvláště provincie irkutská — z níž vyváženo jest nyní veliké množství zlata — a stejně i území Ussurijské, zvláště okolí Vladivostoku. Známo jest, že Vladivostok jest vystavěn nad velmi bohatou uhelnou pánví. Na pobřeží zátoky Expediční jest cítiti pronikavý zápach jodový. Jeden z předních lékařů vladivostockých se vyjádřil, že by tu mohly býti zřízeny malým kapitálem skvělé lázně jodové. Jod by tu mohl býti snadno těžen v rozsáhlých rozměrech. Lékař tvrdí, že revmatikové, kteří musili býti k zátoce obtížně dopraveni,

po sezonní lečbě byli tak zdraví, že mohli i tancovati. Roku 1907 byla vystavěna na pobřeží zálivu v Posjevje zdravotní stanise pro vojíny amurské oblasti a její výsledky, zvláště při revmatismu jsou prý výtečné. V blízkosti Vladivostoku vybíhá do moře proslulý Mramorový mys, který oplývá překrásným bílým mramorem. Ale nikdo se nazajímá o jeho lámání. Roku 1915 těženo bylo v Ussurijsku uhlí černé i hnědé, rudy železné, stříbrné, měděné a olověné, zlato, asbest a jemné hlíny. Důležitou báňskou oblastí v přímořském kraji jest zátoka sv. Olgy, kde se těží na mnoha místech stříbrná ruda a uhlí. O podniky v této zátoce starají se vladivostočtí kapitalisté.

Specificky sibiřským odvětvím hornictví jest sbírání mamutích klů, které se provozuje na pobřeží Ledového oceánu a na ostrovech novosibiřských. Jarní vody podrývají pobřeží, vyplavují v Jakutsku veliké množství klů mamutích, které jsou výtečnou náhradou za slonovinu. Evropané i Jakuti vydávají se v zimě přes zamrzlé moře na ostrovy novosibiřské, v létě tam sbírají mamutí kly a v zimě se vracejí po zamrzlém moři na pevninu.

V mohutných horských pásmech, jež tvoří jižní hranici sibiřskou, nalezeno bylo mnoho vzácných drahokamů. V Altajském okruhu provázejí drahokamy zlato a platinu. Roku 1913 byl nalezen v pohoří Chinganském (mezi Chabarovskem a Blagověščenskem) překrásný smaragd a později objeveno rozsáhlé naleziště tohoto vzácného drahokamu. Smaragd se zde vyskytuje v rozsáhlých jeskyních. — Kromě toho byly v Chinganském pohoří objeveny akvamariny, ametisty, malachit a měď.

V Kavkazsku a Turkestanu první místo zaujímá těžba nafty a kamenné soli, vedle toho dobývá se v Kavkazsku manganová ruda, zlato, stříbro, uhlí, olověné, měděné a železné rudy, v Turkestanu uhlí, ruda olověná a železná, síra, kamenec a hrnčířská hlína. — Roku 1915 odkryto v Turkestanu bohaté ložisko arsenové rudy v blízkosti Tšinganu. V nejbližší době bude přikročeno k těžení, jež prý bude velmi lehké a výnosné. Stejně podařilo se ruskému příslušníku Petrovu získati v nájem bohaté doly ledkové u Karši (v rozloze 23 *ha*) od emira bucharského. Také tyto doly mají prý velkou budoucnost. Nejdůležitějším nerostem kavkazským jest ruda manganová, jíž se dobývá v poslední době veliké množství. Kavkazský mangan vyváží se do západní Evropy a do Německa. Značně důležité jsou i pánve uhelné, které na mnohých místech jsou téměř na povrchu zemském. Ve spojení s těžbou uhlí rozvíjí se těžba mědi.

Obrovský význam v báňském průmyslu Ruské Asie má těžení soli. Sůl vyskytuje se v Ruské Asii buďto ve formě soli kamenné (zvláště v gubernii irkutské), nebo jako sůl vytěžená ze slaných jezer, zbytků bývalého moře. Z gubernií sibiřských vytěží nejvíce soli gubernie tomská (více než 2,000.000 pudů ročně) a irkutská (400.000 pudů). Kavkazsko vytěží za rok přes 3,000.000 pudů, Turkestan se Zakaspickem na 2,500.000 pudů. Obrovská solná ložiska, jichž využitkování bude úkolem budoucnosti, rozkládají se na východním pobřeží moře Kaspického. Na poloostrově Mangišlaku jest prý uloženo na 20,000.000 pudů soli (95% $NaCl$), v krajině Baba Chadschi na

218,000.000 pudů. Veliká solná ložiska jsou též v blízkosti Usboi. Množství vnitrozemských bezodtokých jezer v Zakaspicku, Turkestanu a gubernii tomské chová v sobě téměř čistou kuchyňskou sůl. V zátoce Kara-bugaz jest uloženo největší množství hořké soli (Glauberovy soli), s jakým se kde na světě setkáváme. Jest zde dle odhadu uloženo a ve vodě zátoky rozpuštěno 64 miliard pudů této důležité soli. Veliká spotřeba ledku za války přiměla ruské úřady k podrobnému prozkumu ruských pustinných jezer za účelem nalezení nějakého vlastního zdroje ledku. Půda v zakaspické stepi obsahuje sice na mnohých místech až 1% chilského ledku, ale to k dobývání nedostačuje. Větší množství ledku chová v sobě jezero Schor-kala, asi 10 verst od Geok-Tepe vzdálené. V něm podle inženýra Nowakowského jest přes 1,000.000 pudů chilského ledku. Těžba bude sice nákladná, ale za války nehraje cena materiálu nijak velikou úlohu.

V poslední době objevena byla v Zakaspicku řada nových nalezišť (síra, uhlí, nafta, měděné a železné rudy), v Turkestanu odkryta uprostřed pouště nesmírná ložiska síry, ve Ferganě přišel profesor Vernadský na stopy radia. Již dříve nalezeny stopy radia na Kavkaze, na Urale a v Sibiři. Význam těžby radia vysvitne z fakta, že v Rusku umírá ročně rakovinou na 150.000 lidí. Pro tisíce těchto nešťastníků bylo by léčení radiem jistou spásou.

K doplnění obrazu o báňských poměrech v Ruské Asii nutno se ještě zmíniti o těžbě nafty na Kavkaze a v Zakavkazsku. Těžba nafty jest dosud hlavním odvětvím hornickým v Ruské Asii. Koncentruje se nyní na poloostrově Apšeronském, hlavně v městě Baku. Území toto bylo připojeno k Rusku již v době Petra Velikého. Hlavní rozkvět naftového průmyslu spadá až do dob posledních. V novější době byla nafta nalezena na mnoha jiných místech, tak zvláště v Zakaspicku, Turkestanu, Bajkalsku a na Sachalině. Mimo to jsou známa méně cenná naleziště u Tiflisu, v území těreckém a na poloostrově tamanském. Přes to naftoví průmyslníci kupují nejraději území na poloostrově apšeronském, platí zde státu tisíce rublů za každou píď země, jen aby mohli snadno dobývati naftu. Nechtějí hledati nová naleziště v Turkestanu a v urálském okruhu, kde jest půda velmi laciná. Často i v těchto odlehlých krajinách najdou se bohaté naftové okruhy. Ale na vydatnou těžbu v těchto oblastech není dosud ani pomyšlení, neboť na poloostrově apšeronském jsou ještě téměř tři čtvrtiny půdy neobdělány. (Půda tato náleží státu, který ji prodává s velkým ziskem).

V Baku bylo roku 1901 na 171 firem, zabývajících se dobýváním nafty, ale zvláštní důležitosti nabyly milionové podniky Rotschilda a Nobela. Firma Nobelova měla na apšeronském poloostrově 350 pramenů. Rotschildovské podniky zakládají se v podobě zdánlivě ruských akciových společností: Kaspijsko-Černomorsko obščestvo, Mazut, Moskevská společnost a t. d.

Roku 1872 pracovalo v Baku pouze 88 továren (těžba asi 860.000 centů nafty). Vrcholu dosáhla těžba v letech 1900—1903.

Roku 1900 vytěženo 600,000.000 pudů,
» 1901 » 671,000.000 »
» 1902 » 638,000.000 »

V těchto letech stálo Rusko v čele světové produkce. Po válce rusko-japonské nastal velmi citelný pokles ruské naftové produkce. Roku 1911 vyvezlo Rusko pouze 45,200.000 pudů za hranice, což činí pouze 8 % světového exportu. Za posledních 10 let poklesla těžba v Baku o 245,800.000 pudů, tedy téměř o 36·36 %. Přirozeně velký pokles ruské těžby upoutává k sobě zájem celého světa, neboť měl v zápětí velmi značné stoupnutí cen nafty a tím i petroleje.

Hlavní příčinou poklesu ruské produkce jest to, že Rusové nehledají nových pramenů a spokojují se soustavným vykořisťováním starých studní. Následek toho se dostavil: denní těžba z jedné studně klesla během posledních pěti let z 920 pudů na 627. Hloubka studní musila býti zvýšena ze 164 na 318 sáhů. Počet vyčerpaných studní se stále zvětšuje, zvláště za revoluce, která sledovala válku rusko-japonskou, bylo jich mnoho zničeno. Vydatným prostředkem k opětnému rozkvětu ruského naftového průmyslu bylo by zajisté vykořistění nových nalezišť v Zakaspicku a Turkestanu, k němuž během doby jistě dojde.

Podle statistiky bakinských průmyslníků svítí třetina Ruska loučí a sádlem. Tak bylo vyšetřeno roku 1904, že v gubernii Vladimirské spotřeba petroleje na vsi nevzrůstá, nýbrž že v některých krajích dokonce klesá. Vysvětliti to lze pouze tím, že venkovští obchodníci velmi zdražují a všelijak falšují petrolej, takže jest kalný, zapáchá a vyhoří jen do poloviny.

Quido M. Vyskočil:

Tvář z měsíce.

Fantasie.

Lucius, básník a filosof, téměř celý život unikal zvědavosti lidských slídilů. Žije se svými nečetnými žáky na malém ostrově, vyvřelém uprostřed široké řeky, neměl nikdy mnoho chuti budovati mosty pro všednost, jež dovede i zahradě blaženství uloupiti její rajský půvab. —

Žáci Luciovi, zbožňující svého mistra, sami pečovali, aby v ničem nestrádal, starajíce se o jeho stůl, když Lucius byl tak štědrým hostitelem jejich duší.

Tkvělo opravdu cosi mimořádného v tomto poměru starého učitele k mladým žákům, jichž nesmělým myšlenkám propůjčoval básník křídla a barvy.

Z ostrova, změněného v háj, rozlétali se tito duhoví ptáci, a kde v srdcích, stejně citlivých, se zahnízdili, tam život se změnil v jedinou píseň blaženství a touhy.

Pro vlastní štědrost zapomínal však Lucius na sebe samého a proto jako náhlá noc překvapilo ho stáří, sypající první sníh do teskné zeleně vavřínové čelenky, svírající mudrcovy skráně.

»Kam odpluly růžové oblaky, stojící nad mojí zahradou?« tázal se, když to zpozoroval, a země mu odpověděla:

»Slunce dohaslo a ony dozářily, neboť jejich lesk byl jen zdánlivý. Hle! I tyto stromy byly kdysi mlády jako ty. A dnes i jejich vrcholky zachytilo slunce podzimu.«

»Toť jejich osud«, namítl básník.

»Osud všeho!« opravovala ho země.

»Blíží se tedy konec?« tázal se.

»Nadchází den veliké proměny,« zněla odpověď.

Dobrotivá tvář básníkova se rozjařila.

»Míníš, že budu žíti ve svých myšlenkách, pracujících pro dobro, krásu a právo?«

»Ani pro tebe není smrti,« vysvětlovala země. »Již před tímto životem prošels tisíci jiných a také po tomto životě najdeš nový, stejně bohatý. Což nechápeš, že vše, o čem ses domýšlel, že bylo rodem tvé obrazotvornosti, vsál jsi již dávno do své duše za oněch životů, jichž branami a kulturami jsi prošel v minulých životech?«

»Je tak těžké přisvědčiti tomu,« přiznával se básník.

»Není nic lehčího! Což já sama nezemřela jsem tisíckrát jen proto, abych prokázala, že jsem nesmrtelně živa? Což nelákám duše stromů, keřů a květin do svého klína jen proto, abych jim znovu darovala život? Což nevsávám prameny jen proto, abych je naučila novým písním a poslala opět na povrch? A což neotvírám lůno své člověku, jen proto, aby se z jeho srdce vytvořila nová podstať, hlásající nový život?« Básník neodvážil se již nic namítati. Podotkl pouze: »Ale potom buď vítána smrt jako stráž u nových bran.«

»Ano«, souhlasila země, »právě tak, jak jsi řekl — Buď vítána smrt jako stráž u nových bran! —« a ústa její se odmlčela, neboť nebylo třeba hovořiti dále. Tím více však musil přemýšleti básník.

Jeho vzpomínky se vracely minulosti, ale jejich prozření v tajemné šlojíře příhod minulých měly nyní čarovnou schopnost objevovati i věci, dříve hustě zastřené tajemstvími.

Lucius nikdy nepoznal svých rodičů. A přece! Zdaž necítil často, že jsou mu nablízku?

Kvetoucí haluz, stínící jeho čelo, zobrazovala mu až příliš zřetelně matčinu péči. Zvuk vzdálených zvonů upomínal ho na otcův hlas. Hovořil ke stromům, vlnám a zemi. A vše mu odpovídalo. Snad i to byly hlasy Luciových rodičů. Snil-li samoten, měl často vědomí, že kdosi přisednul k němu, aby nedovolil přiblížiti se smutku. Jistě to byli ti, kterých nepoznal a jimž láska nedala zemříti... Teprve nyní to Lucius chápal.

A s ujasněním si těchto nových poměrů vracel se mu na rty i úsměv, jenž neopustil ho ani v dobách, kdy počalo již hustě kolem něho sněžiti a jeho žáci, zlákaní horkými sliby života, opouštěli ho, aby si našli novou mladost, když cestu k srdci jejich učitele zasypal sníh.

»Přijdeme s jarem,« slibovali, ale básník věděl, že se k němu již jaro nevrátí.

A propustil je bez trpkosti, neboť Lucius byl z těch, kdož nedovedou ublížiti.

Posléze zbyl mu pouze jediný učeň, mladičký Bertram.

»Ty zůstaneš?« udiveně se tázal starý filosof.

»Ano, pane!«

»Což tebe neláká slunce?«

»I v zimě jsou sluneční dny,« odvětil Bertram a nedal se přemluviti, aby odešel.

On jediný se staral o staříčkého mistra.

»Vrátí-li se ke mně jaro, přijde jen proto, žes tady ty,« vykládal básník, ale Bertram namítl:

»Přijde k nám oběma.«

»A jak si je představuješ?«

»Bude míti plavé vlasy jako len, oči něžné jako pohádka. Bude štíhlé jako liliový stvol, jemné jako dech růží.«

»Blouzníš,« odpověděl Lucius.

»Nikoliv, mistře,« odpovídal Bertram. »Naučils mne dívati se do dálek. Dívám se tedy.«

»A co vidíš?«

»Sluneční pláň, z níž vede duhový most dolů k zemi. A po tom mostě kráčí...« odmlčel se učeň...

»Kdo?« otázal se Lucius nedočkavě.

»Sen!« skoro tiše odvětil Bertram a sklonil hlavu — — — —

Venku zuřila vánice a ledové okovy svíraly porobenou zemi...

* * *

Za nastalé zimy, krutější všech ostatních, ač ostrov pásem ztuhlé řeky připoután byl k ostatnímu kraji, v pravdě teprve byl odloučen od všeho světa.

Mistr i žák oddali se svým dumám, a třebaže se myšlenky každého z nich ubíraly jinou pěšinou, cíle obou byly podivuhodně spřízněné.

Kmetský věk asi zavinil, že Lucius tentokráte bolestněji cítil sevření samoty než jindy.

Dokud mohl, rozdával ze svých duševních přebytků každému, jehož vnitřní úroda nebyla tak bohatá jako básníkova. Obdarovaní odešli a Lucius se již nikdy nedozvěděl, jak bylo naloženo s hřivnami, které rozdělil tak nezištně.

Až dosud nikdy potom také nepátral. Podobal se rozmařilému králi, který věří, že pokladnice jeho jsou nepřebrané.

Jeho žáci vytýkali mu to kdysi mírně, řkouce:

»Tys mistře jako štědrý zahradník, jenž — vybrav nejvzácnější semeno — vychází za noci a rozhazuje je v pustinách, nestaraje se, zda vzejde doopravdy, neb sezobají-li je ptáci.«

Ale Lucius odpovídal jim s úsměvem:

»Vzejde-li jen jediné sémě, vrátí-li se jen jediná duše, zvábená mým slovem, do království krásy, nevyšel jsem nadarmo.«

Žáci umlkli tudíž, ale mistr vzpomněl sám jejich slov, když počal propadati prokletí samoty.

Pochopoval, že nemá, kam by odešel, aby se potěšil pohledem na své dílo, a že kromě Bertramova mladičkého srdce zkřehlo kolem

něho vše, proč byl dříve zdrojem tepla a vývoje, neboť i země změkla, pokořena krutostí zimní nepohody.

A tehdy, stejně jako duší Bertramovou, též Luciovými úvahami prošla vidina nevýslovně spanilé ženy, jež byla živým plamenem, nekonečným dnem... věčným jarem. Až dosud Lucius nepřemýšlel o ženě, jako o družce svého života.

Uctíval ji svými písněmi jako ztělesněný krásný neklid, plodné, dobro a květ rajského pokušení, ale nikdy se nepokusil připoutati některou z nich k sobě. Zůstal pro všechny tajemným pramenem písní, které je utěšovaly, ale jichž zřídlo nikdy neměly poznati.

Ve jménu mistrově milovaly jeho žáky a Lucius byl dosti šťasten, ohřívaje se z dálky u plamenů lásky, které sám zanítil.

Teprve nyní roztoužil se i on, neboť hlas jeho byl vetchý a k sladkozvuké loutně zněl jako tesklý výsměch.

Oč veseleji bylo by na ostrově, kdyby přišla Ona — neznámá a vytoužená — s průvodem vil a tančila by na zelených paloucích, neboť jistě vzbudily by se květy tam, kde by se sněhu dotekla její útlá, malá nožka. Avšak — jaký bláhový sen!

Až příliš vysoko navrstvily se valy sněhových závějí, než aby se přes ně mohla dívčí něha odvážiti. V co tedy doufal pošetilý Lucius, stávaje dlouho u oken své dílny.

Koho to vzýval, pohybuje tiše svými rty?

To těžko, přetěžko bylo odhadnouti.

A přece on jediný čekal, doufal a věřil.

Byl přesvědčen, že se stane zázrak a dočkal se také skutečně divu.

Stalo se tak kteréhosi večera, když Bertram odešel si již odpočinouti a mistr zůstal sám ve své dílně.

Vánice, jež trvala celý den, vyprázdnila patrně zcela měchy nízkých oblaků, neboť nebe se opět vyvýšilo a ozdobilo nesčetnými hvězdami.

Bylo jich takové množství, že se až tísnily jedna vedle druhé a chvílemi i vyloupla se některá z těch hořících perel nebeského náhrdelníku a padala štíhlým obloukem dolů k zemi.

Lucius vždy znovu a znovu se dával okouzliti touto podívanou, dokud jeho pozornost nepřivábil veliký kotouč měsíční.

Stoupal zvolna nad bílou hradbou těžce zavěšených lesů a jeho plocha zdála se tak nesmírná a jeho narůžovělá zářivost tak pronikává, že Lucius, zmaten a oslepen, byl nucen přivříti oči...

* * *

Nemohl říci, jak dlouho zůstal v tmě, ale když opět prohlédl, jeho dílna proměněna byla v stříbrnou lázeň a měsíc sám hověl si již vysoko na obloze, přímo proti oknům Luciovým.

»Jaké to jen bylo poselství?« tázal se stařec, ale času nezbylo k odpovědi.

Pohlížeje upjatě vstříc měsíci, Lucius zpozoroval náhle, že stříbrná plocha vzala na se podobu nevýslovně spanilé tváře, zcela podobné té, kterou stařec zřel ve svých snech.

Než divu nebylo ještě konce. Do tváře tajemné krásky vlil se náhle život, sladce plavé kadeře se spustily kolem jejích skrání a neviditelné její tělo zahalila jemná říza, utkaná z měsíčních paprsků.

A pak ... o pohádko, nikdy před tím nesněná, čarovná vidina vzdušnou cestou počala sestupovati k dílně básníkově.

Jako duch prostoupila oknem a všechna zářic, stanula před Luciem. Byl tak udiven její přítomností, že se teprve po chvíli odvážil pronésti:

»Kdo jsi?«

Usmála se.

»Což mne neznáš?«

»Odkud bych tě mohl znáti? Kdo jsi, o sladká?« opakoval.

»Jsem ta, která tebe nikdy neopustí.«

»Bylas tedy stále u mne?« žasl básník.

»Stále!«

»A tvé jméno?«

»Dozvíš se je později!«

»A proč jsem tě nikdy před tím nespatřil?«

»Poněvadž jsi nedostihl ještě hranic, které otevírají pohledy tam do těch světů, z nichž jsem přišla.«

»Jaký žel!« litoval kmet, ale přelud namítl:

»Netřeba ti rmoutiti se pro to; vždyť i tak byli jsme stále spolu. Mezi sudičkami stála jsem při tvém narození. Když moje sestry věštily ti život zasvěcený samotě, touze, která se nesplňuje a vděku, jehož se nedočkáš, rozhodla jsem se, že alespoň já tě neopustím ...«

»A dodrželas, co slíbila.«

»Ano! Byla jsem prostřednicí mezi světem skutečným a mezi tím, k němuž jsi vzlétal tak často ve svých písních a dílech. Když jsi tvořil, vyvolávala jsem před tvýma očima čarovné vidiny, šeptala ti slova písně, kterou jsi zpíval, spřádala naděje, které jsi líčil. A když jsi usnul, znaven prací, přiváděla jsem ti družiny snů, abys jimi po zásluze vládl jako jejich oživovatel.«

Stříbrná vidina umlkla, za to nevýslovné blaho v srdci Luciově promluvilo:

»A nyní ... Zůstaneš už navždy se mnou?«

Tajemný host přisvědčil.

»Zůstanu, tak jako až dosud, ač opět mne nebudeš poznávati. Ale jedenkráte — snad již záhy — udeří hodina, jež navždy nás přisnoubí. Tehdy, o pane, omlazen a oslaven vejdeš do stříbrných zahrad věčnosti, můj velitel a král ...«

A co ještě mluvila, její podoba se počala rozplývati a ztráceti.

»O, neodlučuj se ode mne!« prosil ji Lucius. Ale vidina již neodpověděla.

Za to na prahu dílny Luciovy se ozval úder, jako by kdosi tam klesl nebo klopýtl.

Hluk vylomil mistra z jeho zasnění.

Vstal a rozhlédl se kolem. V jeho pracovně neupoutalo ho však nic mimořádného.

Byla ovšem plna měsíčního světla, ale luna sama planula klidně na vzdálené obloze a nic nenasvědčovalo její návštěvě v této místnosti.

Lucius pohlédl na hodiny. Blížila se půlnoc.

»Jistě že obloudil mne pouze sen,« pomyslil si, když se zcela na blízku ozvalo zřetelné vzdychnutí. Mistr, udiven, zažehl pochodeň a jal se pátrati po zdroji těchto úzkostlivých vzlyků. Ale v komnatě nebylo nikoho. Teprve, když otevřel dveře, užasl. Na prahu jeho pracovny, skoro vysílena útrapami a zimou, klesla mladá žena, a když ji Lucius v náruči donesl ke krbu, vykřikl překvapením: tvář cizinky byla táž, jako té, jež navštívila starce v jeho snech. Tvář z měsíce.

* * *

Trvalo velmi dlouho, nežli se zkřehlá bytost vrátila opět životu. V její spanilé tváři patrny byly stopy nevyličitelného utrpení, a také její hluboké oči, když se otevřely, povlékly se úděsem. Ale mírumilovný klid okolí záhy jim navrátil holubičí něhu. Staraje se pečlivě o posílení svého hosta, Lucius ani slovem neprozradil své zvědavosti.

Ale ona sama, osvěživši se, počala takto vyprávěti:

»Podivil ses asi, pane, když jsi mne nalezl u svých dveří. Ale porozumíš mnohému, vyslechneš-li moji povídku.«

»Vypravuj!« vybídl Lucius podivnou návštěvnici.

»Je však smutná tato příhoda,« podotkla ještě cizinka.

»Je-li smutná, obrátím ji v radost, dovedu-li to.«

»Ty jediný!« horoucně přiznala dívka.

»Proč právě já?«

»Poněvadž jsi tak dobrý.«

»Což mne znáš?«

»Všichni, ač tebe neznají, tvrdí tak.«

Lucius pohladil dívku po pobledlé tváři. Ona však vzala jeho ruku a přitiskla ji ke svým rtům.

»Ne tak!« bránil se stařec a snad, aby zakryl svůj zmatek, znovu vybídl svého hosta.

»Vypravuj!«

Tu konečně počala:

»Jmenuji se Hermona a byla jsem otrokyní kupce Fabia, který obchoduje s lidským masem. On to byl, který mého otce kázal ubičovati k smrti a moji matku, sotva jsem se narodila, odvezl, aniž jsem se kdy dověděla kam.

Já sama vyrostla v jeho domě a dle všeho on a moje ubohá matka . . .«

Tu se vyprávěčka odmlčela.

»Rozumím,« přisvědčil stařec tomu, co Hermona nedopověděla.

»Proto,« pokračovala, »vyhýbala jsem se Fabiovi jako svému otci, ač se snažil všemožně mne získati. Nakoupil mi hojnost šperků i vzácných látek. Získal pro mne dokonce zkroceného lva, aby mne chránil, nevěda, že přivedl v něm svého soudce, neboť zvíře opravdu mne milovalo a nedovolilo nikomu přiblížiti se ke mně.«

»Dovedu si již domysliti, jak vše skončilo,« vmísil se Lucius do hovoru. »Věrné zvíře zachránilo tvůj vínek . . .«

»Ano. Dnešní noci, když všichni v domě spali, vplížil se Fabius do mé ložnice, chtěje mne získati sliby, skvosty a námluvami.« »Budeš

vládnouti vším, co je mé,« lákal mě, ale já odmítala stále důrazněji. Pochopuje svůj nezdar, změnil Fabius svoje naléhání v násilí. Ale v okamžiku, kdy jsem již podléhala síle jeho vášně, stalo se, co jsi předvídal. Na pokřik rozsápaného Fabia seběhli se sice sluhové, ale bylo již pozdě. Věrné zvíře zaplatilo moji svobodu životem . . . Opustila jsem ihned Fabiův dům a utekla se k tobě, o němž všichni vyprávěli tolik dobrého. Přijmeš-li mne ve svoji ochranu . . .«

»Přijmu-li tě?«

»Budu tě milovati svou první, nejhoroucnější láskou.«

»Mne, starce s posněženými skráněmi?«

»Uvidím pouze květy na místo tvých šedin,« odpověděla sladkým, vroucím hlasem a hlava jí klesla únavou . . .

Tu vzal ji Lucius něžně jako dítě do svého objetí a donesl na lůžko. A střeže její sny až do prvých úsvitů, šeptal si: »Bude mne milovati svou první, nejhoroucnější láskou a uvidí pouze květy na místě mých šedin . . .«

* * *

Jako každého dne, také tentokráte vstal Bertram časně z rána. Proti jindy měl neklidnou noc. Zdálo se mu, že se procházel kvetoucí zahradou, ale kdykoliv se sklonil, aby přivoněl k některému z oněch báječných květů, zavřel se před ním v poupě a jeho mateřská větévka se odtáhla. Bertram přemýšlel dlouho o jinotaji tohoto snu, ale vhodného vysvětlení k němu nalézti nemohl.

Vstal tedy, aby rozžehl v krbu v mistrově pracovně. Ale když vstoupil, stanul na okamžik před obrazem, který se zjevil jeho užaslým očím v sporém přísvitu ospalého zimního jitra.

Na pohovce, pokryté kožišinami a poduškami různých barev i tvarů, odpočívala, pohřížena v hluboký sen, neznámá, spanilá dívka a nad ní, jako ochranná lastura, střehoucí perlu, nakloněn dřímal Bertramův učitel.

»Kdo byla tato neznámá. A jak sem přišla?« Tyto otázky plně zaujaly mysl učňovu. Zvědav jsa příliš, přiblížil se opatrně až k pohovce a zadíval se do spanilé tváře. Cítil, jak mu srdce jihne při tomto pohledu a krev rychleji koluje v žilách. Toužil dotknouti se malé ruky, bezvládně visící s pohovky, když se v tom Lucius probudil a spatřiv Bertrama, vyzval ho posunkem, by se přiblížil.

»Je to Hermona, dcera otroka, kterou jsem přijal v ochranu před nástrahami Fabiovými,« vysvětloval mistr svému učni, ale proč tak učinil, nepověděl.

Cítil, že by z něho promluvilo sobectví.

»Učinil's, jako vždy, dobře,« odpověděl Bertram a uklonil se Hermoně.

Plachý pohled jejích mírných očí setkal se při tom s roztouženým zrakem učňovým. Tichá důvěra pozdravila se s kvasící touhou v těchto pohledech, trvajících sotva vteřinu, ale zavírající rychle klíčící přátelství do srdcí obou mladých lidí.

Lucius si však toho nepovšiml; byl tak zcela zaujat nadějí ve vlastní štěstí, že pro vše ostatní oslepl.

Teprve když vykázal Hermoně její pokojík a vrátil se ke svému žáku, jeho pozornost se opět obrátila k věcem pozemským.

»Prorokoval jsi, že se ještě dočkám jara,« řekl k Bertramovi.

»Přišlo skutečně,« přisvědčil učeň.

»Budeme oba pečliví zahradníci jeho květů,« rozhodoval Lucius.

»Učiníme vše, aby dlouho zůstala u nás k potěše nás obou,« přisvědčoval Bertram.

Nikdo z obou nevyslovil jména Hermonina, a přece oba myslili na ni nejen této chvíle, nýbrž celý den, ba i po všechny dny, ve kterých dívka domácněla na ostrově.

Kolem domu Luciova ležel sice dosud lhostejný sníh, ale pro oči mladého básníka tančil již na závějích sluneční paprsek a kde se sněžného poprašku dotekl, tam proměnil ho jako divem v čarovný jarní květ.

* * *

Opravdové jaro přišlo však tentokráte mnohem později, než jiná léta. A když již sestoupilo k zemi, aby s ní sňalo ledové okovy, vypadalo mdlé a ospalé. Jako by se tentokráte ani s lidmi smířiti nechtělo.

Jen nesměle odkrývalo koberce svěžích trávníků, odívalo břízy v zelené halenky a jaksi nevrle čistilo oblohu.

Jeho beználadovost a nevlídný rozmar udržovaly Lucia i jeho přátele doma, téměř v neustálé pospolitosti.

Hermona naplňovala jejich dům sluncem a oba, stařec i jun, závodili nezištně o její přízeň. Hermona však zřejmě stranila Luciovi.

»Miluje mne,« těšil se kmet z dívčiny pozornosti.

»Obává se uraziti ho,« domníval se Bertram a trpěl dvojnásob ve svém srdci, neboť miloval Herminu. »Odejdu odtud,« namlouval sám sobě, »neboť bych zde zemřel samým hořem.«

Ale když sestoupil do jizby, v níž meškali Lucius s Hermonou, a její oči se k němu zvedly pozdravem jako dvě holubice — Bertramovy myšlenky na útěk rozplynuly se jako dech moře příchodem jitra.

»Otevru jí tedy alespoň své srdce,« rozhodl se a jak si usmyslil, také vykonal.

Náhoda mu přála, neboť zastihl záhy potom Hermonu samotnu, skloněnou nad starým pohárem stříbrným.

Lucius pracoval v sousední jizbě.

»Hermono!« oslovil Bertram dívku, »Spaluje mne žár neukojené touhy. Zemru, neosvobodíte-li mne z plamenů.«

Podívala se na něho užasle, ale neodpověděla.

Pokračoval.

»Což nepozdravila vás láska z očí mých! Což každé slovo mé nepraví, miluji tě? Každý pohyb, sloužím jen tobě? Každý vzdech, jsem tvůj do skonání?«

Přerušila ho.

»Nikdy jste ke mně takto nemluvil, Bertrame. Proč právě dnes kalíte modrou pohodu našeho společného života tímto hovorem?«

»Poněvadž příliš trpím mlčením. Nemohu se dále svíjeti v těchto poutech.«

»A což — žiji-li i já spoutána?« namítla.

Chopil se její ruky.

»Tušil jsem to!« vykřikl. »Ale potom, co nám překáží, abychom spojili své síly a zlomili tyto okovy?«

Vymkla se jemně z jeho sevření.

»Ne tak, Bertrame! Je krásné trpět pro svoji nevyslyšenou lásku.«

»Což milujete někoho jiného, Hermono . . .«, tázal se udiveně.

»Určila jsem předem lásce své cestu. Nemám práva nutiti ji, aby se jí zpronevěřila.«

»Snad nemilujete mistra?«

»Nechtějte toho věděti, Bertrame! Věřte však, že oné noci, kdy jsem uprchla k Luciovi, zařekla jsem se mu, že ho budu milovati svojí prvou, horoucí láskou a že uvidím pouze květy v jeho šedinách.«

Bertram hlasitě zaúpěl.

Hermona se rychle k němu schýlila.

»Můj milý, ubohý!« zašeptala a položila mu dlaň na čelo. Ale žák Luciův strhl ji náhle na svá prsa a omámil bouří polibků. A Hermona? Nebránila se, ba sama vracela mu jeho pocely.

»Miluji tě! Nesmírně, neskonale tě miluji,« vyznával se mladý muž.

»Nesmím tě milovati!« odpovídala Hermona a opět zabouřilo to polibky.

Ale náhle se roztrhla jejich dvojice. Zdálo se oběma, že slyšeli, jak se dveře pracovny Luciovy otevřely. Když se však kolem rozhlédli, nespozorovali nic nápadného. Dveře, vedoucí k obelstěnému kmetu, byly zavřeny jako dříve . . .

* * *

Od onoho dne tíseň, která pronásledovala dříve pouze Bertrama, stala se kletbou i Hermoně. Vášnivé střetnutí se citů, které jim přinésti mělo uvolnění, svařilo ještě těsněji jejich pouta a oni se s nimi vlekli jako vyděděnci. Kde mohli, vyhýbali se Luciovi, jako ve strachu, aby nevyčetl jim z očí jejich proradnost. Ale básník tvářil se právě v těch dobách veseleji, než kdy před tím. Jako by také on v těch dnech vybojoval nějaký těžký, přetěžký zápas.

»Jaro mne tak rozveselilo,« odpovídal k dotazům, »neboť každý stařec je rád, dočká-li se jara.«

A vyjasněným pohledem utkvěl na Hermoně.

Když pak zpozoroval, že se mladá žena zarděla, zeptal se jí: »Slíbila's mi kdysi, že mne budeš milovat?«

»Miluji tě, pane!« odvětila Hermona pokojně.

»A neuvidíš mých šedin ani teď, kdy venku je jaro tak štědro?«

»Zřím pouze květy.«

»Mohu tedy od tebe žádati čehokoli?«

»Dostaneš vše, oč požádáš.«

Lucius se sotva znatelně usmál.

»Věděl jsem to,« řekl potom, »a proto jsem učinil všechny přípravy.«

»K čemu?«

»K naší svatbě.«

Hermona zbledla, ale Lucius, tváře se, jako by toho nepozoroval, pokračoval.

»Již zítra vykonáme společnou obět. Bertram bude naším svědkem.«

Hermona neodpověděla.

»Překvapuje tě snad mé rozhodnutí?« vyptával se stařec.

Dívka vztyčila hlavu.

»Nikoli, pane! Budu tvá, jako jsem slíbila.«

»Těší mne nesmírně tvůj souhlas. Zavolej nyní Bertrama! Nechť se také on raduje z našeho štěstí.«

Hermona odešla.

Bertram pracoval na záhonech v zahradě a trvalo chvíli, nežli ho nalezla.

Když mu krátce vypověděla, co se právě sběhlo, nechtěl uposlechnouti Lucia. Teprve, když mu slíbila, že v noci určitě ho vyhledá u sochy Pana, hrajícího na flétnu, uposlechl.

A když ho Lucius požádal o svědectví, slíbil bez váhání. Doufal stále, že se mu podaří dnešní noci přemluviti Hermonu k útěku. Již od večera vyčkával ji netrpělivě u sochy Panovy.

Noc byla okouzlující. Jaro vyléčilo se již ze svého rozmaru a nyní s dvojnásobnou horlivostí spěchalo nahraditi, na čem dříve skrblilo.

Ale pro Bertrama neměla tentokráte země půvabů. Teprve když mezi zasmušilými piniemi se zabělala světlá říza Hermonina, probudil se i v něm zájem o okolí.

Roztoužen, spěchal dívce vstříc, doufaje, že se mu se vzlykotem vrhne do náručí, ale její tvář zůstala klidná, nevzrušená, a když Bertram přemlouval ji k útěku, Hermona odepřela co nejrozhodněji.

»Jak bych se snížila ve vlastních očích, kdybych tímto podlým způsobem zrušila slovo, jež nebylo na mne vynuceno!«

Bertram se rozhněval.

»Mne však nikdy neuvidí u oltáře jako svědka této vraždy mládí.«

»Splníš své slovo stejně jako já,« odpověděla mu Hermona klidně. A Bertram se již neodvážil odporovati . . .

Rozešli se po chvílí dlouhým polibkem na rozloučenou s krásnými sny, aby se sešli opět příštího dne před slavnostním obřadem. Bertram smrtelně bled, Hermona důstojně klidná, Lucius zářící blahem.

»Nuže, nastupme cestu ze všech nejradostnější pro nás všechny,« vyzval stařec své přátele a chopiv Hermonu jemně za ruku, dovedl ji k oltáři, bohatě ověnčenému.

Když se však Bertram chápal svatebních věnců, aby je vložil na hlavy snoubenců, Lucius vzal je a pobídl svého učně, aby zaujal jeho místo.

A když oba mladí lidé s údivem hleděli na velikého starce, řekl k nim s úsměvem:

»Což jste mohli i pouhou hodinu býti na pochybách, že — odhaliv náhodou tajemství vaší lásky — nebudu míti jiné ctižádosti, nežli viděti vás oba šťastny před tímto ověnčeným oltářem? To vše, čemu jsem vás vydal, byla pouhá zkouška vaší cti, a poněvadž jste v ní obstáli, po zásluze přijmete z mé ruky tyto věnce, které nechť

jsou zárukou věčnosti vaší lásky. Buďte šťastni!« skončil Lucius své oslovení, načež, položiv svatební věnce na hlavy snoubenců, sám jim požehnal.

A zatím, co oba šťastní, přešťastní lidé, blahoslavíce moudrost svého učitele, klesli si do objetí co muž i žena, ten, který dal puknouti zářivému poupěti jejich blaha, odešel tiše do své pracovny, ke svým knihám a ke svým snům —

Zmizel, nevyčkávaje ani díků těch, pro něž zažehl posvátnou svatební pochodeň . . .

* * *

Po sňatku odešli Bertram s chotí do domu Fabiova, který byl přiřknut Hermoně dědictvím. Vábili Lucia, aby šel s nimi, odepřel však učiniti tak.

»Můj život je příliš vkořeněn do těchto míst. Zůstanu tedy zde. Nemyslete však, že sám. Cítím, že moji přátelé jsou mi na blízku.«

Hermona nechápala sice, koho míní, ale neodvážila se zeptati. Odešla tedy se svým chotěm, ujišťujíc, že nikdy nepřestane pečovati o svého dobrodince.

Když se za oběma zavřely dveře, Lucius klesl do křesla. Jeho síla byla vyčerpána. Přemohl svoji náruživost, zvítězil v boji se svým poblouzněným srdcem, ale vysílil se tím tak, že cítil, že noc jeho života nadchází.

Vítal ji bez trpkosti. Jarní země promlouvala k němu a v jejích proroctvích tušil možnost příštích svých životů v jiných podobách.

Největší však překvapení přinesl mu večer. Když se útlý srpeček měsíce objevil na obloze, Lucius, hledě k němu, rozpomenul se bezděčně na tajemnou vidinu, která mu oznámila příchod Herminin.

Zapomněl na ni po ten čas, snad právě proto, že mu ji dívka příliš připomínala. Nyní však všechny jeho myšlenky se soustředily k tomu, aby si vyvolal představu oné vidiny. Zdařilo se mu to.

Ve chvíli, kdy zlatý člunek měsíce vplul do prostoru mudrcova okna, zdálo se opravdu Luciovi, že po svém boku zahlédl neurčitý, zcela jemně světélkující stín.

»Jsi tu skutečně u mne, sestro-utěšitelko?«

»Jsem,« znělo to v odpověď, slabounce však, jako by pouze ptačím vzdechnutím.

»A proč zřím tě tak nejasně?«

»Poněvadž dosud nenadešel čas našeho setkání.«

»A kdy udeří hodina rozhodná?«

»Dříve, než ji budeš očekávati.«

Lucius se chtěl ještě něco tázati, ale únava přemohla ho a pohřížila v tůně snů.

Příštího dne se nemohl dočkati večera. Byl zvědav, naplní-li i tentokráte jeho tajemná přítelkyně samotu kolem něho.

Přišla opět, když měsíc, zřejmě dorůstající, vyplul na oblohu. Zjevila se také onoho večera zřetelněji, než minulého.

»Kde's meškala, přítelkyně mého srdce?« vyzvídal Lucius.

»Bloudila jsem po stříbrných vrcholcích hor. S nich sešla jsem údolí, abych do jeho obrovských kalichů nalila světelného vína. A nyní jsem u tebe . . .«

»A zůstaneš u mne?«

»Ještě nemohu. Ale již brzy zůstaneme spolu na vždy!«

»A přijdeš zítra? Každého večera?«

»Přijdu!« slíbila a rozplynula se.

Přišla však opět příštího večera, a zjevovala se pak Luciovi denně, přicházejíc s dorůstajícím měsícem a berouc na se podobu stále patrnější.

Zato však mudřec čím dál, tím více slábl, a sedmého večera se cítil tak odhmotněn, že vše skutečné kolem něho zmizelo.

Jako před časem, také tentokráte, mnohem však přístupněji, pozoroval Lucius, jak vše kolem něho žije svým záhadným životem a jak láska jeho nepoznaných rodičů určila všemu v okolí jejich syna, pořádek, sloužící blahu toho, jenž zůstal na světě zdánlivě sám.

Dvé starých stromů, stojících kolem domu Luciova, stalo se průsvitnými, aby odhalily skrýši strážců svých korun. Jejich větve proměnily se v paže, budují bratrskou klenbu pro ty, kdož potřebovali jejich stínů. Podvečerní oblaka, plující čistým nebem, vzala na se podobu spanilých dívčích těl, objímajících se v sladkém očekávání milenců. A zapadající slunce jako by roztávalo v růžovém moři dozařujících červánků.

Lucius již dlouho nebyl tak šťasten jako dnes. Myšlenky jeho děl uvolnily se ze zajetí knih a poletovaly kolem hlavy starcovy jako roj neviditelných elfů. Slyšel tajemné hlasy kol sebe a když se ptal po hrdlech, z nichž pramení, odpovídaly mu:

»Jsme tvoje písně! Tvoje mladost, touhy, sny, stesky, tvá junácká síla, mužná rozšafnost, podzimní klid — to vše zpívá v nich a nepřestane nikdy žíti. Sesteronásobil jsi svůj život, učiniv ho pokladem pro ty, kdož se tvými písněmi učili milovat, pracovat a odpouštět. Buď blahořečen za vše, cos vykonal dobrého, ty, vlídný hospodář, milující své políčko . . .«

»Buď blahořečen,« znělo se všech stran v ústrety starci. Usmíval se, cítě ve svém srdci nesmírnou blaženost. Pochopoval, že nadešla hodina rozhodnutí.

Večer kvapem houstl a daleko na obzorech stříbrné jezero označovalo cestu přicházející luny.

A již se také objevil měsíc. Ale jeho plná plocha, čím spěšněji se blížila k Luciovi, tím se více rozrůstala do nesmírných rozměrů. Nyní nebyl to už pouhý kotouč měsíčný, nýbrž sladká vytoužená země, do níž se ubírala oslavená duše starcova.

Lucius cítil, jak ho náhle nadnášejí obrovská křídla, a když oči rozevřel, zřel na pokraji zářící plochy měsíční jasnou vidinu té, která mu jediná zůstala věrná celý pozemský život. Její rty se něžně usmívaly, její útlé paže rozpínaly se mu v ústrety.

»Vejdi do zahrady, kterou jsi dosud navštěvoval ve svých snech,« pravila k Luciovi. »Je tvoje, neboť je dílem tvé lásky!«

Lucius marně hledal slova odpovědi na toto vyzvání. Místo nich vztáhl pouze paže po sladké, světlé vidině a okamžitě poté, sama změněna v čistý paprsek, splynula jeho duše navždy se zdrojem věčného, tvořivého světla . . .

V Krnsku, u Dürichů, 22. VIII. 1920.

Písemnictví.

Dvě nové chodské knihy.

J. Š. Baar: *»Hu ňás«*, povídky z chodské hyjty. Nákladem Karla Beníška v Plzni 1920. Cena Kč 14·—.

Jan Vrba: *»Jan Martin Šanda, poslušný sluha Páně a věrný kněz lidu českého.«* Náklad. Karla Beníška v Plzni 1920. Cena Kč 20·—.

Beníškovo nakladatelství v Plzni vydalo v Knihovně československých spisovatelů dvě nové knihy z Chodska.

Rázovitý kraj nejzápadnějších Slovanů, krásné chodské »domovo«, které kdysi už naši Němcovou uvedlo v nadšení svým kmenovým svérázem a svojí zachovalostí národopisnou, svým krojem i zajímavým podřečím buláckým, které slavnou minulostí upoutalo Jiráska, má dnes již hezkou řádku svých autorů.

Kromě trhanovských učenců-literátů, Dra Josefa Thomayera a Dra Jos. Císlera, kromě folkloristy J. F. Hrušky, groteskního štiplavého humoru K. Čapka-Choda, který zakotvil na rodném Domažlicku jak humoristicko-satirickým »Darem sv. Floriána«, tak některými dramatickými pracemi, vedle celé řady menších povídek, jsou to v novější době především J. Š. Baar, rodem z Klenčí u Domažlic, přední zástupce katolické moderny a redaktor plzeňského beletristického měsíčníku »Pramen«, mladý básník a spisovatel Jan Vrba, kteří se stali apoštoly nového Chodska.

J. Š. Baar od let studuje rodný pošumavský kout po stránce národohospodářské a lidopisné, typické figurky potomků dávných Psohlavců, v nichž utkvěl nejeden povahový rys starých hraničářů.

Nejnovější kniha »povídek z horské hyjty« — *»Hu nás«* — jest jednou z těch zlatých, milých knih, po nichž sáhneme s chutí a jež odkládáme neradi. Kdo zná malebný ten horský kraj, stulený pod Šumavou a Českým lesem, pohorské vesničky pod táhlým hřbetem Haltravy, s radostí uvítá knihu Baarovu jako pozdrav z drahých míst, na něž se nezapomíná.

Rozumíme kravárkovu stesku po rodném koutu, který zavolal jej z haličského panství trhanovského hraběte, kam kdysi jako mladý hoch odešel do služby, dobře se tam měl, kravárkem nad hraběcím kravínem se stal. A přece táhne, volá, vábí to domů, domů . . .

»Dlouho huž tu člapat nebudu«, kroutil šedivou hlavičkou, »hale dij se vůle boží, jenom dyž humřu mezi svyjma, doma, ha za Soutkama budu vodpočívat, zdá se mi, tám že je zem lehká jako peří . . .« (*»Kravárek«*).

Kus té psohlavské umíněnosti a konservatismu zahnízdilo se v kožichu stryjce Veverky (»*Kožich*«), v krásném, »bytelném« kožichu, uměleckém díle krejčího Franťáka, na podiv pěknými ornamenty ze samých růží, tulipánů a chrp ozdobeném, který stal se chloubou stryjcovou, neodlučitelnou částkou jeho oděvu, předmětem vtipů celé obce a nakonec stryjcovou »sekurací«, tajnou skrýší spořitelní knížky, do níž ukládal si peníze pro případ vyhoření, když židovská »hasekurací«, u níž dříve byl pojištěn, ukázala se pouhým »šizuňkem«.

Takovým chodským paličákem je i sedlák Prudina, který pro dvě zlatky nedoplacených daní uvalí na sebe »exekucí« a raději zavříti se dá, než by povolil a věc včas smírně vyrovnal. Výsměšky sousedů pak tak jej rozmrzí, že i s rodinou do Ameriky se vystěhuje. (»*Exekucí.*«)

Čteme o chodském dědíkovi, který škodolibě se pomstí členu komise pro Národopisnou výstavu, jenž hledal u něho starodávné chodské »halmary s ptáčkama« a z neznalosti chodských povah dědíka dopálil (»*Stryjček Hadam*«), o strašném suchu r. 1842, které zavléklo na Pošumaví temný přízrak hladu a osvědčilo znovu starou chodskou dobrosrdečnost a pohostinnost (»*Hlad*«), čteme o tom, jak o Novém roce 1871 v Klenčí nadšeně a přátelsky přijali tři francouzské důstojníky, uprchlé z bavorské pevnosti Ingoldstadtu, kam po Sedanské porážce přivlékl je německý vítěz (»*Ze zajetí*«).

Odraz válečných strastí a zároveň prostá, hluboká víra malého chodského člověka chvěje se v povídečce »*Pohřeb*«. Politické smýšlení, vlastenecký cit chodských vesniček, prohloubený nebezpečným sousedstvím bavorských hranic, charakterisují povídky »*Bratři*« a »*Cestou*«, z nichž poslední líčí bouřlivou vlnu nadšení, která rozlila se 14. října 1918 radostným vítáním české samostatnosti po celém Chodsku.

» . . . Tak Svoboda z dalekého západu letěla do Čech. Přeletěla cestou bavorské hranice, usedla si pod Čerchovem na Chodsku a teprve po čtrnácti dnech — dne 28. října — doletěla až do Prahy. Ale nikde po celých Čechách nebylo těch čtrnáct dní tak dlouhých a trapných, jako »hu nás« na Chodsku . . .«

Až na »Poslední soud«, drama bratrského sporu, vybírá si J. Š. Baar z chodského života malé výjevy všední každodennosti, raisovsky prosté figurky drobných lidí, odlišných leda právě tím krajově zvláštním zabarvením povah, zvyků, podřečí, celé té chodské bulačiny.

Jan Vrba však jde jinou, zcela odlišnou cestou, vedoucí k novému typu selského románu, sestupujícímu hluboko pod povrch do nepřístupných, na deset zámků uzavřených duší svých pomračených, ke každému cizinci chladně nedůvěřivých horských sedláků, vynášeje odtud ponuré tragedie psohlavských srdcí, »která napojena jsou silou boží a krví ďáblovou, která touží po utrpení jako po nejvyšší zkoušce života, a která milují i hřích jenom proto, poněvadž vědí, že nutně jim bude za něj trpěti.«[1])

[1]) Jan Vrba, »Boží mlýny«.

Drsná vůně syrové země, hříchu a krve, nezkrocených, živočišných pudů dýchá z románů Vrbových, kus Zolova příkrého naturalismu ozve se z nich.

Jako v »Dolině« zdůraznil nešťastnou sudičskou vášeň chodskou, pramenící z tvrdé neústupnosti, ze selské paličatosti a furiantství povahy jinak slovansky citlivé a měkké, selskou chamtivost a hladovost půdy, jako v »Božích mlýnech« řeší poměr chodského člověka k Bohu, boj jeho s věčnou, neúprosnou spravedlností, dopadající strašnou, trestající tíhou na hlavu provinilého, tak v »*Janu Martinu Šandovi*« učinil Vrba základním motivem odpor chodského sedláka k českému kněžstvu římské církve, v němž jest »málo českosti, poněvadž zatracují a odsuzují všechno to, co je nejkrásnějším ziskem českého cítění v duchovém a mravním jeho úsilí«.

Titulní postava Jana Martina Šandy, tichého, bázlivě skromného faráře — snad až příliš trpně kresleného — trestaného nadřízenými církevními hodnostáři za tichou revoltu hloubavého myslitele, jenž v ústraní podkrovní světničky dokoná svůj bolestný přerod v »poslušného sluhu Páně a věrného kněze lidu českého«, ustupuje v románě před hřmotným, energickým Chodem, který po osmnáct let pracuje proti římskému kléru, »ryje vytrvale jako krtek účelnou spleť neviditelných chodbiček pod celou vesnicí, v každém statku vyhodil podkopový kopeček na znamení své vládnoucí přítomnosti...«

Sedlák Čejka, sám určen kdysi na kněžství, umiňoval si státi se »knězem svého lidu, a to knězem takovým, jaké míval druhdy, ať již by za právo a pravdu skončil třeba někde na hranici. Bylo takovým myšlením vinno i jeho ryze české smýšlení, které bylo vrozeno každému v rodné jeho horské vsi v pohraničním pásmu, která od věků žila v křemenitém vzdoru a nepřiznané bázni téměř na dosah ruky výbojného německého živlu.«

Maturanta gymnasijního však po smrti otcově zavolala selská láska k půdě. »Zdálo se mu, že byl by nevděk pohrdnouti zemí, která věky živila jeho rod . . .«

Příchylnost k náboženskému hloubání přinesl si Čejka s sebou v rodnou ves — a tehdy, kdy poznal, jak nesmírně daleko se vzdálil kněz dnešku světlým ideálům Husa a miláčka Čejkova Jeronýma, počal své podryvné dílo. Dařilo se mu, podrývati jakobínským duchem celou ves; byl z nich, z jejich selské krve, byl sedlák a Chod — proto mu věřili — byl ve školách proti úzkému jejich obzoru mnoho četl a znal, byl tvrdý, přímý, energický — proto jim imponoval. Dařilo se mu, poněvadž duchovní správci osady bezděky svým jednáním potvrzovali slova Čejkova. Jinak bylo, když do Týnců, rozeštvaných spory s předešlým farářem, z trestu přišel Jan Martin Šanda.

Marně od samého počátku podkopává mu Čejka s příkrou selskou zaujatostí půdu pod nohama, marně mu klade hrubé léčky, v nichž chytiti chce jeho tichou pokoru, evangelicky prostý a čistý způsob života jako ničemnou lež a komedii.

Mírné, bolestné mlčení farářovo, ohnivě krásná kázání, plná hluboké, česky cítěné a česky hlásané pravdy boží, učiní z pomrače-

ných, urážlivě nevlídných osadníků upřímné, horlivé posluchače Šandovy, hotové život položiti za svého pastýře.

Čejka však, pokořen před sebou samým obojetným svým jednáním, které současně udává anonymně »kacířská« kázání Šandova biskupovi a vyhrožuje u biskupa odstupem celé vsi, nebude-li jim farář vrácen, marně se snaží napřímiti se sám před sebou královským gestem odkazu na studentskou nadaci pro ty studenty, kteří předem zaváží se, že nebudou studovati na kněžství. Netěší ho ani jediný jeho kladný čin — obrácení vesnické hříšnice v kající Magdalenu; zůstává ve své hořké nevíře:

»... Nemohu uvěřiti. Toho nechápete, a ještě méně toho, že mně samotnému je nejhůře. Všechno mi brání, ač vím, že i mně je třeba víry. Nemohu však jinak, obracím se do sebe a uvnitř se ptám, je-li možno naráz zapomenouti všeho minulého, zapříti všechno, co se pevně uchytilo v prsou a do všech žilek zapustilo kořínky. Hrál bych komedii, kdybych jednal po vašem, sebe bych zapřel — a — a — nepomohlo by mi to, nepomohlo by ani vám, protože v samotě bych musil sobě spílati, a potom — pochopte, jak by bylo těžko, když sobě do tváře nemůže člověk naplíti ...«

Od těch čas, kdy Čejka ztratil úlohu duševního vůdce svých spoluobčanů, chopil se úřadu jejich mravokárce, přísného a bezohledného.

Proměnil se tak nakonec Čejka »na jakési nutné zlo — na špatné svědomí své rodné dědiny — a zůstal již trvale Čejkou-Jakobínem ...«

Kniha Vrbova jest hluboce vážnou otázkou náboženství nové doby, náboženství ryze českým duchem proniknutého, které půjde ve stopách husitismu a českobratrství, ve světlých stopách našich Janů, Jeronýmů, Petrů a Amosů.

Chtěl Jan Vrba ve svých postavách ukázati k němu cestu, chtěl ve svém biskupu Janu Valerianu[1]), ve svém Janu Martinu Šandovi, ukázati kněze opravdové a české — a zároveň marnost a nemohoucnost takových Janů Valerianů a Janů Martinů, obklopených smečkou druhých, kteří pečlivě střehou každý jejich pohyb, a pouhou svou přítomností zavírají jim ústa, vězní každý jejich pohled?

Je to stará, mravní přísnost a kázeň českých husitů, vrozená, krásná, hrdá hloubavost české duše, od věků se pokoušející nalézti a pochopiti svého Boha, která mluví z otce Šandova, téměř táborsky příkrého typu, z Čejky i ze Šandy samého.

Apotheosou, mravním a myšlenkovým podkladem románu zdají se mi slova Šandova z poslední jeho rozmluvy s Čejkou v lesním zákopě:

»Bude třeba stavěti chrám nový, pravý a svatý, který by v sebe pojal a uspokojil všecky. Proto musí býti stavěn všemi, aby již dílem byli sbratřeni a mohli vejíti o slavnosti svěcení ruku v ruce. A musíme jej postaviti na starém místě, učiniti jej veliký a vznešený, aby do své prostory pojal i věž chrámu zděděného, který bychom tak

---

[1]) Jan Valerian Jirsík, biskup českobudějovický.

skryli před pohledy cizích i před zuřením živlů, aby nám byl svatostánkem nejvyšším, v němž bychom skrývali tajemství síly svého rodu.

Již jednou byl u nás chrám postaven, a velebnost pravdy, která v něm byla vyslovena, dobyla a podmanila si Evropu. K stejnému úkolu zrajeme i my, třeba nevíme hodiny naplnění. Ale já věřím, že jsme nejen schopni tohoto díla, ale i povoláni k němu. Přestáli jsme zkoušku ohněm, železem i krví — přestáli jsme i zkoušku smrti a vzkříšení — a hle! nic v nás neumřelo! S novou bolestí v srdci se zamýšlíme nad velikým tajemstvím. Jsme jistě vyvoleným národem božím, který sobě bude stavěti, aby celému světu pověděl, přinesl darem zákon nové stavby, nežádaje si odměnou jiného, než lásky...«

Psáno 1. srpna 1920.

Dr. Jan Frič.

Adolf Zeman: *Československá Odyssea.* Nakladatelství J. Otto. Účastník proslulé »sibiřské anabase« podává čtenářstvu vylíčení svých dojmů s cesty na lodi »President Grant« z Vladivostoku do vlasti. Béreme objemnou knihu do ruky a pročítáme ji s rostoucím zájmem. »Má knížka — praví autor — psaná s láskou a úctou ku pravdě, nemá za účel vzbuzovat protesty či souhlas, ale objasnit duševní stav českého dobrovolce, blížícího se po šestiletém odloučení ke své vlasti, osvobozené jeho fysickým i duševním strádáním. Chce odhalit jeho dojmy i pocity, obavy i naděje, jež rozpalují jeho krev a napínají nervy, chce učiniti pochopitelnou jeho náladu dnešní a jeho životní názor. Jest právě na moři, před příchodem do vlasti.« Velice poutavě líčí nám autor netoliko způsob života našich hochů-legionářů na lodi a všechny příhody na daleké cestě, ale též kraje a lidi, s nimiž naši hrdinové ve styk přišli. Kniha jest bohatá na zajímavé episody všeho druhu a autor nezapomíná vysloviti při vhodných příležitostech své názory o politických poměrech na Dálném východě. Autor zmiňuje se též o tom, jak si přeje, aby se legionáři zařídili v staré vlasti, do níž se po tolika letech šťastně navrátili a v níž si poměry zcela jinak představovali. »Jest nás většina — píše — jimž jde hlavně o to, aby uchována byla ta mravní jednota československého vojska, na kterou na Rusi byli jsme tak pyšni, neboť jenom tak budeme moci jako celek býti, abych tak řekl »očistným« činitelem. Tohle slůvko »očistný« volil jsem naschvál, poněvadž vám je docela jasno, že u nás doma stále ještě jsou v platnosti ty následky mravní zkázy poválečné, že z českého ovzduší nevymizelo ještě to austriáctví, které se v nás za těch 300 let naší poroby vžilo a že neznalost ruských poměrů i nedostatek širšího rozhledu do světového myšlenkového proudu tkví posud ve všech našich lidech.« Není pochyby, že zajímavá kniha dojde zaslouženého největšího rozšíření.

Sb.